

SANCTI
THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

OPERA OMNIA

IUSSU IMPENSAQUE

LEONIS XIII P. M.

L[®]

EDITA

TOMUS OCTAVUS

SECUNDA SECUNDAE SUMMAE THEOLOGIAE

A QUAESTIONE I AD QUAESTIONEM LVI

AI) CODICES MANUSCRIPTOS VATICANOS EXACTA

CUM COMMENTARIIS

THOMAE DE VIO CAIETANI ORDINIS PRAEDICATORUM

S. R, E. CARDINALIS

CURA. ET STUDIO

FRATRUM EIUSDEM ORDINIS

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA

S. C. DE PROPAGANDA FIDE

MDCCCXCV

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

LEONIS

DIVINA PROVIDENTIA

HI

LITTERAE

AD REVERENDISSIMUM PATREM

FR. ANDREAM FRUHWIRTH

S. THEOLOGIAS PROFESSOREM

MAGISTRUM GENERALEM ORDINIS PRAEDICATORUM

DILECTO HUO

ANDREAE FRUHWIRTH MAGISTRO GENERALI

ORDINIS PRAEDICATORUM

LEO PP. XIII

DILECTE FILI

Salutem et Apo^tolicam Benedictionem

‘fcS[^]ajyuum certa Nobis spes esset fructus uberrimi qui promanaret ad
y feg\t> studia provehenda rerum divinarum solidaeque philosophiae, si
Aw[^]ipnova accurare[^]ur editio operum S. Thomae Aquinatis, partibus
omnibus expleta, eo appulimus animum ab ipsis Nostri Pontificatus
exordiis. Atque hoc cogitatum Nostrum litteris explicavimus quas idibus
Octobribus anno MDCCCLXXIX dedimus ad clarae memoriae \ irum Cardi-
nalem Antoninum de Luca Praefectum Sacro Consilio Studiis disciplinarum
regundis. Ibi et illud adieciinus, placuisse Nobis ut ea ederentur opera cum
probatissimis interpretum illorum commentariis. Tum pressius rem urgentes
anno subinde insequuto a. d. XV Kalcndas Februarias, per alias litteras
Nostras motu proprio datas huic editioni curandae praefecimus memoratum
Cardinalem de Luca, aliosque duos ex eodem Sacro Collegio delectos \ iros,
loannem Simeoni et Thomam Zigliara, quibus ius potestatemque fecimus
statuendi Nostro nomine quidquid ad eam rem pertinere intelligerent. Nec
segniter illi manus rei gerendae admoverunt, et septem quae iam prodire
volumina dilucide studium demonstrant quo illi contenderint Nostris obtem-
perare mandatis. Quum vero mors eos praeripuerit, opere nondum absoluto,

huius incepti persequendi perficiendique munus Dominiciano Ordini, cui praees, mandare decrevimus. Tanta est enim in eius alumnis peritia doctrinarum quas summus ille Magister christianae sapientiae tradidit, tanta eorum studia in Illum, cuius nomine ordo universus honestatur mirifice, ut Nos dubitare non sinant quin scitissime et accuratissime concreditum opus efficiatur. Viris itaque a Te, Dilecte Fili, ex religiosa Familia tua eligendis eam curam demandamus, eosque volumus iis uti praesidiis quae in praedictis Litteris Nostris a. d. XV Kalendas Februarias datis anno MDCCCLXXX significavimus, operisque sui perfunctionem ad eas normas exigere quas a tribus quos diximus S. R. E. Cardinalibus repererint constitutas. Laeta interim spe erecti operi progressu favorem non defore opemque Divinam quae benigne aggredientibus adfuit, Apostolicam Benedictionem paternae caritatis testem tibi, Dilecte Fili, et Ordini universo cui praesides peramanter impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die IV Octobris anno MDCCCXCIII, Pontificatus Nostri decimo sexto.

LEO PP. XIII.

pr a e f a t i o

Huius editioni Secundae Secundae Summae Theologicae inservierunt sequentes codices Bibliothecae Apostolicae. Omnes sunt in folio et praeter II et I pergameni.

A) Vaticanus 10156 saec. xni, foliorum 251 secundum notam ultimi folii, sed in veritate sunt 251 quia notator folia ante 16, 49 et 174 praeteriit. Textus finitur folio 245; folia notata 246-250 continent indicem Quaestionum et Articulorum, in cuius fine: *Explicit ordo et signatio questionum secundi libn secunde partis fratris thome. de aquino*. Rubricator spatium iuxta lres priores dimidias lineas textus et duarum linearum supra indicem sibi relictum non replevit; quae verba ei scribenda fuissent, probabiliter ex sequenti codice et aliis colligitur. Correctiones non ita multae sunt, et a scriptore vel .suppari manu additae.

B) Vaticanus 743 saec. xui, folia 298 et unum album continet; principio rubro: *Continuatio libri prccedentis ad sequentem*; folio 291 recto 2 coi. quarta linea rubro: *Incipiant capitula secunde partis secundi libri summe edite a fratre thorna de aquino*; foli. 296 verso 1 coi. post indicem: *Explicit ordo et signatio questionum Secundi libri, secunde partis fratris thome de aquino benedictus deus amen. quisquis agat sapienter agat et respice, finem*; post duas lineas rasas: *Summa completta est. gratia dei*; sequens columna et cetera folia indicis materiae alphabetic! rudimenta continent. Correctiones sunt admodum paucae.

C) Vaticanus 739 ex prima parte saec. xiv, foliorum 207; folia 208-207 columnis quadripartita sunt; fol. 203 1 coi. post textum et duas lineas a nibricatore non impletas, sequitur index, post quem fol. 206 verso 2 col.: *Explicit ordo et significatio (expunguntur ific) secundi libri q Questionum secunde partis fratris* (quo expuncto supra scribitur *sancti*) *Thome de aquino*. Praefatiuncula praeunte sequitur a rcentiori manu index satis copiosus materiae alphabeticus. Correctus est vehementer, in priori parte, a manu rcentiori. sed eiusdem saeculi, prima manu nimis saepe abrasa.

D) Vaticanus 740 saec. xiv exeuntis; foliorum nota est 213, sed nota 174 bis occurrit; errore ligatoris libri duorum quaternorum ordinem invertentis factum est ut folia notata 89-96 ante folium 81 legenda sint. Margo superior primi folii habet: *Adsit principio sancta .Maria meo*; dein rubro: *Opus beati Thomasij*; prima columna incipit rubro: *Continuatio libriprecedntis ad assequentem (as abrasum est) de virtutibus. Incipit secunda secunde*. Folio 178 alia incipit manus, membrana grossior; folia 178-197 prius occupabant tabulae scribae datae annis 1322 et 1323. Textus finitur fol. 209 i coi.: *ipse qui promisit lesus qui vivit et regnat etc.*; sequentia continent indicem. Correctiones valde paucae ab ipso scriptore appositae sunt.

E) Vaticanus 742 saec. xiv, sine nota foliorum; a diversis manibus scriptus est. In prima littera textus frater Praedicator cum libro sine aureola pictus est. Textus septimo a fine folio recto finitur; eodem folio verso legitur litteris semirasis: *Ista secunda sccumie est fratris luce ordinis fratrum prcdicatorum Inquisitoris heretiec pravitatis*. Sequentia folia continent indicem qui in fine habet: *Explicit tabula super secunda se-*

eunde beati thome. scripta in candia manu fratris luce de dyano ordinis fratrum predicatorum Al.ccc.xu in die beati alexii, Deo gratias amen. Correctiones paucae sunt.

F) Vaticanus 744 saec. xrv, foliorum 277, scriptura et illustratione pulcher. In prima littera textus Dominicanus cum aureola (posteriori manu addita?) legens pictus est. In principio habet rubro: *Continuatio libri prcccdentis ad sequentem qui dicitur seunda secunde.* Textus finitur fol. 271; reliqua folia tripartita occupat index, initio habens rubro: *Incipiunt capitula secunde partis. Secundi libri. Summe edite, a fratre thoma de Aquino. ordinis predicatorum;* hic *fratre*, sed superiori margine sexies rubro: *Capitula Secundi Libri Secunde partis Sancti Thome De Aquino*, et post finem item rubro: *Explicit ordo et signatio questionum. Secundi libri. Secunde partis. Sancti Thome de Aquino. Benedictus Deus Amen.* Correctiones extra textum paucissimas habet quamvis plurimis eget, nam librarius plus solito peccat. Non raro (centies decies et amplius) spatia aliquot litteris vacua reliquit quae solummodo decies aliena ut videtur manus implevit; saepius errore rubra linea nitide deleta in textu melius scribit. Ex cetero etiam textu patet calligraphum quantum potuerit sinceritati studuisse.

G) Urbinas i3r saec. xv, foliorum 419, ultimo albo non comprehenso; index occupat prima octo folia; in principio rubris maiusculis: *Incipit tabula huius operis;* in fine item: *Explicit ordo et signatio questionum secundi libri secunde partis beati thome de aquino ordinis predicatorum;* post nonum album decimum folium verso in circulo eleganter illustrato habet auro et ceruleo atramento alternantibus: *In hoc codice continetur secunda series sancti thome de aquino ordinis predicatorum;* fol. ii recto pulchre illustrato aureis maiusculis: *sanctissimi thome aquinatis ordinis predicatorum secunda secunde incipit feliciter;* in fine libri rubris maiusculis: *Explicit secunda secunde sancti thome de aquino ordinis fratrum predicatorum. Deo gratias.* Suas rubricas et Quaestiones et Articuli habent. Correctiones sunt satis frequentes et vulgo a scriptore ortae.

II) Palatinus 354 papyraceus saec. xv, foliorum 55ç, in quo numero duo ultima alba non comprehenduntur; a fol. 30ç verso incipit alia manus; textus finitur fol. 545 verso; sequitur fol. 546-555 verso l coi. index, in cuius fine rubro: *Explicit Registrant super secundam secunde Beati thome etc. Sequitur tabula secundum ordinem alphabeti super eandem partem;* tabula ista reliqua folia notata occupat. Correctiones admodum paucae sunt.

I) Palatinus 355 papyraceus saec. xv, foliorum 484, sed quatuor ultima alba non comprehenduntur; primi folii margo superior habet rubro: *Incipit liber secundus secunde partis summe edite a fratre thoma ordinis predicatorum;* textus finitur fol. 472 recto l coi.; sequitur index in cuius fine fol. 479: *Explicit ordo et signatio questionum secundi libri secunde partis fratris thome de aquino. benedictus deus amen.* Sequitur index materiae alphabeticus.

K) Vaticani 738 et 745 (nam est una descriptio quamvis materialiter in duos tomos divisa) saec. xm. Primus foliis 409 constat. Prima tria folia et quartum recto occupat index Quaestionum xlvii; alterum latus folii quarti prosequatur indicem Quaestionum et Articulorum de prudentia, sed pumice abrasum est; fol. 188 verso resumitur index et ad Quaestionem CV de Obedientia perducitur, ex quo scriptor tres tomos sibi proposuisse apparet. Folio l rubro: *Incipiunt capitula secundi libri secunde partis summe editae a fratre thoma de aquino;* fol. 5 margine superiori maiusculis: *secunda pars secunde partis summe fratris thome de aquino;* prima littera textus continet pictum fratrem Praedicatorem sine aureola scribentem cui columba volans ad aurem loquitur; ad latus illius litterae rubro: *Continuatio libri prcccdentis ad sequentem.* - Alterius voluminis prima littera (Quaestionis CVI) continet picturam Dominican! scribentis sine aureola et columba; constat foliis 320; textus finitur fol. 314: *in secula seculorum. Amen;* in fine columnae: *Explicit iste liber. Scriptor sit crimine liber. Amen;* in fine indicis: *Explicit ordo et signatio questionum secundi libri secunde partis fratris thome de aquino. benedictus deus. Amen.* Correctiones horum codicum sunt ab ipso scriptore, eadem grandi littera ac textus scriptae, quibus parvulis litteris praeitum est.

I.) Vaticanus 741 saec. xv, foliorum 337, ultimo albo non connumerato; primo fol. rubro : *Incipit prologus summe fratris thome*; in prima littera textus pictus est Dominicanus cum aureola, dextra liliū sinistra ecclesiam portans; textus finitur fol. 329; sequitur: *incipiant capitula secunde partis secundi libri summe edite a fratre thoma de aquino ordinis predicatorum*; post indicem rubro: *Finito libro sit laus et gloria christo*. Correctiones paene nullas habet.

Perpetuo usi sumus editione Petri Schoiffher anni 1467, quam Hain sub numero 1459 recenset; sigla *a* distinguitur.

Codices Vaticani quos modo recensuimus, ab uno apographo oriundi, omnes ad unam familiam pertinent. Hoc evidenter probant semel corruptae singulorum verborum interpretationes, alique quamvis multo pauciores errores qui librariorum vocantur, omnibus codicibus communes; et iterum, ubi error non communis est sed in aliquibus solummodo occurrit, ceterorum lectiones nimis dispaes, quae cum errore comparatae nihil aliud esse apparent nisi varia corrigendi tentamina, cum indubias interpolationis notas tantum non semper prae se ferant. Iorum errorum, et communium et qualitercumque correctorum, satis magnam multitudinem observavimus ut de origine ex uno eodemque apographo dubitare non concedant. Numerus errorum primi librarii communium forte tantus non est quantus eorum quos tam variis modis corrigere attentatum est; sed hoc nemini mirum videatur. Fieri sane non potuit ut menda primi apographi in eius descriptionibus nedum omnia, maximam partem intacta incorrectaque perdurassent. Opus enim quod prae manibus habemus, non obscurum, non neglectum, sed diffusum simul ac natum, lectitatum, admirabili sua excellentia studiosos lectores ad se a scriptorum mendis vindicandum alliciebat. Et sic idem illud accidere debuit quod illa aetate rem criticam agentibus semper accidisse notum est: ex una parte, quia correctora manus ad errores paulo occultiores raro pertingit, immo ne manifesti quidem et obvii omnes animadvertuntur, in omnibus libris errores satis nulli remanent ut familiae unitatem evincant; ex alia vero parte, quia correctores proprio Marte et suo quisque ingenio ducti corripiebant, dissimillimae Vaticanorum codicum lectiones fictae et multiplicatae sunt, quae ipsa sua dispaetate terminos intemeratae descriptionis excedere videntur, et quarum testimonio, cum primordius error librarii evidenter perluceat, familiae unitas nihilominus confirmatur.

Reliquae codicum varietatis, quia nulla regula continetur, scientia nisi in generali haberi nequit. Sic tamen aspecta varietas ad fortuitos casus qui singulorum librorum scriptoribus acciderunt reducenda est, et magnam etiam partem debetur castigandi pruritui quo correctores abducti, praeter errores veros, etiam putativos in quidquid melius legendum et aptius dictum credidissent, pro sua quisque fiducia et licentia mutabant. Ideo generatim fortuita aut factitia dicenda est; singulorum deviationes conspiratio ceterorum destruit.

Primum apographum familiae caput, prout ex codicum collatione integrum, comprehensis mendis, restaurari potest, iis maculis non obstantibus praeclarum exemplar fuisse apparet. Attamen ad genuinum huius pulcherrimi operis textum redintegrandum efficaciter conduxisset codicibus ex diversis primis apographis oriundis uti potuisse; quibus invicem collatis propria cuique familiae menda manifesta fierent et authentica lectio quam alter apographorum corruerat praesto esset. Praeterea singulorum codicum fortuiti errores, arbitrarie interpolationes, vanae coniecturae eo certius cognosci et maiori fiducia eliminari potuissent. Quia ergo Bibliothecae Vaticanae quod desiderabatur non praestabant, codices alibi asservatos consulendos esse decrevimus, si quos ab alio apographo descendentes invenire contingeret. Ut vero hoc et secure et expedite fieret, ex primis quadraginta sex Quaestionibus notabiliores variantes selegimus et separatim descripsimus, quibus instructi necessitudinis codicum conferendorum periculum faceremus. Nam tot insignibus locis collatus propriam indolem nullus codex non monstraturus videbatur. A Parisinis incipientes, dein codices qui in Hispaniis asservantur adivimus, Anglos, Germanos, Italos, denique ceteros Gallos in publicis catalogis annotatos contulimus. At frustra. lidem ubique errores primi librarii, aut eorum correctiones coacervatae, alterius proprie dictae familiae

ne vestigium quidem. Et tamen numerus codicum collatorum ad centum viginti ascendit et omnes praeter tres complectitur quorum notitiam habere potuimus. Si propiores origines spectantur, ex diversissimis fontibus fluxisse apparent; nullus quod sciamus alii immediate exemplari fuit. Unde dictus numerus praegrandem numerum praecedentium transcriptionum supponit et repraesentat quae inter unius familiae fines continentur.

Qui factum est ut inter tot codices omnium gentium non ullus inveniatur ab alio apographo oriundus? Nobis quidem videtur archetypon non plus quam semel immediate transcriptum fuisse, et omnes codices quotquot existant et extilcrint ex illa unica interpretatione originem ducere. Nam ne alterius apographi prosapia in aliqua minori bibliotheca delitescere indeque ad nostram confutationem erui possit, parum timemus; si vero quandoque extitisset, eam totam interemptam fore omnino non credimus. At prima archetypi interpretatio duobus modis intelligi potest. Forte stationarius qui libri edendi curam susceperat, morae et sumptibus parcens, quo etiam citius doctorum virorum expectation! satisfieret, unicam autographi descriptionem fecit, quam deinceps loco autographi divulgandam dedit. Quod quominus credamus, profecto non prohibemur facilitate autographi legendi, nam quam difficile lectu fuerit ex superstitibus S. Thomae autographis mensurare licet; nec parvitate voluminis, cum mole inter maxima numeretur. Nec obstant errores certi quibus apographum ab autographo differebat. Nihilominus enim illud extraordinaria cura confectum videmus, quinimmo antequam e manu librarii exierit, secundis curis revisum et correctum fuisse credimus. Cuius rei unum hic accipe documentum: menda quae homoteleuti alicuius omissioni, creberrimo librariorum peccato, adseribenda videntur, quam raro occurrunt! Recolas quaeso ex Praefatione III Voluminis pag. XVII, in primo apographo familiae l' plus quam nonaginta homoteleuta defuisse; sed hic in quadraginta sex Quaestionibus, spatio duplo maiore, novem ad summum desiderantur. Errores ferme unice in corrupta singulorum verborum interpretatione consistunt, et huic maxime rei autographum certe multas et paene inevitabiles occasiones praebuisse credendum est, ita ut nostro quidem iudicio sine sedula descriptionis castigatione multo frequentiores occurrere deberent .ij

Sed prima archetypi interpretatio ad quam omnes codices redeunt, etiam alio modo intelligi potest. Ipsum quod stationario traditum est volumen divulgandum iam apographum fuisse nihil dicere vetat, ex membranis partim auctoris partim dictata excipientis manu veloci scriptura correcturisque repletis, per ipsius S. Thomae amanuenses perpetua et clariori scriptura in unum corpus transumptum. Hanc opinionem praeferrimus. Nam si inter codices et archetypon unum apographum interponere debemus, ex quo errores communes tanquam ex fonte fluxerunt, propter ceteram incomparabilem bonitatem illius descriptionis vulgarem librarium pari iure excludere debemus. Optimum quemque codicem etiamsi ex claro exemplari descriptum huic apographo ex difficillimo archetypo comparatum mendis scatere dices. Tantaе excellentiae nullus librarius erat capax quam qui in scriptura, ingenio et modis S. Thomae versutissimi erant, illi maxime quorum auxilio quotidie in scribendo utebatur. Si tamen quis existimaret opus librariorum S. Thomae, omni exceptione maiorum, tot falsas lectiones non exhibiturum fuisse, is temporum differentiam advertat. A nostrae aetatis extrema perfectione materiali, quae curis ter quaterque iteratis attingitur, illam aetatem longe abfuisse omnis liber ex ea superstes plane evincit.

Paucis haec adumbrasse sufficiat. Rem ipsam lectoribus ante oculos ponere festinamus, ut ipsa pro se loquatur et clarius quidem quam vel longa sermonis serie effici posset. Elenchum codicum exploratorum primo damus. Ad quos significandos litteris graecis, latinis et numerorum nolis utimur quibus eos, antequam quid collatio doceret innotuerat, in scriptis nostris distinguebamus. Etsi enim post collationem methodus propinquioris cognationis rationem habens adhiberi potuisset, tamen errandi pericula evitaturi quam fors tulit significationem non mutare maluimus, quae praeterea huic solum occasioni inservit. Aetatem codicum in quibus annus non adscriptus est, designamus per *ant.* quando ante quinquaginta annos a S. Thomae morte scripti videntur; *med.* designat iuniores sed ante centuin circiter a morte annos scriptos, *rec.* posteriores;

papyracei et mixti omnes sunt recentes. Codices Gallos (exceptis Parisinis) citamus cx Catalogo generali manuskriptorum bibliothecarum publicarum Galliae. - Dcin magnam partem locorum collatorum dabimus, exscriptis variantibus omnibus, nisi quod aliquo- ties variantes minimas commemorandi taedio parcimus et quod nonnullorum codicum ex coetu papyraceorum variantes post quinque vel decem Quaestiones notari desinunt. - Denique exponemus aliqua loca non tam ob librarii errorem collata quam eo consilio, ut quem dignitatis et valons locum libri Vaticani supra recensiti occupent, exemplis quam plurimis adductis pateret, et ut sciremus quomodo textus dudum typis traditus ad universam manu scriptam materiam se habeat.

ELENCHUS CODICUM COLLATORUM			secunde partis fratris thome de aquinn or- dinis fratrum predicatorum. dea gracias amen; sequitur inferius nigro atramento: ct est domini /acobi dcactis de Mutina capel- lam domini pape et eius sacri palatii cau- sarum auditoris.
x	Bruxellis bibi. Regiae 836 papyr.	μ	Patavii bibi. Antonianae 253 mcd.
fi	9640 mixtus.	x	bibi. Capituli Cathcdr. B. 28. rcc.
y	5552 papyr.	o	Bononiae bibi. Universitati» 474 anni 1464.
4	Parisiis bibi. Nationalis 6094 ani.	k	Florentiae bibi. Centralis Nationalis I. IU. 3o. mcd.
<	» 3on5 ant.	T	bibi. Laurrentionnc Plut, xxix dcx. vt ant.
ζ	3o q 6 ant.	I	Cnntabrigifle Pctcrhousc o. 7. 5. ant.
η	3c»97 nnL	v	Gonville and Caius 286(679 red mcd.
0	15795 sinceritate, antiquitate, accuratione, nitida etiam scriptura insignis.	w	306(372 red) mcd.
I	15796 ant.	x	Pctcrhousc o. 7. 5. ant. Ut diitinguatur ab «J qu» eandem ùgnaturam habet, addiinu» cum post finitum textum margine inferiori habere inter duas rasuras ano dni mie un'a* xxxtti9 xxv dic mensis ianuarii et habet.
x	»\$797 ant.	1	Oxonlac Merton. «xxiv in catalogo Coxii, med,
>.	t 15798 ant.	2	New College ctxi apud eund., rec. Continet totam Secundam Partem: in tine post in- dicem: <i>Explicit secunda pars summe fratns thome de aqumo urdmis fratrum predtea- torum longissima prolixissima ct tediosis- tima scribinti. Deù Gracias, Deo Graaas ct iterum Deo Gracias.</i>
f	* »7477 anr.	t	♦ Bulliol XL111 apud eund., ant
v	bibi. Arscnalis 331 anni 1467	3	» Lincoln C. Lar. 2, ant.
:	· 467 rcc.	3	Monte Cassino 13x uni.
o	· bibi. Materinae 824, anno 4 M° CO nona- gesimo in tempore quadragesime ».	4	Amisit bibi. Sacri Conventus uri mcd.
–	815 mcd.	5	Clm (Monachii) 2760 pnpvr. Quaestiones decem no- tabimus.
;	816 ree.	6	2779 papvr. anni 1469. Decem.
σ	· 827 med.	7	♦ 3832 rcc.
T	bibi. Universitatis Ms 212 ant.	8	> 4683 papyr. Viginti.
u	Escoriul T. I. 17. ant.	9	6494 PaPyr. Decem.
0	R. it. 3. rec.	10	* 7408 papyr.
·/	Matriti bibl. National)» B. So. med.	II	8890 papyr. anni 1463. Triginta duos.
y	bibl. priv. Rcglik 2. c. 2. tned. Signatura ilia quatuor volumina Summae complectitur; li- ber noster in durwo tntitulatur quartus (4; et in fine habet: <i>Explicit secunda secunde fratris theme de misero regno ordinis pre- dicaturum.</i>	12	10844 papyr. anni 1401. Decem.
ω	Toleti bibi Capituli Cathcdr. m. 11. ane	13	11411 papyr. Triginta duas.
λ	» iq. 12. mcd.	14	/ 11392 papyr. Quinque.
ll	> 19. to. mcd.	15	11309 papyr. Quinque.
c	Cordubae bibi. Capituli Cnthedr. 42? nnt.	16	i?4o! anni 1466 papyr. Quinque.
u	» 434 mcd.	17	34 anni 1434 papyr. Dcccm.
K	Valentiae bibi. Universitatis sine signatura, nnt.	18	· 15542 papyr. Viginti.
r	Barcinone bibi. Universitatis vel Provinciae Cod. 8. o. 10 ant.	19	Norimbergae bibi.Civitatis Cent, il 28. unr. Exci- sis foliis rres lacunas habet: a Qu. xtv art. 4 <i>Potest tamen contingere quod aliquis in primo actu usque ad Qu. xxi art. 3 ad 3 aliquid quod Deo non convenit</i> ; iterum n Qu. xxxm art. 3 <i>discedatur corrumpitur virtus</i> usque ad Qu. xi. art. 2 <i>exercitia secundum illud</i> ; tan- dem a Qu. xml art. 4 <i>Respondeo dicendum quod sicut supra dictum est scandalum im- portat</i> usque ad Qu. xtvn art. 8 3 arg. <i>non est in voluntate</i> ; loca deficientia in singulis casibus notabimus.
o	Archiv. Coronae Aragoniae Si mcd.; in line fol. 3oq verso: <i>Eccelso creatori altis- simo laudes et gracias refert scriptor manu cuius perfectus est liber iste... Ego bartho- lomcus de na;ariis de Casai: Vercellensis diuc. sine aliqua fraude et decepcionc mentis hanc summam scripsi.</i>	jo	» Cent. π. 3o mixtus. Dcccm.
11	Vich Archiv. Capituli Cathcdr. xxxvu mcd.; in prin- cipio mutilus, incipit: <i>furto oritur et sub eo continetur</i> , quae occurrunt Qu. xi art. J ad 2.	2t	* Cent un 38 Papyt Quaestione nonaginta sex habet. Desunt duo folia, ante ió et <i>it.</i> Decem.
I	Barcinone Archiv. Coronae Vagoniac 54 mcd.		
k	Augustae Taurinorum bibi. Regiae Universitatis Ms D. 1L 4, anno «M° -CC0 nonagesimo in tem- pore quadragesime ». Deficiunt folia 223- 235; textui desunt quae sequuntur post <i>Si vis perfectus esse</i> qu. c1xxxvj art. 6 arg. 1.		
f	Brixiae Archiv. Capituli Cuthedr. sine signatura, nnt. vel med. Ultimo folio verso post indicem rubro: <i>Questiones sunt. ity. disputationes sunt.</i> 906. Deinde: <i>Explicit summa secunda</i>		

XIV	
23	Erlangen bibi. Universitatis 6i5 papyr. Decem.
13	· <i>biti</i> papyr. Decem.
24	IJpiie bibi. Universitatis 463 ant.
25	· 471 papyr. Decem.
26	· 473 papyr. Quinque.
37	· 473 papyr. Quinque.
28	· 1537 papyr. Quinque.
an	Cambrai 355 ant.
30	» 356 ant. Trcdccim.
31	* 357 papyr. Quinque.
3a	Troyes 187 ant.
33	» 578 ant. Decem.
34	· 624 ined. Decem.
35	.Metis bibi. Civitatis 2.14 mixtus. Qu. lxxvii art. 3 finitur. Decem.
36	Augustae Trevirorum bibi, publicae Civitatis io 5i ree. Viginti quatuor.
37	Hcrbipoli bibi. Universitatis M. p. th. f. 15 ant.
38	» M. ch. f. 28 ree. Sex.
3p	Hesychiae Carolinae bibi. Augiensis clxxv papyr. anni 1433.
40	Stuttgnrdinc bibi, publicae 158 anni 1441 papyr. Decem.
41	» bibi, privatae Regiae Dog. 16 anni 1444 papyr. Decem.
43	Colmar bibi. Civitatis 90 papyr. Decem.
43	» 299 papyr. anni 1425.
44	Basilcae bibi. Universitatis A. t i 3 papyr. anni 1445.
45	Ccscnac bibi. Civitatis Plut, vv det. 5 rncJ. Ultimo folio : <i>Istum librum scripsit magister Johannes de praga flius quondam domini Rudmanni.</i>
46	Neapoli bibi. Natiunnlis vu. B. 14 mcd.
47	» vit. B, 35 papyr.
48	Arras 84 ant. Excisis foliis sequentes lacunas habet: u Qu. iv art. 4 <i>Praeterea sicut... fides quandoque</i> usque ad Qu. vn art. 1 <i>habere et subiici. Ad primum</i> ; a Qu. xvi art. ad (<i>ethic, similiter</i> usque ad Qu. xxm art. 6 <i>voluntate. Praeterea illud quod</i> ; a Qu. xxv art. 9 <i>neque lingua sed opere</i> , usque nd Qu. xxvt art. 6 <i>magis quam seipsum. Praeterea 1 ad Cor.</i> ; n Qu. xxvnt art. 2 <i>Sed contra... est gaudium</i> usque ad Qu. xxxt art. 3 <i>Praeterea, magis sunt diligendi parentes</i> ; a Qu. xtm art. 1 <i>Praeterea, occasio rumae... dividitur contra offensio</i> usque nd Qu. xi.iv art. 2 ud 2 <i>habemus operemur bonum</i> . Singuli casus notabuntur.
49	St. Orner 222 mcd.
50	Amiens 23q papyr.
5t	Angers 207 ant.
5a	Vendôme 67 ant.
53	Charlcville 265 mcd.
5q	Neapoli Archiv. Status Membr. vnr med.
55	Panormi bibi. Civitatis 2. Q. Γ. i.ant.
56	Vindobonae bibi. Curiae Imp. Reg. 12989 mcd. Viginti.
57	» 4599 papyr. Viginti.
58	Claustroneoburgi bibi. Canonicorum Rcgul. cclxxvi mixtus. Viginti.
5o	GÛttwcih 203 (roth 251) papyr. Viginti.
60	ErfurUc bibi. Amplonianac f. 102 ant. vel med.
61	Curpentrus 128 papyr.
Gal.	ponitur pro codice Parisino bibi. Mazarinne 851, qui in principio iuxta primus lineas textus habet rubro: <i>incipit abbreviatio fratris Calient de O;to super secundam secunde fratris thome de aquino,.et fol. 149 recto 1 col.; Explicit anno domini AF CC" octuagessimo VJIIa mense Aprdl'.</i>
Brit.	est codex bibi. Regiae q. B. 11. 7. in .Musaeo Brit-taimico, excerpta continens, ant.
Mog.	est codex e Mogontinne Civitatis bibi. 154 papyr. Excerpta continet.
Stut.	est codex bibi. priv. Rcg. Stuttgnrdinc Dog. 15 papyr. anni iq55. Habet Introductiones Quae-stionum et corpus articulorum. Decem.
Vine.	est Vincntiaster alias innominatus compiler qui Speculis Vincentii Bcllovaccnsis <i>Speculum Morale</i> addidit. Secundam Secundae S. Thomae egregie praedatus. Citamus editionem anni 1403, cum editionis anni 1473 non nisi fragmentum nobis praesto sit. Manuscript® adire supervacaneum duximus; nam si vel ipsam editionem Duaccnsen 1624 Vedastinorum Monachorum laudare vellemus, quae non paucos errores cor-rexit, luculenter pateret ex mendis primi npo-graphi retentis plagiarii opus ad ceterorum fa-miliam redire, immo ex quo ramo eiusdem descendat.
Inc.	est prima editio Secunda Secundae quam Hain recenset sub numero 1454. Ipsa et a et P sub signatura <i>editiones</i> comprehenduntur. Exem-plari quo utebamur in principio aliqui articuli deerant.
	Tres codices non explorati quamvis noti sunt sequen-tes Subl ici bibi. Abbatiae 121 sacc. xtv; Florentiae Laur. (S. M. Novellae 21. 77) anni 1470; Burgo de Osma bibi. Capit, sine signatura. Aliquos iam ex Quetif et Echard, de Rubeis et aliunde celebres in serie supra posita lector nota-verit. Alios per rumores celebratos invenire non valuimus. Douai 414 erronee Secundam Secundae continere legitur.
	Antequam ad singula veniamus, de propiori codicum cognatione aliquid praenotare et secundum eam longam >crim eorum in classes dividere operae pretium erit. Praeter familiae nexum ab omnibus ex primo apogrnpho contractum propinquior aliquorum necessitudo observanda est. quae qua ratione orta sit non difficile est videre. Inter codices propius relatos et primum apographum unus codex ex eo-dem oriundus interpositus erat ex quo isti descripti sunt, per cuius speciales lectiones et praesertim, ut in hoc casu quasi α priori expectandum erat, speciales mendorum qua-lescumque correctiones ab aliis codicibus sciungi possunt, qum tamen separatam familiam constituent: nam per pri-mum suum exemplar ad primum npographum, omnium ultimam originem, continuantur. Hac ratione octo vel plures classes institui possunt; sed quia plerumque binos vel ternos libros continent, universitatem codicum ad tres classes re-vocamus.
	<i>Primam classem</i> , ut ipsa res fert, cis destinamus qui aut soli stant aut unum solummodo vel duos proxime cognatos habent. Pars maior codicum huic classi odseribenda est; ideo seriem secundum antiquitatem et pro maiori vel minori immunitate u correctionibus mendorum primi apo-graphi hoc modo dividimus. Sinceri sunt: ant. ABOικτυααττπχ i 2 3 19 24 3o 32 33 St. med. Fnvw 34 49 53 56. ree. Lox 42 44 5o.
	Plures correctiones habent: ant. CKc^Xuu» 55 60. mcd. Ettbgit ree. H < i 12 13 16 t8 20 21 a5 26 37 5i 35 36 38 3q 40 41 37 61.
	Peius mutatum textum exhibent: mcd. χψ. ree. DG 5 6 8 47.
	Eidem classi udseribendi sunt Gal. Brit. Stut. et Mog. qui iurc quodam suo textum liberius tractant.
	Proxima relatione iunguntur, tacitis recentibus, r et x; 19 et 24; 3a et 34; ω et 55. Duo ultimi maximum nu-merum corrccionum ostendunt, qua in re corrector ex cuius libro descripti sunt, bona quidem crisi utebatur, iw ut alii cum eo ne comparari quidem possint; uttnmen pluries intacta abire sivit evidentissime manda ex contextu perfacile corrigibilin vel quorum correctio in promptu fuisset si auctoritates a S. Thoma allatas in fontibus conferre vo-luisset, quod alibi eum fecisse erodimus. Interdum etiam male correxit cum perspicuis interpolationis signis. Singuli scriptores codicum ω et 55 non minus solito peccant. Quantum lien potest eos separarim notabimus, ut in laby-rintho xigl nrutn facile advertantur: nam si doctis viris per-suaserimus illos libros non secus ne ceteros ab eodem

exemplari descendere, nullus dubitabit quin omnes per primum apographum cognati sint.

Secunda classis constat iii.mmi 4 7 43 45 54. Solus f. idque nec certe ant. Rasuras et correctiones multas h passus est; cum eo saepe facit I) ex prima familia. Praeter speciales correctiones errorum a prima classe secunda parum differt. Quamvis a ceteris codicibus apprime distincti sunt, multum tamen abest ut inter se unanimes inveniantur. Toles variantes notatas lector videbit, ut velent cos ex uno libro immediate transcriptos credere. t.N plura mendo corrigunt quam ceteri.

Tertia classis longe maximam partem errorum retinet; constat sequentibus libris, ex antiquitate distinctis:

- 0 e, anno 1290 < in tempore quadregesime » ;
- ont. ô 39 37 48 52 Vine.
- mcd. σ A |6.
- ree. lap 9 10 14 15 17 22 23 28 58 59.

Non solum iisdem mendis eodem modo correctis haec classis, sed etiam interdum textum nullius erroris occasione mutando et quasi de novo redigendo ab aliis discrepat; o K 48 mendis scatent suorum librariorum, qui tamen se ipsi frequentissime corrigunt. Ad calcem primi folii codicis 48 barbare mutilati legitur «Primum exemplar », eadem forte manu scriptum quae in margine superiori scripsit *Jhblio-thecoe monarij S. Vedasti. tlhtf.* Nisi notator intellexit « antiquissimum bibliothecae exemplar *, nescimus quorum codicum illud primum exemplar fuisse crediderit. Certo certius non est primum exemplar, totius familiae caput, nec suae propriae classis, quinimmo nec ullius codicis per nos visi; nam multa menda >ibi propria habet nec a suo librario nec ab alio castigata, forsitan multitudinem correctionum et antiquitatem codicis intuitus (nam liber revera inter antiquissimus recensendus est). primi exemplaris indolem invenisse notator sibi visus est. Sed qui his signis non contentus per variantium comparisonem fontes quaerit ex quo singuli codices tinxerunt, hunc codicem caput suorum cognatorum non habebit, et inductionem ultra limites lotius classis prosecutus, cum prima hanc omnino continuari non negabit. – Vine, multas lectiones huius classis exhibet; et etiam multa menda communia relinet; quod ipsi cum auctoris, non librarii materialiter describentis partes ageret, vitio vertendum est. At compiler aliquantulum incuriosus et incautus fuisse videtur. De pluribus enim materiis praeteritorum immemor duobus locis discurret, quod de duabus materiis, quia ex cis infra aliqua loca citare debemus, speciatim notamus. Postquam *de Infidelitate* L. I P. m 1). xx et *de Scandalo* ibid. D. xxxun S. Thomam exscribens egerat, ex eodem fonte easdem Quaestiones L. III P. m D. xxiv et D.xvn retractat. Suis scilicet et S.Thomae variis divisionibus irretito et confuso clara notio proprii ordinis deficiebat, et praeterea neti laboris obliviosus erat. Talem hominem non pauca menda sui exemplaris inconsiderate devorasse, non est quod miremur. Generarim Vincntiastri opus indolem codicis medii temporis ostendit, ex. causa, codicis 46 qui bono criterio et frequenter errores primi apographi evitavit. Huic classi forte 36 adseribendus est, qui non raro duas lectiones particula *et* coniungit quasi ad textum pertinerent (ideo lector cum saepe sine socio notatum inveniet), sed nos cum ad primam pertinere credimus. – Tertia classis prorsus unanimis in mendis corrigendis ruro invenitur; o σ κ fideliores sunt.

Textus typis traditus ad primam classem reducendus videtur, quamvis aliquoties lectiones tertiae habet, et P quidem plures quam Inc. et a. Plurimum debet secundis manibus saepe consentientibus codicum σ 32 3q ; quod non ita iniclligatur quasi opinaremur editores ex istis ipsis codicibus correctiones errorum hausisse. Nam hoc et similia omnino peculiaria nos nescire ingenue fatemur, nec nisi inductione ab extremis particularitatibus repetita sciri posse credimus. Nihil aliud insinuare intendimus qunm quod saepe variantes editionum cum codicibus compositarum secunda manu in istis libris scriptae inveniuntur. Quoad necessitudinem editionum inter se hoc solum notamus, idem quod ceteris operibus S. Thomae hucusque exploratis, Secundae Secundae accidis: prima editio omnium se-

quentium fundamentum est; cius indolem omnes demonstrant, quotquot c/tsligmionibus el mutationibus a diversis sequentibus editoribus sublecta fuerit. Ceterum quaevis posterior editio praecedentis correctio est.

Superius diximus correctiones errorum primi apographi in multis codicibus quasi semper indubias interpolationum notas prae se ferre. Notae vero praecipuae hae assignandae videntur. Primo, iuxta correctionem mendum vel ut ita dicam mendi reliquias scriptor ðodici retinet. Secundo, correctio non eodem loco apponitur ubi mendum occurrisset ceteri codices testantur. Tertio cum materiali habitu vel aspectu erroris non convenit. Quarto inefficax est el insufficiens. Quinto a stylo S. Tbomac discedit. Has notas lector singulis casibus applicet.

Siglac *p* (prima manus) et *s* (secunda manus) totam seriem codicum eas sequentium afficiunt, usque ad *et* vel comma vel maioris divisionis notam, Lac.(Incuna) quasi semper homotclcuti alicuius omissio interpretandum est.

MENDA PRIMI APOGRAPHI

im. Qu. r art. 5 ad 4 (cf. notam nostram e) primum mendum primi apographi occurrit quod per omnes codices prosecuti sumus : « de ratione autem opinionis est quod id quod quis *existimetur* existimet possibile aliter se habere ... Mendum quimvii manifestum nulli tomen exhibent. Ex prima classe: ant. «55, lhu 1 2 24 60, rA K1ζλ† p- 3, mcd. Fv 56 pc,w 49, ree. 5 6 11 3p lo 5o 21. *id guild quis existimatur existimet* 32\ *id quod existimatur quis existimet* 9; *id quod existimetur existimet* Fr 34; *id quod aliquid existimetur existimet* x; *id quod quis existimat existimet* ant Ct.0jxt t 19 3o, mcd. E/n 53, ree. GLv 38 4.· \$7 .Açruic 33 5i ; ita etiun secunda classis;

id quod altud existimat existimet esse r; *td quod quis existimet existimet* ζ3ı ,βχκλ; *id quod existimavit quis aestimet* ù; *id quod quis existimet* H 8 i3 18 pe, sed *possibile m potest* mutat .18; *quod quis existimat* τ 26 p3 t*possible est se habere vx, possibile est aliter se habere existimet* ,rj; *id quod quis existimetur* a; *id quod existimetur* ,vv; *quid existimatur (possibile sit)* ,44; *td quod existimant* p5i ; *id quod quis existimet opinatur existimet* 61; *id quod quis opinatur existimet* γ i6 25 27 35 36 2r; *id quod quis opinatur existimetur* D ; *id quod est opinatum existimet* 12 a; *id quod est opinatum existimetur* 1\?4; *id quod existimetur opinatur* #ζ. – Prima manus Çfi 33 abrosa est. o 20 41 47 p44 om. homotclcuton. quod hic occurrere textum inspicienti patebit.

Tertia classis in multas partes scinditur: *id quod quis existimet* 0 22 pσ 48 52 ; *id quod quis existimetur existimet*, hoc est, mendum primi apographi aut retinuerunt aut renssump^crunt, a 39 -3 3-; *id quod quis existimat existimet*, ut secunda classis et multi primae, x 465839 .δ 48; *id quod quis existimet existimet* .37; *id quod quis existimat sit possibile se habere existimat etiam (possibile aliter se habere)* pi–; *id quod quis opinatur existimet* 10 14.9 53; *id quod quis exopinatur existimet* 23; *id quod quis opinatur existimet etiam* ,17; *id quod quid opinatur existimet* l; *id quod opinatur existimetur* p; *id quod est opinatum quis existimet* ,σ; *id quod aliquis existimat putat* i5; *illud quod scitur ab aliquo existimet illud* 28; *ille qui opinatur existimet rem (posse)* Vine. l. uu xiv.

Homotclcuton om. κ py; sed κ repetit praecedens, hoc modo (cf. textum): *quia de ratione scientiae est quod td quod scitur existimetur esse impossibile aliter se habere ; di ratione scientiae est quod id quod scitur existimetur esse impossibile aliter se habere. Sed id quod fide* etc. Corrector ita mutavit *de ratione... habere* altero loco ut legal : *de ratione autem opinionis est quod existimetur esse possibile aliter se habere.*

Leves variantes sicut *idem* pro *id*, *existimat quis* pro *quis existimat*, et orthographiées ut *exsti* -, *esti*- et *sti* - negligimus; in nota nostra (o) varians inter P et a non uparet, quod tamen ex industria factum esse ne credatur. - Quod ad mendum primi apographi attinet, legendum videtur aut *opinatur* aut *existimat*; hoc praetulimus, quia materiali aspectui erroris magis convenit. Quid archctypon habuerit, altera familia utinam docuisset!

2m.- Ibid. art. 7 (ζ): «Et per hune etiam modum (sicut nempe in fide providentiae includuntur omnia quae temporaliter a Deo dispensantur ad hominum salutem, ita) aliorum *subsistentium* articulorum quidam in aliis continentur; sicut in tide redemptionis... et incarnatio Christi et eius passio et omnia huiusmodi ». Quid *subsistentium* hic significet non temere dixerim; ita tamen paene omnes codices, Stut. .Mog. et editiones. Legendum videtur *subsequentium* cum ω 55, Kuo 35 41 44 61, l 22 23 et 346; *arsubsequentium* margo 5q; lac. 47.

3m. – Qu. 11 art. 1 (ζ) ; < Sed netus iste qui est credere habet firmam adhaesionem ad unam partem, in quo convenit credens cum sciente et intelligente: et tamen eius cognitio non est perfecta per *maximam* visionem, in quo convenit cum dubitante, suspicante et opinante » ; *manifestam* legunt ω 55, 6o, χηο, 1)8 11 i3 16 18 57, secunda classis excepto l qui verbum omittit, iR 58 et „EKθσφψκ 20 31 3i 4i et Stut.; *manifestam et maximam* η; *manifestam alias maximam* 10 17; *non est per maximam perfectam visionem* Pφ; lac. 6.

4m. – Ibid. art. 7 (η): < Quorum quidem sacrificiorum (quae ante legem et sub lege praefigurabunt passionem Christi) significatum explicite maiore» cognoscebant: minores autem sub velamine illorum sacrificiorum, credentes ea divinitus esse dispositu de Christo venturo .quodammodo habelunt *velatam* ». Prima classis sic dividitur:

relatam ant.Bit,ιχλατιιτπ x 1 2 3 19 34 h, u 5i «Oc32, mcd. EFdgivw 49 53 56p3., ree. oz 8 16 3t p 5o> 57 pγ et Stut.

relatum 11, *velamen* L, *relata* ζ, *fidem revelatam* x, *velatum* 5 6 11 t3i8>c; *se habebant velatam* rA|4, *se habebant velata* ,A.

velatam cognitionem 12 e3a 3q et Pa;

fidem addunt ante *de Christo* ω 55 et B 35, urite *habebant* CDço. ante *velatam* KG^vsoqi 6r fi 21 44, post *velatam* 60 /ù 40 ,γ;

et sic quodammodo habebant velatam fidem γ, *et sic quodammodo habebant fidem velatam* 25 27; *et sic fidem quodammodo habebant velatam cognitionem* Inc.; *esse disposita et ordinata de Christo venturo et sic quodammodo habebant velatam fidem et cognitionem* 36. Lac. 26 38 47; abraza pu1.

Secunda classis: *velatam* MR74354, *fidem velatam* r.N 45, *velatam fidem* 4.

Terda classis: *velatam* iSopx 29 37 58 pa 48 53 ,κ; ιτ-*labant* px. *revelatam* 46, *velationem* 5<i; *velatam veritatem* >48; *fidem* addunt ante *quodammodo* ante *velatam* x 10 17 ,9 et Vine. L m. xv, post *velatam* 14 15 28 t5a; *et sic fidem* ante *quodammodo* 22 23. Lac. po.

5m.~ Ibid. (0): < Et sicut sopra dictum est en quae nd mysteria Christi pertinent tanto *difficilius* cognoverunt quanto Christo propinquiore fuerunt ». At supra, Qu. 1 art. vn ad 1, dixerat: bona speranda distinctius cognoverunt qui fuerunt adventui Christi vicini. Prima classis sic dividitur: *difficilius* ant. ΒβζηΟικ/.αυ rrtnt t 3 19 24 3o 32 33 5 i Oo et pAKt 3, mcd. Fxyjvw 3q 53 56 (.Eψo, ree. HLnz 5 6 20 21 31 42 49 5o 6 r Pγ; 44.

distinctius ant. ω 55, Cv, mcd no, ree. 0811 t3 |8 57 et ,Ετψu et Stut.;

facilius Gv 12 16 25 26 27 35 38 40 47 «,A et Inc.

diffusius ,γξ& ; *clarius difficilius* D; *evidentius* p; *pcrfeccoix* (i. e. pro *perfectius*) super rus. 1», *expressius*

super ras. 3\$; *credo efficacius* margo 3.; ante *Christo* addit *minus* ζ; ante *fuerunt* addit *non Christo (a Christo* ,31) *remotiores* ,21 3a 3q.

difficilius cognoverunt quanto a Christo secundum tempus remotiores (remotiores secundum tempus »44) *quanto vero propinquiore fuerunt tanto facilius* 41 »44;

difficilius cognoverunt quanto distantiores ab adventu Christi fuerunt; quanto ergo propinquiore Christo fuerunt tanto clarius hoc mysterium cognoverunt intellexerunt expuncto *cognoverunt* 36;

difficilius cognoverunt quanto a Christo remotiores fuerunt et tanto facilius Ptf.

Secunda classis *distinctius*, sed *distinctius difficilius* expuncto ultimo 5q.

Tertia classis:

difficilius ant. 0 29 37 48 p3r 52 et Vine, ibid., mcd. a 46 pσ, ree. p 14 15 28 58 5q;

distinctius x 22 2'3; *facilius* ,σκ; *diffusius* 1.52; *efficacius fi feliciter* pp;

altius et facilius cognoverunt quanto Christo propinquiore fuerunt, tanto autem difficilius quanto Christo remotiores 10 17 ,9. Aliqui, inter quos antiquiores tertine classis, umittunt *Christo* et *fuerunt*, quod specialius determinare negligimus.

6m. — Qu. in an, 2 nd 3 (ζ): < si turbatio infidelium oriat... absque aliqua utilitate fidei vel fidelium, non est laudabile... fidem publice confiteri... Sed si utilitas aliqua fidei *properetur*.... debet homo fidem publice confiteri ». Verius legendum videtur *speretur*, pro quo *properetur* facillime scribitur.

speretur ψo 8 i r 13 18 20 35 36 57 (?ζ ut videtur) et tC η 7/ 19 21 31 3.| 41 et editiones, x 46 3 T7.

praeparetur ω 55, (ψvχψ ta 26 3η 40 5o 61 et ,ζι 41 44: 7 43 q5 p» 4; a 9 48; *praepararetur* Ko; *praeparentur* in :5pñi.

prosperetur 25 27 et to 14 22 z3 29 37 5ç :p 17 ; *prophetetur* Gy; *perpenditur* H; *propoteretur* Γ; *procuretur* *reparetur* ; *perpetratur* t 16: *spargetur* ā, *apparere!* 5 6; *prosperetur aut proxequetiir* r5 28; *appareat* expungit quin quid substituat 3i : *orietur* 38; *proferatur* ut videtur .49; *propraretur* 58; *probetur* 60 sed *prob* ab alia manu in spatio vacuo scriptum videtur; *properetur* resumunt^4; *speraretur aut* margo K.

7m. – Qu. rv ait. 1 Introd. (x): « Deinde considerandum est... secundo de *habitibus fidei* ». Legendum *habentibus fidem* cum ω 55, ζ. no, Dy 8 11 12 i3 18 57. CKn 60, secunda classe, l 28, et editionibus; *habentibus fidei* v 49 *habitibus* icribcrc incocpcrat 36, sed se corrigit; *habitibus* rinc *fidei* 48.

8m. – Ibid. corp. (0): <omnin ex quibus fides potest definiri in praedicta descriptione (lIleb. xt. i) tanguntur, licet verba non ordinentur sub forma definitionis: sicut etiam apud philosophos praetci-nfissa *philosophica* forma svllogismorum principia tanguntur . Pauci legunt *sylogistica*, quod census requirit: ω 55, n, 11 13 iS 35 36 58 5q .1 et Pa, *vel sylogistica* margo γ; *sylogistica philosophica* r, ; *sylogistica (sylogismorum forma)* 25 27; *alias phyea* et om. *forma* to ,9; super rasuram *sophistica* et margine *forma* 17; *vel sophrJ* margo ff, *sdosoe'* ,κ; *philosophistica* 3i; *soph'ica* Inc.; *physica* ; et forte 3041; omittunt 14 i5 22 23 28 et Gal. Lac. p\$. Vine, mendum legit L m. xvn.

9m. – Ibid. art. 4 nd 3 (ζ) : « gratin non minus facit adveniens fidei quam infideli: quia in utroque operatur fidem. in uno quidem *expectando* eam et perficiendo, in alio de novo creando ; *confirmando* ω 55, x, Gv. 25 27 36 3q .v; S 445 pi ; 14 i5 22 23 28 58 5η ,σ. *opeiatur confirmande* 10 17; *expiando* D; *expurgando* «K ; *efficiendo* x; *confitendo* ?; *explendo* pv ,5j ; *specificando* ,φ (*spectando* pφ, quod in hoc libro idem est uc *expectanda*) ; *conficiendo* r : *complendo* an; *informando* ,t; *explicando* v. ,wx; *operando* 11 13 18; *de firmando (eam et de per-*

fidendo) 40; *confirmando fidem* super ras. r. Editiones om. firm. Deficit 48.

!am.-Qu. v art. 2 ad 2 (Ζ): tides... inclinat hominem ad credendum secundum aliquem *effectum* boni, etiam si sit informis -. Ita ex prima ant. ω, ΑΒβτ,ζλτϰυ ι 3 3a 33 5ι 60 pi9 ,r. med. ΕF/;}ihvwy 56 p3q, rcc. l>1Il,y 568 ia 13 18 a5 27 35 3g 40 41 5o 5; p38 44 ct Brit, qui tamen se corrigit, Inc. ce *a*; cx secunda MX 4 |5 5q pi.; ex tertio ont. o »4652, mcd. σ, rec. 9 14 15 22 a3 28 58 29; ex eadem X0ΛK 29 pi 374652 omittunt homotelcuton *secundum aliquem... ad credendum*. Deliciunt 21 48. Legendum *affectum* cum ceteris ct P. - Pro *boni*, *bonum* h io 17 25-27 36, om. 5 6.

i im.- Ibid. art. 3 (Ξ): « Respondeo dicendum quod haereticus *est* qui discredit unum articulum fidei non habet habitum fidei neque formatae neque informis »; ita cx prima classe am. ΒϋζηΟιλτυορτυχ ι 2 1924 3o 33 pAep.x 3 3a 5i, mcd. πψvvv 34 49 53 56 pFi» ,E, rcc. DGLyy z 5 16 20 25 27 3q 41 42 44 47 5o 61 ρφ; cx secunda MR7 q3, cx tenia solus I; *est* post *dicendum* ponunt 37 58; *Respondeo.., fidei* om. (ω, pro quibus nil nisi *postquam* 38 46 sed 46 se corrigit. - Pro *non*, *non quod* Hit 56 41 49 53 pi 3o 34 44, *quod* correctionem sui exemplaris perperam interpretans, *quod non* 43 44, *quia non* tT, *eo quod non* n 7 43, *eo non* <m, *non enim* GL vz ao 25 27 60 «1, *et non* J?,*necwx*. ,E; *non.., fidei* om. 10. Deficiunt at 48.

Respondeo dicendum quod discredente unum articulum non manet fides neque formata neque informis 12; haec lectio fundamento fuit textui typis tradito *Respondeo dicendum quod haereticus qui in discredente* etc. Inc., *Respondeo dicendum quod in haeretico discredente unum articulum fidei non* etc. P;i.

12m. - Ibid. (S): « species cuiuslibet habitus [rcrum] dependet cx formali ratione obiecti... *Formale* autem obiectum fidei est veritas prima ♦ etc.; pro *Formale* sine controversia. *Formate* retinent cx prima nnt. 55 ρω, ΑΒιΟιλ TVciFTX ι 1 a3 19 24 3o 5i pCp. 3a 33, mcd. Επψηινvv 49 53 56 pEpr rcc. GL-γvφζ 11 16 30 a5 42 44 5o 61 PH 27 41; tota tertia, exceptis Vine. 1. 111. xviii et I 9 14 58 ,δοσ 58; *Obiectum autem formatae fidei* 5 6, idem omisso *formatae* 10 pt7î ,17 resumit lectionem suae classis; *Formatae autem fidet obiectum* β z. Deficiunt 21 48,

Variantes codicum 14 i5 16 26 27 28 31 38 notari desinunt.

i3m.- Qu. vi art. 1 (γ): < Respondeo dicendum quod ad fidem duo requiruntur. Quorum unum est ut homini credibilia proponantur: quod requiritur *enim* ad hoc quod homo aliquid explicite credat -. Ita cx prima nnt. ω r55, B0ixatvcftux ι 1 2 3 24 3o 32 33 5ι pA|ak i960, med. Foo vw 3449 53 56 pπ. rcc. Ho 8 42 5o 61 ct Inc.; cx tenia ant. cox 37 p5a, mcd a. φσ; *ci* 29 ,19; praecedens *quod* om. 947; lac. *y*; *quod requiritur quod homo* etc. 1., ante *quod* altcro loco corrector addit nil nisi *ad*. 61 om. *hoc*. Def. 48.

14m.- Qu. vu art. 1 ud 2 (β). - Est autem (fides) causa *amoris* secundum quod facit nobis aestimationem de poenis quas peccatoribus infliget »; pro *timoris*. Mendum obvium correctu facillimum evitarunt editiones, secunda classis (praeter pm; om. 743), tenta classis; cx prima retinent ant. Bû.c ι 1 2 3 19 24 3o 33 5i pAsÛtvbfyx 3α, mcd. Fiyvw 49 53 pE/ », rcc. ΗΒ 3q 42 5o; hic. 11. - Pro *infliget*, *infligere vult* »32 3; ct editiones.

i5m.-Qu. vin an. 1 (β): < nomen intellectus quondam intimam cognitionem importat... Et hoc *manifestaret* considerantibus *deum* intellectus et sensus ». Ita cx prima ant. Ac0iautuu ι 1 2 24 pkf 3 3o 33 5i , mcd. Fdo 53 56 ,4,3, rcc. z 42 p2i 44; ex tenia ok 293748 pδσ 5a; *manifestaret si et deum* 19; *manifestaret* ct *donum* 49; *manifestaretur* ct *deum*, quo expuncto *dicuntur* 12; *manifestant* ct *deum* r t5i; *manifestat* ct *deum* E 5 6 5o 61 pK Summae Tiisau I). 'I'lio μ α» T. V.

ct Brit.; *manifestum est* ct *deum* B ,44; *manifeste patet* ct *deum* Inc. ; *manifestat* ct *donum* L; *manifeste patet* ct *donum* 46 pg; *manifestum est* et *donum* 4 Γ, *manifestum est* et *obiectum* ,3o; *manifeste apparet* ct *dicta* a; *manifeste apparet* ct *rationem* 58 5g; *manifestum est considerantibus intellectionis et sensus naturam* Mog. Sequentes habent *differentiam*, sed *manifestaret* itovw .p; *manifestatur* >.φι x ,3 33; *manifestat* CH; *manifestum est* Iζ io 17 3940 ,K 5i; *manifeste apparet* Οηvξιφχψγ 10 15 35 36 6o ,σηκ ii 24; *manifeste patet* Pa, secundo classis, ω 55, D ii u 8 11 i3 18 22 13 47 ,0 3 9 31 ct Stut.

16m. - Ibid. art. 2 (γ) « Sed contra ext quod Gregorius dicit... intellectus de auditis mentem illustrat. Sed aliquis habens fidem potest esse illustratus mente *audita* ». Ita cx prima ont. ΑΒ'.ζτ/Βλϰυ· rv ι 1 2 3 19 3o 33 St pCK teix 32 6o, mcd. Fnivw 49 53 5w, rcc. LJionz 42 5o6i r; 44; cx tertia nnt. 2») Λ7 48 5a px, mcd. λ 46 pσ, rec. α 21 23; *circa audita* ω 55, Duo 8 11 12 13 18 35 47 ,ξ κ 31 \$4, editiones, secunda classis; *per audita* GhxpY 10173541 57 58 59 ,Ckx 44 60, *quoad audita* tK; *quantum ad audita* >. ; *erga audita* 20 .21; *in audita* 36, de *auditis* Hz î940; *auditu* E; *auditam* p3q; om. 24 ,τ; abrasa par, *illustratus veritate audita* -(.

17m. - Ibid. an. 5 («): < Unde donum intellectus *habet* sine gratia gratum faciente »; cx prima ct lenia addunt *nullus* ante *habet* ω 55. Εζχηο 23 36 3q 40 »ACKi 3o 34 |6, post *habet* 12 3a ct editiones, ante *donum* Bn; *non habet* supponendo *homo* cx sententia praecedenti BGJfXv-av 11 18 22 35 41 p; tE|XKW 52, *non habet (nisi ille, gratia* etc.) 61; *non habetur* Ιχχψ 891017 ao 21 15 58 59 60 τ> ct StUt; *non habet quis*l). *quis non habet* nemo *habet* .5t. *non habet aliquid* .x; *non est* p 44; *non* i3; *non habet esse* 5;; *este non habet* f33; *habetur* H; *donum intellectus non habetur donum intellectus* 47; cx secunda *non habet* 54» *non habetur* Ι x 4 7 45, *est* pw, *non est* h ,h. Retinent mendum cx prima ant. c0uultu ι 1 2 3 1924 PAC Kjxtetx 30 3J 33 51. mcd. iv 49 53 56 pEdw 34, rcc. Lyz 5 6 42 5o .0; cx tcriin ant. o 29 37 48 p8κ 5a. mcd. a pσ 46.

i8m. - Qu. ix art. 4 (γ): < qui scilicet rectum indicium de Ins *quae* non habent -. Itn cx prima classe ant. Α0ιχ |î·π 2 Pi 2; 3a 33 5ι 60 pBOT<ι x 3o ct 3 additum a scriptore, med. ΕFv 3q 49 53 56 pπογ, rec. ΗΕγφα 5 6 42 44 5o Mog.; ex tertia 0 29374648 Γσ 5a; *qui* ')aps; *non* om. .λ·; *quae sunt* β; deficit 2t. Ceteri, Stut. et éditione om. redundans *quae*.

19m. - Qu. x art. 1 ad t (c): « in natura humanu est ui mens hominis non repugnet interiori instinctui ct exteriori *veritati* praedicationi . itu cx. prima unt. τ,Οιυστ ι 1 3 19 24 ?2 5i pABu.t «f 3o 33, mcd. Fn 3449 53 56 PEz, rcc. Ιlyφηζ 12 p 44 5o; *veritatis* nnt. ω 55, Οχζλεχ, mcd. giwy, rcc. DLfiv 11 13 18 ao at 25 36 39 5-, .ABE^t ef 3041 , secunda classis ct editiones; *virtutum veritati scilicet* 40; (*interior instinctui ct exterior*) *ventatis* 47; (*instinctui, mnrq. et*) *veritati* 60; *exterioris veritatis* χψα 6i , lenia classis unanimis; *praedicationis* /v 5 6 8 35 ,33 ct Brit..per *praedicationem* G , *praedicationum* K . *praedicatorum* ; , *praedicatione* 18. *praedicationi* p6o.

jom. - Ibid, ad 3 (Ζ): sicut virtutes theologicae non reducuntur ad virtutes cardinales sed sunt priores cis. ita etiam vitia opposita virtutibus *cardinalibus* non reducuntur ad vitia capitalia »; *theologicis* habent pauci: I 23 a? 36 t2φκ p |<8; *theologicalibus* 57. *thcologalibus* in *cardinalibus* corrigitur in 17; *cardinalibus* expungitur in σ.

2cm. - Ibid. art. 3 1 arg. (z): Videtur quod infidelitas nun sit maximum peccatorum *et habetur* VI' qu. iî Utrum catholicum pessimis » etc. lea maxima pars codicum. *Dicit enim Augustinus et habetur* iuxta morem S. 'fthoniae ω 55, G?v 8 10 11 13 17 iS 46 58 5o p 31 34 ct editiones; *Dicit enim {autem* 43) *Augustinus ut {ct* r)

XVIII

habetur secunda classis et D; *Augustinus dicit et habetur* ζ.ι. *Dicit Augustinus et habetur p*, *Dicit enim Augustinus C. Quaero et habetur io* 21 . *Quia sicut dicit Augustinus et habetur* l. *Quia dicit Augustinus ut habetur* 35. *Augustinus ponit et habetur* 36; pro *ct, ut* Lxa 34 47 49 *bs* ρτ;σ,3. *ut enim* 25, *quia* ,3o, *non* p3, om. C/ ; *habetur* om. 5o.

32m. – Ibid. en. 8 1 arg. (a1: · ljb» dicit Chrysoitinus... Nec enim oportet interficere haereticum, quia si cos occideritis, neccjue est multos sanctorum simul *submitti* >. Pauci habent *subverti*: ξ 25 .e 172021 3z 3q ct editiones; *subversi* 36, *submittitur* r3. – Pro *haereticum, haereticos* is, βv ,E 3q et P; *eos* om. to. Vine. III. m. xxix habet *haereticum, cos* ct *submitti*.

23m. – Ibid. (v): Ad quartum dicendum quod sicut in eadem epistola (nempe ad Bonifacium Comitem) *Apostolus* dicit. > *Augustinus* legunt P/t ct Pβζvχψτν ιι i3 18 30 25 36 ⚭GKX^i.t 21 41. 17 4> x 1017 ,ασ. margo * habet *Augustinus* paene abrasum; *Augustinus post* 35, *Paulus* 42. a’ p, om. 3o 40.

24m.- Ibid. an. jo ad 2 (/.)»: utile erat quod aliqui fideles *licitum* in familia Imperatoribus haberent ad defendendum ullos fideles ; *locum* legunt cx prima classe ant. ξ55, Kζτ, 6o, med. πouv, rec. DG X r l 12 13 t8 20 j 5 47 57 61, J3Cp;px 19 21 31 34 ct editiones, secunda classis; ex tertia *pi*) 22 13 ,4 ry; post *haberent* ponunt *locum* χψ. Porro *officium licitum* l, *licitum officium* 36, *licitum adiutum* alias *licitum alias convictum* margines 21 22, *licitam m familia /mperatoris aliquid haberent i* ; *licite in familia Imperatoris habitarent* ,33; *essent de familia Imperatoris ad* etc. „x; *utile erat ct licitum* omisso postea *licitum* < ; *licitum* expungitur in r sed nihil substituitur.

25m. – Ibid. απ. ιι (<); « Ex hoc autem quod luduci ritus suos observant... hoc bonum provenit... quod quasi in figura nobis *reputatur* quod credimus > ; pro *reputatur*, hoc est *repraesentatur*, quod habent ex prima classe ω 55, », 8 11 25 36 47 57 et «ΟΕΚπφο 4’ · M°g· c* l’> *alias repraesentatur* margines 20 2ι μ; ex secunda r\ 4 45 n; ex tertia 10 11 17 23 23 a3y; *replicatur yy; praesentatur* 9 13 18 59; *reputatur* Stut. Inc. ct a. Vine. l. m. xx *reputatur*, IIIi. m. λχιχ *repraesentatur*.

26m.- Ibid. arc. 12 i arg. (a): < Et canon dicit quod si coniux mfidclis non *roll* sine contumelia sui Creatoris, quod alter coniux non debet ci cohabitare . Videtur verbum onihsum esse; post *vult* nddunt *habitarc* 1) 8 et MR 7 q3 45, *cohabitare* /χψ ιι i3 18, ct »Jf k. *coniugi cohabitare* ,ζ. *commonere* tc. *vivere* 5 6, *esse* 3940; post *Creatoris, habitare* l. *cohabitare* 20 21 ,K et *p, virere* 36, *esse* .48, *cum altero*, vel *alto, stare* Gvzv 25 60, 10 17, *ax 3a 34. editiones ct margines 20 21 ; idem post *infidelis* 58, post *contumelia, esse* 57. – Pro *quod* altero loco, *tunc* 32 34 ct editiones.

37m.-Ibid. (/.): «Postquam autem incipit (filius parentum infidelium) habere usum liberi arbitrii, iam incipit esse suus... Et tunc est inducendus ad fidem. non *occasione* sed persuasione . Ita ex prima ant. ΑΒζηὺατ» i 2 3 24 rCKOxET 32, mcd. Fw 49 56 Pπuv 3., ree. γ οζ 35 4761 ρφ 44 ct Brit., ex tertia ant. Vine, utroque loco, o 29 37 48 52 P£. mcd. a 46 Pc, rcc. 10 ,717. *actione* pio 30 et 9 57, *actione vel coactione* 40, *occisione* G 12 41 5q ct Mog.; Pu legit *actione, j coactione* ct margine *occasione*; x prima manu *actione*, secunda *occasione*, tertia *coactione*, sed post manu articuli repetit articulum u *parentibus auferantur* 4 arg., ct hoc loco legit *occasione*. Ceteri. Stut. et editiones legunt *coactione*. – Pro *persuasione, per suasionem* 4.

Variantes codicum 5 6 9 12 (14 ι5 ιό) 17 20 21 22 23

25 (36 27 28 3i) 33 34 35 (38) 40 41 42 5o Stut. notori desinunt. Incipit 11.

28m.- Qu. xi urt. 2 ad 3 (1): « Si qui sententiam suam quamvis falsam... defendant, quaerunt autem *tanta* sollicitudine veritatem... ncquaqunm sunt inter haereticos deputandi >. Textus Augustini citatus cx Decretis. uterque fons habet *cauta*, ct sic Ceo 8 58 »Fi. 1 7; ita forte ω; *intenta y* ,5, *in tanta* ρψ; /*ansa (causai)* 4?; *fanquam (sollicitudinem)* 47; *tota* P.K. Lac. l. Ceteri, Inc. et a mendum retinent.

29m. – Ibid. art. 4 ad : (λ): « Dominus loquitur Petro de peccato in eum commisso quod est semper dimittendum ut *non* redeunti parcatur >. Ita cx prima ant. ΑΒβζ τ,Οιλuω ix i 3 3 ιp 24 3o ρCK|xtr 3a, mcd. EFiw 53 56 phv, rcc. DIllyoz 3p 44 47 fii r; 5i ; *fratri* ω 55, v o 11 i3 18, .π 3a ct editiones, omittunt 1 60, χψχ ρπ. GLfl 8 57 ct ⚭Kj/zTb>.v 49 51; *fratri* secunda classis; cx tertia *non qa,fratri* 58 om. 3 39 3y 48 52, 46, lαφ jo 29; *non redeunti ut redeunti* ρσ, *ut redeunti redeunti* K, ante *Dominus* in 48 expungitur *non redeunti*; porro *vere* φ, *scilicet* 36. ι ii fu ; lac. κη. Pro *parcatur, portatur* z.

3om. – Qu. xi» art. 1 2 *nrg.* (α): < Si quis etiam se circumcideret vel sepulcrum Mahumcti *abhorreat* apostata reputaretur ». Ita ex prima ont. Bt9ix).Tv< π; i 3 24 3o 5i pACKüFX f«j 32, med. rvw 49 53 56 pFu, rcc. GHL; *tz 3q6t ,44; *adoraret* ant. ω 55, ζη 6o, mcd. Ey^norv, rcc. 8 11 1 l 18 36 47 ct .AFKncrx 19 32 44 ct editiones, *honoraret p* .C; *honoraret abhorreat* 35; *vel honoiaret* mnrgn 40 u scriptore; *credo quod deberet esse adorant* margo 1 0 scriptore (cf. 3pm, 42m. 49m, 5om, 76m); *adoraret* secunda dnssis; *honoraret* (cnia. excepto *adorant* 58, *adoraverit vel honoraret* 10.

3im. – Ibid. art. 2 3 arg. (γ): « infidelibus dominis inveniuntur aliqui «ancti viri *infideliter* servisse: sicut Ioscph Pbirjoni ha ex prima ani. \l)u · a CKO’jt unrx 19 3o 32, mcd. Emw 53 56 rE«v, rcc. Doz 3q 6i „Ily 44; *etiam fideliter rti* qx; cx tertia *infideliter* 0, om. 10; *aliqui sancti uni servisse* 111 *fide sicut* 47.

3am. – Qu. xin art 2 ad l (β): Ad Glossam: *fast maiora prohibe/ minora*, super *Coi. 111 vers. 8*, ubi tamen Apostolus subdit dc bhisphe^min, respondetur < quod glossa illa non cvt sic inteiligenda quasi omnia quae subduntur sint peccata *mortalia* ». Ira maxima pars codicum et editiones; *mnmra* 55, παν, II 47 5y. *eqx, l k 4 q5. z 10 ,σ; *mortalia minora* ω sed primum verbum expungit, *venialia* ; lac. n; pro *smt, non sunt* 8.

33m. – Ibid, ad 3 (γ): blaspbemio potest absque deliberatione cx *subiectione* procedere . Ita ex prima ant. 55, Ατ.iauiv 1 2 3 f.) 24 5> rBCKc&x 3o 3ar mcd. Fi 49 53 pEno. rcc. HLoz 3n 61 r; 44. Brit., cx tertia oa 3- 46 pcx, *subreptione* ζκκ 6o, ξψ»τ 56, ⚭ 8 tI l3 18 36 \$7, ,K9 jxTctJMGV 3o 33 14 et editiones. 10 58 5q fσ; idem videntur intendere qui scribunt *subrectione (ct est tt* ct hoc pro *pt* cx pronuntiando?) ω, γφ>v p0»z .x. χ·Kκ; *subreccione* 52 .48; *proiectionc* ρτ; *subicstioie* *; *subatione* v; *super reptione* 47. *substione* ^48; *ex sublectione* omittunt ⚭ ct secunda classis, sed in n restituitur a correctore e.v *subreptione*.

34m. – Ibid, (δ): . tunc est peccatum veniale et *ideo* habet proprie rationem blnsphcmiae . Ita cx prima ant. Btxvu^cn 2 3 19 24 St pAθKOλίχκ 3o 32, mcd. Fz 53 pEo vw 49, rcc. DLvoi r 14; non secunda classis et cx priinn 60, v, Gy 8, Cn 14; *non* tertio classis et cx prima ω 55, ιζτ,ΓX, χψ»οι 56, 11 i3 ι8 36 3o47 7» ΑΚΟλauv\\ lo 32 49» Brit. ct editiones; *tunc non* ξ; *sic non* E; omisso *et, nec* II; *ideo proprie mm* γ; om. 61.

Desinit notari 3o.
35m. – Qu. xiv art. 1 ({J})î · Respondeo dicendum quod de peccato *sequitur* blasphemiu in Spiritum Sanctum tri-

pliciccr aliqui loquuntur ». ha cx prima ABcxlvrv » 2 3 10 24 5i pCKOIjxTifwx 32. med. Fov 53 56 pEtt. rcc. Hz 3q 44 61 ; 5t'M *de* secunda čhissi et cx prima i3 18 5y,C; *seu* tertia classi» (χ/ve Vine. III. v. xi, se vel sc l) ct ex prima ω 55. r, 60, χψ«O p), Dvo 36, iEKOicckp 8 3a editiones ct Gal.; *sive* ξ P', *sive de* 11 ; *de quo sequitur* L; *quod sequitur* ι.τ; *quod dicitur* β; *quod est* γ; omisso *sequitur*, bliuphe-miae Gyw 47 pv(8?)«x et Brit.; *de peccato seu blasphc-mia* (tu irg. *quod*) *dicitur* ζ; *Quia* (sic excerpta inchoare solet) *de blasphemia peccatum sequitur in Spiritum Sanctum contra vero aliquis ad litteram blasphemat tripliciter aliqui loquuntur* Mog., ei. textum. Transpositionem *de blasphemia seu (seu de) peccato* negligimus. Ex nostra nota l expungatur.

36m. – Ibid. (:): « Alii vero aliter accipiunt, dicentes peccatum vel blasphemiaiui in Spiritum Sanctum eue quando aliquis pcccnt contra appropriatum bonum *sicut* cui appropriatur bonitas sicut Patri appropriatur potentia et Filio sapientia ». Ita cx prima ant. ABctAtmccli i 3 3 19 34 5i pCKOIurx 3z, med. El'l> 56 pv, ree. Hyφ 3r> 44 pz ; *Spiritus Sancti*, vel *Spiritui Sancto* ~/yi 49, GL/v 8 11 1318364757, (KOiAkvxζ, Gal., Brit., secunda cla»is; idem, omisso tamen *bonum* ω 55, nor. Do .31, Inc. et *a*; *sicut* om. vv, *Spiritus Sancti sicut* 53 6opx; pro *cui*, eu Inc., *ilh autem* .1. om. ,.44, lac. ; pro *sicut cut* substituit *Spiritui enim Sancto* ζ, *sic enim Spiritui Sancto* ,ι, *Spiri-tus Sancti sicut enim Spiritui Sancto* idcoque mox *sic Patri* tC; hac tre lectiones mutuatae sunt ex tenia cloue quae ut solet divisa «t *sicut quando Spiritui Sancto* X, *sicut Spiritum Sanctum* 46, *sicut enim Spiritui Sancta* et *sic Patri* χολ 29 5j 58 59 ,σ 48. *Spiritui Sancto sicut enim Spiritui Sancto et sic Path* l 10 37 48, *Spiritus Sancti sic enim Spiritui Sancto p* ct ita P; Vine. *Spiritu Sancti*; in σ corrector lectionem primi opogtaphi rtslimit; κ more suo: *contra appropriatum bonum sicut enim Spiritui Sancto appropriatur bonitas sicut patri appropriatum bonum sicut enim Spiritui Sancio appropriatur bonitas sic Patri ap-propriatur potentia et Film sapientia bonitas sicut Patri. Fade* etc.; *sicut enim... appropriatum bonum* ct *bonitas sicut Patri* delentur.

37m. – Qu. xvf an. f (ii): « Sed contra est quod Aposto-lus ad Rom. ni (; Per quem legem? Foetorumr Non sed per legem fidei) legem veterem nominat legem *sanctorum*, ct distinguit eam contra legem fidei ». Ita maxima pars co-dicum, Brit. Inc.; *factorum* habent Dli£J rjnvvv 58 ,ũ τ χωuo 37; *formarum t.yj frorum* 55 (pω?). Deficit 19.

38m. – Qu. xvi! art. 3 fx» < Sed contra est quod Au-gustinus dicit in Enchir., quod špe non cM nisi rerum ad *Deum* perlinentium qui *eorum* spem gerere perhibetur ; legendum *cum* ct *earum* cum ω 55, BC; *cum* et *eorum yy* tav 36 58 7; *Deum* ct *carum* vi i8kKe; deficiunt 19 48; *ad Deum pertinentium qui curam earum qui spun habent* .31 et P<..

3nm. – Ibid. an. 6 (ζ): < Cantus igitur facit hominem Deu inhaerere propter scipsum *invicem bonis* uniens Deo per affectum amorī ». ha cx prima ant. Ληζtu..ι t 2 3 24 p9p.rrx 32 5«, med. ni» 49 pEov, ree. HLo * 39 61 ^44; *men-tem hominis* ω, πψ<Y, G?z 8 | r i3 i8 36 \$7 CEK0| skeou wx 3i 5r. editiones et Mog.; *invicem boni* B; *invicem omnis* pC; *invicem hominis* tPvw; *invicem homines* D; *in-vicem bonis omnibus* γ; *mentem y'*, *hominem* 47; *inquan-tum homo (unitur)* ^44; *invicem* iam incocpcrat scribere < sed errorem advertens *mentem hominis* legit; *in mentem hominis* 55; *voluntatem invicem bonis* F; *voluntatem bo-nis i inveniens* .)) λ 53; *voluntatem hominis* z 56 60 ,ζξ† abrasae pKξξ; deficit 19. Secunda člassi divi» est: *invi-cem bonis* n 474? £4. *invicem hominis* O pn, e contrario *mentem bonis* n, *mentem hominis* l. wa; abram pe. Tertia : *voluntas hominis* 0, *voluntatem dut* 29, *mentem hominis* 58, *voluntatem hominis* ceteri, čd 48 deficit - *vivens* pro *uniens* ncgligimus.

40m. – Ibid. art. 8 (ζ): . aliquis introducitur ad omnn-dum Deum per hoc quoti *omnes* ab ipso *punit* cessat a peccato .i. lto cx prima classe ant. ιηťu.τ ι 3 3 24 ..BOζlατ ,r fi \ <» 5l Brit., ct A in «patio vacuo, med. nv pw, rec. HLy . 3941.4.761 Pζ<φ; triplici modo correctio attentata est; rem ucu tetigisse videntur qui legunt *timens ab ipso puniri* t, 5y ,0r 32 5i, ct editiones; *timens abet puniri* ii i3 18, *ab ipso timens puniri* ω 55<C; alio modo *omnes ab eo (ab eo omnes* 54, *ab eo* om. x) *puniuntur* accundn classis, cx prima *omnes ab ipso puniuntur* x 8; tertio modo: *omnes recedentes ab ipso punit* tertia cituri» ěexcepti 46 58 σ; ita etiam Vine. 1.111. xxn ct cx prima EFGpvKYX 53 56 6o£c t wx ct Mog.; *omnes ab ipso (ab ipso* om. O.) *recedentes punit* ' 36 41 .Bζα, ante *cessat* addunt et 10 17 36 6l ,fioet Vine. Ceterum ; *omnes ab ipso puniuntur timentē (cessant)* D, *homu ab ipso punitur* ,τ; *omnis ab ipso punitur qui non* med. 1; *omnes ab ipso timens punit* n; *timet ab ipso puniri* />; *tnncits* fmrg. *ab*) *ipso puniri et* K super rasura, *ct es-ptingit*; *dum timet ab ipso puniri* .σ; (*per hoc quod*) *sperat* λ< *remunerari ab eo per lme auton quia recedentes ab eo punit qo. ðniHf* *recedentes ab ipso punit ct timens* 58. Lue. deficiunt 1948.

41m.- Qu. xtx art. nd j (γ) « omnes praedicti *mores* vel important bonum morale vel malum ». lu cx prima ant. iv,ιtu rrx » 2 3 24 3a Si r\BCK0»xs, med. EF 56 pdd v 40, ree. x 44 61 ; ita secunda ěexcepti 7 4 ' »lmr ; *timores mhorate* .e et editiones; *hudres hninres* ψ; ceteri et Vine. l. IUI. Il *timmvς*, quod renatis requirit. DeBchlhl ,8.

42m. – Ibid art. 4 2 arg (x): Cum cx peccato prae-sens poena metuitur et *annexa* Dei facies non amatur, timor cx *timore* est, non cx humilitate ». Tcxlu S. Gre-garii habet *amissa et tumore*; cx trā *amissa* solui γ; *anima* ω 55; *amica* ,o; *amica ct annexa* >02 et secundo classis ^ed *annexa* , amica ,μ. - *tumore* legunt EJx 56 Guio; *attumore* margines :a; *ex timore cx tumore* deficiunt 1948; ceteri et tditionues utrumque errorem re-linent. In nostra nuta (a; pro < et a » legendum est . et Rlkl ».

43m. – Ibid. art. 10 (γ): . quanto aliquis magis diligit Deum, tanto minus timet poenam Primos Secundo quia *film* inhaerens magis confidit de praemio ct per conse-quens minus timet de poena », Legendum videtur *firmius* cum editionibus, πχ. G 8, ,p-ιιχ. ιχ 443 45 ap 10; *fir-mius filius* ι; , *servus* ψ; αΓ *mulier* margo ζ, >¶l *firmius* margo x, *fini* fio; *filius inhaerens pati*; 11 i3 18; *mapis* ante et post *inhaerens* legit 1, om. nt; lac. 61; deficiunt 1948. Ceteri, Gal.. Vine., Mog. retinent mendum primi apographi.

44m. – Qu. xx art. 3 (3): - desperatio autem (provenit) ex hoc quod homo non sperat se bonitatem Dei *manci-pare* ha ex prima ant. Ai0ixatuckftX i j 3 24 3z 5 i fio pBCK, med. EF^huiwa 49 53 56, ree. HLyv-φ α 44 47 >7 |,G, Gal. Mog.. (*sperat de bonitate Det*) *mancipare* x; *percipere* *5 1; *recipere* 46; *anticipare* *mancipare vel participare* 8; *vel mancipare* margo b; *participare* editiones, ceteri ct Vine. 111. \i. x\l. Deficiunt 1948; totum articulum om. 36.

45m. – Ibid. art. 4 (γ): . Ad hoc autem quod boni: spiritualia non sapiunt nobis... perducimur pci hoc quod Aifcctus noster est *instans* amore dclcccwriorum corpora-lium »; *infectus* legunt r. DG;o t> i3 rS 36 λvn. secunda classis, Vine, et 10 gir, *cficctus* v; *dans m* |i; spatium quinque litteris vacuum y; *aestuans* / fctinente *tnstans* legunt *amori* 3q ,j5av\vx 31 || fu» et editiones, amor^uo. deficiunt 1948; Mog. cum ceteris mendum habet.

Desinunt noturi 8 18 56 57 58 5<y. qnm. – Qu. sii art. 3 iζ); « PntCĩumptio igitur mani-festam oppositionem ridetur hubere ad cbnorem, praecipue serviUm, qui *respuit* pocnatu ei Dei iuititia proveniente .i.

XX

Manifestm error correctu Incilis pro *respicit*, quod legunt ex prima ant. ω, ζu, med orv, ree. tX»βv < 11 i3 36 3o j4 47» sCJlux 3260 et editiones; secunda classis; ex tertia lz lojo.ia; *recipit* 55; PC abrasa; deficit 48; errorem retinent Gnl. Mog. et ceteri. – Pro *poenam, premium* 14.

47m. – Qu. χχiii art. 2 (ζ): * neccsse est quod ad netum caritatis existât in nobis aliqua habitualis forma superad-dita potentiae naturali... faciens eam *proprie* et delectabi-liter operari . Legendum *prompte* (cf. i. a. αu. xxxn art. 1 nd t) cum P et paucis: vv iu 11 36 3o 44 -3 .Κσφοκ, Brit. Vine. l. iii. χχiv, Mog. Deficit 48.

48m. – Qu. xxiv art. 3 nd 2 (ζ|): « Unde *patet* quod ad Dcum hoc modo (ut obicetutn beatitudinis) maxime dili-gendum nostris cordibus caritas infundatur . Cum argu-mentum gratine infundendae necessitatem impugnet, in lue solutione legendum est *oportet* cum v 4060,1»;; alii sen-tentiam in line mutantI ante *nostris* legunt *oportet ut* l, *oportet quod* ù 36 Kjx. *neccsse est* ρζ. *neccsse est quod* Gc&f, *neccsse est ut* super ms. n, *non possumus attingere nisi* u. *indigemus ut* io; post *cordibus, oportet ut* ,C. *opor-tet quod* ∕. *neccsse etiam quod* D, *necesse est* < *liant quod* secunda classis (sed (.h abrasu est); P sola : *t ndc patet quod ad Deum maxime diligendum hoc modo neci*aa< est *quod nostris cordibus etiam gratia infundatur*. Ceteri, Brit. Inc. et a errorem retinent. – Pro *infundatur, infun-ditur* 3p.

49m. – Ibid, ad 3 (0> : < luiiusmodi actus (qui procedunt de corde bono et conscientia pura et tide non ficta) dis-ponunt hominem ad recipiendum caritatis *aversionem* >. Ita ex prima ant. ABt/Kj&tuct i 3 3 19 34 5t ρ(Zζ-vi;χ 3a, mcd. EFa 49 53 Pnv\ν, ree. γ φζ 1'3 47 p|4, ita tertia ex-ceptis dicendis; *in exemplari est aversionem* margine no-tat scriptor in e: *effusionem* rK; *infusionem* es primo unt. ω 55, xu 60, mcd. πχψoiv, ree. DGH/Vu 11 P» 3q. bC£ei»i ctwx 3144 et editiones; secunda clatris; ex tertia l 10 .e X 5a; *efusionem* 61 46; *adversionem* L, 40.

5om. – Ibid. art. 3 1 arg. (β): Ergo secundum *carita-tem* virtutis naturalis infunditur homini caritas a Deo . Ita ex prima ant. ABζQtrvĭ i 3 3 19 /4 5i ,(.O\ >1; med. EF χv 49 53 pnv, ree. L£ax 11 i3 6t; itu u incocpcrat scribere sed se corrigit; ex tertia ant. nex 29 3748 p5a, mcd. a(?)» rec l; *quantitatem* ex prima unt. exurr, med. xniwf ree. DGo. ,Ooix 32 6o et editiones; secunda classis (π abrasa est); ex tertia 10461?; *capacitatem* (pro quo *caritatem* facilius quam pro *quantitatem* scribitur) ω 55, Kp., ψ<>, Hyv ,i v, ,r, z ,52; *capacitatem vel quantitatem* 36; *al' quantitatem* margo E; *in exemplari est caritatem* mar-gine notat scriptor in e; *Ergo* et *caritatem* om. η, lac. p.

5im. – Ibid, ad 1 (η): « in partem *sancti* sanctorum in lumine > ; cf. nd Coloss. 112; *sortis* legunt πχψivν, ũHβ 36 3o tCyax 3a 5i, a io3; *sortis sancti* 1; *fci* (iJest *fa-cti*.) o; om. Bζ,α et *a*; *sancti suo sancti lumine* L; ce-teri primae et tertiae classis et lue. errorem primi apogra-phi relinent; secunda classis divisa est: *sancti* 7 43 5q pw, s. s, (idcsl *Spiritus Sancti*) u, *sancti et* pw. *societatis* i.s 4, *societatis et* tH, om. ,m. – *in* ante *lumine* omissum erat in primo apographo, sed variantes non notamus.

52m. – Ibid. art. 10 (ζ): < qui peccando mortaliter ali-quid contra *capacitatem* agit, dignum est ut Deus ei sub-trahat caritatem ». Itu ex prima ant. ABOχυστ 3 iq 24 5i pC Kuiti 32, mcd. EFv 53 po, {*caparitatcm* et expungit *pa* γ), ree. II?u 13 44 6i py et Mog.; ex tertia ont. 3o 29 37 48 5α Γκ. mcd. a.,?, rec. α; αΓ*caritatem* margo E; *compacitatcm* 11. *caritatem* secunda classis, Brit. Vine. 1. 111. xxv, ceteri et editiones.

53m. – Ibid. art. 12 2 arg. (β): < Abundavit lictus, ubi non defecit affectus, *effectus* caritatis lavit verba formidinis ». Textus S. Leonis Papae legit *et fons*, quod facile in *effe-*

dus corrumpitur; nullus codex, nec Inc. nee π legit *et fons*; P, Vine. ibid, et Ev i habent *affectus*, κ *effecta*, om. ζπ<9 45 pAK.w et Brit. ; praecedens *affectus* om. ηπρv i i.- Pro *tarif, non tarif* 9.

Desinunt variantes 36.
5.|m. – Qu. xxv art. 6 S. C. (γ): ♦ cum dicitur: Diliges proximum tuum, *non enim est*(vcl *non est enim*) omnem hominem proximum e se deputandum . *non enim est* le-gunt ex prima ant. tvjOiTvFT 2 3 19 24 5i ρκi; , mcd. En 49 53 pO, ree. Iloz 11 i3 3o 47 Pγ; *non enim cum* pv; trans-posite *non est enim* ant. ABχv,Κi x 32, mcd. Fdω, ree. 61 ; *non enim* Dv l; *enim est* 44 ; *est enim* L; *non est rf, est* β.κ; *noveris* G 60 .φ; *noveris enim* ttjtε; *nomine proximi* γ.vy; *nomine proximi est* ργ; *maximum est* ù; *necesse est*^; *non est necessariam* Brit. Ex secunda *non est enim* » 4 743 5.|, *non est* >l, *non* 4>, *noveris* .r ; abrasa pn. Ex ter-tia *non enim est* unt 20 52 Pκ 37 |8, mcd. λ r?, *non enim est dubium p, noveris* 10, *nomine proximi non disleû estû* vel aliud mihi impervium 2; om. »48; abrnsn p£ Tex-tus S. Augustini habet *manifestum est*, et sic legunt ω 55, f-, χ». ζ. »γ<> 3a et editiones, i.n et *manifestum ext enim* .K; *manifestum enim est* – ewc om. 4 39.

55m. – Ibid, nd 3 (9): r huiusmodi (: convertantur pec-catores in infernum) *incredationes* quae in sacca Scriptura inveniuntur, tripliciter possunt intclligi ». Legendum *impre-ationes* cum 55, χπ«., G, <K<ξψu i, p <7, x.,«; *interpreta-tiones* ω.

56m. – Qu.xxvi art. 6 3 arg. (γĭ: * illud mixime amnmui cuius *lumen* maxime quaerimus , Ita ex prima ant. ω 55, ABe^Ouuτ h 1 3 3 19 34 51 pC|rx 3±, mcd. Fi>vpw, ree. Bγξφοζ i3 et Inc. ; ex secunda mi 54^7; ex tertia ant. 0 29 '7 48 ρΛκ 5j, mcd ?a, ree. z; *linum* 35, *lucrum* l 49 j<; *bonum* ceteri et Pσ.

37m. – Ibid art. 7 (Λ): < Cum *dicit* bonum super quod fundatur... amicitia honesta, ordinetur... ad bonum super quod fundatur caritas, consequens est ut . etc. Ita ex prima ant. τυi ĭ 1 3 3 iq 24 5i rACKOixc >3, mcd. EFr» 49 53 pv, ree. HEβγζ i i i3 61 ρφ 44 et Inc.; ex tertia ant. Se 29 3y }8 51, mcd. A;σ; *autem* ex prima ω 55, χασι, Dv; 47, tCK et Pu; secunda classis; ex tertia *igitur*, vel *ergo* ex prima pt? 60, π. G, ,φ\vx 32 ; | et Brit., ex tertia lα 46 Λ ; *igitur* post quod expungit *accit* v; *enim* τυψ ,Ae. 10 et Vine. l. m. xxvii; *du* (vcl *diciit*) Mog.; *sibi* .v; *illud* 3o; om. ζα; nbrnsne pc\vx; pro *Cum dicit, Imde cum* Βλ, *quae cum dicit* p> ; spatium abrasum \iginti litterarum capax ρκ.

58m.- Ibid. art. 8 2 arg. (e): « Plus ceric diligere de-bemus quos perpetuo *nobis computamus* futuros, quam quos in hoc tantum saeculo » ; hoc est; 9 quod ad *nobis* pertinet, sequenti verbo adiunxit primus apographus; *no-biscum putamus* legunt solae %t 7 ? ; *nobisaim eu puta-mus* t.i.. *nobiscum computamus* s 13; *nos computamus* π iq; *nobisaim commendamus* v; *nobis* nm. v 24. Editiones mendum retinent.

59m.- Ibid. art. 12 (ι): « excellentioris est amare. Et ideo ad benefactorem pertinet ut plus. Ex prima addunt *amet* BKζ, H 47 61. ,τ 3a 44 60 et editiones; secunda clai-sis; ex tertia Vine, ibid.; *diligat* addit ,C, idem post *ut* λ : pro *plus, prius* π; D, ιγω diversus lacunas habent; cum ceteris legunt Brit. Mog.

60m. – Qu. xxvii art 1 ail 1 (0): « Non enim melior *unus* amat id quod infra ipsum est quam amabile sit » ltn pro *minus* legisse primum apographum ex consensu maioris partis antiquiorum codicum primae et tertiae fa-miliae patet; ex secunda 1 habet *minus*, 43 |5 certe *unus*; ω 55 habent *minus*, 0 *unus*.

61m. – Ibid. art. 4 (iq): « Sed quoad nos... prius sunt cognoscibilia quae sunt sensui propinquiora; et *ulterius*

terminus cognitionis est in co quod est maxime a sensu remotum >. Legendum *ultimus* cum ζ, a, 1)H(v?) φ, *ῖ* et »σ; *ulti9* ιι,β quod aequivocum est; *ulr'uus* omisso *terminus* 4; Vine. I. in. xxvni mendam habet; C habcbnt *ultimus*, sed corrector resumit errorem.

62m. – Ibid. on. 7 2 arg (β): « diligere inimicum est perfectorum filiorum Dei... diligere nutem amicum est etiam caritatis *perfectae* ». Legendum *imperfectae* cum ω 55, ζιχ, χύονγ, Gç 13 3g. бАСКісѵх 32 et Pu. I ιο,σκ; *perfectione* 46. Mendum Inc. relinet. – *etiam* om. secunda classis et pauci alii.

63m. – Qu. xxvtii an. i ud t (ζ « Est autem (Deus) praesens etiam *seminantibus* etiam in hoc vita per gratiae inhabitationem ». *se amantibus* ex primo ω 55» C. πχφ»o, DG 11 i3 39, .Fvx 44 et editiones, ex secunda soin ,ιι. ex tertia 1 10 ,κ; (*in* pro *etiam*) *se amantibus* 73:: *amantibus se* 11; *peregrinantibus* (ob praecedens ꝑ peregrinari a Domino ») a 43.732; *se imitantibus* γ, (*festinantibus* 42), (*in*) *se manentibus* 47; (*in*) *sanctis* 49 ,1; *seminando* 52; τ habet, post *m* expunctum, *seminantibus* et extremis literis terna puncta supponit, errorem subodorons, correctionis nescius. 55 legit *praesens per se amantibus vel in hac vita* et super *per* scribit *vel*. ω utroque loco *etiam*. \ triantes ceteras circa utrumque *etiam* negliginius.

64m. – Qi>. xxix art. 2 1 arg. (a): < Pax est ãniti' consensus. Sed in his quae cognitione carent non potest *mentiri* consensui ». Itu ex prima ant. Baxlvrr 123192451 pAÛnfxr) 32, med. Fui 53 pv, ree. μ i3 py 44i cx o?σκ; *uniri* cx prima nnt. OKζv,p.uk 6o, med. Ezbavt 49-rec. OOHβvξφ 47 6i .Aux 32 44, editiones et Brit.; secunda classis; cx tenia 10, ,κ; omiserat 3y. sed scriptor *uniri* addit; *inveniri* ω 55, χψ·3, 11 3g, »u, ,σ 52, *vinciri* L; *mentiri*βγ. (*possunt*) *unin* ,0, esse 3 30, a 4b, lap; deficit 48.

65m. – Qu. xxx art. 1 2 arg. (β I: < crudelia seu *dura* videntur quendam excessum moli habere. Sed Philosophus dicit in II Rhetoricae quod *durum* est aliud λ misera-bili ». Primo loco legum *dira* x 3g, 10, BCKwro 31; *vira* 1; altero loco *dirum* Rc>x 1 19 24 3a, Enov, vr. 3g (42) /.>», gCKOtt. 10; correctio in J per scriptorem facta est; deficit 48. ceteri, Brit. et editiones mendum utrumque retinent.

66tn. – Ibid, (ζι: « dicitur enim misericordia ex hoc quod aliquis habet *misericiordiam* super miseria alterius >. Ita paene omnes codices Briu, Vine. I. m. xxxi Inc., et a, videtur tnmcn legendum *miserum cor* cum P et w 55, φ ú no ,Cgkx; *compassionem* B32 ; *misertam* Gal.; om. Mog. Deficit 48.

67m. – Ibid. art. 2 ud 3 (ci: < ad iram et audaciam, quae sunt quaedam passiones virilitatis extollentes animum hominis ad arduum. Unde *inferunt* homini aestimationem quod sit aliquid in futurum passurus. Unde tales... non miserentur . Ita editiones et paene omnes codices, *non inferunt* Bz r1 i3 p.f4 B5a; *auferunt* ω 55, / ao. »r, I; *aferunt* ,σ; *in*, omisso *ferunt* a; *ferunt* r>i; *inferant* x. *fuferunt* 61; pro *sit*, *non sit* 3o ðw 32. Deficit 48.

68m. – Qu. xxxr art. 1 (0): « benefacere amico cx netu dilectionis consequitur. Et propter hoc beneficentia, secundum *ecclesiae* rationem, est amicitiae vel caritatis actus ». Ita ex prima ant. Bt).ucT 1 2 3 24 pAOixa 32 5i 60, mcd. Fn 53 «v, ree. Hoz 3α Py 44 ct ,n^: << tertia ant. ck 29 3752 p0, med. AΓσ, ree. 10; *essentiae* ζ; *eius* x; om. pI ; abrasae p \v; def. 48; *communem* ceteri Gal. Brit. Vine. Pλ

69m. – Qu. XXXΠ art. 2 S. C, (β): « habens artem qua regitur magnopere student ut usum atque utilitatem eius cum proximo *procuret* >. Textus S. Gregarii habet *partiatur* quod legunt P et ω 55, g i; om. ^48; *curet* 61; errorem ceteri unanimes retinent; item Brit. Inc. et a.

70m. – Ibid. fin. corporis (ιJ < Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare. Et non solum secundum quod infirmi *sunt sunt* graves cx inordinatis actibus, sed ctiom quaccumquc eorum onera sunt supportanda ». Ita cx prima ant. ABcT.iTucurTc 1 2 24 51 pXu a 3i , mcd. 11·\ ree. HLvax 44 47 ,βφ; ex tertia Ua 29; *sunt sive* P, ,32, ,e et secunda chissis, excepto *sire* absque *sunt* 54; *sunt vel* ψ; *sunt semper* γ. *sunt infirmi sunt graves* po; *sunt infirmi sicut graves* ω 55; unurn *sunt* omittendo consulto vel fortuito optime legunt cx prima ant. CKÇBx 3 ig 60, mcd. Еπ «η , ree. DG-f; ii 13 3961 ρβφ, ,3.pox et Brit.. cx tertia ant. ox 37 48 5s et Vine. III. x. xvui, mcd. 46 pa, ree. ap 10; *non solum secundum quid quod infirmi sunt graves* lue. et *a*; in hoc sensu reformetur notu nostra.

71m. – Ibid. art. 5 od 2 (η): « Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi ut tu bonae *compensationis* merita consequaris. ille vero patientiae ðravii decoretur? * Et Basilius *dispensationis* legunt αῖ.κ.τκ et P; *recompensationis* γ. *pensationis* 47: cum ceteris Brit. mendum retinet.

72m. – Ibid. art. vu ad 3 (λ): Et eadem ratione licet habere aliquid de alieno et de hoc eleemosynam dare... si aliter subveniri non possit necessitate patienti. Si tamen fieri potest inc periculo *de re quaesita* domini voluntate pauperi providere extremam necessitatem patienti ». Ita (pauci *de requisita*) ex prima jnt. ABiζχ^tuCKTX 1 2 3 24 5i pCK0i 19 31, mcd. EFnivw 49 53. ree. HEβγvξβ 3q 61 rD cx tertia ant. 29 '7 48 med. a 46 rG, ree. le; *debet requisita* cx prima ω 55, V 60, ψ a, G 13 44, .CDKO., Inc. et *a*; ex secunda Is 44\$; ex tertia *debit de requisita* Brit.. /v. a *debet re quaesita* .Jj; *debet de re quaesita* *na* 10; *debet quaesita* ,19, *et requisita* 11 ; *de de requisita* ,Λi; *dare quainta a*; *de re acquisita* hmr 7 43 5.. ; *de re acquisita de de re acquisita debet* ,φ; *de requisita*, ei *debet* ante *pauperi* u et P; pro *providere*, est *providendum* 3q; *de re quaesita cum voluntate pauperi providere potest* 47 . *Si tamen... patienti* om. r et 0.

Desinunt notari 11 i3.

7?m. – Qu. xxxur art. 2 ad 3 (ζ<; « Si propterea quisque objurgandis et *corripientibus* male agentibus parcit quia > etc. Ltgcxidtim *corripiendis* quod habent cx prima ant. ω, ζτ., mcd. Εχψι qu, ree. ũóHβ φα, ΧΚιπτεονχ 3z 44 60 01, Brit. et Pu; ex secunda i.x4r ; cx tertia « ro *cor-rumpentibus* F, *corrupti*TM mcd. 1; *corripicdtibus* loc. Deficit 19.

74m. – Ibid. art. 5 («>: * Peccatum... non tollit totum bonum naturae quin remaneat in peccante aliquid de recto iudicio rationis. Et secundum hoc potest sibi competere a *subditis* delictum arguere ». Cum in toto articulo ne indirecte quidem de superiore a subditis delictum corngntc sermo sit, errorem subesse patet ; *alterius* bene ω 55, o,e. 4, io»..»; ceterum *m subditis* 43, 49 ,Oix 7 et Vine. I. m. xxxni; *ab subditis* oe 48 ρκ; a *subiectis* u: a *n subditis subditis* r.s; *subdictis* 45; *alterius subditis* expuncto ultimo 3o; deficit 19, ceteri et editiones mendum retinent. – Pro *delictum*, *peccatum* χψ; pro *arguere*, *corrigere* o et a.

75m. – Ibid. uri. 7 (1): < Et sic medicus corporalis sanitatem *ei inferre* potest sine alicuius membri abscissionc... ita etiam > etc., sine nexu logico nec grammaticili, ut textum conferenti patebit. Ita ex prima ont. A< τ,ιχλττπι i 2 3 24 p3a 5i 60, mcd. l-vw γ 49, rec. IH.γ 6i ; cx secunda 4; cx tertia ant. ρ 29 5z p3r 37 48, mcd. a. ree. x; melius sed insufficienter *sicut* cx prima ant. ρCK0|a. mcd. En, ree. βvα 44 et »49 51 ; cx tertia pσ,κ 3y 48. Ceterorum principa-liori! tantum correctionis tentamina exscribimus;

sic.,, *debet ei inferre* Vine, ibid., quod Vedastini corrigunt in *sicut*... *debet aegro inferre si*; sequentes omnes *sicut* habent; *ei infert si* χ. *infert si* b, *infert ei* ω 55, *ei offert si* ψ; l *infert si inferre* ?(4CK\$);

debet ei inferre si Bz (53), *debet inferre si* .9(39); *ei conferre* iinr 45 54 r7« et 46; *confert si conferre* rs, k *confert st* 43 ,7, *confert si* ,μ; *infirmi ei* <, *infirmo infert si inferre* ,60; *aegroto inferre* DG, *aegroti inferre* Inc, et a, *aegroto confert si* P«3a, *aegroti infert et si* Bø.

sicut etiam (tnnrg. add. si)... *aegroto inferre* Brit.: *si* (*sicut* ,π) *etiam si...* *aegroto inferre* *sicut etiam si...* *aegroto inferre potest debet* 10.

Per transennam animadvertimus pro *sanitatem* habere *fiscositatem* 45, Ideal « Magister lohnnees de praga. ·

76m. – Qu. xxxiv art. 5 (β): < odium, quod huic dilectioni (boni divini et proximi) opponitur, non est primum in *dilectione* virtutis, quae fit per vitia, sed ultimum -. *deletionē* ω 55, ϑλ, (3,7; *derelictione* e. ,κ ct margo E: *desertione* η; *deiectione* Brit. ct ,σ; *detectione* /at. 60; *declinatione* tw; *destructione* ~x. DG 3<). Ar x» «R, z io; *corruptione* l; *a*dilectione margo c π scriptore; abrasae pfirWx; deficit 19. Ceteri et editiones mendum retinent.

77m. – Qu. xxxv an. 1 <'<): « sicuti ea quae sunt acida *infrigida* sunt ». Ita cx prima ant. ΑΒαηιχλαπτ i 2 3 32 5f pCKOjxTr, mcd. Fnv 40, rec. γ;ζ 44.; cx tertia ant. e 293748 pS 53, mcd. a 46 pσ; *injigida* plene u> 55, *in-sipida* no, D3p, .CKOpur, <k ct secunda classi ., sed »l. mendum resumit et pik lac. habet; *infrigidativa* lp ,io, β.τ, ct forte culus corrector mendum resumit; *infrigidata* v.o Inc. et a (nota ergo nostra corrigatur), *ἡ*frigida 24, *in-sligida* u; *frida* x; *ct frigida* H; *etiam frigida* 47 .52; *frigida* 60, Επψiv,v, GLv, 4l , 10, Brit. et P; *sicut ea quae infrigidi aia sunt* x; *sicut ea quae sunt accidia sunt in-frigidcntia et stupefacientia hominem* Gul. Deficit 19; abra-sae pφu; Vine. 111. vi. l omittit incisum. – Aliqui *acida* scribunt *accida* vel etiam *accidia*; vxtfx legunt *arida*.

78m. – Qu. xxxvt art. 11 arg. (α): « Tabescentem mentem sua poena *faciet*, quam felicitas torquet aliena », pro *sauciat* quod S. Gregorius sed nullus codex noster habet; *saciet* ω 55, o et forte φ; *facie* vel *sacie* 47; *facit* med. l ct forte pε. Deficit 19. Editiones ct Brit. cum ceteris.

79m.- Ibid. 4 arg. (3): · cum memoria bonorum *humanorum* sit causa delectationis, ut supra dictum est, non erit causa tristitiae ». *habitorum* ω 55, l«., l σ; *praeteritorum* tKo : *habendorum* ζ; *humorum* b l 2 ct sic compendium aliquorum aliorum solvi posset; deficit to; Brit. cum ceteris ct editionibus mendum retinet.

80m. – Ibid. art. 4 arg. (a): · Cum devictum cor livoris putredo corruperit... membra frigescent, *sicut* in cogitatione *scabies*, in dentibus stridor ». Legendum *fit* ct *rabies* cum x, πύα, G, p.οκ ct P; *ft* legunt med. i, <D»x. l ,3/ et a; *sic* ? ct 10; *rabies* legunt ω 55, t / 47 »CKz ct 10, *stabiles* EH.z ct 43, *tabes* D; *cabies* pi; *fit in ente scabies* γ, ad *cogitatione, vel locatione* margo z; deficit to; ceteri et Inc. utrumque mendum retinent.

81m.-Ibid. art. 3 ad 3 (γ): < Unde invidi non sunt misericordes, sicut *dudum* dicitur, nec c converso -. Legendum *ibidem*, nempe in 11 Rhetoricae, cum ω 55. x, πύ/π, DG 4.7, 4CK?eo; s 4; io ct editionibus; *ibidem* post *dicitur* legit l; *di*T sine *dicitur* 54; omittunt ζ 3 ct l hmr 74345; deficit lQ.

82m. - Qu. xxxrx ari. 2 nd 1 (γ): · et hac (esse unum Deum, non esse alios deos colendos) erat apud cos (Hebraeos) per multiplicia signa confirmatum. Et ideo non oportebat quod peccantes contra hanc fidem per idololatriam punirentur *mutata aliqua* sola poena, sed solum comuni ». Ita cx prima ant. ΑΒw zat u rtu i 2 3 24 31 5i 60 pOKζOκχ, mcd. Fivv 49 53 ct omisso *aliqua* h. rec. HL βγiφαζ 44 47 6t ; ex tenia ant. £g 29 3/ 48 52 pκ, mcd. a 46 pσ, rec. x;

inusitata aliqua sola ;γ 3q .ζθκ, pl,κ et P, *inusitata*

aliqua ct (ct om ('»-) *insolita* Gw.DI ct 10. *inusitata aliqua* E, *inusitata aut insolita* tx ; *mutata aliqua solita* a; *visitata aliqua sola* p ; *miraculosa aliqua sola* /f,D.CK, 7 43 ,m ; *miraculosa aliqua insolita (insoluta* npt) μυλ 4 45 54, *miraculosa alia* ψ. *miraculosa aliqua* a ct pM, *aliqua miraculosa* ω 55 ct *miraculosa* ,σ; *miraculo* (- se *aliqua insolita* super ras.) r ; *miraculo aliqua sola* Vine. III. m. xxx. Deficit 19.

83m. – Ibid, (e); « in populo illo quia erat ad *seductiones* ct schismata promptus ». ltn ex prima ant. B<ζιλ pAirpACK»»). mcd. EFvw 49, rec. H;e r|4, Inc. ct a; cx secunda hi m 4 j5 54 P7 ; cx tertia ant. o 37 48 51 pκ, mcd. Αρσ, rec. ap; *seduciones* cx prima ant. ζτσ 3 32 5i med. ühpü, rec. a; cx secunda x; *scdtclioncs* pi .53, ct 39, *sed*”ctiones 46; *seditiones* cx prima ant. 55, Oirx 24 60, mcd. π/ψιτ, rec. DGLpyv? 3q 47, 8A€K.ηωκπ 44 et P; cx secunda n .7; cx tertia Vine., S, l 10 ct <x. Deficit 19.

84m. – Qu. xt art. 3 (β): « inter cetera documenta rei militaris hoc praecipue ponitur de occultandis consiliis ne ad hostes pervenient; ut patet in libro *stragomatum fran-coruni* ». Cum citi» nominis opus non existerc videatur ct hoc documentum rei militaris in libro *Frontini* quod *Stratagematihon* dicitur inveniatur, dubium non est quin *francornm* positum sit pro *frontin'*, vel *frontonii* quod legunt w 55; *frontimi* ,p.. *frondomi* ,o. *frandan* po; *futurorum* l ; x legit *francorum*, sed *anc* super rasura; cx proxima cognatione l ct.x concludi licet px habuisse *futurorum*; Ao 25 omittunt huc verbum; ceteri omnes (ii etiam quorum variantes notari desivimus, sed 21 deficit) Gal., Vine. III. v, xn, Brit., Mog. legunt *francorum*. Circa *stragomatum* notamus secundam classem praeter p legere *strogamatum*. 47 ct plures Germanos recentes *aregomatum*, solum Gol. habere *stratagematum*; Vine, in libris *ttrago-matum*.

85cn. – Qu. Xia art. 1 (β) Praeterea, Gen. xxvi dicitur quod servi *Iacob* foderunt alium puteum ct pro illo quoque rixati sunt . Legendum *Isaac* (ut infra praeter K omnes) cum G^Kpx, l *io* (o et P; om. ; *verri foderunt Isaac* π.

86m. – Ibid, (τ,): * Si vero... cum excessu debitae moderationi-. sc defendat semper est peccatum ... morule autem quando *affirmato* animo in impugnantem insurgit ad cum occidendum vel graviter laedendum ». ltu cx prima ant. ω ABKatuctti x 1 2 3 19 3a PC ct Gal., mcd. F/ύηiv w p49, rec. Εβvξφο 39 4461; cx secunda >1117; cx tertia ant. 29 37 52 pK 48, med. a pi Γα, rec. Γ. *offirmato* xcl *obfirmato* cx prima 55, ζΟi 5i. π ;γ 53, γ.C 49 ct Brit.. 10 βσ ct Vine. ibid, xi; *abfirmato* D; *confirmato* x f, n ct E; *offirmato affirmato* expuncto altero jx; *Jinnato animo affirmato* expuncto primo 24; *effrenato* GH 47 ž, hln 442 54, αp <κ 48; *obstinato* rt 60: abrasa pz.

87m. – Qu. XLiii arx. 1 ad 3 (x): nihil prohibet in *quibusdam* puni id quod est per accidens . \ix dubium est quin omissum sil *definitionibus* quod habent P, l ,24 60 ct in i addit in margine scriptor. Vine., qui dc Scandalo bis tractat, habet *definitionibus* l. tu. xxxtli, sed omittit III. ni. xvn. Lac. rx. Deficit 48.

88m. – Qu. xi.iv ari. 7 (β): < Modus nutem dilectionis tangitur cum dicitur: sicut teipsum. Quod non c4 iclligcnduin quantum ad hoc quod aliquis proximum *car-nahter* sibi diligat, sed similiter sibi . lto ex prima 55 (ω. ΑΒΚiζηΟιχλtu κtu i 2 3 5i rC|XX 34» iufid. EFanv 49 53 Γχ. rec. Εβγ χ 47 6i pφ. Brit, cx Inc.; cx secunda m 7 43 ci pr quae oniitiix *sibi* ; cx tertia mi. So .’o 3; 48 5a Γκ, mcd. σλ 40, rec. p; *sibi* nnxe *carnaliter* ponentes nd *proximum* trahere videntur ant. r 32, mcd. ψi; pro *xiMtS* Inc.» om ; σ; *aequaliter sibi* cx prima 6o, Gy, 3cj |4, .Cu/,ωκ 34; e\ se-

eunda h1x 4 45 \$4; ex tertio l 10, om. α; *sibi aequaliter* π, DGHv, .R et Pc; *corporaliter sibi* ut videtur .7. idem sine *sibi* Mog. Lac. r»; item λ a medio octavo articulo praece-
dentis Quaestionis ad finem huius articuli; deficit 19. Vine.
l. ni. xxxiiii legit *carnalitcr sibi* sine *proximum*, internum
auctaris quam vñ apertissimum, nihilominus propter mate-
rialem librarii errorem non assecutus. Gal,: *cum dicitur*
sicut teipsum, non quidem carnaliter sed spiritualiter.

89m. – Qu. xi,vi an. 1 ad 3 (β): « sicut est quaedam sa-
pientia mala... quae dicitur sapientia *stulti*... ita etiam est
aliqua stultitia bona... Et de hac stultitia loquitur Apo-
stolus ». Cf. 1 ad Cor. 11 6 et m 18. *sacculi* ex prima ω 55,
bo, D; secunda classis excepto quod *senili* legebat; ex
tertia ,σ. ita etiam Pa; *stulta* Erit., -. Gv, 10; *stultis* »60;
stultitia pK; deficit 19; Inc. ct ceteri mendum retinent.

90m. – Hucusque quae citata sunt loca falsos unius
verbi interpretationes spectabant. Omissiones homotcleuti
indubias vel quae alicui videri possent hinc notare inci-
pimus. Qu. x art. 9 ad 3 (κ1: Si pes tuus scandalizaverit
te erue cum ct proiice ab> te ». Unus solus codex, 41, la-
cunam supposuisse ostendit: *si pes tuus scandalizaverit*
te abscede eum ct proiicv abs te et si oculus tuus etcetera
erue cum etcetera; pro *pes* legunt *oculus* Erit, γ et ,π,
vel oculus post *te* introducit 8; pro *erue* maluerunt le-
gere *absconde* P n 47 ,m, *abscede* l 4 4\$, *abctdc* r; his
nos assemimur, quin homotcleuti occasione primum npo-
grnphum errasse non sumus certi, quinimmo forte arelie-
typon fideliter reddere suspicamur; nam iis calculum non
dumus qui omnes quoscumque lapsu calami ct memoriae
ab archetypo excludendos eue crediderint. Inc. ct ceteri
nullo scrupulo agebantur.

oim. – Qu. xi art. 3 1 nrg. (xH « Sicut enim sunt hae-
rere» ct sectae in Christiani» ita etiam fuerunt in ludacis
ct Pharnacis... Sed eorum dissensiones non eram circa ea
quae sunt fidei sicut circa propriam materiam . Sic le-
gendo argumentum caret conclusione, quum auctor non
nisi raro expresse apponere omittit. *Ergo haerebis non est*
circa ea quae sunt fidei ante *sicut* addunt ω 55, O, I) 11 13
18 61 «C 33 ct editiones, secunda classis praeter 4 pr, ct n
qui idem post *materiam* ponit, ubi *Ergo etc.* ,vx; pro
sicut, sed D£ 36 pC8, om. 47 ,p,

?m. – Qu. xxiv art. 12 ad 5 (;. : . Et ideo omne pec-
catum mortale contrsriatur fidei vel spei, sed quaedam de-
terminata peccata ». Omissum videtur homotclcuton *can-
tati, sed non omne peccatum contrahatur*, ut le-
gunt ex prima ω 55, / io, D 36, ,i 32 ct P; secunda dasiis
leviter in se varia; vel pro *omne* legendum *non omne* cum
ζτ. 6o p3a(ivt 49, GLve * t l 13 3o 47, ,BKβitotl'ñvχχ 34,
Erit., lue. et *a; non* ante *contrariatur* addunt O,Λζ; *con-
trahatur caritati non tamen* fi; ut ceteri primae 61, sed
post *peccata* addit *sunt*. Lac. ,.44. Tertia classi» sic divi-
ditur: lectionem primi afKigraphi ΑplΛ 46 et sine *omne* S2
pOCKqB; *non omne p* %oοκ 48; *contrariatur cantati fidei*
expuncto *caritati* O; *non contrahatur* J ct Vine. l. m. xxv;
idem x omisso homotclcuto *consistit... peccatum mor-
tale*; idem homotclcuton omittunt 29 37^46; *non nmne*
*peccatum mortale contrariatur caritati non autem contra-
riatur fide vel spei* 10. Lectionem ergo primi apographi
erroneam retinent ex prima ant. Oxyuuct l 3 3 19 51 PAHK
tiTEFvx 24, mcd. El·τ:ψ 53 puw, ree. HyP / .44.

9?m. – Qu. xxvi an. 2 1 arg. (x): « Qui non diligit fra-
trem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo
potest diligere? Ex quo videtur quod illud ait magi» di-
ligibile: nam ct visio est principium amoris ». Omissum
videtur *quod est magis visibile* post *diligibile*, ut legum
paucis leviter variis ex prima ω55, C;x, πχψo. GH\$;<p,
,K1 xv ?2 et P, secunda classis; ex tertia 46, l 10 et 5; post
illud, quod magis videtur v, *quod videtur* p, *quod est vi-
sibile a, quod est magis visibile* 39; post *diligibile, quod*
videtur mcd. 1; pro *illud, aliud* e.

«14m. – Ibid. art. 13 2 arg. φ): « quilibet in patria (cae-
lesti) existent vult malui bonum ei qui plus bonum ha-
bet... Ibi autem plus bonum habet qui melior c>t et ita
magis .ilium quam scipsum ct extraneum quam propin-
quum . Post *metior est* imerunt *Ergo m patria quilibet*
magis diliget (vel *diligit*) *melioem* ω 55, χψ ,, ξ, „Cr 3 i
et editiones; *diliget* (vel *diligit*) secunda classis (noni.
alium)', idem post *scipsum* Erit. 11 wvx et to, ante *extra-
neum* π. post *propinquum, amat* 60.

o5m. – Qu. xxvn art. 4 (n: « Est autem ipse ardo re-
rum tnlis secundum se quod Deus est propter scipsum
cognoscibilis, utpotc essentialiter existem ipse veritas ct
bonitas, per quam alia ct cognoscuntur et amantur . *et*
diligibilis post *cognoscibilis* addunt ω 55, / i, ξ, ,Kσ 31 ct
editione , ibidem *et amabilis* Gnt, v 47, l 46; *diligibilis ct*
ante *cognoscibilis* e.

p6m. – Tria sequentia loca non in omnibus libri» con-
tulimus. Qu. x art. 3 nd 3 (i| pro *gravius peccat fidelis*
aliquae itminrcs editiones legendum putarunt *gravius pu-
nitur quia gravius peccat,fidelis*, sed melioribus codicibus
collaiis nullibi sic invenimus; Vine. III. m. xxix legit ut
codices excepto qth.d pro *fidelis* habet *catholicus*; ubi
primo de Infidelitate tractet, 1. ut. xs, solutionem tertii ar-
gumenti non exscribit· – Secundus occurrit ibid. art. 8
ad 2 (l), ubi in multis restituitur non *sunt cogendi ad fi-
drm si autem susceperunt fidem* vel aliquid enndem ten-
sus. – Tertius occurrit Qu xxti art. 11 ad 3 (γ), ubi ho-
motdeuton *ct quantum ad aliquid praeponderant rahom*
dilectionis vere desiderari videtur, obtinet tamen in pauci».

RELIQUORUM LOCORUM COLLATORUM SPECIMIN\

l t laniiliarum diverritas m quae c>scl ad lucem prodi-
ret, vel ut relationem inter codices, et inter codices et edi-
tiones, ex superioribus conspicuam pluribu» locis adductis
vere constare pateret, ct propter alias etiam ratione» sequen-
tia loca contulimus in omnibus codicibus.

is. – Qu. l art. 6 O l: < Est autem obiccium fidei aliquid
non visum circa divina... Et ideo ubi occurrit aliquid spe-
ciali ratione non visum, ibi est specialis articulus: ubi au-
tem niult.i secundum eandem rationem sunt *cognita vel*
incognita, ibi non sunt articuli distinguendi », Contextus
immediatus quem damus, totus articulus, loca parallela in
capite articuli citata *cognita rrl* redundare probarent, ita
tamen iere omnes codices, Stut. Vine. l. m. xvii; *cognita*
vel non cognita editiones et !2 i5, *cognita et incognita*
Gul. et x. *cognita vel ignota* po, *cognita* φ 36 ?<) 40 ρζ).

2s. – Ibid. art. 7 3 arg. (x)! « videtur quod operaGo
gratine α perfectis initium sumpserit, ita quod *primo illi*
qui tradiderunt fidem perfectissime eam cognoverunt ». ka
ferme tota traditio manucripra. Inc. ct *a; dii qui primo* P,
nnt. 1, ree. 14 15 2S 27 28 47 et omtao *dii* f ; *illi phmo*
qui 3b; *io* expunctu, *dii qui* λ; *phmo* om. s; lac. u.

3s. – Ibid. .id 3 (v|: « tantum dabatur Patribus qui erant
institutores fidei de cognitione tidei, quantum oportebat
pro tempore illo populo tradi vel nude vel in figura ». *in-
structores* ex prima nnt. ω ?5, ACo; mcd. l' /i.to, ree.
φ. J{; secunda classis; ex tertia 58 a : *institutores ct in-
structores* 36 ; *institores* 41.

p. – Ibid. art. 10 (ζ): e nova editio symboli necessaria
est ad vitandum insurgentes errores. Ad illius ergo aucto-
ritatem pertinet editio symboli, ad cuius auctoritatem per-
tinet *sententialiter* determinare ea quae sum fidei, ut ab
omnibus inconcussa fide teneantur. Hoc autem pertinet ad
auctoritatem Summi Pontificis . Iu Gal. Vine. l. m. xiv,
Stut. Mog. ita omnes codices exceptis quatuor vel quinque,
ha etiam lne. et <l ct omnes quas vidimus (Hain nw 1 |55-
iq58, 1463, 1464 anni 148η) editione» saeculi XV; Brit.,

XXIV

Gxv (et Sublacensii i21), de industria aut signum compendii non advertentes, legunt *fiualitcr*; idem forte x qui rasura et correctura tam mule confusus est ut utrum habent pro certo affirmare non audeamus; prima manu cum *sententialiter* habuisse suadet l ; *pùalitr* cum altera lineola super *piia* ducta habet 47, qui rigorosc explicandus esset *praesentialiter* (non *personaliter*), sed fortasse casu factum est ut curvuln primae litterae compendii *sûialiter* secundam litteram tangeret; ex alia parte 47 mula crisi utitur. P legit *finaliter* et ita ante eam editiones ab initio saeculi XVI; α qua tamen editione ita legi coeptum sit, et utrum editoris consilio an errore typothetae, nondum indagare potuimus.

5i.- Qu. it art. 7 nd 3 (x); loanncs Baptista, sicut non quaesivit de cdvntu Christi in carnem quasi hoc ignoraret, « similiter non est credendum quod ignoraret cum ad passionem venturum... et *tamen* hoc prophetae alii ante praedixerint ». Maior þar codicum indubie *tamen* legit; aliquorum compendium utratnquc explicationem admittit, pauci plene *cum* scribunt. Qui legunt *praedixerint* (ivw xz 3 16 19 26 3i 33 3q 5o 5i 53 56 60) *cum* intendisse patet; *similiter* legunt 25 27, *sicut* 36. om. 4. – ante omittunt (an quin iuxtu *prae* redundare crediderint?) Kζηχψχυχ | 26 384547 6i ρφ; *aliquando* 3q, *non* (propter *tamen*) ant. l 3o, *autem* 5 6 8 56 p7» post *praedixerunt* ponunt 3i et ex terti- ant. 0 52 ,48, mcd, pσ, ree. t 5 28; *dixerunt ante prae-* *dixerunt* l 4; *ante* om. pg 48; corrupte *et tamen hoc prophetic abdixerunt ante* s; pro quo margo substituit: *et tamen aliqui prophetae hoc non ignoraverunt*; hanc versionem cum priori copulando: *et tamen hoc prophetae aliqui non ignoraverunt sed praedixerunt ante* varian- tibus suppressis reliqui tertiae ðlassi > ;<C et editiones; *etiam non ignoraverunt cum* po»t *alii* addenda margines 3a 33. r

61.-Qu. tv art. l 5 arg. (ζ): «Praeterea, per argumentum veritas manifestatur cius ad quod inducitur argumentum. Sed illud dicitur esse apparens cuius veritas est manifesta (*vel* manifesta). Ergo videtur implicari oppositio in hoc quod dicitur argumentum non apparentium , Pro hoc margo κ antiqua manu habet : *Praeterea, argumentum facit rem prius non apparentem postea apparentem ; ergo male dicit rerum non apparentium* ». Ita levibus cum variantibus argumentum legunt laps 46, et super ro». t. Pa 36 et σ alteram lectionem priori iungunt per *quia*. – Pro *implicari oppositio* editiones legunt *oppositum implicari*, quod in nullo codice invenimus.

7s. - Ibid, (η): Respondeo dicendum quod licet quidam dicant praedicta Apostoli verba non esse fidei definitionem, lumen mi quis » etc. Initium hoc corporis articuli in codicibus tertiae classis vehementer confusum intricatumque est; lectione κ ut typo utimur, ad quam ceteros romittimus;

Respondeo dicendum quod et dico (expung. *quod et dico*) *illa verba non esse ostendentia fidei definitionem, quia definitio indicat quidditatem rei et essentiam ut habetur VII Metaphysicae, tamen si quis* κ;

Respondeo dicendum quod licet quidam praedicta Apostoli verba illud verba etc. g ;

Respondeo licet quidam dicant praedicta Apostoli verba et dico illa verba (expung. *et dico illa verba*) etc. 48;

Respondeo et dico ista verba etc. 29 37 46 p5a ;

Respondeo dicendum quod licet quidam dicant ista verba etc. xj ;

Licet quidam dicunt praedicta Apostoli verba respondeo dicendum (super ras. *quod*) *dico illa verba* etc. pσ ;

Respondeo dicendum quod (expung. *dicendum quod*) *et dico ista verba* etc. a ;

Respondeo et dico quod licet quidam dicant ista verba etc. (sed *ostendenda* l) l 59;

(In contrarium sufficit auctoritas) praedicta Apostoli verba non esse (marg. *ostendentia fidet definitionem* (marg. *quia definitio* etc.) ·).

Licet quidam dicant praedicta Apostoli verba etc. 1017;

Respondeo dicendum quod licet quidem dicant quod inconvenienter dicitur substantia et argumentum , ista (et ista 14 15, *et ita* 28) *verba* etc. 14 15 22 23 18, sed a3 habet *ostendenda*, et 14 *quidditatem et essentiam definiti et*, vel *idest, rei*;

Respondeo et dico cetera ut aliae classes 58; abrasa pi; ut aliae classes Vine. L m. xvn, addito *quia definitio indicat quid est esse rei*; cum iisdem P 35 0 addito *quia... Metaphysicae*; solum verbum *ostendentia* ex tertia classe mutuarunt 15 27; ceteri primae classis, etiam 36 qui toties se tertiae classi iungit, Mog. Stut. Inc. et a, secunda classis, correctores codicum σ et 52 nostram lectionem habent.

85. – Ibid. art. α (£): « actu» procedens ex duabus *talibus huiusmodi* potentiis ». *huiusmodi* omittunt ex prima ant. OXot. mcd. χύ»\v. ree. Gyv; 12 31 44. ,πυ et editiones; tertia classis (praeter 14 3» *talibus* om. 22 a3, lac. rg); ex secunda 43 ^3; tam omiserat 36 sed restituit: *talibus potentiis huiusmodi potentiis* expuncto *potentiis* primo loco; post *potentiis* ponunt r,v 5o, ubi *habitus* v; super ras. *his* e. Cum ceteris faciunt Stut. Mog.

9». – Ibid. art. 8 ad 3 (η): . scientia et sapientia... virtutes intellectuales innituntur naturali lumine rationis, quod deficit *a certitudine a verbo Dei* cui innititur fides ». Primum a omittunt p24 t3r, *in* legunt 55. ζιι 35 44, p, »r ; pro *a verbo, verbi* Gvz 20 25 27, βvτ 2i, 10 17 58 5q; *et verbo* m 8; *cum verbo* 4 45 54; *et a verbo* C? 36 ,31 3q et editiones, i.n 7 ;3, 14 l 5 22 13 28 ,σ; *scilicet a verbo* »46. *quod a verbo* 47; om. 57; *a verbo Dei* om. D; abrasa pr ; pro *Dei, fidei* 18. Deficit 48.

fo – Qu. v art. l ad l (;x); « quamvis dicta Hugonis α Sancto Vietore magistralia sint et robur auctoritati» *non* habeant, tamen potest did etc. Non paucis librarii» et editori aliquo antiquo quem sequentes de more imitantur, iatud *non* scandalo fuit, el omissum est in ant. e 60 Brit., mcd. Ev, ree. DHz 35 27 35 36, 14 i5 33 13 58 5p pq, »A6ρφχιŷ 21 3o 34 46 52 55 et P. At magistralis non niai qualitatem magistri exprimit (ut dicebatur magister Petrus, i e. Abnclnrdus. magister Sententiarum, et etiam magister Hugo pro abbate Victorino), cuius «dicto» non competit robur auctoritatis et vis probandi quas Patrum et Doctorum dicta ex persona dicentium secum ferunt, quae propter hoc simpliciter auctoritates dicebantur. Cf. S. Thomum QQ. DD., de Malo Qu. lll urt. 14 ad 2: < secundum expositionem antiquorum sanctorum et etiam secundum expositionem magistralem >; et Comm, in l nd Tim. v loet, n: haec glossa magistralis est et parum valet >. Pro *sint, non sint* ; ; pro *auctoritatis, et auctoritatis veritatem* a; pro *magistralia, magnalia* 12 p\$4, *magistrabtilia* pi . *ut... habeant* om. 38; omisso *et» robur auctoritatis non habent* 3ī. Deficit 48. Margo r notat: ' dicta magistralia non habent robur auctoritatis », margo n: Nota contra hugonem ».

l is. - Ibid. urt. 2 3 arg. (^): « Si non venissem et locutus eis non fuisset excusationem *non* haberent de peccato suo ». *non* omittunt ex prima ant. <χλ io 33 51, mcd. Επιχiv 56, ree. GH^v; 11 l 3 io 20 26 3> 38 47 5o, %ABK p.u 18 41 ; ex tertia o κ io pσ 17 52 *peccatum non haberent* (omisso *de peccato suo*) Du; post *fuissem* addunt *peccatum* (om. pMsn) *non haberent nunc autem* (*autem* om. 4 7 45 4 pMi<) *excusationem non habent* (*haberent* 36 .49) *de peccato suo* ŷ 16 ,x 49, secunda classis, 17, et editione»; *excusationem haberent de peccato suo nunc autem excusationem non habent de peccato suo* 25 27 »32 14 l 5 222328; pro *excusationem* 55 legit *accusationem* (et ita torte ω, quin collator necopinans viderit?) Deficiunt 21 48.

las. – Ibid, (γ): « intellectus credentis axsentie rei creditae non quia ipsum vident vel secundum »c vel per resolutionem ad prima principia per se visa, *sed propter imperium voluntatis* ». Psola: scll *quia convincitur per auctoritatem divinam asscnlirt his quae non videt et pro-*

pier imperium voluntatis moventis intellectum et obcdicntis Dio. Deficiunt 21 48.

i 3». – Ibid. art. 3 (γ): « species cuiuslibet habitus rerum dependet ex formali ratione obiccti ». Omnes paene codice Stut. et Inc. habent rerum; omittunt ω 55, »', n or, G/; 12 36 ct Gal., l,σ ct Vine. l. m. xvm; corrector in 3+ falsam compendii interpretationem >ubcssc forte non immerito putavit, sed quod ipse scribit *recte* non sufficit; *rei* 38; *habitus* om. c. Deficiunt 21 48. Quare ex infinitis locis solum hoc *habitus* per *rerum* determinandus fuisset, capere non possumus.

14s. – Ibid. art. 4 3 arg. (α): < Ergo ct fides aequaliter invenitur in omnibus *fidelibus* . Itu lugendum esse ex contextu patet; *infidelibus* legunt ex Vaticanis AFpBE inon Λ FpBn ut nostra nota dicit) ct praeter cos 55 qui tamen om. homotcleuton *hominibus... omnibus*, 46 56 \$7 p5i ; om. 60. Aliqui legunt *hominibus*. Deficit 48. Hoc loco ct sequenti inter omnia loca collatn consensus codicum Vaticanorum ABF n lectione primi apographi dissentire videtur.

15s.-Ibid. corp. (β). « Unde ex hac parte fides non diversificatur in credentibus, sed *est* una specie in omnibus * ; male ct· Vaticani BFpAE, quibus ex ceteris <>. piq 5i consentiunt. Deficit 48.

16s. – Qu. vi art. 1 (a): < Pelagiani... dicebant quod initium fidei est ex nobis, inquantum scilicet parati sumus ad assentiendum his quae sunt fidei; sed *confirmatio* fidei est a Deo, per quem nobis proponuntur *ea per quae* credere debemus . Legendum videtur *consummatio* cum multis, et *ea quae* etiam cum multis, attamen ct *consummatio* et *ea quae* habent paucissimi ex prima n j 5 ct P, ex tertia σ 17 33 58,5α:

confirmatio et *ea per quae* ex prima ant. ABOζη'χαυ crux 2 3 19 24 33 St Go pK. mcd. ΕΓπχηνvv 3q 56, rcc.

γνφα ta aοai 3541 44 47 61 «a i3 42 55, Inc. et a ; α secunda gi.n; ex terti:» cl Vine. l. ni. xvh; deficit 48;

confirmatio ct *ea quae* cx prima nnt. t 3o 3z. mcd. ũ 53. rcc. ΗL 5 6 8 36 38 40 57 pi3 42 MKi; ex tertia io 33 ;

consummatio ct *ea per quae* cx prima «u p55, DD49; D 11 18 5o Stut.; secunda ct tertia classis exceptis dictis; omisso *sed confirmatio fidei* legunt *ea per quae* pok; *infirmatio* et *ea per quae* v, *confirmatio* ct *ad ea quae* 3q. Lac. ρλ. – Circa *parati sumus* solum notamus ω p55 ct o legere *persuasimus*.

17s. – Qu. vm Introd. (x): < Tertio utrum intellectus qui est *unus* sit speculativus tantum vel etiam pnetieus ». Legendum videtur *donum* (cf. an. 3), quod habent cx prima 55 ρω, C. χύιπ, D 8 ι i 13 i3 18 a5 36 47 27, ,u 60 ct Stut.; secunda classis; cx tertia 10 17 22 3 58 5q; *unum o,ω*; *unius* „κ; *donum Spiritus Sancti* G<Ke 33 3q 41 ct editiones, ct Gal. ex milio art. 3.

18s. – Ibid. art. 4 ad 2 (c): « ctsi non omnes habentes fidem plene intclligunt ea quae proponuntur credenda, intelligunt tamen... quod ab cis *pro nullo est deviandum* » ; editiones legunt *nullo modo est deviandum*, quibus solus D suffragatur; *nullo est modo deviandum* ; porro: *pro vero est determinandum* G, *pro nihilo est deviandum* ψ. *pro nullo est deviare* iu 17, *in nullo est deviandum* 36.

19s.- Ibid. arc. 6 3 arg, (a): * Er8° (donum intellectus) non distinguitur ab aliis donis infellectuilibus sed *omnes* in se complectitur ». Paucissimi habent *omnia*: G 35 36 3940 ,{5, 23 2? ,σ; *donis* omittunt y et D; lac. .

2os. – Ibid. corp. (3): a Omnia cuira hacc quatuor *dicta* >, ideal dona intellectus, sapientiae, scientiae cl consilii; *doua* legunt ex prima <b 55, n, G^ 61 ,E 3j 34 ct l\r, ,i.m, p 10 17; om. ant. ip.:; *quatuor* om. 36; *dicta* cum ceteris Stut. Mog. ci Vine. l iv. v.

Stoaux Tmidu D. TnowAtT. V.

21 . – Qu. x art. 6 (η): Et secundum hoc *infidelitas haeticorum*, qui profitentur fidem evangelii ct ci renituntur corrumpentes ipsam, gravius *peccant* quam hidaci, qui fidum evangelii nunquam susceperunt », Forte auctor inter scribendum pro *infidelitas haeticorum* mente substituit *haeretici* ; Gal. *iam haeretici* ; c conin» *peccat* 4 ; *ipsam* om. 36, *eam corrumpentes ipsam* Inc., *eam corrumpentes* Pa; tertia classis ita dividitur; lectionem primi apographi 48 51 l*peccat* ut videtur B5i), σ, p 10 17; eandem Vine. l. iu. xx cl 111. 111. xxtx; eandem c, omisso *ludaei*; eandem 22 23 sed pro *corrumpentes ipsam* hallucinantes *corporum penas ipsa* 22, *corporum penas ipsam* 13; *corrumpentes... ludaci* ominum a 29 „3x 37. mule restituitur in lx 46 58 5o \$' k 37, nam omnes isti om. *corrumpentes ipsain* ; porro: *pravior est quam infidelitas eorum* bk, *pravius peccatum est quam /udaeonim* T7, *pravior (a r z| est quam ludacorum* x/3, esf *pravior quam infidelitas ludacorum* l, *pravior est et ei renituntur quam* (sed signis monemur *et ei renituntur* legendum esse ante *pravior est*) 46, *pravius peccant quam gentiles* 58 5·i, et stitim post *Sed quia* 58 addit *ludaci*.

23S. – Ibid. art. 7 (γ): « Et ideo non expedit eis (simplicibus) ut verba infidelium audiant *disceptantium* contra fidem »; *disputantium* ex prima nnt. su 1, mcd. EXi, rcc. GHv£f 5 6 8 it 12 t3 18, .π ct editiones; cx «ccunda m qu» tamen margine notat αΓ *disceptantium*; tertia classis unanimiter, excepto quod 9 Inc. habet; Vine, utroque loco cum <110 ramo; *disceptantium* Stut.; *disceptabunt* ω 55; *disceptantibus* 33.

23s. – Qu. xc an. 3 ad 3 (v): < Si nutem haec nostra conte-mo Apostolatus tui indicio comprobatur, quicumque inc culpare voluerit, vc... non catholicum *sed* haeticum comprobabit . Apud Hicronsmum legitur *non me*, quod cx no.ethr codicibus solus ia habet ct quidem a secunda munii» et editione ab a inde; r/ D, *srd et* G; secunda classi omittit *sed haeticum* sed in uu α correctore restituitur.

24s. – Ibid. an. 3 (rj): « ne torn domus, massa, corpus ct pecori ardeit corrumpatur putrescat intereat . Sola P legit in plurali *ardcant* etc., cum libro supposititio S. Hieronymi. In Decreto cx quo S. Thomas citat, legitur in singulari *ardeat* etc.; itn etiam Vine. III. 111. xxx.

25s – Qu. xv art. 2 (rt): Sensus autem corporalis per quandam similitudinem penetrare dicitur medium... vel inquantum potest quasi penetrando *minima* rei percipere ». Tertia classis introducit variantem legendo (l, o, leviter variis) *minima vel intima*; cum ipsi faciunt 36 ,?2, editiones et Mog.: *mi'iuam* G; pro *minima re*: *minimam rem* tx, *mia^ cTi* idest *misericordiam Dei* q5; cf. supra mendum p.vm. Solus γ habet *intima*, quod adoptavimus quii melius quam *minima* cum *penetrando* facere videbatur; cf. finem huius articuli, et Qu. vni an. 1, art. 6 corp, ct ad 2; *minima* Gal. Deficit 19.

fis. – Qu. xvH urt 3 (γ): « spes potest esse alicuius dupliciter. Uno quidem modo absolute,.. Alio modo cx *praesumptione* alterius > ; *praesuppositiune* legum wr, Eu, G; 1161, iCÿx, 43, 58. et P; *praesuptoe*, quod *praesumptione* interpretandum est. βζ»i; *suppositione* 5<>; deficiunt 1948.

37 – Qu. xvm art. 1 (γ): % similes *autem* motus qui sunt in appetitu inferiori cum passione *superiorum si autem* sine passione * Nisi *autem* primo loco tollitur, nexus orationi deerit; cf. textum; omisimus ergo cum w 55. ζηθu cru 2, Fbiu» ct aliquibus iunioribus; Vine. 1. m. xxm hebet *autem* ; pro *similes autem*, *ilh* solae editiones ct Vedislini, *similiter etiam* χψ; pro mendo primi apographi *superiorum si autem*, quod rtincut cx prima ant. BxOixXtucn » 2 3 24 ,ζi.ιx 3a 5i, med. Fao 4«) 53 pv, rcc. DHLyÇl 444761 Pφ et Mog., ex secunda n 4 7 43 45 5.| p«, cx tenia δοσ \κ 3p '7, legendum credimus *m superiori sunt* cum 55, -χύοϊñ. i » i3 r8 36, .A€Kζκ.\ 5i (»0. ct «; << ninlfituJine reliquarum d

variantium notamus *sunt in superiori* Gn ct Vine., *in superiorer', qui sunt itt appetitu inferiori sunt cum passione superiorum (in superiori P ,31) autem sine passione ,3j* ct editiones. Deficiunt 19 48.

38«. – Qu. xix art. to ad 3: * Ad tertium dicendum quod timor filialis non importat separationem, sed magis subiectioneni ad *ipsum*; separationem autem refugit λ sublectione Ipsius ». Secunda classis (rik nbmsa est) legit *ipsam*, et ita etiam 11 13 ct 10; deficiunt 1948.

305. – Qu. xxi art. 3 1 erg. (x): · dicitur enim Sapien-
riae *decimosexto* quod timor est praesumptionis adiuto-
ritim ct infr· decirnoscptimo : Semper praesumit saeva per-
turbata conicientifi ·. Quia loci designatio n solitu recedit,
ut conferenti Sap. xvn 1011 patebit, illum locum in omni-
bus codicibus inspicere voluimus, sed omnes unanimes in-
venti sunt, nisi quod aliqui legant *saevia* et pauci *turbata*.
Deficit 48.

30s. – Qu. xxiii art, 8 ad 3 (X): Obiicienti caritatem
non cisc formam vinurum quin carum finis cl mater est,
respondetur: < caritas dicitur finis aliarum virtutum quia
omnes alias virtute ordinor ad finem suum *et quia ma-
ter esi quia in se concipit ex alto ex* hac nutem ratione
dicitur mater aliarum virtutum quin ex appetitu finis ul-
timi concipit actus aliarum virtutum» imperando ipso» ». Pro *quia* ante *mater*, quod D, *ideo* ,n, *quasi* 1, om. c 3p 0; pro *quia* ante *in se*, *quae* ex prima ant. 55, Arx, med. πo, ree. D/v , |(0 ct P»;; ex fecunda uls j .p 5| ,a , *afquia* margo 1.; tertia classis excepto 37; *et quia* Brit. ζ\\γ, quod ηψ, om. G ρω ; *et quia mater est in se concipit aim ex alio* ct *autem y\ et quia est mater non quia in se concipit ex alio srd*, ct tamen *autem* retinet, 36. Pro *au-tem*, etiam ω 55 et o, om. Pl et Brit. No cum P legimus, quamvis xusplicamur in autographo lituram α librario non deprehensam adfuisse; nm̄n si *ct quia.*, *ex alio* deletur, nihil quod sensui vel argumento neccsarium cwt sub-
latum est.

31\$. – Qu. xxiv art. 11 (γ): ex hac pane (Spiritus San-
cti moventis animam ad diligendum Deum) cantas impcc-
cabilitatem habet ex virtute Spiritus Sancti qui *infaliibiliter*
operatur quodeumque voluerit. Unde impossibile est hncc
duo simul esse vera, quod Spiritus Sanctus aliquem velit
movere ad actum caritatis, ct quod ipse caritatem amittat
peccando ; *inetfabiliter* legunt nnt. Bt/au i 24 p6o, mcd. F 56, ree. H; <>i et Mug., ct ex codicibus quorum varian-
tes notare desivimus 42 5o; *ineffabiliter* etiam 1., sed *mffa*
super rai.; p3i ubrasn es», ct corrector, alius ut videtur ab
illo quem inm toties notavimus, mul.t *qui* in *qui in* ct
scribit *fallibilitcr* super rasuram; corrector in 60 expungit
ineffabiliter ct scribit *infaliibiliter* in margine: *mirabi-
liter* L; ceteri. Gai. Vine. I. 111. vxv. Brit. Srut. Sublacensis
121 ct editiones legunt *infaliibiliter*.

335. – Ibid. (r.): Caritas autem viae, in cuius statu
non videtur ipsa *Dei essentia bonitatis esse essentia boni-
tatis* potest amitti . Itu ex prima ant. Br/hz/v.tu< r 1 3 3
19 51 60 Pζ, mcd. F^mvwv 49 53, ree. Hβαζ i 3 pD 44, .32
ct Brlt.; ex tertia ant. 29 37 48 52 p&, med. \Γσ; *bonitatis*
primo loco om. wptx, o, 3oΓ ct s; altero loco om. A 34,
11 et Pu; esse *essentia bonitatis* om. ex prima 55, sur p3a,
mcd. Errη, ree. Gyv6r J) ct Inc.; ex secunda h in 7 43 54
pR, ex tertia I 10 .); utrum haec omissio corrigendi con-
silio an solitae errandi occasioni debeatur, sciri nequit. *Dei
essentia quae est essentia bonitatis* >ζχ, 4 45 et α,σ quibus
awntimur. Porro *Dei bonitatis essentia bonitatis essentia
bonitatis* 0, *Dei bonitatis essentia* κ, *essentia bonitatis Dei*
Vine., *essentia bonitatis* 36 et I. quem nostra nota ne-
glexit, *Det essentia* ,;r ; ceteros negligimus.

33s.-Qu. xxvi an. 8 1 arg. (B): «Maximus Valerius». Voluimus videre an aliqua auctoritas adesset ad legendum
Valerius Maximus, quod habet hic P; solum v inveni-

mus; *Maximus Valentinus* okρ 5a, *Maximus Vallentius*
48; *Maximus Valentis* 55. Cf. P Qu. xlvii an. io ad a.

Ip. – Ibid. 3 arg. (ζ): illi qui sunt sanguine *iuncti* ;
cum editionibus *coniiiinctt* ⚡N

35s. – Ibid. nn. 9 ad 1 (γ): < principio debetur subte-
ctio *reverentiae* et honor ». Sola P habet *reverentia*; Brit.
Inc. et a faciunt cum codicibus. Pro *et honor*, *et honore* ψ,
et honorum x, omittunt l«A 29 3746; *reverentiae et ho-
nor* om. p3; *subtectio* om. 24.

36s. – Ibid, ad 2 (3); · pater naturaliter plus diligit fi-
lium secundum rationem coniunclionis ad scipsum. Sed
secundum rationem cinincntioris boni naturaliter plus di-
ligit patrem >. Ante *naturaliter* addunt *filius* πχύu, G,
,γtvχ 3a, editiones et Brit., l io.σ; post *naturaliter* r, D
%K, secunda classis ct »k; *plus* altero loco om. .|5 ,./ , lac. e.

375. – Qu. xxxii art. 6 (8): < et multis subtractis adhuc
remanet unde possit convenienter aliquis *transire* secun-
dum proprium statum; *transigere* π, G, <32 *eta*; *tran-
sigere vitam* .9 44, *vitam transigere* P ct 10. Cum ceteris
transire Inc. ct Brit.

38s – Qu. xxxrn art. 3 ad 3 (1): · Et hoc modo quan-
doque viri sancti négligunt quandoque corrigere delinquen-
tes ». Itu maxima pars codicum, pro *quandoque* primo
loco *quando* n >4. *quia* pw, expungit u, omittunt ceteri se-
cundae clatris et ex prima l.v ; »emcl post *sancti* habent
Cq. altero loco omittunt ex prima ω 55, r, 60, Eχη, DG
47 61, ,|xx Ja et editiones; deficit 19. Tertia classis sic divi-
ditur: *quandoque* utroque loco 6, allero »olo xa 10 pro
quandoque primo ktco, *consequens* ga 37p5a, *consequens
est* pfff, *consequenter* J, *commune* πκ, *omnes* 29 (.53?); *ct
hoc modo consequens viri frs sancti neglexerunt quan-
doque corrigere delinquentes* 46 sed *consequens* expungi-
tur; *et hoc modo consequens viri sancti ne.ghgunt quan-
doque corrigere quandoque corrigere etiam delinquentes*
48 expunctis *consequens* c< *quandoque corrigere* altero loco.

30s. – Ibid. art. 7 (λ): « Unde patet de necessitate prae-
cepti esse quod secreta admonitio publicam *annuntiatio-
nem* praecedat ». ha ex prima ant. BeζηOixp,πuo i 3 3s 51
(pxf) .3, mcd. Fnnr 49 53 pwv, ree. z: deficit 19; ex tertia
nnt. ok 29 |8 53 po, mcd. Λ,σ; *admonitionem* AKu 24 (rx):·
û, L>y 61; *admonitionem annuntiationem* x, p 44; *de-
nuntiationcfii* ex prima ant. ω 55, CXn 60 ct Brit., mcd.
I π/iif. ree. DGHv'ça 3o 47, <vv 44; secunda classis; ex
tcnin lp 10 et Vine l. m. xix.

40s. – Qu. xxxvu art. 2 ad · (<): < ideo concordia ma-
gnae res crescunt ct per discordiam ditabuntur, quia vir-
tus » etc.; pro *magnae res crescunt*, *maximae* (xcl *ma-
xime*) *recrescunt* \ 45 ct addito x supra *re* L, *maximae
res crescunt* n | 7 24; pro *magnae res*, *parvae res* mcd. 1,
res parvae P; *vel parvae* notat margo D; ante *ditabuntur*
addunt *maximae* ant. c, mcd. 1 ct P. Deficit iq .

41s. – Qu. xi. art. 1 (0): \pud veros Dei cultores etiam
illi (vel *ipsi*) *bella patrati sunt* quae... pacis studio gerun-
tur ». Ita pars maxima codicum, Gal. (qui in principii» le-
git *Apud vos Dei auctores*) et Brit. Secunda classis legit
illa bella peracta sunt sed 11 corrigitur. Tertia classis vulgo
ipsi bella praeliti sunt; pr abrasa; *ipsa bella pacificata
sunt* Ex prima *ipsa* (*ipsi* ω) *bella pacifica sunt* ω 55,
illa (vel *ipsa*) *bella pacata sunt* ,ψοικ et a, quibuscum
facimus. Vine. III. v. xit editionibus anni 1473 et 1493 *ipsi
bella paccata* †*pacata* altera) *patrati sunt*. Vedastini; *ipsi
bella peccata non sunt*, ct ita P sed *illa*; e contra po: *ipsa
bella peccata sunt* ; porro pro *patrati*, *pertractati* 3, *impe-
trati* 47, *reniti* x, (*illa...*) *parata* p.

42s. – Qu. xii ait. 1 ad 1 (0): < tria in praemissis ver-
bis Isidori ponuntur quae inordinationem rixae declarant.

Primo quidem *promptitudincm animi* ad contendendum ». Editione legunt *quod promptitudinem habeat animi*, vel *animi habeat* P. cum sola .σ; ceteri nullam variantem habent nisi *promptitudinc* L; lac. r̄q8.

q3s- – Qu. xr.v art. 6 (3): c Et ideo *percipiendo* donum sapientiae, ad Dei filiationem homo pertingit ». *participando* legunt et prima i.\K, “ψvv, GH-/?, I). ex tertia 29 37 .e» et editiones; *percipiendo vel participando* to; Γζ abrasa; deficit 19; ut ceteri Gal. et Vine 1. 111. xxm.

44s. – Qu. xi.vi ari. 1 (γ): Nam fatuus caret sensu iudicandi; stultus autem habet, sed hebetatum; sapiens nitem *subtile ac perspicax* . Ita pars codicum longe maior, *subtilem ac* (et < . Pu, *atque* ·/) *perspicacem* e 60, rr. GHLvç .x, t u, 10 ,σ et Pu, *subtilem* (stultdem tt) *acperspicatum* secunda classis sed in corriguntur, *subtilitatem et perspie* (acent super rus.) D. *subtilem et prosperitatem* Brit., *subtilis est ac perspicax* 3q. Pro *ac*, aut ω 55 (*perspicat* 55, sed supra expunctum / scribit x) ψpo, 47 et x; De. Γκ; deficit IQ.

45s. – Ibid, ad 1 (3): Praecipue nutem videtur aliquis esse stultus quando patitur defectum in *summa* iudicii quae attenditur secundum causam nknmnam . Ito codices paene umnes, Brit. et editione»; *sententia* Kζη, II. x io.σ; in *summo indicio* 1 x. Defiat 19

46s. – Tribus locis panes orationi», ut bonum sensum habeant, aliter ordinandae videntur quam in codicibus omnibus vel paene omnibus ordinatae sunt. Qu. xxxn an. 5 (γ)' « Et dico superfluum non solum respectu sui ipsiu», quod est supra id quod est necessarium individuo. sed etiam respectu aliorum quorum cura sibi incumbit: quii prius oportet quod unusquisque sibi provident et hi» quorum cura ei incumbit, et postea de residuo aliorum necessitatibus subveniat, respectu quorum dicitur necessarium personae secundum quod persona dignitatem importât ». Nisi ultimum incisum *respectu quarum... importat* post *ei incumbit* inserimus, vensum non capimu». Nullus tamen codex ita habet, nec exi ini editiones.

47s. – Qu. xxxn ari. 2 3 arg. 𐤀: « magis videtur esse clongam» n Deo infidelis. qui nec Dei cognitionem habet, quam fidelis qui saltem quamvis Deum cognoscat cum tamen odio habet . Cognoscere cum *tamen* et odio habere cum *quamvis* iungi debere ex contextu indubium est; *qui saltem Deum cognoscit quamvis cum odio habet* L et ex secunda cum levibus variantibus en 4 p 5q. Ceteri. Brit. et editiones mendum retinent, *quamvis saltem* 47; *saltem Deum quamvis* 5»; *quamvis* om. 55. *qui saltem* et *Deum* om. <>1. Deficit 10.

Tertius locus ubi mendum huius indolis occurrit est Qu. m.iii art 3 3 arg, (x): * scandalum imp iioncm quondam importat. Sed non quicumque impingit, cadit. Ergo scandalum, quod e.t spiritualis casus, potest esse sine peccato » ; *quod est spiritualis casus* ponendum est post peccato (cf. eadem Qu. ari. 1 ad Λ: *peccati, quod est spiri-tualis ruina*), nam sic concludo argumenti ex praemiss s sequitur Ad hunc locum meliores tantum codices comparavimus comjbc omnes unanimes invenimus in mendo retinendo, quod et editiones non corrigunt. Deficit 48.

485. – Tria loca in omnibus codicibus comparavimus ubi numerus vel ordo Solutionum non respondet Argumentis ante corpus articuli positus. Qu. x art. 9 (ζ): .Id *primum* solvitur non primum argumentum sed *Sid contra*, Margo e. *haec prima solutio refertur ad argumentum post opposita*; margines 20 21: *non videtur illa solutio pertinere ad argumentum primum*; margo 55 *nota quod haec solutio videtur esse argumenti in contra facti et non primi hoc idem dicit mr. ges.* (magister i). ψ duo tantum argumenta habet, non corrigendi gratia, sed quiu homotelcuton omittit; cf. textum primi et secundi argumenti.

De tertio et quarto et quinto

49s. – Qu. xxiv ārt 12 (λ) decst solutio terti argumenti et solutione ad quartum et ad quintum *Ad tertium* et *Ad quartum* dicuntur. Margo K: *hic deficit solutio terti argumenti vel potest dici quod patet per ea quae dicta sunt in responsione*, hoc e»(in corpore. scriptor insuper corrigit zld *tertium* et *Ad quartum* secundum ordinem argumentorum. Margo σ: *dee-st hic solutio terti argumenti*; margo e: *ad II- dicendum : ista responsio est proprie ad quintum argumentum* ; margo r: *deficit solutio terti argumenti*. Solus 11 in textu: *Ad tertium patet responsln ex tam dictis*, et ita P sine *tam*. r, omiserat ipsum tertium argumentum ei pro *Ad quartum* habebat *Ad quintum*, sed a correctore <id ceterorum lectionem reducit.

\$0». – Qu. xxv art. 5 (δ) non habet responsionem ad tertium. G: *Et per hoc patet responsio ad tertium*; 1 tt s habent *Ad tertium patet responsio ex dictis* sed in utroque ex forma liturarum non spontanea transcriptio sed additio praeconditma videtur, sicut etiam in 37: *Et ucpatet ad tertium* ; margo σ *et similiter ad tertium patet ex didis*; P *ad tertium patet*. Solui a argumento directe respondero aggressus est ; *Ad tertium dicendum quod minor non c5.r sera nis intelligaiur ceteris paribus et de labore voluntario: maximus autem labor quem mater sustinet in panendo filium, sibi est involuntarius; nec sunt etiam cetera pana, quia pater est secundum rise principium activum, mater vero passivum et temper est excellentior ratio principii activi quam pasnvi*. Sequentem» nota marginales inveoinius: *hic defiat ad tertium* in D. *ad tertium nihil dial* in L. *deficit ratio tertia* in k. *nota tbi defiat solutio ad tertium argumentum* in |X, *deficit* in t», *tertium argumentum* m i. *hic deficit ad tertium* aut. 1, *defiat solutio unius argumenti* in 7.

CONCLUSIO

Praeter locu duobus elenchi» exposita, multo plura ex primi quadraginta sex Quaestionibus et etiam ultra, in antiquioribus et melioribus libris composuimus. Tempore volumini» edendi <am urgente, ea hic exponere non possumus, quamvis unitatem lumiliac magi» magisque comprobassent. Ceterum hucusque sali» dctnnnstraaie hobi videmur omnes codice editiones ei *Speailum Morale* ad unum primum exemplar, inter ipsos et archetypon medium, redire. Errores utique ffricto communes in tanta librorum multitudine et facilitate corrigendi valde pauci inveniuntur; hoccorrectorum industriae per duo wecula exercitae debetur. Inde etiam nimia illa et superexccdcn» varietas, 1 varietate familiarum prorsu» aliena, et quae autographo vd dedes transcripto nasci nequiret. Xpographa enim immediata erroribus quidem specie iisdem ab autographo diflerunt: verbum compendio vel plene scriptum perperam legunt, alibi verbum omittunt ant interdum addunt, homotelcuion omittunt vel repetunt, liturum non advertunt vel male interpretantur; haec et fñmba menda, hominem sequentia, omnis scriptor facit; pro archctvpon interpretantibus accedit difficultas ðexemplari Sed librarii generarim non eodem, »cd suo quisque loco humana patitur. Quo fit ut contra menda Unius familiae in alii» perpetua >eries authenticarum lectionum naturam erroris explicantium contraposa >it, et \arietas a correctoribus in singulos fbro familiarum introducta cirCi tot ut itu dicam contra rc»ohntur quot erant immediatae interpretationes archetypi. Elenchis vero supni positis probasse putamus, idem illud exemplar, a quo codices sinceri primae classis ortum habuerunt, unicum centrum esse omnium codicum. Primum apographum unicum omnis varietatis unitatem constituit, ad quam mox reveniunt qui quandoque vel etiam saepe recedunt. .Miam codicum genealogiam explorare frustra conati sumus; fortioem ei m.igi» perspicuam' cognationem non in\unimus quum illum cui ðerrore codicum linccronmi primae classis non dubio documento »unL Codices iccuirtfoe clawis, propter speciales lectiones a ceteris sepositi, erroribus retentu magis cum prima classe quum speciaUter legendo inter »e conveniunt; quod nihil aliud est quam quod intermedium

exemplar ex quo transumpti sunt plura menda retinuit quam correxit. Idem et a fortiori quidem de tertia classe valet. Ipse Vinciiitinslor, auctorem simulans, ad sensum verborum diligenter attendere debuit; materiali exemplatis sui dictioni non crut constrictus, et nihiloMCiu minus imitatur intermedium quam primum upographnm. In reliquis etiam codicibus maior pars errorum retenta vel male correctu est, praeter ω et 55 (et inter papyraceos 15 et 36); infer omnes hi excellunt bonitate et frequentia correctionum, vestigia tamen primi apogrnphi cos premere nullus non videt; quam rem dijudicanti malae correctionis et aliarum interpolationis noturum debita ratio habenda est. Et ideo concludimus, ubicumque pro errore primi apogrnphi in quibusvis libris aha lectio occurrat, hoc non spontanea descriptione codicis alterius familiae factum esse sed de liberata correctorum voluntate, proprium lumen et libitum sequentium.

Dein ad valorem codicum Vaticanorum determinandum elenchi necessaria elementa suppeditant. Nullus codex Vaticanus a correcturis prorsus immunis est; modo unus, modo plurcs aliquid a lectione primi apogrnphi alienum legere vidimus. Tantum vero abest ut hoc Vaticanis proprium dicendum sit, ut omnes absque ulla exceptione, etiam maxime fideles primae classis, seriem librorum insuperabilis excellentiae, plus vel minus interpolationibus passos esse viderimus. – E contra consensu Vaticanorum lectionem primi apographi nunquam non repraesentari, ex elenchi» etiam perspicuum est; item dempto 1. ad tertiam classem pertinente; item demptis duobus vel tribus antiquis vd recentibus, ceteri cum primo apogrnpho faciunt. Ubi u consensu codicum ABF celeri recedunt, hi tres ex parte primi apographi se tenent, excepti» duobus, ni emimus, locis (iqs et lis) ex centum quinquaginta! Huc fidelitatis testimonium non alia causa et ratione illis iribus consentientibus competit, quum quia singuli fidele» inventi sunt. Ideo quod de illis affirmamus Je nullis ternis fidelibus negamus. Hoc bene animadversum iri speramus. Non pro soli» ABF prae ceteris codicibus Europae vindicamur fidelitati» privilegium. Si Parisiis editionem curabamus et u libris Bibliothecae National! exploratis collationem cum libris \uticanis aliisque incueptxsenius, idem quod modo de ABF tunc de 0 i a nobis dicendum fuisset. Vel si ex .Anglia profecti post descriptionem variantium codicum Collegiorum libros Continentis discusseramus, primum apographum per i vx vd zia vd quametimque combinationem trium fidelium sincere reddi dixissemus. Sed quia in Urbe degimus et libros Vaticanos vicinos habemus, quinimmo ut maiori commodo editioni inserviant, iussu et benevolentia Summi Pontificis Leonis XIII, in domo Gncralitia omni die et hora revidere datum est, e re nata erat positionem ABF inter fideles primae classis nequivalentes specialius indicare. I)c ipsis editio nostra necessario dependeret, si tamen sincerae fidei inventi fuissent; ideoque nihil diligentius indagavimus quam quid omnibus codicibus compositis de eorum textu iudicandum esset. Quid autem duo elenchi probant nisi eorum sinceritatem lectionis primi apogrnphi tenacem? Clariori adhuc luce bonitas illorum codicum splenderet si alia loca praeter in elenchis iam notata, aiferre per tempus licuisset, nec nisi aegre ea omittimus.

Consensus codicum A B et F quandoque interrumpitur; A saepius recedit a BE quam B ub AF et F ab AB; raro omnes differunt invicem. Interruptu consensu ceteri \aticani locum recedentis occuponi, ita ut rarissime dubium circa lectionem primi apogrnphi surgat aut interpolatio vel quuliscumque textus mutatio non dignoscatur. Attamen ut maior securitas textus appareret, et etiam quia secunda classis u Vaticanis omnino exsulat, tertia vero per solum 1 repraesentatur, aliquot codices Vaticanis addere intendebamus, X et x re vera addimus; alios ad hunc finem electos nec nostra nec ullius ncgligeniia opportuno tempore non erunt ude manum. Neganti plure» codices utriusque dasbis sine magno damno above, plene ossentiri nequimus. Nec enim eas maximi facimus: nexu propioris cognationis non considerato et classium denominatione subluta, decem

codices qui modo secundam classem constituunt et viginti 1res ultimae nunc addicti, secundani aetatem et fidelitatem locum obtinent iuxta minus sinceros C E et G qui nunc primae classis esse dicuntur. Si prima exemplaria duarum classium exlitrerent ea ipsa utcumque antiqua inter minus fideles udnurnrrentur; maiorem vero fidem quam primis exemplaribus debetur, tota prosapia non affectat. Nemo autem sanne mentis putabit testei cui debili» fides competat, nihilominus audiri debere ubi veridici et contestatae fidei adsint. Ubi ergo de lectione primi apogruphi invenienda agatur securius staretur testimonio recentium fidelium az 42 quam totius tertiae classis quae antiquissimos fibros continent quidem sed interpolationis condemnata est; praesumptio fidelitatis cessit veritati exploratae. Pro apparatu variantium aliquod emolumenti secutum fuisset: nam mutationum textus plura specimina continuisset. Utrum vero lme etiam in re elenchi pauperiem an potius abundantiam lectionum in libris Vaticanis et in editionibus ostendat, ipse videat lector.

De relatione inter traditionem manu scriptam et typii impressam pauca dicenda sunt. Inc. magis primo apographo adhaeret quam a et haec mugis quam P. .At in differentiis distinguendum est. Errores primi apographi decursu temporis per editores semper diminuti sunt et multoties bona crisi id lactum esse nemo negabit. Non credimus Pinnam ab ullo codice sub hoc respectu excelli; quod in laudem illius editoris qui primus correctionem invenerit dictum esse volumus. Valde siquidem suspicamur, sequentes editores conservando correctiones praecedentium, correctionis qua tali» conscios non fuisse. Erroribus diminuentibus uherationes nulla necessitate, nulla ratione sufficient! justificatae crescebant. Comparatio ergo textus Pinui ad textum manuscriptum duos aspectus habet. Quoad puritatem α mendis primi upographi et a librariorum propriis lapsibus et hallucinationibus, Piana vel optimum codicem vincit. Quod quis bene attendat antequam detractoribus editionis Pinnae adhaerendum putet. Profecto qui mala methodo usus errata Pianac cum codicibus vel etiam editionibus anterioribus componit, multum eam vituperabit; hoc fere faciunt ab antiquo reprehensores, α fine errantes longe. Totus textus Pianac cum roto codice comparandus est, et prius indicium non ferendum quam quid utrinque peccatum sit quasi a completo inventario patuerit. Liceat rem unico exemplo illustrare: si quaeratur an Piana meliorem recensionem habeat quam codex 55, non iustum est tacere vel nescire Qu. 1 xix art. 3. *Sed contra* S. Paulum a codice introduci *carcerent* uppeiLintem; vel si Je anteriori editione sermo est, Inc. et a pro *immutari* legere *incantari* H.ic autem ratione instituto periculo, bonitatem editionis Pinnae prae quovis meliori manuscripto libro, non solum in Secunda Secundae sed penes omnia opera hucusque per no» edita, exploratum habemus et affirmamus. Sed non paucas interpolationes, oracscrtim incisorum additiones, in Piana notavimus, quae in nullo codice inveniuntur, vel solum in aliquo iuniore, vel etiam a secunda manu tantum. Sub hoc particulari respectu comparatione instituta. Piana etiam hic, ubi tamen vinci praestitisset, audadssimum quemque correctorem superat, si non gravitate peccatorum, saltem frequentia. Tamen sicut de correctionibus errorum bene factis Pinnam non directe laudavimus, itu de corruptionibus non ipsam vituperamus sed eam quae prima corrigendo corrumpit. Solitu ista methodo ultimam editionem novae fundamento ponendi et absque codicum ndiutorio veros et putativos errores corrigendi fieri non potuit quin omnium praecedentium alterationes bonas et quovis titulo erroneas sed sensu solo verborum non cognoscibiles, in novam editionem transirent. Ita factum est ut Piana totius laboris ante acti quasi thesaurus appareat, cuius laus vel reprehensio in singulis casibus primo quovis critico debetur» non posteris rei nesciis. Mutationes in Piana occurrentes qua editione post a incocp rint et an Piana vel unam inchoaverit, non indagavimus. Compertum tamen est ab ultimis decenniis saeculi decimi quinti textum typis traditum absolutum nec unquam integra ratione sed ut ita dicam *localiter* tantum revisum fuisse.

Haec cum ita sint, non erat nobis difficile viam invenire qua recensionem Secundae Secundae conficeremus. Ante omnia lectio primi apographi simpliciter restauranda erat cum erroribus fide codicum exploratis. Deinde pro singulis erroribus cognitae lectio archetypi redintegrandae erat. Illis feliciter secundum regulas critices peractis totum recensionis negotium peractum fuisset. - Est fortasse qui dicat nullibi lectionem primi apographi mutandam fuisse, sed correctiones coniecturales ad marginem folii remittendas. At editionem nostram theologis idque commode servire cupimus, qui textum continuum et legibilem iure quodam suo exigunt et merito conquererentur si toties a prosecutione rerum prohibebantur. Sicut ergo nec orthographia saeculi decimi tertii aliis rebus intentos retardamus, nec coniecturas a reliquo textu signis distinguimus, cum quousque se extendant apparatus variantium sciscitantem perpetuo doceat, ita criticum potius et grammaticum quorum nihil interest ubinam inveniant quod quaerunt, calcem paginae petere cogimus quam attentionem theologi inviti distrahimus.

Quantum ad restaurationem textus primi apographi, consensus codicum Vaticanorum lex fuit; nam eos ubicumque consentiunt cum primo omnium codicum exemplari facere probatum est. - Interrupto consensu faciendum erat cum ABF idem legentibus; istorum enim consensu apographum tantum non semper repraesentari vidimus. Propriis erroribus librarii l., qui nunquam dubium ingerunt, consensum non interrumpi existimavimus. - Ubi nec isti consentiunt, moderamen ceterorum Vaticanorum et κ R usu venit.

Menda correpturis maxime nobis cavendum erat ne ea videremus ubi erratum non erat. Maximi momenti haec res unicuique videbitur, et tamen cautu non facilis: quia ad errores detegendos lectiones alterius familiae comparari non possunt, et omnis erroris certitudo vel suspicio ex sensu vel saltem interno tantum criterio gignitur idcoque amplius locus existimationi relinquitur. Ab hac difficultate textus citatos Patrum et Philosophi, quos librarii generatim et noster imprimis male legere solent, non excipimus: originalia quidem saepe vicem archetypi supplent; sed cum S. Thomas non verba sed sensum sectetur, hic etiam saepe aqua haeret. Illum scopulum non satis evitavimus. Ultro confitemur lectiones editionum anteriorum, inprimis Patavinarum, non semel nos loco primi apographi amplexos esse, ubi omnino necessarium non erat; ex. gr. Qu. XXVI art. 9 ad 2 («) *filius* (36s) nunc expungeremus ex nostro textu; Qu. XLVI art. 1 ad 1 (0, vid. 45s) pro *sunuua indicii* nulla necessitate coacti adoptavimus *sententia indicii*, et Qu. X art. 8 ad 1 (G) in textu S. Augustini *cuiusque* pro *cniitscnnique*. At quam difficile est a magna auctoritate correctionem suggerente prorsus se subtrahere et in singulis casibus ultimas consequentias principiorum perspicere et amplecti audere. Qui adhuc pluries quam nobis visum est et modo videtur textui primi apographi parcendum esse putaret, ut iure illo suo utatur et libenter volumus et enixe exposcimus: nihil profecto nostra interest, lapsus primi librarii multiplicare.

Emendationem errorum duabus legibus subicimus. Primo oportebat ut correctio plene satisfaceret sensui contextus perspecto. Secundo ut correspondent materiali indoli et, quia in nostro casu praecipue agitur de redintegratione singulorum verborum perperam lectorum, exteriori aspectui erroris. Cum enim librarii sit, qui errando nihilominus verbum sic ut ante oculos scriptum videbat, reddere credidit, materialis litterarum similitudo inter signa librarii et archetypi obvenire debuit, quam similitudinem correctio si negligat, ab archetypo recedere praesumitur. Haec duo criteria pluris facimus quam optimi cuiusque codicis auctoritatem, quae quotiescumque de lectione a primo apographo differente agitur, revera non existit. Postquam enim unitas familiae explorata est et de codicum origine ex eodem exemplari apographo constat, nullus codex singularis nec ulla communitas plurium contra certe cognitam lectionem apographi illa auctoritate gaudet, quae per fortiores praesumptionem originis ex autographo antiquis lectionibus prae recentibus inhaeret. Tunc enim certe agitur de tentamine critico, cui nec aetas credibilitatem ascisceret nec novitas tolleretur, sed solae regulae critices rite observatae conciliant. Eaedem quaestiones, idem interdum aenigma, quibus solvendis nos operam dedimus, omni correctori inde a nativitate libri propositae erant, et si a quoquam superamur, non

erit hoc propter antiquitatem correctionis sed propter convenientiam cum legibus criticis. Quod primi correctores autographum forte, vel auctorem, consulere potuerunt, cum nesciatur an consuluerint, idem est ac si non consulissent. Authentia igitur lectionis correctae ab internis notis, hoc est, ni fallimur, a duobus criteriis supra positis dijudicanda est. - A discussione variorum et correctionum, a suggestionem meliorum lectionum, in apparatu abstinemus. Ideo Qu. XLIX art. 5 («): « Et quia ea quae exiguntur ad perfectionem prudentiae, dicuntur *exigifivae vel* quasi intégrales partes prudentiae, et Qu. IJV art. i arg. i (α): « Sed diligentia requiritur in qualibet virtute *sicut el eligentia* , lector nihil notatum videbit quam Pσ omittere quod primo loco hic jacentibus typis imprimimus, et P quod altero; quamvis aliquid novi prae se ferre videntur, in quantum in nullo Lexico Thoinistico, quod scimus, obveniunt. Unam exceptionem admisimus; Qu. XLVII art. i3 ad 3 in nota ζ post variantes, vel potius titubationes librariorum ad verbum *deinotica* parenthesin addimus: (ή-/ zzZsiT. oetvi-rr,-r«; vide loca citata); loca autem citata sunt VI Ethicorum cap. xn n. 9 ¶1144 23 in editione Academiae Regiae Borussicae) et Comm. S Thomae lect. x. Illa nota attentionem lectorum ad verbum *deinotica* figere intendebamus, quod in Graeco non extat et nobis inde oriri videtur, quod translatio latina, qua etiam S. Thomas commentando utebatur, accusativum casum verbi iur.-.; prout in Graeco iacebat nec traductum inseruit, legendo *quant vacant dcinotita*; illud vero quam facile *deinotica* legatur, doctos non docebimus. Sic factum esse existimamus ut S. Thomas *d-inotica* tanquam nomine adiectivo utatur subintelligens *potentia*. Editorum Commentarii in Ethicam erit nodum solve. Nobis sufficit hic addere in commentario verbum *dcinoticos* vel *dinoticos*, quod P legit, a melioribus ut videtur codicibus lega *deinos* vel *dinos*. &

Superest ut paucis indicemus in quibus rebus nostra ratio textus recensendi differat ab ea, quam Eihus Cardinalis Zigliara et Rrtius Pater Hyacinthus Frati sequebantur. Doctissimi viri textu Piano ita ut fundamento utebantur, ut generatim propter solam discrepantiam a codicibus eum non mutarent; causam internam accedere oportebat antequam Pinnam relinquerent. Non propterea sic egerunt quia Pinnas lectiones contra unanimiorem codicum semper valere credidissent; nam hoc ne somniarunt quidem, quamvis et ipsi bonitatem textus Piani supra singulos codices integre ad examen vocatos optime perspiciebant. Sed quia id quod fundamento posuerant quam minimum tangi debere putaverunt, idcirco ubi Piana intrinsecus erronea non erat, fere ubique variantes codicum in apparatu collocabant. Ad difficiliora loca, ubi meliores codices a Piana non differebant, omnes lectiones, etiam recentium codicum et secundarum manuum exscribebant. Sic criticis lectoribus salvum indicium esse voluerunt, et nihil iudicio formando idoneum subtrahebatur. Quod hoc ab aliquibus non intellectum et aliquando male versum sit, nobis ab illis vel paulisper discedendi sufficiens ratio non fuisset. Postquam vero relationes totius fere reliquae traditionis praesentis operis innotuerant, textum antiquum a quo omnes codices et editiones descendere compertum est, mendis correctis ceterum simpliciter describendum arbitrati sumus, et Pianas lectiones, suppressis leviter variis, inter variantes codicum referendas. Hoc antecessoribus nostris, quos praematura mors abripuit, minime displicuisset; nam ipsis videntibus et approbantibus in septimo volumine, et iam antea in altera parte sexti, loco Pianae familiam codicum ad quam etiam Pianam pertinere patuerat, pro fundamento habuimus.

Circa bonitatem lectionis primi apographi in speciali dicere nui opus est. Textus noster eum fideliter, quantum humana natura patitur, ante omnium oculos ponit, nisi quod errores materiales librarii in apparatu quaerendi sunt. Eos comparet lector cum quovis codice illa aetate scripto et videat an inter optimos non sit recensendus.

Guberniis, quae facultatem librorum consulendorum nobis concesserunt, Rihis Capitulis, singulis Bibliolhecariis, ubique summa humanitate nos prosecutis maximas gratias agimus.

Citationes quasdam subjungimus quas comprobare nequivimus; quasdam etiam in operis decursu inventas notamus.

Qu. i. art. 2. « Et ideo utrumque (sc. obiectum fidei esse incomplexum, nempe rein creditam, et esse complexum per modum enuntiabilis) vere opinatum fuit apud antiquos. » Iuvat verba referre Inhocentii V, lib. ill *Sent.*, dist. xxiv, art. 3: Circa hoc quidam, ut Cancellarius Parisiensis, dixerunt quod res, et non enuntiabilia, sunt articuli de quibus est fides... Alii vero, ut Magister .Vltissiodorensis, quod enuntiabilia determinata, et non res, sunt articuli fidei ».

Ibid., ari. 6, arg. 3. Sicut a quibusdam dicitur, articulus est indivisibilis veritas de Deo arctans nos ad credendum. Alexander Halensis, *Sum Thcol.* p. III, qu. t.xix, memb. 1, S. Bonaventura, III *Sent.*, dist. xxiv, art. 3, qu. j, et alii Ricardum a S. Victore Linquam huius definitionis auctorem indicant: apud quem tamen frustra quaeritur. Gulielmus Altissiodorensis, *Sum. Aur.* lib. III, tr. in, cap. 2. qu. 1, ita articulum explicat: « Articulus dicitur ab *arctando*, quia arctat nos ad credendum ».

Ibid., arg. *Sed contra*, S. Isidoro adseribitur altera articuli definitio, videlicet, «articulus est perceptio divinae veritatis tendens in ipsam ». Non ita absolute B. Albertus Magnus, qui in III *Sent.*, dist. xxn, art. 4, scribit: « Isidorus autem dicitur sic definire etc. Halensis, *Sum. Theol.* p. III, qu. l xix, memb. 1, Hugonis a S. Victore ipsam esse asserit.

Qu. xxxir, art. 1. Unde quidam, definientes eleemosynam, dicunt quod eleemosyna est opus quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum. » Sic a Magistris definitur, teste Alberto Magno, IV *Sent.*, dist. xv, art. i5. Gulielmus Altissiodorensis, *Sum Aur.* lib. III, tr. vn. cap. 7, qu. 1 « Eleemosyna est indigenti propter Deum rei necessariae erogatio ». Et Halensis, *Sum Theol.* p. IV, qu. xxix, memb. 1: « Definitur sic a Magistris: Eleemosyna est opus sive largitio rei necessariae facta indigenti propter Deum et ex compassione ».

Ibid., art. 7, ad. 1. Vel (*iniquum* mammona dicitur) quia in pluribus praecessoribus, quibus patrimonio succedis, aliquis reperitur qui iniuste usurpavit aliena, quamvis tu nescias, ut Basilius dicit » Ubi autem in Basilii scriptis hoc inveniat, hucusque nemo indicavit. In *Catena Aurea*, super Luc. cap. xvj, vers. 9, S. Thomas eandem sententiam S. Basilio adseribit.

Qu. xxxv, ari 1. A quibusdam dicitur quod acedia est torpor mentis bona neggentis inchoare. B. Albertus Magnus, *Sum. Thcol.* p. II, tr. xvm, qu. cxvin, memb. 1, et Alexander Halensis, *Sum. Thcol.* p. II, qu. CXL, memb. 2, Ricardo a S. Victore definitionem vindicant; in cuius tamen operibus nullibi reperire est. Rabanus *De Eccl. Discipl.* lib. III, acediam describit hoc modo: Acedia, perquam tepor mentis... oritur; quae hominem ad omne opus bonum inutilem reddit ».

Ibid., art. 4, arg. 3. Isidorus in libro *de Summo Bono* distinguit vitium acediae a vitio tristitiae, dicens tristitiam esse inquantum recedit a gravi et laborioso ad quod tenetur, acediam autem inquantum se convertit ad quietem indebitam. Halensis, *Sum. Thcol.* p. II, qu. cxt.iv, memb. 4, de filiabus acediae tractans, sic habet: « Ratio vero numeri, secundum Gregorium, haec est: cum enim acedia sit aversio a laborioso et gravi cum conversione ad quietem, ex parte conversionis ad quietem generat *vagationem circa illicita* etc.. Secundum Isidorum autem assignantur aliae filiae tristitiae et aliae acediae: tristitiam autem dicit inquantum recedit a gravi et laborioso ad quod tenetur, acediam vero inquantum se convertit ad quietem indebitam etc. Attamen, quia Gregorius nihil de praedicta definitione ponit, nec apud Isidorum invenire est distinctionem hic factam inter tristitiam et acediam, non sine ratione coniecturare possumus Halenscm non verba sed sensum Isidori referre velle, et S. Thomam ab illo, tanquam Isidori textum, verba citata deprompsisse: eo vel magis quod ibidem Halensis acediae filias ab Isidoro numeratas, *Comment, in Dent.*, cap. xvi, iisdem fere variantibus quibus S. Thomas, recitat. Ubi enim ab Isidoro enumerantur, « otiositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, pervagatio, instabilitas mentis et corporis, verbositas, et curiositas », Halensis habet: « otiositas, somnolentia, importunitas mentis et corporis, inquietudo, instabilitas, verbositas, curiositas »; Thomas vero: « otiositas, somnolentia, importunitas mentis, inquietudo corporis, instabilitas, verbositas, curiositas ».

Qu. XL, art. i. < Unde Augustinus in lib. *de Ferbis Domini*: Apud veros Dei cultores etiam illa bella pacata sunt, quae non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coerceantur et boni subleventur. > Gratianus, XXIII, qu. i, can. *Apud*, Ivo, p. X, c. io5, et Halensis, *Sum. Theol.* p. III, qu. xi.vn, mernb. 3, art. i, idem Augustino in lib. *de Diversis Ecclesiae Observationibus* adseribunt: opus istud tamen non videtur extare; nec in Augustini operibus quae extant, verba citata inveniuntur.

Ibid., ad 3. < Et ideo (exercitia bellica) vocabantur *meditationes armorum*, vel *bella sine sanguine*, ut per Hieronymum patet in quadam epistola. > Nec in epistolis nec in aliis D. Hieronymi operibus quod hic profertur invenire potuimus.

Qu. XLirr, art. 7, arg. 4. < Hieronymus dicit quod dimittendum est propter scandalum omne quod potest praetermitti, salva triplici veritate, scilicet vitae, iustitiae et doctrinae. > Art. seq., arg. 2, idem profertur tanquam *regula Hieronymi*, qui et superius, qu. xxxvr, art. 6, arg. 2, de scandalo non vitando pro veritate vitae fidem facere iussus est. Ante I). Thomam Alexander Halensis, *Sum. Thcol.* p. II, qu. clxix, memb. 6, de eadem *regula Hieronymi* testatus est; et ibid. p. IV, qu. xl in, memb. 4, ad 3, versum quendam sententiam exprimentem, tacito auctoris nomine, citat: Scandala non vitant doctor, index, bona vita >. Hugo a S. Charo, *In Matth.* cap. xviii, vers. 7, dicit: « Iriplex est veritas, scilicet vitae, justitiae, doctrinae, quae nunquam dimittenda est pro vitando scandalo: unde versus, Vitae, justitiae, doctrinae scandala cedunt. Alia vero bona aliquando dimittenda sunt, aliquando non». Lyranus etiam, *Gloss. in Matth.* cap. xv, vers. 12, habet: < Et quia veritas vitae, iustitiae, et doctrinae non est dimittenda propter scandalum > etc., nihil de Hieronymo dicens. Gulielmus Altissiodorensis, *Sum Aur.* p. III, tr. xxiv, qu. 4, investigando quid sit dimittendum propter scandalum, quaerit, in primo casu, utrum teneatur aliquis non repetere sua propter scandalum, et sic difficultatem proponit: « Item, super illum locum Evang., *Fac mundo a scandalis*, dicit auctoritas: *Tenemur vitare scandalum inquantum possumus sine peccato*. Sed sine peccato possumus vitare proximi scandalum non repetendo nostra ergo non est licitum repetere sua cum scandalo fratris . In responsione sic habet: < Ad tertio obiectum. quod illa auctoritas intelligenda est salva triplici veritate, vitae, iustitiae et doctrinae >.

In Commentario Card. Caietani, ad qu. II, art 2, num. 1, < Et propterea dicitur quod *credere in Deum est amando etc.* > Est ex Aug. Tract XXIX in Ioan. - Cf. Mag. III *Sent.* dist. xxm.

Qu. x, art. 8, Comment, num. n. et apud morales dicatur quod *oderunt peccare mali formidine poenae* >. Cf. Horat. *Epist.* I, xvi, 52, 53.

COMMENTARIA CARDINALIS CAIETANI

Commentaria sua in Secundam Secundae absolvit Caietanus die 26 Februarii. 1517. prout ipse in fine testatur: *Et haec de expositione huius Libri sufficient, ad Dei, Beatae Firginis et Beati Thomae gloriam. Pomae, die 26 Februarii, anno salutis 1517, aetatis autem meae quadragesimonono inchoante.* Die 1 Iulii proxime sequentis ad Cardinalatum a Leone X assumptus, Generalatum Ordinis Praedicatorum speciali Pontificis dispositione retinebat cum omnibus honoribus et oneribus usque ad proximum Capitulum Generale, quod, ab ipso Pontifice convocatum, celebratum est Romae in vigilia Pentecostes, die 22 Maii, 1518. Cui tamen non praefuit in propria persona, nam iam initio eiusdem mensis ab Urbe digressus fuerat, Legatus a latere ad Imperatorem Maximilianum missus: sed loco ipsius praesedit Garsias de Loyasa, qui ipsi praedicto die in successorem electus est. Nonnisi anno insequenti a Germania rediit. Interim suum scriptum lenelias imprimendum miserat, addita epistola dedicatoria ad Summum Pontificem post acceptum Cardinalatum scripta. Impressioni praeposuit fratrem Bartholomaeum de Spina, Pisanum, sequenti epistola ad ipsum directa: *Thomas de l'io Caietanus, S. A'. E. Fresbyter Cardinalis tituli S. Sixfi ac totius Ordinis Praedicatorum Generalis Magister. Fenerando nabis carissimofratri Bartholomaeo Pisano, eiusdem Ordinis. Lectori Conventus S. Dominici de*

Castello de I euetiis, subitem. Commentaria nostra in Secundam Secundae Divi Thomae Aquinatis imprimenda tradidimus Domino Octaviano Scofo. Et quia necesse est ut aliquis doctus st/ qui ex animo intendat correctioni impressionis, et non permittatur ipsa formarum correctio compositorum discretioni, ideo desiderii nostri est ut tu curam habeas totius negotii et die noctuque superintendas ut formae sint bene correctae. Neque enim scimus aliquem isthic qui id muneris te melius exequetur Itaque commendamus tibi maiorem in modum illius curam, /-acies nobis rem gratissimam si omni studio et diligentia huic negotio intendes. Vale et pro nobis ora. Romae, 25 Augusti, 1518/ Injuncti officii susceptionem Bartholomaeus sequentibus litteris significavit: Reverendissimo in Christo Patri ac Domino colendissimo. Domino Thomae de Vio Caicfano. S. R. E. Presbytero Cardinali tituli S. Sixti ac totius Ordinis Praedicatorum Generali Magistro, Frater Bartholomaeus de Spina. Pisanus, eiusdem Ordinis professor minimus, post humilem commendationem ac reverentiam etc. Recipi litteras a Reverendissima Dominatione Vestra in quibus patentait fiducia commendat mihi munus invigilandi super impressione Secundae Secundae .Sancti Thomae Aquinatis cum Commentariis nuper ab ea, superno affante Spinfu, elucubratis. Ego Reverendissimae Dominationi Vestrae immortales gratias ago quod mihi dignata sit thesaurum situm pretiosissimum commendare, ut non impressorum incuria maculatum omnem perlustret Ecclesiam. Agam autem pro modulo meo, Moque affectu operam omnem impendam ut iuxta quod de me Vestra Dominatio Reverendissima mira benignitate confidit, voti compos efficiatur. Felici vita vivat in aevum Dominatio Vestra Reverendissima, cui me humiliter rcommendo. Venetiis, 23 Septembris, 1518/ Idem Praefationem in commendationem tum sancti Thomae tum Cardinalis Caietani Commentariis praemisit. Privilegio Pontificio impressoribus concessa die 14 Maii, 1518, opus perfectum est die 20 Augusti eiusdem anni.

Textui Sancti Thomae Commentaria iunguntur, et volumen sic inscribitur: *Secunda Secundae sanctissimi Doctoris Thomae de Aquino, Ordinis Praedicatorum, adornata praeclarissimis Commentariis Reverendissimi in Christo Patris ac Domini, Domini Thomae de Vio Caietani. S. R. E. tituli S. Sixti Presbyteri Cardinalis. Artium et Sacrae Theologiae Doctoris eximii, ac totius Ordinis Generalis Magistri.* In fine sequens legitur epilogus: *Explicit Pars Secunda Secundae Partis totius Summae Theologiae Divi Thomae Aquinatis, Ordinis Praedicatorum, Theologorum omnium sanctissimi monarchae, quae Secunda Secundae vulgata denominatione vocatur. coronata clarissimis Commentariis, quae profundissimos litterae sensus prodant in lucem, errorum omnium tum minus intelligenteium sanctum Doctorem, tum Martini cuiusdam novelli doctoris fulgentissime sideri se in moralibus specialiter opponentis nubilo propulsato, auctore Thoma illo Caietano Praedicatorio, toto iam orbe omni futuro saeculo famigeratissimo sanctitate, doctrina, cardiacae celsitudinis gloria, sanctae Matris Ecclesiae iubare praeclarissimo. Citius aurei voluminis novae huic impressioni, tam utraque exemplaria ad minimum usque iota praecorrigendo, quam impressas defim formas singulas mendis omnibus et erratis purgando, vigilantissimo studio, praefati Reverendissimi Cardinalis speciali commissione, superintendit Venerabilis Pater Frater Bartholomaeus de Spina, Pisanus, eiusdem Ordinis, Lector Sacrae Theologiae in Conventu Sancti Dominici de Castello Venetiorum vitae regularis. Venetiis impressa sumptibus haeredum quondam Domini Octaviani Scoti Modocensis ac Sociorum, 20 Augusti 1518.*

Primae editioni, per litteram A indicatae, alteram Venetam, per B notatam, coniungimus, per Lucam Antonium de Gilinta impressam anno 1522, quam auctoritate ipsius Caietani in lucem prodisse conficere licet, cum eodem tempore et loco et per eundem typographum Commentaria sua in Tertiam Partem publici iuris fecerit. In istis duabus editionibus textus genuinus habetur. Licet enim in ipsis mendae inveniantur, longe Limen sunt a depravatione subsequendum editionum. Missis quae minoris momenti sunt, in editione A errores etiam gravioris notae non desunt; quorum tamen pars magna in B scite, et ut ita dicamus authentice correctae sunt. Quod cum factum invenimus, lectionem B sine haesitatione adoptavimus. Illa loca corrigenda erant quae curatorem editionis B effugerunt, cum horum emendationem non nisi raro in aliqua

posteriori editione datum sit invenire. Sensu vero auctoris rite percepto, opus magnae difficultatis non erat, cum fere non de alio agatur quam de litteris erratis vel de particulis accidentaliter omissis vel adiunctis. Correctionem nostram lector semper inveniet indicatam vel in margine paginarum, vel uncinis additis, vel in elencho quem subiicimus variantium. Ut aliqua exempla habeantur erratorum editionis primae, in B et successivis editionibus retentorum, videri possunt loca sequentia Qu. 1, art. 4, num. m, *secunda autem repugnat fidei testimoniis, sed non fidei rerum*: levissima mutatione pro *testimoniis* substituitur quod contextus requirit, *testimonii*. Ou XII, art. 1, num. m, ubi A habet *retrocedere ab huinsmodi et tonsura huinsmodi*, facile apparet primum *huinsmodi* in *habitu* mutandum esse. Ubi, qu. XV, art. 1, A legit, *distinctio membrorum horum non consistit*, statim intelligitur *non* per errorem irrepsisse: sicut qu. XXXVI, art. 1, num. v, ubi eadem habet, *nisi quis dicat quod frustra Aristoteles dixit. Si aliquid alterum*, per facilem lapsum *si* loco *ly* impressum est. Similia videre est qu. I, art. 7, num. n, lin. 7 a fin., *quem* pro *quam*; qu. X, art. 3, num. m, lin. ult. pag. 81, *non apprehensus* pro *apprehensus*; qu. XVII, art. 5. num. x, lin. 11, *delectari* pro *delectare*; qu. XIX, art. 10, num. n, col. 2, lin. 9, *sumatur* pro *amatur*, etc. Ceteroquin loca ista non ita multa sunt, et correctione nostra admissa, ex editione A una cum emendationibus editionis B efficitur textus integer et purus, qui mirum in modum praestat illi qui pro textu Caietani vulgo recipitur. Nec illa loca corrigenda sunt in quibus, licet aliquid minus accurati quod ad dictionem attinet habeatur, tamen de sensu auctoris locus dubitandi non relinquitur. Quisquis enim Caietani volumina voverit, scit ipsum, de maioribus sollicitum, non infrequenter de dictione ad amussim exacta minus curare. Qu. XX, art. 1, num. 1, lin. 3i et antepenult., *Sed quia*., *et ideo*, redundat *et*; non tamen dicendum quod a Caietano non revera scriptum fuit. Idem sentiendum de illis nominativis, qu. XXIV, art. 7, num. 11, pag. 186, lin. 3, *puta visio facialis et visio per speculum*; et de eo quod habetur qu. XXXIV, art. 5, num. v, lin. 21, *occidens namque hominem ex ira, pro quanto in ira illa clauditur nolle vitam illius, odium illius dici potest*; et qu. LI, art. 4, num. m, lin. 12 a fin., *privatis personis pluries accidit in recompensatione bonorum quae non possunt aliter recuperare, facientes sibi ipsis iustitiam*. Vide etiam, cum contextu, illud qu. XXIX, art. 1, pag. 237, lin. 4, *Consistit enim pax in unione appetibiliuni possibilium simpliciter, a quorum consecutione appetitus deficit*. Forte pronuntiationis modus explicat illud * loco *ab*. ante *Hieronymo*, qu. XXXVI, art. 2, num. ix, lin. 3.

Editio B. praeter mendas conservatas ex editione A, proprios errores habet. Qui quamvis et ipsi ex facili litterarum transmutatione orti, strictiorem tamen censuram merentur. cum et corruptiones recte iam impressi sint, et negligentiam prodant in assequendo sensum auctoris. Quod vero maxime dolendum, mendae illae, vel potius corruptelae, pro magna parte correctorem nunquam habuerunt, sed ab editione hac admissae vel conservatae ad nostros usque dies permanserunt. Tale videre licet qu. XXIV, art. 6, num. 1, ubi editio A compendiose habebat, *lit hoc tertio modo directe intelligitur in quaestione, l* (*Hidetur*) *quod caritas quolibet suo actu augetur*: litteram *l* mutat editio B in numerum Arabicum 5, et in quaestione quinta legit. Item qu. XLII, art. 2, num. n, *schisma (se extendit) respectu Ecclesiae universalis, quae orbem comprehendit*, permutat *orbem* in *urbem*; et qu. L, art. 1, *manifeste patet quod nec etiam secundum generationis ordinem regalis principatus dependet a populari*, ubi A mendose pro *nec* habebat *bec*, substituit *haec*, quod posteriores editiones haud feliciori successu in *hic* mutarunt. Alia exempla vide qu. XVII, art. 5, num. vi, lin. 17, ubi *detectionis* (pro *delectationis*) in *dilectionis* convertitur; qu. XXIII, art. 2, num. m, lin. 11, ubi *parte* omittitur; qu. XXXIII, art. 2, num. n, lin. ult., ubi *obligat* (*praeceptum correctionis*) fit *obligant*; qu. XXXIV, art. 5, num. v, versus fin., ubi *quocumque actu* in *quomodocumque actum* mutatur. Quae tamen errata non infirmant quod supra dictum est, hanc editionem magnam utilitatem praebere pro emendatione textus. Immo ipsa sola ex editionibus quas ad manus habemus, hoc praestat. Quod ex nunc dicendis clarum fiet.

Inter annum 1534, quo Caietanus mortuus est, et annum 1070, quo editio Piana prodiit, Commentaria in Secundam Secundae pluries impressa sunt. Quatuor editiones

nobis usui fuerunt: Venet., expensis Lucae Antonii Iuntae, 1537; Lugd., ex offic. Ioannis Crispini, alias Du Quarre, 1040; Lugd., apud haeredes Iacobi Giuntae, 1552 et ιδόγ. Omnes per unicam denominationem, *mediant* vel *medias*, designamus: cum enim nulla auctoritatem habeat, parum videbatur referre minutius earum differentias indicare. Hoc unum indagavimus, utrum necne quae in Piana discrepant ab A et B desumpti fuerint ab aliqua media editione. Cum ergo *mcd.* notamus, sufficit si intelligatur aliqua ex mediis; ubi nulla ante Pianam indicatur editio, omnes mediae intelliguntur exclusae; ubi Piana cum A vel B legit, nihil de mediis indicatur. Nonnullas mendas hae editiones sustulerunt: sic qu. XXIV, art. 7, num. v, lin. 23 a fin., *apparente* in *apparentiae* recte mutarunt; eodem articulo, num. xxni, lin. 14 a fin., *in via* pro *semper via* posuerunt; qu. XXXII, art. 2, lin. 5, *ordinata* pro *ordinatam*; qu. XXXIII, art. 8, num. II, lin. 19, *de oculo non figendo* pro *de oculo non fugiendo*; qu. XXXVI, art. 1, num. 8, lin. 5, *Aristotelis* pro *al) Aristotele*. Quod autem in hoc genere fecerunt longe superatur ab eo quod ab ipsis peccatum est. Quod iam in B lamentati sumus, pluries ipsam lectionem genuinam A errore nunquam corrigendo depravasse, id multo frequentius in editionibus mediis accidit, ita ut textus Caictani plane deturpetur. Pauca pro ceteris accipe. Ou. I, art. 1, num. xn, lin. 8 a fin., *ideo credimus quod Deus dixit quia Ecclesia proponit* pervertitur in *cum credimus* etc. Qu. VI, art. 2, num. 1, lin. penult., pro *sicut nec falsafdes*. legunt *sicut nunc falsa fides*. Qu. X, art. 8, num. II, pag. 90, lin. 5, pro *cogere infideles omnino extraneos ab Ecclesia* scribunt *cogere fideles omnino extraneos ab Ecclesia*. Qu. XIII, art. 3, num. π, l. 9, pro *eadem est, eadem specie* habent. Qu. XXXVI, art. i, num. ni, lin. antepenult., de invidia dicunt quod est de bono proximi, *quia scilicet ipsi absolute bonum volumus*, loco *quia... nolumus*. Qu. XL, art. 1, num. π, col. 2, lin. 27, *sui* in *superioris* corrumpunt; ibid. art. 4, num. tn, lin. 3, *pro tanto* in *pro causato*; qu. XLVII, art. 11, num. 1, lin. 18, *dubium pollicitum* in *dubium politicum*. Quibus et similibus corruptelis accensenda sunt nonnulla additamenta quae Linqum interpolati sustulimus: prout sunt illa verba quae qu. I, art. 6, post *quamvis ipsi forte crediderint contra Auctorem dicere* adduntur, nempe, *ac illius dicta penitus e medio tollere omnemque illis fidem detrahere*; et quae qu. XLIII, art. 8, num. 1, post verba Domini, *tibi dabo claves regni caelorum*, superflue inseruntur, *et quodeumque ligaveris* etc.

Editio Piana textum Commentariorum exhibet qui in mediis legitur. Reducendus proinde erat ad editiones A et B. Raro quidem casu emendationem in ipsa inventam retinuimus, ut qu. II, art. 5, num. it, Im. 2, *quam* pro *et*; qu. XIV, art. 3, lin. antepenult., additam vocem *fit*; qu. XXXIV, art. 4, num. vit, l. 10, *interior* pro *exterior*: sed in locis multo frequentioribus, super mendas primarum et mediarum editionum, nova errata, quodam iniquo fato urgente, ipsa induxit. Qu. I, art. 1, num. tv, versus fin., inconueniens a Caietano ponitur *quod non in revelationem sed testificationem Ecclesiae* **ft** *resolutio (fidei)*: Piana tollit *non*, et ad sensum qualitercumque reparandum, *sed* in *seu* mutat. Eadem quaestione, art. 2, lin. penult., pro *compatere ignorantibus quid sciant* (quod forte contradictionem implicare videbatur) ponit *compatere ignorantibus quid discant*; et art. 5, num. II, lin. 20, *quae geometriae* pro *non-geometrae*. Qu. VIII, art. 5, lin. 6, pro *ly solum* scribit *ly non solum*; qu. XIX, art. 2, num. II, lin. antepenult., *totius appetitus* pro *totus appetitus*; qu. XXXVI, art. 3, num. hi, lin. 4, *obtectum* pro *odium*; qu. XLIV, art. 8, num. iv, lin. 7, *habeat* pro *debeat*; plura alia similia sunt. Nonnunquam etiam ab editionibus A et B differt, sive ipsa prima sive in medias sequens, quin tamen lectionem perversam efficiat: ut qu. X, art. 4, num. II, p. 83. l. 21, *ordinatus*; qu. XXIII, art. 4, lin. 4 a fin., *scripta sunt*; qu. XXIV, art. 7, num. v, lin. 4, *oporteat*. Quas tamen et similes variantes, freti auctoritate editionum A et B, Linqum non authenticas exclusimus, licet quandoque, in initio praesertim, haesitaverimus (cf. qu. I, art. 3, num. ni, col. 2, lin. 10, *sacrosanctum*; qu. V, art. 1, num. v, lin. 14 a fin., *Adverte*; qu. VIII, art. 4, num. i, lin. 10, *et loco et per* etc.).

Editiones post Pianam factae non videbantur intra limites investigationis nostrae contineri. Ne Limen notitia posteriorum editionum omnino desit, duas contulimus, Patavinam anni 1698 et Romanam anni 1773, priorem littera D, secundam littera E de-

signatam. In Patavina elaboranda inultum operae atque laboris impensum est. Summam S. Thomae, Commentaria Caietani, Elucidationes litterales P. Seraphim Capponi a Porrecta, nonnulla alia, quinque voluminibus in folio complectens, e typographia Seminarii prodiit auspiciis duorum Cardinalium, Gregorii Barbadici et Gcorgii Cornelii, summo Pontifici Innocentio XII dedicata. Omittit epistolam Caietani ad Leonem X, et Commentarium eius in prologum S. Thomae. Singulorum articulorum Secundae Secundae Commentariis praefigitur ab editoribus divisio corporis articuli, quae a verbis Caietani distinguitur signo quodam ad marginum in speciem manus efformato. Romana anni 1773, per Remondini typographum Venetum impressa ct per Ioannem Sebastianum Menchctti emendata, in decem tomos in folio distributa, cartae praestantia, typorum magnitudine ct venustate praecellens, ad Patavinam anni 1698 ad amussim exacta est. Unde idem est de utraque indicium. Textum nempe Pianum exhibent, aliquibus quidem correctis, notabilioribus vero erratis sine emendatione conservatis. In ipsis, ut pauca tangamus, ex A invenies *huiusmodi* pro *habitu, non consistit* pro *consistit. Si aliquid alterum* pro *ly aliquid alterum* (vide supra); ex B *quaestione quinta* pro *quaestione lidetur, urbem* pro *orbem*; ex mediis *nunc falsa fuies* pro *nec falsa filles,fideles* pro *infdeles, volumus* pro *nolumus, superioris* pro *sui, causato* pro *tanto, politicum* pro *pollicitum*; ex Piana *discant* pro *sciant, ly non solum* pro *ly solum, obicetum* pro *odium*, etc. Verbo, vitiatum textum accipientes, ad nos inemendatum transmiserunt: nam post Romanam anni 1773, quod sciamus, nulla editio Commentariorum Caietani facta est.

Superest ut elenchum exhibeamus variantium lectionum in his quinquaginta sex quaestionibus Secundae Secundae descriptarum, quo et operatum nostrum manifestetur, ct de vicissitudine textus plenior notitia habeatur. Editio princeps et Piana integrae ex variantibus cognosci possunt; editiones Venet. 1522, Patav. 1698, Rom. 1773, quoad ea sola loca in quibus P et A differunt vel ambae errant; editiones mediae solum ubi simul ab A et a B Piana differt.

VARIAE LECTIONES COMMENTARIORUM CARDINALIS CAIETANI	
<p>λ cd. Venet. t>tS'; » Venet. tSzz; P Rom. /5"o ; d ratai-. ; † Rom. /77.» ; mcd. quamcunque editionem indicat inter 1534 ct factam.</p>	
PIHEFATIO	
<p>de praefationem omittunt. – In \ inscriptio sic legitur. <i>Epistola Provenuaiis Rfiii m Christo Patris ac Dni I). 7ho~mae de I/o Gaictani S. R. Γ tituli Sacti Sixti Car. ad Sanctissimum I). .V. Leonem Λ".</i></p> <p>Lin. 20, pro <i>quidam</i> ante <i>nimis, quidem</i> P.</p> <p>» 33. pro <i>adeo, a Deo</i> P (cx mcd.).</p> <p>* 37, pro <i>anniterentur, anniteretur</i> Pαπ.</p> <p>Pug. 4, 1.2!, pro <i>ditione, dictione</i> a.</p> <p>• 1. 33, pro <i>terroribus, terriculis</i> a.</p> <p>» 1. 38, pro <i>insidiatos, insidiato</i> Pab.</p> <p>» 1. ult., <i>Aeternum... Beatissime</i> om. a.</p>	<p>Λiit. 4. n. 11. 1. ontep., pro <i>XX/X, XXXV//</i> Papde.</p> <p>n. in, 1.7 n fin., pro <i>testimonii, testimoniis</i> Pabde.</p> <p>n. v, 1. 6 a fin., <i>in</i> ante <i>exemplis</i> om. Pde.</p> <p>n. vi, 1. 7, pro <i>conversione, conversionem</i> Pde.</p> <p>V i. 5, n. 11.1. 2. pro <i>in, ad</i> Pde . pro <i>XX/V, XX///</i> Par ut .</p> <p>ib. 1. 20, pro <i>non-peometrae, quae peometriae</i> Pde,</p> <p>Ar i. d, 1. H sq., Pm. (cx mcd.) post <i>Auctorem</i> add. <i>nostrum</i>;</p> <p>post <i>contra</i> add. <i>eundem nostrum</i>; ct post <i>dicere</i> add. <i>ac illius dicta penitus e medio tollere omnemque illis fidem detrahere.</i></p> <p>Art. 7, η. π. 1. 9, <i>Doctorum</i> om. P.</p> <p>ib. 1. 7 a fin., pro <i>quam, quem</i> Par de.</p> <p>.Ar i. io, 1. 3 ḡ., <i>articulo in</i> om P, <i>in argumento</i> om. DE.</p> <p>n. m. 1. io a fin., <i>de</i> om. P.</p> <p>n. iv, 1. iJ. pro <i>idem, item</i> Pde (cx mcd.).</p> <p>1. in. pro <i>confiteri, profteri</i> Pde (cx mcd.).</p> <p>» col. 2, L 5, pro 27, 22 Pabde.</p> <p>n. v, 1. 3i, pro <i>monarchae, monarchiae</i> Pde.</p>
	Quaestio 11.
<p>Prologus</p>	<p>Art. 2, n. r, L 2. pro <i>qu. II, qu. /V</i> Pad, <i>qu. III</i> de.</p> <p>η. 11, 1. 7» pro <i>actum, actu</i> a.</p> <p>Art. 3, n. 1, L 7, pro <i>attingit, attigit</i> P (cx mcd.).</p> <p>n. m. 1. 5 sq., pro <i>perveniunt, perveniant</i>, et pro <i>decedentes, discentes</i> Pn» (<i>discedentes, descendentes</i> mcd.).</p> <p>n. vn, 1. 17. pro <i>convenienter, consequenter</i> Pnn cx mcd. [<i>fiüter</i> a, <i>yiir</i> n),</p> <p>» coi. 2, 1. 11, <i>ct</i> om. Pde (cx mcd.).</p> <p>» 1. penult., pro <i>necessarium, necessaria</i> a.</p> <p>Art. 5, n. 1. 1. 5, pro <i>ut, et</i> Par de. – Lin. 6, pro <i>est, ct</i> a.</p> <p>ib. 1. 14. primum <i>est</i> om. Pde (cx mcd.).</p> <p>η. ii. 1. 2. pro <i>quam, ct</i> au.</p> <p>» coi. 2, 1. 10. pro <i>qu. VII/, qu. /X</i> Par de.</p> <p>Art. 6, 1. 13, pro <i>quod, quia</i> Pde (ex mcd.).</p> <p>Art. 8, n. 111, 1. 8, pro <i>prius, primo</i> PiiDfe</p> <p>n. iv, 1. 10 a fin., pro <i>sicut, sieuti</i> Pd« (cx mcd.).</p>
<p>de prologum prorsus ominum.</p>	
Quaestio i.	
<p>Art. i, num. iv, lin. 12. Pde om. <i>non</i> et mutant <i>sed</i> in <i>seu</i>.</p> <p>n. vi, 1. 7 a fin., pro <i>/I Ethic., /// Ethic.</i> Pabde.</p> <p>n. villi. 1. 17, pro <i>veritatis, deitatis</i> Pus.</p> <p>n. ix, 1. 16 sq., pro <i>sic ut, sicut</i> Pde (cx mcd.).</p> <p>n. xi, 1. 10 n fin., <i>et</i> unte <i>ad Rom.</i> om. Pde.</p> <p>η. XΠ, 1. 18, pro <i>resolvitur, resolvit</i> Pabob.</p> <p>» 1. 25, pro <i>e converso ideo, e converso cum</i> Pde ex mcd. (<i>ecoversorii ed.</i> Lugd. 155a).</p> <p>Art. 2, 1. penult., pro <i>sciant, discant</i> Poe.</p> <p>Art. 3, n. m, L i5, pro <i>etc., et cum</i> Pabdb.</p> <p>» coi. 2, 1. 10 sq., pro <i>sacrosanctum, sacrum</i> au.</p>	

n. v, l. penult., pro *utroque, utroque* Pdk (cx mcd.),
n. vi, l. 4 a fin., pro *terminus, terminatus* P.
n. vn, l. 5, pro *inconvenienti, convenienti* Poe (ex med.).
Art. q, col. *i*, l. *i. et* om. Pur. (ex med.).
ib. l. 3, pro *praeponeit, proponi!* 1 (ex med.).
Aht. io, l. io, *co* ante *quod quid est* add. Pdk (cx mcd.).
col. 2, l. 2, pro *afferre, offerre* Pm: (cx mcd.).

Quaestio iv.

Art. 3, η. π, l. 9, pro *ut, cl* a.
n. m, col. 2, l. j. pro *proportionaliter, proportiona-*
biliter Pbue.
Art. 4, l. 5, pro *ipsamet, ipsa et* Pop. ex mcd. (*ipsam el*
cd. Ven. 153y).
A«t. 5, n. v, l. 13, pro *sed, et* ab (cf. l. 16.).
n. vi, l. 3, pro ΛA7/Λ, *XJII* ct pro *inclinat, inclina-*
tur Poe (ex med.).
» col. 2, l. i, pro *sit, Jit* P.
» » l. 4. pro *Ergo etc., Ergofides... quam*
acquisita (ut in marg.) Pm (ex med.).
> col. 2, l. 8, pro *sunt virtutes, sunt virtus* »
(*sunt virtues* a).
Art. 6, l. 3, *unitas* ante *secundum quid* om. Pdk (cx med.),
pag. 51, l. 6, pro *Quoniam, et quoniam* Poe (cx mcd.).
Art. 7, l. 2 a fin., pro *theologicus, theologus* Punit (*theologi*
cd. a).
Art. 8, n. 11. l. 5 n fin., *Et* om. Pbdb.

Qiaistio v.

Art. i, n. v, png. 56, l. 14 u fin., pro *Adverte* (cx mcd.).
Adverti au.
Anr. 3i n. 1, l. 15. pro *art. 7, art. 2* Par dr .
η. n, l. 13, pro *quidam, quidem* Pdk.
Art. 3, η. i, l. i, post *duo, magna* add. Pdh (cx mcd.).
ib. l. 6, pro *Ecclesia, Ecclesiae* Pdk.
n. n, col. 2. l. i, pro *habitu, habitus* P.
n. m, l- 14, pro *formaliter* (ex mcd.), *formalis* aB
(Cf. l. 12).
Art. 4, L 2, pro *litterae, quae in littera ab Auctore af-*
feruntur Pηk (ex med.),

Quaestio vi.

Art. i, n. 11. l. 15, pro *sit* post *fide, fit* a.
ib. coi. 2, l. 10, *autem est fides* om. Pde.
Art. 2, η. i. coi. 2. l. 6, pro *moralis inquantum, mora-*
liter inquantum est Pdk (*moraliter inquantum*
mcd.). – Eaedem l. 8. pro *moralis, moraliter*
(cx mcd.).
ib. coi. 2, l. 2 n fin., pro *nec, nunc* Pdr (cx med.).

Quaestio vm.

Art. 2, png. 68, l. 8, post *partum, vitam dolores* add.
Pdk (ex mcd.).
ib. l. 10, pro *hominis* post *fuerunt, homines* a»
(*homines* ct statim *homines Dei* mcd.).
» coi. 2, l. uk.t pro *non esse, non est esse* Pde
(cx mcd.).
Art. 4, η. i, l. 10, post *ct* (ex mod.), *per* add. AB.
-Art. 5, l. 6, pro *Iy solum, Iy non solum* Pdk.

Quaestio ix.

Aht. i, l. 3, *hoc* om. Pbdj:.
coi. 3, l. 3, *et* post *credendum* add. Pue (cx mcd.).

Qivestio x.

Art. i, η. 1, l. 15, *et* om. Pdk (ex mcd.).
ib. l. 17. pro *praecipit, praecepit* Pdk (cx mcd.).
> l. 6 a fin., pro *misericordiarum, misericordiam*
Pd, *per misericordiam* r .
n. n, l. 4» om. P,
> l. 7, *et* om. Pj»b (cx mcd.).
» coi. 2, l. 4, *in* om. Pm-. (ex med.).

Art. 3, n. m, l. ulr. pag., pro *apprehensus, non appre-*
hensus Pabdk.
Art. 4. n' » i- 4» pro *est, sit* Pdk.
n. n, p. 83, l. 21, pro *ordinatur, ordinatus* Pdk (cx
mcd.).
n. m, l. 3 n fin., *perfecti* post *dispositiones* add. Pde.
n. v, l. 7 a fin. pag., pro *oporteret, oportet* P.
p.ig. 84, l. 3 h fin., pro *negatione, negotiatione* P
(cx mcd.).
Ar i. 5, η. 1, l. 18, pro *hae, haec* P (cx mcd.),
ib. l. 23, pro *vere et proprie, verae et propriae*
Pde (cx mcd.).
n. n, l. 10 n fin., pro *secundam, secundum* Put (cx
mcd.).
Art. 7» η. π. c°l- 2. l- 7. pro *fn̄t , ũnl* Pdt. (cx mcd.).
n. iv, l. 13, *bene* anu- *propterva* ponunt Pdr .
Aht. 8, n. i, l. 5, pro *XLV, XU/I*
n. 11, l. 12. pro *inferre, inférri* P.
> pag. 90, l. 5, pro *infideles, fideles* Pde (ex mcd.).
n. m. coi. 2, i. 4. pro *eveniat, veniat* Pdk (cx mcd.).
n, iv, l. 4, *scilicet* om. Pdk (ex mcd.).
Art. i 1' n. π. c°l- 2» l- 7» Pro Ai, « P',r m̄cx^ (Au ab).
Art. 12» n' n' * 4. Pro *tertio, secundo* Pde (cx mcd.).
ib L 5, pro *quia, quod* Pde (cx mcd.).
n. vi, pag. 96, l. ult., pro *mercantur* (cx mcd.), *mere-*
rentur Ali.
n. vm, l. 4 n fin., pro *quia* post *scilicet, quod* Pdr
(cx mcd.).
n. ix, l. 4 a fin., pro *ut plurimum, ut in plurimum* x.
n. x, l. 4» ante *melius* om- Pw (cx mcd.).
. l. 6, pro *per se se. extendit, per se extendit* a.
p L 11, pro *baptizantur, baptizetur* P. baptizentur
DK.

Quautio XI.

Aht i, n. u, l. 4 a fin., pro *praestitutum, praestantem*
Pane.
Ani. 2. 11 *' 1' * Pfi» *adverte* (cx mcd.), *adverte ct* aj».
ib. l- Prn dUit' qitem Pdk (cx mcd.).
» l. 24, pro *aliquem, aliquam* P (cx mcd.).
> coi. 2. l. 3 n fin., pro *cognito, cognitio* Pd.
n. ib l- 5, pro *gubernatur in his, gubernatum his* P.

QIahstio xii.

Aiir. 1, n. 1, l. 9, pro *quia, qui* P. – Eaedem mox pro *su-*
scepit, suscipit (ex med.).
n. i- »9. pn> *gaudeant, gaudent* P.
> l. 3o, *I't* ante *consultationi* om. PaBde.
» l. 33, pro *habitu, hujusmodi* Paudi.
n. iv, l. 12, pro *capitulis, capitulo* P (*cap. di*).
n, v. l. ult., pro *Martini /F, Martini* V Par de.
Art. 3i n- '''t ct^ 2. l- -°- ΓΓŭ ^ilvC v

QiAvsrio xiu.

Λητ. i. n. v» l- u^.. Pro *materiale falso dicatur, mate-*
rialiter falso dicantur Pmi.
n. vr, l- u pro *potest, posset* Pde (cx mcd.).
n. vu, l. 8, pro *sit, fit* P.
Art. 3. η. 4. P™ *frequenter fit, frequenter sit* Pr de.
η. η. l- 9. Pro post *eadem, specie* Pm. ex mcd. (*iste*
cd. Ven. 1537).
Art. 4. l- * Pro *concluditur, concludit* P.
L 12» ΓΓ0 *Nulla, Nullo modo* Pdk (ex mcd.).
cnl. 2, l. 9, pro *iujlicta, inflictam* a.

Quaesii0 xiv.

Art. i» n- * l- 9» P° 1 *ratione, et* add. Pnpil
n. u. l- 2, pro *affirmante, firmante* an.
v l. n, pro *substratum, substructum* λ. – Mox pro
illam rationem, illa ratione Por. CX mcd. (*illa*
rationem cd. Lugd, i55u).
n. iv, l. 9, pro *in se* (ex mcd.), *so* a. sv *in* ».

xxxvul

Art. α, η. i, l. «l, *ad* (ex mcd.) om. l. ii.
ib. l. pen., *in* ente *respectu* add. Pkdb.
n. ii, col. , l. i, pro *distinguantur, distinguatur*
Pdb fex med.),
Ar i. 3, l. i, pro *tertio, quinto* P.
col. a, l. 8, *fit* om. ad.

Qi MUTIO xv.

Art. i, col. a, l. 3, *non* ante *consistit* add. Paddr.

QuaisTlo xvn.

Art. i, l. 7, pro *est, esset* Pd» (ex mcd.).
Art. 5, n. i, l. 8, pro *infundatur, fundatur* Padde.
ib. L 14, *Quia* om. a.
η. 11, l. 7, pro *dicitur, dicit* P.
l. *to, pro theologia, theologica* Pd.
n. iv, parag. *Quinto*, l. 12, pro *indistinctis, in distin-*
ctis Pdk (cx med.).
n. v, parag. *ltonum*, l. 4 a fm.. pro *separati, separari*
Pdr (cx mcd.). – Mox pro *separati* (cd. Lugd.
1567), *sperati* Padde.
n. vi, l, 12, *a* ante *subjecto* add. Pde (cx mcd.).
• l. »7, pro *delectationis, dilectionis* Pbde (*de-*
tectionis a).
n. vn, l. 6, *ad* (cx mcd) om. au.
n. ix, coi. 2, l. 2, *cum* om. a; et statim pro *ut* hub. *et*.
n. x. l. **ii**, pro *delectare, delectari* Parde,
p. i3i, coi. 1.1. l<> n fm.. pro *intrinsecis, intrin-*
secus et itatim pro *extrinsscis, extrinsecus* Pde.
p. 131, coi. 1, 1.8 n fm., *divina* post *bonitate*
add. Pdb (cx med-).
11. xi, L 7, pro *nostri, nostra* Pdi.
> l. 17, pro *qu. secunda XXVff, q, -, - p* (ex mcd).
l. 26, *Et* om. Pdi (ex mcd.).

Quaestio xvnr.

Art. i, p. <35, col. a, l. 5. pro *sit, fiat* Pon (*fit* mcd.).
Art. 3, ll. 11. col. 2, l. 4, pro *objectae, objecti* Put (cx mcd.).
l. 7, *in* ante *objectum* ora. Pnr. (cx
mcd.).

Quaestio xix.

Art. i. coi. 2, l. 3, *in* anu *illo* udd. Pr>r.
Art. 2, n. 1, i. 1, *eiusdem* om. Pdr; de post *quivstionis*
add. *decimaenonae*.
ib. l. 7, *in* ante *proposito* om. Pdk.
n. n. coi. 2, l. 13, pro *quoad, qui ad* P (ex med.).
• » l. 17, pro *oporteat, oportet* Pde.
• >1 . antep., pro *totus, totius* Pde.
l. pen., pro *hic, haec* Pdb (cx mcd.);
pro *sequenti, consequenti* Pnur.
Art. 6, l. antep., pro *et, ex* Pde (cx mcd.).
Art. 8. η. ”» col. 2, l. antep. pro *sed, scilicet* Pdi (cx mcd.).
Ar i. 0» C°1 -» l. 3, *Deum* om. Piide.
Ar i. <° n. 1. 1. 2, pro Λ’A’A7Γ, Λ’A’7I’ Parde.
n. u, coi. 2. l. 9, pro *amatur, sumatur* Padde.
n. iv, l. antep., *de* om. Pde.

Quaestio XX.

Art. < η. \$ 5, pro ‘\$’» \$tc ^\>c (cx roed.).
ib. coi. 2, l. tr pro *cetera, ceterae* P (e.x med.),

Qi A ITIO XXI.

Art. < π. » l. 2, pro *impositum, imposita* Pdi (cx mcd.).
Art. 2, l 4. Pro hinc» ,iic l3f>E (cx

Quaestio xxiii.

Αητ. » η. l. ct om. l>nK (cx nlc<l-).
n. ir. l. 12, pro *significatur, signatur* Pdk ex mcd.
(*sigtur* r).
l. 17, *et* post *regnum* add. Pde (cx mcd.).
Atti. 3, n. f»c°l. 2, l. 9, pro *provisum est, est provisum*
Pdi (cx mcd.).

n. n, l. 9 « fm. coi., *delectamur* om. Pude.
n. ni, l. 11, *parte* om. Piidr.
• l. 26, pro *delectat, delectatur* l.
Art. 4, l. 9. pro / *loan. HI. I loan. //* Pdk.
coi. , l. 2, pro *sicut, sicuti* Pde.
> l. 11, *sunt* post *scripta* add. Pde.
Aut. 6, n. n, p. 171, l. 2, pro *apposuisse, opposuisse* P.
ib. p. 171. coi. 2, l. 2, ad post *autem* add. Pdk
(cx mcd.).
Ar i. 7, n. 1, l. 3, *sit* om. Pbdb.
Art. 8, l. 2, pro *supradictis, praedictis* a.
coi. 2, l. 6, pro *in esse, inesse* a.

Quaestio xxiv.

Art. 3, n. 1. l. 3, pro *art. 1, art. A* Pde.
ib. col. 2, l. 7, pro *quantitas, quantitatis* Pd.
l. 4 a fm.. pro *tribuatur, attribuiatur*
Pde (cx mcd.).
n. n, p. 177. l. 1, pro *triplex, duplex* P.
A> r. 5, n. 11, l. ulr. coi., pro *Consonat, Consonant* Pde
(ex mcd.).
ib. coi. 2, l. 3, prn *ct inesse, in esse* Pnr (cx mcd.).
n. v, col. 2, l. ult., pro <7 *cetera, etc.* Parde.
Aut. 6, n. 1, l. 5, pro *dupliciter, tripliciter* Parde.
ib. l. 8. pro *in quaestione Videtur, in quaestione* 5
Prdk (*in qône* v. a).
n. ni, l 1, pro *idem, isdem* λ.
n. iv, p. 183, col. -, l. 1, pro *calefecit, calefacit* Pdi.
Art. 7, n. in, l. 12. pro *contntnam sententiam, sententiam*
contentam sententiam P, *sententiam contentam*
dd (cx mcd.).
n. iv, l. 11, *modo* om. Prde.
n. v, L 4, pro *oportet, oporteat* Pde.
> l. 12, pro *fit, sit* Pdi (ex med-).
col. 2, l. iq, *est* om. Pde.
» parag. *Ad primam*, l. 9, pro *apparen-*
tiae (cx med.), *apparente* λβ. – Eaedem l. 11, *et*
(cx mcd.) omittunt
n. xi. l. 5, pro *duobus, duabus* P.
> p. 186, l. 11 n fm.. pro *ab invicem, ad invi-*
cem Λ.
n. xii. l. 9, *in* post *Secundae* om. Pde.
l. j i, pro *inveniuntur, invenitur* a.
* l. 22, pro *vita, via* Par di.
n. xm, col. 2. parag. *Augmentum*, L 2, *ut* om. P.
» P 187, l. 4, *ut* ante *amicus* add. dr. – Pro
videbitur, videtur Pde (ex mcd.).
n. xv, J. 7, *non* om. P.
n. xvn, p. 18S. J, 9, pro *duas alias lineas, duabus*
aliis lineis (libris r) Pabde.
n. xviii, l. 24, pro *illud, illum* Parde.
> l. 8, 7 n fin. col., pro *tn proportionabihter,*
improportionabihter ab, *proportionabiliter* Pde. –
Mox pro *procedi, procedit* Pde.
col. 2, l. 17, pro *deinde, inde* Pdk (cx mcd.).
> l. 24, pro *processui, processu* P (cx
mcd.),
η. XX, pag. 189. l. 14, *ct* om, Pde (cx mcd.).
n. xxi, l. 4 a fin., pro *dictu, dictum* Pdk (cx mcd.).
» l. ult., c.v post *et* add. Pde (cx mcd.).
11. xxiii, l. 6, *ista* om. Pde.
» l. 14 a fin., pro *in* (cx mcd.), *semper* ab.
n. xxiv, l. 6, pro *actuum, actum* Pd (ex mcd.).
n. xxvn, l. i 1, pro *in esse, inesse* λ.

Quakstio xxv.

Art. i, η. i, l. i, *ct* om. Pde.
ib. l. 7, pro *aliorum, aliarum* λ.
» l. i i, pro *primum, secundum* Paudb.
n. n, col. 3. l. 3 sq., pro *et proximi, proximi et* P.wde.
» » l. ai, pro *proximi in, proximi et* Pabdh.
Art. 2, l. 16, pro *xcipsum, svipsam*

Art. 9. col. 2, l. 4 u fin., pro *alter, aliter* P.
p. 306. l. 2. *el* ante *David* om. Pdb. – Eadem l. 5,
pro *Λ7Γ*, 4 (ex med.).
Ar i. 13, col. 3, l- 7, *ad* om λ.

Quaesito xxvi.

Art. 2, l. i, pro *articuli secundi argumento, articulo* λ.
l. 5, pro *er, ea* P.
Art. 3» π. 1, l. , *scilicet* om. Por (cx med.).
n. ii. col. 2, l. i 3, pro *scipsam, scipsum* Pox (*seipm* ab).
» l. 14, pro *sit, fit* a.
Art. 5, col. 2, l. 4. pro *rationem, ratione* Pin. – Pro *cui-
libet, cuiuslibet* P.
Am. 6, n. in, l. 6. m om. Pint.
Amt. 7, n. 1, pag. 217, l. 6. pro *habet, habent* P (ex mcd.),
habere dr.
n. v, l. 3, pro *sequitur, consequitur* Pwc (cx med.).
* l. ult., pro *tepide, trepide* P (cx mcd.).
Art. 8, l. i. pro *dubios, dubia* Pne (cx mcd.).
Art. i », ll. 2, L 1, pro /n... *articulo, lu articulo duodecimo
et praecedenti hoc est undecimo* dk.
Art. i 3, l. 6» pro *conjunctior, coniunctio* λ. – ex om. Pde
(cx med.).
col. , l. 7. pro *Deo, Deum* Pdk (cx med.).

Ql-ar sio IXVII.

Ar i. i, n. t, l. 11, pro *quod, quod quia* Pabdd.
ib. l. 2 a (in. coi., pro *imperfectior, perfectior* Pbx
(cx med.).
» coi. 3, l. 1, post *imperfectior, magis* add. a. –
Eadem l. 9, pro *imperfectiore, imperfectione*.
» coi. 3, l. »4 sq., Pox (αχ mcd.) oro. *quam im-
perfectior* ct ante *attenta* add. *magis quam im-
perfectior,*
n. n, l. 1, pro *ad secundum, ad primum* Paf.oe.
Art. 2, l. 1, pro *notanda, notando* P.
Ar i. 6, n. 11, l. 9, pro *causatum, causato* PATrox.
ib. coi. 2, l. 7, pro *ipsam, ipsum* Pimi (*ipm* a).
l. 14, pro *singular, singulas* Paddb.
» * l. antep., pro *actu, actus* Po-.
Ar i. 7. n. u, l. 3. pro *essentialis ratio, ratio essentialis* Pdb.
ib. p. 131, coi. 2, l. pro *inimici, proximi* Pabdb.

Quaestio xxvin.

Art. 4, l. 4 u fin., pro *primo, proximo* Put (cx mcd.).

Quaestio XXIX.

Art. 4, l. ult., pro *ipso, ipsa* Pu, *ipsis* DE.

Qi ΛΕΠΤΟ xxx.

Art. 3, l. 3. pro *quam, que* a,– Eadem col. 3, l. 1. pro
descendens, discedens.
Ar i. 4. n. iv, p. 244, L 6, pro *scipsa, seipsam* P (ex med.).-
Eadcm L 25, transponit a ct *quia*.
n. Vir, l. 10, pro *art. 3, artic. secundum* P.

Qi KKSTIO xxxi.

Αλτ. 4, l. 3, pro *maledictionum, maledictionem* Pabde.

Quaestio xxxh.

Aki. 2, l. 4, pro *prosecutionem, persecutionem* a.
l. 5, pro *ordmata* (ex mcd.). *ordinatam* ab.
Art. 5, n. iv, coi. 2, l. pen., pro *dandam, dando* Pdb
(cx mcd.).
n. v. l. pen., pro *ordinate, ordinatae* P (cx mcd.). –
Mox pro *redditus, reditus* Pni. (cx med.).
Art. 7, n. 1. L 4, pro *acceptionem, acceptionem* P
(cx med.).
n. iv, l. 4, pro *hts (Inis ai) quod, iis quae* Pdb (ex mcd.).
* coi. 2, l. i. pro *hic, hoc* Pde (cx mcd.).
> > l. 10, pro *causct, causctur*Pim (ex mcd.).
» >1 l. 20, pro *sunt, sint* Pde.
Αλτ» 8, l. pen., pro *spectat, spectant* Parde.

Quaestio xxxm.

Ahr' 2. η. η, l. uLL, pro *obligat, obligant* Pbde.
n' U 9, *pro/it, sit* Pado.
P. a65, l. 10, *tum* om. au. – Lin. 19, pro *indi-
genti, ingenti* P.
Am. 5, t 2. pro *hic, hoc* P (cx med.). – Lin. 4. *in* ante
tertia om. Povu.
'■· 7, n. n, p. 271, f to, *immisceant* (cx mcd.) om. ab.-
Lin. 25. pro *tenentur, tenetur* λ.
•M<t. S. n. 11. l. pro *figendo* (cx mcd.), *fugiendo* ab.

Quabstio xxxiv.

Ar i. i, η. η, l. 5, onh p08 mcdL)ε
n. iv, l. 6 a fin., Λ jiafc *interimentes scipsos ct Mi-
thridates ct damnati ct ludas*.
Aki. 2, n. 1, l. 10, pro *hoc est, ex hoc* Pdk cx mcd.
(e Λ· b).
l. «i. ct ante *inimicitiae* add. Pdb (cx mcd.).
l. 4 n lin. coi., pro *licet, sed* Pde (cx mcd.).
n. in, l. 3, pro *arguente, arguentem* a.
η. n·. l. o, «x om. a.
t 17, pro *naturae, contra naturam* Pλλπε.
n. v, coi. 2, l, no, pro *voluntarius contrarius, volun-
tahos contrarios* Pdb i ex mcd.).
coi. 2, l. 29, pro *maius, magis* λ.
n. vr, l. ú a fin., *pro* om. Pus (cx mcd.),
n. vu, l. 6, pro *communicant, communicantur* Pni
(cx mcd.).
l. 10, pro *ajfcctum, effectum* Pde (cx mcd.)»

Art. h n, n. 1. ti, pro *sit, fit* a.
n. iv, L 18. pro *participato, participatio* Pdc (cx mcd.),
n. vi. l – u fin., pro *corporali* (ex med.), *corporalis* ld.
η. mi, l. io, pro *interior, exterior* au.
η. Mη, l. 38, pro *Haec, Ad haec* ar .
l pro *dc, cx* a.
p. 280, l. 6, *et* om. Pde (cx mcd.).

Art, 5, n. 1, L 1, *bigcdmacqiiartai!* om. Pdb.
n. ni, l. f \$q., pro *ad secundum, secundum u, se-
cunda* Pde (ex mcd.).
» L 5, pro *naturali, non naturali* (pro *conna-
turali?*) Parde.
n. tv, l. 5, pro *morale, murtale* ct (cx mcd.) pro *as-
sumit, assumitur* Puw.
> coi. 2, l. 7 « fin., *etc.* om. Pde (cx mcd.).
n. v, l. ion fin. col., pro *tractavit, tractabit* Pλο,
tractabat tbc.
> L 6 a tin. coL, pro *maxime, maximae* Por
(ex mcd.).
p. 282, J, 3, pro *quocumque actu, quomodo-
cumque actum* Pnnr.
Art. 6, n. 1. coi. 2. l. 4, pro *eorum nrdine, ordine eo-
rum* Pde.
ib. l. 7» pro *malam, malum* P.
» p. 283, l. 17. pro *inducens, induens* a.
n. v, parag. *Tertium*, l. 1, pro *ut scilicet, utsu*. P, *ut
super* ne. – Post lin. pro *exteriores, exterioris* P
(cx mcd.).
n. ni, l. pen. col., pro *hinc, hie* P (cx mod.).
col. 2,1. i. pro *manifesta, maxima* Pdr (cx mcd.).

Quaestio xxxn.

^Vr i. t. n. i, L 23, pro *diminulivo, diminutio* ade·
n. n, l· 3, pro *ostendetur, ostenditur* Pde (cx mcd.). –
Col. 2, l. η, pro *invidus, invidius* P.
n. in. L 12, *et* ante *quasi* add. Pdr (cx Sied·)
L antep., pro *nolumus, volumus* Pns (cx mcd.).
n. iv, l. 7 a fin., pro *accidat, accedat* Prde.
11. v, coi. 2, l. 9, pro *differentiam, differentia* Paudu.
» l. 17» pro *ducit Ir, dixit Si* Par d*
> > l. 35, pro *fient, stent* Pdb (cx mcd.).
» · l. 27, pro /nvidiae, *Invidia* Pn.
n. vr, l. 15, pro *qui, quia* Pde.
n. vu, l. 7» pro *dixit, dicit* Pd». – CoL 3, l. 9, pro
clare, clara P.

n. vii, l. 5, pro *Aristotelis* (ex med.), <16 *Aristotele* \π.
Art. 2, η. i, l. i<>, *et* om. Pm (ex mcd.). – Lin. 22, pro *si*, cl η. ir, l. i, pro *sicut*, *sic* P.
n. ii. l. 18, pro *misericordis*, *misericordia* Pm (ex mcd.).
> p. 3p5, l. so, *et* ente *pene* add. Ppg (ex mcd.).
n. iv, col. 2, l. 9, *desiderium* ante *ad hoc* pon. Puide;
cl l. 12, ante *tristitia* add. *ad hoc quod*.
n. v, l. 9 a fin., pro *secundam*, *secundum*, ct l. 6 a fin., pro *si*, *sic* P.
n. vi, p. 296, l. 7. pro *lucraretur*, *lucrarentur*, cl statim pro *sequerentur*, *sequeretur* P.
Art. 3, η. i, l. i3, pro *communicat*, *communicant* a.
ib. l. 17, pro *excitativn*, *exercitativo* Pdk (ex mcd.).
l. 22. pro *Quoniam*, *quando* Pdk (ex mcd.).
D. 11, l. 4 a tin., *in* ante *argumento* add. Pm:.
η. π *bis*, l. 8, pro *qua*, *quia* P.
n. hl l. 4, pro *odium*, *objectum* Pm:.
» col. a, l. antep., pro *quaestionibus*, *quaestione* D, q. 12), cl mox pro *in*, *ct in* Pdk (ex mcd).

QUAESTIO XXXVII.

Art. i, n. n, L 2, pro *ex*, *el* Phdk.
Art. 2, l. 6 a fin., pro *XXXVI*, *XCVI* Paodb.

Quaestio xxxviii.

Art. i, l. 1, *trigcsimaoctavae* om. Pde.
L 16, pro *Et*, *Ex* Pm: (ex mcd.).
col. 3, l. 2, pro *imperfectionem*, *perfectionem* P.

Quaestio xxxix.

Art. i,η. 1, l. 4 a fin., pro *posset*, *possent* Pd (ex mcd.). – Mox pro *saeculi*, *servili* λ.
n. n, l. 5. pro *aliquid*, *aliquis* Pηκ.
» l. 13, pro *theologicarum*, *theologorum* ad.
» L 3 a fin.col., *et* ante *Ecclesia* add. Poe.
n. m, l. ii, pro *autem*, *etiam* Phdk.
η. vi, l. ult.col., pro *e converso*, *e contrario* Pdk (cx mcd.).
» coi. 3, l. 18, pro *esset*, *esse* Png (cx mcd.).
» >> 1. pen., *neque* om. Pdb.
n. vrn, l. pen., *a* om. P.

Quaestio xli.

Art. i, n. n, L 3 a fin. coL. *vi* om. Pur.
ib. coi. 2, l. 24, pro *auctoritas*, *auctoritate* Pde (cx mcd.).
» coL 3, l. 27, pro *sui*, *superioris* Pdb (cx mcd.).
» L 35, pro *ut*, *a* λ. – Eadem p. 314, l. 4, pro *in*, *ut*.
n. m, l. 5, pro *ad quem*, *qui ad* Pde (ex mcd.). – Un. 3o, pro *his* (*hiis* au), *iis* Pdk (cx mcd.).
n. iv, l. 4, pro *accipit*, *accepit* a.
Art. 2. n. 1, coi. 2, l. 2, pro *evertitur*, *evertatur* de. – Lin. 4, pro *parta*, *parata* Par de.
ib. p. 316. l. ii, pro *videtur*, *videret* P.
n. n, l. pen., pro *luxurias*, *luxuriam* Pde.
Art. 4. n. m. l. 3, pro *tanto*, *causato* Pdk (cx mcd.).
n. in, l. pen., *et* ante *huiusmodi* om. P (cx mcd.).

Quaestio xlii

Art. 2, l. 5, pro *cognitionem et repugnantiam*, *cognitione ct repugnantia* Pde.
col. 2, l. 6, pro *Est siquidem*, *Et siquidem* n, *Et si quidem* Pdk.

Quaestio xliii.

Art. j, l. 4, pro *XXX*/, *XXI* Par de.
Art. 2, η. η, L 5. pro *orbem*, *urbem* Pude. – Mox pro *rixa*, *rixas* Par de.

Quaestio xlihi

Art. i, η. 1, l. i3 sq., pro *operis conditio*, *conditio operis* Pde.

ib. L ult., *simul* om. P.
n. n, l. H, pro *directe*, *recte* Paiide. – Coi. 2, l. t it pro *occasionem* (cx mcd.), *occasio nec* ab.
n. m, p. 324, l. 1. pro *laedantur*, *laedatur* a. – Mox pro *ex*, *et* Par de.
» p. 324, col. 3, l. 8, pro *fit*, *sit* Pde.
Art. 8, n. 1, l. 2. *quod* om. a.
ib. l. 23 sq., *cap.* post *XV*/ add. Pde (cx mcd.); ct post *caelorum* add. (cx mcd.) *et quodeumque ligaveris super terram erit ligatum et in caelis, et quodeumque solveris super terram erit solutum et in caelis. Claves regni caelorum dicit*.
η. π, l. 5. pro *vexent*, *vexentur* Pde.

Quaestio xliiv.

Ar i. i, col. 2, l. 1, pro *se*, *re* P.
Art. 8, n. m, l. 6 n lin., pro *Ex*, *Et* P (cx mcd.).
n. iv, l. 7, pro *debeat*, *habeat* P. *habet* dk.
> p. 338, l. 8, pro *ab*, *ad* Pdf. (cx med.).
n. v, l. ult., *et* ante *vera* om. Pdf. (cx mcd.),
n. vu, l. 7, *qui* om. Pint. – Eaedem statim pro *alter*, *alteri* (cx mcd).
l. 4 a fin., pro *esse*, *etiam* Pdf.
» l. antep., pro *facis*, *facit* P.

Quakstio xlv.

Art. i. n. 1. l, 5, pro *seipsam*, *seipsum* Pde (cx med.),
n. n, col. 2, l. 3, pro *ipsa*, *causa* Pdb (marg, i< ct margo mcd.: *vel causa*).
Ar i. 5. col. 2, l. 5, pro *reducendum*, *reducendos* Pde. – Un. ult., pro *occurrit scribendum*, *scribendum occurrit* Pde.

Quaestio xli.vh.

Aut. i, l. 10, pro *extrinsecca*, *intrinseca* P.
Art. 2, η. 1, l. 11, pro *geometrica*, *geometria* Pde (cx mcd.i.
n. 11, col. 2, L 9, pro *extenditur*, *extendatur* Pdb (cx mcd.).
Art. 3, η. 1, l. 9, pro *confesse*, *confonnitcr* Pode.
n. ni, l. 7, Pde ex med. add. *et* ante *scientia*, om. *et* ante *in*, add. *ex* ante *habitu*, et i. 11, om. *in*.
Art. 4, l. 6, pro *quia*, *qua* Pde. – Eaedem mox post *praeceptiva* add. *est*.
Ar i. d, n. iv, l. 18, pro *ponuntur*, *ponantur* Pde (cx mcd.).
n. v, L 7 a fin. col., pro *simpliciter*, *similiter* Pdb (cx mcd.).
l. 3 a fin. col., pro *artibus*, *actibus* Pdi (cx mcd.).
» p. 355, col. 1, l. ult., pro *prudentialae*, *prudentialiam* A.
> p. 355, col. 2, l. 5, pro *quia*, *quod* Pde.
» » > l. 3 .i fin., pro *e converso*, *e contrario* Pdb (cx mcd.).

Art. 7, η. 1, l. 9, pro *haec*, *hoc* Pde.
ib. col. 2, l. ii. *uni* om. Pdb.
p. 356, l. 6, *operandum* om. Pde.
> > l. 7, pro *ea*, *eas* Paiidk; *hanc* ante *tristitiam* om. Pde.
p. 356, col. 2.1. 4, pro *educendo*, *ducendo* Pde.– Mox pro *eligenda*, *eligendo* eaedem (cx mcd.).
n. n, l. 6, pro *determinatur*, *determinetur* Pdi: (cx mcd.).
Art. 9. n. 1. l. 6, pro *mutato*, *mutata* ad \mufato ct *mutata* in mcd.).
Art. io, l. 8, pro *possint*, *possunt* Pdk (cx mcd.).
Art. 11, n. 1, l. ult. col., pro *pollicitum*, *politicum* Pdk (cx mcd.). – Eaedem mox pro *qu. XC11*, *de q. p* (P ex mcd.).
11. ti, p. 36o, l. ult., pro *qui*, *quae* Pde (ex mcd.).
Art. ia, l. 5 a fin., pro *ut*, *vi* P.
Ληγ. i6, η. i, l. pen., *et* ante *iuvene* om. Pdk.
η. 11, l. 8, *non* om. ah.
n. m, col. 2, l. d. pro */it*, *sit* PbdK.
» l. 21, Pde (ex mcd.) om. *we* ct mox pro *rationabile*, *rationale* habent.

QUAKSrtO XLIX.

Art. 3, l. I, *in* ante *responsione* om. λ.
Art. 6, η. i, peg. 372, l. ult.. pro *tertium* , *secundum*
Paīidr .
Art. 8, n. 1. 1. 12, pro *cextrinsecorum*, *extrinsccum* a.
n. in, l. 4 a fin., pro *haec*, *hoc* Poe (ex meet).

Quaestio u

Art. i,L 3, pro *principatibus* (cx mcd.), *principantibus* au
(cf. l. 13, ct arg. 3 articuli).
1. 10, pro *comparantur*, *comparatur* Pι»κ.
col. 2, l. 7. pro *nec*, *hic* Pdb, *haec* n ct mcd. (bcc a).
Art. 2, l. 4. pro *eam*, *ea* a.

Quaestio i.i.

Art. i, n. n, l. i3 sq., pro *libero arbitrio fit*, *liberi ar-*
bitrii sit Pπε.
Art. 2, η. i, l. 6, *his* om. P.
ib. 1. 10, pro *dispositiones*, *dispositione* a.
» l. 17, pro *facit*, *facere* Pde (cx mcd.). – Lin.
ult., pro *conversandum*, *conservandum* P (cx
mcd.).
n. n, coi. 2, l. 18, pro *princeps* (cx mcd.), *principes*
au, – l.in. 26, pro *volente*, *volentem*
Art. 3. l. 1, pro *articulo tertio*, *articulum 3* P (ex mcd.).
Art. 4, n. 1, l. 4, pro *quae*, *qui* a.

n. ni, col. s, l. 10, pro *impugnatori*, *impugnationi* P.
* 1. 17, pro *XXI*, *XXII* Pdb (cx mcd.).

Quaestio mi.

Art. 2, col. 2, l. 2, pro *hoc*, *hic* Pdk (cx mcd.).
ib. 1. 3, pro *conclisit*, *concludit* Pηok.

Quaestio tin.

Λητ. ι, η. πi. col. 2, l. 8. *in* om. Pm (ex mcd.).
η. π\ l. 12, pro *nullus*, *nullius* P (cx mcd.).
n. v, l. 17, *modo* om. Pop, (cx mcd.).
Arc. 2, η. 1. l. 10 sq„ pro *tamen omnium*, *omnium ta-*
men Pop. (cx mcd.).
ib. 1. 18, pro *theologalium*, *theologarum* ajb.
n. n, col. 2, l. 17 sq., pro *consideret*, *consideraret*
Pdr ; pro *animadvertet*, *animadverteret* P.
» col. 2, l. 28, *Et* om. Pts (cx mcd.).
• » 1. 31, pro *fornicator*, *fornicatio* Pur
(ex mcd.).
Art. 3, L 4 sq., pro *excommunicant.*, *puniunt*, *excommu-*
nicat.. *punit* a. – *Pro nec* ante *frustra*, *non* Pdr
(cx mcd.).
Art. 5, n. 1, L pen., pro *VII Ethic.*, *I Ethic.* Paid*

Quaestio i.v.

Ar i. i. l. 17, pro *sexto*, *quinto* Paid* (commenurium
articulo quinto iungunl Pne).

Codd. et Edd. citat.

A	. . .	Cod. Vac.	10156.
B	. . .	* *	743.
C	. . .	* ”	/30.
O	. . .	* *	740.
E	. . .	* *	742.
F	. . .	* .	744.
G	. . .	* Urb.	131.
H	. . .	» Vnt. Pdar.	354.
i	. . .	9 > *	355.
K	. . .	* *	7^8, 745.
L	. . .	» *	74'.
«	* Aug. Taurin,	d. rr. 4.
«	' . . .	\ Florent. National.	I. in. 3«.
p	Editio Pinna.	
"	* anni	1467.

Edd. Comment. Card. Caiet.

. . .	Editio Pinna.
. . .	' Vcnocr. 1518.
	* 1532.

SECUNDA SECUNDAE

SUMMAE THEOLOGIAE

SANCTI THOMAE AQUINATIS

CÙM COMMENTARIIS

CARDINALIS CAIETANI

AD
LEONEM DECIMUM PONT. MAX.

THOMAE DE VIO CAIETANI

CARDINALIS S. SIXTI

IN SECUNDAE SECUNDAE DIVI THOMAE AQUINATIS COMMENTARIOS

PRAEFATIO

omnes homines qui ex iniuncto sibi munere in republica gerenda versantur, cuiuscumque ordinis illi sint, non privatis solum, sed publicis etiam pro beneficiis ad referendam gratiam reddi obnoxios nemo unquam sapiens dubitavit. Tanto siquidem foedere commune bonum particulari bono insertum est ut illud unusquisque proprio anteferendum putet, nemoque quod suum est bonum vel se consequi vel tueri posse confidat, nisi publicum inde bonum augeatur et conservetur. Ego itaque, quod ad me attinet, tua, Leo Decime Pontifex Maxime, et in rempublicam Christianam et in meipsum maxima beneficia mecum animo deputans, haec Tibi mea commentaria offerenda nunc censui, non qui hoc pacto parem me Tibi gratiam referre nunc arbitrer, sed qui potius grati animi voluntatem Tibi significem, nec sine veneratione debita recolam immensam cunctisque communem beneficentiae tuae vim. Tu quidem, Beatissime Pater, statim ut Pontifex factus es, perniciosum illud universalis Ecclesiae schisma quod sub Iulio Secundo eruperat tua bonitate ac providentia ita funditus excidisti ut hoc immortalis beneficio Christianos omnes facile Tibi devinxeris. Neque vero tuae satis fuit magnanimitati pestilens hoc malum quod tempestate nostra Ecclesiae incubuerat summovisse, nisi etiam, futuris saeculis e sublimi ista Sedis Apostolicae specula longe prospiciens, radicem quoque gignendis in posterum schismatibus, ac fomenta etiam quibus alerentur ac viverent, aboleres. Nam cum praeteritarum rerum experientia satis nos doceret graves ac periculosas Ecclesiae dissensiones inde ortas quidem fuisse quod quidam, nimis impie arroganterque ausi, auctoritatem Synodi supra maiestatem Pontificis efferebant; alimenta vero ac fomenta, quo diutius perdurarent, ab ea quam Pragmaticam vocant Sanctione sumpsisse, quamque, veluti perpetuum quoddam schisma, Ecclesiae adversam Sedique Apostolicae semper aemulam, multi quondam alioqui clari magnanimitique Pontifices ardenti studio abolere, sed incassum, conati sunt; Tu tamen utrumque malum, Beatissime Pater, de medio facile sustulisti, dum, Lateranensi approbante Concilio, ipse, Sanctorum Patrum dogma sectatus, omni iam disceptatione de Synodi ac Pontificis imparitate sublata, Sedis Apostolicae auctoritatem supra Synodum statuendam esse tanta firmitate sanxisti ut Lateranensis ipsa Synodus veterum Conciliorum vestigia imitari ac se Pontificiae auctoritati subditam esse confiteri non erubuerit; dumque in eodem Concilio, Pragmatica Sanctione extincta, integrum Sedi Apostolicae ius suum restituisti. Quibus honestis magnanimisque incoeptis ad optatum finem perductis, vere Leo fortissimus, Ecclesiae sanctae filiis, tuisque adeo catulis, solidam tranquillitatem, quantumque in Te fuit, pacem etiam venturis sacculis stabilisti. Quantum vero cuncti professores eorum Ordinum qui Religiosi vocantur bonitati tuae caritativae debeamus, iam ipse testis facundissimus esse possum. Etenim cum illorum Ordinum privilegia, quibus decus et immunitas continetur, quidam vel pessumdare vel saltem labefactare anniterentur, Tu tamen solus, ingenua bonitate atque auctoritatis robore obluctando, Patrem Te nobis omnibus, Patronum Protecto-

remque benignissimum praebuisti. Quid enim dicam quod ea liberalitate ac munificentia litteratos omnes doctosque homines protegendos susceperis ut disciplinarum omnium professores ac studiosos viros tum collatis muneribus iam ornaveris, tum ad bene sperandum de benignitate tua erexeris? Mihi autem, ut omissis aliis me inspiciam, tametsi vel ecclesiasticae militiae sacramento, vel sacri Ordinis professione ac magisterio, vel assiduo litterarum studio, nullum tuorum tot beneficiorum a me alienum esse cognoscerem, sed ea potius ubertim me accepisse sentirem, proxime cumulus hic tuae benignitatis maximus splendidissimusque accessit quod me, nullius interventus favore, nullis intermediis precibus, nullis denique beneficiis provocatus, sed ipse ingenua tui animi bonitate adductus, in sacrum Cardinalium ordinem cooptasti, rem sane admiratione magna dignissimam totoque orbe terrarum memorabilem tempestate nostra ag- gressus, ut quam optimates viri dignitatem, quam principes ac reges provinciarum summo studio et contentione vel sibi vel suis assequi suppliciter elaborant, Tu mihi eam nec petenti quidem nec speranti, vixque adeo cogitanti, sponte tua contuleris. Ne itaque in tuum Domini mei conspectum, omni veneratione dignissimum, vacuis manibus ut asymbolus ingratusque venirem, quae proximis annis in Secundam Secundae Divi Thomae Aquinatis Partem commentaria elucubravi, Tibi nunc dedicanda, tuique Numinis praesidio publicanda constitui. Quae, si vel nulla in me tua seorsum beneficia tanta extarent, Tibi tamen iure optimo debebantur: quia, cum Tu et Summi Regis et Sa- ccrdotis Maximi dignitate fungaris, doctrinae moralis commentaria, pro tua bonitate ac sapientia, nequaquam a tua ditione aliena ducturus fueras. Moralis enim doctrinae in- strumento Ecclesiae sanctae regnum efflorescere ac decorari oportet, sub eo praesertim Pontifice qui timere non debet ne, *cum aliis praedicaverit, ipse reprobus habeatur*, cum ea quae, in ethicis praeceptionibus tradita, suis auspiciis publicantur, ipse vitae suae exemplo sancire et comprobare videatur. Neque enim latere quemquam existimo Te inde ab adolescente aetate cum aliarum virtutum, tum praecipue liberalitatis et conti- nentiae normam cunctis propositum claruisse. Iam vero quam altis radicibus fides, spes, caritas pectori tuo insitae semper fuerint, quaeque ad eas tuendas conservandasque virtutes maxime necessaria est ingenua fortitudo, plane tunc omnibus ostendisti cum, periculosis reipublicae Christianae temporibus, Ecclesiae Romanae Legatus amplissimus, contra telorum turbines bellicaque tormenta, pulsus prope omnibus, ipse imperterritus perstitisti; moxque, ad maiorem, ut puto, virtutis tuae probationem, inclinatis rebus, alienae potestatis iam factus, nullis tamen expugnari machinis, nullis abduci terroribus ab integro Ecclesiae corpore ad divulsas partes potuisti. Quae cum animo reputamus, Dei providentia factum cognoscimus ut Tu Pontifex Ecclesiae sanctae praeficereris qui, ut Apostoli verbis utar, *per omnia tentatus, compati laborantibus scires*, et quas antea meditatus virtutes fueras, auctoritate potentiaque suffultus, multo nunc uberius multoque feliciter propagares; id quod inaudita et ineffabilis illa clementia qua capiti tuo insidiosos homines conservasti plane testata est. Tibi profecto tuacque sanctissimae potestati valde conveniens ut, sicut Dei Maximi vices inter nos geris, ita ceteris mortalibus ea praestes virtute qua homines, quantum mortalibus licet, Deo Maximo Optimo similes fiunt. Ce- terum tuae laudes longioris subsellii tempus exposcunt. Quod vero ad institutam rem pertinet, non modo Pontificiae Maiestatis nomine, cuius est officium suinmovere scelera ac virtutes inserere, sed tuo ipsius etiam nomine, qui virtutes colis semperque coluisti, decenter tibi nostra haec commentaria dedicantur, in quibus de vitiis ac virtutibus dis- putationes pulcherrimae proponuntur. Quae tamen hac mente omnes a me Tibi nunc dedicari intelligant ut quaecumque hic vel usquam alibi a me scripta sint Apostolatus tui iudicio, cui sunt iure subdita, substernantur. Accipe igitur, Beatissime Pater, de manu Tibi deditissimae creaturae munusculum, grati animi alacritate conditum, atque in eo accipiendo Dei Maximi, cuius Tu vicem inter nos geris, benignitatem, quaeso, in animum tuum revoca: Hic enim, cum pingues tauros ac arietes immolari ante se cerneret, duo tamen minuta de manu pauperis mulierculae in gazophylacium Templi missa non respuit. Aeternum vale, Pater Beatissime.

SECUNDA SECUNDAE
SUMMAE THEOLOGIAE

ANGELICI DOCTORIS

SANCTI THOMAE AQUINATIS

ORDINIS PRAEDICATORUM

CUM COMMENTARIIS

THOMAE DE VIO CAIETANI

FICITIM OMMXIS

S. R. E. CARDINALIS

PROLOGUS

* a. ii-ii-. <p.
ti. lectroJ

s
* Qu. (XXtt

ost communem considerationem de virtutibus ut vitiis et aliis ad materiam moralem pertinentibus, necesse est considerare singula in speciali sermones enim morales universales sunt minus utiles, eo quod actiones in particularibus sunt. Potest autem aliquid in speciali considerari circa moralia dupliciter: uno modo, ex parte ipsius materiae moralis, puta cum consideratur de hac virtute vel hoc vitio; alio modo, quantum ad speciales status hominum, puta cum consideratur de subditis et praelatis, de activis et contemplativis, vel quibuscumque aliis differentiis hominum. Primo ergo considerabimus specialiter de his quae pertinent ad omnes hominum status; secundo vero, specialiter de his quae pertinent ad determinatos status *

Est autem considerandum circa primum quod, si seorsum determinaremus de virtutibus, donis, vitiis et p praeceptis, oporteret idem multoties dicere: qui enim sufficienter vult tractare de hoc praecepto, *Λόγος moechaberis*, necesse habet inquire de adulterio, quod est quoddam peccatum, cuius etiam cognitio dependet ex cognitione oppositae virtutis. Erit igitur compendiosior et expeditior considerationis via si simul sub eodem tractatu consideratio procedit de virtute et dono sibi correspondente, et vitiis oppositis, et praeceptis affirmativis vel negativis. Erit autem hic considerationis modus conveniens ipsis vitiis secundum propriam speciem: ostensum est enim

supra quod vitia et peccata diversificantur specie secundum materiam vel obiectum, non autem secundum alias differentias peccatorum, puta cordis. oris et operis * vel secundum infirmitatem, b. ignorantiam et malitiam, et alias huiusmodi differentias ' ; est autem eadem materia circa quam d. ut " virtus recte operatur et vitia opposita a rectitudine recedunt.

Sic igitur tota materia morali ad considerationem virtutum reducta , omnes virtutes sunt ulterius reducendae ad septem: quarum tres sunt theologicae, de quibus primo est agendum; aliae vero quatuor sunt cardinales, de quibus posterius * agetur. Virtutum autem intellectualium una b. quidem est prudentia, quae inter cardinales virtutes continetur et c. numeratur; ars vero non pertinet ad moralem, quae circa agibilia versatur, cum ars sit recta ratio factibilium, ut supra * dictum est; aliae vero tres intellectuales virtutes, scilicet sapientia, intellectus et scientia, communicant etiam in nomine cum donis quibusdam Spiritus Sancti, unde simul etiam : de eis considerabitur in consideratione donorum virtutibus correspondentium. Aliae vero virtutes * morales omnes aequaliter reducuntur ad virtutes cardinales, ut ex supradictis * patet: unde in consideratione alicuius virtutis cardinalis considerabuntur etiam omnes virtutes ad eam qualitercumque perlinentes et vitia opposita. Et sic nihil moralium erit praetermissum.

a) *ryccialitr* – Om. BDGIK.

£) *et.* – Om. ABF1.

γ) prêterait. – BD. – *tibi* ocn. D.

δ) *et.* – Om. PG.

0 *continetur et.* – Om. D. – Pro moniton, *teintiam* waroJ/m P.

ζ) *rtiam.* – Om. P. – Pro *virtutibut. wtutibut ft* FpAB, *virtutibut triant* P»B «t ♣», et *virtulibui* E.

ι,| *rirluta.* – *frti* virtutes K. * IJcra om. *aliqua-liter.*

Commentaria Camiinulis Caiotani

In prologo huius Operis adverte quntuor: quorum primum ad meam spectat intentionem; tria reliqua ad prologum Auctoris. Scito igitur primo quod, licet omnia mea ubique legi audiriue velim absque ulla mea auctoritate, sed sola rationis vi duce, in hoc singulariter opere id exposco: quandoquidem error hic non in solo intellectu esset, sed in opere, quo animae salus efficitur. Propter quod, licet illustres doctores nominaturus sim, ut in Primo et Secundo Libro huius Summae feci, ut quilibet sciat invenire quid impugnatur et quam bene aut male; modernos tamen summistos absque nomine pertransire intendo, ne invidia aut amor lectorem a vero abducat, et ut opus quod pro salute animarum suscipio nullum offendat. Divino igitur fretus auxilio, divae Mariae ne divi Thomae meritis et precibus, ad textum descendo, servato anterioris Libri proposito *

Secundo adverte quod Auctor prima divisione distinguit hoc opus in duas panes principales, scilicet de communibus omnibus hominibus, et de propriis quibusdam. Et haec secunda pars incipit in quaestione c l x x i, ut ibi patet. Partes secundariae utriusque membri facile patent. Nam primi

membri sunt septem partes, iuxta numerum virtutum, trium scilicet theologalium et quntuor cardinalium. Secundi autem membri sunt tres, iuxta numerum trium differentiarum inter homines inventarum apud Apostolum, I ad Cor. xii *, scilicet *divisionem gratiarum*, *divisionem operationum*, et *divisionem ministrationum*. Et sic universum hoc opus in decem partes distinguitur claras in locis suis.

Tertio, quod tractatus quilibet de quacumque septem virtutum quatuor continet: scilicet ipsam virtutem, oppositum vitium, respondens donum, et praecepta ad id spectantia. Diversimode tamen hucc fient in virtutibus theologalibus et cardinalibus. Nam quia non omnibus thcologalibus annectuntur aliae virtutes ut partes, ideo haec quatuor tractantur in cardinalibus, verum virtutum nomine non solum ipsas principales, sed annexas oportet intelligent virtutes; et semper opposita vitia singillatim tractare.

Quarto, quod hinc memor sis, in tractatibus de donis sapientiae, intellectus et scientiae, notare spectantia ad virtutes intellectuales eisdem nominibus nuncupatas, ut morulis doctrina completa sit.

QUAESTIO PRIMA

DE O B I E C T O F I D E I

IN DECEM ARTICULOS DIVISA

• QU XTd.	Circa virtutes igitur theologicas primo erit considerandum de fide; secundo, de spe ';	plexum vel incomplexum, idesl res aut *	?
• Qu. «XIII.	tertio, de caritate * Circa fidum vero quadruplex	Tertio: utrum fidei possit subesse falsum.	
	consideratio occurrit: prima quidem de ipsa fide;	Quarto: utrum obiectum fidei possit esse ali-	
	secunda de donis intellectus et scientiae sibi cor-	quid visum.	
• Qu. tnt.	respondentibus ♦, tertia de vitiis øppositis	Quinto: utrum possit esse aliquid scitum.	
- Qu. x.	quarta de praeceptis ad hanc virtutem pertinentibus	Sexto: utrum credibilia debeant distingui per	
• Qa «XI.	Circa fidem vero primo erit considerandum de	certos articulos.	
	eius obiecto; secundo, de eius actu ♦, tertio, de	Septimo: utrum iidem l articuli subsint fidei	
• Qu. ii	ipso @ habitu fidei *	secundum omne tempus.	
• Qu. iv.	Circa primum quaeruntur decem.	Octavo: de numero articulorum.	
	Primo: utrum obiectum fidei sit veritas prima.	Nono: de modo tradendi articulos in symbolo.	
	Secundo: utrum obiectum fidei sit aliquid com-	Decimo: cuius sit fidei symbolum constituere.	

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM OBIECTUM FIDEI SIT VERITAS PRIMA

III Sent., dite. XXIV, an. i, qu-. i; De Vcrit.. qu. xxv, on. S; D< Virtut., qu. iv, h. i.

	PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod obiectum fidei non sit veritas prima.
ê	Ihud enim videtur esse obiectum fidei nobis proponitur ad * credendum.
	Sed non solum proponuntur nobis ad credendum ca quae pertinent ad Divinitatem, quae est veritas prima; sed etiam ea quae pertinent ad humanitatem Christi et Ecclesiae sacramenta et creaturarum conditionem. Ergo non solum veritas prima est fidei obiectum.
	2. Praeterea, fides et infidelitas sunt circa idem : cum sint opposita. Sed circa omnia quae in sacra Scriptura continentur potest esse infidelitas : quidquid enim horum homo negaverit. infidelis reputatur. Ergo etiam fides est circa omnia quae in sacra Scriptura continentur. Sed ibi multa continentur de hominibus et de aliis rebus creatis. Ergo obiectum fidei non solum est veritas prima, sed etiam veritas creata.
	3. Praeterea, fides cantati condididitur, ut su-
q<ULMn'	Pra' d,clum csl. Sed caritate non solum diligimus Deum, qui est summa bonitas, sed etiam diligimus proximum. Ergo fidei obiectum non est solum veritas prima.
	Sed contra est quod Dionysius dicit, vu cap.
• s. ti icct v.	je pjtl, X0il, \ quod fides est circa simplicem et

semper existentem veritatem. Haec autem est veritas prima. Ergo obiectum fidei est veritas prima. Respondeo dicendum quod cuiuslibet cognoscitivi habitus obiectum duo habet: scilicet id quod materialiter cognoscitur, quod est sicut materiale obiectum; et id per quod cognoscitur, quod est formalis ratio obiecti. Sicut in scientia geometriae materialiter scita sunt conclusiones; formalis vero ratio sciendi sunt media demonstrationis, per quae conclusiones cognoscuntur. Sic igitur in fide, si consideremus formalem rationem obiecti> nihil est aliud quam veritas prima: non enim fides de qua loquimur assentit alicui nisi quia > est a Deo revelatum; unde ipsi veritati divinae innititur tanquam medio. Si vero consideremus materialiter ca quibus fides assentit. non solum est ipse Deus, sed etiam mulla alia. Quae tamen sub assensu fidei non cadunt nisi secundum quod habent aliquem ordinem ad Deum: prout scilicet per aliquos Divinitatis effectus ζ homo adiuvatur ad tendendum in divinam fruitionem. Et ideo etiam ex hac parte obiectum fidei est quodammodo veritas prima, inquantum nihil cadit sub fide nisi in ordine ad Deum: sicut etiam obiectum medicinae est sanitas, quia nihil medicina considerat nisi in ordine ad sanitatem.

x) ijfio. - du» ADFm jtdri om. n.
/.) aut. - on ABCDFLpK et a, Vfl E.
y) iidem. - idon ABDI l'GHlK»CpK it p«3.

3) aJ, - b> l ΛΙΙΠ.. - Pro avdtndum «ltera, credenda ABDEHIk.
<) - çuùd PHk. - Pro intlldur, SJn innititur
ζl r/fcfcij. - a/tetuf \FpBE.

Ad primum ergo dicendum quod ea quae pertinent ad humanitatem Christi et ad sacramenta Ecclesiae vel ad quascumque creaturas cadunt sub fide inquantum per haec ordinamur ad Deum. Et eis etiam assentimus propter divinam veritatem.

Et similiter dicendum est ad secundum, de omnibus illis quae in sacra Scriptura traduntur.

Ad tertium dicendum quod etiam T caritas diligit proximum propter Deum; et sic obiectum eius proprie est ipse Deus, ut infra * dicetur.

Q· · »ñ.i.

r.) etiam. – Ora. C; pro propter, etiam propter ABCEIKk, ct propter Fll.

Commentaria Cardinalis Caietani

IN corpore primi articuli quaestionis primae multa occurrunt dubia. Primo, quid intendat Auctor per veritatem primam. Et est ratio dubii quia aut intendit veritatem primam ut sic: aut, non sollicitus de vocabulis, intendit Deum. Si primo modo, contra scipsum et veritatem sentit. Contra scipsum quidem, nam in Prima Parte, qu. t, art. 7, ponit Deum sub ratione deitatis esse obiectum theologiae propter hoc quia est obiectum fidei, quae est principium theologiae. – Contra veritatem vero quia, cum verum sit velut passio entis, esse veritatem est velut consequens ad deitatem; ac per hoc ultima resolutio fidei non sistit donec perveniat ad deitatem. Si enim quaeritur quare Deo credimus, respondebitur, quia est ipsa veritas; et si quaeratur quare est hoc, respondetur, quia est Deus; et hic est terminus quaestionis, inquit Aureolus, apud Capreolum, in xxiv dist. III Sent.- Et confirmatur, inquit: quia aliter non esset idem finis et obiectum fidei. Nam deitas est finis: et veritas, quae quasi passio est eius, esset obiectum. Deitas igitur, et non veritas prima, est formale obiectum fidei.

Si vero intendit secundo modo, tunc doctrina non esset formalis. Quod est magnum inconveniens.

II. Secundo dubium occurrit, an veritas prima absolute, aut secundum aliquam specificationem sit formale obiectum fidei. Si absolute, sequeretur quod fides se extenderet ad omnia quae sunt per primam veritatem credibilia. Quod constat esse falsum: plura namque sunt per divinam veritatem credibilia quam cuncta sub fide de qua loquimur, quae est vinus theologica; ut patet de multis revelationibus impertinentibus ad fidem Christianam,

Si limitate, erravit Auctor non specificans rationem illam, sed ponens obiectum formale primam veritatem absque additione aliqua. Et assignanda nihilominus esset talis specificatio. Si dicatur quod specificatur per revelationem, ita quod veritas prima ut revelata a se est obiectum fidei: – Contra, inquit Scotus, in xxi dist. III Sent., quia ens rationis non est ratio formalis obiecti habitus realis, sicut nec potentiae; constat autem quod esse revelatum nihil reale ponit in Deo revelante, sicut nec esse cognitum ponit aliquid in re cognita. Ergo fides non innititur veritati primae ut revelatae a se tanquam obiecto seu rationi formali.

II. Tertio occurrit dubium, quomodo sola veritas prima ponitur obiectum formale fidei, dum dicitur quod *nihil aliud est quam veritas prima*. Et dubitatur simpliciter et ad hominem. Simpliciter quidem, quia fides innititur, tanquam infallibili regulae, Ecclesiae sensui et doctrinae. Alioquin haeretici, qui soli primae veritati innituntur, non recipientes Ecclesiae sensum, essent fideles. Et Augustinus dicit: *Evanpeliu non crederem nisi me auctoritas Ecclesiae admoneret*. Constat nutem Ecclesiae sensum et auctoritatem esse aliud a prima veritate: cum scilicet quid creatum. Ergo non sola veritas prima est obiectum fidei.

Ad hominem vero, quia Auctor in I Pari., qu. 1, art. 3, et hic in probatione huius conclusionis, ponit quod omnia cognoscuntur a fidelibus inquantum sunt divinitus revelata. Constat autem quod tam esse revelatum quam lumen divinae revelationis est aliud a prima veritate.

IV. Dubium quarto est circa probationem assumptam in littera, scilicet: *Eides non assenti alicui nisi quod est a Deo revelatum*. Quia aut in revelationibus quibus innititur fides proceditur in infinitum: aut alicui assentimus absque revelatione illius. Quoniam cum assentium huic dicto, *Deus est trinus*, quia Deus revelavit; aut isti alteri

dicto, *Deus revelavit Deum esse trinum*, assentio quoniam Deus revelavit, et sic proceditur in infinitum in mediis, quod est impossibile; aut assentio quia Ecclesia mihi testatur. Et sic sequuntur duo inconvenientia. Et quod ultima resolutio fidei est non in primam veritatem, sed in veritatem creatam. Et quod non in revelationem, sed testificatinnem Ecclesiae, seu Apostolorum et prophetarum, fit resolutio. Et redit ambiguitas Scoti, in IPI *Seni*, dist. xxi, de resolutione fidei infusae in fidem acquisitam.

V. Ad evidentiam horum sciendum est quod obiectum fidei esse Deum non dubitatur. Et similiter non vertitur in dubium an obiectum fidei utramque habeat relationem ad fidem, scilicet velut medii et conclusionis, seu formalis et materialis, seu cui creditur et quod creditur: quoniam commune est theologice virtutibus Deum habere pro obiecto et regula. Sed quaestio est de formali ratione qua Deus fidei obiectum est: in scilicet sub ratione deitatis, an veritatis. Et licet videantur diversa in re hac dici, si diligenter considerata fuerint, nulla est falsitas aut dissonantia. Quicumque enim perspexerit quomodo se habet verum ad ens et intellectum, intuebitur quod dicimus.

Constat in primis quod verum nihil addit reale supra rem: nihil enim plus significatur per hominem verum quam per hominem, per naturam veram quam per naturam, et sic de aliis. Constat deinde verum non dici obiectum intellectus quasi veritas sit ratio formalis obiecti intellectus: sed quia veritas est conditio eius ut est obiectum intellectus. Ex his enim patet non sic se habere Deum ad esse sapientem sicut ad esse verum: quoniam esse sapientem addit naturam sapientiae supra naturam deitatis, licet sint idem realiter; sed esse verum non addit aliam naturam supra deitatem, sed ipsammet deitatem alio modo significat. Et cum dupliciter veritas invenitur in Deo, sicut et in quolibet intellectuali natura, scilicet in essendo et in dicendo; manifestum est quod sub eadem ratione formali terminat Deus fidem inquantum Deus, et inquantum verus in essendo: credendo enim Deum esse irinum et unum credimus Deum esse sicuti est, quod est credere verum et credere Deum sub ratione deitatis; sicut scire hominem esse animal politicum est scire verum et scire hominem inquantum est homo. Unde, cum fides non credat Deo inesse nisi quae insunt, et credat ei convenientia ratione deitatis, et deitas scilicet suprema ratio formalis in Deo; consequens est quod Deus ut Deus sit obiectum formale fidei, et quod hoc idem sit quod dicere, Deus ut verus et veritas in essendo. Et propterea littera, loquens de obiecto materiali fidei, synonyme utitur veritatis primae et Dei nomine, dum dicit: *Et ideo etiam ex hac parte obiectum fidei est veritas prima, inquantum nihil cadit sub fide nisi in ordine ad Deum*.

VI. In idem quoque resolvitur inniti Deo ut veritati in dicendo, et inniti credendo Deo inquantum est Deus. Quoniam veritas in dicendo consistit in iacuatione ipsius dicere ad rem dictam secundum se et in mente dicentis: si enim deesset conformitas ad rem, esset falsitas; et si deesset conformitas ad rem in mente, esset mendacium. Constat autem quod conformitas ad rem exigit cognitionem rei. Ac per hoc, credens Deo dicenti tot singularia quot in fide continentur, oportet quod credat nihil posse latere Deum: si enim «liquid eius cognitionem subterfugeret, illud non posset vere dicere, sic est. Cognitio autem omnium convenit Deo ratione deitatis, ut patet. In Deum ergo inquan-

QUAESTIO 1, ARTICULUS 1

(uni Deum oportet resolvere veritatem Dei in dicendo, ex ea parte qua conformatur rebus dictis secundum se. – Ex ea vero parte qua conformatur rebus dictis in mente sua, quia dicere ex duobus pendet, scilicet ex intellectu et voluntate (dicimus enim quia volumus), inquantum pendet ex intellectu, resolutio est ad veritatem, quia scilicet est ipsa veritas; inquantum vero a voluntate, resolutio est ad bonitatem, quia scilicet est ipsa bonitas: a veritate enim et bonitate nihil mendacii potest procedere, quia et veritati adversatur et bonitati, utppte *secundum se pravum*, ut dicitur IV *Ethic.* - Sed quoniam tam bonitas quam veritas resolvuntur in deitatem secundum se, et ut terminant assensum fidei, quono tendit in bonitatem et veritatem inquantum sunt Dei (credimus enim quod ipse dicat veritatem infallibilitcr quid veritas omnino inest Deo quia Deus est); non solum ergo materiale obicctum fidei est Deus ut sic, sed etiam formale.

VII. Prima autem veritas obicctum formale secundum explicationem et appropriationem intclligitur. Secundum explicationem quidem quia, cum fides sit virtus pertinens nd intellectum, et omnis talis virtus oportet quod sit infallibilitcr respectu veri, consequens fuit ut vel nomine suo vel nomine actus sui vel obiccti significaretur ut virtus. Et aliae quidem virtutes intellectus, ut intellectus, sapientia, scientia, etc., secundum se seu suos actus virtutem important. Fides autem et credere non important actum indfcctibilem a vero. Et propterca ex parte obiccti oportuit explicari quod ipsa est virtus, assignando sibi pro obiccto veritatem primam, ut ex hoc ipso sciatur quod ipsa habet actum indfcctibilem π vero et est virtus. Si enim dictum solum fuisset quod Deus est obicctum fidei, cum Deus possit esse obicctum opinionis et fidei acquisitae, non fuisset explicatum quod ipsa est virtus. Sed ex hoc ipso quod Deus ut veritas ponitur cius formale obicctum, signifie-tur quod Deus est sic obicctum fidei ut faciat obicctive ipsam esse virtutem intellectu».

Secundum appropriationem vero, quoniam inter fidem et ceteras virtutes intellectus haec est differentia quod ceterae utuntur rationibus formalibus suorum obicctorum tnqnqm causis in essendo ut mediis: fides vero hoc singulare habet quod utitur Deo tanquam dicente seu testificantc ut medio. Et quia testificatio veritati ut sic innittitur, et in dicentem inquantum verus est resolvitur, sicut ordinare in ordinantem inquantum sapiens est; ideo prima veritas est appropriatum obicctum formale fidei, sicut sapientia Dei est appropriata causa ordinis, et providentia gubernationis universi.

VIII. Ilis praemissis, ad primum dubium * dicitur quod sermo Auctoris est formalis de veritate prima ut sic; et de obiccto formali explicite et appropriate. Sic autem ponere veritatem primam esse obicctum formale non excludit Deum inquantum Deum esse formale obicctum fidei, imtno hoc infert: sicut Deum inquantum sapientem esse ordinatorem non excludit Deum inquantum Deum esse ordinatorem, sed hoc infert α posteriori. Unde positio ista non est contra doctrinam traditam in Prima Parte. Sed ratio diversi sermonis hic et ibi est quia notitia de Deo, inquantum scientia , utitur deitate quasi causante ea quae convenire scit Deo; inquantum vero fides, utitur deitate ut testificantc, ut patet. I line enim factum est ut, cum de theologica scientia fuit sermo, de sola deitate absolute esset sermo: cum autem de theologica fide disseritur, de deitate sub ratione veritatis primae, tunqnqm appropriants deitatem ad proprium veritatis * opus, meminit.

Nec est contra veritatem. Tum quia inter proprias causas credulitatis veritas est ad quam stat ultima resolutio. Credo namque Deo quia est ipsfl veritas; nec potest amplius quaeri, Quare credis ipsi veritati? fatua cniin et nulla est quaestio haec, sicut, Quare homo est homo? Nec postquam reddita est causa quare creditur Deo, quia est ipsa veritas, consequenter se habet ista quaestio, quam Aureolus infert, Quare Deus est ipsa veritas? Hoc enim non per se spectat ad causam assensus, sed ad causam rei: undecumque enim proveniat quod Deus est ipsa veritus, snt est ad hoc quod ipsi credam infallibilitcr, quoniam a veritate non potest fal-

sum emanare. Deitas autem est communis omnium causa, ad quum omnia resolvuntur. Quia conceditur resolutio fidei in deitatem: quoniam tides credit Deo quia Deus est, et ex hoc credit quod sil ipsa veritas et bonitas, sciens omnia, et quod non possit mentiri, etc. Et sic deitas ponitur prima ratio formalis fidei, iuxta illud Ioan. xiv «Creditis in · Vm. ». Deum, et in me credite », **Er hac**, inquires, *quod in Deum creditis, reliqua credite*: veritas autem secundum appropriationem, ut dictum est, et explicationem obicctum ponitur.

Et per hoc patet responsio ad confirmationem: quoniam Deus inquantum Deus ponitur finis et obicctum fidei. Quamvis dici possit quod nd virtutem theologicam sulcilil habere Deum rcaliter pro obiccto et fine et regula, licet sub nlia ratione.

IX. Ad secundum dubium * dicitur quod Deus, seu ve- ' Nam u. ritas prima, ut dicens seu revelans se et alia, est obicctum formale fidei. Nec hoc est tacitum in littera, sed expressum, dum veritas prima probatur obicctum fidei quia nihil credit nisi a Deo revelatum: hoc enim medium ad hoc est allatum, et hoc significat, scilicet quia fides innittitur Deo dicenti seu revelanti sic ut nihil credat nisi ab eo revelatum. Veritas ergo prima ut dicens est formale obicctum fidei. Nec est opus aliqua specificatione seu limitatione ex parte ipsius obiccti formalis, sed bene oportet limitare exparte rerum dictarum. Nullum namque inconveniens video si obicctum formale fidei ponatur excedens ipsam: cum obicctum formale curitatis excedat ipsam manifeste. Limitatio autem ex parte rerum dictarum non limitat rationem formalem dicentis. Sicut enim Deus ut creator gratiae non est ratione limitation: creator quam ut creator absolute; sic ut dicens pertinentia ad fidem Christianam non est limi-latiore ratione dicens quam ut dicens quaccumquc; sed limitatio est utrobique ex parte termini, scilicet rei creatae et dictae. Et hinc provenit quod, licet Deus multa revelet aliquibus impertinentia ad religionem Christianam , fides non utitur Deo ut revelatore illorum: sed homo fidelis credit sua voluntate Deum illa illis revelasse, si sibi videtur consonum credere talia, aut dubitat, etc. Et si de obiccto materiali et formali fidei sermo fiat, optime dicitur quod est Deus dicens scipsum : quod est idem quod dicere quod est veritas prima revelata a seipsa.

Et ad obiectioncm Scoti dicitur quod, licet esse revelatum nihil ponat in re revelatu, esse umen revelatum a se ponit in ea, quatenus revelans est, actum revelandi. Et quia ratione revelationis activae punitur revelatio obicctum formale fidei; el dicere seu revelare m Deo ponit actionem quae est substantia Dei: ideo falsum simpliciter est quod revelatio sub qua Deus est obicctum formale fidei nihil ponat in Deo. El sic habitus rcalis habei obicctum formale rcalissimum.

X. Ad tertium dubium * dicitur quod inquantum fides · Noo. m. potest dependere α causa creata, intimum potest habere aliquam regulam creatam. Constat autem quod, cum ad fidem concurrant duo, ut infra * patet, scilicet assensus et JfejV · - propositio atque explicatio credendorum, fides ex parte «i i, UT O" assensus a solo Deo dependet ut agente, obiccto, fine et regula. Ex parte nutem propositionis credendorum potest dependere ab angelis et hominibus, mediantibus quibus Deus proponit haec vel illa esse credenda: ex hac enim parte *fides ex auditu est verbi Dei*, ut dicitur *ad JRom.* x ·. · v«. r. Et propterca quoad proponendum et explicandum credenda, ne possit accidere error, providit Spiritus Sanctus de infallibili regula creata, >nsu scilicet et doctrina Ecclesiae: ita quod auctoritas Ecclesiae est infallibilis regula proponendi et explicandi ea quae sunt fide tenenda. Unde, duabus concurrentibus ad fidem infallilibus regulis, scilicet revelatione divina et auctoritate Ecclesiae, inter cos tanta est differentia quod revelatio divina est ratio formalis obiccti fidei, auctoritas autem Ecclesiae est ministra obiccti fidei: quoniam fidei actus coniungitur obiccto materiali, idest creditis, per hoc medium, quia Deus dixit seu revelavit; et ipse habitus fidei inclinat mentem ad assentiendum propositis propterca quia Deus sic revelavit, sed quod haec vel illa, in hoc vel illo sensu, sint revelata, quia Ecclesia

• Qr> m., o 6.- 5 To. lcc». * *.

• Xura. i.

• dtilali v.

sic tradit credimus. Et rursus revelatio divina est infallibilis regula per se conveniens fidei: sensus autem Ecclesiae per accidens convenit fidei, ex parte idest nostri, quibus haec proponuntur; in angelis namque, quibus Deus per scipsum revelavit et explicavit mysterium Trinitatis, non erat opus hac regula. Unde de Ioanne Baptista scribitur, Ioan, i quod *venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine*, non ex parte luminis, sed *ut omnes crederent per illum*. Et similiter in primis Patribus quibus revelata sunt mysteria fidei, non erat opus hac regula, eadem ratione: quin scilicet Deus per scipsum revelavit haec, et intellectum eorum illis tradidit illustrando mentem, ut inferius in tractatu de prophetia * patet.

Ad primam ergo obiectionem in oppositum dicitur quod, quia fides innititur Deo revelatori articulorum fidei, et inter articulos fidei continetur sanctitas Ecclesiae unius et Catholicae; nec sanctitas ista potest intelligi sine rectitudine sensus et doctrinae fidei in ipsa: consequens est quod quicumque adhaeret Deo ut revelatori articulorum fidei credat Ecclesiam non posse errare in fide, ac per hoc habere ipsius sensum et doctrinam pro infallibili regula in proponendo et explicando credenda. Et sic haereticus, qui sensum Ecclesiae non acceptat ut infallibilem regulam in explicando credenda, recedit a ratione formali fidei, idest a Deo revelatore articulorum fidei. Et bene nota quod non dicitur recedere u ratione formali obiecti fidei, idest *reputa ecclesiasticae doctrinae*: sed per hoc quod non innititur doctrinae Ecclesiae ut infallibili regulae in explicando credenda, sequitur quod recedat a ratione formali obiecti fidei, idest divina veritate ut révélatrice articulorum fidei. – Et similiter auctoritas Augustini quoad proponendum et explicandum credenda nobis, qui secundum locum in credendo tenemus, loquitur. Unde dicit quod non crederet Evangelic nisi Ecclesia proponeret illud credendum: propterea enim credimus magis his libris quam aliis, quia Ecclesia hos proponit credendos. Secus nutem est de Patribus qui primum in credendo locum tenent: qui scilicet u Deo instructi sunt et libros ipsos scripserunt, etc.

Ad id autem quod obicitur de revelatione, iam dictum est quod revelatio active sumptu est ratio formalis quae est ipsa actio et essentia Dei. Esse autem divinitus revelatum est denominatio ab activa revelatione veniens; et in illam reducenda est.

XI. Ad quantum dubium dicitur quod nec proceditur in infinitum in revelationibus; nec fit resolutio in veritatem aut testimonium Ecclesiae, nec in fidem acquisitam; sed fit resolutio in divinam revelationem ut sic, ita quod in ea est status. Ad cuius evidentiam sciendum est quod credere Deum esse revelatorem articulorum fidei contingit tripliciter: uno modo, ut pure quod creditur; alio modo, ut pure quo creditur; tertio modo, ut quod et quo simul creditur. Et si fides respiceret hoc quod dico, scilicet quod Deus revelavit articulos fidei, ut quod creditur tantum, sicut credit resurrectionem carnis, oporteret assignare aliquam aliam rationem formalem in obiecto fidei qua crederemus: sicut in obiecto scientiae id quod est tantum quod scitur eget ratione formali qua ad scientiam spectat. Si vero hoc idem creditur tantum ut quo reliqua creduntur, surgit quaestio Scoti. Et licet possit dici quod, sicut albedo est qua subiectum est album, nec oportet quaerere quo ipsa est alba, quia ipsa non est alba denominative, sed formaliter tantum, si sic licet loqui; ita divina revelatio est qua credimus, et ipsa non est crédita denominative, sed formaliter, idest ut ratio credendi: – vera tamen responsio est quod, sicut in transcendentibus unitas est una et bonitas est bona, sic divina revelatio est quo et quod creditur; ita quod, sicut unitas est una scipsa et ibi est status, ita divina revelatio, qua cetera creduntur, est credita scipsa et non per aliam revelationem. Unus enim et idem actus fidei credit Deum et Deo, ut inferius in qu. n, art. 3, patet: et inquantum credit Deum, tendit in quod creditur; inquantum vero credit Deo, tendit in id quo creditur.

Et sicut non est possibile aliam ulteriorem quaestionem in fide formare quare credimus Deo, ita non est possibile aliam in fide resolutionem quaerere quare credis Deo revelanti: idem enim sunt credere Deo et credere Deo revelanti.

Nec te lateat venenum latens sub hoc quod dicimus, *credere Deo revelanti*. Duo enim importat: primum commune etiam gentilibus; secundum proprium fidelibus. Primum et commune est ut credamus Deo, quando ipse dicit aliquid, ut vera dicenti. In hoc enim omnes convenimus quod, quando Deus aliquid dicit, non fallit, sed veritatem dicit: unde et deridentes fidem nostram dicunt se credere Deo, si aliquid dixerit, multo magis quam cuicumque bono viro. Secundum autem, et proprium fidelium, est ut utamur Deo ut revelatore articulorum fidei, ita quod ocus fidei inhaereat Deo ut revelanti articulos fidei. Et hoc intendimus cum dicimus quod veritas prima est obiectum formale fidei. Et hoc significatur per *credere Deo*, Et in hoc privati lumine fidei fatentur se dissentire, dum dicunt quod ipsi parati sunt credere Deo si ipse dicat aliquid; sed quod Deus dicat vel dixerit articulos fidei, etc., hoc non credunt. Et sic ipsi, licet credant Deum esse primam et summam veritatem, non uruntur ipsa prima veritate ut révélatrice eorum quae fide tenemus; et propterea sunt infideles.

Et ex hoc manifestum fit quod diximus, quod scilicet in huc adhaesione ad primam veritatem ut révclatricem stat resolutio ultima creditorum: et non ad fidem acquisitam qua credo Ioanni Evangelistae aut Paulo Apostolo aut communitati Ecclesiae. Unde de Abraham scriptum est, *Gen. xv* et *ad Rom. iv* *: *Credidit Abraham Deo, Et reputatum est ei ad iustitiam*. Et per oppositum ad Moysen et Aaron dictum est a Deo, *Num. xx* -: *Quia non credidistis mihi*, etc.: ut ex hoc sciremus quod ratio fidei in hoc stat ut utimur Deo ut revelante, in quo videtur Moyses defecisse, et non in hoc quod crediderit Deum dixisse falsum. Facit ergo habitus fidei infusae hominem inhaerere Deo ut testificanti tanquam in ratione omnium credendorum: iuxta illud I Ioan, v *: *Qui credit in Filium Dei habet testimonium Dei in se*.

XII. Et si haec advertisset Durandus, in xxv dist. III *Sent.*, art. i -, non dixisset quod *prima ratio credendi aha, et al ad quod fit ultima resolutio credibilium, est credere Ecclesiam repi a Spiritu Sancto*. Nam distinguendo duos actus, scilicet assentire et proponere; et rursus propositionem simpliciter vel quoad nos: apparet primo, quod Deus ipse est primo proponens simpliciter ea quae sunt fidei, et ideo ad fidem spectant quia ipse proposuit haec et non illa. Apparet secundo quod, quoad nos, quibus Deus per se ipsum non proponit credenda, sicut proposuit Apostolis et prophetis, sed per Ecclesiam suam, quod Ecclesiam regi a Spiritu Sancto est infallibilis regula ad proponendum credenda nobis. Apparet tertio, quod ratio quare assentimus omnibus credibilibus est quia Deus dixit, ut patet ex dictis.

Manifesta autem haec sunt ex tribus. Primo, ex hoc quod fides in nobis et Apostolis et prophetis est eiusdem rationis, ac per hoc in idem resolvitur. Constat autem quod illi, immediate docti a Deo, non ideo credunt quia Ecclesia eis tradidit, sed quia Deus dixit. Ergo. – Secundo, ex auctoritatibus inductis veteris et novi Testamenti, – Tertio, ex hoc quod Ecclesiam regi a Spiritu Sancto ideo credimus quia est unum eorum quae Deus dixit. Unde ad hoc conamur atferre auctoritates sacrae Scripturae. Nec obstat quod etiam c converso ideo credimus quod Deus dixit quia Ecclesia proponit Deum dixisse, et sic erit circulus: non obstat, inquam, quia hoc est quoad proponere tantum, et hoc nobis; illud autem est quoad proponere et assentire, et utrumque simpliciter. Eidem nutem habitus, actus et obiectum attenditur principaliter penes id quod est simpliciter: quamvis secundario ea quae sunt ad nos aestimanda quoque sint.

• Num. 11

• Nam. i».

• Vm. i.

• v<n.eu

• Ven. ».

• Nucux»

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM OBJECTUM EIDEI SIT ALIQUID COMPLEXUM PER MODUM ENUNTIABILIS

In hoc articulo tractabitur de eo quod sit objectum fidei, et de eo quod sit objectum scientiae, et de eo quod sit objectum opinionis. Et de his rebus tractabitur per modum enuntiabilis.

SECUNDUM SIC PROCEditUR. Videtur quod objectum fidei non sit aliquid complexum per modum enuntiabilis. Obiectum enim fidei est veritas prima, sicut dictum est. Sed prima veritas est aliquid incomplexum. Ergo obiectum fidei non est aliquid complexum.

2. Praeterea, expositio fidei in symbolo continetur. Sed in symbolo non ponuntur enuntiabilia, sed res: non enim dicitur ibi quod Deus sit omnipotens, sed, *Credo in Deum * omnipotentem*. Ergo obiectum fidei non est enuntiabile, sed res.

3. Praeterea, fidei succedit visio: secundum illud *ad Cor. xii: Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem* P. Sed visio patriae est de incomplexo: cum sit ipsius divinae essentiae. Ergo etiam fides viae.

Sed contra, fides est media inter scientiam et opinionem. Medium autem et extrema sunt eiusdem generis. Cum igitur scientia et opinio sint circa enuntiabilia, videtur quod similiter fides sit circa enuntiabilia. Et ita obiectum fidei, cum fides * sit circa enuntiabilia, est aliquid complexum.

Respondetur dicendum quod cognita sunt in cognoscente secundum modum cognoscentis. Est autem modus proprius humani intellectus ut componendo et dividendo veritatem cognoscat, sicut in Primo * dictum est. Et ideo ea quae sunt

secundum se simplicia intellectus humanus cognoscit secundum quandam complexionem: sicut e converso intellectus divinus incomplexo cognoscit ea quae sunt secundum se complexa. Sic igitur obiectum fidei dupliciter considerari potest. Uno modo, ex parte ipsius rei creditae: et sic obiectum fidei est aliquid incomplexum, scilicet res ipsa de qua fides habetur. Alio modo, ex parte credentis: et secundum hoc obiectum fidei est aliquid complexum per modum enuntiabilis. Et ideo utrumque vere opinatum fuit apud antiquos, et secundum aliquid utrumque est verum.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de obiecto fidei ex parte ipsius rei creditae.

Ad secundum dicendum quod in symbolo tanguntur ea de quibus est fides inquantum ad ea terminatur actus credentis: ut ex ipso modo loquendi apparet. Actus autem credentis non terminatur ad enuntiabile, sed ad rem: non enim formamus enuntiabilia nisi ut per ea de rebus cognitionem habeamus, sicut in scientia, ita: et in fide.

Ad tertium dicendum quod visio patriae erit veritatis primae secundum quod in se est: secundum illud *Ioan. m: Cum res apparuerit, similes ei erimus et ridebimus eum sicuti est*. Et ideo visio illa erit non per modum enuntiabilis, sed per modum simplicis intelligentiae. Sed per fidem non apprehendimus veritatem primam sicut in se est. Unde non est similis ratio.

3 *Deum*. – *Patrem* addunt CGiK cl a.
y *faciem*. – *nunc cognoscimus eam per speculum, tunc autem facie ad faciem* lient
et *cofinitum* tum a4dr D.
y *cum* JIJa. – Om. HlplUE; *cum* Jldct ut om. \K: *Id est* om.
P»B et Mi *cum... enuntiabilia* om. DGHpE; pro *et*, *cat* L.

S, *ut*. – in BDU-pAEKjç, et E. *ut* ht GIUAEx; pro *et*, *et* in GL.
k *terminatur*. – *terminantur* AGlxn; altero loco AGr.
G *ita*. – Om. DI, *id est* px.
», *Cum*. – Ncimuc *quoniam cum* P; eadem pro *et*, *quoniam* Lsm.
0) *erit non*. – *non erit* Cll».

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo adverte quod distinctio facta in littera de obiecto fidei ex parte rei et ex parte nostri non coincidit cum distinctione illa, *de quo creditur et quod creditur*, nec comprehenditur ab illa, ut illa utitur Durandus, in xxiv dist. * 111 *Sent.*, volens quod obiectum fidei de quo creditur est incomplexum, quod vero creditur est complexum, sicut obiectum scientiae de quo scitur est incomplexum, scilicet subiectum conclusionis, quod vero scitur est conclusio complexa. Haec enim distinctio est de credito, scito et opinato prout est in nobis: scitum enim ut de quo scitur, idest subiectum conclusionis, est prima operatione intellectus apprehensum, et sic est incomplexum; scitum autem ut quod scitur, idest conclusio, in secunda intellectus apprehensione est. Distinctio vero Auctoris in littera facta comprehendit creditum secundum esse in re et in nobis: ita quod non solum obiectum fidei ut de quo creditur, sed obiectum fidei ut quod creditur, si sumatur ex parte rei, est incomplexum, ex parte vero nostri est complexum. Et hoc directe intendit littera. Quae non me-

minit de credito ut id de quo creditur, quia, dicendo quod id quod creditur ex parte rei est incomplexum, a fortiori manifestum relinquitur quod id de quo creditur est incomplexum: et, quod magis urget, quia quaestio inter doctores de complexione obiecti fidei est propter ipsum quod creditur. Non oportet autem aliter solvere rationes Durandi ad concludendum quod id quod creditur est complexum; quia verum concludunt, accipiendo illud quod creditur ex parte nostri, ut in littera dicitur; falsum autem, accipiendo ipsum ex parte rei. Quod tamen falsum sibi imponere nolo: quia indistincte loquitur de eo quod creditur. Haec autem dicta sunt ut sis cautus.

Nota quoque quod in responsione ad secundum dicitur, quod nulla est differentia inter creditum et scitum quoad esse complexum in nobis et incomplexum in re. Et propterea, scientiam de rebus, nostro modo tamen, haberi a nobis videns, compatere ignorantibus quid sciant aut opinentur ipsimet dum enuntiabilia magnificant.

• An. prMctj.

»

’ Vm. u
*

6.
3.

y

*

• QaxxxxT,irt.s.

• Qo. i.

· D. w,

«

·

· §* ».

·

· ‘ ·. ^aif’

QUAESTIO I, ARTICULUS III

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM FIDEI POSSIT SUBESSE FALSUM

III *Sent.*. diet, xxiv, «n. i. qu. 3.

SD TERTIUM SIC PROCEditur. Videtur quod fidei possit subesse falsum. Fides enim dividitur spei et caritati. Sed spei potest aliquid subesse falsum : multi enim sperant se habituros vitam aeternam qui non habebunt. Similiter etiam et caritati: multi enim diliguntur tanquam boni qui tamen boni non sunt. Ergo etiam fidei potest aliquid subesse falsum.

2. *Praeterea*, Abraham credidit Christum nasciturum: secundum illud Ioan, vii * *Abraham, pater vester, exultavit ut videret diem meum* a. Sed post tempus Abrahac Deus poterat non incarnari, sola enim sua voluntate carnem accepit: et ita esset falsum quod Abraham de Christo credidit. Ergo fidei potest subesse falsum.

3. *Praeterea*, fides antiquorum fuit quod Christus esset nasciturus, et haec fides duravit in multis usque ad praedicationem Evangelii. Sed Christo iam nato, antequam 0 praedicare inciperet, falsum erat Christum nasciturum. Ergo fidei potest subesse falsum.

4. *Praeterea*, unum de pertinentibus ad fidem est ut aliquis credat sub Sacramento Akaris verum corpus Christi contineri. Potest autem contingere, quando non recte consecratur, quod non est ibi verum corpus Christi, sed solum panis. Ergo fidei potest subesse falsum.

Sed contra, nulla virtus perficiens intellectum se habet ad falsum secundum quod est malum intellectus: ut patet per Philosophum, in VI *Ethic*. Sed fides est quaedam virtus perficiens intellectui. ut infra * patebit. Ergo ei non potest subesse falsum.

Respondeo dicendum quod nihil subest alicui potentiae vel habitui, aut etiam actui, nisi mediante ratione formali obiecti: sicut color videri non potest nisi per lucem et conclusio sciri non potest nisi per medium demonstrationis. Dictum est autem * quod ratio formalis obiecti fidei est veritas prima. Unde nihil potest cadere sub tide nisi inquantum stat sub veritate prima. Sub qua nullum falsum stare potest: sicut nec non-ens sub ente, nec malum sub bonitate.

Unde relinquitur quod fidei non potest subesse aliquod falsum.

Ad primum ergo dicendum quod, quia verum est bonum intellectus, non autem est bonum appetitivae virtutis, ideo omnes virtutes quae perficiunt intellectum excludunt totaliter falsum: quia de ratione virtutis est quod sc habeat solum ad bonum. Virtutes autem perficientes partem appetitivam non excludunt totaliter falsum: potest enim aliquis secundum iustitiam aut temperantiam agere ; aliquam falsam opinionem habens de eo circa quod agit. Et ita, cum fides perficiat intellectum, spes autem et caritas appetitivam partem, non est similis ratio de eis.

Et tamen neque etiam spei subesi falsum. Non enim aliquis sperat se habiturum vitam aeternam secundum propriam potestatem (hoc enim esset praesumptionis), sed secundum auxilium gratiae: in qua si perseveraverit, omnino infallibiliter vitam aeternam consequetur, - Similiter etiam ad caritatem pertinet diligere Deum in quocumque fuerit. Unde non refert ad caritatem utrum in isto sil Deus qui propter Deum diligitur.

Ad secundum dicendum quod Deum non incarnari, secundum se consideratum, fuit possibile etiam post tempus Abrahac. Sed secundum quod cadit sub praescientia divina, habet quandam necessitatem infallibilitatis, ut in Primo dictum est. Et hoc modo cadit sub fide. Unde prout cadit sub fide, non potest esse falsum.

Ad tertium dicendum quod hoc ad fidem credentis pertinebat post Christi nativitatem quod crederet cum quandoque nasci. Sed illa determinatio temporis, in qua decipiebatur, non erat ex fide, sed ex contextura humana. Possibile est enim hominem fidelem ex coniectura humana falsum aliquid aestimare. Sed quod ex fide falsum aestimet, hoc est impossibile.

Ad quartum dicendum quod fides credentis non refertur ad has species panis vel illas: sed ad hoc quod verum corpus Christi sit sub speciebus panis sensibilis *quando recte fuerit consecratum. Unde si non sit recte consecratum, fidei non suberit propter hoc falsum.

3 *meum.* - *vidit et gavisus* » *at* addit P.
z *antequam.* - *etiam antequam* PG. - Pro *erat, erat Credere* GK.
y. *mediante.* - *immediate* P.
lucem. - *lucidum diaphani* H, *lumen ceten* et a.
1 *relinquitur.* - *requiritur* AFpB.

C) *agere.* - *habere* »E, *agere et tamen habere* GK. pro *habens, hominis* ABCFIILpE et k, om. GKtE, ante *aliquam* ponit P.
rj *Et tamen.* - Om. PL
0) *infallibilitcr.* - *et infallibilitcr* PaG.
1) *irrisibilis.* - *visibilis* G

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio nota, novilie, circa rationem allatam in littera, quod aliud est sub vero esse falsum ; et aliud est sub vero esse cognitionem falsi. Primum enim significat oppositum esse sub opposito tanquam formali seu proprio activo aut fine: quod est impossibile. Secundum autem

significat unum oppositorum esse rationem cognoscendi reliquum, aut fugiendi vel excludendi: et hoc est verum. In littera autem primum assumitur, non secundum. Quamvis enim fides sit qua assentimus vero et dissentimus opposito falso ; et similiter caritas qua amamus bonum et

odio habemus m.ihini contrarium caritati; et ponendo ens, puta album, excludatur non-ens oppositum, puta non-ilbum : fidei tamen, cx hoc ipso quod assentit veritati ut medio assentiendi, repugnat assentire falso, quia verum non ducit nd falsum; et similiter caritas, quia ornat ratione bonitatis, non amat aliquid malum, quia bonum non est medium ducens ad malum; et similiter ens non est per se positivum oppositi non-entis in quocumque genere.

II. In eodem articulo in responsione od primum, si non intclligis, novitic, quomodo falsa opinio stat cum operatione iustitiac et similiium, animadverte quod contingit aliquem falso credere, absque culpa sua, aliquem sibi esse debitorem vel c converso, et operari ad illum secundum iustitiam; et similiter credere se non indigentem cibo aut potu, et operari secundum temperantiam; et sic de aliis: et videbis virtutes appetitivas non totaliter excludere falsam opinionem de eo circa quod agitur, ut in littera dicitur.

III. In responsione ad quartum eiusdem articuli adverte diligenter ne cx hac responsione fallaris : audiens enim quod fides non respicit has vel ilhs species, sed ad hoc quod corpus Christi sub speciebus rite consecratis sit; et subiungens quod credere has vel illas species esse rite consecratas relinquitur humanae aestimationi, propter quod, si in hoc erratur, nullum prneiudicium fit fidei; incidas in errorem dicentium quod hostia quae adoranda offertur in ecclesia adoranda est sub conditione si est vere consecratn. Hic enim accidit illud -: *Trepidaverunt timore ubi non fuit timor.*

Et ne absque ratione arguere hos videamur, declaratur hoc ratione, auctoritate et exemplo. Ratione quidem, quia uctus humanus cadens super debita materia quando, sicut, ubi, etc., oportet, est bonus monditer: sed actus voluntarius credentis absolute hanc hostiam esse consecratam est huiusmodi: ergo. Probatur minor. Quia cum, ut in pluribus saltem, sit verum hostias rire consecrari; et quod ut in pluribus invenitur, nisi impedimentum aliquod adsit, vcrihocctur: consequens est ut, nullo apparente quovis modo impedimento, actus credentis feratur super materia debita,

scilicet vero ut in pluribus et in hoc singulari non impedito, quantum apparet rationabiliter. Indisciplinati autem esset quaerere maiorem certitudinem in istis: ut patet in II *Metaphys.* ' - Ex parte quoque voluntatis idem apparet. Nam devotio et veneratio conditionalis minor est veneratione et devotione absolute. Nocet ergo devotioni iste timor.

Auctoritas est Ecclesiae, quae instituit, in oratione quam sacerdos communionem sumpturus dicit, ut absolute fateatur hanc hostiam et hunc culicem continere corpus et sanguinem Christi, dum sacerdos dicit : *Libera mt per hoc sacrosanctum ♦ corpus et sanguinem tuum a cunctis iniquitatibus* etc. Verba enim exterius absolute prolata sunt signa interioris mentis absolute credentis et venerantis.

Exempla sunt cogentia. Nam manifeste adoramus Summum Pontificem absolute, et similiter alios episcopos. Et tamen, secundum istorum timorem, sub conditione essent venerandi: quia quis scit si iste fuit baptizatus; et si 'dic qui baptizavit cum habuit intentionem conferendi sacramentum baptismi? Et similiter sub conditione confitendum sacerdoti proprio, propter idem dubium. Immo et sacerdos quilibet sub conditione 'deberet absolvere et conficere sacramenta et alia huiusmodi facere, propter simile dubium si ipse est vere baptizatus, vere ordinatus, et propter dubium de suscipiente. Haec enim omnia pendent ex intentione ministri Ecclesiae sicut consecratio hostiae. Et si (pro *quia*) hticc sunt fatua, stultum quoque hoc esse quare non fatentur?

Convincant quoque scipsos hi experientia, foris exprimendo conditionnncm quam mente dicunt debere exprimi; et obedientiam praestent Papae, absolvant, consecrent, etc., explicando conditionem: et videbunt errorem suum. Non enim haec sunt *arcana Dei, quae non licet homini loqui*: sed, si tenetur homo mente conditional haec facere, licite exprimet voce, ut patet in reiteratione baptismi dubii; tunc enim dicitur' Si *non es baptizatus, ego te* etc.

Nulli ergo periculo se exponit adorando absolute' quoniam humano more certitudinem habet, et haec sufficit homini.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM OBTECTUM FIDEI POSSIT ESSE ALIQUID VISUM

III *Sent.*, «IbL xxiv, «n. 2, §u 1; *De Veril.*.. qu. xiv, an. 9; *Ad Hebr.*, c«p. xi, kct. 1.

S D QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod obiectum fidei sit aliquid visum. Dicit enim Dominus Thomae, Ioan, xx * *Quia vidisti me, credidisti.* Ergo et de eodem est visio et fides.

2. Praeterea, Apostolus, I *ad Cor.* xm ., dicit: *Videmus nunc per speculum in aenigmate.* Et loquitur de cognitione fidei. Ergo id quod creditur videtur.

3. Praeterea, fides est quoddam spirituale lumen. Sed quolibet lumine ? aliquid videtur. Ergo fides est de rebus visis.

4. Praeterea, quilibet sensus visus nominatur: ut Augustinus dicit, in libro *de Verb. Dom.* * Sed fides est de auditis: secundum illud *ad Rom.* x * *Fides ex auditu.* Ergo fides est de rebus visis. Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad*

Heb. xi *, quod *fides est argumentum non apparentium.*

Respondeo dicendum quod fides importat assensum intellectus ad id quod creditur. Assentit autem alicui intellectus dupliciter T. Uno modo, quia ad hoc movetur ab ipso obiecto, quod est vel ' per seipsum cognitum, sicut patet in principiis primis, quorum est intellectus; vel est per aliud cognitum, sicut patet de conclusionibus, quarum est scientia. Alio modo intellectus assentii alicui non quia sufficienter moveatur ab obiecto proprio, sed per quandam electionem voluntarie declinans in ' unam partem magis quam in aliam. Et si quidem hoc fit ζ cum dubitatione et formidine alterius partis, erit opinio : si autem fit cum certitudine absque tali formidine, erit fides. Ilia autem videri dicuntur quae per scipsa

IV. In endem responsione ad secundum dubium aliud occurrit circa subiunctam rationem quare ea quae subsunt fidei, sub communi ratione credibilis, sunt visa ab eo qui credit, scilicet *Non enim crederet nisi rideret ea esse credenda, vel propter evidentiam signorum vel propter aliquid huiusmodi*. Occurrit autem hic dubium quin ista nitio infert necessitatem evidentiae in communi ad credendum in particulari: dicendo enim quod non crederet nisi videret esse credenda, manifeste dicit quod oportet credentem videre esse credendum. Sed quia hoc non probatur in littéral, nec apparet verum, ideo ambiguitas consurgit. Experimur enim nos multa credere sine evidentia credibilitntis: hnmo cx levitate cordis, iuxta illud': *Qui cito credit levis est corde*. Non omnes quoque Christiani credentes fatentur se videre credibilitatem eorum quae sunt fidei; sed hoc sidentur paucorum esse.

V. Ad hoc dubium dicitur primo, quod Auctor loquitur de videre lato vocabulo. – Sed hoc iam exclusum est in praecedenti dubio: quia periret distinctio in line littera facta nisi videre hic sumatur ut impossibilc est actui credendi respectu eiusdem; quod est proprie loqui de videre.

Dicitur secundo, quod Auctor loquitur de videre quantum est cx parte habitus fidei infusae. – Sed hoc ostenditur non consonare litterae tripliciter. Primo, quia expresse in littera est sermo de illo qui credit ut sic, et non cx parte habitus. Unde ratio affertur probans cx actu credendi, et non cx habitu, cum dicitur: *Von enim crederet nisi videret*. – Secundo, quia in littera causa visionis expresse assignatur cx extrinsecis, scilicet, *propter miracula vel aliquid huiusmodi*; et non ex parte habitus. – Tertio, quia in littera reservatur tractanda visio ex parte habitus in tertio argumento et illius responsione: et ibi tractatur cx parte habitus, ut patet intuenti. Non <unt autem confundendae argumentorum difficultates, >cd unicuique propria servanda est: quoniam ideo diversificata sunt.

Dicendum est igitur quod Auctor loquitur de visione proprie; et quod vere ac virtuose credere exigit evidentium quod illud sit credibile; itu quod nullus aliquid vere, hoc est absque formidine alterius partis, et virtuose, hoc est prudenter, credit aliquid, nisi evidenter cognoscat illud esse credibile. Sed evidentia nostrae cognitionis non solum est cx terminis, ut contingit in primis principiis, aut cx demonstratione, ut contingit in conclusionibus scitis; sed etiam cx oblatione sensuum, ut patet in propositionibus cx sensu clarissimis, puta, *Nix est alba, Iste me percussit, Ille dixit tale quid*, et huiusmodi. Haec enim, quia cx sensu claro oblata sunt, convincunt intellectum non cx terminorum connexione absolute aut demonstrationis discursu necessario, sed cx demonstratione ad sensum. Et sic contingit in proposito. Quoniam nullus audiens aliquid vere ac prudenter credit illud nisi ad sensum cognoscat α viro fide digno illud asseri. Idem est autem videre hoc asseri aut assertum esse a fide digno, et videre hoc esse credibile: quoniam fide dignum testimonium constituit dictum in esse credibili. Et sicut solis illis qui viderunt nivem evidens est illa propositio, *Nix est alba*; ita solis illis apud quos iste asserens est fide dignus, et a quibus auditur, evidens est hoc dictum esse credibile. Et propterca stat unum et idem dictum ab uno videri in ratione credibilis et ab alio non: cx eo enim quod evidentia ista non convenit credibili cx parte rei semper, sed quandoque cx parte nostri, ut patet in exemplis datis, ideo variatur in divertis, et exigit aliquam conditionem obiccti in ordine ad nos. Et hoc directe consonat litterae dicenti quod propter miracula testificanda vel aliquid huiusmodi, puta auctoritatem Ecclesiae dicentis vel propter mortem martyrum, credens videt haec esse credibilia.

VI. Ad obiecta in oppositum dicitur quod omnes virtuose credentes, si vocem propriam intclligunt, latentur se videre credibilitatem, saltem cx parte credentis, ut dictum est. Qui nutem credit cx levitate non virtuose credit, et ideo non obstat proposito. Vident autem Christiani credentes credibilia esse ea quae sunt fidei, audientes a fide dignis mundi scilicet conversione ad Christum pauperem per pauperes piscatores, idiotas, inter tot persecutiones, tormenta et mortēs, et postmodum α tot doctissimis viris cum vitae propriae castigatione mundique huius contemptu, approbatd, innumerisque miraculi firmata.

Et scito quod, licet videre credibilitatem exigatur ad vere et virtuose credendum, non sufficit tamen. Sunt enim multi qui, etsi videant aliquid esse credibile, non credunt tamen illud: ut patet de multis qui viderunt lesum resuscitantem Laxarum, et tamen iverunt ad nuntiandum hoc persecutoribus ipsius, ut amplius persequerentur, ut fecerunt, ut patet loan, xt *. Et ratio est quia credere est netus v<n. non solius intellectus, sed etiam voluntatis: hinc enim fit ut videntes aliquid credibile nolint credere illud. Sed quomodo credere sit voluntarium inferius tractabitur. Nunc nutem hoc praelibatum sit ut pateat magis habitudo actus credendi vere et virtuose ad evidentiam credibilitatis.

VII. In responsione ad tertium eiusdem articuli quarti dubium occurrit duplex. Primo, quid intendat Auctor per primi verba responsionis, scilicet: *Lumen fidei facit videre ea quae creduntur*: an quod faciat videre ea sub communi ratione credibilis; un in particulari; an sub quadam alia ratione.

Secundo, quantum valent subiuncta ratio, cum dicitur: *Sicut enim per alios habitus virtutum homo videt illud quod est sibi conveniens secundum habitum illum, ita citam per habitum fidei inclinatur mens hominis ad assentendum his quae conveniunt rectae fidei et non aliis*. Occurrit siquidem lue duplex defectus. Primus est acquivocatio de risione. Nam quilibet habitus virtutis facit ridere sibi canveniens, accipiendo l\ videre pro apparere, iuxta illud Philosophi *Qualis unusquisque est, talis Jinis ei videtur*, idest *apparet*: casto enim apparet conveniens ab illicito coitu, et abstinenti apparet conveniens subtrahere superfluum cibum, et sic de aliis. In proposito autem sermo est de videre ut importat evidentiam distinctam contra apparentium firmae adhaesionis. – Secundus est quia in littera proponitur quod lumen fidei facit videre: et transitur ad probandum non quod facit videre, sed quod facit assentire his quae sunt consona rectae fidei et non aliis. Valde namque distant inter se isti duo actus, scilicet videre et assentire: ut pntet cx huc quod assentire his quae sunt fidei quilibet fidelis latetur se intrepide; videre autem cx intrinieco lumine ea quae creduntur nullus fatetur, nisi maiori lumine quam sit lumen fidei illustretur.

VIII. Ad primum horum dicitur quod Auctor loquitur de videre ea quae sunt fidei sub communi ratione credibilis. Ita quod videre credibilitatem eorum convenit fideli cx duplici capite: scilicet ex sensu fide digni testimonii, iuxta doctrinam responsionis ad secundum ' ; et cx lumine fidei intus existente, iuxta praesentis responsionis doctrinam. Et hanc esse mentem Auctoris patet ex hoc quod in sequenti nrticulo, in responsione ad primum, dicitur: *Per lumen fidei videntur esse credenda, u! dictum est*, procul dubio hoc in loco, ubi primo dicitur quod lumen fidei facit videre. Et iuxta eundem sensum inferius ' dicitur quod per donum intellectus intclligimus ea quae sunt fidei esse credenda.

IX. Ad secundum dicitur quod neuter defectus hic accidit. sed argumentum fit a minori et ab effectu. A minori quidem, quia cx quo habitus virtutis perficientis partem appetitivum facit occasionaliter, hoc est inclinando in id quod convenit, hominem videre, hoc est evidentiam practicc habere eius quod convenit secundum illum habitum; multo magis habitus fidei, qui est habitus virtutis in parte intellectiva, inclinando in sibi conveniens, faciet evidentiam sibi possibilem. Quoniam perfectio punis intellectivae propinquior est ut faciat evidentiam, quae est propria perfectio intellectus, quam perfectio partis appetitis ae, cx qua tamen lit evidentia practica. Temperatus siquidem habet evidens indicium prncticum circa actus temperantiae, et iustus circa actus iustitiac: adeo ut IX *Ethic*. * ponatur vir bonus mensura humanorum actuum; mensura autem sine certitudine evidentiae non est.

Ab effectu autem, quia ex hoc quod lumen fidei inclinatur ad assensum discrete, hoc est discernendo ea quae sunt fidei ab his quae non sunt fidei, puta quod sol est maior

«Ccd.

· CtMr.Vb. Π1, ?Γτκ'ι«i. sin.

· C& nata. r.

· Qu. uu, ft.4, 2.

· fl. i». »> ; τπ. p. « Cf. hb. Hl. « b.j cTh.k. »

toto orbe terrarum, et nb cis quae sunt contraria fidei, ut sunt damnatae hacrescs, sicut quilibet virtutis habitus ita inclinat in propria quod non in extranea nec in contraria; infertur quod, sicut quilibet virtutis habitus parie evidentiam praeficam, ita habitus fidei infusae parit evidentium proportionalitcr : hoc est, non in alia potentia aut cx actibus, sed ut habitus infusus pruchubcat ct pariat in suo actu evidentiam sibi consonam, quae iam - explicata est, scilicet evidentiam crcdibilitatis eorum quae sunt fidei. Ita quod habitus fidei habet tres habitudines ad credenda. Prima est communis, quae iam dicta est, quod inclinat ita in sua credenda quod non in alia, sive extranea sive contraria. Secunda est quod facit evidentiam crcdibilitatis eorum quae sunt fidei. Tertia est quod facit ossentirc his quae sunt fidei. Et quod fidei lumen natum sit causare in nobis visionem crcdibilitatis probatur ex hoc quod lumen fidei est secundum suum genus perfectissimum, utpote divini ordinis: ct talis visio non repugnat fidei secundum se nec in nobii pro statu isto, sed nd perfectionem ipsius procul dubio pertinet: oportet ergo huiusmodi perfectionem illi attribuere. Et merito: ut credulitatis motus super visionis immobilitate firmetur, ct imperfectio inevidentis actus a perfectione evidentis procedat secundum se. Et sic patet quod illud idem quod in principio responsionis proponitur probatur n posteriori per actum assensus discrete: quamvis, brevitatis causa, conclusio proposita, quae probatur, non repetatur in probatione.

X. Nec obstat huic doctrinae si non omnej habentes habitum fidei fateantur se videre nb intrinseco credibilitatem. Tum quia multos actus exercemus ct nescimus eorum principia esse habitus in nobis existentes : quod maxime verum experimur de actibus habituum infusorum. — Tum quia non oportet habitum infusum exire in omnem suum actum in quolibet subiecto in quo est: sed in eo tantum qui est dispositus ad utendum illo habitu ad talem actum. Non omnes autem credentes sunt dispositi ad sortiendam evidentiam cx habitu fidei, sed perfectiores tantum: ct aliis sufficit evidentia cx fide digno testimonio. Quoniam evidentia crcdibilitatis est ut ratio assensus ac per hoc, perfectius est habere cx lumine fidei assensum ct rationem assensus, scilicet evidentiam, quam liaberc assensum tantum. Et ideo assensus omnibus communis est qualitercumque fidem habentibus : evidentia autem perfectioribus in fide convenit.

Similiter non obstat si habitus fidei non facit evidentiam credibilitatis in puero baptizato nutrito sine notitia eorum qtinc sunt fidei. Quoniam intclligitur habitum fidei parere huiusmodi evidentiam quantum est ex se, ct in subiecto disposito. In hoc autem puero deest dispositio debita, scilicet propositio credendorum α Dei ministris: est enim fides, quoad perceptionem credendorum, cx auditu praedicatorum missorum a Deo, ut dicitur *ad Jtom.* x · . Et proptorcu non est mirum si talis puer nec evidentiam nec assensum discrete cx habitu fidei infusae eliceret.

ARTICULUS QUINTUS

U TRUM EA QU \E SUNT FIDEI POSSINT ESSE SCITA

1* fi**, qu. urn, ert. 3; IU *Sent.*, dio. χχiv, arr. z, qu*

Dt I erit., qu. «t, ri. n; *Ad Hebr.*, op. w. lcet. l.

d quintum sic proceditur. Videtur quod ea quae sunt fidei possim esse scita. Ea enim quae non sciuntur videntur esse ignorata ∴ quia ignorantia scientiae opponitur. Sed ea quae sunt fidei non sunt ignorata: horum enim ignorantia ad infidelitatem pertinet, secundum illud l *ad Tini.* i ∴ *Ignorans feci in incredulitate mea.* Ergo ea quae sunt fidei possunt esse scita.

2. Praeterea, scientia per rationes acquiritur. Sed ad ea quae sunt fidei a sacris auctoribus ∴ rationes inducuntur. Ergo ea quae sunt fidei possunt esse scita.

3. Praeterea, ea quae demonstrative τ probantur sunt scita: quia demonstratio est *syllol-8ls,ilus faciens scire* ♦ Sed quaedam quae in fide continentur sunt demonstrative probata a philosophis: sicut Deum esse, et Deum esse unum, et alia huiusmodi. Ergo ea quae sunt fidei possunt esse scita.

4. Praeterea, opinio plus distat a scientia quam fides: cum fides dicatur esse media * inter opinionem ct scientiam. Sed *opinio et scientia possunt esse aliquo modo de eodem*, ut dicitur in l *Poster.* ∴ Ergo etiam fides et scientia.

Sed contra est quod Gregorius dicit *, quod *apparentia non habent fidem, sed agnitionem.* Ea

ergo de quibus est fides agnitionem non habent. Sed ea quae sunt scita habent agnitionem. Ergo de his quae sunt scita non potest esse fides.

Respondeo dicendum quod omnis scientia habetur per aliqua principia per se nota, et per consequens visa. Et ideo oportet quaecumque sunt scita aliquo modo esse visa. Non autem est possibile quod idem ab eodem sit creditum ct visum, sicut supra * dictum est. Unde etiam impossibile est quod ab eodem idem sit scitum ct creditum.

Potest tamen contingere ut id quod est visum vel scitum ab uno, sit creditum ab alio. Ea enim : quae de Trinitate credimus nos visuros speramus, secundum illud I *ad Cor.* xm * *Videmus ∴'.«e.* *nunc per speculum in aenigmate. tunc autem facie ad faciem:* quam quidem visionem iam angeli habent: unde quod nos credimus illi vident. Et similiter * potest contingere ut id quod est visum vel scitum ab uno homine, etiam in statu viae, sit ab alio creditum, qui hoc demonstrative non novit. Id tamen quod communiter omnibus l hominibus proponitur ut credendum est communiter non scitum. Et ista sunt quae simpliciter fidei subsunt. Et ideo fides et scientia non sunt de eodem.

x) *ignorata.* – *ignota* DHLK; allero loco *ignota* PDG.
auctoribus. – *doctoribus* DGHJKLe ei κ.
γ; *demonstrative.* – *demonstratione* DG, [ycr §C) *demonstrationem* Q
δ; *dicatur esse media.* – *dicatur esse* ACDFGLpn, *non (medium*
iB) *dicatur esse* B, *dicatur media este* l. *dicatur esse medium* d KmF.

l) *scita.* – *sicut scita* P.
ζ) *enim.* – *iJenim* P.
r.l *similiter.* – *sic similiter* PÇaA et K, *ti similiter* BEpAE.
omnibus. – Om. ABF.F.

Li>7^hhbV^hX^h
10.1. cap.
ii.'b; 4.-5. Tn.
teCL iv.

• Hom. XXVI in

• t
Ce-
tin

Mt.

QUAESTIO I, ARTICULUS V		>7
Ah primum ergo dicendum quod infideles eorum quae sunt fidei ignorantium habent: quia nec vident aut sciunt ea in seipsis, nec cognoscunt ea esse credibilia. Sed per hunc modum fideles habent eorum notitiam, non quasi demonstrative, sed inquantum per lumen fidei videntur esse credenda, ut dictum est *		Ad quartum dicendum quod, sicut Philosophus ibidem dicit, a diversis hominibus de eodem omnino potest haberi scientia et opinio, sicut et nunc dictum est de scientia et fide. Sed ab uno el eodem potest quidem * haberi fides ct scientia de eodem secundum quid, scilicet subiecto, sed non secundum idem: potest enim esse quod de una et eadem re aliquis aliquid sciat et aliquid aliud opinetur * et similiter de Deo potest aliquis demonstrative scire quod sit unus, et credere quod sit trinus. Sed de eodem secundum idem non potest esse simul in uno homine scientia · nec cum opinione nec cum fide *, alia tamen et alia ratione. Scientia enim cum opinione simul esse non potest simpliciter de eodem, quia de ratione scientiae est quod id quod scitur existimetur esse impossibile aliter se habere; de ratione autem opinionis est quod id quod quis existimat, existimet ” possibile aliter sc habere. Sed id quod fide tenetur, propter fidei certitudinem, existimatur etiam impossibile aliter se habere: sed ea ratione non potest simul idem ct secundum idem esse scitum et creditum, quia scitum est visum et creditum est non visum, ut dictum est *
• Art. priced , ad ».		
• S. Th. kef. ».		
• Pirt. an. X	X L qu. I.	
Ad tertium dicendum quod ea quae demonstrative probari possunt inter credenda numerantur, non quia de ipsis l sit simpliciter fides apud omnes: sed quia praeexiguntur ad ea quae sunt fidei, ct oportet ea saltem per fidem praesupponi ab his qui horum demonstrationem non habent.		

«) w. – ηωι CpK cl a. – Pro auf– nec sciunt ta in *cipst» ut coruscant PII; pro in tclpsis, qttat >unt in G; in... ta <»m. C.	κH (sciât II, scitae GK) cl aliud aliquid (aliquid aliud BC, aliud all-quit I, aūui aliqstid I . altud om. G) opinatur ctuSzct. •I uirutia. – fcimt a vera IK. cientia rcro lip-. n) quit exultimai, cxūtimct. – qua existimetur cxiiimet ВГрAK, quit vpinalûr cxiit.mt/ur K, quts existimet II. quid op.naiur existimet I, rît Opinatum existimetur Pa; scientiae Cit_ dr ratione rc-pclit K, ct rcpciita ita cornet ut hic legal: autem op.nianh at quad existimetur ease poaibitr etc.
«) – therjngica ABDEHL., ct si λ) de ipfb. – Om. ABF. μ) quidem. – Om. Pn. – Pro jfrfrt et tcinitia, teientia et opinio A. – Pro cuMecto. de lubirclu P. v) j/quif... upmttur. – aliquid [quidam aliquid D, unus aliquid I)	

Commentaria Cardinalis Caietani

IN articulo quinto, in responsione ad primum, adverte quod non dicit absolute quod fideles in hoc differunt ab infidelibus quia vident: »cd quin habent notitiam <i>inquattum per lumen fidet videntur esse credenda</i> . Quod est dictu : Habent notitiam quantum est ex parte luminis fidei, quod est natum facere quod videantur credenda. Et sic non oportet dicere quod quilibet fidelis habet dc facto huiusmodi evidentiam cx lumine fidei : sed quod habet illam quantum est cx parte luminis fidei. Quod est dictu quod habet lumen unde potest habere huiusmodi notitiam ct evidentiam .	imperfecte quia, ut dicitur in I <i>Poster.</i> * non sciet carens '.Oj. resolutione usque ad principia evidentia sibi. Theologia ergo in nobis viatoribus est secundum sc vere scientia subaltrnata; non tamen in statu scientiae, quousque continuetur cum evidentia principiorum illius. Et propterca, dato quod sit dc creditis, non sequitur aliqua contradictio, nec quod fides ct scientia sint dc eodem: quia hoc. scilicet quod scientia ct fides non possunt esse dc eodem, intdligitur dc scientia in statu scientiae, ct non de scientia in statu imperfecto.
• CT., <rt., ꝑc. Corn total., num. <ni. x	III. In responsione ad quartum eiusdem articuli recale dicta in Prima Secundae Et adverte quod, licet alia ratio sic dc mcompossibihtate scientiae cum opinione ct cum bde, convenit tamen in hoc omnis carum incompossibiliutis ratio, quia scilicet tenet se cx parte subiecti simpliciter et non secundum quid. Existimare namque A esse ct non existimare A esse, videre A esse et non videre A esse, ex parte subiecti distinguuntur ct opponuntur: ct propterca incompossibilia sunt in eodem subiecto simpliciter. Sic autem distinguuntur scientia, fides cl opinio. Num sciens videt A esse sic quod existimat impossibile aliter sc habere; opinans aliququaliter videt A esse, sed non ita quod existimet impossibile aliter sc habere; credens autem, licet existimet impossibile aliter sc habere, non tamen hoc habet cx evidencia, nec videt A esse. Dico nutem <i>subiecti simpliciter</i> , ad excludendum sublectum secundum quid: puta Socratem ut geometram, ut sic dispositum, ut credentem, ct opinantem, et sic dc aliis. Non enim distinctio horum in hoc consistit quod credens <i>ut sic</i> non videat, ut opinans existimet possibile aliter sc habere, ut sciens videat, etc.: sed in hoc quod subtectum dc quo simpliciter ct absolute scribentur credere A cs>c, dc eodem non potest simul veriticiari scire A esse; ct similiter est dc opinione ct scientia.
• Ct i' <rt. l. qu. i. itu a.	
So mmas Tarot- D. Tiio mak T. V.	

At Mi quis aliter definire voluerit ho» terminus, non crit quaestio cum co de re, sed de vocabulis. Quam eis relinquo. Cum autem audi» differentiam inter opinantem ct scien- tem in existimando vel non existimando impossibile aliter se habere, memento quod, quia *bonum consurgit ex causa integra, malum autem ex particularibus defectibus* ideo ad hoc quod aliquis sit sciens, exigitur quod impossibile sit aliter se habere ct secundum se ct secundum existima- tionem nostram; sed ad hoc quod sit opinans, quidquid

horum deficiat, sufficit. Si enim conclusio vel ratio secun- dum se est impossibilis aliter se habere, ct ab hoc non penetratur quod sit talis, opinans est. Et similiter ii ratio aut conclusio possibilis est aliter se habere, et iste putat quod impossibile sit aliter xe habere, opinans est secundum naturam sui status, aliunde nesciens illudmct: quia non ex meritis notitiae, sed propriae phantasiae, existimat impos- sibile esse aliter se habere; ct in veritate sublectum talis notitiae deberet aestimare esse possibile aliter se habere.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM CREDIBILIA SINT PER CERTOS ARTICULOS DISTINGUENDA

111 *Sent.*, xxv, qu. i, art. i. qu' i; art. 2, ad 6; I *Cor.*, cap. xт, |cçt. l.

SEXTUM s,c proceditur. Videtur quod credibilia non sint per certos articulos rfôæçft distinguenda. Eorum enim omnium ^ ^ ^ ^ quae in sacra Scriptura continentur est fides habenda. Sed illa non possunt reduci ad aliquem certum numerum. propter sui multitu- dinem. Ergo superfluum videtur articulos fidei distinguere.

2. Praeterea, materialis distinctio, cum in in- finitum fieri possit, est ab arte praetermittenda. Sed formalis ratio obiecli credibilis est una et indivisibilis, ut supra * dictum est, scilicet veritas prima: et sic secundum rationem formalem credi- bilia distinguere non possunt. Ergo praetermittenda est credibilium materialis distinctio per articulos.

3. Praeterea, sicut a quibusdam dicitur, ar- ticulus est *indivisibilis veritas de Deo arctans nos credendum* ♦ Sed credere est voluntarium: quia, sicut Augustinus dicit * *nullus credit nisi Volens*. Ergo videtur quod inconvenienter distin- guantur credibilia per articulos.

Sed contra est quod Isidorus dicit: *Articulus est perceptio divinae veritatis tendens in ipsam*. Sed perceptio divinae ventatis competit nobis secundum distinctionem quandam: quae enim in Deo unum sunt in nostro intellectu multiplican- tur. Ergo credibilia debent per articulos distinguere.

Respondeo dicendum quod nomen *articuli* ex graeco videtur esse derivatum. *Arthron* * enim in graeco, quod in latino *articulus* dicitur, signi- ficat quandam coaptationem aliquarum partium distinctarum. Et ideo particulae corporis sibi in- vicem coaptatae dicuntur membrorum articuli. Et similiter in grammatica apud graecos dicuntur articuli quaedam partes orationis coaptatae aliis dictionibus ad exprimendum earum ? genus, nu- merum vel casum. Et similiter in rhetorica arti- culi dicuntur quaedam partium coaptationes: dicit enim Tullius, in IV *Rhet.* * quod *articulus dicitur cum singula verba intervallis distinguuntur caesa oratione, hoc modo: Acrimonia, voce, vultu ad- versarios perterruiſti* \ Unde ct credibilia fidei

Christianae dicuntur per articulos distinguere in- quantum in quasdam partes dividuntur habentes aliquam coaptationem ad invicem.

Est autem obiectum fidei aliquid non visum circa divina, ut supra dictum est. Et ideo ubi - α π — B . [

occurrit aliquid speciali ratione non visum, ibi est specialis articulus: ubi autem multa scun- dum eandem rationem sunt incognita \ ibi non sunt articuli distinguendi. Sicut aliam difficulta- tem habet ad videndum quod Deus sit passus, et aliam quod mortuus resurrexerit ? : et ideo l Ii B 1 1 B 9 B* w B B B | jB

distinguitur articulus resurrectionis ab articulo passionis. Sed quod sit passus, mortuus et se- pultus. unam et eandem difficultatem **habent**ç ita quod, uno suscepto, non est difficile alia suscipere: et propter hoc omnia haec pertinent ad unum articulum.

Ad primum ergo dicendum quod aliqua sunt credibilia de quibus est fides secundum se; aliqua vero sunt credibilia de quibus non est fides se- eundum se, sed solum in ordine ad alia: sicut etiam in aliis scientiis quaedam proponuntur ut per se intenta, et quaedam ad manifestationem aliorum. Quia vero fides principaliter est de his quae videnda speramus in patria, secundum illud Heb. xi * *Fides est substantia sperandarum re- rum*; ideo per se ad fidem pertinent illa quae dire- cte nos ordinant r ad vitam aeternam “: sicut sunt Ires Personae, omnipotentia Dei, mysterium in- carnationis Christi, et alia huiusmodi. Et secun- dum ista distinguuntur articuli fidei. Quaedam vero proponuntur in sacra Scriptura ut credenda non quasi principaliter intenta, sed ad praedicto- rum manifestationem: sicut quod Abraham habuit duos filios *, quod ad tactum ossium Elisaei suscitatus est mortuus * et alia huiusmodi; quae narrantur in sacra Scriptura in ordine ad mani- festationem divinae maieslatis vel incarnationis Christi. Et secundum talia non oportet articulos distinguere.

Ad secundum dicendum quod ratio formalis obiecli fidei potest accipi dupliciter. Uno modo,

e) *Arthron*. – *Arthros* P. – Pro in praeeo, firaccc ABCF, praeeo Dpn. – Pro coaptationem, coaptionem GH, coaptationem sire aece- ptionem K.
p) *earum*. – *eorum* PDGHK.
y) *hoc modo...* perferruiiti. – et hoc modo acrimonia dicitur voce vultu advenarios praeteriviae G; dicitur addit ctiarn K.

ô) *incopnita*. ~ *copuita vel incognita* codice *cognita vel non co- gnita* Pu.
1) *rc»urrexcrit*. – *furrexit* AHCDFKb.
t) *habent*. – *habet* codice».
rj) *ordinant*. – *ordinent* ABF.
Oj) *omnipotentia*. – *omnipotentù* Pa.

cx parte ipsius rei creditae. Et sic ratio formalis omnium credibilium est una, scilicet veritas prima. Et ex hac parte articuli non distinguuntur. Alio modo potest accipi formalis ratio credibilium ex parte nostra ^l. Et sic ratio formalis credibilis est ut sit non visum. Et ex hac parte articuli fidei distinguuntur, ut visum * est ♦

Ad tertium dicendum quod illa definitio datur de articulo magis secundum quandam etymolo-

giam nominis prout habet derivationem latinam, quam secundum eius veram significationem prout a graeco derivatur. Unde non est magni ponderis. – Potest tamen dici › quod, licet ad credendum necessitate coactionis nullus arctetur, cum credere sit voluntarium; arctatur tamen necessitate finis, quia *accedentem ad Deum oportet credere*, ct *sine fide impossibile est placere Deo*, ut Apostolus dicit, *Heb.* xi ♦

l) *neutra*. – *noitri* P.
m) v iju m. – *dictum* G.

λ) *dici*. – *tic dici* P.

Commentaria Cardinalis Caiotani

N «rticulo sexto, responsione od secundum, adverte quod, cum dicitur *ratio formalis ex parte nostri*, ly *ex parte nostri* diminuit a ratione formali obiccti simpliciter. Et proptercu non › alet argumentum : Non-visum est ratio formali» obiccti fidei cx parte nostri. Ergo est ratio formalis obiccti fidei. Ei hinc provenit quod quutquot attulerunt rat'oncs °d probandum quod non-visum nonestratioformalii obiccti fidei, nihil contra Auctorem › concluserunt: quamvis ipsi forte crediderint contra › Auctorem dicere * Quin enim esse non visum est vere conditio obiccti ndei

cx parte obiccti sc tenens, ut patet ex antedictis * (oportet › An. 4. enim creditum non esse visum a credente); ct hecc conditio comprehendit omnia credibilia; hnbclque sc ad eu ut formale ad materiale (est siquidem talis credibilium denominatio quam oportet omnia induere ut credibilis rationem habeant: unde et in definitione fidei ab ipso Apostolo ponitur, *ad Heb.* xt ›) ideo nonnulla ratio formalis est credibilium quod credibilia sint. Non tamen est absolute dicenda ratio formali» obiccti fidei. Unde in re hac meminerint disputantes ne protervia sit in vocabulis, cx quo constat de re.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM ARTICULI FIDEI SECUNDUM SUCCESSIONEM TEMPORUM CREVERINT

Infra, qu. n. art. 7; qu. t.nxiv, en. 6; III *Sent.*, dist. WV, qu. 11, .irt. 2. §qu 1.

">D SEFr,WUM s,c p r o c e d i t u r . Videtur quod articuli fidei non creverim secundum temporum successionem Quia, ut Apostolus dicit, ad *Heb.* xi * *fides est substantia sperandarum rerum*. Sed omni tempore sunt eadem speranda. Ergo omni tempore sunt eadem credenda.

2. Praeterea, in scientiis humanitus ordinatis per successionem temporum augmentum factum est propter defectum cognitionis in primis qui scientias invenerunt: ut patet per Philosophum, in II *Metaphys.* ' Sed doctrina fidei non est inventa humanitus, sed tradita a Deo: *Dei enim donum est*, ut dicitur *Ephes*, 11 Cum igitur in Deum nullus defectus scientiae cadat, videtur quod a principio cognitio credibilium fuerit perfecta, ct quod non creverit secundum successionem temporum.

3. Praeterea, operatio gratiae non minus ordinate procedit quam operatio naturae. Sed natura semper initium sumit a perfectis: ut Boetius dicit, in libro *de Consol.* Ergo etiam videtur quod operatio gratiae a perfectis initium sumpserit, ita quod illi qui primo « tradiderunt fidem perfectissime eam cognoverunt.

4. Praeterea, sicut per Apostolos ad nos fides Christi pervenit, ita etiam in veteri Testamento

per priores Patres ad posteriores devenit cognitio fidei: secundum illud *Deui*, xxxn ♦ *Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi*. Sed Apostoli plenissime fuerunt instructi de mysteriis: acceperunt enim, *sicut tempore prius, ita et ceteris abundantius*, ut dicit Glossa ♦, super illud *Rom.* vni *nos ipsi primitias Spiritus habentes*. Ergo videtur quod cognitio credibilium non creverit per temporum successionem.

Sed contra est quod Gregorius dicit quod *secundum incrementa temporum crevit scientia sanctorum Patrum: et quanto viciniore adventui Salvatoris fuerunt, tanto sacramenta salutis plenius perceperunt*.

Respondeo dicendum quod ita sc habent in doctrina fidei articuli ? fidei sicut principia per se nota in doctrina quae per rationem naturalem habetur. In quibus principiis ordo quidam invenitur, ut quaedam in aliis implicite contineantur: sicut omnia principia reducuntur ad hoc sicut ad primum T, *Impossibile est simul affirmare et negare*, ut patet per Philosophum, in IV *Metaphys.* * Et similiter omnes articuli implicite continentur in aliquibus primis credilibus, scilicet ut credatur Deus › esse et providentiam habere circa hominum salutem: secundum illud *ad Heb.* xi * *Accedentem ad Deum oportet credere quia est,*

a) *illi qui prima*. – *primo illi qui codices* ct 4. – Pro *captaverunt*, CO^{novrrint} BFl.
› *habente. articuli*. – *habet doctrina Jidci ad articulai* !.. – Pro *habetur, haberetur* BFpAE, *habentur* G.

γ) *primum*. – *principium* addunt GsK.
δ) *Deui*. – *Deum* I.

t
B
• In corpore-

•h . m,r» .dd.p.
p"°J*
Z' JAM d'!
c. μ Λo toi/erf
giwcmvx/ OUR
jijm Zfrabrrr.

•s Th.kd i.-
UM. bb. Ia, cap.
1,η. l. >
' Ver», s.

Clp. XTh
: cits m,
Gj / . Up.
• 22.
F. c. un.

• bb. m. pro

3

io@-

«

τ

u¹. °. *

».

ct quod inquirentibus se remunerator sit. In esse enim divino includuntur omnia quae credimus in Deo aeternaliter existcre, in quibus nostra bcatitudo consistit : in fide autem providentiae includuntur omnia quae temporaliter a Deo dispensantur ad hominum salutem, quae sunt via in beatitudinem. Et per hunc etiam modum aliorum subsequentium : articulorum quidam in aliis continentur: sicut in fide redemptionis humanae implicite continetur r^t et incarnatio Christi ut eius passio et omnia huiusmodi.

Sic igitur dicendum est quod, quantum ad substantiam articulorum fidei, non est factum eorum augmentum per temporum successionem : quia quaecumque posteriores crediderunt continebantur in fide praecedentium Patrum, licet implicite. Sed quantum ad explicationem, crevit numerus articulorum: quia quaedam explicite cognita sunt a posterioribus quae a prioribus non cognoscebantur explicite. Unde Dominus Moysi dicit, vi * *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob: et nomen meum Adonai non indicavi* Et David dicit *Super senes intellexi*. Et Apostolus dicit, *ad Ephes* m ! : *Aliis ' generationibus non est agnitus mysterium Christi sicut nunc revelatum est sanctis Apostolis eius et prophetis.*

Ad primum ergo dicendum quod semper fuerunt eadem speranda apud omnes '. Quia tamen ad haec speranda homines non pervenerunt nisi per Christum, quanto a Christo fuerunt remotiores secundum tempus, tanto a consecutione sperandorum longinquoires *: unde Apostolus dicit, *ad Heb.* xi *: *Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas respicientes.* Quanto autem aliquid a longinquoiribus videtur, tanto minus distincte videtur. Et ideo bona speranda distinctius cognoverunt qui fuerunt adventui Christi vicini.

Ad secundum dicendum quod profectus cognitionis dupliciter contingit. Uno modo, ex parte doctentis, qui in cognitione proficit, sive unus sive plures, per temporum successionem. Et ista est

cr S^A.in.An' 6; r», v<r», 5. •PKmm.v.-n. • Ver>. «.

ratio augmenti in scientiis per rationem humanam^t inventis. Alio modo, ex parte addiscentis: sicut magister qui novit totam artem non statim a principio tradit eam discipulo, quia capere non posset, sed paulatim, condescendens μ eius capacitati. Et hac ratione profecerunt homines in cognitione fidei per temporum successionem. Unde Apostolus, *ad Gal.* m *, comparat statum *^o. veleris Testamenti pueritiae.

Ad tertium dicendum quod ad generationem naturalem duae causae praexiguntur, scilicet agens et materia. Secundum igitur ordinem causae agentis, naturaliter prius est quod est perfectius, et sic natura a perfectis sumit exordium: quia imperfecta non ducuntur ad perfectionem nisi per aliqua perfecta praexistentia. Secundum vero ordinem causae materialis, prius est quod est imperfectius: et secundum hoc natura procedit ab imperfecto ad perlectum. In manifestatione autem fidei Deus est sicut agens, qui habet perlectam scientiam ab aeterno: homo autem est sicut materia recipiens influxum Dei agentis. Et ideo oportuit quod ab imperfectis ad perfectum procederet cognitio fidei in hominibus. Et licet in hominibus quidam se habuerint per modum causae agentis, quia fuerunt fidei doctores; tamen *manifestatio Spiritus datur talibus ad utilitatem communem*, ut dicitur I *ad Cor.* xn ♦ Et ideo tantum dabatur Patribus qui erant instructores † fidei de cognitione fidei, quantum oportebat pro tempore illo populo tradi vel nude vel in

Ad quartum dicendum quod ultima consummatio gratiae facta est per Christum: unde et tempus eius dicitur *tempus plenitudinis, ad Gal.* †v ' vm.4. Et ideo illi qui fuerunt propinquiore Christo vel ante, sicut Ioanncs Baptista, vel post, sicut Apostoli, plenius mysteria fidei cognoverunt. Quia et circa statum hominis hoc videmus, quod perfectio est in iuventute, et tanto habet homo perfectiorem statum vel ante vel post, quanto est iuventuti propinquior.

q oiniiei. - unmti homintJi G. amna a l>ca l. komintj a OtrutoVa x) - fuerunt tdiSt sK. λ) humanam. - humanitut lvi. p) condescendent. - condacendit D. v) instructore - institutture» PBDEGHILpKK el j.

Commentaria Cardinali» Caietani

is articuli septimi responsione ad tertium adverte quod Auctor rationem doctoratus, ex quo videbatur quod fides α doctoribus doctioribus proficisci debuisset, reducit ad rationem materiae, ea ratione quia *unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem*. Ex hoc enim quod doctoribus hat est nosse quantum expedit instruendis illius temporis, nulla alia ratio sumi potest cx parte doctorum quam ex parte instruendorum. Quos quia constat se tenere cx parte materiae, patet exigere quod de imperfecto ad perfectum perveniatur. Et sic non solum populus posterior plus scivit populo prioris aetatis; sed doctores posteriores doctiores fuerunt prioribus. Et hoc intcllign salvo capitis excellentia in utroque priori statu, scilicet naturae et legis: ut Auctor inferius docet in qu. c l x xiv, art. 6. Nam Abraham doctus a Deo magis fuit quam posteriores usque ad Moyscn,

sub quo status legis coepit; et Moyses magis edoctus a Deo fuit quam reliqui usque ad tempus gratiae.

11. In eiusdem articuli responsione ad quartum adverte quod cx alia ratione quam praecedente Auctor terminum ponit profectui fidei, scilicet cx consummatione gratiae per Christum et temporis plenitudine. Ex quo habes praeposterum ordinem ante et post Christum : scilicet quod ante Christum, quanto priores tanto minus edocti; post Christum vero, quanto priores tanto doctiores. Et propterca in determinatione quaestionum fidei standum est doctrinae antiquorum Doctorum - et sanctorum Patrum, quos illustratos credimus divino lumine et quoad doctrinam et quoad vitam, magis quam posteriorum, ubi discrepant posteriores ab illis.

Ex hoc tamen non negamus quin etiam post Christum

· av/yr» ox.

una actus posterior habeat doctores in hñi quae sunt fidei praCBtentiones aliqua aetate anteriori, quamvis non omni; puta quod in uetrtto anni millesimi fuerint doctiores doctores in fide quam in aetate anni octingentesimi. Quia etsi regulariter divina doctrina procedat secundum propinquitatem ad Christum, non tamen alligata est illuminatio eius ad ordinem istum. Cuius signum est quod Moysen

creditur elevasse ad visionem divinae essentiae, ad quam nullum posteriorum proximiorumque magis Christo creditur elevatum esse. Nunquam tamen fuerunt aut erunt doctiores quam Apostoli, sicut nec perfectiores: ut patet ex glossa nd /Corn. viii . . – Et est semper sermo de fidei sden- * v»x arc<. lia infusa, non de acquisita: ut patet in littera, ubi Deus doctor et agens, homo vero discipulus ct patiens ponitur.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM ARTICULI FIDEI CONVENIENTER ENUMERENTUR

III Sent., t. κχτ, qu, t, an. a; Gnnpend. Theo/.. cap. crxLvi, de Art Hd. el Sacr. Ecd.) Expos. t̄ Deer., cap, n«

1) OCTAVUM SIC PROCEditUR. VidetUE quod inconuenienter articuli fidei enumerentur. Ea enim quae possunt ratione demonstrativa sciri non pertinent ad fidem ut apud omnes sint credibilia, sicut supra dictum est. Sed Deum esse unum potest esse scitum per demonstrationem: unde et Philosophus hoc in XII *Metaphys.* probat, et multi alii philosophi ad hoc demonstrationes induxerunt. Ergo Deum esse unum non debet poni unus articulus fidei.

2. Praeterea, sicut de necessitate fidei est quod credamus Deum omnipotentem, ita etiam quod credamus eum omnia scientem et omnibus providentem; et circa utrumque eorum aliqui erraverunt. Debuit ergo inter articulos fidei fieri mentio de sapientia et providentia divina, sicut et de omnipotentia.

3. Praeterea, eadem est notitia Patris et Filii: secundum illud Ioan, xiv * Qi/i videt me videt et Patrem. Ergo unus tantum articulus debet esse de Patre et Filio; et, eadem ratione, de Spiritu Sancto.

4. Praeterea, persona Patris non est minor quam Filii et Spiritus Sancti. Sed plures articuli ponuntur circa personam Spiritus Sancti, et similiter circa personam Filii. Ergo plures articuli debent poni circa personam Patris.

5. Praeterea, sicuti personae Patris et personae Spiritus Sancti aliquid appropriatur, ita et personae Filii secundum divinitatem. Sed in articulis ponitur aliquod opus appropriatum Patri, scilicet opus creationis; et similiter aliquod opus appropriatum Spiritui Sancto, scilicet quod *locutus est per prophetas*. Ergo etiam inter articulos fidei debet aliquod opus appropriari Filio secundum divinitatem.

6. Praeterea, sacramentum Eucharistiae specialem habet difficultatem prae multis articulis. Ergo de ea debuit poni specialis articulus. Non videtur ergo quod articuli sufficienter enumerentur.

Sed in contrarium est auctoritas Ecclesiae sic enumerantis.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *

illa per se pertinent ad fidem quorum visione in vita aeterna perfruemur, et per quae ducemur in vitam aeternam. Duo autem nobis ibi videnda proponuntur: scilicet occultum divinitatis, cuius visio nos beatos facit; et mysterium humanitatis Christi, per quem ; in gloriam filiorum Dei accèsum habemus, ut dicitur ad Rom. v * Unde dicitur Ioan, xvii Haec est vita aeterna, ut eo gnoscant te, Deum verum T, et quem misisti lesu in Christum. Et ideo prima distinctio credibilium est quod quaedam pertinent ad maiestatem divinitatis; quaedam vero pertinent ad mysterium humanitatis Christi, quod est pietatis sacramentum, ut dicitur I ad Fim.\\

Circa maiestatem autem divinitatis tria nobis credenda proponuntur. Primo quidem, unitas divinitatis: et ad hoc pertinet primus articulus. Secundo, trinitas Personarum: et de hoc sunt tres articuli secundum tres Personas. Tertio vero proponuntur nobis opera divinitatis propria. Quorum primum perlinet ad esse naturae: et sic proponitur nobis articulus creationis. Secundum vero pertinet ad esse gratiae: et sic proponuntur nobis sub uno articulo omnia pertinentia ad sanctificationem humanam. Tertium vero pertinet ad esse gloriae: et sic ponitur alius articulus de resurrectione carnis et de vita aeterna. Et ita sunt septem articuli ad divinitatem pertinentes.

Similiter etiam circa humanitatem Christi ponuntur septem articuli. Quorum primus est de incarnatione sive de conceptione Christi; secundus de nativitate eius ex Virgine; tertius de passione eius et morte et sepultura; quartus est de descensu ad inferos; quintus est de resurrectione; sextus de ascensione; septimus de adventu ad iudicium. Et sic in universo sunt quatuordecira.

Quidam tamen distinguunt duodecim articulos fidei, sex pertinentes ad divinitatem et sex pertinentes ad humanitatem. Tres enim articulos trium Personarum comprehendunt sub uno: quia eadem est cognitio trium Personarum. Articulum vero de opere glorificationis distinguunt in duos, scilicet in resurrectionem carnis et gloriam ani-

• Art. J. ...I 3-

• S.Tb.kci. m. . Did lib. XI. cap. 1. n. <4

• Vert. 9.

Y

• Art 6, ad 1.

a) omnes. – homines P.
£) articulis. – fidei addit P.
y) ea. – eo PpDxx.
3) ducemur. – ducimur In; et... aeternam om. A.
i) M. – Om. PABFd. – Pro proponuntur, proponentur BEGHLpa.

Q per quem. – quia perfidem G, per quem etiam Hl. per quod Pd.
T.) Deum rerum. – Deum rerum unum ABCFpE et k. rerum Deum unum G, solum Deum verum K, Deum unum verum L, Deum unum «n.
6) ponitur. – proponitur nobis Pa.

1 mac. Similiter articulum * conceptionis et nati-
vitat^{is} coniungunt in unum.
Ad primum ergo dicendum quod multa per fidem
tenemus de Deo quae naturali ratione investigare
philosophi non potuerunt: puta circa providen-
tiam eius et omnipotentiam, et quod ipse solus
sit colendus. Quae omnia continentur sub articulo
unitatis Dei.
Ad secundum dicendum quod ipsum nomen di-
vinitatis importat provisionem quondam, ut in
•qu .mih .mh . Primo Libro dictum est. Potentia autem in
habentibus intellectum non operatur nisi secun-
dum voluntatem et cognitionem. Et ideo omni-
potentia Dei includit quodammodo omnium sci-
entiam et providentiam: non enim posset omnia
quae vellet in istis inferioribus agere nisi ea co-
gnosceret et eorum providentiam haberet.
Ad tertium dicendum quod Patris et Filii et Spi-
ritus Sancti est una cognitio quantum ad unitatem
essentiae, quae pertinet * ad primum articulum.
Quantum vero ad distinctionem Personarum, quae
est per relationes originis, quodammodo in co-
gnitione Patris includitur cognitio Filii, non enim
esset Pater si Filium non haberet: quorum nexus
est Spiritus Sanctus. Et quantum ad hoc bene
moti sunt qui posuerunt unum articulum trium
Personarum. Sed quia circa singulas Personas
sunt aliqua attendenda circa quae contingit esse
errorem, quantum ad hoc de tribus Personis pos-
sunt poni tres articuli. Arius enim credidit Patrem
omnipotentem et aeternum, sed non credidit Fi-
lium coaequalem et consubstantialem Patri: et

ideo necessarium fuit apponere articulum de per-
sona Filii ad > hoc determinandum. Et eadem
ratione contra Macedonium necesse fuit ponere
articulum tertium de persona Spiritus Sancti.
Et similiter etiam conceptio Christi et nativitas,
et etiam resurrectio et vita aeterna, secundum
unam rationem possunt comprehendi sub uno
articulo, inquantum ad unum ordinantur: et se-
cundum aliam rationem possunt distingui, inquan-
tum seorsum habent speciales difficultates.
Ad > quartum dicendum quod Filio et Spiritui
Sancto convenit mitti ad sanctificandam creatu-
ram, circa quod plura || credenda occurrunt. Et
ideo circa personam Filii et Spiritus Sancti plu-
res articuli multiplicantur quam circa personam
Patris, qui * nunquam mittitur, ut in Primo *
dictum est.
Ad quintum dicendum quod sanctificatio creatu-
rae per gratiam et consummatio per gloriam fit
etiam per donum caritatis, quod appropriatur
Spiritui Sancto, et per donum sapientiae, quod
appropriatur Filio. Et ideo utrumque opus pertinet
et ad Filium et ad Spiritum Sanctum per ap-
propriationem secundum rationes diversas.
Ad sextum dicendum quod in sacramento Eu-
chanstiae duo possunt considerari. Unum scilicet
quod .sacramentum est: et hoc habet eandem
rationum cum ahis effectibus gratiae sanctificantis.
Aliud est quod miraculose ibi corpus Christi con-
tinetur: et sic concluditur sub omnipotentia, sicut
ut omnia alia miracula, quae omnipotentiae at-
tribuuntur.

t) *articulum.* – *articulai* D.
O *pertinet.* – *pertinent* P.
λ) *ad.* – *et* ABF, *et ad* IIk. *et quantum ad* pC.

plura. – *plurima* P.
– *quia* rc, *juac* Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo adverte quod Auctor, articulos fidei ex
parte rei creditae enumerandos arbitrans, distinctionem
illam famosam iuxta numerum Apostolorum praetermisit:
ea ratione quia accidit aniculis fidei quod ab uno vel a
pluribus sint. Et simile invenies inferius - de *symboli* no-
mine, quod non a colligentium, sed collectorum plurali-
tate definitur, eadem ratione: quia scilicet accidit symbolo

pluralitas colligentium. In cuius signum, Athanasius solus
symbolum collegit.
In eodem oculo aniculo, in responsione ad primum,
perspice, tu qui omnem rationem putas demonstrationem,
quod Auctor hic explicat quod philosophi non potuerunt
naturali ratione investigare quod solus Deus sit colendus,
et quae de providentia ac omnipotentia eius tenemus.

ARTICULUS NONUS

UTRUM CONVENIENTER ARTICULI FIDEI IN SYMBOLO PONANTUR

III *Scut.*, disL xxv, qu. i, art. i, qu 3.

Idem NONUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
inconvenienter articuli fidei in symbolo
ponantur. Sacra enim Scriptura est re-
gula fidei, cui nec addere nec subtra-
here licet: dicitur enim *Dent*, iv : *Non addetis
ad verbum quod vobis loquor, neque auferetis ab
eo*. Ergo illicitum fuit aliquod ' symbolum con-
stituere quasi regulam fidei, post sacram Scri-
pturam editam.

2. Praeterea, sicut Apostolus dicit, *ad Ephes*, iv : *una est fides*. Sed symbolum est professio fidei.
Ergo inconvenienter traditur multiplex symbolum.
3. Praeterea, confessio fidei quae in symbolo
continetur pertinet ad omnes fideles. Sed non
omnibus fidelibus convenit credere *in Deum*,
sed solum illis qui habent fidem formatam. Ergo
inconvenienter symbolum fidei traditur sub hac
forma verborum : *Credo in unum Deum*.

a) *aliquod.* – *aliud* Pa.

4. Praeterea, descensus ad inferos est unus de articulis fidei, sicut supra * dictum est. Sed in symbolo Patrum ? non fit mentio de descensu ad inferos. Ergo videtur insufficnter collectum.

5. Praeterea, sicut Augustinus dicit * exponens illud Ioan. xiv « Creditis T in Deum, el in me credite », Petro aut Paulo credimus, sed non dicimur credere nisi in Deum. Cum igitur Ecclesia Catholica sit pure aliquid creatum, videtur quod inconvenienter dicatur: in unam sanciam, catholicam et apostolicam Ecclesiam.

6. Praeterea, symbolum ad hoc traditur ut sit regula fidei. Sed regula fidei debet omnibus proponi et publice. Quodlibet igitur symbolum deberet in missa cantari, sicut symbolum Patrum. Non videtur ergo esse conveniens editio articulorum fidei in symbolo.

Sed contra est quod Ecclesia universalis non potest errare, quia Spiritu Sancto gubernatur, qui est Spiritus veritatis: hoc enim promisit Dominus discipulis, Ioan, xvt *, dicens: Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Sed symbolum est auctoritate universalis Ecclesiae editum *. Nihil ergo inconueniens in eo continetur.

Respondeo dicendum quod, sicut Apostolus dicit, ad Heb. xi *, accedentem ad Deum oportet credere. Credere aurem non potest aliquis nisi ei veritas quam credat proponatur. Et ideo necessarium fuit veritatem fidei in unum colligi, ut facilius posset omnibus proponi, ne aliquis per ignorantiam a fidei veritate deficeret. Et ab huinsmodi collectione sententiarum fidei nomen symboli est acceptum.

Ad primum ergo dicendum quod veritas fidei in sacra Scriptura diffuse continetur et variis modis, et in quibusdam obscure; ita quod ad eliciendum fidei veritatem ex sacra Scriptura requiritur longum studium et exercitium, ad quod non possunt pervenire omnes illi quibus necessarium est cognoscere fidei veritatem, quorum plerique, aliis negotiis occupati, studio vacare non possunt. Et ideo fuit necessarium ut ex sententiis sacrae Scripturac aliquid manifestum summarie colligeretur quod proponeretur omnibus ad credendum. Quod

quidem non est additum sacrae Scripturae, sed potius ex sacra Scriptura assumptum .

Ad secundum dicendum quod in omnibus symbolis eadem fidei veritas docetur. Sed ibi oportet populum diligentius instrui de fidei veritate ubi errores insurgunt, ne fides simplicium per haereticos corrumpatur. Et hacc fuit causa quare necesse fuit edere plura symbola. Quae in nullo alio differunt nisi quod in uno plenius explicantur quae in alio continentur implicite, secundum quod exigebat haeticorum instantia.

Ad tertium dicendum quod confessio fidei traditur in symbolo quasi ex persona totius Ecclesiae, quae per fidem unitur. Fides autem Ecclesiae est fides formata: talis enim fides invenitur in omnibus illis qui sunt numero et merito de Ecclesia. Et ideo confessio fidei in symbolo traditur secundum quod convenit fidei formatae: ut etiam si qui fideles fidem formatam non habent, ad hanc formam pertingere studeant.

Ad quartum dicendum quod de descensu ad mferos nullus error erat exortus apud haereticos, et ideo non fuit necessarium aliquam explicationem circa hoc fieri. Et propter hoc non reiteratur in symbolo Patrum, sed supponitur tanquam praedeterminatum in symbolo Apostolorum. Non enim symbolum sequens abolet praecedens, sed potius illud exponit, ut dictum est *

Ad quintum dicendum quod, si dicatur in sanctam Ecclesiam catholicam, est hoc mtelligendum secundum quod fides nostra refertur ad Spiritum Sanctum, qui sanctificat Ecclesiam, ut sit sensus: Credo in Spiritum Sanctum sanctificantem Ecclesiam. Sed melius est. et secundum communiorem usum, ut non ponatur ibi in sed simpliciter dicatur sanctam Ecclesiam catholicam: sicut etiam Leo Papa * dicit.

Ad sextum dicendum quod, quia symbolum Patrum est declarativum symboli Apostolorum, et etiam fuit conditum fide iam manifestata et Ecclesia pacem habente, propter hoc publice in missa cantatur. Symbolum autem Apostolorum, quod tempore persecutionis editum fuit, fide nondum publicata, occulte dicitur in Prima et in Completorio, quasi contra tenebras errorum praetitorum et futurorum.

p) Patrum. – anti^uurum Patrum P.
7) Creditis. – Credite AHCEllt.pEG ct x. – Pro dicimur, dicuntur AUDEFGHL(puf), dicimui C, dicunt lk.

i) a fidei. – fidei a Pj ; fidei om. G.
4) aaumytum. – swmpruw P.
ζ) ibi in. – ibi FpA et X, in Il. om. It.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM AD SUMMUM PONTIFICEM PERTINEAT' FIDEI SYMBOLUM ORDINARE

Infra, qu. ti. art. 3, ad 3; />e qu. t, art. 4, ad i3.

d decimum sic proceditur. Videtur quod non pertineat ad Summum Pontificem fidei symbolum ordinare. Nova enim editio symboli necessaria est propter ex-

plicationem articulorum fidei, sicut dictum est ♦ . Sed in veteri Testamento articuli fidei magis ac magis explicabantur secundum temporum successionem propter hoc quod veritas fidei magis *

a) magh. – magi i ac (et C) magit ☒.

24		QUAESTIO I, ARTICULUS X			
• Art. 7.	manifestabatur secundum maiorem propinquitatem ad Christum t ut supra dictum est. Cesante ergo tali causa in nova Lege, non debet fieri maior ac maior' explicatio articulorum fidei Ergo non videtur ad auctoritatem Sumini Pontificis pertinere nova symboli editio.	pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua: ct tu aliquando Connersus confirma fratres tuos. Et huius ratio est quia una fides ' debet esse totius l Ecclesiae: secundum illud l ad Cor. l * I dipsum · v«n dicatis omnes, et non sint in vobis schismata. Quod servari non posset nisi quaestio fidei de fide exorta determinaretur per eum qui toti Ecclesiae praeest, ut sic eius sententia a tota Ecclesia firmiter teneatur. Et ideo ad solam auctoritatem Summi Pontificis pertinet nova editio symboli: sicut et omnia alia quae pertinent ad totam Ecclesiam, ut congregare synodum generalem et alia huiusmodi.			
	2. Praeterea, illud quod est sub anathemate interdictum ab universali Ecclesia non subest potestati alicuius hominis. Sed nova symboli editio interdictu est sub anathemate auctoritate universalis Ecclesiae. Dicitur enim m gestis primae T Ephesinac synodi i; quod, <i>perlecto symbolo Nicaenae synodi, decrevit sancta synodus aliam fidem nulli licere proferre vel conscribere vel componere praeter definitam a satietis patribus qui in Nicaea δ congregati sunt cum Spiritu Sancto</i> , et subditur anathematis poena; et idem etiam T reiteratur in gestis Chnlcedonensis synodi * Ergo videtur quod non pertineat ad auctoritatem Summi Pontificis nova editio symboli.	Ad primum ergo dicendum quod in doctrina Christi et Apostolorum veritas fidei est sufficienter explicata. Sed quia perversi homines apostolicam doctrinam et ceteras Scripturas l <i>pervertunt ad sui ipsorum perditionem</i> , sicut dicitur II Pct. ult, : ideo necessaria est temporibus procedentibus, explanatio fidei contra insurgentes errores. t -χ			
r •Pan. fl.âct.vj, ta Decr. Jc FMc.	3. Praeterea, Athanasius non fuit Summus Pontifex, sed Alexandrinus Patriarcha. Et tamen symbolum constituit quod in Ecclesia cantatur. Ergo non magis videtur pertinere editio symboli ad Summum Pontificem quam ad alios.	Ad secundum dicendum quod prohibitio et sententia synodi sc extendit ad privatas personas, quarum non est determinare de fide. Non enim per huiusmodi sententiam synodi generalis ablata est potestas sequenti synodo novam editionem symboli facere, non quidem aliam fidem continentem, sed eandem mugis expositam Sic cmm quaelibet synodus observavit, ut sequens synodus aliquid exponeret supra id quod praecedens synodus exposuerat, propter necessitatem alicuius hacresis insurgentis. Unde pertinet ad Summum Pontificem, cuius auctoritate synodus congregatur et eius sententia confirmatur.			
	Sed contra est quod editio symboli facta est in synodo generali. Sed huiusmodi synodus auctoritate solius Summi Pontificis potest congregari: ut habetur in <i>Decretis</i> , dist. xvü \ Ergo editio symboli ad auctoritatem Summi Pontificis pertinet.	Ad tertium dicendum quod Athanasius non composuit manifestationem fidei per modum symboli, sed magis per modum cuiusdam ' doctrinae: ut ex ipso modo loquendi apparet. Sed quia integram fidei veritatem eius doctrina breviter continebat, auctoritate Summi Pontificis est recepta, ut quasi regula fidei habeatur.			
* Art. pnaecd.,	Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, nova editio symboli necessaria est ad vitandum insurgentes errores. Ad illius ergo auctoritatem perlinet editio symboli ad cuius auctoritatem pertinet sententialiter * determinare ea quae sunt fidei, ut ab omnibus inconcussa fide teneantur. Hoc autem pertinet ad auctoritatem Summi Pontificis, <i>ad quem maiores et difficiliiores Ecclesiae quaestiones referuntur</i> , ut dicitur in <i>Decretis</i> , dist. xvn . Unde et Dominus, Luc. ✠χιΓ Petro dixit, quem T Summum Pontificem constituit: <i>Ego</i>				
crt. 33. n					
ac maior. – ac minor CDGpl, aut maior K. γ) primae. – Om. G. 8) in Nicaea. – in Nicaena PBDEFGII1KL, in cena A. Nicaena pC. () editio symboli. – Om. ABFIKpE, ente quam ponit H; pertinere editio symboli in âne ponit t ζ) sententialiter. – finaliter PG. η) quem. – quando &F, 0) una fides. – fides una ABFn.					
<) determinaretur. – declaretur Hx, determinetur P. x) Scripturae. – doctrinas ct Scriptura Pa. λ) est. – fuit PCr ; pro procedentibus. þraccdcntibu PpA et a.- Pro explanatio, explicatio PADj. p) expositam. – exposituram II, explicitant <G, explicantem margo E. v) cuiusdam. – Om. 0.					

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulis nono et decimo simul adverte diligenter quod I Auctor pro eodem computat auctoritatem universalis Ecclesiae, generalis synodi et Papae: ut patet in utroque articulo in argumento non oppositum. Et ratio est quia Papa est pastor et episcopus universalis Ecclesiae cum plenissima potestate.

In articulo decimo dubium primo occurrit circa minorem Propositionem, scilicet: *Hoc autem*, scilicet determinare finnliter quae fidei sunt, *pertinet ad auctoritatem Summi Pontificis*. Nam quidam hoc non admittunt, ex eo quod Papa potest esse haereticus. – Et propter determinationem factam in Concilio Constantiensi ♦: quod scilicet Papa subest concilio universali in his quae sunt fidei. – Et quia

par in parem non habet imperium Ac per hoc, unus Papa · Up. non ligat alium. Et consequenter determinatio facta per J' unum Papam in materia fidei non ligabit successores suos. Et sic, si huiusmodi successores tenerent contra determinationem huiusmodi, non essent haeretici. Quod est inconveniens maximum, quia sic respectu eiusdem determinati ab Ecclesia, noti, etc., unus fidelis esset haereticus et alius non: et determinatio quod est haeresis non esset determinatio simpliciter, sed respectu aliquorum, scilicet qui non sunt Romani Pontifices.

II. Dubium secundo occurrit circa rationem subiectam in littera, scilicet quod *unitas fidei servari non posset in tuta Ecclesia nisi quaestio exorta de fide determinetur per eum qui toti Ecclesiae praeest, tdest Summum Pmtificem*.

QUAESTIO I, ARTICULUS X

Haec namque propositio in ultima sui parte non est vero. Quoniam quaestio de fide exorta potest determinari per communitatem Ecclesiae, scu concilium generale. Communitas enim Ecclesiae praesidet toti Ecclesiae, sicut communitas civitatis toti civitati: quia et princeps vices communitatis gerit, et leges et consuetudines ab ipsa multitudinis unitate institutionem et destitutionem sortiuntur. Et sic in littera, dum n praesidente totius Ecclesiae ad Popam descenditur, sophisma committitur: quoniam ipsa Ecclesiae communitas, quae in concilio generali invenitur, praesidens superior est, et ad eam spectat finalis determinatio de fide, Utpote quae errare non potest.

III. Ad horum brevem intclligentinm (quoniam in tractatu speciali <<: *Auctoritate Papae et Concilii* * hacc tractavimus) sciendum est quod, quia papatus in hoc differt a ceteris humanis principatibus quod reliqui ab ipsa multitudine originem et potestatem habent (multitudo namque, cessante violentia fraudeque, de iure naturae libera est, et constituit sibi caput cum illa potestate quae multitudini videtur), papatus autem non est ab Ecclesia, sed n Deo immediate, ita quod ncc ab Ecclesia ortum habet nec potestatem, tam principaliter quam ministerialiter (Iesus Christus namque, verus Deus, non per Ecclesiae aut Apostolorum ministerium medium, sed per scipsum immediate papatum creavit et Papam, cum dixit Petro: *Pasce oves meas*, loan. ult. -); et ex hoc sequitur quod Papa Ecclesiae praesidet sic ut non solum singula membra, sed ipsa communitas Ecclesiae, subsint Papae (per hoc enim solum communitati multitudinis supra principem potestas reservatur quia ab ipsa multitudine principatus et princeps dependet, hoc autem in papatu et Papa locum non habere iam patet): solus igitur Papa praecst toti Ecclesiae, et non e converso, ut congregatio Constuntiensis, ūniū tantum Obedientiae, sine suo Pupa dubio, tempore schismatis, usurpans in se universalem Ecclesiam, quam ncc simpliciter nec secundum praesentem tunc Ecclesiae statum repraesentabat, decrevisse videtur *. Propter quae non est de decretis illis curandum. In cuius signum, quidquid etiam ab omnibus Obedientiis simul, sede vacante, ibi statutum postmodum est, tanquam essent supra Papam, nullum habuit effectum hactenus nisi schisma iam bis inde ortum, scilicet semel sub Eugenio IV et iterum sub Iulio II. Et tandem semper oportuit omnes succumbere et subiicere se Romano Pontifici, ipsa veritate et Ecclesia Catholica cogente. Et nunquam Romanus Pontifex succubuit, nunquam ab Ecclesia derelictus est: quia nunquam illis decretis fuit subditus.

IV. Et de schismatis quidem primi termino tota Ecclesia testatur in adoratione Nicolai V, qui successit immediate defuncto Eugenio. Ex eo enim quod superstitem Felicem, qui u Basiliensi concilio constitutus fuerat Papa, deposito atque combusto Eugenio in sua statua, non recognovit Ecclesia in Papam, etiam defuncto Eugenio, sed Nicolaum a Cardinalibus electum, superstita, ut dictum est, Eclicc, adoravit; notoric testata est concilium non esse supra Papam, concilium nihil posse contra Papam certum et indubitatum ac Catholicum.

In termino quoque secundi schismatis universalis Ecclesia idem multipliciter testata est. Nam licet fuerit indictum prius conciliabulum Pisanum contra Papam Iulium, auctoritate concilii Constanliensis * in capitulo *Frequens*, a multis cardinalibus et inchoatum, adeo ut processerit usque ad suspensionem Iulii; vidimus tamen sub Leone X, qui vivit et regnat, omnes mundi principes, praelatos et ecclesias concilio Lateranensi, quod adhuc durat, adhaesisse, et ipsum solum unicum ac verum concilium confiteri; et concilio Pisano renuntiare eos qui adhaeserunt, tanquam congregato a non habentibus potestatem congregandi illud. Vidimus etiam cardinales qui Pisano adhaerebant concilio professos publice se schismaticos, et conciliabulum illud Pisanum damnassee in haec verba specialiter et expresse: .Vor, *olim nube schismatis obducti, supernae illustrationis lumine et gratia serenati, compertoque schismatis laqueo quo tenebamur*, etc., *Pisanum conciliabulum, eiusque indictionem ac omnia et singula in eo gesta, anathematizamus acpronun-*

tiamus, credimus ac simpliciter confitemur irrita et inania ac nullius roboris vel momenti, et a non habentibus auctoritatem gesta et facta, quin potius temeritate praesumpta.

Haec illi in schedula ab ipsis publice lectu in contistorio die Lunae, 27 . die mensis Iunii 1513, coram Leone X. . 1 Pap.

Ex quibus patet quod nec lota Ecclesia simul congregata in suis praelatis absque Romano Pontifice, ut fuit in constitutione capituli *Frequens* concilium Constantiense, ut patet in xxxix sessione eiusdem, potest aliquid supra Papam. Et capitulum illud, utpote Apostolica Sede vacante factum, contra iura etiam canonica ., quibus cavetur quod sede vacante nihil innovandum est, quia deest episcopus * qui possit lunm jurisdictionem tueri, nihil valet adversus Papae potestatem. Et confirmatum est hoc in Lateranensi isto concilio, inter cuius decretu * sub Leone X habentur . s.» . «. hacc verba: *Cum etiam solum Romanum Pontificem pro tempore existentem, tanquam auctoritatem supra omnia concilia habentem, conciliorum indicendorum, transferendorum ac dissolvendorum plenum ius et potestatem habere, nedum ex sacrae Scripturae testimonio, dictis sanctorum Patrum, ac aliorum Romanorum Pontificum sacrorumque canonum decretis, sed propria etiam eorundem conciliorum confessione manifeste constet.* Hacc ibi. Ex quibus habes concilium ipsum fateri Pupam supra omnia concilia habere auctoritatem, et ideo posse indicare, transferre, etc.

V. Et quoniam constat quod determinatio constitutiva habens vim coactivam respectu totius ad eius solius auctoritatem spectat qui praesidet toti, alioquin coactivam vim non haberet respectu totius; ideo secundi dubii iam patet solutio. Auctor namque supponit quod verissimum est. scilicet solum Papam praecise Ecclesiae universali (unde et Episcopus dicitur et est Ecclesiae Catholicae), auctoritatemque universalis Ecclesiae et concilii principaliter et totaliter residere in Papa in determinando ea quae sunt fidei.

Et licet, ut in primo proponitur dubio ., Papa ut singularis persona possit errare in fide; ut Papa tamen, indicando et definiendo quid tenendum ub Ecclesia sil de tide, errare non potest. Quod ex eo convincitur quiu omnes fatemur quod tota Ecclesia errare non potest, propter verbum Christi, Matth. ult. *. *Fece ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi:* et Papa determinante Judicialiter et definitive aliquid esse haereticum et ab Ecclesia pro haereri habendum, constat quod omnes tenemur acceptare, et haereticus censeretur quicumque de cetero teneret oppositum pertinaciter: tota igitur Ecclesia errare posset sequens determinationem Papae, si Papa in tali definitione posset errare. Credendum est igitur quod promissionem Ecclesiae factam a Christo, scilicet, *Spintus Sanctus docebit vos amnem veritatem*, loan, xiv *; ipse, cui non est difficilius per unum quam per multitudinem adimplere, per unum caput lotius Ecclesiae adimpleat, ut *lex divinitatis* servetur, quae inferiora per media et media per summa gubernat Et qua ratione dedit Ecclesiae principatum monnrchicum supra totius Ecclesiae vires, eadem ratione monarchal . illi potestatem definiendi quae opportuna sunt dedit absque defectu: Deum enim minus quam naturam deficere decet in necessariis.

Ad id vero quod in primo dubio affertur, quod par in parem non habet imperium, cie.: – dicendum est quod Papa dupliciter definit: scilicet vel ex sola auctoritate papatus, et de his procedit argumentum, et regula quod par in parem non habet imperium; vel exauctoritate papatus ut substat divinae assistendae dirigenti in hoc certe et indubie. Et in his Papa ligat scipsum et successores, et definit irrevocabiliter: eo quod *sine poenitentia sunt dona Dei*, ut dicitur *ad Rom.* xi . . Et ratio est quia in his Papa excedit scipsum: sicut David, in excedendo scipsum, se et omnes vere iudicavit mendaces, dicens * *Fgo dixi in excessu meo: Omnis homo mendax.* Talia nutem sunt ea quae sunt fidei: quod scilicet Papa non ex solu papatus auctoritate, sed ex pnpatu ut substat divinae assistendae ad Ecclesiae fidem veram docendam, definit iudicialiter in materia tidci, excedens scipsum; et propterea detenninat non respectu horum, sed simpliciter et irrevocabiliter, ac ligat se et alios.

•Rom. ijii.-o-Tuta.I.Tract, f.

• v<rv 17.

• Se»», iv, ».

• Se»». xxxM.

• Nom. 1.

• Verv ».

• Ver». 16; ap. m ter rv

• Ek J. Hier. . exo. »; Ca H. /hrr.,ap. »u. • «wunbJfP,

• Ver». ».

• P», ctt.tcn.» (cxiv, »sr» 11'.

^[1] MO.a/r. f.

QUAESTIO SECUNDA
DE ACTU INTERIORI FIDEI

IN DECEM ARTICULOS DIVISA

¶ **¶** e inde considerandum est de actu fidei . Et
1 y primo, de actu interiori; secundo, de actu
exteriori *
• Qu. II.
Circa primum quaeruntur decem.
Primo: quid sit credere, quod est actus interior
fidei.
Secundo: quot modis dicatur.
Tertio: utrum credere aliquid supra rationem
naturalem sit necessarium ad salutem.
Quarto: utrum credere ea ad quae ratio na-
turalis pervenire potest sil necessarium.

Quinto: utrum sit necessarium ad salutem
credere aliqua explicite.
Sexto: utrum ad credendum explicite omnes
aequaliter teneantur.
Septimo: utrum habere explicitam fidem de
Christo semper sit necessarium ad salutem.
Octavo: utrum credere Trinitatem explicite sit
de necessitate salutis.
Nono: utrum actus fidei sit meritorius.
Decimo: utrum ratio humana diminuatur meri-
tum fidei.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CREDERE SIT CUM ASSENSIONE COGITARE

Ht Sent. dut nui, qu. n. nn. 3, qu' j ; De Verity qu. nv, uri. 1; Ad Hebr.f op. », ku. 1.

S D PRIMUM SIC PROCEditur. Videtur quod
credere non sit *cunt assensione cogitare*.
Cogitatio enim importat quandam in-
quisitionem: dicitur enim cogitare quasi
*simul agitare*2. Sed Damascenus dicit, in IV lib.
quod *fides est non inquisitus consensus* Ergo
cogitare non pertinet ad actum fidei.
• Qu. iv, tft-
2. Praeterea, fides in ratione ponitur, ut infra '
dicetur. Sed cogitare est actus cogitativae poten-
tiae, quae pertinet ad partem sensitivam, ut in
• Qa. LUYIII,
art. 4.
Primo * dictum est. Ergo cogitatio ad fidem non
pertinet.
3. Praeterea, credere est actus intellectus:
quia eius obiectum est verum. Sed assentire non
videtur esse actus intellectus, sed voluntatis, sicut
et consentire, ut supra * dictum est. Ergo credere
non est cum assensione cogitare.
art.4--! *H .<1*.
x», art. t.
In contrarium est quod Augustinus sic definit
credere in libro *de Praed. Sanet.* *
• Cap. η.
Respondeo dicendum quod cogitare tripliciter
sumi potest. Uno modo, communiter pro qualibet
actuali consideratione intellectus: sicut Augustinus
dicit, in XIV *de Tnn.* : '*Hanc nunc dico intel-
ligentiam qua * intelligimus cogitantes*. Alio modo
dicitur cogitare magis proprie consideratio intel-
lectus quae est cum quadam inquisitione, ante-
quam perveniatur ad perfectionem intellectus per
certitudinem visionis. Et secundum hoc Augu-
stinus, XV *de Trin.* * dicit quod *Dei Illius non
cogitatio dicitur, sed Verbum Dei dicitur. Cogi-*

*tatio quippe nostra proveniens l ad id quod sci-
mus atque inde formata verbum nostrum verum
est. Et ideo Verbum Dei sine cogitatione debet
intelligi, non aliquid habensformabile, quod possit
esse informe*. Et secundum hoc cogitatio proprie
dicitur motus animi deliberantis nondum perfecti
per plenam visionem ventatis. Sed quia talis mo-
tus potest esse vel animi deliberantis circa inten-
tiones universales, quod pertinet ad intellectivam
partem; ve! circa intentiones particulares, quod
pertinet ad partem sensitivam : ideo cogitare se-
cundo modo sumitur pro actu intellectus delibe-
rantis; tertio modo, pro actu virtutis cogitativae.
Si igitur cogitare sumatur communiter, secun-
dum primum modum, sic hoc quod dicitur *cum
assensione cogitare* non dicit totam rationem eius
quod est credere: nam per hunc modum etiam
qui considerat ea quae scit vel intelligit cum as-
sensione cogitat. Si vero sumatur cogitare secundo
modo, sic in hoc intelligitur tota ratio huius actus
qui est credere. Actuum enim ad intellectum per-
tinentium quidam habent firmam assensionem
absque tali cogitatione, sicut cum aliquis consi-
derat ea quae scit vel intelligit: talis enim con-
sideratio iam est formata. Quidam vero actus in-
tellectus habent quidem cogitationem informem
absque firma assensione : sive in neutram partem
declinent, sicut accidit dubitanti; sive in unam
partem magis declinent sed tenentur aliquo levi
signo, sicut accidit suspicanti; sive uni parti ad-

a) *agitare*. – *cogitare* DpCGn. *coagitare* PABEFGKLSCG ct a.
inquisitus consensus. – *inquisitus consensus* A, *inquisitus auen*
sus CDl, *inquiritur assensu fui* x.
qua. – *quam* PABCDGIKI-κ ρλ .

B) *proveniens*. – *perrenient* PCDI FGHIKl.jJ3 cf κ r j ; pro *nostrum*
verum est, est verum nostrum G; verum om, P,
<) *cogitationem*. – *cognitionem* P. – Pro *decUnent* utroque loco,
declinet D; pro *tenentur, teneatur* DF; pro *adhocieant. adhaereat*
ADFIHKUE ct a, *adhibeat* G.

QUAESTIO II, ARTICULUS II

haereant, tamen cum formidine alterius, quod
accidit opinanti. Sed actus iste qui est credere
habet firmam adhaesionem ad unam partem, in
quo convenit credens cum sciente et intelligente :
et tamen eius cognitio non est perfecta per ma-
nifestam ζ visionem, in quo convenit cum dubi-
tante, suspicante et opinante. Et sic proprium est
credentis ut cum assensu cogitet: el per hoc distin-
guitur iste actus qui est credere ab omnibus acti-
bus intellectus qui sunt circa verum vel falsum *
Ad primum ergo dicendum quod fides non habet
inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id

quod creditur. Habet tamen inquisitionem quan-
dam eorum per quae inducitur homo ad creden-
dum: puta quia sunt dicta a Deo et miraculis
confirmata.
Ad secundum dicendum quod cogitare non su-
mitur hic prout est actus cogitativac virtutis: sed
prout pertinet ad intellectum, ut dictum est . 11 cor7or⁸
Ad tertium dicendum quod intellectus credentis
determinatur ad unum non per rationem, sed
per voluntatem. Et ideo assensus hic accipitur
pro actu intellectus secundum quod a voluntate
determinatur ad unum.

ζ) mani/ettam. – maximam PABCFGHILpl κκ et d.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CONVENIENTER DISTINGUATUR ACTUS FIDEI PER HOC QUOD EST
CREDERE DEO, CREDERE DEUM ET CREDERE /N DEUM

!!! Sent.. dial. xiiti, qu. il, nrt. 5, qu 3; £). Trrif., qu. nr, vrt. 7, «d 7; In han.t cap. vi, lect. m; Ad Rom., op. iv, icct. 1

* fàëfàSSC! SECbNDUM SIC PROCED,TUR. Videtur quod
inconvenienter distinguatur , actus fidei
per hoc quod est credere Deo, credere
et credere in Deum. Unius enim
habitus unus est actus. Sed fides est unus ha-
bitus: cum sit una virtus. Ergo inconvenienter
ponuntur plures actus eius ?
2. Praeterea, illud quod est commune omni
actui fidei non debet poni ut particularis actus
fidei. Sed credere Deo invenitur communiter in
quolibet actu fidei: quia fides innitur primae
veritati. Ergo videtur quod inconvenienter dis-
tinguatur a quibusdam aliis actibus fidei.
3. Praeterea, illud quod convenit etiam non
fidelibus non potest poni fidei T actus. Sed cre-
dere Deum esse convenit etiam infidelibus. Ergo
non debet poni inter actus fidei.
4. Praeterea , moveri in finem pertinet ad
voluntatem, cuius obieclum est bonum ct finis.
Sed credere non est actus voluntatis, sed intel-
lectus. Ergo non debet poni differentia una eius
quod est credere in Deum \ quod importat mo-
tum in finem.
Sed contra est quod Augustinus hanc dislin-
elionem ponit, in libris ' de Verb. Dom. -.et super
/uα.,.t
" nn. LX1, il.
S;,.m. CXIJV.
• Tact. XXIX.
*
'An.pncc..id3.

intellectum moventis. Si quidem ex parte intel-
lectus, sic in obiecto r fidei duo possunt consi-
derari, sicut supra dictum est. Quorum unum
esi materiale obieclum fidei. Et sic ponitur aclus
fidei credere Deum ⁸: quia, sicut supra * dictum
est, nihil proponitur nobis ad credendum nisi
secundum quod ad Deum pertinet, – Aliud autem
est formalis ratio obiecli, quodl est sicut medium
propter quod tali credibili assenlitur. Et sic po-
nitur x aclus fidei credere Deo: quia, sicut supra * . b
dictum est, formale obieclum fidei esi veritas
prima, cui inhaeret homo ut propter eam cre-
ditis assenliat. – Si vero consideretur lertio modo
obieclum fidei, secundum quod intellectus est
motus a voluntate, sic ponitur actus fidei credere
in Deum: ventas enim prima ad voluntatem re-
fertur secundum quod habet rationum finis.
Ad primum ergo dicendum quod per ista tria
non designantur diversi actus fidei: sed unus et
idem aclus habens diversam relationem ad fidei
obicctum.
Et per hoc etiam patet responsio ad secundum.
An tertii m dicendum quod credere Deum non
convenit infidelibus sub ea ratione qua ponitur
actus fidei. Non enim credunt Deum esse sub
his conditionibus quas fides determinat. Et ideo
nec vere Deum credunt: quia, ut Philosophus
dicit. IX Melaphys. . in simplicibus defectus
cognitionis est solum in non attingendo tota-
liter.
Ad qu kRTUM dicendum quod. sicut supra ' dictum
est. voluntas movet intellectum ct alias vires ani-
mae in finem. Et secundum hoc ponitur actus
fidei credere m Deum.

ar) distinguatur. – distinguantur P.
p) aut. – fida Pd.
7) fidei. – inter fidei P; fidei actus... poni om. G.
5/ m Deum. – credere in Deum l xC, in Deum credere l.» quod
ctt credere in Deum pC, rrgo credere (omhio wq, quod) pK, om.
*K. Deum ct credere in Dium w.
c) libris. – libro PCEFGH1L, /i cd. a.

t) accipitur^l. obiectum. – per comparisonem ad nutu obiectum
potest discerni D.
H) nbieetn. – subiccto Pd.
0) Ikum. – Deo PABEl H!j ct b«; dictum eit om.pKU.
l) quod. – quae D. – Ante tali B .cMl1 dicitur; pro ementitur,
anentire ALpAC« t oportet atreattre debet astcutire G, di-
/entire debemut II, of assentire K, aiseutirt oportet »A, attentif »C,
b) ponitur. – proponitur P. – Pro Deo, Deum PHUA ct κα.

Commentaria Cardinalis Caietani

Particulo secundo quaestionis secundae, omisso primo, Durandus occurrit, in III *Sent.*, disc. xxiii, qu. ir, art. 3, reprehendens dictum hic in responsione ad primum, scilicet quod hi tres actus sunt unus. Inquit enim quod, licet credere Deo et credere Deum sint unus actus, credere tamen in Deum sunt duo actus: quin a duobus est habitibus, scilicet fide et caritate, et signifient credendo et amando ire in Deum.

Ad hoc facile respondetur quod, quia actus imperatus non multiplicatur secundum rem ad multiplicationem principiorum eius, sed unus et idem numero actus u multis est simul virtutibus, ut iciunare est actus unus n temperantia simul et obedientia et caritate, et sic de aliis; ideo credere in Deum, cum sit netus fidei n caritate imperatus, unus numero secundum rem est, quamvis a multis proveniat habitibus. Et quoniam netus elicitus ab uno et imperatus ub altero habitu multiplex est secundum relationem ad multos habitus et obiecti rationes, ideo multi actus apparent, et in multos actu resolvitur eius ratio seu expositio. Et propterea dicitur quod *credere in Deum est amando* etc. Secundum tamen veritatem et proprietatem loquendo, dicendum est quod huiusmodi actus est inulti-

plex, non multi: eo quod claudit in e vim plurium actuum, et non constituitur ex illis unum aggregatum. Denominatione siquidem relativa actu ab netu imperatus formatur, ut in Prima Secundae ♦ dictum ē

11. In responsione ad tertium eiusdem articuli secundi adverte quod de Deo dupliciter loqui possumus. Uno modo, ex parte ipsius Dei. Et sic, cum sit omnino simplicissima res. non potest partim vere et partim false cognosci, sed error falsitatis consistit in non attingendo ipsum. Qui enim putat Deum non esse omnipotentem, et putat ipsum esse actum purum, sapientem, etc.; quidquid intelligit per has affirmationes, non est illa res quae est Deus secundum rem, sed repraesentatus illi sic putanti. Quia in re illa non differt totum et aliquid: ac per hoc non-totum et nihil acquivalent. Et consequenter qui in aliquo illius fallitur nihil illius intelligit. Alio modo, ex parte nostri: idest de Deo secundum quod nobis repraesentatur. Et sic, quia sub multis rationibus repraesentatur, contingit aliqua enuntiatione errare et aliqua vere sentire de Deo, ut patet. Auctor autem in littera loquitur de errore circa divina ex parte ipsius Dei absolute, et ideo dicit quod infideles non vere credunt Deum.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CREDERE ALIQUID SUPRA RATIONEM NATURALEM SIT NECESSARIUM AD SALUTEM

¶ me, en. 3, qu. i; I Conf, (ic/t./, cop. ', III, cap. exnil, rm; Ik IVnh, qu. xiv, art. io; Expos. Synib.; In lioet. de Trin., qu. in, .in. r.

DE TERTIUM sic proceditur. Videtur quod credere non sit necessarium ad salutem. Ad salutem enim et perfectionem cuiuslibet rei ea sufficere videntur quae conveniunt ei secundum suam naturam. Sed ea quae sunt fidei excedunt naturalem hominis rationem: cum sint non apparentia, ut supra * dictum est. Ergo credere non videtur esse necessarium ad salutem.

2. Praeterea, periculose homo assentit illis in quibus non potest iudicare utrum illud quod ei proponitur sit verum vel falsum: secundum illud Zoixu *Nonne auris verba diiudicat?* Sed tale iudicium homo habere non potest in his quae sunt fidei: quia non potest homo ea resolvere a in principia prima, per quae de omnibus indicamus. Ergo periculosum est talibus fidem adhibere. Credere ergo non est necessarium ad salutem.

3. Praeterea, salus hominis in Deo consistit: secundum illud Psalm. *Salus autem iustorum a Domino. Sed invisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque virtus eius et divinitas*, ut dicitur Rom. i ♦ Quae autem conspiciuntur intellectu ? non creduntur. Ergo non est necessarium ad salutem ut homo aliqua credat.

Sed contra est quod dicitur Heb. xi ♦ *Sine fide impossibile est placere Deo.*

Respondeo dicendum quod in omnibus naturis ordinatis invenitur quod ad perfectionem naturae

inferioris duo concurrunt: unum quidem quod est secundum proprium motum; aliud autem quod est secundum motum superioris naturae ♦ .<*.*. Sicut aqua secundum motum proprium movetur ad centrum, secundum autem motum lunae movetur circa centrum secundum fluxum et refluxum * similiter etiam orbes planetarum moventur propriis motibus ab occidente in orientem, motu autem primi orbis ab oriente in occidentem. Sola autem natura rationalis creata habet immediatum ordinem ad Deum. Quia ceterae creaturae non attingunt ad aliquid universale, sed solum ad aliquid particulare, participantes divinam bonitatem vel in essendo tantum, sicut inanimata, vel etiam in vivendo et cognoscendo singularia, sicut plantae et animalia: natura autem rationalis, inquantum cognoscit universalem boni et entis rationem, habet immediatum ordinem ad universale essendi principium. Perfectio ergo rationalis creaturae non solum consistit in eo quod ei competit secundum suam naturam, sed etiam in eo quod ei attribuitur ex quadam supernaturali participatione divinae bonitatis. Unde et supra * dictum est quod ultima beatitudo hominis consistit in quadam supernaturali Dei visione. Ad quam quidem visionem homo pertinere non potest nisi per modum addiscentis a Deo doctore: secundum illud Ioan, vi * *Omnis qui audit a Patre et didicit venit ad me.* Huius autem disciplinae fit homo particeps non statim, sed successive, secundum modum suae naturae.

a) rcsalvere. – rcjlituerc ABFLpCnKic. reducere GUI.
β) intellectu. – intellecta B, per intellectum D. in intellectu G.

¶ partkipatiaue. – ycr/ectfane l'a et ctxBccn.

Omnis autem talis addiscens oportet quod credat, ad hoc quod ad perfectam scientiam perveniat: sicut etiam Philosophus dicit * quod *oportet ad-discentem credere*. Unde ad hoc quod homo perveniat ad perlectam visionem beutitudinis prae-exigitur quod credat Deo tanquam discipulus magistro docenti.

An PRIMUM ergo DICENDUM quod. quia natura hominis dependet a superiori natura, ad eius perfectionem non sufficit cognitio naturalis, sed requiritur quaedam supcrnaturalis, ut šupra dictum est.

Ad secundum dicendum quod, sicut homo per

naturale lumen intellectus assentit principiis, ita homo virtuosus per habitum virtutis " habet rectum indicium de his quae conveniunt virtuti illi. Et hoc modo etiam per lumen fidei divinitus infusum homini homo assentit his quae sunt fidei, non autem contrariis. Et ideo *nihil* periculi vel *damnationis inest his qui sunt in Christo /esu* *, ab ipso illuminati per fidem.

Ad tertium dicendum quod invisibilia Dei altiori modo, quantum ad plura, percipit fides quam ratio naturalis ex creaturis in Deum procedens. Unde dicitur Ecdi. *Plurima super sensum hominis ostensa sunt tibi*.

o) virtutis. - fidei PABCDGHKLpEF ct a, om. sF.

uanfunt. - et quantum D.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo tertio eiusdem quaestionis dubium primo occurrit circa fundamentum assumptum in corpore articuli, scilicet quod *in omnibus naturis ordinatis invenitur quod ad perfectionem naturae inferioris duo concurrunt, unum quod est secundum proprium motum, aliud quod est secundum motum superioris naturae*. Aut enim Auctor intendit loqui de concursu illo quo *supremum infimi attingit infimum supremi*, ct quo, secundum disinam sapientium, *fines primorum iunguntur principiis secundorum* * prout homo in sui supremo participat intclligere, quod est angelii.» proprium. Et sic, licet propositio credatur veru, nihil tamen probat ad propositum. Quiit concursus iste duorum motuum non est per additionem aliquam supra naturam inferiorem: sed per hoc quod natura inferior est id quod est, quoad propria libi, totaliter; quoad propria vero superiori, participative tantum ct Imperfecte; utrumque tamen est secundum simplicem essentiam suam. cx qua manat motus uterque. Concursus autem naturae rationalis ct divinae per fidem fit per aliquam rem supcrnaturalcm superadditam naturae rationali.

Aut Auctor intendit de concursu alio quo nutum superior movet per suam actionem inferiorem, ut littera sonat. Et sic propositio assumpta est false. Quoniam universalis est, et non probatur nisi in aqua ct sphaeris caelestibus aliis n prima. Habet enim instantiam in terra et in prima sphaera caelesti ct in mixtis, in quibus nulla apparentia vcrificandi hanc propositionem relucet.

II. Dubium secundo est circa minorem, scilicet: *Natura rationalis, inquantum cognoscit universalem boni ct entis rationem, habet immediatum ordinem ad universale essendi principium*. Natura siquidem rationalis potest dupliciter sumi: scilicet secundum esse; ct secundum operari operatione immanente, scilicet cognitione ct appetitione. Et hoc adhuc dupliciter sumi potest; primo, absolute; secundo, secundum hanc vel illam rationem. Et quod secundum esse quidem immediate sit a Deo per creationem, in Primo Libro ostensum fatemur. Et similiter quod secundum intellectum ct voluntatem immediate beatificetur o Deo, superius * monstratum est. Sed quod secundum hanc specialem rationem, seu cx hac, scilicet inquantum cognoscit entia ct boni universalem rationem, habeat immediatum ordinem ad universale essendi principium, non apparet: quoniam cx universali in praedicando ad universale in essendo proceditur.

III. Dubium tertio novitiorum est circo oliam subsumptam in eiusdem rationis progressu propositionem, scilicet quod *ad Dei visionem homo pertingere non potest nisi per modum discentis a Deo doctore*. Hoc enim falsum esse constat cx eo quod pueri baptizati perveniunt ad illam decedentes absque disciplina. Et ipse Iesus Christus, secundum quod homo, habuit illam absque disciplina actuali ct habituali: quia statim beatus absque fide fuit.

IV. Ad primum dubium * dicitur quod propositio illa

assumpta sumitur secundo modo. Et intclligitur de naturi quae sunt primo partes universi, quae sunt solae incorruptibiles, elementa scilicet, corpora caelestia ct intellectualia. In cuius signum, in his tantum Auctor, quasi inductive, eam manifestavit. Et ob hoc cessat obiectio de mixtis. De terra autem dicitur quod ad terrae perfectionem duo concurrunt alterum secundum proprium motum, scilicet quies in centro; alterum secundum motionem activam caelestis corporis in cam, scilicet germinatio vegetabilium ct animalium; quae pertinere nd perfectionem terrae sacra Scriptura testatur dicens * *Igitur perfecti sunt caeli et terra et omnis ornatus eorum*. Ad id autem quod de primo caelo obiicitur aliter dicendum est theologice et aliter physice. Nam ponendo caelum empyrcum totum lucidum ct plenum angelis, etc., satis patet perfectionem illius cx ornatu angelorum ct corporum glorificatorum compleri. Non egrediendo nutem limites notorum nobis cx lumine naturali, dicitur quod primi mobilis perfectio consurgit cx duobus: quorum alterum cx propria manat natura, scilicet motus de eodem ad idem in tot horis; alterum cx actione superioris est naturae, scilicet sempiternius motus per se primo, ut in quaestione quam de hoc olitn fecimus ♦ ostensum est. Et sic manet solida maxima inducta in littera, lit. iStfil

V. Ad secundum dubium - dicitur quod ly *inquantum* - Num. u. in proposito tenetur spccificativc. Et intendit Auctor quod, licet natura rationalis ordinetur a Deo non immediate, sed mediante natura intellectuali superiori, quia illuminatur per angelos; inquantum tamen natura nostra rationalis attingit ad verum ct bonum absolute, oportet ad Deum immediate ordinari, quia verum ct bonum absolute in solo Deo est, ut in qu. 11 ' Secundi Libri dictum fuit. Et si diligentius perspexeris, percipies Auctorem in hac specificatione tria simul fecisse: dum ct determinat secundum quam rationem de homine loquitur, scilicet secundum quod est capax boni universalis (hanc enim capacitatem sonat cognoscere universalem boni ct entis rationem: qui enim universalem boni rationem cognoscit naturam necesse est habeat illius capacem secundum intellectivam ct appetitivam partem, licet remote); ct docet maximam pracassumpum de immediatis intclligi; ct immediatum ordinem inter illa non esse exigendum nisi secundum aliquid. Sic enim omnes inferiores sphaeras ad primum mobile, aquam nd lunam, ct terram nd caeleste corpus immediatum ordinem habere opinandum est, quamvis multum distent. Et similiter natura rationalis, ut capax est ipsius boni universalis, quod in solo Deo est, immediatum ordinem habet ad univenale essendi principium ut ud obiectum, finem et movens; nihil enim movere potest nd talem finem et tale obiectum nisi ipse Deus, qui est universale essendi principium. Et in hoc quia communient natura nostra rationalis cum natura intellectuali angelorum, utramque immediate nd Deum oportet ordinem habere secundum triplicem rationem explicatam, scilicet ut moventem, ut finem et obiectum.

ii. . 3.

• incolore,

S.Th.

nr.

• Qi». X, >rt. y

• I. II. ., q» II. ert.8;qu.r.art.t>.

• Nam. ».

2*. U a

au. xfr»
H qu.

Nam. ro.

VI. Ad tertium dubium * dicitur quod sermo litterae est de pertingentibus nd visionem Dei per actus proprios. Pueri nutern, licet per disciplinam fidei habitualis, non tamen per proprios actus, sed lesu Christi meritum: ipsa autem Christi anima cx unione personali ad Verbum, quasi naturali concomitantia, visione divina perfusa est. Unde Auctor, attendens quod visio Dei est perfectio suprema intellectus; et non est innata, ut visio principiorum, neque per inventionem acquisibilis, ut visio conclusionum scitarum perfecte ab his qui pollent ingenio; ct quod per actus proprios dispositis ad illam communicatur: cum propria dispositio et via ad visionem intellectualem sit disciplina α docture vidente, fultus auctoritate Scripturae, necessitatem fidei intulit sicut in discipulis,

VII. In eodem articulo tertio scito quod de facto tantus est divinus amor erga universum ut non suffecerit Deo communicare se per naturales participationes, creando universum cx tot essendi participationibus constitutum quot divina bonitas naturaliter participabitis secundum ordinem suae sapientiae erat ; sed, cum videre Deum fniique aperte Deo soli divinae naturae naturale sit ct esse possit, ac per hoc creatae et creabiles naturae non poterant naturali participatione habere divinam visionem ac perfectam fruitionem, communicavit per gratiam quod incommunicabile erat per naturam, ct effecit omnes intellectuales et rationales creaturas habiles ad divinum visionem ct fruitionem ex hoc ipso

⊘Γ *

«Quod ordinavit eas ut essent *dirutae naturae consortes* per gratiam, ct ud id quod soli Deo naturale est, scilicet videre Deum ct frui Deo, pervenire possent. Et quin pervenire ad visionem huiusmodi propriis actibus non possumus nisi convenienter adiuti fuerimus divino ducatu, qui fit docendo, ut in littera dicitur; ideo oportet credere Deo docenti nos ea quae visuri sumus, quae praeparavit suis electis.

Ubi patet primo, quomodo in natura rationali invenitur, ultra id quod est ei naturale, perfectio supernatural» secundum motum superioris, hoc est divinae naturae, per gratiam. – Patet secundo, quam optima ratio ad hoc allata fuerit ab Auctore in littera, arguendo a conditionibus naturalibus creaturarum. Quae adeo est probabilis ut necessaria apparent. – Patet tertio, quam iustc exigatur a rationalibus creaturis quoti credant supernaturalia ct operentur conformia supcrnaturalibus. Par namque est iustitiac ratio ut exigantur opera conformia supernatural! naturae, ad quam accitae sunt per gratiam ; et ut exigantur opera conformia naturae rationali, quam naturaliter habent. Nem quia naturam rationalem habent, iustc exigitur ut operentur confonnitcr nd illam ct vitent difformia ab illa. Et eadem ratione, quia consortium divinae naturae habent cx Dei munere, iustc exigitur ut operentur conformia divino consortio et vitent quuncumque contraria sunt illi. Et quoniam credere revelatu a Deo est unum istorum, quoniam est via ad perfectionem divini consortii; ideo necessarium est credere et damnable est non credere. Et proptcrca in littera concluditur quod est necessarium ad salutem.

VIII. In responsione ad secundum in eodem articulo adverte quod fidelis dupliciter considerari potest: primo, cx parte habitus fidei; secundo, cx parte ipsius habentis dictum lumen fidei. Si consideretur cx parte habitus, sic tutus est; quia tale lumen, quantum est cx se, inclinat in vere credibilia ct dissentire facit u contrariis; quamvis non cum evidentia nortra circa particulare credibile, sicut facit habitus principiorum. Et propter hoc, si sumatur cx parte nostri, contingit fluctuare, usque nd exclusionem habitus fidei.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CREDERE EA QUAE RATIONE NATURALI PROBARI POSSUNT SIT NECESSARIUM

111 *Soit.* d»»t. rov, 4Π. 3, qu' i; I Gj«f. *fient.*, cap. iv; De *lent.*, qu. xrv, art io; in *Boet. de Tritt.*, qu. ni, art- t.

d quantum sic proceditur. Videtur quod ea quae ratione naturali probari possunt non sit necessarium credere. In operibus Dei nihil superfluum invenitur. multo minus quam in operibus naturae. Sed ad id quod per unum potest fieri superflue apponitur aliud. Ergo ea quae per naturalem rationem cognosci possunt superfluum esset per fidem accipere.

Qu. I. an. §.

2. Praeterea, ea necesse est credere de quibus est fides. Sed non est de eodem scientia et fides. ut Supra l habitum est. Cum igitur scientia sit de omnibus illis quae naturali ratione cognosci possunt, videtur quod non oporteat credere ea quae per naturalem rationem probantur.

3. Praeterea, omnia scibilia videntur esse unius rationis. Si igitur quaedam eorum proponuntur homini ut credenda, pari ratione omnia huiusmodi nccessc esset credere. Hoc autem est falsum. Non ergo ea quae per naturalem rationem cognosci possunt necesse est credere.

Sed contra est quia necesse est Deum credere esse unum et incorporeum, quae naturali ratione a philosophis probantur.

Respondeo dicendum quod necessarium est ho-

mini accipere per modum fidei non solum ea quae sunt supra rationem, sed etiam ea quae per rationem cognosci possunt. Et hoc propter tria. Primo quidem, ut citius homo ad veritatis divinae cognitionem perveniat. Scientia enim ad quam pertinet probare Deum esse et alia huiusmodi de Deo, ultimo hominibus addiscenda proponitur, praesuppositis nullis aliis scientiis. Et sic non nisi post multum tempus vitae suae homo ad Dei cognitionem perveniret. – Secundo, ut cognitio Dei sit communior. Multi enim in studio scientiae proficere non possunt: vel propter hebetudinem ingenii; vel propter alias occupationes et necessitates temporalis vitae; vel etiam propter torporem addiscendi. Qui s omnino a Dei cognitione fraudarentur nisi proponerentur eis divina per modum fidei. – Tertio modo, propter certitudinem. Ratio enim humana in rebus divinis est multum deficiens: cuius signum est quia philosophi, de rebus humanis naturali investigatione perscrutantes, in multis erraverunt ct sibi ipsis contraria senserunt. Ut ergo esset indubitata et certa cognitio apud homines de Deo. oportuit quod divina cis per modum fidei traderentur, quasi a Deo dicta, qui mentiri non potest.

a) *Qui.* – *Propter* d, *quae* κ.

Ad primum ergo dicendum quod investigatio naturalis rationis non sufficit humano generi ad cognitionem divinorum etiam quae ratione ostendi possunt. Et ideo non est superfluum ut talia credantur L

Ad secundum dicendum quod de eodem non potest esse scientia et fides apud eundem. Sed

id quod est ab uno scitum potest esse ab alio creditum, ut supra ' dictum est.

Ad tertium dicendum quod, si omnia scibilia conveniant in ratione scientiae, non tamen conveniunt in hoc quod aequaliter ordinent ad bca-litudinem. Et ideo non aequaliter omnia proponuntur ut credenda.

• Loc. CM. io ATP

p) credantur. – credant P.

Commentaria Cardinalin Caietani

In articulo quarto nota, novitie, quod postquam monstratum est * necessarium esse credere, particulariter quarendum restabat an sit necessarium credere talia, puta scibilia; et sic, puta explicite, etc., ut in sequentibus fit.

In responsione ad primum eiusdem quarti articuli dubium novitiorum occurrit : quia Deus, vel natura, defecisse videtur in necessariis naturalibus, si vera est praesens littera Nam in littera dicitur quod investigatio rationis naturalis non sufficit humano generi ad cognitionem divinorum quae naturaliter sciri possunt. Si enim non sufficit, constat quod deficit n naturalibus.

Ad hoc dicitur quod ratio naturalis ad naturalia huiusmodi sufficit et non sufficit humano generi, diversimode considerando humanum genus. Si enim sit sermo de humano genere secundum singulos homines, constat quod

ratio naturalis non sufficit ad huiusmodi: ut patet in multis ineptis et mulieribus, et propter multas occupationes rationabiles. Si nutem loquamur de genere humano secundum ipsius communitatem, sic dicendum est quod ratio naturalis sufficit ad haec. Distributum quippe est ut hi ad contemplationem sapientiae, illi ad agriculturam, alii ad alia nati sint: sicque ut humano generi ratio sufficiat ad hoc quod sapientia ceteraque adsint, quamvis non omnia singulis. Et quoniam Auctor de cognitione divinorum necessaria humano generi secundum singulos loquebatur, quia unguli singillatim salvandi vel damnandi sunt; ideo verum dixit, quod ratio naturalis humano generi non sufficit ad cognitionem divinorum scibilium. Et ideo eorum fides non superflua, sed necessaria est valde multis.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM HOMO TENEATUR AD CREDENDUM ALIQUID EXPLICITE

I Sent., dist. XXXIII, ex. 5; UI, JiiU nr., qu. n. 40. I, qu. i, aj /k Verit., qu. xiv, art. It.

QI INtv,M s,c PROCED,TUR· Videtur quod non teneatur homo ad credendum aliquid explicite. Nullus enim tenetur ad quod non est in eius potestate. Sed credere aliquid explicite non est in hominis potestale: dicitur enim Rom. * Quomodo credent ei · quem non audierunt? Quomodo audient sine praedicante? Quomodo autem praedicabunt nisi mittantur? Ergo credere aliquid explicite homo non tenetur.

2. Praeterea, sicut per fidem ordinamur in Deum, ita ut per caritatem. Sed ad servandum praecepta cantatis harno non tenetur, sed sufficit sola praeparatio animi: sicut patet in illo praecepto Domini quod ponitur Maith, v ♦ Si quis percusserit te in una maxilla. praebe ei et altam, et in aliis consimilibus ut Augustinus exponit, in libro de Scrm. Dom. in Monte Ergo etiam non tenetur homo explicite aliquid credere, sed sufficit quod habeat animum paratum * ad credendum ea quae a Deo proponuntur.

3. Praeterea, bonum fidei in quadam obedientia consistit: secundum illud Rom. i * ad obediendum fidei in omnibus gentibus. Sed ad virtutem obedientiae non requiritur quod homo aliqua determinata praecepta observet, sed sufficit

quod habeat promptum animum ad obediendum: secundum illud Psalm.: Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. Ergo videtur quod etiam ad fidem sufficiat quod homo habeat promptum animum ad credendum ea quae ei divinitus proponi possent absque hoc quod explicite aliquid credat.

Sed contra est quod dicitur ad Heb. xi * Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quod inquirentibus se remunerator est.

Respondeo dicendum quod praecepta legis quae homo tenetur implere dantur de actibus virtutum qui sunt via perveniendi ad salutem. Actus autem virtutis, sicut supra * dictum est, sumitur secundum habitudinem habitus ad obiectum. Sed in obiecto cuiuslibet virtutis duo possunt considerari: scilicet id quod est proprie et per se virtutis obiectum, quod necessarium est in omni actu virtutis; et iterum id quod per accidens sive consequenter se habet ad propriam rationem obiecti. Sicut ad obiectum fortitudinis proprie et per se pertinet sustinere pericula mortis et agredi hostes cum periculo propter bonum commune *: sed quod homo armetur vel ense percutiat in bello insto, aut aliquid huiusmodi faciat, reducitur quidem ad obiectum fortitudinis, sed

1

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

†

† vlti. p. 15.

3

• ver».

β

•Ub.r.csp.xw.

T

•v<n 5.

a) cf. – in BEFHILpK et x, illum PΛα. om. DGpC.
β) nmimilibns. – comcquentibut aC. similibut quacUûmibuj »K, om. I, qunationlbux ceteri.
γ) faratum. – pratparatum P.

5) obediendum. – credendum PABCFGILk.i, dimdum sibi K,
1) FOISCHt. – IOUMMt PCDtK et I J.
ζ) quod. – quad ett Pk.j.
CfixiwtMrii. – On». Cftdke- et d.

D, obe-

2. Praeterea, nullus debet examinari de eo quod explicite credere non tenetur. Sed quandoque etiam simplices examinantur de minimis articulis fidei. Ergo omnes tenentur explicite omnia credere.

3. Praeterea, si minores non tenentur habere fidem explicitam, sed solum implicitam, oportet quod habeant fidem implicitam in fide maiorum. Sed hoc videtur esse periculosum: quia posset contingere quod illi maiores errarent. Ergo videtur quod minores etiam debeant habere fidem explicitam. Sic ergo omnes aequaliter tenentur ad explicitum credendum.

Sed contra est quod dicitur *lob i**, quod *boves arabant et asinae pascebantur iuxta eos*: quia videlicet minores, qui significantur per asinos, debent in credendis adhaerere maioribus, qui per boves significantur; ut Gregorius exponit, in *II Moral.* *

Respondeo dicendum quod explicatio credendorum fit per revelationem divinam: credibilia enim naturalem rationem excedunt. Revelatio autem divina ordine quodam ad inferiores pervenit per superiores: sicut ad homines per angelos, et ad inferiores angelos per superiores, ut patet per Dionysium, in *Cael. Hier.* * Et ideo, pari ratione, explicatio fidei oportet quod perveniat ad inferiores homines per maiores. Et ideo sicut superiores angeli, qui inferiores illuminant, habent plenioram notitiam de rebus divinis quam infe-

riores, ut dicit Dionysius, *xn* cap. *Cael. Hier.*; ita etiam superiores homines, ad quos pertinet alios erudire, tenentur habere plenioram notitiam de credendis et magis explicite credere.

Ad primum ergo dicendum quod explicatio credendorum non aequaliter quantum ad omnes est de necessitate salutis: quia plura tenentur explicitum credere maiores, qui habent officium alios instruendi, quam alii.

Ad secundum dicendum quod simplices non sunt examinandi de Subtilitatibus fidei nisi quando habetur suspicio quod sint ab haereticis depravati, qui in his quae ad subtilitatem fidei perlinent solent fidem simplicium depravare. Si tamen inveniantur non pertinaciter perversae doctrinae adhaerere, si in talibus simplicitate deficiant, non eis imputatur.

Ad tertium dicendum quod minores non habent fidem implicitam in fide maiorum nisi quatenus maiores adhaerent doctrinae divinae: unde et Apostolus dicit, *I ad Cor. iv* ♦ *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*. Unde humana cognitio non fit regula fidei, sed veritas divina. A qua si aliqui maiorum deficiant, non praeiudicat fidei simplicium, qui eos rectam fidem habere credunt, nisi pertinaciter eorum erroribus in particulari adhaereant contra universalis Ecclesiae fidem, quae non potest deficere, Domino dicente, *Luc. xxii*: *Ego pro te rogari, Petre ut non deficiat fides tua*.

3) *etiam*. – Om. PCGtf. – *articula* om. Di».

β) *adhaerere*. – cohaerm. P.

γ) *ad* <|wof *pertinet alio*t. – *qui alio*» D) *habent* Dn.

3) *adhaereant*. – *adhaerent* ADCEFHl, *adhaerent* DKL

4) *Pitre*. – Om. G.

Commentaria Cardinalis Caictani

In articulo sexto eiusdem quaestionis nota, in responsione ad secundum, tu qui in patria haereticorum Christi partes agis, quod simplices, ut mulieres, idiotae et huiusmodi, si seducti errant absque pertinacia in subtilitatibus fidei, quod non incurrunt haereticorum culpam nec poenas.

In responsione ad tertium eiusdem articuli nota duo. Primo, quod humana cognitio non est regula fidei, sed divina doctrina. Ac per hoc, quamvis universalis Ecclesiae cognitio fidei non possit errare, non tamen ipsa est fidei regula; sed doctrina divina cui innititur. Et quilibet fidei sive maiorum sive Ecclesiae Innitens nihil aliud facit quam quod doctrinae divinae innititur. Cum hac tamen differentia, ut tuetor dicit, quod fidei maiorum, puta episcoporum vel doctorum Ecclesiae, homo inniti potest bene et male:

bene quidem, absolute eis innitendo; male autem, innitendo eis etiam si contra Ecclesiam tenerent. Ipsi autem universali Ecclesiae non potest homo male inniti: quia promissum est illi indiscutibilis veritas doctrinae divinae in his quae sunt fidei.

Nota secundo, quod Auctor quasi synonyme utitur universalis Ecclesiae et Petri nominibus: quia Petri in se et successoribus suis fides est tides quam tenetur Ecclesia tota suscipere. Et est sermo non de fide illius hominis qui succedit Petro: sed de fide successoris ut definitive docet quid in Ecclesia tenendum de fide. Christus enim nunquam permisit aut permittet cum sic errare: non propter se. sed propter Ecclesiam universalem, quae tenetur sententiam illius sequi.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM EXPLICITUM CREDERE MYSTERIUM CHRISTI SIT DE NECESSITATE SALUTIS APUD OMNES

III *Sent.*, elisu xxv, qu. n, art. a, qu. a, 3; Expos. Utt.; IV, diu n, qu. n, art. a, qu. i; *fit Verity* qu. xiv. art. x j; *Ad tlebr.*, cap. xi, lct. i».

Septimum sic proceditur. Videtur quod credere explicitum mysterium Christi non sit de necessitate salutis apud omnes. Non enim tenetur homo explicitum credere ea quae angeli ignorant: quia expli-

catio fidei fit per revelationem divinam, quae pervenit ad homines mediantibus angelis, ut dictum est *. Sed etiam angeli mysterium Incarnationis Ignoraverunt: unde quaerebant in Psalm.: *Quis est iste Rex Glorae?* et Isaiae *EXin Quis*

a) *Chrùti*. – *incarnationi*» *Oiritti* P.
bCMMAK Tukou D. Tuomak T. V.

l, q« cm, c.pm
l. ·p». UM, verv
· vk» ».

est iste qui venit de Edom? nt Dionysius exponit, cap. vu *Cael. Hier.* Ergo ad credendum explicite mysterium Incarnationis ? homines non tenebantur.

2. Praeterea, constat beatum loannem Baptistam de maioribus fuisse, et propinquissimum Christo, de quo Dominus dicit, Matth. xi * quod *inter natos mulierum nullus maior eo surrexit.* Sed Ioannes Baptista non videtur Christi 7 mysterium explicite cognovisse: cum a Christo quaesierit: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* ut habetur Matth. xi *. Ergo non tenebantur etiam maiores ad habendum explicitam fidem de Christo.

3. Praeterea, multi gentilium salutem adepti sunt per ministerium angelorum; ut Dionysius dicit, ix cap. *Cael. Hier.* Sed gentiles non habuerunt fidem de Christo nec explicitam nec implicitam, ut videtur: quia nulla eis revelatio facta est. Ergo videtur quod credere explicite Christi : mysterium non fuerit omnibus necessarium ad salutem.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *C^or. et Gratia* *: *Illa fides sana est qua credimus nullum hominem, sive maioris sive parvae aetatis, liberari a contagio mortis et obligatione peccati nisi per unum mediatorem Dei et hominum Iesum Christum.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, illud proprie et per se pertinet ad obiectum fidei per quod homo beatitudinem consequitur. Via autem hominibus veniendi ad beatitudinem est mysterium incarnationis et passionis Christi: dicitur enim *Act. iv* *: *Non est aliud nomen datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri.* Et ideo mysterium incarnationis Christi : aliquantulum oportuit omni tempore esse creditum apud omnes: diversimode tamen secundum diversitatem temporum et personarum.

Nam ante statum peccati homo habuit explicitam fidem de Christi incarnatione secundum quod ordinabatur ad consummationem gloriae: non autem secundum quod ordinabatur ad liberationem a peccato per passionem et resurrectionem *: quia homo non fuit praescius peccati futuri. Videtur autem incarnationis Christi praescius fuisse per hoc quod dixit: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae*, ut habetur *Gen. ii* *: et hoc Apostolus, *ad Ephes. v* ♦ dicit *sacramentum magnum esse in Christo et Ecclesia*; quod quidem sacramentum non est credibile primum hominem ignorasse.

Post peccatum autem fuit explicite creditum mysterium Christi ζ non solum quantum ad incarnationem, sed etiam quantum ad passionem

et resurrectionem, quibus humanum genus a peccato et morte liberatur. Aliter enim non praefigurassem Christi passionem quibusdam sacrificiis et ante legem et sub lege. Quorum quidem sacrificiorum significatum explicite maiores cognoscebant: minores autem sub velamine illorum sacrificiorum, credentes ea divinitus esse disposita de Christo venturo, quodammodo habebant velatam cognitionem r. Et sicut supra dictum est, ea quae ad mysteria Christi pertinent tanto distinctius cognoverunt quanto Christo propinquiores fuerunt.

Post tempus autem gratiae revelatae tam maiores quam minores tenentur habere fidem explicitam deysteriis Christi; praecipue quantum ad ea quae communiter in Ecclesia sollemnizantur et publice proponuntur, sicut sunt articuli Incarnationis, de quibus supra * dictum est. Alias autem subtiles considerationes circa Incarnationis articulos tenentur aliqui magis vel minus explicite credere secundum quod convenit statui et officio uniuscuiusque.

Ad primum ergo dicendum quod *angelos non omnino latuit mysterium regni Dei*, sicut Augustinus dicit, *V super Gen. ad Rti.* Quasdam tamen rationes huius mysterii perfectius cognoverunt Christo revelante.

Ad secundum dicendum quod Ioannes Baptista non quaesivit de adventu Christi in carnem quasi hoc ignoraret: cum ipse hoc expresse confessus fuerit, dicens: *Ego vidi, et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei*, ut habetur Ioan. i *. Unde non dixit: *7u es qui venisti?* sed: *Tu es qui venturus es?* quaerens de futuro, non de praeterito. – Similiter non est credendum quod ignoraverit cum ad passionem venturum: ipse enim dixerat *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, praenuntians eius immolationem futuram; et cum hoc prophetae alii ante praedixerint *, sicut praecipue patet in Isaiae l iii. – Potest igitur dici, sicut Gregorius dicit ♦ quod inquisivit ignorans an ad infernum esset in propria persona descensurus. Sciebat autem quod virtus passionis eius extendenda erat usque ad eos qui in limbo detinebantur: secundum illud Zach. ix *: *7u quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu in quo non est aqua.* Nec hoc tenebatur explicite credere, antequam esset impletum, quod per se ipsum deberet descendere.

Vel potest dici, sicut Ambrosius dicit, *super Luc.* ♦ quod non quaesivit ex dubitatione seu ignorantia, sed magis ex pietate. – vel potest dici, sicut Chrysostomus dicit *, quod non quaesivit quasi ipse ignoraret: sed ut per Christum satis-

3) *Incarnationif.* ~ *Christi* addit P. – Pro *tenebantur, tenebuntur* pA. *tenentur* Ln.

γ) *Christi.* – *incarnationis Christi* P.

5) *Christi.* ~ *incarnationis Christi* P.

«) *Christi.* – Om. AB.

ζ) *Christi.* – *incarnationis Christi* P.

η) *habebant velatam cognitionem.* – *habebant velatam* BEFIk r., *fidem habebant velatam* GD, *habebant fidem velatam* GK, *se habebant velatam* (velata 1A) A. *habebant relatum* H, *habebant velamen* 1^

·) *distinctius.* – *difficilius* BEHEpAE κ, *facilius* G>Ak. *clarius difficilior* D, *diffusius* I, *difficilius cognoverunt* quanto a Christo remotiores fuerunt et tanto *facilius* Pa.

1) *qui.* – *ecce qui* PAGK.

x) *cum...praedixerint.* – *tamen hoc prophetae alii ante* (ante om. K) *praedixerunt* ABDEFGHKLpC et n, *tamen hoc prophetiae a* Mirrunt ante pa, *tamen aliqui prophetae hoc non ignoraverunt* ut, *tamen* (cum cd. a) *hoc prophetae aliqui (alii etiam P) non ignoraverunt* (ignoraverint ed. a) *sed praedixerunt ante* (ante praedixerunt P, ante praedixerint cd. a) PUC et a.

λ) *quaesivit.* – *inquisivit* Pa.

1>) *quaesivit quasi.* – *quaesivit quare* AEpE, *quaesivit quod* 1, in. *quisivit quia* Pa. – Pro *satisfieret* eius, *satisfaceret* eius u, *satisfaceret* suis P.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo octavo, omisso septimo, eiusdem quaestionis, in responsione ud tertium, scito quod, cum ibi dicitur quod *summa bonitas Dei, secundum quod intelligitur in S9tpsa, prout videtur a beatis, non potest intelligi sine trinitate Personarum*, ly *non potest* dupliciter sumitur: primo, ut denotat potentiam naturalem; secundo, ut denotat potentiam logicum. Et primo quidem modo esset sensus quod secundum naturalem habitudinem obiecti ad potentiam videntis Deum, non potest aliter esse. Secundo autem modo, quod per nullam potentiam potest aliter esse. Et licet textus iste sufficienter salvetur secundum primum sensum, quia sermo formalis de rebus loquens de potentia carum ut sic interpretandus est; quia tamen etiam in sensu secundo verus videtur, et Thomistnc Scotum, in I *Sent.*, dist. i, qu. n. 1, sibi sentiunt infestum; ideo primo afferam Scoti positionem et rationes; secundo, ostendetur veritas ♦; tertio, solventur oblecta .

II. Tenet igitur Scotus quod, de potentia Dei absoluta, potest beatus videre essentiam divinam non videndo Personas, et unam Personam non videndo alium: eo quia actus habens obiectum primum α quo essentialiter dependet, et obiectum secundarium a quo essentialiter non dependet, potest terminari ad primum absque hoc quod terminetur ad secundarium. Sic autem se habent essentia divina et trinitas Personarum respectu visionis quam habent beati. Ergo. – Minor patet ex hoc quod ratio visibilitatis et fruibilitatis in tota Trinitate una est, scilicet deitas,

III. Praeterea, < Pater prius origine quam generet Filium, est perfecte beatus. Ergo habet in illo priori obiectum perfecte beatificans. Sed non habet in illo priori essentiam communicatam tribus ut obiectum. Ergo non est de ratione essentiae divinae ut est obiectum beatificum, quod beatificet inquantum est communicata tribus. >

Si negetur minor, et dicatur quod Pater habet essentiam ut communicatum tribus pro obiecto; et hoc prius secundum originem, quia habet hoc a se (nihil enim aliud importat priorités originis quam α se: nam nulla est ibi prioritas naturae, ut in aliquo priori naturae obiectuiur essentia ut est in una Persona et non in aliti, aut uni et non alii; sed uni, puta Patri, ex se, Filio ex alio): – Contra, quaelibet Persona intelligit formaliter intellectu ut est in ipsa, non ut est in alia nec ut in tribus. Ergo quaelibet Persona intelligit per se perfecte, intelligendo essentiam ut est in se formaliter. Ergo perfecta intellectio, quae ibi est beatifica, non necessario ex se requirit essentiam ut in tribus. – Antecedens patet ex Augustino, XV *de Trin.* . * Quaelibet Persona intelligit sibi ipsi. – Consequentia probatur. < Non minus ad intellectionem requiritur intelligibile quum intellectus. Igitur in perfecto intelligente ex se non minus requiritur quod habeat in se obiectum ut formaliter intelligibile, quam quod habeat intellectum ut quo intelligat. >

Et confirmatur. < Quia si Pater intelligit beatifica visione essentiam ut in Filio, igitur aliquid quasi reciperet a Filio, vel ab aliquo ut in Filio. > Hoc est inconveniens. Ergo. – Consequentia patet ex XII *Metaphys.* . ' : intellectus divinus, si intelligeret aliquid extra se, vilesceret, quia pateretur ab intelligibili. – destructio consequentis probatur. Quia Pater perfectionem simpliciter, beatitudinem scilicet, reciperet a Personis ut obiectis, vel ab aliquo ut in tribus: et sequuntur duo absurda. Primum, quod non omnem perfectionem Pater habet a se. Secundum, quod non omnis perfectio simpliciter et essentialis sit aliquo modo prior proprietatibus, sed aliqua quasi posterior ipsis Personis, puta ista quae est ab obiecto ut in tribus. – Haec de primo.

IV. Quoad secundum *, quin Scotus in hoc potissimum se fundat quod essentia ut distincta n personalibus sit obiectum beatificum non solum respectu creaturae, sed ipsius Dei; idcirco, primo ab ipso Deo inchoando, ad creaturas, proportionabilitate servata, descendemus. Commune est beatitudini divinae et creatae quod consistat in visione Dei sicuti est. Sed nd beatitudinem divinam plus requiri quam

ad beatitudinem cuiuscumque creaturae ex eo patet quod beatitudo creata mensuram compatitur (propter quod unus altero beatior est), beatitudo autem divina exigit non qunn-cumque cognitionem deitatis, sed comprehensivam: non enim quiesceret appetitus Dei, potentis comprehendere deitatem. si illam non comprehenderet. Actus ergo beatificus quo Deus formaliter est beatus est comprehensio sunc deitatis. Ergo est comprehensio deitatis non solum ut deitas, sed ut una et trimi, et ut causa omnis possibilis. etc. – Et confirmatur. Quia nisi comprehensio deitatis ponatur beatitudo, aut de ratione beatitudinis, sequeretur quod Deus posset esse beatior; beatius enim est cognoscere deitatem comprehensive quam non comprehensive.

Aii hoc autem quod est videre Deum sicuti est, quod sufficit ad beatitudinem creaturae, exigitur quod intuitus videntis terminetur in Deum sicuti est in suo esse absque abstractione, ita quod non fini abstractio naturae a supposito: non enim videret Socratem sicuti est qui videret hanc humanitatem Socratis et non videret ipsum suppositum Socratis. Et hoc exemplo, inno hac inductive manifestatione uti debes, et non falli in exemplo Scoti de albedine et supposito in quo est. Si albedo esset substantia illius suppositi, non videretur certe hoc album sicuti est si non videretur suppositum: sed quia accidens est, ideo

Et confirmatur in proposito. Quia si Deus esset unus suppositaliter, sicut est unus essentialiter, constat quod qui videret ditatem hanc non in uno supposito, non videret eam sicuti est. nec esset beatus: quia non videret Deum, proprie loquendo, sed hanc deitatem; sicut de Socrate et hac humanitate dictum est.

Et confirmatur. Quia cum de beatitudinis ratione sit videre Deum sicuti est, ille modus quo Deus est clauditur in Deo ut obiecto beatifico sine quo nullus intellectus quiescit. Sed idens hanc deitatem ia nullo supposito naturali inquietudine laborat quomodo Deus sit trinus suppositaliter. Ergo de ratione actus beatifici est videre Deum sicuti est trinus et unus.

Non ergo ex diminutione divinae potentiae, sed ex rationibus terminorum sic se habentibus fit ut impossibile sit aliquem esse vere beatum et non videre Deum trinum et unum. Unde in littera Auctor duas radices tetigit. Prima est quia Deus in scipso videtur: quod pertinet ad primo inducta. Secunda est quia *ipsa risio* * *Personarum perducit* . (X eoux. *nos in beatitudinem*, idest pertinet ad perfectionem beatitudinis nostrae, quod in ultima confirmatione allatum est.– Haec de secundo.

V. Quoad tertium facile solvuntur objecta Scoti, Ad *α.·ηη-» primum 2 dicitur quod falsum assumitur, scilicet quod trinitas Personarum spectet ad obiectum secundarium actus beatifici. Est enim quasi pars obiecti primarii: quoniam est quasi pars huius quod dico, *Deus sicuti est*. Non enim ly *sicuti est* restringendum est ad existentiam ut distinguitur contra subsistentium, ut Scotus fingit: sed intelligendum est de omni modo substantiae, tam scilicet essentiae quam hypostasis. Alioquin esset visio essentiae abstractive ab hypostasi, et, in substantiis loquendo, non esset vere visio intuitive: hypostasis enim est omnia faciens, et cui omnia tribuuntur, et quam omnia desiderant videre.

Nec contra hanc responsionem militat probatio illa allata, scilicet quia sola deitas est ratio visibilis, etc. Cum hoc enim quod ipsa sola sit ratio beatifici obiecti stat quod ipsa non nisi ut una et trina personaliter visa beet: quoniam ad obiectum beatificum non sola ratio beandi exigitur, sed ipsum beans, se habens ut *quod*. Quo autem et *quod* non sunt duo objecta, quorum unum sit primum et alterum secundarium: sed ex utroque quasi integratur unum obiectum.

VI. Ad rationem autem Scoti quod *Pater prius origine*, etc. ♦, dicitur quod illa responsio est bona, quod Pater ex se est beatus comprehendendo deitatem, ac per hoc videndo eam in tribus et causam omnium, etc.; Filius autem

• N β β. IT.

• Vu». T.

• Cap. TU.

• S. Tb. Iert. xi. . Did. lib. XI. c. ix, n. >

■ CE oum. t.

*α.·ηη-»

* N'»»».

* N'»»».

cx Patre beatus est comprehendendo eandem. Et cum contra hoc arguitur: *Quaelibet Persona intclligit intellectu ut est in se formalitcr*, etc.: – concesso antecedente, neganda est sequela in sensu quo facit ad propositum. Potest enim duplicem sensum habere ipsa, cum tua probatione.

Ad cuius evidentiam, propter novitios, recolere oportet quod ad inteUigendum non solum concurrunt intellectus ct intclligibile, sicut ad sentiendum sensus ct sensibile, sed concurrit utriusque inhaesit) formaliter cum intelligente. Oportet enim intellectum formalitcr esse in intelligente; et rursus oportet intclligibile inhaerere, vel quasi inhaerere ipsi intellectui. Intelligent ergo quilibet ct intclligit intellectu ut in ipso intelligente est; et intclligit intclligibile ut in eodem intelligente est. Haec sunt vera: sed duplex sensu» in ista locutione latet. Cum dico, *Quilibet intclligit intclligibile ut est in seipso intelligente formalitcr*, potest ly *ut* denotare conditionem sine qua intclligibile non intclligitur; qualis est approximate seu coniunctio intclligibilis cum intelligente. Et sic propositio est vera. Et in hoc sensu, si concedatur totus processus, nihil aliud concluditur nisi quod Pater non intclligit deitatem nisi in se existai. Quod non est ad propositum. – Potest quoque ly *ut* denotare terminum intellectionis. Et sic propositio est falsissima. Quoniam lapis intclligitur secundum conditiones quas habet in re extra, puta gravitatem, etc.· et non solum secundum conditiones quas habet in intelligente. Et tamen ad hunc sensum concluderet intentum Scoti volentis probare quod sufficiat ad beatitudinem Patris quod terminetur ad essentiam ut in Patre formalitcr, sicut sufficit ad hoc quod Intclligat intellectu quod intellectus sit in eo. Sed longe aliter est. Quoniam essentia ut obiccta terminat intellectum paternum secundum totam latitudinem suam ut comprehensa: et non solum secundum hanc conditionem, ut est in patre formaliter.

Et ultima probatio, scilicet: *Non minus requiritur ad intclligendum intclligibile quam intellectus*, falsum ussu-

mit; et sophisma committit in illatione. Falsa quidem est, quia ad operationem vitalem, quali» est intclligcrc, magis requiritur principium cius vitale quam non vitale. Intellectus autem est principium vitale; intclligibile vero non. Ergo, etc. – Sophistice nutem infert, quia mutatur *non minus* in *non aliter*. Dato enim quod non minus, quia tamen aliter requiritur, quia intellectus ut *quo* solum, intclligibile ut terminus; ideo hoc exigit, ad hoc ut perfecte terminet, ut terminet ut est in intelligente, et ut est secundum se, et in quocumque, etc. Ille autem sufficit quod principiet ut formaliter inest intelligent!.

VII. Ad confirmationem nutem, qua dicitur: *Si Pater beatifica visione intelligent essentiam in Filio, igitur quasi reciperet aliquid a Filio, vel ab aliquo ut in Filio*, respondetur negando sequelam quoad prunum partem; ct quoad secundam, in sensu inconvenienti. Non enim cx hoc quod Deus intclligit essentiam suam ut extendit se ad creaturas, recipit aliquid a creaturis, aut nb essentia sun ut est creaturarum: quoniam ly *ut* denotat conditionem termini. Et ideo nihil valet ad propositum, sed potius est ad oppositum auctoritas Aristotelis, XII *Metaphrs.*, loquentis non de conditione obiecli, sed de ipso obiccto. Vult enim, ct bene, quod si Deus intclligercl aliquid extra se, idest obiectam essentiam suam, ita quod aliquid ab eo intclligerctur non existons in sua essentia, vilesceret, etc. Nos etiam dicimus idem. Quoniam dicimus quod Deus Pater, perfecte videndo essentiam suam, comprehendit eam, ac per hoc videt eam ut in tribus Personis, ct ut omnium causam. Et cum hoc, a nullo aliquid recipit, aut quasi recipit, nisi ab essentia perfecte obiccta: in hoc enim clauduntur omnes conditiones essentiae quacumque, quomodolibct sunt, tam id intra, ut esse communicatum Filio ct Spiritui Sancto, etc., quam ad extra, ut esse causam, etc. Et propterca Verbum Dei, natum cx omnibus quae sunt in scientia Patris, est Verbum omnium simpliciter, intus et extra, ut in Primo Libro * monstratum est. – Haec de tertio.

• Qq. *nsrr.* «rt. >

ARTICULUS NONUS

UTRUM CREDERE SIT MERITORIUM

Pan. III. qu. *VU*, art.), 1 a; 111 *Sent.*, dirt. xxiv, art. 3, qu 3; *De Verita* qu. xjv, «m. 3; *De Pot.*, qu. n, art. 9; *Ad Heb!*> exp. xt, lcct. I.

Sm nonum sic proceditur. Videtur quod credere non sit meritorium. Principium enim merendi est caritas, ut supra * dictum est. Sed fides est pracambula ad caritatem, sicut et natura. Ergo, sicut actus naturae non est meritorius (quia naturalibus non meremur), ita etiam nec actus fidei.

2. Praeterea, credere medium est inter opinari et scire vel considerare scita. Sed consideratio scientiae non est meritoria; similiter autem nec opinio. Ergo etiam neque credere est meritorium.

3. Praeterea, ille qui assentit alicui rei credendo aut habet causam sufficienter inducentem ipsum ad credendum, aut non. Si habet sufficiens inductivum ad credendum, non videtur hoc ei esse meritorium: quia non est ei iam liberum credere et non credere. Si autem non habet sufficiens inductivum ad credendum, levitatis est credere, secundum illud *Eccli.* xix *, *Qui cito credit levis est corde*: et sic non videtur esse meritorium. Ergo credere nullo modo est meritorium.

Sed contra est quod dicitur *ad Heb.* xi *

quod sancti *perfidem adepti sunt repromissiones*. Quod non esset nisi credendo mererentur. Ergo ipsum credere est meritorium.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, actus nostri sum meritorii inquantum procedunt ex libero arbitrio moto a Deo per gratiam. Unde omnis actus humanus qui subiicitur libero arbitrio, si sit relatus in Deum, potest meritorius esse. Ipsum autem credere est actus intellectus assentientis veritati divinae ex imperio voluntatis a Deo motae per gratiam, et sic subiacct libero arbitrio in ordine ad Deum. Unde actus fidei potest esse meritorius.

Ad primum ergo dicendum quod natura comparatur ad caritatem, quae est merendi principium, sicut materia ad formam. Fides autem comparatur ad caritatem sicut dispositio praecedens ultimam formam. Manifestum est autem quod subiectum vel materia non potest agere in @ virtute formae, neque etiam dispositio praecedens, antequam forma adveniat. Sed postquam forma advenerit, tam subiectum quam dispositio prac-

1. W.qo. em. ut. * <

not. x.

nam. 1. 1. u.

·'«». 4.

* 33.

tu.

a) *in.* – *nisi in* DsA, *nisi* Pim.

D.eti.

cedens agit in virtute formae, quae est principale agendi principium: sicut calor ignis agit in virtute formae substantialis. Sic ergo neque natura neque fides sine caritate possunt producere actum meritorium * sed caritate superveniente, actus fidei fit meritorius per caritatem, sicut et actus naturae et naturalis liberi arbitrii.

Ad secundum dicendum quod in scientia duo possunt considerari: scilicet ipse assensus scientis ad rem scitam, et consideratio rei scitae. Assensus autem scientiae non subiicitur libero arbitrio: quia sciens cogitur ad assentiendum per efficaciam demonstrationis. Et ideo assensus scientiae non est meritorius. Sed consideratio actualis rei scitae subiaccit libero arbitrio: est enim in potestate hominis considerare vel non considerare. Et ideo consideratio scientiae potest esse meritoria, si re-

feratur ad finem caritatis, idest ad honorem Dei vel utilitatem proximi. Sed in fide utrumque subiacet libero arbitrio. Et ideo quantum ad utrumque actus fidei potest esse meritorius. Sed opinio non habet firmum assensum: est enim quoddam debile et infirmum, secundum Philosophum, in l *Poster.* * Unde non videtur procedere ex perfecta voluntate. Et sic ex parte assensus non multum videtur habere rationem meriti. Sed ex parte considerationis actualis potest meritoria esse.

An tertium dicendum quod ille qui credit habet sufficiens inductivum ad credendum: inducitur enim auctoritate divinae doctrinae miraculis confirmatae. et, quod plus est, interiori instinctu Dei invitantis Unde non leviter credit. Tamen non habet sufficiens inductivum ad sciendum L Et ideo non tollitur ratio meriti.

r) Dei invitantis.- Dei vitantis BФpE(pjri), Dei veritati» AtE, demonstranti» D, divinitatis GH, Dei iuvantis L, Dei visitantis bM.

y) Tamen... sciendum. – cum habeat sufficient motirum ad erendum i'a.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo nono, in responsione ad primum, nota quod ex calce eius habes quod actus naturae, ut comedere, bibere, dormire et alia huiusmodi; et naturalis liberi arbitrii, quo volumus esse beati et non miseri, vivere et non mori, etc.; inquantum sunt voluntarii et ordinati ad Deum a caritate, in habente illam sunt meritorii vitae aeternae. Et ob hoc Apostolus mandavit -: *Sive manducatis sive bibitis*, etc., *omnia tn gloriam Dei facite*.

In responsione ad ultimum nota tria testimonia fidei

Christianae doctrinam divinam, quae in sacra Scriptura et Ecclesia est; miracula; et interiorum instinctum Spiritus Sancti. Quem Auctor ceteris praeponit: quia solius Dei est agere in cor; et ipse *Spiritus reddit testimonium spiritui nostro quod filii Dei sumus* -: *quod nemo novit nisi qui accipit* In lineis autem terna sunt quidem sufficienter inductive ad credendum, hoc est ad voluntarie assentiendum. Et ideo non tollunt ex sua sufficientia meritum credentis: sicut nec tollunt voluntarium in actu credendi.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM RATIO INDUCTA AD EA QUAE SUNT FIDEI DIMINUAT MERITUM FIDEI

Part. III, qu. I v, tn. 5, ad 3; III *Sent.*, dut. xxiv, art. 3, qu 3; I *Cont. Gent.*, cap. v m.

5D DECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod ratio inducta 3 ad ea quae sunt fidei diminuat meritum fidei. Dicit enim Gregorius, in quadam homilia *, quod *fides non habet meritum cui humana ratio praebeat experimentum*. Si ergo ratio humana sufficienter experimentum praebens totaliter excludit meritum fidei, videtur ? quod qualiscumque ratio humana inducta ad ea quae sunt fidei diminuat meritum fidei.

2. Praeterea, quidquid diminuit rationem virtutis diminuit rationem meriti: quia *felicitas virtutis est praemium* ut etiam τ Philosophus dicit, in l *Ethic.* * Sed ratio humana videtur diminueri rationem virtutis ipsius fidei: quia de ratione fidei est quod sit non apparentium, ut supra dictum est; quanto autem plures rationes inducuntur ad aliquid, tanto minus est non appa-rens U Ergo ratio humana inducta ad ea quae sunt fidei meritum fidei diminuit.

3. Praeterea, contrariorum contrariae sunt

causae. Sed id quod inducitur in contrarium fidei auget mentum fidei: sive sit persecutio cogentis ad recedendum a fide, sive etiam sit ratio aliqua hoc persuadens. Ergo ratio coadiuvans fidem diminuit meritum fidei.

Sed contra est quod l Petri m * dicitur: *Patri semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem * de ea quae in vobis est fide et spe*. Non autem ad hoc induceret Apostolus si per hoc meritum fidei diminueretur. Non ergo ratio diminuit meritum fidei.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est actus fidei potest esse meritorius inquantum subiaccit voluntati non solum quantum ad usum, sed etiam quantum ad assensum. Ratio autem humana inducta ad ea quae sunt fidei dupliciter potest sc habere ad voluntatem credentis. Uno quidem modo, sicut praecedens: puta cum quis aut non ζ haberet voluntatem, aut non haberet promptam voluntatem ad credendum, nisi ratio humana induceretur. Et sic ratio humana inducta

a) inducta. – inductiva Pa.
i») praebens... videtur. – praebeat... Videtur ergo Pa.
y) etiam. – Om. PK.
2») minus est non. – minus est homo BF, minus homo est pACEx, magis illud (hoc G, om. L) est GI.sE, minus hoc est non BH mi-

nus (apparens est quaestio) I, magis est homini non K, ico expungit non.
i) rationem. – reddere rationem Ptf.
ζ) quis aut non. – aliquis aut tantum Ptf. – Pro ratio, ratione D; pro induceretur, induceret G, cum hoc induceretur i.

diminuit meritum fidei: sicut η etiam supra ♦ dictum est quod passio praecedens electionem in virtutibus moralibus diminuit laudem virtuosi actus. Sicut enim homo actus virtutum moralium debet exercere propter iudicium rationis, non propter passionem; ita credere debet homo ca quae sunt fidei non propter rationem humanam, sed propter auctoritatem divinam.

Alio modo ratio humana potest se habere ad voluntatem credentis consequenter. Cum enim homo habet promptam voluntatem ad credendum, diligit veritatem creditam, ct super ea excogitat et amplectitur si quas rationes ad hoc invenire potest. Et quantum ad hoc ratio humana non excludit meritum fidei, sed est signum maioris meriti: sicut ' etiam passio consequens in virtutibus moralibus est signum promptioris voluntatis, ut supra * dictum est. – Et hoc significatur Ioan, iv *, ubi Samaritani ad mulierem, per quam ratio humana figuratur, dixerunt: *lam non propter tuam loquelam credimus*.

Ad primum ergo dicendum quod Gregorius loquitur in casu illo quando homo non habet voluntatem ' credendi nisi propter rationem inductam. Quando autem homo habet voluntatem » credendi ca quae sunt fidei ex sola auctoritate divina, etiam si habeat rationem demonstrativam ad aliquid eorum, puta ad hoc quod est Deum esse, non propter hoc tollitur vel minuitur meritum fidei.

Ad secundum dicendum quod rationes quae inducuntur ad auctoritatem † fidei non sunt demonstrationes quae in visionem intelligibilem intellectum humanum reducere possunt. Et ideo non desinunt esse non apparentia. Sed remonent impedimenta fidei, ostendendo non esse impossibile quod in fide proponitur. Unde per tales rationes non diminuitur meritum fidei nec ratio fidei. Sed rationes demonstrativae inductae ad ca quae sunt fidei, praeambula tamen * ad articulos, etsi diminuant rationem fidei, quia faciunt esse apparens id quod proponitur; non tamen diminuunt rationem caritatis, per quam voluntas est prompta ad ea ' credendum etiam si non apparerent. Et ideo non diminuitur ratio meriti.

Ad tertium dicendum quod ca quae repugnant fidei, sive in consideratione hominis † sive in exteriori persecutione, intantum augent meritum fidei inquantum ostenditur voluntas magis prompta et firma in fide. Et ideo martyres ° maius fidei meritum habuerunt non recedentes a iide propter persecutiones; ct etiam sapientes maius meritum fidei habent non recedentes a fide propter rationes philosophorum vel haereticorum contra fidem inductas. Sed ea quae conveniunt fidei non semper minuunt promptitudinem voluntatis ad credendum. Et ideo non semper minuunt meritum fidei.

η) *ticut.* – *tie* Pα.
ο) *ticut.* – *tic* Pα.
†) *voluntatem.* – *rationem* ABCEFGHρKa, *promptam voluntatem* »K. – Post *credendi* addunt *ea quae tunt Jtdei* Pικα; *niti.... credendi* om- Gpx.
x) *voluntatem.* – *rationem* AB.
A) *auctoritatem.* – *articulat* »K. – Pro /aiswnr. *potiint* ABCFlk.

p ramen. – non *tamen* PD, *videlicet* cd. *at* om. G.
»1 *ea.* – *id* ABCFGHtpK ct na, om. DEsK; I legit hiet *quia faciunt esse apparent non diminuunt rationem caritatis per quam voluntai eit prompta ad credendum id quod ii non apparet non diminuitur ratio fidei.*
ι *hominis.* – *rationit* G.
ο) *martyret.* – *et (etiam* PLn) *martyret* PEFILkr.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo decimo, in responsione ad secundum, adverte quod rationes quae induci possum ad auctoritatem fidei sunt in duplici ordine. Nam quaedam procedunt ex ambabus uut altera praemissa credita. Et istac non ostendunt non esse impossibile quod in fide proponitur nisi apud fideles. Quedam vero procedunt ex solo lumine naturali. Et istac respectu eorum quae sunt fidei non faciunt evidentium: sed respectu possibilitatis logicae eorum quae sunt fidei faciunt evidentiam. Verbi gratia, ratio metaphysica sumptu ex *quod quid est* accidentis, puta quod est res cui debetur esse in subiccto, non ostendit accidens esse sine subiccto, aut habere potentiam naturalem ad esse sine subiccto: sed ostendit quod non implicat contradictionem ipsum esse sine subiccto. Et simile est de aliis. Huiusmodi

autem demonstrationes valde prosunt fidei: ct magni meriti est cas afferre, ad auferendam iusultationcm *sapientum huius mundi*, ct reprimendam eorum audaciam qui possibile et impossibile suo ingenio metiri praesumunt, infirmorumque mentes in fide firmandas.

In articulo eodem, in responsione ad ultimum, memento dictorum in praecedenti Libro · dc merito, ut intlligas quod · Qo. exrr, an. persecutiones martyrum ct rationes philosophorum contra 4' fidem non augent meritum nisi augeant voluntatem. Et quoniam magna obstacula sunt; ct, ceteris paribus, vinus potens contra magna contraria maior est non superante: ideo dicitur in littera quod augent inquantum ostendunt voluntatem magis promptam ct firmam. Et quia sunt signa, non causae augmenti, propterca dicuntur augere non nisi ostensive.

s. I n.lcct. Xlo

Rom cap.
ττj. ió.
c, cap. rt,
7-

QUAESTIO TERTIA
DE EXTERIORI ACTU FIDEI

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de exteriori fidei actu, qui est confessio *. Et circa hoc quaeruntur duo. Primo: utrum confessio sit actus fidei. Secundo: utrum confessio @ sit necessaria ad salutem. »

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONFESSIO SIT ACTUS FIDEI

IV *Sent.*, di»t. xrn, qu. in, ut. ., qu 3; *Ad flom.*, cap. x, lcet» n.

primum sic proceditur. Videtur quod confessio non sit actus fidei. Non enim ;jj idem actus perlinet ad diversas virtutes. Sed confessio pertinet ad poenitentiam, cuius ponitur pars. Ergo non est actus fidei. ?

2. Praeterea, ab Ê hoc quod homo confiteatur fidem retrahitur interdum per timorem, vel etiam propter aliquam confusionem: unde et Apostolus, *ad Ephes*, ult. ♦ petit orari pro se ut detur sibi *cum fiducia notum facere mysterium Euan-gelii*. Sed non recedere a bono propter confu-sionem vel timorem pertinet ad fortitudinem, quae moderatur audacias et timores. Ergo vi-detur quod confessio non sit actus fidei, sed magis fortitudinis vel constantiae.

3. Praeterea, sicut per fidei fervorem indu-citur aliquis ad confitendum fidem exterius, ita etiam inducitur ad alia exteriora bona opera fa-cienda: dicitur enim *Gal. v ** quod *fides per dilectionem operatur*. Sed aha exteriora opera non ponuntur actus fidei. Ergo etiam neque confessio.

Sed contra est quod, II *ad Thess.* i % super illud, *et opus fidei in virtute*, dicit Glossa idest *confessionem, quae proprie est opus fidei*.

Respondeo dicendum quod actus exteriores illius virtutis proprie sunt actus ad cuius fines · secun-dum suas species referuntur: sicut ieiunarc se-cundum suam speciem refertur ad finem absti-nentiae, quae est compescere carnem, et ideo est actus abstinentiae. Confessio autem eorum quae sunt fidei secundum suam speciem ordi-natur sicut ad finem ad id quod est fidei: se-cundum illud II *ad Cor.* iv * *Habentes eundem spiritum fidei credimus: propter quod et loqui-mur*: exterior enim locutio ordinatur ad signifi-candum id quod in corde concipitur. Unde sicut conceptus interior eorum quae sunt fidei est pro-prie fidei actus, ita etiam et 3 exterior confessio.

Ad primum ergo dicendum quod triplex est con-fessio quae in Scripturis laudatur. Una est con-fessio eorum quae sunt fidei. Et ista est proprius actus fidei, utpote relata ad fidei finem, sicut dictum est . - Alia est confessio gratiarum actio-nis sive laudis. Et ista est actus latriac: ordi-natur enim ad honorem Deo exterius exhiben-dum, quod est finis latriae. - Tertia est confessio peccatorum. Et haec ordinatur ad deletionem peccati, quae est finis poenitentiae. Unde per-linet ad poenitentiam.

Ad secundum dicendum quod removens prohi-bens non est causa per se, sed per accidens: ut patet per Philosophum, in VIII *Phys.* * Unde torlitudo, quae removet impedimentum confes-sionis fidei, scilicet timorem vel erubescentiam, non est proprie et per se causa confessionis, sed quasi per accidens.

Ad tertium dicendum quod fides interior, me-diante dilectione, causal omnes exteriores actus virtutum mediantibus aliis virtutibus, imperando, non eliciendo. Sed confessionem producit tan-quam proprium actum, nulla alia virtute mediante.

• Cf. qu. trod.

• Ve», f?.

• Ver». 6.

• Ven. «b

• Ordjn.

T

a) coH/ewo. - fidei addit P.

£) ab. - ad PCGIII.xpzt, per D.

T) cuiusjlnes,- quorum fines DGKb, <ju jjj H, quarum Jfncrcct. et a.

Z) ita etiam et. - et causa etiam ACE, et w m etiam et DElpKx, et ita etiam D, et causa ita etiam et L.

• b csrpan.

-i

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CONFESSIO FIDEI SIT NECESSARIA AD SALUTEM

III *Sent.*, diif. xxix, an. 8, qu 3, ad 3; *Quodl.* IX, qu. ni, art. i, *Ad Rom.*, cap. x, lca. ir, cap. nv, lcct. ni.

d secundum sic proceditur. Videtur quod confessio fidei non sit necessaria ad sa-lutem. Illud enim videtur ad salutem sufficere per quod homo attingit finem virtutis. Sed finis proprius fidei est coniunctio humanae mentis ad veritatem divinam, quod pot-est etiam esse sine exteriori confessione. Ergo confessio fidei non est necessaria ad salutem.

2. Praeterea , per exteriorem confessionem fidei homo fidem suam alii homini patefacit. Sed hoc non est necessarium nisi illis qui habent alios in fide instruere. Ergo videtur quod minores non teneantur ad fidei confessionem.

3. Praeterea, illud quod potest vergere a in scandalum et turbationem aliorum non est necessarium ad salutem : dicit enim Apostolus, ¶ *ad Cor. x ** *Sine offensione estote iudeis et gentibus et Ecclesiae Dei.* Sed per confessionem fidei quandoque ad perturbationem infideles provocantur. Ergo confessio fidei non est necessaria ad salutem.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Rom. x ♦. creditur ad iustitiam, ore autem confessio j̃it ad salutem.*

Respondeo dicendum quod ea quae sunt necessaria ad salutem cadunt sub praeceptis divinae legis. Confessio autem fidei, cum sit quodam affirmativum, non potest cadere nisi sub praecepto affirmativo. Unde eo modo est de necessariis ad salutem quo modo potest cadere sub praecepto affirmativo divinae legis. Praecepta autem l̃cm affinnativa, ut supra dictum est, non obii-gant ad semper, etsi semper obligent: obligant autem pro loco et tempore et p̃ secundum alias circumstantias debitas secundum quas oportet actum humanum limitari ad hoc quod sit actus virtutis. Sic igitur confiteri fidem non semper neque in quolibet loco est de necessitate salutis: sed aliquo loco et tempore, quando scilicet per omissionem T huius confessionis subtraheretur honor debitus Deo, vel etiam utilitas proximis impendenda; puta si aliquis interrogatus de fide

taceret, et ex hoc crederetur vel quod non haberet fidem vel quod fides non esset vera, vel alii per eius taciturnitatem averterentur a fide. In huiusmodi enim casibus confessio ũdei est de necessitate salutis.

Ad primum ergo dicendum quod finis fidei, sicut et aliarum virtutum, referri debet ad finem caritatis * qui est amor Dei et proximi. Et ideo quando honor Dei vel utilitas proximi hoc exposcit, non debet esse contentus homo ut per fidem suam ipse ζ veritati divinae coniungatur; i sed debet fidem exterius confiteri.

Ad secundum dicendum quod in casu necessitatis, ubi fides periclitatur, quilibet tenetur fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium sive confirmationem, vel ad reprimendum infidelium insultationem. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles.

Ad tertium dicendum quod, si turbatio infidelium oriatur de confessione fidei manifesta absque aliqua ' utilitate fidei vel fidelium, non est » laudabile in tali casu fidem publice confiteri: unde Dominus dicit, Matth. viii. : *Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras spargere ante porcos, ne converri dirumpant vos.* Sed si utilitas aliqua fidei speretur : aut necessitas adsit, C contempta turbatione infidelium r., debet homo n fidem publice confiteri. Unde Matth. xv * dicitur v <«. n- quod, cum discipuli dixissent Domino quod Pharisaei, audito eius verbo, scandalizati sunt, Dominus respondit: *Sinite illos, scilicet turbari: caeci sunt et ¶ duces caecorum.*

a) *point* – non rd ^crert nĩii H, p̃vtoit verft̃ l. – Pro turbatiown, perturbationem P.
p) *d.* – Om. P.
γ) *om̃tsiourm.* – Jimiuioũrm Pa. – Eadem pro rd, d.
Z) *ipse.* – *ip̃ii* P.
<) *aliqua.* – Om. BFGH.

ζ *sperdur.* – *j̃roprrdur* ABEFLpCft et r, *prarpjerdur* D, *propaletur* G, *pr̃r̃pcnditur* it, *propott̃rdur* 1, *prarparardur* K, *speraretur* aut ñnrgo K.
vj *turbatione tñjiddium* – *perturbatione fiddium* P.
o) *d.* – Om. ABDEFGHKLPc.

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestione tertia, omisso primo articulo, circa secundum articulum dubium occurrit, an liceat fideli in terris infidelium omittere signum n Christianis solitum deferri, vel vestem mutare, nc, cognitus Christianus, occidatur. Et est ratio dubii quia quod liceat patet ex eo quod licitum est clerico nutrire comam ut tutius Romam veniat non co-

Kn'lus clericus, sed Inicus reputatus Ergo a simili. – In oppositum est littera huius articuli dicens quod, si quis taciturnitate putaretur quod non haberet fidem, transgressor esset praecepti confessionis fidei. Tacere autem \crbo vel nlio signo, puta veste, eiusdem est rationis. Ergo, etc.

II. Ad hoc dicitur quod aliud est occultare propriam fidem, et aliud profiteri alienam fidem: sive accidat utrumque verbo sive alio signo. Et profiteri alienam fidem nullo pacto licet. Et propterea, sicut mortaliter peccaret si quis diceret sc esse ludneum aut Mahumetanum, ita mortaliter peccaret si uteretur veste aut birreto aut quocumque alio signo proprio iudaeis in illa patria aut proprio Mahumetanis: verbi gratia, si quis in terra Soldant uteretur tobalia alba in capite, quae ibi est propria Mahumctanis; aut si quis in his partibus uteretur signo quo discernuntur ludaci.

Occultare autem propriam fidem non est ex suo genere malum, sed potest bene et male fieri: bene quidem, tempore quo non tenetur homo confiteri; male autem, quando homo tenetur confiteri suam fidem. Unde beatus Scbustianus quodam tempore occulte fuit Christianus, et quodam deinde

tempore manifestavit fidem suam. Nolle ergo se cognosci Christianum quandoque licitum est et quandoque illicitum, ut in littera dicitur. Ex qua habetur quod tunc est illicitum quando occultatio auferret debitum Deo honorem aut proximis impendendum utilitatem. Et quia in proposito casu proximis non subtrahi utilitatem aliquam supponitur, tota difficultas restat an Deo subtrahatur ex hoc debitus honor.

III. Apparet enim quod sic. Quia signum solitum Christianorum omittit: ac per hoc facit id per quod creditur non habere fidem Christi. – Secundum veritatem autem, distinguendum est: quod si est alicubi lex aut consuetudo in viridi observantia ab omnibus tam habitantibus quum transeuntibus \cl adventantibus Christianis, aliqua certa veste aut signo certo ad professionem suae fidei uti mandans, non utens tali signo ut, ignotus Christianus, non occidatur, peccat mortaliter. Quoniam tunc est locus et tempus confitendae fidei quando interrogatur quis de sua fide, ut in littera dicitur, ita quod si tacendo creditur non Christianus, subtrahit Deo debitum tunc ibi honorem: in casu autem proposito plus quam interrogatio intervenit, dum exigitur a lege vel consuetudine talis fidei manifestatio. Nec obstat si lex sit n tyranno facta: quoniam, exactus tyrannice de propria fide manifestanda, tenetur Christianus proprium manifestare fidem, ut Deo debitum reddat honorem.

¶ IV, B. e. – . tact nu.

¶ *cti* ^
cirri.-, g io.

Si nutem non sit lex neque consuetudo; nut non servatur ab omnibus, sed n multis servatur ct d multis non servatur: tunc potest licite omittere talc signum ut snivel sibi vitam corporalem; quia tune suo relinquitur arbitrio an manifestare velit propriam fidem. Et sicut non tenetur tunc verbo dicere sc Christianum, itn nec alio signo.

Similiter si lex aut consuetudo sit non ad professionem fidei ordinata, sed nd politicum bonum, verum vel aestimatum, puta nd punitionem vel evitationem eorum, aut ad cavendum ab cis, nui aliquid huiusmodi; ut contingit Judaeis inter Christianos ubi oportet cos signo aliquo discerni, non ad professionem suae fidei, sed ut cognoscantur ct cavere possimus ab cis, ct in quondam etiam eorum poenam: licitum est, ad salvandam vitam, non uti ad tempus tali signo vel veste. Quoniam haec non nisi regulariter ligant, sicut ceterae similes leges ct consuetudines positivae. Et huiusmodi omissio non spectat od omissionem professionis fidei simpliciter et directe sed cx consequenti tantum, ct per istud signurn non necessarium.

• Num #

Secus autem, ut dictum est *, dicendum est dc assumente signum alienae fidei, puta signo ludacorum utente. Quoniam peccat procul dubio mortaliter profitendo sc ludacum. Quoniam etsi non sit institutum signum illud ad professionem fidei iudsicac, includit tamen professionem illius, ita quod constat omnem utentem illo profiteri sc ludocum tali signo. Non constat autem omnem non utentem illo non profiteri sc luducum. Et similiter non constaret omittentem uti signo Christianorum profiteri se non Christianum.

Nec obstat si proptcrca creditur non Christianus. Quo-

niam non tenetur Christianus ad hoc ut sit Christianus manifestus nisi pro loco et tempore, quando scilicet est ncccssc. Beatus enim Sebastianus, quando erat occulte Christianus, sciebat quod alii credebant eum non esse Christianum : et non curans dc hoc ad tempus, propter bonum finem, non peccavit.

Ad obiectioncm dc clerico * dicitur quod, si clericus . Nata. t. verbo vel facto mentiretur sc laicum, peccaret. Sed non utendo signo clericorum , scilicet tonsura ct huiusmodi, propter salvandam in via vitam, excusatur ab observatione legis: quia lex positiva non obligat ad ista signa in omni casu, sed regulariter. Unde etiam infirmitatis gratia omissa signa ista non inducunt transgressionem legis. In casu autem proposito, si lex nul consuetudo servata ab omnibus exigit, casus est necessitatis ut suum quis profiteatur tuli signo fidem.

IV. In responsione ad primum eiusdem secundi articuli dubium occurrit novitiorum, quomodo finis fidei referri debeat in finem caritatis, cum fidei finis ct obiectum idem sil quod finis caritatis, Deus scilicet. Numquid Deus in Deum referendus est ?

Ad hoc dicitur quod, ut superius ♦ patet, finis est duplex: res, ct adeptio seu possessio rei. In proposito non est sermo dc fine ut res, sic enim est Deus utriusque finis: sed dc fine ut usus rei. Et sic in littera dicitur quod conjunctio mentis nostrae per fidem ad Deum, quae consistit in credendo ipsum, referenda est ad coniunctionem nostram per caritatem ad Deum: quia referenda est ad velle bonum, puta honorem, gloriam, amicos, etc., ipsi Deo, in quo consistit coniuncuo caritatis.

QUAESTIO QUARTA
DE IPSA FIDEI VIRTUTE

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Cf. qu. i. JotroJ.

s
Qu. v.
Qu. rt
Qu. vit

Deinde considerandum est de ipsa fidei virtute \ Et primo quidem, de ipsa fide; secundo, de habentibus fidem a .; tertio, de causa fidei ♦, quarto, de effectibus eius ♦. Circa primum quaeruntur octo.
Primo : quid sit fides.
Secundo : in qua vi 3 animae sit sicut in subiccto.

Tertio: utrum forma eius sit caritas.
Quarto: utrum eadem numero sit fides formata et informis.
Quinto: utrum fides sit virtus.
Sexto: utrum sit una virtus.
Septimo: de ordine eius ad alias virtutes.
Octavo: de comparatione certitudinis eius ad certitudinem virtutum intellectualium.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HAEC SIT COMPETENS FIDEI DEFINITIO:

FIDES ESI SUBSTANTIA SPERANDARUM RERUM, ARGUMENTUM NON APPARENTIUM

*vxn.»,

y

*

• An. >

«

ζ

η

primum sic proceditur. Videtur quod sit incompetens fidei definitio quam Apostolus ponit, ad Heb» xi ., dicens: autem fides substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Nulla enim qualitas est substantia. Sed fides est qualitas: cum sit virtus theologica, ut supra * dictum est. Ergo non est substantia.

2. Praeterea , diversarum virtutum diversa sunt obiecta . Sed res speranda est obiectum spei. Non ergo debet poni in definitione fidei tanquam eius obiectum.

3. Praeterea, fides magis perficitur per caritatem quam per spem: quia caritas est forma fidei, Ut infra * dicitur. Magis ergo poni debuit in definitione fidei res diligenda quam res speranda.

4. Praeterea, idem non debet poni in diversis generibus. Sed substantia et argumentum sunt diversa genera non subalternatim posita. Ergo inconvenienter fides dicitur esse substantia et argumentum .

5. Praeterea, per argumentum veritas manifestatur eius ad quod inducitur argumentum. Sed illud dicitur esse apparens cuius veritas est manifestata c. Ergo videtur implicari oppositio in hoc quod dicitur argumentum non apparentium. Inconvenienter ergo describitur fides.

In contrarium sufficit auctoritas Apostoli.

Respondeo dicendum quod, licet quidam * dicant praedicta Apostoli verba non esse fidei definitionem T. tamen, si quis recte consideret, omnia ex quibus fides potest definiri in praedicta

descriptione tanguntur, licet verba non ordinentur sub forma definitionis: sicut etiam apud philosophos praetermissa syllogistica forma syllogismorum principia tanguntur.

Ad cuius evidentiam considerandum est quod, cum habitus cognoscantur per actus et actus per obiecta, fides, cum sit habitus quidam, debet definiri per proprium actum in comparatione ad proprium obiectum. Actus autem fidei est credere, qui sicut supra * dictum est, actus est intellectus determinati ad unum ex imperio voluntalis. Sic ergo actus fidei habet ordinem et ad obiectum voluntatis, quod est bonum et finis; et ad obiectum intellectus, quod est verum *. Et quia fides, cum sit virtus theologica, sicut supra dictum est, habet idem pro obiecto et fine, necesse est quod obiectum fidei et finis proportionaliter sibi cor respondeant. Dictum est autem supra * quod veritas prima est obiectum fidei secundum quod ipsa est non visa et ea quibus propter ipsam inhaeretur. Et secundum hoc oportet quod ipsa veritas prima se habeat ad actum fidei per modum finis secundum rationem rei non visae. Quod perlinet ad rationem rei speratae, secundum illud Apostoli, ad Rom. vii .: Quod non ridemus speramus: veritatem enim videre est ipsam habere; non autem sperat aliquis id quod iam habet, sed spes est de hoc quod non habetur, ut supra * dictum est.

Sic igitur habitudo actus fidei ad finem, qui est obiectum voluntatis, significatur in hoc quod dicitur: Fides est substantia rerum sperandarum.

3) habentibus fidem. — habitibus fidei PABEFGHLPCK et KA. vi. — parte II.
y) Est autem fides. — Fides est Pa.
i) obiecta. — subiecta ABEFHpD.
t) non subalternatim... argumentum. — Zügo etc. I; Inconvenienter ergo describitur fides addit P.
ζ) manifestata. — manifesta BDFGHLpK et x; pro implicari oppositio, oppositum implicari Pa. Hoc argumentum I legit aie: Argumentum facit rem non apparentem prius postea apparentem, Ergo inconvenienter dicitur, rerum non apparentium; istud Pa addunt In

tine lectioni» adnputae, legendo: quia argumentum facit rem prius non apparentem postea apparere, Ergo male dicitur, rerum non apparentium.
rj Respondeo... definitionem. — Respondeo et dico quod licet quidam dicant ista (Respondeo dicendum quod et dico illa ptt, Respondeo dicendum illa ax) verba non esse ostendenda fidei definitionem quia definitio indicat rei quidditatem et essentiam ut habetur VII Sfetaph. IX; verba quia... Metaph. addit etiam P.
o) syllogistica. — philosophica codices.
1) qui. — Ante ac^uens actus ponunt Pa.

QUAESTIO IV, ARTICULUS II

Substantia enim solet dici prima inchoatio cuius-
cumque rei, et maxime quando lota res sequens
continetur virtute in primo principio : puta si
dicamus quod prima principia indemonstrabilia
sunt substantia M scientiae, quia scilicet primum
quod in nobis est de scientia sunt huiusmodi
principia, et in eis virtute continetur tota scientia.
Per hunc ergo modum dicitur fides esse sub-
stantia rerum sperandarum : quia scilicet prima k
inchoatio rerum sperandarum in nobis est per
assensum fidei, quae virtute continet omnes res
sperandas. In hoc enim speramus beatificari quod
videbimus aperta visione veritatem cui per fidem
A adhaeremus: ut patet per ea quae supra de
felicitate dicta sunt.

Habitudo autem actus fidei ad obiectum in-
tellectus, secundum quod est obiectum fidei, de-
signatur in hoc quod dicitur: *argumentum non
apparentium*. Et sumitur argumentum pro argu-
menti effectum: per argumentum enim intellectus
inducitur ad adhaerendum alicui vero; unde ipsa
firma adhaesio intellectus ad veritatem fidei non
apparentem vocatur hic argumentum. Unde alia
littera habet *convictio*: quia scilicet per auctori-
tatem divinam intellectus credentis convincitur ad
assentiendum his quae non videt.

Si quis ergo in formam definitionis huiusmodi
verba reducere velit, potest dicere quod *fides est
habitus mentis, qua H inchoatur vita aeterna in
nobis, faciens intellectum assentire non apparen-
tibus*. Per hoc autem * fides ab omnibus aliis di-
stinguitur quae ad intellectum pertinent. Per hoc
enim quod dicitur *argumentum*, distinguitur fides
ab opinione, suspicione et dubitatione, per quae
non est prima J adhaesio intellectus firma ad ali-
quid. Per hoc autem quod dicitur *non apparen-
tium*, distinguitur tides a scientia el intellectu,
per quae aliquid fit apparens. Per hoc autem
quod dicitur · *substantia sperandarum rerum*, di-
stinguitur virtus fidei a fide communiter sumpta, l
quae non ordinatur ad beatitudinem speratam.

Omnes autem aliae definitiones quaecumque

de fide dantur, explicationes sunt huius quam
Apostolus ponit. Quod enim dicit Augustinus *
hides est virtus qua creduntur quae non videntur;
et quod dicit Damascenus ·, quod fides est *non
inquisitus consensus*; et quod ' alii * dicunt, quod
fides est *certitudo quaedam animi de absentibus
supra opinionem et infra scientiam* ; idem est ei?
quod Apostolus dicit, *argumentum non apparen-
tium*. Quod vero Dionysius dicit, vn cap. *de l*)iv.
Nom. quod fides est *manens credentium funda-
mentum, collocans eos in veritate et in ipsis ve-
ritatem* , idem est ei quod dicitur, *substantia
sperandarum rerum*.

Ad primum ergo dicendum quod substantia non
sumitur hic secundum quod est genus genera-
lissimum contra alia genera divisum: sed secun-
dum quod in quolibet genere invenitur quaedam
similitudo substantiae, prout scilicet primum in
quolibet genere, continens in se alia virtute, di-
citur esse substantia illorum.

Ad secundum dicendum quod, cum fides perti-
neat ad intellectum secundum quod imperatur a
voluntate, oportet quod ordinetur, sicut ad finem,
ad obiecta illarum virtutum quibus perficitur vo-
luntas. Inter quas est spes, ut infra ' palebit. El
ideo in definitione fidei ponitur obiectum spei.

Ad tertium dicendum quod dilectio potest esse
et visorum et non visorum, et praesentium et
absentium. Et ideo res diligenda non ita proprie
adaptatur fidei sicut res speranda: cum spes sil
semper absentium el non visorum.

An quartum dicendum quod substantia et argu-
mentum, secundum quod in definitione fidei po-
nuntur, non important diversa genera fidei neque
diversos actus: sed diversas habitudines unius
actus ad diversa obiecta, ut ex dictis · patet.

Ad quintum dicendum quod argumentum quod
sumitur ex propriis principiis rei facit rem esse
apparentem. Sed argumentum quod sumitur ex
auctoritate divina non facit rem in se esse appa-
rentem. Et tale argumentum ponitur in defini-
tione fidei.

κ) *lubitantia*. – *subiecf*a PpG.

λ) *prima*. – *Ova*. ACIk.

μ) *qua*. – *quo* aliquae editione».

ν) *autem*. – *enim* P.i.

ζ) *prima*. – *ipta* pG, om. aliquae edilionet.

ο) *dicitur*. – *dicit* AII CDF GHKLsE et xn, om. pE.

κ) *quod*. – Om. P.

ρ) *est ei*. – *nt* ADFGpCK, d BEk.

a) *veritatem*. – *oitendena* addit P.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM FIDES SIT IN INTELLECTU SICUT IN SUB1ECTO

III *Sent.*, dbU xxni, qu. ti, art. 3, qu' i ; AA· Périr.. qu. xtv, Art. 4.

secundum sic proceditur. Videtur quod
non sit in intellectu sicut in subie-
cto. Dicit enim Augustinus, in libro *de
Praed. Sanet.* * quod *fides in creden-
tium voluntate consistit*. Sed voluntas est alia
potentia ab intellectu. Ergo fides non est in in-
tellectu sicut in subiecto.

2. Praeterea, assensus fidei ad aliquid creden-
dum provenit ex voluntate Deo obediente. Tota
ergo laus fidei ex obedientia esse videtur. Sed
obedientia est in voluntate. Ergo et fides. Non
ergo est in intellectu.
3. Praeterea, intellectus est vel speculativus
vel practicus. Sed fides non est in intellectu spe-

* Cap. v.

culativo, qui, cum *3 nihil dicat de imitabili et fugiendo*, ut dicitur in *III de Anima* ♦, non est principium operationis: fides autem est quae *per dilectionem operatur*, ut dicitur *ad Gal. v* ♦. Similiter etiam nec in intellectu practice » cuius obiectum est verum contingens factibile vel agibile: obiectum enim fidei est verum aeternum, ut ex «productis * patet. Non ergo fides est in intellectu sicut in subiecto.

Sed contra est quod fidei succedit visio patriae: secundum illud I *ad Cor.* xm ♦ *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem faciem ad faciem.* Sed visio est in intellectu. Ergo et fides.

Respondetur dicendum quod, cum fides sit quaedam virtus, oportet quod actus eius sit perfectus. Ad perfectionem autem actus qui ex duobus activis principiis procedit requiritur quod utrumque activorum principiorum sit perfectum: non enim potest bene secari nisi et secans habeat artem et serra sit bene disposita ad secandum. Dispositio autem ad bene agendum in illis potentiis animae quae se habent ad opposita est habitus, ut supra dictum est. Et ideo oportet quod actus procedens ex duobus talibus potentiis sit perfectus habitu aliquo praeexistente in utraque potentia. Dictum est autem supra quod credere est actus intellectus secundum quod movetur a voluntate ad assentiendum: procedit enim huiusmodi actus et a voluntate et ab intellectu.

Quorum uterque natus est per habitum perfici,
secundum praedicta.* Et ideo oportet quod tam

in voluntate sit aliquis habitus quam in intellectu, si debeat actus fidei esse perfectus: sicut etiam ad hoc quod actus concupiscibilis sit perfectus, oportet quod sit habitus prudentiae in ratione et habitus temperantiae in concupiscibili. Credere autem est immediate actus intellectus: quia obiectum huius actus est verum, quod proprie pertinet ad intellectum. Et ideo necesse est quod fides, quae est proprium principium huius actus, sit in intellectu sicut in subiecto.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus fidem accipit pro actu fidei: qui dicitur consistere in credentium voluntate inquantum ex imperio voluntatis intellectus credibilibus assentit.

Ad secundum dicendum quod non solum oportet voluntatem esse promptam ad obediendum, sed etiam intellectum esse bene dispositum ad sequendum imperium voluntatis: sicut oportet concupiscibilem esse bene dispositam ad sequendum imperium rationis. Et ideo non solum oportet esse habitum virtutis in voluntate imperante, sed etiam in intellectu assentiente.

Ad tertium dicendum quod fides est in intellectu speculativo sicut in subiecto: ut manifeste patet ex fidei obiecto. Sed quia veritas prima, quae est fidei obiectum, est finis omnium desideriorum et actionum nostrarum, ut patet per Augustinum, in I *de Trm.* ; inde est quod per dilectionem operatur. Sicut etiam intellectus speculativus extensione fit practicus, ut dicitur in III *de Anima* :

e) *qui, cum.* – *quicumque* AF, *quia cum* H, *ĉi/* PLe; pro *imitabilia, evitabilia* FpARl., *evitabili* PCDHIkt.wAREipG t) ec μ μ λ ; pro *non est, cr#o nem eut* l. iton *ut crpo ħ*.

jq oetn-orum principiorum. – activorum principium АВНН.К.І.
activorum principiorum principium ЕК, activum principium СІ.

γ) *opposita*. - obiecta 4.

δ_i *tahbut.* - *lalibur huiusmoJi* ABGDLFHKLn.

c) enim. - autem Pa - Pro uterque notui, utrumqut notui AE
H_{kj}, utrumque natum P.

ζ) *autrui.* – *ct cetera* ΛΕΗ. *tamen* В, *ct atera tamen* F, *ct cum* L

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestione quanae articula secundo, omisso primo, Iudubium occurrit duplex. Primum, quomodo credere sit a duobus activis, intellectu scilicet et voluntate. Sed quoniam hoc in quaestione sexagesimaquinta * praecedentis Libri dictum est, solvendo rationem Scoti, ideo secundum Iudubium ex eodem Scoto, in xxv dist. **"III Sent.**, occurrit. Et ut intelligatur Iudubium, praemitto duo. Alterum est quod aliud est fidem et eius actum, scilicet credere, dependere a voluntate: et aliud est fidem perfectam in suo actu, vel actum fidei perfectum, dependere a voluntate perfecta. Haec enim sunt valde diversa, et non sunt confundenda. Et licet utrumque sit verum et assertum ab Auctore, et primum pro principio et secundum pro conclusione hic inductum; non tamen pro eodem sumenda sunt. Quia in primo dicto nihil aliud significatur nisi quod credere est a voluntate: et non dicitur, a voluntate perfecta per habitum caritatis. Et hoc est verissimum et certissimum: quia credere est voluntarium positive, ut experimur. In secundo autem dicto significatur non quod credere, sed quod bene credere est a voluntate perfecta caritate.

Alterum quod praemitto est quod Scotus ibidem utrumque confundit. Nam in titulo suae quaestionis loquitur de fide, et in corpore articuli de actu credendi. Afferit tamen rationem huius litterae contra sc. explicans maiorem de actu dependente a duobus agentibus si sit perfectus, ut hic assumitur, et tractans postmodum exemplum de serra. Vcruntamen, quidquid ipse intenderit, afferam ex ipso id quod contra nos opponi potest.

Arguit ergo Scotus ad hoc quod ad perfectum actum fidei non requiritur in voluntate perfectio quam dicimus caritatem. Tūtn quia, posito quod voluntas moveat intellectum ad credendum, ad hoc sufficit ipsa cum intellectu disposito per habitum fidei inclinātem intellectum ad credendum. – Tum quia, sicut in serra sufficit acuties ad sciendū, ita in virtute motiva sufficit ipsa virtus motiva absque aliquo superaddito. – Tum quia differentia inter actum credendi perfectionem et minus perfectum sufficit ut quod reducatur in dispositionem intellectus proportionalitern magis vel minus perfecti: et non oportet propterea aliam in voluntate perfectionem ponere.

II. Ad primum horum dicitur quod aliud est loqui de credendo; et aliud de virtuose credere. Licet enim ad credendum sat sit voluntas sine habitu, ad virtuose tamen credendum, de quo solo est sermo in conclusione hac, exigitur voluntas perfecta habitu, ut in littera probatur.

Ad secundum nutem dicitur quod aliud est loqui de
scindere; et aliud de bene secare. Nos dicimus quod ad
bene secare exigitur perfectio instrumenti et principalis
agentis per unum : ut experientia testatur. Iste autem homo
declinat ad actum scindendi absolute, et virtutem molivam
non principalem, qualis est mens respectu artificialium or-
ganorum.

Ad tertium demum dicitur quod aequivocat de perfectione et imperfectioni actus credendi. Argumentum enim loquitur de perfectione graduali secundum intensum et remissum in eadem specie, ut album differt a magis albo.

Nos autem loquimur de perfectione qua virtus simpliciter differt a virtute non simpliciter, quae est alterius rationis. Et dicimus quod actus fidei ut est in statu virtutis simpliciter, oportet quod sit ab utroque principio perfectio. Et propterea Auctor in principio corporis articuli dicit quod. *cum fides sit virtus*, etc.

Omnium ergo solutio stat in hoc quod actus fidei perfectus sic ut sit actus virtuosus simpliciter, exigit perfectionem in intellectu et voluntate, in quibus fit. Aliter perfecte virtuosus non est, ut in littera probatur. Cum his tamen stat, ut dictum est, quod sit actus fidei sine caritate, ut infra amplius patebit.

III. In eiusdem articuli secundi responsione ad tertium advertit primo quod, quia obiectum fidei est Deus ipse, qui est summum omnium speculabilium propter seipsum, ideo Auctor ex ipsa natura obiecti ponit fidem habitum speculativum. Et quoniam idem obiectum est etiam ratio summa operum, ideo ex eiusdem obiecti natura habitum fidei ex-

tendit ad proximum proportionnltcr, sicut et obiectum ipsum extenditur.

Adverte secundo, quod haec dixit Auctor de fide comparando practicutn speculativo. Altius enim et verius loquendo, dicendum est, secundum ipsum et veritatem, quod fides est habitus altior practice et speculativo, prachnbens eminenter utrumque, sicut sensus communis respectu sensuum propriorum: et propterea utrumque opus habet. Sed loquendo ut plures, et comparando ad haec duo, sub speculativo comprehenditur. Hunc autem esse mentem Auctoris patet tum ex eo quod theologica scientia, quae virtualiter continetur in principiis, quorum est fides, est huiusmodi, ut in Primo Libro ♦ ostensum est. Tum ex eo quod dona Spiritus Sancti, quae ex fide emanant, sunt huiusmodi, ut infra • patebit. – Esse autem hanc doctrinam secundum veritatem eminentia divinae cognitionis, cuius fides est impressio proprii ordinis, manifestat, ut de theologia dictum fuit *

ARTICULUS TERTIUS

UTRIUS CARITAS SIT FORMA FIDEI

Infr». qu. xun, ui. 8; III *Sent.*, dnt. «tu, qu. 11t. an. i, qu. 1; *Ik Vent.*, qu. nv, art. 5; *De Virtut.*, qu. n, an. 3.

ED TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod caritas non sit forma fidei. Unumquodque enim sortitur speciem per suam formam. Eorum ergo quae ex opposito dividuntur sicut diversae species unius generis, unum non potest esse forma ulterius. Sed fides et caritas dividuntur ex opposito, l ad Cor. xm sicut diversae species virtutis. Ergo caritas non potest esse forma fidei.

2. Praeterea, forma et id cuius est forma sunt in eodem: quia ex eis fit unum simpliciter. Sed fides est in intellectu, caritas autem in voluntate. Ergo caritas non est forma fidei.

3. Praeterea, forma est principium rei. Sed principium credendi ex parte voluntatis magis videtur esse obedientia quam caritas: secundum illud *ad Rom.* i •: *ad obediendum fidei in omnibus gentibus*. Ergo obedientia magis est forma fidei quam caritas.

Sed contrariu est quod unumquodque operatur per suam formam. Fides autem *per dilectionem operatur*. Ergo dilectio caritatis est forma fidei.

Respondetur dicendum quod, sicut ex superioribus patet, actus voluntarii speciem recipiunt a fine, qui est voluntatis obiectum. Id autem a quo aliquid speciem sortitur se habet ad modum formae in rebus naturalibus. Et ideo cuiuslibet actus

voluntarii forma l quodammodo est finis ad quem ordinatur: tum quia ex ipso recipit speciem p; tum etiam quia modus actionis oportet quod respondeat proportionaliter fini. Manifestum est autem ex praedictis * quod actus fidei ordinatur ad obiectum voluntatis, quod est bonum, sicut ad finem. Hoc autem bonum quod est finis fidei, scilicet bonum divinum, est proprium obiectum caritatis. Et ideo caritas dicitur forma fidei, inquantum per caritatem actus fidei perficitur et formatur *.

Ad primum ergo dicendum quod caritas dicitur esse forma fidei inquantum informat actum ipsius. Nihil autem prohibet unum actum a diversis habitibus informari, et secundum hoc ad diversas species reduci ordine quodam: ut supra dictum est, cum de actibus humanis in communi ageretur.

Ad secundum dicendum quod obiectio illa procedit de forma intrinseca. Sic autem caritas non est forma fidei: sed prout informat actum eius, ut supra * dictum est.

Ad tertium dicendum quod etiam ipsa obedientia, et similiter spes et quaecumque alia virtus posset t praecedere actum fidei, formatur a earritate, sicut infra * patebit. Et ideo ipsa caritas ponitur forma fidei.

a) *forma*. – *et forma* AEFLpBKxtt-
β) *speciem*. – *formam* Pa.

γ) *poster*. – *potens* 1. – *Pro formatur, formatae* BF1Cx. *formatum* DLpCsEK et x, *proutformatur* G, om. H, *rationabiliter formatum* Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo articuli tertii eiusdem quaestionis quartae adverte quod termini in unaquaque arte intelligendi sunt secundum subiectam materiam illius artis. Unde cum in moralibus, de quibus tractatur, una virtus dicitur forma alterius, non eo modo dicitur quo in naturalibus forma dicitur informare materiam. Non enim propterea hoc dicitur aut quaeritur quasi una virtus sit subiectum alterius, aut actus virtutis unius sit subiectum actus alterius: sed ad imperium unius super actu alterius sermo refertur. Quod enim naturaliter alteri imperat ad finem ipsius im-

perantis illud dirigit, ac per hoc dupliciter actum imperatum informat, ut in littera dicitur: primo, dando illi finem unde spccificatur; secundo, dando illi modum quo convenienter ad illum finem congruat. Qui enim scindit ligna propter domum aut navim faciendam, aliam speciem et alium modum scissioni dat quam qui scindit ea ad comburendum. Quia ergo tam finis quam modus datus ab imperante informat actum imperatum, ideo vinus imperans forma dicitur virtutis imperatae. Et iuxta hunc sensum quaeritur an fidei forma sit caritas.

• Art. 4; qu.

• Vers. 13.

• Ven. 5.

* *AS Cal.* cap. v. ver. 6.

* *f* Π-, qu. i, 3; qo. anxī, an. 6.

• Qu. f, ff. 4

• Qb. n:ī, art. j. l. qu. ii, art. >

• Vin. l, qt. lft 4-

• *In ritt Sub* fie.

• *Ini xcm*.

• *ac tiōd. h&.ll u, ta*

• Cf. AU

II. In responsione ad secundum in eodem articulo adverte quod, si comparatio fiat virtutis ad virtutem aut actum, aut actus nd actum, extrinsecca inveniuntur: quoniam haec in voluntate, illa in intellectu. Sed si comparatio fiat actus imperati ad modum quem ab imperante suscipit, sic invenitur intrinseca: eo tamen modo quo modus actionis est in ipsa actione ut modus eius. Et similiter si comparatio fiat actus ad specificam denominationem quam ab extrinsecco obiecto virtutis imperantis habet, intrinseca invenitur: eo tamen modo quo denominativu relatio ab extrinseco dici potest intrinseca. Auctor autem, quia virtutem virtuti comparat, optime dicit eam esse formam extrinsecam virtutis et netus eiusdem.

III. In responsione ad tertium eiusdem articuli adverte quod, quin argumentum non tendebat directe ad impugnandum quod carius est forma fidei; sed indirecte, hoc modo, quia probabat quod obedientia est magis forma fidei quam caritas, et ex hoc sequeretur quod caritas non esset simpliciter forma fidei: ideo Auctor, nd intentum principale respiciens, dicit quod, quia a caritate non solum formatur fides, sed etiam obedientia et quaecumque alia vinus praevia fidei, ideo caritas simpliciter est forma fidei, utpote forma omnium: quidquid sit de illarum informatione respectu fidei. Hoc enim ex septimo huius quaestionis articulo patet.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM FIDES INFORMIS POSSIT FIERI FORMATA, VEL E CONVERSO

III Srw/.. diet, nun, qv. m, art. qu. t. ; l>t Verit., qu. xn, <rt. 7; Ad Jimn., cap. t. l<et. П.

QUARTUM SIC DROCI d itur. Videtur quod informis non fiat formata, nec e converso. Quia ut dicitur l ad Cor, xtn ^-^cum venerit quod perfectum est. evacua bitur quod ex parte est. Sed fides informis est imperfecta respectu formatae. Ergo, adveniente fide formata, fides informis excluditur, ut non sit unus habitus numero.

2. Praeterea, illud quod est mortuum non fit vivum. Sed fides informis est mortua: secundum illud lac. 11 Fides sine operibus mortua est. Ergo fides informis non potest fieri formata.

3. Praeterea, gratia Dei adveniens non habet minorem effectum in homine fideli quam in infideli. Sed adveniens homini infideli causat in eo habitum fidei. Ergo etiam adveniens fideli qui habebat prius habitum fidei informis causat in eo alium habitum fidei.

4, Praeterea, sicut Boetius dicit accidentia alterari non possunt. Sed fides est quoddam accidens. Ergo non potest eadem fides quandoque esse formata et quandoque informis.

Sed contra est quod lac. n. super illud. Fides sine operibus mortua est, dicit Glossa * quibus reviviscit. Ergo fides quae erat prius mortua et informis fit formata et vivens.

Respondeo dicendum quod circa hoc fuerunt diversae opiniones. Quidam enim dixerunt quod nllus est habitus fidei formatae et informis, sed, adveniente fide formata, tollitur fides informis. Et similiter, homine post fidem formatam peccante mortaliter, succedit alius habitus fidei informis a Deo infusus. – Sed hoc non videtur esse conveniens quod gratia adveniens homini aliquod Dei donum excludat: neque etiam quod aliquod Dei donum homini infundatur propter peccatum mortale.

Et ideo alii * dixerunt quod sunt quidem 3 diversi habitus fidei formatae et informis, sed tamen, adveniente fide formata, non tollitur habitus fidei informis, sed simul manet in eodem cum

habitu fidei formatae. – Sed hoc etiam videtur inconveniens > quod habitus fidei informis in habente fidem formatam remaneat otiosus.

Et ideo aliter dicendum quod idem est habitus fidei formatae et informis. Cuius ratio est quia habitus diversificatur secundum illud quod per se ad habitum pertinet. Cum autem fides sit perfectio intellectus, illud per se ad fidem pertinet quod pertinet ad intellectum: quod autem pertinet ad voluntatem non per se pertinet ad fidem, ita quod per hoc diversificari possit habitus fidei. Distinctio autem fidei formatae et informis est secundum id quod pertinet ad voluntatem, idest secundum caritatem: non autem secundum illud quod pertinet ad intellectum. Unde fides formata et informis non sunt diversi habitus.

Ad primum ergo dicendum quod verbum Apostoli est intelligendum quando imperfectio est de ratione imperfecti. Tunc enim oportet quod, adveniente perfecto T, imperfectum excludatur: sicut, adveniente aperta visione, excluditur fides ., y 'D. ** de cuius ratione est ut sit non apparentium. Sed quando imperfectio non est de ratione rei imperfectae, tunc illud numero idem quod erat imperfectum fit perfectum: sicut pueritia non est de ratione hominis, et ideo idem numero qui erat puer fit vir. Informitas autem fidei non est de ratione fidei \ sed per accidens se habet ad ipsam, ut dictum est * Unde ipsamet fides informis fit . t» formata.

Ad secundum dicendum quod illud quod facit vitam animalis est de ratione ipsius, quia est forma essentialis eius, scilicet anima. Et ideo mortuum vivum fieri non potest, sed aliud specie est quod est mortuum et ‘ quod est vivum. Sed id quod facit fidem esse formatam vel vivam non est de essentia fidei. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod gratia facit fidem non solum quando fides de novo incipit esse in homine, sed etiam quandiu fides durat: dictum

a) quidem. – quidam DGIKI.J, om. ABCEFPa.
p) inconveniens. – esse inconveniens PG.
T) perfrio. “ perfectione Plica. – Pro de cuius raliene, ex cuius ratione ABEF, ad cuius rationem Ik.

δ) fidei. – rei imperfectae cd. a, re/ perfectae P.
t) et. – et altud AHFv.h.

1-A“ aſ
aw, «n. 9. '***

cst enim siipru * quod Deus semper operatur iustificationem hominis, sicut sol semper operatur illuminationem aeris. Unde gratia non minus facit adveniens fidei quam adveniens infidei: quia in utroque operatur fidem, in uno quidem confirmando ꝫ eam et perficiendo, in alio de novo creando.

Vel potest dici quod hoc est per accidens, scilicet propter dispositionem subiecti, quod gratia

non causât fidem in eo qui habet. Sicut e contrario secundum peccatum mortale non tollit gratiam ab eo qui eam amisit per peccatum mortale praecedens.

Ad quartum dicendum quod per hoc quod fides formata sit informis non mutatur ipsa lides, sed mutatur subiectum fidei, quod est anima: quod quandoque quidem habet fidem sine caritate, quandoque autem cum caritate.

c) confirmando. – e.vpectando ABCITHILpK et x, expiando D, expurgando >K; cam om. l'a; confirmaildo Jtdcm t> n.

Commentaria Cardinalis Caietani

• 4pm ◀ p.

¶ **¶** titulo **an**iculi **quarti** terminos ex praecedenti Articulo declaratos habes. Fides enim formata significat fidem a caritate actam; fides vero informis significat fidem quae est in existentibus extra caritatem. Et est sermo de fide una et eadem numenditer, an ipsa fiat de informi formata, cum Christianus poenitens assequitur caritatem: et de formata informis, cum existit in caritate lubitur in peccatum mortale furti vel homicidii manens fidelis.

In corpore eiusdem articuli dubium occurrit circa illud dictum: */d quod pertinet ad voluntatem non per a. pertinet ad fidem*. Hoc enim contradicit doctrinae superius traditae. Subiectum namque per se ipsius fidei per se pertinet ad fidem, ita quod variat ipsum: ut patet inductive de omnibus per se subiectis virtutum et habituum. Sed intellectus non absolute, sed motus in voluntate est per se subiectum fidei, ut praedictum est *. Ergo id quod pertinet ad voluntatem, scilicet ipsa motio a voluntate, pertinet per

se ad fidem, ita quod variat ipsam varietate corruptioni. Si enim ab intellectu aufenu ly *motus a voluntate*, impossibile est quod remaneat fides nisi acquivoce. Ruit ergo ratio litterae super dictu propositione fundata.

Ad hoc dicitur. Ad voluntatem aliquid potest pertinere dupliciter: primo, secundum substantiam; secundo, secundum perfectionem. Id quod pertinet ad voluntatem secundum ipsius voluntatis substantiam est actus eius. Et de hoc dictum fuit quod per se pertinet ad subiectum fidei. Et conceditur quod variaret fidem, ut arguendum tangitur. Id vero quod pertinet ad perfectionem voluntatis est bonitas. laudabilitas, etc., actus: hoc enim fit per habitum caritatis in proposita. Et de hoc dicitur hic quod non per se spectat ad fidem, ita quod ipsam secundum substantiam variet. Quamvis quodammodo pertineat per se ad fidem ut virtus est, ut infra * patebit.

An. wq.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM FIDES SIT VIRTUS

¶ II*, qu. nr, lirt. 4; III *Sent.*, d'it. xxni, qu. 11. «rt. 4, qu. t; qu. jit, irt », qu. 3; *De Verlt.*, qu. W, art. 3, 6; *De Virtut*^ qu. 1, art. 7; *Ad Rom.*, cap. I. lect. vi.

¶ **¶**MD quintum sic proceditur. Videtur quod fides non sit virtus. Virtus enim ordinatur ad bonum: nam *virtus est quae bonum facit habentem*, ut dicit Philosophus, in II *Ethic*. Sed fides ordinatur ad verum. Ergo fides non est virtus.

2. Praeterea, perfectior est virtus infusa quam acquisita. Sed fides, propter sui imperfectionem, non ponitur inter virtutes intellectuales acquisitas: ut patet per Philosophum, in VI *Ethic*. Ergo multo minus potest poni virtus infusa.

3. Praeterea* fides formata et informis sunt eiusdem speciei, ut dictum est *. Sed fides informis non est virtus: quia non habet connexionem cum aliis virtutibus. Ergo nec fides formata est virtus.

4. Praeterea, gratiae gratis datae et fructus distinguuntur a virtutibus. Sed fides enumeratur inter gratias gratis datas, I *ad Cor.* xn': et similiter inter fructus, *ad Gal.* v*. Ergo fides non est virtus.

Sed contra est quod homo per virtutes iustificatur: nam *iustitia est tota virtus*, ut dicitur in V *Ethic*. * Sed per fidem homo iustificatur: sc-

eundum illud *ad Rom.* \ *. *Iustificati ergo ex fide pacem habemus* etc. Ergo fides est virtus.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supradictis patet, virtus humana est per quam actus humanus redditur bonus. Unde quicumque habitus est semper principium boni actus, potest dici virtus humana. f'alis autem habitus est fides formata. Cum enim credere sit actus intellectus assentientis vero ex imperio voluntatis, ad hoc quod iste actus sit perfectus duo requiruntur. Quorum unum est ut infalibiliter intellectus tendat in suum bonum, quod est verum: aliud autem est ut infalibiliter ordinetur ad ultimum finem, propter quem voluntas assentit vero. Et utrumque invenitur in actu fidei formatae. Nam ex ratione ipsius fidei est quod intellectus semper feratur in verum, quia fidei non potest subesse falsum, ut supra * habitum est: ex caritate autem, quae format fidem, habet anima quod infalibiliter voluntas ordinetur in bonum finem. Et ideo fides formata est virtus.

Fides autem informis non est virtus: quia etsi habeat perfectionem debitam actus fidei informis ex parte intellectus, non tamen habet pertecclio-

• p. n. o- 6; cap. HI, q. ». S.Th lect. II. U»

• An- p<<^

• ap. l. 9- S. k>ct. l»

a) *tendat*. – *intendat* AEFlipB. – Pro *bonum*, *obieclum* EKsB, et ff aliquae editione quae sUitn *voluntas* ante *infaUibiiitcr* tnapOnOnl.

a lit 7» 11

• S

L

• 1. II. qu-uxT, erf. I ?

nem debitam ex parte voluntatis. Sicut etiam si temperantia esset in concupiscibili et prudentia non esset in rationali, temperantia non esset virtus, ut supra * dictum est: quia β ad actum temperantiae requiritur et actus rationis et actus concupiscibilis, sicut ad actum fidei requiritur actus voluntatis et actus intellectus.

Ad primum ergo dicendum quod ipsum verum est bonum intellectus: cum sit eius perfectio. Et ideo inquantum per fidem intellectus determinatur ad verum, fides habet ordinem in bonum quoddam. Sed ulterius, inquantum fides formatur per caritatem, habet etiam ordinem ad bonum secundum quod est voluntatis obiectum.

Ad secundum dicendum quod fides de qua Philosophus loquitur innititur rationi humanae non ex necessitate concludenti, cui potest subesse falsum. Et ideo talis fides non est virtus. Sed fides de qua loquimur innititur veritati divinae quae est infallibilis: et ita non potest ei subesse falsum. Et ideo talis fides potest esse virtus.

Ad tertium dicendum quod fides formata et informis non differunt specie sicut in diversis

speciebus exisientes: differunt autem sicut perfectum et imperfectum in eadem specie. Unde fides informis, cum sit imperfecta, non pertingit ad perfectam rationem virtutis: nam *virtus est perfectio quaedam*, ut dicitur in VII *Physic.* * i «t i» s/n>.

Ad quartum dicendum quod quidam ponunt quod fides quae connumeratur inter gratias gratis datas est fides informis. – Sed hoc non convenienter dicitur. Quia gratiae gratis datae, quae ibi enumerantur, non sunt communes omnibus membris Ecclesiae: unde Apostolus ibi ; dicit: *Divisiones va».* 4 *gratiarum sunt*; et iterum *Alii datur hoc, alii v«».* 8 *datur illud*. Eides autem informis est communis omnibus membris Ecclesiae: quia informitas non est de substantia eius, secundum quod est donum gratuitum.

Unde dicendum est quod fides ibi sumitur τ pro aliqua fidei excellentia: sicut pro *constantia fidei*, ut dicit Glossa, vel pro *sermone fidei*. * - inurtm. Fides autem ponitur fructus secundum quod habet aliquam delectationem m suo actu, ratione certitudinis. Unde ad Gal. v, ubi enumerantur fructus, exponitur fides *de invisibilibus ċertitudo* iwnbn.

j) *quia*. – quod G, ud Pj. – Pio ct actui rationii, ratio cd. a, actui rationi» P; pro concupiscibilis, concufiscnliac Pa.

γ) *jl.lc*j ibi lumitur. – sumitur ibi P.

Commentaria Cardinalis Caietani

* Al. qu. v».

* c.j. Anu. de Cwt. et Mundo, lib. I, cap. », u. 7.S.-S Th. l.crt. xvr.

In corpore articuli quinti eiusdem quaestionis dubium duplex occurrit ex Durando, in xxm dist. III *Sent.*, qu. rv, art. 3 ♦, arguente primo contra hoc, scilicet quod fides est virtus. Distinguit namque quod virtus dupliciter sumitur: large, pro habitu inclinante in actum bonum; et stricte, pro habitu ponente potentium in ultimo perfectionis debita¹ suo actui, sic enim virtus est *Ultimam depotentia* *. Et hoc modo, inquit, fides non est virtus: qui.» non facit evidentem cognitionem, qua natus est actus intellectus pertici.

II. Secundum vero est ex eodem arguente contre hunc articulum tripliciter quod fides non sit magis virtus cum caritate quam sine caritate. Primo, ex actu. Quin asientire vero supernatural non est perfectius intrinsece cum caritate quam sine caritate: ergo. Antecedens probatur: quia ex caritate nullam perfectionem pertinentem ud cognitionis genus recipit; sed extrinsecum tantum, puta esse meritrium. Consequentia patet: quia non ex quacumque perfectione actus pensatur virtus, sed intrinseca illi; alioquin actus opinionis meritorius faceret quod opinio esset virtus. – Secundo, et in idem redit, ex habitudine fidei ud caritatem. Fides non dependet a caritate quoad habitum, quia est prior illa: nec quoad actum, quia non perficitur intrinsece ab illa. Ergo non est per illam virtus. – Tertio, contra exemplum litterae, quia non est simile dc virtute morali et prudentia, quia connexae sunt: fides autem et caritas non sunt connexae.

• Num. I-

III. Ad primum dubium * dicitur quod arguens deceptus est non distinguendo inter virtutem intellectualem et virtutem. Plus enim exigitur ad virtutem intellectualem quum ad virtutem, etiam intellectus. Unde gratis conceditur quod fides non est virtus intellectualis, quia non facit evidentiam in intellectu speculativo, in quo est. Cum hoc tamen stat quod est virtus intellectus theologica, ponens intellectum in ultima perfectione quam natus est supernatunditer habere in via. Quoniam ex natura sua determinat iniallibilitcr intellectum ad verum et bonum supernaturalc eius obiectum ac finem: quod est ultimum dc potentia pro statu isto. Et proptcrca fides, ut in littera dicitur, est simpliciter virtus, et non largo vocabulo.

• Num- n.

IV. Ad evidentiam autem secundi dubii sciendum est quod, cum fides informis non distinguatur specie nec nu-

mero a formata, non sic accipienda est distinctio non virtutis n virtute in ea sicut distinguitur habitus non virtus ab habitu qui est virtus, puta opinio a scientia: sed accipienda est sicut habens statum virtutis distinguitur a scipso non habente statum virtutis, sicut imperfectum distinguitur a scipso perfectu. Fides namque sine caritate non est in statu virtutis simpliciter: cum caritate autem est in statu virtutis. Et hoc ex actu et subiecto manifestatur. Ex actu quidem, quia actus pendens per se a duobus non est perfectus simpliciter nisi utrumque sic perfectum; assentirc autem vero supcrnaturuli credendo pendet ex intellectu et voluntate: ergo non est actus simpliciter virtuosus nisi tam intellectus quam voluntas perfecta sic. Ex subiecto vero, quia subiectum per se fidei est intellectus motus a voluntate: ergo subiectum per se fidei perfectae est intellectus motus a voluntate perfecta, ut proportionaliter sibi respondeant perfectio et pcrfectibilc.

V. Ad primam autem obiectionem Durandi, negatur antecedens: et dicitur quod credere ex caritate est perfectior actus intrinsece quam credere non ex caritate. Et cum arguitur, Caritas nihil addit pertinens ad genus cognitionis: respondetur quod hoc est verum, sed non probat probandum. Quin credere non significat actum intellectus absolute, sed ut moti a voluntate. Et propterea, licet credere prout spectat ud intellectum non sit perfectius simpliciter, tamen est perfectius non per accidens, ut actus opinionis in habente caritatem, sed per se; quia est actus perse pendens a voluntate. Et licet caritas et eius netus extra fidem et eius actum sint, id tamen quod actus fidei ab actu caritatis habet non est extrinsecum ab ipso, sed constituit ipsum et ct■. iu esse virtuosius actus. Et similiter id quod subiectum fidei, scilicet intellectus motus a voluntate, habet a caritate, non est extra subiectum fidei, sed constituit ipsum in statu subiecti virtutis simpliciter. Nec est simile dc opinione et eius actu: quia *bonum consurgit ex causa integra* *, opinio °1. * &>■ nutem non est iniallibilitcr ad verum, ut solus status virtutis ci desit. s Th.' ><£ wû

Et per hoc patet responsio ad secundum. Quia fidem quoad actum intrinsece non dependere a caritate potest dupliciter intelligi. Primo, absolute: et sic est verum. Secundo, in esse perfecto: et sic est falsum. Quemadmodum

enim actus temperantiae quoad esse perfectum intrinsece dependet a prudentia, quia est actus concupiscibilis ut subest rationi; ita actus tidci quoad esse perfectum simpliciter dependet a caritate, quia est actus intellectus ut subest voluntati. – Et nihil facit ad hoc mutua connexio, quam obiicit Durandus. Dependentia in causa est, non connexio: per accidens enim connexio ad propositum concurrit.

Cum his tamen tene quod fides informis est virtus secundum quid: quia est semper principium actus boni infra latitudinem intellectus, quia non est nisi veri. Quin tamen non est evidentis, ideo non est virtus intellectualis, sed theologica secundum quid: formata autem simpliciter, ut dictum est *.

VI. In eodem quinto articulo, in corpore et responsione ad secundum, dubium occurrit ex Scoto. in 111 *Sent.*, dist. xxnr, volente quod fides infusa non magis inclinatur ex parte habitus in non decipi quam fides acquisita. Quia non decipi non se tenet ex parte habitus, nec ex parte assensus quem facit: sed ex parte obiecti. secundum quod obiectum cui assentit vere vel false praesentatur habitui inclinanti. Sicut habitus principiorum inclinatur ex parte sui

naturaliter in verum: et si sit - deceptio, hoc est ex obiectis falso occurrentibus et praesentatis intellectui. Sed in proposito uterque habitus inclinatur naturaliter, et per modum naturae praebet assensum. Ergo, etc.

Ad hoc, non nisi cum admiratione istius viri, respondeo quod liquido patet non decipi tenere se ex parte habitus ex ipsa differentia inter habitus intellectuales qui sunt virtutes et illos qui non sunt virtutes. Illi enim, quantum est ex se, inclinant tantum in verum, quia ad cognoscendum esse quod est et non esse quod non est; nec possunt inclinare ad actum oppositum. Isti autem ad utrumque se habent: et ideo non sunt virtutes. Unde oppositum est eius quod arguens fingit. Quia cognitio et assensus vera ex meritis habitus est ex propria natura non netum talem inclinantis: et si contingat decipi, ex habitu illo non provenit, nec ex obiecto praesentato sufficienter cum possit intellectus uti habitu virtutis et non adhaerere falsae praesentationi; falsum enim objective non habet vim coactivam intellectus ad se, sicut habet verum quando est evidens. Fides ergo infusa inclinatur ad verum supernaturaliter indubitabiliter, quia secundum ipsam ussentitudo non possumus falli.

// p.

'fyojUt iMt.
'f»■•afuht
teKahtui t

I.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM FIDES SIT UNA

HI *Sent.*, dist. xxiit, qu. ii, art. 4, qu. 3; *De Verit.*, qu. xiv, art. 12; *Ad i'f'hc.*, ap. iv, lect. u.

SEXTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod /T^frJ.non sit una fides. Sicut enim fides *est* Æj&Vj *donum Dei*, ut dicitur *ad Ephes.*, ii ♦, ita ^seL2aetiam sapientia et scientia inter dona Dei computantur: ut patet Isaiae xi *. Sed sapientia et scientia differunt per hoc quod sapientia est de aeternis, scientia vero de temporalibus: ut patet per Augustinum, XII *de Trin.* ' Cum igitur fides sit et de aeternis et de quibusdam temporalibus, videtur quod non sit una fides, sed distinguatur in partes.

2. Praeterea, confessio est actus fidei, ut supra * dictum est. Sed non est una et eadem confessio fidei apud omnes: nam quod nos confitemur factum antiqui Patres confitebantur futurum, ut patet Isaiae vu *. *Ecce virgo concipiet.* Ergo non est una fides.

3. Praeterea, fides est communis omnibus fidelibus Christi. Sed unum accidens non potest esse in diversis subiectis. Ergo non potest esse una fides omnium.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Ephes.* iv *. *Unus Dominus, una fides.*

Respondeo dicendum quod fides, si sumatur pro habitu, dupliciter potest considerari. Uno modo, ex parte obiecti. Et sic est una fides: obiectum enim formale fidei est veritas prima, cui inhaerendo « credimus quaecumque sub fide

continentur. Alio modo, ex parte subiecti. Et sic fides diversificatur secundum quod est diversorum. Manifestum est autem quod fides, sicut et quilibet alius habitus, ex formali ratione obiecti habet speciem, sed ex subiecto individuatur. Et ideo, si fides sumatur pro habitu quo credimus, sic fides est una specie, et differens numero in diversis. – Si vero sumatur pro eo quod creditur, sic etiam est una fides. Quia idem est quod ab omnibus creditur: et si sint diversa credibilia quae communiter omnes credunt, tamen omnia reducuntur ad unum

Ad primum ergo dicendum quod temporalia quae in fide proponuntur non pertinent ad obiectum fidei nisi in ordine ad aliquod aeternum, quod est veritas prima, sicut supra ' dictum est. Et ideo fides una est de temporalibus et aeternis. Secus autem est de sapientia et scientia, quae considerant temporalia et aeterna secundum proprias rationes utrorumque.

Ad secundum dicendum quod illa differentia praeteriti et futuri non contingit ex aliqua diversitate rei creditae: sed ex diversa habitudine creditum ad unam rem creditam, ut etiam supra * habitum est.

Ad tertium dicendum quod illa ratio procedit ex diversitate fidei secundum numerum.

3) *inhaerendo.* – *etiam inhaerenda* Πικα.

ji) *omna... unum.* – Om. I.

γ) *rem.* – *rationem* ABFHpe.

Commentaria Cardinalia Caietani

In titulo articuli sexti est sermo de unitate per se et simpliciter habitus, quae est unitas speciei specialissimae. Unitas enim generica est unitas * secundum quid; et unitas numeralis est per accidens, hoc est per aliud, scilicet per subiectum.

In corpore articuli dubium ex Scoto. in xxv dist. * 111 *Sent.*, occurrit, arguente contra hoc. scilicet quod fides infusa habet unitatem ex obiecto primo, scilicet Deo. Primo, quia Deus non movet in ratione obiecti non cognitionem omnium credibilium. – Secundo, quia in Deo ut obiecto

* Num. ni.

Vim.

Op.xtT.xv.

qu. m. «i. l.

vcn. m-

v«r». 5.

«

• wta. am. P

vct>. j. cap. ii»,

QUAESTIO IV, ARTICULUS VII

non concipiuntur omnia credibilia, ut ex illo deduci possint: licet contineat omnia ut causa effectiva omnium.

Ad haec facile respondetur. Et dicitur quod Deus movet obiective ad credendum omnia credibilia, et similiter in ipso ut obiecto concipiuntur omnia credibilia; iuxta illud : *Creditis in Deum, et in me credite* ♦. Quoniam omnia credita reducuntur ad Deum creditum: et ipse Deus, ut

creditus, movet ad credendum reliqua ut aliquid sui, ut ex primo articulo * patet. – Nec exigitur od obiectum dans * Q.1 unitatem fidei sic continere omnia ut ex illo possint deduci omnia. Quoniam fides non est habitus deductivus, sicut scientia; sed creditivus. Unde non solum Deus ut efficiens continet omnia quae sunt fidei et fidei habitum; sed obiective sumptus. Sic enim significatur per ly *creditus*.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM FIDES SIT PRIMA INTER VIRTUTES

f II* qu. LXII, Qrt. 4; 111 *Sent*^A dist. wni, qu. 11, art. 5; *Ik Verit.*, qu. xiv, art. 3, ad 3.

h septimum sic proceditur. Videtur quod Tides non sit prima inter virtutes. Dicitur enim Lue. xn ♦ in Glossa ** super illud, *Dico vobis amicis meis*, quod *fortitudo est fidei fundamentum*. Sed fundamentum est prius eo cuius est fundamentum. Ergo fides non est prima virtus.

2. Praeterea, quaedam glossa * dicit, super illum Psalmum a, *Noli aemulari*, quod *spes introducit ad fident*. Spes autem est virtus quaedam, ut infra * dicitur. Ergo fides non est prima virtutum.

3. Praeterea, supra * dictum est quod intellectus credentis inclinatur ad assentiendum his quae sunt fidei ex obedientia ad Deum. Sed obedientia etiam est quaedam virtus. Non ergo fides est prima virtus.

4. Praeterea, fides informis non est tndamentum, sed fides formata: sicut in Glossa dicitur, I *ad Cor.* III * Formatur autem fides per caritatem, ut supra * dictum est. Ergo fides a caritate habet quod sit fundamentum. Caritas ergo est magis * fundamentum quam fides: nam fundamentum est prima pars aedificii. Et ita videtur quod sit prior fide.

5. Praeterea, secundum ordinem actuum intelligitur ordo habituum. Sed in actu fidei actus voluntatis, quem l perficit caritas, praecedit actum intellectus, quem perficit fides, sicut causa, quae praecedit effectum. Ergo caritas praecedit fidem. Non ergo fides est prima virtutum.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Iheb.* xi *, quod *fides est substantia sperandarum rerum*. Sed substantia habet rationem primi. Ergo fides est prima inter virtutes.

Respondeo dicendum quod aliquid potest esse prius altero dupliciter: uno modo, per se; alio modo, per accidens. Per se quidem inter omnes virtutes prima est fides. Cum enim in agilibus finis sit principium, ut supra dictum est, necesse esl v,rlulcs theologicas, quarum l obiectum est ultimus finis, esse priores ceteris virtutibus. Ipse autem ultimus finis oportet quod prius sit in intellectu quam in voluntate: quia voluntas non fertur in aliquid nisi prout est in intellectu apprehensum. Unde cum ultimus finis sit quidem

in voluntate per spem et caritatem, in intellectu autem per fidem, necesse est quod fides sit prima inter omnes virtutes: quia naturalis cognitio non potest attingere ad Deum secundum quod est obiectum beatitudinis, prout tendit in ipsum spes et caritas.

Sed per accidens potest aliqua virtus esse prior fide. Causa enim per accidens est per accidens prior. Removere autem prohibens pertinet ad causam per accidens; ut patet per Philosophum, in VIII *Physic.* Et secundum hoc aliquae virtutes possunt dici per accidens priores fide inquantum remonent impedimenta credendi: sicut fortitudo removel inordinatum timorem impediendem fidem; humilitas autem superbiam, per quam intellectus recusat se submittere veritati fidei * Et idem potest dici de aliquibus aliis virtutibus: quamvis non sint verae virtutes nisi praesupposita fide, ut patet per Augustinum, in libro *contra Julianum* *.

Unde patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum qund spes non potest universaliter introducere ad fidem. Non enim potest spes haberi dc aeterna beatitudine nisi credatur possibile: quia impossibile non cadit sub spe, ut ex supradictis * patet. Sed ex spe aliquis introduci potest ad hoc quod perseveret in fide, vel quod fidei firmiter adhaereat. Et secundum hoc dicitur spes introducere ad fidem.

Ad tertium dicendum quod obedientia dupliciter dicitur. Quandoque enim importat inclinationem voluntatis ad implendum divina mandata. Et sic non est specialis virtus, sed generaliter includitur in omni virtute: quia omnes actus virtutum cadunt sub praeceptis legis divinae, ut supra * dictum est. Et hoc modo ad fidem requiritur obedientia. – Alio modo potest accipi obedientia secundum quod importat inclinationem quandam : ad implendam mandata secundum quod habent rationem debiti. Et sic obedientia est specialis virtus, et est pars iustitiae: reddit enim superiori debitum obediendo sibi. Et hoc modo obedientia sequitur fidem, per quam manifestatur homini quod Deus sit superior, cui debeat obedire °.

• Veri. 4.
.. Ord Atnbr.

•Interi. Csuiod..
inP» hi»t.» «r
> 3

• Qu. XTU, «t. 1.

• Art. 1. 3 2;
qu 11, irt. 9.

• orx Aug
• ver», il
• An. >

?

T

• ver». ».

• l. h -. qu

iw4.rtJL: qu'

a) *illum Pialmum.* – *illud Ptalmi* ⱭⱭpK et xn.
j) *cjt magis.* – *natura cjt magis* C, *est maius* Pa.
7) *qvem.* – *quam* ABDFIKLpCE et xn.
Z) *quarum.* – *quorum* ABCDEFHILpKfi.
c) *sgem.* – *speciem* EFpABCn. – Pro *caritatem, caritate* ABI .

ζ) *Indinatieuem quandam.* – *indiuatiwem quantum* PABCEFH
Kona, *quandam inclinationem quantum* G, *indinalionem* L.
η) *est.* – Om. PH.
otedire. – *oMiri* AUCDEFHKU

Ad quartum dicendum quod ad rationem fundamenti non solum requiritur quod sil primum, sed etiam quod sit aliis partibus aedilicii connexum: non enim esset fundamentum nisi ei aliae partes aedilicii cohaererent. Connexio autem spiritalis aedilicii est per caritatem: secundum illud *Coloss. m* * *Super omnia caritatem habete* , quae est vinculum perfectionis. Et ideo fides sine

caritate fundamentum esse non potest * : nec tamen oportet quod caritas sit prior fide.

Ad quintum dicendum quod actus voluntatis praexigitur ad lidem, non tamen actus voluntatis caritate informatus: sed talis actus presupponit fidem , quia non potest voluntas perfecto amore in Deum tendere nisi intellectus rectam fidem habeat circa ipsum.

i) habffe. — habfntci PFGIKI.

Commentaria Cardinalis Caietani

In titulo articuli septimi ly *inter virtutes* importat virtutes théologales ct morales tantum, dc quibus tractatur. Dc intellectualibus enim, ut scientia ct arte, non est quaestio. In corpore articuli dubium occurrit dc titulo iuncto corpori articuli. Quoniam aut est sermo dc virtutibus moralibus ut Christiani sunt; aut hominis sunt. Si dc virtutibus Christianis, frustra secunda pars articuli dc praecedentibus lidem, quoc constituit Christianum, adiungitur. Si dc humanis, constat quod iustitia ct temperantia, etc., priores fide directe esse possunt, ut patet

Ad hoc dicitur quod sermo praesentis articuli est de

virtutibus simpliciter, ut scilicet eunt dispositiones perfecti ad optimum simpliciter, idest Deum ut obiectum beatitudinis patriae caelestis: ct non ut virtutes in genere, quemadmodum in praecedenti Libro ' dictum est. Et inter virtutes simpliciter oportuit distinguere, ut in littera fit, quod per se tides est prior ceteris- per accidens autem aliquae carum, imperfecte tamen rationem virtutis habentes, ut aliqualiter disponunt ad optimum simpliciter, praecedunt, ut remotos prohibens. Et sic nihil superfluit; et theologicus sermo dc virtutibus formalis invenitur.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM FIDES SIT CERTIOR SCIENTIA ET ALIIS VIRTUTIBUS INTELLECTUALIBUS

III *Sent.*, diit xxm, qu. n, «rt. a, qu. 3; *Dt Vcrif.*, qu. x, an. ix, ad 15; qu. xnr, art. i, ad 7; /n *Uoft. <dc Trin.t* qu. n>, art. 1. ad 4; *in Ioan.*, cap. nr, kcL v.

octavum sic proceditur. Videtur quod fides non sit certior scientia ct aliis virtutibus intellectualibus. Dubitatio enim certitudini: unde videtur illud esse certius quod minus potest habere de dubitatione; sicut est albius quod est nigro impermixtius. Sed intellectus ct scientia, et etiam sapientia, non habent dubitationem circa ea quorum sunt: credens autem interdum potest pati motum dubitationis et dubitare de his quae sunt fidei. Ergo fides non est certior virtutibus intellectualibus.

2. Praeterea, visio est certior auditu. Sed fides est ex auditu, ut dicitur *ad Rom. x* * in intellectu autem ct scientia et sapientia includitur quaedam intellectualis visio. Ergo certior est scientia vel intellectus quam fides.

3. Praeterea, quanto aliquid est perfectius in his quae ad intellectum pertinent, tanto est certius. Sed intellectus est perfectior fide: quia per fidem ad intellectum pervenitur, secundum illud Isaiae vn * *Nisi credideritis, non intelligetis*, se eundum aliam litteram * Et Augustinus dicit etiam dc scientia, XIV *de Trin.* i. quod *per scientiam roboratur fides*. Ergo videtur quod certior sit scientia vel intellectus quam fides.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I *ad Thess. n* * *Cum accepissetis a nobis verbum auditus*, scilicet per fidem, *accepistis illud non ut verbum hominum, sed, sicut vere est, verbum Dei*.

Sed nihil certius verbo Dei. Ergo scientia non est certior fide, nec aliquid aliud.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, virtutum intellectualium duae sunt circa contingentia, scilicet prudentia ct ars. Quibus praefertur fides in certitudine, ratione suae materiae: quia est de aeternis, quae non contingit aliter se habere. – I res autem reliquae intellectuales virtutes, scilicet sapientia, scientia et intellectus, sunt de necessariis, ut supra⁴ dictum est. Sed sciendum esi quod sapientia, scientia et intellectus dupliciter dicuntur: uno modo, secundum quod ponuntur virtutes intellectuales a Philosopho, in VI *Ethic.* * alio modo, secundum quod ponuntur dona Spiritus Sancti. Primo igitur modo, dicendum est quod certitudo potest considerari dupliciter. Uno modo, ex causa certitudinis: ct sic dicitur esse certius illud a quod habet certio rem causam. Et hoc modo fides est certior tribus praedictis: quia fides innititur veritati divinae, tria autem praedicta innituntur rationi humanae. Alio modo potest considerari certitudo ex parte subiecti: et sic dicitur esse certius quod plenius consequitur intellectus hominis. Et per hunc modum, quia ea quae sunt fidei sunt supra intellectum hominis, non autem ea quae subsunt tribus praedictis, ideo ex hac parte fides est minus certa. Sed quia unumquodque indicatur simpliciter quidem secundum causam suam; secundum autem dispositionem quae est ex parte subiecti * iudi-

•Vew.17.

•vm. 9.

•c»p. l.

•v«n. i>

a) illuJ. – Om. P.

.o xubieci. – obicolt AEFHpB.

τ
α
catur secundum quid: inde est quod fides est simpliciter certior, sed alia sunt certiora secundum quid, scilicet quoad nos. – Similiter etiam \ si accipiantur tria praedicta secundum quod sunt dona praesentis vitae, comparantur 4 ad fidem sicut ad principium quod praesupponunt. Unde etiam secundum hoc fides est eis certior.

Ad primum ergo dicendum quod illa dubitatio non est ex parte causae fidei, sed quoad nos, inquantum non plene assequimur per intellectum ea quae sunt fidei.

Ad secundum dicendum quod, ceteris paribus, visio est certior auditu. Sed si ille a quo auditur multum excedit visum videntis, sic certior est auditus quam visus. Sicut aliquis parvae scientiae magis ccertificatur de eo quod audit ab aliquo

scientissimo * quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur. Et multo magis homo certior est de eo quod audit a Deo, qui falli non potest, quam de eo quod videt propria ratione, quae falli potest.

Ad tertium dicendum quod perfectio intellectus et scientiae excedit cognitionem fidei quantum ad maiorem manifestationem : non tamen quantum ad certiozem inhaesionem. Quia tota certitudo intellectus vel scientiae secundum quod sunt dona, procedit a ζ certitudine fidei: sicut certitudo cognitionis conclusionum procedit ex certitudine principiorum. Secundum autem quod scientia et sapientia et intellectus sunt virtutes intellectuales, innituntur naturali lumini rationis, quod deficit a 7 certitudine verbi Dei, cui innititur fides.

γ) *diam.* – *autem Prt, ora.* Dpi». δ) *comparantur.* – *cooperantur* PABFpC et na. – *Pro pratiupponunt, praesupponit* AEFHGKLpC et k p, *praciupponitur* B.

ι) *icientiaitno.* – *icieHtiJlco* Pa. O a. – ex ABEF. ij) a. – *in* <m; pro *verbi Dei, a* (d d PC) *rerbo Dei* PABCEFH IKI.k f j, otn. D.

Commentaria Cardinalis Caietani

* Art. j. – Al. qa. ▼ n.

• S-Th. lect. i. thd. lib. 1s, cap i, ō. 3.

• Lib. II. «p. i, 6.11b.lect.i.

In articulo octavo dubium occurrit ex Durando, in 111 *Sent.*, dist. xxiii, qu. iv -, urgente directe contra distinctionem in littera factam de certitudine secundum se et quoad no», applicatam ad propositum, quod fides est certior secundum se intellectu, sapientia et scientia, haec nutem sunt certiora quoad nos. Contra, inquit, primo quia distinctio ista habet locum in obiectis, ut patet Π *Xfctaphys.* * ; non autem in habitibus et actibus. Ergo. – Assumptum probatur quoad secundam partem. Quia habitus est dispositio habentis, et actus est perfectio eius, in ordine nd obiectum. Non est ergo certior habitus aut actus nisi per quem obiectum fit certius habenti: quamvis possit dici nobilior ex solo obiecto. – Probatur haec sequela. Quia certitudo actus vel habitus penes modum quem ponit circa habentem attenditur, non penes obiectum: ut patet ex prooemio *de Anima* .* ubi certitudo distinguitur contra nobilitatem obiecti; alioquin coīncidērent, et omnis scientia nobilior esset certior.

Praeterea, certius est quod est dubio impermixtius. Sed scientia vere, etc., est dubio impermixtior. Ergo.

Praeterea, scientia beatorum certior est fide nostra. Sed non ex parte obiecti: quia idem est. Ergo ex parte modi quo intellectu» attingit Deum. Ergo certius est scire Deum quum credere Deum. Quod est contra litteram

II. Ad bacc dicitur quod iste bonus homo noluit intclligere rationes terminorum in littera positas; et proplcrca, errans in fundamento, ruit ex toto. Certitudinem namque secundum se non definivit Auctor penes obiectum, sed penes causam. Et bene dixit: quia commune est omni certiori secundum se ex sua causa esse certius. Separata namque α sua materia, ex sua causa formali, vel quasi causa formali, certissima dicuntur secundum se. Habitus autem et actus certitudinem habent ex suis causis. Et, ut in littera putet, non ex certitudine obiectiva fides certior

secundum se dicitur; sed ex certitudine medii quod causai fidem et actu» eius.

Unde ad primum argumentum dicitur quod haec distinctio non solum in obiectis, sed in habitibus et actibus locum habet. Et ad probationem in contrarium dicitur quod certitudo habitus et actus attenditur quandoque penes obiectum, ut patet in littera ex hoc quod ars et prudentia, quae sunt circa possibile aliter »c habere, sunt minus cenae scientia et intellectu, habitibus circa necessaria: quandoque autem attenditur penes causam. Et non oportet quod attendatur semper penes modum cognitionis quem de facto habet cognoscens: penes modum siquidem istum attenditur certitudo quoad nos. Unde fides infusa ex meritis proprii medii, scilicet veritatis divinae, nata est ccertificare magis quam lumen naturale: sed propter excellentiam credibilium nos non ita ccertificamur. Per habitum ergo vel actum certiozem fit obiectum certius eo modo quo habitus \cl actus est certior: si secundum se, fit secundum se certius; si quoad nos, fit quoad nos certior.

Ad secundum vero, quod Auctor contra se primo loco hic facit, patet ex ipso eodem responsio: quod certius secundum se est secundum se dubio impermixtius; et certius quoad nos est dubio quoad nos impermixtius. Cum his tamen stat quod certius secundum se sit permixtius dubio quoad nos, ut in proposito accidit

Ad tertium, conceditur quod scire Deum certius est quam credere Deum, ceteris paribus. Sed in proposito non sunt cetera paria: quia scire Deum est ex lumine naturali, credere autem Deum est ex ventate divina ut proprio medio. Et proplcrca credere Deum est certius secundum se quam scire Deum per mctaphysicalcs demonstrationes. In patria nutem constat quod scire Deum est per essentiam divinam immediate. Et proplcrca est certissimum secundum se et quoad nos.

QUAESTIO QUINTA

DE HABENTIBUS FIDEM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de habentibus fidem.
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum angelus aut homo in prima sui
conditione habuerit fidem.

Secundo: utrum daemones habeant fidem.
Tertio: utrum haeretici errantes in uno arti-
culo fidei habeant fidem de aliis articulis.
Quarto: utrum fidem habentium unus alio
habeat maiorem fidem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANGELUS AUT HOMO IN SUA PRIMA CONDITIO-
NE HABUERIT FIDEM

Part. I, qu. xcr. art. 3; II Snf., diat. iitx. art. 3; Ik Vcritqu. inn., art. 3.

Sed primum sic proceditur. Videtur quod
angelus aut homo in sua prima condi-
tione fidem non habuerit. Dicit enim
Hugo de Sancto Victore 4: Quidam homo
oculum contemplationis non habet, Deum et quae
in Deo sunt videre non valet. Sed angelus in
statu primae conditionis, ante confirmationem
vel lapsum, habuit oculum contemplationis: vi-
debat enim res in Verbo, ut Augustinus dicit,
in super Gen. ad lift. * Et similiter primus
homo in statu innocentiae videtur habuisse ocu-
lum contemplationis apertum: dicit enim Hugo
de Sancto Victore, in suis Sententiis quod no-
vit homo, in primo statu, Creatorem suum non
ea cognitione quae foris auditu solo percipitur,
sed ea quae intus per inspirationem ministratur:
non ea qua Deus modo a credentibus absens
fide quaeritur, sed ea qua per praesentiam con-
templationis manifestius cernebatur. Ergo homo
vel angelus in statu primae conditionis fidem
non habuit.

2. Praeterea, cognitio fidei est aenigmatica et
obscura: secundum illud I ad Cor. xur: Videmus
nunc per speculum in aenigmate. Sed in statu
primae conditionis non fuit aliqua obscuritas ne-
que in homine neque in angelo: quia tenebro-
sitas est poena peccati. Ergo fides in statu primae
conditionis esse non potuit neque in homine ne-
que in angelo.

3. Praeterea, Apostolus dicit, ad Rom. x: quod
fides est ex auditu. Sed hoc locum non
habuit in primo statu angelicae conditionis aut
humanae: non enim erat ibi auditus ab alio. Ergo
fides in statu illo non erat neque in homine neque
in angelo.

Sed contra est quod Apostolus dicit, ad

Heb. xi: Accedentem ad Deum oportet credere. Sed
angelus et homo in sui prima conditione
erant in statu accedendi ad Deum. Ergo fide in-
digeant.

Respondeo dicendum quod quidam dicunt
quod in angelis ante confirmationem et lapsum,
et in homine ante peccatum, non fuit fides, pro-
pter manifestam contemplationem quae tunc erat
de rebus divinis. Sed cum fides sit argumentum
non apparentium, secundum Apostolum et per
fidem credantur ea quae non videntur, ut Augu-
stinus dicit: illa sola manifestatio excludit fidei
rationem per quam redditur apparens vel visum
id de quo principaliter est fides. Principale autem
obicctum fidei est ventas prima, cuius visio bea-
tos facit et fidei succedit. Cum igitur angelus
ante confirmationem, et homo ante peccatum,
non habuit illam beatitudinem qua Deus per es-
sentiam videtur, manifestum est quod non ha-
buit sic manifestam cognitionem quod exclude-
retur ratio fidei. Unde quod non habuit fidem,
hoc esse non potuit nisi quod penitus ei erat
ignotum illud de quo est fides. Et si homo et
angelus fuerunt creati in puris naturalibus, ut qui-
dam dicunt, forte posset teneri quod fides non
fuit in angelo ante confirmationem nec in homine
ante peccatum: cognitio enim fidei est supra na-
turalem cognitionem de Deo non solum hominis,
sed etiam angeli. Sed quia in Primo iam dixi-
mus quod homo et angelus creati sunt cum dono
gratiae, ideo necesse est dicere quod per gratiam
acceptam et nondum consummatam fuerit in
eis inchoatio quaedam speratae beatitudinis: quae
quidem inchoatur in voluntate per spem et cari-
tatem. sed in intellectu per fidem, ut supra dictum
est. Et ideo necesse est dicere quod ange-

e) fidem habentium. – habentium ABDI HKLPc, habentium fidem
n, om. G.
3) sua prima. – prima sui EL.
y) Victore. – in suis sententiis quod Addit P; eadem post habet
addit apertum.
δ) primae. – suae primae Pj.
t) contemplationis. – apertum addit P.

ζ) auditu. – auditus autem per verbum iki addit P.
η) credere. – quia est et quod requirentibus se remunerator sit
addit P.
θ) redditur. – videtur Da, cernitur I et margo K. creditur P et
ceteri. – Pro visum, est visum D.
1) quod. – quia LHK, sic quod I, ri «G
x) consummatam. – confirmatam AGI.pB.

λ
d 7> lus λ ante confirmationem habuerat fidem, et similiter homo ante peccatum *

Sed tamen considerandum est quod in obiccto fidei est aliquid quasi formale, scilicet veritas prima super omnem naturalem cognitionem creaturae existons; et aliquid materiale, sicut id cui assentimus inhaerendo primae veritati. Quantum ergo ad primum horum, communiter fides est in omnibus habentibus cognitionem de Deo, futura bcatitudinc nondum adepta, inhaerendo primae veritati. Sed quantum ad ea quae materialiter credenda proponuntur, quaedam sunt credita ab uno quae sunt manifeste scita ab alio, etiam in statu praesenti, ut supra * dictum est. Et secundum hoc etiam potest dici quod angelus ante confirmationem ct homo ante peccatum quaedam de divinis mysteriis manifesta cognitione cognoverunt quae nunc non possumus cognoscere nisi credendo.

Ab primum ergo DICENDUM quod, quamvis dicta Uugonis de Sancto Victore magistralia sint ct robur auctoritatis non “ habeant, tamen potest dici quod contemplatio quae tollit necessitatem fidei est contemplatio patriae, qua supernaturalis ve-

ritas per essentiam videtur. Hanc autem contemplationem non habuit angelus ante confirmationem nec homo ante peccatum. Sed eorum contemplatio erat altior quam nostra, per quam, magis de propinquo accedentes ad Deum, plura manifeste cognoscere poterant de divinis effectibus et mysteriis quam nos possumus. Unde non inerat ’ eis fides qua ita quaereretur Deus absens sicut a nobis quaeritur. Erat enim eis magis praesens per lumen sapientiae quam sit nobis: licet nec eis esset ita praesens sicut est beatis per lumen gloriae.

An secundum dicendum quod in statu primae conditionis hominis vel angeli non erat obscuritas culpaе vel poenae. Inerat tamen intellectui hominis et angeli quaedam obscuritas naturalis, secundum quod omnis creatura tenebra est comparata immensitati divini luminis. Et talis obscuritas sufficit ad fidei rationem.

Ad tertium dicendum quod in statu primae conditionis non erat auditus ab homine exterius loquente, sed a Deo interius inspirante: sicut et prophetae audiebant, secundum illud Psalm. * .4m-diam quid loquatur in me Dominus Deus.

λ) *angelus*. – Om. ABCEFGHKa. – Pro *habuerat, habebant G, haburrit »K, habuerunt* cd. *a, habuit P; homo am. a.*
l») »10«.- Om. PDEIIbAG. – Statim pro *neceaiitaicm, rationem* aliquae editiones.

v) *inerat*. – *erat* l>; rii prirno loeo om. codices except» <ix, altero °in. 3f ceteri excepto br.

Commentaria Cardinalis Caietani

TN primo nrriculo quintae quaestionis dubium ex Durando, xx,u d'sl. ' H *Sent.*, occurrit, quasi probante quod in angelis cum gratia viae non fuerit fides, quia revelatio facta angelo α Deo immediate dc Trinitatis mysterio excludat rationem fidei. Quod probatur sic. Angelus sciebat scientia excludente fidem Deum non posse mentiri: ct sciebat notitia excludente fidem Deum sibi revelasse mysterium Trinitatis: ergo angelus sciebat scientia excludente fidem mysterium Trinitatis. Et simile est de aliis revelatis spectantibus ad fidem. Ergo non habuit fidem, quamvis haberet gratiam, sed habebat certitudinem dc his quae sunt fidei. – Assumptum pro secunda parte probatur ex hoc quod audiebat Deum inspirantem, ct, cum sit pure intellectualis naturae, videbat quod nullus alius angelus neque proprius intellectus qui * loquebatur, sed Deus ipse: sicut etiam sciebat sc esse in gratia, videns in essentia sua illam qualitatem creatam u Deo ct in voluntate caritatem.

II. Ad hoc dicitur quod credibilia possunt considerari dupliciter. Primo, in speciali: ct sic impossibile est ut sint simul ab eodem scita ct credita. Alio modo, in communi ratione credibilis: ct sic, ut in art. 4 * primae quaestionis Auctor dixit, possunt esse scita ct credita, scita quidem in communi, credita autem in speciali. Sic autem est in proposito. Quoniam angelus cx revelatione sibi a Deo facta dc mysterio Trinitatis non scit Deum esse trinum et unum: quoniam hoc neque per propriam rationem naturae divinae neque per effectum scit. Sed scit Deum, qui non potest mentiri, sibi hoc attestari. Quod est scire attestata a Deo esse credibilia: ct non solum esse credibilia, sed etiam esse vera ut attestatu: quod est scire ca quae sunt fidei, secundum communem rationem attestatorum a Deo, esse vera. Hoc autem non excludit fidei rationem: quoniam cum scientifica notitia horum ut induunt rationem credibilis et attestati, stat fides eorundem secundum proprias rationes. Et hoc est quod indubie cx doctrina Auctoris tenendum est.

III. Et si contra hoc instetur, quia fides est *argumentum non apparentium* ♦; ct consequenter, quocumque modo ali-

qua appareant ita quod evidentiam habeat de veritate aliquorum. excluditur ratio fidei; sed intellectus angeli in gratia cognoscit ita evidenter quod non potest aliter »c habere, vera esse enuntiata n Deo sibi; ergo non credit: – Respondendum est ut prius * quod habere evidentiam dc veritate aliquorum contingit dupliciter. Primo, quod videat seu sciat ipsa enuntiata in seipsis esse vera. Et sic excludit rationem fidei: sed non est sic in proposito. Secundo, quod videat seu sciat in tctstificantc illa esse vera. Et sic non excludit fidem: ct ita est in proposito.

IV. Sed contra hoc instatur. Quia cum dicis ad exclusionem fidei requiri quod enuntiata sciantur vel videantur in seipsis, seu secundum proprias rationes, hoc potest intelligi dupliciter: primo, ut ly *in scipnis* denotet medium; secundo, ut denotet terminum. Si denotat medium, falsissimum est. Nam videns enuntiata aliqua in alio, puta in divina essentia, tanquam medio et obiccto primario, non credit amplius illa. Non ergo exigitur nd exclusionem fidei quod propriae rationes cognitorum sint media cognitionis.

Si secundo modo, verum est quod exigitur ipsum enuntiatum terminare certitudinalem evidentiam: sed falsum est quod hoc in proposito non inveniatur. Nam angeli cognitio evidens non solum terminatur ad Deum testificantcm, sed ad enuntiata testificata: scit enim cx illa revelatione in divinis esse Patrem ct Filium ct Spiritum Sanctum, licet ignoret quid sit. Et, breviter, hnbct evidentiam dc quaestione *an est*, seu *quia est*; licet ignoret *quid*, seu *propter quid*.

V. Ad hoc dicendum est quod ly *in seipsis*, seu *propriis rationibus*, denotat terminum non cognitionis absolute, sed ut evidētis, ita quod denotat terminum evidētiaе. Oportet enim ad hoc quod aliquod enuntiatum sit alicui evidens, quod sit evidētia terminorum ad connexionem illorum terminorum absolute sumptorum: verbi gratia, ad hoc quod hoc enuntiatum, *Deus est trinus personaliter*, sit alicui evidens sive per scientiam sive per visionem, quod, proposito hoc cnunciato intellectui, intellectus videat connexionem praedicati cum subiecto. Ad hoc enim terminatur

loc.
Λ.
kn.
III.
Mb.
Ho-
lm.
*,>

>p.

X.
re.,
V-
4X.

II
Ur

σι.
r i

10

tam scientia quam intellectus, quam vitio. Et hoc appellamus scire vel videre ea quae sunt fidei in seipsis, seu secundum proprias rationes. Constat autem quod angeli evidentia non assequitur hoc. Licet enim angeli cognitio in hoc excedat nostram, in proposito, quod nos habemus fidem et de revelatis et de medio, scilicet veritate prima ut revelante, quia utrumque credimus, ut patet ex supra-

- Qu. », art. i, dictis -; angelus autem de Deo ut revelante non habeat fidem sed scientiam: de revelatis tamen, primanis saltem, ut Trinitate et bcaturadine supernaturali, fidem habebat. Evidentia enim suae cognitionis terminabatur ad Deum ut revelantem: et non ultra procedebat nisi ad eius corrlativum. scilicet enuntiata ut revelata, ut praedictum est *
- Num. n.

U e'9ap " ' est * credunt et contremiscunt, Est ergo coactio intellectus nd fidem, non quae est virtus, sed acquisitam. Angeli siquidem boni voluntarie adhaeserunt veritati quam mali, nolentes subesse Praeceptoris tradenti occulta absque eorum evidentia, superbo oculo contempserunt, quasi in-

dignum esset ut in tali subicctione haberentur. Et sic manifestum est quod evidentia de Deo ut revelante non excludit rationem fidei. Ac per hoc tam angeli quam Apostoli, vel quicumque evidenter cognoverunt Deum esse revelatorem eorum quae sunt fidei et non posse mentiri, non propterea sine fide fuerunt: quia remansit fides respectu primi obiecti, quod est Deus trinus et beans supernaturaliter.

Nec ex his putes me non advertisse ad verba litterae dicentis quod respectu formalis in obiecto fidei fides est in angelis et in omnibus, sed quantum ad materiale est differentia, Adverte * quod Auctor in his verbis non utitur veritate prima ut revelante, ita quod, ut sic, oportet ipsum ab omnibus habentibus fidem esse creditum. Sed utitur ea ut revelata: et inter revelata esse quasi formule. Et ad insinuandum hoc, non dixit quod illud formale est veritas prima; sed dixit quod est *veritas prima super omnem naturalem cognitionem creaturae existent*: quasi diceret quod Deus secundum eam rationem qua omnem naturalem cognitionem creaturae excellit, puta ut trinus, ut beans supernaturaliter, etc., est quasi formale in obiecto fidei, quod oportet ab omnibus eredi habentibus fidem. Quantum vero ad aliqua mysteria differentia est. Et inter haec mysteria unum est ipsum Deum esse eorum quae sunt fidei revelatorem.

· AJerri k*

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN DAEMONIBUS SIT EIDES

Infra, qu. mil, art. 3, ad a, 111 *Sent.*, dñat. tñni, qu. ni, art 3, qu i; dial. xxv), qu. n, an. 5, qu 4, a; ZV Ver//., qu. xiv, «rt. 9, «J 4.

SECUNDVM sic proceditur. Videtur quod daemonibus non sit fides. Dicit enim Augustinus, in libro *de Praed. Sanet.*

' °p· T.

fides consistit in credentium voluntate. Haec autem voluntas bona est qua quis vult credere Deo. Cum igitur in daemonibus non sit aliqua voluntas deliberata bona, ut in Primo; dictum est, videtur quod in daemonibus non sit fides.

•Q0.Lxn,«n.j. »0J.

• ver». 8.

••θ'«λ.ΗιΓΓθα†

. Praeterea, fides est quoddam donum divinae gratiae: secundum illud *Ephes*, n : *Gratia estis salvati perfidem: donum enim Dei est.* Sed daemones dona gratuita amiserunt per peccatum: ut dicitur in Glossa * super illud Osce m *ipsi respiciunt ad deos alienos, et diligunt vinacia uvarum.* Ergo fides in daemonibus post peccatum non remansit.

0

»7/S?xxx,x •vcn. 33.

?

3. Praeterea, infidelitas videtur esse gravius inter peccata: ut patet per Augustinum -, super illud Ioan, xv * *Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo* Sed in quibusdam hominibus est peccatum infidelitatis. Si igitur fides esset in daemonibus, aliquorum hominum peccatum esset gravius peccato daemonum. Quod videtur esse inconueniens. Non ergo fides est in daemonibus.

• ve».. i9.

Sed contra est quod dicitur lac. 11 * *Daemones credunt et contremiscunt.*

»A: art, 9; qu. rr, art. ».,.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum

est, intellectus credentis assentit rei creditae non quia ipsam videat vel secundum se vel per resolutionem ad prima principia per se visa, sed propter imperium voluntatis t. Quod autem voluntas moveat intellectum ad assentiendum potest contingere ex duobus. Uno modo, ex ordine voluntatis ad bonum: et sic credere est actus laudabilis. Alio modo, quia intellectus convincitur ad hoc quod indicet esse credendum his quae dicuntur, licet non convincatur per evidentiam rei. Sicut si aliquis propheta praenuntiaret in sermone Domini aliquid futurum, et adhiberet signum mortuum suscitando, ex hoc signo convinceretur intellectus videntis ut cognosceret manifeste hoc dici a Deo, qui 4 non mentitur; licet illud futurum quod praedicitur in se evidens non esset, unde ' ratio fidei non tolleretur. Dicendum est ergo quod in fidelibus Christi laudatur fides secundum primum modum. Et secundum hoc non est in daemonibus \ sed solum secundo modo. Vident enim multa manifesta indicia ex quibus percipiunt doctrinam Ecclesiae esse a Deo; quamvis ipsi res ipsas quas Ecclesia docet non videant, puta Deum esse trinum et unum, vel aliquid huiusmodi.

τ

»

· u

Ad primum ergo dicendum quod daemonum fides est quodammodo coacta ex signorum evidentia. Et ideo non pertinet ad laudem voluntatis ipsorum quod credunt.

a) *graviui.* – *peccatum* addit P.
peccatum... tuo.– *excusationem non* (non om. EGIhABK et k)
haberent de peccato tuo ABCf-FGIBKl.», *peccatum non haberent* i);
peccatum ex autem om. piu
y) *propter imperium voluntatū.—quia convincitur per auctoritatem*

divinam aueutire hia quae non ridet et propter imperium viduntatit moventis intellectum et obedimtis /Vo P.
i) *qui.* – *quia* P.
e) *unde.* – *per hoc* addunt IU.

Ad secundum dicendum quod fides quae est donum gratiae inclinatur hominem ad credendum secundum aliquem affectum ; boni, etiam si sit informis. Unde fides quae est in daemonibus non est donum gratiae; sed magis coguntur ad credendum ex perspicacitate naturalis intellectus.

Ad tertium dicendum quod hoc ipsum daemonibus displicet quod signa fidei sunt tam evidentia ut per ea credere compellantur. Et ideo in nullo malitia eorum minuitur per hoc quod credunt.

ζ) affectum. – effectum ABDI I tecundum... credendum om. K. η) /vr. – in A11F, om. pE.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quintae quaestionis, in responsione ad secundum, dubium duplex ex Durando ubi supra ; et re ipsa occurrit. Primo, an idem sit iudicium daemonebus et hominibus damnatis quoad habendam fidem. – Secundo, quantum valeat ratio litterae alata ad sustinendum quod in daemonibus non sit fides informis.

Ratio primi dubii est quia in hominibus damnatis absque peccato contra fidem, quam usque ad mortem tenuerunt, remanet fides informis. Alioquin non distinguerentur nobis infidelibus: et habitus corrumpereetur sine corruptivo. Quoniam nullus apparet causa corruptionis: fides enim informis statui damnationis non repugnat, cum fides sit etiam praeteritorum et malorum, ut Augustinus dicit, in Enchiridion. Et Auctor inferius in quod xv tu, urt. 3. negans spem in damnatis, sustinet in eis fidem informem.

Secundi autem dubii ratio est quia inclinatio non opus bonum non repugnat damnationis statui. Quod ex eo patet quia in eis remanet avertere inclinans ad bonum. Non igitur ex hoc quod infidelis informis inclinatur ad credendum secundum aliquem affectum boni, removenda est a daemonibus. Sed sicut voluntas eorum obstinata ceteris actibus apponit malum aliquam conditionem, ita et huiusmodi habitus actui apponit.

II. Ad primum dubium dicitur quod, secundum Auctoris doctrinam, nullam invenio differentiam inter humines damnatos et daemones quando propositum: et ratio in littera inducta aequaliter locum habet in utrisque. Et propterea sicut ad infidelibus negatur fides informis hoc in loco, ita ad damnatis intelligitur negari. Distinguuntur autem in inferno fideles ab infidelibus caractere indelebili remanente; et poena maiori, ceteris paribus; et demum signaculo maculae pollutae fidei susceptae. Corruptitur autem, seu desinit esse fides informis propter statum in termino simpliciter. Quod dico propter existences quodammodo in via et quodammodo in termino: ut olim Patres erant in limbo, et modo quidam fideles sunt in purgatorio. Status enim termini

simpliciter opponitur fidei ratione actus: sci positive, ut status patrie ratione visionis beatae quam ponit; vel negative, ut status inferni ratione actus proprii fidei illic impossibilis. Satis enim rationabile est ut Deus subtrahat habitum fidei infusae, adveniente statu in quo non potest amplius exire in actum.

Ratio autem huius (quae in secundo dubio discutitur) est quia inclinatur non solum ad credendum (daemones enim credunt): sed quin inclinatur ad credendum secundum aliquem effectum boni, non naturalis, sed gratuiti. Licet enim in damnatis naturalia integra, et gratuita indelebilia, ut characteres, perseverent; virtutes tamen affectum bonum constituentes nec acquirunt nec infusae perseverant: quia plenitudini malitiae et miseriae eorum inconvenit affectus boni gratuiti. Et licet voluntas mala possit conditionem malam actui fidei informis apponere qua fieret malus simpliciter, ut patet in viatoribus si quis acciperet fidem Christi non ut bonus esset, sed ut posset tyrannus esse; haec tamen appositio non aufert illum effectum boni gratuiti; qui in damnatis non invenitur, licet in eis affectus boni naturalis inveniat, maculatus tamen apposita mala conditione ab obstinata voluntate. Fides namque est perfectio intellectus non absolute, sed ut moti a voluntate affecta ad bonum supernaturale. Actus autem qui in damnatis erunt respectu beatitudinis amissae, Trinitatis offensae, etc., non sunt actus fidei infusae, sed cognitionis acquisitae ex illa: vel fidei coactiva, ut de daemonibus in littera dicitur.

Nec Auctor inferius sustinet fidem in damnatis, sed comparativam illam: *Magis potest esse fides informis in damnatis quam spes*. Haec enim comparativa est vera: quia spei obiectum respectu damnatorum non salvatur; fidei autem obiectum salvatur respectu eorum. Et quod haec sit vera intentio eius patet, quia tractat ibi illam auctoritatem. *Daemones credunt et contremiscunt*; nec magis de hominibus quam de daemonibus loquitur, a quibus abstulerat paulo ante fidem. Quamvis hoc signo non sit opus: quia verba sua non nisi comparisonem significant.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HAERETICUS QUI DISCREDIT UNUM ARTICULUM FIDEI POSSIT HABERE FIDEM INFORMEM DE ALIIS ARTICULIS

III *Sent.*, ult. xxix, quod in, art. 3, quod 2; *De Verit.*, quod uv, art. 10, ad 10; *De Virtut.*, quod u, an. 13, ad 6; *Quodt.* VI, quod jv.

AD TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod haereticus qui discreditor unum articulum fidei possit habere fidem informem de aliis articulis. Non enim intellectus naturalis haeretici est potentior quam intellectus catholici. Sed intellectus catholici indiget adiuvare, ad credendum quemcumque articulum fidei, dono fidei. Ergo videtur quod nec haeretici aliquos articulos credere possint sine dono fidei informis.

2. Praeterea, sicut sub fide continentur multi articuli fidei, ita sub una scientia, puta geome-

tria, continentur multae conclusiones. Sed homo aliquis potest habere scientiam geometriae circa quasdam geometricas conclusiones, aliis ignoratis. Ergo homo aliquis potest habere fidem de aliis quibus articulis fidei, alios non credendo.

3. Praeterea, sicut homo obedit Deo ad credendum articulos fidei, ita etiam ad servanda mandata legis. Sed homo potest esse obediens circa quaedam mandata et non circa alia. Ergo potest habere fidem circa quosdam articulos et non circa alios.

a) *articulat.* – *pdci* addunt Pa.
St KMAK 1 III.OU D. TffOXAK T. V.

Sed contra, sicut peccatum mortale contrariatur caritati, ita discredere unum articulum contrariatur fidei. Sed caritas non remanet in homine post unum peccatum mortale. Ergo neque tides postquam discredit unum articulum fidei.

?
• η. 6o 4.
τ
Respondeo dicendum quod haereticus qui discredet unum articulum fidei non habet habitum fidei neque formatae neque informis * Cuius ratio est quia species cuiuslibet habitus * dependet ex formali ratione obiecti, qua sublata, species habitus remanere non potest. Eormalc δ autem obiectum fidei est Veritas prima secundum quod manifestatur in Scripturis sacris ct doctrina Ecclesiae . Unde quicumque non inhaeret, sicut infallibili et divinae regulae, doctrinae Ecclesiae, quae procedit ex veritate prima in Scripturis sacris manifestata, ille non habet habitum fidei, sed ea quae sunt fidei alio modo tenet quam per fidem. Sicut si aliquis teneat mente aliquam conclusionem non cognoscens medium illius demonstrationis, manifestum est quod non habet eius scientiam, sed opinionem solum.

Manifestum est autem quod ille qui inhaeret doctrinae Ecclesiae unquam infallibili regulae, omnibus assentit quae Ecclesia docet. Ahoquin, si de his quae Ecclesia docet quae vult tenet ct quae vult ζ non tenet, non iam inhaeret Ecclesiae doctrinae sicut infallibili regulae, sed propriae voluntati. Et sic manifestum est quod haereticus qui pertinaciter discredet unum articulum τi non est

paratus sequi in omnibus doctrinam Ecclesiae (si enim non pertinaciter, iam non est haereticus, sed solum errans). Unde manifestum est quod talis haereticus circa unum articulum fidem non habet dc aliis articulis, sed opinionem quandain secundum propriam voluntatem.

Ad primum ergo dicendum quod alios articulos fidei, de quibus haereticus non errat, non tenet eo ° modo sicut tenet cos fidelis, scilicet simpliciter inhaerendo primae veritati, ad quod indiget homo adiuvari per habitum fidei: sed tenet ea quae sunt fidei propria voluntate et iudicio.

Ad secundum dicendum quod in diversis conclusionibus unius scientiae sunt diversa media per quae probantur, quorum unum potest cognosci sine alio. Et ideo homo potest scire quasdam conclusiones unius scientiae, ignoratis aliis. Sed omnibus articulis fidei inhaeret fides propter unum medium, scilicet propter veritatem primam propositam nobis in Scripturis secundum doctrinam Ecclesiae intellectis sane ‘. Et ideo qui ab hoc medio decedit totaliter fide caret.

Ad tertium dicendum quod diversa praecepta legis possunt referri vel ad diversa motiva proxima: ct sic unum sine alio servari potest. Vel ad unum motivum primum, quod est perfecte obedire Deo: a quo decedit quicumque unum praeceptum transgreditur, secundum illud lac. n* Qh/ *offendit in uno factus est omnium reus.*

ℰ) *qui.* – *est qui* BCDGULp\I «E ci n; pm *non, non enim* GL, *non quod* II.ro *quod non* II, Htc ■E, Po habenti *quod in haeretico discredente unum articulum fidei non manrt fide neque formata.*

γ) *habitus.* – *rerum* xJJunt ABCDEFGIIKljο». – *Pro qua, quae* BFpA et K.

3) *Formale.* – Forin.ifc ABI GLpO H ct k.

1: *Ecclesiae.* – *quae procedit ex veritate prima* addunt Pa.

ζi *vult.* – *now vult* Pa.

r.) *articulum.* – *fidei* addunt Pa.

o/ *eo,* – *endeln* Pa.

.) *intellectis sane.* – *sane intellectis* E, *intclligentis sane* PDGIK cl a. – 1J *ideo... caret* om. l..

Commentaria Cardinalis Caietani

vχ articulo tertio eiusdem quintae quaestionis duo * occur-
lrunr dubia. Unum est, quomodo intdligitur quod do-
ctrina Ecclesiae sit infallibilis regula, ita ut recedens ab
ipsa recedat u ratione formali obiecti fidei. Sed quia hoc
declaratum est in qu. i art. i, in dubio 3 ct 4 *, non est opus
replicatione, sed additione. Est siquidem Ecclesia regula
in proponendo ct in explicando credenda, divinam verita-
tem revclatriccm modificans quoad hoc, saltem nobis. Et
propterca recedens a conditione modificante rationem for-
malem, scilicet veritatem divinam revclatriccm , recedit α
ratione formali obiecti fidei. Et sic non solum recedit a
ratione formali obiecti fidei rcccdens a regula Ecclesiae
propterca quia recedit ab uno articulo revelato, ut supe-
rius * diximus: sed etiam quia rcccdit a conditione seu
modo rationis formalis obiecti respectu nostri. Et hoc plano
sensui litterae respondet. Nam ponit veritatem primam in
Scripturis ct doctrina Ecclesiae rationem formalem fidei:
veritatem primam quidem ut ipsam rationem credendi;
manifestationem autem Scripturae ct Ecclesiae ut condi-
tionem qua veritas prima proponit ct explicat scipsam ct
alia credenda. Uniusmodi autem conditiones, licet respectu
fidei simpliciter non sint dc integritate formulis obiecti
fidei (ut patet de fide primi hominis, si in aeternum fuis-
set solus, ct dc fide angelorum in sua via), sunt tamen dc
integritate obiecti formalis fulci nostrae.

11. Secundum dubium est ex Durando, in 111 *Sent.*,
dist. xxm, qu. v, art. 2 *, sustinere nitente quod in haere-
tico remaneat fides informis. Primo, quia admissio unius

contrarii habitui stat cum habitu. Ergo admissio alicuius
contra fidem stat cum habitu fidei. – Antecedens manife-
statur inductive. Et in habitibus intellectualibus patet in
scientia, cuius error in una conclusione non corrumpit
habitum ; ct in monilibus una iniustitia non corrumpit
habitum iustitiae; ct simile est in aliis. – Consequentia vero
probat. Quia par est ratio de omnibus habitibus qui pos-
sunt esse informes. Commune namque est omni habitui
refutare contraria; ct non nccessitore habentem illum ad
refutationem contrarii, sed inclinare tantum ad hoc.

Secundo, quia haereticus assentit his quae tenet dc fide
ut prius. Ergo habet eundem habitum. – Antecedens patet.
Quia propter auctoritatem divinam assentit, quamvis erret
in expositione alicuius Scripturae.

HI. Ad hoc dicitur quod Durandus fundavit phantasiam
hanc nolens intclligerc, quantum apparet: quoniam non
examinat rationem litterae, quae super formali ratione obic-
cti et illius negatione fundatur. Contraria quippe materiali-
ter potest habitus virtutis compati: sed contraria formaliter
impossibile est quod compatiatur, nisi res sine sua specie
esse possit; quod non est iniclligibilc. Quidquid ergo aufert
rationem formalem habitus ab habente, necessario aufert
habitum : ncc potest remanere nisi aequivocc ct per acci-
dens, ut contingit in habitibus acquisitis.

Ad primum ergo in oppositum dicitur quod, loquendo
dc contrario formaliter, negatur antecedens. Et ad proba-
tionem dc scientia dicitur quod falsum assumitur, quod in
errore unius conclusionis interveniat contrariétés lormaliter * *'forati* ».

•Omment.otim.

• Ibid. nua. ».

• al qu. i».

•r

•rl.

•Q

respectu medii scientiae, sed respectu medii proprii huius conclusionis: aliud enim est medium scientiae, et aliud est medium proprium huius conclusionis. Nisi erraretur in prima conclusione: tunc enim deperderetur habitus, quia medium primae est medium simpliciter, super quod cetera fundantur. Non sic autem est in fide. Quoniam, ut in littera dicitur, unum et idem est medium assentiendi omnibus: et propterea error in medio unius est error in medio simpliciter ipsius tidci.

Ad id vero quod de habitibus moralibus acquisitis affertur, dicitur primo, quod falsum est quod remaneat virtus iustitiae cum actu iniustitiae formaliter. quoniam non manet ratio formalis eiusdem: licet remaneat habitus qui fuit virtus iustitiae, et sic remanet unequivoc. Sicut equivocc remanet habitus scientiae, oblivioni tradito medio per quod

scitur ut medio efficaci ad sciendum, quamvis maneat memoria medii: non enim scit immenior demonstrationis. – Dicitur secundo, quod habitum iustitiae munere cum actu iniustitiae formaliter est per accidens: quia scilicet ex tot actibus est fumatus ut non statim unico actu corruat. Per se enim non habet quod remaneat. Et propterea habitus infusi, quibus non est annexum hoc accidens, desinunt adveniente quocumque actu contrario formaliter. Et quia fides at habitus infusus, in hoc differens ab acquisitis, ideo arguere ab acquisitis ad infusos quoad hoc est frustra niti.

Nec errare ex ignorantia in Scriptura est admittere contrarium fidei formaliter, nisi adsit pertinacia contra sensum Ecclesiae. Quod iam non ex ignorantia, sed voluntaria ob- stinatione fit.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM FIDES POSSIT ESSE MAIUS IN UNO QUAM IN ALIO

111 Sent. d. t. xv, qu. U, art. 2. qu. 1.

Quantum sic proceditur. Videtur quod non possit esse maior in uno quam in alio. Quoniam si habitus attenditur secundum obiectu. Sed quicumque habet fidem credit omnia quae sunt fidei: quia qui deficit ab uno totaliter amittit fidem, ut supra dictum est. Ergo videtur quod fides non possit esse maior in uno quam in alio.

2. Praeterea, ea quae sum in summo non recipiunt magis neque minus. Sed ratio fidei esi in summo: requiritur enim ad fidem quod homo inhaereat primae veritati super omnia. Ergo fides non recipit magis et minus.

3. Praeterea, ita se habet fides in cognitione gratuita sicut intellectus principiorum in cognitione naturali: eo quod articuli fidei sunt prima principia gratuita cognitionis, ut ex dictis patet. Sed intellectus principiorum aequaliter invenitur in omnibus hominibus. Ergo et fides aequaliter invenitur in omnibus fidelibus.

Sed contra, ubicumque invenitur parvum et magnum, ibi invenitur maius et minus. Sed in fide invenitur magnum et parvum: dicit enim Dominus Petro, Matth. xiv *Modicae fidei. quare dubitasti?* et mulieri dixit, Matth. xv *Mulier. magna est fides tua.* Ergo fides potest esse maior in uno quam in alio.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quantitas habitus ex duobus attendi potest: uno modo, ex obiecto; alio modo, secundum participationem subiecti. Obiectum autem fidei potest dupliciter considerari: uno modo, secundum formalem rationem; alio modo, secundum ea quae materialiter credenda proponuntur. Formale autem obiectum fidei esi unum ei simplex. scilicet veritas prima, ut supra dictum est. Unde ex hac parte fides non diversificatur in creden-

tibus, sed est una specie in omnibus, ut supra dictum est. Sed in quae materialiter credenda proponuntur sunt plura: et possunt accipi vel magis vel minus explicite. Et secundum hoc potest unus homo plura explicite credere quam alius. Et sic in uno potest esse maior fides secundum maiorem tidci explicationem.

Si vero consideretur fides secundum participationem subiecti, hoc contingit dupliciter. Nam actus fidei procedit et ex intellectu et ex voluntate, ut supra dictum est. Potest ergo fides in aliquo dici maior uno modo ex parte intellectus, propter maiorem certitudinem et firmitatem: alio modo ex parte voluntatis, propter maiorem promptitudinem seu devotionem vel confidentiam.

Ad primum ergo dicendum quod ille qui pertinaciter discredet aliquid eorum quae sub fide continentur non habet habitum fidei quem tamen habet ille qui non explicite omnia credit, sed paratus est omnia credere. Et secundum hoc ex partu obiecti unus habet maiorem fidem quam alius, inquantum plura explicite credit, ut dictum est.

Ad secundum dicendum quod de ratione fidei est ut veritas prima omnibus praeferatur. Sed tamen eorum qui eam omnibus praeferunt quidam certius et devotius se ei subiiciunt quam alii. Et secundum hoc fides est maior in uno quam in alio.

Ad tertium dicendum quod intellectus principiorum consequitur ipsam naturam humanam, quae aequaliter in omnibus invenitur. Sed fides consequitur donum gratiae, quod non est aequaliter in omnibus, ut supra dictum est. Unde non est eadem ratio. – Et tamen secundum maiorem capacitatem intellectus, unus magis cognoscit virtutem principiorum quam alius.

e) *JiJdibm.* – *infidelibus* AFpBu.
p) *est.* – *ex* BFpAE, om. pC.
y) *et.* – Om. PGLI.
B) *maglt.* – *vel minut* addunt Pa. – Pn» *virtutem. veritatem* Ppk.

QUAESTIO V, ARTICULUS IV

Commentaria Cardinalis Caiotani

• *rrrrta 8fj x■*
titttrrj 0 .4«
ctorr jJTeruetur

• Vide not. i.

In articulo quarto eiusdem quintae quaestionis, in respon-
sione ad ultimum, nota quod illa verba litterae ♦: Se-
cundum maiorem capacitatem intellectus unus magis rei
minus cognoscit veritatem ' principiorum quam alius, du-
pliciter intelligi possunt: primo, respectu ipsius veritatis
principiorum in scipsis; secundo, respectu eiusdem ut con-
tinet in se veritatem aliorum, ut causa ctTectuni continet
virtualiter. Et utroque modo verificari potest. Nam sicut
eandem nlbcdincm, ceteris partibus, melius videt ille qui
est acutioris visus; ita eadem principia formaliter sumpta
magis videt perspicacior intellectus. Et eadem virtualiter
sumpta magis penetrare constat nobilius ingenium, cui
datum est ex cis invenire et videre veritatem conclu-
sionum.

QUAESTIO SEXTA

DE CAUSA FIDEI

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• ci. qa. In-
trod.

Deinde considerandum est de causa fidei ♦
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum fides sit homini infusa 3 a Deo.
Secundo: utrum fides informis sit donum

a
?

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FIDES SIT HOMINI A DEO INFUSA

Part. I, qu. exi, «n. 1, nd i; III *Coni. Gent.*, cap. αiv; *De Vcrit.*, qu. xvii, art. 3; *Contra Error, Grace.*, cap. xzx;
AJ //Aw., cap. n, loc. m.

PRIMUM SIC PROCEditur. Videtur quod fides non sit homini infusa a Deo. Dicit enim Augustinus, XIV *de Tritti.* *, quod »er scientiam gignitur in nobis fides, nutritur, defenditur et roboratur. Sed ea quae per scientiam in nobis gignuntur magis videntur acquisita esse quam infusa. Ergo fides non videtur in nobis esse ex infusione divina.

2. Praeterea, illud ad quod homo pertingit audiendo et videndo videtur esse ab homine acquisitum. Sed homo pertingit ad credendum et videndo miracula et audiendo fidei doctrinam: dicitur enim Ioan. iv.: *Cognovit pater quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus, Filius tuus vivit: et credidit ipse et domus vius tota;* et Rom. x * dicitur quod *fides est ex auditu*. Ergo fides habetur ab homine tanquam acquisita.

3. Praeterea, illud quod consistit in hominis voluntate ab homine potest acquiri. Sed *fides consistit in credentium voluntate*: ut Augustinus dicit, in libro *de Praed. Sanet.* Ergo fides potest esse ab homine acquisita.

Sed contra est quod dicitur *ad Ephes*, n * *Gratia estis salvati per fidem, et non ex vobis, ne quis gloriatur: Dei enim donum est.*

Respondeo dicendum quod ad fidem duo requiruntur. Quorum unum est ut homini credibilia proponantur: quod requiritur ¶ ad hoc quod homo aliquid explicite credat. Aliud autem quod ad fidem requiritur est assensus credentis ad ea quae proponuntur. Quantum igitur ad primum horum, necesse est quod fides sit a Deo. Ea enim quae sunt fidei excedunt rationem humanam: unde non cadunt in contemplatione e hominis nisi Deo revelante. Sed quibusdam quidem revelantur immediate a Deo, sicut sunt revelata Apostolis et prophetis: quibusdam autem proponuntur a Deo mittente fidei praedicatores, secundum illud *Rom.* * *Quomodo praedicabunt nisi mittantur?*

Quantum vero ad secundum, scilicet ad assensum hominis in ea quae sunt fidei, potest considerari duplex causa. Una quidem exterius inducens: sicut miraculum visum, vel persuasio hominis inducentis ad fidem. Quoniam neutrum est sufficiens causa: videntium enim unum et idem miraculum, et audientium eandem praedicationem, quidam credunt et quidam non credunt . Et ideo oportet ponere aliam causam interioriorem, quae movet hominem interius ad assentiendum his quae sunt fidei. Hanc autem causam Pelagiani ponebant solum liberum arbitrium hominis: et propter hoc dicebant quod initium fidei est ex nobis, inquantum scilicet ex nobis est quod parati sumus ¶ ad assentiendum his quae sunt fidei; sed consummatio fidei est a Deo, per quem nobis proponuntur ea quae credere debemus. Sed hoc est falsum. Quia cum homo, assentiendo his quae sunt fidei, elevetur supra naturam suam, oportet quod hoc insit ei ex supernatural! principio interius ζ movente, quod est Deus. Et ideo fides quantum ad assensum \ qui est principalis actus fidei, est a Deo interius movente per gratiam.

An primum ergo dicendum quod per scientiam gignitur fides et nutritur per modum exterioris persuasionis, quae fit ab aliqua scientia t Sed principalis et propria causa fidei est id quod interius movet ad assentiendum.

Ad secundum dicendum quod etiam ratio illa procedit de causa proponente exterius ea quae sunt fidei, vel persuadente ad credendum vel verbo vel facto.

Ad tertium dicendum quod credere quidem in voluntate credentium consistit: sed oportet quod voluntas hominis praeparetur a Deo per gratiam ad hoc quod elevetur in ea quae sunt supra naturam, ut supra . dictum est.

cf.¹

“.

ζ

r

-horpwt.

®) *infusa*. – Om. ABCDI Etapn.
p) *donum*. – *Dei* addunt P»| et d.
γ, *requiritur*. – *enim* addunt BFHpA et k.
δ) *contemplatione*. – *cognitionem* P.
<) *umuf*. – *limus* AUUFsK. – Pro *consummatio, confirmatio* ABC

EFOliKld et «n; pro *quem, quam* PEu; pro *quae, per quae* ABCD
EFGlpK et kiu.
O *interius*, – *inferius* ABElpCn.
¹) – *assentiendum* Pa.
o; ab *aliqua scientia*. – *per aliquam scientiam* »K.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Is titulo articuli primi quaestionis sextae nota quod quaestio est de fide simpliciter et absolute, et non sic vel sic: ut patet ex littera sequentis articuli.

In corpore articuli dubium occurrit, an assentire his quae sunt fidei elevet hominem supra naturam suam. Si namque hoc asseritur, iam certitudo non fidei, sed experimentalis habebitur de habitu fidei nobis infuso, ex isto actu quem experimur in nobis. Et rursus doctrina superius habita in praecedenti Libro » ruit. Et experientia comprobari potest nppnsKu in: ut dicunt Durandus, in II *Sent.*, dist. xxviii, qu. i, art. r * et Scotus, in dist. xxviii, III *Sent.*, qu. r. – Si autem hoc negatur, ruit ratio litterae.

II. Ad hoc dicitur quod, sicut fides sumitur dupliciter, scilicet simpliciter et secundum quid, ita actus proprius eius, qui est mentire his quae sunt fidei. Fides enim simpliciter loquendo est virtus theologica: ac per hoc. cum de ipsa absolute est sermo, de ipsa ut virtus est theologica intelligendus est. Cum nutem iam determinatum sit quod! fides non nisi formata est virtus, liquido patet quod idem est loqui de fide absolute, et de ea ut virtus theologica, et formata. Et propterea non sunt immiscenda huiusmodi sermoni ea quae conveniunt fidei secundum quid, ut mortuae.

Et similiter distinguendum est de actu fidei, qui est assentire. Quoniam potest sumi dupliciter: scilicet quantum ad substantiam operis, et quantum ad modum, ut scilicet ex fiderit. Et dicendum est quod, cum hic sit sermo de fide simpliciter, ac per hoc de fide ut est virtus theologica (ut etiam ipsa Apostoli auctoritas inducta * testatur, scilicet: *Gratia vobis salvati per fidem*, etc.: ubi. effectum fidei ponendo salvationem, manifestat quod non mortuam, sed vivam fidem appellat simpliciter et absolute fidem, quam dicit esse *donum Dei*), consequens est quod de assensu modificato, et non quantum ad solum substantiam operis, loquitur littera. Huiusmodi autem assensum constat elevare hominem supra hominis et angelorum etiam naturam. Et

propterea Auctor absque probatione alia pertrahit, sequentis articuli discussioni reservans an fides informis sit donum Dei. In quo, non ex netu fidei informis, sed aliunde arguens, confirmat hanc esse mentem suam.

Sed haec responsio fuga potius est quam expositio litterae. Quoniam littera ex propriis fidei procedit: ut patet intuitu omnes eius causas in littera allatas. Immo, ut ex sequenti patet articulo, hic est sermo de fide simpliciter et non de fide ut est virtus simpliciter, nul informis. Irides nutem est fides simpliciter et perfecta simpliciter, perfectione fidei non perfectione virtutis, ex hoc quod est fides, abstrahendo a formatione vel non formatione caritatis ut in corpore sequentis articuli et in responsione ad primum dicitur.

111. Dicendum est ergo quod actu» fidei, hoc est assentire veritati primae secundum Scripturas et sensum Ecclesiae, elevat hominem supra suam naturam: et hoc qui negat propriam ignorat vocem. Nam actus iste ex nulla naturali cognitione, ex nullo naturali appetitu natus est sequi: sed ex appetitu beatitudinis aeternae, et ex adhaesione ad Deum supernaturaliter revelantem et conservantem Ecclesiam suam. Et hoc experimur, nec eget probatione. Sed ex hoc non sequitur, Ergo experimur habitum in nobis fidei infusae, ut obiectio infert: sed ex hoc credimus rationabiliter in nobis esse habitum fidei infusum. Sicut dicitur de peccatis propter Deum crucifixum beantem in patria est actu» elevans hominem supra suam naturam, et credimus quod sit ex poenitentia infusa a Deo: non tamen hoc scimus. Et similiter ire devote ad communionem, post probationem sui. etc., est ictus supra naturam humanam, et credimus quod sit ex divina caritate etiam infusa: et tamen hoc nescimus. Aliud est ergo dicere quod experimur in nobis actus excedentes naturam humanam: et aliud, quod experimur propterea in nobis infusos habitus illorum principia, aut Deum. Primum affirmat linera, non secundum. – Et per haec patet responsio ad omnia obiectiones.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM FIDES INFORMIS SIT DONUM DEI

III *Sent.*, dist. xxi, qu. iii, 4^a p. 3.

5g=J>Egr?D secundi m sic proceditur. Videtur quod fides informis non sit donum Dei. Dicitur enim xxxii quod *Dei per-*
fecta sunt opera. Fides autem informis est quiddam imperfectum. Ergo fides informis non est opus Dei.

2. Praeterea, sicut actus dicitur deformis propter hoc quod caret debita forma, ita etiam fides dicitur informis propter hoc quod caret debita forma. Sed actus deformis peccati non est a Deo. ut supra * dictum est. Ergo neque etiam fides informis est a Deo.

3. Praeterea, quaecumque Deus sanat totaliter sanat: dicitur enim Ioan. 8 Si *circumcisionem accipit homo in sabbato ut non solvatur lex Moysi, mihi indignamini quia totum hominem salvum feci in sabbato*. Sed per fidem homo sanatur ab infidelitate. Quicumque ergo donum fidei a Deo accipit simul sanatur ab

omnibus peccatis. Sed hoc non lit nisi per fidem formatam. Ergo sola fides formata est donum Dei. Non ergo fides informis r.

Sed contra est quod quaedam glossa dicit, & ad Cor. xiii * quod *fides quae est sine caritate est donum Dei*. Sed fides quae est sine caritate est fides informis. Ergo fides informis est donum Dei.

Respondeo dicendum quod infirmitas privatio quaedam est. Est autem considerandum quod privatio quandoque quidem pertinet ad rationem speciei: quandoque autem non, sed supervenit rei iam habenti propriam speciem. Sicut privatio debita commensurationis humorum est de ratione speciei ipsius aegritudinis: tenebrositas autem non est de ratione speciei ipsius diaphani, sed supervenit. Quia igitur cum assignatur causa alicuius rei, intelligitur assignari causa eius secundum quod in propria specie existit, ideo quod

a/ quocumque. – quemcumque bGlic, quodeumque H. salvum. – Janum PDia.
y) informis. – est informis (informis est P) d Deo Pd.

6) SeJ... JiJei. – Hoc (Haec P) autem cit Pd.
<) ipsius. – Om. P. – Pro supervenit, supervenit ei I. ei supervenit P.

non est causa privationis non potest dici esse causa illius rei ad quam pertinet privatio sicut existons de ratione speciei ipsius: non enim potest dici causa aegritudinis quod non est causa distemperantiae humorum Potest tamen aliquid dici esse causa diaphani quamvis non sit causa obscuritatis, quae non est de ratione speciei diaphani. Informitas autem fidei non perlinet ad rationem speciei ipsius fidei: cum tides dicatur informis propter defectum cuiusdam exterioris formæ, sicut dictum ẽst Et ideo illud est causa fidei informis quod est causa fidei simpliciter dictae. Hoc autem est Deus, ut dictum est * Unde relinquitur quod tides informis sit donum Dei.

Ao primum ergo dicendum quod fides informis, etsi non sit perfecta simpliciter perfectione virtutis, est tamen perfecta quadam perfectione quae sufficit ad fidei rationem.

Ad secundum dicendum quod deformitas actus est dc ratione speciei ipsius actus secundum quod est acius moralis, ut supra dictum est: dicitur enjm actu\$ deformis per privationem formae intrinsecae, quae est debita commensuratio circumstantiarum actus. Et ideo non potest dici causa

actus deformis Deus, qui non est causa deformitatis: licet sit causa actus inquantum est actus.

Vel dicendum quod deformitas non solum importat privationem debitae formae, sed etiam contrariam dispositionem. Unde deformitas se habet ad actum sicut falsitas ad fidem. Et ideo sicut actus deformis non est a Deo, ita nec aliqua fides falsa. Et sicut tides informis est a Deo, ita etiam .ictus qui sunt boni ex genere, quamvis non sint caritate formati, sicut plerumque in peccatoribus contingit \

Ad tertium dicendum quod ille qui accipit a Deo fidem absque caritate non simpliciter sanatur ab infidelitate, quia non removetur culpa praecedentis infidelitatis: sed sanatur secundum quid, ut scilicet cesset a tali peccato. Hoc autem frequenter contingit, quod aliquis desistit ab uno actu peccati, etiam Deo hoc faciente, qui tamen ab actu alterius peccati non desistit, propria iniquitate suggerente. Et per hunc modum datur aliquando a Deo homini quod credat, non tamen datur ei cantaris donum: sicut etiam aliquibus absque caritate datur donum prophetiae vel aliquid simile.

* quib. an. i. (X) ibid. art.

• All. pra>c;j.

irta71ÂuÎ'n": q3. Bun. in. u

ζ) cvMtin/tit. – eunt j Deo miJit l».

ζ) Axm* – et P.

Commentaria Cardinali» ‹ 'aiotani

In articulo secundo eiusdem sextae quaestionis, in responsione ad secundum, dubium occurrit, quomodo deformitas ocius sit de ratione speciei ipsius actu» secundum quod est actus monilis. Videtur enim hoc contrarium doctrinae datae in Prima Secundae ., ubi dictum est quod deformius privatisa actus peccati non est dc integritate speciei ipsius peccati, sed consequens ad speciem mali morulis. Quomodo stant haec duo simul?

Ad hoc dicitur quod littera non dicit quod privatio significata per deformitatem sit dc ratione speciei simpliciter ct absolute, sed cum modificatione, scilicet *ut supra dictum est*. Ubi. propter subiuncum rationem, scilicet, *Dicitur enim actus deformis per privationem formae intrinsecae* etc., scito quod commensuratio intrinsece debita actui morali dupliciter, quantum ad propositum specui, potest inveniri deesse in actu morali. Uno modo, per modum purae privationis: sicut tenebra invenitur in diaphano per solam absentiam luminis. Et si hoc modo inveniri concederetur actus moralis deformis, tunc procul dubio deformitas privative esset intrinsece de ratione speciei actus moraliter mali. Et quoniam cx dictis in Primo Libro * ct Secundo * patet mali moralis speciem positivam cs.sc, ct non in privatione, sed in contrarictatc consistere; ideo hic sensus non est huic litterae tribuendus.

Alio ergo modo contingit per modum privationis consequentis contrariam formam : sicut caecitas sequitur ad formam contrarium visui vel oculo. Et hoc modo dictum fuit quod deformitas privative invenitur in actu malo morainer. Et dicitur esse dc ratione speciei actus moralis non ut differentia intrinseca, sed ut pjssio consequens nd differentiam intrinsecam. Et dicitur etiam privatio formae intrinsecae: quin est privatio formae intrinsecae actui morali. Et quantum ad praesentem quaestionem spectat, idem est indicium sive illa privatio sit dc ratione speciei ut differentia sive ut passio: nb eodem enim agente sunt.

Potest nutem ct debet, secundum intentionem litterae

ct planum illius sensum, aliter exponi littera ista: ut sit sermo non dc specie mali moralis quod est genus positivum in genere qualitatis; sed fit sermo dc actu quidem morali, ct cius specie moralitcr, sub malo simpliciter transcndentcr sumpto. Et tunc esset sensus quod deformitas est intrinsece dc ratione speciei actu» moralis inquamum * malus.

Et quoniam haec responsio non attingit ad deformitatem specificum actus moralis . in proprio genere usque ad ultimas species simpliciter, ut ex supra dictis contra Scotum patet; sicut iuxta primum sensum ad deformitatem consequentem speciem deventum est, ct deformitas dupliciicr sumi potest, privative ct contrarie: ideo secundam addidit responsionem dc deformitate contrarie sumpta. In qua vides quomodo actus contrarius virtuti non est a Deo, in suo exemplo, *sicut nec falsa fides*, quae etiam contrarie opponitur verae fidei. ut patet in Il *Pcriherm.* .

II. In responsione nd tertium eiusdem articuli adverte quod hinc habes quomodo debeat intclligi simultanée infusio virtutum: quod scilicet intclligitur in esse virtuti» simpliciter. Habes enim hinc quod fides informis quandoque datur a Deo sine caritate: uc per hoc, datur ille fidei habitus qui sine caritate est vera fides infusa, non tamen simpliciter virtus, ut patet cx dictis . . Cum autem infunditur una aliqua virtus simpliciter in exse virtutis, tunc simul omnes virtutis habitus in esse virtutis infunduntur. Et hac distinctione oportet uti propter virtutes quae possunt esse informes. Nam in aliis non distinguitur ẽe ct esse virtutem simpliciter: oc per hoc, non distinguitur in cis infundi et infundi in esse virtutis simpliciter. Et haec nota propter bnptiraitos in peccato moruli; ct propter haereticos quando convertuntur ad fidem cum peccato mortali. Infunditur siquidem tunc a divina libendiratc fides sine caritate subiecto disposito ad fidei ct non caritatis susceptionem: sicut materine dispositae nd substantiam animae ct non nd opera cius infunditur anima, ut patet in umentibus nb utero.

X

n

• ctaralilfr bt. fWMiMW cit P.

• moraklrr P.

• [H1wk4«u x u, art. i. CoareraL vutχ. u

• Cap. it .-DU. hb.uk.capi ki».

• Qu. it, art. a. ilocmet. o. i, u 4rt.jjcf.Cee>-tuesl. n. IT, ».

• Qu.xx.tut, art. t. 14 >. ..<»., attu. ß.<. Comm.;quLui, art. 6., Comm. n tu; qu. L«xii, art. i < ei. Com» meut.).

QUAESTIO SEPTIMA

DE EFFECTIBUS FIDEI

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de effectibus fidei.
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum timor sit effectus fidei.
Secundo: utrum purificatio cordis sit effectus fidei.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM TIMOR SIT EFFECTUS FIDEI

Primum sic proceditur. Videtur quod timor non sit effectus fidei. Effectus enim non praecedit causam. Sed limor praecedit fidem: dicitur enim *Eccli*, ubi: *Qui timetis Deum, credite illi*. Ergo timor non est effectus fidei.

2. Praeterea, idem non est causa contrarium. Timor et spes sunt contraria, ut supra dictum est: *fides autem generalis spes*, ut dicitur in Glossa. Maith, ubi. Ergo non est causa timoris.

3. Praeterea, contrarium non est causa contrarii. Sed obiectum fidei est quoddam bonum, quod est veritas prima: obiectum autem timoris est malum, ut supra dictum est. Actus autem habent speciem ex obiectis. Secundum supradicta. Ergo fides non est causa timoris.

Sed contra est quod dicitur Iacobi: *Daemones credunt et contremiscunt*.

Respondeo dicendum quod timor est quidam motus appetitivus virtutis, ut supra dictum est. Omnium autem appetitivorum motuum principium est bonum vel malum apprehensum. Unde oportet quod timoris et omnium appetitivorum motuum sit principium aliqua apprehensio. Per fidem autem fit in nobis quaedam apprehensio de quibusdam malis poenalibus quae secundum divinum iudicium inferuntur: et per hunc modum fides est causa timoris quo quis timet a Deo puniri, qui est timor senilis. Est etiam causa timoris filialis, quo quis timet separari a Deo, vel quo quis refugit se Deo comparare reverendo ipsum; inquantum per fidem hanc existimationem

habemus de Deo, quod sit quoddam immensum ei altissimum bonum, a quo separari esse pessimum et cui velle aequari est malum. Sed primi timoris, scilicet senilis, est causa fides informis. Sed secundi timoris, scilicet filialis, est causa fides formata, quae per caritatem facit hominem Deo inhaerere et ei subiici.

An primum ergo dicendum quod timor Dei non potest universaliter praecedere fidem: quia si omnino eius ignorantiam haberemus quantum ad praemia vel poenas de quibus per fidem instruimur, nullo modo eum timeremus. Sed supposita fide de aliquibus aniculis fidei, puta de excellentia divina, sequitur timor reverentiae, ex quo sequitur ulterius ut homo intellectum suum Deo subiiciat ad credendum omnia quae sunt promissa a Deo. Unde ibi sequitur: *et non evacuabitur merces vestra*.

Ad secundum dicendum quod idem secundum contraria potest esse contrariorum causa, non autem idem secundum idem. Fides autem generat spem secundum quod facit nobis existimationem de praemiis quae Deus retribuit iustis. Est autem causa timoris? secundum quod facit nobis aestimationem de poenis quas peccatoribus infligit.

Ad tertium dicendum quod obiectum fidei primum et formale est bonum quod est veritas prima. Sed materialiter fidei proponuntur credenda etiam quaedam mala: puta quod malum sit Deo non subiici vel ab eo separari, et quod peccatores poenalia mala sustinebunt a Deo. Et secundum hoc fides potest esse causa timoris.

e) *abitetis*, – *oftrcoZo* Ptf.

p) *timoris*, – *amoris* RFHpAE. – Pro *infiget*, *infligere* vult Pd.

γ) *fidei*, – *in ortu fidei* l.

Commentaria Caixlinalis Caietani

In quaestione septimae utroque articulo nullum occurrit dubium. In primo tamen articulo adverte hinc timorem quo caelestes potestates, quamvis beatae, tremere dicuntur, ex visione divinae excellentiae, et sui malum aequa-

licatis abhorrentes. – In secundo autem, quod purinis de qua est sermo non est nisi puritas culpae: haec enim fidei attribuitur.

• In Prufât. Mhut, d. lot, cap. juvi, tet». π.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PURIFICATIO CORDIS SIT EFFECTUS FIDEI

IV *Sent.*, diiL xiv, qu. n, art. 4, ad 3; *Ik Perit.*, qu. xxviii, nn. t, ad 6.

p ucCommwr.
q im. ñ

secundum sic proceditur * Videtur quod purificatio cordis non sit effectus fidei, itfèwXc Puritas enim cordis praecipue in affectu consistit. Sed fides in intellectu est. Ergo fides non causal cordis purificationem.

2. Praeterea, illud quod causai cordis purificationem non potest simul esse cum impuritate. Sed fides simul potest esse cum impuritate peccati: sicut patet in illis qui habent fidem informem. Ergo fides non purificat cor.

« 3. Praeterea, si fides aliquo modo purificaret cor humanum, maxime purificaret hominis intellectum. Sed intellectum non purificat ab obscuritate: cum sit cognitio aenigmatica. Ergo fides nullo modo purificat cor.

•vm. 9. Sed contra est quod dicit Petrus, Ac/, xv : *Fide purificans corda eorum.*

? Respondeo dicendum quod impuritas uniuscujusque rei consistit in hoc quod rebus Ê vilioribus immiscetur: non enim dicitur argentum esse impurum cx permixtione auri, per quam melius reddilur, sed ex permixtione plumbi vel stanni. Manifestum est autem quod rationalis creatura dignior est omnibus temporalibus et corporalibus creaturis. Et ideo impura redditur cx hoc quod temporalibus se subiicit per amorem. A qua qui-

dem impuritate purificatur per contrarium motum: dum scilicet tendit in id quod est supra se, scilicet in Deum. In quo quidem motu primum principium est fides: *accedentem enim ad Deum oportet credere* ut dicitur *Heb.* xi Et ideo primum principium purificationis cordis est fides γ: quae si perficiatur per caritatem formatam, perfectam purificationem causal.

Ad primum ergo dicendum quod ea quae sunt in intellectu sunt principia eorum quae sunt in affectu: inquantum scilicet bonum intellectum * movet affectum. 2

An secundum dicendum quod fides etiam informis excludit quandam impuritatem sibi oppositam. scilicet impuritatem erroris, quae * contingit ex hoc quod intellectus humanus inordinate inhaeret rebus se inferioribus, dum scilicet vult secundum rationes rerum sensibilibus metiri divina. Sed quando per caritatem formatur, tunc nullam impuritatem secum compatitur: quia *uni-Persa delicta operit caritas*, ut dicitur *Prop.* x * . vm. n.

Ad tertium dicendum quod obscuritas fidei non pertinet ad impuritatem culpae: sed magis ad naturalem delectum intellectus humani, secundum statum praesentis vitae.

e) pvn/cjref. – *purificat* P.
?) *rebut.* – Om. P.
γ) *Jidci.* – *quia purificatur impuritas erroris* addunt Pa. – Pro formatam, formata D; pro perfectam purificationem causât, perfecta purificatio est I.

d) *bmum intellectum.* – Ê-unam *intellectus* P Iκ, K>smi *intettcctus* D1A.
o *quae.* – *qui* BCEFGK, *quo* J A.
ζ) *metiri.* – *mereri* P«E, *mentiri* plxlp x', om. pE.

QUAESTIO OCTAVA
DE DONO INTELLECTUS

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de dono intellectus et scientiae, quae respondent virtuti fidei * Et circa donum intellectus quaeruntur octo.

Primo: utrum intellectus sit donum Spiritus Sancti.

Secundo: utrum possit simul esse in eodem cum fide.

Tertio: utrum intellectus qui est donum sit speculativus tantum, vel etiam practicus.

Quarto: utrum omnes qui sunt in gratia habeant donum intellectus.

Quinto: utrum hoc donum inveniatur in aliquibus absque gratia.

Sexto: quomodo se habeat donum intellectus ad alia dona.

Septimo: de eo quod respondet huic dono in beatitudinibus.

Octavo: de eo quod respondet ei in fructibus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTELLECTUS SIT DONUM SPIRITUS SANCTI

III Sent., dht. xxij. qu. ii. an. i. qu. i.

Secundo primum sic proceditur. Videtur quod intellectus non sit donum Spiritus Sancti. Dona enim gratuita distinguuntur a naturalibus: superadduntur enim. Sed intellectus est quidam habitus naturalis in anima, quo cognoscuntur principia naturaliter nota: ut patet in VI *Ethic.* Ergo non debet poni donum Spiritus Sancti.

2. Praeterea, dona divina participantur a creaturis secundum earum proportionem et modum: ut patet per Dionysium, in libro *de Div. Nam.* Igej mocjus humanae naturae est ut non simpliciter veritatem cognoscat, quod perlinet ad rationem intellectus, sed discursive, quod est proprium rationis: ut patet per Dionysium, in vii cap. *de Div. Nom.*; Ergo cognitio divina quae hominibus datur magis debet dici donum rationis quam intellectus.

3. Praeterea, in potentiis animae intellectus contra voluntatem dividitur: ut patet in III *de Anima*. Sed nullum donum Spiritus Sancti dicitur voluntas. Ergo etiam nullum donum Spiritus Sancti debet dici intellectus.

Sed contra est quod dicitur *Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae et intellectus.*

Respondeo dicendum quod nomen intellectus quandam intimam cognitionem importat: dicitur enim intelligere quasi *intus legere*. Et hoc manifeste patet? considerantibus differentiam intellectus et sensus: nam cognitio sensitiva occupatur circa qualitates sensibiles exteriores; cognitio autem intellectiva penetrat usque ad essentiam rei,

obiectum enim intellectus est *quod quid est* * ut dicitur in III *de Anima*. Sunt autem multa genera eorum quae interiorius latent, ad quae oportet cognitionem hominis quasi intrinsecus penetrare. Nam sub accidentibus latet natura rerum substantialis, sub verbis latent significata verborum, sub similitudinibus et figuris latet veritas figurata: res etiam intelligibiles sunt quodammodo interiores respectu rerum sensibilibus quae exteriorius sentiuntur, et in causis latent effectus et e converso. Unde respectu horum omnium potest dici intellectus. Sed cum cognitio hominis a sensu incipiat, quasi ab exteriori, manifestum est quod quanto lumen intellectus est fortius, tanto potest magis ad intima penetrare. Lumen autem naturale nostri intellectus est finitae virtutis: unde usque ad determinatum aliquid pertingere potest. Indiget igitur homo supernaturali lumine ut ulterius penetret ad cognoscendum quaedam quae per lumen naturale cognoscere non valet. Et illud lumen supernaturale homini datum vocatur donum intellectus.

Ad primum ergo dicendum quod per lumen naturale nobis inditum statim cognoscuntur quaedam principia communia quae sunt naturaliter nota. Sed quia homo ordinatur ad beatitudinem supernaturalem, ut supra dictum est, necesse est quod homo ulterius pertingat ad quaedam altiora. Et ad hoc requiritur donum intellectus.

Ad secundum dicendum quod discursus rationis semper incipit ab intellectu et terminatur ad intellectum: ratiocinamur enim procedendo ex quibusdam intellectis, et tunc rationis discursus

«) .tonum. – unus AB EFHILpK ct r, donum Spiritu» Sancti P GsK ct a.
£) manifeste patet. – manifestaret AFk, manifestat CI.HLpK, manifestum est BhK, manifeste apparet G. – Pro differentiam, deum AB EFpK ct K, donum !..
y) enim. – autem Pa.
fy rerum. – rei P; pro substantialis, substantialium L.

<) etiam. – enim Pa ct aulice
O Sed cum. – Si cum pC, 5» fjniiiH sC (ei ita aliquae editione., qu.to max post manifestum est u dilunt afcfcai), Licet tamen quamvis I.
n) determinatum. – terminatum P.
o) valet. – potest A, valet ut videtur G.
o itatim. – Om. A, tantum aliquae editione
a) discursus. – decursus ABFGpK.

m, tft, s.

perficitur quando ad hoc pervenimus ut inlclli-
gamus illud quod prius erat ignotum. Quod ergo
ratiocinamur cx aliquo praecedenti intellectu pro-
cedit. Donum autem gratiae non procedit ex lu-
mine naturae, sed superadditur ei, quasi perficiens
ipsum. El ideo ista superadditio non dicitur ratio,
sed magis intellectus: quia ita se habet lumen
superadditum ad ea quae nobis supernaturaliter

innescunt sicut se habet lumen naturale ad ea
quae primordialiter cognoscimus.

An TERTIUM dicendum quod voluntas nominat
simpliciter appetilivum motum, absque determina-
tione alicuius excellentiae. Sed intellectus nominat
quandam excellentiam cognitionis penetrandi ad
intima. Et ideo supernatural^ donum magis nomi-
natur nomine intellectus quam nomine voluntatis.

λ) penetrandi. – penetrAnfh nllQUAc edtionc-.

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestionis octavae articulo primo retine senarium nu-
merum eorum in quibus ct quae legere fndl donum in-
tellectus. Haec siquidem omni» comprehendero videntur
quae intellectus pro fidet bono penetrare potest. Nam vel
in accidentibus, vel verbis, vel figuris scu similitudinibus,
vel sensibilibus, vel effectibus, vel causis, latent quae-
cumque latent. Et sub accidentibus quidem legendo com-
prehendimus substantias, sive etiam quodeumque aliud ac-
cidens latens. Sub verbis sensus litteralis aperitur. Sub fi-

guris tres reliqui sensus patent: scilicet moralis, allegoricus
ct anagogicus; ct litterali» sub parabola. Ex sensibilibus
intelligibilia tot capimus. In causis vero effectus, ct c con-
verso, conspicimus. Adeo ut nihil praetermissum occurrat
Extendit siquidem se intellectus donum ad penetrandum
omnia; ad quaecumque iudicanda vel applicanda sapientia,
scientia ct consilium se extendunt; ct rursus nd omnia
quibus fides assentit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DONUM INTELLECTUS POSSIT SIMUL ESSE CUM EIDE

Id secundum sic proceditur. Videtur quod
donum intellectus non simul habeatur
cum fide. Dicit enim Augustinus, in
libro *Octoginlatrium Quaest.* *Id quod*

intelligitnr intelligentis comprehensionefinitur. Sed
id quod creditur non comprehenditur: secundum
illud Apostoli, *ad Philipp.* III *: *Non quod iam com-*
prehenderim aut perfectus sim. Ergo videtur quod
fides el intellectus non possint esse in eodem.

2. Praeterea, omne quod intelligilur intellectu
videtur Sed fides est de non apparentibus, ut
supra dictum est. Ergo fides non potest simul
esse in eodem cum intellectu.

3. Praeterea, intellectus est certior quam scien-
tia. Sed scientia et fides non possunt esse de
eodem, ut supra habitum est. Multo ergo mi-
nus intellectus et fides.

Sed contra est quod Gregorius dicit, in libro
quod *intellectus de auditis mentem il-*
lustrat. Sed aliquis habens fidem potest esse il-
lustratus mente circa audita ; unde dicitur Luc.
ult. quod Dominus *aperuit discipulis suis sensum*
ut intelligerent Scripturas. Ergo intellectus potest
simul esse cum fide.

Respondeo dicendum quod hic duplici distin-
ctione est opus: una quidem cx parte fidei: alia
autem cx parte intellectus. Ex parte quidem fidei,
distinguendum est quod quaedam per se el di-
recte cadunt sub fide, quae naturalem rationem

excedunt: sicut Deum esse trinum et unum,
lilium Dei esse incarnatum. Quaedam vero ca-
dunt sub fide quasi ordinata ad ista secundum
aliquem modum: sicut omnia quae in Scriptura
divina continentur.

Ex parte vero intellectus, distinguendum est
quod dupliciter dici possumus aliqua intelligcre.
Uno modo, perfecte: quando scilicet pertingimus
ad cognoscendum essentiam rei intellectae, et
ipsam veritatem enuntiabilis intellecti, secundum
quod in se esi. Et hoc inudo ea quae directe ca-
dunt sub fide intelligcre non possumus, durante
statu fidei. Sed quaedam alia ad fidem ordinata
etiam hoc modo intelligi possunt. – Alio modo
contingit aliquid intelligi imperfecte: quando sci-
licet ipsa essentia rei. vel veritas propositionis,
non cognoscitur quid sit aut quomodo sit, sed
tamen cognoscitur quod ea quae exterius appa-
reni veritati non contradantur; mquantum scilicet
homo intlligit quod propter ea quae exterius
apparent non est recedendum ab his quae sunt
fidei. Et secundum hoc nihil prohibet, durante
statu fidei, intelligcre etiam ea quae per se sub
fide cadunt.

Et per hoc palet responsio ad obiecta. Nam
primae tres rationes procedunt secundum quod
aliquid perfecte intelligilur. Ultima autem ratio
procedit de intellectu eorum quae ordinamur ad
fidem.

a) videtur. – naturaliter addunt Pα.
quod. – videmut quad PUC ct tut.
Tl circa audita. – audita ARFLpCKx, auditu E, per audita G
sCc. de auditit II. quoad audita «K.

pertingimur. – /-rr/iir^miu AREFpK èt KJ.
tamen cvgnoKlur, – tamen (am. D) co^toUMMibr DKx; pro
quod, tic quod mA, ncundum quod l'd. am. DK.

Commentaria Cardinalte Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis octavae nota tria.
Primo, quod distinctio factu in littera cx parte fidei non
est distinctio inter obiectum formale ct materiale fidei sed

est distinctio matchnalis obiccti fidei infra se. Ita quod inter
ea quae sunt materia fidet quaedam per se ct directe cadunt
sub fide: quaedam secundo, (unquam ordinata nd illa.

Secundo, quod in littera conceditur quod quaedam de secundo pertinentibus ad fidem possumus intelligcre perfecte. Et hoc patet tam in moralibus quam etiam in historialibus. Viderunt siquidem Apostoli Iesum Nazarenum crucifixum, et miracula gestaue eius: et beata Virgo vidit se virginem illum parere. Moralia quoque ratione naturali monstrantur, quae in sacra Scriptura continentur. – Loquor autem virgineum partum ¹, passionem et gesta Iesu Christi inter secundo spectantia ad fidem, accipiendo haec inquantum fuerunt hominis. Nam inquantum fuerunt hominis Dei, in quaestionem non veniunt: constat enim quod intelligi perfecte in via non contingit. Licet enim beata Virgo sentiret se parere virginem, fide tamen tenebat se parere hominem Deum. Et similiter licet Apostoli et alii viderent Iesum Nazarenum crucifixum, fide tamen tenebant Deum crucifixum (si tamen credebant): et sic de aliis. Tenemur tamen credere non solum illa quae illi crediderunt, sed et quae viderunt. – Et dixi *secundario pertinentia ad idem*, quia ordinata ad fidem Trinitatis et incarnationis Filii Dei.

Tertio, quod illud intelligcre quod in littera vocatur imperfectum potest referri ad duo obiecta: vel ad ea quae sunt fidei; vel ad exteriora. Si referatur ad ea quae lunt

fidei, constat quod imperfecta intellectio est: quoniam non constituit visionem eorum. Et hoc intendit littera. – Sed si referatur ad exteriora, sic est perfecta intellectio. Quoniam cum veritas scibilium non contrarietur secundum rem veritati fidei, nec subterfugiat intellectum nostrum naturalem; et omnem apparentem contrnriatcm veritati fidei perfecte videre et intelligcre possumus non esse veram (quia aut consurgit de falso conceptu quem habemus de creaturis: et illius fnlsitatcm deprehendere possumus. Aut consurgit ex veritate, seu vero conceptu creaturae. Et cum non consurgat ex meritis veritatis, quia *verum vero non est contrarium* ²; restat ut, comprehendendo veritatem et quod ³ quid est illius scibilis, deprehendere possimus contrarie-latcm talem non esse veram; ratio enim *quod quid est* solvit omnes difficultates de re ce ex re accidentes); consequens est ut perfecte intelligcre et videre possimus nullum esse in his quae extra fidem nobis sunt pervia obstaculum prohibens credibiitatcm eorum quae sunt fidei. Ac per hoc videmus non esse ex his, et propter haec, nb his quae sunt fidei recedendum. Idem ergo intelligcre quo nihil esse fidei contrarium penetramus est intelligcre imperfecteea quae sunt fidei, ut in littera dicitur: et cum hoc, est intelligcre perfecte ipsa apparentia non esse contraria iis quae sunt fidei.

1A
li.uk m

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM INTELLECTUS QUI EST DONUM SIT SPECULATIVUS TANTUM. AN ETIAM PRACTICUS

Infra, art. 6, ad 3.

En tertium sic proceditur. Videtur quod intellectus qui ponitur donum Spiritus Sancti non sii practicus, sed speculativus tantum. Intellectus enim, ut Gregorius dicit, in I *Moral.* ⁴ *altiora quaedam penetrat*. Sed ea quae perlinent ad intellectum practicum non sunt alta, sed quaedam infima, scilicet singularia, circa quae sunt actus. Ergo intellectus qui ponitur donum non est intellectus practicus.

2. Praeterea, intellectus qui est donum est dignius aliquid quam intellectus qui est virtus intellectualis. Sed intellectus qui est virtus intellectualis est solum circa necessaria: ut patet per Philosophum, in VI *Ethic.* ⁵ Ergo multo magis intellectus qui est donum est solum circa necessaria. Sed intellectus practicus non est circa necessaria, sed circa contingentia aliter se habere, quae opere humano fieri possunt. Ergo intellectus qui est donum non est intellectus practicus.

3. Praeterea, donum intellectus illustrat mentem ad ea quae naturalem rationem excedunt. Sed operabilia humana, quorum est practicus intellectus, non excedunt naturalem rationem, Suae dirigit in rebus agendis, ut ex supradictis ⁶ patet. Ergo intellectus qui est donum non est intellectus practicus.

Sed contra est quod dicitur in Psalm. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ⁷ donum intellectus non solum se habet ad ea quae

primo et principaliter cadunt sub fide, sed etiam ad omnia quae ad fidem ordinantur. Operationes autem bonae quendam ordinem ad fidem habent: nam *fides per dilectionem operatur*, ut Apostolus dicit, ad Gal. v ⁸ Et ideo donum intellectus etiam ad quaedam operabilia se extendit: non quidem ut circa ea principaliter versetur; sed inquantum in agendis regulamur *rationibus aeternis, quibus conspiciendis et consulendis*, secundum Augustinum, XII *de Trin.* ⁹ *inhaeret superior ratio*, quae dono intellectus perficitur.

Ad primum ergo dicendum quod operabilia humana, secundum quod in se considerantur, non habent aliquam excellentiae altitudinem. Sed secundum quod referuntur ad regulam legis aeternae et ad finem a beatitudinis divinae, sic altitudinem habent, ut circa ea possit esse intellectus.

Ad secundum dicendum quod hoc ipsum pertinet ad dignitatem doni quod est intellectus, quod intelligibilia aeterna vel necessaria considerat non solum secundum quod in se sunt, sed etiam secundum quod sunt regulae quaedam humanorum actuum: quia quanto virtus cognoscitiva ad plura se extendit, tanto nobilior est.

Ad tertium dicendum quod regula humanorum actuum est et P ratio humana et lex aeterna, ut supra ¹⁰ dictum est. Lex autem aeterna excedit naturalem rationem. Et ideo cognitio humanorum actuum secundum quod regulantur t a lege aeterna, excedit rationem naturalem, et indiget supernatural! lumine doni Spiritus Sancti.

e) *jhtem.* – *flJein* P.

B) *et.* – Om. PDIKpC c: n

γ) *regulantur.* – *regulatur* Pj.

Commentaria Cardinalis Caictani

In aniculo tertio nota diligentissime doctrinam hanc, et singularissime I ad secundum, scilicet: *quia quanto virtus cognoscitira ad plura se extendit, tanto est nobilior*. Et considera quod loquitur ad litteram de practice et speculativo: et percipe

quum bene dixerim * quod fides et theologia a prior habitus est quam pructicutn et speculativum. Quod etiam inferius * confirmatur, et clarius exprimitur, cum de Jono sapientiae tractatur.

• Qo.iv, <n. 3.
Part. I, qu- i, <rt. 4, Commeal, num vil, nw.
• Qe. U.V. an. 3.

"eri-
M».

Th
■iv
JUl)

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DONUM INTELLECTUS INSIT OMNIBUS HABENTIBUS GRATIAM

¶ **E** i) QI'ARTUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod donum intellectus non insit omnibus hominibus § habentibus gratiam. Dicit enim Gregorius, II *Moral.9*, quod donum intellectus datur contra *hebetudinem mentis*. Sed multi habentes gratiam adhuc patiuntur mentis hebetudinem. Ergo donum intellectus non est in omnibus habentibus gratiam.

2. Praeterea, inter ea quae ad cognitionem pertinent sola fides videtur esse necessaria ad salutem: quia *per fidem Christus habitat in cordibits nostris*, ut dicitur *ad Ephes*, ut . Sed non omnes habentes fidem habent donum intellectus: immo *qui credunt, debent orare ut intelligant*, sicut Augustinus dicit, in libro *de Trin.* * Ergo donum intellectus non est necessarium ad salutem. Non ergo est in omnibus habentibus gratiam.

3. Praeterea, ea quae sunt communia omnibus habentibus gratiam nunquam ab habentibus gratiam subtrahuntur. Sed gratia intellectus et aliorum donorum *aliquando se utiliter subtrahit: quandoque* enim, *dum sublimia intelligendo in elationem se animus erigit, in rebus imis et vilibus gravi hebetudine pigrescit*, ut Gregorius dicit, in II *Mural.* * Ergo donum intellectus non est in omnibus habentibus gratiam.

¶ sed contra est quod dicitur in Psalm. *Al-scierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant*. Sed nullus habens gratiam ambulat in tenebris: secundum illud Ioan, vin *, *Qui sequitur me non ambulat in tenebris*. Ergo nullus habens gratiam caret dono intellectus.

Respondeo dicendum quod in omnibus habentibus gratiam nccessse est esse rectitudinem voluntatis: quia *per gratiam praeparatur voluntas hominis ad bonum*, ut Augustinus dicit *, Voluntas autem non potest recte ordinari in bonum nisi praeexistente aliqua cognitione ventatis: quia obiectum voluntatis est bonum intellectum γ, ut dicitur in III *de Anima* . Sicut autem per donum caritatis Spiritus Sanctus ordinat voluntatem hominis ut directe moveatur in bonum quoddam supernaturale, ita etiam per donum intellectus illustrat mentem hominis ut cognoscat veritatem quandam supernaturalem. in quam oportet tendere voluntatem rectam. Et ideo, sicut donum caritatis est in omnibus habentibus gratiam gratum facientem, ita etiam donum intellectus.

Ad primum ergo dicendum quod aliqui habentes gratiam gratum facientem possunt pati hebetudinem circa aliqua quae sunt praeter necessitatem salutis. Sed circa ea quae sunt de necessitate salutis sufficienter instruuntur a Spiritu Sancto: secundum illud I Ioan, n * *Unctio docetl vos de* . γ«Τ»Λ.

Ad secundum dicendum quod etsi non omnes habentes fidem plene intelligent ea quae proponuntur credenda, intelligunt tamen ea esse credenda, et quod ab eis pro nullo est deviandum '.

Ad tertium dicendlm quod donum intellectus nunquam se subtrahit sanctis circa ea quae sunt necessaria ad salutem. Sed circa alia interdum se subtrahit, ut non omnia ad liquidum per intellectum penetrare possint, ad hoc quod superbiae materia subtrahatur.

a) /tommilui. – Om. PEa.
£) *quandoque*. – *quandocumque* ABCDFGKU' et n, *aliquando* k; pro *sublimia* isstdligndo, (ad BHpCsK) *sublimia intelligcndum* ABE FHKLpGi, *sublimia intdligfmus* G, de *sublimia intdlipcndo* Ik, *sublimia intellectus* »u; pn> *in dationem*, (per BH. ad G) *dationem* A BEFGHpCKx et k. *datione* D; pro *imis*, *raris* D.

γ) *intellectum*. – *ut surra dictum est, intellectus autem obiectum est rerum* G; *intellectui* Pa et ceteri excepto p»<; cL <ju. vn, art. 3, ITo *dicitur, supra dicitur* AEMlpC et k. *habetur* L. *supra dictum est* R.
3) *I netio docet*. – *Doctbit* G, *Unctio cius docet* Pia.
i) *pro nullo est deviandum*. – *nullo modo est (est modo* D) *deviandum* PDj. *pro vero est determinandum* G.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto dubium occurrit circa rationem allatam in littera ad ostendendam necessitatem doni intellectu» in habentibus gratiam, quia nccccsc est in intellectu cognitio- nem veritatis supcrnaturnlis existera. Videtur siquidem haec ratio nulla : quia dici potest quod cognitionem supematuralcm necessariam ad rectam voluntatem fides facit; et non est opus ulio dono.

Ad hoc dicitur quod ad rectam voluntatem non sufficit rectitudo fidei per scipsam : sed exigitur rectitudo fidei per scipsam et * subserviens sibi donum. Addit siquidem donum intellectus supra fidem rcctatn aestimationem practice dc

Deo cx caritate amando, ut in sequenti articulo dicitur. – Et si dicatur quod hoc facit fides, etsi non informi», tamen formata: dicendum est quod hoc facit fides formata, sed non per scipsam immediate, sed mediante dono intellectus.

Et si ulterius quaeratur ratio quare fides formata per scipsam nd hoc non sufficit: dicendum est quod hoc est propter imperfectam participationem divini luminis in lumine fidei. Ex co namque quod unum in superiori partici- patur Jivisim inferius, oportet quod lumen fidei, si ad hoc se extendit ut rectam aestimationem practice in intellectu moto a perfecta voluntate fnciat, ut velut multiplicatum per

lumen doni Intellectu» hoc exequatur. Signum autem huius est quod fides formata non dicitur ubi infirmus pene, id quod scilicet tenet ex parte intellectus, sed voluntatis. Ex hoc enim, subsumendo quod fides infirmus caret tali estimatione, et talis existimatio ad intellectum pertinet, videbitur quod congrue aliud lumen, scilicet doni intellectus, additur.

II. In eodem articulo» in responsione ad »secundum, dubium occurrit quo pacto verificatur quod *omnes habentes fidem intelligent ea esse credenda, et quod ab eis nullo modo est deviandum*. Neutrum enim horum ab omnibus fidelibus intelligitur: sive de perfecto sive de imperfecto intelligere, iuxta praecedentis articuli distinctionem, sit sermo. Et de perfecto quidem satis constat. De imperfecto autem probatur: quia non omnes fideles intelligunt veritati eorum quae sunt fidei non contrariari ea quae extrinsecus apparent: sed hoc theologorum fidelium vix est.

Ad hoc dicitur dupliciter. Primo, quod hic est sermo de intellectu imperfecto: et quod hoc est commune omnibus habentibus fidem si sana interpretatione percipiatur. Intelligere enim quae exterius apparent fidei non contrariari contingit dupliciter: scilicet positive, et negative. Tunc namque positiva intellectione cognoscimus nihil appere

tium fidei contrariari, quando intellectus, per positionem penetrationis, extrema sic comparat ut penetret in extrinsecum extremo nullam esse contrarietatem ad ea quae sunt fidei. Et hoc attribuitur fidei pro quanto utitur scientia creaturarum et theologorum in suum obsequium: nec contra commune omnibus. – Tunc autem negative intelligimus nihil apparentium contrariari veritati fidei, quando intellectui, per negationem obstaculi, non intelligit aliquid contrariari. Illoc autem commune est omni fidei. Et attribuitur fidei, quia ex fidei dono inest cuilibet fidei non solum non intelligere aliquid contrarium, immo nec dubitare de aliquo contrario: dubius enim in fide infidelis, non fidelis est. Et hoc modo verificatur haec littera.

Secundo dicitur quod Auctor loquitur de intellectu quod est actus intellectus doni, quod in recta aestimatione de fine per caritatem habito consistit. Constat enim quod, sicut intelligit Deum ut finem et obiectum beatitudinis patriae prosequendum, ita proposita in fide esse credenda, et quod ab his non est recedendum. Unde Valerianus, Caeciliae sponsus, interrogatus si haec crederet, dixit: *Nihil est quod possit verius credi*. Sed hoc non est commune omnibus fidelibus, sed tantum habentibus fidem formatam, de quibus soli est articulus iste.

Videtur etiam V. Circa
I. U. L.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM DONUM INTELLECTUS INVENIATUR ETIAM IN NON HABENTIBUS GRATIAM
gratum facientem

De quinto sic proceditur. Videtur quod intellectus donum inveniatur etiam in non habentibus gratiam gratum facientem. Augustinus enim, exponens illud Psalm., *Concupivit anima mea desiderare institutiones tuas*, dicit quod *praevolet intellectus, sequitur tardus aut nullus affectus*. Sed in omnibus habentibus gratiam gratum facientem est promptus affectus, propter caritatem. Ergo donum intellectus potest esse in his qui non habent gratiam gratum facientem.

2. Praeterea, Danielis x. dicitur quod *intelligentia opus est in visione* prophetica: et ita videtur quod prophetia non sit sine dono intellectus. Sed prophetia potest esse sine gratia gratum faciente: ut patet Matth. v, ubi dicentibus, *In nomine tuo prophetavimus*, respondetur: *Nunquam novi vos*. Ergo donum intellectus potest esse sine gratia gratum faciente.

3. Praeterea, donum intellectus respondet virtuti fidei: secundum illud Isaiae vi, secundum aliam litteram: *Nisi credideritis, non intelligetis*. Sed fides potest esse sine gratia gratum faciente. Ergo etiam donum intellectus.

Sed contra est quod Dominus dicit, Ioan. vi, *Omnis qui audit a Patre et didicit, venit ad me*. Sed per intellectum audita addiscimus vel penetramus: ut patet per Gregorium, in I. Moral. Ergo quicumque habet intellectus donum venit ad Christum. Quod non est sine gratia gratum faciente. Ergo donum intellectus non est sine gratia gratum faciente.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, dona Spiritus Sancti perficiunt animam secundum quod est bene mobilis a Spiritu Sancto. Sic ergo intellectuale lumen gratiae ponitur donum intellectus, inquamum intellectus hominis est bene mobilis a Spiritu Sancto. Huius autem motus consideratio in hoc est quod homo apprehendat veritatem circa finem. Unde nisi usque ad hoc moveatur a Spiritu Sancto intellectus humanus ut rectam aestimationem de fine habeat, nondum assecutus est donum intellectus: quantumcumque ex illustratione Spiritus alia quaedam praeambula cognoscat. Rectam autem aestimationem de ultimo fine non habet nisi ille qui circa finem non errat, sed ei firmiter inhaeret tanquam optimo. Quod est solum habentis gratiam gratum facientem: sicut etiam in moralibus rectam aestimationem habet homo de line per habitum virtutis. Unde donum intellectus nullus habet sine gratia gratum faciente.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus intellectum nominat quamcumque illustrationem intellectualem. Quae tamen non pertingit ad perfectam doni rationem nisi usque ad hoc mens hominis deducatur ut rectam aestimationem habeat homo circa finem.

An secundum dicendum quod intelligence quae necessaria est ad prophetiam est quaedam illustratio mentis circa ea quae prophetis revelantur. Non est autem illustratio mentis circa aestimationem rectam de ultimo fine, quae pertinet ad donum intellectus.

Expositio in Petri
c. 1. v. 20.

Vert. I.

Ver. >

Septuag. k. terp.

Gp. xxxv, al.
xv.

p. iii.
t. i. u. h., st. 1, 4,

«) quadam affectui. – Praevolet intellectus et tarde sequitur humanus atque infirmus affectus p.
e) audivit. – audit i. l. dices et a.
y) p. n. m. – fidem p.

4) assecutus. – consecutus p. u., exsecutus p. e.
») nullus habet. – habet t. p. a. c. e. k. a., m. o. o. habet t. i. g. u. e. r., w. o. h. f. c. u. a. i. f. qui d., habetur i. i., non habetur i. l., h. o. h. est m., habet nullus p. a.

An tertium dicendum quod fides importat solum assensum ad ea quae proponuntur. Sed intellectus importat quandum perceptionem veritatis,

quae non potest esse circa finem nisi in eo qui habet gratiam gratum lacientem, ut dictum est Et ideo non est similis ratio de intellectu et fide.

Commontaria Cardinalis Caietani

In articulo quinto, in responsione ad tertium, dubium occurrit circa illud : *Fides importa/ solum assensum ad ea*. Q. I. 4, *quae proponuntur*. Nam superiu»* dictum fiicit videre c« quae creduntur sub communi ratione credibilis. Ergo non solum assensum facit

Ad hoc dicitur quod ly *solum* non excludit omnem

diutn actum, sed actum ulteriorem de quo est sermo, scilicet rectam aestimationem practice de fine ultimo. Quasi dicitur quod fides pervenit usque ad assensum solum, et non pcrtransii usque id rectum practice aestimationem Jc Deo. quam habet quilibet in gratia existent. Et per hoc ,utci quod obicciio nihil obstat huic litterae.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM DONUM INTELLECTUS DISTINGUATUR AB ALIIS DONIS

1' II-', qu. iinn, sit. q; III *Sent.*, d»L xitv, qu. n, art. 3, qu 3.

Sed sextum sic proceditur. Videtur quod donum intellectus non distinguatur ab aliis donis. Quorum enim opposita sunt eadem, ipsa quoque sunt eadem. Sed sapientiae opponitur stultitia, hebetudini intellectus, praecipitationi consilium, ignorantiae scientia: ut patet per Gregoninn, II *Moral.*' Non videntur autem differre stultitia, hebetudo, ignorantia ct praecipitatio. Ergo nec intellectus distinguitur ab aliis donis.

2. PftxETERLA, intellectus qui ponitur virtus intellectualis differt ab aliis intellectualibus virtutibus per hoc sibi proprium, quod est circa principia per se nota. Sed donum intellectus non est circa aliqua principia per se nota: quia ad ea quae naturaliter per se cognoscuntur sufficit naturalis habitus primorum principiorum ; ad ea vero quae sunt supernaturalia sufficit fides, quia articuli fidei sunt sicut prima principia in supernaturali cognitione, sicut dictum est *. Ergo donum intellectus non distinguitur ab aliis donis intellectualibus.

3. Praeterea, omnis cognitio intellectiva vel est speculativa vel praefica. Sed donum intellectus sc habet ad utrumque. ut dictum est Ergo non distinguitur ab aliis donis 3 intellectualibus, sed omnia in se complectitur.

Sed contra est quod quaecumque connumerantur ad invicem oportet esse P aliquo modo ab invicem distincta: quia distinctio est principium numeri. Sed donum intellectus connumeratur aliis donis, ut patet Isaiae xi *. Ergo donum intellectus est distinctum ab aliis donis.

Respondeo dicendum quod distinctio doni intellectus ab aliis tribus donis, scilicet pietate, fortitudine et timore, manifesta est: quia donum intellectus pertinet ad vim cognoscitivam, illa vero tria pertinent ad vim appetitivam. Sed differentia huius doni intellectus ad alia tria, scilicet sapientiam, scientiam et consilium, quae etiam ad vim cognoscitivam pertinent, non est adeo manifesta. Videtur autem quibusdam * quod donum intelle-

ctus distinguatur a dono scientiae et consilii per hoc quod illa duo pertineant ad praeficam cognitionem, donum vero intellectus ad speculativam. \ dono vero sapientiae, quod etiam ad speculativam cognitionem pertinet, distinguitur in hoc quod ad sapientiam pcrtinel iudicium. ad intellectum vero capacitas intellectus ' eorum quae proponuntur . sive penetratio ad intima eorum. Et secundum hoc supra numerum donorum assignavimus. – Sed diligenter intuenti, donum intellectus non solum se habet circa speculanda, sed etiam circa operanda, ut dictum est ♦ ct similiter etiam donum scientiae circa utrumque sc habet * ut infra licetur. Et ideo oportet aliter eorum distinctionem accipere.

Omnia enim haec quatuor dicta l ordinantur nd supernaluralem cognitionem, quae in nobis per fidem fundatur. Fides autem est ex *auditu*, ut dicitur «Rozn. x * Unde oportet aliqua proponi homini ad credendum non sicut visa, sed sicut audita , quibus per fidem assentiat. Fides autem primo quidem ei principaliter se habet nd veritatem primam; secundo, ad quaedam circa creaturas consideranda; ct ulterius sc extendit etiam ad directionem humanorum operum, secundum quod *per dilectionem operatur*, ut ex dictis patet. Sic igitur circa ea quae fidei proponuntur credenda duo requiruntur ex parte nostra. Primo quidem, ut intellectu penetrentur vel capiantur: ct hoc pertinet ad donum intellectus. Secundo autem oportet ut de eis homo habeat iudicium rectum, ui aestimet his esse inhaerendum et ab eorum oppositis recedendum. Hoc igitur indicium, quantum ad res divinas, pertinet ad donum sapientiae; quantum vero ad res creatas, pcrtinel ad donum scientiae; quantum vero id applicationem ad singularia opera, pertinet ad donum consilii.

Ad primum ergo dicendum quod praedicta differentia quatuor donorum manifeste competit distinctioni eorum quae Gregorius ponit eis esse opposita. Hebetudo enim acuitali opponitur. Dicitur

* Qp iui. at. ixm; In vrten 33»V»

' Q&. t. art-

* *Ci.* GulUl. AntiMiodJimMar. P m.hb. IU. tr. t uij, cap. t.qa. i.

* P. IIM, qvAcil. utin, Art. 4.

* Art. j.

* D. 014.

*-Qu.»cq.,wtj.

8

* Votl ty.

* An. j; qu. iv. en. 3, aJ y

a) *dnnit.* – Om. D; pro *omnia, omnei* PABCEDEFHIKIJtna.
ii) *tm.* – *ca cue* Pλ

vi) *intellectui.* – Om. I.
8) *dicta.* – *dona* PGtk ct a.

autem · per similitudinem intellectus acutus quando potest penetrare ad intima eorum quae proponuntur. Unde hebetudo mentis est per quam mens ad intima penetrare non sufficit. – Stultus autem dicitur ex hoc quod perverse indicat circa communem finem vitae. Et ideo proprie opponitur sapientiae, quae facit rectum iudicium circa universalem causam. – Ignorantia vero importat defectum mentis etiam circa quaecumque particularia. Et ideo opponitur scientiae, per quam homo habet rectum iudicium circa particulares causas, scilicet circa creaturas. – Praecipitatio vero mani-

feste opponitur consilio, per quod homo ad actionem non procedit ante deliberationem rationis.

Ad secundum dicendum quod donum intellectus est circa prima principia cognitionis gratuitae, aliter tamen quam fides. Nam ad fidem pertinet eis assentire: ad donum vero intellectus pertinet penetrare mente ea quae dicuntur.

Ad tertium dicendum quod donum intellectus pertinet ad utramque cognitionem, scilicet speculativam et practicam, non quantum ad iudicium. sed quantum ad apprehensionem, ut capiantur ea quae dicuntur.

i) *autem.* – *enim* Pa.

Commentaria Cardinalis Caictuni

In articulis quinto et sexto simul dubium occurrit, quoniam contradicunt. Nam in quinto, propter rectam aestimationem de fine ultimo, donum intellectus negatur esse in non habentibus gratiam. In sexto vero recta aestimatio de fine ultimo non attribuitur intellectui, sed sapientiae: quia iudicium de causa ditissima ad sapientiam spectare dicitur; aestimatio autem iudicium quoddam est.

Ad hoc breviter dicitur quod Auctor non dixit aestimationem illam esse actum doni intellectus sed quod, nisi

habeatur illa, non habetur donum intellectus. Et hoc est verum. Quia et illa existimatio, et quodeumque aliud iudicium, quantum ad perceptionem, spectat ad donum intellectus, quantum ad iudicium, spectat ad sapientiam, scientiam vel consilium; sicut quantum ad assensum formatum, spectat ad fidem formatam.

In eodem sexto articulo videtur quod Auctor retractat scilicet quoad distinctionem donorum in Prima Secundae positam: ut ibi etiam notavimus.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM DONO INTELLECTUS RESPONDEAT SEXTA BEATITUDO, SCILICET: *BEATI MUNDO CORDE, QUONIAM IPSI DEUM VIDEBUNT*

III *Sent.*, dist. XXXIV, qu. I, art.

K d septimum sic proceditur. Videtur quod dono intellectus non respondeat beatitudo sexta, scilicet: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Munditia

enim cordis maxime videtur pertinere ad affectum. Sed donum intellectus non pertinet ad affectum, sed magis ad vim intellectivam. Ergo praedicta beatitudo non respondet dono intellectus.

2. Praeterea, *Act. xv* * dicitur: *fide purificans corda eorum*. Sed per purificationem cordis acquiritur munditia cordis. Ergo praedicta beatitudo magis pertinet ad virtutem x fidei quam ad donum intellectus.

3. Praeterea, dona Spiritus Sancti perficiunt hominem in praesenti vita. Sed visio Dei non pertinet ad vitam praesentem: ipsa enim beatos facit^{flw qñ} ul supra * habitum est. Ergo sexta beatitudo, continens Dei visionem, non pertinet ad donum intellectus.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Semi. Dom. in Monte* *Sexta operatio Spiritus Sancti, quae est intellectus, convenit mundis corde, qui purgato oculo possunt videre quod oculus non vidit.*

Respondeo dicendum quod in sexta beatitudine, sicut et in aliis, duo continentur: unum per modum meriti, scilicet munditia cordis; aliud per modum praemii, scilicet visio Dei, ut supra dictum est. Et utrumque pertinet aliquo modo ad

donum intellectus. Est enim duplex munditia. Una quidem pracambula ei dispositiva ad Dei visionem, quae est depuratio affectus ab inordinatis affectionibus: et haec quidem munditia cordis fit per virtutes et dona quae pertinent ad vim appetitivam. Alia vero munditia cordis est quae est quasi completiva respectu visionis divinae: et haec quidem est munditia mentis depuratae a phantasmatibus et erroribus, ut scilicet ea quae de Deo proponuntur non accipiantur per modum corporalium phantasmatum, nec secundum haereticas perversitates. Et hanc munditiam facit donum intellectus.

Similiter etiam duplex est Dei visio. Una quidem perfecta, per quam videtur Dei essentia. Alia vero imperfecta, per quam, etsi non videamus de Deo quid est, videmus tamen quid non est: et tanto in hac vita Deum perfectius cognoscimus quanto magis intelligimus cum excedere quidquid intellectu comprehenditur. Et utraque Dei visio pertinet ad donum intellectus: prima quidem ad donum intellectus consummatum, secundum quod erit in patria; secunda vero ad donum intellectus inchoatum, secundum quod habetur in via.

Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nam primae duae rationes procedunt de prima munditia. Tertia vero de perfecta Dei visione: dona autem et hic nos perficiunt secundum quandam inchoationem, et in futuro implebuntur, ut supra dictum est.

x) *virtutem.* – *veritatem* PDxp̄ii et a. *prima munditia.*–*yrima (primii* ix) *munditia et visione* UCK et K.

y) *et hic.* – *haec* i, *et huiusmodi* Pd.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM IN FRUCTIBUS FIDES RESPONDEAT DONO INTELLECTUS

111 *Sent.*, dl»t. ixiiiv, qu. », ort. 5.

AD OCTAVUM SIC PROCEditUR. Videtur quod in fructibus fides non respondeat dono intellectus. Intellectus enim est fructus fidei: dicitur enim Isaiae vu * *Nisi credideritis, non intelligelis.* secundum aliam litteram * ubi nos habemus: *Si non credideritis, non permanebitis.* Non ergo fides est fructus intellectus.

2. Praeterea, prius non est fructus posterioris. Sed fides videtur esse prior intellectu: quia fides est fundamentum totius spiritualis aedificii, ut supra * dictum est. Ergo fides non est fructus intellectus.

3. Praeterea, plura sunt dona pertinentia ad intellectum quam pertinentia ad appetitum. Sed inter fructus ponitur tantum unum pertinens ad intellectum, scilicet fides: omnia vero alia pertinent ad appetitum. Ergo fides non magis videtur respondere intellectui quam sapientiae vel scientiae seu consilio.

Sed contra est quod linis uniuscuiusque rei est fructus eius. Sed donum intellectus videtur principaliter ordinari ad certitudinem fidei, quae ponitur fructus: dicit enim Glossa, *ad Gal. v* *,* quod fides quae est fructus est *a de invisibilibus certitudo*. Ergo in fructibus fides respondet dono intellectus.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, cum de fructibus ageretur, fructus Spiritus dicuntur quaedam p ultima et delectabilia quae in nobis proveniunt ex virtute Spiritus Sancti. Ultimum autem delectabile i habet rationem finis, qui est proprium obiectum voluntatis. Et ideo oportet quod id quod est ultimum et delectabile in voluntate sit quodammodo fructus omnium aliorum quae pertinent ad alias potentias. Secun-

dum hoc ergo doni vel virtutis perficientis aliquam potentiam potest accipi duplex fructus: unus quidem pertinens ad suam potentiam; alius autem quasi ultimus, pertinens ad voluntatem. Et secundum hoc dicendum est quod dono intellectus respondet pro proprio fructu fides, idest * fidei certitudo: sed pro ultimo fructu respondet ei gaudium, quod pertinet ad voluntatem.

Ad primum ergo dicendum quod intellectus est fructus fidei quae est virtus. Sic autem non accipitur fides cum dicitur fructus: sed pro quadam certitudine fidei, ad quam homo pervenit per donum intellectus.

Ad secundum dicendum quod fides non potest universaliter praecedere intellectum: non enim posset homo assentire credendo aliquibus propositis nisi ea aliququaliter intelligeret. Sed perfectio intellectus consequitur fidem quae est virtus: ad quam quidem intellectus perfectionem sequitur quaedam fidei certitudo.

Ad tertium dicendum quod cognitionis practicae fructus non potest esse in ipsa: quia talis cognitio non scitur propter se, sed propter aliud. Sed cognitio speculativa habet fructum in scipsa, scilicet certitudinem eorum quorum est. Et ideo dono consilii, quod pertinet solum ad praeficam cognitionem, non respondet aliquis fructus proprius. Donis autem sapientiae, intellectus et scientiae, quae possunt etiam ad speculativam cognitionem pertinere, respondet solum unus fructus, qui est certitudo significata ζ nomine fidei. Plures autem fructus ponuntur pertinentes ad partem appetitivam, quia, sicut iam dictum est, ratio finis, quae i importatur in nomine fructus, magis pertinet ad vim appetitivam quam intellectivam.

3) quae *at fructui* est. – est quae *at fructui* AEFGI.pC, quae *at fructui* HpK, est quae est *fructui et Pa*; primum *at* B pemit ante *certitudo*, port liCK; *dicite. fructui at* om. D.
p) quaedam. – Om. Pix
y) delectabile. – et delectabile P.

i) idest. – scilicet P.
-) *fructus proprius*. – *fructus proprie* L, *proprie fructui* ceteri.
ζ) *significata*. – *sipntfcativa* K. *signata* Px
rj quae. – quod K, qui P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In septimo autem et octavo articulis nihil scribendum occurrit nisi quod novitii caveant, in responsione ad secundum octavi articuli. ab errore incurrendo per illa verba: *Fides non potest universaliter praecedere intellectum*. Nam si per intellectum hic intelligerent donum intellectus, errarent: quoniam fides praecedit et natura, et tempore quandoque. donum intellectus, ad quod non spectat quodeumque intelligere, sed intellectionis perfectio, saltem respectu ul-

timi finis, quae est propria his qui sunt in gratia, ut patet ex dictis ". Sed intelligit Auctor per intellectum omnem actum percipiendi qui natus est perfici per donum intellectus: et ideo apposuit ly *universaliter*. Natum siquidem est intellectus donum perficere omnem perceptionem intellectivam spectantem ad fidem, sive illa praecedat sive subsequatur donum intellectus.

-----S7O7S-----

QUAESTIO NONA
DE DONO SCIENTIAE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

* Cf. qu. vnt. In-
trod.

Deinde considerandum est de dono scientiae ♦
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum scientia sit donum.

Secundo: utrum sit circa divina.
Tertio: utrum sit speculativa vel practica.
Quarto: quae beatitudo ei respondeat.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SCIENTIA SIT DONUM

Supra, qu. vnt, art. 6.

SD PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
scientia non sit donum. Dona enim Spi-
ritus Sancti naturalem facultatem exce-
Sed scientia importat
quondam naturalis rationis: dicit enim Philo-
soPhus' in I *Poster.* quod demonstratio est
sylogismus Jaciens scire. Ergo scientia non est
donum Spiritus Sancti.

2. Praeterea, dona Spiritus Sancti sunt com-
munia omnibus sanctis, ut supra dictum est.
Sed Augustinus, XIV *de Trin.* dicit quod *scientia*
non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa
fide. Ergo scientia non est donum.

3. Praeterea, donum est perfectius virtute,
ut suPra * dictum est. Ergo unum donum suf-
ficit ad perfectionem unius virtutis. Sed virtuti
fidei respondet donum intellectus, ut supra *
dictum est. Ergo non respondet ei donum scien-
tiae. Nec apparet cui alii virtuti respondeat. Ergo,
cum dona sint perfectiones virtutum, ut supra *
dictum est. videtur quod scientia non sit do-
num.

Sed contra est quod Lsaia xi . computatur
inter septem dona.

Respondeo dicendum quod gratia est perfectior
quam natura: unde non deficit in his in quibus
homo per naturam perfici potest. Cum autem
homo per naturalem rationem assentit secundum
intellectum alicui veritati, dupliciter perficitur circa
veritatem illam: primo quidem, quia capit eam:
secundo, quia de ea certum indicium habet. Et
ideo ad hoc quod intellectus humanus perfecte
assentiat veritati fidei duo requiruntur. Quorum
unum est quod sane capiat ea quae proponuntur:
quod pertinet ad donum intellectus, ut supra *
dictum est. Aliud autem est ut habeat certum et
rectum iudicium de eis. discernendo scilicet cre-

denda a non credendis. Et ad hoc necessarium
est donum scientiae.

Ad primum ergo dicendum quod certitudo co-
gnitionis in diversis naturis invenitur diversimode,
secundum diversam conditionem uniuscuiusque
naturae. Nam homo consequitur certum iudicium
de veritate per discursum rationis: et ideo scientia
humana ex ratione demonstrativa acquiritur. Sed
in Deo est certum iudicium veritatis absque
omni discursu per simplicem intuitum, ut in Pri-
mo dictum est: et ideo divina scientia non est
discursiva vel ratiocinativa sed absoluta et sim-
plex '. Cui similis est scientia quae ponitur donum
Spiritus Sancti: cum sit quaedam participativa P
similitudo ipsius.

Ad secundum dicendum quod circa credenda
duplex scientia potest haberi. Una quidem per
quam homo scit quid credere debeat, discernens
credenda a non credendis: et secundum hoc scien-
tia est donum, et convenit omnibus sanctis. Alia
vero est scientia circa credenda per quam homo
non solum scit quid credi debeat, sed etiam scit
fidem manifestare et alios ad credendum indu-
cere et contradictores revincere T. Et ista scientia
ponitur inter gratias gratis datas: quae non datur
omnibus, sed quibusdam. Unde Augustinus, post
verba inducta, subiungit: *Aliud est scire tantum-
modo quid homo credere debeat: aliud scire quem-
admodum hoc ipsum ' et piis opituletur et contra*
impios defendatur.

Ad tertium dicendum quod dona sunt perfectiora
virtutibus moralibus et intellectualibus. Non sunt
autem perfectiora virtutibus theologicis: sed magis
omnia dona ad perfectionem theologicarum vir-
tutum ordinantur sicut ad finem. Et ideo non
est inconveniens si diversa dona ad unam vir-
tutem theologicam ordinantur '.

a) *simplex*. - *simpliciter* ABEFIIpK et k r .

^i) *participativa*. - *participata* P»K.

y) *revincere*. - *convincere* Pd.

δ) *ipsum*. - *quod creditur* addunt Pd. Eaedem post *piis* addunt
auribus.

i) *ordinantur*. - *ordinentur* P.

Commentaria Cardinalis Caiotam

s tota quaestione nona duo notu. Primo, netum doni
scientiae consistere in iudicio habente pro medio crea-
turas, pro obiecto vero credendum et agendum. Et hoc

• hoc om. P».

ipsum iudicium ex habitu, ha quod ad scientiam spectat
ex habitu gratiae gratum facientis indicare quid credendum
et quid non credendum , quid agendum et quid evitandum, ' Γ.

secundum rationes inferiores. Hac sunt propriae creatura-
rum causae, ex quibus iudicium fit.

Secundo, quod in responsione ad tertium secundi ar-
ticuli non dicitur quod scientiae mediae sunt magis ma-
thematicae quam naturales cum falsum sit, absolute lo-
quendo: quia simpliciter sunt scientiae naturales, utpote
non abstrahentes u materia sensibili; omnis enim scientia
non abstrahens a materia sensibili est naturalis, ut patet
VI *Metaphys.* * Sed dicitur quod *connumerantur magis cum
mathematicis, utpote eis similiores.* Et de connumcratione

quidem liquet, quia cum geometria et arithmetica scientiae
mediae numerantur inter liberales artes. De similitudine au-
tem in modo demonstrandi manifestum est, dum mensu-
rando et quantificando conclusiones monstrantur. Verum
quia medium utrumque sapientiae extremum; et scientiae istae
ex parte formae ex mathematica veniunt et pendent, ex
parte vero materiae physicae sunt: sermones Doctorum pie
interpretandi sunt, si quando ad alterum extremum nimis
declinant.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SCIENTIAE DONUM SIT CIRCA RES DIVINAS

111 *Sent.*, dist. xxxv, qu. n, art. 3, qu. i.

Sed secundum sic proceditur. Videtur quod
scientiae donum sit circa res divinas.
Dicit enim Augustinus, XIV *de Trin.* q,
quod per scientiam *gignitur fides, nu-
tritur et roboratur.* Sed fides est de rebus divi-
nis: quia obiectum fidei est veritas prima, ut
supra ♦ habitum est. Ergo et donum scientiae est
de rebus divinis.

2. Praeterea, donum scientiae est dignius quam
scientia acquisita. Sed aliqua scientia acquisita est
circa res divinas, sicut scientia metaphysicae. Ergo
multo magis donum scientiae est circa res divinas.

3. Praeterea, sicut dicitur *Rom.* i *invisibilia
Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciun-
tur.* Si igitur est scientia circa res creatas, videtur
quod etiam sit circa res divinas.

Sed contra est quod Augustinus, XIV *de Trin.* a,
dicit: *Rerum divinarum scientia proprie sapientia
nuncupetur: humanarum autem proprie scientiae
nomen obtineat.*

Respondeo dicendum quod certum indicium de
re aliqua maxime datur ex sua causa. Et ideo
secundum ordinem causarum oportet esse ordi-
nem indiciorum: sicut enim causa prima est causa
secundae, ita per causam primam indicatur de
causa secunda. De causa autem prima non potest
iudicari per aliam causam. Et ideo indicium quod
fit per causam primam est primum et perfectis-
simum. In his autem in quibus aliquid est perfe-
ctissimum, nomen commune generis appropriatur
his quae deficiunt a perfectissimo, ipsi autem per-
fectissimo adaptatur aliud speciale nomen: ut pa-
tet in logicis. Nam in genere convertibilium illud
quod significat *quod quid est.* speciali nomine *de-
finitio* vocatur: quae autem ab x hoc deficiunt
convertibilia existentia nomen commune sibi re-
tinent, scilicet quod *propria* dicuntur.

Quia igitur nomen scientiae importat quandam
certitudinem iudicii, ut dictum est si quidem
certitudo iudicii fit per altissimam causam, ha-
bet speciale nomen, quod est sapientia: dicitur
enim sapiens in unoquoque genere qui novit al-
tissimam causam illius generis, per quam potest

de omnibus indicare. Simpliciter autem sapiens
dicitur qui novit altissimam causam simpliciter,
scilicet Deum. Et ideo cognitio divinarum rerum
vocatur sapientia. Cognitio vero rerum humana-
rum vocatur scientia, quasi communi nomine im-
portante certitudinem iudicii appropriate ad indi-
cium quod fit per causas secundas. Et ideo, sic
accipiendo scientiae nomen, ponitur donum dis-
tinctum a dono sapientiae. Unde donum scien-
tiae est solum circa res humanas, vel τ circa res
creatas.

Ad primum ergo dicendum quod, licet ea de
quibus est fides sint res divinae et aeternae, tamen
ipsa fides est quoddam temporale in animo cre-
dentis. Et ideo scire quid credendum sit perti-
net ad donum scientiae. Scire autem ipsas res
creditas secundum seipsas per quandam unionem
ad ipsas l pertinet ad donum sapientiae. Unde
donum sapientiae magis respondet cantati, quae
unit mentem hominis Deo.

Ad secundum dicendum quod ratio illa : procedit
secundum quod nomen scientiae communiter su-
mitur. Sic autem scientia non ponitur speciale
donum, sed secundum quod restringitur ad indi-
cium quod fit per res creatas.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra · di-
ctum est, quilibet cognoscitivus habitus formaliter
quidem respicit medium per quod aliquid cogno-
scitur, materialiter autem id quod per medium
cognoscitur. Et quia id quod est formale potius
est, ideo illae scientiae quae ex principiis mathe-
maticis concludunt circa materiam naturalem, ma-
gis cum mathematicis connumerantur, utpote eis
similiores licet quantum ad materiam magis
convenient cum naturali, et propter hoc dicitur
in II *Physic.* quod sunt *magis naturales.* Et ideo. ;
cum homo per res creatas Deum cognoscit, magis
videtur hoc pertinere ad scientiam, ad quam per-
tinet formaliter, quam ad sapientiam, ad quam
pertinet materialiter. Et e converso, cum secun-
dum res divinas indicamus r de rebus creatis,
magis hoc ad sapientiam quam ad scientiam per-
tinet.

a) *ab.* – *ad* Hps, *in* Pλ.
β) *fit*· “ *sir* BOHL, *quae fit* D. – Po»t *cautam* κ addit *illiut ge-
neris*; P.j addunt *illiut generis per* ^uam potest de omnibus indicare.
γ) *vel.* – *vel solum* P.i.

3) *quid.* – *quod* ABDEEHpK.
») *ipsas.* – *tps.i* ABCEIIKLx.i. *ipsam* EGI.
s) *illa.* – *prima* P.
ij) *indicamus.* – *indicemus* ABCEFGHIKI.k m.j.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SCIENTIAE DONUM SIT SCIENTIA PRACTICA

111 *Scat.*, dial, xxxv, qu. ii, nrt. 3, qu 2.

<< D TERTIUM sic PROCEDITUR. Videtur quod scientia quae ponitur donum sit scientia practica. Dicit enim Augustinus, XII *de Trin.* * quod *actio qua exterioribus rebus utimur scientiae deputatur*. Sed scientia cui deputatur actio est practica. Ergo scientia quae est donum est scientia practica.

• cap. xxxji, d. 2. Praeterea, Gregorius dicit, in I *Morat.* * *Nulla est scientia si utilitatem pietatis non habet: et valde inutilis es/ pietas si scientiae discretionem caret*. Ex quo - habetur quod scientia dirigit pietatem. Sed hoc non potest competere scientiae speculativae. Ergo scientia quae est donum non est speculativa, sed practica.

• P. u. - gaieit. LxiKvin, art. §. 3. Praeterea, dona Spiritus Sancti non habent (Ur nisi a iustis, ut supra * habitum est. Sed scientia speculativa potest haberi etiam ab iniustis: secundum illud Iac. ult. * *Scienti bonum et non facienti, peccatum est illi*. Ergo scientia quae est donum non est speculativa, sed practica.

• i.oe. dt Sed contra est quod Gregorius dicit, in I *Morat'* * : *Scientia in die suo convivium parat, quia in ventre mentis ignorantiae ieiunium superat*. Sed ignorantia non tollitur totaliter nisi per utramque scientiam, scilicet et speculativam et praeficam. Ergo scientia quae est donum est et speculativa et practica.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, donum scientiae ordinatur, sicut et donum intellectus, ad certitudinem fidei. Fides autem

primo et principaliter in speculatione consistit, inquantum scilicet inhaeret primae veritati. Sed quia prima veritas est etiam ultimus finis, propter quern operamur, inde etiam est quod fides ad operationem se extendit; secundum illud *Gal. v* ♦ *'Vm,c b'ides per dilectionem operatur*. Unde etiam oportet quod donum scientiae primo quidem et principaliter respiciat speculationem, inquantum scilicet homo scit quid fide tenere debeat. Scundario autem se extendit etiam ad operationem *, ' ^«M. secundum quod per scientiam credibilium, et Teorum quae ad credibilia consequuntur, dirigimur agendis.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus Ioquitur de dono scientiae secundum quod se extendit ad operationem : attribuitur enim ei actio. sed non sola nec primo. Et hoc etiam modo dirigit pietatem.

Unde patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est* . O de dono intellectus quod non quicumque intelligit habet donum intellectus, sed qui intelligit quasi ex habitu gratiae ; ita etiam de dono scientiae est intelligendum quod illi soli donum scientiae habeant qui ex infusione gratiae certum iudicium a habent circa credenda et agenda, quod in nullo deviat a rectitudine iustitiae. Et haec est *scientia sanctorum*, de qua dicitur *Sap. x'* : */ustum de- v<π>». duxit Dominus per vias rectas et dedit illi scientiam sanctorum*.

λ) quo. – qua auctoritate Pλ.

ρ) prima. – Om. P.

γ) et. – Om. ARDEFHLPCK et «iuj.

2) certum iudicium. – rectum iudicium P, om. D; pro quod in

nullo deviat, quod (quag G) in nullo deviant ABEFGILpK et κηα, quod in nullo deveniat ρC, quoJ in nullo certo devient D. ita quod in nullo deviant {devient P} PsK.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DONO SCIENTIAE RESPONDEAT TERTIA BEATITUDO. SCILICET: *BEATI QUI LUGENT, QUONIAM IPSI CONSOLABUNTUR*

f II". qu. un, nrt. 3, «d 3, 3; Ut *Sent.*, di»l. xxtiv, qu. i, art. q.

X^^^scienliae non respondeat tertia beatitudo, scilicet: *Beati qui lugent, quoniam ^-^^^ipsi consolabuntur* '. Sicut enim malum est causa tristitiae et luctus, ita etiam bonum est causa laetitiae. Sed per scientiam principalius manifestantur bona quam mala, quae per bona cognoscuntur: *rectum enim est index sui ipsius et* ut dicitur in I *de Anima* * Ergo praedicta beatitudo non convenienter respondet scientiae

* Mxth. exp. v, ver-. §.

eCŸhricA. w'

@

• Veru iú.

a) ícientiae. – dano addunt Pu.

Non habet amaritudinem conversatio illius, nec taedium convictus illius, sed laetitiam et gaudium. Ergo praedicta beatitudo non convenienter respondet dono scientiae.

3. Praeterea, donum scientiae prius consistit in speculatione quam in operatione. Sed secundum quod consistit in speculatione, non respondet sibi luctus; quia intellectus speculativus *nihil dicit de imitabili et fugiendo*, ut dicitur in III *de Anima* ■"neque dicit aliquid laetum et triste. Ergo praedicta beatitudo non convenienter ponitur respondere dono scientiae.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Senn. Boni, in Monte Scientia convenit lu-*

1.

p) imitabili. – evitabili G«A, commutabili D, convitabih n.

gentibus, qui didicerunt quibus malis pineti sunt, quae quasi bona petierunt.

• Ver», π.
β
- 6.
Respondeo dicendum quod ad scientiam proprie pertinet rectum iudicium creaturarum. Creaturae autem sunt ex quibus homo occasionalilcr a Deo avertitur: secundum illud Sap. xiv : *Creaturae factae sunt in odium . et in muscipulam pedibus insipientium*, qui scilicet rectum iudicium de his non γ habent, dum aestimant in eis esse perfectum bonum: unde in eis finem constituendo, peccant ct verum bonum perdunt. Et hoc damnum homini innotescit per rectum iudicium de creaturis, quod habetur per donum scientiae. Et ideo beatitudo luctus ponitur respondere dono scientiae.

Ad primum ergo dicendum quod bona creata non excitant spirituale gaudium nisi quatenus referuntur ad bonum divinum, ex quo proprie consurgit gaudium spirituale. Et ideo directe quidem spiritualis pax. ct gaudium consequens, respondet dono sapientiae. Dono autem scientiae respondet quidem primo lucius de praeteritis erratis; ct

consequenter consolatio, dum homo per rectum iudicium scientiae creaturas ordinat in bonum divinum. Et ideo in hac e beatitudine ponitur luctus pro merito, el consolatio consequens pro praemio. Quae quidem inchoatur in hac vita, perficitur autem in futura .

Ad secundum dicendum quod de : ipsa consideratione veritatis homo gaudet: sed de re circa quam considerat veritatem potest tristari quandoque. El secundum hoc luctus scientiae attribuitur.

Ad tertium dicendum quod scientiae secundum quod in speculatione consistit, non respondet beatitudo aliqua: quia beatitudo hominis non consistit in consideratione creaturarum, sed in contemplatione Dei. Sed aliququaliter beatitudo hominis consistit in debito usu creaturarum et ordinata affectione circa ipsas: el hoc dico quantum ad beatitudinem viae. Et ideo scientiae non attribuitur aliqua beatitudo perlinens ad contemplationem : sed intellectui et sapientiae, quae sunt circa divina.

γ) non. - non Al.FIII.pBC, qui piu
hac. - Om. P.

: futura. - futura UICDEFIKLwiu.
f/. - h P.

QUAESTIO DECIMA
DE INFIDELITATE IN COMMUNI

IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA

Consequenter considerandum est de vitiis oppositis. Et primo, de infidelitate, quae opponitur fidei; secundo, de blasphemia, quae opponitur confessioni; tertio, de ignorantia et hebetudine, quae opponuntur scientiae et intellectui. Circa primum, considerandum est de infidelitate in communi; secundo, de haeresi; tertio, de apostasia a fide. Circa primum quaeruntur duodecim.

Primo: utrum infidelitas sit peccatum.
Secundo: in quo sit sicut in subiecto.
Tertio: utrum sit maximum peccatorum.
Quarto: utrum omnis actio infidelium sit peccatum.

Quinto: de speciebus infidelitatis.
Sexto: de comparatione earum ad invicem.
Septimo: utrum cum infidelibus sit disputandum de fide.
Octavo: utrum sint cogendi ad fidem.
Nono: utrum sit eis communicandum.
Decimo: utrum possint Christianis fidelibus praeesse.
Undecimo: utrum ritus infidelium sint tolerandi.
Duodecimo: utrum pueri infidelium sint invitis parentibus baptizandi.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INFIDELITAS SIT PECCATUM

¶ Sent., dist. xxxix, »ju. i, art. a, ¶ 4.

¶ In PRIMUM sic PROCEDITUR. Videtur quod infidelitas non sit peccatum. Omne enim peccatum est contra naturam: ut patet per Damascenum, in II libro. Sed infidelitas non videtur esse contra naturam: dicit enim Augustinus, in libro de Praed. Sanci. » quod posse habere fidem, sicut posse habere caritatem, naturae est hominum: habere autem fidem, quemadmodum habere caritatem, gratiae est fidelium. Ergo non habere fidem, quod est infidelem esse non est peccatum.

2. Praeterea, nullus peccat in eo quod vitare non potest: quia omne peccatum est voluntarium. Sed non est in potestate hominis quod infidelitatem vitet, quam vitare non potest nisi fidem habendo: dicit enim Apostolus, ad Rom. x. » Quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? Ergo infidelitas non videtur esse peccatum.

Praeterea, sicut supra dictum est. sunt septem vitia capitalia, ad quae omnia peccata reducuntur. Sub nullo autem horum videtur contineri infidelitas. Ergo infidelitas non est peccatum.

Sed contra, virtuti contrariatur vitium. Sed fides est virtus: cui contrariatur infidelitas. Ergo infidelitas est peccatum.

Respondetur dicendum quod infidelitas dupliciter accipi potest. Uno modo, secundum puram negationem: ut dicatur infidelis ex hoc solo quod non habet fidem. Alio modo potest intelligi infidelitas secundum contrarietatem ad fidem: quia tunc scilicet aliquis repugnat auditui fidei, vel etiam contemnit ipsam, secundum illud Isaiae l. iii. » Quis credidit auditui nostro? Et in hoc proprie perficitur ratio infidelitatis. Et secundum hoc infidelitas est peccatum.

Si autem accipiatur infidelitas secundum negationem puram, sicut in illis qui nihil audierunt de fide, non habet rationem peccati, sed magis poenae, quia talis ignorantia divinorum ex peccato primi parentis est consecuta. Qui autem sic sunt infideles damnantur quidem propter alia peccata, quae sine fide remitti non possunt: non autem damnantur propter infidelitatis peccatum. Unde Dominus dicit, loan, xv. » Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent: quod exponens Augustinus dicit » quod loquitur de illo peccato quo non crediderunt in Christum.

Ad primum ergo dicendum quod habere fidem non est in natura humana: sed in natura humana est ut mens hominis non repugnet interiori instinctui et exteriori veritatis praedicationi. Unde infidelitas secundum hoc est contra naturam.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de infidelitate secundum quod importat simplicem negationem.

Ad tertium dicendum quod infidelitas secundum quod est peccatum, oritur ex superbia, ex

¶ Iñ. ij. » C. » V. xxxijb.ñ.ap. » cap. »

¶

¶

¶ vñ. µ.

¶ LxVxærtiñ.

a) naturae rst hominum. — naturale est hominum 1., naturae esi omnium ix, naturae est omnium hominum Pa.
£) infidelem esse, — infidelium Pe. — Post non est addunt contra naturam et ita non est PbCK et Kα.
γ) quia. — qua Pa.

g) infidelitas. — Om. P.
i) exteriori. — exterioris Ik. — Pro veritatis praedicationi, veritati praedicationi HIpABE, veritati per praedicationem G, veritati praedicationum K.

qua contingit quod homo intellectum suum non vult subiicere regulis fidei ut sano intellectui Patrum. Unde Gregorius dicit. XXXI *Moral.* * quod *ex inani gloria oriuntur nontatum prae-
sumptiones.*

Quamvis posset dici quod, sicut virtutes theologicae non reducuntur ad virtutes cardinales, sed sunt priores eis; ita etiam vitia opposita virtutibus theologicis ꝑ non reducuntur ad vitia capitalia.

ζ) *theologicis.* - *carJinalibuj* ABDEFGHIKl.pC ct arur.

Commentaria Cardinalin Caietani

In articulo primo quaestionis decimae dubium occurrit, ut specialiter in materia primi argumenti. Videtur enim omnino quod infidelitas, idest nolle credere, non sit peccatum. Et ratio est quia fides non est necessaria ad bonum naturale, sed supernatural tantum. Ex hoc enim arguitur sic. Nullus peccat nolendo bona quae sunt supra naturam suam, etiam oblata: nisi forte ratione contemptus, quia scilicet despicit offerentem vel oblata. Sed homo, salva Dei et donorum suorum supematunilium reverentia, potest ea nolle, volendo stare in suis solis naturalibus. Ergo non peccat nolendo fidem suscipere. – Maior patet in civilibus. Nam rusticus nolens acceptare civilitatem, et civis nolens ascendere ad nobilitatem, et alii huiusmodi non peccant. – Minor est de se evidens. – Ergo.

Si dicatur quod quin homo est infirmus ēt per fidem sanatur, et ideo tenetur ad sanitatem; - vel, quia Deus praecipit - fidem suscipi ab omnibus, iuxta illud -. , *Qui non crediderit, condemnabitur*, ideo peccatum est non suscipere fidem: - Contra primum dictum est quia secundum hoc nec homo in sutu innocentiae nec angeli obligati fuissent ad fidem. Quod est falsum. - Contra secundum est quia ratio praecepti venit in dubium. Apparet enim quod injuste praecipitur alicui. .lu/ *ascendas supra gradum tuum, aut occideris*. Cum *universae iustitiae nostrae quasi pannus menstruatae* -. et *miser cordia Domini sit super omnia opera eius* * si inique et crudeliter rex terrestris offerret civibus nobilitatem aut mortem, quomodo fas est dicere quod *Deus misericordiarum* * offerat creaturis rationalibus fidem, cum reliquis superintulibus donis, cum tali praecepto: .4w/ *hoc suscipite, aut mortem*? Institutio namque hoc potius exigere videtur: rlu/ *haec suscipite, aut privati critis felicitate supernaturali, Vobisque imputabitur quidquid vobis ex hac refutatione deerit*.

II. Ad hoc dicitur quod, quia praecepta dantur creaturis rationalibus secundum naturas, seu gradus naturae, quas habent, et creaturae rationales, supra gradus naturales, consummantur in participatione naturae divinae, ita quod sic institutae sunt consequens est ut, quemadmodum iusto subduntur praeceptis spectantibus ad alios gradus, ita iusto subiacent praeceptis fidei, spei et caritatis, spectantibus ad gradum quo participant divinam naturam. – Et licet haec responsio apud doctos non egeat expositione, pro novitiis tamen declaratur.

In homine est in primis natura vegetativa; est natura sensitiva; est natura intellectiva; est demum participatio naturae divinae. Et sicut constitutio creaturarum in suis speciebus spectat ad primam rerum distributionem secundum

dum divinae sapientiae rationem, ita constitutio creaturarum rationalium in suis naturalibus et in participatione divinae naturae ad primam rerum conditionem spectat; et tanto plus quanto superius, in qu. u, art. 3, dictum est quod perfectio naturae inferioris confirmatur ex participatione superioris. Quia igitur in homine est pars vegetativa, ad quam spectat conservare individuum et speciem, oportuit hominem subiecti praeceptis spectantibus ad generationem et cibum et potum. Et similiter quia in homine est pars sensitiva, ad quam spectant passiones, oportet hominem subiecti praeceptis ad iram, timorem et huiusmodi. Et similiter quia in eo est pars rationalis, in qua est voluntas, oportet ipsum subiecti praeceptis spectantibus id iustitiam vel iniustitiam. Et eadem ratione, quia constitutus est ut in ipso sit natura divina participative, ideo oportet ipsum subiecti praeceptis fidei, spei et caritatis, ad huiusmodi participationem spectantibus. Et sicut non potest iure conqueri de Deo quod fecerit ipsum in gradu rationali, ita non potest iure conqueri quod constituerit ipsum in hoc quod sit particeps divinae naturae. Et quemadmodum, datum iam naturi rationali, non potest quis refutare praecepta spectantia ad illam; ita, datum iam creaturae rationali hoc participatione, non potest refutare praecepta ad illum pertinentia.

111. Et per haec patet clare responsio et solutio quaestionis. Nam non est simile quod affertur pro simili. Quia non praesupponitur quod rex possit homines constituere in gradibus sine ipsis hominibus, sicut potest Deus, qui *creat nos sine nobis* . Nec praesupponitur quod homines sint iam constituti in gradu nobilitatis, ut in proposito invenitur. Simile nutem esset si, praesupposito quod iam essent cives in gradu nobilitatis, et refutare vellent praecepta regiae spectantia ad nobiles. Creaturae namque rationales ab initio institutae sunt ut essent et viverent non solum secundum proprias naturas, sed secundum divinae naturae consortium, et propterea merito praeceptis supernaturalibus subiiciuntur: tenenturque ad maximas gratias Deo, qui eos tanti fecit ut tam excelso gradu constitueret. Propter quod non solum lustum est ut, non credendo, priventur bonis gratuitis; sed etiam ut damnentur, utpote nolentes vivere secundum constitutam eis divinitatis participationem a datore et distributore naturarum et graduum. Propter hos enim scriptum est : *Homo, atm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus*, dum in propriis naturae manet opponens se ollissimae causae indicio: et ideo *similis factus est illis*. – Nec excusantur a contemptu refutantes fidem: quin nolunt subiici praeceptis quibus tenentur, ut iam declaratum est.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INFIDELITAS SIT IN INTELLECTU SICUT IN SUBIECTO

II *Sent.*, ditu xxxtx, qu. i, art. a, ad 4; Ili, diei. xxin. qu. 11, an. 3, q̃u 1, ad 4.

i) SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod infidelitas non sit in intellectu sicut in subiecto. Omne enim peccatum in voluntate est: ut Augustinus dicit, in libro

de Duabus Anim. ' Sed infidelitas est quoddam -cap. ».««. peccatum, ut dictum est * Ergo infidelitas est in ' ** voluntate % non in intellectu. ®

2. **Praeterea**, infidelitas habet rationem pec-

a) *voluntate*. – *sicut in tubiccta* addit P. – Pro nox. *et* nox K.i.

cati ex eo quod praedicatio fidei contemnitur. Sed contemptus ad voluntatem pertinet. Ergo infidelitas est in voluntate.

3. Praeterea, II ad Cor. xi, super illud *Ipse Satanas transfigurat se in angelum lucis*, dicit Glossa * quod, *si angelus malus se bonum fingat. etiam si credatur bonus, non est error periculosus aut β morbidus, si facit vel dicit quae bonis angelis congruunt*. Cuius ratio esse videtur propter rectitudinem voluntatis eius qui ei inhaeret intendens bono angelo adhaerere. Ergo totum peccatum infidelitatis esse videtur in perversa voluntate. Non ergo est in intellectu sicut in subiecto. Sed contra, contraria sunt in eodem subiecto. Sed fides, cui contrariatur infidelitas, est in intellectu sicut in subiecto. Ergo et infidelitas in intellectu est.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, peccatum dicitur esse in illa potentia quae est principium actus peccati. Actus autem peccati potest habere duplex principium. Unum quidem primum et universale, quod imperat τ omnes actus peccatorum : et hoc principium est voluntas, quia omne peccatum est voluntarium. Aliud

autem principium actus peccati est proprium et proximum, quod elicit peccati actum: sicut concupiscibilis est principium gulae et luxuriae, et secundum hoc gula et luxuria dicuntur esse in concupiscibili. Dissentire autem, qui est proprius actus infidelitatis, est actus intellectus, sed moti a voluntate, sicut et assentire. Et ideo infidelitas, sicut et fides, est quidem in intellectu sicut in proximo subiecto, in voluntate autem sicut in primo 5 motivo. Et hoc modo dicitur omne peccatum esse in voluntate.

Unde patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod contemptus voluntatis causât dissensum intellectus, in quo perficitur ratio infidelitatis. Unde causa infidelitatis est in voluntate, sed ipsa infidelitas est in intellectu.

Ad tertium dicendum quod ille qui credit malum angelum esse bonum non dissentit ab eo quod est fidei : quia *sensus corporis fallitur, mens vero non removetur a vera rectaque sententia*, ut ibidem dicit Glossa. Sed si aliquis Satanae adhaereret ' *cum incipit ad sua ducere*, idest ad mala et lalsa, tunc non careret peccato, ut ibidem dicitur.

3) *periculosus aut.* – Om. Ptf.
γ) *imperat.* – *importat* ABDEFGHKpC et xnj.
i) *primo.* – *proximo* P.

adhaeret. – *adhaeret* ABCDEFHKupa et a; pro *ad sua ducere* aliud *suadere* l, *assuadnetre* L, *ad sua adducere* P; pro *careret*, *carent* BEFpAKx et a, *careat* pG, *caret* PDHtAGK et mx.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quocsiionis adverte quod, sicut assentire his quae sunt fidei constituit statim hominem fidelem, ita in his quae constat spectare ad fidem dissentire statim constituit hominem infidelem. Dissentire autem contingit tripliciter. Primo, positive, sentiendo contrarium: ut si credat quis Deum non esse incarnatum. Secundo, negative, non sentiendo quod constat teneri a fide. Et hoc dupliciter contingit: vel non credendo simpliciter, ut si quis non credat Deum esse incarnatum; vel sub dubio vacillando, ut si quis dubitet Deum esse incarnatum. Et hoc habet latitudinem iuxta triplicem modum dubii, scilicet opinionis, suspicionis et ncutralitatis. Quocumque autem dictorum

modorum contingat dissentire voluntarie, idest cum consensu, peccatum est infidelitatis. Et haec notanda sunt a scrutatoribus conscientiarum.

In eodem articulo quaestio de subiecto peccati si moveatur, ad praecedentem librum recuratur, ubi sunt 'Q.um. fundamenta huius.

In responsione nd tertium in eodem articulo nota, pro habentibus visiones, ultima verba: *cum incipit ad sua adducere, idest mala et falsa*. Et memento quod appellatione malorum veniunt hoc in loco minus bona. Cum enim Spiritus Sanctus *aemuletur charismata meliora* * suadens 'CtliJCw. aut ducens ad minus bona Spiritus Sanctus non est.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM INFIDELITAS SIT MAXIMUM PECCATORUM

Infra. qu. xx, art. 3; qu. xxxiv, art. 3, ad 3; qu. xxxn. art. 2, ad 3; Part. III, qu. lxxx, art. 5; IV Shi/.. dirt. im. qu. n, «rt. 3»
Dc Sialo, qu. n, art. 10; 1 *Tim.*, cap. r, lccu 1.

Sed tertium sic proceditur. Videtur quod infidelitas non sit maximum peccatorum. Dicit enim Augustinus a * et habetur ¶I qu. i ♦ *Utrum catholicum pessimis moribus alicui haeretico in cuius vita, praeter id quod haereticus est, non inveniunt homines quod reprehendant, praepondere debeamus, non audeo praecipitare sententiam*. Sed haereticus est infidelis. Ergo non est simpliciter dicendum quod infidelitas sit maximum peccatorum.

2. Praeterea, illud quod diminuit vel excusat peccatum non videtur esse maximum peccatum.

Sed infidelitas excusat vel diminuit peccatum : dicit enim Apostolus. I ad Tim. i * *Prius fui blasphemus et persecutor et contumeliosus: sed misericordiam consecutus sum quia ignorans feci in incredulitate*. Ergo infidelitas non est maximum peccatum.

3. Praeterea, maiori peccato debetur maior poena: secundum illud Deut. xlv *Pro mensura peccati erit et plagarum modus*. Sed maior poena debetur fidelibus peccantibus quam infidelibus: secundum illud ad Heb. x * *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei*

e) *Dicit enim Augustinus.* – *Quia sicut dicit Augustinus* l, om. ABEFHLpCKe.

p) *sum.* – *tam* addunt ABCDEFHKLpn.

conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est? Ergo infidelitas non est maximum peccatum.

•Tnuj.t.xxxix
•vm. ».
γ
4
ζ
•qu. 8». an.
343; qu. m u.
an. 3. >

Sed contra est quod Augustinus dicit *, exponens illud Ioan, xv *, « Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent » : *Magnum*, inquit, *quoddam *peccatum sub generali nomine vult intelligi. Hoc enim est peccatum*, scilicet infidelitatis, *quo tenentur cuncta peccata*. Infidelitas ergo est maximum omnium ' peccatorum.

Respondeo dicendum quod omne peccatum formaliter consistit in aversione a Deo. ut supra * dictum est. Unde tanto aliquod peccatum est gravius quanto per ipsum homo magis a Deo separatur. Per infidelitatem autem maxime homo a Deo elongatur: quia nec veram Dei cognitionem habet; per falsam autem cognitionem ipsius non appropinquat ei, sed magis ab eo elongatur. Nec potest esse quod quantum ad quid ' Deum cognoscat qui falsam opinionem de ipso habet : quia id quod ipse opinatur non est Deus. Unde manifestum est quod peccatum infidelitatis est maius omnibus peccatis quae contingunt in perversitate morum. Secus autem est de peccatis quae opponuntur alus virtutibus theologicis, ut infra * dicitur.

Ad primum ergo dicendum quod nihil prohibet peccatum quod est gravius secundum suum genus esse minus grave secundum aliquas circumstantias. Et propter hoc * Augustinus noluit praecipitare sententiam de malo catholico et haeretico alias non peccante : quia peccatum haeretici, etsi sit gravius ex genere, potest tamen ex aliqua circumstantia alleviari ; et e converso peccatum catholici ex aliqua circumstantia aggravari.

Ad secundum dicendum quod infidelitas habet et ' ignorantiam adiunctam, et habet renisum ad ea quae sunt fidei: et ex hac parte habet rationem peccati gravissimi. Ex parte autem ignorantiae habet aliquam rationem excusationis: et maxime quando aliquis ex malitia non peccat, sicut fuit in Apostolo.

Ad tertium dicendum quod infidelis pro peccato infidelitatis gravius punitur quam alius peccator pro quocumque alio peccato, considerato peccati genere. Sed pro alio peccato, puta pro adulterio, si committatur a fidei et ab infidei -, ceteris paribus, gravius peccat fidelis quam infidelis: tum propter notitiam veritatis ex fide; tum etiam propter sacramenta fidei quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit.

γ) quoddam. — quidem inquit quoddam Pa, om. G.
3) omnium. — Om. P.IIK.t.
c) appropinquat. — appropinquatur bt.
ζ) quid. — aliquid »E. — Pro ipso, to P α.
1) propter hoc. — ideo Pa.

β) et, — Om. Pa. — Pro renhum, respectum IKk, rccunum pG
dittentum Px
i) Et ab infideli. — Om. I); item /délit; port grauha aliquae editiones addunt punitur quia graviut.

Commentaria Cardinalis Caietnni

In articulo icrtio eiusdem quaestionis dubium quod esae potest, quomodo omne peccatum formaliter in aversione

6. Coram, num.
t HΨ

qua. I xii, «n. consistit, in praecedenti Libro solutum est, est quod peccatum, ut est in genere malī simplici-ter, consistit in aversione formaliter.

In eodem articulo dubium novitiorum occurrit, quomodo infidelitas ponitur gravissimum peccatum ex genere suo, et gravitas ciua pensatur ex parte aversionis. Nam grasitas peccati ex genere suo, quae est gravitas substantialis eius, attenditur penes obiectum seu finem peccati : ut in qu. I x x u i praecedentis Libri patet. Aversio autem in peccato dividitur contra obiectum.

• Art. j.

• lu r«»p. iJ i.

Ad hoc breviter dicitur, ex praedicto loco -, quod quia aversio consequitur conversionem nJ obiectum, quanto obiectum ad quod fit conversio peius est, tanto aversio est maior: ac per hoc peccatum gravius ex genere est gravius secundum aversionem. Et sic est in proposito. Nam infidelitas, quae consistit in dissensu contemnente veritatem primam, convertitur ad contrarium primae veritati: ac per hoc aversionem habet n prima veritate non solum secundum affectum, ut vitia moralia, sed secundum cognitionem, ut in littera dicitur. Et propterea cis omnibus gravius est.

11. In eodem articulo dubium ex duplici capite occurrit circa illa verba: *Nec potest esse quod quantum ad quid Deum cognoscat qui falsam opinionem de eo habet: quia id quod ipse opinatur non est Deus*. Primo, quia falsa videntur. Quoniam infidelis, puta ludacus vel philosophus, refutans fidem Incarnationis, quantum ad aliquid Deum cognoscit, puta quod est super omnia, actus purus, optimum omnium, prima causa, etc.: et hoc opinatum non assumpsisse carnem est Deus. — Et confirmatur. Quia aliter fidelitas et infidelitas non essent de eodem, scilicet Deo. Et semper esset ocquivocatio inter fidelem et infidelem in disputando, etc.

Secundo, quin praesupponunt unum falsum, scilicet quod omnis infidelitas erret circa Deum: cum contingat infidelem

Svmmak Tutor- D. Tbonak T. V.

errare in aliis, puni quod limocl non fuit filius Abrnhac, et similibus.

Ad haec ordine retrogrado dicitur quod, quin obiectum fidei est Deus, et opposita sunt circa idem, infidelitas circa Deum est. Et quemadmodum quidquid sub fide comprehenditur intantum nd fidem pertinet inquantum ad Deum reducit, ita quidquid nd infidelitatem spectat, ut sic, ad Deum reducit. Qui enim negat Ismaciem esse filium Abrnhac ailirnat auctorem sacrae Scripturae, Spiritum Sanctum, esse mendacem: et simile est in aliis. Et propterea omnis infidelis false opinatur de Deo, ut in littera dicitur.

Ad primum autem dicitur quod nliud est loqui de infidei ut sic; et aliud de homine infidei aliam cognitionem habente. Non enim dicitur in littera quod homo infidelis nullam habet cognitionem de Deo, quod obiecta impugnant: sed dicitur quod per infidelitatem non cognoscitur Deus ncc simpliciter ncc secundum quid. Non simpliciter, quia falsa alicuius cognitio non est illius cognitio, sed error de illo: et propterea non facit appropinquare ad illud, sed elongari ab illo; ignorantia enim pravae dispositionis elongat ab eo quod sic ignoratur. Ncc secundum quid, quia falsa enuntiatio, ut sic, atfert oppositum subiccti, simpliciter vel secundum quid iuxta materium necessariam vel contingentem. Cum enim dicitur, *Socrates non est risibilis*, per istam enuntiationem affertur non-Socrates: quia non-risibile infert non-Socratcm. Cum autem dicitur, *Socrates currit*, ipso sedente, affertur non-Socrates-nunc: quia affertur Socrates currens, qui non invenitur. Et sic in omni materia patet quod falsa enuntiatio, ut sic. nihil cognitionis largitur de subiecto, quia oppositum subiccti refert. — Et si dicatur quod largitur saltem cognitionem incomplexam terminorum: — dicendum est quod huiusmodi cognitio non spectat ad falsam enuntiationem, sed praesupponitur. Et in proposito non spectat nd infidelitatem. Unde in littera non dicitur quod terminus apprehensus non est Deus. •«•UJ-Pa».

icd, *quia id quod ipse opinatur non est Deus*. Quod enim opinatur infidelis, ut sic, non est Deus, ut declaratum est.

Et per hoc patet solutio objectorum. Aequivocatio nunique esset in proposito secundum terminos incomplexos qui supponuntur, si varie sumerentur. Sed non sic est in proposito. Aliud est enim dicere quod id quod supponitur incarnari vel non incarnari, est Deus: et aliud est dicere quod id quod affertur ex falsa fide incarnationis, non est Deus. Nam infertur Deus non incarnatus, qui non est Deus.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM OMNIS ACTIO INFIDELIS SIT PECCATUM

Infra, qu. xxiii, ort. 7, ad 1; 11 *Sent.*, dUt. xu, qu. 1, art. 2; IV, dbu. xxxrx, art. 2, ad 5; *Dc Malo*, qu. n, art. 5, ad 7; .id *Rom.*, cap. xiv, lccL Hi; *Ad Tit.*, cap. 1, lcct. iv.

QUARTUM sic proceditur. Videtur quod
Auac^Let actio infidelis sit peccatum.
Quia super illud *Rom.* xiv *, *Omne quod*
'non est ex fide peccatum est, dicit Glos-
sa *, *Omnis infidelium vita est peccatum*. Sed ad
vitam infidelium pertinet omne quod agunt. Ergo
omnis actio infidelis est peccatum.
2. Praeterea, fides intentionem dirigit. Sed
nullum bonum potest esse quod non est ex in-
tentione recta. Ergo in infidelibus nulla actio po-
test esse bona.
3. Praeterea, corrupto priori, corrumpuntur
posteriora '. Sed actus fidei praecedit actus om-
nium virtutum. Ergo, cum in infidelibus non sit
actus fidei, nullum bonum opus facere possunt,
sed in omni actu suo peccant.
Sed contra est quod Cornelio adhuc infideli
existenti ? dictum est quod acceptae erant Deo ele-
mosynae eius *. Ergo non omnis actio infidelis
est peccatum, sed aliqua actio eius est bona.
Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum
est, peccatum mortale tollit gratiam gratum fa-
cientem, non autem totaliter corrumpit bonum
naturae. Unde, cum infidelitas sit quoddam mor-
tale peccatum, infideles quidem gratia carent, re-
manet tamen in eis aliquod bonum naturae. Unde
manifestum est quod infideles non possunt ope-
rari opera bona quae sunt ex gratia, scilicet opera
meritoria: tamen opera bona ad quae sufficit bo-
num naturae alicqualiter τ operari possunt. Unde

Nihil ergo ex infidelitate, inquantum huiusmodi, cognosci-
tur de Deo, sed elongatio fit intellectus ab eo. Et ideo
nversio maior est in ea qunm in ceteris moralibus: quia
affectum quidem a Deo, sed intellectum a creatis verita-
tibus avertunt, ut patet in virtutibus cardinalibus.

IV. In responsione nd tertium in eodem articulo nota
quam gravia sint scclcrn Christianorum; ut cognoscentes
gravitatem peccatorum, *faciamus iudicium et iustitiam* de
nobis condigne.

non oportet quod in omni suo opere peccent:
sed quandocumque aliquod opus operantur ex
infidelitate, tunc peccant. Sicut enim habens fi-
dem potest aliquod peccatum committere in actu
quem non refert ad fidei finem, vel venialiter vel
etiam mortaliter peccando; ita etiam infidelis po-
test aliquem actum l;onum facere in eo quod non
refert ad finem infidelitatis.

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud
est intelligendum vel quia vita infidelium non
potest esse sine peccato: cum peccata sine fide
non tollantur. Vel quia quidquid agunt ex infi-
delitate peccatum est. Unde ibi subditur ': *quia*
omnis infideliter vivens vel agens vehementer
peccat.

Ad secundum dicendum quod fides dirigit inten-
tionem respectu finis ultimi supernaturalis. Sed
lumen etiam naturalis rationis potest dirigere in-
tentionem respectu alicuius boni connaturalis.

Ad tertium dicendum quod per infidelitatem
non corrumpitur totaliter in infidelibus4 ratio na-
turalis, quin remaneat in eis aliqua veri cognitio,
per quam possunt facere aliquod opus de genere
bonorum.

Be Cornelio tamen * sciendum est quod infidelis
non erat: alioquin eius operatio accepta non fuis-
set Deo cui sine fide nullus potest placere. Ha-
bebat autem fidem implicitam, nondum manife-
stata Evangelii veritate. Unde ut eum in fide
plene ζ instrueret, mittitur ad cum Petrus *.
lib. 1\, cqv mv

a) *corrumpuntur posteriora*. – *corrumpuntur et posteriora* Or ,
corrumpitur et posterior D, *corrumpitur et posterius* Pa.
3) *Cornelio— existenti*. – *de Cornelio*2. *cjfstcnc* P.
γ) *alicqualiter*. – *aliqui* codice%
3) *in infidelibus*. – *in /Sdelibus* P, om. ABCEFGHIILiu. – Pr«
quin remaneat, quoniam remanet A.
t) Zko. – Om. ABFGIlpCxn. ante *accepta* ponunt DKxx. poat EaC,
illi L; pro *cui, cum* BGII, *quia* »n, om. pR.
ζ) *plene*. – *plenius* P, om. pju

Commentaria Cardinalis Caietani

N articulo quarto eiusdem quaestionis dubium occurrit
ex Gregorio de Arimino, in xxxvnt dist. et reliquis usque
ad xu ' II *Sent.*, volente quod omnis actus infidelium
simpliciter, qui nulla fide credunt Deum, est malus mor-
aliter. Quia deest in omnibus circumstantia ultimi finis:
quia scilicet non fit recta intentione propter Deum ulti-
mate; quia non cognoscunt Deum ultimate diligendum
propter se et omnia alia propter ipsum.
Et confirmatur. Quia omnis intentio qua aliquid aliud
a Deo diligitur propter se est mala: quia nullum aliud a
Deo est diligendum propter se, quia non est summe dili-
gendum. – Et probatur hac ultima sequela, scilicet: Non
est summe diligendum, Ergo non est propter se diligen-

dum. Quin propter se diligendum potest ultimate diligi,
ita quod multa possunt propter illud ultimate diligi: ergo
est summe diligendum. Ergo, u destructione consequentis,
non est summe: ergo nec propter se diligendum.
Et confirmatur hoc. Quia qua ratione aliquid, puta netus
virtutis est propter se diligendus, pari ratione alia, puta
honor et fama, quae sunt secundum se bona diligibilia
quia praecise sunt talia. Et sic ultimate operari propter
honorem et gloriam non esset peccatum: quod eat contra
doctrinam Sanctorum.
Et confirmatur. Quia aliter in gentilibus fuissent verae
virtutes: contra Augustinum ♦.
II. Ad evidentiam horum considerandum est aliquid ex

• Coroll. 3.

• Ex Lessuix.

• VtJt *arg.* *Sd*
.-Gtfrx

C
• D. 4«.

parte ordini» rerum ; ct aliquid cx parte nostri. Ex parte siquidem rerum apparet quod, sicut cum supremo agente stant inferiora agentia ct multa prima agentia in genere hoc vel illo, ut patet in regnis ct actibus; ita cum ultimo tine simpliciter totius universi stant multi ultimi lines in genere hoc ct illo. Nec esse ultimum finem in hoc genere derogat ultimo fini simpliciter: nec aufert ab ultimo line in genere ordinari ipsum nd ultimum finem simpliciter. Et quoniam in agentibus agens primum in aliquo genere, puta dux in exercitu, potest considerari dupliciter, primo ut est caput ct primum movens in illo ordine, secundo ut est motum ab alio, scilicet u primo agente simpliciter; nec est una ct eadem ratio ducis primo ct secundo modo sumpti, quin non est eadem ratio moventis moti inqunntum moventis ct inquantum moti, ut patet: proportionnlitr in finibus oportet dicere quod finis ultimus in genere habet duos rationes; unam quatenus est finis ultimus in illo genere, ct cx hac habet, quatenus est finis, quod omnia illius generis sint propter ipsum, quatenus vero est ultimus in illo, quod ipse non sit propter aliud in illo genere; alteram quatenus ordinatur ad finem ultimum simpliciter, ct cx bnc habet quod propter aliud sit.

Ex parte autem nostri considerantia sunt tria. Primo, quod cognoscere Deum esse ultimum finem universi totius, propter se tantum diligendum ct alia propter ipsum, naturali ratione absque omni fide patet: et ex XII *Metaphys.* habetur. Cum enim pars naturaliter sit propter totum, ct totum propter Deum, ut ibi ostenditur; consequens est quod naturali ordine patet quod homo scipsum propter Deum ut ultimum finem amet, ac per hoc reliqua quae amat propter scipsum. – Secundo, quod diligere sic Deum contingit dupliciter, scilicet implicite et explicite: explicite quidem, cum ad hoc homo dirigit intentionem suam ; implicite autem, cum se habet secundum atfcctum ad res Ut sunt. Ex eo enim quod res sunt recte ordinatae, ct ad Deum mediante universo, affectus tendens in res ut sunt in gradibus suis constitutae tendit in eas implicite ut sunt propter universum, ct ultimate propter Deum. – Tertio, ad diligendum Deum explicite ut finem naturae seu universi homo non tenetur semper, cum sit affirmativum: nec statim. quia non prius tenetur ad explicite diligendum quam ad explicite cognoscendum, constat autem quod post multum temporis advenit homini haec cognitio, naturaliter loquendo. Ad implicite autem diligendum Deum ut finem naturae tenetur homo statim : ct si non semper actualiter, quia est affirmativum, tenetur tamen, quando operatur, semper virtualiter; ulioquin peccat venioliter vel mortaliter, defectu debitae circumstantiae ultimi finis.

III. Ex his autem facile satisfit obiecti» * Nam prima ratio nihil valet. Nam simpliciter infideles ct possunt per philosophiam nosse Deum esse finem universi: et, si nescirent, sufficit ad evitandum peccatum in multis suis actibus diligere ct intendere Deum implicite, habendo se quandoque ad res ut sunt; quamvis hoc non sufficiat ad salutem aeternam, nec ad evitandum omnia peccata.

Ad secundum autem dicitur falsum esse quod nihil aliud a Deo est diligibile propter se. Actus enim virtutum speculativarum sunt diligibiles propter se. – Et ad probationem. quod nihil aliud α Deo est summe diligibile, respondetur quod sicut aliquid habet rationem ultimi finis, ita habet rationem summe diligibilis. Quod enim est finis ultimus simpliciter, est diligibile summe simpliciter: quod autem est finis ultimus in genere, est diligibile summe in genere. Unde, exempli gratia, perfectio panis intellectivae, quae propter seipsam appetibilis est, summe appetitur in genere tali, puta formalium perfectionum: ct propter ipsam reliqua eius generis appetuntur. Nec hoc est constituere ipsam finem ultimum simpliciter , sed in genere.

Et per hoc patet responsio ad confirmationem de fama ct honore. Quia non est par ratio de omnibus bonis. Quia quaedam sunt ultima in aliquo genere, ct quaedam non; ct quaedam sunt bona quia ipsa sunt bona, quaedam sunt solum bona quia utilia: sicut quaedam sunt agentia prima, quaedam non, ct quaedam sunt agentia ct quaedam in-

strumenta agentium. Honor et cetera huiusmodi inter minima bona sunt: ct tamen in suo genere summe amare summum eorum nullum malum est. Sed ubi decepti videntur isti est hoc, quod non vident quod appetere, verbi gratia, scire philosophiam, quia est perfectio intellectus, ct nihil cogitando tam ante quam tunc, est appetere bonum, puta intellectum perfectum, sic propter se explicite quod tamen est appetere idem propter aliud, puta universum ct Deum, implicite, quia appetitus tendit ad rem illam ut est. l'endit enim ad illam propter se, ct ita est : sed non excludit appetitus ordinem eiusdem ad aliud, quamvis nec includat eundem explicite. Nec ad hoc tenetur semper quando hoc appetit. Et simile est de aliis.

Unde in gentilibus, quamvis non fuerint verae virtutes, quae sunt *dispositiones perfecti ad optimum* simpliciter; actus tamen virtuosi, qui sunt dispositiones ad optimum in genere, idest felicitatem naturalem, esse, nihil negando de Augustino, potuerunt.

IV. In eodem quarto articulo dubium adiunctum occurrit. an vendentes infidelibus ea quibus utuntur ad infidelis cultus ritum servandum peccent. Et est ratio dubii pro porte affirmativa , quia *sunt digni morte non solum qui faciunt, sed etiam qut consentiunt facientibus* Constat autem quod coopérantes ad aliquid illi consentiunt. Cooperari nutem vendentes opportuna ad illud, quando sunt conscii intenti usus, patet cx eo quod illicitum indicatur vendere ballistas ct alia huiusmodi tempore belli iniusti, vendere taxillos ct alia huiusmodi his qui abutentur cis.

Pro parte autem negativa, quia vendens aliquid, ut sic, non communicat cum emptore in futuro usu, sed solum in contractu venditionis ct emptionis. Ac per hoc, si vendit iusto pretio, etc., iustc transfert dominium illius rei in illum. De usu nutem relinquit illi curam, postquam erit translatum dominium.

V. Xd hoc dicitur quod vendere pertinentia ad ritum infidelium contingit tripliciter. Primo, ea quorum usus ad nihil est nisi ad infidelitatem: ut sunt idola, stolae sacerdotes et huiusmodi. Et hoc constat esse illicitum, ut inferius in qu.cr.xtx, art. 2, ad 4, dicitur. – Secundo, ea quorum usu» communii est ad bonum et malum: ut res naturales, puta animalia, fructus, flores et huiusmodi; et artificiales, ut vestes communes ct alia huiusmodi. Et hoc contingit tripliciter. Vel vendendo ad hunc ctfcctum, ut scilicet habeant opportuna ad cultum suum. Et hoc etiam constat esse illicitum quoniam hoc est cooperari instrumenta praebendo ad peccandum. – Vel nesciendo quod infideles ementes utantur istis in suis sacris. Et hoc nullum peccatum de se continet : cum etiam ignorantia illa sit eorum quae fidelis non tenetur scire. – Vel sciendo quod infideles emunt ista pro suis sacris: ct in hoc casu tota difficultas consistit. Si tamen diligenter consideretur quod, vendendo ista communia cum scientia et sine intentione usus mali futuri cx pane rei venditae, non dat directe occasionem peccandi, ut in primo casu. quia res talis non est principaliter ad usum malum, sed indifferens; ct ex parte voluntatis non ctt consensus ad hoc ut iste habeat opportuna nd sacra sua, ut in secundo casu accidit, sed sola scientia futuri usus mali intervenit: apparebit quod malus usus qui sequetur non est respectu sic vendentis voluntarius, ita ut sibi imputetur; ac per hoc. non est peccatum.

Manifestatur autem hoc cx distinctione voluntarii, directe scilicet aut indirecte. Constat namque quod tali» usus non est voluntarius directe: cum non sit α voluntate vendentis directe, ut patet. Quod autem non sit indirecte voluntarius, quia scilicet in potestate voluntatis vendentis est non vendere. cx quo evitabitur malus usus illius rei, hinc patet quod venditor rei habentis usum inditferentem, per se loquendo. non tenetur cavere de usu futuro alioquin oporteret venditores rerum sollicitari circa hoc. quod est fatuum. Per accidens nutem, puta quia sunt conscii futuri muli usu» pene» istum emptorem, non tenetur nisi pro quanto potest ct debet cavere ne ille in aliis usus lint : haec enim est natura voluntarii indirecte, quod scilicet possit ct debeat voluntas velle. Constat autem quod, licet venditor in casu

• es. Aml. t.
•ir.lib.vn.ust.
b. Th.Uav.
•ftrjfoai l.

*.<i Jtoas.CAp.1.
ver». p.

X. Th. leo. **■
bid.lib. M. cap.
X, nam. t.

nabaris.

g.

cf. PUIS. I.

nostro cavere possit, non tamen debet: quia non tenetur impedire eos α sacris suis.

Apparet autem hanc determinationem esse verum, quia ex ea solvuntur difficultates accidentes in huiusmodi, scilicet de vendentibus ballistas tempore belli iniusti. In his enim venditor non solum potest, sed tenetur, quantum in se est, impedire bellum iniustum: multo magis quam particularem

oppressionem pauperis. Et propterea isti non excusantur: sicut nec vendentes venenum conscii de malo usu futuro. Sicut enim tenetur quis auferre gladium de manu furiosi, ita tenetur ad impediendum huiusmodi: et tanto magis quanto sola negatione venditionis hoc possunt. De venditoribus autem taxillorum et aliorum huiusmodi in suo loco inferius erit sermo.

Uu. O.XH i-
».

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SINT PLURES INFIDELITATIS SPECIES

Infra, qu. xt, arL i.

SECUNDUM QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non sint plures infidelitatis species. Cum enim fides et infidelitas sint contraria, oportet quod sint circa idem. Sed formale obiectum fidei est veritas prima, a qua habet unitatem, licet multa materialiter credat. Ergo etiam obiectum infidelitatis est veritas prima: ea vero quae discredat infidelis materialiter se habent in infidelitate. Sed differentia secundum speciem non attenditur secundum principia materialia, sed secundum principia formalia. Ergo infidelitatis non sunt diversae species secundum diversitatem eorum in quibus infideles errant.

2. Praeterea, infinitis modis potest aliquis a veritate fidei deviare. Si igitur secundum diversitates errorum diversae species infidelitatis assignentur, videtur sequi quod sint infinitae infidelitatis species. Et ita huiusmodi species non sunt considerandae.

3. Praeterea, idem non invenitur in diversis speciebus. Sed contingit aliquem esse infidelem ex eo quod errat circa diversa. Ergo diversitas errorum non facit diversas species infidelitatis. Sic igitur infidelitatis non sunt plures species.

Sed contra est quod unicuique virtuti opponuntur plures species vitiorum: *bonum enim contingit uno modo, malum vero multipliciter*, ut patet per Dionysium, iv cap. *de Div. Nom.* et Per Philosophum, in II *Ethic.* Sed fides est una virtus. Ergo ei opponuntur plures infidelitatis species.

Respondetur dicendum quod quaelibet virtus consistit in hoc quod attingat regulam aliquam cognitionis vel operationis humanae, ut supra dictum est. Attingere autem regulam est uno modo circa unam materiam: sed a regula deviare contingit multipliciter. Et ideo uni virtuti nulla vilia opponuntur. Diversitas autem vitiorum quae unicuique virtuti opponitur potest considerari dupliciter. Uno modo, secundum diversam habitudinem ad virtutem. Et secundum hoc determinatae sunt quaedam species vitiorum quae opponuntur virtuti: sicut virtuti morali opponitur unum vitium secundum excessum ad virtutem, et aliud vitium secundum defectum a virtute. – Alio modo potest considerari diversitas vitiorum oppositorum uni

virtuti secundum corruptionem diversorum quae ad virtutem requiruntur. Et secundum hoc uni virtuti, puta temperantiae vel fortitudini, opponuntur infinita vitia, secundum quod infinitis modis contingit diversas circumstantias virtutis corrumpi, ut a rectitudine virtutis recedatur. Unde et Pythagorici malum posuerunt infinitum.

Sic ergo dicendum est quod, si infidelitas attendatur secundum comparisonem ad fidem, diversae sunt infidelitatis species et numero determinatae. Cum enim peccatum infidelitatis consistat in renitendo fidei, hoc potest contingere dupliciter. Quia aut renititur fidei nondum susceptae: et talis est infidelitas paganorum sive gentilium. Aut renititur fidei Christianae susceptae: vel in figura, et sic est infidelitas Iudaeorum; vel in ipsa manifestatione veritatis, et sic est infidelitas haereticorum. Unde in generali possunt assignari tres praedictae species infidelitatis. – Si vero distinguantur infidelitatis species secundum errorem in diversis quae ad fidem pertinent, sic non sunt determinatae infidelitatis species: possunt enim errores in infinitum multiplicari, ut patet per Augustinum, in libro *de Haereticis*.

Ad primum ergo dicendum quod formalis ratio alicuius peccati potest accipi dupliciter. Uno modo, secundum intentionem peccantis: et sic id ad quod convertitur peccans est formale obiectum peccati; et ex hoc diversificantur eius species. Alio modo, secundum rationem mali: et sic illud bonum a quo receditur est formale obiectum peccati; sed ex hac parte peccatum non habet speciem, immo privatio est speciei. Sic igitur dicendum est quod infidelitatis obiectum est veritas prima sicut a qua recedit: sed formale eius obiectum sicut ad quod convertitur est sententia falsa quam sequitur; et ex hac parte eius species diversificantur. Unde sicut caritas est una, quae inhaeret summo bono, sunt autem diversa vitia caritati opposita, quae per conversionem ad diversa bona temporalia recedunt ab uno summo bono, et iterum secundum diversas habitudines inordinatas ad Deum; ita etiam fides est una virtus, ex hoc quod adhaeret uni primae veritati; sed infidelitatis species sunt multae, ex hoc quod infideles diversas falsas sententias sequuntur.

a) atlingat. – attingit PCEILn.

ȳ) unicuique. – arnt B. – Pro opponitur, opponuntur Pl.

ȳ) secundum. – circa Pa.

j) sic. – tame Pa, otn. I.

<) quod. – cum addunt BDFHLpAC.

ζ) sic. – secundum hoc Pa.

η) privatio est speciei. – est privatio speciei PCDIt^{vi}. speciet privatio est G, est privatio aliquae editione».

q) falsas. – et falsas Pj.

Ad secundum dicendum quod obicctio illa procedit de distinctione specierum infidelitatis secundum diversa in quibus erratur.

Ad tertium dicendum quod sicut fides est una quia nulla credit in ordine ad unum, ita infidelitas potest esse una, etiam si in multis erret.

ioquantutn omnia habent ordinem ad unum. – Nihil tamen prohibet hominem diversis infidelitatis speciebus errare: sicut etiam potest unus homo diversis vitiis subiaccre et diversis corporalibus morbis.

i) *divertii*. – *in diversis* P»G ct a, om. pC.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quinto dubium occurrit de duplici ordine specierum diversorum vitiorum, an in utroque ordine sit vera diversitas specifica. Nam si distinguantur specie vitia secundum diversitatem requisitorum ad virtutem, non sufficienter determinatum est superius de diversitate specifica vitiorum et virtutum ex obiectis. Nec possent discerni species peccatorum nisi singulariter individua cernerentur. – Si autem non sunt verae species, male dicitur quod *infinita uni opponuntur*, etc.: constat enim quod de pluralitate specifica est sermo.

hoc dicitur quod peccatum, ut praedictum fuit est in duplici genere, scilicet mali simpliciter et mali moralis: et propterea species eius dupliciter assignantur. Nam prout est in genere mali moralis, assignantur ei species determinatae et certae: et haec sunt quae in littera dicuntur attendi penes diversum habitudinem ad virtutem. Prout nutem sunt in genere mali simpliciter, assignantur ei species infinitae: et hac sunt quae in littera dicuntur attendi penes corruptionem requisitorum ad virtutem. Et quoniam species in genere mali simpliciter non sunt species, sed privationes specierum, sicut malum ipsum est privatio generis, puta boni morali»; ideo species vitiorum secundum corruptionem requisitorum non sunt vere et proprie species vitiorum simpliciter, sed secundum quid, idest in tali ordine. Illuc autem quae determinatae sunt simpliciter sunt species vitiorum. Et propterea sufficienter superius determinatum est de specifica diversitate: et ad discretionem peccatorum sufficit illas certas species nosse.

Hanc autem esse mentem Auctoris in littera ex eo patet quod distinctionem factam in corpore articuli de duplici diversitate vitiorum ad distinctionem factam in responsione ad primum de duplici formali constat pertinere. Nam omnis distinctio specifica penes formale attenditur: ac per hoc duplex ordo diversitatis specificae ipsius vitii penes duplex formale in peccato attendi debet. Ac per hoc certae speciei vitiorum ex parte obiecti, infinitae autem ex parte recessus, ponendae sunt. Et ad hoc explicandum, in corpore articuli, tractando de diversitate vitii infinita, duo dicuntur. Primo, *ut a rectitudine virtutis recedatur*: ubi ostendit quod infinitas isu consistit in recessu a bono, ex qua parte peccata non habent veram speciem. Secundo, testimonium Pythagoricorum, qui de malo simpliciter loquuntur.

Et confirmatur hoc ex praecedenti Libro, ubi didicimus quod corruptio quorumcumque requisitorum ad virtutem ad idem vitium spectat ut quod spectat obiectum: ut in qu. lxxii, art. ult., patet. Ubi etiam, in resp. ad i, patet quod specie» penes corruptionem requisitorum sunt apccies mali simpliciter, et non species peccatorum.

II. In eodem quinto articulo dubium occurrit de speciebus determinatis infidelitatis. Tum quin differentia assignata penes fidem susceptam vel non, videtur per accidens seu materialis. Reniti enim temperantiae vel iustitiae habitae vel non habitae eiusdem rationis est. Et per idem aliquis expellit a se susceptum per quod resistit suscipiendo ut patet in naturalibus, aqua enim per frigiditatem resistit primo calido et deinde susceptum repellit; et in moralibus, avarus enim per tenacitatem resistit expensis suis et per eandem poenitet expendisse. – Tum quia distinctio specifica infidelitatis debet penes obiectorum diversitatem assignari. Hic autem assignatur penes diversam habitudinem ad oppositam virtutem.

Ad hoc dicitur quod diversitas specierum infidelitatis

enumeratarum in littera penes obiectum attenditur. Quod de patet. Cum actus fidei proprius sit assentire sententiae verae etc.; infidelitatis autem dissentire contrarie, idest sentire contrariam sententiam, et propterea infidelitas contrarie opponatur fidei consequens est ut species infidelitatis omnes in contrariam sententiam ferantur diversimode. Et quia tam fides quam infidelitas fit circa intellectum motum a voluntate, ideo non secundum varietatem contrariae sententiae absolute, sed secundum quod diversimode variatur voluntarie sentire contrarium sententiam, species infidelitatis sumuntur. Sunt in huiusmodi dissensu velut duo extrema solunt non sentire contrarium absolute, et voluntarie sentire contrarium promissae et profcisae sententiae: et inter haec mediat voluntarie sentire contrarium quodammodo promissae et professae sententiae. Et primum quidem constituit infidelitatem paganorum; secundum, haereticorum; tertium, ludacorum. Et haec distinctio fit in littera: ut patet intuitu responsionem ut primum, in qua diservitos specierum infidelitatis dicitur ex hoc quod ad diversas falsu sententia» convertuntur modo exposito, qui ex sequenti articulo auctoritatem habet.

Ad primam ergo obiectionem dicitur quod in acquivoco laboramus. Nam argumentum loquitur de suscipere vel non suscipere absolute formam aliquam. Littera autem loquitur de susceptione professiva hacc autem variat speciem inoris, ut patet.

Ad secundam autem dicitur quod sermones doctrinales frequenter fiunt a notioribus: et propterea Auctor manifestam habitudinem ut virtutem assignavit pro differentia, non false, ab effectibus differentias assignans. Nam ad diversitatem sententiarum professae vel non professae, absolute vel quodammodo, sequitur diversa illa habitudo ad virtutem: sicut ad obiectum excedens vel diminutum sequitur diversa habitudo vitiorum ad virtutem. – Quamvis hacc quae dicuntur de virtutibus et vitiis possint obiective intelligi: sicut fides accipitur pro re credita.

III. In eodem quinto articulo dubium est de differentiae specificae ratione assignata in littera inter haecscim et perfidium Judaicam, quia haeretici renituntur fidei susceptae in manifestatione veritatis, ludaci autem fidei susceptae in figura. Cum enim figura ut sic et figurata veritas ad eandem fidem spectent, et non differant nisi sicut implicitum et explicitum; consequens est quod reniti contra figuram, et contra figuratum manifestatum, non differunt nisi sicut reniti contra aliquid explicite vel implicate. Sed hoc non variat speciem moris quia eiusdem rationis est laedere semina et segetes, quae implicate erant in seminibus; et contradicere principiis et conclusionibus, quae implicate sunt in eis; licet differentia sit secundum magis et minus. Non ergo est bona ratio distinctionis specificae assignata in littera.

Ad evidentiam huius scito quod differentia secundum explicitum et implicitum potest ad diversa referri. Et si referatur ut id quod dicitur explicite et implicitate esse, certum est quod non variant eius speciem, sicut nec actus et potentia: eiusdem enim speciei est homo in potentia et homo in actu, et similiter veritas una et eadem implicita et explicita. Si vero referatur ad ipsos modos, seu re» tale» modo» sibi vindicantes, sic variatur species ut patet de principii» et conclusionibus et habitibus eorum, et in naturalibus de grani herba et ipso grano. Propterea, licet Evangelium manifestatum et obumbratum sit unum et idem secundum speciem, ipsum tamen secundum »c et illius

figura specie differunt. Et licet fides antiquorum et nostra sit eiusdem speciei, propter unitatem obiecti; infidelitas tamen opposita fidei explicitae Evangelii, et fidei implicitae eiusdem, sunt diversarum rationum. Quia, ut in littera dicitur in responsione ud primum, aliter utitur fides, et aliter infidelitas, illo uno obiccto fidei: nam fides convertitur nd illud, infidelitas avertitur ab illo. Et ideo illa recipit merito inde unitatem: haec non, sed cx ipsis diversis sentiitiis contrariis figurae et veritati apertae, ad quas infidelitas convertitur, lam enim ostensum est quod sunt diversarum rationum.

Et ad obiecta in oppositum dicitur quod figura ut sic et figuratum sunt eiusdem rationis referendo ad rem figuratam : non nutem ad modos habendi, propter quos diversimode ferimur in violationem utriusque professionis, sicut in extremum et medium, ut declaratum est . – Nec obstat exemplum de seminibus. Quia licet herbae et granum specie distinguantur, in ordine tamen ad damnum laesi non distinguuntur nisi secundum magis et minus, c: secundum talem ordinem considerantur in moralibus. – Negare autem principia et conclusiones falsum est quod sint eiusdem rationis: quoniam distinguuntur negationes penes affirmationes.

IV. In eodem quinto articulo dubium occurrit, nn praeter has tres specie infidelitatis sint aliae species. Et ratio dubii cx littera est. Tum quia dicitur quod in generali possunt hae tres species assignari: dicendo *in generali*, a speciebus specialissimis sc praeservasse videtur. – Tum qui infidelitas gentilium in littera sequentis articuli dicitur fidem Evangelii *nullo modo* suscepisse. Ex quo arguitur quod infidelitas sectae Mahumeti, quia Evangelii fidem suscipere profitetur, quamvis illud pervertat, sub nulla harum spccicrum contineatur: ac per hoc detur alia speaes infidelitatis praeter istas.

Ad hoc breviter dicitur quod, quia nulla apparet latitudo cx parte obiecti nisi quae dicta est *, et quae secundum multiplicationem sententiarum contrariarum fidei fit, et utraque in littera tangitur; et penes primam non plures quam tres differentiae formales assignatae appareant, cum in nullo appareat latitudo nisi materialis (sentire enim contrarium Euangelii professi unum formale est, et sic de aliis); penes secundam autem infinitae spedes constituentur, quae non sunt tam species quam privationes diversarum sententiarum secundum speciem requisitarum ud integritatem fidei idcirco praeter praedictas tres species simpliciter, et infinitas in genere mali, nullas alias video.

Ad primum ergo in oppositum dicitur quod ly *iit gc-*

ncrali non dicitur ad praeservandum se a specialissimis, quia liber iste de specialissimis est: sed ad denotandum modum diversum in his speciebus et in aliis quae attenduntur penes corruptionem requisitorum. Nam istac assignantur penes sententias fidem corrumpentes in speciali: alia enim species mali est negare *Verbum caro factum est*, et alia *Natus ex Maria Virgine*, et sic de aliis; sicut specie distinguuntur ipsae sententiae quae negantur. Illae nutem ud sententias in specie non descendunt, sed in generali sententiam fidei contrariam attendentes, penes professum vel non professum esse, ut declaratum en ., distinguuntur. Et hoc insinuat ly *in generali*.

Ad secundam autem obicctionem dicitur quod non dicitur professus Evangelium nisi qui Evangelium simpliciter profitetur. Quod non fit nisi baptismus in fide Ecclesiae suscipiatur. Et propterea Mahumetani, qui illud tantum quod dux eorum de Evangelio et de lege Moysi voluit suscipiunt, et neutrum simpliciter profitentur, sub infidelitate paganorum comprehenduntur, nulloque modo supra ♦ dictorum, scilicet explicitae vel in figura, suscepisse Evangelium dicuntur in littera. Soli enim duo modi constituunt diversitatem formalem suscipiendi qui soli constituunt aliquam veram professionem fidei.

V. In eodem articulo quinto, in responsione ad primum, nota quod illa verba quae dicuntur ibi de diversitate vitiorum oppositorum caritati uni et eidem virtuti, *secundum conversionem ad diversa bona temporalia, et iterum secundum diversas habitudines inordinatas ad Deum*, licet forte exponi possint multipliciter, secundum tamen planum litterae sensum monvtrnnr duos modos multiplicandi illa vitia. Et iuxta secundum modum constituuntur odium Dei et acedia; iuxta primum vero reliqua vitia, scilicet invidia, discordia, contentio, schisma, etc.; de quibus in tractatu de caritate erit specialis sermo inferius *.

In eodem quinto articulo nota utramque solutionem in responsione ad tertium. Nam prima deservit speciebus determinatis infidelitatis, in quarum qualibet contingit mullos esse errores in ordine ad unum primum obiectum, a quo infidelitas illa sumit speciem: sicut e converso in fide contingit esse inultas veritates. Secunda autem deservit speciebus infinitis infidelitatis. Quamvis contingat etiam eundem simul pluribus determinatis speciebus infidelitatis irretiri: ut, si de Christiano fiat ludacus, reus erit haereri ratione fidei Evangelicae post eius professionem negatae, et perfidiae Iudaicae ratione professionis Iudaiae corrumpentis figuram Evangelii.

Et sufficient haec etiam pro sexto articulo.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM INFIDELITAS GENTILIUM SEU PAGANORUM SIT CETERIS GRAVIOR

Inirn, qu. xciv, trt. 3.

• V. de Comment.
grace., oum v. in

SEXTUM SIC PROCEDITUR * Videtur quod infidelitas gentilium sive paganorum sit 8ravior ccleris. Sicut enim corporalis morbus tanto est gravior quanto salutis principalioris membri contrariatur *, ita peccatum tanto videtur esse gravius quanto contrariatur ei quod est principalius in virtute. Sed principalius 3 in fide est fides unitatis divinae, a qua deficient gentiles, multitudinem deorum credentes. Ergo eorum infidelitas est gravissima.

2. Praeterea, inter haereticos tanto haeresis aliquorum detestabilior est quanto in pluribus et principalioribus veritati fidei contradicunt: sicut

haeresis Arii, qui 7 separavit divinitatem, detestabilior luit quam haeresis Nestorii, qui separavit humanitatem Christi a persona Filii Dei. Sed gentiles in pluribus et principalioribus recedunt a fide quam Iudaei et haeretici: quia omnino nihil de fide recipiunt. Ergo eorum infidelitas est gravissima.

3. Praeterea, omne bonum est dimmutivum mali. Sed aliquod bonum est in Iudaeis: quia confitentur vetus Testamentum esse a Deo. Bonum etiam est in haeticis: quia venerantur novum Testamentum. Ergo minus peccant quum gentiles, qui uirumque Testamentum detestantur.

3) *contrariatur.* – *magii contrariatur* P, et tra mox L.
principalius. – *principalior* ABCEFGHILpKn et a, *principal'* D.
y) *qui.* – *quae* AHCEFIllpKp, et ita mox ABHpK.

o) *quia.* – *quod* ARCI MII κη, *qui* D; mot *quod* \UCFIHKu , *qui* DL.

v<n.«. Sed contra est quod dicitur II Pet. n * *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiae quam post cognitam l retrorsum converti.* Sed gentiles non cognoverunt viam iustitiae: haeretici autem et ludaci aliququaliter cognoscentes deseruerunt. Ergo eorum peccatum est gravius.

An. pnceej. Respondeo dicendum quod in infidelitate, sicut dictum est *, duo possunt considerari. Quorum unum est comparatio eius ad fidem. Et ex hac parte aliquis gravius contra fidem peccat qui fidei renititur quam suscepitꝫ quam qui renititur fidei nondum susceptae: sicut gravius peccat qui non implet quod promisit quam si non impleat quod nunquam promisit. Et secundum hoc infidelitas haeticorum, qui profitentur fidem Evangelii et ei renituntur corrumpentes ipsam *, gravius peccant quam ludaci, qui fidem Evangelii nunquam susceperunt. Sed quia susceperunt eius figuram in veteri lege, quam male interpretantes corrup-

punt, ideo etiam ipsorum infidelitas est gravius peccatum quam infidelitas gentilium, qui nullo modo fidem Evangelii susceperunt. – Aliud quod in infidelitate consideratur est corruptio eorum quae ad fidem pertinent. Et secundum hoc, cum in pluribus errent gentiles quam ludaci, et ludaei quam haeretici, gravior est infidelitas gentilium quam ludaeorum.et ludacorum quam haeticorum: nisi forte quorundam, puta Manichaeorum. qui etiam circa credibilia plus errant quam gentiles * – Harum tamen duarum gravitatum o. 703,716. prima praeponderat secundae quantum ad rationem cul-pae. Quia infidelitas habet rationem cul-pae. ut supra * dictum est, magis ex hoc quod re- ' Art. t. nititur fidei quam ex hoc quod non habet ea quae fidei sunt: hoc enim videtur, ut dictum est * ma- - lbkL. gis ad rationem poenae pertinere. Unde, simpliciter loquendo, infidelitas haeticorum est pessima. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

<) cognrfum. – copmtlonrtn Pj.
ζ) quam lutetpit. – imccptae P.r.
η) currumpcntri ipiam. – eam corrupmptci Prt, om. lx. – Pro

rraviui peccant quam ludaci, cti pravior quam inJJJelttai ludaco-
* am l. <>m. ρκ. praviur fit quam injddita» rorum «x.

ARTICULUS SEPTIMUS

U I R U M S I T C U M I N F I D E L I B U S P U B L I C E D I S P U T A N D U M

II Tim.. cap. ii, lccU n.

septimum sic proceditur. Videtur quod non sit cum infidelibus publice disputandum. Dicit enim Apostolus, II ad Tim. 11 * *Noli verbis contendere: ad nihilum enim utile est nisi ad subversionem audientium.* Sed disputatio publica cum infidelibus fieri non potest sine contentione verborum. Ergo non est publice disputandum cum infidelibus.

• Ver», i».

• l.- f i.
Sum. Trin.,
Arw>.- Cf. Acta
Cooc. Chajccod.
acilioac m.

2. Praeterea, lex Marciani Augusti ♦ per Canones confirmata, sic dicit: *Iniuriam facit iudicio religiosissimae Synodi, si quis semel indicata ac recte disposita revolvere et publice disputare contendit.* Sed omnia quae ad fidem perlinent sunt per sacra concilia determinata. Ergo graviter peccat, iniuriam synodo faciens, si quis de his quae sunt fidei pubhee disputare praesumat.

3. Praeterea, disputatio argumentis aliquibus agitur. Sed argumentum est *ratio rei dubiae fa-fidem* * Ea autem quae sunt fidei, cum sint certissima, non sunt in dubitationem adducenda. Ergo de his quae sunt fidei non est publice disputandum.

Topl-

v<n. »», Sed contra est quod Act. ix * dicitur quod Saulus inualescebat et confundebat ludaeos; et quod loquebatur gentibus et disputabat cum Graecis.

Respondeo dicendum quod in disputatione fidei duo sunt considerata: unum quidem ex parte disputantis; aliud autem ex parte audientium. Ex parte quidem disputantis est considerata intentio. Si enim disputet tanquam de fide dubitans, et veritatem fidei pro certo non supponens,

sed argumentis experiri intendens, procul dubio peccat, tanquam dubius in fide et infidelis. Si autem disputet aliquis de fide ad confutandum errores, vel etiam ad exercitium, laudabile est * ' D-H,M.

Ex parte vero audientium considerandum est utrum illi qui disputationem audiunt sini instructi et firmi in fide, aut simplices et in fide titubantes. Et coram quidem sapientibus in fide firmis nullo periculum est disputare de fide. – Sed circa simplices est distinguendum. Quia aut sunt sollicitati sive pulsati ab infidelibus, puta ludaeis vel haeticis sive paganis, nitentibus corrumpere m eis fidem: aut omnino non sunt sollicitati super hoc, sicut in terris in quibus non sunt infideles. In primo casu necessarium est publice disputare de fide: dummodo inveniantur aliqui ad hoc sufficientes et idonei, qui errores confutare possint. Per hoc enim simplices in fide firmabuntur .; et tolletur infidelibus decipiendi facultas; et ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent pervertentibus fidei veritatem esset erroris confirmatio. Unde Gregorius in 11 Pastoral. : *Sicut incauta locutio in errorem pertrahit. ita indiscretum silentium eos qui erudiri poterant in errore derelinquit.* – In secundo vero casu periculosum est publice disputare de fide coram simplicibus; quorum fides ex hoc est firmior quod nihil diversum audierunt ab eo quod credunt. Et ideo non expedit eis ut verba infidelium audiant disceptantium * contra fidem.

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus non

a

?

“ *

τ

) jh mabunfur. – confirmabuntur P.
p) Grogoriui. – dicit addit l, «t ita »C ante Sicut.

γ) .Inceptantium. – diiputantium PEGHxo.

prohibet totaliter disputationem, sed inordinatam, quae magis fit contentione verborum quam firmitate sententiarum.

An secundum dicendum quod lex illa prohibet publicam disputationem de fide quae procedit ex dubitatione fidei: non autem illam quae est ad fidei conservationem \

Ad tertium dicendum quod non debet disputari de his quae sunt fidei quasi de eis dubitando: sed propter veritatem manifestandam et errores

confutandos. Oportet enim ad fidei confirmationem aliquando cum infidelibus disputare, quandoque quidem defendendo fidem, secundum illud I Pct. n^o : *Parati semper ad satisfactionem* ' v< r. ») *omni poscenti ros rationem de ea quae est in vobis spe et fide*; quandoque autem : ad convincendos errantes, secundum illud *ad 7° it.* l * : *Ut* 'y,r^o *sit potens exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere.*

g) *cotticnrJtionent.* – *canfirnatioirm* Pu.
<) *quasi.* – *quia* AUFHpⁿ.

ζ) *autem.* – cftjwi AB», *autem etiam* IKm.

Commentaria O.ixinulis Caietani

• Arf. ».

In articulo septimo eiusdem quæstionis duo occurrunt dubia: alterum ex parte disputantium; alterum ex parte audientium. Ex parte quidem disputantium, quia præter legem allegatam in littera * quae habetur in lege A^oemo, Cod. *De Summa Trin.*, post beatum I^ohornam iura nova emanarunt prohibentia laids, sub poena excommunicationis, disputare de tide tam publice quam privatim: ut patet *Extra, de Haeret.*, in Sexto, cap. *Quicumque*. Et tamen saepe videmus doctos laicos in publicis disputationibus respondere et arguere in multis materiis fidei.

Ex parte vero audientium, quia continue videmus religiosos disputare in capitulis generalibus coram vulgaribus de multis materiis fidei. Et hoc in locis ubi simplices non sunt sollicitati ab infidelibus. Et tamen in littera dicitur hoc esse periculosum.

II. Ad evidentiam huius materiae sciendum est quod diversitas sententiarum in ratione disputationis clausa potest referri ad ipsam disputationem, et ad personas disputantes. Et quod referatur ad ipsum netum disputandi esi de ratione disputationis, sic quod aliter non esset disputatio: nisi enim propositiones essent contra conclusionem, non esset disputatio. Sed quod referatur ad disputantes personas, hoc non est de ratione omnis disputationis : ut patet in disputatione gratia exercitii, ubi non est diversa opinio disputantium. – Rursus, quin disputare de aliqua re est diversa proferre argumenta de illa re, illud solum est formaliter disputare de aliqua re quod intendit diversitatem rationum de illa re. Ac per hoc ille solus dicitur proprie et formaliter disputare de fide qui intendit afferre contrariam rationem de fide pro vel contra. Quando vero aliquis affert rationem aliquam contra fidem non propter hoc, sed gratia exercitii, non disputat de fide nisi materialiter: sicut qui profert verba detractoria non ut detrahat, non detrahit nisi materialiter.

III. Ex his autem dicitur in proposito quod, quia verba formaliter intelligenda sunt, et poenae non sunt extendendae; quod iura non prohibent disputationem de fide laicac

personae nisi formaliter intellectum. Haec autem contingit quando vel defendenda fides, vel confundendus error contrarius, vel dubium de fide occurrit. Sic enim disputare de fide illicitum est laicis, prohibente iure. Et ratio iuris est quia leges feruntur secundum id quod est in pluribus: communiter autem laici non sunt docti in fide adeo ut sint theologi sufficientes ad hoc. Unde posset licite contra hanc legem disputari ut hiico docto, quando casus esset ut non secundum verba, sed intentionem legis, agendum esset: prout in communi de huiusmodi interpretatione legum praedictum est . – Et per hoc potest solutio primi dubii. Nam huiusmodi laici disputant de fide materialiter tantum, et gratia exercitii, vel potius honoris. Et propterea a nullo praelato reprehenduntur, servata modestia conclusionum, et arguendi modo in materia fidei.

IV. Ad secundum nutem potest primo dici quod Auctor loquitur de disputatione formaliter, vel saltem cum infidelibus, ubi non est sola diversitas in argumentis, sed in mentibus. Et propter hoc dicit quod non *expedit ut audiant fideles verba infidelium disputantium contra fidem*.

Quia tamen hoc non solum propter auctoritatem litterae huius, sed absolute habet difficultatem, propter periculum audientium, dum etiam fideles disputant rationes infidelium atferentes; ideo dicitur quod in hac re discretionem opus est et prudentia, ut disputantes, considerata qualitate vulgi et nobilium seu principum, talia gratia honoris et exercitii disputent in quibus non sit periculum ducendi eos in vacillationem. Et propter hoc, nisi sint bene in philosophia exercitati, et adversariorum rationes et auctoritates optime discussserint, ita ut plene audientibus satisfacere sciant, abstinere debent a disputando de materiis pulsantibus animos, ut de immortalitate animae, de creatione mundi, de novitate eius, et huiusmodi. Contingit enim quandoque mugis apparere, percipi, satisfacere et movere argumenta falsa quam solutiones eorum. In quo etiam praedicantes aliquando errant.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM INFIDELES COMPPELLENDI SINT AD FIDEM

bi Matth., cap. xxi.

OCTAVUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod infideles nullo modo compellendi sint ad fidem. Dicitur enim Matth. xxi [^]quod servi patrisfamilias in cuius agro erant zizania seminata quæsierunt ab eo: I^ximus et colligimus ea? et ipse respondit: *Non: ne forte, colligentes f^oanta. eradicetis simul cum*

eis triticum. Ubi dicit Chrysostomus * *Haec dixit Dominus prohibens occisiones fieri. Nec enim oportet interjicere haereticos a: quia si eos occideritis, necesse est multos sanctorum simul subverti*. Ergo videtur quod pari ratione nec aliqui infideles sint ad fidem cogendi.

2. Praeterea, in Decretis, dist. xlv sic dicitur ^{LrT} *

a) *haereticot.* – *haereticum* ABCDFGHIKl.pE et k u j; pro *subverti, jubmitti* codice

j) *aliqui.* – *alii* sCk.

•Tr
/r>J

• V<
ci.

• r
«El.

. V

|

qa.oa.ett.

»

T

;

• Ver», s3, 29.

• Coe;
V

l.

QUAESTIO X, ARTICULUS VIH		8ç
	<p>citur: <i>Deludaris praecepit sancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre</i>. Ergo par ratione nec alii infideles sunt ad fidem cogendi.</p> <p>3. Praeterea, Augustinus dicit quod cetera potest homo nolens, <i>credere nonnisi volens</i>. Sed voluntas cogi non potest. Ergo videtur quod infideles non sint ad fidem cogendi.</p> <p>4. Praeterea, Ezech. xvm dicitur ex persona Dei: <i>Nolo mortem peccatoris</i> . Sed nos debemus voluntatem nostram conformare divinae, ut supra dictum est. Ergo etiam nos non debemus velle quod infideles occidantur.</p> <p>Sed contra est quod dicitur Luc. xiv * <i>Exi in vias et saepes et compelle intrare, ut impleatur domus mea</i>. Sed homines in domum Dei, idest in Ecclesiam €, intrans per fidem. Ergo aliqui sunt compellendi ad fidem.</p> <p>Respondeo dicendum quod infidelium quidam sunt qui nunquam susceperunt fidem, sicut gentiles et ludaci. Et tales nullo modo sunt ad fidem compellendi, ut ipsi credant: quia credere voluntatis est. Sunt tamen compellendi a fidelibus, si facultas adsit, ut fidem non impediant vel blasphemiiis, vel malis persuasionibus, vel etiam apertis persecutionibus. Et propter hoc fideles Christi frequenter contra infideles bellum movent, non quidem ut cos ad credendum cogant (quia si etiam eos : vicissent et captivos haberent, in eorum libertate relinquerent an credere vellent): sed propter hoc ut cos compellant ne fidem Christi impediant.</p> <p>Alii vero sunt infideles qui quandoque fidem susceperunt et eam profitentur: sicut haeretici vel quicumque r apostatae. Et tales sunt etiam corporaliter compellendi ut impleant quod promiserunt et teneant quod semel susceperunt.</p> <p>Ad primum ergo dicendum quod per illam auctoritatem quidam intellexerunt esse prohibitam non quidem excommunicationem haeticorum, sed eorum occisionem : ut patet per auctoritatem Chrysostomi inductam. Et Augustinus, <i>ad Uin-</i></p>	<p><i>centium</i> de se dicit: <i>Haec primitus mea sententia erat, neminem ad unitatem Christi esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum. Sed haec opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrantium superatur exemplis. Legum enim terror ita profuit ut multi dicant: Gratias Domino, qui vincula nostra dirupit</i>. Quod ergo Dominus dicit ♦ < Sinite utraque circoscere usque ad messem », qualiter intelligendum sit apparet ex hoc quod subditur: « Ne forte, colligentes zizania, eradicetis simul cum cis et triticum ». <i>Ubi satis ostendit</i>, sicut Augustinus dicit (<i>Contra Epist. Parmen.</i>), <i>cum metus iste non subest, idest quando ita cuiusque * crimen notum est et omnibus exeerabile apparet ut vel nullos prorsus, vel non tales habeat defensores per quos possit schisma contingere, non dormiat severitas disciplinae</i>.</p> <p>Ad secundum dicendum quod ludaei, si nullo modo susceperunt ' fidem, non sunt cogendi ad fidem. Si autem susceperunt fidem ", <i>oportet ut fidem necessitate cogantur retinere</i>: sicut in eodem capitulo dicitur.</p> <p>Ad tertium dicendum quod, sicut <i>vovere est voluntatis, reddere autem est necessitatis</i> ., ita accipere fidem est voluntatis, sed tenere iam acceptam > est necessitatis. Et ideo haeretici sunt compellendi ut fidem teneant. Dicit enim Augustinus, <i>ad Bonifarium Comitem</i> : <i>Ubi est quod isti clamare consueverunt: < Liberum est credere vel non credere: cui vim Christus intulit? » Agnoscant in Paulo prius cogentem Christum et postea docentem</i>.</p> <p>Ad quartum dicendum quod, sicut in eadem epistola 1^a Augustinus * dicit, <i>nullus nostrum vult aliquem haeticum perire. Sed aliter non meruit habere pacem domus David, nisi Absalom filius eius in bello quod contra patrem gerebat fuisset exinetus. Sic Ecclesia Catholica, si l aliquorum perditione ceteros colligit, dolorem materni sanat cordis tantorum liberatione populorum</i>.</p>

- v) *praecepit*. — *praecipit* !..
peccatorii. — peccatoribuf P.
t) *in Ecclesiam*. — in (om. U) sanctam Ecclesiam Plxj.
ç) *si etiam cos*. — si cos etiam G, etiam ti cos lix.
n) w/ quicumque. — et quicumque Ga, vel quandoque P.
i) *cuiusque*. — cuiuscumqur codice el a; pro et omnibus, omnibus
ct P; primum Vel om. Pa.
1) *susceperunt*. — acceperunt Pa.
x) *non sunt... fidem*. — Om. ABEHpCEK, non GL. *non sunt compellendi st autem susceperunt fidem* D«E ct n, *non sunt ad fidem co-*

- gendi sed si susceperunt fidem »K, non sunt cogendi ad fidem ii autem prius fidem gratis susceperunt non coacti cogendi sunt (omkso oportet) i, nullo modo sunt cogendi ad fidem fi autem acceperunt fidem Ptf.*
λ) *tenere iatn acceptam*. — post susceptionem credere i; iam om. B, eam P.
p) *cogentem*. — persequentem sA, cognoscente (ct docente) D, cognascentem ceteri ct Pn; pn» Osnstum et, et Christum P.
v) *Augustinus*. — Apostolus ABII HII pCGKx ct M.
çl ti. — in BK, om. Apn, si ex Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

- In articulo octavo eiusdem quaestioni dubium occurrit
Icx Scoto, in Quarto, dist. iv, qu. ult., credente quod religiose fieret si infideles cogerentur n principibus minis et terroribus ad fidem. Tum quia in Concilio Toletano ., ut habetur xlv dist., can. *De ludaris*, commendat Siscbutum principem, vocans cum *religiosissimum* in coactione ad Christianitatem. Approbat ergo cum synodus Unquam religiosum in hoc. — Tum quin, dato quod fecte converterentur, maius malum est infidelibus posse libere legem suam illicitam servare quam non posse eam impune senere. Ac per hoc, cogendo cos ad fidem, liet minus malum. — Tum quin saltem lilii eorum, si bene educarentur, in tertia et quarta progenie essent vere fideles.
- Coec.Tol.1V, Summar TlrtOU D. TmomaK T. V.
- II. Ad evidentiam huius, quia videtur habere sequaces, sciendum est quod, cum timor minuatur rationem voluntarii, adeo ut ea quae ex timore fiunt, licet sint simpliciter voluntaria, sunt quodammodo involuntaria, et mixta vocentur etsint; et apud theologos, quae ex timore servili fiunt absque caritate fiant; et apud morales dicatur quod oderunt peccare mali formidine poenae: consequens est ut coactio principum minis et terroribus ad susceptionem fidei non ad voluntariam omnino, sed serviliter voluntariam terminetur; ac per hoc ad sacrilegium. — Et tenet haec sequela, quia suscipere sacramenta fidei serviliter est contumeliam inferre sacramentis. — Prima autem sequela patet ex communi hominum ratione. Rationabile quippe est, et ut in

pluribus, quod minis et terroribus principuin coacti, sacramenta fidei suscipientes, serviliter suscipiunt: licet aliquis forte de necessitate luceret virtutem. Sed in humanis attendendum est quod ut in pluribus invenitur. Religioni igitur adversatur cogere infideles omnino extraneos ab Ecclesia ad fidem: quia adversatur voluntario requisito ad sacramenta fidei.

Ultra hoc quod adversatur ipsi actui fidei qui est credere, de cuius ratione est voluntarium, ut in littera dicitur. Quod sic intelligit. Medium debet esse consonum et proportionatum fini. Sed credere est de genere voluntarii: et compulsio per metum, etc., est via ad involuntarium. Ergo. – Patet minor: quia id quod metu fit, quantum habet de metu tantum habet de involuntario. In cuius signum, si nihil metus adesset, nihil involuntarii hic pateretur.

111. Ad primum autem Scoti dicitur quod sententia synodi dco continet: scilicet laudem principis, et prohibitionem facti. Et ex secundo patet quod non approbat factum. Ac per hoc insinuat quod Inudatur princeps de intentione: multa enim mala intentione bona fiunt.

Ati secundum vero dicitur quod maius malum videtur infideliter vivere occulte post suscepta fidei sacramenta quam

libere infideliter vivere: quin evitatur contumelia sacramentorum. – Et nihilominus ud hoc, et tertium, unica responsione dicitur quod *non sunt facienda mala ut veniant bona*, ut dicitur *ad Rom.* m : et multo minus ut eveniat ** minus malum. Unde non est tanta inferenda contumelia sacramentis ut filii in tenia et quarta progenie salventur. Quamvis de facto timendum esset probabiliter de opposito: quia patres ficti in tide similes sibi filios nutrent; naturale siquidem hoc est.

IV. In eodem articulo octavo considera diligenter causam iustam belli contra infideles, et compulsionis eorum: ne scilicet fidum Iesu Christi impediunt aliquo trium modorum: scilicet vel blasphemiis, putn dicendo main de Christo Iesu aut Sanctis eius aut Ecclesia eius; vel persuasionibus inducendo nostros ad infidelitatem ; vel persecutionibus, sive in communi, ut quotidie videmus Tureas invadere Christiani nominis gentes, vel in particulari, si Christianos aut praedicatores fidei occidunt. Et fabrica super illam quoniam ad impedimenta fidei spectat quod non sufferunt in terris suis praedicationem publicam fidei, quod praemiant abnegantes Christum et accedentes ad eorum fidem, et alia huiusmodi. Ex hac quippe radice multae quaestiones solvuntur.

ARTICULUS NONUS

UTRUM CUM INFIDELIBUS POSSIT COMMUNICARI

IV *Sent.*, diMt. sin, qu. n, «rt. 3: *Quodl.* X, qu. vn, -n. r; I *Cor.*, cap. v, lcci. m.

nonum sic proceditur. Videtur quod cum infidelibus possit communicari. Dicitur enim, m Apostolus. I *ad Cor.* x *: *Si quis*

vocal *vos infidelium ad coenam, et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate.* Et Chrysostomus dicit *Ad mensam paganorum si volueris ire, sine ulla prohibitione permittimus.* Sed ad coenam alicuius ire est ei communicare. Ergo licet infidelibus Communicare.

2. Praeterea, Apostolus dicit, I *ad Cor.* v *: *Quid mihi est de his qui foris sunt iudicare?* I oris autem sunt infideles. Cum igitur per iudicium Ecclesiae aliquorum communio fidelibus inhibeat, videtur quod non sit inhibendum fidelibus cum infidelibus communicare.

3. Praeterea, dominus non potest uti servo nisi ei communicando saltem verbo: quia dominus movet servum per imperium. Sed Christiani possunt habere servos infideles, vel ludaeos vel etiam paganos sive Saracenos. Ergo possunt licite cum eis communicare.

Sed contrarium est quod dicitur *Deut.* vn *: *Non inibis cum eis foedus, nec misereberis eorum, neque sociabis cum eis connubia.* Et super illud *Lev.* xv, *Mulier quae redeunte mense* etc., dicit Glossa *: *Sic oportet ab idololatria abstinere ut nec idololatrias nec eorum discipulos contingamus, nec cum eis communionem habeamus.*

Respondeo dicendum quod communio alicuius personae interdicitur fidelibus dupliciter: uno modo, in poenam illius cui communio fidelium subtrahitur; alio modo, ad cautelam eorum quibus interdicitur ne alii communicent. Et utraque causa

ex verbis Apostoli accipi potest, I ad *Cor.* v. Nam postquam sententiam excommunicationis protulit, subdit pro ratione: *Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?* * Et postea rationem subdit ex parte poenae per iudicium Ecclesiae illatae, cum dicit: *Nonne de his qui intus sunt vos indicatis?* *

Primo igitur modo non interdicit Ecclesia fidelibus communionem infidelium qui nullo modo fidem Christianam receperunt, scilicet paganorum vel Iudaeorum: quia x non habet de cis iudicare spirituali iudicio, sed temporali, in casu cum, inter Christianos commorantes, aliquam culpam committunt et per fideles temporaliter puniuntur. Sed isto modo, scilicet in poenam, interdicit? Ecclesia fidelibus communionem illorum infidelium qui a fide suscepta deviant, vel corrumpendo fidem, sicut haeretici, vel etiam totaliter a fide recedendo, sicut apostatae. In utrosque Tenim horum excommunicationis sententiam profert Ecclesia.

Sed quantum ad secundum modum, videtur esse distinguendum secundum diversas condiciones personarum et negotiorum et temporum. Si enim aliqui luerint firmi in fide, ita quod ex communione eorum cum infidelibus conversio infidelium magis sperari possit quam fidelium a fide aversio; non sunt prohibendi infidelibus communicare qui fidem non susceperunt, scilicet paganis vel ludaeis, et maxime si necessitas urgeat. Si autem sint simplices et infirmi in fide, de quorum subversione probabiliter timeri possit, prohibendi sunt ab infidelium communione: et

• Veru 37.

• Hom XXV in Eput. ad Petr., prope Fin. – Cl. caa./L/ *MwI*, XI qu. tir.

en. ».

• Ver», 3,3.

•Ord., »up. ter». 23.

b) *quia*. – *qui* AEFGLIKpK et a, *quae* BpC; pro *habet, habent* P ABGKa.
fi) *interdicit*. – *dicit* FpABC.

y) *utrinque*. – *utroque* ABCFI HII.pK et mui, *utrumque* G.
3) *fuertnt*. – *fuertnt* DpC, *tunt* I I . *tint* GI»A.
t) *communione*. – *communicatione* ABDGII.

praecipue ne magnam familiaritatem cum eis habeant, vel absque necessitate eis communicent.

Ad primum ^ζ ergo dicendum quod Dominus illud praecipit de illis gentibus quarum terram ingressuri ^η erant ludaci, qui erant proni ad idololatriam: et ideo timendum erat ne per continuam conversationem cum eis alienarentur a fide. Et ^{• ūrw} eo ibidem ^{*} subditur: *Quia seducet filium tuum ne sequatur me.*

Ad secundum dicendum quod Ecclesia in ^{*} infideles non habet iudicium quoad poenam spiritualem eis infligendam. Habet tamen iudicium super aliquos infideles quoad temporalem po-

nam infligendam: ad quod pertinet quod Ecclesia aliquando, propter aliquas speciales culpas, subtrahit aliquibus infidelibus communionem fidelium.

Ad tertium dicendum quod magis esi probabile quod servus, qui regitur imperio domini, convertatur ad fidem domini fidelis, quam c converso. Et ideo non est prohibitum quin fideles habeant servos infideles. Si tamen domino ^l periculum immineret ex communione talis seni, deberet eum a se abiicere: secundum illud mandatum Domini, Matth. v ^{et} ^{*} xviii r*: Si *pes tuus* -vm.jo. scandalizaverit te, abscinde eum et proiice abs te.

ζ) *Ad primum.* – Ille noluit argumentum .SVJ *cuntra*. deot ju»
lutio primi Argument.
η) *inprasuri*, – *inprcui* ABCEFGHLn.

o) *Ecdaia iu.* – *licet Ecdctia tupra* G. *Ecdttia contra* Pia.
t) *Jomfnô.* – *domini* AII CDEFIKLpG et K.
x) ^lr cf. – Om. l'd, "pal ^g. D; pro *aheinde*, *erue* todice

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo nono eiusdem quaestionis adverte distinctionem de iudicio spirituali vel temporali dren infideles. Et scito quod non est sermo de spirituali vel temporali quood culpam, sed quoad poenam. Nam pro culpis spiritualibus puniri possunt: ut in sequenti articulo de infidelitatis punitione dicitur. Et dictum est in praecedenti quod pro blnsphemiis et dissuasionibus et impedimentis fidei possint compelli, etc. Sed poenae spirituales in infidelibus qui omnino foris sunt, utpote nec fore» Ecclesiae per baptis-

mum ingressi, non exercentur; sed temporales. Et licet Ecclesia, ut inferius dicitur, possit punire temporaliter [•] Art. 3: etiam infideles qui non delinquant commorando inter fideles, ut patet ex dictis [•] quod scilicet propter impedimenta [•] Art, priced, fidei possunt infulcies compelli et debellari; non tamen excepto belli iudicio facit hoc, nisi in casu in littera exposito. scilicet cum delinquant commorantes inter fidelex. Et propterca hucc \crba Auctor dixit in corpore et in responsione nd secundum.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM INFIDELES POSSINT HABERE PRAELATIONEM SEU DOMINIUM SUPRA FIDELES

AD DECIMUM SIC PROCEditUR. Videtur quod infideles possint habere praelationem vel dominium supra fideles. Dicit enim Apostolus, I *ad Tim.* vi ♦ *Quicumque sunt sub iugo servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur:* et quod loquatur de infidelibus patet per hoc quod subdit [•]: *Qui autem fideles habent dominos non contemnunt.* Et I Pet. n ^{*} dicitur: *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis.* Non autem hoc praeciperetur per Apostolicam doctrinam nisi infideles possent fidelibus praeesse. Ergo videtur quod infideles possint praeesse fidelibus.

2. Praeterea, quicumque sunt de familia cuius principis subsunt ei. Sed fideles aliqui erant de familiis ^{*} infidelium principum : unde dicitur *ad Philipp,* iv ♦ *Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Caesaris domo sunt.* scilicet Neronis, qui infidelis erat. Ergo infideles possunt fidelibus praeesse.

3. Praeterea, sicut Philosophus dicit, in I 7b-st C^{ic}^ u [•] [†] servus est instrumentum domini in his quae ad humanam vitam pertinent, sicut et minister artificis est instrumentum artificis m his quae pertinent ad operationem artis. Sed in talibus potest fidelis infideli subiici: possunt enim fideles infidelium coloni esse. Ergo infideles pos-

sunt fidelibus praefici etiam quantum ad dominium.

Sed contra est quod ud eum qui praecst pertinet habere iudicium super cos quibus praecst. Sed infideles non possunt iudicare de fidelibus: dicit enim Apostolus, I *ad Cor.* vi [•] : *Audet aliquis [•] vm. ».* *vestrum, habens negotium adversus alterum, iudicari apud iniquos,* idest infideles, *et non apud sanctos?* Ergo videtur quod infideles fidelibus praeesse non possint.

Respondeo dicendum quod circa hoc dupliciter loqui possumus, (no modo, de dominio vel praelatione infidelium super fideles de novo instituenta. Et hoc nullo modo permitti debet. Cedit ^{*} ? enim hoc in scandalum et in periculum fidei: de facili enim illi qui subiiciuntur ^γ aliorum iurisdictioni immutari possunt ab cis quibus subsunt ut sequantur eorum imperium, nisi illi qui subsunt fuerint magnae virtutis. Et similiter infideles contemnunt fidem si fidelium defectus cognoscant. Er ideo Apostolus prohibuit quod fideles non contendant iudicio coram iudice [†] infideli Et ideo nullo modo permittit Ecclesia quod infideles acquirant dominium super fideles, vel qualitercumque cis praeficiantur in aliquo officio.

Alio modo possumus loqui de dominio vel praelatione iam praeexistenti. Ubi considerandum est quod dominium et : praelatio introducta sunt

a) *familiis.* – *familia* PCl.n, *famuli*/ J.
p) *Cedit.* – *Cederet* Pd.
j) *subliduntur.* – *submittuntur* CEFgpABK, *subduntur* DinpK, *di-*

mittuntur <K, *lubrcrtuntur* /*alitur* iutrvducliimnn) II. – Pro *immu-*
tari, imitari DpF, *incantari* cd. .i.
ct. – *rd* PIU

ex iure humano: distinctio autem fidelium et infidelium est ex iure divino. Ius autem divinum, quod est ex gratia, non tollit ius humanum, quod est ex naturali ratione. Et ideo distinctio * fidelium et infidelium, secundum se considerata, non tollit dominium et praelationem infidelium supra fideles. Potest tamen iuste per sententiam vel ordinationem Ecclesiae, auctoritatem Dei habentis, tale ius dominii vel praelationis tolli: quia infideles merito suae infidelitatis merentur potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei. Sed hoc quidem Ecclesia quandoque facit, quandoque autem non facit. In illis enim infidelibus qui etiam temporali subiectione subiiciuntur Ecclesiae et membris eius, hoc ius Ecclesiae statuit, ut servus Judaeorum, statim factus Christianus L a servitute liberetur, nullo pretio dato, si fuerit vernaculus, idest in servitute natus; et similiter si, infidelis existens, fuerit emptus ad servitium. Si autem fuerit emptus ad mercationem, tenetur eum infra tres menses exponere ad vendendum. Nec in hoc iniuriam facit Ecclesia: ¶ 9u*a cum P S* Iudaei sint servi Ecclesiae r * potest disponere de rebus eorum; sicut etiam principes saeculares nullas leges ediderunt erga " suos subditos in favorem libertatis. – In illis vero infidelibus qui temporaliter Ecclesiae vel eius membris non subiacent, praedictum ius Ecclesia non statuit: licet posset instituere de iure. Et hoc facit ad scandalum vitandum. Sicut etiam Dominus,

Matth. xvii . ostendit quod poterat se a tributo excusare quia *liberi sunt filii*: sed tamen I mandavit tributum solvi ad scandalum vitandum. Ita etiam et Paulus, cum dixisset quod servi dominos suos honorarent, subiungit: *ne nomen Domini et doctrina blasphemetur*

Unde patet responsio ad primum.

An secundum dicendum quod illa praelatio Caesaris praeeexistebat distinctioni fidelium ab infidelibus: unde non solvebatur per conversionem aliquorum ad fidem. Et utile erat quod aliqui fideles locum ' in familia Imperatoris haberent, * ad defendendum alios fideles: sicut beatus Sebastianus Christianorum animos, quos in tormentis videbat deficere, confortabat, et adhuc latebat sub militari chlamyde in domo Diocletiani *

Ad tertium dicendum quod servi subiiciuntur F dominis suis ad totam vitam, et subditi praefectis ad omnia negotia: sed ministri artificum subduntur cis ad aliqua specialia opera. Unde periculosius est quod infideles accipiant dominium vel praelationem super fideles quam quod accipiant ab cis ministerium in aliquo artificio. Et ideo a I permittit Ecclesia quod Christiani possint colere terras Judaeorum : quia per hoc non habent necesse conversari cum cis. Salomon etiam expectin a rege I'yi magistros operum ad ligna caedenda. ut habetur III v * – Et tamen si ex " Vsn * tali communicatione vel convictu subversio fidelium timeretur, esset penitus interdicendum. S

i) *El ideo dutbictio.* – *Distinctio* AUFKLPGa. *Distinctio autem* »E, *Distinctio cr'o* CII, *Unde ditbtctio* I, *Idea dutinetto* Pe; *ius humanum... non tollit* om. pE-
z) *itatim factu» Chriitianui.* – *cum fuerit factui Christianus itatim* Po. – *Pro liberetur, eripitur* H.
ñ) *Ecclesiae.* – Om. I.

ŮJ rrgj. – circa P.j.
t) *ted tamen.* – *ted non* BFHI.pACK , *sed* EIaACk , *tamen* P, *cum* cd. a.
x) *focum.* – *licitum* AEFHI.pBCs. *officium licitum* I, *fde familia imperatoris ad* s

Commentam Cardinalia Caiotani

In articulo decimo eiusdem quaestionis nota, primo, statutum Ecclesiae in littera allegata haberi *Extra, de ludatis*, capitulis *Cum sit, Ex speciali*, et *Nulli*, et in Decretis, dist. lvi, can. *Nulla*. Allegatum vero in responsione ad tertium ex capitulo *Multorum* tractum videtur.
Nota secundo, potestatem Ecclesiae etiam super infideles non ei subiectos temporaliter: quod scilicet potest eos privare dominio tam universali quam particulari super Christianos, quamvis non faciat.

Nota tertio, et meditare, quod, quia proportionality infideles domini contemnunt Christianos cognoscentes eorum defectus, et domini Christiani contemnunt religiosos cognoscentes eorum delectus (proportionabiliter quippe sc habent):-et propterea, sicut cavendum est, iuxta Apostoli sententiam *, Christianis coram infidelibus litigare, ita cavendum est religiosis coram saecularibus contendere. Scd *non omnes capiunt verbum istud*.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM INFIDELIUM RITUS SINT TOLERANDI

Undecimum sic proceditur. Videtur quod ritus infidelium non sint tolerandi. Manifestum est enim quod infideles in suis ritibus peccant eos servando. Sed peccato consentire videtur qui non prohibet cum prohibere possit: ut habetur in Glossa * *Rom.* i, super illud ♦ *Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*. Ergo peccant qui eorum ritus tolerant.

2. Praeterea. ritus ludacorum idololatriae comparantur: quia super illud *Gal.* v *. *Nolite iterum iugo servitutis contineri*, dicit Glossa *: *Non est levior haec 3 legis servitus quam idololatriae*. Sed ' * 3 non sustineretur quod idololatriae ritum aliqui exercerent: quinimmo Christiani ? principes templa idolorum primo claudi, ut postea dirui fecerunt, ut Augustinus narrat, XVIII *de Civ. Dei* *. Ergo etiam i ritus ludacorum tolerari non debent. j

-Sab.Dom. Mu-
bro». - Cf.ScJul.
in buoc loc.
• Ven. p.

a) *haec.* – *hic* I, *huius* P.
p) *Chriitiani.* – *Chriitianorum* P

γ) *Erpo etiam.* – *Ergo* hoc ius, *Erpo* κ. *Jd idea et* ■, *Ergo iccundunt* px, *Ergo secundum hoc etiam* Pa.

non debet ei cohabitare. Ergo multo magis propter infidelitatem tollitur ius patriae potestatis in suos filios. Possunt ergo eorum filii baptizari eis invitis.

2. Praeterea, magis debet homini subveniri circa periculum mortis aeternae quam circa periculum mortis temporalis. Sed si aliquis videret hominem in periculo mortis temporalis et ei non ferrei auxilium, peccaret. Cum ergo filii Iudaeorum et aliorum infidelium sint in periculo mortis aeternae si parentibus relinquuntur, qui eos in sua infidelitate informant, videtur quod sint eis auferendi et baptizandi et in fidelitate instruendi.

3. Praeterea, filii servorum sunt servi et in potestate dominorum. Sed Iudaei sunt servi regum et principum. Ergo et filii eorum. Reges igitur et principes habent potestatem de filiis Iudaeorum facere quod voluerint. Nulla ergo erit iniuria si eos baptizent invitis parentibus.

4. Praeterea, quilibet homo magis est Dei, a quo habet animam, quam patris carnalis, a quo habet corpus. Non ergo est iniustum si pueri Iudaeorum carnalibus parentibus auferantur et Deo per baptismum consecrentur.

5. Praeterea, baptismus efficacior est ad salutem quam praedicatio: quia per baptismum statim tollitur peccati macula, reatus et poenae, et aperitur ianua caeli. Sed si periculum sequitur ex defectu praedicationis, imputatur ei qui non praedicavit: ut habetur Ezech. lit. 3, et xxxm de eo qui *ridet gladium venientem et non insonuerit tuba*. Ergo multo magis, si pueri Iudaeorum damnentur propter defectum baptismi, imputatur ad peccatum eis qui potuerunt baptizare et non baptizarentur.

Sed contra, nemini facienda est iniuria. Fieret autem Iudaeis iniuria si eorum filii baptizarentur eis invitis: quia amitterent ius patriae potestatis in filios iam fideles. Ergo eis invitis non sunt baptizandi.

Respondeo dicendum quod maximam habet auctoritatem Ecclesiae consuetudo, quae semper est in omnibus aemulanda. Quia et ipsa doctrina Catholicorum Doctorum ab Ecclesia auctoritatem habet: unde magis standum est auctoritati Ecclesiae quam auctoritati vel Augustini vel Hieronymi vel cuiuscumque Doctoris. Hoc autem Ecclesiae usus nunquam habuit quod Iudaeorum filii invitis parentibus baptizarentur: quamvis luerint retroactis temporibus nulli Catholici principes potentissimi, ut Constantinus, Theodosius 1, quibus familiares luerunt sanctissimi episcopi, ut Sylvester Constantino et Ambrosius Theodosio, qui nullo modo hoc praetermisissent ab eis impetrare, si hoc esset consonum rationi. Et ideo periculosum videtur hanc assertionem de novo inducere, ut praeter consuetudinem in Ecclesia

hactenus observatam, Iudaeorum filii invitis parentibus baptizarentur.

Et huius ratio est duplex. Una quidem propter periculum fidei. Si enim pueri nondum usum rationis habentes baptismum susciperent, postmodum, cum ad perfectam aetatem pervenirent, de facili possent a parentibus induci ut relinquerent quod ignorantes susceperunt. Quod vergeret in fidei detrimentum.

Alia vero ratio est quia repugnat iustitiae naturali. Filius enim naturaliter est aliquid patris. Et primo quidem a parentibus non distinguitur secundum corpus, quandiu in matris utero continetur. Postmodum vero, postquam ab utero egreditur, antequam usum liberi arbitrii habeat, continetur sub parentum cura sicut sub quodam spiritali utero. Quandiu enim usum rationis non habet puer, non differt ab animali irrationali. Unde sicut bos vel equus est alicuius ut utatur eo cum voluerit, secundum ius civile, sicut proprio instrumento: ita de hire naturali est quod filius, antequam habeat usum rationis, sit sub cura patris. Unde contra iustitiam naturalem esset si puer, antequam habeat usum rationis, a cura parentum subtrahatur, vel de eo aliquid ordinetur invitis parentibus. Postquam autem incipit habere usum liberi arbitrii, iam incipit esse suus, et potest, quantum ad ea quae sunt turis divini vel naturalis, sibi ipsi providere. Et tunc est inducendus ad fidem non coactione sed persuasionem; et potest etiam invitis parentibus consentire fidei et baptizari: non autem antequam habeat usum rationis. Unde de pueris antiquorum Patrum dicitur quod *salvati sunt in fide parentum*: per quod datur intelligi quod ad parentes pertinet providere filiis de sua salute, praecipue antequam habeant usum rationis.

Ad primum ergo dicendum quod in vinculo matrimoniali uterque coniugum habet usum liberi arbitrii, et uterque potest invito altero fidei assentire. Sed hoc non habet locum in puero antequam habeat usum rationis. Sed postquam habet usum rationis, tunc tenet similitudo, si converti voluerit.

Ad secundum dicendum quod a morte naturali non est aliquis eripiendus contra ordinem iuris civilis: puta, si aliquis a suo nidice condemnatur ad mortem temporalem, nullus debet cum violenter eripere. Unde nec aliquis debet irrumperere ordinem iuris naturalis, quo filius est sub cura patris, ut cum liberet a periculo mortis aeternae.

Ad tertium dicendum quod Iudaei sunt servi principum servitute civili, quae non excludit ordinem iuris naturalis vel divini.

Ad quartum dicendum quod homo ordinatur ad Deum per rationem, per quam eum cognoscere potest. Unde puer, antequam usum rationis

0) fidelitate. - /ide Pj.
1) servi. - regum addit aK. - et om. BH.
2) reatus. - et reatus GHsK et k.
3) 7nco^onn>. - cl Theodosius 1.
4) ftoc. - Om. PADLd.

5) /Ilii invitis parentibus. - invitis parentibus Jtlii ABDEFIHKI k hu.*
Pro baptizarentur, baptizentur PDI.
6) coactione. - occasione \||| pñl. κ. occisione G. - sed persuasione om. I.
7) irrumperere. - rumpere PpCn, eripere Ci, dirumpere L.

• Cf. ad qa

• A/ iu. vi

habeat, naturali ordine ordinatur in Deum per rationem parentum, quorum curae naturaliter subiacct; ct secundum eorum dispositionem sunt circa ipsum divina agenda.

Ai» quintum dicendum quod periculum quod sequitur de praedicatione omissa non imminet nisi cis quibus commissum est officium praedi-

candi: unde in Ezechiel ♦'iraemittitur: *Specula- torem dedi te filiis Israel*. Providere autem pueris infidelium de sacramentis salutis pertinet ad pa- rentes eorum. Unde cis imminet periculum si, propter subtractionem sacramentorum, eorum parvuli detrimentum salutis patiantur.

Π : op. ixiiii.
*”§ *

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo duodecimo eiusdem quaestionis dubium duplex occurrit de conclusione: primum ex Scoto, de pueris infidelium universaliter; secundum ex Durando, de pueris infidelium aliquorum, scilicet ludacorum et servorum. Scotus siquidem, in Quarto, dist. rv, qu. ult., tenet quod princeps bene faceret si pueros infidelium invititis parentibus baptizaret, adhibitu cautela ne sequerentur homicidia, et quod nutrentur religiose. Et ratio sua est quam Auctor tangit in quarto argumento, quin scilicet Deus habet ius domini supra puerum magis quam parentes. Ergo vinculum potestatis paternae non obligat in his quae sunt contra praeceptum Dei. Non ergo propter invitos parentes prohibentur pueri a fide Dei.

Et confirmatur. Quia princeps debet cogere senum plurimum subordinaterum dominorum ad senilium superioris, si inferior dominus vult eo uti contra superiorem. Ergo maxime debet princeps zelare pro dominio servando supremi Domini, scilicet Dei. Et per consequens non solum licet, sed debet princeps auferre parvulo» in dominio parentum volentium eos educare contra cultum Dei.

u. Durandus vero, in IV *Sent.*, dist. rv, qu. in, art. i . tenet quod, licet non omnium, tamen eorum infidelium qui sunt servi, licet filios invititis patentibus baptizare, auferendo eos a parentum cura. Et ratio sua est illa quam in tertio argumento Auctor in littera facit: scilicet quia de filiis senorum potest dominus facere quod vult; ac per hoc potest eos vendere et donare prope et longe; ac per hoc, auferre a cura parentum; et tunc poterunt baptizari. Et quoniam ludaci sunt servituti addicti, ut in art. io Auctor dixit, et *Extra, De ludatis*, cap. *Et si Iudaeos*, dicitur; ideo de filiis ludacorum sequitur quod sunt invititis parentibus ab eis auferendi et baptizandi.

111. In hac materia diligentius observandum est ut distincte loquamur. Aliud quippe est tractare an pueri infidelium sint invititis parentibus baptizandi : et aliud, an pueri toles, scilicet filii servorum infidelium. Valde enim haec distant. Et quia cum Scoto de primo est quaestio, cum Durando vero de secundo, et primum est communius; ideo a primo inchoandum est.

Ad cuius evidentiam sciendum est quod, praemppposito, sicut est rei veritas, quod in puero baptizando sufficiat fide» et intentio Ecclesiae ad hoc ut baptismus valeat (quod in commentariis sequentis Libri ., Deo dante, in loco proprio, firmabitur contra Durandum), tota praesens difficultas in hoc pendere videtur, an sit contra naturalem iustitiam huiusmodi pueros auferre a cura parentum infidelium volentium eos in infidelitate nutrire, an non. Si enim est contra naturalem iustitiam, constat quod illicitum est: quia *non sunt facienda mala ut ventant bona* ♦. Et si non est contra naturalem iustitiam, nulla videtur iniuria parentibus fieri, quibus naturale ius curam filiorum dedit. Et \uctor quidem in littera super parte affirmativa se fundavit Scotus autem super negativa.

Et nota quod non est dissensio in hoc, an secundum naturalem iustitiam pueri infidelium subsint eorum curae quoad divina exercenda in puero: hoc enim manifestum est esse verum, quoniam sicut naturali ordine adultus per propriam rationem, in puer per parentum rationem ordinatur in Deum. Sed quaestio est an propter abusum huiusmodi turis naturalis privari possint aut debeant parentes ipsi abutenics tali iure. Scotus siquidem ad hoc tendit quod, quia parentes abutuntur iure suo, quia nutriunt filios in cultum infidelitatis contra Deum, ideo princeps debet

eo privare tali iure: quia faciendum est quod conservetur ius Dei contra iui parentum abutendum illo contra Deum, potius quam e converso, ut scilicet servetur ius parentum cum contumelia Dei; hic enim ordo perversus est.

IV. Ut autem clare veritas» elucescat, opus est duplici distinctione Prima est quod in subordinatis dominiis potest dominium inferioris referri in duos dominos, scilicet ad ipsum inferiorem dominum; et ad supremum dominum, in quo est omne inferius dominium. Verbi gratia, dominium unius comitis potest referri ad ipsum comitem ; et potest referri ad imperatorem, in quo est illius» dominium. Et in proposito dominium parentum supra parvulos suos potest referri ad ipsos parentes, et potest referri ad Deum, qui instituit ius naturale, quo parentibus convenit hoc dominium.

Secunda est quod dominium seu mandatum supremi domini quod per scipsum mandat seu exercet, dupliciter potest institui primo, ut salvis dominiis inferiorum impleatur; secundo, ut non obstantibus inferioribus ordinibus impicatur. Verbi gratia, potest Caesar mandare reparationem moenium dupliciter uni» modo, ut fiat reparatio salva immunitate civium ab oneribus et exactionibus novis; alio modo», non obstantibus huiusmodi immunitatibus. Et in proposito potest dupliciter intelligi Deum, qui est universorum Dominus, dominium seu legem fidei Christianae instituisse: uno modo, ut impleatur salvis naturae legibus; ulio modo, ut non obstantibus naturae legibus impicatur.

V. Ex his autem, adiuncta illa maxima, *Gratia perficit, non destruit naturam ; a, Ordo gratiae perficit, non dissolvit ordinem naturae*; manifeste apparet, primo, quod dominium parentum supra filios non est tum ipsorum quam naturae ac Dei, qui illum instituit. Ac per hoc, comparatio non est facienda inter parentes et Deum sed inter Deum institutorem naturae, et scipsum Deum institutorem fidei; uterque enim ordo in ipso et ipsius est.

Apparet secundo, quod Deus non sic legem fidei instituit ut voluerit pro ea servanda legem naturae solvi, quamvis hoc posset: sed instituit ut per media secundum naturae ordinem instituta lex fidei impicatur: ut patet ex maxima allegata; et in communi, quin divina sapientia *disponit omnia suaviter* ., et infima per media reducit in summum ♦; et in proposito, quia statuit ut adultus media propria ratione ac voluntate legem fidei impicat, quia suae curae naturaliter commissus est, puer autem media ratione et voluntate parentum, quorum curae naturaliter commissus est.

VI. Et si diceretur quod, licet Deus instituerit legem fidei non ad solvendam sed perficiendam legem naturae, absolute et simpliciter; tamci) in casu quo habentes ius naturale illo abutuntur, quia merentur privari illo, statuit legem fidei habere locum ablato ab abutentibus iure suo: - advertant sic dicentes quod hoc nihil uliud est qunm dicere quod Deus statuit legem fidei servandam non obstante lege naturae. Quoniam cum lex naturae secundum se non obstat fidei, quia *verum vero non contrahatur* ♦; ad hoc solum dicitur *non obstante lecc naturae*, propter casum in quo obstat potest propter admixtam abusionem. Idem est ergo dicere quod statuit legem fidei implendam non obstante etiam lege naturae, absolute; et in casu quo propter admixtum abusum obstat. Et propterea si primum est falsum, secundum quoque erit falsum. Unde evasio haec nulla est.

Et confirmatur. Quia in parentibus infidelium concur-

cap' 'la.

·λ π μ .Α τ »κ ·π »

- Oaimea

i«u (U«.

• Cf. Comment.
7.
d qq, i trinitat.

• Ad
to, «ct. a. cap.

runt duo: scilicet ius naturale respectu filiorum curae; et admixta infidelitas, qua nutriunt cos ad suum ritum. Et licet secundum sit malum, et in eo peccent mortaliter; et propter hoc non solum filiis, sed vita et scipsis privari possint, ita quod possent iusto annihilari: primum tamen iustum est naturaliter. Et propterea Deus, statuens ordinem gratiae ad perfectionem ordinis naturae, illud iustum naturale violari non vult, quamvis ipsi abutentes hoc mereantur .

VII. Ad rationem ergo Scoti ♦ dicitur quod processus suus habet locum tunc solum quando supremus dominus vult sibi obediri non obstante inferiori ordine. Quod non est in proposito: quoniam Deus statuit utrumque ordinem, naturae scilicet et fidei; et statuit ordinem fidei implendum ministrante sibi ordine naturae. Et propterea illis tantum imputatur hoc peccatum qui secundum naturae ordinem ud hoc tenentur. – Et sic patet quod exempla Scoti non sunt contra propositum: quia praesupponunt supremum dominum velle impleri ius supremi ordinis non obstante inferioris ordinis iure. Hoc enim etiam ipsa ratio Scoti supponit; et propterea non concludit.

Haec nitem esse de mente Auctoris, qui recte considerat verba litterae et responsiones ad argumenta, percipere potest. Propterea namque tam paucis quarto argumento satisfacisse se vidit, quia medium naturale quo puer reducendus est in Deum, assignavit. – Et hanc de primo.

VIII. Quoad secundum *, tota difficultas consistit in hoc, quia filii senorum possunt iusto cis iniuri: ablati autem iuste a cura parentum, iam nulli fit iniuria si lesu Christo per baptismum consecrentur. Ad veritatis autem evidentiam, distinguendum est inter id quod provenit ex servitute directe et per se; et id quod provenit ex ea per accidens seu ex consequenti. Cum enim servitus qua homini homo senus est civilis sit, ad ea tantum quae civilis ordinis sunt per se et directe se extendit: ut effectus causis proportionales sint. Propter quod licitum est servis comedere, colere Deum, et alia quae sunt iuris naturae et divini invitis dominis exercere. Ex consequenti autem seu per accidens, quemadmodum extenditur ad ea quae naturalis iuris sunt, ita ad ea quae divini sunt iuris. Constat autem quod dominus potest vendere parvulos senorum suorum in servos; et per hoc ex consequenti subtrahere eos curae parentum, quae est de iure naturae. Pari, immo maiori ratione, potest cos dare alicui Christiano ut consecrentur Creatori suo; et per hoc invitis parentibus ea quae sunt divini iuris in pueros exercere.

Et hanc est veritas. Et propter haec duo Auctor duabus viis in littera processit. Ex eo enim quod per se et directe servitus ad civilia se extendit, dixit quod filii Iudaeorum, quos asserit esse senos Ecclesiae, non sunt invitis parentibus baptizandi: et bene. Ex eo vero quod ex consequenti seu per accidens, post iustam subtractionem a parentibus, hoc potest esse licitum, usus est loco ab auctoritate negative: scilicet quia Ecclesia non consuevit, quia Sylvester et Ambrosius non quaesiverunt. Super qua tamen Ecclesiae consuetudine fundat doctrinam suam, reddendo illius rationem.

IX. Ad cuius pleniorum intellectum scito quod uti hac

via, ut scilicet ex consequenti pueri infidelium servorum baptizentur invitis parentibus, contingit bene et male: bene quidem, si omnia consonant recte rationi; male autem, si aliquid dissonans concurret. Et quia ut in pluribus concurrunt inulta dissona rectae rationi, ideo Ecclesia non consuevit hoc facere. Ideo in littera determinatur tam de pueris ludacorum quam aliorum infidelium simul uno contextu quod non sunt invitis parentibus baptizandi. Doctrina namque moralis secundum id quod ut plurimum convenit tradenda est.

Interveniunt autem ad minus duo dissonantia. Primum est periculum fidei in ipsis parvulis, cum fuerint adulti. Quod non evitatur ex subtractione eorum a cura parentum. Quia cum adulti fuerint et parentes suos in alia fide conspexerint, naturalis amor ut parentes invitabit; et aut vetita conversatio magis sollicitabit; aut permissa conversatio facilem viam perversioni dabit. – Secundum est infamia fidei, quasi non sit u Deo, qui corda hominum regit, ut compellere velit Ecclesia hoc modo ad fidem: cum tamen oportet sanctos *ab his qui foris sunt testimonium habere* .

Unde dicentes quod pueri ludacorum possunt invitis parentibus baptizari, adhibitis cautelis, dupliciter deficere videntur. Prima, in hoc quod cautelas ex parte auctoritatis Ecclesiae non dicunt, sed parvulorum tantum. – Secundo, quod secundum cautelas quae ut plurimum apponi non possunt, doctrinam faciunt. Cum tamen oppositum esset docendum: scilicet quod communiter non licet, sed quandoque, exclusis inconvenientibus, potest licere.

X. Et per haec patet et responsio ad obiecta, et intentio ac vis rationum litterae. Quoniam prima, ducens ad inconvenientem, universalis est simpliciter. Secunda, ostensiva, est universalis aut seclusa ratione servitutis: aut, et - melius et profundius, directe et per se loquendo, idest stando infra limites eorum ad quae directe et per se se extendit infidelium senitus, ut praedecclaratum est *

Et per hanc eadem patet quod, infra tales limites stando, optime dixit Auctor ' quod iniuria fit ludacis si filii eorum ipsis invitis baptizantur, et alia huiusmodi. Quibus non satisficit a Durando nec aliis, infra illos limites stando: licet egrediendo ad per accidens et id quod est ex consequenti ac ut in paucioribus, verum dicatur, nobis non contrarium, sed consonum. Patet namque quod Auctor fatetur Iudaeos esse servos Ecclesiae ' ; et quod parvulus sub cura parentum est aliqua res eius, et sicut animal irrationale; et quod Ecclesia non facit eis iniuriam disponendo de eis et alienando eos. Et quod plus est, cum parentes infideles liberos constet dare operam continue ad impediendum fidem Christianam in filiis, ex doctrina tradita in articulo octavo debellari possunt propter hoc.

Cum his tamen adverte, novit, quod pueri infidelium qui ad partes fidelium deferuntur et venduntur Christianis, quamvis non constet de rursus ablatione eorundem a cura parentum, quin tamen sine parentum cura, conversatione et cognitione, etiam in spe, secundum humanum cursum, sunt, absque parentibus censentur. Et propterea Ecclesia consuevit eos baptizare.

QUAESTIO UNDECIMA

DE HAERES!

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

•Cf. qu.s.Introd

Deinde considerandum est de haeresi *
Circa quam quaeruntur quatuor.
Primo: utrum hacresis sit infidelitatis species.

Secundo: de materia eius circa quam est.
Tertio: utrum haeretici sint tolerandi.
Quarto: utrum revertentes sint recipiendi.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HAERESIS SIT INFIDELITATIS SPECIES

Supra, qu. ». art. 5; Infra, qu. 109v, ut. I. id 1; IV *stut*, duL IUI, qu. U. art. i.

In primum sic proceditur. Videtur quod hacresis non sit infidelitatis species. Infidelitas enim in intellectu est, ut dictum est. Sed hacresis non videtur ad intellectum pertinere, sed magis ad vim appetitivam. Dicit enim Hieronymus *, et habetur in *Decretis*, XXIIV\ qu. m : *Hacresis gracce ab electione dicitur, quod scilicet eam sibi unusquisque eligat disciplinam quam putat esse meliorem* : electio autem est actus appetitivae virtutis, ut supra * dictum est. Ergo hacresis non est infidelitatis species,

2. Praeterea , vitium praecipue accipit speciem a fine: unde Philosophus dicit, in V *Ethic*. ♦ quod *ille qui moechatur ut furetur, magis esi fur quam moechus*. Sed finis hacresis est commodum temporale, et maxime principatus et gloria, quod pertinet ad vitium superbiae vel cupiditatis: dicit enim Augustinus, in libro *de Util. Cred.* . quod *haereticus est qui alicuius temporalis commodi, et maxime gloriae pnneipatusque sui gratia, falsas ac nonas opiniones rei gignit vel sequitur*. Ergo hacresis non est species infidelitatis, sed magis superbiae.

3. Praeterea, infidelitas, cum sit in intellectu, non videtur ad carnem pertinere. Sed hacresis pertinet ad opera carnis: dicit enim Apostolus, *ad Gal. v "* : *Manifesta sunt opera carnis. quae sunt fornicatio, immunditia* ; et inter cetera postmodum subdit, *dissensiones. sectae*, quae sunt idem quod hacreses. Ergo hacresis non est infidelitatis species.

Sed contra est quod falsitas veritati opponitur. Sed *haereticus est qui falsas vel novas opiniones vel gignit vel sequitur* * Ergo opponitur veritati, cui fides innitur. Ergo sub infidelitate continetur.

Respondeo dicendum quod nomen hacresis, sicut dictum est ; electionem importat. Electio autem, ut supra ' dictum est, est eorum quae sunt ad finem, praesupposito fine. In credendis autem voluntas assentit alicui vero tanquam proprio bono, ut ex supradictis * patet. Unde quod

est principale verum habet rationem finis ultimi: quae autem secundaria sunt habent rationem eorum quae sunt ad finem. Quia vero quicumque credit alicuius dicto assentit, principale videtur esse, et quasi linis. in unaquaque credulitate ille cuius dicto assentitur: quasi autem secundaria .sunt ea quae quis tenendo vult alicui assentire. Sic igitur qui recte fidem Christianam habet sua voluntate assentit Christo in his quae vere ad eius doctrinam pertinent. A rectitudine igitur fidei Christianae dupliciter aliquis potest deviare. Uno modo, quia ipsi * Christo non vult assentire: et hic habet quasi malam voluntatem circa ipsum finem. Et hoc pertinet ad speciem infidelitatis paganorum et Iudaeorum. Alio modo, per hoc quod intendit quidem Christo assentire, sed deficit in eligendo ea quibus Christo assentiat : quia non eligit ea quae sunt vere a Christo tradita, sed ea quae sibi propria mens suggerit. Et ideo hacresis est infidelitatis species pertinens ad eos qui fidem Christi profitentur, sed eius dogmata corrumpunt.

Ad primum ergo dicendum quod hoc modo electio ? pertinet ad infidelitatem sicut et voluntas ad fidem, ut supra * dictum est.

Ad secundum dicendum quod vitia habent speciem ex fine proximo, sed ex fine remoto habent genus et causam. Sicut cum aliquis moechatur ut furetur, est ibi quidem species moechiae ex proprio fine et obiecto, sed ex fine ultimo ostenditur quod moechia ex furto oritur, et sub eo continetur sicut effectus sub causa vel sicut species sub genere: ut patet ex his quae supra * de actibus dicta sunt in communi. Unde et similiter in proposito finis proximus haeresis est adhaerere falsae sententiae propriae: et ex hoc speciem habet. Sed ex fine remoto ostenditur causa eius, scilicet quod oritur ex superbia vel cupiditate.

Ad tertium dicendum quod, sicut haeresis dicitur ab *eligendo*, ita secta a *sectando*, sicut Isidorus dicit, in libro *Elymol.* * et ideo hacresis et secta idem sunt. Et utrumque pertinet ad opera carnis, non quidem quantum ad ipsum actum

a) *ip.ii.* — *tpte* Pd. om. pC. — Pro *Oiziito*, *fini* k.
Scxmak Tiw-nu D. T«(»mar T. V.

?) — *quo.i elatio* ABDFpK et n, *ju-ie elatio* pC.
iJ

•7-

•vcn.6.

•Qa.m.m i.

cxSx^p.Ĥ

n

Sfn Xap.'‡

f&t. Dix

m j.

exponere sacram Scripturam quam Spiritus Sanctus efflagitat qui ad hoc expositionem sacrae Scripturae intorquet ' quod contrahatur ei quod est per Spiritum Sanctum revelatum. Unde dicitur Ezcch. xm de falsis prophetis quod ζ *per-severaverunt confirmare sermonem*. scilicet per falsas expositiones Scripturae. – Similiter etiam per verba quae quis loquitur suam fidem profltetur: est enim confessio actus fidei, ut šupra dictum est. Et ideo si sit inordinata locutio circa ea quae sunt fidei, sequi potest ex hoc corruptio fidei. Unde Leo Papa, in quadam epistola *ad Eroterium Episcopum Alexandrinum* dicit: *Quia inimici Christi crucis omnibus et verbis nostris insidiantur et syllabis, nullam illis vel tenuem occasionem demus qua nos Nestoriano sensui congruere mentiantur* ρ).

An tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit * ct habetur in *Decretis*, XXIV qu. m * &' *qui sententiam suam, quamvis falsam atque per-versam, nulla pertinaci animositate defendunt. quaerunt autem cauta | sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter haereticos deputandi*: quia scilicet non habent cle-

ctionem contradicentem Ecclesiae doctrinae. Sic ergo aliqui Doctores dissensisse videntur vel circa ea quorum nihil interest ad fidem utrum sic vel aliter teneatur x; vel etiam in quibusdam ad fidem pertinentibus quae nondum erant per Ecclesiam determinata. Postquam autem essent auctoritate universalis Ecclesiae determinata, si quis tali ordinationi pertinaciter repugnaret, haereticus censeretur. Quae quidem auctoritas principaliter residet in Summo Pontifice. Dicitur enim XXIV qu. | : *Quoties fidei ratio ventilatur, arbitror ' omnes fratres nostros et coepiscopos non nisi ad Petrum, idesl sui nominis ‡ auctoritatem, referre debere*. Contra cuius auctoritatem nec fheronvmus nec Augustinus nec aliquis sacrorum Doctorum suam sententiam defendit. Unde dicit Hieronymus ‡: *Haec est fides. Papa Beatissime, quam in Catholica didicimus Ecclesia. In qua si minus per-rite aut parum caute forte aliquid positum est, emendari cupimus a te. qui Petri fidem et sedem tenes. Si autem haec nostra confessio Apostolatus tui indicio comprobatur, quicumque me culpae voluerit, se imperitum vel malevolum, vel etiam non catholicum sed * haereticum, comprobabit*.

x

' o

*

k

,

•) intorquet. – pK. rrturfMcf |»|.<. ct ■. ζ) <NoX – qui PDHxua. rj Quia inimici... mentiantur. – quodJ inimici crucu Oiritti omni- tw» Jacta et rerkb ncitr».» inilSianfur, ut ii ulla tlia vel tenuem itc^aiioneni demui. <|α» A'otonanu lentui etiam congruere mentian- tur Pa; pro Quia quod CDEĭk», quod quia G pa omnibui G ad- dit/set/f.- pro rt nlfatit, »a~ pΛ, et limllit G. ct timilem H, et timiliter |_, et i, et fi -C, et ti tant u, et tie (uullatn illi- ruinae ocrojoNcm? K.

<1 «u. – i.17. (ora- a> iMxtl ſportafa tdcis» PluT ci x<3. cauta. – tanta XBDEGHKl.pFx ct na, tota P»x. quaerunto, invenerint om. i. m) lentatur. – teneantur P. λ) lui nomina. – aj sui nominif P«a mu nominis ct honor» bI- et m: pro referre, referri Pl»C ct k. ‡ Hieron\mu». – ad Hamatum Papam >dduni Pa. * ») kJ. – et D. sed et G, eoa me Pa; ted haereticum ocu p>.

Conunentaria Cardinalis Caietani

Is articulo secundo eiusdem quaestionis, ct specialiter in responsione ad tertium, adverte diligentissime. Cum haeresis cx tribus constituatur, scilicet errore in fide pertinaci; ct duo prima, scilicet error ct sententia fidei, spectent ad intellectum, tertium uutem. scilicet pertinacia, ad voluntatem; ct hoc, superveniens praecedentibus, ita constituat rationem haeresis ut sine eo haeresis non sit. sicut nec fides sine voluntatis determinatione: manifestum primo est quod si quis sententiam fidei contrariam secundum se teneret putans se recte sentire, non intendens ab Ecclesia dissentire, talis adhaesio non est haeresis, propter defectum pertinaciae.

Sed et manifestum secundo est quoti si quis, cognoscens aliquam propositionem spectare ad fidem, puta, /*catis Naqarcnus est verus Deus*, credat esse falsam; idest, cum occurrit sibi quod non est vera, consentit tali adhaesioni qua non putat esse veram, talis adhaesio est vere et proprie haeresis. Sicut namque, praesentato concubitu cum aliena uxore, consentiens in illum crimen adulterii incurrit, ct sic de aliis; ira, praesentato errore in fide cum notitia quod est error in tide, consensus in illum haereticum constituit.

Et cx hoc patet quod pertinacia quae ponitur de ratione haeresis non importat obdurationem seu obstinationem, ut distinguitur contra infirmitatem, passionem et transitorium seu levem consensum, sicut dicimus aliquem fornicari cx passione, vel ex cholera consensisse in malum aliquod, ct non pertinaciter: sed sumitur pertinacia ut acquisalet vero consensui, praesupposita notitia quod sit error ct quod sit in fide. Sive enim cx passione, sive ex infirmitate, sive cx quacumque alia causa perveniatur ad verum consensum in

assensum propositioni contrariae fidei, cum cognitione quod sit contraria fidei, vera haeresis incurritur a Christiano. Nam talis vere pertinax pro tunc est. quoniam cognoscit Ecclesiam praecipere quod teneatur Christum esse verum Deum, ct ipse non vult pro tunc sic credere.

Si qui autem minus perspicax de hac doctrina dubitat, animadvertat quod fides ct infidelitas sunt contraria; ct quod quemadmodum illa perficitur assensu intellectus cx consensu voluntatis, ita ista perficitur in dissensu intellectus cx consensu voluntatis; ct clare videbit quod consentiens non solum opinioni contrariae fidei, sed etiam dubio de certa propositione fidei, cognito quod certo spectat ad fidem, est infidelis; ct consequenter haereticus, si erat Christiano Nihil enim eat in genere nisa mediante specie.

II. In eodem secundo articulo, in responsione ad idem tertium, adverte quod auctoritas universalis Ecclesiae determinatu a de fide principaliter residet in Summo Pontifice. Quod intelligc inquantum Summus Pontifex est: quia sic, ct non ut singularis persona, a Deo gubernatur in his quae sunt fidei, ita quod non potest determinare contra fidem. Et propterva *nec Hieronymus nec Augustinus sententiam suam contra huiusmodi determinationem defendit*. Et hinc habes quantum cavere debes a Panormitano, *Extra, de Electione*, in cap. *Significasti*, volente quod magis doctoris quam Papae sententiae, in hi» quae suat fidei, standum est. Vere ostendit illud: *Quod medicorum est promittunt medici, tractant fabrilia fabri* * – Haec nutem in tractatu quem *de Comparatione Auctoritatis Papae et Concilii* 9 fecimus, magi» ostendimus.

»rr» »15. »1».

* **

.XUII.

QUAESTIO XI, ARTICULUS IV		tot
	dem minorem pcnpicaciam; fultus nihilominus ratione »o-bda. ex qun solvuntur omne» difficultates, destiti u pencrulatione iunum et doctorum allegatorum.	
	Dunbus igitur distinctionibus in hac re utere. Prima est de occulto, quod est duplex: quoddam per se, et quoddam per accidens. Occultum per \$e est quod cx sua ratione sibi vindicat non subessc cognitioni sensitivae, a qua incipit humana cognitio, secundum quam Ecclesia iudicat. Occultum vero per accidens est quod, licet sensui subiaccut. testem tamen vel testes non habet.	
	Secunda est de actu interiori, quod dupliciter exerceri potest. Primo, solus ut cum quis vult facere malum aliquod, vel odio habet aliquem, vel discredita, ct huiusmodi, solum in corde suo. Secundo, potest exerceri ut causa commissionis vd omissionis exterioris: ut cum quis cx odio facit vel omittit facere aliquid extra, rive illud extra sit locutio sive operatio quuncumque.	
	Ex his siquidem sumendum tibi est quod, licet occultissima per accidens, ct actus interiores ut rationes exteriorum commissionum vel omissionum, subiaceant Ecclesiae iudicio ct censuris; occulta tamen per se, ut sunt actus interiores soli, ab Ecclesiae iudicio ct censuris aliena sunt. Et ratio est quin <i>homo ndet quae parent, Deus autem intuetur cor</i> , ut dicitur I <i>Reg.</i> xvi .-. Et propterca Apolitulus prohibet horum iudidum, dicens, I <i>ad Cor.</i> iv « <i>Nolite ante tempus iudicare: quousque veniat Dominus, qui manifestabit consilia cordttim</i>	
•Vm. 7.	III. Ex hi- autem patet primo, quod haereticus pcrfectiisi-	
•Vm 5.		

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM REVERTENTES AB HAERESI SINT ab ECCLESIA RECIPIENDI

I.

Quvx/t X, qilL m, -in.

Su JSaSTI [‡]	n QUARTUM s,c proceditur * Videtur quod revertentes ab haeresi sint omnino ab Ecclesia recipiendi. Dicitur enim le-	
* v<rK ..	m!-. cx persona Domini: <i>Fornicata es cum amatoribus multis: tamen revertere ad me, dicit Dominus.</i> Sed Ecclesiae iudicium est	
· '7-	iudicium Dei: secundum illud <i>Dent.</i> I ♦ <i>Ita parvum audietis ut magnum, neque accipietis cuiusquam personam: quia Dei iudicium est.</i> Ergo si aliqui fornicati fuerint per infidelitatem, quae est spiritualis fornicatio, nihilominus sunt recipiendi.	
wt>. «	2. Praeterea, Dominus, Matth. xvm * Petro mandat ut fratri peccanti dimittat non solum scpties, <i>sed usque septuagies septies</i> : per quod a	
«	intelligitur. secundum expositionem Hieronymi quod quotiescumque aliquis peccaverit. est ei dimittendum. Ergo quotiescumque aliquis peccaverit in haeresim relapsus, erit ab Ecclesia susapiendus.	
t.	3. Praeterea, haeresis est quaedam infidelitas. Sed alii infideles volentes converti ab Ecclesia recipiuntur Ergo etiam haeretici sunt recipiendi,	
τ	Sed contra est quod Decretalis dicit <i>i</i> , quod	
*;üfu 5l	<i>Posi abiurationem erroris, deprehensi fuerint in abiuratam haeresim recidissee, saeculari iudicio sunt relinquendi.</i> Non ergo ab Ecclesia sunt recipiendi.	

») quod. – quae PHD! pC cf na. – Inferio» pro hacrttbn. kacreii PACK.

p! recipiuntur. – luscipiuntur P.t.

y) didi. – didt Extra de /Lurrticit cap. Ad abdcidam i Illo» quorum D, Ad aMendam dicit P; E-ctra de Haeretici Ad aboiem-

mus in solo corde non est cxcommunicatus, nec aliarum iuris humani poenarum reo-. Si tamen peccatum haeresi», non ratione censurae annexae, ut in processu annuali Romanae curiae reservatur, sed absolute esset reservatum Papae vel episcopo; non posset talis haereticus xb inferiori absolvi quoniam reservatio non est poena, sed negatio vel ademptio iurisdictionis, qua superior potest uti in quantumcumque occultis.

Patet secundo quod, si haereticus in corde exteriori aliquo opere vel verbo peccatum suum exequatur seu dicat, statin» est excommunicanti; etiam si nullus audiat, videat aut quomodolibet percipiat nisi ipsemet. Quia tunc hac-esi peccatum non nisi per accidens est occultum Ecclesiae per se enim habet unde possit ob Ecclesia sciri, quio est peccatum exterius. Et propterca oportet confessores inquirere, cum pocnitentcs tepidi in fide qui victi tenutionibus consentiunt contra tidem occurrunt, an etiam »ccum solus ore protulerit infidelitatem suam quando in illa erat.

Patet tertio quod, cum prohibetur inquisitoribus quod odio vel amore, etc., non omittant procedere contra hac-retiens, vub excommunicationis lotae sententiae poena; non excommunicatur actus interior solus, xcd actus exterior, puta impositio vel omissio, cx interiori odio vel amore procedens. Et simile est in aliis.

Et in hoc decepta videtur glossa allata -, quia non distinxil inter cor solum ct cor ut rationem extrinsed, nec inter occultum per se ct occultum per accidens, ut nos fecimus.

Respondeo dicendum quod Ecclesia, secundum Domini institutionem, caritatem suam extendit ad omnes, non solum amicos, verum etiam inimicos ct persequentes: secundum illud Matth. v ♦ *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt ros.* Pertinet autem ad caritatem ut aliquis bonum proximi ct velit et operetur. Est autem duplex bonum. Unum quidem spirituale, scilicet salus animae. quod principaliter respicit caritas; hoc enim quilibet ex caritate debet alii velle. Unde quantum ad hoc, haeretici revertentes, quotiescumque relapsi fuerint, ab Ecclesia recipiuntur ad poenitentiam, per quam ? impenditur cis via salutis.

Aliud autem est bonum quod secundario respicit caritas, scilicet bonum temporale: sicut est vita corporalis, possessio mundana, bona fama, et dignitas ecclesiastica sive saecularis. Hoc enim non tenemur l cx caritate aliis velle nisi in ordine ad salutem aeternam ei eorum et aliorum. Unde si aliquid de huiusmodi bonis existons in uno impedire possit aeternam salutem in multis, non oportet quod ex caritate huiusmodi bonum ei velimus, sed potius quod velimus cum illo carere: tum quia salus aeterna praeferenda est bono temporali ; tum quia bonum multorum praefertur bono unius. Si autem haeretici revertentes semper reciperentur ut conservarentur in vita ct aliis

dam it cap. Krcommunicamu» I inxrgo G – Ptt> rwiJ/w, rciud-Jiw »G rcdididiu II, dectdiuc P.

ò) per quam. – poitquam L. – Pro impenditur eu ria, impeditur eü vita E: fsvsi talutii D addit Extra de Haer. cap mcamui ti.

a) tenemur. – /mrafar P,

0
• ytr »u
η

temporalibus bonis, posset in praciudicium salutis aliorum hoc esse: tum quia, si relaberentur, alios inficerent; tum etiam quia, si sine poena evaderent, alii securius in haeresim relaberentur: dicitur enim *Eccle.* vili ♦ *Ex eo quod non cito profertur contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.* Et ideo Ecclesia quidem primo revertentes ab hacresi non solum recipit ad poenitentiam, sed etiam conservat cos in vita; et interdum restituit eos dispensative ad ecclesiasticas dignitates quas prius habebant, si videantur vere conversi. Et hoc pro bono pacis frequenter legitur esse factum. Sed quando recepti iterum § relabuntur, videtur esse signum inconstantiae eorum circa fidem. Et ideo ulterius redeuntes recipiuntur quidem ad poenitentiam, non tamen ut liberentur a sententia mortis.

Ad primum ergo dicendum quod in iudicio Dei semper recipiuntur redeuntes: quia Deus scru-

tator est cordium, et vere redeuntes cognoscit. Sed hoc Ecclesia imitari non potest. Praesumit autem l eos non vere reverti qui, cum recepti fuissent, iterum sunt relapsi. Et ideo cis viam x salutis non denegat, sed a periculo mortis eos non tuetur.

An secundum dicendum quod Dominus loquitur Petro de peccato in eum commisso, quod est semper dimittendum, ut fratriλ redeunti parcatur. Non autem intelligitur de peccato in proximum vel in Deum commisso, quod *non est nostri arbitrii dimittere*, ut Hieronymus * dicit; sedµ in hoc est lege modus statutus, secundum quod congruit honori Dei et utilitati proximorum.

Ad tertium dicendum quod alii infideles, qui nunquam fidem acceperant, conversi ad fidem nondum ostendunt aliquod signum inconstantiae circa fidem, sicut haeretici relapsi. Et ideo non est similis ratio de utrisque.

* C'©.*.Ori*.
ntMtLiiMm.

o alii. – aliqui lmi: pro relaberentur, labertntur Pa.
η) Ex eo quod. – Etenim quia P.
û) iterum. – interdum ABDEFGJLpCK et mut.
i) autem. – enim Pa.

i) viam. – rifam P.
λ fratri. ~ rit»? AllDEFHpCK et x. om. GILaCK.
p <ed. – ttd etiam P. – Pro lege, in lege UC ei «, j ltgc Pi».

QUAESTIO DUODECIMA
DE APOSTASIA

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

einde considerandum est de apostasia.*
Et circa hoc quaeruntur duo.
Primo: Utrum apostasia ad infidelitatem per-
tineat.

Secundo: Utrum propter apostasiam a fide
subditi absolvantur a dominio praesidentium
apostatarum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM APOSTASIA PERTINEAT AD INFIDELITATEM

Ad primum sic proceditur. Videtur quod
apostasias non pertineat ad infidelitatem.
Illud enim quod est omnis peccati prin-
cipium non videtur ad infidelitatem per-
tinere: quia multa peccata sine infidelitate exi-
stunt. Sed apostasia videtur esse omnis peccati
principium: dicitur enim Eccli. * *Initium su-
perbiae hominis apostatare a Deo*; et postea sub-
ditur *. *Initium omnis peccati superbia*. Ergo
apostasias non pertinet ad infidelitatem.

2. Praeterea, infidelitas in intellectu consistit.
Sed apostasia magis videtur consistere in exte-
riori opere vel sermone, aut etiam in interiori vo-
luntate: dicitur enim Prov. vi ♦ *Homo apostata
vir inutilis, gradiens ore perverso, annuit oculis,
terit pede, digito loquitur, pravo corde machinatur
malum, et in omni tempore iurgia seminat*. Si
quis etiam se circumcideret, vel sepulcrum Mahu-
meti adoraret a. apostata reputaretur. Ergo apo-
stasia non pertinet directe ad infidelitatem.

3. Praeterea, haeresis, quia ad infidelitatem
pertinet, est quaedam determinata species infi-
delitatis. Si ergo apostasia ad infidelitatem per-
tineret, sequeretur quod esset quaedam deter-
minata species infidelitatis. Quod non videtur,
secundum praedicta *. Non ergo apostasia ad in-
fidelitatem pertinet.

Sed contra est quod dicitur Ioan. vi * *Multi
ex discipulis eius abierunt retro*, quod est apo-
statare, de quibus supra ♦ dixerat Dominus: *Sunt
quidam ex vobis qui non credunt*. Ergo apostasia
pertinet ad infidelitatem.

Respondeo dicendum quod apostasia importat
retrocessionem quandam a Deo. Quae T quidem
diversimode fit, secundum diversos modos qui-
bus homo Deo coniungitur. Primo namque con-
iungitur homo Deo per fidem; secundo, per
debitam et subiectam voluntatem ad obediendum
praeceptis eius; tertio, per aliqua specialia ad
supercrogationem perlinentia, sicut per religio-
nem et clericaluram vel sacrum ordinem. Re-

moto autem posteriori remanet prius, sed non
convertitur. Contingit ergo aliquem apostatare a
Deo retrocedendo a religione quam professus est,
vel ab ordine quem suscepit: et haec dicitur apo-
stasia religionis seu ordinis. Contingit etiam ali-
quem apostatare a Deo per mentem repugnan-
tem divinis mandatis. Quibus duabus apostasiis
existentibus, adhuc potest remanere homo Deo
coniunctus per fidem. Sed si a fide discedat, tunc
omnino a Deo retrocedere videtur. Et ideo sim-
pliciter et absolute est * apostasia per quam ali-
qui.» discedit a fide, quae vocatur apostasia per-
fidiae. Et per hunc modum apostasia simpliciter
dicta ad infidelitatem pertinet.

Ad primum ergo dicendum quod obieccio illa
procedit de secunda apostasia, quae importat vo-
luntatem a mandatis Dei resilientem, quae inve-
nitur in omni peccato mortali.

Ai> secundum dicendum quod ad fidem pertinet
non solum credulitas cordis, sed etiam protestatio
interioris ζ fidei per exteriora verba et facta: nam
confessio est actus fidei. Et per hunc etiam mo-
dum quaedam exteriora verba vel opera ad infi-
delitatem perlinent, inquanium sunt infidelitatis
signa, per modum quo signum sanitatis sanum
dicitur T. Auctoritas autem inducta, etsi possit
intelligi de omni apostasia, verissime tamen con-
venit in apostasia a fide. Quia enim fides est
primum fundamentum sperandarum rerum, et sine
fide impossibile est placere Deo *. sublata fide, ni-
hil remanet in homine quod possit esse utile ad sa-
lutem aeternam: et propter hoc primo dicitur \
Homo apostata vir inutilis. Fides etiam ' est vita
animae: secundum illud Rom. I * *Iustus ex fide*
vivit. Sicut ergo, sublata vita corporali, omnia
membra et partes hominis a debita dispositione
recedunt: ita, sublata vita iustitiae, quae est per
fidem, apparet inordinatio in omnibus membris.
Et primo quidem in ore, per quod maxime ma-
nifestatur cor: secundo, in oculis; tertio, in in-
strumentis motus M; quarto, in voluntate, quae ad

a) adoraret. — abhurreat BGHLPACFK, honoraret ISGK et K.
ii) ex discipulis. — discipularum P.
γ) Quae. — <ju: ABEFP
B; est. — erit P.
<) perjūdiac. — per jidem PDEpCK et a; perfidiae... apostasia om.
lpF. — Pro per, iccundunt PC»K < a.

Q interioris. — exterioris Pa et bodic G ac corrigit.
η) dicitur. — dicatur ABFHI.pCKfpx J.
o) primo dicitur. — dicitur prima Da. dicitur /Yov. n PG.
t) etiam. — enim P.
<) matus. — moti» Gk. motivb P.

malum tendit. Et ex his sequitur quod iurgin seminet. alios intendens separare u fide, sicut et ipse recessit.

Ad tertium dicendum quod species alicuius qualitatis vel formae non diversificatur per hoc quod est terminus motus a quo vel ad quem: sed potius e converso secundum terminos motuum

species attenduntur. Apostasia autem respicit λ infidelitatem ut terminum ad quem est motus recedentis a tide. Unde apostasia non importat determinatam speciem infidelitatis, sed quondam circumstantiam aggravantem: secundum illud II A/. n * *Melius erat eis veritatem non cognoscere 'v»". n quam post agnitam * retroire.* p

λ) respicit. – Om. ABDEHIpCK, u habet ad (infidelitatem ut ad} G, Importat cd. a. cl ita po»t a fide L, recipit P.

μ) aptitam. – copiitam Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In primo articulo quaestionis duodecimae dubium primo
I occurrit de apostasia ab ordine, an constitutus in mino-
ribus seu prima tonsum peccet relinquendo statum cleri-
calem. Videtur enim quod sic. Primo, quia quaelibet apo-
stasia peccatum est, ut in littera dicitur. Immo de omni npo-
stasia dicitur - quod potest intelligi illa auctoritas *Pror.* vi,
Homo apostata vir inutilis etc.; ex quo habetur quod non
solum est peccatum, sed etiam mortale peccatum. – Se-
cundo, quia facit contra id quod in susceptione primae ton-
surae suscepit, scilicet: *Domitius pars haereditatis meae.*-
Tertio, quia multae auctoritates ad hoc afferuntur.

II. Ad evidentiam huius quaestionis, sciendum est quod
relinquere clericatus seu ordinum minorum statum et exer-
citium, cum importet retrocessionem a bono supcrrogu-
tionis quidem ante susceptam tonsurum vel ordinem, de-
bito autem post susceptum ordinem aut tonsuram (ex
quo enim accitus est in sortem divinam, debitor factus est
sui in ministrum Dei), secundum se non est de genere
bonorum nec indifferentium, sed male sonantium; non ita
quod sit per se malum, sicut mendacium, quia in nulli»
necessitate posset licere; sed ita quod solitarie sumptum
malum sit, adjuncta tamen aliqua conditione honestari pos-
sit. Et hoc patet ex eo quod pro aliqua necessitate licite
aliquis post primam tonsuram et ordinem minorem pos-
set retrocedere: ut «i pro pace regni oporteret esse biga-
mum, vel aliquid huiusmodi.

III. Et quoniam ratio debiti iustitiam constituit, et eius vio-
latio iniustitiam, luxtii modum debiti attendenda est natura
peccati. In huiusmodi autem clericis tria inveniuntur debitum:
primo, quod ipsi sint ministri Dei, secundo, quod exerceant
ministeria sua. tertio, quod deferant signa ministerii, puta
habitum et tonsuram. Et quoniam ad primum consecrati
sunt per sacramentum ordini», vel quasi consecrati per sa-
cramentalc, scilicet primam tonsuram, ab hoc retrocedere
peccutum mortale est: quoniam hoc non fit nisi contemptu
sacramenti et sacramntulium, cum neutrum iteretur.

A secundo autem recedere, absque contemptu, quoti-
diana experientia, qua multi eorum nunquam exercent
ectos suos, nbsque remorsu et reprehensione conscientiae,
testatur non esse damnabile.

A tertio autem retrocedere quod non sit mortale, ex
eo probatur quia hoc cat ex iure positivo, et nec praecep-
to nec voto firmatum, nec punitum. Manifestantur haec
ex eo quod licite huiusmodi clerici contrahunt matrimo-
nia et adeo licite ut gaudeant etiam privilegio clericali,
ut patet *Extra, de Clericis Coniugatis*, in cap. i. in Sexto,
si tamen deferunt habitum et tonsuram. Ex hoc autem
quod licite ducere possunt uxores, sequitur quod licite po-
nunt se in statu in quo minus plene possunt Deo mini-
strare, ut patet in *Decretalibus*, eodem tit. in cap. *Di-*
versis; et in quo oportet eos saecularibus negotiis immi-
sceri, ut patet ibidem in cap. *Ioannes*. Ex hoc vero sequi-
tur ulterius, ut textus nunc dictus deducit, quod *tonsura*
ipsius talia exercentis in ministern clericalis vituperium
redundaret. Et sic non solum qui in aetate minori ton-
suram susceperunt, ut in cap. *Ut consultationi*; sed abso-
lute clerici in minoribus qui nolunt esse clerici, ex man-
dato iuris non coguntur nd habitum et tonsuram. Et sic
de primo ad ultimum infertur: Ergo retrocedere ab habitu
et - tonsura huiusmodi non est praeceptum aut punitum a

iure. – Et licet nec veniale peccatum videatur, ex quo li-
cite ingreditur statum coniugalem, in quo oportet homi-
nem communiter saecularibus negotiis immisceri, et con-
sequenter relinquere habitum et tonsuram, ut Decretalis
dicit; veritas tamen videtur quod secundum indulgentiam,
qua venialia permittuntur, huiusmodi habitus et tonsurae
dimissio fiat, sicut et implicatio in negotiis saecularibus.

IV. Ad primum ergo in oppositum *, negatur quod
huiusmodi retrocessio sit apostasia. Ad apostasiam enim
requiritur non quahscumque, sed criminosa retrocessio;
qualis non est ista quoc est sine peccato mortali. Unde
Auctor in littera, licet, enumerando modos conjunction^
ad Deum, dixerit *per religionem et clcricaturam vel sa-*
crum ordinem; in eligendo tamen species apostasiae, nul-
lam fecit mentionem de clericatum, sed solum de religione
et ordine; insinuans per hoc quod apostata hoc modo non
est nisi qui a sacro ordine vel professione religionis retro-
cedit. – Et confirmatur auctoritate iuris, *Extra, de Apostat.*.
in capitulis *Tuae* et /1 *nobis*, ubi putet quod apostasiam ob
ubicctum habitum crimen, infamia et punitio coactiva con-
comitantur, quae procul sunt a retrocessione de qua est
sermo.

Ad secundum dicitur quod, licet retrocedens a statu cle-
ricali non prosequatur sortem Domini quam inchoavit, et
propterca peccet vcninliicr, ut dictum est -; non tamen ex
hoc sequitur quod peccet mortaliter: quia nec praecepto
nec voto ad prosecutionem adstringitur.

Ad tertium dicitur quod nulla est auctoritas authentica
in contrarium, quantum viderim. Immo Ricardus, qui alle-
gatur in Quarto, dist. xxiv, non invenitur hoc dicere.

V. In eodem primo articulo adverte quod, cum apo-
stasia a religione sit retrocessio n religione; et aliud sit
retrocedere religione, et aliud retrocedere ab hac reli-
gione consequens est quod si quis a sua religione retroce-
dat in aliam laxiorem intrans, non sit apostata a religione;
ac per hoc non incurrit poenas contra apostatas statutas.
Quamvis si ab ordine mendicantium nd aliquam monacha-
lem religionem, praeterquam Carthusienscm. transeat absque
debita licentia, sit excommunicatus, non propter apostasia-
m. sed propter transitum talem, iuxta statutum Mar-
tini IV .

VI. In eodem primo articulo dubium occurrit de apo-
stasia a religione, an religiosus recedens inconsulto praelato
suo, et non subiicicns se alterius obedientiae. sit apostata
proprie. Et videtur quod sic, auctoritate Innocentii * in
cap. tin. *de Renun.*, et in cap. *Intelleximus, de Aetat. et*
Quai. Ordin. Verum si diligenter considerata fuerit ratio
apostasiae, distinguere oportet. Quia religiosum cum ha-
bitu sine licentia et alterius obedientia manere dupliciter
contingit. Primo, eo animo et intentione ut religiosus am-
plius non sit. Et talis est verus apostata. Nec excusatur ab
apostasia et censuris annexis ex hoc quod defert habitum:
sed tenetur ad omnia ad quae tenentur apostatae sine ha-
bitu. – Secundo, contingit quod non recedat, nec vagetur
extra, animo retrocedendi a religione, sed propter praela-
torum forte rigorem. aut propter libidinem vagandi, aut
aliquid huiusmodi. Et talis non est apostata, sed fugitivus
et vagus. Et quod hoc sit verum, patet ex hoc quod apo-
stasia consistit in retrocessione a religione; ac per hoc, qui
retrocessioni a religione nunquam consensit, nunquam apo-

' Kent. in»,
JrHtr.rt fW-
is Rri., eus
Ceam.

• Op.Orric n
Hunni. Qerc.

k
n
•
c
i

«
u
p

•>
V.
tai
X\

si.

μ

•a q. 4UO“ actu» exterior sola denominatione ab netu interiori dicitur talis *, puta fidelis et infideli», *sicut signum sanitatis sanum*. Et acito quod exercens signa infidelitatis ex omore jut jc Mannino papa habetur quod posuit tura idolis ·)

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PRINCEPS PROPTER APOSTASIAM A EIDE AMITTAT DOMINIUM IN SUBDITOS. ITA QUOD EI OBEDIRE NON JENTANTUR

11.

• Cl. can. *IkI/a* - MU, out. XI, qu. in. - Vide Au< in Burv. ver>.5.

T

• b Cone. Ro:u. V · Cf. eaz s'at iintftonpw.CBn·. XV. qu. it.

»

• Tit *de Haere* l.

• Qu. ». act. IO.

susiam incurrit: quamvis incurrat peccatum inobedientiac et rebellioni» contra praeceptum praelati exeundo. Sicut etiam stans in claustro et nolent pertinaciter obedire praelato aliquid iusto praecipienti. rebellis est, non apostata. Propter quod, dictum Innocentii in primo casu vcrificatur: et in illo sensu tantum puto ipsum intendere, qui delationem habitus non excusare apostasiam docere volebat.

VII. In responsione ad secundum confirmationem habes 4UO“ actu» exterior sola denominatione ab netu interiori dicitur talis *, puta fidelis et infideli», *sicut signum sanitatis sanum*. Et acito quod exercens signa infidelitatis ex omore jut jc Mannino papa habetur quod posuit tura idolis ·)

SD SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod princeps propter apostasiam a fide non amittat dominium in subditos, quin ei teneantur obedire. Dicit enim Ambrosius l * quod *Iulianus imperator, quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites* P, *quibus cum dicebat: i Producite aciem pro defensione reipublicae* », *obediebant ei*. Ergo propter apostasiam principis subditi non absolvuntur ab eius dominio.

2. Praeterea> apostata a fide infidelis est. Sed infidelibus dominis inveniuntur aliqui sancti viri fideliter l servisse: sicut Ioseph Pharaoni, et Daniel Nabuchodonosor, et Mardochaeus Assuero. Ergo propter apostasiam a fide non est dimittendum quin principi ubediatur a subditis.

3. Praeterea, sicut per apostasiam a fide receditur a Deo, ita per quodlibet peccatum. Si ergo propter apostasiam a fide perderent principes ius imperandi subditis fidelibus, pari ratione propter alia peccata hoc amitterent. Sed hoc palet esse falsum. Non ergo propter apostasiam a fide est recedendum ab obedientia principum.

Sed contra est quod Gregorius VII dicit ♦ *Nos. sanctorum praedecessorum statuta tenentes, eos qui excommunicatis fidelitate aut sacramento 4 sunt constricti. Apostolica auctoritate a sacramento absolvimus, et ne sibi fidelitatem observent omnibus modis prohibemus, quousque ad satisfactionem veniant*. Sed apostatae a fide sunt excommunicari, sicut et haeretici: ut dicit Decretalis ‘ *Ad abolendam* *. Ergo principibus apostatantibus a fide non est obediendum.

Respondeo dicendum quod, sicut supra ‘ dictum

a) *Ambroiut.* – *et lut>Hur* A7 *ju* vi tJJuni Rl et k.i.
j») *militet.* – *multat* B1 *militaret* l.
y) *Jtdditcr.* – *infideliter* ABDEpCFHK.
tacrameuto. – *htramenti tacramentu* Pa.
<) *Decretalis.* – *Extra de Haeretici*» ufdunt Fixa et mxrgo C.

peccat mortaliter, etiam si sit timor cadens in constantissimum virum: nullu» enim timor excusat ab his quae sunt secundum se mala, quale est sacrificium idolorum. Et licet talis non peccet peccato infidelitatis interiori, peccat tamen peccato infidelitatis exteriori, non opposito fidei, sed opposito fidei confessioni. Et propterea, licet talis non sit haereticus nec idololatra secundum mentem, est tamen idololatra uctu exteriori, et subicctus iuribus Dei et hominum contra idololatras quia homo iudicat ea quoc extra sunt, et Deus voluntatem consentientem in exterius sacrificium contra se. Mitius tamen exercenda sunt, propter timorem, iura contra ipsum.

est, infidelitas secundum scipsam non rt-pugnat dominio, eo quod dominium introductum est de iure gentium, quod est ius humanum; distinctio autem fidelium et infidelium est secundum ius divinum, per quod non tollitur ius humanum. Sed aliquis per infidelitatem peccans potest sententialiter ius dominiiç amittere, sicut et quandoque propter alias culpas. Ad Ecclesiam autem non pertinet punire infidelitatem in illis qui nunquam fidem susceperunt: secundum illud Apostoli. l *ad Cor.* v : *Quid mihi de his quiforis sunt indicare?* • V«v 0 Sed infidelitatem illorum qui fidem susceperunt potest sententialiter punire. Et convenienter in huc puniuntur quod subditis fidelibus dominari non possint l: hoc enim vergere posset in magnam fidei corruptionem; quia, ut dictum est ♦ *homo apostata suo 4 corde machinatur malum et iurgia seminat*, intendens homines separare a fide. Ei ideo quam cito aliquis per sententiam denuntiatur excommunicatus propter apostasiam a fide, ipso facto eius subditi sunt absoluti a dominio eius et iuramento fidelitatis quo ei tenebantur.

Ad primum ergo dicendum quod illo tempore Ecclesia, m sui novitate, nondum habebat potestatem terrenos principes compescendi. Et ideo toleravit fideles Iuliano Apostatae obedire in his quae non l erant contra fidem, ut maius fidei periculum vitaretur.

Ad secundum dicendum quod alia ratio est de aliis infidelibus, qui nunquam fidem susceperunt, ut dictum est *.

Ad tertium dicendum quod apostasia a fide totaliter separat hominem a Deo. ut dictum ẽst quod non contingit in quibuscumque aliis peccatis.

• A/-- *r<. S.

• fa .oηηott-

• Ait. *fwced.*

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestioni duodecimae dubium occurrit, an propter excommunicationem ex quacumque causa iustd, an solum propter excommunicationem ex causa apostasiae a fide, dominium amittatur. Et est ratio dubii quia in *Decretis*, XV qu. vj, can. ATox *sanctorum*, quod Auctor in liltcn» ‘ affert, et in cun *hiratos*, absolute dicitur quod excommunicatio absolvit a iuramento fidelita-

• Ars- s<d t<<

Scmmam Turot. D. TtioMAt T. V.

lis, donec excomniunicaius dominus ad satisfactionem veniât. Et in tantum hoc acceptatur ut canonique dubitent an etiam absolvat a debito solvendi mutuum acceptum. ~ Ex altera pane occurrit quod Auctor speciale aliquid de apostasia videtur velle dicere. In cuiu» signum, in responsione ad tertium dicit quod non est eadem ratio de apostasia et aliis criminibus.

AJ hoc dicitur quod in lue re sunt duo: scilicet crimen, er sententia Ecclesiae. Et quoniam de crimine directe spectat ad theologum, de sententia autem extensive et secundario; idcirco littera de demerito criminis intelligendu est quod speciale aliquid quaerit et dicit. Potest enim Ecclesia non solum propter hoc, sed propter alia crimina, ut etiam in littera dicitur, eandem poenam imponere. Quin igitur crimen apostasiae a fide demeritum hoc sibi vindicat, quia totaliter separat a Deo, et omnis aequitas postulat ut violanti talem Deo abstrahatur fides aliorum; ideo hoc specialiter de apostasia decusum est. Non tamen dictum est quod pro sola apostasia poena haec incurratur: nec locus ab auctoritate negative vnlidus est. – Quia vero Ecclesia in allegatis iuribus voluit quod excommunicentur absolute, ac per hoc ex quacumque causa, incurrant eandem poenam; ideo ex parte sententiae Ecclesiae nihil est speciale in apostasia quod non est in excommunicatione propter alia crimina.

II. In eodem articulo, circa illa verbo. *Et ideo quam cito aliquis per sententiam denuntiatur excommunicatus propter apostasiam a fide, ipso facto eius subditi sunt absoluti a dominio et iuramento* etc., dubium duplex occurrit. Primum est, an exigatur denuntiatio ad hoc quod subditi absoluti sint a dominio et iuramento. – Secundo, supposito quod sic, «an exigatur denuntiatio talis poenae, scilicet quod est privatus dominio et iure iurisdictionis: vel sufficiat denuntiatio censurae, scilicet quod est excommunicatus etc.

Et est ratio dubii utriusque ex littera, quin exprimitur denuntiatio, et hoc quoad primum; et denuntiatio solius censurae, et hoc quoad secundum.

In oppositum autem est quin aut ad obligationem poenarum a iure per latam sententiam definiturum exigatur declaratio, aut non. Si non exigitur, ergo non est expectandu denuntiatio; sed quilibet cui constat principem fecisse aliquid propter quod perseverat in excommunicatione, est absolutus. etc. Si vero exigitur, ergo non sufficit declaratio quod excommunicatus, sed exigitur declaratio quod incurrerit poenas consequentes.

III. Ad hoc dubium, quamvis canonici irum sit. pro simplicium tamen instructione. et ne exurgant scrupulus sollicitans et vexem conscientia timoratas, dicitur quod, quin

regulariter in poenis quae non sunt ecclesiasticarum censurarum requiritur declaratio iudicis ad executionem poenarum, ut in cap. *Cum secundum, de Haeret.*, in Sexto, habetur; et sufficiat, ut ibidem dicitur, sententia iudicis super crimine ad executionem: ideo indubie tenendum est et quod exigitur declaratio seu denuntiatio iudicis, et quod sufficit declaratio criminis seu excommunicationis, cui conjuncta est non iure talis poena; ume enim in »tio principali intelligitur declaratum accessorium.

Dixi autem *regulariter*, quia Panormitanus, in cap. *Cum non ab homine, Extra, de Iudic.*, excipit casum quando factum est notorium, ut nulla sit opus declaratione. Et a Felino, in cap. *Kodulphus, de Esecnp.*, multa ad hoc firmandum afferuntur. Periculosa tamen videtur mihi huiusmodi exceptio. Quia quoniam notorium facti toleratur a indice, tolerandum quoque insinuat privatis. Pervermque ordo statuitur, ut privati teneantur facere quod superior timet attentare: quod eveniret si, principe existente notarius haeretico, Ecclesia tacens vellet subditos illi non parere.

Accedit ad hoc quod sententia declaratoria non semper exigitur propter facti aut iuris incertitudinem. Alioquin quando esset evidenter facti absque hoc quod esset notorium. non esset opus declaratione: quod est falsum. Sed exigitur propter auctoritativam manifestationem, ut quod auctoritas publica inchoavit lege, auctoritas publica perficiat indice. Quo fit ut alterum de duobus dicendum sit, post factum damnatum a iure evidenter etiam constans; aut iudicis sententiam declarativam requiri; aut notorietatem acquiparare sententiae declaratorii iudicis. Quod quantum id claritatem notitiae est verum: sed quantum ad auctoritatem claritatis, nescio esse, nec credo verum. Puto tamen distinguendum inter posse et debere; et quod quando est nota notorium quod nullus possit tergiversatione excusari, possit executio fieri, non tamen teneantur ad executionem, quoniam index tolerat; ut tamen notorium facti sortiatur effectum sententiae declaratoriae quantum ad manifestationem, et non quantum ad auctoritatem.

Et in praesentis poenae diligenter adverte quod oportet perseverantiam censurae esse notoriam: quia textus dicit, *usque ad satisfactionem* et, *quandiu excommunicatus*

QUAESTIO DECIMATERTIA
DE BLASPHEMIA IN GENERALI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de peccato blasphemiae, quod opponitur confessioni fidei *
Et primo, de blasphemia in generali; secundo, de blasphemia quae dicitur peccatum in Spiritum Sanctum

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum blasphemia opponatur confessioni fidei.

Secundo: utrum blasphemia semper sit peccatum mortale.

Tertio: utrum blasphemia sit maximum peccatorum .

Quarto: utrum blasphemia sit in damnatis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM BLASPHEMIA OPPONATUR CONFESSIONI FIDEI

Ad primum sic proceditur. Videtur quod blasphemia non opponatur confessioni fidei. Nam blasphemare est contumeliam vel aliquod convicium inferre in iniuriam Creatoris. Sed hoc magis pertinet ad malevolentiam contra Deum quam ad infidelitatem. Ergo blasphemia non opponitur confessioni fidei.

2. Praeterea, ad Ephes. iv, super illud , *Blasphemia tollatur a vobis*, dicit Glossa : *quae fit in Deum per in sanctos*. Sed confessio fidei non videtur esse nisi de his quae pertinent ad Deum, qui est fidei obiectum. Ergo blasphemia non semper opponitur confessioni fidei.

3. Praeterea, a quibusdam dicitur quod sunt tres blasphemiarum species: quarum una est cura attribuitur Deo quod ei non convenit; secunda est cum ab eo removetur quod ei convenit; tertia est cum attribuitur creaturae quod Deo appropriatur. Et sic videtur quod blasphemia non solum sit circa Deum, sed etiam circa creaturas. Fides autem habet Deum pro obiecto. Ergo blasphemia non opponitur confessioni fidei.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I ad Tim. i ♦ *Prius fui blasphemus et persecutor*; et postea subdit: *ignorans feci in incredulitate*. Ex quo videtur quod blasphemia ad infidelitatem pertineat.

Respondendo dicendum quod nomen blasphemiae importare videtur quandam derogationem alicuius excellentis bonitatis, et praecipue divinae. Deus autem, ut Dionysius dicit, I cap. *de Dip. Nom.* , est ipsa essentia bonitatis T. Unde quidquid Deo convenit pertinet ad bonitatem ipsius; et quidquid ad ipsum non pertinet longe est a ratione perfectae bonitatis, quae est eius essentia. Quicumque igitur vel negat aliquid de Deo quod ei convenit, vel asserit de eo quod ei non convenit.

derogat divinae bonitati. Quod quidem potest contingere dupliciter: uno quidem modo, secundum solam opinionem intellectus; alio modo, coniuncta quadam affectus detestatione, sicut e contrario fides Dei per dilectionem perficitur ipsius. Huiusmodi igitur derogatio divinae bonitatis est⁴ vel secundum intellectum tantum; vel etiam secundum allectum. Si consistat tantum in corde, est cordis blasphemia. Si autem exterius prodeat per locutionem, est oris blasphemia. Et secundum hoc blasphemia confessioni opponitur.

Ad primum ergo dicendum quod ille qui contra Deum loquitur convicium inferre intendens, derogat divinae bonitati non solum secundum veritatem intellectus, sed etiam secundum pravitatem voluntatis detestantis et impediens pro posse divinum honorem. Quod est blasphemia perfecta.

Ad secundum dicendum quod sicut Deus in sanctis suis laudatur, inquantum laudantur opera quae Deus in sanctis efficit; ita et blasphemia quae fit in sanctos ex consequenti in Deum redundat.

Ad tertium dicendum quod secundum illa tria non possunt, proprie loquendo, distingui diversae species peccati blasphemiae. Attribuere enira Deo quod ei non convenit, vel remove ab eo quod ei convenit, non differt nisi ζ secundum affirmationem et negationem. Quae quidem diversitas habitus speciem non distinguit: quia per eandem scientiam innotescit falsitas affirmationum et negationum, et per eandem ignorantiam utroque modo erratur, cum *negatio probetur per affirmationem*. ut habetur I *Poster.* . Quod autem ca¹ quae sunt Dei propria creaturis attribuantur, ad hoc pertinere videtur quod aliquid ei attribuitur quod ei non conveniat. Quidquid enim est Deo proprium est ipse Deus: attribuere ergo I id quod Dei proprium est alicui creaturae est ipsum Deum dicere idem creaturae.

a) *peccatorum*. — *peccatum* PDEIK
£) *incredulitate*. — me j addit P.
γ) *bonitatis*. — *verae*. konitatit p.
3) *at*. — Om. ARCDFGIIKk.
r) *veritatem*. — *vanitatem* P; aliquae editwme» /oleitatem vel /eritatem.

ζ) *differt* nui. — mm differt ABEFI.pKx. *differt* C. kom di/erunt cd. a, nom differunt witi P.
rj *affirmationum*. — et *affirmationum* EU.
0) *erratum*. — rrni/urac D. — Pro ei utroque luco, e' AK.
1) *trfn*. — autem Phx, nm. px. — tn idem, eundem Λ.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis decimoctertiae dubium multiplex occurrit circa distinctionem in littera factam de blasphemia in opinione tantum vel etiam cum detestatione affectus, et illius membra. Et primo, circa ipsam distinctionem, quia insufficiens videtur: quoniam deficit tertium membrum, scilicet in detestatione affectus tantum. Nam contingit divinae bonitati derogare tripliciter: primo, intellectu tantum, scilicet opinando de eo falsum; secundo, addendo falsae opinioni detestationem voluntatis, tertio, absque falsa opinione, exercendo solam detestationem voluntatis, ut communiter fit a Christianis blasphemis. Dicentes enim quod non potest facere Deus, non ideo dicunt quia credunt Deum non posse facere: sed in detestationem divinae potentiae, loquuntur oppositum eius quod credunt. Quare ergo in littera non numerantur nisi duo prima?

H. Secundum dubium est circa primum membrum, scilicet *in opinione intellectus tantum*. Et dubitatur ex duplici capite. Primo, quia derogatio quae in sola opinione falsa de Deo consistit non est blasphemia, sed erroris et ignorantiae consecutio. Blasphemia enim, cum in genere peccatorum mortalium sit, non invenitur in solo actu intellectus: quoniam absque voluntate nullum est peccatum in moralibus.

Secundo, derogatio quae consistit in falsa de Deo opinione intellectu tantum, si est voluntaria, est peccatum infidelitatis. Ac per hoc, aut blasphemia est species infidelitatis, quod non consonat supradictis: aut blasphemia non consistit in sola opinione intellectus.

111. Est et tertium dubium, coincidens cum primo, quomodo de ratione blasphemiae sit falsitas: ut in littera insinuat in corpore et in responsione ad tertium. Et expresse in responsione ad primum dicitur quod *ille qui contra Deum loquitur convicium inferre intendens, derogat divinae bonitati non solum secundum veritatem intellectus, sed etiam secundum pravitatem voluntatis* etc. Et est ratio dubii quia contingit blasphemare ignominiose nominando pudenda membra Christi, quae habet; et tamen ipsam altitudinem et iustitiam et potentiam Dei. Tunc enim nulla est falsitas.

IV. Ad evidentiam horum, ex quibus pendet intellectus totius materiae de blasphemia, tria declaranda sunt: primo, in quo actu consistit blasphemia; secundo, quomodo in illo invenitur semper falsitas, tertio, quomodo se habet ad diuinam fidem et malignitatem. Quoad primum, sicut in fideveniuntur duo, scilicet assentire articulis fidei, et dicere locutione exteriori vel interiori ea quae sunt fidei; et primum pertinet ad ipsam fidem, secundum ad confessionem fidei, iuxta illud: *Credidi, propter quod locutus sum*: ita in infidelitateveniuntur duo, scilicet dissensus ad ea quae sunt fidei, et dicere intus vel extra contraria his quae sunt fidei; et primum horum spectat ad infidelitatis vitium et illius species, secundum autem ad blasphemiac vitium. Ita quod blasphemia consistit in dicere intus vel extra contra Deum. Et quoniam semper in materia morali, cum de actibus est sermo, intelligitur de voluntariis; ideo intelligas quod blasphemia consistit in dicere voluntario contra Deum. Et quoniam dicere multipliciter contingit, scilicet enuntiative, imperative et optative, quocumque modo dicat quis contra Deum, blasphemia est.

V. Quoad secundum, discurrendo per singula, patet primo in blasphemia enuntiativa semper esse falsitatem in tribus modis in littera positus. In quarto autem (qui tamen non est alius a praedictis), scilicet cum aliquis [blasphemat] ignominiose nominando membra pudenda Iesu Christi vel sanctorum, quae in veritate habent; falsitas invenitur quia, cum non derogetur Deo ex hoc quod dicatur talia habere, sed ex eo quod ut vituperabilia dicuntur in actu exercito, consequens est ut falsum dicatur quoniam nihil habent sancti vituperabile. Et licet blasphemici huiusmodi non dicant in actu signato sanctos habere aliquid vituperabile,

salis tamen hoc dicunt in actu exercito ex modo dicendi, ignominiose enuntiando: neque enim solo vocabulo significativo enuntiatur, sed etiam nutu et signis aliis.

In blasphemia autem optativa, imperativa, et si qua «talia ciustnodi, falsitas non consistit in enuntiatione eius quod est vel non est: sed ut ait vel non iit quod non potest vel decet esse. Qui enim optat Deum non esse beatum aut esse maledictum, et alia huiusmodi. non dicit Deum sic esse vel non esse: sed ut sit vel non sit quod esse non potest aut debet. Et si optative dicantur aut exponantur nominata pudenda sanctorum in ignominiam, patet falsitas: quia dicunt et optant ut sint vituperabilia. – Et ex hoc patet quod non est differentia formalis inter ignominiose dicentem pudenda, quae habet sanctus, et dicentem ea quae non habet: quoniam in ratione vituperabilis utrumque dicitur, et falso. Quamvis et secundo etiam materiale falso dicatur; et propterea peior sit.

VI. Quoad lenium, blasphemia potest esse cum fide, et sine fide. Contingit enim utroque modo dicere quod Deus non potest facere hoc vel illud. Et hoc non solum verbo exteriori, ut patet; sed etiam interiore. Potest enim quis credens Deum omnipotentem velle dicere scutn, ut iniurium Deo faciat, quod Deus non potest, et delectari in hoc mendacio: quia potest concipere oppositum eiui quod credit et scit, quamvis non possit tali opposito assentire.

Et licet omnis blasphemia, ut dictum est, quia est voluntaria. sit a voluntate mala; non tamen omnis est cum voluntate alfecta ad derogandum divinae bonitati, sed aliqua tantum, ut in littera dicitur. Sicut omne credere est voluntarium. non tamen omne credere est a voluntate affecta caritate Dei: habet enim malitia haec de qua est sermo litterae secundum blasphemiam sicut caritas ad fidem.

VII. Ex his autem facile patet solutio dubiorum. Nam ad primum dicitur quod distinctio est sufficiens si bene intelligatur. Potest enim intelligi dupliciter. Primo, quod ad blasphemiam omnem concurrat falsitas enuntiative. Et in hoc sensu malo procedit argumentum. – Secundo, quod concurrat falsitas vel enuntiative vel quocumque nlio modo. Et sic verum est quod dicitur; et nulla est blasphemia in qua non sit falsa opinio hoc modo.

Et per hoc etiam patet solutio tertii dubii. Nam conviciando vel irridendo nominantes potentiam, excellentium vel quodeumque aliud divinum, dicunt aliquo modo illud ut vituperabile: quod longe est ab omni re divina, ut de pudendis dictum est.

Ad secundum vero dubium ex primo capite, iam patet quod ly *tantum*, vel ly *sola*, etc., non excludit a voluntate, quia non excludit a voluntario: sed excludit a voluntate affecta detestationis malitia.

Ad idem autem ex secundo cupite, iam patet quod differentia inter assensum et dicere solvit quaestionem. Peccatum namque infidelitatis consistit in dissensu ad ea quae sunt fidei: peccatum vero blasphemiac consistit in actu dicendi ea quae sunt contraria fidei. Et quoniam contingit dicere oppositum eius cui assentimus, ideo non oportet blasphemum esse infidelem, nec blasphemiam esse speciem infidelitatis. Propter quod blasphemia ponitur in littera opposita confessioni fidei, quae consistit in dicere: et non ipsi fidei, quae consistit in assensu.

VIII. In responsione ad secundum et ad tertium adverte quod, quia species blasphemiac non diversificantur per Deum et sanctos, nec per illa tria in littera numerata; nec per enuntiationem et desiderium; nec per honorem, farnum et huiusmodi: in una et eadem specie est blasphemia Dei et sanctorum, sive sit per modum maledictionis, sive contumeliae, sive irrisionis, sive detractionis. Cum enim quodlibet horum respectu Dei vel sanctorum sit blasphemia. et blasphemia non habeat plurcs species, proprie loquendo: consequens est quod omnia sint eiusdem speciei. Unde inferius in qu. i.xxvi, urt. , dicitur quod *maledicere irratio-*

-Qu x, an.5.

• Num. »cq.
• Nem. n.

• P. . el», vera. 1.

* Ci. num. ui.

filto iiiithrlr

* Ct tea. I, & ru.

• <

-I ar

80

80

natibus inquantum Mint creaturae Dei, est peccatum blasphemiae; ct in art. 4, ad 1, dicitur quod cadcm est ratio de detractiōe. Et Luc. xxii -, dc illudentibus Domino Iesu ct interrogantibus, *Prophetica nobis*, etc., dicitur *Et alia multa blasphemantes dicebant*. Ratio nutem quare iniuria sanctorum ct Dei est eiusdem speciei est quin sancti ut sic

ad Deum referuntur, nihilquc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu -.

Et hinc habes, confessor, quod varietas bhsphcniiarum pro diversitate specifica non est inquirenda sed pro maiori gravitate indicanda, ut in ceteris peccatorum speciebus contingit.

* »U», Ver. | cap,

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM BLASPHEMIA SEMPER SIT PECCATUM MORTALE

Ad Co). «ap. m, I cet. 11.

fe&Æg^D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod blasphemia non semper sit peccatum JBSBiGF mortale. Quia super illud *ad Coi.* III . ^^^^*Nunc autem deponite vos* etc., dicit Glossa *Post maiora prohibet minora*. Et tamen subdit de blasphemia. Ergo blasphemia inter peccata minora computatur, quae sunt peccata venialia.

•vm. b.

•ora Ambr.

2. Praeterea, omne peccatum mortale opponitur alicui praecepto decalogi. Sed blasphemia non videtur alicui eorum opponi. Ergo blasphemia non est peccatum mortale.

3. Praeterea, peccata quae absque deliberatione committuntur non sunt mortalia: propter quod primi motus non sunt peccata mortalia, quia deliberationem rationis praecedunt, ut ex supradictis - patet. Sed blasphemia quandoque absque deliberatione procedit. Ergo non semper est peccatum mortale.

• v<f», 10

ggp CONTRA f;sT quod dicitur *Levit*, xxiv * *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur*. Sed poena mortis non infertur nisi pro peccato mortali. Ergo blasphemia est peccatum mortale.

•piP',qtuLxxn,

Respondeo dicendum quod, sicut supra ♦dictum est, peccatum mortale est per quod homo separatur a primo principio spiritualis vitae, quod est caritas Dei. Unde quaecumque caritati repugnant, ex suo genere sunt peccata mortalia. Blasphemia autem secundum genus suum repugnat caritati divinae: quia derogat divinae bonitati, ut dictum est ♦ quae est obiectum caritatis.

• An. pma.

a) *quaii.* – quod PG«i. cum L; pro ituf. *tunt* ABDEFHLPK.
β) *minora.* – *mortalia* PABCEFGIKI.xRa.
γ) *ex tubreptione.* – *ex tubicctiane* AFRLpBCEIKM. om. DvEpx.

5) *ct non.* – *ct ideo* BDFLPACEK, *ct ideo non* G»C ci a., *ft tie* «0« «E. nrc II.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PECCATUM BLASPHEMIAE SIT MAXIMUM PECCATUM

Pari. HI, qu. Ixxi, art. S; IV Jist. u, art. 3, qu 3; *Dc Malo*, qu. n. an. 10.

>pD tertium SIC proceditur. Videtur quod i peccatum blasphemiac non sit maximum peccatum. *Malum enim dicitur quod 3 nocet*, secundum Augustinum, in *Enchirid.* Sed magis nocet peccatum homicidii, qU0j perimit vitam hominis, quam peccatum blasphemiac, quod Deo nullum nocumentum potest inferre. Ergo peccatum homicidii est gravius peccato blasphemiac.

3

'Λ/oiï.'vi «λ., «p. m.

2. Praeterea, quicumque peierat? inducit Deum testem falsitali, et ita videtur eum asserere esse falsum. Sed non quilibet blasphemias usque ad hoc procedit ut Deum asserat esse falsum. Ergo periurium est gravius peccatum quam blasphemia.

3. Praeterea, super illud Psalm., *Nolite extol lere in altum cornu vestrum* *, dicit Glossa ** *Maximum est vitium excusationis peccati*. Non ergo blasphemia est maximum peccatum.

>

τ

>

«r; w.m».

a) *quod.* – *quia* PDEFIIIKiu.

i») *peierat.* – *periurat* PEGHKxmu. – Pro */altitati, fahitatù* PD pCK et ma */alntatem* pF.

- V «. ».
- ordio

 $\nabla \Lambda \eta$

- Qu.«, «ly

T

Sed contra est quod Isaiae xvm, super illud *,
Ad populum terribilem etc., dicit Glossa *: *Omne*
peccatum y blasphemiae comparatum, levius est.

Respondet dicendum quod, sicut supra * dictum est, blasphemia opponitur confessioni fidei. Et ideo habet in se gravitatem infidelitatis. Et aggravatur peccatum si superveniat detestatio voluntatis; et adhuc magis si prorumpat in verba; sicut et laus fidei augetur per dilectionem et confessionem. Unde, cum infidelitas sit maximum peccatum secundum suum genus, sicut supra dictum est, consequens est quod etiam blasphemia sit peccatum maximum, ad idem genus pertinens et ipsum aggravans.

Ad primum ergo dicendum quod homicidium et blasphemia si comparentur secundum obiecta in quae peccatur, manifestum est quod blasphemia quae est directe peccatum in Deum, praeponderat homicidio, quod est peccatum in proximum. Si autem comparentur secundum effectum nocendi, sic homicidium praeponderat: plus enim homicidium nocet proximo quam blasphemia Deo.

8) *peccatis*. – *poenis* PABCFGHIKLpE ci k.j.

Commentaria Cc>rd make Catetani

• Art. i. Com.
aicol nuar vit
w.

N articulo tercio eiusdem decimactrtiae quaestionis, praetermisso secundo, dubium occurrit, quomodo blasphemia habeat in se gravitatem infidelitatis aggravans ipsam, cum in articulo primo dictum sit quod blasphemia frequenter fit salva fide. Quomodo ergo non est de ratione blasphemiae dissensus constitutus infidelitatem. Quomodo ergo stant haec rimul?

Ad hoc dicitur quod de ratione blasphemic, licet non
sil sentire falsum de Deo, est tamen dicere falsum de Deo.
Ad infidelitatis autem genus spectat non solum sentire fal-
sum de Deo, sed etiam dicere falsa de eodem. non ita
quod blasphemia sit species infidelitatis, sed quin est spe-
cies cognata illi, et naturali ordine ab illa emanans. Qui
enim blasphemat, quamvis non sentiat verum esse quod
dicit, dicendo tamen induit personam sentientis sic esse ut
dicit: dicit enim Unquam si crederet sic esse aut sic esse
possibile, prout diversimode dicit.

IL Et quoniam littera non dicit quod blasphemia habet in se infidelitatem, sed habet in se *gravitatem infidelitatis*; scito quod, quemadmodum sentire falsum de Deo, ut infidelis sentit, est actus secundum se maius quia cadit super materia indebita, et constituit infidelitatis peccatum in tali gradu; ita dicere falsum de Deo, ut blasphemus dicit, constituit blasphemiae peccatum in tali gradu quia dicere cadit super materia indebita. Et quia materia haec, quae est materia circa quam, quae obiectum est, eadem est; consequens est ut gravitas una sit. Et propterea in littera dicitur quod habet gravitatem infidelitatis, et quod peccatum maximum est ex genere suo sicut et infidelitas. Et consequenter quod aggravat gravitatem in quo communicat cum infidelitate, si superveniat detestatio voluntatis. Quamvis enim semper in blasphemia inveniatur voluntas consentiens in hoc quod est

Sed quia in gravitate culpae magis attenditur intentio voluntatis perversae quam effectus operis, ut ex supradictis * patet; ideo, cum blasphemus intendat nocumentum inferre honori divino, simpliciter loquendo gravius peccat quam homicida. Homicidium tamen primum locum tenet in peccatis ' inter peccata in proximum commissa.

Ai» secundum dicendum quod super illud *ad Ephes.* iv * *Blasphemia tollatur a vobis*, dicit Glossa * *Peius est blasphemare quam peierare* L Qui enim peierat non dicit aut sentit aliquid falsum de Deo, sicut blasphemus: sed Deum adhibet testem falsitati non tanquam aestimans Deum esse falsum testem, sed tanquam sperans quod Deus super hoc non testificetur per aliquod evidens signum.

Ad tertium dicendum quod excusatio peccati est quaedam circumstantia aggravans omne peccatum. etiam ipsam blasphemiam. Et pro tanto dicitur esse maximum peccatum, quia quodlibet facit maius.

i. *prierait.* - *penurare* PHI <E c< «na; m *penurat* PH»E cX
MIUI.

idum dicere de Deo (aliter peccatum non esset), sicut semper in infidelitate est voluntu consentiens in hoc quod est sentire falsum de Deo; non tamen semper adest voluntas affecta ad detestandum, quae in littera dicitur aggravare. Propter dictam nutem differentiam inter sentire et dicere falsum de Deo, in responsione ad secundum sub disiunctione dicitur quod qui periurat *non dicit aut sentit aliquid falsum de Deo, sicut blasphemus*.

III. Si quis autem contendat perfectum blasphemiam prae-supponere et claudere infidelitatem, distinguendo de blasphemiam secundum perfectam vel imperfectam rationem blasphemiae. pro eo quod confessio fidei perfecta fidem prae-supponit et claudit; advertat primo, quod *bonum ex causa integra, malum autem ex particulari consurgit defectu* *. Ac per hoc. quamvis ad perfectam fidei confessionem exigatur fides, quia aliter virtuose non est; blasphemiam tamen est vitiosa absque infidelitate.

Adverrat secundo, quod blasphemia perfectior est cum cx intentione profertur in Deum quam cum ex ignorantia : quoniam tunc est blasphemia cx utraque parte, scilicet cx parte Dei et cx parte blasphemici. Quando autem non credit quis contra Deum sc dicere, blasphemia est solum cx parte Dei blasphemati. Constat autem quod blasphemia non eredi-
tendis in Christum est solum blasphemia secundum sc : blasphemia autem credentis in Christum est ct secundum sc ct secundum blasphemantem blasphemia. Ac per hoc blasphemia perfectior est sine infidelitate quam cum infidelitate.

Et confirmatur auctoritate II Pct. n ♦: *Melius erat eis veritatem non cognoscere quam post agnitam retroire*: et multo magis, iniuriari.

QUAESTIO DECIMAQUARTA
DE BLASPHEMIA IN SPIRITUM SANCTUM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est in speciali de blasphemia in Spiritum Sanctum .
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum blasphemia vel peccatum in Spiritum Sanctum sit idem quod peccatum ex certa malitia .

Secundo: de speciebus huius peccati.
Tertio: utrum sil irremissibile.
Quarto: utrum aliquis possit peccare in Spiritum Sanctum a principio, antequam alia peccata committat.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PECCATUM IN SPIRITUM SANCTUM SIT IDEM QUOD PECCATUM EX CERTA MALITIA

¶ *Sent.*, di xi.iii. art. i. *Dc* qu. ii mil 8. ad q; qu. ni. m. iq; Qml-J/. II, qu. vin, art. t; *In Matth.*, cap. m; *Ad Rom*⁴, cap. u, lect. t.

¶ PRIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUf quod peccatum m Spiritum Sanctum non sil idem quod peccatum ex certa malitia.
Peccatum enim « in Spiritum Sanctum est peccatum biasphemiae: ut putet Matth. xn ♦ Sed non omne peccatum ex certa malitia est peccatum biasphemiae: contingit enim inulta alia peccatorum genera ex certa malitia committi, Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est idem quod peccatum ex certa malitia.

2. Praeterea, peccatum ex certa malitia dividitur contra peccatum ex ignorantia et contra peccatum ex infirmitate. Sed peccatum in Spiritum Sanctum dividitur contra peccatum in Filium hominis: ut patet Matth. xii * Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est idem quod peccatum ex certa malitia: quia quorum opposita sunt diversa, ipsa quoque sunt diversa.

3. Praeterea, peccatum in Spiritum Sanctum est quoddam genus peccati cui determinatae species assignantur. Sed peccatum ex certa malitia non est speciale genus peccati, sed est quaedam conditio vel circumstantia generalis quae potest esse circa omnia peccatorum genera. Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est idem quod peccatum ex certa malitia.

Sed contra est quod Magister dicit, xun dist. II lib. *Sent.*, quod ille peccat in Spiritum Sanctum *cui malitia propter se placet*. Hoc autem est peccare ex certa malitia. Ergo idem videtur esse peccatum ex certa malitia quod peccatum in Spiritum Sanctum.

Respondeo dicendum quod de peccato seu blasphemia 0 in Spiritum Sanctum tripliciter aliqui loquuntur. Antiqui enim doctores, scilicet Athanasius, Hilarius. Ambrosius, Hieronymus et Chrysostomus * dicunt esse peccatum in Spiritum Sanctum quando, ad litteram, aliquid blasphem

mum dicitur contra Spiritum Sanctum: sive *Spiritus Sanctus* accipiat^{ur} secundum quod est nomen essenziale conveniens toti Trinitati, cuius quaelibet persona et spiritus est et sanctus; sive prout est nomen personale unius in Trinitate personae. Et secundum hoc distinguitur. Matth. xii \ blasphemia in Spiritum Sanctum contra blasphemiam in Filium hominis. Christus enim operabatur quaedam humanitus, comedendo, bibendo et alia huiusmodi faciendo; et quaedam divinitus, scilicet daemones eiiciendo, mortuos suscitando, et cetera . huiusmodi ; quae quidem agebat et per virtutem propriae divinitatis, et per operationem Spiritus Sancti, quo secundum humanitatem erat repletus. Iudaei autem primo quidem dixerant blasphemiam in Filium hominis, cum dicebant cum *voracem. potatorem vini et publicanorum amatorem*, ut habetur Matth. xi * Postmodum autem blasphemaverunt in Spiritum Sanctum, dum opera quae ipse operabatur virtute propriae divinitatis et per operationem Spiritus Sancti, attribuebant principi daemoniorum * Et propter hoc dicuntur in Spiritum Sanctum blasphemasse.

Augustinus autem, in libro *de Verb. Dom.* ♦ blasphemiam vel peccatum in Spiritum Sanctum dicit esse finalem impenitentiam, quando scilicet aliquis perseverat in peccato mortali usque ad mortem. Quod quidem non solum verbo oris fit, sed etiam verbo cordis et operis, non uno sed multis. Hoc autem verbum, sic acceptum, dicitur esse contra Spiritum Sanctum, quia est contra remissionem peccatorum, quae fit per Spiritum Sanctum, qui est caritas Patris ¶ et Filii. Nec hoc Dominus dixit Iudaeis quasi ipsi peccarent in Spiritum Sanctum: nondum enim erant linaliter impenitentes. Sed admonuit eos ne, taliter loquentes, ad hoc pervenirent quod in Spiritum Sanctum peccarent. Et sic intelligendum est quod dicitur Mare, tn. ubi,

• Athon., Hitar., Hieron. MiV<i/rA. ip ñ
AnΦyo? Exp. // Luc. Kb. Vil. «d cap MU. ven.10; Carp. Kom ii i. I. Mxii.in Ma11h.

e) *eniui.* – Om. ABCDLI-HIKx.i.
p) »cu *blasphemia.* – sequitur *blasphemia* ABFHpO-K. ku *de blasphemia* l»C et it, *de quo sequitur blasphemia* L, *blasphemuu* G.

y) *cetera.* – alia Pj, om. C.
o) *Pairis,* – et *Patris* 4'

• Vittk ia. »ru

LXQ.it
Ocm.. α?. m

• Ven. sy-
• Ver o.

• QJltf eS.Vict.
if Sfint. Blai~

• l« II qa
UtVIII. <II. I.).

• Art. <eq.

postquam dixerat . *Qui blasphemarent in Spiritum Sanctum* etc., subiungit Evangelista: *Quoniam dicebant Spiritum immundum habet*, Alii * vero aliter accipiunt, dicentes peccatum vel blasphemiam in Spiritum Sanctum esse quando aliquis peccat contra appropriatum bonum Spiritus Sancti % cui appropriatur bonitas, sicut Patri appropriatur potentia et Filio sapientia. Unde peccatum in Patrem dicunt esse quando peccatur ex infirmitate; peccatum autem in Filium, quando peccatur ex ignorantia; peccatum autem in Spiritum Sanctum, quando peccatur ex certa malitia, idest ex ipsa electione mali, ut supra * expositum est. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo, ex inclinatione habitus vitiosi, qui malitia dicitur: et sic non est idem peccare ex malitia quod peccare in Spiritum Sanctum. Alio modo contingit ex eo quod per contemptum abiicitur et removetur id quod electionem peccati poterat impedire: sicut spes per desperationem, et timor per praesumptionem, et quaedam alia huiusmodi, ut mira * dicitur. Haec autem omnia quae peccati electionem impediunt, sunt effectus Spiritus Sancti in nobis. Et ideo sic ex malitia peccare est peccare in Spiritum Sanctum.

AI) PRIMUM ERGO DICENDUM quod, sicut ConfCSSio fidei non solum consistit in protestatione oris, sed etiam in protestatione operis; ita etiam blasphemia Spiritus Sancti potest considerari et in ore et in corde et in opere.

Ad secundum dicendum quod secundum tertiam acceptionem blasphemia in Spiritum Sanctum distinguitur contra blasphemiam in Filium hominis secundum quod Filius hominis est etiam Filius Dei, idest *Dei rirtus et Dei sapientia* *. Unde secundum hoc, peccatum in Filium hominis erit peccatum ex ignorantia vel ex infirmitate.

Ad tertium dicendum quod peccatum ex certa malitia secundum quod provenit ex inclinatione habitus, non est speciale peccatum, sed quaedam generalis peccati conditio. Prout vero est ex speciali contemptu effectus Spiritus Sancti in nobis, habet rationem specialis peccati. Et secundum hoc etiam peccatum in Spiritum Sanctum est speciale genus peccati. – Et similiter secundum primam expositionem. – Secundum autem secundam expositionem, non est speciale genus peccati.; ‘ D. v/0. nam finalis impoenitentia potest esse circumstantia cuiuslibet generis peccati.

«) fru/tion *Spiritui Saucii*. – kumim *ficui* МИН НРСК, *Spiritui Sancto* Dwj, ètia/m *Spiritui Sanet* I. *benum* n; pro *cui*, *tic enim*

Spiritui Sancto P. r m *Spiritui Suucto* UC n x; pro *tient Patn*, *mut ft Palrl* P, *tie Patrl* uC rt <.

Commenturi» Cardinalis Caietani

I X quaestionis qu/irtacdcclmiic articulo primo duo occurrunt notanda. Primum, quod directe spectui ad propositum, est quod peccatum in Spiritum Sanctum, secundum omnem acceptionem, blasphemia dicitur, non quod proprie loquendo sit in specie blasphemiae:-nisi secundum primum acceptionem, in qua manifeste falsum de Deo Iesu Christo dicitur ignominiose propter quod etiam iniuria in Filium hominis distincta contra iniuriani in Spiritum Sanctum, etiam blasphemia dicitur et est – sed ea ratione peccatum in Spiritum Sanctum, qualitercumque sumptum, blasphemia dicitur, quin est opus contrarium Spiritui Sancto; sicut c converso omne opus pium confessio fidei est, ut in littera dicitur in responsione ad primum. Quot namque modis dicitur unum oppositorum, tot dicitur et reliquum.

II. Secundum, quod indirecte occurrit, est ex Scoto, in Xlj ii dist. II *Sent.*, qu. n, urgente, quamvis non affirmante ♦, quod voluntas possit velle malum formaliter ex certa malitia sic quod non velit illud sub aliqua ratione boni etiam apparente. Arguit autem dupliciter. Primo, quia sequeretur quod voluntas creata non posset tendere in obiectum sub aliqua ratione sub qua non posset tendere voluntas divina.– Probatur sequela. Quia divina volumus potest tendere in omne bonum substratum illi deformitati, licet non in illam rationem malitiae concomitantem.

Secundo quia , posito quod apprehendatur odium Dei ab aliqua potentia intellectiva creata non errante, ex quo non errat, sequitur quod non ostendat odium Dei sub ratione boni, sed tantum mali. Et tunc sic. Aut voluntas potest illud velle, aut non. Si potest illud velle, patet propositum : quia nulla est bonitas in illo actu prior ipso actu volendi. Si enim assignatur aliqua bonitas propter actum volendi, hoc non est in obiecto ut praecedat actum, sed est in ipso ul sequitur actum volendi. – Si autem non potest in illud malum ostensum nisi sub aliqua ratione boni cl non nial’ crS° VCI simpliciter non potest in illud, vel oportet rationem esse cxcacatam prius naturaliter Quod videtur inconueniens, et contra articulum Pansienscm ., qui

est contra illud \ II *Ethic.*, cap. m *Stante ratione in universati et particulari* etc.

ili. Sed haec argumenta solvere non est difficile. Primum enim argumentum in sua consequentis non valet; nec eius probatio efficax est. Quin praeter actum substratum malitiae, in peccato est apparens bonitas illi peccanti nunc. hic. etc., in quum, ul ratio est huic totius actus, non potest ferri divina voluntas, quia ut sic est ratio peccandi. Unde argumentum in duobus fallitur. Primo, quod rationem boni absolute supponit esse, cum tamen respective dicatur. Unum namque et idem est bonum uni et malum alteri. Ac per hoc, apparens bonum uni non est apparens bonum alteri. Ac per hoc. non oportet quod, si peccatori actus odii Dei appareat bonus, quod etiam Deo possit apparere bonus. *Amabile* siquidem *bonum, unicuique autem proprium*; ut Philosophus dicit, in VIII *Ethic* .

Secundum est quod non distinguit inter bonitatem secundum bc, et ut est ratio talis actus. Dato enim quod omnis bonitas sil amabili a quocumque, non sequitur tamen quod sit amabilis a quocumque ut ratio omnis actus cuius potest esse ratio in quocumque : sed solum quod sit amabili ab unoquoque proportionnliter. Et quia peccare consistit in velle bonitatem veram vel apparentem ut rationem mali actus, quod solum conscnit voluntati aversae a Deo; ideo non sequitur quod Deus possit velle sub ea ratione qua potest voluntas creata.

IV. Secundum autem argumentum delicii primo, quia ponit malum integrum, quod implicat duo contradictoria *destruit* enim *teipsum*, apud philosophiam *. Ponit enim odium Dei, ut est obiectum praeveniens actum volendi, esse tantum malum. Obiectum enim positum in solo intellectu et in solo esse obicctivo voluntatis, impossibile est quod sit tantum malum: quoniam oportet includere substratum netum. Verbi gratia, in proposito, odium Dei praetentatum voluntati includit in se actum voluntati qui est odium, et deformitatem ratione indebitae materiae, -«cilicet Dei. Cum voluntas in hoc peccatum fcriur. actus ille con-

* Ctp. n, eam. >; C»p-*, nea- 4. - S Tk l<t ti. t.

• AnM. *Muc*-hb. IV , c.xr. >, n.7--NTb.te«f. tui.

car. cx, a. j : i? *Ctunr Sff* trj.

114		QUAESTIO XIV, ARTICULUS II	
ccptu», ct ciu» deformitas, exercetur. Unde hoc argumen- tum fallit non distinguendo inter odium Dei in actu con- cepto seu signato, ct in actu exercito. Utrumque enim significat malum, quod impossibile est esse integrum. Et proptercu prima sequela nulla est. Quoniam absque errore odium Dei habet rationem alicuius boni . nec hoc est in obiccto cx actu voluntatis in exercitio, sed cx se m seipso ante omnem actum exercitum.		bonum ; ct quod cum hoc stat quod intellectum non opor- tet prius naturaliter errare; sed cx hoc ipso defectus intel- lectus error est quandoque quod volens non utitur intelle- ctu ad regulandum actum volendi quem excreet. Deficit tertio, quia articulum Parisiensem ponit contra veram doctrinam Philosophi, in VII <i>Ethic</i> . Ad quem tamen articulum alias diximus, scilicet in Secundo Libro, qu. i.xxvn, an. 2 . V. In responsione ad primum eiusdem articuli, perspice quod responsio consistit in hoc quod, sicut omne fidelis opus pium potest dici confessio, itu omne peccatum cordis, ori» et operis potest dici blasphemia. Ac per hoc, multitudo peccatorum quae cx certa malitia possunt committi, non obstat quin peccare ex certa malitia sit blasphemia : quo- niam omnia illa blasphemiu ^c saltem operis sunt.	
•Qu i lut, art.». ecl 4 • Qo. Luni.art. 3 (ct Comment. num tv I; qu. Luviti. art. t.aJ I.		ARTICULUS SECUNDUS	
UTRUM CONVENIENTER ASSIGNENTUR SEX SPECIES PECCATI IN SPIRITU. M SANCTUM		Infra, qu. xxivt, <rt. q, «d ; II <i>Sent.</i> , dial. iuu, »n. 3; /n <i>Matth.</i> p, xu; .-id <i>Rom</i> ^A cap. n, icct. i.	
<< D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod inconvenienter assignentur sex species peccati in Spiritinn Sanctum: scilicet desperatio, praesumptio, impenitentia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitae et inviden- tia fraternae gratiae; quas species ponit Magister, XLin dist. I) lib. <i>Sent</i> . Negare enim divinam iusti- tiam vel misericordiam ad infidelitatem pertinet. Sed per desperationem aliquis reiicit3 divinam mi- sericordiam, per praesumptionem autem divinam iustitiam. Ergo unumquodque eorum potius esi species infidelitatis quam peccati in Spiritum San- ctum.		Et in <i>Enchiridio</i> ' dicit quod <i>qui in obstinatione</i> * <i>mentis diem claudit extremum, reus est peccato l</i> <i>m Spiritum Sanctum</i> . Et in libro <i>de Verb. Dom.</i> ♦ dicit quod impenitentia est peccatum in Spin- tum Sanctum. Et in libro <i>de Serm. Dom. in</i> <i>Monte</i> * dicit quod <i>invidiae facibus fraternitatem</i> * «« <i>impugnare</i> est peccare l in Spiritum Sanctum. Et in libro <i>de Unico Bapt.</i> dicit quod <i>qui veritatem</i> <i>contemnit, aut circa fratres malignus est, quibus</i> 'X ««»- <i>veritas revelator; aut circa Deum ingratus, cuius</i> <i>inspiratione Ecclesia instruitur</i> ; et sic videtur quod peccet in Spiritum Sanctum	
2. Praeterea, impenitentia videtur respicere peccatum praeteritum, obstinatio autem peccatum futurum. Sed praeteritum vel 3 futurum non di- versificant speciem virtutis vel vitii: secundum enim eandem fidem qua credimus Christum na- tum, antiqui crediderunt eum nasciturum. Ergo obstinatio et impenitentia non debent poni duae species peccati in Spiritum Sanctum.		Responded dicendum quod, secundum quod pec- catum in Spiritum Sanctum tertio modo accipi- tur convenienter praedictae species ei assignan- tur. Quae distinguuntur secundum remotionem vel contemptum eorum per quae potest homo ab electione peccati impediri. Quae quidem sunt vel ex parte divini iudicii; vel ex parte donorum ipsius; \el etiam ex parte ipsius peccati. Avertitur enim homo ab electione peccati ex consideratione divini indicii, quod habet iustitiam cum miseri- cordia. et per spem, quae consurgit ex conside- ratione misericordiae remittentis peccata et prae- miantis bona, et haec tollitur per <i>desperationem</i> : ct iterum per timorem, qui insurgit ex conside- ratione divinae iustiliae punientis peccata; et hic tollitur per <i>praesumptionem</i> , dum scilicet aliquis se praesumit l gloriam adipisci sine meritis, vel veniam sine poenitentia.	
3. Praeterea, <i>veritas et gratia per Iesum Chri-</i> <i>facta</i> CS(ul habetur Ioan, i ♦ Ergo videtur quod impugnatio veritatis agnitae et invidentia fraternae gratiae magis pertineant ad blasphemiam m I ilium hominis τ quam ad blasphemiam in Spi- ritum Sanctum.		Dona autem Dei quibus retrahimur a peccato sunt duo. Quorum unum est agnitio veritatis: contra quod ponitur <i>impugnatio veritatis agnitae</i> , dum scilicet aliquis veritatem fidei agnitam im- pugnat ut licentius peccet. – Aliud est auxilium interioris gratiae: contra quod ponitur <i>invidentia</i> <i>fraternae gratiae</i> , dum scilicet aliquis non solum invidet personae fratris, sed etiam invidet gratiae Dei crescenti in mundo.	
4. Praeterea, Bernardus dicit, m libro <i>de Dis-</i> <i>pensat, et Praecept.</i> * quod <i>nolle obedirc est resi-</i> <i>stere Spiritui Sancto</i> . Glossa etiam dicit. <i>Levit</i> x, quod <i>simulata poenitentia est blasphemia Spiritus</i> <i>Sancti</i> . Schisma etiam videtur directe opponi Spi- ritui Sancto, per quem Ecclesia unitur. Et ita vi- detur quod non sufficienter tradantur species pec- cati in Spiritum Sanctum.		Sed contra. Augustinus dicit, in libro <i>de Fide</i> truni M Φl' desperant de indulgentia peccatorum, vel qui sine meritis de misericordia Dei praesumunt, peccant in Spiritum Sanctum.	

i; rciidt. – nrg.it A1. fi rd. – rf AGlk . Srd... futurum oin. B. yI hominis. – Otn. Ppk. 3) peccaro. – dr precatō D, peccati PGa.	o peccare. – peccatum PCEn, pecca in fine lineae d. ζ) insurgit. – cunsurgit PDGk. r) jc praanmit. – jmlauHir Cl.sK, pr.tciumit ic PGa; gloriam adipisci <»ni. D, gloriam potsc adipisci P.
---	--

Ex parte vero peccati duo sunt quae hominem a peccato retrahere possunt. Quorum unum est inordinatio et turpitudine actus, cuius consideratio inducere solet in homine poenitentiam de peccato commisso. Et contra hoc ponitur *impoenitentia*: non quidem eo modo quo dicit permanendam in peccato usque ad mortem, sicut supra * *impoenitentia* accipiebatur (sic enim non esset speciale peccatum, sed quaedam peccati circumstantia); sed accipitur * hic *impoenitentia* secundum quod importat propositum non poenitendi. – Aliud autem est parvitas et brevitatis boni quod quis in peccato quaerit, secundum illud *Horn*, vi * *Quem fructum habuistis ' in quibus nunc erubescitis?* cuius consideratio inducere solet hominem ad hoc quod eius voluntas in peccato non firmetur. Et hoc tollitur per *obstinationem*: quando scilicet homo firmat suum propositum in hoc quod peccato inhaereat. – Et de his duobus dicitur *Ierem. vii* * *Nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo,*

dicens, Quid feci? quantum ad primum; *Omnes conversi sunt ad cursum quasi equus impetu radens ad praelium*, quantum ad secundum.

An primum ergo dicendum quod peccatum desperationis vel praesumptionis non consistit in hoc quod Dei iustitia vel misericordia non credatur: sed in hoc quod contemnatur.*

Ad secundum dicendum quod obstinatio et impenitentia non solum differunt secundum praeteritum et futurum : sed secundum quasdam formales rationes ex diversa consideratione eorum quae in peccato considerari possunt, ut dictum est¹.

Ad tertium dicendum quod gratiam et veritatem
Christus fecit per dona Spiritus Sancti, quae ho-
minibus dedit. 4

An quartum dicendum quod nolle obedire pe-
tinet ad obstinationem; simulatio poenitentiae ;
impoenitentiam; schisma ad invidentiam fraternae
gratiae, per quam membra Ecclesiae uniuntur.

i) *habuitti>*. - *m illii* tdduni Eix. *tunc in illit* addunt Pa.

a cnHfrwiHjrw, - cvnfrmNifur l'Dlx.

Commentaria Cardinali^ Caictani

In articulo iccundo, simul cum responsione ad ultimum
I primi articuli, nota quod, cum dicitur peccatum in Spi-
ritum Sanctum esse speciale genus peccati et continere
se sex speciei quae in littera declarantur, non intelligo
quod it proprie genus unum divisum in has species: quo-
niam differentiae constitutivae illarum specierum non sunt
eiusdem generis, ut patet discurrendo. ScJ intelligo quod
sit unum speciale genus, hoc est. commune ad certas et non
ad omnes peccatorum species se extendens. Hoc enim suf-
ficit litterae ponenti differentiam inter peccatum in Spiritum
Sanctum quando est generalis conditio iuxta circumstantiam
cuiusque peccati; et quando est speciale peccatum com-
mune ut genus ad multas species.

In eodem secundo articulo, in responsione ud primum, advenas desperationem non consistere in non credere, sed in contemnere misericordiam. Et simile est dc pruesumptione respectu iustitiac. Et in tractatu dc spe inferius dc hoc tractabitur.

II. In responsione ad secundum dubium occurrit ex eo quod, licet turpitudine actus et parvitas boni in actu peccati

formaliter distinguantur, non sunt tomen obiecu peccatorum quae penes ea distingui dicuntur, scilicet impenitentiae et obstinationis quoniam impenitentiae obiectum est abiectione est poenitentiae; et obstinationis obiectum est malum in quo quis intendit persistere.

\d hoc dicitur quod satis fuit Auctori ponere quas
diversas rationes formales quibus haec distinguuntur p
cata . nec oportuit ponere cuiusque proprium obiectum
male. Ei ratio est quia hic non tractatur Je istis pecc
absolute, sed ut sunt peccato in Spiritum Sanctum. Ut
autem constituuntur per contemptum retrahentium a p
cato. Et propterea secundum diversitatem formalem re
hentium u peccato assignata est ditlerentia horum. -
tamen huiusmodi distinctive longe sunt ab obiectis. Q
niam impenitentiae materia, si eadem est cum mat
poenitentiae quia circa eadem contraria sunt, turpitudi
est pocnitens enim turpitudinem detestatur actus pecc
Obstinatus quoque, intendens persistere in malo, inter
procul dubio in parvitate et brevitate boni delectabilis
actu peccati persistere.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PECCATUM IN SPIRITUM SANCTUM SIT IRREMISSIBILE

Рхп. IU, qu. Lxxxn, an. 3, ad a, 3; II *Sent.*, «*em. xlihi*, xrt. q; *Dr Verity* qu. xxxk, an. n, ad ;; A *Sfalv*, qu. in, «n. ?;
Quodl. II, qu. vm, an. i; *In Matth.*. cep. «u; *AJ Rohi.*. n. l cet. i.

a D TERTIUM SIC PROCEditur. Videtur quod peccatum in Spiritum Sanctum non sit irremissibile. Dicit enim Augustinus, in libro *de Verb. Dorn.* * *De nullo deSpe-*
randum est quandiu patientia Domini ad poenitentiam adducit. Sed si aliquod peccatum esset irremissibile, esset de aliquo peccatore desperandum. Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est irremissibile.

2. **Praeterea**, nullum peccatum remittitur nisi
per hoc quod anima sanatur a Deo. Sed *omni-*
potenti medico nullus insanibilis languor occurrit:
sicut dicit Glossa super illud Psalm. *Qui sanat*

omnes infirmitates tuas. Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est irremissibile.

3. Praeterea, liberum arbitrium se habet bonum et ad malum. Sed quandiu durat stantia viae, potest aliquis u quacumque virtute excidere cum etiam angelus de caelo ceciderit: unde dicitur *lob iv : In angelis suis reperit pravitatem, quanto magis qm habitant domos luteas?* Ergo pari ratione potest aliquis a quocumque peccato statim iustitiam redire. Ergo peccatum in se ipsum non est irreversibile. Ergo peccatum in se ipsum non est irreversibile.

Sed contra est quod dicitur Mattii. xn ♦ Q
dixerit verbum contra Spiritum Sanctum, non

initietur ei neque in hoc saeculo neque in futuro. Et Augustinus dicit, in libro *de Serm. Dont, in Monte* quod *tanta est labes huius peccati quod humilitatem deprecandi subire non potest.*

Respondeo dicendum quod secundum diversas acceptiones peccati in Spiritum Sanctum diversimode irremissibile dicitur Si enim dicatur peccatum in Spiritum Sanctum finalis impoenitentia, sic dicitur irremissibile quia nullo modo remittitur. Peccatum enim mortale in quo homo perseverat usque ad mortem, quia in hac vita non remittitur per poenitentiam, nec etiam in luturo dimittetur.

Secundum autem alias duas acceptiones dicitur irremissibile, non quia nullo modo remittatur: sed quia, quantum est de se, habet meritum ut non remittatur. Et hoc dupliciter. Uno modo, quantum ad poenam. Qui enim ex ignorantia vel infirmitate peccat, minorem poenam meretur: qui autem ex certa malitia peccat, non habet aliquam excusationem unde eius poena minuatur. Similiter etiam qui blasphemabat m Filium hominis, eius divinitate nondum revelata, poterat habere aliquam excusationum propter infirmitatem carnis quam in eo aspiciebat, et sic minorem poenam merebatur: sed qui ipsam divinitatum blasphemabat, opera Spiritus Sancti diabolo attribuens, nullam excusationem habebat unde eius poena diminueretur. Et ideo dicitur, secundum expositionem Chrysostomi * hoc peccatum Judaeis T non remitti neque in hoc sacco neque in futuro. quia pro eo passi sunt poenam et in praesenti vita per Romanos, ct in futura vita in poena inferni. Sicut etiam Athanasius ♦ inducit exemplum de eorum parentibus, qui primo quidem contra Moyseu contenderunt propter defectum aquae et panis: ct hoc Dominus sustinuit patien-

ter, habebant enim excusationem ex infirmitate carnis. Sed postmodum gravius peccaverunt quasi blasphemantes in Spiritum Sanctum, beneficia Dei. qui eos de Aegypto eduxerat, idolo attribuentes. cum dixerunt * *Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aepypti.* Et ideo Dominus ut temporaliter tecit eos puniri, quia *ceciderunt in dic illo quasi " tria millia hominum* : et in futuro eis poenam comminatur, dicens *Ego autem in die ultionis risitabo hoc peccatum eorum.*

Alio modo potest intelligi quantum ad culpam: sicut aliquis dicitur morbus incurabilis secundum naturam morbi, per quem tollitur id ex quo morbus potest curari, puta eum morbus tollit virtutem naturae, vel inducit fastidium cibi et medicinae; licet etiam : talum morbum Deus possit curare. Ita etiam peccatum in Spiritum Sanctum dicitur irremissibile secundum suam naturam, inquantum excludit ea per quae fit remissio peccatorum. Per hoc tamen non praecluditur via remittendi ut sanandi omnipotentiae et misericordiae Dei. per quam aliquando tales quasi miraculo.se spirituuliter sanantur.

Al) PRIMUM ERGO DICENDUM quod de Ucminc desperandum est m hac vita, considerata omnipotentia et misericordia Dei. Sed considerata conditione peccati, dicuntur aliqui *filii diffidentiae*, ut habetur *ad Ephes*, n *

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit ex parte omnipotentiae Dei: non secundum conditionem peccati.

Ad tertium dicendum quod liberum arbitrium remanet quidem semper in hac vita vertibile: tamen quandoque abiicit a se id per quod verti potest ad bonum, quantum in ipso est. Unde ex parte sua peccatum est irremissibile, licet Deus remittere possit.

«) *precati.* – *precatum* Mit p.
quia. – *quod* PDa.
y< *luJacis.* – *ipsum* 1, nto. ceteri.

quasi. – Om. l>t k et .1; pro *tria*, *rifinti tria* PDE et λ – Pro *in futurum*, *in fututo* VCa, *fututam frs padrm*) G.
») r× *quo.* – *per qunJ* Pa, *quoJ* p«, *per quod rd cx quo* >>c
z† *hed diam.* – *hcct* P, *quae* (<xn. *pCu* l.

Coinrnnentaria Cardinalis CaiGtanl

In articulo tertio eiusdem quaestionis novitiorum dubium occurrit, cum commune sit omni peccato moruli excludere omnia per quae fit remissio peccatorum, quoniam tollit gratiam, quae est vita animae, ct constituit ipsam insanabilem, immo mortuam; cur peccata in Spiritum Sanctum dicantur specialiter irremissibilia ex parte peccantis quia excludunt ea per quae fit remissio peccatorum, scilicet misericordiam, iustitiam pro se. gratiam, poenitentiam ct pronitatem ad bonum.
Ad hoc dicitur quod inter peccatu in Spiritum Sanctum i

ct alia mortalia haec est differentia, quod peccatum in Spiritum Sanctum excludit directe retractivum a peccato: alia vero non excludunt hoc directe, sed ex quadam sequela. Non enim omnis peccans mortaliter directe excludit misericordiam, sicut desperans; aut gratiam, sicut dolens de diffusiononc gratiae divinae; ct sic de aliis. Et proptcrca huiusmodi peccatum dicitur irremissibile ct morbus incurabilis ex parte peccantis, quia directe tollit ca per quae fit remissio ct cura, aliis tollentibus principium curae ex consequenti.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM HOMO POSSIT PRIMO PECCARE IN SPIRITUM SANCTUM, NON PRAESUPPOSITIS ALIIS PECCATIS

11 *Sent.*, ti xuu, art. 5; *Dc Mriut.*, qu. n, iri. iJ, ud i.

QUartum sic proceditur. Videtur quod homo non possit primo peccare in Spiritum Sanctum, non praesuppositis alus peccatis. Naturalis enim ordo est ut ab imperfecto ad perfectum quis moveatur. Et hoc quidem in bonis apparet, secundum illud *Proverb. fiv historum semita quasi lux splendens crescit et proficit usque ad perfectum diem.* Sed perfectum

f			
		QUAESTIO XIV, ARTICULUS IV	117
•s.ih.iKj.xjHi «qu in. «C ».	dicitur in malis quod est maximum malum: ul patcl per Philosophum, in V <i>Metaphys.</i> Cum igitur peccatum in Spiritum Sanctum sit gravis- simum . videtur quod homo ad hoc peccatum perveniat per alia peccata minora.		
	2. Praetirea . peccare in Spiritum Sanctum est peccare ex certa malitia, sive cx electione. Sed hoc non slatim potest homo, antequam mul- toties peccaverit: dicit enim Philosophus, in V <i>Ethic.</i> * quod, si e homo possit iniusta facere, non tamen potest stattm operārī sicūt imustus, scilicet cx electione. Ergo videtur quod pecca- tum in Spiritum Sanctum non possit committi nisi post alia peccata.		
? • ve», »>	3. Praeterea, poenitentia et impenitentia sunt circa idem. Sed poenitentia non est nisi de pec- catis praeteritis. Ergo etiam neque impeniten- tia, quae est species peccati in Spiritum San- ctum. Peccatum ergo in Spiritum Sanctum praesupponit alia peccata		
	Sei» contra est quod <i>facile est in conspectu Dei subito honestare pauperent</i> , ut dicitur Eccli. xi . Ergo e contrario possibile est. secundum malitiam daemonis suggerentis, ut slatim aliquis inducatur in gravissimum peccatum, quod estl in Spiritum Sanctum.		
•An.», •w	Respondeo dicendim quod, sicut dictum est . peccare in Spiritum Sanctum uno modo est pec- care ex certa malitia. Ex certa autem malitia du- pliciter peccare contingit, sicut dictum est * Uno modo, cx inclinatione habitus : quod non est pro- prie peccare in Spiritum Sanctum. Et hoc modo peccare ex certa malitia non contingit a principio: oportet enim actus peccatorum praecedere cx qui- bus causetur habitus ad peccandum inclinans.		
	Alio modo potest aliquis peccare ex certa ma- litia abiiciendo per contemptum ea per quae homo retrahitur a peccando * quod proprie est pec- care in Spiritum Sanctum, sicut dictum est * Et hoc etiam plerumque praesupponit alia peccata: quia sicut dicitur <i>Proverb.</i> xvtn ♦ <i>impius, cum in profundum peccaturum venerit, contemnit.</i> Po- test tamen contingere quod aliquis in primo actu peccati in Spiritum Sanctum peccet per contem-		
a • im- • ver», j.			
a) si. – etsi P.		») pcrfectoquc. - perfectionis PGEdl, per perfectmnem D perfee- trorique L	
p) Sanctum. – cciUctf quod dictum est impenitentia iddunt Pa.		ζ) aliqub. – aliquid PAUCDLI HIKLk b o.	
γ) est. – peccatum addit P.		rj peccato. – dMUNUJO tJd'X P.	
ti peccando. – peccato P.			

Commentaria Cardinali.- Caietani

n articulo quarto nota quod ly *primo* positum in titulo
Inon dicit ordinem ad omnimodam negationem peccato-
rum in praeterito : sed ad negationem peccatorum perseve-
rantium seu permanentium. Ita quod non est quaestio un
homo possit peccare in Spiritum Sanctum antequam peccet
in aliis peccatis sed an homo mundus a peccato, per poe-
nitentiam vd innocentiam baptismalcem vd etiam per hoc
quod nunquam peccavit mortaliter, possit peccare in Spi-

pium : tum propter libertatem arbitrii ; tum etiam
propter nullas dispositione'» praecedentes; vel
etiam propter aliquod vehemens molivum ad
malum ei debilem allectum hominis ad bonum.
El ideo in viris perfectis hoc vix aut nunquam
acciJcre potest quod slatim a principio peccent
in Spiritum Sanctum. Unde dicit Origenes. in l A-
riarch. * *Non arbitror quod aliquis cx his qui .&?■'«.*
in summo perfectoque l gradu constiterint, ad
subitum evacuetur aut decidat: sed paulatim ac
per partes eum decidere necesse est. - Et eo-
dem ratio est si peccatum in Spiritum Sanctum
accipiatur ad litteram pro blasphemia Spiritus
Sancti. Talis enim blasphemia de qua Dominus
loquitur, semper ex malitiae contemptu procedit.
Si vero per peccatum in Spiritum Sanctum in-
telligatur finalis impenitentia, secundum intelle-
ctum .Augustini, quaestionem non habet: quia
ad peccatum in Spiritum Sanctum requiritur con-
tinuatio peccatorum usque in finem vitae.
Ad primum ergo dicendum quod tam in bono
quam in malo, ut in pluribus, proceditur ab im-
perfecto ad perfectum, prout homo proficit vel
in bono vel in malo. Et tamen in utroque unus
potest incipere a maiori quam alius. Et ita illud
a quo aliquis ζ incipit, potest esse perfectum in
bono vel in malo secundum genus suum; licet
sil imperfectum secundum seriem processus ho-
mini» in melius vel in peius proficientis.
An secundum dicendum quod rallo illa procedit
de peccato η ex malitia quando esi ex inclina-
tione habitus.
An TERTIUM DICENDUM quod, si accipiatur im-
penitentia secundum inteniionem Augustini, se-
cundum quod importat permanentium in pec-
cato usque in finem, sic planum est quod im-
penitentia praesupponit peccata, sicut et poeni-
tentia. Sed si loquamur de impenitentia habi-
tualī, secundum quod ponitur species peccati m
Spiritum Sanctum, sic manifestum est quod im-
penitentia potest esse etiam ante peccata: po-
tent enim ille qui nunquam peccavit habere pro-
positum vel poenitendi vel non poenitendi, si
contingeret eum peccare.

—

QUAESTIO DECIMAQUINTA

DE CAECITATE MENTIS ET HEBETUDINE SENSUS

IN TRES ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum esi de vitiis oppositis scientiae ei intellectui * Et quia de ignorantia, quae opponitur scientiae, dictum est qo' Pra * cum de causis peccatorum ageretur; quaerendum est nunc de caecitate mentis et hebetudine sensus, quae opponuntur dono intellectus.

Et circa hoc quaeruntur tria.
Primo: utrum caecitas mentis sit peccatum.
su-Secundo : utrum hebetudo sensus sit aliud peccatum a caecitate mentis.
Tertio: utrum haec vitia a peccatis carnalibus oriantur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CAECITAS MENTIS SIT PECCATUM

Sed PRIMUM SIC proceditur. Videtur quod caecitas mentis non sit peccatum. Illud enim quod excusat a peccato non videtur esse peccatum. Sed caecitas 3 excusat a peccato: dicitur enim Ioan, ix * *Si caeci essetis, non haberetis peccatum*. Ergo caecitas mentis non est peccatum.

2. Praeterea, poena differt a culpa. Sed caecitas mentis est quaedam poena: ut palet per illud quod habetur Isaiae vi * *Excaeca corporuli huius*; non enim esset a Deo, cum sil malum, nisi poena esset. Ergo caecitas mentis non est peccatum.

3. Praeterea, omne peccatum est voluntarium, ul Augustinus dicit * Sed caecitas mentis non est voluntaria: quia ut Augustinus dicit. X *Confess.* 'i. *cognoscere veritatem lucentem omnes amant*; et *Eccle.* xi * dicitur: *Dulce lumen, et delectabile oculis videre solem*. Ergo caecitas mentis non est peccatum.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI *Mora*^ * caecitatem mentis ponit inter vitia quae causantur ex luxuria.

Respondeo dicendum quod sicut caecitas corporalis est privatio eius quod est principium corporalis visionis, ita etiam caecitas mentis est privatio eius quod est principium mentalis sive intellectualis visionis. Cuius quidem principium esi iriplex. Unum quidem est lumen naturalis rationis. Et hoc lumen, cum pertineat ad speciem animae rationalis, nunquam privatur ab anima. Impeditur tamen quandoque a proprio actu per impedimenta virium inferiorum, quibus indiget intellectus humanus ad intelligendum, sicut pa-

tet in amentibus ct furiosis, ut in Primo * dictum est.

Aliud autem principium intellectualis visionis est aliquod lumen habituale naturali lumini rationis superadditum. Et hoc quidem lumen interdum privatur ab anima. Et talis privatio est caecitas quae est poena, secundum quod privatio luminis gratiae quaedam poena ponitur. Unde dicitur de quibusdam. *Sap.* n * *Excaecavit illos malitia eorum*.

Tertium principium visionis intellectualis est aliquod intelligibile principium per quod homo intelligit alia. Cui quidem principio intelligibili mens hominis potent intendere vel non intendere. Et quod ei non intendat contingit dupliciter. Quandoque quidem ex hoc quod habet voluntatem spontanee sc avertentem a consideratione talis principii: secundum illud Psalm. * *Noluit intelligere ut bene ageret*. Alio modo, per occupationem mentis circa alia quae magis diligit quibus ab inspectione huius principii mens avertitur: secundum illud Psalm * *Supercecidit ignis, scilicet concupiscentiae, et non viderunt solem*. Er utroque modo caecitas mentis est peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod caecitas quae excusat a peccato est quae contingit ex naturali defectu non potentis videre.

Ad aECLNDUM dicendum quod ratio illa procedit de secunda caecitate, quae est poena.

Ad tertium dicendum quod intelligere veritatem cuilibet est secundum sc amabile. Potest tamen per accidens esse alicui odibile, inquantum scilicet per hoc homo impeditur ab aliis quae magis amat.

cafeitas. - mentit addunt Pia.

A) Jfflgtt. diligunt \BF111 . diliguntur ! diligi pK.

Commentaria Cardinalis Caietani

In tota quaestione dccimaquintu dubium unum tantum occurrit, circa duos modos in littera primi articuli positos quibus homo voluntariam caecitatem mentis incurrit non intendendo illi intelligibili primo quo alia intelligit scilicet quod contingit hoc vel spontanee; vel per occupationem mentis circa alia magis dilectu. Videntur enim membra distinctionis coincidere. Quoniam voluntaria aversio ab inten-

tione boni debiti non est nisi propter aliud magis amatum. ct sic primum membrum incidit in secundum.

Ad hoc dicitur quod distinctio membrorum horum consistit w in hoc quod aversio intentionis ab illo priore intelligibili vel principium habeat n voluntate, vel a passione, ha quod utraque aversio conveniat in hoc quod est propter aliquid mugis amatum, puta exercitium artis aut negotia-

nonis, vel otium vel delectationem et huiusmodi: sed differential est in hoc quod principium aversionis quandoque est a voluntate sine passione, quod importat illud, *Noluit intelligent ut bene ageret*; et quandoque a voluntate deducta a passione, quod importat illud. *Supercecidit ignis concupiscentiae, et non viderunt solem iustitiae*. Et ad utrumque horum significandum, primo distinxit Auctor haec membra ut diximus, in primo utens nomine *spontaneae voluntatis*,

in secundo utens nomine *occupatae mentis*. Et deinde, in responsione jid teniurn, quia conveniunt in avertendo intentionem propter aliquod magis amatum, reduxit in unum effectum et unam rationem distractivnm ex parte obiecti, dum respondet argumento quod per accidens potest alicui esse odibile intelligere veritatem, inquantum per hoc homo impeditur nb aliis quae magis amat: hoc enim commune est utrique membro, ut dictum est.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM HEBETUDO SENSUS SIT ALIUD A CAECITATE MENTIS

jm sic proceditur. Videtur quod sensus non sil aliud a caecitis. Unum enim uni est con- Sed dono intellectus opponitur hebetudo, ut patet per Gregorium, in II *Moral.* *, cui etiam opponitur caecitas mentis, eo quod intellectus principium quoddam visivum designat. Ergo hebetudo sensus est idem quod caecitas mentis.

2. Praeterea, Gregorius, in XXXI *Moral.* ", de hebetudine loquens. nominat eam *hebetudinem sensus circa inielligentiam*. Sed hebetari sensu ' circa intelligentiam nihil aliud esse videtur quam intelligendo deficere, quod pertinet ad mentis caecitatem. Ergo hebetudo sensus idem est quod caecitas mentis.

3. pRAETERt/V. si in aliquo differunt, maxime videntur in hoc differre quod caecitas mentis est voluntaria, ut supra dictum est, hebetudo autem sensus est naturalis \ Sed delectus naturalis non est peccatum. Ergo secundum hoc hebetudo sensus non esset peccatum. Quod est contra Gregorium * qui connumerat eam inter vilia quae ex gula oriuntur.

Sed contra est quod diversarum causarum sunt diversi effectus. Sed Gregorius, XXXI *Moral.* *, dicit quod hebetudo mentis oritur ex gula, caecitas autem mentis ex luxuria L Ergo sunt diversa vitia.

Respondeo dicendum quod hebes acuto opponitur. Acutum autem dicitur aliquid ex hoc quod est penetrativum. Unde el hebes dicitur aliquid ex hoc quod est oblusum, penetrare non valens. Sensus autem corporalis per quandam similitudinem penetrare dicitur medium inquantum ex aliqua distantia suum obiectum percipit; vel inquantum potest quasi penetrando intima rei f percipere. Unde m corporalibus dicitur aliquis

esse acuti sensus qui potest percipere sensibile aliquod ex remotis, vel videndo vel audiendo vel olfaciendo; et e contrario dicitur sensu hebetari qui non percipit nisi ex propinquo et magna sensibilia.

Ad similitudinem autem corporalis sensus dicitur etiam circa inielligentiam esse aliquis sensus, qui est aliquorum *primorum extremorum*, ut dicitur in VI *Ethic.* *: sicut etiam sensus est cognosciiivus sensibilium quasi quorundam principiorum cognitionis. Hic nutem sensus qui est circa inielligentiam non percipit suum obiectum per medium distantiae corporalis, sed per quaedam alia media: sicut cum per proprietatem rei percipit eius essentiam, et per effectus ζ percipit causam. Ille ergo dicitur esse acuti sensus circa intelligentiam qui statim ad apprehensionem proprietatis rei. vel etiam effectus, naturam rei comprehendit. et inquantum usque ad minimas condiciones rei considerandas pertingit. Ille autem dicitur esse ∇ hebes circa intelligentiam qui ad cognoscendam veritatem rei pertingere non potest nisi per mulla ei exposita, et tunc etiam non potest pertingere ad perfecte considerandum omnia quae pertinent ad rei rationem.

Sic igitur hebetudo sensus circa intelligentiam importat quandam debilitatem mentis circa considerationem spiritualium bonorum: caecitas autem mentis importat omnimodam privationem cognitionis ipsorum. Et utrumque opponitur dono intellectus, per quem J homo spiritualia bona apprehendendo cognoscit el ad eorum intima subtiliter penetrat Habet autem ' hebetudo rationem peccati sicut et caecitas mentis: inquantum scilicet est voluntaria, ut patet in eo qui, affectus circa carnalia . de spiritualibus subtiliter discutere fastidit vel negligit.

El per hoc patet responsio ad obiecta.

• 6. uai.
*l.nvii.imxt,
nin.

• 6. u.v., *1
xliij iavrt. XX.XI.

a

• AΠ. prMCeJ.

3

• Loc. proximu
en.

T

5--STX.Uct.a.

a) *hebetari tentu.* – *hebetari tentum* IK. *habitudō* trtiv» f.
p) *naturali*», – *defectu*» «44 a: PImj.
γ) *luxuria.* – *Sed hare tant divert vitia* «ddunt Pika. – *Pro iunt diversa vitia, et cetera* IK, *et ifta luni diversa vitia* P
8) *intima rei.*– *minima rei* AHC DI i HKi.n, *naturam* <»♦ *minima intima rei* l, *minima vel intima rei* Pko.

t) *irntu.* – *ventu*» IKk.
D *effectui.* – */cetum* Pra.
rj *ena.* – Ont. #DC
^urui, – *quod* IX.
j} *autem.* – *enim* Pa.

ARTICULUS TERTIUS

ITRUM CAECITAS MENTIS ET HEBETUDO SENSUS ORIANTUR EX PECCATIS CARNALIBUS

Inire, qu. euu, tn. >.

TERTIUM sic PROCEDITUR. Videtur quod caecitas mentis et hebetudo sensus non JmS&XI oriantur ex vitiis carnalibus. Augustinus ēñim. in libro *Retract.* * retractans illud quod dixerat in *Soliloq.* * *Deus, qui non nisi mundos rerum scire noluit*, dicit quod *responderi potest multos etiam non mundos * multa vera scire*. Sed homines maxime efficiuntur immundi per vitia carnalia. Ergo caecitas mentis et hebetudo sensus non causantur a vitiis carnalibus.

2. Praeterea, caecitas mentis et hebetudo sensus sunt defectus quidam circa partem animae intellectivam; vitia autem carnalia pertinent ad corruptionem carnis. Sed caro non agit in animam, sed potius c converso. Ergo vitia carnalia non causant caecitatem mentis et hebetudinem sensus.

3. Praeterea, unumquodque magis patitur a propinquiore quam a remotiore. Sed propinquiora sunt menti vilia spiritualia quam carnalia. Ergo caecitas mentis et hebetudo sensus magis causantur ex vitiis spiritualibus quam ex vitiis carnalibus.

Sed contra est quod Gregorius. XXXI *Moralium* dicit quod hebetudo sensus circa intelligentiam oritur ex gula, caecitas * mentis ex luxuria.

Respondeo dicendum quod perfectio intellectualis operationis in homine consistit in quadam abstractione a sensibilibus phantasmatibus. Et ideo quanto intellectus hominis magis fuerit liber ab huiusmodi phantasmatibus, tanto potius considerare intelligibilia poterit et ordinare omnia sensibilia: sicut et Anaxagoras dixit quod oportet intellectum esse immixtum ad hoc quod imperet, et agens oportet quod dominatur super materiam ad hoc quod possit eam movere T. Manifestum est autem quod delectatio applicat intentionem ad ea in quibus aliquis delectatur: unde Philosophus dicit, in X *Ethic.* * quod unusquisque ea in quibus

delectatur optime operatur, contraria vero nequaquam vel debiliter. Vitia autem carnalia, scilicet gula et luxuria, consistunt circa delectationes tactus, ciborum scilicet et Venereorum, quae sunt vehementissimae inter omnes corporales delectationes. Et ideo per haec vitia intentio hominis maxime applicatur ad corporalia, et per consequens debilitatur operatio hominis circa intelligibilia: magis autem per luxuriam quam per gulam, quanto delectationes vencreorum sunt vehementiores quam ciborum. Et ideo ex luxuria oritur caecitas mentis, quae quasi totaliter spiritualium bonorum cognitionem excludit: ex gula autem hebetudo sensus, quae reddit hominem debilem circa a huiusmodi intelligibilia. Et e converso oppositae virtutes, scilicet abstinentia et castitas, maxime disponunt hominem ad perfectionem intellectualis operationis. Unde dicitur Dan. i \ quod *pueris his*, scilicet abstinentibus et continentibus, *dedit Deus scientiam et disciplinam in omni libro et sapientia*, tl MH

An primum ergo dicendum quod. quamvis aliqui vitiis carnalibus subditi possint quandoque subtiliter aliqua speculari circa intelligibilia. propter bonitatem ingenii naturalis vel habitus superadditi; tamen nccesse est ut ab hac subtilitate contemplationis eorum intentio plerumque retrahatur propter delectationes corporales. Et ita immundi possunt aliqua vera scire, sed ex sua immunditia circa hoc impediuntur.

Ad secundum dicendum quod caro non agit in partem intellectivam alterando ipsam: sed impediendo operationem ipsius per modum praedictum. MI

Ad tertium dicendum quod vitia carnalia. quo magis sunt remota a mente, eo magis eius intentionem ad remotiora distrahunt. Unde magis impediunt mentis contemplationem.

inw/Zur Chain nuu mundat.- multOA altam non immunJoi DFH ρΛΒ κη, multor etiam immuaJai PEIs Ak et d, mundaret tminundot G. caecita». - autem «dfIH P.

γ) movere, — ut numerat Phüoiophuf m XUI aJu. D, ut aurrat Philcao/hiu in \Ut Fhrile, #duot Pu. 3 i circa. — ad P<r. t retrahatur — retrahitur KRDEFHpKicJi.

QUAESTIO DECIMASEXTA

DE PRAECEPTIS FIDEI, SCIENTIAE ET INTELLECTUS

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de praeceptis pertinentibus ad praedicta ♦
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: de praeceptis pertinentibus ad fidem.
Secundo: de praeceptis pertinentibus ad dona
scientiae et intellectus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN VETERI LEGE DEBUERINT DARI PRAECEPTA CREDENDI

¹ *Idem*, qu. C, art. 4. «d i; iniru, qu. vii, art. H ΠΙ Cc.nL Gm/., cap. <a v u i.

d primum sic proceditur. Videtur quod in veteri lege dari debuerint praecepta credendi. Praeceptum enim est de eo quod est debitum et necessarium. Sed maxime necessarium est homini quod credat: secundum illud *Heb. xi Sine fide impossibile est placere Deo*. Ergo maxime oportuit praecepta dari de fide.

Respondendo dicendum quod lex non imponitur ab aliquo domino nisi suis subditis: et ideo praecepta legis cuiuslibet T praesupponunt subiectionem recipientis legem ad eum qui dat legem. Prima autem subiectio hominis ad Deum est per fidem: secundum illud *Heb. xi* : *Accedentem ad Deum oportet credere quia est*. Et ideo fides praesupponitur ut legis praeceptu. Et propter hoc *Exod xx* ' id quod est fidei praemittitur ante legis praecepta, cum dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti*. Et similiter *Deut. vi* praemittitur: *Audi, Israel. Dominus Deus tuus unus est*: et postea statim incipit agere de praeceptis. Sed quia in fide nulla continentur ordinata ad fidem qua credimus Deum esse, quod est primum et principale inter omnia credibilia*: ut dictum est : ideo praesupposita sunt de Deo, per quam mens humana Deo subiiciatur, possunt dari praecepta de aliis credendis: sicut Augustinus dicit, *super Ioan.* ., quod plurima sunt nobis de fide mandata, exponens illud. *Hoc est praeceptum meum* ♦ Sed in veteri lege non erant secreta fidei populo exponenda. Et ideo, supposita fide unius Dei. nulla alia praecepta sunt in veteri lege data de credendis

Praeterea, confessio est actus fidei, ut supra dictum est. Sed de confessione et promulgatione fidei dantur praecepta in veteri lege: mandatur enim *Exod.* xii " quod tiliis suis interrogantibus rationem assignent paschalis observantiae; et *Deut.* xxi mandatur quod ille qui disseminat doctrinam contra fidem occidatur. Ergo lex vetus praecepta fidei debuit habere.

Ad primum ergo dicendum quod fides est necessaria tanquam principium spiritualis vitae. Et ideo praesupponitur ad legis susceptionem.

Ad secundum dicendum quod ibi etiam : Dominus praesupponit aliquid de fide. scilicet fidem unius Dei, cum dicit, *Creditis in Deum*: et aliquid praecipit, scilicet fidem Incarnationis, per quam unus est Deus et homo; quae quidem fidei explicatio perlinet ad fidem novi testamenti. Et ideo subdit: *et in me credite*.

An tertium dicendum quod praecepta prohibi-
liva respiciunt peccata, quae corrumpunt virtu-
tem. Virtus autem corrumpitur ex particularibus
defectibus, ut supra dictum est. El ideo, prae-
supposita fide unius Dei. in lege veteri fuerunt
danda prohibitiva praecepta, quibus homines pro-

ai *divertere*. - *avertere* PDG.

β) /acturum. – unctorum AUUGUKI.pC c < xh.

γ) *cuiuslibet* M. – Ante *recipientem* pinuni P«», utroquo k o G

Sd m n a e $T_w \gg 1$ D. T r o i u m T. V.

i) *ideo.* – *et ideo* ПИК|ir.

i) *dc credtndit.* - *dc creditu* D. *dc ndr* PIU, urn. I.

c) *rtiam.* – Om, K.

hiberentur r ab his particularibus defectibus per quos fides corrumpi posset.

Ai» quartum dicendum quod etiam confessio vel doctrina fidei praesupponit sublectionem hominis ad Deum per fidum. Et ideo magis potuerunt dan praecepta in veteri lege pertinentia ad confessionem et doctrinam fidei quam pertinentia ad ipsam fidem.

η) prohibetentur. — prohibentur ABDEFGHIK1. — Pro his. aliti G.

Ad quintum dicendum quod in illa etiam auctoritate praesupponitur fides per quam credimus Deum esse: unde praemittit, *Qui timetis Deum*, quod non posset ‘ esse sine fide. Quod autem addit, *credite illi*, ad quaedam credibilia specialia referendum est. et praecipue ad illa quae promittit Deus sibi obedientibus. Unde subdit: *ct non evacuabitur merces vestra*.

<ij quod non posset. — quod non ponit ABDEFHI.pCK. quail non ponit G.

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestione scxtadccitnac titulo, scilicet *de Praeceptis*, advertite quod tam hic quam in subsequentibus tractatibus dc alii virtutibus, cum ad quaestionem dc praeceptis illius virtutis devenitur, non sumitur praeceptum ut est obligativum ad peccatum mortale determinate: sed sUrntur praeceptum ut distinguitur contra consilium, prout scilicet habet vim obligntivam, communiter tamen sive ad mortale sive ad veniale; ut patet cx multis quae in istis locis dicuntur praecepta, ad quae constat non obligari sub peccato mortali; ut patet dc praecepto in calce huius quaestionis * posito, scilicet de moderatione omnis actu nostri secundum legem, ct discurrendo patet in multis aliis. Et hoc bene nota, ne putes omnia mortalia, cx praecepti nomine.

• Art. a, aJ 4.

In tota quaestione scxtndecima dubium unum tantum occurrit, cx co quod primi aniculi littera in corpore dicit quod, supposita fide unius Dei. nulla alia praecepta in veteri lege sunt datu dc fide: et tamen in responsione ad quintum non habet pro inconvenienti quod respectu specialium credibilium sit datum in veteri lege aliquod praeceptum. Quomodo stant haec simul?

Ad hoc dicitur doctrinam praesentis articuli tradere quod nulla sunt *de secretis fdei*, hoc est articulis fidei, in veteri lege diUt praecepta. Dc alii» autem specialibus credibilibus non inconvenit aliquod praeceptum inveniri. Quia sutus ille non erat explicandae fidei, sed hoc novae legi senebatur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN VETERI LEGE CONVENIENTER TRADANTUR PRAECEPTA PERTINENTIA AD SCIENTIAM ET INTELLECTUM

SECUNDUM SIC PROCEditUR. Videtur quod in veteri lege inconvenienter tradantur praecepta perlinentia ad scientiam ct intellectum. Scientia enim ei intellectus ad cognitionem perlinent. Cognition autem praecedit ct dirigit actionem. Ergo praecepta ad scientiam et intellectum pertinentia debent praecedere praecepta pertinentia ad actionem. Cum ergo prima praecepta legis sini praecepta decalogi, videtur quod inter praecepta decalogi debuerunt tradi aliqua praecepta pertinentia ad scientiam et intellectum.

2. Praeterea, disciplina praecedit doctrinam: prius enim homo ab alio discit quam alium doceai. Sed dantur in veteri lege aliqua praecepta de doctrina: et 0 affirmativa, ut praecipitur *Deut. iv Docebis ea filios ac nepotes tuos*; ct etiam prohibiliva, sicut habetur *Deut. iv * Non addetis ad verbum quod vobis loquor, neque auferetis ab eo*. Ergo videtur quod etiam aliqua praecepta dari debuerint inducentia hominem ad addiscendum P.

• V'«n. 9.

• Ver-. 3.

β

3. Praeterea, scientia ct intellectus magis videntur necessaria sacerdoti quam regi: unde dicitur Malach. §1 *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore eius*, et Osce řv dicitur: *Quia scientiam repulisti, repellam te et ego, ne sacerdotio fungaris mihi*. Sed regi mandatur quod addiscat scientiam legis: ut palet *Deut. xvn*”. Ergo multo magis debuit praecipi in lege quod sacerdotes legem addicerent.

• V«r». 7.

• Ver». 6.

• Venu iS, »9.

4. Praeterea. meditatio eorum quae ad scientiam l et intellectum pertinent non potest esse in dormiendo. Impeditur etiam per occupationes extraneas. Ergo inconvenienter praecipitur. *Deut.vi Meditaberis ea sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens*. Inconvenienter ergo traduntur in veteri lege praecepta ad scientiam ut intellectum pertinentia.

Sed contra est quod dicitur *Deut. iv ♦ .Audientes universi praecepta haec, dicant: En populus sapiens et mtelligens*.

Respondeo dicendum quod circa scientiam ct intellectum tria possunt considerari: primo quidem. acceptio ipsius; secundo, usus eius: tertio vero, conservatio ipsius. Acceptio quidem scientiae vel intellectus fit per doctrinam et disciplinam. Et utrumque in lege praecipitur. Diciturenim *Deut. vi * Erunt verba haec quae ego praecipio tibi, in corde tuo*. quod pertinet ad disciplinam: pertinet enim ad discipulum ut cor suum applicet his quae dicuntur. Quod vero §ubditur *Et nar. rabis ea filiis tuis*, pertinet ad doctrinam. — Usus vero scientiae vel intellectus est meditatio eorum quae quis scit vel intelligit. Et quantum ad hoc §ubditur *Et meditaberis sedens in domo tua*. etc. — Conservatio autem fit per memoriam. Et quantum ad hoc subdit l * *Et ligabis ea quasi signum in manu tua. eritnique et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine et ostiis domus tuae*. Per quae omnia iugem memoriam mandatorum

• v»»;

‘

• v *

a) ni. — etiam P·A ct n, om. HI.tF; de doctrina ct om. G.
r> addiscendum. — JiucnJum PDFpCn ct a.

γ) .dentiam, — lapienti.vn ABCDIFGIKLki'.
3) tubdit. — lubditur KL.

Dei significat: eu enim quae continue sensibus nostris occurrunt, vel tactu, sicut ea quae in manu habemus; vel visu, sicut ea quae ante oculos mentis sunt continue: vel ad quae oportet nos saepe recurrere, sicut ad ostium domus; a memoria nostra excidere non possunt. Et *Deui*, iv ¹ manifestius dicitur: *Ne obliviscaris verborum quae viderunt oculi tui, et ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitae tuae.* – Et haec etiam abundantius in novo Testamento, tam in doctrina cvangelica quam apostolica. mandata leguntur.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dicitur *Deut.* iv ² *haec est vestra sapientia et intellectus coram populis:* ex quo datur intelligi quod scientia et intellectus fidelium Dei consistit in praeceptis legis. Et ideo primo sunt proponenda legis praecepta; et postmodum homines sunt inducendi ad eorum scientiam vel intellectum. Et ideo praemissa praecepta non debuerunt poni inter praecepta decalogi, quae sunt prima.

Ad secundum dicendum quod etiam in lege ponuntur praecepta pertinentia ad disciplinam, ut dictum est ³. Expressius tamen praecipitur doctrina quam disciplina, quia doctrina pertinet ad maiores, qui sunt sui iuris, immediate sub lege

existentes, quibus debent dari legis praecepta; disciplina autem pertinet ad minores, ad quos praecepta legis per maiores debent pervenire.

Ad tertium dicendum quod scientia legis est adeo annexa officio sacerdotis ut simul cum iniunctione officii intelligatur etiam et scientiae legis iniunctio. Et ideo non oportuit specialia praecepta dari de instructione sacerdotum. Sed doctrina legis Dei non adeo est annexa regali officio: quia rex constituitur super populum in temporalibus. Et ideo specialiter praecipitur ut rex instruatur de his quae pertinent ad legem Dei per sacerdotes.

An quartum dicendum quod illud praeceptum legis non est sic intelligendum quod homo dormiendo meditetur de lege Dei: sed quod dormiens, idest vadens dormitum, de lege Dei meditetur; quia ex hoc etiam homines dormiendo nanciscuntur meliora phantasmata, secundum quod pertranseunt motus ⁴ a vigilantibus ad dormientes, ut patet per Philosophum, in I *Ethic.* ⁵ – Similiter etiam mandatur ut in omni ⁶ actu suo aliquis meditetur de lege, non quod semper actu de lege cogitet, sed quod omnia quae facit secundum legem moderetur.

• v«r» 9

• vm. 1.

• o. mmj.*

• * iorporc.

i) etiam hominfi. – hftmtna ДllpC in ha>ninc «C» ftlam humtntbu»
•K, hemina citam n, pro nonciituntur, nascuntur БEH nidd-
nantur ad 1, natichtantur «, adipinuntur IM.

i) metar. – r mIiu ABHfk»C cl n. rirtui EFipC., fpertrantii) rir-
tif» Gmc, (nDii I. K.
V omni. – Om. P.

QUAESTIO DECIMASEPTIMA

DE SPE

IN OCT(» ARTICULOS DIVISA

Consequenter post fidum considerandum est de spe * Et primo, de ipsa spe; secundo, de dono timoris tertio, de vitiis oppositis quarto, de praeceptis ad hoc pertinentibus * Circa primum occurrit primo consideratio de ipsa spe: secundo, de subiccto eius '. Circa primum quaeruntur octo. Primo: utrum spes sit virtus. Secundo: utrum obicctum eius sit beatitudo aeterna.

* Cf. qu. t. In trod.
' Qu. BIB.
.. Qu. XX.
• Qu. kin.

• Qu- »»ut.

tertio: utrum unus homo possit sperare beatitudinem alterius per virtutem spei. Quarto: utrum homo licite possit sperare in homine “. Quinto: utrum spes sit virtus theologica. Sexto: de distinctione eius ab aliis virtutibus theologicis. Septimo: de ordine eius ad fidem. Octavo: de ordine eius ad caritatem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SPES SI I VIR EUS

111 Sent., dnt. XXVI. qu. », «ft i; De virtut., qu. iv, on. I.

De primo sic proceditur. Videtur quod spes non sit virtus. Virtute enim nullus male utitur; ut dicit Augustinus, in libro de Lib. Arb. * Sed spe aliquis male utitur: quia circa passionem spei contingit esse medium et extrema, sicut et circa alias passiones. Ergo spes non est virtus.

• I II . BYUI, SIX

• Enarrat. lo |>Mk» CXVIII. «Pn. »XVI. »n KYN u bcfitat. ft lcb. Art., c. xiu. - Cl. 'Ucr 11 Sref., di»l XXV».

•Texi.i7.-S.Th. kc» v.

• Cap. mi, al xuijk capjuvti, al. xti. in «ct. xxvnr

• Op. vi. o. S vZ». kct. «i

•1^II^qo.Lsxi, art. 0.

2. Praeterea, nulla vinus procedit ex meritis: quia virtutem Deus in nobis sine nobis operatur, ut Augustinus dicit *. Sed spes est ex gratia et meritis proveniens; ut Magister dicit, xxvi disr. III lib. Sent. Ergo spes non est virtus. 3. Praeterea, virtus est dispositio perfecti; ut dicitur in λII Physic. Spes autem est dispositio imperfecti: scilicet eius qui non habet id quod sperat. Ergo spes non est virtus. Sed contra est quod Gregorius, in I Moral. *, dicit quod per tres filias lob significantur haec tres virtutes, fides, spes, caritas. Ergo spes est virtus.

Respondeo dicendum quod, secundum Philosophum, in II Ethic. *, virtus uniuscuiusque rei est quae bonum facit habentem et opus eius bonum reddit. Oportet igitur, ubicumque invenitur aliquis actus hominis bonus, quod respondeat alicui virtuti humanae. In omnibus autem regulatis et mensuratis bonum consideratur per hoc quod aliquid est propriam regulam attingit: sicut dicimus vestem esse bonam quae nec excedit nec deficit a debita mensura. Humanorum autem actuum, sicut supra * dictum est, duplex est mensura: una quidem proxima et homogenea, scilicet ratio; alia autem est γsuprema et excedens, scilicet Deus. Et ideo omnis actus humanus attingens ad rationem aut ad ipsum Deum est bonus. Actus autem spei

de qua nunc loquimur attingit ad Deum. Ut enim supra * dictum est, cum de passione spei ageretur, obicctum spei est bonum luturum arduum possibile haberi. Possibile autem est aliquid nobis dupliciter: uno modo, per nos ipsos a; alio modo, per alios; ut patet in III Ethic. Inquantum igitur speramus aliquid ut possibile nobis per divinum auxilium, spes nostra attingit ad ipsum Deum, cuius auxilio innitur. Et ideo patet quod spes est virtus: cum faciat actum hominis bonum ut debitam regulam attingentem.

Ad primum ergo dicendum quod in passionibus accipitur medium virtutis per hoc quod attingitur ratio recta: et in hoc etiam consistit ratio virtutis. Unde etiam el in spe bonum virtutis accipitur secundum quod homo attingit sperando regulam debitam, scilicet Deum. Et ideo spe attingente Deum nullus potest male uti. sicut nec virtute morali attingente rationem: quia hoc ipsum quod est attingere est bonus usus virtutis. Quamvis spes de qua nunc loquimur non sit passio, sed habitus mentis, ut infra * patebit.

Ad secundum dicendum quod spes dicitur ex meritis provenire quantum ad ipsam rem expectatam: prout aliquis sperat se beatitudinem adepturum ex gratia et meritis. Vel quantum ad actum spei formatae. Ipse autem habitus spei, per quam aliquis expectat beatitudinem. non causatur ex mentis, sed pure ex gratia.

An tertium dicendum quod ille qui sperat est quidem imperfectus secundum considerationem ad id quod sperat obtinere. quod nondum habet: sed est pertectus quantum ad hoc quod iam attingit propriam regulam, scilicet Deum, cuius auxilio innitur.

homine. – hominem ABCDEFHILpK et Kiui.
p) aliquid. – ad BEHIKxAC et s.

γ) ext. – Om. P.i. ExcJeta pn» ideo. ob hoc.
3) noi pα- nosmctirMi PEIIIKI.iui. – Pn» allot, arnica

Commentaria Cardinalis Caietani

T\ articulo primo quaestionis dcamacscoipimnc dubium cx
l Durando, in xxvi dist. III *Sent.*, art. 1, occurrit, volentis
quod spes infusa est virtus, large loquendo dc virtute, si-
cut etiam fides. Et remittit sc ad xxm dist. eiusdem, qu. tv.
art. 3 * Sed quia haec soluta sunt superius *, ideo non
replco quoad fidem: sed dico .similiter sicut dc fide di-
ctum est, quod est simpliciter ct stricte virtus spes infusa,
dc qua est sermo (ct est sermo dc spe formata: ut in
praecedenti Libro, qu. i.xv, an. 4. patet): ponit enim spc%
voluntatem in perfectione actus qui est sperare tnJi super-
natural! qualem potest habere, ut inferius - patet.

* a1. q̄s »-
.. Q-.. ff» at». 5
Commeat, a.uī.

* Art. 5. Co»m.
nam. L

In eodem articulo, in responsione nd secundum, me-
mento allegatae doctrinae cx Prima Secundae, ut perspi-
cuum tibi iit quomodo spes dupliciter dicitur cx meritis
scilicet quoad rem cxcctotam, ct hoc commune est spei
formatae ct informi; ct quoad actum, et hoc est proprium
spei formatae. Spes enim formata ct inclinat ad speran-
dum cx meritis quae habet; ct ipse etiam actus sperandi
sub merito cadit, utpotc medium ordinans hominem m
vitam aeternam. Quod de ipso habitu spei, cum coīncidai
cum prima gratia, dici non potest.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM BEATITUDO AETERNA SIT OBIECTUM PROPRIUM SPEI

Pan. III. qu. vu. 4rt. 4; III *Seul.*, uvī. qu. 11 un. t. ad 31 ZΛ TīrfMf.. qU. iy, H, (. 4.

a h SECUNDUM hic PROCEDITUR. Videtur quod
beatitudo aeterna non sit obiectum pro-
prium spei. Illud enim homo non spe-
rat quod omnem animi sui motum ex-
cedit: cum spei actus sit quidam animi motus.
Sed beatitudo aeterna excedit omnem humani
animi motum: dicit enim Apostolus, I *ad Cor.* h \
quod *in cor hominis non ascendit*. Ergo beati-
tudo non est proprium obiectum spei.

• v«» 9

, f». u..

l. ., I>.
ft.nu.

•vm. HM4

2. Praeterea, petitio est spei interprerariva:
dicitur enim in Psalm. " : *Revela Domino viam
tuam e/ spera in eo. et ipse faciet*. Sed homo
petit a Deo licite non solum beatiludincm aeter-
nam, sed etiam bona praesentis vitae tam spiri-
tualia quam temporalia, et etiam liberationem a
malis, quae in bealitudine aeterna non erunt : ut
patet in Oratione Dominica. Matth. vi Ergo
beatitudo aeterna non est proprium obiectum spei.

*/MDD««

• An. pMM

3. Praeterea, spei obiectum est arduum. Sed
in comparatione ad hominem multa alia sunt
ardua quam beatitudo aeterna. Ergo beatitudo
aeterna non est propnum obiectum spei.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad
Heb.* vi * < Habemus spem incedentem, *idest
incedere facientem*, ad interiora velaminis, *idest
ad beatitudinem caelestem* ut Glossa ibidem
exponit. Ergo obiectum spei est beatitudo aeterna.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *,
spes dc qua loquimur attingit Deum innitens eius
auxilio ad consequendum bonum speratum. Opor-
tet autem effectum esse causae proportionatum.
Et ideo bonum quod proprie et principaliter a
Deo sperare debemus est bonum infinitum, quod
proportionatur virtuti Dei adiuvantis: nam infi-
nitae virtutis est proprium ad infinitum bonum

perducere. Hoc autem bonum est vita aeterna,
quae in fruitione ipsius Dei consistit: non enim
minus aliquid ab eo sperandum est quam sit
ipse, cum non sit minor eius bonitas, per quam
bona creaturae communicat, quum eius essentia.
Et ideo proprium ct principale obiectum spei
est beatitudo aeterna.

An primum f.rgo dicendum quod beatitudo ae-
terna perfecte quidem in cor hominis non ascen-
dit. ut scilicet cognosci possit ab homine viatore
quae et qualis sit: sed secundum communem
rationem, scilicet boni perfecti, cadere potest in
apprehensione hominis. Et hoc modo motus spei
m ipsam consurgit. Unde et signanter Apostolus
dicit quod spes incedit *usque ad interiora vela-
minis*: quia id quod speramus est nobis adhuc
velatum.

Ad secundum dicendum quod quacumque alia
bona non debemus a Deo petere nisi in ordine
ad beatiludincm aeternam. Unde ct spes princi-
paliter quidem respicit beatitudinem aeternam;
alia vero quae petuntur a Deo respicit secunda-
rio . in ordine ad beatitudinem aeternam. Sicut
etiam fides respicit principaliter Deum, et se-
cundario respicit ea quae ad Deum ordinantur,
ut supra dictum est.

Ad tertium dicendum quod homini qui anhelat
ad aliquid magnum, parvum videtur omne aliud
quod est eo minus. Et ideo homini speranti bea-
titudinem aeternam, habito respectu ad istam
spem, nihil aliud est arduum. Sed habito respec-
tu ad facultatem sperantis, possunt etiam quae-
dam alia ei T esse ardua. Et secundum hoc eo-
rum potest esse spes in ordine ad principale
obiectum.

s) adhuc. – adhuc quaii eJ. a, quasi adhuc R.

\$) respicit principaliter. – principaliter quidem respicit Ptf.

y,1 eī. – Qtn. PDpUa ei o.

Commentaria Cardinalis Caiotani

\ articulo secundo eiusdem quaestionis dubium occurrit
de qua bcatitudinc aeterna sit hic termino: srilīcēt dc for-
mali, an obiectiv.i. Quod enim sit sermo de formali, patet
ex co quod effectus divinae virtutis in littera dicitur. Quod
vero de obicctiva. patet cx eo quod subditur: *Non enim
minus aliquid a Deo sperandum est quam ipse sit.* – Et

huic dubio annectitur alterum, quomodo cōtextu litteruc
in hac ratione consonat sibi ipsi, auumens quod ctfectum
oportet causae proportionari. ct subaumens Deum pro
effectu proportionato : cum effectus rationem habere non
possit.

Ad hoc dicitur quod sermo praesens est de beaitu-

dine obicctivfl et formali. Sed de bcalitudinc formali con-tingit loqui dupliciter: primo, secundum id quod in sc formalitcr est; secundo, secundum quod est talis obiccti. Praesens sermo est dc bcutitudinc formali ut est talis obic-cti. idest ut est assecutio Dei. Hoc enim est principale consideratum in bcatitudinc hic; et sic a spe principaliter Angitur. Spes enim, ut infra · putebit, principaliter est de Deo; ct dc bcatiludinc formuli non est nisi ut est ad

Deum coniunctio. Et ideo principaliter est sermo hic dc bcutitudinc obicetiva connotante formalem. Et propterca littera ct ctfectus meminit ct Dei: utrumque enim hic in-venitur; nam beatitude formulis ctfectus est quidum divinae virtutis coniungcns Deo. Unde non subsumitur Deu» ut effectus, sed ut obiectum effectus: ut etiam ipsa litterae verba indicunt. Et sic omnia consonant.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ALIQUIS POSSIT SPERARE ALTERI BEATITUDINEM AETERNAM

Ik Virtut., qu. iv, tn. 4.

S D TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidetUT quod aliquis possit sperare alteri bcatitudi-nem aeternam. Dicit enim Apostolus, *Philipp*, i ♦ *Confidens hoc ipsum, quia qui coepit in vobis opus bonum perficiet usque in diem Christi /esu*. Perfectio aut illius dici erit beatitudo aeterna. Ergo aliquis potest alteri spe-rare beatitudinem aeternam.

2. Praeterea, ea quae a Deo petimus spera-mus obtinere ab eo. Sed a Deo petimus quod alios ad beatitudinem aeternam perducatur: secun-dum illud lac. ult. ♦ *Orate pro invicem ut sal-vemini*. Ergo possumus aliis sperare beatitudinem aeternam.

3. Praeterea, spes ct desperatio sunt de eo-dem. Sed aliquis potest desperare dc bcalitudinc aeterna alicuius: alioquin frustra diceret Augusti-nus, in libro *de Jerb. Dum.* . *de nemine esse de-sperandum dum vivit*. Ergo etiam potest aliquis sperare alteri vitam aeternam.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in *En-chirid.* ♦ *quod spes non est nisi rerum ad eum * perlinentium qui earum spem gerere perhibetur*.

Respondeo dicendum quod spes potest esse ali-

cuius dupliciter. Uno quidem ? modo, absolute: et sic est solum boni ardui ad se pertinentis. Alio modo, cx praesuppositione * alterius: et sic potest esse etiam eorum quae ad alium pertinent. Ad cuius evidentiam sciendum est quod amor ct spes in hoc differunt quod amor importat quandam unionem amantis ad amatum; spes au-tem importat quandam motum sive protensionem appetitus in aliquod bonum arduum. Unio autem est aliquorum distinctorum: ct ideo amor dire-cte potest respicere alium, quem sibi aliquis unit per amorem, habens eum sicut scipsum. .Motus autem semper est ad proprium terminum pro-portionatum mobili: et ideo spes directe respicit proprium bonum, non autem id l quod ad alium pertinet. Sed praesupposita unione amoris ad al-terum. iam aliquis potest desiderare et sperare l aliquid alteri sicut sibi. Et secundum hoc aliquis potest sperare alteri vitam aeternam, inquantum est ei unitus per amorem. Et sicut est eadem vinus caritatis qua quis diligit Deum, scipsum et proximum, ita etiam est eadem virtus spei qua quis sperat sibi ipsi et alii.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

a) eum. - /kum PABDEFGHIJKt.pC ct nna; pro rariirn tpem , eorum tyem AHDEFGHII.pCK cl km, curam eorum qut tyem habent Ptt. ?) quidrm. - Om. Px EacJeni pro aolum, toliua. y) rracfuppositionc. - praesumptione ABDFHIKLPc ct una.

3) id. - aliquid BEEHn, ad pA. om. PpCK ct a. t) desiderare et sperare. - sperare et desiderare Px - aliquid... tptrare Om. PLa.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ALIQUIS POSSIT LICITE SPERARE IN HOMINE

Infra, qu. xxv, art. i, ad 3; *Compcnd. Theol.*, part. II, cap. vu.

D QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod aliquis possit licite sperare in homine. Spei enim obiectum est beatitudo ae-terna. Sed ad beatitudinem aeternam consequendam adiuvamur patrociniis sanctorum: dicit enim Gregorius, in l *Dial.* * quod *praede-stinatio iuvatur precibus sanctorum*. Ergo aliquis potest in homine sperare.

2. Praeterea, si non potest aliquis sperare in homine, non esset reputandum alicui in vitium quod in co aliquis sperare non possit. Sed hoc de quibusdam in vitium dicitur: ut patet lercm. fx *Unusquisque a proximo suo se custodiat, ct in omnifratre suo non habeat fiduciam*. Ergo licite potest aliquis sperare in homine.

3. Praeterea . petitio est interpretativa spei. sicut dictum est ♦ Sed licite potest homo aliquid petere ab homine. Ergo licite potest sperare dc eo.

Sed contra est quod dicitur lercm. xvn * *Ma-ledictus homo qui confidit in homine*.

Respondeo dicendum quod spes, sicut dictum est duo respicit: scilicet bonum quod obtinere intendit: et auxilium per quod illud bonum obti-netur. Bonum autem quod quis sperat obtinen-dum habet rationem causae finalis; auxilium au-tem per quod quis sperat illud bonum obtinere habet rationem causae efficientis. In genere au-tem utriusque causae invenitur principale et se-cundarium. Principalis enim finis est finis ulti-mus; secundarius autem linis est bonum quod

• Vera. 6.

• Vm. i6.

• Stnn. XI a». Serui. ad JFy. LXXI cap. uil

• cap un.

• Op.

• Ven. 4.

• Att- J. 3'

• Ven. 5.

• I- II^{cc}. qa. u, ^{rt.} 7. qu. xui, -II-

est ad finem. Similiter principalis causa agens est primum agens; secundaria vero causa efficiens est agens secundarium instrumentale. Spes autem respicit bcalitudinem aeternam sicut finem ultimum; divinum autem auxilium sicut primam causam inducentem ud bcalitudinem. Sicut igitur non licet sperare aliquod bonum praeter beatitudinem sicut ultimum finem, sed solum sicut id quod est ad finem bcalitudinis ordinatum; ita etiam non licet sperare de aliquo homine,

vel de aliqua creatura, sicut de prima causa movente in bcalitudinem; licet autem sperare de aliquo homine, vel de aliqua creatura, sicut de agente secundario et instrumentait, per quod aliquis adiuvatur ad quaecumque bona consequenda in bcalitudinem ordinata . . - Et hoc modo ad sanctos convertimur; et ab hominibus * aliqua petimus: et vituperantur illi de quibus aliquis confidere non potest ad auxilium ferendum. Et per hoc palet responsio ad obiecla.

j) *ordinata.* - *ordinanda* ABCDEF'IJKLmI.

hominibut. - rfijwi «ddunt Pu.

ARTICULUS QUINTUS

U IRUM SPES SIT VIRTUS I IIEOLOGICA

t- II *, qu. uni, art. 3; HI *Sent.*, dut. xxvi. ^u. 11, art. *Ik Virtute* qu. rr, ut. 1. «J p, 7.

quintum MÇ proceditur. Videtur quod JSispus non sit virtus theologica. Virtus enim theologica est quae habet Deum ^-Xiprn obiccto. Sed spes non habet solum Deum pro obiccto, sed etiam alia bona quae a Deo oblinere speramus. Ergo spes non est virtus theologica.

2. Praeterea, virtus theologica non consistit in medio duorum vitiorum, ut šupra habitum est. Sed spes consistit in medio praesumptionis et desperationis. Ergo spes non est virtus theologica.

3. Praeterea, cxcpectatio pertinet ad longanimitatem. quae est pars a fortitudinis. Cum ergo spes sit quaedam cxcpectatio, videtur quod spes non sit virtus theologica, sed moralis.

4. Praeterea, obiectum spei est arduum. Sed tendere in arduum pertinet ad magnanimitatem, quae est virtus moralis. Ergo spes est virtus moralis, et non theologica.

Sei» contra est quod, l *ad Cor.* xm \ connumeratur ? fidei et caritati, quae sunt virtutes theologicae.

Respondeo dicendum quod, cum differentiae specificae per se dividant genus, oportet attendere unde habeat spes rationem virtutis, ad hoc quod sciamus l sub qua differentia virtutis collocetur. Dictum est autem supra . quod spes habet rationem virtutis ex hoc quod attingit supremam regulam humanorum actuum; quam attingit et sicut primam causam efficientem, inquantum eius auxilio innititur; el sicut ultimam causam finalem, inquantum in eius fruitione bcalitudinem expectat. El sic patet quod spei, inquantum est virtus, principale obiectum est * Deus. Cum igitur in hoc consistat ratio virtutis theologicae quod Deum habeat pro obiccto, sicut supra * dictum est, manifestum est quod spes est virtus theologica.

Ad primum ergo dicendum quod quaecumque alia spes adipisci cexpectat, sperat in ordine ad Deum sicut ad ultimum finem et c sicut ad primam causam efficientem, ut dictum est *

Ad secundum dicendum quod medium accipitur in regulatis et mensuratis secundum quod regula vel mensura attingitur; secundum autem quod exceditur regula, est superfluum; secundum autem defectum a regula, est diminutum. In ipsa autem regula vel mensura non est accipere medium et extrema. Virtus autem moralis est circa ca quae regulantur ratione sicut circa proprium obiectum: et ideo per se convenit ei esse in medio ex parte proprii obiecli. Sed virtus theologica est circa ipsam regulam primam, non regulatnm alia regula sicut circa proprium obiectum. Et ideo per se, et secundum proprium obiectum, non convenit virtuti theologicae esse in medio. Sed potest sibi competere per accidens, ratione eius quod ordinatur ad principale obiectum. Sicut fides non potest habere medium et extrema in hoc quod innitatur primae veritati, cui nullus potest nimis inniti: sed ex parte eorum quae credit, potest habere medium et extrema, sicut unum verum est medium inter duo falsa. Et similiter spes non habet medium et extrema ex parte principalis obiecli, quia divino auxilio nullus potest nimis inniti: sed quantum ad ca quae confidit aliquis se adepturum, potest ibi esse medium et extrema, inquantum vel praesumit eu quae sunt supra suam proportionem, vel desperat de his quae sunt sibi proportionate.

Ad tertium dicendum quod cxcpectatio quae ponitur in definitione spei non importat dilationem, sicut cxcpectatio quae perlinet ad longanimitatem: sed importat respectum ad auxilium divinum, sive illud quod speratur differatur. sive non differatur.

Ad quartum dicendum quod magnanimitas tendit in arduum sperans aliquid quod est suae potestatis. Unde proprie respicit operationem aliquorum magnorum. Sed spes, secundum quod est virtus theologica, respicit arduum alterius auxilio assequendum, ut dictum est *

a) *part.* - *tpeciei* P.
■s) *connumeratur.* - *tpet* addunt PIx j,
y) *quod teiamut.* - *uf icialur* G. ut *tdamui* Pa.

i) *obiectum at.* - *Cii obiectum* ABDEFHII,pCK U KM. *dtu* aWr-
ctum ctt P.1.
I) *ct.* - *rei* PDp».

An. i.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quinto eiusdem quaestionis, omissis tertio et quarto, complenda occurrit materia de virtute theologica inchoata in praecedenti Libro, in qu. Lxix. Et hoc propter Scotum et Durandum in hoc tractatu de spe loquentes. Scotiis igitur, in xxvi dist. III *Sent.*, adeo deprimit virtutem theologica[m] ut etiam spem acquisitam ponat virtutem theologica[m]. quia respicit Deum pro regula, obiecto et agente. secundum proportionem ut infundatur ab eo. Durandus autem, in eadem distinctione eiusdem Ienii, art. 1. putat spem non esse necessariam ad sperandum, sed ut promptius, perfectius et firmitus speremus. Et consonat Scoto in xxtii dist. eiusdem, et in xvn dist. Primi.

Sed si quis diligenter inspiciet naturam virtutis theologicae. facile percipiet haec omnia falsa esse. Quia cum commune sit omni virtuti ex propria natura determinare potentiam cuius est ad actum semper bonum et proportionatum obiecto; oportet virtutem theologica[m], cuius obiectum est Deus non qualitercumque sumptus, sed ut excedens omnem intellectum et voluntatem creatam, ex natura sua esse determinativam potentiae cuius est ad actum bonum tantummodo et proportionatum tantum obiecto. Et de improportione quidem pater: quia, cum effectus non sit potior causa, et vires humanae non sufficiunt ad actum proponionatum, nullus habitus carum virtute acquisitus sufficiet. De non-bonitate autem probatur quia bonitas supernaturalis, qua oportet esse semper bonum actum virtutis theologicae proponionatum tantum supernaturali, non est ab habitu naturaliter acquisito. Unde licet fide, «pe vel caritate acquisita aliquis innitatur Deo. ad Deum, propter Deum, etc.; habitus tamen ille acquisitus non ex natura sua, sed ex studio humano inclinatur in tales actus, non bono» supernaturaliter nec proponionatos supernaturali obiecto. Et hinc patet necessitas ponendi fidei, spei et caritatis habitus infusos, ut scilicet habeatur habitus ex natura sua determinativus ad actus bonos supernaturaliter proportionatos obiecto supernaturali; unde hoc enim nihil acquisitum sufficit ex natura sua. ut patet. Et per haec patet responsio ad amnia tam Scoti quam Durandi.

II. In eodem quinto articulo dubium occurrit circa illo verba; *Ratio virtutis theologicae consistit in hoc quod Deum habet pro obiecto*. Quia theologia nostra habet Deum pro obiecto, ut patet in principio Primae Partitae, et tamen non est virtus theologica alioquin essent quatuor virtutes theologicae.

Ad hoc dicitur quod theologia nostra in duobus deficit a ratione virtutis theologicae. Primo quia, cum differat a fide in hoc quod fides perficit intellectum respectu actus assentiendi, theologia autem respectu actus sciendi, qui importat assensum et evidentiam; et netus quidem non sentiendi perfectus redditur ex fide, actus autem «sciendi non redditur perfectus ex scientia theologica; consequens est quod theologia non sit virtus, sed fides: oportet siquidem virtutem opus suum perfectum reddere. Secundo, quia differt etiam in hoc quod fidei assensus terminatur immediate ad Deum, theologiae vero cognitio terminatur ad Deum mediate. Credimus namque Deo revelanti non quia credimus: alteri: cognoscimus autem Deum quia cognoscimus vestigia eius, seu ipsum in vestigiis eius. Et sic, licet theologia et tides convenient in obiecto, differunt tamen in modo attingendi ipsum, scilicet mediate vel immediate, secundum rationem proprii actus. Et propterea theologia nostra in hac vita propter utramque causam, in patria autem propter secundam, non est virtus theologica. – Licet posset dici quod numerus virtutum theologicarum non intelligitur assignatus nisi in praesenti vita: iuxta illud Apostoli *Nunc autem manent fides, spes, caritas*.

III. In eodem articulo quinto dubium occurrit ex Durando, nonne spes habeat Deum pro obiecto immediato, an solum pro obiecto principali. Et clauditur in hoc dubio aliud, an ad virtutem theologica[m] sufficiat habere Deum pro obiecto principali, quamvis mediate. Durandus siquidem, in III *Sent.*, dist. xxvt, art. 1, tenens quod sufficit ha-

berc Deum pro obiecto principali, quamvis mediato; et quod sic spes habet Deum; probat dupliciter. Primo, quia obiectum spei est obiectum amoris concupiscentiae. Sed Deus non est obiectum immediatum amoris concupiscentiae. Ergo. – Probatur minor. Quia Deus secundum se amandus est amore amicitiae, et propter se, non propter nos quod autem concupiscimus, propter nos amamus, non propter se.

Secundo, quoniam idem est obiectum delectationis et spei, licet diversimode, scilicet praesens vel futurum. Sed obiectum delectationi immediatum in patria non est Deus, sed beatitudo formalis. Ergo beatitudo formalis est immediatum obiectum spei; et mediante ipsa Deus est eius obiectum principale, quia beatitudo formalis habet rationem rei sperandae ut est Dei obiective.

IV. Quod autem proximum et immediatum delectationis obiectum in patria non sit Deus, sed beatitudo formalis, probat idem in I *Sent.*, dist. 1 multipliciter. Primo, quia obiectum immediatum amoris concupiscentiae non est res subiecto distincta ab eo cui concupiscitur: delectatio autem ad amorem concupiscentiae spectat: ergo. – Maior probatur dupliciter. Inductione primo; quia concupiscens vinum non ipsum, sed usum eius concupiscit, et sic de aliis concupitis; ergo mediante usu, vel aliquo huiusmodi. Natione deinde: quia non concupiscimus nisi bonum nostrum; sed distinctum subiecto nem est bonum nostrum nisi mediante aliquo actu quo nobis coniungitur; ergo. – Minor autem principalis, scilicet quod delectatio de Deo specui ad amorem concupiscentiae, probatur. Quia delectatio de Deo habito aut spectat ad amorem benevolentiae, aut concupiscentiae. Non benevolentiae. quia delectatio benevolentiae respondet desiderio de Deo, cui fatuum est desiderare aliquid bonum in seipso. Item, amor habens pro obiecto formali bonum utile vel delectabile est amor concupiscentiae: sic est in proposito: ergo.

Secundo principaliter. Idem est obiectum immediatum delectationis ei desiderii. Sed obiectum desiderii non est Deus secundum se. Probatur, quia est aliquid futurum; sed Deus secundum se non est futurus. Ergo.

Tertio. Damnati summe tristantur de Deo non secundum se, sed de carentia visionis divinae. Ergo beati summe gaudent non de Deo secundum se, sed de visione divina immediate. Et tenet sequela quia Deus secundum se non est bonus beatis nisi ratione praemii quod infert; sicut nec malus damnatis nisi ratione mali poenae quam infert.

Quarto, quia delectationes, secundum Philosophum, X *Ethic.* 2 distinguuntur secundum operationes quas consequuntur; et secundum eas indicantur bonae vel malae. Ergo illae operationes sunt causae carum. Et non nisi obiective. Ergo obiectum proximum delectationis est operatio.

Quinio, sic. Immediatum obiectum delectationis est tantummodo proprium illius qui delectatur. Ergo non est aliquid subiecto distinctum ab eo qui delectatur. Assumptum probatur ex VI 11 *Ethic.* 4. *Amabile quidem bonum, unicuique autem proprium*. – Consequentia probatur dupliciter. Primo, quoniam ad delectationem praeexiguntur duo: scilicet consecutio boni proprii; et cognitio eiusdem. Secundo, quia conveniens pluribus ita quod uni formaliter et alteri denominatione extrinseca, nulli convenit nisi ratione formalis denominationis: ut patet de sano in animali et in medicina et urina. Sed cum bonum hominis convenit subiecto indistinctis ab eo formaliter, distinctis autem subiecto denominatione extrinseca: sol enim est bonus frigescenti causaliter, calor autem a sole in illo causatus est bonus illi formaliter, et sic de aliis. Ergo esse bonum hominis non convenit Deo, aut cuicumque separato ab homine. nisi ratione formulis bonitati» in homine. plus: quod sicut una numero sanitas, quae scilicet est in animali, est a qua omnia dicuntur sana; de non est alia bonitas qua Deus dicitur bonum hominis, et sol vel ignis bonus frigescenti, quoniam bonitas qua beatus et bonus formaliter et frigescenti bene se habet. Deus ergo

Scoti. Scotum.

Qa.11

KW **

1 j/Cor. c. MJL, ^cr». ij.

non est secundum \$e immediatum obiectum delectationi», sed actus quo nobis coniungitur.

V. Ad evidentiam huius altius ordiri oportet, ostendendo primo, quarc et quomodo aliquid est bonum alterius distincti subiecto ab eo; secundo, quomodo se habet ad umorem amicitiae ct concupiscentiae ♦; deinde descendemus ad propositum dc virtute theologica ct spe -; et sic demum satisfiet obicctis

Bonum cum sit *quod omnia appetant*, ut dicitur m l *Ethic.* *, et significet finem in actu exercito, ut superius ♦♦ declaratum fuit; eadem ratione ct eodem modo aliqua res est bonum ulterius qua ct quo est finie alterius. Et cum constet quod una res subiecto distincta ct separata ab altera sit finis illius ratione alicuius esse quod in se habet, quoniam ratione cius quod in se habet est propter quam res «hera est nue fit; oportet dicere quod huiusmodi res separata sit secundum id quod in se est, bonum alterius. Et si diligentius luerit consideratum, manifestum erit quod quemadmodum in causa effectiva inveniuntur tria, ratio agendi, actio, ct passio (vel aliquid per modum passionis) effectus actionis; ita in bono quod exercet causam finalem est ratio linalizandi, est ipsum finalizarc, et est effectus cius. Et quemadmodum in effectivis ratio agendi est aliquid in ipso ogertte, et significatur per ly *quo agit*; ita in finalibus ratio finalizandi est in ipso fine, et significatur per ly *cuius gratia*; constat enim quod id cuitt» gratia Deus est causa finalis, est ipsa sua deitas, quae est ipse. Sed āctu secundus finis non est nominatus sicut actus secundus agentis, et significatur per ly *esse propter quod*: tunc enim tantum finis finalizxit in actu, cum actu est propter quod. Effectus quoque finis innominatus e»t; et significatur per ly *propter finem*» ut patet. Ex quibus hoc accipiendum est. quod sicut nd hoc quod A sit activum respectu alterius plura concurrunt, scilicet ipsum agens ct ratio agendi, actio ct passio; ct solus horum concursus non impedit immediationem agentis, quia nisi aliud agens mediet, immediatum agens secundum se est ipsum A: ita ad hoc quod E ait actu finis alterius plura concurrunt, scilicet ipse finis, ratio finabzandi in eo, ipsum fimilixarc, et aliquid propter finem; (sed) nisi alius finis intersit, immediatus finis seennduni se erit ip»urn E alterius ac per hoc immediatum bonum secundum se illius. Unde sicut non convenit negare agens immediatum alterius separati quia mediat actio aut quia intervenit passio; ita non convenit negare finem seu bonum immediatum alterius separati quia intervenit esse propter quod ct esse propter finem.

Ut nutem clonus etiam a novitiis percipiantur, exemplo simul et auctoritate manifestantur. Ponit Aristoteles, in XII *Metaphys.* * ultra bonum in ipso universo, bonum ipsius universi separatum ab ipso, scilicet Deum. Certum eat cx hoc quod Deu.· est res separata ab universo; et quod ratio qua Deus est bonum universi ipsa sua deitas est; ct quod inter Deum ct universum, etiam si fingendi daretur licentia, nihil mediat: hinc enim est universum, concludens omnia, alioquin universum non est; inde vero est solus Deus gloriosus in scipso. Et est non solum bonum, sed summum bonum universi : est enim universum propter Deum ut finem immediatum, ut putet; sicut est ab eo ut ab agente immediato. Quamvis igitur nunquam Deus esset finis ct bonum universi nisi universum esset propter ipsum, quod sonat effectum caudae finalis; non tamen proptcrca mediatio aliqua est.

Et hinc patet quam periculose erraverit Durandus, negans Deum esse secundum se bonum immediatum alicuius. Quod etiam in nobis palet. Constat enim quod amicus, ut sic, est amabilis nb amico. Ergo, ut sic, est bonus amico: quia *amabile quidem bonum, unicuique autem proprium* ·. Sed ut sic, est separatus subiecto ab amico: quia amicitia est nd alterum. Ergo res separata subiecto, ut sic, est bonum immediatum alterius. Et est sermo dc amico ut amabilis amore amicitiae, non concupiscentiae; constat enim quod amico volo bonum vitae ct reliquorum bonorum non ut habeam nut utar aut fruar ipso, ct universaliter non propter me, sed propter ipsum amicum. Ergo immediatum bonum alterius potest c mo res separata subiecto secundum scipxam.

SvNM.ii Taxou I). TntuuR T, V,

VI. Et hic incipit patere secundum ·, quomodo scilicet * Ct. «a. ». se habeat bonum alterius ad amorem amicitiae et concupiscentiae. Ex hoc enim patet quod obiectum **immediatum** amoris amicitiae est separata ab «mante res secundum se ipsam. Et hoc qui negat, neget amicitiam; ct inter virtutes theologicos neget caritatem esse amorem quo Deus secundum seipsum. in scipio, propter scipsum amatur. Et sic nut dicant «mari bonum non proprium, cum cx caritate diligimus Deum et alios amicos: aut fateantur Deum ct amicos secundum se esse inter propria bona amantium, quod est verum. Ex his autem patet quod immediatum obiectum amoris amicitiae eat bonum separatum subiecto secundum scipsum. Et cum cuiusque amoris obiectum immediatum. ut sic, sit proprium bonum amantis, ut putet cx auctoritate inducta ♦; consequens esi quod res separata se-eundum se sit bonum immediate amabile amore amicitiae, ac per hoc obiectum delectationis ad talem amorem spectantis neque enim est amicus qui non gaudet dc bonis amici secundum seipsum amicum tantum.

Dc concupito iero scito quod duplicem habet respectum, scilicet ad concupiscentem, ct ad cum cui concupiscitur, siie iste vit ipsemet concupiscens sive alter: concupitum enim oportet ab aliquo ct alicui concupisci. Si comparetur ad concupiscentem, sic habet rationem cuiuwlam termini et fini», quoniam terminat netum concupiscendi. Et in hoc exercet ritionem finii non simpliciter, sed secundum quid : sicut medium in molu habet rationem termini secundum quid, scilicet respectu praecedenti» partis. Si autem comparetur ad eum cui concupiscitur, sic apparet prima Ironie quod habet rationem cius quod est propter finem: quia concupitum alicui ordinatur in illum tanquam finem, quia ui sic non aliter innatur tiUl propter illum. Vcnmtamen non sic est. Quod probatur cx eu quod eadem ratio eu dc dono seu duto alteri, eide concupito; actus enim exterior lignum et effectus est actus interioris; quod enim alteri datur, illi prucul dubio concupiscitur. Sed constat datum alteri, ut sic, non ordinari in illum cui datum est ut finem. Ergo concupitum, ur sic. non ordinatur ad cum cui concupiscitur ut finem. – Manifestatur minor cx auctoritate Scripturae tradentis · quod Deus dedit bilium suum nobis, ,2 ^“Γ * · ita quod in hoc commendatur caritatis divinae excellentia quod non solum dedit nobi» redemptionem, doctrinam ct alios effectua quos Filius Dei lccii, sed dedit nobis ipsum Filium; ut discerno quod non solum dedit Filium secundum effectus, sed etiam scipsum; quamvis nunquam illa datio exerceatur nisi concurrente aliquo effectu; hoc enim non impedit quin etiam ipse Deus, «ccundum id quod in ve est, detur, alioquin tota fides incarnationis Filii Dei pent. – Et fundatur hoc, quia quot modis contingit aliquid esse bonum alicuius amati, tot modia contingit esse concupitum illi : alioquin non posset quis velle alicui omnia sua bona. Sed contingit aliquid me bonum alterius non solum propter ipsum, sed e converso ut finem ipsius. Ergo contingit aliquid esse concupitum alicui quod non ordinatur ud illud ut finem, sed e converso. Possum enim concupiscere amico mihi, vel amico meo, finem ultimum, propter quem sumus, absque derogatione illius finis quae interveniret si ipse fini» ordinaretur in inc \cl amicum ut in finem. Aliud est ergo concupiscere hoc mihi: ct ahud concupiscere hoc propter me.

Cum his tamen tene quod omne concupitum secundum aliquid est propter cum cui concupiscitur: quia oportet salvare in omni concupito amorem amicitiae, quo magis amatur iv cui concupiscitur quam concupitum. Unde si concupita re» sit simplidtcr ordinabilis m cum concupiscibililcr ut finem, concupitum simpliciter habe: rationem cius quod est esse propter amicum. Si autem non sit simpliciter ordinabili» in cum ut finem, tum concupitum secundum quid tantum, scilicet secundum aliquem effectum cius, habet rationem cius quod est esse propter amicum. Et quoniam concupitum non est significans amatum propter alterum, sed amatum alteri, et consequenter non significans bonum propter nitorum, sed bonum allvrin», cui scilicet concupivcitui. quod amicitia nmalui ad utrumque, scilicet ordinabile simpliciter et non ordinabile simpliciter, se ex-

• Nwn. ti.

• Nuta, m

• Nara. nii.

• Cap. t, n. i. ·

p. ¶ qu. *η.4. Gunmen mtn. tt.

• S.Tb. Icet, «t - DU. Ub, XI. cjp. x a. t.

• CL num. ·v, Quinio.

rendit; et per consequens oportet ut abstrahet nb utroque. Et, ut dictum est» non babel rntionem čiu quod est esse propter amicum «eu finem simpliciter; «cd eius quod est esse amid ve! amico. Et propterca oportet intervenire ali- quid quod saltem secundum quid propter amicum sit. – Et haec de duobus primo propositis.

VII. Quoad tertium -, sciendum est quod virtutem theo- logicam oportet habere Deum ut šupcmnturnli ordinis est, pro immediato obiccto : el propterca religio ct theologia ct timor Domini non computantur inter virtutes theologi- cus, ut Auctor dicit in Qq. *dc Virtutibus*, qu. i. art. 12, ad 11. Et quoniam spes, ad amorem concupiscentiae spe- ctans, Deum respicit ut primum efficiens ct ultimum finem, ut in littera dicitur, ct propterca vinus theologica est ; opor- tet dicere quod utroque modo immediate respicit Deum. Er quod rcspiciat Deum immediate ut efficiens, etiam ipse Durandus fatetur -. Et propterea cx hoc manifestatur quod respiciat etiam Deum ut finem ultimum immediate. Con- stat enim quod spes sic respicit Deum ut agentem imme- diate quod respicit ip<um ut agat, subveniat ct perducat in ultimum finem. Nihil ergo obstat immediatiom actio er effectus agentis», ad quae respicit spes. Sic quoque respicit Deum ut ultimum finem immediate quod respicit ipsum ut finnlizct in actu secundum supremum modum, puta quictnndo er satiando affectum. Non igitur obstant imme- diationi quod finnlizatio ct effectus finis ultimi speretur. Quemadmodum igitur sperans a Deo immediate sperat, ita Deum sibi immediate epernt ut finem, ut sic aequa sint u quo ct quod speratur, ut praedictum fuit *. Et hanc esse mentem Auctoris in responsione ad secundum patet, ubi, cum in corpore articuli dixisset Deum principale obicctum spei, addidit quod est proprium obiectum tpei, ita ut quia secundum proprium obicctum attenditur per se habere vel non habere medium, ideo spes per sc non habet medium : constat namque proprium virtutis obiectum esse immedia- tum illius obicctum ex natura sua. – Unde ud obiecta re- spondetur.

VIII Ad primum igitur Durandi *, negatur quod Deu» secundum sc, idest secundum id quod in se est, non sit obicctum amoris concupiscentiae. Potest enim concupisci alteri non ut propter illum, sede converso ut finis illius: quia sic est bonum illius.

Et ad probationem dicitur quod Deus secundum sc debet amari amore amicitiae principaliter, sed non tantum: quo- niam potest amari etiam amore concupiscentiae. – Et cum dicitur. *Quia* non *potest amari Deus propter nos*: respon- detur quod non potest amari propter nos, sed nobis. Quod concupiscitur autem potest secundum «e quidem amari nobis; secundum nutem effectum eius, propter nos. Et sic spe concupisco Deum ip<um, secundum id quod est in sc, mihi; ei secundum effectum suum, propter me.

IX. Ad secundum *, negatur minor, utpote falia ct da- mnando. Et ad pnmam probationem ex I *Sent.* * dicitur quod falsum est delectationem spectare ad concupiscentiae amo- rem tantum: spectat namque etiam ud amorem amicitiae; non enim est amicus qui non delectatur de bonis amici. Unde beatorum praecipuum gaudium est dc bono Dei in scipso Deo, sicut praecipuus umor eorum est umor boni divini in scipso: secundarium autem eorum gaudium est dc beatitudine formiili. Et oppositum sentire miror quo- modo in mentem vacantis philosophiae ct theologiae ca- dere possit.

Veruntamen, singillatim respondendo, negatur etiam quod obicctum immediatum amoris concupiscentiae non sit res aliqua distincta subiccto. Et nd inductionem dicitur quod male videtur exponere obicctum mediatum vel im- mediatum. Cum enim distinctio ud minus sit inter duo, distinctio nbicctorum non est ubi duo obiecta non sunt; ac per hoc non habet ibi locum distinctio de obiccto mediato et immediato. Distinctio autem formalis rerum omnium per formam seu formalem rationem cum sit, con- sequens est ut ibi tantum duo obiecta sint ubi sunt duae rationes obtectorum : sicut ibi tantum sunt duo agentia ubi sunt duae rationes agendi, sive ut agentis et instrumenti, sive quocumque alio modo multiplicentur. Constat autem

quandoque concupitum esse unum tantum, ut cum con- cupiscitur vinum: quandoque multa, ut cum quis vult moe- chari ut furetur. Et in primo unum obicctum est, scilicet potus vini in secundo nutem duo, quorum unum est medium ad aliud. Arguens autem accipit in uno obiccto duo obiecta. ne si concupiscens vinum appeteret duo, sci- licet potum vini el vinum: quod est falsum, quin loqui- mur quando vinum non appetitur nisi ut potetur (si enim oppeteretur ut possideretur et potaretur, tunc essent duo ordinata). Unde cx hoc quod vinum, et quidquid cius- modi est, non appetitur nisi ratione usus, non concluditur quod res extra non sit immediatum obicctum concupiscen- tiae. – Sed si inductio esset sufficiens, manifestaret quod res extra non concupiscitur nisi ut est materia usus. Sed nec ud hoc inductio sufficit. Quoniam res extra dupliciter potest esse bonum alterius, oc per hoc illi concupisci: primo, ut materia usus, ut vinum potandum ct alia huius- modi; secundo, secundum sc et ut materia usus seu ope- rationis alicuius. Et tunc haberet locum distinctio de obiccto mediato ct immediato quando rex extra secundum se ama- retur quia amatur secundum quod materia operis (ct esset distinguendum de medio secundum ordinem cxcctionis vel intentionis, quoniam praepostere sc habent). Sed in- ductio non fit nisi de re extra secundum qūod est ma- teria usus: ct ideo non sufficit. Einis namque secundum scipsuni est bonum cius quod est ad tinem: ac per hoc, concupiscitur illi non ut materia usus, sed secundum se. Et rursus Deo concupiscimus vivere nostrum: concupi- scimus enim ut Deo vivamus propter ipsum Deum. Ut sic utrinque pateat: scilicet quod finem ei quod propter finem; e contra secundum scipsa séparaia subiccto, immo in infinitum distantia, ut Deus et nos, contingit concupisci. Neque enim concupiscimus Deo nostrum vivere ut ipse utatur eo, sed propter cum, quia sibi debetur: nec Deum nobis ut praecise fruatur Deo, sed quia secundum \$e est finis noster.

Ad rationem nutem dicitur: Cum didmr, *fies separata non est bonum nostrum nisi propter aliquam actionem qua nobis coniunpitur*, potest dupliciter intclligi: primo, ut ly *nisi propter actionem* denotet rationem qun est bonum nostrum; secundo, ut denoter conditionem sine qua non esc bonum nostrum. In primo sensu est falsum quod di- citur, ut tam - declaratum est In secundo autem verum est: sed hoc modo non est nd propositum arguentis, sed primo modo tantum. Parent haec in effectivis. Agens enim non est ogens nostri nisi propter aliquam operationem qua nobis coniungitur: non tamen propterca est agens media- tum. aut materia agentis, aut secundum sc non est agens; quoniam secundum id quod in sc, habet rationem agendi in nos. Simile enim esi in bono nostro, quod exercet cau- sam finalem respectu nostri, ut patet ex dictis.

Ad probationem autem minoris, quod delectatio de Deo in patria spectet ad amorem concupiscentiae quia respondet desiderio: respondetur quod delectatio patriae non oportet quod respondent omni actui caritatis m via, nisi secundum identitatem obiccti formalis caritatis; sed sufficit quod re- spondeat primo actui, qui est amare. Amamus nutem hic bonum Dei in scipio; ct ideo delectabimur ibi dc Deo in scipso.

X. Ad secundum dicitur quod illa propositio *Idem est obicctum desiderii ct delectationis*, potest dupliciter intcl- ligi. Primo, de identitate obiccti omnimoda. Et sic est falsa. Tum quin actus distinguuntur per obiecta. Tum quia de- lectabile nihil imperfectionis ponit in en qui delectatur: desiderabile autem ponit absentium sui in desiderante vel cui desideratur. Unde bonitas divina est Deo summe de- lectabilis, non tamen desiderabilis. – Secundo, potest in- tclligi de identitate rationis formalis tenentis sc praecise cx parte obiccti : ut sit sensu» quod quidquid est in re quo res potest delectare, eodem potest desiderari. Et sic est vera, quantum est cx meritis rei. Bonum enim divinum in se- ipso est cx se summe delectabile ct desiderabile : sed quod non desideretur est quin non inveniri potest desiderans, quia ponit imperfectionem in eo. Et propterea debet did quod omne delectabile potest CMC etiam desiderabile tor-

• O. num. »

• III *S[^]L*. Ilin, qu *Tt*.

* Ait >.

• Num. m.

• Ib J

• Num. i»

• S'am. ».

• *Θ*. π , Sf-
. *nJo prncifi* '
ittrr

maliter vel virtunlitr, idol esse tale quod causarct desiderium si inveniri posset desiderans. – zXrgumcntum autem loquitur de identitate omnimoda obiccti: quia ponit futurum cx pane obiccti desiderii. Futurilio enim in desiderio intellectuali redundat in obtectum cx dispositione subiecti, cui oportet obiectum non adesse si desideratur. Et ideo ratio nihil concludit.

Ad tertium, negatur sequela. Quia damnati habent voluntatem inordinatum et perversam: et ideo non summe dolent de malo culpae, quod est contra bonum divinum in scipso, sed de malo poenae, quod est contra participationem eius. Beati vero habent voluntatem rectam, et magis gaudent de bono divino in scipio quam de eius participatione. – Probatio autem allata, scilicet, *Deus non est bonus beatis nisi ratione praemii quod dat*, falsa est, ut patet ex dictis

Ad quartum, negatur quod operationes, quae sunt causae delectationum, sint atuste carum non nisi objective. Stat enim quod sint causae eorum ut afferentes obiectum. Et sic est in operatione qua coniungitur amicus, de quo est delectatio secundum seipsum. Unde operatio ponitur propria causa delectationis * non autem proprium obiectum.

Ad quintum, negatur sequela. Et ut primam probationem dicitur quod destruit seipsum. Nam si non delectationem praeexigitur consecutio boni proprii, consequens est quod illud exterius cuius consecutio requiritur est proprium bonum, et non sola consecutio illius sit bonum. Nunc ideo consequi illud appetit quia est proprium bonum et non e converso ideo est proprium bonum quia consequimur illud. Non ergo consecutione fit bonum nostrum, ut arguens intendit: sed prius natura salum est bonum nostrum ratione sui quam consecutione habeatur. – Ad secundam autem, de denominatione, negatur minor cum praecisione intellecta: aliter enim nihil concludit. Negatur enim quod esse bonum hominis intrinsecis ei conveniat formaliter, extrinsecum autem subiecto conveniat tantum denominatione extrinseca. Stat enim quod secundum unam rationem bonitatis sit sit, et secundum aliam non. Bonum enim non est unius tantum rationis formalis, sicut sanum: sed est transcendens commune omnibus generibus, ut patet in *Ethic.* * Unde dico quod Deus, in quantum finis, est bonum meum denominatione intrinseca, quia est bonum meum sua intrinsece bonitate, quae est finis meus, propter quod ego sum: sed ego sum bonus illa bonitate divina denominatione extrinseca. Et cum hoc stat quod ego sum bonus bonitate boni, quam habeo, denominatione intrinseca; et Deus, ut bonificans meum bonitatem, est bonum meum denominatione extrinseca. Et in utroque exemplo non numeratur formalis bonitas, ut patet, hoc enim commune est omnibus nominibus «bono uno vel

ad unum vel in uno. – Ex quibus patet vanus et periculosus istius labor, et veritas tenenda.

XI. In eodem quinto articulo, in responsione ad secundum, advertit quod Auctor duobus modis et utroque per accidens, hactenus dixit virtutem theologiam esse in medio: scilicet ex parte nostri, ut patet in praecedenti Libro, quod xiv, art. 4; et quantum ad secundarium obiectum, ut patet hic. Et licet habere medium quantum ad secundarium obiectum aliquid ex parte nostri connotet, ut in fine huius responsionis littera quantum ad spem insinuat, et superius de credito declaravimus; xi tamen advertimus quod obiectum hanc secundaria secundum se sunt in medio, quia exceduntur et excedunt; non irrationabiliter dicemus virtutem theologiam non per se, »cd per accidens esse in medio, duabus viis, scilicet ex parte subiecti, et ex parte obiecti secundarii. – Obiectione autem Scoti de actu virtutis theologicae, quod cit in medio etiam in attingendo obiectum primum, in loco praedicto solutae sunt. Obiectione autem Durandi, in quod secunda xxvii. o. divL III *Sent.*, ad probandum quod vinus theologica est in medio duorum vitiorum, nunc solvendae occurrunt.

Arguit ergo quia, sicut invenitur medium cum superabundantia et defectu in passionibus respectu regulae naturalis. ita invenitur in actibus rationi respectu regulae supernaturalis excedere, deficere et aequari, ut patet in fide contingit enim credere plus quam oportet, et minus quam oportet, et quantum oportet, licet extrema infidelitatis sitini innominata. Et sic spe est media inter praesumptionem et desperationem.

Sed hoc facile solvitur, in ratio litterae inspicitur, penes quid attendatur habere per se medium: scilicet penes obiectum, ita quod proprium obiectum sit in medio excessus vel defectu regule. Quod constat non habere locum in Deo glorioso, qui est ipsa regula et obiectum proprium virtuti» theologicae. Unde argumentum deficit in similitudine. Quia in passionibus invenitur medium cum extremis secundum proprium obiectum, ita quod in obiecto est medium inter excedens et deficiens a regula. Non sic autem est in actibus rationis nostrae habentibus Deum pro proprio obiecto; quoniam in eis secundum proprium obiectum non est medium et excedens, etc., quoniam ipsum obiectum est ipsa regula, in qua non sunt extrema. – Quod autem dicitur quod contingit credere plus quam oportet, si ad obiectum formale fidei referatur, falsissimum est: non enim potest nimium credi Deo. Si sero ad credita referatur, iam dictum est quod est per accidens tam in fide quam in spe. Et propterea innominatae non sunt infidelitatis species nisi multiplicatae per accidens secundum errores diversos» qua superius * dictum est esse infinitas.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM SPES SIT VIRTUS DISTINCTA AB ALIIS VIRTUTIBUS THEOLOGICIS

HI *Sent.*, d. L xxv», quod U. h. 3, quod t; D/ *Vtrius.*, quod iv, «ul. 5, ubi >.

Sed sextum sic proceditur. Videtur quod spes non sit virtus distincta ab aliis theologis. Habitus enim distinguuntur secundum obiectum, ut supra * dictum est. Sed idem est obiectum spei et aliarum virtutum theologiarum. Ergo spes non distinguitur ab aliis virtutibus theologis.

2. Praeterea, in symbolo fidei, in quo fidem profiteamur, dicitur: *Expecto resurrectionem mortuorum et vitam futuri saeculi*. Sed expe-

ctatio futurae beatitudinis pertinet ad spem, ut supra dictum est. Ergo spes a fide non distinguitur.

3. Praeterea, per spem homo tendit in Deum. Sed hoc proprie pertinet ad caritatem. Ergo spes a caritate non distinguitur.

Sed contra. ubi non est distinctio ibi non est numerus. Sed spes connumeratur aliis virtutibus theologis: dicit enim Gregorius, in I A/oral. *, esse tres virtutes, fidem, spem et carita-

Nara. v. pu

* O. 1. II. .qc
twi, 4it. L

* C. p. 1. O. 1
l. - S. Th. iert vi.

* r. II. qu. m.
an. 2

* Q. o. 1, 4ft. 2

■ An

* CAf. 2. a)
8xiiu; 6» r-
.1. ait, tft r, t

«) theotagids, – virtutibus thcoioficii PGL. A et U. I, virtutibus DK. otn. pC.

futuri. – venturi GO. n

tem. Ergo spes est virtus distincta ab aliis theologicis T.

Respondeo dicendum quod virtus aliqua dicitur § theologica ex hoc quod habet Deum pro obiecto cui inhaeret. Potest autem aliquis alicui rei · inhaerere dupliciter: uno modo, propter seipsum; alio modo, inquantum ex eo ad aliud devenitur. Caritas igitur facit hominem Deo inhaerere propter seipsum, mentem hominis; uniens Deo per allectum amoris. Spes autem ct fides faciunt hominem inhaerere Deo sicut cuidam principio ex quo aliqua nobis proveniunt.

De Deo autem provenit nobis ct cognitio veritatis et adeptio perfectae bonitatis. Fides ergo lacii hominem Deo inhaerere inquantum est nobis principium cognoscendi veritatem: credimus enim ea vera esse quae nobis a Deo dicuntur. Spes autem facit Deo adhaerere prout est nobis r principium perfectae bonitatis: inquantum scilicet

per spem divino auxilio innitimur ad beatitudinem obtinendam.

Ad primum ergo dicendum quod Deus secundum aliam el aliam rationem est obiectum harum virtutum, ut dictum ẽst Ad distinctionem autem habituum sufficit diversa ratio obiecti, ut supra * habitum est.

Ad secundum dicendum quod expectatio ponitur in symbolo fidei non quia sil actus proprius fidei: sed inquantum actus spei praesupponit fidem. ut dicitur9* et sic actus fidei manifestantur per actus spei.

Ad tertium dicendum quod spes facit tendere in Deum sicut in quoddam bonum finale adipiscendum. et sicut in quoddam adiutorium efficax ad subveniendum. Sed caritas proprie facit tendere in Deum umendo affectum hominis Deo. ut scilicet homo non sibi vivat sed Deo.

f) thmtogtcU. – virtnhbu' theologici/ PKlus, theologici/ virtutibU/ o.

dicitur. – ej/c Adduni Pa.

tf rei, – (hn. Pe.

c) mrafnu hominis, – invicem bomt (bum B, omnis pC) \BH

l.pO , rofuntatem Invicem bruti/ F, invicem homine/ D, rofanfafem hominis (x, iorFrrm hnttinit pn, abra» pK.

raoëia. – in nobit Pa.

o/ dicetur. – infra dicetur PGL. – Pru man^otantur, manifesta- tur PABCH GIHLmu; pro acta: gpol, actum spes Ik.

Commentaria Oardinalte Caietuni

In articulo sexto eiusdem decimacseptimac quaestionis adverte quod Auctor, cx notioribus docens, noluit assumere differentias Dei ut obiectum est hurum virtutum absolute; sed assumpsit differentius eiusdem ut obiectum est cui inhaeret virtus theologica. Differentiae siquidem obiecti absolute penes verum ct bonum quoad fidem ct alias virtutes, ct penes bonum Dei et nostrum quoad caritatem ct spem sumuntur. Sed differentiae obiecti ut cui inhaeremus penes modos in littera expressos sumuntur: scilicet penes esse cui creditur, n quo habendum est, ct propter quem, etc, Haec enim Deum trifariam significant: primum enim ut dicentem, quod in littera dicitur principium veritatis; secundum ut largientem, quod in littera dicitur principium bonitads, tertium ut finem ultimum.

In responsione ad tertium eiusdem articuli adverte quod finii ultimus est finie ultimus noster secundum seipwm, ut praedictum est , et est non propter nos, sed propter seipsum. Et caritas in hoc differt d spe secundum differemus obiecti absolute, quod caritas fertur in ultimum finem propter seipsum; spes vero in finem ultimum ut nostrum. Quod Victor ab effectu significavit, ab adeptione scilicet, dicem, *ad bonum finale adipiscendum: sicut etiam* Deum ut finem ultimum propter se ab effectu manifestavit, *ut homo vivat non sibi sed Deo*, Et hic Auctor differentiam inter has virtutes cx parte obiecti absolute monstravit Et ad hoc insinuandum, utramque differentiam cx parte spei posuit in huc responsione, ut patet in littera. In reliquis duobus articulis nihil scribendum occurrit.

• An. rnuc-L, ao.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM SPES PRAECEDAT FIDEM

P îP", qu. un, an. 4; tpre, qu. iv, an. 7; HI *Sent.*, dUt xxhl, qu. n, art. b.

7r SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod ¶w«v^IsPes praecedat fidem. Quia super illud Psalm. * *Spera in Domino, et faebonitatem*, dicit Glossa *Spes est introitus fidei, initium salutis*. Sed salus est per fidem, per quam iustificamur. Ergo spes praecedit fidem.

2. Praeterea, illud quod ponitur in definitione alicuius debet esse prius et magis notum. Sed spes ponitur in definitione fidei: ut patet *Heb.x\ Fides est substantia rerum sperandarum*. Ergo spes est prior fide.

3. Praeterea, spes praecedit actum meritorium: dicit enim Apostolus, I *ad Cor.* ix \ quod *qui arat debet arare in spe fructus percipiendi*. Sed actus fidei est meritorius. Ergo spes praecedit fidem. Sed contra est quod Matth. i * dicitur: « Abra-

ham genuit Isaac », *idest fides spem*, sicut dicit Glossa ♦

Respondeo dicendum quod fides absolute praecedit spem. Obiectum enim spei est bonum futurum arduum possibile haberi a. Ad hoc ergo quod aliquis speret, requiritur quod obiectum spei proponatur ei ut possibile. Sed obiectum * spei est uno modo beatitudo aeterna, et alio modo divinum auxilium, ut ex dictis * patet. Et utrumque eorum proponitur nobis per fidem, per quam nobis innotescit quod ad vitam aeternam possumus pervenire, cl quod ad hoc paratum est nobis divinum auxilium: secundum illud *Heb.* xi * *Accedentem ad Deum oportet credere quia est. ct quia inquirentibus l se remunerator est*. Unde manifestum est quod fides praecedit spem.

• luala-

• Art. S i-

• V<rp>. <

λ) haberi. – habere BEHpACKx. Std obiectum. – Obiectum autem Pa.

γi inquirentibus. – diligentibus ABCDEFGHIKLxa.

• Pt, XIIVI.\a>

5 l.oob. « Ca ttod-

• Ver ».

• Ver »G.

• Veru s-

An primum ergo dicendum quod, sicut Glossa ibidem subdit, spes dicitur introitus fidei, idest rei creditae, *quia per spem intratur ad ridendum illud quod creditur*. – Vel potest dici quod est introitus fidei quia per eam homo intrat ad hoc quod stabiliatur et perficiatur in fide.

Ad secundum dicendum quod in definitione fidei

ponitur res speranda quia proprium obiectum fidei esi non l apparens secundum scipsum. Unde luit necessarium ut quadam circumlocutione designaretur per id quod consequitur ad fidem,

Ad tertium dicendum quod non omnis actus meritorius habet spem praecedentem: sed sufficit si habeat concomitantem vel consequentem.

δ) quod c»t. – quod ABII, quod dicitur D. om. C»K et «.

o ttt wtut, — not fit PU.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM CARITAS SIT PRIOR SPE

† 11·, qu. uin, art. q; III Sent.. dot. xxη. qu. it. art. 3, qu a, D< Virtut.. qu. it., art. 3.

1) OCTAVI M s,c proceditur. Videtur quod caritas sit prior spe. Dicit enim Ambro-
di^«\i siust super illud Luc. xvtl *, « Si habue-
ZΛ ritis fidem sicut granum sinapis» etc. >: *Exfide est caritas, cx caritate spes*. Sed fides est prior caritate. Ergo caritas est prior spe.

2. Praeterea, Augustinus dicit, XIV de Civ. Det * quod *boni motus atque affectus ex amore et sancta cantate veniunt*. Sed sperare, secundum quod est actus spei, est quidam bonus animi motus. Ergo derivatur a caritate.

3. Praeterea. Magister dicit, xxvi dist. III lib. Sent., quod *spes ex meritis provenit, quae praecedunt non solum rem speratam, sed etiam spem, quam natura praeit caritas*. Caritas ergo est prior spe.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I ad Tim. i * *Finis praecepti caritas est de corde puro ? e/ conscientia bona: Glossa idest spe*. Ergo spes est prior caritate.

Respondeo dicendum quod duplex est ordo. Unus quidem secundum viam generationis et materiae secundum quem imperfectum prius est perfecto. Alius autem ordo est perfectionis et formae: secundum quem perfectum naturaliter prius est imperfecto. Secundum igitur primum ordinem spes est prior caritate. Quod sic patet. Quia spes, el omnis appetilivus motus, ex amore derivatur: ut supra habitum est. cum de passionibus ageretur. Amor autem quidam est perfectus, quidam imperfectus. Perfectus quidem

amor est quo aliquis secundum se amatur, ut puta cui aliquis vult § bonum: sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est quo quis amat aliquid non secundum ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat: sicut homo amat rem quam concupiscit. Primus autem amor Dei · pertinet ad caritatem, quae inhaeret Deo secundum scīpsum: sed spes pertinet ad secundum amorem, quia ille qui sperat aliquid sibi obtinere intendit. Et ideo in via generationis spes est prior caritate. Sicut enim aliquis introducit ad amandum Deum per hoc quod, timens ab ipso puniri c, cessat a peccato, ut Augustinus dicit, *super Primam Canonicam loan*. φ; ita etiam et spes in-
troducitur ad caritatem, inquantum aliquis, sperans remunerari a Deo. accenditur ad amandum Deum et servandum praecepta eius. – Sed secundum ordinem perfectionis caritas naturaliter prior est. Et ideo, adveniente caritate, spes perfectior redditur: quia de amicis maxime speramus. Et hoc modo dicit Ambrosius * quod spes est ex caritate.

Unde patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod spes, et omnis motus appetilivus. ex amore provenit aliquo, quo scilicet aliquis amat bonum expcctatum. Sed non omnis spes provenit a caritate: sed solum motus spei formatae, qua scilicet aliquis sperat bonum a Deo ut ab amico.

Ad tertium dicendum quod Magister loquitur de spe formata, quam naturaliter praecedit caritas, et merita ex caritate causata.

• Ve». ö. - Amb
f33i, 1a Ut<,
i.b vni.

• Cap. u

7

ij, i), 'quii»
h. 4; qu. xxxvii,

a) quae praecedunt. – quod praecedit G, quae praecedit ceteri.
£) pum-bonoG; pro bona.pura \BGHI<; rt contcientia bonanm.C.
γ) materiae. – naturae PBCDFFGHIKI.^Apr et Kα. – Pro quem.
quam ABDEFGHIKL.
δ) cui aliquh vult. – cum aliquit vult DIK. cvm aliquit ruit alii G,

i) Dei. – Om. PD. – Pro quae, qua P.
ζ) timens ab ipao puniri. – omntt [recedente* addunt EFGli) afr
ip'O (recedente* addit ali) punit BEFGHILpCeA et k. omne* ab tpro
puniuntur timente* (ceuanl) D, ab ipu* timent puniri »C. cunnet ab
«o puniuntur r, vac. pA, abrita pK.

* Tract- it

• Cf. *nr. 1.

QUAESTIO DECIMAOCTAVA
DE SUBIECTO SPEI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

* Ct. qu. avii. In- rml.	EiNDE considerandum est de subiecto spei . Et circa hoc quaeruntur quatuor.	Secundo: utrum sit in beatis. Tortio: utrum sil in damnatis.
	Primo: utrum virtus spei sit in voluntate sicut in subiecto.	Quarto; utrum in viatoribus habeat certitu- dinem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SPES SIT IN VOLUNTATE SICUT IN SUBIECTO

III *Sent.*. dū>L xw, q@, η <rt. 5; qu. n, nrL j, d i; Dr *Virtue.*, qu. nr, «n. j.

¶!> PRIMUM SIC PROCEDITUR. VidetIIIF quod
Sfivw,SPCS non Slt ,n voluntate sicut m subie-
licto. Spei enim obiectum est bonum ar-
'^^duum, ut supra dictum est. Arduum
autem non est obiectum voluntatis, sed irascibi-
lis. Ergo spes non est in voluntate, sed in ira-
scibili.

• Qu. XTU, 4rt. I
l. II'– . q> xi

3

2. Praiterea, ad id * ad quod unum sufficit, su-
perflue apponitur aliud. Sed ad perficiendum po-
tentiam voluntatis ? sufficit caritas, quae est perfe-
ctissima virtutum. Ergo spes non est in voluntate.

3. Praeterea, una potentia non potest simul
esse in duobus actibus: sicut intellectus non po-
test simul nulla intelligerc. Sed actus spei simul
esse potest cum actu cantatis. Cum ergo actus
caritatis manifeste pertineat ad voluntatem, actus
spei non pertinet ad ipsam. Sic ergo spes non
est in voluntate.

Sed contra, anima non est capax Dei nisi se-
cundum mentem; in qua est memoria, intolli-
gentia et voluntas, ut patet per Augustinum, in
libro *de Trin.* * Sed spes est virtus theologica ha-
bens Deum pro obiecto. Cum igitur non sit ne-
que in memoria neque in intelligentia, quae per-
tinent ad vim cognoscitivam, relinquitur quod
sit in voluntate sicut in subiecto.

Respondeo dicendum quod, sicut ex praedictis *
patet, habitus per actus cognoscuntur. Actus au-
tem spei est quidam motus appetitivae partis :

a) *ad id.* – Om. ABCDEGIIIpK ct k, ei Pn.
voluntatir – *voluntatem* BCEHpAK ct K; *potentiam* om. BX.
γ) *similes.* – *similes autem* ABCDGHIKLk b, *similes et E, illi Pa:*
post *inferiori* pa ->ddunt *sunt:* pro *in superiori sunt, superiorum u*

cum sit eius obiectum bonum. Cum autem sit
duplex appetitus in homine, scilicet appetitus sen-
sitivus, qui dividitur per irascibilem et concupi-
scibilem, et appetitus intellectivus, qui dicitur vo-
luntas. ut m Primo * habitum est ; similes τ motus
qui sunt in appetitu inferiori cum passione, in
superiori sunt sine passione ;* ut ex supradictis ♦
pater. Actus autem virtutis spei non potest per-
linere ad appetitum sensitivum: quia bonum quod
est obiectum principale huius vimitis non est
aliquod bonum sensibile, sed bonum divinum.
Et ideo spes est in appetitu superiori, qui di-
citur voluntas, sicut in subiecto: non autem in
appetitu interiori, ad quem pertinet irascibilis.

Ad primum ergo dicendum quod irascibilis obie-
ctum est arduum sensibile. Obiectum autem vir-
tutis spei est arduum intelligibile; vel potius su-
pra intellectum existons.

Ad secundum dicendum quod caritas sufficienter
perficit voluntatem quantum ad unum actum,
qui est diligere. Requiritur autem alia virtus ad
perficiendum ipsam secundum alium actum eius,
qui est sperare.

Ad tertium dicendum quod motus spei et motus
caritatis habent ordinem ad invicem, ut ex supra-
dictis ' patet. Unde nihil prohibet utrumque mo-
tum simul esse unius potentiae * Sicut et intel-
lectus potest simul multa intelligerc ad invicem
ordinata, ut in Primo * habitum est.

• QB. LUt; «t.
> qo Lxtw.tft
i-

I.tIUI Art .»,
Ui. l» (W.ac

• iJb XIV, cep.
TTII, UI.

• Part. I, quae>.:
Lxixvn, ff. j.

'Q>.nu,mL

' Qe. LHH. MT.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis dccirnaeoctavac, in respon-
sione ad secundum, dubium occurrit circa distinctionem
istorum actuum in voluntate, scilicet diligere et sperare.
Et est fati dubii quia superius, in P IP\ qu. xlvui *, di-
ctum est quod licet isti actus in appetitu sensitivo sint
diversi, in voluntate tamen coïncidant. Hic autem mani-
feste dicitur quod in voluntate alius actus est sperare, ct
alius diligere.

Ad hoc dicitur quod, cum identitas vel distinctio hu-
iusmodi actuum in voluntate ambigua sit, nec compcr-

turn habeam quod in commentariis super Prima Parte ' opi-
natus sum, nec, vacans nunc moralibus, intendam morari
in hac naturali speculatione: dici potest quod aliud eM
loqui de distinctione inter diligere ct sperare de qua hic
est sermo; et aliud de distinctione eorundem ab actibus
voluntatis ibidem numeratis, scilicet velle, intendere, etc.,
de qua ibi fuit sermo. Secundum enim illam viam dici-
tur quod hi actus sunt unius speciei substantialis in esse
naturae, diversarum autem specicrum accidentalium, sicut
homo albus ct Aethiops: diligere enim significat velle bo-

• Comment. poAt
art 4. *El hare de*
pattionthtt. η.».

• Cl *Contuti*
in qa. ux Art 4l.
ri lo q LixUi.
m. 3.

num alicui, sperare nutem velle bonum arduum possibile sibi. Apparet siquidem in his definitionibus quod eadem est substantialis ratio actus, scilicet velle diversae nutem eius conditiones videntur, secundum quod diversimode ad bonum tendunt. Et hoc sufficere xidetur litterae huic. luxta viam nutem alteram, «ducet multiplicantem actus voluntatis secundum multitudinem passionum undecim quae sunt in appetitu sensitivo, proportionalitcr tamen;

facile patet responsio. In ambiguis enim Recti ad utrum-que familiare oL Oportet namque ad per se dilTcrentias netus voluntatis in esae naturali pervenire, ut certa hic veritus sit. Sed sive substantialiter rive uccidentalitcr in genere naturae distinctio sit *, sutis est proposito quod vo- lunias habet duos actus, scilicet diligere et sperare, qui ita in moralibus accipiuntur distincti ut diversi simpliciter habeantur, ct diversis egeant habitibus, caritate scilicet ct ape.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SPSS SIT IN BEATIS

P II-., qu. LVIIi. irt. 4, r, IU dut. tin, qu. u. -П. 5, qu s: Ji«t. tru. qu. ti. «π. I, qu 2 3,

So secundum sic proceditur. Videtur quod spes sit in beatis. Christus enim a principio suae conceptionis fuit perfectus comprchensor. Sed ipse habuit spem:

•p. cum ex persona dicatur a in Psalm. f; *In te, Domine, speravi*, ut Glossa · exponit. Ergo in beatis potest esse spes.

. Praeterea . sicut adeptio beatitudinis est quoddam bonum arduum, ita etiam eius continuatio. Sed homines antequam beatitudinem adipiscantur, habent spem de beatitudinis adeptione. Ergo postquam sunt beatitudinem adepti, possunt sperare beatitudinis continuationem.

3. Praeterea, per virtutem spei potest aliquis beatitudinem sperare non solum sibi sed etiam aliis, ut supra * dictum est. Sed beati qui sunt in patria sperant beatitudinem aliis: alioquin non rogarent pro eis. Ergo in beatis potest esse spes.

4. Praeterea, ad beatitudinem sanctorum pertinet non solum gloria animae sed etiam gloria corporis. Sed animae .sanctorum qui sunt in patria expectant adhuc gloriam corporis: ut patet *Apoc.* vi ♦ et ? XII *super Gen. ad liti.* * Ergo spes potest esse in beatis.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Rom.* ❖iu *Quod videt quis, quid sperat?* Sed beati fruuntur Dei visione. Ergo in cis spes locum non habet.

Respondeo dicendum quod, subtracto eo quod dat speciem rei, solvitur γ species, et res non potest eadem remanere: sicut remota forma corporis naturalis, non remanet idem secundum specient. Spes autem recipit 5 speciem a suo obiecto principali, sicut et ceterae virtutes, ut ex supradictis * patet. Obiectum autem principale eius est beatitudo aeterna secundum quod est possibilis haberi ex auxilio divino, ut supra * dictum est. Quia ergo · bonum arduum possibile non cadit sub ratione spei nisi secundum quod est luturum, ideo, cum bcatitudo iam non fuerit futura sed

praesens, non potest ibi esse virtus spei. Et ideo spes, sicut et tides evacuatur in patria, et neuirum eorum in beatis esse potest.

Ad primum ergo dicendum quod Christus, etsi esset comprchensor, et per consequens beatus, quantum ad divinam fruitionem; erat tamen simul viator quantum ad passibilitatem naturae, quam adhuc gerebat. Et ideo gloriam impassibilitatis et immortalitatis sperare poterat Non tamen ita quod haberet virtutem spei, quae non respicit gloriam corporis sicut principale obiectum. sed potius fruitionem divinam.

Ad secundum dicendum quod bcatitudo sanctorum dicitur vita aeterna, quia per hoc quod Deo fruuntur, efficiuntur quodammodo participes aeternitatis divinae, quae excedit omne tempus. Et ita continuatio beatitudinis non diversificatur per praesens, praeteritum et futurum. Et ideo beati non habent spem de continuatione beatitudinis, sed habent ipsam rem: quia non est ibi ratio futuri.

Ad tertum dicendum quod, durante virtute spei, eadem spe aliquis sperat beatitudinem sibi et aliis. Sed T evacuata spe in beatis qua sperabant sibi beatitudinem, sperant quidem aliis beatitudinem. sed non virtute spei, sed magis ex amore caritatis. Sicut etiam qui habet caritatem Dei eadem caritate diligit proximum; et tamen aliquis potest diligere proximum non habens virtutem caritatis, alto * quodam amore.

Ad quartum dicendum quod, cum spes sit virtus theologica habens Deum pro obiecto. principale obiectum spei est gloria animae, quae in fruitione divina consistit, non autem gloria corporis. – Gloria etiam corporis, etsi habeat rationem ardui per comparisonem ad naturam humanam, non habet tamen rationem ardui habenti gloriam animae. Tum quia gloria corporis est minimum quiddam in comparatione ad gloriam animae. Tum etiam quia habens gloriam animae habet iam suHicivnter causam gloriae corporis.

a) *dicatur.* – *dicitur* AUCDEFGHIpK ct uux.
β) *et.* – *dial* Augustinus addit I.
γ) *toMlur.* – *resolvitur* P.
si *récifit.* – *respicit* AIHIIHKLPemi; *spea~. speciem* om. pC
t} *Quia rrgo.- Et quia* GiC, *Quia* ceteri; moi pro *ct ideo* Dk m.

ζ) *poterat.* – *potuit* P.i.
rj *Sed.* – *Et* ADEHle, «brute pBa. – Pro *qua, quam* BEHpOc, *per quam* GhC, JtvxMurn *quam* PFKIuj.
o) *alio,* – *sed* alto P.

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo secundo eiusdem dccimaoctavac quaestionis dubium occurrit circa hoc quod ad rationem formalem obiecti spei dicitur spectare esse futurum. Primo, quia differentiae temporis per accidens nd intellectivam partem se habent, propter quod non ponitur memoria, quae est re-

spectu praeteriti, in parte intellectiva specialis potentia, sicut in parte sensitivo. Spes autem de qua est sermo, ut in articulo praecedenti patet, in parte intellectiva est. Non igitur ad formale obiectum spei spectat esse futurum. Secundo, quia Deus, qui est principale obiectum spei,

non esse futurus nisi denominatione extrinseca, quia nos sumus adfuturi ipsi Deo. sicut columna est milii dextra quia dextra mea est iuxta illum. Denominatio autem extrinsecca non intrat formalitatem obiecli virtutis realis, etc. Ergo.

11. Ad hoc breviter dicitur quod, nominibus utendo ut omnes utuntur, manifeste constat quod ad hoc quod aliquid vere sperari dicatur, oportet quod sit futurum. Et propterea, si in parte superiori ipsius animae proprie ponitur spes, oportet consequenter ibi vere salvari futurum et per se, sicut perse ibi invenitur spes eadem enim est ratio de obiecto, netu et habitu. Ad obiectionem vero primum dicitur quod licet differentiae temporis per accidens se habeant ad panem intellectivam quatenus apprehensive est, non tamen per accidens habent se ad eandem quatenus appetitivo est. Et ratio diversitatis est quia verum et falsum sunt in anima, bonum autem et malum in rebus, ut patet c. 19 VI *Metaphys.* Ex hoc enim quod intellectus terminatur ad intra, provenit quod accidit rem esse vel fore: ex hoc vero quod voluntas tendit ad extra, ad rem scilicet secundum quod in se est, provenit quod aliter habet ut rem habitam et aliter ad rem habendam. Et quoniam spes est in appetitu intellectivo, qui est voluntas, ideo spes respicit futurum per se.

Ad secundam autem obiectionem dicitur, ut etiam de fidei obiecto dictum est, quod aliquid spectare ad rationem formalem obiecli contingit dupliciter: uno modo, ex parte rei obiectae secundum se; alio modo, ex parte subiecti. Obiectum spei ex parte rei est ipse Deus: ex parte vero nostri redundat in obiectum esse futurum nobis, sicut in obiectum fidei esse non apparens, ut ex antedictis patet. Nihil autem prohibet huiusmodi conditiones denominativa esse de ratione formali obiecli sic quod subtractio eorum solut speciem actus et habitus. Obiectum namque prius comparatur ad subiectum quam ad actum vel habitum. Et propterea conditiones redondantes in obiectum ex subiecto, praevenientes actum et habitum, ad integritatem formalis obiecli actus et habitus spectare possunt.

Nec obstat quod entia rationis sunt huiusmodi denominatae conditiones. Habent enim reales causas, quibus repugnant aliae reales causae in eodem, ex quibus redundant oppositae denominationes in obiectis. Verbi gratia, in obiecto fidei et spei non videtur est conditio denominative tantum sed causa eius, puta talis dispositio subiecti, est realis; et huic dispositioni contrariatur alia dispositio realis in eodem, puta esse affectum lumine gloriae consummationis, ex qua in obiecto redundat opposita denominatio. scilicet esse visum.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SPES SIT IN DAMNATIS

III *Scut.*, Jiet, xxn, qu. H, trL a, qua 4.

! o h i l

0 tertium sic PROCEDITUR. Videtur quod in damnatis sit spes. Diabolus enim est et damnatus et princeps damnatorum: secundum illud Matth. xxv ♦ *Ite. maledicti. in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius.* Sed diabolus habet spem: secundum illud *lob* x1 ♦ *Ecce spes eius frustrabitur eum.* Ergo videtur quod damnati habeant spem.

2. Praeterea, sicut fides potest esse formata et informis, ita et spes. Sed fides informis potest esse in daemonibus et damnaris: secundum illud *lac. n* ♦ *Daemones credunt et contremiscunt.* Ergo videtur quod etiam spes informis potest esse in damnatis.

3, Praeterea, nulli hominum post mortem accrescit meritum vel demeritum quod in vita non habuit: secundum illud *Eccle. xi* ♦ *Si ceciderit tignum ad austrum aut ad aquilonem. in quocumque loco ceciderit ibi erit.* Sed nulli qui damnabuntur habuerunt in hac vita spem, nunquam desperantes. Ergo etiam in futura vita spem habebunt.

Sed contra est quod spes causai gaudium: secundum illud *Rom. XII* ♦ *Spe gaudentes.* Sed damnati non sunt in gaudio, sed in dolore et luctu: secundum illud *Isaiae lxv* ♦ *Servi mei laudabunt prae exaltatione cordis, et ros clamabitis prae dolore cordis et prae contritione spiritus ululabitis.* Ergo spes non est in damnatis.

Respondeo dicendum quod sicut de ratione beatitudinis est ut in ea quietetur voluntas, ita de ra-

tione poenae est ut id quod pro poena infligitur voluntati repugnet. Non potest autem voluntatem quieture, vel ei repugnare, quod ignoratur. Et ideo Augustinus dicit, *super Gen. ad liti.* ♦ quod ubi, angeli perfecte beati esse non potuerunt in primo statu ante confirmationem, vel miseri ante lapsum, cum non essent praescii sui eventus: requiritur enim ad veram et perfectam beatitudinem ut aliquis certus sit de suae beatitudinis perpetuitate; alioquin voluntas non quietarctur. Similiter etiam, cum perpetuitas damnationis pertineat ad poenam damnatorum, non vere haberet rationem poenae nisi voluntati repugnaret: quod esse non posset si perpetuitatem suae damnationis ignorarent. Et ideo ad conditionem miseriae damnatorum pertinet ut ipsi sciant quod nullo modo possunt damnationem evadere et ad beatitudinem pervenire: unde dicitur *lob xv* *Non credit quod rererti possit de tenebris ad lucem.* Unde patet quod non possunt apprehendere beatitudinem ut bonum possibile: sicut nec beati ut bonum futurum. Et ideo neque in beatis neque in damnatis est spes. Sed in viatoribus sive sint in vita ista sive in purgatorio, potest esse spes: quia utrobique apprehendunt beatitudinem sicut ut futurum possibile.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Gregorius dicit, XXXIII *Moral.* ♦ hoc dicitur de diabolo secundum membra eius, quorum spes annullabitur. – Vel si intelligatur de ipso diabolo, potest referri ad spem qua sperat se de sanctis victoriam obtinere: secundum illud quod supra ♦

a) *et.* – Om. PGHtur.
;¶ *palat etie.* – *fit* Pa.

*1 *tnnrri a»itr,- iccutidym* ΑΒΓΠΙΧΙ ρϞ. *perfecte wisol* ante Gm, otn. PDpn ei 4.
δ) *bcatituJinfm.* – Om ABCDEIIIKI u k.

praemiserat: *Habet fiduciam quod Iordanis in-
fluat in os eius.* Haec autem non est spes de qua
loquimur.

An secundum dicendum quod. sicut Augustinus
dicit, in *Enchirid.* "*fides est et malarum rerum
et bonarum. et praeteritarum et praesentium et
Juturarum, et suarum et alienarum: sed spes non
est nisi rerum bonarum futurarum ad se perii-*

nentium. Et ideo magis potest esse fides infor-
mis in damnatis * quam spes: quia bona ' divina 'D.
non sunt eis futura possibilia, sed sunt eis ab-
sentia.

Ad tertium dicendum quod defectus spei in
damnatis non variat demeritum, sicut nec eva-
cuatio spei in beatis auget meritum: sed utrum-
que contingit propter mutationem status.

«) 6o «4. – rfoHd P.

Commentaria Cardinalia Caietanl

Is articulo tertio, in responsione dd secundum, adverte
quod Auctor non dicit fidem informem esse in damna-
tis: >cd dicit comparativam, quod *magis potest esse fides
informis in damnatis quam spes.* Quod ot dicere quod

fides est minus impossibilis statui damnatorum quam
sp«. Neutra tamen in eis c«c sidetur, luxui superius do-
terminau in qu. v, art. *j* .

In articulo quarto nihil occurrit scribendum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRI M SPES VIATORUM HABEAT CERTITUDINEM

III Snnr., Jhh. ssn, qv. n. ±n. 4; /Xf 1'irfnt.. <jv. tr, rt. j, al 4.

Ql„VRTl M SIC p ro c e d i t u r . Videtur quod
spes viatorum ' non habeat certitudi-
nem. Spes enim est in voluntate sicut
subiecto. Sed certitudo non pertinet
ad voluntatem, sed ad intellectum. Ergo spes non
habet certitudinem.

2. Praeterea . *spes ex gratia et mentis pro-
venit*, ut supra * dictum est. Sed in hac vita scire
per certitudinem non possumus quod gratiam
habeamus, ut supra * dictum est. Ergo spes via-
torum non habet certitudinum.

3. Praeterea , certitudo esse non potest de eo
quod potest deficere. Sed multi viatores habentes
spem dehciunt a consecutione ? beatitudinis. Ergo
spes viatorum non habet certitudinem.

Sed contra est quod *spes est certa cxpectatio
futurae beatitudinis.* sicut Magister dicit, xxti dist.
III *Sent.* Quod potest accipi ex hoc quod dici-
tur II *ad Tim.* i * *Scio cui credidi, et certus sum
quia potens est depositum meum serrare.*

Respondeo dicendum quod certitudo invenitur
in aliquo dupliciter: scilicet essentialiter, et par-
ticipative. Essentialiter quidem invenitur in vi
cognoscitiva * participative autem in omni eo

quod α vi cognoscitiva movetur intallibiliter ad
finem suum : secundum quem modum dicitur
quod natura ucriitudinahter operatur, tanquam
mota ab intellectu divino certitudinaliter movente
unumquodque ad suum finem. Et per hunc etiam
modum virtutes morales certius arte dicuntur ope-
rari * mquanlum per modum naturae moventur a
ratione ad suos actus- Et sic etiam spes certitu-
dinaliter tendit in suum finem, quasi participans
certitudinem a fide, quae est in vi cognoscitiva.

Unde patet responsio ad primum.

Ai» secundum dicendum quod spes non innititur
principaliter gratiae iam habitae, sed divinae om-
nipotentiae et misericordiae, per quam etiam qui
gratiam non habet eam consequi potest, ut sic
ad vitam aeternam perveniat. De omnipotentia
autem Dei et eius misericordia certus est qui-
cumque iidem habet.

Ad tertum dicendum quod hoc quod aliqui ha-
bentes spem deficient a consecutione beatitudinis,
contingit ex defectu liberi arbitrii ponentis ob-
staculum peccati : non autem ex defectu divinae
omnipotentiae vel misericordiae» cui spes inni-
tilur. Unde hoc non praeiudicat certitudini spei.

«) viatorum. – beatorum (bonorum EpGK) viatorum AūEHpCK.
viatorum bonorum En.

p; canucutionr. – coustilutiwc ABDEFLpK wuufuJntc G.
y) omnipotentiae – potentia/ PpA et d.

QUAESTIO DECIMANONA

DE DONO TIMORIS

IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA

В. Ф. «» «ГМ.

einde considerandum est de dono timoris

Et circa hoc quaeruntur duodecim.

Primo: utrum Deus debeat timeri.

Secundo: de divisione timoris in timorem filialem. initialem, servilem et mundanum.

Tertio: utrum timor mundanus semper sit malus.

Quarto: utrum timor servilis sit bonus.

Quinto: utrum sit idem in substantia cum filiali.

Sexto: utrum adveniente caritate excludatur timor servilis.

Septimo: utrum timor sit initium sapientiae.

Octavo: utrum timor initialis sit idem in substantia cum timore filiali.

Nono: utrum limor sit donum Spiritus Sancti.

Decimo: utrum crescat crescente caritate.

Undecimo: utrum maneat in patria.

Duodecimo: quid respondeat ei in bealiludinibus et fructibus.

ARTICULUS PRIMUS

UT IUM DEUS POSSIT TIMERI

P. IP\ qu. xtn, Afl. i; III Jiet, tkxiv, qu. u. Ati. 3, qu' J, «J 5.

•m 4π q0 » ψt. IUI» <n t.

PRIMUM SIC PROCI DIFUR. VidelUT quod

l'mcr' non Poss,t. Obiectum enim timoris est malum futurum, ut supra * habitum est. Sed Deus est expers omnis mali: cum sit ipsa bonitas. Ergo Deus timeri non potest.

2. Praeterea, limor spei opponitur. Sed spem habemus de Deo. Ergo non possumus etiam simul 3 eum timere.

3. Praeterea, sicut Philosophus dicit, in II Rhct. *, illa timemus ex quibus nobis mala proveniunt. Sed mala non proveniunt nobis a Deo, sed ex nobis ipsis: secundum illud Osee xm Perditio tua Israel: ex me auxilium tuum. Ergo Deus timeri non debet.

Sed contra est quod dicitur Ierem. x ♦ Quis non timebit te, O Rex gentium? et Malach. i ˆ: Si ego Dominus, ubi timor meus?

Respondeo dicendum quod sicut spes habet duplex obiectum. quorum unum est ipsum bonum futurum cuius adeptionem quis expcctat, aliud autem est auxilium alicuius per quem expcctat se adipisci quod sperat; ita etiam et timor duplex obiectum habere potest, quorum unum est ipsum malum quod homo refugit, aliud autem est illud a quo malum provenire potest. Primo igitur modo Deus, qui est ipsa bonitas, obiectum timoris esse non potest. Sed secundo modo potest esse obiectum timoris: inquantum scilicet ab ipso, vel per comparisonem ad ipsum, nobis potest aliquod malum imminere. Ab ipso quidem potest nobis imminere malum poenae, quod non

est simpliciter malum, sed secundum quid, bonum autem simpliciter. Cum enim bonum dicatur m ordine ad finem, malum autem importait huius ordinis privationem; illud est malum simpliciter quod excludit ordinem a fine ultimo, quod est malum culpae. Malum autem poenae est quidem malum, inquantum privat aliquod particulare bonum: est tamen bonum simpliciter, inquantum dependet ab ordine finis ultimi. Per comparisonem autem ad Deum potest nobis malum culpae * provenire, si ab eo separemur. Et per hunc modum Deus potest et debet timeri.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit secundum quod malum est timoris obiectum.

Ad secundum dicendum quod in Deo est considerare et iustitiam, secundum quam peccantes punit; et misericordiam, secundum quam nos liberat. Secundum igitur considerationem iustitiae ipsius, insurgit in nobis timor: secundum autem considerationem misericordiae consurgit in nobis spes. Et ita secundum diversas rationes Deus est obiectum spei et timoris.

Ad tertium dicendum quod malum culpae non est a Deo sicut ab auctore, sed est a nobis ipsis, inquantum a Deo recedimus. Malum autem poenae est quidem a Deo auctore inquantum habet rationem boni, prout scilicet est lustum: sed quod iuste nobis poena infligatur, hoc primordialiter ex merito nostri peccati contingit r. Secundum quem modum dicitur Sap. i *, quod Deus nior- tem non fecit, sed impii manibus et verbis accersierunt illam.

3) etiam timui. – et simul PBDEFHI Kα, timui IKk, <»tn. Λ.
g) tua. – ex te addunt PImc ct a; Ita sr post Jtract.
γ) importat. – importet P.
c/ culpae. – poenae PDA ct Kα.
<) malum. – quod ltomo refugit addunt PI«Kr ct KΛ.

ζ) misericordiae. – ipsius misericordiae P. – Pr» consurgit, :niur~ git Pila,
η) infligatur... contingit. – iceundum... infligitur, licet... com- tingat P; secundum ctiuin DHIr u; licet ctiern a.

T

· Vev rt. r-

Commentaria Cardinalis Caietani

• Qg. XIII t
arv 0, Comment.
naxn.it; qu.xui.
ut. j. Comment,
aum. iv.

In articulo primo quaestionis decimaenonac adverte quod, ut in Primae Partis Commentariis * dictum est, malum cul-pae intantum distat u malo poenae quod malum cul-pae opponitur bono divino in «cip»o (obiective tamen), sicut caritas tendit in bonum divinum in scipso: malum vero poenae opponitur bono creato. Et proplerca in littera dicitur quod malum cul-pae prisât ordinem nd finem ulti-

mum. Et quia solus ultimus finis eat tinis simpliciter, idest ct totaliter et absque determinatione (reliqui namque fine» •uni fines in hoc vel illo ordine, respectu huius vel il-lius), ideo in littera dicitur quod, cum bonum et malum dicantur secundum ordinem finalem, solum ninlum cul-pae est malum simpliciter, malum autem poenae est malum istius.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM TIMOR CONVENIENTER DIVIDATUR IN FILIALEM. INITIALEM. SERVILEM ET MUNDANUM

III Sr«r., dis», vniv, qu. II, art. i, qu' j; ,1J Rnmcap. tui, tœet tn.

Ub. 11. ap. Mt

•pn-.qu.iu

• ver». i\$.

«
• Vm. ».

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. ViJcHIT quod inconvenienter dividatur limor in filialem, initialem, servilem et mundanum. Damascenus enim, in II lib. * ponit sex spectes timoris, scilicet segnitiem, erubescentiam, et alia de quibus supra ' dictum est, quae in hac divisione non tanguntur. Ergo videtur quod haec divisio timoris sit inconveniens.

2. Praeterea, quilibet horum timorum vel est bonus vel malus. Sed est aliquis timor, scilicet naturalis, qui neque bonus est moralilcr, cum sit in daemonibus, secundum illud lac. n ', *Dae-mones credunt et contremiscunt*; neque etiam est • malus, cum sit in Christo, secundum illud Marc, xiv *, *Coepit festis parere et taedere*. Ergo timor insufficienter dividitur secundum praedicta.

3. Praeterea, alia est habitudo filii ad patrem, et uxoris ad virum, et seni ad dominum. Sed timor filialis, qui est tilii m comparatione ad patrem, distinguitur a timore servili, qui est servi per comparationem ad dominum. Ergo etiam timor castus, qui videtur esse uxoris per com-parationem ad virum, debet distingui ab omnibus istis timoribus.

4. Praeterea, sicut timor senilis timet poe-nam. ita timor initialis et mundanus. Non ergo debuerunt ad invicem distingui isti timores.

5. Praeterea, sicut concupiscentia est boni, ita etiam limor est mali. Sed alia est concupi-scentia oculorum, qua quis ? concupiscit bona mundi; alia est concupiscentia carnis, qua quis concupiscit delectationem propriam. Ergo etiam alius est limor mundanus, quo quis timet amit-tere bona exteriora; et alius est limor humanus, quo quis timet propriae personae detrimentum.

Sed contra est auctoritas Magistri, xxxiv dist. III lib. *Sent.*

Respondeo dicendum quod de timore nunc agi-mus secundum quod per ipsum aliquo modo ad Deum convertimur vel ab eo avertimur. Cum enim obiectum timoris sil malum, quandoque homo propter mala quae timet a Deo recedit: et iste dicitur timor *humanus* vel *mundanus*. Quandoque autem homo per mala quae limet

ad Deum convertitur et ei inhaeret. Quod qui-dem malum est duplex : scilicet malum poenae, et malum cul-pae. Si igitur aliquis convertatur ad Deum et ei inhaereat propter timorem poe-nae. erit limor *servilis*. Si autem propter timo-rem cul-pae, erit limor *filialis*: nam filiorum est timere offensam patris. Si autem propter utrum-que, esi timor *initialis*, qui est medius inter utrum-que timorem. – Utrum autem malum cul-pae pos-sit umeri, supra * habitum est, cum de passione timoris ageretur.

Ad primi m ergo dicendum quod Damascenus dividit timorem secundum quod est passio ani-mae. Haec autem divisio timoris attenditur m ordine ad Deum, ut dictum ẽst

An secundum dicendum quod bonum morale praecipue consistit in conversione ad Deum, ma-lum autem morale in aversione a Deo. Et ideo omnes praedicti timores T vel imponant bonum morale vel malum. Sed timor naturalis praesup-ponirur bono et malo morali. Et ideo non con-numeratur inter istos timores.

Ad tertium dicendum quod habitudo servi ad dominum est per potestatem domini servum sibi subiicientis: sed habitudo filii ad patrem, vel uxo-ris ad virum, est e converso per affectum filii se subdentis patri vel uxoris se coniungentis viro unione amoris. Unde timor filialis et castus ad idem pertinent: quia per caritatis amorem Deus pater noster efficitur, secundum illud *Rom. viiii ' , • V» „ Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus. Abba. Pater*; et secundum eandem caritatem dicitur etiam sponsus noster, secundum illud II *ad Cor. xi ♦ Despondi vos uni viro, vir-ginem castam exhibere Christo*. Timor autem servilis ad aliud pertinet: quia caritatem in sua ratione 3 non includit.

Ad quartum dicendum quod praedicti tres ti-mores respiciunt poenam, sed diversimode. Nam timor mundanus sive humanus respicit poenam a Deo avertentem, quam quandoque inimici Dei infligunt vel comminantur. Sed timor servilis et initialis respiciunt poenam per quam homines attrahuntur ad Deum, divinitus inflictam ' vel

■) *ctt.* — Om. PDG.
ji) *quù.* — *qua* A11EIHpCn et m, *quia* D, çuae K; alien» loco *quît* om. A.

7) *limorvt.* — *more»* EFpABCKft, hmorr moro/rt Pa. — Pro num... *maJum. malum... imnum* Pa.
3) tiM *ratione.* — *tui ratione* Pl-T.a. ju.t *taJtce* G.
o *infiKtam.* — *affrétant* ADLH.pCK.

comminatam. Quam quidem poenam principaliter timor servilis respicit, timor autem initialis secundario.

Ad quintum dicendum quod eadem ratione homo a Deo avertitur propter timorem amittendi bona mundana, et propter timorem amittendi incolumitatem proprii corporis: quia bona exte-

riora ad corpus pertinent. Et idco uterque timor hic pro eodem computatur, quamvis mala quae timentur sint diversa, sicut et bona quae concupiscuntur. Ex qua quidem diversitate provenit diversitas peccatorum secundum speciem, quibus tamen omnibus commune est a Deo abducere.

Commentaria Cardinaly Oaletani

In articulo secundo eiusdem quaestionis dubium occurrit
Icx Durando, in xxxiv dist. III *Sent.*, qu. iv, pro quanto hic dicitur quod, *si aliquis convertatur ad Deum propter timorem culpae, erit timor filialis: nam filiorum est timere offensam patris* Arguit siquidem Durandus quod haec opinio in hoc deficere videtur quod ponit immediatum obiectum timoris malum culpae. Hoc enim in proposito falsum est. Quia timor dividitur hic prout per ipsum convenimur nd Deum vel avertimur ab eo, lugiendo vel committendo peccatum. Ac per huc, committere vel lugere peccatum non est actus elicitus timons, sed imperatus ab eo. Et consequenter peccatum non est immediatum obiectum actus eliciti n timore.

Ad hoc breviter dicitur quod ratio hnec non volet quia a perpetratione vel fuga peccati in actu execution!» arguit ad peccare vel non peccare ut aunt in esse obiectivo. Ordo siquidem cti iste, quod timori occurrit objective peccare in putrem; et tunc respectu actus eliciti ab habitu timoris, qui actus eat timere, proprium obiectum est peccare m patrem, quod est malum culpae; et ex hoc timens filiu imperat fugam offensae, idest non peccare; et tunc non peccare est actus imperatus, non elicitus, n timore. Ei lamen arguens, cx hoc quod ad timorem spectat iste actus imperatus, concludit, et male, respectu actus eliciti, quod non sit obiectum immediatum malum culpae. Ad argumentum autem suum, formaliter distinguendum est. in prima illatione, quod fugere peccatum dupliciter contingit in exeeutione, et in appetitu. Primo modo tantum conceditur prima illatio. Sed secunda illatio simpliciter est falsa, ut putet cx dictis.

II. In eodem secundo articulo eiusdem quaestionis, in responsione ad quintum, dubium occurrit, un peccatum commissum cx timore amittendi bona mundana distet specie 8 peccato commissio ex timore amittendi bonum corporis. Verbi gratia, an negans fidem ne confiscentur bona vuo, differat specie n negante Christum nc tormenta pariatu» Et simile est de muliere quoc permittit se opprimi propter hunc vel illum timorem. Et est ratio dubii quia Auctor hic dicit quod, licet mundanus rimor, quia cx pane aversionis distinguitur contra alios tres timores, pro unico compute- tur; peccata tamen distinguuntur specie secundum diver-

sitatem horum obsectorum nd quae convertuntur. Superius autem, scilicet in praecedenti Libro -, dictum est quod peccata huiusmodi cx istis timoribus et amoribus allevian- lur potius quam graventur, nec trahuntur nd aliquam muli moralis speciem. Dictum siquidem est quod mulier neces- sitate victu» adulterio consentiens non incurrit duas deformitates. avaritiae et luxuriae; sed talis luxuriae tantum. qune alleviator ex illa causa.

Ad hoc dicitur quod tendere inordinate in haec obiceU, scilicet bonum camis et bonum mundi, contingit uno modu secundum se: ut contingit in his qui sunt avari vel ambiciosi, quoad bona mundi, et luxuriosi vel ebrii, quoad bona camis. Alio modo, secundum solam comparisonem :id aliud bonum malus quod debet eis anteponi: ut contingit in his qui contenti quidem sunt sui rebus et honoribus. naturali sanitate et licitis delectationibus, sed, superveniente occursu quo oporteat vel aliquid horum amittere vel amicitiam lesu Christi, malunt haec conservare quam Christi amicitiam, et sic adulterio vel infidelitati consentiunt Inter hos iquidem mod(b tanta est differentia quod in primo invenitur peccatum dlversificari ex horum obiectionim disersit ite ; in secundo imtcm non. Et ratio est quia in primo obiectum illud msteriu est dissonans rationi respectu actus tendentis in illud absolute; in secundo autem non. Et propterca si quis negat fidem vel adulteratur propter talem timorem qui ex avaritia consurgat, vitium vitio accumulat. et peccatum committit duas deformitates habens. Si quis autem negat fidem vel adulteratur propter talem timorem qui non cx avaritia, sed amore consurgit alias non melo rerum, non accumulatur virium vitio, sed cx ipso adul- lenu vel infidelitate fit malus tam timor quam amor rerum non alia malitia quam illius infidelitatis vel adulterii: ac per hoc, non incurrit peccatum duarum deformitatum, sed aliquid excusatur eius negatio vel fornicario cx iusto amore proveniens. Sicut universaliter ordinans medium malum ad finem bonum vel non malum, puta virtutem, sanitatem et huiusmodi. unicum deformitatem incurrit, et aliquid excusatur, quamvis totus appetitus et actus vit malus moraliter. Et sic intelligendo dicta hic et in sequenti articulo et alibi, omnia consonant.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM TIMOR MUNDANUS SIT SEMPER MALUS

III *Sent.*, dnt 8«v. qu. 11, an. 1, qu 3; Expete, i ai.; *Ad* cap. viii. lcci. IU.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod timor mundanus non semper sit malus.

Ad timorem enim humanum pertinere
^videtur quod homines reveremur. Sed quidam vituperantur de hoc quod homines non reverentur: ut patet Luc. xvm * de illo indice iniquo. *qui nec Deum timebat nec homines reverebatur.* Ergo videtur quod timor mundanus non semper sit malus.

2. Praeterea, ad timorem mundanum videntur pertinere poenae quae per potestates saeculares infliguntur. Sed per huiusmodi poenas pro-

vocamur ad bene agendum : secundum illud *Rom. 8iii* *T7s non timere potestatem ? Donum* * vA v *fac, et habebis laudem ex illa.* Ergo timor mundanus non semper est malus.

3. Praeterea, illud quod inest nobis naturaliter non videtur esse malum : eo quod naturalia sunt nobis a Deo. Sed naturale est homini ut timeat proprii corporis detrimentum et amissionem bonorum temporalium, quibus praesens vita sustentatur. Ergo videtur quod timor mundanus non semper sit malus.

Sed contra est quod Dominus dicit, Matth.x ♦ ‘Vm.xv.

Nolite timere eos qui corpus occidunt, ubi linior mundanus prohibetur. Nihil autem divinitus prohibetur nisi malum. Ergo timor mundanus est malus.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supradictis * patet, actus morales et habitus ex obiectis ct } nomen et speciem habent. Proprium autem obiectum appetitivi motus est bonum finale. Et ideo a proprio fine omnis motus appellilivus et specificatur et nominatur. Si quis enim cupiditatem nominaret amorem laboris, quia propter cupiditatem homines laborant, non recte nominaret: non enim cupidi laborem quaerunt sicut finem, sed sicut id quod est ad finem, sicut finem autem quaerunt divitias: unde cupiditas recte nominatur desiderium vel amor divitiarum, quod est malum. Et per hunc modum amor mundanus proprie dicitur quo aliquis mundo innititur tanquam fini. Et sic amor mundanus semper est malus. Timor autem ex amore nascitur: illud enim homo timet amittere quod amat; ut patet p per Augustinum, in libro *Octoginta trium Quaesi*. Et ideo timor mundanus est qui procedit ab amore mundano tanquam a mala radice. Et propter hoc ct ipse f timor mundanus semper est malus.

Ad primum ergo dicendum quod aliquis potest revereri homines dupliciter. Uno modo, inquantum est in eis aliquod divinum, puta bonum gratiae aut virtutis, vel saltem naturalis Dei imaginis: et hoc modo vituperantur qui homines non reverentur. Alio modo potest aliquis homines revereri inquantum Deo contradantur. Et sic laudantur qui homines non reverentur: secundum illud *Eccli.* xi.viii * de Elia vel Elisaeo: *In diebus . . . suis non pertimuit principem*.

An secundum dicendum quod polestales saeculares. quando inferunt poenas ad retrahendum a peccato, in hoc sunt Dei ministri: secundum illud *Rom.* xiii *Minister enim Dei est, vindex in iram ei qui male agit*. Et secundum hoc timere potestatem saecularem non pertinet ad timorem mundanum. sed ad timorem servilem vel initialem.

Ad tertium dicendum quod naturale est quod homo refugiat proprii corporis detrimentum, vel etiam damna temporalium rerum: sed quod homo propter ista recedat a iustitia. est contra rationem naturalem. Unde etiam Philosophus dicit, in III *Ethic* \ quod quaedam sunt, scilicet peccatorum opera, ad quae nullo timore aliquis debet cogi: quia peius est huiusmodi peccata committere quam poenas quascumque pali.

a) *ct.* – Om. P.
£) *ut patet.* – Om. ABDI HpC; pro *per*, *fecundum* A.
y) *ct ipue.* – *Cittam ipite* ADG, *ipt.* P, om. K.

01 *natuiale* <U – *naturale* hta eV <J. a, htc t naturale P. – Pro *rc-l* etiam, *ct* Ptf.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM TIMOR SERVILIS SIT BONUS

111 *Scot.*, d»»l. nww, qu. u. rt. j. qu' »; *AJ Rom.*, p. vim, l cet. m.

SED QUARTUM SIC PROCEDITUR. VldctUT quod timor servilis non sit bonus. Quia cuius usus est malus, ipsum quoque malum est. Sed usus timoris senilis est malus:

quia sicut Glossa dicit Rom. vii, *qui timore aliquid facit, etsi bonum sil quod facit, non tamen bene facit*. Ergo limor servilis non est bonus.

2. Praeterea, illud quod ex radice peccati oritur non est bonum. Sed limor servilis oritur cx radice peccati: quia super illud *lob* m * *Quare non in vulva mortuus sum?* dicit Gregorius *Cum ex peccato praesens poena metuitur, et amissa . Dei facies non amatur, timor ex tumore est. non ex humilitate*. Ergo timor servilis est malus.

3. Praeterea, sicuti amor caritatis opponitur amor mercenarius, ita timori casto videtur opponi umor servilis. Sed amor mercenarius semper est malus. Ergo et timor senilis.

Sed contra, nullum malum est a Spiritu Sancto, Sed umor senilis est ex Spiritu Sancto: quia super illud *Rom.* vnt *Non accepistis Spiritum servitutis* etc., dicit Glossa *Enus Spiritus est qui facit duos timores, scilicet servilem et castum*. Ergo timor servilis non est malus.

Respondeo dicendum quod limor senilis ex parte senilitatis habet quod sit maius. Senitus enim libertati opponitur. Unde, cum liber sit *qui causa sui est*, ut dicitur in principio *Metaphys.* servus est qui non causa sui operatur, sed quasi ab cxlrinseco motus. Quicumque autem ex amore aliquid facit, quasi ex scipso operatur: quia cx propria inclinatione movetur ad operandum. El ideo contra rationem senilitatis est quod aliquis cx amore operetur. Sic ergo timor senilis, inquantum servilis est, caritati contrarialur.

Si ergo senilitas esset de ratione timoris ?. oporteret quod timor senilis simpliciter esset malus: sicut adulterium simpliciter est malum, quia id ex quo contrarialur caritati pertinet T ad adulcorii speciem. Sed praedicta senilitas non pertinet ad speciem timoris senilis: sicut nec infirmitas ad speciem fidei informis. Species enim moralis habitus vel actus ex obiecto accipitur. Obiectum autem timoris senilis est poena; cui accidit quod bonum cui contrarialur poena ametur tanquam linis ultimus, et per consequens poena timeatur tanquam principale malum, quod contingit 8 in non habente caritatem ; vel quod ordinetur in

«) *ct amiua.* – *ex annexo* l. r/ *amica ct annexa* n, *ct annexa* ccteri et *Va*; pro *tumore, timore* PARCDFHIKLpG *ct a.*
jl) *timoru.* – *icrvilit* addunt Pj.

y r.v *juo*^*. perimet.* – *ex cit— ct pertinet* Pu.
B) *contingit.* – *hum cuuixuit* cd. a, *non contingit* P.

¶pelDnn,
ari. j ; qu. uv,
■ll. >
3

• Qu. uiuu

l. lomuri
l. m. 3 varx
s

• v:r, u
• mfu. ht.b;
op. kctt. al.
w.m.ctjKYiu-
»

•vm. tj.
• Lombard o

Affifi

?

τ

8

Deum sicut in finem, et per consequens poena non timeatur tanquam principale malum, quod contingit in habente caritatem. Non enim tollitur species habitus per hoc quod eius obiectum vel finis ordinatur ad ulteriorem finem. Et ideo timor servilis secundum suam substantiam bonus est, sed servilitas eius mala est.

An primum ergo dicendum quod verbum illud Augustini intelligendum est de eo qui facit aliquid timore servili inquantum est servilis, ut scilicet non amet iustitiam, sed solum timeat poenam.

Ad secundum dicendum quod limor servilis se-

cundum suam substantiam * non oritur ex timore. Sed eius senilitas ex timore nascitur: inquantum scilicet homo allectum suum non vult subiicere iugo iustitiae per amorem.

Ad tertium dicendum quod amor mercenarius dicitur et qui Deum diligit propter bona temporalia. Quod secundum se caritati contrariatur. Et ideo amor mercenarius semper est malus. Sed limor servilis secundum suam substantiam non importat nisi timorem poenae, sive timeatur ut principale malum, sive non timeatur ut malum principale.

[1] *nam substantiam*. – *suum obiectum* Gpx, *suam sb'm* F. *suum subiectum* celeri et Pj. – Pm *tumore*, *timore* primo loco PBCDEFHI KI.pGiA et *uuā*, altero iidem excepti.» E«n. t) *dicitur*, – Om. ABL')EFGHlpKi< e(k, *eat* · η; *i'uod* um. EGtA, *quia* Chx; *Et* intc *ideo* om. t»

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM TIMOR SERVILIS SIT IDEM IN SUBSTANTIA CUM TIMORE FILIALI

HI *Sent.*. JIM. xxm, qu. u. en. qu. t.

QVIntim sic proceditur. Videtur quod servilis sit «n substantia cum timore filiali. Ita enim videtur sc habere -<jffc^WL^timor filialis ad servilem sicut fides formata ad informem, quorum unum est cum peccato mortali, aliud vero non. Sed eadem secundum substantiam est fides formata et informis. Ergo etiam idem est secundum substantiam timor servilis et filialis.

2. Praeterea, habitus diversificantur secundum obiecta. Sed idem est obiectum timoris servilis et filialis: quia utroque timore limetur Deus. Ergo idem est secundum substantiam timor senili', et umor filialis.

3. Praeterea, sicut homo sperat frui Deo et etiam ab eo beneficia obtinere, ita etiam timet separari a Deo et poenas ab eo pati. Sed eadem est spes qua speramus frui Deo et qua speramus alia · beneficia obtinere ab eo, ut dictum est *. Ergo etiam idem est timor filialis, quo timemus separationem a Deo. et timor servilis, quo time-

mus ab eo puniri. Sed contra est quod Augustinus, *super Prim. Canonic. Ioan.* dicit esse duos timores, unum servilem, et alium filialem vel castum.

Respondeo dicendum quod proprie ? obiectum timoris est malum. Et quia actus et habitus distinguuntur secundum obiecta, ut ex dictis * patet, necesse est quod secundum diversitatem malorum etiam timores specie differant. Differunt l

autem specie malum poenae, quod refugit timor servilis, et malum culpae, quod refugit limor filialis, ut ex supradictis patet. Unde manifestum est quod timor servilis et filialis non sunt idem secundum substantiam, sed differunt specie.

An primi ergo dicendum quod fides formata ei informis non differunt secundum obiectum, utraque enim fides et credit Deo et credit Deum: sed differunt solum per aliquod extrinsecum, scilicet secundum praesentiam et absentiam caritatis. lA ideo non differunt secundum substantiam. Sed timor servilis et filialis differunt secundum obiecta λ Et ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod timor senilis et timor filialis non habent eandem habitudinem ad Deum: nam timor servilis respicit Deum sicut principium indictivum poenarum; timor autem filialis respicit Deum non sicut principium activum culpae, sed potius sicut terminum a quo refugit separari per culpam. Et ideo ex hoc oblecto quod est Deus non consequuntur : identitatem speciei. Quia etiam motus naturales secundum habitudinem ad aliquem terminum specie diversificantur: non enim est idem motus specie qui est ab albedine et qui est ad albedinem.

Ad tertii m dicendum quod spes respicit Deum sicut principium tam respectu fruitionis divinae quam respectu cuiuscumque alterius beneficii. Non sic autem est de timore. Et ideo non est similis ratio.

ai *alia*. – *aliqua* L, om. P. Å) *proprie*. – *proprium* P. T) *IlifTerunt*. – *Dijfcrt* PABDEI·HKLna; pro *et malum*, a *malo* AB,

sed malum BL, *secundum malum* K. *secundum et malum* F, *fed et malum* H. 8) *Sed... obiecta*. – Om. P; *substantiam*.^ *secundum* om. G. o *consequuntur*, – *sequitur* G, *consequitur* PIJOia.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM TIMOR SERVILIS REMANEAT CUM CARITATE

In(r). «f>. », 1J «rt. io; III *Sent.*, JIM. uw, qu. «. «rt. 3. qu» 3, fle *Vtril.*. qu. uv, «Π. η, »d qu. n«m. ^ 4, «J 3.

SCXTUM SIC proceditur. Videtur quod timor servilis non remaneat cum caritate. Vt patet in 2o ad Cor. 13. 8. ubi dicitur: «Cum ergo libertas excludat servitutem, videtur quod timor servilis expellatur caritate adveniente.».
• Tre.t. 8

2. Praeterea. *cantas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*, ut dicitur Rom. 8. 14. Sed ubi Spiritus Domini, ibi libertas, ut habetur II ad Cor. 13. 14. Cum ergo libertas excludat servitutem, videtur quod timor servilis expellatur caritate adveniente.

3. Praeterea, timor servilis ex amore sui causatur, inquantum poena dimittit proprium bonum. Sed amor Dei expellit amorem sui: facit enim contemnere seipsum, ut patet ex auctoritate Augustini, XIV de Civ. Dei 2. quod amor Dei usque ad contemptum sui facit civitatem Dei. Ergo videtur quod veniente caritate timor servilis tollatur.

Sed contra est quod timor servilis est donum Spiritus Sancti, ut supra dictum est. Sed dona Spiritus Sancti non tolluntur adveniente caritate, per quam Spiritus Sanctus in nobis habitat. Ergo veniente caritate non tollitur timor servilis.

Respondetur dicendum quod timor servilis ex amore sui causatur: quia est timor poenae, quae est detrimentum proprii boni. Unde hoc modo timor poenae potest stare cum caritate sicut et amor sui: eiusdem enim rationis est quod homo cupiat bonum suum et quod timeat eo privari. Amor autem sui tripliciter se potest habere ad caritatem. Uno enim modo contrariatur caritati: secundum scilicet quod aliquis in amore proprii boni finem constituit. Alio vero modo in caritate includitur, secundum quod homo se propter

Deum et in Deo diligit. Tertio modo a caritate quidem distinguitur, sed caritati non contrariatur: puta cum aliquis diligit quidem seipsum secundum rationem proprii boni, ita tamen quod in hoc proprio bono non constituat finem: sicut etiam et ad proximum potest esse aliqua alia specialis dilectio praeter dilectionem caritatis, quae fundatur in Deo, dum proximus diligitur vel ratione consanguinitatis vel alicuius alterius conditionis humanae, quae tamen referibilis sit ad caritatem.

Sic igitur et timor poenae includitur uno modo in caritate: nam separari a Deo est quaedam poena, quam caritas maxime refugit. Unde hoc perlinet ad timorem castum. – Alio autem modo contrariatur caritati: secundum quod aliquis refugit poenam contrariam bono suo naturali sicut principale malum contrarium bono quod diligitur ut finis. Et sic timor poenae non est cum caritate. – Alio modo timor poenae distinguitur quidem secundum substantiam a timore casto, quia scilicet homo limet malum poenale non solum ratione separationis a Deo, sed inquantum est nocivum proprii boni: nec tamen in illo bono constituitur eius finis, unde nec illud malum formidatur tanquam principale malum. Et talis timor poenae potest esse cum caritate. Sed iste timor poenae non dicitur esse servilis nisi quando poena formidatur sicut principale malum: ut ex dictis patet. Et ideo timor inquantum servilis non manet cum caritate: sed substantia timoris servilis cum caritate manere potest, sicut amor sui manere potest cum caritate.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus loquitur de timore inquantum servilis est.

Et sic etiam procedunt aliae duae rationes.

a) veniente. – inveniente D, adveniente PG.
3) quae. – quod K qui Pa; quae. poenae am. l.
v) secundum scilicet, – secundum hoc H, sed secundum K. icilicet secundum L, quid secundum l, tclitcel pu. tecundum Pksp et a; pro aliquis, eam pi, om. 1.
5) quidem. – Om. PpC et a.
o vtr/ ratione. – ratione commoditati Pd. – Pro conditionis, com-

munioni. ACIMTGIIK1 pn.orjt/owii pR,rjftowuiH; humanae oro. D6.~ Pro rcfcrlit. rejtexibilli D. reducibihs G. refriufibilis pk.
z) nan. – Om. P.
r,f amor xm. – timor servilis AKpH. timor servi CDEHl.km, timor sui FGta.
loquitur. – ibi loquitur Pa. – Eaedem om. et&tat.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto, omissis tertio, quarto et quinto, advertitur quod timor servilia secundum substantiam sic habet pro obiecto malum poenae ut tamen non respiciat poenam secundum omnem rationem, sed secundum rationem privativam boni proprii ut sic. Et propter hoc malum separationis a Deo in littera attribuitur utrique timori, scilicet filiali et senili, diversa ratione. Nam timori casto attribuitur ex parte Dei, hoc est inquantum homo timet se non vivere Deo: maxime

si quidem caritas facit hominem amare se ut vivat Deo. Timori vero senili ex parte boni nostri, hoc est inquantum homo timet tanto suo bono, scilicet esse cum Deo. privari procedit enim ille timor ex amore sui, ut patet. Unde in littera primum explicatur dicendo quod timor poenae includitur in caritate et timore casto: secundum autem dicendo, in calce coqmrms, quod potest esse cum caritate.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM TIMOR SIT INITIUM SAPIENTIAE

Intm. qu. tl.v, ft. 6, «d 3.

D SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod timor non sit initium sapientiae. Initium enim est aliquid rei. Sed timor non est sapientiae: quia timor est in vi appetitiva. sapientia autem est in vi intellectiva. Ergo videtur quod timor non sit initium sapientiae.

2. Praeterea, nihil est principium sui ipsius. Sed *timor Dei ipse est sapientia*, ut dicitur *Iob xxv* Hi ♦ Ergo videtur quod timor Dei non sit initium sapientiae.

3. Praeterea, principio non est aliquid prius. Sed timore est aliquid prius: quia 3 tides praecedit timorem. Ergo videtur quod timor non sit initium sapientiae.

¶ Sed contra est quod dicitur in Psalm. * *Initium sapientiae timor Domini*.

Respondeo dicendum quod initium sapientiae potest aliquid dici dupliciter: uno modo, quia est initium ipsius sapientiae quantum ad eius essentiam; alio modo, quantum ad eius effectum. Sicut initium artis secundum eius essentiam sunt principia ex quibus procedit ars: initium autem artis secundum eius effectum est unde incipit ars operari; sicut si dicamus quod principium artis aedificativae est fundamentum, quia ibi incipit aedificator operari.

Cum autem sapientia sit cognitio divinatorum, ut infra ♦ dicetur, aliter consideratur a nobis et aliter a philosophis. Quia enim vita nostra ad divinam fruitionem ordinatur et dirigitur secundum quandam participationem divinae naturae, quae est per gratiam; sapientia secundum nos non solum consideratur ut est cognoscitiva Dei, sicut apud philosophos: sed etiam ut est directiva humanae vitae, quae non solum dirigitur secundum

rationes humanas, sed etiam secundum rationes divinas, ut patet per Augustinum, XII *de Trin*, * Sic igitur mitium sapientiae secundum eius essentiam sunt prima principia sapientiae, quae sunt articuli fidei. Et secundum hoc fides dicitur sapientiae initium. – Sed quantum ad effectum, initium sapientiae est unde sapientia incipit operari. Et hoc modo timor est initium sapientiae. Aliter tamen timor servilis, et aliter timor filialis. Timor enim servilis est sicut principium extra disponens ad sapientiam: inquantum aliquis Umor poenae discedit a peccato, et per hoc habilitatur ad sapientiae effectum; secundum illud *Eccli. i* * *Timor Domini expellit peccatum*. Umor autem castus vel filialis est initium sapientiae sicut primus sapientiae effectus. Cum enim ad sapientiam pertineat quod humana vita reguletur secundum rationes divinas, hinc oportet sumere principium, ut humo Deum revereatur et se ei subiiciat: sic enim consequenter in omnibus secundum Deum regulabitur.

Ad primi m ergo dicendum quod ratio illa ostendit quod timor non est principium sapientiae quantum ad essentiam sapientiae.

An secundi m dicendum quod timor Dei comparatur ad totum vitam humanam per sapientiam Dei regulatam sicut radix ad arborem: unde dicitur *Eccli. i* *Radix sapientiae est timere Dominum: rami enim eius illius longaevi*. Et ideo sicut radix virtute dicitur esse tota arbor, ita timor Dei dicitur esse sapientia.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est, alio modo fides est principium sapientiae et alio modo timor. Unde dicitur *Eccli. xxv* *: *Timor Dei initium dilectionis eius* T; *initium autem fidei agglutinandum est ei*.

°I /Zmore... *quia*. – Om. P
pi *cutm*. – *autem* G. – *Det. oro. P.*

γ) – tlf PC, om. A.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM TIMOR INITIALIS DIFFERAT SECUNDUM SUBSTANTIAM A TIMORE FILIALI

III *Sent.*, dist. uxrr, qu. n, λγγ. 3, qua 3.

OCTAVUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod timor initialis differat secundum substantiam a timore filiali. Timor enim ex dilectione causatur. Sed timor initialis est principium dilectionis: secundum illud *Eccli. xxv* * *Timor Domini initium est dilectionis*. Ergo timor initialis est alius a filiali.

2. Praeterea, timor initialis timet poenam, quae est obiectum servilis timoris: et sic videtur

quod timor initialis sit idem cum servili. Sed timor servilis est alius a filiali. Ergo etiam timor initialis est alius secundum substantiam a filiali.

3. Praeterea, medium differt eadem ratione ab utroque extremorum. Sed timor initialis est medium inter timorem servilem et timorem filialem. Ergo differt et a filiali et a servili.

Sed contra est quod perfectum et imperfectum non diversificant substantiam rei. Sed timor

• Ver». it»,
a

«) *est*. – Om. AD, ante *initium* ponit G, poit *dilectionis* P.i.

nes
 Ude
 itur
 Te
 iac.
 Jis.
 lis
 »rc
 Ur
 *,
 m
 i-
 n
 n
 ■>
 F
 l

QUAESTIO XIX, ARTICULUS VIII
 initialis et filialis dilferuni secundum perfectionem et imperfectionem caritatis: ut patet per Augustinum, *in Prim. Canonic. Ioan.* * Ergo timor initialis non differt secundum substantiam a filiali.
 Respondeo dicendum quod timor initialis dicitur ex eo quod est initium. Sed cum et timor servilis et timor filialis sint aliquo modo initium sapientiae. uterque potest aliquo modo initialis dici. Sed sic non accipitur initialis secundum quod distinguitur a timore servili et filiali. Sed accipitur secundum quod competit statui incipientium, in quibus inchoatur quidam timor filialis per inchoationem caritatis; non tamen est in eis timor filialis perfecte. quia nondum pervenerunt ad perfectionem caritatis. Et ideo timor initialis hoc modo se habet ad filialem, sicut caritas imperfecta ad perfectam. Cantas autem perfecta et imperfecta non differunt secundum essentiam, sed solum secundum statum. Et ideo dicendum est quod etiam timor initialis, prout hic sumitur, non differt secundum essentiam a timore filiali.
 Ad primum lrgo DICENDUM quod timor qui est initium dilectionis est limor servilis, qui *introdu-*

iq5
eii caritatem τ *sicut seta introducit linum*, ut Augustinus dicit ' - Vel, si hoc referatur ad titno-rem initialem, dicitur esse dilectionis initium non absolute, sed quantum ad statum caritatis perfectae.
 Ad secundum dicendum quod timor initialis non timet poenam sicut proprium obiectum, sed inquantum habet aliquid de umore servili adiunctum. Qui secundum substantiam manet quidem cum caritate, scrvilitale remota: sed actus eius manet quidem cum caritate imperfecta in eo qui non solum movetur ad bene agendum cx 4 amore lustitiae. sed etiam ex timore poenae; sed iste aclus cessat in eo qui habet caritatem perfectam, quae *foras mittit timorem habentem poenam*, ut dicitur l Ioan, iv *
 Ad tertium dicendum quod timor initialis est medium inter timorem filialem et servilem non sicut inter ea quae sunt unius generis; sed sicut imperfectum est medium inter ens perfectum et non en> ut dicitur in II *Metaphys.* * quod ta- e n
 men est idem secundum substantiam cum ente perfecto, dilTert autem totaliter a non ente.

quidam. — .juioJrin ACt //m/i» om. i"; pro < t in, Into. *y saritJffni. — ad tarifa', n t) r.r.f. — >«-q/ c.r UMJpAEKft «t k. IIL». «oo k d ftlj fwfritm DI., r<i iAi.1 d now þtrfcvtur K.

Commontarîa Ċardhruth- Catotam

N articulo octave», oroino feptimo, dūbiuni ex Durando, in xxxtv dut ΠΙ qu. v. occurrit dc identitate umoris initiali» ct casti. Nam cl conclusionem, cl responsionem nd secundam, et processum Auctoris non hic sed io xxxtv n, ut. , jjSL m * 4lj eandem conclusionem, reprehendit. Conclusionem quidem, qui» obiectum timoris initiali» distinguitur eb obiccto tam senilis quam casti timoris: quia citos obiectum est utrunique malum, sdliccr gehennae cr culpae, seu separationi» n Dec».
 Contra responsionem ad secundum, pro quanto ibi dicitur quod timor inicilis timet poenam pro quanto habet aliquid dc timore senili uJiunctum. arguit, quin impossibile est duos actus cognoscendi simul esse in cudcm potentia cognitiva, ut alibi ■ probatum est ct similiter duo actus appetendi non possunt simul cvsc in eadem potenna appetiti vu.
 Contra processum vero illum, quia videtur repugnantia dicere; scilicet quod timor initialis imperet actum propur fugam culpae ct poenae; ct quod limor initialis non timeat elicitive poenam. - Et probatur repugnantia. Quia potentia nullum actum imperat nisi mediante actu elicito. Si ergo imperat propter utrumque. habet ergo actum elicutum circa utrumque.
 11. Ad haec dicitur ordinate. Et ad primum, quod falsum est quod obiectum timoris initialis sit utrumque malum, scilicet culpae et poenae, sed culpae tantum. Ei »i quando invenitur apud (factores hoc, ut etiam invenitur apud Auctorem in articulo secundo huius quaestionis, in corpore articuli; interpretandum est iuxta responsionem ad secundum hoc in loco; scilicet quod non ratione sui. scJ ratione adiunctu sibi timori» servilis, actus suus respicit alterum malum, scilicet poenae, alterum autem, -cilicci culpae, ratione sui.

ita etiam i-» appetitu contingit *mul esse plure» actus appetendi. Et sic est m proposito: quia timor poenae ct timor culpae in ordine ad Dei conventionem concurrunt.
 Aii iLitium autem, quamri» non iit contra praesentis Opens doctrinam, quia tamen ilis hic exposita est, respondetur quod timorem initialem imperare propter utrumque malum actum aliquem, potest dupliciter intelligi. Primo, ratione t»ui soliu. Et iuxta hunc sensum proçadie argumentum; sed non militat contni Auctorem. - .Alio modo, ratione »ui ct adiuncti limarii senilis. Et m hoc sensu intendit hoc Auctor; ut tam hic quam ibi. in responsione ad primum, explicite dechrarit. Et iuxta hunc sensum nihil valet argumentum. Quoniam timor initialis imperans ot non solus unus timor, sed complectitur utrumque: sed' initialem ut principalem, ct serrilem ut mlriirtrum seu adiuvnntem.
 III. In eodem articulo octavo, in icvpomione ad secundum, adverte quod limor senilis secundum suam sub-Mantiam habet multos «cius; ct quantum ad propositum spectat, duos: scilicet tîmerc poenam oppositam proprio bono timentis absolute; ct timere poenam eandem ut rationem operandi. Eacit. verbi gratia, quandoque timor nos timere poenam gehennae absolute: quandoque aurem facit m» sic Umere poenam gehennae ut cx illo uniore moveamur ab bene agendum, ut litam, scilicet gehennam, evadamus. Iste secundus actus est qui admugitur timori initiali ct caritati imperfectae: ita quod tininr Initixlh imperat talem actum ct utitur illo in ordine ad finem suum nandum, qui eat subiici Deo. Sed adveniente caritate perfecta cessai tsto actus; quoniam pertecti in caritate non mountur ad operandum cx timore proprii mali, cum proprium bonum pro nihilo habeant, sed cx amore Dei. ct timore cx parte Dei -, Primus vero actu» cum perfecta caritate, viae tamen, o stare potest: quamvis minimus, co quod crescente cantate minuitur, ut in articulo decimo huiu quaestionis dicitur.

ARTICULUS NONUS

UTRUM TIMOR SIT DONUM SPIRITUS SANCTI

III *Sent.*, dial. xxxiv, qu. ji, ert. I, quM 3; *AJ Rnm.*, cap. nil, lect. in.

SD NONUM sic proceditur. Videtur quod timor non sit donum Spiritus Sancti. Nullum enim donum Spiritus Sancti opponitur virtuti, quae etiam est a Spiritu Sancto: alioquin Spiritus Sanctus esset sibi contrarius. Sed timor opponitur spei, quae est virtus. Ergo timor non est donum Spiritus Sancti.

2. Praeterea, virtutis theologiae proprium est quod Deum habeat pro obiccto. Sed limor habet Deum pro obiccto. inquantum Deus timetur. Ergo timor non est donum, sed virtus theologica.

3. Praeterea, timor ex amore consequitur. Sed amor ponitur quaedam virtus theologica. Ergo etiam limor est virtus theologica, quasi ad idem pertinens.

4. Praeterea. Gregorius dicit. II *Moral.* * quod timor datur contra superbiam. Sed superbiae opponitur virtus humilitatis. Ergo etiam timor sub virtute comprehenditur.

5. Praeterea, dona sunt perfectiora virtutibus: dantur enim in adiutorium virtutum, ut Gregorius dicit, II *Moral.* * Sed spes est perfectior timore: quia spes respicit bonum, limor malum. Cum ergo spes sit virtus, non debet dici quod timor sit donum.

Sed contra est quod Isaiac xi * limor Domini enumeratur inter septem dona Spiritus Sancti.

Respondeo dicendum quod multiplex est timor, ut supra * dictum est. Timor autem humanus, ut dicit Augustinus, in libro *de Gratia et Lib. Arb.* , non est donum Dei, hoc enim timore Petrus negavit Christum: sed ille timor de quo dictum est ”, *Illum timete qui potest animam et corpus mittere in gehennam*»

Similiter etiam timor servilis non est nuincrandus inter septem dona Spiritus Sancti, licet sit a Spiritu Sancto. Quia, ut Augustinus dicit, in libro *de Nat. et Gratia* * potest habere annexam voluntatem peccandi: dona autem Spiritus Sancti non possunt esse cum voluntate peccandi @, quia non sunt sine caritate, ut dictum est *

Unde relinquitur quod timor Dei qui numeratur inter septem dona Spiritus Sancti est limor filialis sive castus. Dictum est enim supra * quod dona Spiritus Sancti sunt quaedam habituales perfectiones potentiarum animae quibus redduntur bene mobiles a Spiritu Sancio, sicut virtutibus moralibus potentiae appelilivac redduntur bene mobiles a ratione. Ad hoc autem quod aliquid sit bene mobile ab aliquo movente, primo requiritur ut sit ei subieclum, non repugnans: quia ex

repugnanlia mobilis ad movens impeditur motus. Hoc autem facit timor filialis vel castus, inquantum per ipsum Deum reveremur, et refugimus nos ipsi subducere. Et ideo timor filialis quasi primum locum tenet ascendendo inter dona Spiritus Sancti, ultimum autem descendendo; sicut Augustinus dicit , in libro *de Serm. Doni, in Monte* *.

Ad primum ergo dicendum quod timor filialis non contrariatur virtuti spei. Non enim per timorem filialem timemus ne nobis deficiat quod speramus obtinere per auxilium divinum: sed timemus ab hoc auxilio nos subtrahere. Et ideo timor filialis et spes sibi invicem cohaerent et se invicem perficiunt.

Ad secundum dicendum quod proprium et principale obiectum timoris est malum quod quis refugit. Et per hunc modum Deus non potest esse obiectum timoris, sicut supra * dictum est. Est autem per hunc modum obiectum spei et aliarum virtutum theologicarum. Quia per virtutem spei non solum innitimur β divino auxilio ad adipiscendum quaecumque aha bona; sed principaliter ad adipiscendum ipsum Deum, lanquam principale bonum. Et idem palet in aliis virtutibus theologicis.

Ad tertium dicendum quod ex hoc quod amor est principium timoris non sequitur quod limor Dei non sit habitus distinctus a caritate, quae est amor Dei; quia amor est principium omnium allectionum, et tamen in diversis habilibus perficimur circa diversas affectiones. Ideo tamen T amor magis habet rationem virtutis quam timor, quia amor respicit bonum, ad quod principaliter vinus ordinatur secundum propriam rationem, ut ex supradictis patet. Et propter hoc etiam spes ponitur virtus. Timor autem principaliter respicit malum, cuius fugam importat. Unde est aliquid minus virtute theologica.

Ad quartum dicendum quod, sicut dicitur jEccli. x * *initium superbiae hominis apostatare a Deo*, ‘ Ver». tl. hoc est nolle subdi Deo: quod opponitur timori filiali, qui Deum reveretur. Et sic timor excludit principium superbiae: propter quod datur contra superbiam. Nec tamen sequitur quod sit idem cum virtute humilitatis, sed quod sil principium eius: dona enim Spiritus Sancti sunt principia virtutum intellectualium et moralium, ut supra * dictum est. Sed virtutes theologiae sunt principia donorum. ut supra * habitum est.

Unde patet responsio ad quintum.

« peccandi. – peccati P.
innitimur. – innititur Va(pCi j.

γi Ideo tamen. – /./ro non ADEEHl-KpC» et 11, Ideo tum B, E)
ideo m /).<> cum «.J. a, m /¥«· et ideo l'.
contra. – Kilicct contra lvi.

• Üp. lUI, *.
nrd m rtt.
**μ π.

• Ibid.

• Aft X

• Cep. Mill.

• 5141th. CS0. X.
vrrv : Luc.
cap. mu, rrm. 3.

l...l §.

«
•i n art. 5.

• l | an. l .

• Lib I, af „

• Qu

•q U “.^
il. »i, an. «.

• l. II*.

QUAESTIO XIX, ARTICULUS X

Oommontaida Cardinalis Caietani

In articulo nono eiusdem quaestionis duo notanda occurrunt. Primo, ut ad hunc locum recurras cum quaestio occurrit an timor sit virtus. Quoniam, ut in articulo patet, Auctor de dono loquitur ut distinguitur contra virtutem, et sic discutit. Secundo, quod in responsione ad secundum dicitur, quod

per virtutem spei non solum innitimur divino auxilio ad consequenda quaecumque aha bima, sed ad adipiscendum ipsum Deum, tanquam principale bonum. Hinc enim videre potes quam bene dictum ait * quod heus ipse est ,principale bonum nostrum; et non solutn effectus ciu«tqut inter quae-cumque aha bona computentur.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM CRESCENTE CARITATE DIMINUATUR UMOR

C1P O

III Sent., diet, xuiv, qu. π, ert. 3, qu. 3,

jpD DECIMI M SIC PROCEDITUR. Videtur quod crescente cantate diminuatur timor. Dicit enim Augustinus, *super Prim. Canonie. Ioan.* * *Quanhint caritas crescit. tantum timor decrescit.*

• Tμ i . IB

2. Praeterea, crescente spe diminuitur timor. Sed crescente caritate crescit spes, ut supra * habitum est. Ergo crescente caritate diminuitur timor.

• Qu- r>n, art. 2

3. Praeterea, amor importat unionem, timor autem separationem. Sed crescente unione diminuitur separatio. Ergo crescente amore caritatis diminuitur timor.

• Qu. 3. >T1

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaesi.* * quod *Dei timor non solum inchoat, sed etiam perficit sapientiam, idest 3 quae summe diligit Deum et proximum tanquam seipsum.*

• Art. 2.

Respondeo dicendum quod duplex est timor Dei, sicut dictum est * unus quidem filialis, quo quis timet offensam ipsius P vel separationem ab ipso; alius autem servilis, quo quis timet poenam. Timor autem filialis necesse est quod crescat crescente caritate, sicut effectus crescit crescente causa: quanto enim aliquis magis diligit aliquem, tanto magis timet eum offendere et ab eo separari.

Sed timor servilis, quantum ad senilitatem.

totaliter tollitur caritate adveniente: remanet tamen secundum substantiam timor poenae, ut dictum est . Et iste timor diminuitur caritate crescente, maxime quantum ad actum: quia quanto aliquis magis diligit Deum, tanto minus timet poenam. Primo quidem, quia minus attendit ad proprium bonum, cui contrariatur poena. Secundo, quia firmitus l inhaerens magis confidit de praemio, et per consequens minus timet de poena.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus loquitur de timore poenae.

Ad secundum dicendum quod timor poenae est qui diminuitur crescente spe. Sed ea crescente crescit timor filialis: quia quanto aliquis certius expecat alicuius boni consecutionem per auxilium alterius, tanto magis veretur eum offendere vel ab eo separari.

Ad tertium dicendum quod timor filialis non importat separationem, sed magis sublectionem ad ipsum: separationem autem refugit a subiectione ipsius. Sed quodammodo separationem importat per hoc quod non praesumit se ei adaequare, sed ei se subiicit. Quae etiam separatio invenitur in caritate, inquantum diligit Deum supra se et supra omnia. Unde umor caritatis augmentatif reverentiam timoris non minuit, sed auget.

a) iJcif. – *caritatem* addant om. G; pro *qui* λ. I γ) *jlrmvts.* – /iiii.» ABCΓH FHIKImk; *mapia* om. x.
p) /fiibs. – *patrii* Pa» om. L.

Commentaria Cardinalis Caieumi

In articulo decimo eiusdem quaestionis dubium occurrit Icx Durando, in qu. ult. xxxtv dist. III *Sent*, contradicente conclusioni illi: *Crescente caritate crescit timor castus*; et eius rationi, scilicet: *Crescente causa*, scilicet caritate, *crescit effectus*, scilicet iste timor. Et ratio sua est quia quanto separatio a patre est magis difficilis, tanto minus timetur. Constat autem quod quanto mugis creverit atri-tas, tanto difficilius potest separari a Deo. Ergo crescente caritate non crescit timor separationis u Deo.

.Allatam utem rationem litterae solvit per hoc quod, licet timor castu» sil effectus caritatis, exigit tamen tanquam obiectum malum separationis u Deo ut possibile; quia timor non est de impossibili. Et quia crescente ca-ritate tofis separatio est minus possibilis, ideo minus time-tur et facilius vitatur.

II. Ad evidentiam huius duo sunt notanda. Primum, ne fallamur in separationis vocabulo. Separatio siquidem a Deo potest sumi dupliciter. Primo, ut est poenalis ho-mini qui separatur a Deo. Et sic clauditur sub malo poe-nae. et spectet ad timorem servilem, non secundum seni-

litate, sed secundum substantiam quia coniungi Deo ut opponitur huiusmodi separationi, amatur amore concupi-scentiae, hoc est amore quo quis sibi ipsi vult tele bonum. Et sic timor separationis a Deo crescente caritate non cre-scit. sed diminuitur, quemadmodum timor ceterarum poe-narum. propter duas rationes quas in corpore huius arti-culi habes.

Secundi» vero modo potest sumi separatio a Deo, ut supra dictum est. cx parte Dei: hoc est ut amatur op-posita coniunctio caritatis amore, quo homo amat me in Deo et ad Deum. Et sic spectet ad timorem castum. Non quod sit duplex separatio a Deo, una spectans nd timorem senilem et altera .id timorem filialem: sed una et eadem separatio, ut privatisa boni proprii hominis, timetur timore servili; et ut privativa boni divini, hoc est boni hominis in ordine ad Deum, timetur timore filiali. Et sic est sermo noster de timore separationis α Deo, cum dicitur quod crescit crescente caritate in via (nam de patria est alter ar-ticulus β). Et non est prncHcn» sermo de separatione a Deo, . vi. » 4. hoc est de oticn.Mi Dei. Quoniam, ut putet in littera, ti-

mori casto utrumque timendum tribuitur, scilicet Offendere Deum et teparari d Deo: sed quia Dunindux arguit contra timoris casti augmentum pro quanto respicit separationctn, ideo, ut dictum est, loquimur non de separatione affeiuac, quae est malum culpae; sed de separatione quae est malum poenae, non ut est pnvatio boni nostri, sed ut est privatio boni divini, ut dictum est.

III, Secundum est quod obiectum timoris multa claudit: scilicet mulum, arduum, futurum, possibile. Sed quantum ad propositum spectat, claudit duo; scilicet malum et possibile. Quae ita se habent quod conveniunt primo in hoc quod uturnque exigitur ad obiectum timoris, scilicet et quod sit mulum et quod sit possibile, ut patet. – Et conveniunt secundo in hoc quod, ceteris paribu», quodvis eorum auctum auget timendum: nam, ceteris paribus, quod est magis mulum est magis timendum, et similiter, ceteris paribus, quod est magia possibile est magis limendum. – Sed differunt in hoc quod mali latitudo est mensura simpliciter timoris: ita quod quanto maius est malum, tanto timor eius est simpliciter maior. Possibilis vero latitudo est mensura secundum quid ipsius tiniorif. Quod patet ex eo quod, quantumcumque facillime evenire nobis point aliquod parvum malum, minus timemus quam si magnum aliquod malum possibile imminear, quamvis non facile eventurum. Et quoniam in buiuimodi nihil diticrr esse vel apparere malum \d bonum, ul patet in II *Physic.* *, eiusdem rationis est esse maius malum et appetiari ut maius malum.

Ac per hoc, ad propositum descendendo, separari a Deo tanto maioris mali rationem habet, quanto magis appetiatur. Constat autem quod tanto magis appetiatur, quanto mugis Deus amatur. Et consequenter quanto mpgis crescit amantis Deum caritas, tanto magis crescit appetiatio separationis a Deo. Et «i huic adiungas quod in via semper habet rationem possibilis, concludes quod crescente caritate timor separationis a Deo crescit simpliciter, ex augmento mensurae simpliciter; et diminuitur «ecundum quid, ex diminutions mensurae secundum quid, scilicet possibilitatis, quia ruinu.» possibilis est perfectiori in caritate quam imperfectiori.

Et ut clarius fiat quod dicimus, declaratur exemplo. Certum est quod quanto aliquis magis diligit nmicum, tanto magis appetiat convictum cum illo, ac per hoc tanto

maius mulum aestimat separationem ab illo. Et quanto minus diligit quis amicum, tanto minus facit convictum cum illo, ic per hoc minus malum aestimat separari ab illo. Et demum si nihil diligit, nihil boni in convictu et nihil mali in separatione illius aestimat. Ubi vides quod propria mensura appreciation» mali separationis est amor amicitiae. Et consequenter prospicere pote quod optime Auctor infert ex augmento caritatis in via, in qua semper salvatur obiectum timoris in separatione a Deo, quod augetur simpliciter timor separationis. Caritas enim est amor amicitiae ad Deum, qua amatur coniunctio hominis cum Deo ad Deum, cuius opposita separatio malum est possibile semper in via. Et quanto maior est caritas, tanto magis appetiatur bonum coniunctionis et malum seporationis. Ac per hoc semper crescit simpliciter timor separationis.

IV. Ad obicctioncm ergo Durandi Quanto separatio est difficilior, tanto minus timetur, – respondetur quod verum est ceteris paribus. Sed in proposito non sunt cetera parin quia separatio habet rationem maioris mali respectu perfectioris in caritate, quia ob eo magis appetiatur in bono coniunctio ad Deum, et in malo opposita separatio. ex hoc ipso quod magis diligit Deum. Et non solum non sunt cetera paria, sed ista impuritas ex parte appetiati midi longe praeeminet imparitati possibilitatis: ut putet ex hoc quod videmus patrem mugis timere separationem filii mugi» amari, quumsis difficile futuram, quam separationem filii minus amati facile futuram. Et ideo crescente caritate crescit simpliciter timor separationis, ex augmento appetiationis mnli separationis: et minuitur secundum quid, ex diminutions possibilitatis eveniendi; facile enim et difficile species »unt possibilis.

Xd solutionem rationis respondetur per idem: scilicet quia diminutio secundum quid non tollit augmentum simpliciter. Unde stat solido ratio, quod crescente causa effectū crescit simpliciter: et crescente caritate crescit appetiatio separationis, ac per hoc rimor simpliciter crescit. Nec obstat diminutio possibili»: quia cum augmento simpliciter stat diminutio secundum quid. Et sic timor separationis crescente caritate minuitur secundum quid: pro quanto securiores sunt de conjunctione ad Deum perfecti in caritate. ex hoc quod apprehendunt separationem difficile posse esenire, attento dono perfectae caritatif percepto.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM TIMOR REMANEAT IN PATRIA

I. IP. . qu. i.xvii, art. 4 ad 1; UI *Sent.*, J-1. xuir, qu. 11, ori. ?, quA 4; /Jr In/u/., qu. iv. ert- 4, uJ 3; In *ISaint.* ivw.

<< D UNDECIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod timor non remaneat in pairia. Dicitur enim *Prov.* i * *Abundantia A perjruetur, timore malorum sublato*: quod intelligiur de homine iam sapientia perfruente in beatitudine aeterna. Sed omnis timor est alicuius mali: quia malum est obiectum timoris, ut supra dièttim est. Ergo nullus timor erit in patria.

2. Praeterea . homines in patria erunt Deo conformes: secundum illud ! Ioan, in *Cum apparuerit, similes ei erimus*. Sed Deus nihil limet. Ergo homines in patria non habebunt aliquem timorem.

3. Praeterea, spes est perfectior quam timor: quia spes est respectu boni, timor respectu mali. Sed spes non erit in patria. Ergo nec limor erit in patria.

Sed contra quod dicitur in Psalm. ♦ 7İ- *mor Domini sanctus permanet in saeculum*

Respondeo djcendum quod timor servilis. sive timor poenae, nullo modo erit in pairia; excluditur enim talis timor per securitatem aeternae bcalitudinis, quae est de ipsius bcalitudinis ratione, sicut supra * dictum est. Timor autem filialis, sicut augetur augmentata caritate, ita caritate perlecta perficietur. Unde non habebit in patria omnino eundem actum quem habet modo.

Ad cuius evidentiam sciendum est quod proprium obiectum timoris est malum possibile: sicut proprium obiectum spei est bonum possibile. Et cum motus timoris sit quasi fugae, importat timor fugam mali ardui possibilis: parva enim mala timorem non inducunt. Sicut autem bonum uniuscuiusque est ut in suo ordine consistat, iia malum uniuscuiusque est ut suum ordinem deserat. Ordo autem creaturae rationalis est ut sit sub Deo et supra ceteras creaturas. Unde sicut malum creaturae rationalis est ut subdat se crea-

tu mi wij
Γ' IP', qa
»n. l.

•t
u<

α *Abundantia.* – *Cum abundantia* AIK.DEH IKlasr

p *jr.nnanct.* –*permanent* A ; puti *saeculum*, *mccmH* .d. uni AGHLSK.

turae inferiori per amorem, ita etiam malum eius est si non Deo sc subiicial, sed in ipsum prae-sumptuose insiliat vel contemnat. Hoc autem ma-lum creaturae rationali secundum suam naturam consideratae possibile est, propter naturalem liberi arbitrii flexibilitatem : sed in beatis fit non possi-bile per gloriae perfectionem. Fuga igitur huius mali quod est Deo non subiici, ut possibilis natu-rae» impossibilis autem beatiludini, erit in patria. In via autem est fuga huius mali ut omnino pos-sibilis.

A'. Lt ideo Gregorius dicit, XVII *Moral.* ♦ expo-nens illud *lob* xxvi * » « Columnae caeli contremiscunt et pavent ad nutum eius > : *Ipsae*, inquit, *virtutes caelestium, quae hunc sine cessatione conspiciunt, in ipsa contemplatione contremiscunt. Sed idem tremor, nc eis poenalis sit, non timoris es/ sed admirationis*: quia scilicet admirantur Deum ut supra se existentem et eis incomprchensibi-
• ven u. » Augustinus etiam, in * XIV *de Civ. Dei* * hoc modo ponit timorem in patria, quamvis hoc sub dubio derelinquat. *Timor*, inquit, *ille castus permanens in saeculum saeculi, si erit in futuro saeculo, non erit timor exterrens 4 a malo quod accidere potest; sed tenens in bono quod amitti non potest. Ubi enim boni adepti amor immutabilis est, profecto, si dici potest. mali carendi timor securus est. Timoris quippe casti nomine ea volun-tas significata est qua nos necesse erit nolle pec-*

care, et non sollicitudine infirmitatis nc forte pec-cemus. sed tranquillitate caritatis carere peccatum. Aut. si nullius omnino generis timor ibi esse potent. ita fortasse timor in saeculum saeculi dictui est permanens, quia id permanebit quo ti-mor ipse perducit.

An primum ergo DiCLNDUM quod in auctoritate praedicta excluditur a beatis timor sollicitudinem habens, de malo praecavens, non autem timor securus, ut Augustinus dicit .

Ad secundum dicendum quod, sicut dicit Diony-sius, ix cap. *de Diu. Nom.* * *eadem et similia sunt Deo et dissimilia: hoc l quidem secundum contin-gentem non imitabilis imitationem*, idest inquun-lum secundum suum posse imitantur Deum, qui non est pertecte imitabilis; *hoc z autem secundum hoc quod causata minus habent a causa, infinitis mensuris et incomparabilibus deficientia*. Unde non oportet quod, si Deo non convenit timor, quia non habet superiorem cui sublidatur, quod pro-pter hoc non conveniat r beatis, quorum beati-ludo consistit in pertecta sublectione ad Deum.

Ad tertium dici x dum quod spes importat quon-dam detectum, scilicet luturitionem l beatitudinis, quae tollitur per eius praesentium. Sed limor importat defectum naturalem creaturae, secun-dum quod in infinitum distat a Deo: quod etiam in patria remanebit. Et ideo umor non evacua-bitur totaliter.

y) citam, in. – in AtJ.HKl k, r/nm Uj, enim irt <311.

cxlcrri vi. – extern l'j et cnjko..

.y) hoc, – ltctf G. /uw 4.

O hoc. – h.tcc PGhx et a, hic L; pro hoc quod, quod hic P.

ra) vunren.'d/. – cohvtxirt ARCD EFHlA». raerwrwf G; frn ct».

tiftit. coiititet UICF.FI.pK «t m.

0 uiheet futuritioecm. – tciltCft fruitionem PEF»Ap« ct a, icilicrt. fruitionii D, itcundtm fruitionem G, totlicrt tnfuhrriancm H, icilicct absentia hCK quoad fruitionem r; jbrxsx pCK.

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM PAUPERTAS SPIRITUS SIT BEATITUDO RESPONDENS DONO TIMORIS

III Sent. Jt. uur, qo. i, «rt. 4; tn .lfatth., cap. v.

duodecimum sic proceditur. Videtur CwJ quod paupertas spiritus non sit beati-ludo respondens dono timoris. Timor — *2^ cnim est initium spiritualis vitae, ut ex dictis * patet. Sed paupertas pertinet ad perfectio-nem vitae spiritualis: secundum illud Matth. xix * *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes, et da pauperibus*. Ergo paupertas spiritus non respondet dono umoris.

2 Praeterea, in Psalm. * dicitur: *Confige ti-more tuo carnes meas*: cx quo videtur quod ad timorem pertineat carnem reprimere. Sed ad rc-pressionem carnis maxime videtur pertinere bea-titude luctus. Ergo beatitudo luctus magis respon-det dono timoris quam beatitudo paupertatis.

3. Praeterea, donum timoris respondet virtuti Spe^ §jcut dictum est ♦ Sed spei maxime videtur respondere beatitudo ultima, quae est, *Beati pa-cifici. quoniam filii Dei vocabuntur* * quia, ut di-cjlur *Ifont' y gloriamur in spe gloriae filiorum Dei*. Ergo illa beatitudo magis respondet dono timoris quam paupertas spiritus.

4. Praeterea, supra dictum est quod beati-tudinibus respondent fructus. Sed nihil in fructibus invenitur respondere dono timoris. Ergo etiam neque in beatiludinibus aliquid ei respondet.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Semi. Dum. in Mont.* * *Timor Dei congruit humilibus, de quibus dicitur: Beati pauperes spiritu.*

Respondeo dicendi m quod timori proprie re-spondet paupertas spiritus. Cum enim ad timo-rem filialem pertineat Deo reverentiam exhibere et ei subditum esse, id quod ex huiusmodi sub-iectione consequitur pertinet ad donum timoris. Ex hoc autem quod aliquis Deo se subiicil. desinit quaerere in seipso vel in aliquo alio magnificari nisi in Deo: hoc enim repugnaret perfectae subie-ctioni ad Deum. Unde dicitur in Psalm. * *Hi in curribus et hi in equis: nos autem in nomine Dei nostri invocabimus*. Et ideo cx hoc quod aliquis perfecte timet Deum, consequens est quod non quaerat magnificari m seipso per superbiam ; ne-que etiam quaerat magnificari m exterioribus bo-nis. scilicet honoribus et divitiis; quorum utrum-

• An. 7.

• :l

• Λα 9 ,

7'

• ver.

*| ? | *

m . *

• Loc. cil *ap. i.*

•/4 *Imc.* lib. V.
■J cap. 1, èr>
jO, VjM , U
cap. V, ten. j.

a

?

• Art. 7.

que pertinet ad paupertatem spiritus, secundum quod paupertas spiritus intelligi potest vel exinanitio inflati et superbi spiritus, ut Augustinus exponit * vel etiam abicctio temporalium rerum quae fit spiritu. idest propria voluntate per instinctum Spiritus Sancti, ut Ambrosius * et Hieronymus ♦ exponunt.

An primum ergo nicENDUM quod, cum beatitudo sit actus virtutis perfectae, omnes beatitudines ad perfectionem spiritualis vitae pertinent. In qua quidem perfectione principium esse videtur ut tendens ad perfectam spiritualium bonorum participationem terrena bona contemnat: sicut etiam 3 limor primum locum habet in donis. Non autem consistit perfectio in ipsa temporalium || desertione: sed haec est via ad perfectionem. Timor autem filialis, cui respondet beatitudo paupertatis, etiam est cum perfectione sapientiae, ut supra * dictum est.

Ad secundum dicendum quod directius opponitur subiectioni ad Deum, quam facit timor filialis indebita magnificatio hominis vel in seipso vel

in aliis rebus quam delectatio extranea. Quae tamen opponitur timori ex consequenti: quia qui Deum reveretur et ei subiicitur γ, non delectatur in aliis a Deo. Sed tamen delectatio non pertinet ad rationem ardui, quam respicit timor, sicut magnificatio. Et ideo directe beatitudo paupertatis respondet timori: beatitudo autem luctus ex consequenti.

Ad tertium dicendum quod spes importat motum secundum habitudinem § ad terminum ad quem tenditur: sed timor importat magis motum secundum habitudinem recessus a termino l. Et ideo ultima beatitudo, quae est spiritualis perfectionis terminus, congrue respondet spei per modum obiecti ultimi: sed prima beatitudo, quae est per recessum a rebus exterioribus impredientibus divinam subicctionem. congrue respondet timori.

Ad quartum dicendum quod m fructibus illa quae pertinent ad moderatum usum vel abstinentiam a rebus temporalibus, videntur dono timoris convenire: sicut modestia, continentia et castitas.

a) — Om. PEHpG et a.
p) *temporalium.* — *bonorum* -iddit P.
γ) *lubiiettur,* — *lubiacet* C, *tubditur* Pj.

§. «*ndum habitudinem.* — *ex habitudine* cd. a, et *habitudinem* P.
«l *tornim*·). — 4 *quo* iddunt Pκα.

QUAESTIO VIGESIMA
DE DESPERATIONE

IN QUATOR ARTICULOS DIVISA

¶ EINDE considerandum est de vitiis oppositis
1 y Et primo, de desperatione; secundo.de prae-
sumptione *
• o «i.
Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum desperatio sit peccatum.
Secundo: utrum possit esse sine infidelitate.
Tertio: utrum sit maximum peccatorum.
Quarto: utrum oriatur ex acedia.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DESPERATIO SII PECCATUM

>>> d primum sic proceditur. Videtur quod
desperatio non sit peccatum. Omne
enim peccatum habet conversionem ad
commutabile bonum cum aversione ab
incommutabili bono: ut patet per Augustinum, in
I lib. *de Lib. Arb.* * Sed desperatio non habet con-
versionem ad commutabile bonum. Ergo non est
peccatum.

2. Praeterea, illud quod oritur ex bona radice
non videtur esse peccatum: quia *non potest arbor
bonafructus malosfacere*, ut dicitur Matth. vn ♦
Sed desperatio videtur procedere ex bona radice:
scilicet ex timore Dei, vel ex horrore magnitu-
dinis priorum peccatorum. Ergo desperatio
non est peccatum.

* 3. Praeterea, si desperatio esset peccatum, in
damnatis esset peccatum quod desperant. Sed
hoc non imputatur eis ad culpam, sed magis ad
damnationem. Ergo neque viatoribus imputatur
ad culpam. Et ita desperatio non est peccatum.

Sed contra, illud per quod homines in peccata
inducuntur videtur esse non solum peccatum,
sed principium peccatorum. Sed desperatio est
huiusmodi: dicit enim Apostolus de quibusdam,
iQ. *aj Ephes. iv* * *Qui desperantes senietipsos tradi-*
derunt impudicitiae in operationem omnis immu-
ditiae et avaritiae. Ergo desperatio non solum est
peccatum, sed aliorum peccatorum principium.

sVAkV' Respondeo dicendum quod secundum Philoso-
phum in VI *Ethic.* * id quod est in intellectu ai-
firmatio vel p negatio est in appetitu prosecutio
et fuga: et quod est in intellectu verum vel fal-
sum est in appetitu bonum et malum. Et ideo
omnis motus appetitivus conformiter se habens
intellectui vero, est secundum se bonus: omnis
autem motus appetitivus conformiter se habens
intellectui falso, est secundum se malus et pec-
catum. Circa Deum autem vera existimatio intel-
lectus est quod ex ipso provenit hominum sal-
lus, et venia peccatoribus datur: secundum illud
V' αψ-ζ, Ezech. xvm *Nolo mortem peccatoris. sed ut con-*
vertatur et vivat. Falsa autem opinio est quod

peccatori pocnitenti veniam deneget, vel quod
peccatores ad se non convertat per gratiam iu-
stificantem. Et ideo sicut motus spei, qui con-
formiter se habet ad existimationem veram, est
laudabilis et virtuosus; ita oppositus motus de-
sperationis, qui se habet conformiter existima-
tioni falsae de Deo, est vitiosus et peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod in quolibet pec-
cato mortali est quodammodo aversio a bono
incommutabili et conversio ad bonum commu-
tabile, sed aliter et aliter. Nam principaliter consi-
stunt in aversione a bono incommutabili peccata
quae opponuntur virtutibus theologicis, ut odium
Dei, desperatio et infidelitas, quia virtutes theo-
logicae habent Deum pro obiecto: ex consequenti
autem important conversionem ad bonum com-
mutabile, inquantum anima deserens Deum con-
sequenter necesse est quod ad alia convertatur.
Peccata vero alia T principaliter consistunt in con-
versione ad commutabile bonum, ex consequenti
vero in aversione ab incommutabili bono: non
enim qui fornicatur intendit a Deo recedere, sed
carnali delectatione frui, ex quo sequitur quod a
Deo recedat.

Ad secundum dicendum quod ex radice virtutis
potest aliquid procedere dupliciter. Uno modo,
directe ex parte ipsius virtutis, sicut actus pro-
cedit ex habitu: et hoc modo ex virtuoso radice
non potest aliquod peccatum procedere; hoc enim
sensu Augustinus dicit, in libro *de Lib. Arb.* *,
quod *virtute nemo male utitur.*- Alio modo proce-
dit aliquid ex virtute indirecte sive occasionaliter.
Et sic nihil prohibe! aliquod peccatum ex aliqua
virtute procedere: sicut ' interdum de virtutibus
aliqui superbiunt, secundum illud Augustini * *Su-*
perbia bonis operibus insidiatur ut pereant. Et hoc
modo ex timore Dei vel ex horrore priorum
peccatorum contingit desperatio inquantum his
bonis aliquis male utitur, occasionem ab eis ac-
cipiens desperandi.

Ad tertium dicendum quod damnati non sunt
m statu sperandi, propter impossibilitatem redditus

α m - etiam PCDEILk i j. etiam in Λ. et K.
P) rr/. - et A; dtrro loco cf XRCDEEGIKLk iu

γ- - quar JJunt ABDI I-III pCh,
à, sicut, - sic EFGk. sic enim Pa.

ad beatitudinem. Et ideo quod non sperant non imputatur eis ad culpam, sed esi pars damnationis ipsorum. Sicut etiam in statu viae si quis desperaret de eo quod non est natus adipisci, vel

quod non est debitum adipisci, non esset peccatum: puta si medicus desperat de curatione aliquis infirmi, vel si aliquis desperat de fore divinas adepturum.

») *deiperat.* – *dripcraret* ABII, *desperet* P; jlio loco *dctperet* PD. – Pro *fore, farte* PD, om. pC, abrx»J pu.

Commontarin, Cardinalia Oaietani

In articulo primo quaestioni vigesimae, in responsione ad primum, dubium occurrit ex eo quod praesens doctrina enervare videtur doctrinam habitum in praecedenti Libro de specificatione peccati, quod scilicet specificatur ex parte conversionis, et non ex parte aversionis. Si namque excipimus peccata contra vñmes theologicas, ubi universale iundumentum praedictae doctrinae sustinebitur?

Ad hoc dicitur quod praesens doctrina nec contradatur superiori nec excipit ab illa. sed confirmat illam. Ad cuius evidentiam scito quod aliud est loqui de aversione a Deo et conversione ad obiectum, quae inveniuntur in peccato mortali; et aliud est loqui de aversione a Deo et conversione ad commutabile bonum, quae etiam inveniuntur in peccato mortali: quamvis et alii et nos forte quandoque pro eodem his uti fuerimus, et per egeant interpretatione «icubi inveniuntur indistincta. Declaratur nutem «lieras, cum universa huc materia, manifestando differendum in littera positam, sic. In peccatis oppositis theologis virtutibus, verbi gratia in odio Dei. tria inveniuntur, primo, conversio ad proprium obiectum, Deum scilicet, qui odio habetur; secundo, aversio formalis istius» netus odii a divina lege, etc., sicut invenitur in quolibet alio peccato mortali aversio; tertio, conversio concomitans ad commutabile bonum, puta scilicet qui peccat, nimis nimis. In aliis autem peccatis conversio ad proprium obiectum, quae est essentialis peccato, est ut commutabile bonum, quia obiectum aliorum peccatorum non est Deus. Et ideo in aliis aversio est ab incommutabili bono, conversio vero ad commutabile bonum; in istis vero, ut dictum est, et aversio est ab incommutabili bono, et conversio essentialis peccati est ad incommutabile bonum. Sed quoniam huiusmodi main conversio ut incommutabile bonum, secundum ordinationem quidem actus appetitus ad obiectum, conversio est ad incommutabile bonum (nam qui odit Deum actum odii ordinat directe in Deum ut illius proprium obiectum), et propterea hinc sumit speciem huiusmodi peccatum, sicut

cetera ab obiectis suis; secundum vero efficaciam actus eiusdem ad obiectum. aversio est ab incommutabili bono: non enim qui odit Deum abnegat Deum a sua voluntate; odio enim habere nihil aliud est quam abnegare illud a suo appetitu. Hoc autem non solum est avertere amorem non illo, sed contra illum etiam appetere. Unde, sicut convertens gladium ad aliquem occidendum convertit quidem se ad illum, sed conversione occisiva, ita in huiusmodi peccatis est conversio ad incommutabile bonum offensiva: – et ideo Auctor in littera dicit huiusmodi peccata *principaliter consistere in aversione a bono incommutabili*.

II. Ut ergo cuncta iuxta vocabula Auctoris clare videas. distingue aversionem non incommutabili bono in formalem et obiectivam. Et perspice primo, quod aversio formalis est quae communis est omni peccato mortali, et dicitur formale in peccato mortali: et non esse illam de qua hic dicitur quod est principaliter intenta; et esse illam de qua superius dictum est quod non specificat peccata.

Perspice secundo, quod aversio obiectiva Dei, quae consistit in conversione Offensive Dei ut propriae materine et obiecti illius conversionis, est de qua hic dicitur quod est principaliter intenta. Et probatur hanc esse mentem Auctoris clare ex causa nubiuncte, scilicet, *quia virtutes theologicae habent Deum pro obiecto*: hoc enim manifestat quod de aversione ex parte obiecti loquitur. Et sic omnia consonant.

At si novitius aut sciolus quispiam dubitet vel opponat. quia responsio iuxta argumentum intelligenda est. et arguendo de aversione formali sermo est: – putet fidele responsio, quod argumentum de conversione ad commutabile bonum principaliter quaerebat, et fuisset illi satisfactum per illam distinctionem, *principaliter vel concomitante*: sed ad perfectionem doctrinae, Auctor docuit hic aversionem non incommutabili bono dupliciter in quibusdam peccatis inveniri, fortiter et obiective, ut declaratum est.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DESPERATIO SINE INFIDELITATE ESSE POSSIT

II *Sent.*, dist. xi. m, en. i. id est.

Sed secundum sic proceditur. Videtur quod desperatio sine infidelitate esse non possit. Certitudo enim spei a fide derivatur. Sed manente causa non tollitur effectus. Ergo non potest aliquis certitudinem spei amittere desperando nisi fide sublata.

2. Praeterea, praeferre culpam propriam bonitati vel misericordiae divinae est negare infinitatem divinae misericordiae vel bonitatis, quod est infidelitatis. Sed qui desperat culpam suam praeteri misericordiae vel bonitati divinae: secundum illud *Gen. iv*: *Maior est iniquitas mea quam ut penam merear*. Ergo quicumque desperat est infidelis.

3. Praeterea, quicumque incidit in haeresim

damnatam est infidelis. Sed desperans videtur incidere in haeresim damnatam, scilicet Novatianorum, qui dicunt peccatu non remitti post baptismum. Ergo videtur quod quicumque desperat sit infidelis.

Sed contra est quod remoto posteriori non removetur prius. Sed spes est posterior fide, ut supra dictum est. Ergo remota spe potest remanere fides. Non ergo quicumque desperat est infidelis.

Respondetur dicendum quod infidelitas pertinet ad intellectum, desperatio vero ad vim appetitivam. Intellectus autem universalium est. sed vis appetitiva movetur ad particularia est enim motus appetitivus ab anima ad res, quae in se

α *propriam.* – *proprie* (vel *propriae*) ABDEFGHLPCKI ci κη.

11. *td particularia.* – *dd lingulati* J, circa *partictdarei* rr< 14.

T
s^ri'ix'Si.
8
ipsis particulares sunt. Contingit autem aliquem habentem rectam existimationem in universali circa 7 motum appetitivum non recte se habere, corrupta eius aestimatione in particulari: quia necesse est quod ab aestimatione in universali ad appetitum rei particularis perveniatur mediante aestimatione particulari, ut dicitur in III *de Anima* * s^cul a propositione universali non infertur conclusio particularis nisi assumendo particularem. Et inde est quod aliquis habens rectam fidem in universali deficit in motu appetitivo circa particulare, corrupta particulari eius aestimatione per habitum vel per passionem. Sicut ille qui fornicatur, eligendo fornicationem ut bonum sibi ut nunc, habet corruptam aestimationem in particulari, cum tamen retineat universalem aestimationem veram secundum fidem, scilicet quod fornicatio sit mortale peccatum. Et similiter aliquis. relinendo in universali veram aestimationem fidei, scilicet quod est remissio peccatorum in Ecclesia, potest l pati motum desperationis,

quasi sibi m tali statu existent! non sit sperandum de venia, corrupta aestimatione eius circa particulare. Et per hunc modum potest esse desperatio sine infidelitate. sicut et alia peccata mortalia.
Ad primum ergo dicendum quod etlccus tollitur non solum sublata causa prima. sed etiam sublata causa secunda. Unde motus spei auferri potest non solum sublata universali aestimatione fidei, quae est sicut causa prima certitudinis spei; sed etiam sublata aestimatione particulari, quae est sicut secunda causa
Ar> secundum dicendum quod si quis in universali aestimaret misericordiam Dei non esse infinitam, esset infidelis. Hoc autem non : existimat desperans: sed quod sibi in statu illo, propter aliquam particularem dispositionem, non sil de divina misericordia sperandum.
Et similiter dicendum ad tertium quod Novatiani in universali negant remissionem peccatorum heri m Ecclesia.

y) circa, - ct CirVM IMil.»B et a etiam circa <clort.
l) potrit. fame» «JJuni pe. - Pn» fuati, fwew M I H- t n,
^uid B, ^u.ic D qul>d GhK ct ? /w.j-. i ^ug? Kiilctt Pe.
†, wcMrtdn Cimm.- ecutida cauta AIC, ucunJa ticul cauta I
C.TKM /iCaf tfXUKJj X.
ζ) non. - Om. ADITU I pBCK.

Ooiuinontfrifi CnrduHb-f Oatetani

I n articulo iccundo hoc tolum scribendum occurrit, ui bene notes quomodo t«Jc sial cum Jcipcrahohc. ut ctiuni hinc inicliigas quomodo ciiam »tul com blasphemia erret,

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DI-SPERVATIO SIT MAXIMI M PECCATORUM

M s,c proceditur. Videtur quod desperatio non sil maximum peccatorum. Potest enim esse desperatio absque infidelitate, sicut dictum est * Sed infidelitas est maximum peccatorum: quia subruit fundamentum spiritualis aedificii. Ergo desperatio non esi maximum peccatorum.
2. Praeterea, maiori bono maius malum opponitur; ut patet per Philosophum, in VIII *Ethic*. Sed caritas est maior spe. ut dicitur I Cor. xui . Ergo odium est maius peccatum quam desperatio.
3. Praeterea, in peccato desperationis esi solum inordinata aversio a Deo. Sed in aliis peccatis est non solum aversio inordinata e, sed etiam inordinata conversio. Ergo peccatum desperationis non est gravius, sed minus aliis.
Sed contra, peccatum insanabile videtur esse gravissimum: secundum illud Ierem. xxx * *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua*. Sed peccatum desperationis est insanabile: secundum illud Ierem. *v *Plaga mea desperabilis renuit curari*. Ergo desperatio est gravissimum peccatum.
Respondeo dicendlm quod peccatu quae opponuntur virtutibus theologicis sunt secundum suum genus aliis peccatis graviora. Cum enim virtutes theologicae habeant Deum pro obiecto, peccatu

eis opposita important directe et principaliter aversionem a Deo. In quolibet autem peccato mortali principalis ratio mali et gravitas est ex hoc quod avertit * a Deo: si enim posset esse conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo, quamvis esset inordinata, non esset peccatum mortale. Et ideo illud quod primo et per se habet aversionem a Deo est gravissimum 7 inter peccata mortalia.
Virtutibus autem theologicis opponuntur infidelitas, desperatio et odium Dei. Inter quae odium et infidelitas, si desperationi comparentur, inveniuntur secundum se quidem, idest secundum rationem propriae speciei, graviora. Infidelitas enim provenit ex hoc quod homo ipsam Dei veritatem non credit, odium vero Dei provenit ex hoc quod voluntas hominis ipsi divinae bonitati contrariatur; desperatio autem ex hoc quod homo non sperat se bonitatem Dei participare . Ex quo patet quod infidelitas et odium Dei sunt contra Deum secundum quod in se est: desperatio autem secundum quod eius bonum participatur a nobis. Unde maius peccatum est, secundum se loquendo, non credere Dei veritatem, vel odire Deum, quam non sperare consequi gloriam ab ipso.
Sed si comparetur desperatio ad alia duo pcc-

inordinata - On>. D ; a Dec »ddunt Pe.
>1 avertit. - te *Jduni Pe.
Summae Tmcui. D. T. V.
y/ fframHimur, - peccatum «.Muni l'.x.
d) participare. - mancipare AI.hIII.pRCgK.

cata ex parte nostra, sic desperatio est periculosior: quia per spem revocamur a malis et introducimur in bona prosequenda; et ideo, sublata spe, irrefrenate homines labuntur in vitia, et a bonis laboribus retrahuntur. Inde super illud 7° *verb.* xxiv * *Si desperareris lapsus in die angustiae, minuetur fortitudo tua*, dicit Glossa * *Nihil*

es/ exeerabilius desperatione: quam qui habet et in generalibus huius vitae laboribus. et, quod peius est, in fidei certamine constantiam perdit. Et Isidorus dicit, in libro *de Summo Bono* * *Perpetrare flagitium aliquod mors animae est: sed desperare est descendere in infernum.* Et per hoc patet responsio ad obiecta.

1) *introducimur in.* – *introducimur ad* ed. a, *inducimur ad* P.

Commentaria CaxxUnali Caietani

In articulo tertio eiusdem quaeitionis vigesimae dubium occurrit nd hominem» Auctorem scilicet. Quia in qu. xvii, art. 6, oppositum dixit, dum assignavit dillcrentiom inter caritatem et duas reliquas virtutes theologicas in hoc quod *caritas facit hominem Deo inhaerere propter seipsum, fides autem et spes faciunt hominem Deo inhaerere sicut cui-dam principio ex quo aliqua nobis prormiunt* !-Lee contraria apparent praesenti litterae, ubi dicitur quod *odium Da et infidelitas sunt contra Deum secundum quod in se est, desperatio autem secundum quod eius bonum participatur a nobis*. Patet namque quod, licet de caritate et spe consona sit sententia, de fide lumen contraria utrobique

est, dum ibi Deum ut principium, hic Deum secundum quod est in se ut fidem refert. Ad hoc dicitur breviter quod Deus dupliciter respicitur a fide, scilicet ut cui creditur, et quod creditur; propter quod netus fidei distinctus est per *credere Deo* et *credere Deum* In quantum igitur fides credit Deo, respicit Deum ut dicentem quod est respicere Deum ut principium veritatis quam revelat. Et hoc superius Auctor intendit; In quantum vero credit Deum, respicit Deum secundum quod in se est: credit namque Deum esse Patrem omnipotentem, etc. Et lioc intendit hic Auctor. Unde nulla est inter dicta contrarictas.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DESPERATIO EX ACEDIA ORIATUR

Secundum quartum sic proceditur. Videtur quod desperatio ex acedia non oriatur. Idem enim non procedit ex diversis causis. B Desperatio autem futuri saeculi procedit ex luxuria; ut dicit Gregorius, XXXI *Moral.* * Non ergo procedit ex acedia.

2. Praeterea, sicut spei opponitur desperatio, ita gaudio spirituali opponitur acedia. Sed gaudium spirituale procedit ex spe: secundum illud *Roni.* xii *Spe gaudentes*. Ergo acedia procedit ex desperatione, et non e converso.

3. Praeterea, contrariorum contrariae sunt causae. Sed spes, cui opponitur desperatio, videtur procedere ex consideratione divinorum beneficentm. et maxime ex consideratione Incarnationis: dicit enim Augustinus, XIII *de Trin.* *Nihil tam necessarium fuit ad erigendum spem nostram quam ut demonstraretur nobis quantum nos Deus diligeret. Quid vero huius rei isto indicio manifestius, quam quod Dei filius naturae nostrae dignatus est inire consortium?* Ergo desperatio magis procedit ex negligentia huius considerationis quam ex acedia.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI *Moral.* * desperationem enumerat inter ea quae procedunt ex acedia.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, obiectum spei est bonum arduum possibile et vel per se vel per alium. Dupliciter ergo potest in aliquo spes deficere de bcalitudine obtinenda: uno modo, quia non reputat eam ut bonum ar-

duum; alio modo, quia non reputat eam ut possibilem adipisci vel per se vel per alium. Ad hoc autem quod bona spiritualia non sapiunt nobis quasi bona, vel non videantur nobis magna bona, praecipue perducimur per hoc quod affectus noster est infectus amore et delectationum corporalium, inter quas praecipuae sunt delectationes venereae: nam ex affectu harum delectationum contingit quod homo fastidit bona spiritualia, et non sperat ea quasi quaedam bona ardua. Et secundum hoc desperatio causatur ex luxuria.

Ad hoc autem quod aliquod bonum arduum non aestimet ut possibile sibi adipisci per se vel per alium, perducitur ex nimia deiectione; quae quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quod nunquam possit ad aliquod bonum relevari. Et quia acedia est tristitia quaedam deiectiva spiritus, ideo per hunc modum desperatio ex acedia generatur.-Hoc autem est proprium obiectum spei, scilicet quod sit possibile: nam bonum et arduum etiam ad alias passiones pertinent. Unde specialius oritur ex acedia. Potest tamen oriri ex luxuria, ratione iam dicta.

Unde patet responsio ad primum.

An secundum dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in II *Rhetor.* sicut spes facit delectationem, ita etiam homines in delectationibus existences efficiuntur maioris spei. Et per hunc etiam modum homines in tristitiis existences facilius in desperationem incidunt: secundum illud II *ad Cor.* x *maiori tristitia absorbeatur qui eiusmodi est.*

a) *potuibile.* – *adipitei* *dJit P.
§) *capiunt.* – *capiant* PCIr. – Ante *magna I** addit *queui*.
γ) *infectui amore.* – *butant amore* ABCEI. III I.ρκ, *instans amor* Pd. – P<Mt *corporalium* CeK addunt *ut An/fuitinut dicit*.

si *aestimet.* – *aestimetur* G. – Ante jvr sc BH Addunt *rd*; pro *detectione, detectione* EI.pB. *delectatione* FKpG

bt. η v Λ
IIN I. rtF. U.
n. 6

• >

C*PHv.

i Sed tamen quia spei obiectum est bonum, in
» quod naturaliter tendit appetitus, non autem re-
fugit ꝑ ab eo naturaliter, sed solum propter ali-
quod impedimentum superveniens; ideo directius
quidum ex spe oritur gaudium, desperatio autem
e converso ex tristitia.
n Ad tertium dicendum quod ipsa etiam ꝑ negli-

gentia considerandi divina beneficia ex acedia pro-
venit. Homo enim affectus aliqua passione prae-
cipue illa cogitat quae ad illam pertinent pas-
sionem. Unde homo in tristitiis constitutus non
de facili aliqua magna et iucunda cogitat, sed
solum tristitia, nisi per magnum conatum se aver-
tat a tristibus;

») *tamen.* – Om. G.

*) *refugit.* – *dhctdit* Pa.

r.) *rtiatn.* – Om. ppC et *a.*

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo quarto eiusdem quaestionis dubium occurrit
de veritate illius rationis in littera redditae, scilicet *Pas-*
sibile est proprium obiectum spei, bonum autem et arduum
etiam ad alias passiones pertinent. Et est ratio dubii quod
etiam possibile ad alias passiones pertinet: timor enim et
audacia non sunt nisi respectu possibilium.

Ad hoc breviter dicitur quod hic non est sermo de
possibili absolute, sed ut determinat bonum ordum. Tale
enim constat solius spei esse proprium obiectum ut ad
quod, et consequenter desperationis ut a quo. Et haec
intentio Auctoris patet ex eo quod hic intendit docere

quod luxuria, detinendo infectum ad carnalia, ac per hoc
spiritualia aut non bona aut non magna bona afferens,
non est propria causa desperationis, sed causa communis
multarum malarum passionum erga bona spiritualia, puta
odii, abominationis, tristitiae de bonis spiritualibus, et irae
contra ingerentes spiritualia impediencia carnalis: haec enim
ex parvipensione spiritualium insurgunt. Sed acedia, defi-
ciendo spiritum sic ut videatur quod non possit ad spi-
ritualia bona pervenire, est propria causa desperationis,
quae respicit possibile determinans futurum bonum ar-
duum.

QUAESTIO VIGESIMAPRIMA

DE PRAESUMPTIONE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Ct au. %, h-
froJ.

Deinde considerandum est de praesumptione⁴.
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: quid sit obiectum praesumptionis cui innititur.

Secundo: utrum sit peccatum.
Tertio: cui opponatur.
Quarto: ex quo vitio oriatur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PRAESUMPTIO INNITATUR DEO. AN PROPRIAE VIRTUTI

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod praesumptio quae est peccatum in Spiritum Sanctum non innitatur Deo, sed propriae virtuti. Quanto enim minor est virtus, tanto magis peccat qui ei nimis innititur. Sed minor est virtus humana quam divina. Ergo gravius peccat qui praesumit de virtute humana quam qui praesumit de virtute divina. Sed peccatum in Spiritum Sanctum est gravissimum. Ergo praesumptio quae ponitur species peccati in Spiritum Sanctum inhaeret virtuti humanae magis quam divinae.

2. Praeterea, ex peccato in Spiritum Sanctum alia peccata oriuntur: peccatum enim in Spiritum Sanctum dicitur malitia ex qua quis peccat. Sed magis videntur alia peccata oriri ex praesumptione qua homo praesumit de scipso quam ex praesumptione qua homo praesumit de Deo: quia amor sui est principium peccandi, ut patet per Augustinum, XIV *de Civ. Dei* *. Ergo videtur quod praesumptio quae est peccatum in Spiritum Sanctum maxime innitatur virtuti humanae.

• Uip. XXVIIU.

3. Praeterea, peccatum contingit ex conversione inordinata ad bonum commutabile. Sed praesumptio est quoddam peccatum. Ergo magis contingit ex conversione ad virtutem humanam, quae est bonum commutabile, quam ex conversione ad virtutem divinam, quae est bonum incommutabile.

Sed contra est quod sicut ex desperatione aliquis contemnit divinam misericordiam, cui spes innititur, ita ex praesumptione contemnit divinam iustitiam, quae peccatores punit. Sed sicut misericordia est in Deo, ita etiam iustitia est in ipso. Ergo sicut desperatio est per aversionem a Deo, ita praesumptio est per inordinatam conversionem ad ipsum.

Respondeo dicendum quod praesumptio videtur importare quandam immoderantiam spei. Spei autem obiectum est bonum arduum possibile. Pos-

sibile autem est aliquid homini dupliciter: uno modo, per propriam virtutem; alio modo, non nisi per virtutem divinam. Circa utramque autem spem per immoderantiam potest esse praesumptio. Nam circa spem per quam aliquis de propria virtute confidit, attenditur praesumptio ex hoc quod aliquis tendit in aliquid T ut sibi possibile quod suam facultatem excedit: secundum quod dicitur *ludith* vi *: *Praesumentes de se humilias*. Et talis praesumptio opponitur virtuti magnanimitatis, quae medium tenet in huiusmodi spe.

Circa spem autem qua aliquis inhaeret divinae potentiae, potest per immoderantiam esse praesumptio in hoc quod aliquis tendit in aliquod bonum ut possibile per virtutem et misericordiam divinam quod possibile non est: sicut cum aliquis sperat se veniam obtinere sine poenitentia, vel gloriam sine meritis. Haec autem praesumptio est proprie species peccati in Spiritum Sanctum: quia scilicet per huiusmodi praesumptionem tollitur vel contemnitur adiutorium Spiritus Sancti per quod homo revocatur a peccato.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra * Q. ix «M dictum est, peccatum quod est contra Deum irt. secundum suum genus est gravius ceteris peccatis. Unde praesumptio qua quis inordinate innititur Deo gravius peccatum est quam praesumptio qua quis innititur propriae virtuti. Quod enim aliquis innitatur divinae virtuti ad consequendum id quod Deo non convenit, hoc est diminuire divinam virtutem. Palet autem quod gravius peccat qui diminuit divinam virtutem quam qui propriam virtutem superextollit.

Ad secundum dicendum quod ipsa etiam praesumptio qua quis de Deo inordinate praesumit amorem sui includit, quo quis proprium bonum inordinate desiderat. Quod enim multum desideramus, aestimamus nobis de facili per alios posse provenire, etiam si non possit '.

Ad tertium dicendum quod praesumptio de di-

a) *peccatum contingit*. – *peccata contingunt* Λ, *peccatum provenit* Piu.j.

β) *et iustitia*. – *et Dei iustitia* ABIII., *et de iustitia* E, *iustitia* C DEGIk; pro *ipso*, *scipso* H.

γ) *aliquid*. – *aliud* K. *aliquod tonum* I'a

3) *etiam*. – Om. 1'DGpii et 4.

t) *possit*. – *possint* I'ABEFpC et a, *possunt* Dm

QUAESTIO XXI
vina misericordia habet et ζ conversionem ad
bonum commutabile, inquantum procedit ex de-
siderio inordinato proprii boni; et aversionem a

ARTICULUS II
bono incommutabili, inquantum attribuit divinae
virtuti quod ei non convenit; per hoc enim aver-
titur homo a ventate r divina.

57

ζ) *ei.* – extern CDI»K, om. Ppk ct *a*; *de divina... Ad secundum...*
praesumptio (an. <cq.) om. I .
r.) *veritate.* – *virtute* P.

Commentaria Cardinalis Caietani

Quod in articulo primo quaestionis vigesimae primae notato, no-
vitie, primo, quod *praesumptio*, licet primo impositum
sit ad significandum morale vitium in ordine ad propriam
virtutem, de quo in loco proprio inferius erit quaestio:
translatum tamen est. propter similitudinem, ad signifi-
candum vitium theologicum de quo est hic quaestio. Unde
praesumptionis vocabulum non solum nequivocum est in usu
iuristurum et moralium; sed etiam in ipsa morali theologia
equivocum est. Et propterea in corpore articuli huius
utraque significatio exprimitur. Observa igitur cuote de
qua praesumptione sermo incidit.

II. In eodem primo articulo, in responsione ad pri-
mum, dubium occurrit: Quo pacto verificatur quod prae-
sumptio diminuit divinam virtutem? Videtur enim quod
praeNumptuosus, sperando veniam sine poenitentia aut glo-
riam <ine meritis, plus speret, non minus quam conveniat
Deo. Quoniam plus est habere gloriam line meritis, sicut
habuit Christus, quam cum meritis, sicut habent alii: et
maioris gratiae esset habere veniam sine poenitentia, ut
habent parvuli in baptismo, quam cum poenitentia. Non
videtur ergo verum quod praesumptuosus, dum innititur
divinae virtuti ad consequendum quod Deo non convenit,
diminuat divinam virtutem; sed potius eam auget in suo
uifcciu et effectu intento.

Ad hoc dicitur quod, cum divina virtus dupliciter con-
sideretur, scilicet absolute et ordinate; et hic non sit sermo
de ea absolute, sed de en ordinate, quia est sermo de ius-
titia divina, quam praesumptio contemnit: – constat nam-
que divinam iustitiam ad potentiam Dei ordinatam per-
tinere; et haec duo vitia opposita spei, scilicet despera-
tionem ut praesumptionem, ita Deum respicere ut illa

miserecordiam, haec iustitiam contemnat: – quia, inquam,
de virtute Dei ordinata est termo; et vinus Dei a tua
sapientia ordinata sic est ut iusfnin mediante gloriam pro
meritis et veniam pro poenitentia faciat: cum praesum-
ptione contemnitur iste ordo, ac per hoc divina iustitia,
contemnitur quoque divina virtus ad opus poenitentiae,
per quam venit ad veniam, et ad opus meriti, per quod
venit ad gloriam; ne per hoc minuitur divina vinus.
Ordinatu siquidem ad duo optra ordine quodam expcctatur
factura unum tantum: minus autem est alterum quam
utrumque facere. Et rursus ordinata ad iuste perducendum
ad veniam vel gloriam expcctatur perductura non iuste
ad veniam vel gloriam: minus autem est. praesupposito
ordinis statuto, perducere non iuste quam iuste ad veniam
vel gloriam. Diminuit igitur vere divinam virtutem in suo
effectu prncHimptuosus. Et hoc intendebat Auctor dum in
corpore articuli, hanc diminutionem explicans, dixit quod
per huiusmodi praesumptionem tollitur vel contemnitur
adiutorium Spiritus Sancti per quod homo revocatur a
peccato, illa salicct medians iustitia.

Ad obiectionem in oppositum dicitur quod licet, abso-
lute loquendo, facere veniam sine poenitentia aut gloriam
sine meritis in aliquo sit maius quoad modum faciendi,
pro quanto fit tinis sine his quae sunt ad finem et forma
sine dispositionibus, et ad hoc tendit argumentum: quoad
rem tamen factam, magis est facere utrumque quam alter-
rum. Loquendo tamen praesupposito ordine divinae sa-
pientiae. minus simpliciter est facere alterum quam utrum-
que. Et quia praesumptionis vitium contra virtutem divi-
nam ordinatam sua sapientia est, ideo simpliciter diminuere
divinam virtutem dicitur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PRAESUMPTIO SIT PECCATUM

Quod secundum sic proceditur. Videtur quod
>>> praesumptio non sit peccatum. Nullum
enim peccatum est ratio quod homo
exaudiatur a Deo. Sed per praesum-
ptionem aliqui exaudiuntur a Deo: dicitur enim
*ludilh ix *: Exaudi me miseram deprecantem et*
de tua misericordia praesumentem. Ergo prae-
sumptio de divina misericordia non est pecca-
tum.

2. Praeterea, praesumptio importat superex-
ccssum spei. Sed in spe quae habetur de Deo
non potest esse superexcessus: cum eius potentia
et misericordia sint infinita. Ergo videtur quod
praesumptio non sit peccatum.

3. Praeterea, id quod est peccatum non ex-
cusai a peccato. Sed praesumptio excusat a pec-
cato: dicit enim Magister, xxn dist. II lib. *Sent.*,
quod Adam minus peccavit quia sub spe veniae
peccavit, quod videtur ad praesumptionem per-
linere. Ergo praesumptio non est peccatum.

Sed contra est quod ponitur species peccati
in Spiritum Sanctum.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum
est circa desperationem, omnis motus appetitivus
qui coniformiter se habet ad intellectum falsum
est secundum se malus et peccatum. Praesum-
ptio autem est motus quidam a appetitivus: quia
importat quandam spem inordinatam. Habet au-
tem se coniformiter intellectui falso, sicut et despe-
ratio: sicut enim falsum est quod Deus poeniten-
tibus non indulget, vel quod peccantes ad poe-
nitentiam non convertat, ita falsum est quod in
peccato perseverantibus veniam concedat, et a
bono opere cessantibus gloriam largiatur; cui exi-
stimationi coniformiter se habet praesumptionis
motus. Et ideo praesumptio est peccatum. Minus
tamen ? quam desperatio: quanto magis proprium
est Deo misereri et parcere quam punire, propter
eius infinitam bonitatem. Illud enim secundum se
Deo convenit: hoc autem propter nostra peccata.

α) *quidam.* – Om. P.
ji) *tamen.* – tanto H; pro *quanto, quoniam* Pa.

7) *propter.* – *secundum* Pa.

Ad primum ergo dicendum quod *praesumere* aliquando ponitur pro *sperare*, quin ipsa spes recta quae habetur de Deo praesumptio videtur si mensuretur secundum conditionem humanam. Non autem est praesumptio si attendatur immensitas bonitatis divinae.

Ad secundum dicendum quod praesumptio non importat superexcessum spei ex hoc quod aliquis nimis speret de Deo: sed ex hoc quod sperat de Deo aliquid quod Deo non convenit. Quod etiam est minus sperare de eo: quia hoc est

eius virtutem quodammodo diminuere, ut dictum est *

An tertium dicendum quod peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniae ad praesumptionem pertinet. Et hoc non diminuit, sed auget peccatum. Peccare autem sub spe veniae quandoque percipiendae cum proposito abstinendi a peccato et poenitendi de ipso, hoc non est praesumptionis, sed hoc peccatum diminuit: quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum.

δ) *nimis*. – *minus* PE. – Pro *speret*, *sperat* 1'DGKI.a.

ε) *ipw*. -*peccato* VGna, *peccato ipso* Γ, %cd expungit *peccato*.

Commontariu. Cai'dinalis Caietani

In articulo secundo, in responsione ad secundum, mentione doctrinae superius habitae, quomodo theologica sit in medio.

In responsione vero ad tertium, adverte hinc vulgarem errorem putantium quod peccans sub praetextu quod post

confitebitur et faciet poenitentiam, peius faciat. Habes enim quod diminuit, non aggravat peccatum: est enim voluntatis transitoriae et non pertinacis in malo.

In reliquis eiusdem quaestionis articulis nihil scribendum occurrit.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PRAESUMPTIO MAGIS OPPONATUR TIMORI QUAM SPEI

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod praesumptio magis opponatur timori quam spei. Inordinatio enim timoris opponitur recto timori. Sed praesumptio videtur ad inordinationem timoris pertinere: dicitur enim *Sap. xvn ♦ Semper praesumit saeva perturbata conscientia*; et ibidem ' dicitur quod *timor est praesumptionis adiutorium* a. Ergo praesumptio opponitur timori magis quam spei.

2. Praeterea, contraria sunt quae maxime distant. Sed praesumptio magis distat a timore quam a spe: quia praesumptio importat motum ad rem, sicut et spes; timor autem motum a re. Ergo praesumptio magis contrariatur timori quam spei.

3. Praeterea, praesumptio totaliter excludit timorem: non autem totaliter excludit spem, sed solum rectitudinem spei. Cum ergo opposita sint quae se interimunt, videtur quod praesumptio magis opponatur timori quam spei.

Sed contra est quod duo invicem opposita vilia contrariantur uni virtuti: sicut timiditas et audacia fortitudini. Sed peccatum praesumptionis contrariatur peccato desperationis, quod directe opponitur spei. Ergo videtur quod etiam praesumptio directius spei opponatur.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in IV *contra Iulian. % omnibus virtutibus non solum sunt vitia manifesta discretionem contraria. sicut prudentiae temeritas: verum etiam vicina ' quodammodo, nec veritate, sed quadam specie fallente similia, sicut prudentiae astutia*. Et hoc etiam e Philosophus dicit, in II *Ethic. ** quod virtus maiorem convenientiam videtur ha-

bere cum uno oppositorum vitiorum quam cum alio: sicut temperantia cum insensibilitate et fortitudo cum audacia. Praesumptio igitur manifestam oppositionem videtur habere ad timorem: praecipue servilem, qui respicit poenam ex Dei iustitia provenientem, cuius remissionem praesumptio sperat. Sed secundum quandam falsam similitudinem magis contrariatur spei: quia importat quandam inordinatam spem de Deo. Et quia directius aliqua opponuntur quae sunt unius generis quam quae sunt generum diversorum (nam contraria sunt in eodem genere), ideo directius praesumptio opponitur spei quam timori: utrumque enim respicit idem obiectum cui innititur, sed spes ordinate, praesumptio inordinate.

Ad primum ergo dicendum quod sicut spes abusive dicitur de malo, proprie autem de bono, ita etiam praesumptio. Et secundum hunc modum inordinatio timoris praesumptio dicitur.

Ad secundum dicendum quod contraria sunt quae maxime distant in eodem genere. Praesumptio autem et spes important motum eiusdem generis, qui potest esse vel ordinatus vel inordinatus. Et ideo praesumptio directius contrariatur spei quam timori: nam spei contrariatur ratione propriae differentiae, sicut inordinatum ordinato; timori autem contrariatur ratione differentiae sui generis. scilicet motus spei °.

Ad tertium dicendum quod quia ' praesumptio contrariatur timori contrarietate generis, virtuti autem spei contrarietate differentiae, ideo praesumptio excludit totaliter timorem etiam secundum genus: spem autem non excludit nisi ratione differentiae, excludendo eius ordinationem.

a) *Sap... adiutorium*. – *Sap. xvi quod timor est praesumptionis adiutorium, et infra xiii, Semper praesumit saeva (saevia ABIIpK) perturbata coittcientia* codicci et *a*.

p) *rectitudinem*. – *certitudinem* Ptf.

γ) *directius*. – *directe* II.

2) *etiam vicina*. – *etiam vitia* DpGKR, *vel vicina* II, *et vicina* I, *et vitia* Pa; pro *ncc*. *non* Pia; pro */attente, /lapellante* ρκ, */alterante*

<) *etiam*. – Om. G.

ζ) *respicit*. – *respuit* ABEIHKI.»C et k; pC xbrtuu. *quandam*. – Om. Pa.

ο) *scilicet motus spei*. – Om. aliquic <kUln>nc«.

t) *quia*. – Om. PlpC et *a*.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PRAESUMPTIO CAUSETUR EX INANI GLORIA

Infra, qu. c>ut, <n. 5; De *Malo*, qa. n. art. 3.

feýtëg?0 quantum sic proceditur. Videtur quod
wZy?^PracsumPl10 non causetur ex inani glo-
ÆtegvQ ria. Praesumptio enim maxime vidc-
✱^tur inniti divinae misericordiae. Miseri-
cordia autem respicit miseriam, quae opponitur
gloriae. Ergo praesumptio non oritur ex inani
gloria.

2. Praeterea, praesumptio opponitur despe-
rationi. Sed desperatio oritur ex tristitia, ut di-
ctum est Cum igitur oppositorum oppositae
•Qu.ix.irt.4 sint causae, videtur quod oriatur ex delectatione.
Et ita videtur quod oriatur ex vitiis carnalibus,
quorum delectationes sunt vehementiores.

3. Praeterea, vitium praesumptionis consistit
in hoc quod aliquis tendit in aliquod bonum
quod non est possibile, quasi possibile. Sed
quod aliquis aestimet possibile quod est impos-
sibile, provenit ex ignorantia. Ergo praesumptio
magis provenit ex ignorantia quam ex inani
gloria.

Sed contra est quod Gregorius dicit, XXXI

Moral. \ quod *praesumptio novitatum* est filia <<i
inanis gloriae.

Respondeo dicendum quod, sicut §upra dictum · αλ i.
est. duplex est praesumptio. Una quidem quae
innititur propriae virtuti, attentans scilicet aliquid
ut sibi possibile quod propriam virtutem excedit.
Et talis praesumptio manifeste ex inani gloria
procedit: ex hoc enim quod aliquis multam · de-
siderat gloriam, sequitur quod attentet ad glo-
riam quaedam super vires suas. Et huiusmodi
praecipue sunt nova, quae maiorem admiratio-
nem habent. Et ideo signanter Gregorius *prae-
sumptionem novitatum* posuit filiam inanis gloriae,
Alia vero est praesumptio quae innititur inor-
dinate divinae misericordiae vel potentiae, per
quam sperat se obtinere gloriam sine mentis et
veniam sine poenitentia. Et talis praesumptio vi-
detur oriri directe ex superbia, ac si ipse tanti
se aestimet quod etiam cum peccantem Deus non
puniat vel a gloria excludat.

Et per hoc patet responsio ad obiccta.

3) *multam.* – *multum* PDJ.jj. – Pro *gloriam quatdam. gloriam quondam* PACFGht cl KM. *quandam aliquo* DiitLpE, *quandam*
gloriam aliquam D. *gloriam aliquam* K.

QUAESTIO VIGESIMASECUNDA

DE PRAECEPTIS PERTINENTIBUS AD SPEM ET TIMOREM

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

* Cf. qo. qh, In-
trod. - Vid. qu.
>», art. i. Cora-
mant.

Deinde considerandum est de praeceptis per-
tinentibus ad spem et timorem ♦
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: de praeceptis pertinentibus ad spem.
Secundo: de praeceptis pertinentibus ad ti-
morem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DE SPE DEBEAT DARI ALIQUOD PRAECEPTUM

3

Si primum sic PROCEDITUR. Videtur quod
nullum praeceptum sit dandum perti-
nens ad virtutem spei. Quod enim po-
test sufficienter fieri per unum, non
oportet quod ad id aliquid aliud inducatur. Sed
ad sperandum bonum sufficienter homo inducitur
ex ipsa naturali inclinatione. Ergo non oportet
quod ad hoc inducatur homo per legis praeceptum.

2. Praeterea, cum praecepta dentur de actibus
virtutum, principalia praecepta debent dari de
actibus principalium virtutum. Sed inter omnes
virtutes principaliores sunt tres virtutes theolo-
gicae. scilicet spes, fides et caritas. Cum igitur
principalia legis praecepta sint praecepta decalogi,
ad quae omnia alia reducuntur, ut supra * ha-
bitum est; videtur quod, si de spe daretur ali-
quod praeceptum, quod deberet inter praecepta
decalogi contineri. Non autem continetur a. Ergo
videtur quod nullum praeceptum in lege debeat
dari de actu spei.

3. Praeterea. eiusdem rationis est praecipere
actum virtutis et prohibere actum vitii Oppositi.
Sed non invenitur aliquod praeceptum datum
per quod prohibeatur desperatio, quae est op-
posita spei. Ergo videtur quod nec de spe con-
veniat aliquod praeceptum dari.

Sed contra est quod Augustinus dicit *, super
illud Ioan, xv *, < Hoc est praeceptum meum,
ut diligatis invicem »: *De Jide nobis quam multa
mandata sunt; quam multa de spe.* Ergo de spe
convenit aliqua praecepta dari.

Respondeo dicendum quod praeceptorum quae
in sacra Scriptura inveniuntur quaedam sunt de
substantia legis; quaedam vero sunt praeambula
ad legem. Praeambula quidem sunt ad legem
illa quibus non existentibus lex locum habere
non potest. Huiusmodi autem sunt praecepta de
actu fidei et de actu spei: quia per actum fidei
mens hominis inclinatur ut recognoscat auctorem
legis talem l cui se subdere debeat; per spem
vero praemii homo inducitur ad observantiam

praeceptorum. Praecepta vero ζ de substantia le-
gis sunt quae homini iam subiecto et ad obe-
diendum parato imponuntur, pertinentia ad re-
ctitudinem vitae. Et ideo huiusmodi praecepta
statim in ipsa legis latione proponuntur per mo-
dum praeceptorum. Spei vero et fidei praecepta
non erant proponenda per modum praeceptorum:
quia nisi homo iam crederet et speraret, frustra
ei lex proponeretur. Sed sicut praeceptum fidei
proponendum luit per modum denuntiationis vel
commemorationis, ut supra * dictum est; ita etiam
praeceptum spei in prima legis latione proponen-
dum fuit per modum promissionis: qui r enim
obedientibus praemia promittit, ex hoc ipso in-
citat ad spem. Unde omnia promissa quae in
lege continentur sunt spei excitativa.

Sed quia, lege iam posita \ pertinet ad sapientes
viros ut non solum inducant homines ad obser-
vantiam praeceptorum, sed etiam multo magis ad
conservandum legis fundamentum; ideo post pri-
mam legis lationem in sacra Scriptura multiplici-
ter inducuntur homines ad sperandum, etiam per
modum admonitionis vel praecepti, et non solum
per modum promissionis, sicut in lege: sicut patet
in Psalm. * *Sperate in eo omnes congregationes
populi.* et in multis aliis Scripturae locis.

Ad primum ergo dicendum quod natura suffi-
cienter inclinatur ad sperandum bonum naturae
humanae proportionatum. Sed ad sperandum su-
pernatural bonum oportuit hominem induci au-
thoritate legis divinae, partim quidem promissis,
partim autem admonitionibus vel praeceptis. - Et
tamen ad ea etiam ad' quae naturalis ratio inclinatur,
sicut sunt actus virtutum moralium, necessarium
fuit praecepta legis divinae dari, propter maio-
rem firmitatem; et praecipue quia naturalis ra-
tio hominis obtenebrata erat per concupiscentias
peccati.

Ad secundum dicendum quod praecepta deca-
logi * pertinent ad primam legis lationem. Et ideo
inter praecepta decalogi non fuit dandum prae-

a) ad id aliquid. - ad aliquid EFII, illud aliquid 1, ad id per
aliquid tD, ad pC, per aliquid Pa.
1) debent. - etiam debent P.t.
γ) tpe, fides, -fides >pr\$ BIL
2) continetur. - ibi cautinelur P.J.
i) talem. - Om. RH.

ζ) liTth - ideo XBPEHKI.pC, igitur G.
rJ qui. - quod Ptp.
o) posita. - impaiit.i P.
<) ad. - Om. codice* c.wcpti» pro inclinatur. iutUig.it pG.
x) decalogi. - tegis decalogi Pa.

ceptum aliquod de spe: sed suifccit * per aliquas promissiones positas inducere ad spem, ut patet in primo et quarto praecepto .

Ad TERTIUM DICENDUM quod in illis ad quorum observationem “ homo tenetur ex ratione debiti, sufficit praeceptum affirmativum dari de eo quod faciendum est: in quibus ’ prohibitiones eorum quae sunt vitanda intelliguntur. Sicut datur prae-

ceptum de honoratione parentum: non autem prohibetur quod parentes dehonorentur, nisi per hoc quod dehonorentibus l poena adhibetur in lege. Et quia debitum est ad humanam salutem ut speret homo de Deo, fuit ad hoc homo inducendus aliquo praedictorum * modorum quasi *,r cijfp. et § 1. affirmative, in quo intelligerctur prohibitio oppositi.

>) iwjfec/f. – tufficit DGHIEKp
μ) obterratioann. – obten-antiam PGU.

v) qMtlwr. – <mo G.
;/ dehonorjntibin. – de non Aonorjnf^ui l», de howibnt G.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DE TIMORE FUERIT DANDUM ALIQUOD PRAECEPTUM

an secundum sic proceditur. Videtur quod de timore non fuerit dandum aliquod praeceptum in lege. Timor enim Dei est de his quae sunt praeambula ad legem : cum sit *initium sapientiae* * Sed ea quae sunt praeambula ad legem non cadunt sub praeceptis legis. Ergo de timore non est dandum aliquod praeceptum legis.

2. Praeterea, posita causa ponitur effectus. Sed amor est causa timoris: omnis enim timor ex aliquo amore procedit, ut Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium Quaest.* * Ergo, posito e praecepto de amore, superfluum fuisset praecipere timorem.

3. Praeterea, timori aliquo modo opponitur praesumptio. Sed nulla prohibitio invenitur in lege de praesumptione data. Ergo videtur quod nec de timore aliquod praeceptum dari debuerit.

Sed contra est quod dicitur *Deui.* x : *Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum?* Sed illud a nobis requirit quod nobis praecipit observandum. Ergo sub praecepto cadit quod aliquis timeat Deum.

Respondeo dicendum quod duplex est timor: scilicet servilis et filialis. Sicut autem aliquis inducitur ad observantiam praeceptorum legis per spem praemiorum, ita etiam inducitur ad legis observantiam per timorem poenarum. qui est timor servilis. Et ideo sicut secundum praedicta \ in ipsa legis latione non fuit praeceptum dandum de actu spei, sed ad hoc fuerunt homines inducendi per promissa; ita nec de timore qui respicit poenam fuit praeceptum dandum per modum praecepti, sed ad hoc fuerunt homines inducendi per comminationem poenarum. Quod fuit factum et in ipsis praeceptis decalogi, et post-

modum consequenter in secundariis legis praeceptis. Sed sicut sapientes et prophetae consequenter intendentes homines stabilire in obedientia 7 legis, documenta tradiderunt de spe per modum admonitionis vel praecepti, ita etiam et de timore.

Sed timor filialis, qui reverentiam exhibet Deo, est quasi quoddam genus ad dilectionem Dei, el principium quoddam omnium eorum quae in Dei reverentiam observantur \ Et ideo de timore litali dantur praecepta in lege sicut et de dilectione: quia uirumque est pracambulum ad exteriores actus qui praecipiuntur in lege, ad quos perlinent praecepta decalogi. Et ideo in auctoritate legis inducta ♦requiritur ab homine timor, et *ut ambulet in riis l Dei* colendo ipsum, et *ut diligat ipsum*.

An primum ergo dicendum quod timor filialis est quoddam praeambulum ad legem non sicut extrinsecum aliquid, sed sicut principium legis, sicui etiam dilectio. Et ideo de utroque dantur praecepta, quae sunt quasi quaedam principia communia totius legis.

Ad secundum dicendum quod ex amore sequitur limor filialis, sicui etiam et alia bona opera quae ex caritate fiunt. Ei ideo sicui post praeceptum cariiatis dantur praecepta de aliis actibus virtutum, ita etiam simul damur praecepta de timore et amore caritatis. Sicut etiam in scientiis demonstrativis non sufficit ponere principia prima, nisi etiam ponantur conclusiones quae ex his sequuntur vel proxime vel remote.

Ad tertium dicendum quod inductio ud timorem sufficit ad excludendum praesumptionem: sicut etiam inductio ad spem sufficit ad excludendum desperationem, ut dictum est *

e) potito, – supponi- P.
μ) ideo <icut. – idm BLpC et k. *sint patet* Pa.
ΥJ obedientia. – obifrvanlia P.

rcecr. . ranfur – rnvrru/A» *tbiterrantur CDpKtx, δ K
MrvMtrrr reverentia Pd.
t) „ π α p ^

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestione vigesimasecunda. omisso primo articulo, in secundo quaestiuncula occurrit, quomodo timor filialis ponatur quasi genus ad dilectionem Dei: cum sil effectua.

Ad hoc dicitur quod umor filialis non dicitur quasi ge-

SUMJME TfiIOU D. TIMMAT T. V.

nus respectu dilectionis Dei absolute: sed respectu dilectionis Del et principii eorum quae in Dei reverentia observantur. Dicitur autem quasi genus, inquantum est vclut commune quoddam ad uirumque et collectio utrius-

-,

quo genus enim eat collectio spccicurn. Complectitur siquidem timor filialis et amorem, unde reveretur patrem ; et sublectionem ad Deum, unde inchoat observatio omnium quae in Dei reverentiam exhibentur. Et proptcrca non genus, sed quasi genus utriusque vocari potuit.

In responsione ad primum in eodem articulo, revideto

articulum septimum quaestionis dccimnonac, ut perspicias principium intrinsecum et extrinsecum legis, ex differentia inter timorem servilem et filialem in hoc quod ille extra, iste intus, utpote primus in compositione divinae fabricae secundum divinam legem.

QUAESTIO VIGESIMATERTIA
DE CARITATE SECUNDUM SE

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

• <X q>> ». ,a' tr>>J-

• Qa μ>.

• Q-. *b»

• Qu. 6>I
• Qe. jocsrr
• Qu. IUT.

• Qu. xxjr.

Consequenter considerandum est de caritate
Et primo, de ipsa caritate: secundo, de dono sapientiae ei correspondante * Circa primum considerata sunt quinque: primo, de ipsa caritate; secundo, de obiccto caritatis'; tertio, de actibus eius * quarto, de vitiis oppositis ** quinto, de praeceptis ad hoc pertinentibus Circa primum est duplex consideratio: prima quidem de ipsa caritate secundum se; secunda de caritate per comparisonem ad subtectum *

Circa primum quaeruntur octo.
Primo: utrum caritas sit amicitia.
Secundo: utrum sit aliquid creatum in anima.
Tertio: utrum sil virtus.
Quarto: utrum sil virtus specialis.
Quinto: utrum sil una virtus.
Sexto: utrum sil maxima virtutum.
Septimo: utrum sine ea possit esse aliqua vera virtus.
Octavo: utrum sit forma virtutum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CARITAS SIT AMICITIA

f 11-., qu. LXV, an. 5, III Scrtf.. dhu HW. qū. ii, art. -.

primum sic proceditur. Videtur quod caritas non sit amicitia. [^]Hritas n<>n SU e,inn es/ J>>> ' ita proprium amicitiae sicut convivere amico; ut Philosophus dicit, in VIII *Ethic.* * Sed cantas est hominis ad Deum et ad angelos, *quorum non est cum hominibus conversatio*, ut dicitur Dan u * Ergo cantas non est amicitia.
2. Praeterea, amicitia non est sine reamatione -, ut dicitur in VIII *Ethic.* - Sed cantas habetur etiam ad inimicos: secundum illud Maith.v *Diligite inimicos vestros*. Ergo cantas non esi amicitia.
3. Praeterea. amicitiae lres sunt species, secundum Philosophum, in VIII *Ethic.* * scilicet amicitia *delectabilis, utilis* et *honesti*. Sed caritas non est amicitia utilis aut delectabilis; dicit enim Hieronymus, in Epist. *ad Paulinum* quae ponitur in principio Bibliac: *Illa est vera necessitudo, et Christi glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non praesentia tantum corporum. non subdola et palpans adulatio, sed Dei timor et divinarum Scripturarum studia conciliant*. Similiter etiam non est amicitia honesti: quia caritate diligimus etiam peccatores; amicitia vero honesti non est nisi ad virtuosos, ul dicitur in VIII *Ethic.* ♦ Ergo caritas non est amicitia.
Sed contra est quod Ioan, xv dicitur: *Iam non dicam vos servos, sed amicos meos*. Sed hoc non dicebatur eis nisi ratione caritatis. Ergo caritas est amicitia.
Respondeo dicendum quod, secundum Philosophum' 'n VIII *Ethic.* *, non quilibet amor habet rationem amicitiae, sed amor qui est cum bcnc-

volentia: quando scilicet sic amamus aliquem ut ei bonum velimus. Si autem rebus amatis non bonum velimus, sed ipsum eorum bonum velimus nobis, sicut dicimur ? amare vinum aut equum aut aliquid huiusmodi. non est amor amicitiae. sed cuiusdam concupiscentiae: ridiculum enim est dicere quod aliquis habeat amicitiam ad vinum vel ad equum. Sed nec benevolentia sufficit ad rationem amicitiae, sed requiritur quaedam mutua amatio: quia amicus est amico amicus. Talis autem mutua benevolentia fundatur super aliqua communicatione.
Cum igitur sit aliqua communicatio hominis ad Deum secundum quod nobis suam beatitudinem communicat, super hac communicatione oportet aliquam amicitiam fundari. De qua quidem communicatione dicitur I *ad Cor.* i ♦ *Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem Fidei eius*. Amor autem super hac communicatione fundatus est caritas. Inde manifestum est quod caritas amicitia quaedam est hominis ad Deum.
An primum ergo dicendum quod duplex est hominis vita. Una quidem exterior secundum naturam sensibilem et corporalem: el secundum hanc vitam non est nobis communicatio vel conversatio cum Deo et angelis. Alia autem est vita hominis spiritualis secundum mentem. Et secundum hanc vitam est nobis conversatio et cum Deo et angelis. In praesenti quidem statu imperfecte: unde dicitur *Philipp*, ill -: *Nostra conversatio in caelis est*. Sed ista conversatio perficietur in patria, quando *servi eius servient Deo et videbunt faciem eius*, ut dicitur *Apoc.* ult. * Et ideo hic est caritas imperfecta, sed perficietur in patria.

a) re.iiMj.'jörte. - *formatione* F, awMtorr n, *remuneratlone* px , amatione cd. a, *redamationr* P.
dicimur. - *dicimut* Λ, *dicitur* D. - Pro *vinum* utroque loco. nummum A.

γ) *hominh.* - *homini* BCEñllc.
2) *ct.* - *Om.* DKan; altero loco otn. PBDI FGHIKkju.i.

Al) sECi xDiM dicendum quod amicitia se extendit ad aliquem dupliciter. Uno modo, respectu sui ipsius: et sic amicitia nunquam est nisi ad amicum. Alio modo sc extendit ad aliquem respectu alterius personae: sicut, si aliquis habet amicitiam ad aliquem hominem , ratione eius ' diligit omnes ad illum hominem pertinentes, sive filios sive servos sive qualitercumque ei attinentes. Et tanta potest esse dilectio amici quod propter amicum amantur ꝑ hi qui nd ipsum pertinent etiam si nos offendant vel odiant. Et hoc

modo amicitia caritatis sc extendit etiam ad inimicos, quos diligimus ex caritate in ordine ad Deum, ad quem principaliter habetur amicitia caritatis.

Ad tertium dicendum quod amicitia honesti non habetur nisi ad virtuosum sicut ad principalem personam : sed eius intuitu diliguntur ad eum attinentes etiam si non sint virtuosii. Et hoc modo caritas, quae maxime est amicitia honesti, se extendit ad peccatores, quos ex caritate diligimus propter Deum.

Н ґ<, - PDn

c: iim/T'ifbf. - émtntvr P0j.

Commentaria Cardinalis Caietani

'< primo articuli) quaestioni vigeiānwlcrtm· nota, novicie, quod amidth dliplkitcr «umi potest. Sdlieet pro relatione qua amicus amico dicitur: et ric non est od propositum, lit pro fundamento huiusmodi fclnhonU, habitu scilicet umori» tali»: et sic caritas dicitur umicitia. Imponar nutem ly *talīs*, ut in liltera pater, tres conditiones! scilicet benevolentium, rcdamalioncm et communicationem. Amor enim quo alicui bonum volumus cum mutuo amore, fundatus super aliqua communicatione, puta unguinis ur inter consanguineos, vel militiae ut inter commilitones, etc., habet rationem unori amicitiae. Et si his ndi< nxtrb quod amore illo velimu> bonum nlicui propter 'cipHum principaliter', et quod communicatio est in praccipiih nni-mac bonis; bubebitnr non solum ratio ninicilioe, »cJ amicitiae maxime bonc»tae. Et adhuc d uliumerij quod communicatio ixta consistit in supernatural·! consortio divinae natur c, h bebitur r fio amichiuc db ināv. Et vere 4c est: caritas enim unicitio non quMccumqt. ēd dh ina est. consequens communicationem naturae divin c in creatura rationali, per quam divinat beatitudinis ꝑarticipesumus hic in spe et in patria in re.

Exprimitur nutem huiusmodi communicatio ꝑmulti n tionibus in Scriptui qu ndoque ut concivium, quandoque ut domesticorum, iuxi.i illud .iJ JEpfth n /Sfj *ci-yes sanctorum et domestic! Dei*; quandoque ut suc ornm * quandoque ut fratrum .i. quandoque ut spondae ceu Uxor- is .i, ut pacet ex diversis ꝑoci Mwrnc Scripturae. Praecipua tamen et magis propria expressio videtur communicatio fi-

liorum ad patrem *: in hac enim et consortium naturae, et reverentia, et in cquuliuīs et proportio iustitiae et amoris, et excellentia, et rclnr̃io ad alio» diligendos et quare, magis exprimi videtur.

II. Cum autem audis caritatem etst amicitiam honesti, ito quod Deo bonum volumus propter «cipsutn, intcllige quod duplicia sunt Dei bona: quaedam in ip»o. quaedam ad ipsum. Buna quae sunt in ipso, scilicet sua vita, capienti «, poientia, bonitas, institiu, mincr̃icorclii et huiusmodi. quae nihil aliud «uni quum ipsemet Deu», ex caritate Deo volumus qut l complacet nobis Deum sic ei>c ricuti est. {ucm idtnndum enim intellectu recto in Deum tunc ferimur cum inidligimu> cum exe deuti C5t, ini appetitum rectum in Deum tunc habemus cum conformis eit intellectui acto, hoc nutum ꝑi fum appetitui consoxut Deum O5C icut est; quod dgnifkoxuc per hoc quod dicimus quo l complacet nubi Deum osc eicuti est. Sicut per oppositum pt-rvcr.u.. erga Deum appetitus est quo plicui displicet Deum cuc deuri est. scilicet «tipnt omnia, sapientem, scientem, omnipotentem, etc.

Bona autem q<i c ud Deum sunt, ut honor regnum, qbcdicntWr u. brosi-ter, ut omnia in Joritm »uam fiant, ex c «ritate ic Deo tolu mu» quod hncc non solum complacnt quod sint, «cd desideramus ut «tôt et augeantur, procuramus quantum possumus quod sint, gaudemus cum sunt, tristamur cum desunt, timemus nt desint, uudcmu» con-cm impediētes, etc. : et b«ec principaliter ut Deo sci aliqua ex parte vivamur cui omnia omnino debentur quû Dcua est

ARTICULUS SECUNDUS

I TRIM CARITAS SIT ALIQUID CREATI M IN ANIMA

J Sent.. Lu. XVII, ^u. 1, eri. 1; Lk Virtut.. qu. u. m. 1.

secundem sic proceditur Videtur quod vβ® carita non aliquid creatum in anima. Dicit enim Augustinus, in VIII de ^^^^*Trin.* * *Qui proximum diligit, consequens est ut ipsam dilectionem diligit. Deus autem dilectio est. Consequens est ergo ut praecipue Deum diligit.* Et in XV de *Trin.* * dicit: *Ita dictum est. Deus caritas est. sicut dictum est, Deus spiritus est.* Ergo caritas non est aliquid creatum in anima? sed est ipse Deus.

2. Praeterea. Deus esi spiritualiter ꝑ vitn animae, sicut anima vita corporis: secundum illud *Deut.* xxx * *Ipse est vita tua.* Sed anima vivificat corpus per scipsam. Ergo Deus vivificat animam per seipsum. Vivificat autem cam pur ca-

ritatem : secundum illud l Ioan. III ♦ JVo\$ *scimus quoniam translati sumus de morte ad ritam, quoniam diligimus fratres.* Ergo Deus est ipsa caritas.

3. Praeterea , nihil creatum est infinitae virtutis. sed magis omnis creatura est vanitas. Caritas autem non est vanitas, sed magis vanitati repugnat: et est infinitae virtutis. quia animam hominis ad bonum infinitum perducit. Ergo caritas non est aliquid creatum in anima.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in UI de *Doct. Christ.* * *Caritatem voco motum animi 'o?.t. ad Jruendum Deo propter ipsum.* Sed motus animi est aliquid creatum in anima. Ergo et caritas est aliquid creatum in anima.

• V«r«C»9
-l »Jcne,Ap.u
W 9 i lom
L, f«r y
- <NUU <ao. XM.
V» (Mi+
cw. u, «er» «f-
WEpa »> ,
i V.r«, 7r »44.
Q K dp WI
ꝑ fix. (µ

* Cap. x«U.

a) spiritualitUr. - spiritualit D.

Respondeo dicendum quod .Magister perscrutatur hanc quaestionem in xvn dist. l lib. Sen/., et ponit quod caritas non est aliquid creatum in anima, sed est ipse Spiritus Sanctus mentem inhabitans. Nec est sua intentio quod iste motus dilectionis quo Deum diligimus sit ipse Spiritus Sanctus: sed quod iste motus dilectionis est a Spintu Sancto non mediante aliquo habitu, sicut a Spiritu Sancto sunt alii actus virtuosii median- tibus habitibus aliarum virtutum, puta habitu spei aut fidei ? aut alicuius alterius virtutis. Et hoc dicebat propter excellentiam caritatis.

Sed si quis recte consideret, hoc magis redun- dat in caritatis detrimentum. Non enim motus caritatis ita procedit a Spiritu Sancio movente humanam mentem quod humana mens sit mota tantum et nullo modo sil principium huius motus, sicut cum aliquod corpus movetur ab aliquo ex- teriori movente. Hoc enim est contra rationem voluntarii, cuius oportet principium in ipso esse, sicut supra dictum est. Unde sequeretur quod diligere non esset voluntarium. Quod implicat contradictionem : cum amor de sui ratione im- portet quod sit actus voluntatis. – Similiter etiam non potest dici quod sic moveat Spiritus Sanctus voluntatem ad actum diligendi sicut movetur in- strumentum, quod etsi sit principium actus, non tamen est in ipso agere vel non agere. Sic enim ¶ etiam tolleretur ratio voluntarii, et excluderetur ratio menti: cum tamen supra ’ habitum sit quod dilectio caritatis est radix merendi. – Sed oportet quod sic voluntas moveatur a Spiritu Sancto ad diligendum quod etiam ipsa sit efficiens hunc actum.

Nullus autem actus perlecte producitur ab ali- qua potentia activa nisi sit ei connntnralis per aliquam formam quae sit principium actionis. Unde Deus, qui omnia movet ad debitos fines, singulis rebus indidit formas per quas inclinantur ad fines sibi praestitutos a Deo: et secundum hoc *disponit omnia suaviter*, ut dicitur *Sap.* vnt ♦

Manifestum est autem ' quod actus caritatis ex- cedit naturam potentiae voluntatis. Nisi ergo ali- qua forma superadderetur naturali potentiae per quam inclinaretur ad dilectionis actum, secundum hoc l esset actus iste imperfectior actibus natu- ralibus et actibus aliarum virtutum: nec esset facilis el delectabilis. Quod patet esse falsum : quia nulla virtus habet tantam inclinationem ad suum actum sicut caritas, nec aliqua ita dele- ctabiliter operatur. Unde maxime necesse est quod ad actum caritatis existât in nobis aliqua habitualis forma superaddita potentiae naturali, inclinans ipsam ad caritatis actum, et faciens eam prompte ζ et delectabiliter operari.

Ad primum ergo dicendum quod ipsa essentia divina caritas est, sicut et sapientia est, et sicut η bonitas est. Unde sicut dicimur boni bonitate quae Deus est - el sapientes sapientia quae Deus est. quia bonitas qua formaliter boni sumus est participatio quaedam divinae bonitatis, et sapien- tia qua formaliter sapientes sumus est participatio quaedam divinae sapientiae; ita etiam caritas qua fonnaliler diligimus proximum est quaedam par- ticipatio divinae caritatis. Hic enim modus lo- quendi consuetus est apud Platonicos, quorum doctrinis Augustinus fuit imbutus. Quod quidam non advertentes ex verbis eius sumpserunt oc- casionem ėrrandi

Ad secundum dicendum quod Deus est vita ef- fective et animae per caritatem et corporis per animum : sed formaliter caritas est vita animae, sicut ei anima corporis. Unde per hoc potest concludi quod, sicut anima immediate unitur cor- pori, ita caritas animae.

Ad tertium dicendum quod caritas operatur for- maliter. Efficacia autem formae est secundum virtutem agentis qui inducit formam. Et ideo quod * caritas non est vanitas, sed facit effectum infinitum dum coniungit animam Deo justificando ipsam, hoc demonstrat infinitatem virtutis divi- nae quae est caritatis auctor.

iiabl/u »pci au/ f.dti, – fidei au/ sꝓci Pa. γ) <wm. – Onj. li; riwin otn. PKtf. oi au/svt. – Om. ABEFpC et mini L. <) Ttcundum hor. – Om. l'G. ζ) prompt/. – proprie ABCDEGHIEpKr et ui, proprie prompte Fj t/ om, D.

ij) stent. – tic DDI HpEK cx om. PjC et r. – ITλ dicoaur, di- cuntur ABEFGHpCa « x. i| qund. – dicendum quod |, quod t-, om. K. palet <juilid ā; pro ranitd/ sed, infinita sed «L 4. infinita ned quod P. ») divinat – Om. Dpn; pro qui l'U.U.

Commoncaria Cardinalia Caietani

In articulo «eundo eiusdem quaestionis, omissa quaestione de intentione Magistri Sententiarum, quia non esi meum videre quid iste vel ille senserit; nota rationes quibus Auctor probat necessitatem habitualia caritatis in anima nostra. Et memento quo»l, quia in praecedenti Libro * determinavit meritum cx gratia provenire; et apud Auctorem caritas realiter distinguitur n gratia, quae est in essentia animae: ideo non cx parte actus meritorii, sed aliunde probat necessitatem habitus caritatis. Propter quod nullus miretur si de necessitate caritatis ratione actus meritorii non est sermo hic.

Alîēft igitur Auctor unam rationem principalem, et duas accessoria», quare caritatis habitus sit necessarius. Et licet omnes istae rationes sumantur cx modo operandi, scilicet perfecte, faciliter et delectabiliter, cx primo tamen, scilicet ex perfectione, stabilitur intentum -. Maior siquidem illa:

Nullus actus perfecte producitur ab alipta potentia attira nisi sit ei conitatiiralis per aliquam formam quae sit prin- cipium actionis, tam clare paret et in naturalibus et m artificialibus et in moralibus ut nulla instantia occurrat. – Minor quoque iorraaliicr subsuinendu, scilicet : *Actus caritatis perfecte producitur ab aliqua potentia, voluntate scilicet e.vistcntis in gratia J)ci*, probatur cx eo quia aliter non sufficienter et suaviter provisum fuisset de agenice proximo respectu actus caritatis, sicut provisum est de agente proximo respectu aliorum actuum. In omnibus enim provisum est ut proximum agent pertecte producat actum. – Sequitur ergo conclusio, quod actui caritatis esc connaturall-. actisac potentiae voluntatis per formam quae eat principium actus caritatis. – Sed non est connatural» per naturam voluntatis: quia constat quod excedit naturam voluntatis. Ergo est ei connatural» per formam tupcrad-

* D
art. l.

qu. Vr.

* rli
art. 4.

qu. cxir.

' Qu. cix
qu. ctjv.

»rt. f

ut v »« Sed
«WJ II fcmf.
#J- UM, #l. G.
»4 j;ft- l'ml
qu. urn. «n. i.

* ct. MO. m.
l« Aju.

ditam naturali potentiae, per quam formam inclinatur nd caritatis actum. – linee est rntio litterae ostensive formata; quamvis in littera ducat ad inconveniens, quin scilicet actus caritatis esset imperfectior cx sunc productionis modo quum sint netus naturales et netus virtutum.

Secunda ratio est quia actus caritatis non esset facilis. – Et sequela quidem patet. – Falsitas vero consequentis probatur: *quia nulla virtus habet tantam inclinationem ad suum actum sicut caritas*.

Tertia ratio est quia actus caritatis non esset delectabilis. – Et sequela similiter clara est. – Et follitas consequentis probatur: *quia nulla virtus ita delectabiliter operatur sicut caritas*,

II. Circa has ultimas rationes dubium occurrit, quia falsum videtur quod nulla virtus habeat tantam inclinatio» nem in suum actum ct delectationem sicut caritas. Constat enim quod, proponionalitcr loquendo, quaelibet virtus aequc inclinat ud actum proprium, cum sit proprium principium cius clicitivum: licet subicctum, sic vel aliter dispositum. non aequc inclinetur ad actum istius virtutis sicut illius, ut patet. Et simile est de delectatione, in virtutibus saltem quibus non est admixtum malum in materia: *non enim est iustus qui non gaudet iustis operibus, nec liberalis qui non gaudet liberalibus, et sic de aliis* *. Quantum enim est cx parte virtutis, aequa est ct inclinatio et delectatio in netu, licet cx pane subiccti aliter contingat.

Ad huius evidentiam scito quod actus aliarum virtutum dupliciter sumi possunt, informes scilicet ct formati: actus autem caritatis, cum non possit esse informis, uno tantum modo sumi potest. Rursus, quanto aliquid est perfectius, tanto appetitus proprius illius est perfectior: proportionate enim oportet esse, ct rei perfectiori inclinationem propriam perfectiorem coaptari oportet. Si igitur ceteras virtutes ad proprios actus informes cx una, ct caritatem ad suum actum cx altera parte referamus; manifestum est, cum actus caritatis sil melior aliis actibus, et caritas sit melior ceteris virtutibus, quod inclinatio caritatis est maior ad suum actum quam aliarum ud suos. Tum quia *in his quae non mole magna sunt idem est maius quod melius* *. ac per hoc caritati» inclinatio, cum sit melior, erit maior. Tum quia ridemus quod magis inclinatur appetitu» superior ad suum bonum quam appetitus inferior ad suum: ut testatur maior delectatio consequens satietatem oppetitus nuperioris in suo bono; plus enim delectatur voluntas in consecutione perfecta sui boni quum appetitus sensitivus in consecutione tui boni, ut in praecedenti Libro Auctor, in tractatu dc delectatione *, aperuit.

Si autem referamus omnes virtutes ud actus formatos, constat etiam quod caritas nugis inclinat od actum formatum: ea ratione quiu *quod est per se potius est eo quod est per aliud* *. Reliquae enim virtutes per caritatem, caritas autem per scipsam in actum formarum tendit.

Et cx hoc patet etiam quod nulla ita delectabiliter operatur. Tum quia maiorem inclinationem maior sequitur delectatio. Tum quia caritas maxime libere operatur, utpotc suprema virtutum, et a nulla alia motu, ceteras movens: *liberum enim sui causa est*, ut dicitur † *Metaphys.* . Constat autem quod quanto liberius, tanto delectabilius quis operatur.

Potest quoque una communis causa reddi quare carito» magis inclinat ct delectat: quia ex propria ratione habet quod sit habitualis amor, cui per se primo convenit inclinatio et delectatio in opere. Omnia enim quueeumque in aliquid inclinantur, inquontum amant illud inclinantur in illud: ipse ergo amor magis inclinat ad amandum. Et similiter in quibuscumque delectamur, quatenus amatis delectamur: quanto ergo magis ipse amor in suo amandi opere delectabitur! Et propter hanc rationem, quae est ex propriis caritatis, quia nulla virtus nisi caritas est umor, Auctor sine probatione alia, ut puto, pertransivit.

Et per hanc patet solutio obiectorum in promptu : quin scilicet non est aequa comparatio inclinatorum ct inclinationis. Virtutes enim ceterae sunt sicut inclinatae ad suos actus: caritas autem est ipsa inclinatio in suum octum. Et ideo caritati primo, reliquis per se secundo con-

venit inclinari in suos actus. – Iuxta autem ante dicta, patet solutio obiectorum ex hoc quod, licet sit aequalitas proportionalis in omnibus virtutibus ad suos actus, non tamen est aequalitas quantitativa. Propter quam inaequalitatem dictum est quod nulla virtus habet tantam inclinationem ad suum actum.

III. Circa easdem rationes dubium occurrit quia, si caritas ponit in anima hos tres modos operandi, scilicet perfecte, faciliter ct delectabiliter, poterit quis, expertus in seipso faciliter, delectabiliter atque ut connaturalitcr exercitium actus caritatis, scire per experientiam (quae est maxima certitudo) sc esse in caritate. Quod est inconveniens.

Ad hoc dicitur quod actus refertur ad habitum ct potentiam α quibus est. Et licet, referendo actum ad habitum, convenientia sit inter habitus acquisitos ct infusos, quia quilibet perfectionem, facilitatem ct delectationem cx illa parte habet, ut dictum esi”; referendo tamen actum ud potentiam operativam, differentia est inter aecus habituum acquisiteorum ct infusorum circa communicationem harum conditionum. Quoniam in acquisitis quantum habet subiectum de habitu, tantum habet dc perfectionis, facilitatis et delectationis modo: ct hoc quia habitus acquiritur cx actibus, ex quibus operative potentia continuo perficitur et inclinatur magis ad similes actus. In infusis autem subiectum habet habitum sine hoc quod subiectum panicipel ipsum per modum habitus firmiter et conformitcr ad inclinationem illius, propter oppositam causam : quia scilicet non cx actibus, sed dc foris venit. Et propterca evenit ut in acquisitis continua delectatio in opere sit signum generati habitus: in infusis vero habitus est absque delectatione communicata subiecto. Propter quod dicitur in littera quod nulla vinus sic inclinat ct delectat: et non dicitur: Nullux habens virtutem tantum inclinatur ct delectatur. Et quando etiam continua est delectatio in opere, non est infallibile signum, quamvis plurimum verisimile, infusi habitus: quia potest cx acquisito simili habitu, vel connatural! inclinatione , delectatio in opere simili operi habitus infusi provenire.

Ad obiectioncm ergo dicitur quod, quamvis habens habitum infusum ct utens illa sit principium actus pertectum quantum ud integritatem antequam firmetur habitus; et quantum ad modum integritatis postquam habitus infusus firmatus est per modum habitus; et similiter inclinetur quantum est ex parte habitus, ct deberet inde delectari, ante firmatum habitum; ct post quasi connuturnlcm habitum infusum factum simpliciter inclinetur et delectetur in illius habitus infusi opere: non tamen sequitur quod experientia certa cognoscat in sc esse habitum infusum illorum actuum principium, quiu actus illi possunt cx alio principio expertas conditiones ct modos habere, scilicet cx acquisito habitu simili vel naturali inclinatione. Notanter autem dixi *expertos*: quoniam nos esse perfectum principium secundum rem actus secundum rem habitus infusi, quamvis in nobis sit, non (amen experimur. Si enim hoc experientia cognosceremus, certissima cognitione caritatem, fidem ct spem infusas in nobis esse sciremus: hoc enim non potest supplere habitus acquisitus aut inclinatio naturalis, ut scilicet constituat principium perfectum actus secundum rem pertinentis ad habitum infusum, ut patet. Et propterca Auctor cx ratione perfecti principii probavit in littera necessitatem caritatis, ct in ea fundavit conclusionem: et non super promptitudinc ct delectatione, quae possunt suppleri per inclinationem acquisiti habitus vel naturae.

IV. (n eodem articulo secundo, in responsione ad tertium. dubium occurrit circa illam allatam propositionem. *Caritas operatur formaliter*, etc. Est enim potius ad oppositum quam ad intentum. Quoniam operari formaliter dupliciter intelligi potest : vel principiare opus ut formam, idest quo aliquid operatur, ut calor est principium calefaciendi; vel facere effectum formalem, ut culor ferit esse calidum id in quo c<t. Quocumque autem modo sumatur, si forma facit effectum infinitum, cx modo furiendi non evaditur quin sit infinita: immo potius infertur infinitas formae cx elTectu formali et actu elicito, si sit infinitus, quia constat quod quantitas utriusque sequitur quantitatem

• Annat. EOirj. lib. I. atn. »πi, n ta. - S. Ib. lcct. χπi.

• Aütf D ΓH». lib. vi. cap. vin.

*| tñu.xxii, art. s

•Ariatot. Partie. lib. VIII. ai« », n. y.-S. Th.ltct. ix.

• Cap. it. a. 9 - S. Th. Iea. ■

formae; non enim calor ut tria constituit esse calidum ut decem, nec elicit calefactionem ut decem. Male igitur ex modo operandi formaliter retorquetur infinita» in caritatis Auctorem, et tollitur ab ipsa caritate.

Ad evidentiam huius rei scito quod, cum formae accidentales a substantialibus proficiscantur, oportet efficaciam formarum accidentalium in substantiarum virtute resolvere quibus sunt connaturalia accidentia illa secundum e vel sua principia: ut putet de calore connaturali primo substantiae ignis; eius enim efficacia, ubicumque inveniatur, in ignem resolvitur; propter quod in II *de Anima* * augmentum, ex eo quod a calore causatur, igni tribuebatur ab Empedocle, et ex natura ignis reprobatur ab Aristotele. Propter quod, cum caritas talis forma accidentalis sit ut nulli creaturae factae aut factibili connaturali esse possit, sed soli divinae substantiae, non secundum accidentis naturam. sed substantialiter connaturalis sit; efficacia eius, in quocumque reponatur, secundum divinitatis naturam pensanda est, et in Deum resolvenda ut proximum et connaturalis eius principium. Et propterea Auctor efficaciam caritatis in Deum reducit non ea ratione qua omnium rerum est Auctor: sed ad speciali ratione qua caritas est divini ordinis soli Deo connaturalis. Nec intendit Auctor ponere aliquam infinitatem in effectu caritatis quam non ponere intendat in ipsa caritate, ut superficies litterae prae se ferre videtur, penes quam procedit dubium motum: non enim minus est infinita caritas quam in caritate esse et dilectio Dei ex caritate. Sed intendit docere unde habet caritas huiusmodi infinitatem quae in suo effectu apparet. Et dicit quod hoc habet ex virtute Dei, qui est proprius auctor caritatis, non sicut communiter eat creator, sed sicut connaturalium sibi soli communicator. Hinc enim fit quod caritas, quae divini ordinis est, et formaliter faciat hominem sic coniunctum Deo habitualiter, et per actum elicitedum nectitur. Sic necesse esse coniunctum Deo infinitum quid est, excedens omnem efficaciam omnis agentis creati et creabilis.

Ad litterae autem verba descendendo, advertere oportet quod formae participatae in subiecto alterius naturae referuntur in duplex agens ut quod: alterum ut quod utitur tantum illa; alterum ut non quo proficiscitur et cui connaturalis est. Verbi gratia, calor participatus in animali et refertur in animal, quod utitur ipso; et refertur in ignem, unde est. Et licet utrumque horum dici possit quod agit et operatur

per calorem, non solum tamen differunt praedicto modo, quia hoc ut utens, ille ut causa: sed etiam quia proprius effectus caloris, ut sic, non attribuitur, proprie loquendo, animali utenti, sed igni; nec resolvitur in illud utens, sed in ignem, ut patet in exemplo allato ex II *de Anima* de augmento igneo et augmento animalis. Sic autem est in proposito. Caritas enim est forma participata in voluntate creata a Spiritu Sancto. Et ipsa quidem temper operatur formaliter. idest ut quo et non ut quod: sed cum habeat duplex *quiri*, scilicet hominem utentem ea et Deum unde est, licet respectu aliquorum effectuum homo possit dici quod agit, et caritas quo; respectu tamen proprii effectus caritatis, qui ex suae cognationis origine se tenet, solus Deus est proprie causa agent ut quod. Talis autem effectus est infinitas quae caritate fit. Et propterea efficacia caritatis in faciendoeffectum infinitum in Deum reducitur ut causam activam ut quod vere et proprie agit, et in ipsam caritatem ut formaliter operantem.

Unde ad obiectum in oppositum dicitur quod Auctor non intendit [nisi] quod caritas operatur formaliter, idest per modum formae, ut distinguitur contra operari effective, idest per modum agentis, ut quod est proprie causa efficiens. Et propterea optime, subtiliter et clarissime secundum se dicit quod *efficacia formae est secundum virtutem agentis inducentis formam*. Oportet namque, ubi solummodo apparet aliquid operans per modum formae, requirere aliud operans idem per modum proprii adivi, ex quo sit efficacia illius formae constat enim quod operari sic per modum formae proficiscitur suapte natura ab operari per modum veri agentis.

Et sic patet quod neutro illorum modorum arguendo assumptorum praecise «umitur operari formaliter. Reducitur tamen iste modus ad unum illorum in communi, scilicet operari ut quo, ut patet ex didis. – Patet quoque quod propositio illa, *Caritas operatur formaliter*, infert intentum. Quia scilicet ex tali modo operandi habetur quod non oportet quod ipsa sit infinita simpliciter: sed quod sit ab infinito simpliciter ut communicatore sibi soli connaturalis proprietatis. – Patet tertio quod ex hoc conceditur quod caritas est non minus infinita quam suus effectus formalis et suus actus elicitedus; et quod infinitatis tam in ipsa quam in effectu causam quaerendam esse in infinito simpliciter Auctor docuit ex modo operandi formaliter in caritate inspecto.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CARITAS SIT VIRTUS

III *Sent.*, dht. XXVH, qu. u, art. 2; *De Virtut.*, qu. n, art. 3.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod scilicet caritas non sit virtus. Caritas enim est amicitia quaedam. Sed amicitia a philosophis non ponitur virtus, ut in libro *Ethic.* * patet: neque enim connumeratur inter virtutes morales neque inter intellectuales. Ergo etiam neque caritas est virtus.

2. Praeterea, *virtus est ultimum potentiae*, ut dicitur in I *de Caelo* * Sed caritas non est ultimum; sed magis gaudium et pax. Ergo videtur quod caritas non sit virtus; sed magis gaudium et pax.

3. Praeterea, omnis virtus est quidam habitus accidentalis. Sed caritas non est habitus accidentalis: cum sit nobilior ipsa anima; nullum autem

accidens esse nobilius subiecto. Ergo caritas non est virtus.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Moribus Eccles.* *: *Caritas est virtus quae cum nostra rectissima affectio est, coniungit nos Deo, qua eum diligimus.*

Respondeo dicendum quod humani actus bonitatem habent secundum quod regulantur debita regula et mensura: et ideo humana virtus, quae est principium omnium bonorum et actuum hominis, consistit in attingendo regulam humanorum actuum. Quae quidem est duplex, ut supra * dictum est: scilicet humana ratio, ei ipse Deus. Unde sicut virtus moralis definitur per hoc quod est *secundum rationem rectam*, ut patet in II

a) *a philowphit.* – *philoiophit* BEFpCi». om. I).
fi) *inter.* – *etiam inter* Pj, om. AD.

γ; *I Je Caela.* – *libro Je Caelo et StunJo* 141. / *Caeli et StunJi* »k, *potentiae... ultimum* m i. p
J) *omnium bonarum.* – 20«iorum *omnium* codice

3
• Lib. VIII, cap
I, a. L – S Th.
het. t.
?

• Cap. at, n. 7-
S Th. ha. xn.
T

- Cap. n. n. »JI
» l. l. lectt. VII.
Gf. <>. VI. AB.
u>. » \$» -■ Tli.
U.f. xi.
Qtt. iv, λII,).
qu i vi», tut. l

• fu azg
er

m»

Elhic. ., ita etiam attingere Deum constituit rationem virtutis: sicut etiam supra * dictum est de fide et spe. Unde, cum caritas attingit Deum, quia coniungit nos Deo, ut patet per auctoritatem Augustini inductam ♦, consequens est caritatem esse virtutem.

An primum ergo dicendum quod Philosophus in VIII *Ethic*, non negat amicitiam esse virtutem, sed dicit quod est *virtus vel cum virtute*. Posset enim dici quod est virtus moralis circa operationes quae sunt ad alium, sub alia tamen ratione quam iustitia. Nam iustitia est circa operationes quae sunt ad alium sub ratione debiti legalis: amicitia autem sub ratione cuiusdam : debiti amicabitis et moralis, vel magis sub ratione beneficii gratuiti \ ut patet per Philosophum, in VIII *Elhic.* *

Potest tamen dici quod non est virtus per se ab aliis distincta. Non enim habet rationem laudabilis et honesti nisi ex obiecto, secundum scilicet quod fundatur super honestate virtutum: quod patet ex hoc quod non quaelibet amicitia habet rationem laudabilis et honesti, sicut patet in amicitia delectabilis et utilis. Unde amicitia

<) *attingit.* – *attingat* Pen.

ζ) *cuiusdam.* – *beneficii cuiusdam* Pa.

ij) *gratuiti.* – *gratuita* ÜÜELpAn cl k, *gratuitu* pj.

virtuosa magis est aliquid consequens ad virtutes 5 quam sit virtus * – Nec est simile de caritate, quae non fundatur principaliter super virtute humana, sed super bonitate divina.

Ad secundum dicendum quod eiusdem virtutis est diligere aliquem et gaudere de illo: nam gaudium amorem consequitur, ut supra * habitum est. cum de passionibus ageretur. Et ideo magis ponitur virtus amor quam gaudium, quod est amoris cfectus – Ultimum autem quod ponitur in ratione virtutis non importat ordinem effectus: sed magis ordinem superexcessus | cuiusdam *, sicut centum librae excedunt sexaginta.

Ad tertium dicendum quod omne accidens secundum suum esse est inferius substantia: quia substantia est ens per se, accidens autem in alio. Sed secundum rationem suae speciei, accidens quidem quod causatur ex principiis subiecti est indignius subiecto. sicut effectus causa. Accidens autem quod causatur ex participatione alicuius superioris naturae est dignius subiecto, inquantum est similitudo superioris naturae: sicut lux diaphano. Et hoc modo caritas est dignior anima, inquantum est participatio quaedam Spiritus Sancti.

ft) *virtutn.* – *uirtntem* PCa.

q *lupercxcelius,* – *txct&iu* Pa. – Pro *icxagmta, quadraginta* PA, *quadraginta libror* L.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio adverte duo. Primo, quod Auctor, in responsione ad primum, rationabilius dici putui quod humana amicitia non est virtus, sed consequens virtutem. Divina autem, qualis est caritas, est simpliciter virtus, quia super communicatione divinae naturae, non super virtute propriae fundatur.

Secundo, quod in responsione ad tertium caritatem nobiliores anima secundum quid ponit, inquantum scilicet est olliore ordinis secundum rationem suae speciei, quia scilicet est divini ordinis: participatio enim est connaturalium soli Deo, ut dictum est e.

* Art. pη<αX.
GmUMSL
II

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CARITAS SIT VIRTUS SPECIALIS

III *Sent.*, diit ixvη, qu. n. art. &qu 3; Z>r *Malo*, qu. vtn, on. ; qu. u, art. ii; *De Ilrtuf.*, qu. n. ,rt. 5.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod cantas non sit virtus specialis. Dicit enim Hieronymus *Ut breviter omnem pirtutis A definitionem complectar, virtus est caritas, qua diligitur Deus et proximus*. Et Augustinus dicit, in libro *de Moribus Eccles.* ♦ quod *virtus est ordo amoris*. Sed nulla virtus specialis ponitur in definitione virtutis communis. Ergo caritas non est specialis virtus.

2. Praeterea, illud quod se extendit ad opera omnium virtutum non potest esse specialis virtus. Sed caritas se extendit ad opera omnium virtutum: secundum illud | *ad Cor.* xiii *Caritas patiens est, benigna est.* etc. Extendit etiam se ad omnia opera humana: secundum illud | *ad Cor.* ult. * *Omnia opera t vestra in caritate fiant*. Ergo caritas non est specialis virtus.

3. Praeterea, praecepta legis respondent actibus virtutum. Sed Augustinus, in libro *de Per-*

feet. Hum. lust. ♦ dicit quod *generalis iussio est, Diliges; et generalis prohibitio, Non concupisces*. Ergo caritas est generalis virtus.

Sed contra, nullum generale connumeratur speciali. Sed caritas connumeratur specialibus virtutibus, scilicet fidei et spei: secundum illud | *ad Cor.* xiii * *Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria haec*. Ergo caritas est virtus specialis.

Respondeo dicendum quod actus et habitus specificantur per obipeta, ut ex supradictis * patet. Proprium autem obiectum amoris est bonum, ut supra habitum est. Et ideo ubi est specialis ratio boni, ibi est specialis ratio amoris. Bonum autem divinum, inquantum est beatitudinis obiectum, habet specialem rationem boni. Et ideo amor cantatis, qui est amor γ huius boni, est specialis amor. Unde et caritas est specialis virtus * •D

Ad primum ergo dicendum quod caritas ponitur in definitione omnis virtutis, non quia sit essen-

a) omnem *virtutit.* – *omnium viriatum* Pa.

β) *opera.* – *enim opera* P.

γ) *amor.* – *caritas* ABCEFHIIKkjib et a; *qui eat amor* om. L.

• ViJc Aus. E-
piM.a.xvu f.
XXIX.cap. fv,
a

• J)e Cix. Ori,
Ub. XV.exp.xxn.

CF>. M-
?

• V<n. iv

xrt. j; qc. ut,

xxilt, t

tialiter omnis virtus: sed quia ab ea dependent
aliqua-
liter omnes virtutes, ut infra * dicitur. Sicut
etiam prudentia ponitur in definitione virtutum
moralium, ut patet in II * et VI ** *Ethic.*, eo quod
virtutes morales dependent u prudentia.
Ad secundum dicendum quod virtus vel ars
ad quam pertinet tinis ultimus, imperat virtu-
tibus vel artibus ad quas pertinent alii fines se-
cundarii, sicut militaris imperat equestri. ut di-
citur in I *Ethic.* ' Et ideo, quia caritas habet

pro obiecto ultimum finem humanae vitae, sci-
licet beatitudinem aeternam, ideo extendit se ad
actus totius humanae vitae per modum imperii,
non quasi immediate eliciens omnes actus vir-
tutum.
Ad TERTIUM DICENDUM quod praeceptum dc di-
ligendo dicitur esse iussio generalis, quia ad hoc
reducuntur omnia alia praecepta sicut ad finem:
secundum illud I *ad Tini.* I * *Finis praecepti* .v«T». §
caritas est.

Commentaria Caixlinnlin Caietani

n articulo quarto »cito quod bonum divinum, inquan-
tum beatitudinii obiectum, habere specialem rationem
boni, potest intelUgi dupliciter. Primo, ut una particularis
ratio distinguitur contra aliam particularem: verbi gratin,
ut sapientia distinguitur α potentia. Et sic non est verum
quod bonum divinum, ut obiectum bcatitudinis, habeat
specialem rationem boni. Deus enim · non secundum ali-
quam specialem rationem est obiectum beatitudinh in pa-
tria, scj secundum seipsum: scriptum est enim I Ioan, m ·,
quod *videbimus eum sicuti est.*
Alio ergo modo imclligittir ut universalis ratio distin-
guitur contra particulares; seu ut ratio absolute distinguitur
contra rationem secundum quid. Et hoc modo verum est
quod bonum divinum, ut obiectum bcatitudinis, habet

specialem rationem boni Deus siquidem ipse, secundum
seipsum, sicut est. obiectum bcatitudinis in patria est; ct
quin haec est suprema et universalissima ratio Dei, aliae
ratione, divini boni distinguuntur nb ista ut rationes se-
cundum quid α simpliciter, ct ut particulares ab universali,
non in praedicando, sed quasi in essendo ct causando.
Unde Deus ut obiectum bcatitudinis naturalis distinguitur
a seipso ut obiectum bcatitudinis supcmaturalis, ut se-
cundum quid u simpliciter. Et simile est dc quibuscumque
aliis rationibus. Et ad hunc sensum reducere memento
quaccuniqu dc huiusmodi scripta ·. Signum nutem huius
est quod dc beato scriptum est · quod *super omnia bona*
sua constituet eum; ct quod caritas omnibus imperat: haec
enim cx suprema uniscnalitatc obiecn sunt.

ARTICULUS QUINTUS

I TRUM CARITAS SIT UNA VIRTUS

III *Scut.* «MI. MI, qu. II. .n. 4, qu 1. I>c l'ir/iti., qu. n, in. 4.

fig&CSPD quintum sic proceditur. Videtur quod
caritas non sit una virtus. Habitus enim
distinguuntur secundum obiecta. Sed
sunt obiecta caritatis, Deus ' ct
proximus, quae in infinitum ab invicem distant.
Ergo caritas non est una virtus.
2. Praeterea, diversae rationes obiccti diver-
sificant habitum , etiam si obiectum sit realiter
'dem, ut cx supradictis ♦ patet. Sed multae sunt
rabones diligendi Deum: quia cx singulis bene-
ficiis eius perceptis debitores sumus dilectionis
ipsius. Ergo caritas non est una virtus.
3. Praeterea, sub caritate includitur amicitia
Prox'm''m· Sed Philosophus, in VIII *Ethic.* ,*
ponit diversas amicitiae species. Ergo caritas non
est una virtus, sed multiplicatur in diversas species.
Sed contra, sicut obiectum fidei est Deus, ita
et cantatis. Sed fidus est unu virtus, propter unita-
tem divinae ventatis: secundum illud &dEphcs.iv
Una fides. Ergo etiam caritas est una virtus,
propter unitatem divinae bonitatis.
Respondeo dicendum quod cantas, sicut dictum
est est quaedam amicitia hominis ad Deum.
Diversae autem amicitiarum species accipiuntur
quidem unu modo secundum diversitatem finis:
ct secundum hoc dicuntur tres species amicitiae,
scilicet amicitia utilis, delectabilis ct honesti. Alio
modo, secundum diversitatem communicationum
in quibus amicitiae fundantur: sicut alia species

amicitiae esi consanguineorum, et alia concivium
aut peregrinantium, quarum una fundatur super
communicatione naturali, aliae ? super commu-
nicatione civili vel peregrinationis; ut patet per
Philosophum, in VII! *Ethic.* * - Neutro autem isto-
rum modorum caritas potest dividi in plura. Nam
carnalis finis est unus, scilicet divina bonitas. Est
etiam ct una communicatio bcatitudinis aeternae,
super quam haec amicitia fundatur. Unde relin-
quitur quod caritas est simpliciter una virtus,
non distincta in plures species.
Ad primim ergo dicendum quod ratio illa directe
procederet si Deus et proximus ex aequo essent
caritatis obiecta. Hoc autem non est verum: sed
Deus est principale obiectum cantatis, proximus
autem ex caritate diligitur propter Deum.
Ad secundum dicendum quod caritate diligitur
Deus propter seipsum. Unde una sola ratio di-
ligendi principaliter attenditur a caritate, scilicet
divina bonitas, quae est eius substantia: secun-
dum illud Psalm. * *Confitemini Domino, quo-*
niam bonus. Aliae autem rationes ad diligendum
'r> ' inducentes, vel debitum dilectionis facientes, sunt
secundariae et consequentes ex prima.
Ad tertium dicendum quod amicitiae humanae,
de qua Philosophus loquitur, est diversus finis
et diversa communicatio. Quod in caritate lo-
cum non habet, ut dictum est ·. Et ideo non · f
est similis ratio.

aj *ikm.* - *iciltcet Dcut* PDn.

p) *aliae.* - *aha* PCEGIIIn.

Summai: TqcoL. D. Tmoma c T. V.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM CARITAS SIT EXCELLENTISSIMA VIRTUTUM

I' II', qu. ijtvj, «π. 6; luira, qu. ni, an. 4; *Ad Cblau.. ap.* 111, lcd. 111.

α
Sed sextum sic proceditur. Videtur quod caritas non sit excellentissima virtutum. Altioris enim potentiae altior est virtus, sicut et altior operatio. Sed intellectus est altior voluntate, el α dirigit ipsam. Ergo fides, quae est in intellectu, est excellentior caritate, quae est in voluntate.

?
• V<re. 6.
2. Praeterea, illud per quod aliud operatur, videtur eo esse interius: sicut minister, per quem dominus aliquid operatur, est interior domino. Sed *fides per dilectionem operatur*⁹ ut habetur *ad Gal.* v ♦ Ergo fides est excellentior caritate.

3. Praeterea, illud quod se habet cx additione ad aliud, videtur esse perfectius. Sed spes videtur se habere ex additione ad caritatem: nam caritatis obicctum est bonum, spei autem obicctum est bonum arduum. Ergo spes est excellentior caritate.

* Vctk 15.
Sed contra est quod dicitur I *ad Cor.* xm ♦ *J/mor horum est caritas.*

Respondeo dicendum quod, cum bonum in humanis actibus attendatur secundum quod regulantur debita regula, necesse est quod virtus humana, quae est principium bonorum actuum, consistat in attingendo humanorum actuum regulam. Est autem duplex regula humanorum actuum, ut supra * dictum est. scilicet ratio humana et Deus: sed Deus est prima regula, a qua etiam humana ratio regulanda est. Et ideo virtutes theologicae, quae consistunt in attingendo illam regulam primam, eo quod earum obicctum est Deus, excellentiores sunt virtutibus moralibus vel intellectualibus, quae consistunt in attingendo rationem humanam. Propter quod oportet quod etiam inter ipsas virtutes theologicas illa sit potior quae magis Deum attingit. Semper autem id quod est per se magis γ est eo quod est per aliud. Fides autem et spes attingunt quidem Deum secundum quod cx ipso provenit nobis vel cognitio veri vel adeptio boni: sed caritas attingit ipsum Deum

ut in ipso sistat, non ut ex eo aliquid nobis proveniat. Et ideo caritas est excellentior fide et spe; et per consequens omnibus aliis virtutibus. Sicut etiam prudentia, quae attingit rationem secundum se, est excellentior quam aliae virtutes morales, quae attingunt rationem secundum quod ex ea medium constituitur in operationibus vel passionibus humanis.

Ad primum ergo dicendum quod operatio intellectus completur secundum quod intellectum est in intelligente: et ideo nobilitas operationis intellectualis attenditur secundum mensuram intellectus. Operatio autem voluntatis, et cuiuslibet virtutis appetitivae, perficitur in 4 inclinatione appetentis ad rem sicut ad terminum. Ideo δ dignitas operationis appetitivae attenditur secundum rem quae est obicctum operationis. Ea autem quae sunt infra animam nobiliori modo sunt in anima quam in seipsis, quia unumquodque est in aliquo per modum eius in quo est, ut habetur in libro *de Causis* quae vero sunt supra animam nobiliori modo sunt in seipsis quam sint in anima. Et ideo eorum quae sunt infra nos nobilior est cognitio quam dilectio: propter quod Philosophus, m X *Ethic.* * praetulit virtutes intellectuales moralibus. Sed eorum quae sunt supra nos, et praecipue dilectio Dei cognitioni praefertur. Et ideo caritas est excellentior fide.

Ad secundum dicendum quod fides non operatur per dilectionem sicut per instrumentum, ut dominus per servum; sed sicut per formam propriam. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod idem bonum est obicctum caritatis et spei: sed caritas importat unionem ad illud bonum, spes autem distantiam quandam ab eo. Et inde est quod caritas non respicit illud bonum ut arduum sicut spes: quod enim iam unitum † est non habet rationem ardui. Et ex hoc apparet quod caritas est perfectior spe.

a) *ct.* – *quia* Pa.
dilectionem. – *caritatem* P.
γ) *mafit.* – *maint* PpG.
δ) *in.* – *ex* Pa, om. D.

<) *Idea.* – *El idea* CG.
ζ, *dilectio Del.* – *1V/ dilectio* λ.
η) *unitum.* – *unum* PD, *habitu* nuren K.

Commentaria Cardinalis Caietani

I
N articulo sexto, omisso quinto, adverte quod, ut iam praedictum est -, virtutes theologicae respiciunt Deum ut obicctum ad quod tendunt, et ei innituntur ut rationi formali qua tendunt. Et Auctor modo hinc, modo illinc de eis iudicat, secundum diversa propositu. In praesenti siquidem quaestione iudicat de eis inquantum innituntur Deo ut rationi formali. Et quia fides, ut sic, credit Deo revelanti, spes innititur Deo uuxilianti, caritas autem adhaeret Deo quia bonus est in se; ideo caritatem excellere ceteras virtutes recte concluditur, absque ulla controversia ad supradictu: ut facile patet cx distinctione huc et applicatione ad singula.

II. In responsione ad primum in eodem sexto articulo adverte quod, quia comparationes intelliguntur ceteris paribus, proptercu Auctor, cum vellet dicere quod eorum quae sunt supra nos dilectio cognitioni praefertur, non dixit hoc nisi cum additione, scilicet, *et praecipue dilectio Dei*. Videbat siquidem quod dilectio Dei et substantiarum immaterialium qualis potest per naturalia sola haberi, non praefertur simpliciter virtuti intellectuali quae est sapientia, et hoc quin non est virtus: sed dilectio Dei de qua est sermo, quae scilicet est cx caritate, quia cantus est virtus. Iam cetera sunt paria, et comparatio est inter virtutes. Ideo

* Art.), qu.xiii, rt I.

l

j

g

QUAESTIO XXIII, ARTICULUS VII

praefertur virtutibus omnibus perficientibus nd cognoscendum Deum. Et ud hoc insinuandum videtur Auctor appo-
suisse ilb verba. Quamvis etiam si non apposuisset, sub-
intelligcrctur *citeris paribus*.

Et intcllige hacc dc cognitione ct intellectione vine, ubi
dilectio ad Deum in scipso. cognitio autem ♦ Deum in no-
bis per speciem attingit. In patria autem secus est, ubi tam
visio quam dilectio Deum secundum se attingit.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM SINE CARITATE POSSIT ESSE ALIQUA VERA VIRTUS

P II--., qu. IXV. art. », 4; HI dut. xtvii, qu. U, xrt. 4, qu 3, ad 3.

¶g jBiÊppī SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
V&XKr s'ne car*talc po^sR esse aliqua vera vir-
tus. Virtutis enim proprium est bonum
^<◀◀■^^^actum producere. Sed illi qui non ha-
bent caritatem faciunt aliquos bonos actus: puta
dum nudum vestiunt, famelicum · pascunt et si-
milialia operantur. Ergo sine caritate potest esse
aliqua vera virtus.

. Praeterea, cantas non potest esse sine fide:
procedit enim *cx fide non fida*, ut .Apostolus
dicit. I *Tim.* i * Sed in infidelibus potest esse
vera castitas, dum concupiscentias cohibent; et
vera iustitia, dum recte indicant. Ergo vera virtus
potest esse sine cantate.

3. Praeterea. scientia et ars quaedam virtutes
sunt, ut patet in VI *Ethic.* Sed huiusmodi in-
veniuntur in hominibus peccatoribus non habentibus
caritatem. Ergo vera virtus potest essu sine caritate.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I *ad*
Cor. xtn : Si *distribuero in cibos pauperum om-
nes facultates meas, d si tradidero corpus meum*
ita ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil
mihi prodest. Sed virtus vera multum prodest:
secundum illud *Sap.* vm * *Sobrietatem ct iusti-*
tiam docet, prudentiam ct virtutem. quibus in vita
nihil est utilius hominibus. Ergo sine caritate vera
virtus esse non potest.

Respondeo dicendum quod virtus ordinatur ad
bonum, ut supra * habitum est. Bonum autem
principaliter est finis: nam ea quae sont ad fi-
nem non dicuntur bona nisi in ordine ad finem.
Sicut ergo duplex est finis, unus ultimus et alius
proximus, ita etiam est duplex bonum: unum
quidem ultimum et aliud proximum et particu-
lare, Ultimum quidem et ¶ principale bonum ho-
mjnjs csl Oei fruitio, secundum illud Psalm. *Mihi*
adhaerere Deo bonum est: et ad hoc ordinatur
homo per caritatem. Bonum autem secundarium
et quasi particulare hominis potest esse duplex:
unum quidem quod est vere bonum, utpote or-
dinabile, quantum est in se. ad principale bonum,
quod est ultimus finis; aliud autem est bonum ap-
parens et non verum. quia abducit a finali bono.

Sic igitur patet quod virtus vera simpliciter est
iUa quae ordinat ad principale bonum hominis;
gjcūt etiam Philosophus, in VII *Physic.* ♦ dicit

quod virtus est *dispositio perfecti ad optimum*.
Et sic nulla vera virtus potest esse sine caritate. -
Sed si accipiat^r virtus secundum quod est in
ordine ad aliquem finem particularem, sic potest
aliqua virtus dici sine caritate, inquantum ordi-
natur ad aliquod particulare bonum.

Sed si illud particulare bonum non sit verum
bonum, sed apparens, virtus etiam quae est m or-
dine ad hoc bonum non erit vera virtus, sed falsa
similitudo virtutis: sicut *non est vera virtus avaro-
rum prudentia, qua excogitant diversa genera lu-
cellorum"*; *et avarorum iustitia, qua gravium da-
mnarum metu contemnunt aliena; et avarorum*
temperantia, qua luxuriae, quoniam sumptuosa
est, cohibent appetitum; et avarorum fortitudo, qua.
*ut ait Horatius ** ◀ *per mare pauperiem fugiunt,*
per saxa, per ignes >. ut Augustinus dicit, in IV
lib. *contra Julian.* * - Si vero illud · bonum parti-
culare sil verum bonum, puta conservatio civitatis
vel aliquid huiusmodi, erit quidem vera virtus,
sed imperfecta, nisi referatur ad finale et perfe-
ctum bonum. Et secundum hoc simpliciter vera
vinus sine caritate esse non potest.

Ad primum ergo dicendum quod actus alicuius
caritate carentis potest esse duplex. Unus quidem
secundum hoc quod caritate caret: utpote cum
facit aliquid in ordine ad id per quod caret ca-
ritate. Ei talis actus semper est malus; sicut Au-
gustinus dicit, in IV *contra Julian.* quod actus
infidelis, inquantum est infidelis, semper est pec-
catum; etiam si nudum operiat vel quidquid aliud
huiusmodi faciat, ordinans ad finem suae infi-
delitatis. - Alius autem potest esse actus carentis
caritate non secundum id quod caritate caret,
sed secundum quod habet aliquod aliud donum
Dei, vel fidem vel spem, vel etiam naturae bo-
num. quod non totum per peccatum tollitur, ut
supra * dictum est. Et secundum hoc sine cari-
(ate potest quidem esse aliquis actus bonus ex
suo genere: non tamen perfecte bonus, quia de-
est debita ordinatio ad ultimum finem.

Ad secundum dicendum quod, cum finis se habeat
in agibilibus sicut principium in speculativis
sicut non potest esse simpliciter vera scientia si
desit recta aestimatio de primo et indemonstrabili
principio; itu non potest esse simpliciter vera ju-
stitia aut vera castitas si desit ordinatio debita

◀) /amdicum. - ciuricntem A.
p) ultimum. - et univcrtale addunt Ivi.
y) et. - Om. PG.
i) lucellorum. - loculorum I.sx., (acularum margo x, locellorum cd.
a cx cctcri ÷xcept am; pro nictu contemnunt aliena, meta (merita C,
metui Ga, metu rapinam I, «pnt. vte. F) contemnunt alienarum ialie-

narum CDGKx k jJ «xlkca ct 4; pro quaiam lumptuasa, quae in
lumptueua ABCEFHpx, quae lumptuou PDII.a, quae m fumptuoelit
Gix, quae in (in om. »K) lumptuata cauta K, in (quae in j lumptuoia
1»; post Iloratiui P addit //>. / Fpittolarum.
t) illuJ. - aliud AREFU pC ct x, aliquod DGIKI-,
z) ipeculativit, - tpcculahlibtn P.i.

ad finem, quae est per caritatem, quantumeumque aliquis se recte circa alia habeat.
Ad tertium dicendum quod scientia et ars de sui ratione important ordinem ad aliquod parti-

culare bonum, non autem ultimum finem humanae vitae, sicut virtutes morales, quae simpliciter faciunt hominem bonum, ut supra * dicluin est. Et ideo non est similis ratio.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo .septimo adverte hic discrete quid in rc, et quid in sermonis ratione sentiendum sit, ne apud philosophos et mundi huius sapientes risum excites. Secundum rem quidem absque caritate esse possunt in homine absolute considerato verae virtutes, et perfectae perfectione requisita nd virtutem humanam. Sed quoniam quilibet artifex iudicare debet secundum proprias sui generis causas, medicus quidem secundum humores, astrologus secundum astra, etc.; inde diversa est ratio sermonis apud theologos et alios. Theologus siquidem, cuius obiectum est Deus, et hominem bonum constituit solum in ordine nd finem ultimum simpliciter, qui est obiectum caritatis, distinguendo dicit quod perfectio virtutis est duplex, in genere et simpliciter; et quod sine caritate et fide etiam sunt virtutes perfectae in genere, sed non simpliciter. Philosophus autem. qui hominem bonum constituit in ordine ad ultimum finem naturalem, nec superiorem novit finem, virtutes humanas sine fide et caritate veras et perfectas virtutes simpliciter dicit. Nec propterea contradicunt: sed imperfecta notitia philosophiae de hominis bonitate in causa est. Quod enim philosophus vocat perfectum simpliciter, quia non est cius

altio rem finem considerare, theologus vocat perfectum in genere et imperfectum simpliciter, quia cius est altio rem finem considerare. Et si haec bene notaveris, et sciveris applicare, cum reverentia suscipies dicta theologorum, et philosophos non spernes.
II. In eodem articulo, tam in responsione ad primum quam in responsione ad secundum, cave ne fallaris ex eo quod dicitur, scilicet: 67/ie *curitate deestdebita ordinatio ad finem ultimum*. Si namque debita ordinatio deficit, actus non solum est imperfectus, sed mulus: privatio siquidem boni debiti malum constituit. Cave, inquam: quoniam non est sermo de ordinatione debita actui ad hoc quod sit bonus moraliter, sed ud hoc quod sit bonus simpliciter, idest ad vitam actemnm. Et propterea huiusmodi privatio non constituit actum malum moraliter, sed non bonum simpliciter. Et pro tempore quo obligat praeceptum caritatis, constituit etiam malum; privatio siquidem boni debiti quando, sicut, etc., oportet, constituit vere rationem mali. Sed hoc est extra propositum ubi absolute, et non pro tali tempore quaestio est.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM CARITAS SIT FORMA VIRTUTUM

11 dist. xxv>, art. 4, id 3; III, diet, nut, qu. 111. in. 1, qu 1; di nvu, qu. 11, ah. 4, qu J; *Di Vcrit.*, qu. xnr, in. 5; /K lfa/o, qu. vm, ft. 5; *Dr Virtut.*, qu. 11, in. 3.

Sed ^{/feV1} OCTAVUM SIC PROCEDITUR. VidetUf quod ©Jo. caritas non sit forma virtutum. Forma jEweenim alicuius rei vel est exemplaris. *^eL^vel est essentialis. Sed cantas non est forma exemplaris virtutum aliarum: quia sic oporteret quod aliae virtutes essent eiusdem speciei cum ipsa. Similiter etiam non est forma essentialis aliarum virtutum; quia non distingueretur ' ab aliis. Ergo nullo modo est forma virtutum.

2. Praeterea, caritas comparatur ad alias virtutes ut radix et fundamentum: secundum illud *Ephes*, m * *hi caritate radicati et fundati*. Radix autem vel fundamentum non habet rationem formae, sed magis rationem materiae: quia est prima pars in generatione. Ergo caritas non est forma virtutum.

3. Praeterea, forma et finis et efficiens non incidunt ? in idem numero, ut patet in II *Physic*. Sed caritas dicitur finis et mater virtutum ♦ Ergo non debet dici forma virtutum.

Sed contra est quod Ambrosius * dicit caritatem esse formam virtutum.

Respondeo dicendum quod in moralibus forma actus attenditur principaliter ex parte finis: cuius ratio est quia principium moralium actuum est voluntas, cuius obiectum et quasi forma est finis.

Semper autem forma actus consequitur formam agentis. Unde oportet quod in moralibus id quod dat actui ordinem ad finem γ, det ei et formam. T Manifestum est autem secundum praedicta * quod 9 Art. p** 1 per caritatem ordinantur actus omnium aliarum virtutum ad ultimum finem. Et secundum hoc ipsa dat formam actibus omnium aliarum virtutum. Et pro tanto dicitur esse forma virtutum ♦ ** nam et ipsae virtutes dicuntur in ordine ad actus formatos.

An primum ergo dicendum quod caritas dicitur esse forma aliarum virtutum non quidem exemplantur aut essentialiter, sed magis effective: inquantum scilicet omnibus formam imponit secundum modum praedictum *. ' b

Ad secundum dicendum quod caritas comparatur fundamento et radici \$inquantum ex ea sustentantur et nutriuntur omnes aliae virtutes: et non secundum rationem qua fundamentum et radix habent rationem causae materialis.

Ad tertium dicendum quod caritas dicitur finis aliarum virtutum ' quia omnes alias virtutes ordinat ad finem suum. Et quia a mater est quae in se concipit ex alio, ex hac ratione dicitur mater aliarum virtutum, quia ex appetitu finis ultimi concipit actus aliarum virtutum, imperando ipsos.

3) *distingueretur*. – *distinguerentur* ABDEFIpk et a, *distinguitur* HL.
incidunt. – *coincidunt* Pa.

γ) *ad jtnesn*. – Om. AIICFFGIIIKI.KJ.
3) *quia*. – *quod* D; pro *quae, quia* BCEFHKL-κxη, om. G; post *hac* ABCDEI GHKI.Kha .iJJimt *autem*.

Commentaria Cardinalis Caietani

^{< r i u} ^{nsagnt. aum.} In articulo octavo adverte quod virtutes aliae, ut ex supradictis constat, dupliciter sumi possunt. Primo, ut sunt virtutes in proprio genere. Et sic caritas non est carum forma: sed respectu moralium prudentia est sicut forma; respectu intellectualium nullam, proprie loquendo, scio formam. – Alio ergo modo sumuntur ut sunt virtutes simpliciter apud theologum. Et sic, quia habent quod sint virtutes in ordine ad actus formatos, ut in littera dicitur; et formatio est ex caritate ordinante omnium virtutum actus in finem ultimum simpliciter: ideo caritas est forma

virtutum. Unquam constituens eas in CMC virtutis simpliciter. Non solum igitur caritas informat collectivè quia imperat et ordinat (huc enim commune est omni imperanti et ordinanti): sed quia participatio passiva imperii et ordinationis suae est velut forma constituens actus alios in esse virtuoso simpliciter; ab hac enim participatione actus aliarum virtutum dicuntur et sunt formati. Et hoc est proprium caritatis. Et hoc intendebat Auctor; et sequitur ex antedictis.

QUAESTIO VIGESIMAQUARTA

DE CARITATIS SUBIECTO

IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA

* C. qu. xxiii, IntnJ
Deinde considerandum est de caritate in com-
paratione ad subicctum *
Et circa hoc quaeruntur duodecim.
Primo: utrum caritas sit in voluntate tanquam
in subiccto.
Secundo: utrum caritas causetur in homine
ex actibus praecedentibus, vel ex infusione
divina.
Tertio: utrum infundatur secundum capacita-
tem naturalium.
Quarto: utrum augeatur in habente ipsam.

Quinto: utrum augeatur per additionem.
Sexto: utrum quolibet actu augeatur.
Septimo: utrum augeatur in infinitum.
Octavo: utrum caritas viae possit esse per-
fecta.
Nono: de diversis gradibus caritatis.
Decimo: utrum caritas possit diminui.
Undecimo: utrum caritas semel habita possit
amitti.
Duodecimo: utrum amittatur per unum actum
peccati mortalis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VOLUNTAS SIT SUBIECTUM CARITATIS

1^a II°, qu. i.v/, art. 6; 111 *Sent.*, diit. xivii, qu. n, art. 3; *De Mrtut.*, qu. ff arL 5.

SIC proceditur. Videtur quod
voluntas non sit subicctum caritatis.
Caritas enim amor quidam est. Sed
* lib. II, cap vi», n. 4. ***amor.** secundum Philosophum est in
concupiscibili. Ergo et caritas est in concupisci-
bili, et non in voluntate.
2. Praeterea, caritas est principalissima virtu-
• Qu.xiUL «rl.O tum, ut supra * dictum est. Sed subicctum vir-
tutis est ratio. Ergo videtur quod caritas sil in
ratione, et non in voluntate.
3. Praeterea, caritas se extendit ad omnes
• Ver» μ. actus humanos: secundum illud I *ad Cor.* ult. *
Omnia vestra in caritate Jiant. Sed principium
humanorum actuum est liberum arbitrium. Ergo
videtur quod caritas maxime sit in libero arbi-
trio sicut in subiccto, et non in voluntate.
Sed contrRX est quod obiectum caritatis est
bonum, quod etiam est obicctum voluntatis. Ergo
caritas est in voluntate sicut in subiccto.
Respondeo dicendum quod, cum duplex sit
• Qu. LXCK.Ut.J appetitus, scilicet sensitivus et intellectivus, qui
dicitur voluntas, ut in Primo * habitum est;
ultriusque obiectum est bonum, sed diversimo-
• D. 8! de *. Nam obicctum appetitus sensitivi est bo-
num per sensum apprehensum: obicctum vero
appetitus intellectivi, vel voluntatis, est bonum
sub communi ratione boni * prout est appre-
• l>, ».'9. hensibile ab intellectu N Caritatis autem obic-
• b. Sjo. ctum non est aliquod bonum sensibile, sed bo-
num divinum, quod solo intellectu cognosci-
tur. Et ideo caritatis subicctum non est appeti-

tus sensitivus, sed appetitus intellectivus, idest
voluntas.

'.!

Ad primum ergo dicendum quod concupiscibilis
est pars appetitus sensitivi, non autem appetitus
intellectivi, ut in Primo * ostensum est. Unde
amor qui est in concupiscibili est amor sensitivi "L *
boni. Ad bonum autem divinum, quod est intel-
ligibile, concupiscibilis se extendere non potest,
sed sola voluntas. Et ideo concupiscibilis subte-
ctum caritatis esse non potest.

Ad secundum dicendum quod voluntas etiam,
secundum Philosophum, in 111 *de Anima* * in ra-
tione est. Et ideo per hoc quod caritas est in vo-
luntate non est aliena a ratione. Tamen ratio non
est regula caritatis, sicut humanarum virtutum:
sed regulatur a Dei sapientia, et excedit regulam
rationis humanae, secundum illud *Ephes*, 111 *
supereminentem scientiae caritatem Christi. Unde
non est in ratione neque sicut in subiccto, sicut
prudencia: neque sicut in regulante, sicut iustitia
vel temperantia; sed solum per quandam affini-
tatem voluntatis ad rationem.

Ad tertium dicendum quod liberum arbitrium
non est alia potentia a voluntate, ut in Primo *
dictum est. Et tamen caritas non est in voluntate
secundum rationem liberi arbitrii, cuius actus est
eligere: *electio enim est eorum quae sunt ad fi-
nem, voluntas autem est ipsius finis.* ut dicitur in
111 *Ethic.* * Unde caritas, cuius obiectum est linis
ultimus, magis debet dici esse in voluntate quam
in libero arbitrio.

• Qu u»»-*

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CARITAS CAUSETUR IN NOBIS EX INFUSIONE

111 Q»wf. flent.. cap. rtj De duob. AŸd<r. Carit, de-, Pedo-:..

Sed secundu sic proceditur. Videtur quod cantas non causetur in nobis ex infusione. Illud enim quod est commune omnibus creaturis, naturaliter hominibus inest. Sed sicut Dionysius dicit, in iv cap. *de Div. Num.*, * *omnibiis diligibile el amabile est bonum divinum*, quod est obiectum caritatis. Ergo caritas inest nobis naturaliter, et non ex infusione.

2. Praeterea, quanto aliquid est magis diligibile, lanto * facilius diligi potest. Sed Deus est maxime diligibilis: cum sit summe bonus. Ergo facilius est ipsum diligere quam alia. Sed ad alia diligenda non indigemus aliquo habitu infuso. Ergo nec etiam ad diligendum Deum.

3. Praeterea, Apostolus dicit, l *ad Fññl.1* *Finis praecepti esi caritas de corde bono & et conscientia pura et fide non ficta*. Sed haec tria pertinent ad actus humanos. Ergo caritas causatur in nobis ex actibus praecedentibus, el non ex lntusione.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *Fom. v* * *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, caritas est amicitia quaedam hominis ad Deum fundata super communicationu l bcalitudinis aeternae. Haec autem communicatio non est secundum bona naturalia, sed secundum dona gratuita: quia, ut dicitur *Uom. vi* *φ, gratia Dei vita aeterna*. Unde ct ipsa caritas facultatem naturae excedit. Quod autem excedit naturae facultatem non potest esse neque naturale neque per potentias naturales acquisitum: quia effectus natu-

ralis non transcendit suum causam. Unde caritas non potest neque naturaliter nobis inesse, neque per vires naturales est l acquisita, sed per infusionem Spiritus Sancti ♦, qui est amor Patris et Fili, cuius participatio in nobis est ipsa caritas creata sicut supra * dictum est.

Ad primum tRG0 dicendum quod Dionysius ioquitur de dilectione Dei quae fundatur super communicatione naturalium bonorum, et ideo naturaliter omnibus inest. Sed cantas fundatur super quadam communicatione supernatural!. Unde non csl similis ratio.

An svc.tsdum dicendum quod sicut Deus secundum se est maxime cognoscibilis, non tamen nobis. propter delectum nostrae cognitionis, quae kpendet a rebus sensibilibus; ita etiam Deus in »e est maxime diligibilis inquantum est obiectum beatitudinis, sed hoc modo non est maxime diligibihs a nobis, propter inclinationem affectus nostri ad visibilia bona. Unde oportet: quod ad Deum hoc modo maxime diligendum nostris cordibus caritas infundatur.

Ad il hiiu dicendum quod cum caritas dicitur in nobis procudere c.v *corde bono et conscientia pura η et fide non fetaf* hoc referendum est ad actum caritatis, qui ex praemissis excitatur. Vel etiam hoc dicitur quia huiusmodi actus disponunt hominem ad recipiendum caritatis infusionem λ - Et similiter etiam dicendum est de eo quod Augustinus dicit *, quod *timor introducit caritatem*: ct de hoc quod dicitur in Glossa * Farctu. Matth. i * quod *fides generat spem, ct spes ' caritatem*.

s) *tanin.* - Qm. codice-.
p) *bono.* - Om. BEHpC, *puro* Pm.; pru *pura. bona* P»; dr. *rt.*
γ) *communicationem.* - *communications* D.
δ) *est.* - esse I; *est acquisita* om. II.
i) *creata.* - *causata* PUDa. *data* II. om. G.
O *oportet, - patet* codkc» ct *a*; onlc *uoitris cordibui* addunt *oportet ut* I, *neccsse esi quod* G, *oportet quod* K. *urcate at ul* «jt, po»t

I eadem *oportet ut* »C, *nccrw etiam quod* D. P lqpta *Cndc patet quod ad Drum maxrmc Ji/pendum hoc mado ncccmc vi quod nostril cordibut etiam caritas infindatur.*
ij) *bono...* *pura.* - *pwro.~ bona* P.
o) *infusionem.* - *aversionem* ABEFpGs, *cjfusionem* pK, *adversio-icm* L.
q *spes.* - Om. P.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CARITAS INFUNDATUR SECUNDUM QUANTITATEM ^ATURALIUM

Part. I, qu. un, irt. 6; IU, qu. i.tix. art. 8, jd 3; l *Sent.* dliu xvn, qu. », m. H. dUu ui, part. I, Exp. li«.', III. did. XXXI. qu. i, art. 4. qu 1; Z)< *l~rtut.* qu. u, art. 7, ad 9; *Jn Sfattll*, cap. xxv.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod caritas infundatur secundum quantitatem 2 ni|l«ralium. Dicitur enim Matth. t c x v * quod *dedit unicuique secundum propriam virtutem*. Sed caritatem nulla virtus praecedit in homine nisi naturalis: quia sine caritate nulla est virtus, ut dictum est *. Ergo se-

cundum capacitatem β virtutis naturalis infunditur homini caritas a Deo.

2. Praeterea, omnium ordinatorum ad invicem secundum proportionatur primo: sicut videmus quod in rebus materialibus 7 forma proportionate materiae, et in donis gratuitis gloria proportionatur gratiae. Sed caritas, cum sit per-

a) *quantitatem.* - *capacitatem* PK& ct *a, quantitatem vel sapa citatem* I.

capacitatem. - *caritatem* ABEHl.pC, *quantitatem* PDGtC cl *a*; I at. *quantitatem* m&r\$o E, uel *capacitatem* Q
p) *matertahbM.* - *naturoli hu* PIXIHm.

factio naturae, comparatur ad capacitatem naturalem sicut secundum ad primum. Ergo videtur quod caritas infundatur secundum naturalium capacitatem.

3. Praeterea, homines et angeli secundum eandem rationem caritatem participant d: quia in utrisque est similis beatitudinis ratio, ut habetur Matth. xxii ., et Lue. xx **. Sed in angelis caritas et alia dona gratuita sunt data secundum capacitatem naturalium; ut Magister dicit, m dist. II lib. *Sent.* Ergo idem etiam . videtur esse in hominibus.

Sed contra est quod dicitur Ioan, ni *: *Spiritus ubi vult spirat*; et l *ad Cor.* xn *: *Haec omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Ergo caritas datur non secundum capacitatem naturalium, sed secundum voluntatem Spiritus . sua dona distribuentis

Respondeo dicendum quod uniuscuiusque : quantitas dependet a propria causa rei: quia universalior causa effectum maiorem producit. Caritas autem, cum superexcedat proportionem naturae humanae, ut dictum est non dependet ex aliqua naturali virtute, sed ex sola gratia Spiritus Sancti eam infundentis. Et ideo quantitas caritatis non dependet ex conditione naturae vel ex capacitate naturalis virtutis, sed solum ex voluntate Spiritus Sancti distribuentis sua dona prout vult. Unde et Apostolus dicit, *ad Ephes*, iv .: *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.*

Ah primum ergo dicendum quod illa virtus secundum quam sua dona Deus dat unicuique, est dispositio vel praeparatio praecedens, sive conatus gratiam accipientis. Sed hanc etiam dispositionem vel conatum praevenit Spiritus Sanctus, movens mentem hominis vel plus vel minus secundum suam voluntatem. Unde et Apostolus dicit, *ad Coloss.* i ♦ *Qui dignos nos fecit in partem † sortis sanctorum in lumine.*

Ad secundum dicendum quod forma non excedit proportionem materiae, sed sunt eiusdem generis. Similiter etiam gratia et gloria ad idem genus referuntur: quia gratia nihil est aliud quam quaedam inchoatio gloriae in nobis. Sed caritas et natura non pertinent ad idem genus. Et ideo non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod angelus est naturae * intellectualis, et secundum suam conditionem competit ei ut totaliter feratur in omne id in quod fertur, ut in Primo . habitum est. Et ideo in superioribus angelis luit maior conatus et ‘ ad bonum in perseverantibus et ad malum in cadentibus. Et ideo superiorum angelorum persistentes facti sunt meliores et cadentes facti sunt peiores aliis. Sed homo est rationalis naturae, cui competit esse quandoque m potentia et quandoque in actu. Et ideo non oportet quod feratur totaliter in id in quod fertur; sed eius qui habet meliora naturalia pntest esse minor conatus, et e converso. Et ideo non est simile.

t) caritatem participant. – caritate participant ABI Hin. participant beatitiniitum Ea.

.) etiam. – Om. FGa.

ζ) – rei addunt Pd. – P«» univerialiur, mrtuotiar K. cui a K «ddit et mltlfar.

η) partem. – parte Da; pro tanc̃ti AU£FKpC, forti» /anc̃ti I,

fj r/ pn, iocic̃tatU et tn, om. Da: in om. AID FHpCK << <; L legit /anc̃ti tuo /anc̃to lumine.

oi naturae. – et naturae ABEFH pCn. – Pro feratur, referatur AOEFGHIKlpC cl ua,

i) et. – On). PC Kpn cl a.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio quaestionis vigcsimacuartac, omissis duobus primis, dubium occurrit simpliciter et ad hominem. Nam Auctor in l *Sent.*, dñt. xvii» qu. i. art. J, mensurat caritatem secundum conatum recipientium. Et ratio dictat quod, cum caritas infundatur a Deo in creatum rationali, ex parte utriusque, scilicet agentis et recipientis, mensuretur. Auctor autem in corpore articuli solam Dei voluntatem mensuram caritatis ponit.

Ad evidentiam huius scito quod dupliciter assignari potest causa quantitatis caritatis: scilicet simpliciter; et ex suppositione. Si quaeritur causa simpliciter, sic est sola voluntas Dei *dividens Singulfc prout vult*.* Si quaeritur causa ex suppositione voluntatis divinae tanquam aequaliter se habentis ad infusionem gratiae, sic causa quantitatis est conatus seu dispositio proxima.

Declaro singula. Quod enim causa simpliciter quantitatis curitatis tit sola voluntas divina, probatur in littera ex eo quod caritas excedit totam naturae virtutem, et consequenter omnem eius conatum et dispositionem. In cuius signum, infimae naturae, scilicet humanae, et etiam in anima secundum naturalem conditionem proportionate corpori imperfecto, quale est feminei sexus. dedit Deus maiorem caritatem quam supremo angelo: tam enim anima Christi quam beatae Virginis beatior est essentialiter omnibus angelis. Amplius, conatus ipse, cui commensururi ex pane recipientis dicitur caritas, non est condistineta causa contra voluntatem Dei ui est gratiae causa simpliciter, sed ex parte ipsius divinae voluntatis sc tenet: ut in responsione

ad primum Auctor dicit et probat, quia Spiritus Sanctus, causans caritatem, dignificat quoque receptivum plus et minus prout causare intendit caritatem, iuxta Apostoli doctrinam albtam in littera – Quod autem, supposito divina voluntate tanquam aequaliter se habente ad infusionem caritatis, ex parte dispositionis proximae seu conatus attendatur quantitas caritatis, manifestum est, – Et quia altius est iudicium secundum causam simpliciter quam secundum causam ex suppositione, ideo Auctor, scipso doctior, hoc in loco quanrificavit caritatem ex causa simpliciter, qui in l *Sent*, quantilicnrat eam ex causa ex suppositione.

Nec est serum quod ratio dictet in creatione novi ordinis rerum quantitatem creaturarum rerum mensurari debere secundum receptiva: quamvis hoc habeat locum in actione dependentium a receptivis, vel coaptatorum naturaliter eisdem. ut est de anima rationali respectu materiae et aliorum naturalium. Caritas siquidem .id *novae creaturae* * ordinem spectat. Et ideo, simpliciter loquendo, tam ipsius infusio quam dispositio ad eam, inquantum est dispositio ad eam. ad unam et eandem causam spectat, quae est causa caritatis simpliciter, quae est divina voluntas.

Et haec est veni et formalis decisio. Cum autem audiveris aut videris distinguente Deum ex una, cl dispositiones nostras ex altera parte causas, ut Deo tribuatur id quod solus fecit, nobis autem id quod per nox laciť, non contendes; sed memento apostolicac sententiae; l\<ui *alta sapientes, sed humilibus consentientes* .

11. In responsione ad tertium in eodem articulo dubium

* Ver.
– Vce.

r Veii. ».

* l cr«. it.

An. pmc<d.

* ViA. arg.
coalra.

➔ °

n

,

* u
,cnL »>

***.

occurrit triplex ad hominem. Primo, quomodo in angelis caritas fuit secundum conatum: cum, apud Auctorem *, angeli fuerint creati in gratia, et non fuerunt consecuti caritatem per aliquem conatum, ut in nobis adultis contingit?- Secundo, quomodo conatus accipientis caritatem est a Spiritu Sancto, ut in responsione nd primum dicitur: ct tomen in angelis quantitas conatus resolvitur in conditionem eorum naturalem hic in hac responsione? – Tertio, quomodo Auctor hic * docet quod carit03 secundum solam Dei voluntatem quanriikatur ct tamen in hac responsione concedit quod in angelis quantifiera est secundum eorum naturalia?

Ad primum horum dicitur quod quemadmodum in nobis adulti-», cum dc novo infunditur caritas, simul tempore e«t conatus, idest netus voluntatis vehemens in Deum, er caritas ipsa infunditur proportionum illi actui; ita in creatione angelorum simul tempore fuit eorum conatus et ipsius caritatis illum conatum informantis infusio. Et propterca sicut nobis adultis datur curitas secundum conatum simultaneuni, ita et in angelis. Differentia autem est dc conatu seu dispositione praecedente tempore in nobis ct angelis: quia in ei» non habet locum.

Ad secundum nutem dicitur quod conatus angelorum habet in se duos conditiones: una est quod sit totalis; altera est quod sit in finem talem, puta caritatis. Primum

commune fuit omnibus angeli» ct hoc resolvitur in conditionem naturae. Secundum proprium fuit quibusdam. Et per hoc secundum conatus ille erat dispositio propria ad caritatem: et ut sic, resolvitur in Spiritum Sanctum in responsione ad primum. Unde nulla est contraricta».

Ad tertium dicitur quod etiam in angelis caritas est quantificata secundum solam Dei voluntatem, per se loquendo. Per accidens enim est quod conatus proportionales angelorum praportionaliter dignificnti fini secundum dispositiones caritatis a Spiritu Sancto: potuisset enim, « voluisset. Spiritus Sanctus proportionales conatus dignificare ut essent duporitiones ad cnritalcu non proportionales, sed unum longe altius dignificarc quam proportionalius requirebat. Sed quia de facto sic credimus, ct rationabile est Spiritum Sanctum fecisse, distingui potest inter causam ct occasionem, seu causam remotam; et dici quod Auctor non recedit ab excellentia Btlte doctrinae quod vere causa propter quam quanrificatur caritas est soU voluntas Dei dignificans etiam illos conatus. Remota autem causa, seu occasio quantitatis proportionalis secundum naturalia in angelis est conditio naturalis: ex huc enim quod actus angelorum secundum excessum naturalium nati sunt obsequi Spiritui Sancto, ~~toceatur~~ ut Spiritus Sanctu dignificct eo» proponionaliter, El sic omnia consonant.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CARITAS AUGERI POSSIT

1° II-., qu m, sn. t. qa. tzvi, art. i; I Sent. d xvn, qu. u, Art. i; *Dc Malo*, qu. vn. srt. a; *Dc Victui.*, qn. t, ari. 11; IX, qu. n.

SI, QUARTUM SIC PROCEDITUR- Videtur quod caritas augeri non possit. Nihil enim angetur nisi quantum. Duplex autem esi quantitas: scilicet dimensiva, ci virtually Quarum prima caritati non convenit: cum sit quaedam spiritualis perfectio. Virtualis autem quantitas attenditur secundum obiecta, secundum quae caritas non crescit: quia minima caritas diligit omnia quae sunt ex cantate diligenda. Ergo caritas non augetur.

2. Praeterea, illud quod est in termino non recipit augmentum. Sed caritas esi in termino, quasi maxima virtutum existons et .summus amor optimi boni. Ergo caritas augeri non potest.

3. Praeterea, augmentum quidam motus est. Ergo quod augetur movetur. Quod ergo augetur essentialiter movetur essentialiter. Sed non movetur essentialiter nisi quod corrumpitur vel generatur. Ergo cantas non potest augeri essentialiter. nisi forte dc novo generetur vel corrumpatur: quod est inconueniens.

Sed contra est quod Augustinus dicit, *super Ioan.*, quod *caritas meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici* *.

Respondeo dicendum quod cantas viae potest augeri. Ex hoc enim dicimur esse viatores quod in Deum tendimus, qui est ultimus tinis nostrae beatitudinis. In hac autem · via tanto magis procedimus quanto Deo magis propinquamus, cui non appropinquatur passibus corporis, sed aliectibus mentis *. Hanc autem propinquitatem facit caritas: quia per ipsam mens Deo unitur. Et ideo de ratione caritatis viae est ut possit au-

geri *. si enim non posset augeri, iam cessaret · 0 viae processus. Et ideo Apostolus caritatem viam nominat, dicens i *ad Cor.* xu ·: *Adhuc excel· · ¶« p lentio rem viam robis demonstro.*

Ad primum ergo dicendum quod caritati non convenit quantitas dimensiva, sed solum quantitas virtualis. Quae non solum attenditur secundum numerum obectorum, ut scilicet plura vel pauciora diligentur: sed etiam secundum intensiorem actus, ut magis vel minus aliquid diligatur. Et hoc modo virtualis quantitas cantatis augetur.

Ad secundum dicendum quod caritas est m summo ex parte obiecti, inquantum scilicet eius obiectum est .summum bonum: et ex hoc sequitur quod ipsa sil excellentior aliis virtutibus, Sed non est omnis ? caritas in suixnno quantum ad intensionem actus.

Ad tertium * dicendum quod quidam dixerunt caritatum non augeri secundum suam essentiam, > sed solum secundum radicationem in subiecto, vel secundum fervorem. Sed hi propriam vocem ignoraverunt. Cum enim sit accidens, eius esse est inesse: unde nihü est aliud ipsam secundum essentiam augeri quam eam magis messe sublecto, quod est eam magis radicari in subiecto. Similiter etiam ipsa essentialiter est virtus ordinata ad actum: unde idem est ipsam augeri secundum ẽssentiam ct ipsam habere efficaciam ad producendum icr\entions dilectionis actum. Augetur ergo essentialiter non quidem ita quod esse incipiat vel esse desinat in subiecto, sicut obiectio ¶ procedit: sed ita quod magis in subiecto esse incipiat.

x) *autem.* – CHtffi pLipn dñam P. – Pro *propinquamus.* àppr. *pinquamut* CGIk.

µ) *Sed no» est amnis.* – Nan tamen est Pj.

Scumai: Tatou D. Thomas T. V.

¶1 oN'ectuu – illa mJuat Pλ. – NMt suheefo a »J4:t j, »u»-fis. Idem l» post NMgfl

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM CARITAS AUGEATUR PER ADDITIONEM

¶ ¶ qu. m, urt. : I *Seul.*, diM. xvn, qu. 11, jrt. 2; *Dc Virtut.*, qu. j, art. 11.

>> D QUINTUM SIC PROCEditUR. VidctUF quod caritas augeatur per additionem. Sicut enim est augmentum secundum quantitalem corporalem, ita secundum quantitatem virtualem. Sed augmentum quantitatis corporalis fit.pcr additionem: dicit enim Philosophus, ¶τ£' δβδ'χπi' *n * ^e ^en. ' » Qu°d *augmentum est praeexistenti magnitudini additamentum*. Ergo etiam augmentum caritatis, quod est secundum virtualem quantitatem, erit per additionem.

v«T.. i. 2. Praeterea, caritas in anima est quoddam spirituale lumen: secundum illud l loan, u *Qui diligit fratrem suum in lumine manet*. Sed lumen crescit in aere per additionem: sicut m domo lumen crescit alia candela superaccensa. Ergo etiam caritas crescit in anima per additionem.

• ¶rx io 3. Praeterea, augere caritatem ad Deum perlinet, sicut ct ipsam creare ∴ secundum illud II *ad Cor. lx* ∴ *Augebit incrementa frugum iustitiae vestrae*. Sed Deus primo infundendo caritatem aliquid facit in anima quod ibi prius non erat. Ergo etiam augendo caritatem aliquid ibi facit quod prius non erat. Ergo caritas augetur per additionem.

Sep contra est quod caritas est forma simplex. Simplex autem simplici additum non facit aliquid maius, ut probatur in VI *Physic.* ∴ Ergo caritas non augetur per additionem.

• Ci. Je Grw. rf Cor.lib.I.capji nem. ». ff. lert. rv; *Meta*. ^tys.hb. U. c. iv, », »8, »9, ».Th lib. III lccI, tu Respondeo dicendum quod omnis additio est alicuius ad aliquid. Unde in omni additione oportet saltem praeintelligerc distinctionem eorum quorum unum additur alteri, ante ipsam additionem. Si igitur caritas addatur caritati, oportet praesupponi caritatem additam ut distinctam a caritate cui additur: non quidem ex necessitate secundum esse, sed saltem secundum intellectum. Posset enim Deus etiam quantitatem corporalem augere addendo aliquam magnitudinem non prius existenlem, sed tunc creatam: quae quamvis prius non fuerit in rerum natura, habet tamen in se unde cius distinctio intelligi possit a quantitate cui additur. Si igitur caritas addatur caritati, oportet praesupponere, ad minus secundum intellectum, distinctionem unius caritatis ab alia.

Distinctio autem in formis est duplex: una quidem secundum speciem; alia autem secundum numerum. Distinctio quidem secundum speciem in habilibus est secundum diversitatem obtectorum: distinctio vero secundum numerum est secundum diversitatem subiecti. Potest igitur contingere quod aliquis habitus per additionem augeatur dum extenditur ad quaedam obiecta ad quae prius se non extendebat: et sic augetur

scientia ? geometriae in eo qui de novo incipit scire aliqua geometricalia quae prius nesciebat. Hoc autem non potest dici de caritate: quia etiam minima cantas se extendit ad omnia illa quae sunt ex curitate diligenda. Non ergo talis additio tn augmento caritatis potest intelligi praesupposita distinctione secundum speciem caritatis additae ad eam cui superadditur τ.

Relinquitur ergo, si fiat additio caritatis ad caritatem, quod hoc fit praesupposita distinctione secundum numerum, quae est secundum diversitatem subiectorum, sicut albedo augetur per hoc quod album additur albo: quamvis hoc augmento non fiat aliquid magis album. Sed hoc in proposito dici non potest. Quia subiectum caritatis non est nisi mens rationalis: unde tale caritatis augmentum fieri non posset nisi per hoc quod una mens rationalis alteri adderetur, quod est impossibile. Quamvis etiam si esset possibile tale augmentum, faceret maiorem diligentem, non autem magis diligentem. Relinquitur ergo quod nullo modo caritas augeri potest per additionem caritatis ad caritatem, sicut quidam ponunt.

Sic ergo caritas augetur solum per hoc quod subiectum magis ac magis participat caritatem: idest secundum quod magis reducitur in actum illius et magis subditur illi. Hic enim est modus augmenti proprius cuiuslibet formae quae intenditur: eo quod esse huiusmodi formae totaliter consistit in eo quod inhaeret susceptibili. Et ideo, cum magnitudo rei consequitur δ esse ipsius, formam esse maiorem hoc est eam magis inesse susceptibili: non autem aliam formam advenire. Hoc enim esset si forma haberet aliquam quantitatem cx seipsa, non per comparisonem ad subiectum. Sic l igitur et caritas augetur per hoc quod intenditur in subiecto. et hoc est ipsam augeri secundum essentiam: non autem per hoc quod caritas addatur caritati.

Ad primum ergo dicendum quod quantitas corporalis habet aliquid inquantum est quantitas: et aliquid inquantum est forma accidentalis. Inquantum est quantitas, habet quod sit distinguibilis secundum sirum vel ζ secundum numerum. Et ideo hoc modo consideratur augmentum magnitudinis per additionem; ut patet in animalibus. Inquantum vero est forma accidentalis, est distinguibilis solum secundum subiectum. Et secundum hoc habet proprium augmentum, sicut et aliae formae accidentales, per modum intensionis eius in subiecto: sicut patet in his quae rarefiunt, ut probat Philosophus \ in IV *Physic.* ∴ - Et similiter etiam scientia habet quantitatem, inquan-

«) *create*. - *cautarc* ADEfkr. *scientia*. - *in scientia* ABEEGHLpCKu; *in co* om. B. γ) *superadditur*, - *additur* PGa. - Pro *si, quod st* ct pro βi,βαi P. %» *consequitur*. - *consequatur* ¶ et τi, *sequitur* G. - Po>t *ipsius* Pα addunt *format*.

c) *Sic*. - *Sicut* AIU.Fplx. rj *vel*. - et PII. rj *probat Philosophus*. - *patet per Philosophum* G, *probat* Pj. - etiam om. Pa.

tum est habitus, ex parte obtectorum. Et sic augetur per additionem, inquantum aliquis plura cognoscit. Habet etiam quantitatem, inquantum est quaedam forma accidentalis, ex eo quod inest subiecto. Et secundum hoc augetur in eo qui certius eadem scibilia cognoscit nunc quam prius. – Similiter etiam et caritas habet duplicem quantitatem. Sed secundum eam quae est ex parte obiecti, non augclur, ut dictum est ♦ Unde relinquitur quod per solam intensionem augeatur.

An secundum dicendum quod additio luminis ad lumen potest intelligi in " aere propter diversitatem luminarium causantium lumen. Sed talis dis-

tinctio non habet locum in proposito: quia non est nisi unum luminare influens lumen curitatis.

An tertium dicendum quod infusio caritatis importat quondam mutationem secundum habere caritatem et non habere: et ideo oportet quod aliquid adveniat quod prius non fuit Sed augmentatio caritatis importat mutationem secundum minus aut magis» habere. Et ideo non oportet quod aliquid insit quod prius non infuerit sed quod magis insit quod prius minus inerat. Et hoc est quod facit Deus caritatem augendo: scilicet quod magis insit, et quod perfectius similitudo Spiritus Sancti participetur in anima.

fit in. – /j'r quoil intenditur in Poi.
1) infuit. – fuit BDFpKn, fuerit E.

i) minus aut tnagit. – minut ac tnapii d, fnon (mertat mutationem uJj mjifit et minui K, rf mittut Pa.
λ) infuerit. – fuerit Dlxpu, infuit «R.

Commentaria Cardinali.- Caiotani

TK articuli» quarto et quinto eiusdem vigerimaequartae quaestionis, in materia de intensione et remissione formarum, quin materia valde ambigua inter lut opiniones habetur, et mens Auctoris diversae interpretationi subessc videtur; absque multo sermone, ne moralis philosophiae terminos totaliter exisse videar, modum quo fit intendo et remissio in formis tangemus. Dicimus igitur quod opiniones diversae sunt: propterea quod quidam putnt lor-nnm habere latitudinem perfectionis; quidam vero putant formam non habere latitudinem perfectionis. Et horum quidam dicunt formam in indivisibili consulere; sed inesse ipsius, quo subiecto inest, latitudinem perfectioni habere; et secundum hoc nuendi intensionem et remissionem formarum; ita quod albe.io nunquam est intensior, sed album est intensius, proprie loquendo.

Opinantium autem formam habere perfectionis latitudinem. nlui putant in illa latitudine dari pane» successivas, ita quod albedo quae intenditur dividitur in partes successivo, sicut motus intensionis, et in termino manet albedo terminans partes praecedentes.

Alii autem putant in ilhi latitudine dari parte-, permanentes et distinctas inter ac: ita quod, adveniente una, non recedit tilia.

Alii autem putant in illa latitudine dari quasi partes seu gradus permanentes, sed non in actu, sed unum tantum in actu, reliquos in potentia. Et inter hos est differentia quae verbalis tantum videtur, dum quidam putant hoc convenire formae secundum se; quidam putnt hoc convenire formae in ordine ad subiectum. Sed quia forma accidentalis, quae sola intenditur et remittitur, secundum se habet ordinem ad subiectum, ut in littera dicitur; ideo idem dicitur in utraque opinione. Et quoniam haec ultima opinio est rationabilior, et omnes difficultate» accidente» in re solvere facile videtur, Pcripatctidsquac consentanea videtur, ideo cam declarare volumus: quam indubie constat esse sancti Thomae, ni fallor.

II. Scito igitur in primis quod quia, ut in litura dicitur, forma secundum suam essentiam habet quod insit, clurc latitudo formae secundum esse aut inesse et non secundum formae essentiam, ignorantia propriae vocis dicitur. Propter quod prima opinio excluditur.

Iudicium quoque de forma ex natura motus quo intensio iit, fallax invenitur. Quia manifeste patet lumen intendi et remitti absque partibus successivis: oportet autem universalem doctrinam facere de formis quae intenduntur. Propter quod secunda quoque opinio excluditur.

Partes autem aut gradus simul permanentes in actu distinctos in una et endem forma audire etiam erubescit schola peripatetica, quae didicit a suo Praeceptore * per netus et poicnlae naturam existentia in nliquo distinguere Et ex hoc tertia opinio refutatur.

Consonat autem sensui et rationi ut forma quae in-

tenditur et remittitur gradudem perfectioni latitudinem habeat. Ita quod et calor et «sc caloris et inesse eiusdem latitudinem huiusmodi habet: et cum de minus calido, puta ut duo. fit magi» calidum, puta ut quatuor, non corrumpitur praecedens culor, sed abiicitur solum actuali terminatio caloni nd gradum ut duo, et pervenitur ad actualem terminationem calori ad gradum ut quatuor. Sic enim solvatur motus de affirmato in affirmatum absque formae corruptione. Sicut in vero motu augmenti, cum Socrate de tripedali fit quadripcdulii, non abiicitur praecedens quantitas, sed solum actuali» terminatio quantitatis ad tripedalem mensuram; et pervenitur nd actualem terminationem quatripedali» mensurae eiusdem quantitatis; et propterea non remanet tripedalis in actu, sed in potentia. Et similiter non remanent praecedentes gradus caloris in actu, sed in potentia. Unde quemadmodum in motu <fininutinnis, cum Socrates de quadripedali fit tripedalis, fit quantitas in actu tripedali; ira in motu remissionis, cum de calido ut quatuor fit calidum ut tria, fit calor in actu tertii gradus Nec refert utrum hoc fiat per motum, ut cum aliquid magis calefit; vel per mutationem, ut cum aliquid magis illuminatur; utrobique enim est eadem ratio in intrinsecis.

HI. Ex hoc nutem patet et solutio alterius difficultatis, an in huiusmodi intensione interveniat corruptio, lam enim patet quod sola terminatio actualis secundum aliquem gradum corrumpitur, non gradus ipse, sicut in quantitate molis declaratum excmplarilcr est.

Ex hoc etiam patet quod non fit intensio per additionem gradus ad gradum, proprie loquendo, ut diffusius in commentariis et super art. a qu. r.u, in praecedenti Libro, manifestavimus sed per eductionem maiorem formae de putentia subiecti; vel aliquid proportionale in formis infusis ab extra, ut caritas est. Et propterea in littera dicitur quod *formam esse maiorem est ipsam magis inesse suscceptibih.* Non enim negat Auctor latitudinem in essentia formae: sed negnt aliam esse latitudinem in esse ipsius formae respectu subiecti. et aliam latitudinem aut indivisibilitntcm essentiae formae secundum se; quia vult eandem esse rationem de essentia formae et de esse et inesse, quia ipsa est essentialiter res cui convenit esse in >ubiccto. Et vult huiusmodi latitudinem non convenire formae secundum sc, idest ut distinguitur contra selpsam pro quanto respicit subicclum. sicut convenit latitudo extensiva quantitati molis, et latitudo oblcctivn quantitati habitus scientific!: sed convenire formae ut essentialiter respicit subiectum. Ex hac namque parte cuilibet formae vult Auctor convenire maiorem perfectionem intensive. Et propterea in calce corporis articuli dicitur quod intensio non fit per adventum novae formae: *hoc enim esset si forma haberet aliquam quantitatem ex seipsa, non per comparisonem ad subicdum.* Quod si adhuc de hac mente Auctoris dubitas, lege inferius m Tertia Parte, qu. vn,

• «»
i^'xη?^·η·

N'ce. ni KH

nrt. i a hincto 9, ct videbis latitudinem i0tensivani gradua-
lcm in essentia formae absque omni scrupulo.

IV. Ex hoc autem quod iuxta hanc viam nihil scrupulosum
occurrit ct omnia consonant, apparet quod haec sola sit
vera, ct ab Auctore intenta, volente in huiusmodi motu
non esse omnino novum terminum, sed antiquum modo
novo se habentem secundum magis et minus; quod signifi-
eat illas actuales terminationes formae secundum hunc vd
illum gradum. Caritas quoque eodem modo intenditur, a
Deo tamen effective: ita quod non corrumpitur praecedens
caritas, nec nova advenit; sed quae erat terminata ad ter-
tium, terminatur ad quartum vel sextum gradum uctunlitr.

Et si ab importunis aut novinis inquiratur: Quid est
illa terminatio quae abjicitur, quae est terminus u quo in
intensione? dicito quod nihil addit supra rem, puta tan-
tum calorem, nisi actualttatcm tertii gnidus (actus enim
est terminare, distinguere ct separare): haec enim deperditur
dum terminatur idem calor nd quartum gradum, et non
deperditur quantitas ipsa caloris. Natura siquidem actus
ct potentiae philosophiam hnne aperit. – In remissione quo-
que similes sunt termini, scilicet actualitates formae secun-
dum diversos gradus: ut, ai de calido ut sex fuit calidum
ut trio, terminus a quo est actualitas sexti gradus, et ter-
minus ad quem uctualitas (erui, quae prius erat in poten-
tia. Sed non est simile quoad deperdilianem: quia non
solum actualités sexti gradus deperditur, sed deperditur
etiam quantitas n sex usque ad tria. – Et haec sal sint
inter moralia.

V. In eodem quinto articulo, in responsione ad primum,
adverte diligenter quod non dicit .Auctor quod quantitas
continua intendatur in bis quae rarefiunt. Hoc enim esset
falsum; quia aer rarior non est mugis quantus, sed maius
quantum. Sed mens Auctoris est quod in rarclauiunc quitu-

titas fit maior extensive, non per additionem quanti ad
quantum, ut contingit in motu augmenti; sed per maio-
rem extensionem praecedentis q̄uantitati Et hic modus
augendi quantitatem est similis proportionalitr modo quo
augetur quantitas virtunlis formarum: intenduntur enim
non per additionem advenientis quantitatis virtualis, sed per
maiolem perfectionem praeexistanti» quantitati. Ita quod
sicut in rorcctione est extensio quantitatis dimennivae
praeexistentis absque novae quantitatis additione, ita in in-
tensione est quasi extensio quantitatis virtualis praeexisten-
ti» absque additione. Et quia quantitas continua, infra la-
titudinem continui, communicat in hoc cum formis xuxei-
pientibus magis ct minus (cx eadem namque radice qua
formae intenduntur ct remittuntur, quantitas hoc modo
extenditur ct contrahitur, ut in littera dicitur), ideo forte
Auctor in Prima Secundae, qu. 1.11, art. 1 -, quantitatis con-
tinuae, ut sic, species non exclusit a suscipientibus magis ct
minus. In veritate tamen extra illos sunt. L'ndc et in lit-
tera non dicitur quod quantitas in rarefuctione intenditur:
sed quod *habet proprium augmentum, sicut aliae formae
accidentales, per modum intensionis eius in subiecto*, In
his siquidem verbis modus augmenti quo extenditur in ra-
refactione quantitas, declaratur, quod est per modum quo
forma intenditur in subiecto. quia scilicet est per maiorem
eduuionem formae de potentia subiccd: quod in quanti-
tate dimensiva facit maius extensive, et in quantitate vir-
tuali facit maius intensive. Et non significatur per illa verba
quod quantitas dimensiva intenditur et remittitur, nisi pro-
portionaliter exponendo, ut dechmtum est.

In eodem quinto articulo, pro responsione ad secundum,
et loti hac materia, vide scripta super qu. 1 u 4 Primae Se-
cundae. ne eadem repetamus Inde enim et corpus articuli
ci cetera pereipicij incilius.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM QUOLIBET AC IU CARITATIS CARITAS AUGEATUR

P li-*, qu. mi, 4П. 3; qu. cnv, ori. b, «d 3; I di»L ivn, qu. u, rt. 3; II, disc. xxvu, «п. 5, Ad 3.

D SEXTUM SIC PROCEditur. ViJctilf quod
quolibet actu curitatis caritas augeatur.

Quod enim potest id quod maius est,
potest id quod minus est. Sed quilibet
actus caritatis meretur “ vitam aeternam, quae
maius est quam simplex caritatis augmentum :
quia vita aeterna includit caritatis perfectionem.
Ergo multo magis quilibet actus caritatis cari-
tatem auget.

2. Praeterea, sicuti habitus virtutum acquisi-
tarum generatur cx actibus, ita etiam augmentum
caritatis causatur per actus ? caritatis. Sed quili-
bet actus virtuosus operatur ad virtutis genera-
tionem. Ergo etiam quilibet actus caritatis ope-
ratur ad caritatis augmentum.

3. Praeterea, Gregorius * dicit quod *in via
Dei stare retrocedere est*. Sed nullus, dum mo-
vetur actu caritatis, retrocedit. Ergo quicumque
movetur actu caritatis, procedit in via Dei. Ergo
quolibet actu caritatis cantas augetur.

Sed contra est quod effectus non excedit vir-
tutem causae. Sed quandoque γ aliquis actus ca-
ritatis cum aliquo tepore vel remissione emit-

titur. Non ergo perducit ad excellentiorem ca-
ritatem. sed magis disponit ad minorem.

Respondeo dicendum quod augmentum spiri-
tuale caritatis quodammodo simile est augmento
corporali. Augmentum autem corporale in ani-
malibus et plantis non est motus continuus, ita
scilicet quod, si aliquid tantum 0 augetur in tanto
tempore, necesse sit quod proportionalitr in qua-
libet parte illius temporis aliquid augeatur, sicut
contingit in motu locali: sed per aliquod tempus
natura operatur disponens ad augmentum et nihil
augens actu, ct postmodum producit in cllctum
id ad quod disposuerat, augendo animal ƒ vel
plantam in actu. Ita etiam non quolibet actu cari-
tatis caritas actu : augetur: sed quilibet actus ca-
ritatis disponit ad curitatis augmentum, inquan-
tum ex uno actu caritatis homo redditur prom-
ptior iterum Ʀ ad agendum secundum caritatem;
et. habilitate crescente, homo prorumpit in actum
ferventiolem dilectionis, quo * conetur ad curita-
tis profectum; ut tunc caritas augetur in actu.

Ad primum ergo dicendum quod quilibet actus
caritatis meretur vitam aeternam, non quidem

a) *meretur.* - *poter mereri* P4.

rt *actui.* - *actum* Pa.

γ) *quandoque,* - *quando* BDEFHpAKx. - Pfv *lepore, tempore* P
ABDEEUpCKTi et a, *torpore* GhCan; pro *emittitur, committitur* PA
BEFGRLtOi et KA, *remittitur* DpCfpnl-..
?) *tantum.* - *quantum* 1.

Ο jh/o ij?. - *ipiNm animal* Pa.

ζ> *actu.* - Οηι. P.

rj *iterum.* - *tamum* I, om, - Pn» *habilitate, humillitate* HpGK
ct n. *hilitate* k.

0) *quo.* - *quousque quo* D, *quousque* P. - Pro *conetur, tenetur* !.

statim exhibendam, sed suo tempore. Similiter etiam quilibet actus caritatis meretur caritatis augmentum: non tamen statim augetur, sed quando aliquis conatur ' ad huiusmodi augmentum.

An secundum dicendum quod etiam * in generatione virtutis acquisitae non quilibet actus complet generationem virtutis: sed quilibet operatur

ad cam ut disponens, et ultimus, qui est perfectior, agens in virtute omnium praecedentium, reducit eam in actum. Sicut etiam est in multis guttis cavantibus lapidem.

Ad tertum dicendum quod in via λ Dei procedit aliquis nnn solum dum actu > cantos eius augetur, sed etiam dum disponitur ad augmentum.

o *cenatur*. — *ordinatur* BF; *non tamen... auifmrntum* />rn. D.
a) *etiam*. — Om. PCwrr.
λ) *via*. — *vit*» Pa.

artu. — O·π. Αρζ, *in* uu· Pj. — Ante *au/unentum* ¶iljiii run
PCDEGII«K rt

Commentaria Cardinalia Caietimi

I. t. articulo sexto nota in titulo, novitic, quod caritatem augeri per actus tripliciter intclligi potest. Uno modo, I effective, Et »ic non est quaestio; quia sicut caritas non fit per actus nostros sed a Deo, ita ncc augetur per eosdem, sed n Deo. — Alio modo, meritorie. Et hoc dupliciter: ' vel meritorie solum; vel meritorie et efficaciter, hi»c est cum effectu augmenti. Et hoc tenio modo directe intelligitur in quaestione: *Videtur quod cantas quolibet suo actu augeatur*. Secundus tamen sentus extra quaestionem omnino non est: ut in sequentibus patebit.

II. In eodem articulo, in responsione ad primum, Durandus obvius occurrit, in I *Sent.*, dist. xvn, qu. vm, negans quolibet actu caritatis mereri aliquem caritati augmentum. Et ratio tua est quia dic solus dignu e«t accipiendis qui bene utitur iam acceptis. Sed habent habitum et remisse utens illo non debito modo utitur suo habitu: quia non proportionalis actibus ipsi habitui. Ergo non quolibet actu caritatis meremur augmentum caritatis, sed solum per illas qui excellunt vel adaequant ipsum habitum.

Ad hoc dicitur quod, cum in merito vitae aeternae claudatur meritum augmenti, nam carius viatoris, dum tit comprehensaris, ad terminum nugmenti penchnit; mirum est quomodo iste concedat quod quolibet actu caritatis meremur ricam aeternam, cr non augmentum caritatis. Ncc valet responsio sua, sdlicet quod maius est mereri augmentum et ritum aeternam quam vitam aeternum. Quoniam augmentum riuc ordinatur ad augmenti terminum: ac per hoc in merito augmenti in termino clauditur meritum omnis augmenti, magi quam c contra. Qui terminus augmenti necessario infert omnia praecedenda, et non e converso (ut patet in deficientibus a termino): qui enim meretur episcopatum meretur sacerdotium praevium.

Unde ad rationem in oppositum dicitur quod ratio aut cal ex quatuor terminis; aut habet falsam minorem. Quoniam, concela maiore, cum diatur in minora quod remisse utens habitu non utitur eo debito modo, «ut intendit per Iy *debita modo* idem quod bene: et sic minor est falsa, quia utens habitu caritatis remiste» bene eo uritur. Quod cx hoc patet quod per illum actum meretur ritum aeternam: iam enim etiam ipse concessit quod quolibet actu caritatis meremur vitam aeternum. Aut intendit per Iy *debito modo* idem quod adaequate. Et sic argumentum est cx quatuor terminis et nihil concludit: dum in maiori assumitur quod solus bene utens acceptis dignus est accipiendis; et in minori non subsumitur, *Sed remisse agens non bene utitur acceptis*; sed subsumitur. *Sed remisse agens non adaequate utitur acceptis*, etc. Nihil ergo obstant sua obicetu.

111. In responsione ad secundum in eodem articulo idem Durandus occurrit, ibidem, volens quod habitus acquisitus per quemlibet actum sequentem augetur. Qui par ratio est dc omnibus. — Et quia par ratio est dc intensione formarum in naturalibus et habituum in anim: ita quod sicut unico netu generatur color et qualibet simili calefactione augetur, ita in anima unico actu generatur habitus, licet per modum dispositionis, et quolibet simili actu augetur.

Ad hoc dicitur quod ista quaestio directe spectabat nd lenium articulum quaestionis quinAjuugcsimae secundae in Prima Secundae: sed non occurrit tunc Durandus. Unde

nunc breviter dicitur quod longe distat natura hsbitus in generatione et intensione a naturis qualitaturnaturalium: ut patet cx co quod naturalia non possunt asMicfactione causari, ut dicitur in II *Ffhic*. si infinities namque proii-, G/. ciahir lapis sursum, non assuefiet ascensui aut dissuescet descendere. Constat autem assuetudinem et dissuetudinem multitudinem similium actuum importare. Et per hoc peut quanta est differentia inter generationem naturalium qualitaturn et habituilium. Et simile est de intensiombus camndem.

11 tamen cx sensibilibus doctrina flat, scito quod, quia unumquodque dom patitur dissimile activo CST, pastum autcai est «imilc. ui dicitur in II *de Anima* -; et pro- · ap. n, plere· calidi existantes non sentimus calidum cxtnnscuiu niti excellât nostrum esse calidum; ideo inanima nostra, curn potentia ad csic mansuetum deducendo csl ad actum, oportet in principio dissimile esse mansuetudinis rationi scu activo. Cum uuicm in aliquid mansuetudinis deducta est. puta in primum gradum, postea per actus similes praecedentibus sic quod non pioccdunt · maiori ratione scu activo mansuetudinis quum unius gradu·, potentia animae ad esse mansuetum non patitur ab cis, utpote α similibus. Sed cum actus advenit a maiori ratione seu activo mansuetudinis. tunc, utpote diuimilis, patitur, et passu fit similis, dum fit in actu secundi gradus, ei sic deinceps. Et quod diximus de mansuetudinis habitu simile est in aliis.

Et cx hoc panel quanta sit differentia inter actus alicuius« habitus, puta mansuetudinis, quoad uro intcnsivnm eiusdem. Nam actus remissi quodammodo disponunt sd augmentum et quodammodo ad diminutionem. Inquantum enim exercent habitum illum, utpote illi similes, licet non pertecte, firmant aut firmum conservant habitum. Inquantum vero deficiunt a similitudine perfectioni· habitua» inclinant ad imperfectiorem gradum habitus, quod est dispo- nere ad diminutionem: «mile enim ad simile inclinat. — Actus autem adaequari habitui qui habetur disponunt ad augmentum habitus: dum et illum firmant aut conservant in suae perfectionis gradu, utpote perfecte šimile perfectioni habitus; et animae potentia per hoc propinquior redditur ad ulterioris perfectionis gradum eiusdem habitus. — Actus vero excedentes perfectionem luibitus, virtute actisi principii ipsius habitus excessum habrnro, augent scu intendunt ipsum habitum. Tunc enim potenti· animae, quae dissimilia actu crut mansuetudini in tali gradu, patitur ab illius activo per actus ab illo activo provenientes secundum quod excedit passivum adhuc non plene assimilacum sibi, et fit ei similior.

IV. Ex his autem lutbes quomodo ait \d non sit inter naturalium et habitualium intensiorem eadem ratio. Et quod actus elicui habitus, ut sic, non augent habitum: sed aliqui disponunt ad diminutionem, et aliqui ad augmentum. Et quod non est eadem ratio dc omnibus actibus similibus, cx quibus fieri dicitur habitua· Et quod illi soli actus «mita augent qui ab activo secundum id quo excellit similitudinem passivi, ad cum procedunt: hi siquidem actu», ut «c, sunt dissimiles In principio augmenti, et similes in fine eiusdem ipsi passu et illiUM habitui; cl tic simile simili intenditur et augetur Patet demum cx hi sensu· articuli ¶liu in Prima Secundae et dictorum in eo:

ad hunc siquidem sensum omnia reducenda sum, quoniam hic est quod quid est rei huius, ut inductive facile potest manifestari.

Unde ex hoc putet quare calidum ut quatuor non intenditur « apponatur sibi cñlefñctivum ut quatuor prae-cise nui minus: quin scilicet nihil patitur nisi dissimile; propter quod, licet cñlcfactivum ut quatuor sit generati-vum calidi ut quatuor in subiecto dissimili, non tñmñ est generativum nec augmñntñtivum calidi in subiecto iam si-mili, scilicet calido ut quatuor. Convincitur autem hoc ex eo quod par ratio est de uno et eodem activo continuato tempore propinquo tali passo, et de alio eiusdem rationis et virtutis aequalis appropinquato eidem passo, ut patet. Constat autem quod A cñlcfactivum ut quatuor, postquam

calefecit G patiens ut quatuor, non amplius potest augere, sed solum conservare factum. Si remoto igitur A calefa-cti-, o, appropinquet ipsi C, retinenti calorem ut quatuor, aliud cñlcfactivum ut quatuor, puta B; non poterit inten-dere calorem inventum in C, sed conservare tantum.

Et hinc patet solutio rationis Durandi, si contra hanc doctrinam afferatur. Patet enim quod non quodlibet agens, nec quilibet actus eiusdem rationis, secundum se potens habere effectum positivum, intendit seu auget effectum inventum. Et ratio est ex defectu patientis. Deficit siqui-dem patiens proportionatum tali activo ad patiendum ab eo: quia similitudo iam posita inter subicctum et activum est naturale impedimentum ut hoc patiatur ab illo, nisi forte conservative.

SEPTIMUS

1

UTRUM CARITAS AUGEATUR IN INFINITUM

I Sent., dñt. XVI, qu. n., art. 4; fñlt dñ. ww urt. 8, qua if >d 3; /k Vlrlut., qu. if. art. >0, »d 5 fo

septimum sic proceditur. Videtur quod caritas non augeatur in infinitum. Omnis enim motus est ad aliquem finem et Sife^EXitcrminum. ut dicitur in II *Metaphys.* * Sed augmentum caritatis est quidam motus. Ergo tendit ad aliquem finem et terminum. Non ergo caritas in infinitum augetur.

2. Praeterea, nulla forma excedit capacitatem sui subiccti. Sed capacitas creaturae rationalis, quae est subicctum caritatis, est finita. Ergo caritas in infinitum augeri non potest.

3. Praeterea, omne finitum per continuum augmentum potest pertingere ad quantitatem al-terius finiti quanlumcumque maioris: nisi forte id quod accrescit per augmentum semper sit minus et minus; sicut Philosophus dicit, in III *Physic.* * quod si uni lineae addatur quod sub-trahitur ab alia linea quae in infinitum dividitur, in infinitum · additione facta, nunquam pertinge-tur ad quandam determinatam quantitatem quae est composita ex duabus lineis, scilicet divisa 3 et ea cui additur quod ex alia subtrahitur. Quod in proposito non contingit: non enim necesse est ut secundum caritatis augmentum sit minus quam prius T; sed magis probabile est quod sit aequale aut maius. Cum ergo caritas patriae sit quiddam finitum, si caritas viae in infinitum augeri potest, sequitur quod cantas viae possit adaequare * caritatem patriae: quod est inconveniens. Non ergo caritas viae in infinitum potest augeri.

Sed contra est quod Apostolus dicit, ad *Philipp.* m * *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem si quo modo comprehendam.* Ubi dicit Glossa *Nemo fidelium, etsi multum profecerit, dicat. Sufficit mihi. Qui enim hoc dicit, exit de via ante finem.* Ergo semper in via ca-ritas potest magis ac magis augeri.

Rispondeo dicendum quod terminus augmento alicuius formae potest praefigi tripliciter. Uno modo, ex ratione ipsius formae, quae habet ter-minatam ' mensuram, ud quam cum perventum luerit. non potest ultra procedi in forma, sed si ultra processum luerit, pervenietur ad aliam for-mam: sicut patet in pallore, cuius terminos per continuam alterationem aliquis transit, vel ad albedinem vel ad nigredinem perveniens. Alio modo, ex parte agentis, cuius virtus non se exten-dit ad ulterius augendum * formam in subiecto. Tertio, ex parte subiccti, quod non est capax amplioris η perfectionis.

Nulla autem istorum modorum imponitur ter-minus augmento caritatis in statu viae. Ipsa enim caritas secundum rationem propriae speciei ter-minum augmenti non habet: est enim participa-tio quaedam infinitae caritatis, quae est Spiritus Sanctus. Similiter etiam causa augens * caritatem est infinitae virtutis, scilicet Deus. Similiter etiam ex pane subiccti terminus huic augmento praefigi non potest: quia semper, caritate excrescente ' superexcrecitabilitas ad ulterius augmentum. Unde relinquitur quod caritatis augmento nullus terminus praefigi possit · in hac vita *

Ad primum ergo dicendum quod augmentum caritatis est ad aliquem finem, sed ille finis non est in hac vita, sed in l futura.

Ad secundum dicendum quod capacitas crea-turae spiritualis R per caritatem augetur: quia per ipsam cor dilatatur, secundum illud II *ad Cor.* vi ♦ *Cor nostrum dilatatum est.* Et ideo · "». adhuc ulterius manetabilitas ad maius aug-mentum.

An tertium dicendum quod ratio illa proce-dit in his quae habent quantitatem eiusdem ra-tionis: non autem in his quae habent diversam

) in infinitum. – Om. P. – Pro *pertingetur, pertingere* Λ, *pertingeret* G, *pertingeretur* PD.
β) *scilicet divisa.* – *scilicet* (otñ. I) *divisis* BDEFGHILxpn, *scilicet diversi*» ApK, *divertis ea scilicet ex qua additur* Pa.
γ) *prius.* – *plus* pDx, *primum* P. – *magis* om. BF.
δ) *adaequare.* – *sibi adaequare* Pa.
ι) *terninatani.* – *determinatam* AG

c) *augendum.* – *agendum* ABix.
η) *amphoris,* – *ulterioris* Pa.
ο) *agens.* – *agens* PABCEDEGHIL(.nr 4.
<) *excrescente.* – *crescente* G.
<») *praefigi possit.* – *praefigatur* Pa.
λ) i«., – Om. PAIP.M11 pC et M4.
p) *tpjrituahi.* – *rationalis vel spiritualis* cJ. a. *rationalis* P.

*, *

ζ

s

I

s

λ

f

· "».

rationem quantitatis; sicut linea, quantumeumque crescat, non attingit quantitatem superficiei. Non est autem eadem ratio quantitatis caritatis viae,

quae sequitur cognitionem fidei, et caritatis patriae, quae sequitur visionem apertam. Unde ratio non sequitur

Commentaria Cardinalis Caietani

¶ S articulo septimo eiusdem quaestionis occurrit primo dubium ex Scoto, in III *Sent.*, dist. xm, qu. i * formante ex tribus illis cx quibus terminari augmentum formae in littera dicitur, tres rationes, ut ipse dicit, ad oppositum * |

• Cf. ««». T.

Prima cx parte formae est. Caritas est quaedam participatio Dei. Ergo secundum aliquem gradum determinatum partem capit infinitae caritatis Dei. Alioquin posset concludi quod calor, ct quueumque talis forma, posset esse infinita: quia quaelibet forma est participatio infiniti.

Secunda est cx parte efficientis: quia cllicit dc nihilo naturam limitatum.

Tertia est cx parte capacitatis. Tum quia, licet capacitas sit respectu formae secundum quemcumque sui gradum, non tamen copucitas alicuius finiti est ad formam infinitam. – Tum quia falsum est capacitatem augeri per caritatem: quia forma non «lut materiae aliquid pertinens nd propriam causalitatem ipsius materiae; ergo non auget capacitatem respectu sui. Assumptum probatur quia posterior causa non dut priori aliquid pertinens ad propriam causnlitatcm. – Quod «i dicatur quod caritas secundum unum gradum auget capacitatem non respectu sui, sed alterius gradus : contra, caritas in quocumque gradu est forma eiusdem rationis; ergo capacitas eius In quocumque est eiusdem rationis; ergo non poiot capacitas aliqua augeri per aliquam caritatem receptaro, sed tota praesupponitur naturaliter. – Praeterea, posse habere gratiam secundum uuf»mcnxun' 'ncsl homini a natura animae . . Ita quod ista potenti» fundatur in nnturu animae. Ita quod nihil eam mutat, nec auget vel minuit, quamcumque formam recipiat: sed summa vel minima est ante omnem formam receptam.

¶ II. Dubium alterum accurrit nd hominem, Auctorem scilicet an intendat hic quod caritatis augmentum non solum in via, sed simpliciter et absolute potest esse in infinitum. sicut contingit in numeri augmento; an intendat solum dc caritate in statu vine. Est autem ratio dubii ex dictis hic ct alibi. Ex dictis quidem hic, quia titulus articuli est de augmenta caritatis absolute: conclusio vero r-sponsivu est dc augmento caritatis in vin. – Rursus, ratio est dc fonna caritatis absolute, ut ostendunt illn verba: *Ipsa enim caritas secundum rationem propriae speciei terminum augmenti non habet: est enim participatio quaedam infinitae caritatis, quae est Spiritus Sanctus.* Cum ista ratio sic dc caritate absolute, non magis concludit dc caritate in statu viae quam patriae, quantum est cx parte curitatis: ac per hoc, aut concludit dc ipsa absolute, aut nihil valet. Conclusio tamen est dc caritate in hac vita.

¶ Ex dictis autem alibi, quoniam Auctor exprc&sc inferius in Tertia Parte, qu. vn, art. 9 et io et 12. tenet in anima Christi summum gradum gratiae secundum quantitatem intnsivnm: constat enim idem esse iudieium dc curitate ct gratia, cum aequaliter augeri credantur. Hic autem oppositum littera sonat. Nam si datur summa caritas possibilis, terminus caritatis augmento ex intrinseco ponitur. Cuius oppositum hic dicitur.

¶ III. Ad liorura evidentiam icito quod littera aliud in superficie prae >c fert; et aliud in veritate significat. Sumptum namque cx hac littera sidetur quod caritas, secundum hnnе Docloris sententiam, potest absolute in infinitum augeri, sicut numerus: ita quod sicut non est dabilis iu-premus numerus, sed quocumque dato potest dari maior, ita non sit dure supremam caritatem, sed quacumque «lata possit dari maior. Et iste sensus maxime videtur sumptus cx prima ratione litterae, scilicet ex parte formae. Iuxta hunc sensum accepit Status; acceperunt Thomisme, inter quos forte ego aliquando fui. Sed iste sensus, sive sit verus sive falsus quantum nd contentam sententiam, cx littera non habetur. Et quidem quod conclusio litterae hoc non

dicat, patet: quia dc caritate in statu viae manifeste loquitur. Quod autem rationes litterae hoc non dicant, discurrendo per singulas palet.

¶ Prima quidem ratio, cx parte formae, quae maxime hoc videtur dicere, non dicit. Nam in littera non dicitur quod caritas terminum augmenti non habet; sed interponitur nota specificativa significans secundum quam rationem terminus augmenti negatur α caritate. Ita quod propositio litterae non est allirmativa latitudinis infinitae in caritate, nec negativo absolute termini augmenti in caritate: sed est negativa termini augmenti in caritate secundum rationem prupnuc speciei. lacer enim sic: *Ipsa enim caritas secundum rationem propriae speciei terminum augmenti non habet.* Et est sensus quod cantas, quantum est cx ratione propriae speciei, non habet terminum augmenti. Et fuit forte causa erroris non uti in proposito distinctione illa dc ly *secundum*, quando tenetur specificatis e, et quando reduplicative. Creditum enim est quod ly *secundum rationem propriae speciei* teneatur reduplicative, et reddat rationem repugnantiae praedicati «d sublectum: ut ita sil dictum *Caritas secundum rationem propriae speciei non habet terminum augmenti*, ac fi dictum fuisset, *Caritas secundum rationem propriae speciei non habet aversionem ab incommutabili bono*, qui t caritati, inquantum caritas est, repugnat huiusmodi aversio. Non sic autem, ecd specificatise occipiendum est quod caritas secundum rationem propriae speciei non habet terminum augmenti: sicut aim dicitur, *Cantas secundum rationem propriae speciei non habet connexionem cum jdc.* Significatur enim non quod caritati, inquantum caritas, repugnet connexio cum fide: sed quod caritati, ut hnbct suam specificam naturam, non convenit connexio cum fide; cum quo tamen stat quod aliunde sibi competere possit talis connexio. Et «militer in proposito significatur quod caritas, secundum quod habet suam specificam naturam, non habet terminum sui augmenti: cum huc tamen stat quod secundum aliam rationem habent terminum sui augmenti.

¶ Et ut dure percipias litteram, memento quod in perfectionibus simpliciter, puta sapientia, scientia et aliis huiusmodi, de quarum numero constat esse caritatem, quae in Deo invenitur fonnalitr ct in creaturis, consuevimus distinguere rationem geneticam seu communem, ct rationem diifrcntialcm seu propriam; ct cum loquimur de ipsis secundum proprias naturas, intendimus dc rationibus propriis seu diifrcntialibus. Et tunc perspicies quod caritas secundum rationem propriae speciei idem significat quod caritas secundum proprium et diifercntialcm rationem, qua inter perfectiones simpliciter computatur. Et videbis quod quia secundum hanc rationem participatio est infinitae caritatis, sicut nostra sapientia est participatio infinitae sapientiae, ct nostra scientia participatio infinitae scientiae; non habet cx hac parte terminum augmenti, sicut nec sapientia nec scientia. – Et cum hoc perceperis, restat ut videas hunc sensum esse intentum in littera. Videbis nutem hoc, si supposueris doctrinam hanc esse veram. Hoc enim supposito, scrutare rationem redditam in littera quare non habet secundum rationem propriae speciei terminum augmenti: quin scilicet est participatio infinitae caritatis divinae. Ex hoc enim non concluditur quod repugnet ei terminus augmenti : ut patet dc sapientia, quae secundum rationem propriae speciei est participatio infinitae sapientiae; ct convincitur ratione, quia ex esse participationem formalitr alicuius perfectionis infinitae non sequitur necessario repugnantia ad habere terminum simpliciter perfectionis intnsivnc. Sed sequitur necessario quod inde non habet quod habeat terminum suae perfectionis intensivae. Et quia hoc est clarum et constans, ideo Auctor pertransivit. non putans verba sua in alio accipienda sensu.

IV. Sed restat adhuc dubium cx duplici capite. Primo, quia iuxta hunc sensum, Auctor non concludit caritatem in statu viae posse augeri in infinitum. Nam cx hoc sensu non «equitur caritatem viae non habere terminum, sèd non habere terminum ex sua ratione specifica. Et hoc etiam non magis est dc caritate in via quam in patria verum.

Secundo, quia Auctor diminutus fuit in enumerando modos quibus imponitur terminus augmento formae - et sic male intulisset, (*hide relinquitur quod caritatis augmento nullus terminus praefigatur in hac vita*; aut mule sub primo modo subsumptum est. Nam cum in littera proponuntur tres modi quibus terminus augmento formae praefigi potest, et primus dicitur r.v *parte formae, quae habet terminatam mensuram*, etc.: vel intendit per habere terminatam mensuram hoc quod est formam esse finitae latitudinis; vel hoc quod est tornum, quantum est cx parte rationis formulis specificae, habere linitam latitudinem. Si primo modo, ut ipsa verba testantur, tunc male subsumitur dc caritate cum illa specificatione ut expositum est quia sub latione simpliciter latitudinis finitae formae in communi subsumi debet ratio simpliciter latitudinis finitae vel non finitae talis formae, puta caritatis; et non ratio cum specificatione respectu latitudinis talis formae, ut tu exposuisti. – Si secundo modo, tunc Auctor diminutus invenitur. Quia praeter hos tres modos Invenitur quartus: scilicet si cx intrinseco absolute vindicat sibi forma latitudinem finitam. Secundum hunc autem modum ponitur caritas latitudinis finitae, et datur caritas in summo, etc.

Ad primum horum dicitur quod nulla illarum trium rationum est ratio totalis, sed quaelibet partialis, ha quod quaelibet concludit quod quantum est cx illa parte, caritas viae non habet terminum: ut patet de ratione cx parte agentis, ct ultima ex parte subiecti. Sed omnes inferunt quod caritas vine non habet terminum per locum α sufficienter enumeratis modis quibus potest augmentum formae terminari.

Ad secundum autem, quod difficilius esc, dicitur quod Auctor, cum proponit modos terminandi augmentum formae in communi, sub primo modo comprehendit omnem modum quo forma cx intrinseco habet terminatam mensuram, et non limitat sententiam suam ad speciales modos, an scilicet cx intrinseco communi, vel specifico; an cum transitu ad alium formam, ut in fpeciebus mediis, ut patet in exemplo de pallore; an sino transitu ad aliam speciem, ut in augmento spccicrum extremarum, post cuius fines non contingit amplius progredi, ut in augmento nigredinis non est ultra moveri post summam nigredinem. El quia sic communiter et non limitate proponit primum modum terminandi augmentum formae, patet quod licuit sub huiusmodi communi subsumere quodeuraque particulare contentum sub illo communi. Et lie nec diminutus fuit Auctor in proponendo, nec divertit in subsumendo: sed sicut cx agente proximo ct subiccto disposito, ita ex parte propriissimne rationis curitatis ostendit caritati viae non competere terminum augmento. Nec oportuit Auctorem discutere an caritas habeat terminum augmenti absolute: quia constat quod ud caritatem viae, dc qua loquebatur, non spectat terminus curitatis absolute. Nec hoc tacuit: quoniam in responsione ad primum expresse dicit quod motus augmenti caritatis, licet non sit ud terminum in via, est tumen ud terminum in patria.

V. Ex his autem ad principalia dubia respondendo, ad primum, cx Scoto *, dicitur quod, licet conclusio quum cx illis rationibus elicit, non sit intenta ab Auctore; ac per hoc non oportet sollicitari dc argumentis suis contra conclusionem: inquantum tamen contra intentum afferri possunt, solvenda sunt. Unde ad primum rationem dicitur quod non est pur ratio de calore et similibus ct dc caritate: quia caritas est participatio infiniti cum convenientia formali; calor autem non, ut patet. Non enim in Deo est culor lormulitr: sed bene *Deus caritas est* * fonnalitr.

Ad secundam vero, ex parte «gentis, dicitur quod liittera non infert cx infinitate agentis infinitatem formae quae fit; ut arguens assumit, oblidens cx hoc quod Deu» dc nihilo creat potentia infinita, non tamen forma quaelibet creata

est infinita: sed Auctor cx infinitate agentis proximi caritatis infert quod quantum est cx parte agentis, non habetur terminus augmenti. Quod clarum est.

Ad tertiam autem, cx parte subiecti, quae tam vehementer impugnatur, dicitur quod prima obicctio non est contra intentam conclusionem: quia non ponit Auctor caritatem infinitam intensive cx huc littera. – Secunda autem false aut nequivoce de capacitate loqui videtur. Est enitn in anima, sicut etiam in materia, potentia remota ct proxima: hoc est, potentia subiecti nuda secundum scipsum; ct est ipsamet disposita per aliquam supervenientem dispositionem ad talem formam, ut patet in naturalibus. Et licet potentia subiecti secundum seipsam non varietur aut augetur aut minuatur nisi subiecti natura varietur, potentia tamen eadem secundum dispositionem variatur, et fit et corrumpitur, ct augetur, etc. Et hoc intendit littera dicendo quod curitas auget habilitatem subiecti ad ulterius augmentum: reddit enim potentiam animae magis dispositam, ut propinquiorem ulteriori graded quam erat prius. Et hoc est per se notum etiam ad sensum. Res enim, quanto calidior, tanto dispositior est et propinquior ulteriori gradui caloris: minus enim distat a decimo gradu caloris potentia reducta in actum septimi quam reducta in actum quinti, et sic dc aliis. Cum igitur dicitur quod forma non dat materiae aliquid pertinens ad proprium cousalitatcm materiae, negatur simpliciter: quia forma disponens dat materiae esse subicctum propinquius respectu cius ad quod disponitur subicctum. Et ad probationem, qua dicitur quod posterior causa non dat priori, negatur universaliter: quia dc causa disponente priorem per sui adventum falsa est evidenter.

Ad primam autem objectionem contra responsionem ibi datam, quae est cx littera sumpta, quoad hoc, quod scilicet caritas auget habilitatem respectu ulterioris gradus: dicitur negando sequelam de capacitate proxima. Quia licet caritas sit in quolibet gradu eiusdem rationis secundum speciem, non tamen est eiusdem perfectionis infra latitudinem illius speciei. Et propterca capacitas proxima est etiam eiusdem rationis secundum speciem, ct augetur infra latitudinem speciei illius. ~ Et ne fiat vis apparentiae in verbo *augmenti*, vel distinguito quod capacitas non est unica, sed duplex, scilicet remota ct proxima; ct quod prima est eiusdem rationis et non augetur, secunda est etiam unius rationis, sed non perfectionis, et augetur; ct quod prima ct secunda inter sc distinguuntur non solum ratione specifica, sed gcntrica, quia voluntas est in secundo genere qualitatis ct caritas in primo. Et sic vide dc qua Capacitate loquitur, etc. – Vel, ct doctius, concedito consequentiam primam, et negato consequentiam secundam. Quia non dicimus, proprie loquendo, quod aliqua capacitas augetur et aliqua non. sed dicimus quod capacitas animae, quite inesi animae secundum naturam suam, licet secundum scipsiun in sc sit immutabilis, est tamen, ut succcpiiva ulterioris caritaGs, mutabilis per dispositionem propinquam magis ipsam reddentem tali gradui. Et similiter tota et summa praesupponitur secundum id quod in se est secundum sc: et non ut susceptible ulterioris gradus. Sic enim non tota nec summa, sed solum fundamentum capacitati» praesupponitur: quoniam integratur ct perficitur ex caritate minori capacitas seu habilitas ad maiorem.

El per hoc patet clare responsio ad ultimum ex auctoritate Augustini.

VI. Ad secundum dubium principale · dicitur quod Auctor intendit dc augmento caritatis secundum statum viae tantum, et non de augmento caritatis absolute. Et ratio est quia dc augmento caritatis absoluto loquendum erat in tractatu dc gratia animae Christi qui fuit verus comprehendor nb initio, cl non est ei data gratia *ad mensuram* ♦. Ei licet titulus articuli non arctetur, secundum verborum sonum, ad caritatem viae; ordo tamen tituli ad praecedentes et subséquentes aperit quod dc caritate imperfecti status quaerit: postea enim · quaeritur dc perfectione, cie. Nec propterca vilis appareat tibi quaestio etiam dc caritate viae quia hoc singulare declaratum est. quod in infinitum est augmentabilis in vio. – Nec ubstnt quod

•Num. pnted.

• Nom. L

• l inan. cap t»,
verr ib.

• ο. Pιλ tu.
qjU »H. Bt U.

• l<w. a?, w.
54.

•Art S 1

prima ratio sc teneat ex parte propriae differentiae carita-
tis, quae convenit ei absolute: sicut nec quod secunda se
teneat cx parte agentis proximi infiniti, qui etiam est eius
auctor non solum in via sed in putria. Non enim est ex
extraneis nec cx communibus procedere, n virtute proximi
agentis, differentiae propriae ratione, procedere ad ipsam
in aliquo sui statu.

Et scito quod processus litterae est iste. Praevidens Au-
ctor quod caritas in statu viae est sicut forma in qua non
contingit sistere motum eo quod non possit ultra progredi,
intuitus modos quibus formis pcrtransibilibus (ut sic loqui
liceat) imponitur terminus, omnes exclusit, ut sic caritas
viae remaneret nugmcntnibilis sine termino. Intuitus fuit
primo quod, licet forma media, puta pallor, sit ougmen-
tabilis ct pertransibilis, terminus augmento eius ponitur cx
mensura intrinseca propriae rationis, qua motus ducit in
aliam speciem. Et deduxit hoc non habere locum in ca-
ritate quia ex propria ratione non vindicat sibi terminum.
– Intuitus secundo quod, licet forma, puta calor alicuius,
sit flugmentabilis, propter defectum tamen agentis non au-
getur, ut patet iuxtu panum ignem, sed terminus augmento
cx quantitate activi imponitur; cx infinitate virtutis divinae,
quae est proximum agens caritatem, deduxit non imponi
fie terminum caritati viae. – Intuitus demum quod, licet
forma, puta calor, rie augmentabilis, ct agens possit augere,
subiecti tamen, puta acris, incapucitas terminum ponit
augmento, ita quod si amplius ageretur ad augendum, cor-
rumperetur subicctum, puta aer, cum suo calore, ut patet;
cx concrecente habilitate subiecti ad augmentum caritatis
in via deduxit caritatem viae non sortiri hinc terminum. –
Et sic nullo modo terminanda concluditur in via. Quot
autem modis in patria terminetur, non est praesentis negotii.

A<i obicctu demum cx aliis locis doctrinae Auctoris, di-
citur quod caritati terminus imponi potest, ct impositus
est cx cxtrinscco in caritate animae lesu Christi. Nec huius
oppositum hic dicitur, scilicet quod carito» viae est augmen-
labilis in infinitum. – Quomodo autem haec stent simul,
in responsione ad tertium litterae tractabitur *.

VII. In eodem articulo, in responsione nd primum,
dubium occurrit: Quo pacto caritatis augmentum in via
est in infinitum, ct tamen est ad terminum in patria? Si
enim est ad terminum in patria, signetur ille gradus et sit
A. Cum inter A et datam caritatem in hoc viatore sil fi-
nita distantia, impossibile est quod augmentum medium sit
in fninitum nam augmentum in infinitum excedit omnem
terminum datum. – Ad hoc respondebitur post discussam
responsionem od tertium *.

VIII. Iu eodem articulo, in responsione ad tertium, du-
bium occurrit dc diversa ratione quantitatis in via ct in
patria. Videtur enim fictio quod forma qualis est caritas,
quae est qualitas spiritualis, sit quanta quantitatibus dua-
bus diversarum rationum. Una siquidem quuntita est nota
nobis, scilicet secundum latitudinem intensivam, sicut in
ceteris qualitatibus quae intenduntur, altera autem non
apparet, nec assignatur.

Et confirmatur. Quia cx differentia assignata in littera
inter caritatem viae et patriae penes causam, scilicet fidem
ct visionem, non sequitur quantitas diversarum rationum
in caritote, sed quantitas imperfecta vel perfecta: ut patet
in aliis amicitiiis. Ex imperfecta namque aut perfecta no-
titia amici non sortitur amicitia quantitatem diversarum
rationum, sed diversae perfectionis secundum minus et
magis perfectam.

Et confirmatur iterum. Quia quantity caritatis in via
aut remanet cum quantitate illa quae advenit in patrio, aut
non. Si remanet, igitur caritas remanet actu quanta secun-
dum perfectionem intensivam duabus quantitatibus diver-
sarum rationum: quod non est intclligibilc. Si non rema-
net, quaeratur quare corrumpitur, et a quo. ct cui repu-
gnat. etc.

IX. Ad evidentiam huius considerandum est quod aliud
est loqui dc intensione formarum pure naturalium, ut ca-
lor, albedo, dulcedo et huiusmodi: et aliud de intensione
formarum animalium, ut ridere, audire, intelligerc, velle,
ct eorundem actuum habitualium principiorum (augentur

siquidem huiusmodi habitus proportionalher sicut actus).
Eormac namque naturales unius tantum perfectionis inten-
sivae latitudine contentae sunt: lormoc vero animale plu-
fe habent latitudines internivae suae perfectionis, alteram
cx parte subiecti, alteram cx parte obiccti, ut patet in sensu
visus. Visio enim perfectionis augmentum habet secundum
quod magis ac minus subicctum approximatur, servata pro-
portione: ct rursus perfectionis augmentum habet secun-
dum quod magis ac magi attentio videnti» est nd videndum
illud. Et quod diversarum sint rationum huiusmodi perfe-
ctione cx lme patet quod, quantumcumque crescat visio cx
maiori approximations obiccti, non tamen oportet quod cre-
scat secundum perfectionem attentionis, ut experientia testa-
tur. Ex his autem ad divina ascendendo, dicimus quod ca-
ritas habet duplicem perfectioni latitudinem: alteram cx
parte obiccti, scilicet secundum maiorem approximationem
ad obiectum; alteram cx parte subiecti, secundum maiorem
attentionem scit expeditionem subiecti. Prima perfectionis
latitudo consistit in augmento caritatis supra exposito. Nun.
Secunda vero consistit in augmento caritatis cx hoc quod
anima, expedita a visione acnigmatica ct potiia in laciilt
visione Dei, in ipsum totaliter actualitcr fertur: quod im-
possibile est convenire viatori. Unde quantumcumque ali-
qui» proficiendo m hac vita appropinquet ad Deum magi»
ac magis, in raritate crescendo, nunquam pervenire potest
ad hoc ut totaliter actualitcr amet Deum, sicut ridens illum
facie ad faciem. Et propterca nunquam carius viae potest
adaequari caritati patriae, quia alterius rationis est perfectio
illa: sicut linen, quantumcumque crescat, nunquam aequa-
tur superficiei.

X. Sed tunc restat adhuc dubium, an caritas viae possit
esse aequalis vel maior, secundum illam perfectionem sc
tenentem pene» propinquitatem ud obicctum, caritate ali-
enin'. beati in patria. Verbi gratia: An caritas beatae Vir-
ginis in hac vita erat maior, secundum illam quantitatem,
caritate angelorum beatorum? Et est ratio dubii quia, sicut
quantitas lineae unius pote»! esse multo maior secundum
longitudinem quam sit quantitas secundum longitudinem
alicuius certae superficiei, licet nunquam postit acquiri
simpliciter quantitati superficiei; ita forte potest esse in
proposito.

\d hoc autem dicitur quod, cum caritis sit eiusdem ra-
tioni» specifica in vin ct in patria; et carius viae non sc
habeat ud caritatem patriae ut semen ad arborem vel fru-
ctum (quamvis sic sc habeat quodammodo ad bratifudi-
ncm). sed sicut forma eiusdem speciei imperfecta ad e-
ipsam perlectam; ct quantitas perfectionis caritatis penes
propinquitatem ad obicctum sit eiusdem rationi» in via ct
in patria; ct in quantitatibus eiusdem rationi» constat unam
quantitatem, infra latitudinem terminatam, posse ab altera
excedi: consequens e ut caritas viae in beata Virgine fuerit
quandoque maior secundum illam quantitatem quam caritas
angelorum, ct quandoque quam caritas archangelorum, ct
sic deinceps, sic tamen ut in ingressu patriae intantum,
cti im secundum hunc quantitatem, scipsam in via excreverit,
ut *ad praedestinatam sibi mensuram secundum donationem
festi Christi* ' pervenerit. Nunquam tamen fuit in via eius
caritis aequalis simpliciter caritati minimi in patria: quia
caritas patriae est quanta duabus diversarum rationum
quantitatibus, ad quarum alteram caritas viae non potest
pertingere. Unde simile est dc augmento lineae respectu
superficiei. Sicut enim linea non potest, quantumcumque
crescat, ad quantitatem superficiei pervenire, potest tamen
secundum unam dimensionem excedere certam datam su-
perficiem ita caritas viae nunquam potest adaequare ca-
ritatem patriae, potest tamen secundum unam rationem
excedere alicuius caritatem in patria existent!».

XI. \d primum ergo in oppositum dicitur quod non
est fictio, sed ex naturis rerum notitia sumpta, quod forma
animalis, ut actus et habitus, habeant quantitates diversa-
rum rationum intensivas. Quii enim secundum naturam
suam dependet actu animalis huiusmodi a duobus diver-
sarum rationum, anima scilicet ct obiecto, non est minim
si habeat perfectione diversarum rationum et ambas in-
tensives.

•Nam. xvi xqq. :
xxTi.

• Nam. xv, xxv
(d. num. xii].

-MIHη,αp.

N#m <«..

Ad confirmationem dicitur quod aliud est loqui de notitia amici imperfecta vel perfecta eiusdem rationis ; et de notitiis diversarum rationum, puta visio faculis et visio per speculum uut quodeumque aliud repraesentativum. Sicut amicitia, qunntumcumque crescat, nunquam pervenit ad illam perfectionem quam ex faciali conversatione nata est habere, ita est in proposito.

Ad tertium dicitur quod quantitas curitatis perseverat eadem numero in patria, augmentatu tunc usque ad terminum. Rationabile quippe est ut visio Dei largiatur non solum alteram perfectionem, totaliter actunliter faciendo amare: sed ctinin quod longe magis faciat amure quam prius ex parte obiecti, proportionaliter tamen ad praecedens meritum in via. Unde, adveniente secunda perfectione, caritas prima etiam maxime angetur (proportionnllitcr tamen ad meritum): itu quod tunc incipit maxime amare Deum et ex parte obiecti et subiecti. Nec putes lias perfectiones esse duas res ab invicem rcalitcr distinctas. Sed sicut caritati idenuficatur rcalitcr perfectio gradunlis latitudinis secundum accessum ad obiectum. ita eidem caritati identificatur rcalitcr perfectio gradualis latitudinis secundum attentionem seu expeditionem subiecti: sicut visioni corporali idcntificatur rcalitcr et perfectio quam ex approximatione obiecti habet, et perfectio quam ex attentione animae sortitur. Et tamen est una simplex qualitas: diversitus autem rationum est, quae facit diversas partiales rationes unius totalis, simplicis tamen, perfectionis consummatae caritatis.

XII. Et quamvis haec via praedictis satisfacere videatur, ad dubium tamen motum in responsione ad primum * satisfacere non potest. Quoniam si augmentum caritatis in via iit per appropinquationem ad obiectum in infinitum; sicut contingit secundum illum quantitatem in via adaequare et excedere certum beatum, ita continget, quantum est ex mtura augmenti, adaequare summam in Christo caritatem secundum hunc quantitatem, quod est impossibile. Unde licet in commentariis super Prima Secundae, in qu. Lxvn, art. uII. *, hanc viam inchoaverim, diligentius tamen meditatus aliter dicendum puto.

Ad cuius evidentiam scito primo, quod caritas duplicem habet statum: scilicet naturalem, et quasi praeternaturalem. Status naturalis caritatis est esse illo modo et en perfectione qua est in caelesti patria. Sintus autem quodammodo praeternaturalis est esse sicut est in vita hac. - Probantur haec. Et naturalitas quidem caritatis in patria patet ex ipsa natura caritatis, qua est amicitia inter hominem et Deum consequens communicationem deiformitati. Constat enim quod amicorum est convivere et condelectari, quae in sola patria inter hominem et Deum inveniuntur. - Quod vero in hac vita - practcrnaturalitcr quodammodo sit carius, patet ex hoc quod caritas via nominatur ab Apostolo dicente * *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*, et : *Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino: quia per fidem ambulamus . * Nec habemus manentem civitatem, sed futuram inquirimus* -. Constat nutem quod non solum cives in peregrinatione et via. sed etiam naturalia cum moventur ad sua loca, aliquid habent praeternaturalitatis adionctum, scilicet csxe extra locum suum.

Existente igitur duplici caritatis statu, consequens est ut duplex quoque sit illius perfectio: quatenus unicuique statui propria consonet perfectio. Et quoniam neutrius status perfectio consistit in indivisibili, sed latitudinem habet (nam caritas in via augetur; et in paterna dumo *mansiones multas* habet), oportet utrique perfectioni latitudinem consonam, quantitutemque spiritualem convenire. Et quoniam status vine et patriae non unius et eiusdem, sed diversarum rationum est; idcirco perfectiones consequentes eos ut distinguuntur ab invicem, diversarum quoque rationum esse oportet: sicut universaliter videmus quod proprietates consequentes res diversarum rationum ut sic. sunt diversarum rationum.

XIII. Scito secundo, quod difficultas huius rei consistit in assignando quomodo sunt diversarum rationum perfectio caritatis in via et perfectio caritatis in patria. Et quoniam de patria nihil scimus nisi quantum *Dominus narravit in*

scripturis populorum et principum quifuerunt in ea -, ex his quae audimus novimus quod perfectio viae habet »c ad perfectionem patriae ut perfectio puerilis ad virilem, dicente Apostolo - ad hoc propositum: *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus*, etc.; et rursum quod sc habet ut lux diei in statu augmenti ad diurnam, dicente Salomone, *Proverb*, iv *ustorum temita quasi lux splendens procedit et crescit usque ad perfectum diem*. Habemus siquidem ex his quatuor: primo, diversam rationem perfectionis; secundo, permanentium utriusque perfectionis simul; tenio, augmentum in infinitum secundum perfectionem viae; quarto, quod quantumcumque augeatur, semper est simpliciter minor caritate patriae.

Diversa in primis perfectionis ratio palet ex hoc quod, licet natura pueri et viri, et similiter lucis matutinae et perfecti diti, una et eadem sit, perfectio tamen naturae in pueritia et in virilitate diversarum est rationum, ut experientia teste probat Apostolus ♦, et simile patet de lucis diverso statu. Nam quod perfectioni prioris status attestatur, imperfectionis esset in succedente statu, ut potet.

Permanentia autem, evacuati» hia quae imperfectionis sunt, clare liquet. Nam eadem natura, cum eo perfectionis quod in pueritia acquisivit. permanet in viro; et eadem lux, evacuatu admixtu imperfectione, in die perfecto invenitur : ut, iuxta Apostolum *cantat nunquam excidat*; sed *cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte*, idest imperfectione, *est*.

Augmentum in infinitum, sane intellectum, ut hic sumitur, hoc est ut semper habeat quo crescat non simpliciter %ed durante via % manifeste quoque habetur, si advertimus quod, durante pueritia, semper habet homo quo crescat; et similiter, durante statu matutinali, semper habet lux quo crescat: hoc enim est hominem in pueritia, et lucem in mane, et caritatem in via posse crescere in infinitum. Propter quod in littera - est differentia inter caritatem et fornus medias, puta pallorem, quarum augmentum non est coaevum motui ad terminum. Declaratum est augmentum caritatis in via in infinitum, ac si dicerer: Quanto tempore durat via ad patriam, durat et augmentum caritatis sicut quanto tempore durat pueritia, durat augmentum hominis; et quanto tempore durat mane, durat augmentum lucis. Non sic enim est in formis mediis: extenditur enim plus via quam augmentum illius formae. Et quemadmodum implicat aliquem in via non posse progredi, iam enim esset in termino; et similiter hominem in pueritia non posse nmpliu crescere, et lucem mane non posse crescere; ita caritatem in statu vine non posse augeri, iam enim non esset in via sed in termino, sicut nec homo in puerilia nee lux in mane.

Et ex hoc patet quartum, scilicet quod quantumcumque caritas augeatur in via, nunquam pervenit ad perfectionem patriae: quin alterius sunt rationis et istae perfectiones. Sicut puer, quantumcumque crescat, nunquam, stante pueritia, pervenit ad perfectionem viri, nec lux matutina, stante mane, ad perfectionem dici perfecti. Sunt enim, ut dictum est, perfectiones ulterius rationis: quoad hoc quidem, scilicet quod sunt diversarum rationum, assimilante in littera * quantitati lineae et superficiei; sed non est extendenda similitudo ista. Non solum nutem ex his habetur quod caritas viae est simpliciter minor caritate patriae, quod etiam ex lineae et superficiei exemplo habebatur: sed quod caritas viae secundum nullam quantitatem potest adaequare caritatem cuiuscumque beati; sicut nec lux matutina potest adaequare secundum aliquam intensivnm sui perfectionem lucem perfecti dici, nec perfectio puerilis perfectionem virilem. Et rntio est quin perfectiones sunt non solum habentes ordinem originis, sicut linea et superficies: sed habentes ordinem viae ad terminum, qui non est in linea et superficiei. Non enim protensio lineae terminabitur unquam ad superficiem: sed, sicut pueritia nd virilitatem, et lux mune ad perfectum diem, ita augmentum caritatis viae ad perfectionem patriae terminatur. Propter quod divinus \uctor in littera, in responsione ad primum, dicit quod motus caritatis est ad terminum non hic. sed in pactis.

Et quia non sut est multis manifestasse, nisi radix unde

• P». LIIII, rrt. 6.

• I mu, icr». n.

• Ver-. 11

• I-oi. dt.

• Ihld.ttfKK

• ci. bob. n

• Ia vper

• In yr»^

• Niitn vu

* Comment, n. n,

• 4 l=AM.

• I aj Cor., cap. an, ver 31.

*II JJ cor., cap ». ver». 6, - * AJ Retx^ can. un. >cru μ.

haec convenient de facto caritati, ostendatur; dicendum est quod in littera ponitur propria radix tam in Prima Sccondac * quam hic. Et est differentia inter fidei lumen et clarum diem caelestis patriae, cum Deus amicus videbitur lacie ad faciem. Ex huc enim essentialiter diversae rationis cognitione hic et in patria consequitur caritas diversae rationis accidentalitcr, quae constituit diversae rationis statum in caritate, et consequenter perfectionem et quantitatem, ut declaratum est.

XIX', His autem discussis, respondere argumentis * non est difficile. Unde ad primum dicitur quod, cum caritas sit qualitas secundum naturam suam patriae caelestis, et secundum quandam inchoationem in via concessa; ex hoc ipso patet quod non est fictio, sed ex natura rei sic communicatae consequens quod habeat duas quantitates spirituales intensiva» diversarum rationum accidentalitcr, sicut homo habet pueritiam et virilitatem. Utraque enim habet suam propriam quantitatem perfectionis et habitudinem et statum, et accidentalitcr conveniunt homini absolute : et rursus utraque habet quantitatem molis diversarum rationum accidentalitcr, dum in puero semper est admixta potentiae, in viro autem pure in netu (considerando virum secundum id quod perfectionis est, non prout senescere potest). Sic enim caritas habet status, latitudines et quantitates diversarum rationum, ut patet ex dictis.

Ad secundum dicitur, ex eadem radice, quod quia caritas est amicitia connaturalis patriae, non vise nisi inchoative, ideo perfecta et imperfecta notitia amici diversarum rationum variat quantitatem secundum diversas rationes; non nutem quueeumque differentia secundum perfectam et minus perfectam notitiam. Sic autem esse in proposito patet. Et simile videtur in similibus.

Ad tertium iam dictum est quod remanet quantitas prior in succedente, sublato eo quod erat imperfectionis; sicut in viro remanet perfectio pueritiae, iuxtn doctrinam Apostoli, rrun/Jfi/\ *his quae erant parvuli*. Sic autem remanere non est, proprie loquendo, dua» quantitates aut perfectiones diversarum rationum femanere sed unam tantum simpliciter consummate, retinentem alteram secundum id quod perfectionis habebat. Et proptcrca non oportebat quaerere causas aut modum corruptionis primae perfectionis et quantitatis, sed imperfectionis admixtae Dc qua non oportet sollicitari quia scriptum est *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*.

• I/1 Cor., op. MI. ren io.

XV. Ad dubium autem motum in responsione ad primum modo dicendum est quod cum termino alterius rationis itat infinitas motus augmenti non simpliciter, sed secundum quantitatem viae. Verbi gratin, cum huc quod augmentum pueritiae terminatur ad virilitatem, quae est alterius rationis, stat quod augmentum pueritiae crescat in infinitum non simpliciter (quia sic nunquam perveniretur ad virilitatem), sed infra latitudinem pueritiae: constat enim quod quandiu quis est puer, semper habet quo crescat, et quam primum crescere non potest, puer amplius non est. Et similiter cum hoc quod lux matutina terminatur ad perfectum diem, stat quod augmentum lucis matutinae sit in infinitum, non quia in infinitum simpliciter crescere possit (sic enim nunquam ad perfectum diem perveniret), sed quia infra latitudinem lucis matutinae semper habet quo crescat: si enim amplius crescere non posset, matutina non esset. Hoc ergo modo accipiendum est quod caritas in statu viae potest augeri in infinitum: ly enim *in statu viae* est conditio determinans augmentum infra latitudinem perfectionis propriae statui viatoris. Et proptcrca cum hoc quod caritatis augmentum est ad certum terminum alterius rationis, scilicet perfectionem patriae, stat quod caritatis augmentum sit in infinitum non simpliciter, sed in statu viae, hoc est infra latitudinem perfectionis viae: semper enim habet quo crescat cantas viae. Et inter signatum terminum, puta perfectionem patriae, et inchoatam caritatem viae in Paulo, sicut non est motus augmenti in infinitum simpliciter, ita non est distantia infinita simpliciter: sed sicut est motus augmenti in infinitum infra latitudinem perfectionis viae, ita est distantia in infinitum secundum latitudinem perfectionis viae. Et similiter potest

dici quod inter inchoatam caritatem in hoc et terminum in patria est distantia finita simpliciter, propter quod per motum augmenti tandem pervenitur ad perfectum diem caelestis patriae, sed est infinita secundum latitudinem perfectionis vine, propter quod contingit motum in via semper crescere. Ex hoc igitur quod est hic simpliciter finitas et secundum viae rationem infinitas, ideo et motus hic inchoatus ibi terminatur; et dum hic est motus, semper potest crescere, quod significatur per augmentum in infinitum in statu viae. – Nec fallaris demum, novitic, in declarationibus et exemplis datis, quaerens omnimodam similitudinem : sufficit enim proportionalis. Tota siquidem via praesentis vitae, sive pana sive magna sit, proportionalis pueritiae el mane est: quaelibet quoque coelestis patriae mansio, sive excelsior sive minus celsa iit. proportionalis virilitati et perlecto dici est.

XVI. Ex quibus omnibus, collatis cum doctrina Auctori» tam hic et in articulo sequenti, in responsione ad lenium, valde ad propositum, quam in Qq. *de Virtutibus* -, apparet quod multi in huc rc disputasse videntur non percipientes mentem Auctoris, sed putantes apud eundem caritatem simpliciter augeri posse in infinitum; nec advertisse quod de caritatis perfectione non simpliciter, sed in sutu viae, Auctor loquens, augmentum in infinitum et semper crescere posuit. Unde nihil mihi videtur cum adversariis tractandum nisi unum quomodo scilicet cum augmento in infinitum caritatis in vio salvetur proportionalitcr augmentum in patria, absque eo quod etiam in patria non possit caritas augeri in infinitum. Videntur enim hacc sibi invicem adversari. Nam consue quod quanto maior est caritas in via, tanto maior proportionalitcr erit etiam in patria: quantum enim unus sanctus excessit alterum secundum caritatem in via, tanto proportionalitcr excedit eundem in patria. etiam secundum caritatem. Et propterea si in infinitum augetur caritas in via. ita quod quocumque sancto dato in via potest in eadem dari sanctior ipse vd alter in sin (alioquin non esset in viaj; oportet consequenter dicere quod etiam in patria caritas potest augeri in infinitum, ita quod quocumque sancto dato potest dari sanctior essentialiter. – Et confirmatur hoc in angelis. Quia supponendo quod quocumque angelo creato Deus possit superiorem creare, et quod caritas detur eis secundum capacitatem naturalium. sequitur et quod caritas viae in eia sit augmeotabilis in infinitum iuxtd augmentum naturalium; et quod caritas patriae in eisdem sit augmentabilis in infinitum proportionalitcr nd augmentum caritatis viae in eisdem. Quanto enim crearetur angelus superior, tanta maiorem caritatem viae haberet; et quanto maior esset caritas viae, tanto maior esset caritas patriae.

XVII. Sed hoc dubium, cum suis motivis, non aliunde solvendum est: ut etiam ex hoc ostendatur soliditas doctrinae. exposito *quod quid esi* reddentis rationem dc omnibus. Scito igitur, ex 111 *Physic.* quod quia infiniti ratio non est ut ratio substantiae sed accidentis, ideo conditiones infiniti infra subiecti latitudinem clauduntur. Verbi gratia, ex hoc quod ponitur Unca infinita, non sequitur quod omnia occupet, aut quod nihil extra ipsam sit: quoniam infinitas infra lineae rationem clauditur: et simile est in aliis. Et hinc oritur differentia interea quae consequuntur ad augmentum in infinitum alicuius absolute, et ca quae consequuntur nd augmentum in infinitum eiusdem infra talem latitudinem. Nam ad alicuius, puta lineae, absolute augmentum in infinitum sequitur interminatio absolute longitudinis, sic quod non est dare lineam ita longam quin possit dari longior. Ad augmentum nutem in infinitum lineae infra latitudinem panium decidendarum ab aliqua linea finita, non sequitur longitudo interminabilis tie quod excedatur quaccumquc dabilis longitudo: sed sequitur longitudo interminabilis sic quod illa linea nunquam erit ita longa quin possit esse longior. Verbi gratia, sint duae lineae tripedales, scilicet X et B. Dupliciter potest A linea augeri in infinitum. Primo, simpliciter, et sic sequitur quod excedit omnem finitam longitudinem, ut patet. Secundo, infra latitudinem infinarum partium in quas potest dividi linea B est enim divisibili in infinitum, et sic \ linea

cpp-

’/yf Γώλα-

W V- "b.

sk potest augeri iti infinitum quod nunquam erit ita longa quin possit esse longior, eo quod nunquam consumi potest cius augmentum, sicut nec divisio alterius. Et quemadmodum hi duo modi augmenti tantum inter se distant ut augmentum simpliciter ducat ad quantitatem infinitam, augmentum autem secundum quid non ducat ad quanti-
tatem infinitam ; itu, si ponamus singulis partibus per \$in-
gulas uugmentationes acquisitis respondere secundum ali-
quam proportionem, puta decuplum, duas alias linens *
puta G, quae respondeat ipsi A secundum augmentum in
infinitum simpliciter(ct F, quae respondent eidem A se-
cundum augmentum in infinitum secundum quid; vidcbi-
mus quod quantitas G est augmentabilis in infinitum sim-
pliciter ct ducitur ad quantitatem infinitam; quantitas au-
tem F, quamvis semper in decuplo inveniretur maior quum
A. non esset tamen augmentabilis in infinitum nisi secun-
dum quid, nec duceretur ad quantitatem infinitam, sed
infra latitudinem quantitatis maiori» in decuplo quam sit B
linea, cuius singulae partes in decuplo exceduntur n par-
tibus ipsius F.

XVIII. Ex his quae exempli causa, ut dicenda perci-
piantur, attulimus, dicendum est quod caritas, ut praedi-
ctum eat . non ponitur augmentabilis in infinitum sim-
pliciter, sed in via, hoc est infra latitudinem viae. Via
enim, inquantum via. ct terminatam quantitatem ct infini-
tum progressum in ca importat oportet namque viam ad
terminum ducere, nisi frustra sit; et dum via durat, semper
protendi. Ac per hoc, nec sequitur quod ipsius quantitas
ducatur nd infinitatem caritatis simpliciter, nec sequitur quod
quuntilas caritatis respondenti' ei in pairia ducatur ad infini-
tatem simpliciter: sed quod vel ducitur ad aliqunm propor-
tionalem perfectionem, respondendo singulis gradibus aug-
menti in via secundum aliquam proportionem, ut in aug-
mento secundum quid lineae declaratum est; quoniam
caritatis augmentum in via non est augmentum simpliciter
sed secundum quid, quia extra statum suum naturalem est
sub obscura cognitione luminis fidei;-vel respondet sic
maior maiori ut quantitas alterius rationis, ita ut non sit
proportio secundum augmentum, sed solum consummatio
secundum quantitatem inventam.

Declaro utramque rcspon.doncm. Prima responsio con-
cedit proportionalem excessum in patria iuxta excessum
in via: sed negat in via dari augmentum infinitum sim-
pliciter, ct proptcrca etiam negat illud in patrie. Nec ob-
stat huic responsioni quod similitudo dc augmento lineae
secundum quid reprobatur in proposito, quia caritas non
augetur semper per partes minore» non obstat, inquam,
quia similitudo illa non affertur quoad hoc quod est au-
geri per partem semper minorem; sed quoad hoc quod est
semper augeri per aliquid quantum, non curando nn primo
addito minus sit secundum ct tertium minus secundo, sed
abstrahendo ab hac comparativa successive additorum penes
maius ct minus; linea enim est divisibilis in semper di-
visibilia abstrahendo ab huiusmodi comparatione, ut patet.
Praeter hoc autem exemplum mathematicum est exemplum
in naturalibus habens augmentum in infinitum, non tamen
secundum quantitatem infinitum sed certam latitudinem:
ut patet de augmento perfectionis humanae in pueritia,
etiam durante puerilia in infinitum, ct terminatur tamen
ad virilem perfectionem. Consistit ergo haec prima re-
sponsio in hoc quod augmentum caritatis in via non est
augmentum cius quantitatis simpliciter, sed secundum quid,
scilicet statum peregrinationis, fidei, pueritiae, matutinaeque
lucis; et proptcrca singulis partibus, ut sic loqui liceat,
caritatis in via assignando singulas in decupla proportione
in patria, non sequitur augmentum in infinitum simpliciter,
sed secundum quid, him enim manifestatum est quod stat
semper aliquid alicui posse apponi; ct nee in se nec in
proportionabiliter sibi respondente procedi nd quantitatem
infinitam simpliciter.

Secunda autem responsio forte magis propria est: quod
scilicet quemadmodum virilitas hominis est proportionalis
pueritiae quoad hoc quod, qunnto puer perfectior, tanto
vir perfectior proportionalitcr; non tamen est sic propor-
tionalis ut singulis augmentis pueritiae sint asrignabilia

lingula augmenta virilitatis; sic sit in cnritato patriae ct
viae, quae se habent, apud Apostolum -, ut vir ct puer. · & nia m.
Ita quod conceditur quod quanto perfectior quis est in
via secundum caritatem, tanto proportionalitcr erit perfe-
ctior in patria: quia tamen diversarum rationum sunt per-
fectiones istac caritatis in patria et in via, quia sequuntur
lumina diversarum rationum, ideo non sunt comparabile
secundum 'proportiones gradus nd gradum seu partis nd
partem. - Et haec responsio amplectenda videtur. Quia
perfectio patriae se habet ad perfectionem viae ut terminus
ad motum, ut patet cx inductis. Modo autem, qunnto per-
fectior est motus, perfectior erit terminus: non tamen sunt
comparabiles secundum proportionem graduum motu» ad
gradus in termino.

Unde cx utraque responsione sumatur, primo, quod
augmentum caritatis in via est augmentum cius secundum
quid, propter praedicta. Et deinde quod non licet cx tuli aug-
mento in infinitum inferre infinitatem termini alterius ratio-
nis: sed excellentiam respondentem cuicumque augmento.
Sicut augmentum hominis in pueritia est in infinitum infra
latitudinem pueritiae, semper enim habet quo crescat in statu
pueritiae; er quanto aliqui» perfectior fuerit in pueritia,
tanto erit perfectior vir; et quanto iste perfectior puer illo,
tanto perfectior vir illo erit: non tamen infinito processui
infra latitudinem pueritiae respondet infinitus processus
simpliciter virilitatis; sed aut incomparabilius secundum
proportionem, iuxta secundo dicta; aut processus in infi-
nitum secundum quid, iuxta primo dicta, habebitur.

XIX. Ex his autem patet solutio obicctorum -. Quoniam · Ssa-m.
eadem est ratio dc angelorum et hominum, quoad hoc,
caritate. Creato enim quocumque superiore angelo et data
cantate secundum naturalia, non nisi caritatis viae augmen-
tum in infinitum concluditur, quod Auctor probavit. Ex
augmento nutem caritatis in via in infinitum quomodo
sequatur vel infinitas secundum quid, vel mcomprnabilita
secundum proportionem, dictum est.

Et si tormetur ratio dc angelo creato beato, quod quo-
cumque dato potest dari maior, ergo caritas patriae in in-
finitum simpliciter augeri potest: - respondeatur quod non
sequitur nisi processus m infinitum secundum quid in
patria. sicut si cx viatoribus angelis fierent beati. Deus
enim, creando cos semper beatos, in eiusdem rationis gra-
dibus locat quales essent si media caritate viae ad eos
pervenirent. Constat autem cx dictis quod quantitas cari-
tatis patriae, proportionalitcr respondens augmento caritatis
viae, non est ad infinitum simpliciter sicut in numeris.

Er forte perfectio caritatis in patria ira est ulterius ra-
tionis excellenter quod habet utrumque: scilicet ct quod
C't terminus consummans quidquid perfectionis invenit in
cnritato viae, consummans, inquam, iuxta dispositionem
p'perfectibili quantitatis inventae; ct quod est secundum
proportionem respondens augmento caritatis in via. Et
proptcrca utraque responsione oportet uti. ut communiter
credita a ductoribus salvemus absque infinitate simpliciter
caritatis. Quum qui tenet, sicut in numeris, non video quare
erret: quamvis ab Auctore declinet, ut patet cx dictis.

XX. Quamvis autem huiusmodi dc caritate sub meta-
phoris dicta vera videamur, cx propriis tamen oportet in-
tellectum quiescere, ne opponatur quod theologia symbolica
non est argumentative. Unde tertius modus dicendi, cui
multa in duabus praedictis viis ♦ tacta deserviunt, occurrit. ·#·βββ·,l,x""
Ad cuius evidentiam oportet, primo, evitare confusionem
quaestionum. Sunt siquidem in hac re tres quaestiones.
Prima est an caritas absolute sit augmentabilis intensive
in infinitum. Secunda est an caritas vine sit intensive au-
gmcmabilis in infinitum. Tertia est an caritas patriae sit
augmentabilis in infinitum. Inter quas quaestiones ipsa ad-
iunctio diversorum statuum, scilicet vine ct patriae, ct abs-
tractio ab utroque statu, ostendit didrcnticim esse. - Et
prima quidem quaestio in Tertia Parte·, ubi dc caritate
‘Qu·,u· AB·
animae Christi an sit summa possibilis dari dicetur, tra-
ctabitur: dc qua i.un * dictum est quod secundum Vu-
‘ Nu@· "
ctorem para negativa est vera.

Secunda nutem quaestio, quae prae inanibus habetur,
habet partem affirmativam veram, iam Ecclesiae auctori-

· lineii p. aUh

· Num. 1, <’
in.

· Vid< ·Γ* >

Inte determinatam in Concilio Viennensi a Clemente V. ut patet in Clement., cep. *Ad nostrum, de Haereticis*, ubi de nova secta dicitur: *tenens et asserens doctrina sua sacrilega et perversa inferius designatas errores. Primo videlicet, quod homo in vita praesenti tantum et talis perfectionis gradum potest acquirere quod reddetur penitus impeccabilis, et amplius in gratia proficere non valebit: nam, ut dicunt, si quis semper posset projicere, posset aliquis Christo perfectior inveniri.* 1 fac ibi. Et infra *Xos, sacro approbante Concilio, sectam ipsam, cum praemissis erroribus, damnamus et reprobamus.* Supposita ergo, cum Ecclesia, veritate hac quod caritas viae est augmentubilis in infinitum, ostendenda tria sunt: primo, quoniam est perfectio caritatis vine, et quae caritatis patriae secundo, quod sunt perfectiones diversarum rationum *; tertio, qualis est huiusmodi diversa ratio *

XXL Perfectio caritatis viae est duplex: altera ex parte subiecti; et altera ex parte obiecti. Nam caritas viae augetur ex parte obiecti, cum Deus movet voluntatem ut magis ac magis bonus, ut magis ac magis amicus, ut magis ac magis munificus, huic beneficio superaddendo illud et illi alterum, et huiusmodi: sic enim accenditur voluntas ex parte obiecti ad magis amandum ipsum Deum, et igitur quoque ex parte subiecti, dum etiam ut aequaliter occurrens obiectum magis iste conatur, magis studet, magis se colligit et applicat. Huc vult perfectiones caritatis in via. Quae licet sint diversarum rationum inter se, ut superius monstratum est, identificantur tamen secundum rem simpliciter caritatis rationem, ut etiam superius patet.

In patria quoque caritatis perfectio utrumque est. Nam ex parte obiecti quantificatur ex ipso Deo in scipio viso, iuxta mensuram non Dei absolute, sed Dei visi: quod est dictum iuxta mensuram visionis. Ex parte vero subiecti quantificatur ex hoc quod totaliter nctuuliter fertur in amorem Dei, implendo totaliter illud praeceptum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et tota*, etc. ·

XXII. Diversurum autem rationum esse perfectionem caritatis viae et perfectionem caritatis patriae, ex signo clarissime monstratur. Ex signo quidem, quia quantumcumque crescat caritas in via ex parte lubrici, nunquam pertingere potest ad perfectionem caritati in patria ex parte subiecti, quoniam nunquam potest ad hoc pervenire ut diligat actualiter Deum totaliter, hoc est ex *toto corde, ex tota mente*, etc., ut patet ex infra dictis ab Augustino et auctore in discussione huius praecepti. Et similiter quantumcumque crescat caritas viae ex parte obiecti, nunquam pertinget ad perfectionem caritatis patriae ex parte obiecti: quoniam nunquam potest ad hoc pervenire ut moveatur ad amandum a Deo viso. sed semper movetur in hac vita a Deo in speculo creaturae. Hoc enim quod est quantitatem perfectionis caritatis in via, quantumcumque crescat, non posse pertingere ad minimum quid quantitatis perfectionis propriae caritati patriae, ostendit quantitates has esse diversarum rationum.

Ratione verò, quia ea quae consequuntur ad actus diversarum rationum, ut sic, sunt diversarum rationum sed perfectio caritatis in via et perfectio caritatis in patria consequuntur ad actus diversarum rationum: ergo autem diversarum rationum, - Minor patet Quia subiectum in via et in patria diversarum est rationum secundum actus visionis per fidem et rationis fidei ad faciem. Et similiter obiectum in via et in patria, in quantum est movens, diversarum est rationum, secundum actus visi in speculo et visi in scipso, ut patet: Deus enim visus in speculo nunc movet ad amandum, tunc autem Deus visus in scipso. Et quoniam diversa ratio tam subiecti quam obiecti ex differentia inter cognitionem fidei et visionem apertam oritur (nam differentia ex parte subiecti per fidem et visionem operantem redundat in diversam rationem obiecti ut moventis ad amandum: nam inde provenit quod Deus nunc movet in speculo, tunc in scipso), ideo Auctor, profunde intuitus, diversae rationis quantitatem in caritate viae et patriae assignavit in hac littera * ex hoc quod alterius rationi est quantitas caritatis consequentis cognitionem fidei, et consequentis visionem apertam. - Notanter autem dixi *obiectum*

ut *movens* esse alterius rationis hic et in patria. Quoniam obiectum caritatis potest dupliciter considerari: scilicet ut terminans amorem ; et ut movens ad amorem. Et quamvis ut terminans sit unius rationis hic et in patria, scilicet Deus ipse prout in se est (et propterea *caritas nunquam excidit* -), ut movens tamen esse diversarum rationum: *'IdOv.af.* quoniam movere ut visum in speculo, et movere ut visum in scipso, constat diversarum esse rationum.

XXIII. Qualis autem est haec diversitas rationum, ex duabus conditionibus sumi potest. Prima est quod quantitas perfectionis caritatis in via remanet cum quantitate perfectionis caritatis in patria: quoniam caritas nihil perfectionis perdu ex hoc quod permanet in patria. – Secunda est quod ista semper est quaedam illius inchoatio, cl per illam perficitur ac consummatur, ut patet.

Ex his enim apparet primo, quod non sunt diversarum rationum sicut cognitio tides et visio aperta, ad quas consequuntur. Quoniam cognitione istae inconpossibiles sunt et essentialiter diversificantur: perfectiones autem caritatis sicut sunt diversarum rationum quod et simul permanent et unum numero simplici caritati identificantur realiter.

Apparet secundo, quod sunt diversarum rationum sicut includens hoc et aliud, et contentum uno tantum. Et od hoc deservit exemplum litterae de superficie et lineae. Superficies enim includit longitudinem et addit latitudinem, linea vero sola longitudine est contenta. Et similiter caritas patriae claudit in se perfectionem viae et addit perfectionem patriae: caritas vero viae sola perfectione viae est contenta.

«parcat lenio, quod divcisarum sunt rationum sicut
via, praukraaturahatis semper habens aliquid admixtum,
ct terminus in »tatu naturalissimo. Caritas enim, qui» est
amicitia ad Deum consequent consortium divinae naturae
est amicitia habens suum naturalem statum solummodum
in patrie, ubi *similes Deo erimus ct videbimus ipsum sicut*
est ♦; nunc autem in via, apud Apostolum *, semper aliquid
practernaturalitatis habet admixtum ex vi ipsius peregrina
tionis. Et quin quidquid imperfectionis in hoc praetenui
turnli statu habet, deponetur, ct ad naturalem ct perfectionis
undique statum perducta erit in patria; ideo diversa ratio
perfectionis caritatis in via et in patria ab Apostolo de
claratur exemplo perfectionis puerilis ct perfectionis virilis
Cum essem parvulus, etc. Sicut enim pueritia tendit ad
virilitatem ct perficitur in illa, abiccu non perfectione ac
quisita in pueritia, sed imperfectione pertinente ad statum
pueritiae; sic caritas viae tendit semper ad caritatem patri
ae ct ea perficietur, nbiecta non perfectione quam hic
habuit, sed admixta imperfectione pertinente ad viae su
tum. etc.

XXIV. His autem declaratis. »uprc\$ respondere abiectiones et quaesitis. Ad obiectiones siquidem allatas in principali dubio, scilicet moto in responsione ad tertium *, de diversa ratione quantitatis caritatis in via et in patria, iam * patet responsio. Ad primam quidem, quod non est fictionis, sed naturae huiusmodi actuum animalium, habere perfectiones diversarum rationum : et praecipue actuum habentium diversos status.

Ad confirmationem, tam - patet quod ex diversa ratione fidei et visionis consequitur diversae rationis perfectio in caritate tam ex parte subiecti quam obiecti.

Ad alteram confirmationem potest dici dupliciter. Primo, quod non inconvenit rctuancrc quantam perfectionibus diversarum rationum : sicut cdnm superficies est quanta dimensionibus diversarum rationum. – Secundo, ct melius, quod remanet quanta in actu perfectione patriae tantum: perfectione vero vine remanet quanta in potentia. sicut trigonum dicitur esse potentia in tetragono, II *de Anima* . ct sicut in virilitate remanet perfectio pueritiae, non quod sint in viro duae perfectiones in actu, scilicet acquisita in pueritia ct quae advenit in virilitate, sed una in actu, scilicet virilitatis, claudens in sc illam pueritiae ut quam perfecit. Sic namque putandum est in patriti quod perfectio patriae claudit in »a perfectionem viae ut perfectam ab ipsa perfectione patriae: ct non seorsum distinctam in actu.

XXV. Ad dubium vero motum in responsione nd pri-
mum *, ct illius rationem, iam patet responsio ♦♦. Quia
motus augmenti in via est ad terminum ulterius rationis in
patria: ct ideo distantia est finita, et motus est infinitus
in potentia secundum alterius rationis distantiam. Quoniam
prima finitas attenditur secundum elongationem status pa-
triae a statu viae: infinitas nutem secundo dictu attenditur
secundum progressum infra statum viae. Ratio nutem pro-
cedit si esset ad terminum eiusdem rationis, etc.

XXVI. Ad aliud vero dubium, quomodo cum augmento
in infinitum in via stat caritatem non posse augeri in in-
finitum in patria * dicitur quod haec negatio, scilicet: *Non
est ctusdcnt rationis quantitas caritatis patriae ct viae*, suf-
ficit nd hoc quod sint incommensurabiles hae quantitates
Ac per hoc, caritns patriae non respondet secundum aliquam
commcnstirntionem caritati viae: sicut nec quantitas super-
ficiei est commensurabilis quantitati lineae. Et cum hoc
itat quod respondet caritns patriae caritati viae ut terminus,
ut virilitas pueritiae: constat namque non esae commen-
surabilem huiusmodi terminum augmento praecedenti, quia
sunt diversarum rationum. Et rursus stat quod augmentum
caritatis in via est augmentum caritatis secundum quid ,
pro quanto est augmentum caritatis in statu pmcternttu-
rali habente semper aliquid imperfectionis admixtum : nom
huiusmodi augmentum, pro quanto est in infinitum, con-
venit caritati secundum quod consequitur imperfectam et

praetcrnaturalem ipsius causam quoad actum, scilicet co-
gnitionem fidei. Et hoc iam habes cx sequenti urticulo, in
responsione ad tertium, ubi dicitur quod *perfectio viae
non est perfectio simpliciter, ct ideo semper habet quo
crescat*. Si enim non est perfectio simpliciter, relinquitur
quod sit perfectio secundum quid : cx quo est perfectio.
Et quin augmentum est ud perfectionem, sequitur quod
augmentum vine non nisi augmentum secundum quid est.
Augmento autem secundum quid, quamvis in infinitum,
non oportet respondere augmentum infinitum simpliciter.

XXVII. Et haec dicta sunt sequendo dictam viam, sci-
licet quod caritas nec absolute nec in patria est augmenta-
bilis in infinitum *, *secundum ipsum caritatis habitum*. Quod
ideo appono quin posset dici quod caritas patriae, quamvis
sit finita ct in summo quoad habitum, quoad actum tamen
potest augeri in infinitum cx parte subiecti, hoc est ex
parte conatus minoris ct secundum sc ct secundum digni-
ficationem a Deo: quia per hoc subiectura magis dispo-
situm melius utitur eodem habitu quam subicctum minus
dispositum. Et secundum hoc, quocumque angelo creato
beato Deus non solum potest creare meliorem inq esse na-
turae, sed etiam beatiorem: pro quanto semper, factus in
melioribus naturalibus, esset melius dispositus ad utendum
summo caritatis habitu, propter maiorem conatum ct ma-
iorem dignificationcm illius conatus nb ipso Deo ad ca-
ritatem.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM CARITAS IN HAC VITA POSSIT ESSE PERFECTA

Infra, Cfxxxnr. »rr. : îH *Seni.* ifur. um, qu. m. n. 4; *De Virtuf.*, qu. .1, ?rt. «o: *De ¶f.* 17/. *Spir.*, csp. m vqq.;
Philipp., cap. ut, îctû 11.

OC1 'vt M slc PHOCI DmR: Videtur quod
w^v&Car,las ,n hac v'la non P^it esse per-
fecla. Maxime enim haec perfectio in
-^S^ÇjpApostolis fuisscL Sed in cis non fuit:
dicit enim Apostolus, *ad Philipp.* iu ' : *Non quod
iam conprehenderint aut perfectus sim*. Ergo cu-
ritas in hac vita perfecta esse non potest.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *Octo-
ginta Inum Quaesi.* * quod *nutrimentum caritatis
est diminuito cupiditatis; perfectio, nulla cupidi-
tas* . Sed hoc non potest esse in hac vita, in
qua sine peccato vivere non possumus, secun-
dum illud l Ioan. ! * *Si dixerimus quia î pec-
catum non habemus, nos tpsos seducimus*: omne
autem peccatum ex aliqua inordinata cupiditate
procedit. Ergo in hac vita caritas perfecta esse
non potest.

3. Praeterea, illud quod iam perfectum est
non habet ¶ ulterius crescere. Sed caritas in hac
vita semper potest augeri, ut dictum est * Ergo
cantas in hac vita non potest esse perfecta.

Sed contra est quod Augustinus dicit, *super
Prim. Canonic. Ioan.* ♦ *Caritas cum fuerit ro-
borata, perficitur: cum δ ad perfectionem perve-
nerit, dicit. Cupio dissolvi et esse cum Christo*.
Sed hoc possibile est in hac vita: sicut in Paulo
fuit * Ergo caritas in hac vita potest esse per-
fecta.

Respondeo dicendum quod perfectio caritatis
potest intclligi dupliciter: uno modo, ex pane
diligibilis; alio modo, ex parte diligentis. Ex parte
quidem diligibilis perfecta est caritas ut diligatur
aliquid quantum diligibile est. Deus autem tan-
tum diligibilis est quantum bonus est. Bonitas
autem cius est infinita. Unde infinite diligibilis
est. Nulla autem creatura potest eum diligere
infinite: cum quaelibet virtus creata sit finita.
Unde per hunc modum nullius creaturae caritas
potest esse perlecta, sed solum caritas Dei, qua
seipsum diligit.

Ex parte vero diligentis caritas dicitur perfecta
quando aliquis secundum totum suum posse di-
ligit . Quod quidem contingit tripliciter. Uno
modo, sic quod totum cor hominis actualiter
semper feratur in Deum. Et haec est perfectio
caritatis patriae: quae non est possibilis in hac
vita, in qua impossibile est. propter humanae
vitae infirmitatem, semper actu cogitare de Deo
et moveri dilectione ad ipsum. - Alio modo, ut
homo studium suum deputet ad vacandum Deo
et rebus divinis, praetermissis aliis nisi quantum
necessitas praesentis vitae requirit. Et ista est
perfectio caritatis quae est possibilis in via: non
tamen est communis omnibus caritatem haben-
tibus. - Tertio modo, ita quod habitualiter aliquis
lotum cor suum ponat in Deo: itu scilicet quod

«l perfectio, nulla cupiditas. - perfectio nulla cupiditas, uti <rgi>
perfecta caritas ibi nulla cupiditas ¶; sed uti est perfectio caritatis
nulla eU cupiditas P.
(1) quia. - quud cd. a, quoniam P; pro *f nosmetipsas G,
ipti nos P; pro *educimus, confundimus eduximus K, - Pro au-
tem, enim DG.

¶) habet. - potest PpC c< n.
δ; oom. - cum autem P; prop.n ,nent, pcnciitur D, venerit Pj.
·j cantas dicitur... dihpt. - tunc est caritas perfecta quando di-
ludit toM/uin quantum putest P.t.

nihil cogitet vel velit quod sit divinae dilectioni contrarium. Et haec perfectio est communis omnibus caritatem habentibus.

Ab primum ergo dicendum quod Apostolus negat de se perfectionem patriae. Unde Glossa * ibi ' dicit quod *perfectus erat viator, sed nondum ipsius itineris perfectione perventor.*

Ad secundum dicendum quod hoc dicitur propter peccata venialia. Quae non contrahantur habitui caritatis, sed actui: et ita non repugnant perfectioni viae, sed perfectioni patriae.

Ad tertium dicendum quod perfectio viae non est perfectio simpliciter. Et ideo semper habet quo crescat.

¶) ii», - *ibidem* Pu.

ARTICULUS NONUS

UTRUM CONVENIENTER DISTINGUANTUR TRES GRADUS CARITATIS, INCIPIENS, PROFICIENS ET PERFECTA

III *Sent.*, di«t. t«t trt. 8, qu 1; *In haumt*, cap. xin.

d NONUM sic proceditur. Videtur quod inconvenienter distinguantur tres gradus caritatis, scilicet caritas *incipiens*, *proficiens* et *perfecta*. Inter principium enim cantatis et eius ultimam perfectionem sunt multi gradus medii. Non ergo unum solum medium debuit poni.

2. Praeterea, statim cum caritas incipit esse, incipit etiam proficere. Non ergo debet distingui cantas proficiens a cantate incipiente.

3. Praeterea, quantumcumque aliquis habeat in hoc mundo caritatem perfectam, potest etiam 3 eius caritas augeri, ut dictum est *. Sed caritatem augeri est ipsam proficere. Ergo caritas perfecta non debet distingui a caritate proficiente. Inconvenienter igitur praedicti tres gradus caritatis assignantur.

Sed contra est quod Augustinus dicit, *super Prim. Canonic. Ioan.* *. *Caritas cum fuerit nata, nutritur*, quod pertinet ad incipientes; *cum fuerit nutrita, roboratur*, quod pertinet ad proficientes; *cum fuerit roborata, perficitur*, quod pertinet ad perfectos. Ergo est triplex gradus caritatis.

Respondeo dicendum quod spirituale augmentum caritatis considerari potest quantum ad aliquid simile 3 corporali hominis augmento. Quod quidem quamvis in plurimas partes distingui possit. habet tamen aliquas determinatas distinctiones secundum determinatas actiones vel studia ad quae homo perducitur per augmentum : sicut infantilis actas dicitur antequam habeat usum rationis; postea autem distinguitur alius status hominis quando iam incipit loqui et ratione uti; iterum tertius status eius est pubertatis L quando iam incipit posse generare; et sic inde quousque perveniatur ad perfectum.

Ita etiam et diversi gradus caritatis distinguuntur secundum diversa studia ad quae homo perducitur per caritatis augmentum. Nam primo quidem incumbit homini studium principale ad rece-

dendum a peccato et resistendum concupiscentiis eius, quae in contrarium caritatis movent. Et hoc perlinet ad incipientes, in quibus cantas est nutrienda vel fovenda ne corrumpatur. - Secundum autem studium succedit, ut homo principaliter intendat nd hoc quod in bono proficiat. Et hoc studium pertinet ad proficientes, qui ad hoc principaliter intendunt ut in eis caritas per augmentum roboretur. - Tertium autem studium est ut homo ad hoc principaliter intendat ut Deo inhaereat et eo fruatur. Et hoc pertinet ad perlectos, qui *cupiunt dissolvi et esse cum Christo* - Sicut etiam videmus in motu corporali quod primum est recessus a termino secundum autem est appropinquatio ad alium terminum : tertium autem quies in termino.

An primum ergo dicendi/m quod omnis illa determinata distinctio quae potest accipi in augmento caritatis, comprehenditur sub istis tribus quae dicta sunt *. Sicut etiam omnis divisio continuorum comprehenditur sub tribus his, principio, medio et fine; ut Philosophus dicit, in I *de Caelo* *.

Ad secundum dicendum quod illis in quibus caritas incipit, quamvis proficiant, principalior tamen cura imminet ut resistant peccatis, quorum impugnatione inquietantur. Sed postea, hanc impugnationem minus sentientes, iam quasi securius ad profectum intendunt; cx una tamen parte facientes opus, et ex alia parte habentes manum ad gladium, ut dicitur in *Esdra* * dc aedificationibus Jerusalem.

Ad tertium dicendum quod pertecti etiam in caritate proficiunt: sed non est ad hoc principalis eorum cura, sed iam eorum studium circa hoc maxime versatur ut Deo inhaereant. Et quamvis hoc etiam quaerant etꝫ incipientes et pi.ificicnles, tamen magis sentiunt circa alia r sollicitudinem: incipientes quidem de vitatione peccatorum, proficientes vero dc protectu virtutum.

a) *etiam*. - *enim* D, o«n. p.
p) *Umile*. - *nmthtcr* AUCDFHIKpE u km, *wper* pG, *ùmplkiter* »E; pro *corporah hominit* jupwn/o, *coryoru/n* *himmif augmenti* ,l EHILpBC et K. *corpori*» *augmento* D, *corporali*» *hotuinb augmento* FG»Kp>t, *corporali*» *hominii augmentum* pK, (*quantum ad ahud milc*) *corporate homini*» *augmento* cd. a.

!l puSertath. - *puberiai* PaK et j. - Pro *quauda*, run PCD«E ct nn. «n. pEj pro *inde*, *deinde* Pu.
ii kriNMu. - /Xro l FH.pAbhc. - Pro optem altero >ko, cu PDa. ») *iihi*. - *illii* pG.
Ti *ei*. - Om. Pmj,
r.) *alia*. - *aliam* 1, *alia* »ujir Pa.

tqa		QUAESTIO XXIV, ARTICULUS X	
		ARTICULUS DECIMUS	
		UTRUM CARITAS POSSIT DIMINUI	
		I Snt.. JIII. tvn. qu. n. «n. 5; Pr Mato. qu. ni. arr. a.	
•Art. 4.	•qu. luvf,	\$	<p>Sn DECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod caritas possit diminui. Contraria enim nata sunt fieri circa idem. Sed diminutio et augmentum sunt contraria. Cum igitur caritas augeatur, ut dictum est supra,* videtur quod etiam possit diminui.</p>
			<p>2. Praeterea, Augustinus, X <i>Confess.</i> * ad Deum loquens, dicit: <i>Minus te amat qui tecum amat.</i> Et in libro <i>Octoginta trium Quaesi.</i> * dicit quod <i>nutrimentum caritatis est diminutio cupiditatis</i>: ex quo videtur quod etiam c converso augmentum † cupiditatis sit diminutio caritatis. Sed cupiditas, qua amatur aliquid aliud quam Deus, potest in homine crescere. Ergo caritas potest diminui,</p>
			<p>3. Praeterea, sicut Augustinus dicit, VIII <i>super Gen. ad lift.</i> non ita Deus operatur hominibus iustificando eum, ut, si abscesserit, maneat in absente quod fecit T: ex quo potest accipi quod eodem modo Deus operatur in homine caritatem eius conservando, quo operatur primo ei caritalem infundendo. Sed in prima caritatis infusione minus se praeparanti Deus minorem caritatem infundit. Ergo etiam m conservatione caritatis minus sc praeparanti minorem caritatem conservat. Potest ergo caritas diminui.</p>
			<p>Sed contra est quod cantas in Scriptura igni comparatur: secundum illud <i>Cant</i>, vin l: <i>Lampades eius.</i> scilicet caritatis, <i>lampades ignis atque flammarum.</i> Sed ignis, quandiu manet, semper ascendit. Ergo caritas, quandiu manet, ascendere potest; sed descendere, idest diminui, non potest.</p>
•oψ. «n.	y	*	<p>Respondeo dicendum quod quantitas caritatis quam habet in comparatione ad obiectum proprium, minui non potest, sicut nec augeri, ut supra * dictum est. Sed cum augeatur secundum quantitatem quam habet per comparationem ad subiectum, hic oportet considerare utrum ex hac parte diminui possit. Si autem diminuatur, oportet quod vel diminuatur per aliquem actum; vel per solam cessationem ab actu. Per cessationem quidem ab actu diminuuntur virtutes ex actibus acquisitae, et quandoque etiam corrumpuntur, ut supra * dictum est: unde de amicitia Philosophus in VIII <i>Ethic.</i> \ quod <i>multas amicitias inappellatio soluit</i>, idest non appellare amicum vel non colloqui ei. Sed hoc ideo est quia conservatio uniuscuiusque rei dependet ex sua causa; causa autem virtutis acquisitae est actus humanus; unde, cessantibus humanis actibus, virtus acquisita diminuitur et tandem totaliter corrumpitur. Sed hoc in caritate locum non habet: quia</p>
			<p>cantas non causatur ab humanis actibus, sed solum a Deo, ut supra * dictum est. Inde relinquitur quod etiam cessante actu, propter hoc nec diminuitur nec corrumpitur, si desit peccatum in ipsa cessatione.</p>
			<p>Relinquitur ergo quod diminutio caritatis non possit causari nisi vel a Deo, vel ab aliquo peccato. A Deo quidem non causatur aliquis defectus in nobis nisi per modum poenae, secundum quod subtrahit gratiam in poenam peccati. Unde nec ei competit diminuere caritatem nisi per modum poenae. Poena autem debetur peccato. Unde relinquitur quod, si caritas diminuatur, quod causa diminutionis eius sit peccatum, vel effective vel meritorie. Neutro autem modo peccatum mortale diminuit caritatem, sed totaliter corrumpit ipsam: et effective, quia omne peccatum mortale contrariatur cantati, ut infra † dicitur; et etiam meritorie, quia qui peccando mortaliter aliquid contra caritatem agit, dignum est ut Deus ei subtrahat caritatem.</p>
			<p>Similiter etiam nec per peccatum veniale caritas diminui potest: neque effective, neque meritorie. Effective quidem non, quia ad ipsam caritatem non attingit. Caritas enim est circa finem ultimum: veniale autem peccatum est quaedam inordinatio circa ea quae sunt ad finem. Non autem diminuitur amor finis ex hoc quod aliquis inordinationem aliquam committit † circa ea quae sunt ad finem: sicut aliquando contingit quod aliqui infirmi, mullum amantes sanitatem, inordinale tamen sc habent circa diaetae observationem; sicut etiam et m speculativis⁹ falsae opiniones circa ea quae deducuntur ex principiis, non diminuunt certitudinem principiorum.-Similiter etiam veniale peccatum non meretur diminutionem caritatis. Cum enim aliquis delinquit in minori, non meretur detrimentum pali in maiori. Deus enim non plus sc avertit ab homine quam homo se avertit' ab ipso. Unde qui inordinate se habet circa ea quae sunt ad finem, non meretur detrimentum pati in caritate, per quam ordinatur ad ultimum finem.</p>
•ver».6.	•pii“„qn. u».	s † F »cctn'... '	<p>Inde consequens est quod caritas nullo modo diminui possit, directe loquendo. Potest tamen indirecte dici diminutio caritatis dispositio ad corruptionem ipsius: quae fit vel per peccata venialia: vel etiam per cessationem ab exercitio operum caritatis.</p>
			<p>Ad primum ergo dicendum quod contraria sunt circa idem quando subiectum aequaliter se habet ad utrumque contrariorum. Sed caritas non co-</p>

a) diminutio et aupncntum. – augmentum et diminuito Λ, mntlatio et diminutio P†.	ζ) cantatcm. capacitem ABE! HpL'Kic; al. caritatem margo E.- Pm dignum, Ji^nm G.
P) augmentum. – quod augmentum ABCDEFTIKo.	η) committit. – omittit \DEFII pC et κ qui videtur correi, amittit 11; .VoM... but finem om. O.
γ) fecit. – facit Pm.	ipeculativh. – xtcntlā advhint Pa.
in. – Om. ABCEFFCHKLk,	i) te avertir. – m avettat AI I HIK. avertit w cd. a, avertat tr P.
c) ab. – ex DII..	

dem modo se habet ad augmentum et diminutionem : potest enim habere causam augmentem sed non potest habere causam minuentem, sicut dictum est . Unde ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum quod duplex est cupiditas. Una quidem quae l finis in creaturis constituitur. Et haec totaliter mortificat caritatem : cum sit *venenum* ipsius, ut Augustinus dicit ibidem *. Et hoc facit quod Deus minus ametur, scilicet quam debet amari ex caritate, non quidem caritatem diminuendo, sed eam totaliter tollendo. Et sic intelligendum est quod dicitur, *Minus te amat qui tecum aliquid amat*: subditur enim, *quod non propter te amat*. Quod non contingit in peccato veniali, sed solum in mortali: quod

enim amatur in peccato veniali, propter Deum amatur habitu, etsi non actu. - Est autem alia cupiditas venialis peccati, quae semper * diminitur per caritatem: sed tamen talis cupiditas caritatem diminuere non potest, ratione nam ' ' » «0·«.

An tertium dicendum quod in infusione caritatis requiritur motus liberi arbitrii *, sicut supra Uj; dictum est. Et ideo illud quod diminuit intensionem liberi arbitrii, dispositive operatur ad hoc quod caritas infundenda sit minor. Sed ad conservationem caritatis non requiritur motus liberi arbitrii: alioquin non remaneret in dormientibus. Unde per impedimentum intensionis motus liberi arbitrii non diminuitur caritas.

x) *augmentem*, - *agentem* PpC.
a) *jua*. - *quae* ABEΓ11IK1 , om. px, m ç1/4 «x.

i μ) *temper*. - *non temper* aliquae «dhkmet.

Commontana Cardinalis Caietani

In articulo decimo, omissis octavo et nono, dubium occurrit: Quomodo peccatum mortale effective tollit caritatem: cum caritas α solo Deo sit effective, et ab eodem solo effective conservetur - Communiter quoque dicitur quod peccatum mortale corrumpit caritatem demeritorie: Auctor autem in littera dicit quod duobus modis, scilicet effective et demeritorie.

Ad hoc dubium dicitur quod caritas sine dubio corrumpitur effective a quolibet peccato moruli, et non solum demeritorie. Nfodus autem est in attingendo compositum ex anima et caritate ex parte subiecti, efficiendo in eodem dispositionem contrariam caritati. Ad cuius evidentium sato quod quemadmodum in naturalibus anima rationalis a salo Deo fit in corpore, et tamen, quia compositum ex anima rationali et corpore ex parte subiecti subiacet agenti naturali, puta igni, cum ignis, agendo in corpus humanum, efficit tantum caloris ut contrarietur mansioni animae in corpore, ignis effective dicitur expellere animum α corpore; et si in ipsa expulsionem anima desineret esse, ignis non solum diceretur effective expellere animam u corpore, sed corrumpere ipsam : ita proportionaliter est in proposito. Quia licet α solo Deo sit caritas in anima effective, ¶ voluntate tamen humana dependet effective peccatum mortale inducendum in animam propriam, contrarium inhaesioni caritatis in anima illa: ac per hoc peccans mortaliter effective expellit caritatem ab anima. Et quin caritas est forma quae in sui expulsionem ab anima desinit esse, ideo non solum efectivo expellit ab anima caritatem, sed corrumpit ipsam caritatem.

Ad primam ergo obiectionem in oppositum dicitur quod quia plus requiritur ad constructionem quam ad destructionem; et *bonum consurgit ex causa integra, malum autem ex particularibus defectibus* *: ideo non est minus si caritas requiritur Deum ex sua gratia agentem, nec ad eius actionem ponendam sufficiant opera nostra; et ad faciendum Deum non conservantem hanc caritatem in hoc, sufficiant opera nostra. Neque enim hoc ex infirma virtute conservantis procedit, sed ex natura rei conservandae in hoc. Oportet enim actus, sicut fieri, ita et conservari in patiente disposito: ac per hoc, sicut non fieri, ita nec conservari in subiecto contrarie disposito. Et propterea ipsa res quae conservanda erat, ob auctore contrariae dispositionis in subiecto corrumpi effective dicitur.

Ad obiectionem nitem ex dicto communi, dico quod videor experiri dictum Aristotelis, in II *Mctaphys.* -: *quantam vim habet consuetudo*. Ex dictis enim manifeste constat quod peccans mortaliter, ut sic, non solum demeretur perdere caritatem; sed, si esset extra statum meriti vel demeriti, ex ipsa contrarietate ad caritatem expellit caritatem ab anima, ac per hoc corrumpit ipsum effective. Et tamen quia apud multos vox ignorantiae videtur invaluisse,

negare videmur id quod, si diligenter perspicerent, docent in similibus: puta in effective expellente animam rationalem α corpore, et in effective apponente obstaculum inter acrem et corpus illuminans eundem.

II. In eodem articulo decimo dubium occurrit circa illud: *Quantitas caritatis quam habet in comparatione ad obiectum proprium, minui non potest, sicut nec augeri, ut supra dictum est*. Videtur enim hoc (alsum; et contrariari supradictis -, quod caritas augeri potest ex parte obiecti.

Ad hoc dicitur quod Auctor hic loquitur de quantitate extensiva quam habet caritas per comparationem ad obiectum caritatis, quod est diligibile: hanc enim quantitatem in praecedenti Libro " patet convenire habitui in comparatione ad obiectum. Et huiusmodi quantitas in caritate nec augeri nec minui potest; quia *minima caritas diligit omnia quae sunt ex caritate diligenda*, ut expresse in art. 4 * huius quaestionis, nd quem littera se refert, in resp. ad 1 patet. De quantitate autem intensive loquendo, patuit quod potest intendi ex parte diligibilis: quia Deus est magis ac magis diligibilis, adeo ut ex hac parte a nullo niti .l scipso perfecte diligatur, ut in art. 8 Auctor dixit. Nihil igitur falsi aut contrarii praedictis hic dicitur.

III. In responsione ad primum adverte quod, cum negatur in littera quod contraria habent fieri circa idem universaliter loquendo, non intelligas exceptionem factam de fieri in potentia, quantum est ex natura contrariorum; sed de fieri rducibiii ad netum simpliciter et absolute. Oportet namque ex definitione contrariorum proficisci quod habeant fieri circa idem: alioquin contraria non essent. Sed quod alterum tantum contrariorum tali subiecto coaevum sit, aliunde potest procedere: puta quia inest a natura, vel propter causam agentem. Et propterea alterum contrariorum nunquam liet in eodem. Sic autem est in proposito. Quoniam caritas, cum habeat latitudinem secundum quam possit augeri, secundum eandem potest diminui. potest siquidem Deus eam diminuere quam auxit. Sed quoniam *sine poenitentia sunt dona Dei* *. et ex parte nostra nulla invenitur causa sufficiens ad dimiutionem: ideo diminutio non potest fieri circa caritatem sic quod sit rducibilis ad actum absolute et simpliciter; quamvis secundum potentiam Dei et ipsius cantatis latitudinem , posset reduci ad actum.

IV. In eodem articulo decimo, in responsione ad secundum, dubium novitiorum occurrit circa illud: *Quod enim in peccato veniali amatur, propter Deum amatur habitu, etsi non actu*. Et est ratio dubii quia amans delectationem in potu superfluo scienter et advenenter, nec actu amat illum propter Deum, ut patet; nec luibitualmente intendit ordinare illum in Deum. - Et confirmatur, tu augetur dubium. Quia tale amabile non est amabile propter Deum. Ergo nec actu nec habitu amatur propter Deum, etc.

Ad hoc dicitur quod dubium procedit ex hoc quod non

* Djo-. *st* d11'.
Xow. op. «»- .
S.Th led. h.

*S.Th. het v. .
DXHt.lä.dJJI.
R. 9.

*Ar». . u - U.
en 5.

* as fr * «e»
M, »<ru JS»

intelligitur quid significat amare habitu propter Deum. Pro cuius chrp intellectu comidenindn est differentia inter umarc netu, vel virtute, vel habitu aliquid propter Deum. Nam amare actu propter Deum est actualitcr in actu exercito referre umorem illum in Deum: quod fit dum aliquis videt pauperem, et considérât illum esse pauperem Christi, et, ut Christo placeat, dat illi eleemosynam. Amare autem virtualiter est cx praecedenti intentione ad Deum operari pia opera: ut cum quis a principio officii intendit cx caritate dicere devote ct attente officium divinum, et postea praeter intentionem evagatus persolvit illud, talis amando devote ct attente virtualiter persolvit ac dixit officium; manet enim vis primae intentionis in toto. Amare autem habitu ncc actualem relationem, ncc praecedentem intentionem perseverantem ponit; sed solum habitus concomitantium. ct efficaciam quantum est cx parte habitus, importat. Ita quod, sicut nihil aliud est dicere *amare habitu Deum* quam dicere, *habet habitum quo Deus amari potest*; ita nihil aliud est dicere, *amatur hoc habitu propter Deum*, quam *habere habitum quo propter Deum hoc amari potest*.

Et per hoc patet quod non oportet amantem habitu hoc, ordinare illud intentione habituali ad Deum: ut prima obicetio supposebat. – Et similiter non oportet hoc esse amabile propter Deum. Quin intclligitur amare habitu hoc propter Deum quantum est ex parte habitus: hoc est quod, quantum est cx efficacia ct natura habitus quem homo in caritate existens habet, amare potest hoc propter Deum; quamvis aliter sit cx defectu amabilis, quia non est referibilc in Deum. Et per hoc cessat secunda obicctio.

V. In responsione ad tertium eiusdem decimi articuli, nota diligenter hinc quod quia in augmento caritatis requiritur motus liberi arbitrii non minus quam in infusione eiusdem, propter conatum requisitum, ut patet ex supradictis * peccata venialia, quae impediunt intensiorem motum liberi arbitrii. ac per hoc conatum, impediunt augmentum caritatis; ac per hoc obicem ponunt actioni divinae nugmentativae caritatis, sicut in infusione obicem ponunt ne maior infundatur. Et hacc memento applicare cum dc augmento caritatis cx susceptione sacramentorum tractabis.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM CARITAS SEMEL HABITA POSSIT AMITTI

III *Sent.*, dial. xxxl, qu. *ī*, art. 1; IV *Cont. Gent.*, cap. lxx; *De Virtute* qu. u, an. 12; *Ad Ram*[^] *cap.* vm, l cet, ni; I *ad Cor.*, cap. xui, ltet. m.

D UNDECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod caritas semel habita non possit amitti. Si enim amittitur, non amittitur propter peccatum. Sed ille qui habet caritatem non potest peccare. Dicitur enim I

Ioan. III * *Omnis enim qui natus est e.v Deo, peccatum non facit: quia semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Caritatem autem non habent nisi filii Dei: ipsa enim est quae distinguit inter filios Regni et filios perditionis, ut Augustinus dicit, in XV *de Trin.* * Ergo ille qui habet caritatem non potest eam amittere.

2. Praeterea, Augustinus dicit, m VIII *de Trin.* * quod *dilectio, si non est vera, dilectio dicenda non est.* Sed sicut ipse dicit in epist. *ad Rtlianum Comitem* ♦ *caritas quae deseri * potest, nunquam vera fuit.* Ergo neque caritas fuit. Si ergo caritas semel habeatur, nunquam amittitur P.

3. Praeterea, Gregorius dicit, in homilia *Pentecostes* * quod *amor Dei magna operatur, si est: si desinit operari, caritas non est.* Sed nullus magna operando amittit caritatem. Ergo, si caritas insit, amitti non potest.

4. Praeterea, liberum arbitrium non inclinatur ad peccatum nisi per aliquod motivum ad peccandum. Sed caritas excludit omnia motiva ad peccandum: et amorem sui, et cupiditatem, et quidquid aliud huiusmodi est. Ergo caritas amitti non potest.

Sed contra est quod dicitur *Apoc.* 𐌹 *Habeo adversum te pauca, quod caritatem primam reliquisti.*

Respondeo dicendum quod per caritatem Spiritus Sanctus in nobis habitat, ut ex supradictis *

patet. Tripliciter ergo possumus considerare caritatem. Uno modo, ex parte Spiritus Sancti moventis animam ad diligendum Deum. Et ex hac parte caritas impeccabilitatem habet cx virtute Spiritus Sancti, qui infallibiliter T operatur quodcumque voluerit * Unde impossibile est haec duo simul esse vera, quod Spiritus Sanctus aliquem velit movere ad actum caritatis, et quod ipse caritatem amittat peccando: nam donum perseverantiae computatur inter *beneficia Dei quibus certissime liberantur quicumque liberantur*, ut Augustinus dicit, in libro dc *Praed. Sanet.* *

Alio modo potest considerari cantas secundum propriam rationem. Et sic caritas non potest nisi illud ζ quod pertinet ad caritatis rationem. Unde caritas nullo modo potest peccare: sicut ncc calor potest infrigidare; et sicut etiam iniustitia non potest bonum facere, ut Augustinus dicit, in libro *de Serm. Dom, in Monte* .*

Tertio modo potest considerari caritas ex parte subiecti, quod est vertibile secundum arbitrii libertatem. Potest autem attendi comparatio caritatis ad hoc subiectum et secundum universalem rationem qua comparatur forma ad materiam; et secundum specialem rationem qua comparatur habitus ad potentiam. Est autem de ratione formae quod sit in subiecto amissibiliter quando non replet totam potentialitatem materiae: sicut patet m formis generabilium et corruptibilium. Quia materia horum sic recipit unam formam quod remanet in ca potentia ad aliam formam, quasi non repleta tota materiae potentialitatc per unam formam; ct ideo una forma potest amitti per acceptionem alterius. Sed forma corporis caelestis, quia replet totam materiae po-

• Ver» 9.

• Cap. xviii.

• Cap. ni.

cur, ad
entuf., cap.vil. ·
Cl.Cao. (.artiat
Macdeirrf.di
il *de* t'omit. ;
H-cton. *ad Ha-*
An. cpi>l. ni, al,
tu.

?
Hamib XXX

*An,a;qw.uun
«n *ī*.

· b.

•I a . n.āl Λ
OīAo ftnr»,
op tn.

3

• LA Q.
KXIT.

3) *dcicri.* – *deii* BGpE(piu), *dejjcere* PADllu ct a, *deferri* pK ct x, *differri* mgm pC.
β) *amittitur.* – *amittatur* BDEFxpu, *amittetur* A sh.
γ) *infallibiliter.* – *tnccffabihicr* BHI, *mirabiliter* L.

i) *niti illud.* – *illud nili illud* EK, *amitti icd illud* I, *aliquid uiti id* Pa; .*Illo modo...* Dom. fu *Sfonte* om. D.
t) *lient.* – *lie* PADlpCEK et χηα.

tentialitatem, ita quod non remanet in ca potentia ad aliam formam, inamissibiliter inest.-Sic igitur caritas patriae, quia replet totam potentialilatem rationalis mentis, inquantum scilicet omnis actualis motus eius fertur in Deum, inamissibiliter habetur. Caritas autem viae non sic replet potenliailatem sui subiecti: quin non semper actu fertur in Deum. Unde quando actu in Deum non fertur, potest aliquid occurrere per quod caritas amittatur.

Habitui vero proprium est ut inclinet potentiam ad agendum quod convenit habitui inquantum facit id ζ videri bonum quod ei convenit, malum autem quod ei repugnat. Sicut enim gustus diiudicat sapesores secundum suam dispositionem, ita mens hominis diiudicat de aliquo faciendo secundum suam habituaalem dispositionem: unde et Philosophus dicit, in III *Æthic.* quod *qualis unusquisque est, talis finis videtur ei.* Ibi ergo caritas inamissibiliter habetur, ubi id quod convenit caritati non potest videri nisi bonum: scilicet in patria, ubi Deus videtur per essentiam, quae est ipsa essentia bonitatis. Et ideo caritas patriae amitti non potest. Cantas autem

viae, in cuius statu non videtur ipsa Dei essentia, quae est essentia bonitatis f, potest amitti.

An primum ergo dicendum quod auctoritas illa loquitur secundum potestatem Spiritus Sancti, cuius conservatione a peccato immunes redduntur quos ipse movet quantum ipse voluerit.

Ad secundum dicendum quod caritas quae deseri ' potest ex ipsa ratione caritatis, vera caritas non est. Hoc enim l esset si hoc in suo amore haberet, quod ad tempus amaret et postea amare disineret: quod non esset verae dilectionis. Sed si caritas amittatur ex mutabilitate subiecti, contra propositum caritatis, quod in suo actu includitur; hoc non repugnat veritati caritatis.

An tertium dicendum quod amor Dei semper magna operatur in proposito: quod pertinet ad rationem caritatis. Non tamen semper magna operatur in actu, propter conditionem subiecti.

Ad quartum dicendum quod caritas, secundum rationem sui actus, excludit omne motivum ad peccandum. Sed quandoque contingit quod caritas actu non agit. Et tunc potest intervenire aliquod motivum ad peccandum, cui si consentiatur, caritas amittitur.

x id. — aliquid PCDm, ad LpE.
η) DeL» beatitatis. — Dei essealia baiitatii EGtxDpft, Dei eearnlia (aientia Dei PjJ bonitatis cue essentia PΛσ. Dei ruentia talis cue cucutia bonitatis BR1, tiffsat) Dei essentiam bonitatii exit essentiam bonitatis pD, Dei (nsentia est addit «C) bonitati» ta.

sentix Cx, Dei tuentia bonitatis este pK, Dei ruentia quae eU cur bonitati» 1K.
·-) deteri. — dcs1 BEpF, deficere PAk», dlfcrrn DpC, deferri pK ct x, desinere »K; aVrtM px.
t) Hoc enim. — El hoc l. Er hoc enim B.

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM CARITAS AMITTATUR PER UNUM ACTUM PECCATI MORTALIS

III Sent.. dial, mt, qu. t, an. i; Dc Hrtut., qu. ». m. 6, :3.

S D DUODECIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUT quod cantas non amittatur per unum actum peccati mortalis. Dicit enim Ongenes, in I *Periarch.* ♦ *Si aliquando A satietas capit aliquem ex his qui in summo perfectoque constiterint gradu, non arbitror quod ad subitum quis evacuetur aut decidat: sed paulalini ac per partes eum decidere necesse est.* Sed homo decidit caritatem amittens. Ergo caritas non amittitur per unum solum actum peccati mortalis.

2. Praeterea, Leo Papa dicit, in serm. *dc Passione* *, alloquens Petrum: *Vidit in te Dominus non fidem victam ?, non dilectionem aversam. sed constantiam fuisse turbatam. Abundavitfetus, ubi non defecit affectus: ct fons caritatis lavit verba formidinis.* Et ex hoc accepit Bernardus * quod dixit τ in *Petro caritatem non fuisse extinctam, sed sopitam.* Sed Petrus, negando Christum, peccavit mortaliter. Ergo caritas non amittitur per unum actum peccati mortalis.

3. Praeterea, caritas est fortior quam virtus acquisita. Sed habitus virtutis acquisitae non tollitur per unum actum peccati contrarium. Ergo

multo minus caritas tollitur per unum actum peccati mortalis contrarium.

4. Praeterea, caritas importat dilectionem Dei et proximi. Sed aliquis committens aliquod peccatum mortale retinet dilectionem Dei ct proximi, ut videtur: inordinatio enim affectionis circa ea quae sunt ad finem non tollit amorem finis, ut supra * dictum est. Ergo potest remanere caritas ad Deum, existence peccato mortali per inordinatam affectionem circa aliquod temporale bonum.

5. Praeterea, virtutis theologicae obiectum est ultimus linis. Sed aliae virtutes theologicae, scilicet fides et spes, non excluduntur per unum actum peccati mortalis: immo § remanent informes. Ergo etiam caritas potest remanere informes, etiam ‘ uno peccato mortali perpetrato.

Sed contra, per peccatum mortale fit homo dignus morte aeterna: secundum illud *Pont*, vi * *Stipendia peccati mors.* Sed quilibet habens caritatem habet meritum vitae aeternae: dicitur enim Ioan, xiv * *5/ quis diligit mc. diligitur a Patre meo, ct ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum;* in qua quidem manifestatione vita

a) aliquando. — aliqua Ct, autem Pλ; pro salittat, societas GIUK; pro constiterint, constituit pC, eonrittir G, constituerint pK, constiterit PDHL, constituitur jC; poxt ac Pa addunt etiam.
β) lictam, — fictam PHILpOK; pro et font, a/ectus PE, eficctui ceteri et a.

γ) dixit. — dicit Px
ō) tmwio. — tunc B.
t) etiam. — in A. exi in px. oro. tx; mortali nn». A.

* Ver., y.

aeterna consistit, secundum illud Ioan, xvii * *Haec est vita aeterna, ut cognoscant te, rerum Deum, et quem misisti. Iesum Christum.* Nullus autem potest esse simul dignus vita aeterna et morte aeterna. Ergo impossibile est quod aliquis habeat caritatem cum peccato mortali. Tollitur ergo caritas per unum actum peccati mortalis.

Respondeo dicendum quod unum contrarium per aliud contrarium superveniens tollitur. Quilibet autem actus peccati mortalis contrariatur caritati secundum propriam rationem, quae consistit in hoc quod Deus diligatur super omnia, et quod homo totaliter se illi subiiciat. omnia sua referendo in ipsum. Est igitur de ratione caritatis ut sic diligat Deum quod in omnibus velit se ei subiicere. et praeceptorum eius regulam in omnibus sequi: quidquid enim contrariatur praeceptis eius, manifeste contrariatur caritati. Unde de se habet quod caritatem excludere possit

Et si quidem caritas esset habitus acquisitus ex virtute subiecti dependens, non oporteret quod statim per unum actum contrarium tolleretur. Actus enim non directe contrariatur habitui, sed actui: conservatio autem habitus in subiecto non requirit continuitatem actus: unde ex superveniente contrario actu non statim habitus acquisitus excluditur. Sed caritas, cum sit habitus infusus *, dependet ex actione Dei infundentis, qui sic se habet in infusione et conservatione caritatis sicut sol in illuminatione acris, ut dictum est . Et ideo, sicut lumen statim cessaret esse in acre quod sit aliquod obstaculum poneretur illuminationi solis, ita etiam caritas statim deficit * esse in anima quod aliquod obstaculum ponitur influentiae caritatis a Deo in animam. Manifestum est autem quod per quodlibet mortale peccatum, quod est divinis praeceptis contrariatur. ponitur praedictae infusioni obstaculum : quia ex hoc ipso quod homo eligendo praefert peccatum divinae amicitiae, quae requirit ut Dei voluntatem sequamur, consequens est ut statim per unum actum peccati mortalis habitus caritatis perdatur. Unde et Augustinus dicit, VIII *super Gen. ad liti.* * *quod homo, Deo sibi praesente, illuminatur; absente autem, conti-*

nuo tenebratur; a quo non locorum intervallis. sed voluntatis aversione disceditur.

Ad primum ergo dicendum quod verbum Origenis potest uno modo sic intelligi quod homo qui est in statu perfecto non subito procedit in actum peccati mortalis, sed ad hoc disponitur per aliquam negligentiam praecedentem. Unde et peccata venialia dicuntur esse dispositio ad mortale, sicut supra dictum est. Sed tamen per unum actum peccati mortalis, si eum commiserit, decedit, caritate amissa.

Sed quia ipse subdit: *Si aliquis brevis lapsus acciderit, et cito resipiscat, non penitus ruere videtur.* potest aliter dici quod ipse intelligit eum penitus evacuari et decidere qui sic decidit ut ex malitia peccet. Quod non statim in viro perfecto a principio contingit.

Ad secundum dicendum quod caritas amittitur dupliciter. Uno modo, directe, per actuale contemptum. Et hoc modo Petrus caritatem non amisit. - Alio modo, indirecte: quando committitur * aliquod contrarium caritati propter aliquam passionem concupiscentiae vel timoris. Et hoc modo Petrus, contra caritatem faciens, caritatem amisit: sed eam cito recuperavit

Ad quartum dicendum quod non quaelibet inordinatio allectionis quae est circa ea quae sunt ad finem, idest circa bona creata, constituit peccatum mortale: sed solum quando est talis inordinatio quae repugnare divinae voluntati. Et hoc modo directe contrariatur caritati, ut dictum est

Ad quintum dicendum quod caritas importat unionem quandam ad Deum: non autem fides neque spes. Omne autem peccatum mortale consistit in aversione a Deo, ut supra * dictum est. Et ideo omne peccatum mortale contrariatur caritati. Non autem omne peccatum mortale contrariatur fidei vel spei, sed quaedam determinata peccata, per quae habitus fidei et spei tollitur, sicut et per omne peccatum mortale habitus caritatis. Unde patet quod caritas non potest remanere informis: cum sit ultima forma virtutum *, ex hoc quod respicit Deum in ratione lineae ultimi, ut dictum est *

ζ) *actui*, - Om. BE, *sed affectui* A. - Pro *conservatio, continuatio* PLa.

ο *quod*. - si CG»Kk. *quando* Dn, *cum* .A, *per hoc quod* Pa,

ο) *dejicit*. - *desinit* CH, *itaque certat* (caritas in anima *resic*, et expungit *esse*) G. - Pm *quod, cum* AC, *quando* Dus, *per hoc quod* PGa.

1) *quod*. - quo ABEFHKpC.

ι) *committitur*. - *committit* ABETGJKpC et kji, *aliquis committit* »C.

1) *recuperavit*. - *Ad tertium patet responsio ex iam* (iam om. P) *dictis* addunt PU; ceteri et a om. wluitionem terni argumenti, et se-

quentes *Ad tertium, Ad quartum* inscribant. praetor scriptorem K. qui margine notat: *hic dejicit solutio tertii argumenti: rcl potent dici quod patet per ea quae dicta sunt in responsione.*

ρ) *hoc*, - *haec* G, *haec inordinatio* Pa.

ν) *mortale*. - Om. PKa.

τ) *omne*. - *nou omne* GLtBKu et a, om. pc; pro *contrariatur* primo Joco, *nnu contrariatur* CsAl; *caritati... contrariatur om.* ABC EEGHIKLk j.

ο) *et*. - *vel* Pa. Eaedem post *caritatis* addunt *tollitur*.

Commentaria Cardinalia Cuiofani

In articulo duodecimo, omisso undecimo, valde notando advertet quod, sicut ponetis obstaculum soli ipso actu ponendi obstaculum effective expellit lumen, ipsa vero privatio seu contrarietas obstaculi fonnalitcr expellit lumen; ita, peccatum mortale quando actualitcr perpetratur, affectus ut actio peccantis expellit habitum caritatis, ipsa vero privatio seu contrarietas maculae obstantis conservationi caritatis fonnalitcr expellit caritatem.

In eodem articulo dubium occurrit inter responsionem secundum et tertium ♦. Nam primo dicitur quod caritas indirecte perditur per peccatum mortale ex passione:

postmodum vero dicitur quod inordinatio peccati mortalis directe contrariatur caritati. Quomodo stant luce duo simul?

Ad hoc dicitur quod ipsa littera se declarat ex qua pane utrobique loquatur. Nam ex parte causae non omne peccatum mortale directe contrariatur caritati, ut in responsione ad secundum dicitur. Ex parte autem inordinationis ipsius peccati omne peccatum mortale directe contrariatur caritati: quin contrariatur ordini divinae amicitiae inter Deum et hominem, quae requirit Deum praeferrī reliquis amatis, cui tamen aliquid praefertur in quolibet peccato mortali, alioquin mortale peccatum non esset.

QUAESTIO VIGESIMAQUINTA

DE OBIECTO CARITATIS

IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de obiecto caritatis * Circa quod duo consideranda occurrunt: primo quidem de his quae sunt ex caritate diligenda; secundo, de ordine diligendorum Circa primum quaeruntur duodecim.

Primo: utrum solus Deus sit ex caritate diligendus, vel etiam proximus.

Secundo: utrum caritas sit ex caritate diligenda.

Tertio: utrum creaturae irrationales sint ex caritate diligendae.

Quarto: utrum aliquis possit ex caritate seipsum diligere.

Quinto: utrum corpus proprium.

Sexto: utrum peccatores sint ex caritate diligendi.

Septimo: utrum peccatores seipsos diligant.

Octavo: utrum inimici sint ex caritate diligendi.

Nono: utrum sint eis signa amicitiae exhibenda.

Decimo: utrum angeli sint ex caritate diligendi.

Undecimo: utrum daemones.

Duodecimo: de enumeratione diligendorum ex caritate.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DILECTIO CARITATIS SISTAT IN DEO, AN SE EXTENDAT ETIAM AD PROXIMUM

De Trinitate, quod ubi fit. 4. 8; Ad Romanos, cum uti. lea. it.

Ad primum sic PROCEDITUR. Videtur quod dilectio caritatis sistat in Deo, et non se extendat ad proximum. Sicut enim Deo debemus amorem, ira et timorem: secundum illud *Dei*, x : *El nunc, Israel, quid Dominus Deus petit nisi ut timeas et diligas cum ?* Sed alius est timor quo timetur homo, qui dicitur timor humanus; et alius timor quo timeatur Deus, qui est vel servilis vel filialis: ut ex supradictis * patet. Ergo etiam alius est amor caritatis, quo diligitur Deus; et alius est amor quo diligitur proximus.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in VIII *Ethic.* quod *amari est honorari*. Sed alius est honor qui debetur Deo, qui est honor latrine; et alius est honor qui debetur creaturae, qui est honor dulciae. Ergo etiam alius est amor quo diligitur Deus, et quo diligatur proximus.

3. Praeterea, *spes generat caritatem*; ut habetur in Glossa Matth. i : * Sed spes ita habetur de Deo quod reprehenduntur sperantes in homine: secundum illud Ierem. xvn *Maledictus homo qui confidit in homine*. Ergo caritas ita debetur Deo quod ad proximum non se extendat.

Sed contra est quod dicitur I Ioan, iv : * *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, habitus non diversiflicantur nisi ex hoc quod variat species actus: omnes enim actus unius speciei ad eundem habitum pertinent. Cum au-

tem species actus ex obiecto sumatur secundum formalem rationem ipsius, necesse est quod idem specie sit actus qui fertur in rationem obiecti, et qui fertur in obiectum sub tali ratione * sicut dicitur. <e. est eadem specie visio qua videtur lumen, et qua videtur color secundum luminis rationem * Ratio autem diligendi proximum Deus est: hoc enim debemus in proximo diligere, ut in Deo sit. Unde manifestum est quod idem specie actus est quo diligitur Deus, et quo diligitur proximus. El propter hoc habitus caritatis non solum se extendit ad dilectionem Dei, sed etiam ad dilectionem proximi.

Ad primum ergo dicendum quod proximus potest timeri dupliciter, sicut et amari. Uno modo, propter id quod est sibi proprium : puta cum aliquis timet tyrannum propter eius crudelitatem, vel cum amat ipsum propter cupiditatem acquirendi aliquid ab eo. Et talis timor humanus distinguitur a timore Dei, et similiter amor. - Alio modo limetur homo et amatur propter id quod est Dei in ipso: sicut cum saecularis potestas limetur propter ministerium divinum quod habet ad vindictam malefactorum, et amatur propter iustitiam. Et talis timor hominis non distinguitur a timore Dei. sicut nec amor.

Ad secundum dicendum quod amor respicit bonum in communi, sed honor respicit proprium bonum honorati : defertur enim alicui in testimonium propriae virtutis. Et ideo amor non diversificatur specte propter diversam quantitatem

a) *irrationales.* - *spirituales* ABCE.EHKLvx
3) *Deus petit.* - *Deus tuus petit* Dm, *tuus petit* G, *Deus petit a te* lie, *Deus tuus petit a te* P.

y) *quo.* - *alius quo* P.t. *altus est amor quo* n.
i) *rartat.* - *unant* PACIKLPg et d. - Pro oniris... /sTfiMref, *omnis... pertinent* BEll.pC, *omnis... pertinet* PGIiKtC et m>.

bonitatis diversorum, dummodo referuntur ꝛ ad aliquod unum bonum commune: sed honor diversiicatur secundum propria bona singulorum. Unde eodem amore cantatis diligimus omnes proximos, inquantum referuntur ad unum bonum commune, quod est Deus: sed diversos honores diversis deferimus, secundum propriam virtutem singulorum. Et similiter Deo singularem honorem latric exhibemus, propter eius singularem virtutem.

Ad tertium dicendum quod vituperantur qui sperant in homine sicut in principali auctore salutis: non autem qui sperant in homine sicut in ꝑ udiuvante minislcrialiter sub Deo. Et similiter reprehensibile esset si quis proximum diligeret tanquam principalem finem: non autem si quis proximum diligat propter Deum, quod pertinet ad caritatem.

t) *referuntur*. – *referantur* PꝐGhKic, *referatur* *p.

ζ) *III*, – Oro P»K ct Kα.

Commentaria Cardinalis Caietani

X articulis primo, secundo ct tertio simul ꝑuaestioni vigcsimacuintac adverte diligenter caritatem respicere Deum ut obiectum formale; proximum ut obiectum materiale sub formali, ct ut materiam; scipsam autem caritatem et reliqua bona ut materiam tantum, quanquam ditformitcr; quia scipsam ut materiam principalem, ct formalem respectu aliorum ♦; reliqua autem ut materiam secundariam in ordine ad principalem. Declaro singula.

Caritate Deus diligitur ut amicus, ratione cuius diligitur omne quod cx caritate diligitur. Et cx hoc quod diligitur ut amicus, est obiectum ; cx hoc quod ratione eius omnia diliguntur, est formale. – Proximus diligitur ut obiectum, quia diligitur ut amicus, ut in articulo secundo, in responsione ad primum, habes. Diligitur autem ut obiectum materiale: quia diligitur ut amicus divinus, seu in Deo. quin ratio amandi est Deus, ut in primo habes articulo. Et quoniam proximus diligitur etiam ut aliquid Dei, prout diligitur ad honorem ct gloriam Dei, sic diligitur ut materia ordinabilis in Deum principalem amicum. – Caritas ct reliqua non possunt diligi ut amicus, ct proplrca non diliguntur ut obiectum: sed ut bonum quod amico volumus, quod est diligi ut materiam ad aliud ordinatam. Sed caritas est primum ct cx necessitate volitum amico: quoniam non diligitur quis cx caritate nisi sibi velit diligens caritatem, ut in primo ct secundo articulo dicitur. Reliquo autem sunt amico cx caritate volita quatenus ordinantur ad bonum ipsius quatenus amatur ut amicus, hoc est inquantum Deus vel Dei est.

II. Sed occurrit hic unum dubium quia falsum videtur quod in dilectione proximi cx caritate oporteat velle ei caritatem. Quoniam constat dantem eleemosynam pauperi cx caritate non velle proptcrca illi caritatem, sed subsidium. Et sic dc aliis similibus.

Ad hoc dicitur quod proximus, si diligitur ut amicus, oportet ut ametur ad caritatem: ut in littera dicitur, in responsione ad primum -, quod *in illorum*, scilicet Dei et proximi * amicorum, *dilectione includitur dilectio caritatis*. Sed cum proximus diligitur cx caritate ut aliquid Christi seu Dei, tunc non oportet desiderare ei caritatem. Dans autem eleemosynam pauperi cx caritate, ut sic, solum Deum respicit ut amicum, proximum nutem ut rem Dei indigentem tali auxilio : immo tunc cnritns impernt amicitiae naturali ipsius proximi ut velit tnlc subsidium proximo propter Deum. Itu quod diligens Deum et proplrca dans eleemosynam pauperi ut sit aut conservetur in caritate, vere diligit illum pauperem ut amicum cx caritate: dans autem eleemosynam praecise cx caritate tantum, diligit quidem illum amicitia naturali, domestica vel politica, pro quanto vult illi bonum, sed cx caritate non ut amicum. sed ut rem Dei.

Et haec intcllige de hoc proximo in particulari. Quoniam etiam hic proximus diligitur a quocumque in caritate existente in communi nd caritatem. Ita quod in dilectione proximi ut amici in communi, ct in dilectione proximi in particulari ut amici divini, includitur dilectio caritatis in particulari, hoc est ut sit vel conservetur nut augmentur in caritate.

Et hinc habes unde mensurare possumus amorem nostrum, cum in particulari amamus amicos sanguinis vel domus vel civitatis, etc.: an optemus eis haec in ordine ad caritatem in cis; an absolute; an inquantum quaedam res Dei sunt. Nam primo modo est vera dilectio eorum cx caritate ut amicorum divinorum. Secundo vero est solum dilectio humanae amicitiae. Tertio nutem est dilectio humanae amicitiae imperata a caritate respiciente ad Deum ut amicum, ct ad proximum ut ad rem quandam ipsius amici.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CARITAS SIT EX CARITATE DILIGENDA

I *Sent.*, di>t. ivn. qu. i, eri. 5; .id *Rom.*. cap. xii, lcet. ti.

* V»d-Comment. Cajrf.Foit »n i.

d secundum sic proceditur * Videtur quod caritas non sit ex caritate diligenda. Ea enim quae sunt ex caritate diligenda, ^duobus praeceptis caritatis concluduntur, ut patet Matlh. xxn * Sed sub neutro eorum cantas continetur: quia nec cantas est Deus nec est proximus. Ergo cantas non est cx caritate diligenda.

2. Praeterea, caritas fundatur super communicatione beatitudinis, ut supra * dictum est. Sed cantas non potest esse particeps beatitudinis. Ergo caritas non est cx caritate diligenda.

3. Praeterea, caritas est amicitia quaedam, ut supra * dictum est. Sed nullus potest habere amicitiam ad caritatem, vel ad aliquod accidens: quia huiusmodi reamarc non possunt, quod est de ratione amicitiae, ut dicitur in VIII *Ethic*. * Ergo cantas non est ex caritate diligenda.

Sed contra est quod Augustinus dicit, VUl *de 7'rin*. ♦ *Qui diligit proximum, consequens est ut etiam ipsam dilectionem diligat*. Sed proximus diligitur ex caritate. Ergo consequens est ut etiam caritas cx caritate diligatur.

Respondeo dicendum quod caritas amor quidam

α) *corum*, – Om. P.

• Art. 3. u ».

‘*M* yrtaiuft

* *aliarum* cJ. j.

litn.tr.i

α

• Qu. xxn», art.

Commentaria CardinnliH Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis declarandum illud speciale occurrit quod amor ex propriae speciei ratione habere dicitur, licet commune sit omnibus voluntati» actibus, ex communi ratione immaterialis potentiae, quod quilibet potest esse obiectum eiusdem potentiae, ne per hoc potentia potest super quemlibet suum netum reflecti. Non tamen est commune omnibus actibus huiusmodi quod quilibet possit esse obiectum actus eiusdem rationis: nullus enim irascitur contra iram suam, nec desperat se desperare. Et rursus, licet aliquis actus huiusmodi possit esse obiectum actus eiusdem rationis (palest enim aliquis desiderare se desiderare, iuxta illud ♦: *Concupivit anima mea desiderare*), non tamen convenit hoc ei ex ratione propriae speciei, sed aliunde. Propter quod in littera de amore specialiter dictum est quod *ex ratione propriae speciet habet quod reflectatur cupra scipsum*, hoc est quod sit obiectum actus eiusdem rationis in eadem potentia. Et ratio assignatur, *quia est spontaneus motus amantis ad amatum*: hoc est, quia ad rationem amoris suflidt quod sit spontaneus motus amantis nd amatum. Ex hac enim sufficientia sequitur quod amor ipse, ex hoc ipso quod est amor, est amabilis. Nam ex hoc quod est spontaneus motus in amatum, sequitur quod ipse motus sit complacens amanti, ac per hoc amabilis: quia in quodlibet complacens alicui potest habere spontaneum motum amantis ad amatum, ex quo aliud non requiritur. Non sic autem desiderium. Quoniam desideratum, ut sic. est absens: desiderium autem ut sic, non est absens ac per hoc, ut sic, non constituit se desiderabile, sed aliunde, scilicet ex hoc quod non habetur. Propter quod in incipientium aut etiam proficientium persona, patientium interruptionem desiderii divini, dictum est: *Concupivit anima mea desiderare in omni tempore iistiflcationes tuas*. Et simile est in netu spei, timoris et huiusmodi.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ETIAM CREATURAE IRRATIONALES SINT EX CARITATE DILIGENDAE

III *Sent.*, diit. uvrn, art. a; Zk IIy/mL, qu. n, art. 7

Sed TERTIUM SIC PROCEDITUR * VidetUZ quod etiam creaturae irrationales sint ex caritate diligendae. Per caritatem cmm maxime conformamur Deo. Sed Deus diligit creaturas irrationales ex caritate: *diligit enim omnia quae sunt*, ut habetur *Sap.* xi *; et omne quod diligit, seipso diligit, qui est caritas *. Ergo et nos debemus creaturas irrationales ex caritate diligere.

2. Praeterea, caritas principaliter fertur in Deum, ad alia autem se extendit secundum quod ad Deum pertinent. Sed sicut creatura rationalis pertinet ad Deum inquantum habet similitudinem imaginis, ita etiam creatura irrationalis inquantum habet similitudinem vestigii. Ergo caritas etiam se extendit ad creaturas irrationales.

3. Praeterea, sicut carnalis obiectum est Deus,

ita ei fidei. Sed fides se extendit ad creaturas irrationales: inquantum credimus caelum et terram esse creata a Deo, et pisces et aves esse productos ex aquis, ei gressibilia animalia et plantas ex terra *. Ergo caritas etiam se extendit ad * ✠ «r » creaturas irrationales.

Sed contra est quod dilectio caritatis solum se extendit ad Deum et proximum *. Sed nomine proximi non potest intelligi creatura irrationalis: quia non communicat cum homine in vita rationali. Ergo caritas non se extendit ad creaturas irrationales.

Respondeo dicendum quod caritas, secundum praedicta est amicitia quaedam. Per amicitiam •q ✠. 0 autem amatur 0 uno quidem modo, amicus ad quem amicitia habetur; et alio modo, bona quae amico optantur. Primo ergo modo nulla creatura

• Vid. Cammeor. Cairt.pMt art. i.

• Vara, ,5.

• I loan. cap. u 16.

aj amatur, – amatur dupliciter G, aliquid amatur I, amatur aliquid dupliciter Pa.

Commontarin Cardinalis Caietani

In articulo quarto eiusdem quaestionis adverte ne fallaris in secundo distinctionis membro, putans quod ex propria caritatis ratione horno diligat scipsum non ut volens sibi ipsi caritatem, sed ut quondam rem Dei. Hoc enim falsum esse etiam patet ex littera ibidem dicente: *prout est ami-*

citia ad Deum principaliter, et ex consequenti ad ea quae sunt Dei. Dicendo *amicitiam ad ea quae sunt Dei*, insinuat ad ea quae sunt Dei ut amica: *inter quae est ipse homo caritatem habens.* Diligit ergo sc quis ex propria caritatis ratione ut amicum Dei.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM HOMO DEBEAT CORPUS SUUM EX CARITATE DILIGERE

III *Sent.*, dist xxviii, art. 7; *Dr Virtut.*, qu. 11, art. 7.

quintum sic proceditur. Videtur quod V[®] homo non debeat corpus suum ex caritate diligere. Non enim diligimus illum cui convivere non volumus. Sed homines caritatem habentes refugiunt corporis convictum: secundum illud *Rom.* vn * *Quis melibetabit de corpore mortis huius?* et *Philipp.* i * *Desiderium habens dissolut et cum Christo esse.* Ergo corpus nostrum non est ex caritate diligendum.

2. Praeterea, amicitia caritatis fundatur super communicatione divinae fruitionis. Sed huius fruitionis corpus particeps esse non potest. Ergo corpus non est ex caritate diligendum.

3. Praeterea, caritas, cum sit amicitia quaedam, ad eos habetur qui reamare possunt. Sed corpus nostrum non potest nos ex caritate diligere. Ergo non est ex caritate diligendum.

Sed contra est quod Augustinus, in I *de Doct. Christ.* , ponit quatuor ex caritate diligenda, inter quae unum est corpus * proprium.

Respondeo dicendum quod corpus nostrum secundum duo potest considerari: uno modo, secundum eius naturam; alio modo, secundum corruptionem culpae et poenae. Natura autem corporis nostri non est a malo principio creata, ut Manichaei fabulantur, sed est a Deo. Unde possumus eo uti ad servitium Dei: secundum illud *Rom.* vi * *Exhibete membra vestra arma iustitiae*

Deo. Et ideo ex dilectione caritatis qua diligimus Deum, debemus etiam corpus nostrum diligere. – Sed infectionem culpae et corruptionem poenae in corpore nostro diligere non debemus, sed potius ad eius remotionem anhelare desiderio caritatis.

At) PRIMUM ERGO DICENDUM quod Apostolus II° refugiebat corporis communionem quantum ad corporis naturam: immo secundum hoc nolebat ab eo spoliari, secundum illud II *ad Cor.* v * *Nolitmus expoliari, sed supervestiri.* Sed volebat carere infectione concupiscentiae, quae remanet in corpore; et corruptione ipsius, quae *aggravat animam* * ne possit Deum videre. Unde signanter dixit: *de corpore mortis huius.*

Ad secundum dicendum quod corpus nostrum quamvis Deo frui non possit cognoscendo et amando ipsum, tamen per opera quae per corpus agimus ad perfectam Dei fruitionem possumus venire. Unde et ex fruitione animae redundat quaedam beatitudo ad corpus, scilicet *santitatis et incorruptionis vigor*; ut Augustinus dicit, in epistola *ad Diosc.* * Et ideo, quia corpus aliquo modo est particeps beatitudinis, potest dilectione caritatis amari.

Ad tertium dicendum quod reamatio habet locum in amicitia quae est ad alterum: non autem in amicitia quae est ad seipsum. vel secundum animam vel secundum corpus,

3) *corpus.* — *scilicet corpus* XIIIEFHKLpC et mut; G addit *scilicet* ante *unum*.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quinto, in responsione ad tertium, dubium adhuc post responsionem restat de caritate qua diligimus etiam corpus proximi, quod non potest nos redamare. Quomodo ex caritate diligitur?

Ad hoc dicitur quod corpus proximi diligitur ex caritate

non ut amicus diligitur, proprie loquendo, sed Ut pars amici. Et propterea sufficit redormitio amici cuius est pan. Respectu autem proprii corporis, neutrius redamatio requiritur. Et hoc singulare voluit Auctor per illam responsionem docere.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PECCATORES SINT EX CARITATE DILIGENDI

11 *Sent.*, dist. v^o, qu. III, art. 2, ad 3; III, dist. XXIII, art. 4; *De Virtut.*, qu. u. an. 8. ad 8, 9; *De Duol.* *Draccept.* etc., cap. *De Ddect. Drox.*; *Ad Gdl.it.,cip.* rr, lca. n.

In sextum sic proceditur. Videtur quod peccatores non sint ex caritate diligendi. Dicitur enim in Psalm. *: *Iniquos odio habui.* Sed David caritatem a habebat.

Ergo ex caritate magis sunt odiendi peccatores quam diligendi.

2. Praeterea, *probatio dilectionis exhibitio est opens*; ut Gregorius dicit, in homilia *Pentecostes*

v<n. 24.
vm

cbp.Ktin.<n.
«

v<r>. iu

p>. anu.
ttf<. b>J-
3

a) *caritatem.* – *perfectam* addunt P.t.

Scmmak T&Koi. D. TnnwAr T. V.

v<n. <

op a'

E^.<vny,

*Horn>. \.\Xh
KPMf.

QUAESTIO XXV. ARTICULUS VI

Sed peccatoribus iusti non exhibent opera dilectionis, sed magis opera quae videntur esse odii: r. c, w. «. secundum illud Psalm. * *In matutino interficiebam omnes peccatores terrae*. Et Dominus praecepit, *Exod. xxH * Maleficos non patieris virere*. Ergo peccatores non sunt ex caritate diligendi.

3. Praeterea, ad amicitiam pertinet ut amicis velimus et optemus bona. Sed sancti ex caritate optant peccatoribus mala: secundum illud Psalm. * *Convertantur peccatores in infernum*. Ergo peccatores non sunt ex caritate diligendi.

4. Praeterea, proprium amicorum est de eisdem gaudere et idem velle. Sed caritas non facit velle quod peccatores volunt, neque facit gaudere de hoc de quo peccatores gaudent: sed magis facit contrarium. Ergo peccatores non sunt ex caritate diligendi.

5. Praeterea, *proprium est amicorum simul convivere*, ut dicitur in VIII *Ethic.* Sed cum peccatoribus non est convivendum; secundum illud *μ aJ Cor. vi * Recedite * de medio eorum*. Ergo peccatores non sunt ex caritate diligendi.

Sep contra est quod Augustinus dicit, in I *de Doct. Christ.* * quod cum dicitur, « Diliges proximum tuum ». *manifestum est l omnem hominem proximum esse deputandum*. Sed peccatores non desinunt esse homines: quia peccatum non tollit naturam. Ergo peccatores sunt ex caritate diligendi.

Respondeo dicendum quod in peccatoribus duo possunt considerari: scilicet natura, et culpa. Secundum naturam quidem, quam a Deo habent. capaces sunt beatitudinis, super cuius communicatione caritas tundatur, ut supra * dictum est. Et ideo secundum naturam suam sunt ex caritate diligendi. Sed culpa eorum Deo conirariatur. ct est beatitudinis impedimentum. Unde secundum culpam, qua Deo adversantur \ sunt odiendi quicumque peccatores, etiam pater et mater et propinqui, ut habetur Luc. xiv * *Debemus enim in peccatoribus odire quod peccatores sunt, et diligere quod homines sunt beatitudinis capaces*. Et hoc est cos vere ex caritate diligere propter Deum.

Ad primum ergo dicendum quod iniquos Propheta odio habuit inquantum iniqui sunt, habens odio iniquitatem ipsorum, quod est ipsorum malum. Et hoc est perfectum odium, de quo ipse p. auviii, dicit * *Perfecto odio oderam illos*. Eiusdem autem rationis est odire malum alicuius ct diligere bonum eius. Unde etiam istud odium perfectum ad caritatem pertinet.

Ad secundum dicendum quod amicis peccantibus, sicut Philosophus dicit, in IX *Ethic.* * non

sunt subtrahenda amicitiae beneficia, quousque habeatur spes sanationis eorum: sed magis est cis auxiliandum · ad recuperationem virtutis quam ad recuperationem pecuniae, si eam amisissent, quanto virtus est magis amicitiae affinis quam pecunia. Sed quando in maximam malitiam incidunt et insanabiles fiunt, tunc non est eis amicitiae familiaritas exhibenda. Et ideo huiusmodi peccantes, dc quibus magis praesumitur nocumentum aliorum quam eorum ζ emendatio, secundum legem divinam et humanam praecipiuntur occidi. – Et tamen hoc facit index non ex odio eorum, sed ex caritatis amore, quo bonum publicum praefertur vitae singularis personae. – Et tamen mors per iudicem inflicta peccatori prodest, sive convertatur, ad culpae expiationem; sive non T convertatur, ad culpae terminationem . quia per hoc tollitur ei potestas amplius peccandi.

An tertium dicendum quod huiusmodi imprecationes quae in sacra Scriptura inveniuntur, tripliciter possunt intelhgi. Uno modo, per modum praenuntiationis non per modum optationis: ut sit sensus: *Convertantur peccatores in infernum*, idest *convertentur*. – Alio modo, per modum optationis: ut tamen desiderium optantis non reteratur ad poenam hominum, sed ad iustitiam punientis, secundum illud *Laetabitur iustus cum vident vindictam*. Quia nec ipse Deus puniens *laetatur in perditione impiorum*, ut dicitur *Sap. l A* sed in sua iusiitia: *quia iustus Dominus, et iustitias dilexit*– Tertio, ut desiderium reteratur ad remotionem culpae, non ad ipsam poenam: ut scilicet peccata destruantur et homines remaneant.

Ad quartum dicendum quod ex caritate diligimus peccatores non quidem ut velimus quae ipsi volunt, vel gaudeamus de his de quibus ipsi gaudent: sed ut faciamus eos velle quod volumus, ct gaudere de his de quibus gaudemus. Unde dicitur Ierem. xv * *Ipsi convertentur ad te. et tu non convertens ad eos*.

Ad quintum dicendum quod convivere peccatoribus infirmis quidem est vitandum, propter periculum quod cis imminet ne ab eis subvertantur. Perfectis nutem, de quorum corruptione non timetur, laudabile est quod cum peccatoribus conversentur, ut eos convertant. Sic enim Dominus cum peccatoribus manducabat ct bibebat, ut habetur Matth. ix *. – Convictus tamen peccatorum ' '£■»...u quantum ad consortium peccati vitandus est omnibus. Et sic dicitur ll *ad Cor. vi ♦ Recedite * de medio eorum, et immundum ne tetigeritis*, scilicet secundum peccati consensum.

Recedite. – Exite P.
y) manifestum est. – non est enim ABFpK, non enim D, noveris Gmh, non enim eit EHpM, nomine proximi itX, est enim I., manifestum est enim uK, abnua pn.
qua Deo advertantur. – quae Deo adversatur P.
») auxiliandum. – auxilium dandum PGa.
ζ) eorum. – etiam eorum ABDEFGIIIKIj»C ct ruo.

r4) mo'i. – etiam PiLi. om. AFpK; expiationem.. culpae om. D.– Prfr» terminationem, iterationem G.
6) imprecationes. – increpationes PABCEFHILpKs cl M. ù pr.u- lunliationn. – pronuntiationis pK. – Poti sensui P addit Psat. y; item mw, post secundum illud. llaK 57.
x) Recedite. – Exite P. – Pro iccunJum peccati consensum, peccati consortium D.

Commentaria Cardinalis Cuictani

In articulo sexto, in responsione ad quintum, nolo quam temerarie cum peccatoribus habita» «ut conversari» prae-sumens te esse perfectum. Quod »i hoc non sentis de te ipso, luge peccatorum consortia in communi conversatione.

comedendo, colloquendo, connegotioendo, etc. Quoniam perfectorum est, nunc perfecti personam induentis, tute con-versari cum peccatoribus.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM PECCATORES DILIGANT SEIPSOS

† II-., qu. >ra, «rt. 4; II Sent, di iui, qu. n, art 3. qu a, ad aj 111, dut xxrn, LxfXrt. liu.j
De Virtut., qu. n, art. ta, aj (i; In lalm. x.

7χ7ζv^?l) septimum sic proceditur. Videtur quod peccatores SC,PSOS diliganfc Illud enim quod est principium peccati maxime in ^■^peccatoribus invenitur. Sed amor sui est principium peccati: dicit enim Augustinus, XIV de Civ. Dei * quod facit civitatem Babylonis. Ergo peccatores maxime amant seipsos.

2. Praeterea, peccatum non tollit naturam. Sed hoc unicuique convenit ex sua natura quod diligat seipsum: unde etiam creaturae irrationales naturaliter appetunt proprium bonum, puta conservationem sui esse et alia huiusmodi. Ergo peccatores diligunt seipsos.

3. Praeterea, omnibus est diligibile bonum; ut Dionysius dicit, in iv cap. de Div. Nom. * Sed multi peccatores reputant se bonos. Ergo multi peccatores seipsos diligunt.

Sed contra est quod dicitur in Psalm. ♦ Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.

Respondeo dicendum quod amare seipsum uno modo commune est omnibus: alio modo proprium est bonorum; tertio modo proprium est malorum. Quod enim aliquis amet id quod seipsum esse aestimat, hoc commune est omnibus. Homo nutem dicitur esse aliquid dupliciter. Uno modo, secundum suam substantiam et naturam. Et secundum hoc omnes aestimant bonum commune 3 se esse id quod sunt, scilicet ex anima et corpore compositos. Et sic etiam omnes homines, boni et mali, diligunt seipsos, inquantum diligunt sui ipsorum conservationem.

Alio modo dicitur esse homo aliquid secundum principalitatem: sicut princeps civitatis dicitur esse civitas; unde quod principes laciunt, dicitur civitas facere. Sic autem non omnes aestimant se esse id quod sunt. Principale enim in homine est mens rationalis, secundarium autem est natura sensitiva et corporalis: quorum primum Apostolus nominat interiorem hominem, secundum exteriorem, ut patet II ad Cor. iv * Boni autem aestimant principale in seipsis rationalem naturam, sive interiorem hominem: unde secundum

dum hoc aestimant se esse quod sunt. Mali autem aestimant principale in seipsis naturam sensitivam ut corporalem, scilicet exteriorem hominem. Unde non recte cognoscentes seipsos, non veru diligunt seipsos. sed diligunt id quod seipsos esse reputant. Boni autem, vere cognoscentes seipsos, veru seipsos diligunt.

Et hoc probat Philosophus, in IX Ethic. ., per quinque quae sunt amicitiae propria. Unusquisque enim amicus primo quidem vult suum amicum esse et vivere; secundo, vult ei bona; tertio, operatur bona ad ipsum; quarto, convivit ei delectabiliter; quinto, concordat cum ipso, quasi in iisdem delectatus et contristatus L Et secundum hoc boni diligunt seipsos quantum ad interiorem hominem: quia etiam volunt ipsum servari in sua integritate; et optant ei bona eius, quae sunt bona spiritualia; et etiam l ad assequenda operam impendunt; et delectabiliter ad cor proprium redeunt, quia ibi inveniunt et bonas cogitationes in praesenti, et memoriam bonorum praeteritorum. et spem futurorum bonorum, ex quibus delectabo causatur; similiter diam non patiuntur in seipsis voluntatis dissensionem, quia tota anima eorum tendit in unum. E contrario autem mali non volunt conservari integritatem : interioris hominis; neque appetunt spiritualia eius bona; neque ad hoc operantur; neque delectabile est eis secum convivere redeundo ad cor. quia inveniunt ibi mala et praesentia et praeterita et futura, quae abhorrent: neque diam sibi ipsis concordant, propter conscientiam remordentem, secundum illud Psalm. * Arguam tet et statuam contra faciem luam. – Et per eadem probari potest quod mali amant seipsos secundum corruptionem exterioris hominis. Sic autem boni non amant seipsos.

Ad primum ergo dicendum quod amor sui qui est principium peccati, est ille qui est proprius malorum, perveniens usque ad contemptum Dei, ut ibi * dicitur: quia mali sic etiam cupiunt exteriora bona quod spiritualia contemnunt.

a) commune. – Om. Ik. – Pro compotito compotitae RFPafI. Com-ponti DH»A.
ie r»iz. – cue ABEFHKLpx, te G, om. D. tire interiorem... quod iunt et mox aestimant principale in eipth om. l.
y) quasi... contristatus. – qui.t in iitdem delutatur et contrista-tur l; pro in iisdem, cum eodem Pa.
8) et etiam. – etiam et ADDF1., etiam EHIko, et x; pro eut-

qu<nda. e.i icqueudum G : pro operam impendunt, operam intendunt κ, opera impendunt pxxnn, opera intendunt Pj . quae sunt... operam om. p>.
l) et. – Om. PGa. bfwü inimiexf) per jhona cogitatione^ con-vivium in praeicnti) p.
ç) integritatem. – in integritate PD.
r.) /W. – ibidem Pa.

• veru »6 -<x
aj &>m. cap. vu.

*

Ad secundum dicendum quod naturalis amor, etsi non totaliter tollatur a malis, tamen in eis pervertitur per modum iam dictum.

Ad tertium dicendum quod mali, inquantum

aestimant se bonos, sic aliquid " participant de amore sui. Nec tamen ista est vera sui dilectio, sed apparens. Quae etiam non est possibilis in his qui valde sunt mali.

β) *sic aliquid*. – We *in aliquid* ABEFL, idem mk in spat, vac., *tie in aliqua* C, *secundum aliquid* κ, *sic mali* ιι, *sunt mali quia* ι qnt
mox omittit *tamen*.

Commentaria Cardinalis Caietani

Ts articulo septimo, fige in corJc luo conclusiones huius 1 articuli; et qualiter mali, ut sic, non amant scipsos; et quinque dgna veri amoris proprii, qui solis bonis convenit: scilicet velle *interiorem hominem*, hoc est pariem rationalcum, vivere; velle illi bona virtutum; operari nd haec;

conversari sccum intus delectabiliter; concordare cum illo, scu illa. Et per signa examina teipsum anvere sisbonus; an vere ames teipsum; an sis tu tibiinimicus. Ethacc frequenter, immo quotidie, meditare.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM SIT DE NECESSITATE CARITATIS UT INIMICI DILIGANTUR

Infra» qu. LXXXlit, art. 8; ιιι *Sent.*, diet. xrx. on. t: *De Virtut.*, qu. n, irt. 8; *Ik Duob, Praecept.* etc., cap. *Dc Dtlcct. Prox.*; *De Perf. Vitae Spir.*, cap. xjv; *Ad Rom.*, cap. xu, lect. in.

Octavum sic proceditur. * Videtur quod non sit de necessitate caritatis ut inimici diligantur. Dicit enim Augustinus, in *JEnchirid.* *, quod *hoc tam magnum bonum*. scilicet diligere inimicos, *non esi tantae multitudinis quantam a credimus exaudiri cum m Oratione dicitur, c Dimitte nobis debita nostra* '. Sed nulli dimittitur peccatum sine caritate: quia, ut dicitur *Proverb*, x *universa delicta operit caritas*. Ergo non est de necessitate caritatis diligere inimicos.

2. Praeterea, caritas non tollit naturam. Sed unaquaeque res, etiam irrationalis, naturaliter odit suum contrarium: sicut ovis lupum, ctaqua ignem. Ergo caritas non facit quod inimici diligantur.

3. Praeterea, *caritas non agit perperam* *. Sed hoc videtur esse perversum quod aliquis diligit inimicos, sicut et quod aliquis odio habeat amicos; unde II *Reg.* xix * exprobrando dicit loab ad David: *Diligis odientes te, et odio habes diligentes te*. Ergo caritas non facit ut inimici diligantur.

Sed contra est quod Dominus dicit. Matth. v *Diligite inimicos vestros*.

Respondeo dicendum quod dilectio inimicorum tripliciter potest considerari. Uno quidem P modo, ut inimici diligantur inquantum sunt inimici. Et hoc est perversum et caritati repugnans: quia hoc est diligere malum ālterius

Alio modo potest accipi dilectio inimicorum quantum ad naturam, sed γ in universalī. Et sic dilectio inimicorum est de necessitate caritatis: ut scilicet aliquis diligens Deum et proximum ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat.

Tertio modo potest considerari dilectio inimicorum in speciali: ut scilicet aliquis in speciali moveatur motu dilectionis ad inimicum. Et istud non est de necessitate caritatis absolute: quia nec etiam moveri motu dilectionis in speciali ad quoslibet homines singulariter est de necessitate caritatis, quia hoc esset impossibile. Est tamen de necessitate caritatis secundum praeparationem animi: ut scilicet homo habeat animum paratum ad hoc quod in singulari inimicum diligeret si necessitas occurreret.

Sed quod absque articulo necessitatis homo etiam δ hoc actu impicat ut diligit inimicum propter Deum, hoc pertinet ad perfectionem caritatis. Cum enim ex caritate diligatur proximus propter Deum, quanto aliquis magis diligit Deum, tanto etiam magis ad proximum dilectionem ostendit, nulla inimicitia impediēte. Sicut si aliquis multum diligeret aliquem hominum, amore ipsius filios eius amaret etiam sibi inimicos . – Et secundum hunc modum loquitur Augustinus.

Unde patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod unaquacuae res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium inquantum est sibi contrarium. Inimici autem sunt nobis contrarii inquantum sunt inimici. Unde hoc debemus in eis odio habere: debet enim nobis displicere quod nobis inimici sunt. Non autem sunt nobis contrarii inquantum homines sunt et beatitudinis capaces. Et secundum hoc debemus eos diligere.

Ad tertium dicendum quod diligere inimicos inquantum sunt inimici, hoc : est vituperabile. Et hoc non facit caritas, ut dictum est *

a) *quantam*. – *quam dum* G, *quantum* Pn.
β) *quidem*. – Gm. PGa.
γ) *sed*. – *scilicet* PA»p et a.

2) *etiam*. – Om. G.
t) *sibi inimicos*. – ii *inimicos sibi* BE, *inimteos nbt* PAGKLj.
ζ) *hoc*. – Om. P.

ARTICULUS NONUS

UTRUM SIT DE NECESSITATE CARITATIS QUOD ALIQUIS SIGNA ET EFFECTUS DILECTIONIS INIMICO EXHIBEAT

Infra, qu. l u x u i, art. 8; III .Sent., dilaU xxx, art. *Ik Virtut.*, qu. n, «rt. 8; Dr Duo *Vraccept.* tU. op. *Ik Dikct.* /¥ur.; *Dc lrrrf. Vitae Spir.*, cap. xiv.

nonum sic proceditur. Videtur quod necessilale caritatis sit quod aliquis k°mo signa vel effectus dilectionis in-
' V(n ' -^k^^mico exhibeat. Dicitur enim l loan, m *
Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. Sed opere diligit aliquis exhibendo ad cum quem diligit signa ct effectus dilectionis. Ergo dc necessitate caritatis est ut aliquis huiusmodi signa et effectus inimicis exhibeat.
•ver», u- 2. Praeterea. Matth. ♡ Dominus simul dicit: *Diligite inimicos vestros*, ct: *Benefacite his qui oderunt vos.* Sed diligere inimicos est de necessitate caritatis. Ergo ct benefacere inimicis.
3. Prakterfx, caritate amatur non solum Deus, sed etiam proximus. Sed Gregorius dicit, in ho-
v λX* iM m''a *Pentecostes* * quod *amor Dei non potest esse otiosus: magna enim operatur, si est; si desinit operari, amor non est.* Ergo caritas quae habetur ad proximum non potest esse sine operationis effectu. Sed dc necessitate caritatis est ut omnis proximus diligatur, etiam inimicus. Ergo dc neccsitate caritatis est ut etiam ad inimicos “ signa et ellectus dilectionis extendamus.
3 Sed contra est quod Matth. v ♦ super illud, *Benefacite Ius qui oderunt vos*, dicit Glossa * quod *benefacere inimicis est cumulus perfectionis.* Sed id quod pertinet ad perfectionem cantatis non est de necessitate ipsius. Ergo non est de necessitate caritatis quod aliquis signa et effectus dilectionis inimicis exhibeat.
•vm. m- Sed contra est quod Matth. v ♦ super illud, *Benefacite Ius qui oderunt vos*, dicit Glossa * quod *benefacere inimicis est cumulus perfectionis.* Sed id quod pertinet ad perfectionem cantatis non est de necessitate ipsius. Ergo non est de necessitate caritatis quod aliquis signa et effectus dilectionis inimicis exhibeat.
• orj ct a @<. Respondeo dicendum quod effectus et signa cantatis ex interiori dilectione procedunt ct ei proportionantur. Dilectio autem interior ad inimicum

in communi quidem est de necessitate praecepti absolute; m speciali autem non > absolute, sed ?
secundum praeparationem animi, ut supra * di- ' Art- ctum est. Sic igitur dicendum est de effectu vel signo dilectionis exterius exhibendo. Sunt enim quaedam beneficia vel signa * dilectionis quae τ exhibentur proximis in communi: puta cum aliquis orat pro omnibus fidelibus vel pro toto populo, aut cum aliquod beneficium impendit aliquis toti communitati. Et talia beneficia vel dilectionis signa inimicis exhibere est de necessitate praecepti: si enim * non exhiberentur inimicis, hoc * pertineret ad livorem vindictae, contra id quod dicitur *Levit*, xix * *Non quaeres ultionem; ct non v» r eris memor iniuriae civium tuorum.*
Alia vero sunt beneficia vel dilectionis signa quae quis exhibet particulariter aliquibus personis. Et talia beneficia vel dilectionis signa inimicis exhibere non est de necessitate salutis nisi secundum praeparationem animi, ut scilicet subveniatu r eis in articulo necessitatis: secundum illud *Proverb*, xxv * *Si esurierit inimicus tuus, ciba v<n. ».* *illum: si sitit, da illi potum.* – Sed quod praeter articulum necessitatis huiusmodi beneficia aliquis inimicis exhibeat, perlinet ad perfectionem caritatis, per quam aliquis non solum cavet *vinci a l* ' *malo*, quod necessitatis est. sed etiam vult *in bono vincere malum* * quod est etiam perfectionis: dum scilicet non solum cavet propter iniuriam sibi illatam detrahi ad odium; sed etiam propter sua beneficia inimicum intendit pertrahere ad suum amorem.
Et per hoc patet responsio ad obiecta.

3) *ad inimical.* – *inimicis* Ik; pro *extendamus*, *ostendamus* PCI *Kk ct a.
p) *non.* – crt *non* PCHpK ct a.
γ) *beneficia vel si^na.* – *xipna rcl* beneficia Pa.

8) *enim.* – Om. ABDEFIULpKu ct a. *autem* K, ct ante *ii* x, ibidem *quia* »K.
<) a. – de ABDEFHILpK et w.

Commentam Cardinalis Caictani

n articulo octavo ct nono adverte tria. Primo, quod quia regula generalis est quod praecepta affirmativa, quantum est cx iurc naturae, non obligant nisi in articulo necessi-
• Dist- x», au. n. •rt. i, qu. -t: di«(, XVII. qu. III. i. qu 4 tatis, ut Auctor hic insinuat, ct in *IV Sent.* . *expresse* tenet; ideo ncc interior dilectio inimicorum in speciali, ncc exterior beneficentia est in praecepto nisi in articulo necessitatis. Sufficit enim quod homo sit paratus ad faciendum quod tenetur secundum Deum, quando, ubi, etc., tenebitur. Quae praeparatio animi est procul dubio in omni habente caritatem: non minus quam praeparatio animi ad martirium in articulo necessitatis.
Secundo, quod quia loqui huic personae, salutare illum, emere, vendere, convivari cum isto, ct alia huiusmodi, non sunt actus qui fiunt ad communitatem, sed ad personas in speciali; ideo non est necessitatis, sed perfectionis, quod aliquis inimico suo loquatur, quod illum salutet, aut aliquid huiusmodi faciat. Et propterca cave tu, confessor, nc neges absolutionem nolenti hnec signa di-

lectionis inimico exhibere. Habes enim in littera . regulam ' Art. s distinguentem inter beneficia quae exhibentur proximis in communi, ct ista sunt quae omnibus aut communitati exhibentur, ct beneficia quae exhibentur particulariter aliquibus personis, ct isla sunt quae ad particulares ut sic sunt, quae diximus. Non enim homo tenetur cuilibet homini loqui, ncc quemlibet hominem salutare, ncc cum quolibet negotiationis commercium habere, ct alia huiusmodi. Habes ct causam regulae exterioris regulam interiorem, qua dicitur quod cx praecepto curitas non tenetur descendere ad diligendum hunc, sed sufficit diligere ipsum in communi vel in communitate, ut in littera dicitur.
Tertio, quod cum inter aliquos cx neutra parte in ventate est inimicitia, sed quia processit odium vel offensa, neuter vult sc flectere ut loquatur altfri, uut alter tantum recusat loqui niteri; in neutro cesti fit contra caritatis praeceptum. Et ratio est quia homo non tenetur ad locutionem ct alia particularia benevolentiae signa respectu omnium

hominum, ut dictum «t, nisi in articulo necessitatis; et propterea non tenetur loqui aut respondere isti. Unde et David, quamvis pepercisset Absalon filio suo, noluit etiam cum videre, sed dixit: *Revertatur in domum suam et faciem meam non videat*, II Reg. xiv *.

• Ver», m-

Elae autem quamvis vera sint per se loquendo, per accidens tamen, ratione scandali, si quandoque oporteret loqui inimico, prudentis arbitrio, qui circa particularia versatur, relinquetur.

|

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM DEBEAMUS ANGELOS EX CARITATE DILIGERE

111 *Sent.*, diff. xxviii. nrt. 3; *De tfrtut.*, qu. n. art. 7, ad 9; *Ad Rom.*, cap. xiii, lect. n.

AD DECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod angeli non debeamus ex caritate diligere. Ut enim Augustinus dicit, in libro *de Doct. Christ.* * *gemina est dilectio caritatis, scilicet Dei et proximi*. Sed dilectio angelorum non continetur sub dilectione Dei, cum sint substantiae creatae: nec etiam videtur contineri sub dilectione proximi, cum non communicent nobiscum in specie. Ergo angeli non sunt ex caritate diligendi.

2. Praeterea, magis conveniunt nobiscum bruta animalia quam angeli: nam nos et bruta animalia sumus in eodem genere propinquo. Sed ad bruta animalia non habemus caritatem, ut supra * dictum est. Ergo etiam neque ad angelos.

• An. >

3. Praeterea, *nihil est ita proprium amicorum sicut convivere*. ut dicitur in VIII *Ethic.* Sed angeli non convivunt nobiscum, nec etiam cos videre possumus. Ergo ad cos caritatis amicitiam habere non valemus.

• Or-T. n. u- §. Ib. lect. c.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in I *de Doct. Christ.* * *Iam vero si vel cui praebendum est vel a quo nobis praebendum est officium misericordiae, recte proximus dicitur; manifestum est praecepto > quo iubemur diligere proximum, etiam*

• c»? «m.

H

sanctos angelos contineri, a quibus multa nobis misericordiae impenduntur officia.

Respondeo dicendum quod amicitia caritatis, sicut supra * dictum est, fundatur super communicatione beatitudinis aeternae, in cuius participatione communicant cum angelis homines: dicitur enim Matth. xxii * quod *in resurrectione erunt homines sicut angeli in caelo*. Et ideo manifestum est quod amicitia caritatis etiam ad angelos se extendit.

Ad primum ergo dicendum quod proximus non solum dicitur communicatione speciei, sed etiam communicatione beneficiorum pertinentium ad vitam aeternam; super qua communicatione amicitia caritatis tundatur.

Ad secundum dicendum quod bruta animalia conveniunt nobiscum in genere propinquo ratione naturae sensitivae, secundum quam non sumus participes aeternae beatitudinis, sed secundum mentem rationalem; in qua communicamus cum angelis.

Ad tertium dicendum quod angeli non convivunt nobis exteriori conversatione, quae nobis est secundum sensitivam naturam. Convivimus tamen angelis secundum mentem: imperfecte quidem in hac vita, perfecte autem in patria, sicut et supra ♦ dictum est.

• Qa. uni, m. l. t

a) *praebendum*. – est addit L, a nobis est addunt Pa.
E) *praecepto*. – quod *praecepto* DCDEEILpK et «n. quod in *praecepto* H, quod *praeceptum* A. per *praeceptum* G.
t) convivunt nobis. – conveniunt nobis HILpK, conveniunt nobiscum in C1K; pro quai nobis est, quae nobis ABEFLk, quae est in nobis

C, quae convenit G, quae nec (convenit 1) nobis (om. secundum) I, qua nos H, qua nobis K; pro Convivimus tamen. Convivimus cum 11E EHpK, Convivimus tamen cum G. Convivimus autem Cum 1, (Sed C) convenimus cum CE>K.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM DEBEAMUS DAEMONES EX CARITATE DILIGERE

111 *Sent.*, dist. xxviii, nrt. 5; dht. xxxi, qu. n, «rt. 3, qu. 1; *De Virtut.*, qu. n, an. 8, ad 9; *Ad Rom.*, cap. xiii, teci. u.

UNDECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod daemones ex caritate debeamus diligere. Angeli enim sunt nobis proximi in quantum communicamus cum eis in rationali mente. Sed etiam daemones sic nobiscum communicant: quia data naturalia in eis manent integra, scilicet esse, vivere et intelligere. ut dicitur * in iv cap. *de Div. Norn.* * Ergo debemus daemones ex caritate diligere.

• S.Th. lect. xix.

2. Praeterea, daemones differunt a beatis angelis differentia peccati, sicut et peccatores homines a iustis. Sed iusti homines ex caritate dili-

gunt peccatores. Ergo etiam ex caritate debent diligere daemones.

3. Praeterea, illi a quibus beneficia nobis impenduntur debent a nobis ex caritate diligere tanquam proximi: sicut patet ex auctoritate Augustini supra * inducto. Sed daemones nobis in multis sunt utiles; dum *nos lentando nobis coronas fabricant*, sicut Augustinus dicit. XI *de Civ. Dei* * xvuvV-T Ergo daemones sunt ex caritate diligendi.

Sed contra est quod dicitur Isaiae xxviii ♦ ♦ «<■» *Delebitur foedus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit*. Sed perfectio

i

a) *dicitur*. – dicit Dionysius P.

ft Uti a. – illa ABCDEEULkh, illi 1, illa a K.

pads ct foederis est per caritatem. Ergo ad daemones, qui sunt inferni incolae et mortis procuratores, caritatem habere non debemus.

Art. ». Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est. in peccatoribus ex caritate debemus diligere naturam, peccatum odire. In nomine autem daemonis significatur natura peccato deformata. Et ideo daemones ex caritate non sunt diligendi.

An 2. * Et si non fiat vis in nomine, ct quaestio referatur ad illos spiritus qui daemones dicuntur, utrum sint ex caritate diligendi: respondendum est. secundum praemissa *, quod aliquid ex caritate diligitur dupliciter. Uno modo, sicut ad quem amicitia habetur. El sic ad illos spiritus caritatis amicitiam habere non possumus. Perlinet enim ad rationem amicitiae ut amicis nostris bonum velimus. Illud autem bonum vitae aeternae quod respicit caritas, spiritibus illis a Deo aeternaliter damnatis ex caritate velle non possumus: hoc enim repugnaret caritati Dei, per quam cius iustiliam approbamus.

Alio modo diligitur aliquid sicut quod volumus permanere ut bonum alterius: per quem modum ex caritate diligimus irracionales creaturas, inquantum volumus eas permanere ad gloriam Dei el

utilitatem hominum ut supra * dictum est. Et *An v per hunc modum ct' naturam daemonum etiam î ex caritate diligere possumus: inquantum scilicet volumus illos spiritus in suis naturalibus conservari ad gloriam Dei.

An primum ergo dicendum quod mens angelorum non habet impossibilitatem ad aeternam bcalitudinem habendam, sicut habet mens daemonum. Et ideo amicitia caritatis, quae fundatur super communicatione vitae aeternae magis quam super communicatione naturae, habetur ad angelos, non autem ad daemones.

An SECUNDUM DICENDUM quod homines peccatores in hac vita habent possibilitatem perveniendi ad bcalitudincm aeternam. Quod non habent illi qui sunt in inferno damnati; de quibus, quantum ad hoc. est eadem ratio sicut et de daemonibus.

Ad tertium dicendum quod utilitas quae nobis ex daemonibus provenit non est ex eorum intentione, sed ex ordinatione divinae providentiae. El ideo ex hoc non inducimur ad habendum amicitiam eorum * sed ad hoc quod simus Deo amici, qui eorum perversam intentionem convertit in nostram utilitatem.

y) r/. – *citam* (ICDIFG1K1.kii, om. A; ri/am om. DG«C et n.

ij romm. — Om. AÜFL.

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM CONVENIENTER ENUMERENTUR QUATUOR EX CARITATE DILIGENDA: SCILICET DEUS, PROXIMUS, CORPUS NOSTRUM ET NOS IPSI

Ili *Sent.*, di«t xxvin, art. 7; *Of Hrtuf.*, qu. n, <rt. 7.

S I» DUODECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod inconvenienter enumerentur quatuor ex caritate diligenda: scilicet Deus, proximus, corpus nostrum et nos ipsi.

*Tnc«LXXXiu. Ut enim Augustinus dicit, *super loan.* * *qui a non diligit Deuni, nec seipsum diligit.* In Dei ergo dilectione includitur dilectio sui ipsius. Non ergo est alia dilectio sui ipsius, ct alia dilectio Dei.

2. Praeterea, pars non debet dividi contra totum. Sed corpus nostrum est quaedam pars nostri. Non ergo debet dividi, quasi aliud diligibile, corpus nostrum a nobis ipsis.

3. Praeterea, sicut nos habemus corpus, ita etiam ct proximus. Sicut ergo dilectio qua quis diligit proximum, distinguitur a dilectione qua quis diligit seipsum; ita dilectio qua quis diligit corpus proximi, debet distingui a dilectione qua quis diligit corpus suum. Non ergo convenienter distinguuntur quatuor ex caritate diligenda.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in l *de Doct. Christ.* *Quatuor sunt § diligenda: unum quod supra nos est, scilicet Deus; alterum quod nos sumus; tertium quod iuxta nos est. scilicet proximus; quartum quod infra nos est. scilicet proprium corpus,*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦

amicitia caritatis super communicatione beatitudinis fundatur. In qua quidem communicatione unum quidem est quod consideratur ut principium influens bcalitudincm, scilicet Deus; aliud est bcalitudincm directe participans, scilicet homo ct angelus; tertium autem est id ad quod per quandam redundantiam beatitudo derivatur, scilicet corpus humanum. Id quidem quod est beatitudinem influens est ea ratione diligibile quia est bcatitudinis causa. Id autem quod est beatitudinem participans potest esse duplici ratione diligibile : vel quia est unum nobiscum ; vel quia est nobis consociatum in bcatitudinis participatione. Et .secundum hoc sumuntur duo ex caritate diligibilia: prout scilicet homo diligit el seipsum el proximum.

Ad primum irgo dicendum quod diversa habitudo diligentis ad diversa diligibilia tacit diversam rationem diligibilitatis. El secundum hoc, quia alia est habitudo hominis diligentis ad Deum et ad seipsum, propter hoc ponuntur duo diligibilia: cum dilectio unius sit causa dilectionis alterius. Unde, ea remota, alia removetur.

Ad secundum dicendum quod subicctum caritatis est mens rationalis, quae potest bcatitudinis esse capax : ad quam corpus directe non attingit,

a) *qui.* – ct *qui* ABEFKI.pC et κα. *etiam qui* G, *quoJ qui* l.

?) *sunt.* – Om. P.

τ

sed solum per quandam redundantiam. Et ideo τ homo secundum rationalem mentem, quae est principalis in homine, alio modo sc diligit secundum caritatem, et alio modo corpus proprium.
Ad tertium dicendum quod homo diligit pro-

ximum et secundum animam et secundum corpus ratione cuiusdam consociationis in bealitudinc. Et ideo cx parte proximi est una tantum ratio dilectionis. Unde corpus proximi non ponitur speciale diligibile.

γ) *ideo.* – *tunc* ABCDEFHIKLmju*i*; *homo* om. G.

Commentaria Cardinalia Caietani

X reliquis articulis eiusdem vigesimaequintne quaestionis usque ad ultimum, nihil scribendum occurrit. In ultimo autem, in responsione ad primum, dubium occurrit. Quoniam iam ♦ dictum est quod caritas est una virtus in specie, sub una ratione formali omnia ad quae sc extendit diligens. Nunc vero dicitur quod est diversa ratio diligibilitatis in diversis diligibilibus. Repugnant igitur ad invicem haec.
Ad hoc dicitur quod nulla est repugnantia inter dicta; sed explanatio unitatis et diversitatis inventae in obiecto caritatis. Est siquidem in eo unitas formalis atoma quoad rem quae est obiectum formale caritatis: est et in eo diversarum rationum habitudo ad illud unum formale obiectum. Nec hoc est singulare in huc rc, sed communiter invenitur in his quae sunt ad unum vel nb uno. Itaque quod, exempli gratia, quemadmodum sanitas est obiectum formale medicinae et unius est in se rationis formalis sanitas, di-

versa tamen est habitudo sanorum ad sanitatem, quia diaeta est conservativa, medicina est factiva, homo est susceptivus, etc.; ita in proposito obiectum formale caritatis est ipsa deitas, ad quam aliter sc habet Deus, aliter participans in seipso ut sic, et aliter diligens participationem in alio, et aliter diffusio eius usque ad corpus. Et simile est de communicatione beatitudinis, quae ad deitatis communicationem spectat: quia aliter sc habet Deus, etc. – Nec facias vim quod in littera * dicitur quod Deus se habet ut causa. Est enim ut causa communicationis essentialiter, eminentissime praebeat beatitudinem quam communicat.
Est ergo in caritatis obiecto una ratio diligibilitatis secundum formalem rationem qua ex caritate diligitur quicquid diligitur. Est et diversa ratio diligibilitatis secundum diversam habitudinem diligibilium ex caritate ad illam unam rationem formalem.

QUAESTIO VIGESIMASEXTA

DE ORDINE CARITATIS

IN TREDECIM ARTICULOS DIVISA

•Cf. αα. §i In-trod.

Deinde considerandum est de ordine caritatis ♦
Et circa hoc quaeruntur tredecim.
Primo: utrum sil aliquis ordo in caritate.
Secundo: utrum homo debeat Deum diligere plus quam proximum.
Tertio: utrum plus quam seipsum.
Quarto; utrum se plus quam proximum.
Quinto: utrum homo debeat plus diligere proximum quam corpus proprium.
Sexto: utrum unum proximum plus quam alterum.
Septimo: utrum plus proximum meliorem, vel sibi magis coniunctum.

Octavo: utrum • coniunctum sibi secundum carnis affinitatem, vel secundum alias necessitudines.
Nono: utrum cx caritate plus debeat diligere filium quam patrem.
Decimo: utrum magis debeat diligere matrem quam patrem.
Undecimo: utrum uxorem plus quam patrem vel matrem.
Duodecimo: utrum magis benefactorem quam bneficialum.
Dccimolertio: utrum ordo caritatis maneat in patria.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN CARITATE SIT ORDO

III Sent., ditt. xiu, «rt. I Di Virtut., qu. n, 9.

Si primum sic PROCEDITUR. Videtur quod in caritate non sil aliquis ordo. Caritas enim quaedam virtus est. Sed in alus virtutibus non assignatur ahqui> ordo. Ergo neque in caritate aliquis ordo assignari debet.

2. Praeterea, sicuti fidei obiectum est prima ventas, ita caritatis obiectum est summa bonitas. Sed in fide non ponitur aliquis ordo, sed omnia aequaliter creduntur. Ergo nec in caritate debet poni aliquis ordo.

3. Praeterea, caritas in voluntate est. Ordinare autem non est voluntatis, sed rationis. Ergo ordo non debet attribui caritati.

• vm. 4. Sed contra est quod dicitur *Cani, n * Introduxit me rex in cellam vinariam; ordinavit in me caritatem.*

Respond eo dicendum quod, sicut Philosophus dicit: c't; *n V *Mdaphys.* prius et posterius dicitur secundum relationem ad aliquod principium. Ordo autem includit in se aliquem modum prioris et posterioris. Unde oportet quod ubicumque est aliquod principium, sit etiam aliquis ordo. Dictum autem est supra * quod dilectio cantatis tendit in Deum sicut in principium bcalitudinis, in cuius communicatione amicitia caritatis fundatur. Et ideo oportet quod in his quae cx ca-

ritate diliguntur attendatur aliquis ordo, secundum relationem ad primum principium huius dilectionis, quod est Deus.

Ad primum ergo dicendum quod caritas tendit in ultimum finem sub ratione finis ultimi: quod non convenit alicui alii virtuti, ut supra ♦ dictum -q 0.xiMt.ir.6. est. Finis autem habet rationem principii in appetibilibus et in agendis, ut cx supradiclis * palet. • Qu <<u. sim

Ad secundum dicendum quod fides pertinet ad vim cognitivum cuius operatio est secundum r quod res cognitae sunt in cognoscente. Caritas autem est in vi affectiva, cuius operatio consistit in hoc quod anima tendit in ipsas res * Ordo autem • d. χ— principalius invenitur in ipsis rebus; el ex eis derivatur ad cognitionem nostram. Et ideo ordo magis appropriatur caritati quam fidei, - Licet etiam T in tide sit aliquis ordo, secundum quod τ principaliter est de Deo, secundario autem de aliis quae referuntur ad Deum.

Ad tertium dicendum quod ordo pertinet ad rationem sicut ad ordinantem, sed ad vim appetitivam pertinet sicut ad ordinatam. El hoc modo ordo in caritate ponitur.

3) *utrum.* - plus addit P.
cognitivam. - cogrtOKtf/ram PDx.

γ) *etiam.* - Om. ABDGpC.

Commentaria Cardinali Caietani

In articulo primo quaestionis vigesimacscxtac, in principio corporis articuli, dubium primo occurrit circa procerum Auctoris. Videtur enim nullo pacto probare illam propositionem, quam tamen concludit, scilicet: *Ubicumque est*

aliquod principium, ibi est aliquis ordo. Infert namque eam ex duabus propositionibus: prima est: *Prius et posterius dicuntur secundum relationem ad aliquod principium;* secunda est: *Ordo includit in se aliquem modum prioris et*

210	QUAESTIO XXVI, ARTICULUS II	
	<p><i>posterioris</i>. Ex his enim propositionibus bene sequitur quod ordo attendatur secundum aliquod principium: num ai ordo includit prius ct posterius, ct haec referuntur ad principium, sequitur quod ordo ad principium reducendus sit; ac per hoc, ubi est ordo, ibi est principium. Sed in littera concluditur non ista, sed cius convertens, scilicet quod ubi est principium, ibi est ordo.</p>	<p>quod aliquid ponitur habere rationem principii in netu, ponitur ordo inter ipsum principium prius ct principiatum posterius. Ordo igitur, licet includat prius et posterius, est tamen effectus proprius principii in actu. Et cx hac radice optime sequitur quod ubicumque est aliquod principium in netu, ibi est ordo. In littera ergo Auctor, cx notioribus doctrinam trudens, cx relatione prioris et posterioris ad principium, ct cx inclusione prioris ct posterioris in ordine, causam connexionis ordinis cum principio ab effectu manifestatam intendebat. Hoc enim quod est principium principiare aliquid, est causa cius quod est prius ct posterius, clausa in ordine, dici per relationem ad principium. Et cx illa causa, ut monstratum est, sequitur mediate quod ubi est principium, est ordo inter prius ct posterius.</p>
<p>•part. I. q̄a. sut. an. J. <x Aug.</p>	<p>Dubium secundo occurrit in eodem processu circa veritatem secundae propositionis, scilicet: <i>Ordo includit in se aliquem modum prioris ct posterioris</i>. Contradicit enim doctrinae traditae in tractatu dc Trinitate. Nam dictum est: quod in divinis est ordo, <i>non quo alter est prior altero, sed quo alter est ab altero</i>. Non ergo ordo universaliter includit aliquem modum prioris ct posterioris.</p>	<p>Ad secundum dicitur, cum Auctore in I <i>Sent.</i>, dist. xx., quod sicut scientia includit aliquid ratione generis, puta esse qualitatem; et aliquid ratione differentiae, puta c̄mc quo certe cognoscitur: ito ordo ratione generis includit prius ct posterius, et non ratione proprii diifcrenrialis conceptus. Et quia ad divina omnia transferuntur sublati imperfectio- nibus, ideo ordo in divinis est sine priori ct posteriori: sicut etiam est ibi principium absque principiato. Loqui- mur enim modo utendo terminis prout communirer in philosophia utimur, ct creaturis communes sunt. Superius nutem, cum dc Deo emi sermo, expoliavimus cos ab his quae imperfectionis sunt. – Et haec sint pro omnium si- milium solutione.</p>
	<p>II. Ad primum dubium dicitur quod /Xuctoris intentio non est cx illis propositionibus syllogizare conclusionem illam: clare namque liquet quod sua convertens syllogiza- rctur potius ex illis. Sed intentio Auctoris est cx una causa deducere duos effectus ad invicem sic ordinatos quod se- cundus includit ct assequitur primum, ita ut etiam causa ipsa non possit esse in netu sine secundo cIToctu : quod est dicere : Ubicumque est illa causa, oportet adesse talem se- cundum effectum. Et ut melius quod dicimus percipiatur, intentio Auctoris est quod cx hoc ipso quod aliquid po- nitur habere rationem principii in actu, sequitur stutiin ratio prioris ct posterioris : quia prioritas ponitur in prin- cipio ct posterioritas in principiato. Et rursus, cx hoc ipso</p>	
	ARTICULUS SECUNDUS	
	UTRUM DEUS SIT MAGIS DILIGENDUS QUAM PROXIMUS	
	De <i>Virtut.</i> , qu. lii, un. o.	
<p>• Ven.- 30-</p> <p>3</p> <p>• Cap. v. n. J: cap. xu, d. I. – S. Tb. loev Vb xrr.</p>	<p>secundum sic proceditur. Videtur quod w/w/ Deus non sit magis diligendus quam proximus. Dicitur enim I Ioan. .v * I “ <i>non diligit fratrem <uum, quem ri- det, Deum, quem non videt, quomodo potest di- ligere?</i> Ex quo videtur quod illud a sit magis diligibile quod est magis visibile: nam et visio est principium amoris, ut dicitur IX <i>Ethic</i>. * Sed Deus est minus visibilis quam proximus. Ergo etiam est minus cx caritate diligibilis.</p>	<p>tia respicit principaliter illud in quo principaliter invenitur illud bonum super cuius communica- tione fundatur: sicut amicitia politica principa- lius respicit principem civitatis, a quo totum bo- num commune T civitatis dependet; unde et ei maxime debetur fides et obedientia a civibus. Amicitia autem caritatis fundatur super commu- nicatione beatitudinis, quae consistit essentialiter in Deo sicut in primo principio, a quo deriva- tur in omnes qui sunt beatitudinis capaces. Et ideo principaliter et maxime J Deus est ex cari- late diligendus: ipse enim diligitur sicut beatitu- dinis causa; proximus autem sicut beatitudinem simul nobiscum ab eo participans.</p>
<p>• Ven. 19.</p> <p>?</p>	<p>2. Praeterea, similitudo est causa dilectionis: secundum illud <i>Eccli.</i> xm * <i>Omne animal diligit simile sibi</i>. Sed maior est similitudo hominis ad proximum suum quam ad Deum. Ergo homo ex caritate magis diligit proximum quam Deum P.</p>	<p>Ad primum ergo dicendum quod dupliciter est aliquid causa dilectionis. Uno modo, sicut id quod est ratio diligendi. Et hoc modo bonum est causa diligendi : quia unumquodque diligitur inquan- tum habet rationem boni. Alio modo, quia est via quaedam ad acquirendum dilectionem. Et hoc modo visio est causa dilectionis * non quidem ita quod ea ratione sit aliquid diligibile quia est visibile: sed quia per visionem perducimur ad dilectionem. Non ergo oportet quod illud quod est magis visibile sit magis diligibile: sed quod prius occurrat nobis ad diligendum. Et hoc modo argumentatur Apostolus. Proximus enim, quia est nobis magis visibilis, primo occurrit nobis diligendus; e.v <i>his enim quae novit animus di- scit incognita : amare</i>, ut Gregorius dicit, in qua-</p>
<p>•Cap. xxxi, xxxii.</p>	<p>3. Praeterea , illud quod in proximo caritas diligit, Deus est; ut patet per Augustinum, in I <i>de Doct. Christ.</i> * Sed Deus non est maior in seipso quam in proximo. Ergo non est magis diligen- dus in seipso quam in proximo. Ergo non debet magis diligi Deus quam proximus.</p>	
<p>• Ven. 3V.</p>	<p>Sed contra, illud magis est diligendum propter quod aliqua odio sunt habenda. Sed proximi sunt odio habendi propter Deum, si scilicet a Deo abducunt; secundum illud Lue. xiv ♦ <i>Si quis venit ad me et non odit patrem et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores, non po- test meus esse discipulus</i>. Ergo Deus est magis cx caritate diligendus quam proximus.</p>	
	<p>Respondeo dicendum quod unaquaeque amici-</p>	<p>l</p>
	<p>3) <i>iltud</i>. – <i>aliud</i> K; <i>quod ctt magii viibile</i> om. ABDEFLpK ct κα. p) Dowm. – Ergo <i>etc.</i> 1.</p>	<p>8) <i>ct maxime</i>. – Om. Λ, <i>maxime</i> P.</p>
	<p>γ) <i>commune</i>. – Orn. Πα.</p>	<p>1) <i>magis</i>. – Om. Πα. C> <i>incognita</i>. – <i>ignota</i> Pa.</p>

crav' XI M dam homilia ♦ Unde si aliquis proximum non diligit, argui potest quod nec Deum diligit: non propter hoc quod proximus sit magis diligibilis r; sed quia prius diligendus occurrit. Deus autem est magis diligibilis propter maiorem bonitatem.

Ad secundum dicendum quod similitudo quam habemus ad Deum est prior et causa similitudinis quam habemus ad proximum: ex hoc enim quod participamus a Deo id quod ab ipso etiam

proximus habet, similes proximo efficimur. Et ideo ratione similitudinis magis debemus Deum quam proximum diligere.

Ad tertium dicendum quod Deus, secundum substantiam suam consideratus, in quocumque sit, aequalis est: quia non minuitur per hoc quod est in aliquo. Sed tamen non aequaliter habet proximus bonitatem Dei sicut habet ipsam Deus: nam Deus habet ipsam essentialiter, proximus autem participative.

η) diligibllū. – diligctidui P.τ.

Commentaria Cardinalis Oaietani

In articuli hccundi argumento secundo adverte quod, quia argumentum consistebat in vi maioris similitudinis hominis ad proximum quam ad Deum, responsio, non negando hoc, ex alia causa aufert vim illativam conclusionis, scilicet ex prioritatem et causalitate. Et intendit quod maior similitudo, ceteris paribus, est ratio maioris amoris: hic

nutem cetera non sunt paria, sed similitudo ad Deum est et prior et causa similitudinis ad proximum. Et haec prioritas causalis dat quod ratione similitudinis non maioris, sed maiori ac priori vinculo inexistens, homo tenetur magis Deum quam proximum diligere.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HOMO DEBEAT EX CARITATE PLUS DEUM DILIGERE QUAM SEIPSUM

Kl Neat, dlsx. xxrx, an. 3; /K Virtut^ qu. u, art. 4. «d a: in.

tertium sic proceditur. Videtur quod homo non debeat ex caritate plus Deum diligere quam seipsum. Dicit enim Philosophus, in IX *Ethic.* * quod *amicabilia quae sunt ad alterum veniunt ex amicabilibus quae sunt ad seipsum*. Sed causa est potior effectui. Ergo maior est amicitia hominis ad seipsum quam ad quemcumque alium. Ergo magis se debet diligere quam Deum.

2. Praeterea, unumquodque diligitur in quantum est proprium bonum. Sed id quod est ratio diligendi magis diligitur quam id quod propter hanc rationem diligitur: sicut principia, quae sunt ratio cognoscendi, magis cognoscuntur. Ergo homo magis diligit seipsum quam quodeumque aliud bonum dilectum. Non ergo magis diligit Deum quam seipsum.

3. Praeterea, quantum aliquis diligit Deum, tantum diligit frui eo. Sed quantum aliquis diligit frui Deo, tantum diligit seipsum: quia hoc est summum bonum quod aliquis sibi velle potest. Ergo homo non plus debet ex caritate Deum diligere quam seipsum.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in I *de Doct. Christ.* * *Si teipsum non propter te debes diligere, sed propter ipsum ubi dilectionis tuae rectissimus finis est. non succenseat aliquis alius homo si et ipsum propter Deum diligas*. Sed propter quod unumquodque, illud « magis. Ergo magis debet homo diligere Deum quam seipsum.

Respondeo dicendum quod a Deo duplex bonum accipere possumus: scilicet bonum naturae, et bonum gratiae. Super communicatione autem

bonorum naturalium nobis a Deo facta fundatur amor naturalis, quo non solum homo in suae integritate naturae super omnia diligit Deum et plus quam seipsum, sed etiam quaelibet creatura suo modo, idest vel intellectuali vel rationali vel animali, vel saltem naturali amore, sicut lapides et alia quae cognitione carent: quia unaquaeque pars naturaliter plus amat commune bonum totius quam particulare bonum proprium. Quod manifestatur ex opere: quaelibet enim pars habet inclinationem principalem ad actionem communem utilitati totius. Apparet etiam hoc in politicis virtutibus, secundum quas cives pro bono communi et pro dispendia propriarum rerum et personarum interdum sustinent. – Unde multo magis hoc verificatur in amicitia caritatis, quae fundatur super communicatione donorum gratiae. Et ideo ex caritate magis debet homo diligere Deum, qui est bonum commune omnium, quam seipsum: quia beatitudo est in Deo sicut in communi et fontali omnium principio qui beatitudinem participare possunt.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus loquitur de amicabilibus quae sunt ad alterum in quo bonum quod est obiectum amicitiae invenitur secundum aliquem particularem modum: non autem de amicabilibus quae sunt ad alterum in quo bonum praedictum invenitur secundum rationem totius.

An secundum dicendum quod bonum totius diligit quidem pars secundum quod est sibi conveniens: non autem ita quod bonum totius ad se referat, sed potius ita quod seipsum refert in bonum totius.

a) illud. – Ct illud CDPK, tale illud l.

» ct. – ctiau» G.

* Cap. iv, n. 1; cap. nui n. 2. S. Th. lect. iv, v. ni.

* Cap. XIII.

α

Ad tertium dicendum quod hoc quod aliquis velit frui Deo, pertinet ad amorem quo Deus amatur amore concupiscentiae. Magis autem amamus Deum amore amicitiae quam amore con-

cupiscentiae: quia maius est in se bonum Dei quam participare possumus fruendo ipso. Et ideo simpliciter homo magis diligit Deum ex caritate quam seipsum.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio dubium occurrit circa rationem allatam in littera, *Quia*, scilicet, *unaquaeque pars naturaliter plus amat bonum commune totius quam particulare bonum proprium*, ex duplici capite. Primo, ex naturalibus et communibus. Sed quia haec in commentariis prioribus discussa sunt, nolo replicare.

Secundo, ex partibus politicis. Dupliciter nutem confutatur haec ratio ex hoc capite a Durando, in III *Sent.*, distr. xxix, qu. 3. Primo, quia insufficientis signum amoris maioris alicuius assumitur exponere se hominem morti pro illo. Nam et pro amico laudabiliter quis morti exponit se: et tamen non propterea magis diligit amicum quam seipsum, ut constat. Similiter pro salvatione bonorum temporalium suorum exponit quisque morti contra invasorem: et non magis diligit illa.

Secundo, quia falsum est quod civis diligat magis bonum commune quam seipsum. Nam aut fit comparatio amoris secundum bona eiusdem rationis: aut diversarum. Si eiusdem rationis, scilicet bonum honestum, constat quod quilibet magis amat se quam commune bonum. Quod patet ex contrario: quia magis debet odio habere malum culpae in se quam in communitate totius absque se. – Si diversarum rationum, scilicet honestum in communitate et utile seu delectabile in se. tunc, licet verum sit quod civis magis diligat bonum commune quam proprium in tui sensu, non tamen simpliciter: quia, ut in IX *Ethic.* patet, et ratione convincitur, magis diligit se secundum bonum honestum quam secundum bono alia, ponendo vitam pro bono communi vel amico; eligit enim sibi ipsi optimum secundum rationem.

II. Ad evidentiam huius advertendum est quod in littera Auctor affert signum novum pro illa conclusione, scilicet, *Pars amat magis bonum totius quam proprium*: et est quod *unaquaeque pars habet principalem inclinationem ad actionem communem utilitati totius*. Experimur siquidem in partibus officialibus corporis quod praecipua cuiuscumque partis actio cit ad commune totius bonum: ut patet de actione manus, pedis, oculi, cordis, hepatis, dentium, etc. Si ergo ita esse in partibus naturalibus comprobatur; cum partes politicae sint sic dispositae sicut si essent a natura, consequens est ut virtutes politicae inclinent cives principaliter ad actiones communes pro bono totius; ac per hoc comprobetur quod magis suapte natura inclinantur cives ad amandum commune bonum quam proprium.

Ad objectiones autem primo loco allatas dicitur quod optime dicitur quod ex hoc quod aliquis exponit se morti pro aliquo, non sequitur quod illum magis se amet. Nec Auctor hoc attulit signum, nec somniavit etiam. Sed ex hoc quod cives, secundum politicas virtutes, res et corpora exponunt pro bono communi, signum habuit quod pars amat plus totum quam se. Haec nutem duo distant sicut caelum et terra. – Quamvis etiam inepte afferatur

quod quis exponit se morti pro salute rerum suorum. Quoniam hoc fit non pro illis, sed pro scipso, ad cuius felicitatem illae res sunt opportuna.

Ad objectionem autem secundo loco allatam dicitur quod fit comparatio secundum bona eiusdem rationis, proportionem tamen totius et partis servata. Sed illud bonum in quo fit comparatio non est bonum honestum, ut argumentum assumit, sed est bonum utile vel delectabile in hoc enim genere communitas est totum et civilis pars. In hoc quod intendit Auctor quod quia virtus politica inclinat civem ad dispendium rerum exteriorum vel vitae corporalis pro salute reipublicae in rebus vel in personis, signum habemus quod pars plus diligit totum quam seipsam. Et quod ista sit intentio Auctoris patet ex Prima Parte, qu. i. x, artic. ult., ubi, post exemplum de parte naturali, subiungit de parte civili quod *est virtuosus civis ut se exponat mortis periculo pro reipublicae conservatione: et si homo esset naturalis pars huius civitatis, haec inclinatio esset ei naturalis*. Haec ille. Unde habes quod si homo esset naturalis pars huius civitatis, naturaliter exponeret se morti ut totum, quod est civitas, viveret, sicut manus exponitur naturaliter pro esse totius hominis. Constat autem quod, sicut esse manus et totius hominis eiusdem sunt rationis proportionem, ita esse civis et civitatis.

Et confirmatur manifeste sic esse. Quia non est hic comparatio inter bonum utile et honestum, sicut cum quis moritur pro amico: sed tamen vis rationis pendet ex comparatione partis ad totum, quia pars, secundum id quod est totius est, ut ibidem patet. Ex ratione ergo qua pars est civis quilibet, debet totius civitatis bonum temporale proprio temporali bono praeponere. Non autem bonum proprium alicuius civis tenetur suo praeponere. Et hoc hic Jocemur. Unde extra propositum sunt quae pro amico agenda sunt. – Verificatur tamen in proposito quod civis, vitam civitatis vitae propriae anteponens, sibi ipsi optimum eligit secundum rationem, et seipsum maxime amat, secundum virtutem excellenter operans.

III. In responsione ad secundum nota elegantem glossam et intellectum illius propositionis: *Amabile quidem bonum, unicuique autem proprium*: quod quia esse proprium multis modis contingit, unumquodque bonum alicuius eo modo quo est proprium, est amandum. Et sic cum, in proposito, dupliciter contingat aliquid esse bonum alterius, aut scilicet quia est propter ipsum, aut e contra; bonum totius est bonum partis non ita quod sit propter partem, sed e contra, quod scilicet pars est propter totum. Et propterea pars amat bonum totius tanquam proprium non ita quod referat bonum totius in seipsam partem, sed e contra; ita scilicet quod refert seipsam in bonum totius.

Habes quoque ex hoc loco quam bene dictum superius contra Durandi phantasiam, quod Deus secundum seipsum est proprium bonum cuiusque creaturae, et specialiter intellectualis.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM HOMO EX CARITATE MAGIS DEBEAT DILIGERE SEIPSUM QUAM PROXIMUM

Infra, qu. xur, art. 5, ad 1a; in III *Sent.* dist. xra, art. 5; De *Virginitate*, qu. u, art. 9; II *ad 7* Twu cap. iiii, lect. 1.

quartum sic proceditur. Videtur quod homo ex caritate non magis debeat diligere seipsum quam proximum. Primum enim obiectum caritatis est Deus,

ut supra dictum est. Sed quandoque homo habet proximum magis Deo coniunctum quam sit ipse. Ergo debet aliquis magis talem diligere quam seipsum.

a) *proximum*. – Om. BFLpAK.

2. Praeterea, detrimentum illius p quem magis diligimus, magis vitamus. Sed homo ex caritate sustinet detrimentum pro proximo : secundum illud *Proverb*, xn * *Qui negligit damnum propter amicum, iustus est*. Ergo homo debet ex caritate magis alium diligere quam seipsum.

3. Praeterea, l *ad Cor.* xm * dicitur quod caritas *non quaerit quae sua sunt*. Sed illud maxime amamus cuius bonum T maxime quaerimus. Ergo per caritatem aliquis non amat seipsum magis quam proximum.

Sed contra est quod dicitur *Levit*, xix * et *Matth.* xxii * *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: cx quo videtur quod dilectio hominis ad seipsum est sicut exemplar dilectionis quae habetur ad alterum. Sed exemplar potius est quam exemplatum. Ergo homo β ex cantate magis debet diligere seipsum quam proximum.

Respondeo dicendum quod in homine duo sunt: scilicet natura spiritualis, et natura corporalis. Per hoc autem homo dicitur diligere seipsum quod diligit se secundum naturam spiritualem, ut supra * dictum est. Et secundum hoc debet homo magis se diligere, post Deum, quam quemcumque alium. Et hoc patet cx ipsa ratione di- *iβ°π^i. Nam sicut supra * dictum est. Deus diligitur ut principium boni super quo (undatur dilectio caritatis; homo autem seipsum diligit ex caritate secundum rationem qua est particeps praedicti boni; proximus autem diligitur secundum rationem societatis in isto bono. Consociatio autem est ratio dilectionis secundum quandam unionem in ordine ad Deum. Unde sicut unitas

potior est quam unio, ita quod homo ipse participet bonum divinum est potior ratio diligendi quam quod alius associetur sibi in hac participatione. Et ideo homo ex caritate debet magis seipsum diligere quam proximum. – Et huius signum est quod homo non debet subire aliquod malum peccati, quod contradatur participationi beatitudinis, ut proximum liberet a peccato.

Au primum ergo dicendum quod dilectio caritatis non solum habet quantitatem u parte obiccti, quod est Deus; sed cx parte diligentis, qui est ipse homo caritatem habens: sicut ct quantitas cuiuslibet actionis dependet quodammodo cx ipso subiecto. Et ideo, licet proximus melior sit Deo propinquior, quia tamen non est ita propinquus caritatem habenti sicut ipse sibi, non sequitur quod magis debeat aliquis ζ proximum quam seipsum diligere.

Ad secundum dicendum quod detrimenta corporalia debet homo sustinere propter amicum: ct in hoc ipso seipsum magis diligit secundum spiritualem mentem, quia hoc pertinet ad perfectionem virtutis, quae est bonum mentis. Sed in spiritualibus non debet homo pati detrimentum peccando ut proximum liberet a peccato, sicut dictum est * . *n

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit. in *Regula* , * *quod r dicitur. Caritas non quaerit quae sua sunt, sic intelligitur quia communia propriis anteposit.* Semper autem commune bonum est magus amabile unicuique quam proprium bonum : sicut etiam ipsi parti * est magis amabile bonum totius quam bonum parziale sui ipsius, ut dictum est

p) illiui. – iftlut Pλ.
γ) hoHurn. – lumen ADDfCx , lucrum an.
t) homo. – Om. DCDEfllIKpA ct mij, post caritate pomt G, diliperc »A; pro debit. debit qwh D.

a – r«r Pa; pro nd ex, ud a A, nd ctLim cx ι(.
o altjuui. – Om. Pa.
rt quvd. - quad cunt cd. a. cum P; pro çuia, fuod IM.
6) y^rti. – Om. ADFI-.

Commontaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto nota quod hinc elicere potes non eve de mente Auctoris quod homo amet magis commune bonum creatum quam seipsum secundum spirituale bonum, Sed ipsemet in bonis spiritualibus tenet primum locum

Amabilis post Dcutn, pro quo non potest quis peccare. Pro beatitudine autem ct virtute cuiusque communitatis nemo debet peccando sibi nocere.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM HOMO MAGIS DEBEAT DILIGERE PROXIMUM QUAM CORPUS PROPRIUM

Inire, qu. Xiiv. «rt. 8, ad 2; Dc Virfut., qu. a, irt. 9; Π. υ., cd 9; Dc Perf. Vitat Spir., cap. irr.

QUINTUM sic proceditur. Videtur quod taZ\v^homo non mag,s debeat diligere proximum 4l,anl corpus proprium. In proximi enim intelligitur corpus nostri proximi. Si ergo debet homo diligere proximum plus quam corpus proprium, sequitur quod plus debeat diligere corpus proximi quam corpus proprium.

2. Praeterea, homo plus debet diligere animam propriam quam proximum ut dictum

est ♦ Sed corpus proprium propinquius est animae nostrae quam proximus. Ergo plus debemus diligere corpus proprium quam proximum.

3. Praeterea, unusquisque exponit id quod minus amat pro eo quod magis amat. Sed non omnis homo tenetur exponere corpus proprium pro salute proximi, sed hoc est perfectorum: secundum illud Ioan, xv * *Maiorem caritatem nemo habet quam 9 ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Ergo homo non tenetur ex ca-

a) proximum. – animam proximi Pa.

» <juam. – Om. AEpCfc.

ritatc plus diligere proximum quam corpus proprium.

• c«p. imi. Sed contra est quod Augustinus dicit, in I *de Doct. Christ.* * quod *plus debemus diligere proximum quam corpus proprium*.

• An. 2.4- Respondeo dicendum quod illud magis est ex caritate diligendum quod habet plenior^{em} rationem diligibilis ex caritate, ut dictum est *. Con- sociatio autem in plena participatione beatitudinis, quae est ratio diligendi proximum, est maior ratio diligendi quam participatio beatitudinis per redun- dantiam, quae est ratio diligendi proprium corpus. Et ideo proximum, quantum ad salutem animae, magis debemus diligere quam proprium corpus.

T Ad primum ergo dicendum quod quia T, secun- Philosophum, in IX *Ethic.* * unumquodque videtur esse id quod est praecipuum in ipso; cum

dicitur proximus esse magis diligendus quam pro- prium corpus, intelligitur e hoc quantum ad ani- mam, quae est potior pars cius.

Ad secundum dicendum quod corpus nostrum est propinquius animae nostrae quam proximus quantum ad constitutionem propriae naturae. Sed quantum ad participationem beatitudinis maior est consociatio animae proximi ad animam no- stram quam etiam corporis proprii.

Ad tertium dicendum quod cuilibet homini im- minet cura proprii corporis: non autem imminet cuilibet homini cura de salute proximi, nisi forte in casu. Et ideo non est de necessitate caritatis quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quod I tenetur cius saluti providere. Sed quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem caritatis.

γ> quia. – Dm. PCDI Hn; pro cum, unde cum PDiCε et M, Z} intelligitur. – intdlgatur ABFI.pK.

quod. – quando D, cum G, quo PtCxa et a.

Commentaria Cardinalie Caietani

•Qu.u.v.art. 9, CommtLLnum.x. In articulo quinto, in responsione ad ultimum. adverte duo. Primo quod, illa iam * dicta regula quod praecepta affirmativa obligant quoad exercitium solum in casu neces- sitatis, Auctor dicit quod etiam pro salute spiritali proximi homo non tenetur proprium corpus exponere nisi in casu necessitatis. Extra autem casum necessitatis ad perfectio- nem caritatis hoc spectat. Propter quod laudabiliter sc

sponte exponunt religiosi, tempore pestis, ad spiritualia ministranda infectis, quibus ipsi non obligantur. Et simile est in aliis.

Secundo, rationem litterae: *quia homini cuilibet imminet cura proprii corporis; non autem cura salutis proximi nisi in casu*. Ex hac enim radice multae quaestiones solvendae sunt in materia defensionis, ut inferius · patebit.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM UNUS PROXIMUS SIT MAGIS DILIGENDUS QUAM ALIUS

Infra, qu. xuv, Jrt. 8, ad a; III *Sent.*, dite, xxix, an. a; *De I7rtut.*, qu. n, art. 9; *Ad Gslat.*, cep. n, kct. n.

• Cap. xxniL sextum sic proceditur. Videtur quod Prox*mus non sh magis diligendus quam alius. Dicit enim Augustinus, in *de Doct. Christ.* * *Omnes homines aequae diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est qui pro locorum cl temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictius A tibi quasi quadam sorte iunguntur*. Ergo proximorum unus non est magis diligendus quam alius.

• 2. Praeterea, ubi una et eadem est ratio di- ligendi diversos, non debet esse inaequalis dile- ctio. Sed una est ratio diligendi omnes proximos, scilicet Deus; ut patet per Augustinum, in I *dc Doct. Christ.* * Ergo omnes proximos aequaliter diligere debemus.

•<-p. i», 0.7. 3. Praeterea, *amare est velle bonum alicui;* ut patet per Philosophum, in II *Rhct.* * Sed om- nibus proximis aequale bonum volumus, scilicet vitam aeternam. Ergo omnes proximos aequa- liter debemus diligere.

Sed contra est quod tanto unusquisque ma- gis debet diligi, quanto gravius peccat qui contra cius dilectionem operatur. Sed gravius peccat qui agit contra dilectionem aliquorum proximo-

rum quam qui agit contra dilectionem aliorum unde *Levit*, xx * praecipitur quod *qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur*, quod non prae- cipitur de his qui alios homines maledicunt. Er- go quosdam proximorum magis debemus diligere quam alios.

Respondeo dicendum quod circa hoc fuit du- plex opinio. Quidam enim dixerunt quod omnes proximi sũnt aequaliter ex caritate diligendi quan- tum ad allectum, sed non quantum ad exterior- rem effectum; ponentes ordinem dilectionis esse intelligendum secundum exteriora beneficia, quae magis debemus impendere proximis quam alie- nis: non autem secundum interiorem affectum, quem aequaliter debemus impendere omnibus, etiam inimicis.

Sed hoc irrationabiliter dicitur. Non enim mi- nus est ordinatus affectus caritatis, qui est incli- natio gratiae, quam appetitus naturalis, qui est inclinatio naturae: utraque enim inclinatio ex di- vina sapientia procedit. Videmus autem in natu- ralibus quod inclinatio naturalis proportionatur actui vel motui qui convenit naturae uniuscu- iusque: sicut terra habet maiorem inclinationem gravitatis quam aqua, quia competit ei esse sub

a) constrictius. – astrictius ABCEI Ga, non strictius (enim quasi quaedam forte) D.

aliorum. – illorum I, aliquarum aliorum Pa.

aqua. Oportet igitur quod etiam inclinatio gratiae, quae est affectus caritatis, proporlionctur his quae sunt exterius agenda: ita scilicet ut ad cos intensiorem cantatis affectum habeamus quibus convenit nos magis beneficos esse.

Et ideo dicendum est quod etiam secundum affectum oportet magis unum proximorum quam alium diligere. Et ratio est quia, cum principium dilectionis sit Deus et ipse diligens, necesse est quod secundum propinquitatem maiorem ad alterum istorum principiorum maior sit dilectionis affectus: sicut enim supra * dictum est, in omnibus in quibus invenitur aliquod principium, ordo attenditur secundum comparisonem ad illud principium.

Ad primum ergo dicendum quod dilectio potest esse inaequalis dupliciter. Uno modo, ex parte eius boni quod amico optamus. Et quantum ad hoc, omnes homines aequè diligimus ex caritate: quia omnibus optamus bonum idem in genere, scilicet beatitudinem aeternam. Alio modo dicitur

maior dilectio propter intensiorem actum dilectionis. Et sic non oportet omnes aequè diligere.

Vel aliter dicendum quod dilectio inaequaliter potest ad aliquos 7 haberi dupliciter. Uno modo, ex eo quod quidam diliguntur et alii non diliguntur \ Et hanc inaequalitatem oportet servare in beneficentia, quia non possumus omnibus prodesse: sed in benevolentia dilectionis talis inaequalitas haberi non debet. Alia vero est inaequalitas dilectionis ex hoc quod quidam plus aliis diliguntur. Augustinus ergo non intendit hanc excludere inaequalitatem, sed primam: ut patet ex his quae de beneficentia dicit.

An secundum dicendum quod non omnes proximi aequaliter se habent ad Deum: sed quidam sunt ei ⁷ propinquiore, propter maiorem bonitatem. Qui sunt magis diligendi ex caritate quam alii, qui sunt ei minus propinqui.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit de quantitate dilectionis ex parte boni quod amicis optamus *

γ) *ad aliquot* – *al· aliquo* PD.
ii) *et alii non diliduntur.* – Om. D, *et aliquum dillifvnt* P. – Poi<
hanc Pu iJJur.t *etiam*.

ADDEFHIpC « m: item «Itero Vkw üdem exerptt» L

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo »cxto occurrunt duo dubia ad hominem primo explananda, ut §ensu litterae habeatur. Et ergo dubium circa secundam reiponrioncm datam ad primum, in illa differentia inter benevolentiam et beneficentiam, «©licet quod aliquibus sumus benefici et aliquibus non, benevoli autem omnibus tumui. Repugnat siquidem hacc doctrina duobus supra dictis ab Auctore. Primo, doctrinae traditae in qu. xxv, nrt. 8 et 9. Nara aut est sermo de benevolentia et beneficentia in communi: nut in particulari. Si in communi, omnibus sumui benevoli et benefici ex caritate, ut ibi dictum est. Si in particulari, non omnibus sumus benevoli nec benefici. Neutro ergo modo salvatur doctrina huius responsionis quod omnibus sumus benevoli, non omnibus autem benefici, nili ditformitcr interpretando. Quod e§t tanto Doctore indignum.

Secundo, repugnat corpori praesentis articuli. Nam contra primam opinionem conclusum est quod proportionalis est interior dilectionis ilfectus exteriori beneficentiae. Si enim benevolentia et beneficentia proportiomitac sunt, non erit benevolentia ud omnes et beneficentia ad quosdam. Et si una est ad quosdam et altera ad omnes, sequitur quod non respondeant sibi irniccm proportionafiter.

II. Ad primum dubium dicitur quod sermo praesentis responsionis ad neutrum modum arctatur, sed simpliciter et absolute est. Ita quod intentio Auctoris est dicere quod ista propositio est simpliciter \crn: *Existent in cantate est benevolus omnibus, et non beneficus omnibus*. Et ratio est quia minima caritas extendit se od omnia obiecta diligibilia, ut putet ex supradietis * non omnis autem beneficcñ(ja extendit se nd omnes quibus potest benefieri. Unde

patet quod nec difformiter oportet hoc interpretari; nec ulla repugnantia est sed declaratio differentiae infer benevolentiam et beneficentiam ut tendunt in omnia sua obiccti .impliciter et absolute.

Ad secundum autem dubium dicitur quod procedit ex malo intellectu litterae. Non enim in littera docemur proponionalitotem simpliciter et absolute inter diligere et benefacere: quin potius, ut modo expositum est, falsa invenitur ista proportionalius. Sed traditur in littera proportio inter beneficentiam et benevolentiam ita quod maior beneficentia praesupponit maiorem benevolentiam ut causam. Et hoc contra opinionem dicentem quod erat maior beneficentia absque maiori benevolentia. Ex hac autem proportionē, scilicet quod maior benevolentia et maior beneficentia mutuo se inferunt, non sequitur quod si benevolentia est ad omnes, beneficentia sit ad omnes: hoc enim est extra rationem maioris et mīnori intensive, de quibus est sermo. Sed bene sequitur quod maior sit benevolentia ad illos ad quo» e»t maior beneficentia.

III. In eodem articulo, in responsione dd primum, adverte quod prima responsio, dicens quod ex caritate aequaliter omnes diligimus quantum ad bonum quod volumus dilectis, potest male et bene intcllgi. Mule quidem, si intelligatur quod caritas vult omnibus bonum aequale sic quod non vult ci» bonum inaequale: in sequenti siquidem articulo oppositum ducet Auctor. Iknc autem, si intclligatur quod caritas vult omnibus bonum aequale in genere, ut in littera dicitur, scu specie, puta felicitatem aeternam. Cum quo tamen stat quod vult maius secundum gradum bonum uni quum alteri.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM MAGIS DEBEAMUS DILIGERE MELIORES QUAM NOBIS CONIUNCTIORES

111 *Sent.*, dist. xm, art. 6; Zk *Virtut.*, qu. u, art. 9, od n, 14.

η septimum sic proceditur. Videtur quod magis debeamus diligere meliores quam nobis coniunctiorca. Illud enim videtur esse magis diligendum quod nulla ra-

tione debet odio haberi, quam illud quod aliqua ratione est odiendum: sicut et albius est quod est nigro impermixtius. Sed personae nobis coniunclae sunt secundum aliquam rationem odien-

br. art.
•@em.

• Art. i.

• Qu.xxrr, ut.
». 1.

est manifesta: quia alterius speciei est dilectio honoris α dilectione divitiarum, ct huiusmodi. Ex hac autem radice dc dilectione in communi mnnuducit Auctor intellectum discipuli ad discernendum In dilectione caritatis diversita- tem cx parte obiccti, unde dilectio habet speciem; ct di- versitatem cx parte subiccti, unde habet intentionem. Et diversitatem caritatis cx parte obiccti secundum diversos gradus beatitudinis vocat secundum speciem: non quia sit diversitas specifica in caritate aut in gradibus volitis; sed quia est similis diversitati specificae dilectionis, ct cx illa parte se tenet unde dilectio diversitatem specificam sortitur.

II. In eodem articulo septimo dubium occurrit circi illud; *Pissum velle quod iste qui est mihi coniunctus sit melior alio*; ct circa eius causam, quia scilicet *bonitas ac- cedere et recedere, augeri vel minuipotest* -. Circa ipsam quidem conclusionem, cx Durando, in xxix dist. III *Sent.*, qu. i, multipliciter probantis quod, licet secundum velle complacentiae seu approbationis caritas velit inaequalia bona, quia *in domo Patris mei mansiones multae sunt*, Ioan, xiv -; secundum velle tamen desiderii caritas non vult inaequalia bona omnibus, sed omnino aequale, scilicet sum- mum bonum gratiae et gloriae cuius pura creatura est capax, ita quod in isto non est latitudo.

Probat nutem hoc tripliciter. Primo, caritate optimus bonum divinum omnibus quntenus sunt cius capaces. Sed omnes sunt aequalis boni gratiae et gloriae capaces. Ergo. Secundo, quiu *caritas non aemulatur*, I ad Cor, ̄m Esset autem aemulatio si non optaretur unicuique tantum bonum qunnti est capax sine cuiusquam detrimento.

Tertio, quia in prnciudicium divini umoris esset nisi cuilibet cx caritate optaretur bonum quo efficacius tenderet in Deum. Talo autem est summum bonum gratiae cuius creatura pura est capax. Ergo.

Et subdit Durandus quod *haec optatio est conditionala: scilicet supposita ordinatione et voluntate divina*.

III. Ad haec, ut ultimo inducta verba ostendunt, respon- dendum forte non esset. Spiritus enim contradictionis vi- detur cxaecasse hunc hominem : ut prius *magnificet fim- brias*, quasi contradicendo Auctori de netu desiderii; ct deinde limitat sc ad vcllcitatctn , qua etiam homo optat quandoque volare. Numquid Paulus Apostolus dc velicitate dicebat, *Caritas non aemulatur?* Numquid, cum de desi- derio disputatur, de vellcitatc, quae est etiam impossibi- lium, tractatur? Dicito ergo simpliciter quod desiderii actu possum velle bona inaequalia proximis cx caritate.

Et ad primam rationem, neganda est utraque praemissa. Nam. ut cx dictis - patet, ego non teneor in particulari dili- gere omnes; ct consequenter nec omnibus desiderare to- tum id cuius est capax: sed sufficit velle approbationis ct complacentiae, ut complaceat mihi in praeparatione animi quemlibet habere bonum divinum quatenus est capax.- Fal- sum quoque est omnes esse capaces aequalis boni. Et hoc, loquendo non dc capacitate secundum quid, scilicet secun- dum naturalia aut potentiam Dei: sed dc capacitate sim- pliciter, quae attenditur secundum dispositionem divinae

sapientiae, qua *omnia in numero, pondere et mensura dis- posuit* ; ct *secundum mensuram donationis Christi* ;** qua *unicuique divisit mensuram fidei, dedit ̄gratiam*

Aii secundum dicitur, primo, quod non est aemulatio ^l aV̄pj† ap. in gratuitis. Ex quo enim ego non teneor tibi aut illi maius ^l M“ litv ^l ** *

bonum desiderare, si tibi cx mea benevolentia desidero, pro te oro, etc., nulla est aemulatio, sicut nec iniuria. – Secundo, quod non est aemulatio desiderium maius habens fundamentum rationabile, sicut wI cum quis magis con- iuncto sanguine vel spiritu maius bonum optat. Coniunctio siquidem illa maior illud maius desiderium sustinet.

Ad tertium dicitur quod nullum praeiudicium amori divino fu cx hoc quod aliqui» non optat id ad quod non tenetur. Constat autem quod habens caritatem non tenetur nisi in communi diligere omnes ad vitam aeternam. Et propterca non tenetur ad optandum quod hic tendat in Deum meliori via qua possibile est. – Et haec sini pro conclusione illa litterae dicta, scilicet : *Pusum velle quod iste qui est mtht coniunctus sit melior alio*.

IV. Circa causam autem dictae conclusionis in littera redditam, scilicet quiu *bonitas accedere et recedere, augen vel minui potest* -, dubium occurrit, quia cx ista ditferentia - CL ^l CL ^l »»- coniunctipnis ad hominem ce conjunctionis ad Deum in hoc quod coniunctio ad hominem est immutabilis, con- iunctio vero ad Deum est mutabilis, non apparet unde sequatur quod possim mihi coniuncto maius bonum optare, nisi forte m casu recessus bonitatis ab altero.

Non nihil quoque scrupuli occurrit, cum carius non possit diminui, quomodo in littera dicitur quod potest ap- propinquatio ad Deum diminui.

V. Ad hoc dicitur quod cx illa differentia secundum mu- tabile ct immutabile sequitur quod immutabilis coniunctio, quia cx ūa immutabilitate perseverat, redundare possit in desiderium Źmaiori boni, utpotc adhuc mutabilitati sup- positi. Ex quo enim intensius amo mihi coniunctum, ct bonum quod desidero mutabile est, poxsum in maius ac maius bonum desiderium meum extendere. Nec ullum est alicui pnieiudicium, si suapte natura potest mutari in illis bonum illud. – Patefit nutem hoc ab oppositis. Non potest ex caritate pater habens filium baptizarum in patria, velle quod sit melior Ioantie Baptista: quia iam immuta- bilis est bonitas eorum. Sed inter viatores, potest velle quod fdius sit melior illo religioso viro, non optando di- minutionem alterius, sed accessum et augmentum bonitatis m suo, non curando de illo dlio nisi in communi.

Diminutio nutem bonitatis in via dupliciter potest con- tingere. Primo, secundum bonitatem disponentem pro ca- ritatis conservatione ct augmento: ut patet cum existcos in caritate declinat ct assuefit ad venialia multa ct pe- riculosa. Secundo, secundum ipsam caritatem: non per diminutionem eiusdem numero caritatis, >cd per recupe- rationem minoris caritatis post lapsum. Si enim sanctus Petrus cecidit a caritate ut decem; ct per primum con- tritionem non fuit dispositus ad caritatem ut decem, sed ut octo; caritas in eo diminuta est. Et hoc saepe accidere videtur tepide resurgentibus.

ARTICULUS OCTAVUS

U TRUM SIT MAXIME DILIGENDUS ILLE QUI EST NOBIS CONIUNCTUS SECUNDUM CARNALEM ORIGINEM

III SMh, dist. XXxx, jn. 6; /A: *Virtut.*, qu. D, art. <», »d 15 tqq.

d octavum sic proceditur. Videtur quod non sit maxime diligendus ille qui est nobis coniunctus secundum carnalem originem. Dicitur enim *Proverb.* ̄viu *Vir amicabitis ad societatem magis erit amicus*

quam frater. Et Maximus Valerius dicit * quod *amicitiae vinculum praevalidum est. neque ulla ex parte sanguinis viribus inferius. Hoc etiam certius et exploratius: quod iilud nascendi sors fortuitum opus dedit; hoc uniuscuiusque solido indicio in-*

4) *maxime*. – *flus* I, *magis* Va. – Ame *nabis* Pa addunt nug/..

p) *Sfaximus Valerius*. – *Valerhit Atxvimus* P. pro in.-ou*7j, *inchMto* E, *iuehaata* Pu ct ceteri.

ScMNAir T̄k x ou I). TunxA> T. V.

j S

**^l. tn.

• a. «m. n.

• V«f», X-

• ver», 4.

- α
u ̄

Si»-

α

• Ver», M-

I

, .. ,
"f" '.* ,v.

coacta roluntas contrahit. Ergo illi qui sunt conjuncti sanguine non sunt magis amandi quam alii.

2. Praeterea, Ambrosius dicit in l*ib*ro *Offic.* *Non minus vos diligo, quos in Euangelio genui, quam si in coniugio suscepissem. Non enim vehementior est natura ad diligendum quam gratia. Pius certe diligere debemus quos perpetua nobiscum putamus futuros, quam quos in hoc tantum sacco. Non ergo consanguinei sunt magis diligendi his qui sunt aliter nobis coniuncti.*

3. Praeterea, *probatio dilectionis est exhibitio operis*; ut Gregorius dicit, in homilia *. Sed quibusdam magis debemus impendere dilectionis opera quam etiam consanguineis: sicut magis est obediendum in exercitu duci quam patri. Ergo illi qui sunt sanguine iuncti non sunt maxime diligendi.

Sed contra est quod in praeceptis decalogi specialiter mandatur de honoratione parentum; ut patet *Exod.* xx *. Ergo illi qui sunt nobis coniuncti secundum carnis originem sunt a nobis specialius diligendi.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est, illi qui sunt nobis magis coniuncti. sunt ex caritate magis diligendi, tum quia intensius diliguntur; tum etiam quia pluribus rationibus diliguntur. Intensio autem dilectionis est ex coniunctione dilecti ad diligentem. Et ideo diversorum dilectio est mensuranda secundum diversam rationem coniunctionis: ut scilicet unusquisque diligatur magis in eo quod pertinet ad illam coniunctionem secundum quam diligitur. Et ulterius comparanda est dilectio dilectioni secundum comparisonem coniunctionis ad coniunctionem.

Sic igitur dicendum est quod amicitia consanguineorum fundatur in coniunctione naturalis originis; amicitia autem concivium in communicatione civili; et amicitia commilitantium in communicatione bellica. Et ideo in his quae perlinent ad naturam plus debemus diligere consanguineos;

in his nutem quae perlinent ad civilem conversationem plus debemus diligere concives; et in bellicis plus commilitones. Unde et Philosophus dial, in IX *Ethic*, quod *singulis propria et congruentia est attribuendum* '. Sic autem et jacere ridebuntur. Ad nuptias quidem vocant cognatos: ridebitur utique et nutrimento parentibus oportere maxime sufficere, el honorem paternum. Et simile etiam in aliis.

Si autem comparemus coniunctionem ad coniunctionem, constat quod coniunctio naturalis originis est prior et immobilior: quia est secundum id quod perlinet ad substantiam; aliae autem coniunctiones sunt supervenientes, et removeri possunt. Et ideo amicitia consanguineorum est stabilior. Sed aliae amicitiae possunt esse potiores secundum illud quod est proprium unicuique amicitiae.

Ad primum ergo dicendum quod quia amicitia sociorum propria electione contrahitur in his quae sub nostra electione cadunt, puta in agendis, praeponderat haec dilectio dilectioni consanguineorum: ut scilicet magis cum illis consentiamus in agendis. Amicitia tamen consanguineorum est stabilior, utpole naturalior existons: el praevalet in his quae ad naturam spectant. Unde magis eis tenemur in provisione necessariorum.

Ad secundum dicendum quod Ambrosius loquitur de dilectione quantum ad beneficia quae pertinent ad communicationem gratiae, scilicet de instructione morum. In hac enim magis debet homo subvenire filiis spiritualibus, quos spiritualiter genuit, quam filiis corporalibus: quibus tenetur magis providere in corporalibus subsidiis.

Ad tertium dicendum quod ex hoc quod duci exercitus magis obeditur in bello quam patri, non probatur quod simpliciter pater minus diligatur: sed quod minus diligatur secundum quid, idest secundum dilectionem bellicae communicationis.

y) amandi. – diligendi Pa.

i) dicit. – Om. PAUDEGIIIKpC et xjuf, po-t OJfletis ponit l-.

o) nobiscum putamus. – nebis computamus Pd et codice-».

z) iuncti. – coniuncti PDd.

rj communicatione. – communione P

o| est attribuendum. – sunt attribuenda PL; et intq facere om.

Pm; pro Ad nuptias quidem. Ad nuptias qui »AK, .Id nuptias sC, qui-

dant qui ad nuptias P; pro paternum, primum l, parentum PP; pro etiam, est L, est ellam Pn; D legit: sicut autem Jacere videntur qm l cognatos ad nuptias videbitur utique et nutrimento perparentibus opponere maxime sufficere ad honorem primum parentum.

t) comparemus. – etiam fiddimt Pd.

x) diligatur. – diligitur P.

Commentaria Cardinalis Caletani

In articulo octavo habes unde resolves dubios de orationum suffragiis impendendis magis coniunctis secundum carnem an spiritum. Hinc si quidem habes quod magis tenentur coniunctis spiritualiter quam carnaliter, ceteris pri-

oribus. Et quemadmodum pater spiritualis plus in spiritualibus tenetur filiis huiusmodi quam carnalibus, ut sic: ita magis tenetur coniunctis spiritualibus quam carnalibus.

ARTICULUS NONUS

UTRUM HOMO EX CARITATE MAGIS DEBEAT DILIGERE FILIUM QUAM PATREM

111 *Sent.*, diet. XXIX, art. 7; />£ l'irfMt, qu. 11. art. 9. ad 18; *In Matth.* cap. x; *Ad Ephes.*, cap. v, lc<X x; VIII *Ethic.*, leet. xn.

ipD nonum sic proceditur. Videtur quod homo ex caritate magis debeat diligere filium quam patrem. Illum enim magis debemus diligere cui magis debemus benefacere. Sed magis debemus benefacere filiis

quam parentibus: dicit enim Apostolus, II *ad Cor.* xii *: *Non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis.* Ergo magis sunt diligendi filii quam parentes.

Praeterea, gratia perficit naturam. Sed na-

^ ^ homo ex caritate magis debeat diligere filium quam patrem. Illum enim magis debemus diligere cui magis debemus benefacere. Sed magis debemus benefacere filiis quam parentibus: dicit enim Apostolus, II ad Cor. xii *: Non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis. Ergo magis sunt diligendi filii quam parentes.

turaliter parentes plus diligunt filios quam ab eis
ut Philosophus dicit, in Vlil *Ethic.* *

Ergo magis debemus diligere filios quam parentes.

3. Praeterea, per caritatem affectus hominis Deo conformatur. Sed Deus magis diligit filios quam diligatur ab eis. Ergo etiam cl nos magis debemus diligere filios quam parentes.

Sed CONTRA |;ST quod Ambrosius * dicit: *Primo*
7)t,zlç *diligendus est, secundo parenter, inde filii, post domestici.*

† u t Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. gradus dilectionis cx duobus pensari potest. Uno modo, cx parte obiccti. Et secundum hoc id quod habet maiorem rationem boni est magis diligendum, et quod est Deo similius. Et sic pater est magis diligendus quam filius: quia scilicet patrem diligimus sub ratione principii, quod habet rationem cminentioris boni ct Deo similioris.

a Alio modo computantur 3 gradus dilectionis ex parte ipsius diligentis. Et sic magis diligitur quod est coniunctius. Et secundum hoc filius est magis diligendus quam pater; ut Philosophus dicit, *n VIII *Ethic.* * Primo quidem, quia parentes diligunt filios ut aliquid sui existantes; pater autem non est aliquid filii; ct ideo dilectio secundum quam pater diligit filium, similior est dilectioni qua quis diligit seipsum. – Secundo, quia parentes magis P sciunt aliquos esse suos filios quam e converso. – Tertio, quia filius est magis propin-

quus parenti, utpote pars existons, quam pater filio, ad quem habet habitudinem principii. – Quarto, quia parentes diutius amaverunt: nam statim pater incipit diligere filium; filius autem tempore procedente incipit diligere patrem. Dilectio autem quanto est diuturnior, tanto est tortior: secundum illud *Eccli.* ix * *Non derelin-* ·v<η.M-
quas amicum antiquum: novus enim non erit similis illi.

Ad primum f.rgo dicendum quod principio debetur subicctio reverentiae * et honor: effectui autem proportionaliter competit recipere influentiam principii et provisionem ipsius. Et propter hoc parentibus a filiis magis debetur honor: filii autem magis debetur cura provisionis.

Ad secindum dicendum quod pater naturaliter plus diligit filium secundum rationem coniunctionis ad scipsum. Sed secundum rationem eminentioris boni filius ' naturaliter plus diligit patrem.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in I *de Doct. Christ.* * *Deus diligit nos* •c^«on
ad nostram utilitatem ct suum honorem. Et ideo, quia pater comparatur ad nos in habitudine principii. sicut et Deus, ad patrem proprie pertinet ut ei a filiis honor impendatur: ad filium autem ut eius utilitati a parentibus provideatur. – Quamvis in articulo necessitatis filius obligatus sit, ex beneficiis susceptis, ut parentibus maxime provideat.

3) conijrutaJur. ~ computatur PG.
– Dtn. C; aate quam AP.CDFFK.» ■

γ, reverentiae. – reverentia P. – ct honor iwn. L
3) fthtto – Om. ABCEFMpKr, pout naturaliter poouat D<K or

Comuwniam CuxxUnaliH Qaietani

I n articulo nono perspice differentiam inter primani ct ipsius, cx lioc enim condnditur maior tertiae vero medium est quod ipse filius, quia est pars quaedam parentis, est propinquior parenti. Er propterea non sunt una. sed est maior similitudo dilectionis filii ad dilectionem sui duae rationes, quamvis propinquae.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM HOMO MAGIS DEBEAT DILIGERE MATREM QUAM PATREM

IU *Sent.*. dist. xxx. «n. 7, id 4, 5.

DECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod homo magis debeat diligere matrem quam patrem. Ut enim Philosophus dixit, in I *de Gen. Animal.* * *femina in generatione dat corpus.* Sed homo non habet animam a patre, sed per creationem a Deo, ut in Primo dictum est. Ergo homo pius habet a matre quam a patre. Plus ergo debet diligere matrem quam patrem.

xv. – Cf. rap. iv.

• Qu. áft. 3: qcu cvnn. art. 3.

2. Praeterea, magis amantem debet homo 3 magis diligere. Sed mater plus diligit filium quam pater: dicit enim Philosophus, in IX *Ethic.* * quod *matres magis sunt amatrices* ?*filiorum. Laboriosior enim est generatio matrum; et magis sciunt quoniam ipsarum sunt filii quam patres.* Ergo mater est magis diligenda quam pater.

• Op. <»» α- 7: - S. T>. lad. v».

3. Praeterea, ei debetur maior dilectionis affectus qui pro nobis amplius T laboravit: sccondum illud *Rom.* ult. ♦ *Salutate Mariam, quae multum laboravit m vobis.* Sed mater plus laborat in generatione ct educatione quam pater: unde dicitur *Eccli.* vu * *Gemitum matris tuae ne* ' v<ri
obliviscaris. Ergo plus debet homo diligere matrem quam patrem.

Sed contra est quod Hieronymus dicit, *super Ezech.* quod *post Deum, omnium Patrem, diligendus est pater:* et postea addit de matre. ' <K

Respondeo dicendum quod in istis comparationibus id quod dicitur est imelligendum per se: ut videlicet intelligatur esse quaesitum de patre inquantum est pater, an sit plus diligendus matre inquantum est mater. Potest enim in omnibus

3) homo. – Ora. PABDEFGHKLpC et κ3α.
>) amatrices. – amante* Pλ; pro quoniam, cum BpE. qui Pα et osterL |

γ) amphui, – plu* Pα.

huiusmodi tanin esse distantia virtutis et malitiae ut amicitia solvatur vel minuatur; ut Philosophus ¶ dicit. in VIII *Ethic*. ♦ Et ideo, ut Ambrosius ** dicit. *¶oni domestici sunt malis Jiliis praeponendi*. Sed pcr se j0qUen(jo> pater magis est amandus quam mater. Amantur enim pater et mater ul principia quaedam naturalis originis. Paler autem habet excellentiorem rationem principii quam mater: quia paler est principium per modum agentis, mater autem magis per modum patientis et materiae. Et ideo, per se loquendo, pater est magis diligendus.

Ad primum ergo dicendum quod in generatione

hominis mater ministrat materiam corporis informem : formatur autem per virtutem formativam quae est in semine patris. Et quamvis huiusmodi virtus non possit creare animam rationalem, disponit tamen materiam corporalem ad huiusmodi formae susceptionem.

Ad secundum dicendum quod hoc pertinet ad aliam rationem dilectionis: aha enim est species amicitiae qua diligimus amantem, ct qua diligimus generantem. Nunc autem loquimur de amicitia quae debetur patri ct matri secundum generationis rationem *

s

3 rationem. – JLi prr hoc patet responsio ad tertium e.Ult G, Ad tertium patet P; nur.ro D: hic deficit ad tertium; rrurjo L: ad tertium nihil dicit; ct. Commeta. Caicum.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo decimo sollicite conserva quod formulis est sermo, et ceteris paribus. Ex hoc enim solvuntur quae- stiones.

Et si in tuo codice deest responsio ud tertium, prout in pluribus quaesitis tam impressa qmun scriptis codicibus inveni dticrc; – scito respondendum esse quod maior excellentia principii in patre praeponderat maiori labori matris in generatione: quoniam ratio boni magis attenditur

in obiccto per se dilectionis quam rado difficilis seu laboriosi. Er praecipue hoc invenitur in proposito: quoniam maternus labor intra latitudinem passivi mntcrialisque principii concluditur; totam namque latitudinem passivi m- lerulisque principii excedi ab activo principio constat. El ideo undique argumentum deficit: quamvis directe cx pro- priis putris ct matris ut principia sunt generationis, pro- cedat.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM HOMO PLUS DEBEAT DILIGERE UXOREM QUAM PATREM ET MATREM

III Sent., Jhu nil art. 7, nd 3; Dc Virlut., qu. If, :rt. «... ad iS; Ad iphci^ cep. Y, lect. *

nundecimi sic proceditur. Videtur quod homo plus debeat diligere uxorem quam patrem ct matrem. Nullus enim dimit- rem aliquam nisi pro re magis di- lecta. Sed Gcn. n * dicitur quod propter uxorem *relinquet homo patrem et matrem*. Ergo ma- gis debet diligere uxorem quam patrem vel ma- trem.

2. Praeterea. Apostolus dicit, *ad Ephes*, ¶ quod *viri debent diligere uxores sicut seipsos*. Sed homo magis debet diligere seipsum quam parentes. Ergo etiam magis debet diligere uxorem quam parentes.

3. Praeterea. ubi sunt plures rationes dile- ctionis, ibi debet esse maior dilectio. Sed in ami- citia quae est ad uxorem sunt plures rationes dilectionis: dicit enim Philosophus, in VIII *Ethic* quod *in hac amicitia videtur esse utile et dele- ctabilc et propter virtutem, si a virtuosì sint eon- iuges*. Ergo maior debet esse dilectio ad uxorem quam ad parentes.

Sed contra est quod *vir debet diligere uxorem suam sicut carnem suam*, ut dicitur *ad Ephes*, ¶ Sed corpus suum minus debet homo diligere quam proximum, ut supra * dictum est. Inter proximos autem magis debemus diligere paren- tes. Ergo magis debemus diligere parentes quam uxorem.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ¶4 gradus dilectionis attendi potest ct secundum ra- tionem boni, el secundum coniunctionem ad di- ligentem. Secundum igitur rationem boni, quod est obiectum dilectionis, magis sunt diligendi pa- rentes quam uxores quia diliguntur sub ratione A principii ct cminentioris cuiusdam boni. Secun- dum autem rationem coniunctionis magis dili- genda est uxor; quia uxor coniungilur viro ut una caro existons, secundum illud Matth. xix ♦ ¶VenC *Itaque iam non sunt duo, sed una caro*. Et ideo intensius diligitur uxor: sed maior reverentia est parentibus exhibenda.

Ad primum ergo dicendum quod non quantum ad omnia deseritur pater et mater propter uxorem : in quibusdam enim magis debet homo as- sistere parentibus quam uxori. Sed quantum ad unionem carnalis copulae et cohnbitationis, relictis omnibus parentibus, homo adhaeret uxori.

Ad secundum dicendum quod in verbis Apostoli non est intelligendum quod homo debeat diligere uxorem suam aequaliter sibi ipsi : sed quia dile- ctio quam aliquis habet ad seipsum est ratio dilectionis quam quis habet ad uxorem sibi con- iunctam.

Ad tertium dicendum quod etiam in amicitia pa- terna inveniuntur multae rationes dilectionis. Et quantum ad aliquid praeponderant rationi dile-

a) *si*. – *scilicet* ΕΦΙΚΙ-ΙΑΡΚ», *si scilicet* BHmc.

p) *uxores*. ~ *uxor* GILaDC.

ctionis γ quae habetur ud uxorem, secundum sci-
licet rationem boni: quamvis illae praeponderent
secundum conjunctionis rationem.

sic intelligendum quod ly *sicut* importet4 aequa-
litate[m], sed rationem dilectionis. Diligit enim
homo uxorem suam principaliter ratione carnalis
conjunctionis.

* Mi & d <»--
tra.

Ar» quartum ♦dicendum quod illud etiam non est

γ) *El quantum... dilectioni*». – Om. ABDEt GHILpCK cl «►»; pro
praeponderant. praeponderat cd. a; ρυ *ad uxorem, ad dilectionem
uxorii* IIIt.

I importft. – imperial EIk.

Commentaria Cardinalis Caiotani

* lt. rep. 4. Tn articulo undecimo, cum dicitur in calce * quod *homo*
uxorem principaliter ratione carnalis coniiunctionis,
non denotatur finis amoris, sed species unionis causantia
«inorem. Non enim principale bonum quod homo vult
uxori cit coniunctio carnalis: cum hoc sit bonum utile
ad generandum et delectabile, et velit ei bonum honestum,
quod est maius. Sed principalis ratio amoris ad uxorem
ut unio est ratio amoris», est coniunctio carnalis: quin hanc
sequitur quuncumque alia est inter cos unio, live volun-
tatum sive rerum.

II. In eodem et sequenti, hoc est duodecimo articulo,

dubium relinquitur an magis diligendus sit filius quam uxor.
Ad quod didtur quod quantum ad rationem boni uxor
magis diligitur: quia diligitur m comprincipium ad filiorum
procreationem, filius autem ut effectus; constat enim ex-
cellentioris boni rationem habere comprincipium quam ef-
fectum. Sed quantum tid coniunctionem filius magis amatur
quam uxor: quia filius est aliquid substantiae parentis et
pars eius, coniux autem non est pars coniugis, ut patet.
Et ideo coniugcs magis se invicem honorant: intensius
autem uniant filios. Cuius signum est maior tristitia de
morte filii quam coniugis, ut sic, ceteris paribus.

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM HOMO MAGIS DEBEAT DILIGERE BENEFACTOREM QUAM BENEFICIATLM

III *Sent.. divx*, wx, an. 7, ad s; IX *Ethk-*, lea. m.

•VU Cowraant.
OiiL po«; a h.
pwi.. aum. iu

S I) DUODECIMUM SIC PROCEDITUR * VidetUF
quod homo magis debeat diligere be-
nefactorem quam bencficiatum. Quia ut
dicit ■Augustinus, in libro *de Catcchi*^

Rud., * *nulla est maior pronoealio ad amandum
quam praevenire amando: nimis enim durus est
animus qui dilectionem, etsi non vult impendere,
nolit rependere*. Sed benefactores praeveniunt nos
in beneficio caritalis. Ergo benefactores maxime
debemus diligere.

2. Praeterea, tanto aliquis est magis diligen-
dus quanto gravius homo peccat si ab eius di-
lectione desistat, vel contra eam 0 agat. Sed gra-
vius peccat qui benefactorem non diligit, vel
contra cum agit, quam si diligere desinat eum
cui hactenus benefecit. Ergo magis sunt amandi
benefactores quam hi quibus benefacimus.

3. Praeterea, inter omnia diligenda maxime
diligendus est Deus et post eum pater, ut Hie-
ronymus dicit * Sed isti sunt maximi T benefa-
ctores. Ergo benefactor est maxime diligendus.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in IX
Ethic., * *quod benefactores magis ridentur amare
bencficialos quam e converso*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum
est, aliquid magis diligitur dupliciter: uno qui-
dem 3 modo, quia habet rationem excellentioris
boni; alio modo, ratione maioris coniunctionis.
Primo quidem igitur modo benefactor est magis
diligendus: quia, cum sit principium boni in be-

neficiate, habet excellentioris boni rationem: sicut
et de patre dictum est

Secundo autem modo magis diligimus benc-
liciatos: ut Philosophus probat, in IX *Ethic.* ♦
per quatuor rationes. Primo quidem, quia bene-
ficiatus est quasi quoddam opus benefactoris:
unde consuevit dici de aliquo, *Iste est factura
illius*. Naturale autem est cuilibet quod diligit
opus suum: sicut videmus quod poetae diligunt
poemata sua. Et hoc ideo quia unumquodque
diligit suum esse et suum vivere, quod maxime
manifestatur in suo agere. – Secundo, quia unus-
quisque naturaliter diligit illud in quo inspicit
suum bonum. Habet quidem igitur et ' benefactor
in beneficiato aliquod bonum, et e converso: sed
benefactor inspicit in beneficiato suum bonum
honestum, beneficiatus ζ in benefactore suum bo-
num utile. Bonum autem honestum delectabilius
consideratur quum bonum utile: tum quia est
diuturnius, utilitas enim cito transit, et delectatio
memoriae non est sicut delectatio rei praesentis;
tum etiam quia bona honesta magis cum delectatione
recolimus quam utilitates quae nobis ab
aliis proveneruntr. – Tertio, quia ad amantem
pertinet agere, vult enim et operatur bonum
amato: ad amatum autem perlinet pati \ Et ideo
excellentioris est amare. Et propter hoc ad be-
nefactorem pertinet ut plus amet'. – Quarto, quia
difficilius est beneficia impendere quam recipere.
Ea vero in quibus laboramus * magis diligimus;

•An 9.

TOap,«U-S.
led. w.

• Cox–rvt. in
£fedU UK XIII.
A cap. TM.
*cr.. 35-
T

•Cap- v»1. °. b «
S.-Ht. uci. w.

• Art. 7, 9. »»

d

a) *Quia, ut dicit. – Dicit enim* P«.

» *cam. – eum* PIUCu ct a.

γ) *maximi. – maxime* PDa.

δ) *quidem. – Om. IHlj. – Mox igitur* om. PCDOaA ct i».

») *igitur ct. – Om. G. – Poat bonum* prim<> joco aK addit cwoJ
impiciat.

ç) *beneficiatut. – ct benefeiatu»* Pcf.

η) *provenerunt. – everunt* Po.

6) *pati. – hpium pati* Pa. – Pro *excellentioris, excellentius* PCD
LpEaX et a, *excellentior* pn.

») *amet. – Om. AEEGU.pC ei K, dibp.it* aC; *ad benefactorem...*
Quarta quia om. I).

m) USirJwnj, – *magi» laboramn»* G. – Pro *plui* Px

quae vero nobis de facili proveniunt quodammodo contemnimus.

Ad primum ergo dicendum quod in benefactore est ut b n ficiants provocetur ad ipsum amandum. Benefactor autem diligit bencficiatum non quasi provocatus ab illo, sed ex seipso motus. Quod autem est ex se potius est eo quod est per aliud.

Ad secundum dicendum quod amor beneficiati ad benefactorem est magis debitus: et ideo contrarium habet rationem maioris peccati. Sed

amor benefactoris ad bencficiatum est magis spontaneus: et ideo habet maiorem promptitudinem.

Ad tertium dicendum quod Deus etiam plus nos diligit quam nos cum diligimus  : et parentes plus diligunt filios quam ab eis diligantur. Nec tamen oportet quod quoslibet b n fici tes plus diligamus quibuslibet benefactoribus. Benefactores enim a quibus maxima beneficia recepimus, scilicet Deum et parentes, praeferimus his quibus aliqua minora beneficia impendimus.

 ) diligimus. - diligamus PDx

ARTICULUS DEGIMUSTERTIUS

UTRUM ORDO CARITATIS REMANEAT IN PATRIA

III Sent. di xxxt, qu. u, an. 3, qu. i. 3; IK qu. n, ert. 9, <4 »2.

fe yt g'?!* TERTIUMDECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur
     caritatis non remaneat in patria. Dicit enim Augustinus, in libro
jc yera Rejig, *: Perfecta caritas est
ut plus potiora bona, et minus minora diligamus. Sed in patria erit perfecta caritas. Ergo plus diligit aliquis meliorem quam seipsum vel sibi coniunctum.

2. Praeterea, ille magis amatur cui maius bonum volumus. Sed quilibet in patria existens vult maius bonum ei qui plus bonum habet: alioquin voluntas eius non per omnia divinae voluntati conformaretur. Ibi autem plus bonum habet qui melior est. Ergo in patria quilibet magis diligit meliorem Et ita magis alium quam seipsum, et extraneum quam propinquum.

3. Praeterea, tota ratio dilectionis in patria Deus erit: tunc enim implebitur quod dicitur I ad Cor. xv *: Ut sit Deus omnia in omnibus. Ergo magis diligitur   qui est Deo propinquior. Et ita aliquis magis diligit meliorem quam seipsum, et extraneum quam coniunctum.

Sed contra est quia natura non tollitur per gloriam, sed perficitur. Ordo autem caritatis supra * positus ex ipsa natura procedit. Omnia autem naturaliter plus se quam alia amant. Ergo iste ordo caritatis remanebit in patria.

Respondeo dicendum quod necesse est ordinem caritatis remanere in patria ad hoc quod Deus est super omnia diligendus. Hoc enim simpliciter erit tunc, quando homo perfecte eo fruetur. Sed de ordine sui ipsius ad alios distinguendum videtur. Quia sicut supra * dictum est, dilectionis gradus distinguere potest vel secundum differentiam boni quod quis alii exoptat; vel secundum intensionem dilectionis. Primo quidem modo plus diligit meliores quam seipsum, minus vero minus bonos. Volet enim quilibet beatus unumquemque habere quod sibi debetur secun-

dum divinam iustitiam, propter perfectam conformitatem voluntatis humanae ad divinam. Nec tunc erit tempus proficiendi per meritum ad maius praemium, sicut nunc accidit, quando potest homo melioris * et virtutem et praemium desiderare: sed tunc voluntas uniuscuiusque infra hoc sistet quod est determinatum divinitus.

Secundo vero modo aliquis plus seipsum diligit quam proximum, etiam meliorem *. Quia intensio actus dilectionis provenit ex parte subiecti diligentis, ut supra * dictum est. Et ad hoc etiam donum caritatis unicuique confertur a Deo, ut primo quidem mentem suam in Deum ordinet, quod pertinet ad dilectionem sui ipsius; secundo vero ordinem aliorum in Deum velit, vel etiam operetur secundum suum modum.

Sed quantum ad ordinem proximorum ad invicem simpliciter quis magis diligit meliorem, secundum caritatis amorem. Tota enim vita beata consistit in ordinatione mentis ad Deum. Unde totus ordo dilectionis beatorum observabitur per comparisonem ad Deum: ut scilicet ille magis diligatur et propinquior sibi habeatur ab unoquoque qui est Deo  propinquior Cessabit enim tunc provisio, quae est in praesenti vita necessaria, qua necesse est ut unusquisque magis sibi coniuncto, secundum quamcumque necessitudinem, provideat magis quam alieno ; ratione cuius in hac vita ex ipsa inclinatione caritatis homo plus diligit magis sibi coniunctum. cui magis debet impendere caritatis effectum. - Continget tamen in patria quod aliquis sibi coniunctum pluribus rationibus   diligit: non enim cessabunt ab animo beati honestae dilectionis causae. Tamen omnibus istis rationibus praefertur incomparabiliter ratio dilectionis quae sumitur ex propinquitate ad Deum.

Ad primum ergo dicendum quod quantum ad coniunctos sibi ratio illa concedenda est. Sed

a) seipsum. - vel seipsum P.
(i) Ergo... meliorem. - Om. ABDEFGHIKLP et m; pro alium, diligit  .
v) diligitur, - diligitur G.

 ) melioris. - meliorem Pu, esse melior G.
r) magis quam alieno. - magis alieno AIIIEIIPCKxn. quam alieno L, om. D; sibi coniuncto^, quam om. F.
 ) rationibus. - modis Pj.

quantum ad seipsum oportet quod aliquis plus se quam alios diligat, tanto magis quanto perfectior est caritas : quia perfectio caritatis ordinat hominem perfecte in Deum, quod perlinet ad dilectionem sui ipsius, ut dictum est

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de ordine dilectionis secundum gradum boni quod aliquis vult amato.

Ad tertium dicendum quod unicuique erit Deus tota ratio diligendi eo quod Deus est totum hominis bonum : dato enim, per impossibile, quod Deus non esset hominis bonum, non esset ei ratio diligendi. Et ideo in ordine dilectionis oportet quod post Deum homo maxime diligat seipsum.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo dccimotertio eiusdem quaestionis adverte quod Auctor probat beatum in patria plus intensive diligere seipsum quam beatiorem hominem vel angelum non solum ex parte subiecti (quia scilicet intensio actus se tenet ex parte coniunctioni ad subiectum; nullus nitem est sibi ipsi coniunctior quam ipsemet), sed etiam ex ipsius cantatis ordine in suis actibus: per hoc quod cantas unicuique datur in Deo principaliter ad actum quo ipse recipiens bene se habeat; dat enim Deus caritatem homini ut amico, propter bonum scilicet ipsius hominis cui datur, et datur caritas secundario ad actum erga proximos. Ex hoc enim mani-

festus ordine consequens est ut magis intendat habens perfectam caritatem principali actui quam secundario: et per hoc, intensius se diligat in Deo quam beatiorem.

Nec obstat, ut in responsione ad ultimum dicitur, quod Deus est in patria tota diligendi ratio. Quia unicuique beato Deus est tota diligendi ratio ut est illius beati bonum proprium. Diligere ergo Deo ut tota ratione diligendi, claudit in se prius diligere seipsum quam proximos: quia claudit in se Deum esse, et consequenter diligi ut proprium bonum diligentis; et non claudit in se Deum diligi ut bonum ulterius, sed illud infert si Deus est alterius bonum.

QUAESTIO VIGESIMASEPTIMA

DE PRINCIPALI ACTU CARITATIS, QUI EST DILECTIO

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

¶ **T**ertio deinde considerandum est de actu caritatis
¶ **E**t primo, de principali actu caritatis, qui
est dilectio; secundo, de aliis actibus vel effe-
ctibus consequentibus
¶ Circa primum quaeruntur octo.
¶ Primo: quid sit magis proprium caritatis, utrum
amari vel amare.
¶ Secundo: utrum amare, prout est actus cari-
tatis, sit idem quod benevolentia.

Tertio: utrum Deus sit propter seipsum amandus.
Quarto: utrum possit in hac vita immediate
amari.
Quinio: utrum possit amari totaliter.
Sexto: utrum eius dilectio habeat modum.
Septimo: quid sit melius, utrum diligere ami-
cum vel diligere inimicum.
Octavo: quid sit melius, utrum diligere Deum
vel diligere ? proximum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CARITATIS SIT MAGIS PROPRIUM AMARI QUAM AMARE

VIII *Ethic.*, lxxi. vm.

Sed primum sic proceditur. Videtur quod
caritatis magis sit proprium amari quam
amare. Caritas enim in melioribus me-
lior invenitur. Sed meliores debent ma-
gis amari. Ergo caritatis magis est proprium
amari.

2. Praeterea, illud quod in pluribus invenitur
videtur esse magis conveniens naturae, et per
consequens melius. Sed sicut dicit Philosophus,
in VIII *Ethic.* * *inulti magis volunt amari quam
amare: propter quod i amatores adulationis sunt
multi.* Ergo melius est amari quam amare: et
per consequens magis conveniens caritati.

3. Praeterea, propter quod unumquodque, il-
lud magis. Sed homines propter hoc quod aman-
tur, amant: dicit enim Augustinus, in libro *de
Catechi. Rud.* * *quod nulla est maior provoca-
tio ad amandum quam praevenire amando.* Ergo
caritas magis consistit in amari quam in amare.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VIII
Ethic. * *quod magis existit in amicitia in amare
quam in amari.* Sed caritas est amicitia quaedam.
Ergo caritas magis consistit in amare quam in
amari.

Respondeo dicendum quod amare convenit ca-
ritati inquantum est caritas. Caritas enim, cum
sit virtus quaedam, secundum suam essentiam
habet inclinationem ad proprium actum. Amari
autem non est actus caritatis ipsius qui amatur:
sed actus caritatis eius est amare; amari autem
competit ei secundum communem rationem boni,
prout scilicet ad eius bonum alius per actum ca-
ritatis movetur. Unde manifestum est quod ca-
ritati magis convenit amare quam amari: magis
enim convenit unicuique quod convenit ei per

se et substantialiter quam quod convenit ei per
aliud. Et huius duplex est signum. Primum qui-
dem, quia amici magis laudantur ex hoc quod
amant quam ex hoc quod amantur: quinimmo
si non amant et amentur, vituperantur. Secundo,
quia matres, quae maxime amant, plus quaerunt
amare quam amari: *quaedam enim*, ut Philoso-
phus dicit, in eodem libro * *filios suos dant nu-
trici, et amant quidem, reamari autem non quae-
runt, si non contingat.*

Ad primum ergo dicendum quod meliores ex eo
quod meliores sunt, sunt magis amabiles. Sed
ex eo quod in eis est perfectior caritas, sunt magis
amantes: secundum tamen proportionem amati.
Non enim melior minus amat id quod infra
ipsum est quam amabile sit: sed ille qui est
minus bonus non attingit ad amandum melio-
rem quantum amabilis est.

Ad secundum dicendum quod, sicut Philosophus
dicit ibidem, homines volunt amari inquantum vo-
lunt honorari. Sicut enim honor exhibetur alicui
ut quoddam testimonium boni in ipso qui hono-
ratur, ita per hoc quod aliquis amatur ostenditur
in ipso esse aliquod bonum: quia solum bonum
amabile est. Sic igitur amari et honorari quaerunt
homines propter aliud, scilicet ad manifestationem
boni in amato existentis. Amare autem quaerunt
caritatem habentes secundum se, quasi ipsum sit
bonum caritatis: sicut et quilibet actus virtutis
est bonum virtutis illius. Unde magis pertinet ad
caritatem velle amare quam velle amari.

Ad tertium dicendum quod propter amari ali-
qui amant, non ita quod amari sit finis eius quod
est amare: sed eo quod est via quaedam ad hoc
inducens quod homo amet.

«) *ejectibus.* – Om. D; pro *consequentibus, attinentibus* E, om. Pa.
£) *diligere.* – Om. PDFLmz.
y) *propter quod.* – *semperque* PABCEFGHILkjs.
i) *existit.* – *consistit* CD; *Sed... amari* om. D.
«) *per.* – *ad* PELaI et a, *per ad* pE, *ad per* pl, abrau pn.

z) *amentur.* – *amantur* G(kkñ).
ñ) *nutrici.* – *nutriri* c.
o) *melior.* – Om. B; pro *minus, unus* BHIL.
i) *sit sed.* – *sicut si* AEFHLpCK, *sicut* B, *sit si* DG. *sicut (sit
sicut* »n) *si etiam* h. *sit sicut fi* P.t om. pK; aon liquet.

Cornmontarin Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis vigesimaeseptimae, in responsione nd primum, perspice primo, Auctorem uti distinctione facta in corpore articuli, ct propterea distinguere habentes maiorem caritatem in scipsos ut meliores, et ut perfectioris sunt caritatis. Hoc enim est distinguere habentes caritatem secundum communem rationem boni (num sic maior caritas constituit hominem meliorem, ct consequenter magis amabilem), ct secundum propriam rationem caritatis: nam sic est virtus inclinans ad actum amandi, ct maior constituit hominem magis amantem.

Perspice secundo, quod in hac responsione non solum caritati tribuitur magis amare quam nmari, utendo doctrina corporis articuli; sed alia fit comparatio, scilicet maioris ad minorem caritatem secundum magis ct minus amare, dicendo quod maior caritas facit magis amantes. Et merito adiunctum est hoc. Quin si proprium est caritati amare, consequens est ut maior caritns faciat magis amare, et maxima maxime amare faciat iuxta regulam. *Sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis*, etc.

Et hoc quidem absolute verissimum est respectu formalis obiecti caritatis, quod est Deus, ut patet. Sed respectu secundarii obiecti, hoc est proximi, limitatur in littera hac adicctione, scilicet, *secundum proportionem amati*. Et intendit quod perfectior caritas magis diligit proximum, secundum proportionem qua proximus ille est diligibilis, quam imperfectior caritas diligat proximum secundum ipsius proximi proportionem. Et hoc est dicere quod perfectior ma-

gis quam imperfectior diligit proximum, aneuta amabilitate proximi. Quod declaratur in littera positis duobus, altero perfectioris, altero imperfectiori caritatis. Constat enim quoti perfectior est melior ct magis amabilis, et imperfectior minus bonus ac minus amabilis. In amore nutem mutuo istorum haec est differentia, quod minus bonus amatur a perfectiori quantum amabilis cit, quia caritas perfectior non solum adaequat» sed excedit bonitatem minus boni; melior autem non amatur ab imperfectiore quantum amabilis est, quin caritns imperfectior non adaequat bonitatem meliorem. Ex hoc ergo quod perfectior ornat minus bonum quantum amabile est, ct imperfectior non redamat meliorem quantum amabilis est, manifestum est quod perfectior magis quam imperfectior amat, secundum proportionem ornati, hoc est attenta amabilitate obiecti.

11. In eodem articulo primo, in responsione ad secundum. adverte quod, cum in littera dicitur quod amari quaeritur eadem ratione qua quaeritur honorari, scilicet ut manicstutivum boni proprii, non est intelligcnduro quod haec 6it per sc ratio appetitus eius quod est amari: quoniam hoc falsum est. Amari enim per st ordinatur ad habendum id quod bono proprio intus debetur ab alio: amatum enim ad intima penetratur. Sed intelligcndum est quod haec est ratio quare communiter ab bominibui homines appetunt amari sic enim directe respondet argumento dc accidente ut in plunbus.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM AMARE, SECUNDUM QUOD EST ACTUS CARITATIS, SIT IDEM QUOD BENEVOLENTIA

IX *Ethic*,, lect. v.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidctUT quod amare, secundum quod est actus caritatis, nihil sit aliud quam benevolentia.

Dicit enim Philosophus^ in 11 *jRhel.*,* quod *amare est velle alicui bona* * Sed hoc est benevolentia. Ergo nihil aliud est aclus caritatis quam benevolentia.

2. Praeterea, cuius est habitus, eius est actus. Sed habitus caritatis est in potentia voluntatis, ut supra * dictum est. Ergo etiam actus caritatis est actus voluntatis. Sed non nisi P in bonum tendens: quod est benevolentia. Ergo actus caritatis nihil est aliud quam benevolentia.

3. Eraeterea. Philosophus, in IX *Ethic.* ♦ ponit quinque ad amicitiam pertinentia: quorum primum est quod homo *velit amico bonum* ; secundum est quod *velit ei esse et vivere*; tertium est quod *ei convivat* 7; quartum est quod *eadem eligat*; quintum est quod *condoleat* * et *congaudeat*. Sed prima duo ad benevolentiam pertinent. Ergo primus actus caritatis est benevolentia.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in comibro quod benevolentia neque est *amicitia* neque est *amatio*, sed est *amicitiae principium*. Sed caritas est amicitia, ut supra * dictum est. Ergo benevolentia non est idem quod dilectio, quae est caritatis actus.

Respondeo dicendum quod benevolentia proprie dicitur actus voluntatis quo alteri bonum volumus. Hic autem voluntatis actus differt ab actuali amore tam secundum quod est in appetitu sensitivo, quam etiam secundum quod est in appetitu intellectivo, qui est voluntas. Amor enim qui est in appetitu sensitivo passio quaedam est. Omnis autem passio cum quodam impetu inclinat in suum obiectum. Passio autem amoris hoc habet quod non subito exoritur, sed per aliquam assiduam inspectionem rei amatae. Et ideo Philosophus, in IX *Ethic.* * ostendens differentiam inter benevolentiam et amorem qui est passio, dicit quod benevolentia *non habet distensionem et appetitum*, idest aliquem impetum inclinationis, sed ex solo iudicio rationis homo vult bonum alicui. Similiter etiam talis amor est ex quadam consuetudine: benevolentia autem interdum oritur ex repentino, sicut accidit nobis dc pugilibus qui pugnant, quorum alterum vellemus vincere.

Sed amor qui est m appetitu intellectivo etiam differt a benevolentia. Importat enim quondam unionem secundum affectus ꝛ amantis ad amatum: inquantum scilicet amans aestimat amatum quodammodo ut unum sibi, vel ad sc pertinens, et sic movetur in ipsum. Sed benevolentia est simplex actus voluntatis quo volumus alicui bo-

•Lf. ArtUol. To
rlc, lib. n. c> p. «,
a. 3; hb v, cap.
w. a. j, 4-

—.... --

a

?

st ? . uVU '

γ

*

•Orw j.-

•Qxaxiu.w.i

a) *tona.* — *toHunt* pG.
niai. — *cat niai* Pa. — Pro *quod, erpo* III II.
γ) *convivat.* — *delectabiliter conviv.il* Pa.

Scmmak Tunau l). Tvoμax T. V.

ī) *condoleat,* — *ci conJotrat* PDi». .
i) *diatcnsiancm.* — *didtuctionrm* D,
ç) *a/ectua,* — *afcctutn* PDGUC et km.

PGluui.

num. etiam non praesupposita praedicta unione allectus ad ipsum. Sic igitur in dilectione, secundum quod est actus caritatis, includitur quidem benevolentia, sed dilectio sive amor addit unionem affectus. Et propter hoc Philosophus dicit ibidem * quod benevolentia est principium amicitiae.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus ibi delinit amare non ponens totam rationem ipsius, sed aliquid ad rationem eius pertinens in quo maxime manifestatur dilectionis actus.

Ad secundum dicendum quod dilectio est actus voluntatis in bonum tendens, sed cum quadam unione ad amatum: quae quidem in benevolentia non importatur.

An tertium dicendum quod intantum illa quae Philosophus ibi ponit ad amicitiam pertinent, inquantum proveniunt ex amore quem quis habet ad seipsum, ut ibidem * dicitur: ut scilicet 𐀀𐀁𐀃𐀄. haec omnia aliquis erga amicum agat sicut ad seipsum. Quod pertinet ad praedictam * unionem 𐀀𐀁𐀃𐀄 affectus.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo secundo duo notanda occurrunt. Primo, diversa differentia benevolentiae ab amore actuali in parte sensitiva, et in parte intellectiva. Nam ab illo ex communibus omni passioni actuali, scilicet esse cum impetu; et ex propriis passionis amoris actualis, scilicet non subito exortu, totaliter distinguitur. Ab isto autem ex una tantum conditione secernitur, scilicet ex hoc quod amor exigit unionem, quam non exigit benevolentia. Sed includit illam. Et ideo actu» dilectionis caritatis claudit in se benevolentiam (est enim amor amicitiae), et addit, ut in littera dicitur.

Ex his nutem non accipias quod benevolentia est propria voluntati: sed quod, sicut in parte sensitiva invenitur participatio amoris amicitiae, a fortiori inveniri potest benevolentia, quae minus importat quam amor amicitiae.

Nec contra hoc militant rationes in littera ex Aristotele allatae, quoniam ntfcrunhir ud concludendam separationem benevolentiae ab amore sensitivo, et non ad inferendam impossibilitatem coincidentiae. Sal enim est rationibus et Aristoteli " et litterae quod benevolentia non exigit conditiones quas exigit passionis amor, ac per hoc illa potest esse sine isto. Cum quo stat quod potest coincidere, compatiendo etiam secum conditiones amoris, quas non exigit secundum se benevolentia. Sicut in littera dicitur quod coincidit cum dilectione caritatis, compatiendo secum conditionem amoris, scilicet unionem, quam secundum se non exigit.

Secundo, in responsione ad primum, quod illa definitio. .hnare <«< velle bonion alicui, non continet totum, sed principale pertinens ad amorem.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DEUS SIT PROPTER SEIPSUM EX CARITATE DILIGENDUS

III Sent., «litu xx», art. 4.

In tertium sic proceditur. Videtur quod Deus non propter seipsum, sed propter aliud diligatur ex caritate. Dicit enim Gregorius, in quadam homilia ♦ *Ex his quae novit animus discit incognita amare*, Vocat autem incognita intelligibilia et divina, cognita autem sensibilia. Ergo Deus est propter alia « diligendus.

2. Praeterea , amor sequitur cognitionem. Sed Deus per aliud cognoscitur: secundum illud Rom. 1.1. *Invisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur*. Ergo etiam propter aliud amatur, et non propter se.

3. Praeterea, spes generat caritatem, ut dicitur in Glossa * Matth. i timor etiam caritatem introducit; ut Augustinus dicit, super Prim. Canonice. Ioan * Sed spes expectat aliquid adipisci a Deo: timor autem refugit aliquid quod a Deo infligi potest. Ergo videtur quod Deus propter aliquod bonum speratum, vel propter aliquod malum timendum, sit amandus. Non ergo esi amandus propter seipsum.

Sed contra est quod, sicut Augustinus dicit, in I de Duct. Christ. * *frui est amore inhaerere alicui propter seipsum*. Sed Deo fruendum est, ut in eodem libro * dicitur. Ergo Deus diligendus est propter seipsum.

Respondeo dicendum quod ly propter importat habitudinem alicuius causae. Est autem quadruplex genus causae: scilicet finalis, formalis, efficiens ♦ et materialis, ad quam reducitur etiam materialis dispositio * quae non est causa simpliciter, sed secundum quid. Et secundum hacc quatuor genera causarum dicitur aliquid propter alterum diligendam. Secundum quidem genus causae finalis, sicut diligimus medicinam propter sanitatem. Secundum autem genus causae formalis, sicut diligimus hominem propter virtutem: quia scilicet virtute formaliter est bonus, et per consequens diligibilis. Secundum autem causam efficientem, sicut diligimus aliquos inquantum sunt filii talis patris. Secundum autem dispositionem, quae reducitur ad genus causae materialis. dicimur ? aliquid diligere propter id quod nos disposuit ad eius dilectionem, puta propter aliqua beneficia suscepta: quamvis postquam iam amare incipimus γ, non propter illa beneficia amemus amicum, sed propter eius virtutem.

Primis igitur tribus modis Deum non diligimus propter aliud, sed propter seipsum. Non enim ordinatur ad aliud sicut ad finem, sed ipse est finis ultimus omnium. Neque etiam informatur aliquo alio ad hoc quod sit bonus, sed eius substantia est eius bonitas, secundum quam exem-

a) alia. – aliud Pa.
3) dicimur. – dicuntur ABEFIIIK, dicitur r. – Pro disposuit, disponit PADGpCsK et a.

γ) incipimus. – incepimus Ppiu

• II i.M.

planter omnia bona sunt.* Neque iterum ei ab
altero bonitas incul, sed ab ipso omnibus aliis.

- П. 9<.

Sed quarto modo potest diligere propter aliud ♦ quia scilicet ex aliquibus aliis disponimur ad hoc quod in Dei dilectione * proficiamus, puta per beneficia ab eo suscepta, vel etiam · per praemia sperata, vel per poenas quas per ipsum vitare intendimus.

B

i

Ad primum ergo dicendum quod e.v *his quae animus novit discit incognita amare*, non quod cognita sint ratio diligendi ipsa incognita per modum cau-

sae formalis vel finalis vel efficientis: sed quia
per hoc homo disponitur ad amandum incognita.

Ad secundum dicendum quod cognitio Dei acquiritur quidem per alia: sed postquam iam cognoscitur, non per alia cognoscitur, sed per seipsum; secundum illud Ioan. ३v *Iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim vidimus,* et scimus quia hic est vere Salvator mundi.*

Ad tertium dicendum quod spes et timor ducunt ad caritatem per modum dispositionis cuiusdam. ut ex supradictis . patet.

- In &.rpor<. -
Ct qu. »»IJ. an.

$\delta / dilectione.$ – $dilectionem$ ABCD Li HIKL_px.

<) *etiam.* – Om. PDILna.

ζ) *vidimus*. – *vidtmui* Ci, *audivimus* P.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DEUS IN HAC VITA POSSIT IMMEDIATE AMARI

¹¹¹ *Sent.*, diwL «vn, qu. 111, art. 1; *Ik Vcrit.*, qu. ». an. 11. «4 5j *Dc Virtut^a* qu. 11. vt. 3, ad fl.

. с «р.п.

quartim sic proceditur. Videtur quod
'**Œ w J**)el,s *n *iac v'ta non possit immediate
amari. *Incognita enim amari non pos-*
^^^^sunt; ut Augustinus dicit, X *de Frin.*

- Ven o.

Sed Deum non cognoscimus immediate in hac
vita: quia *videmus nunc per speculum in aenig-
mate*, ut dicitur I ad Cor. xm Ergo neque etiam
eum immediate amamus.

2. Praeterea, qui non potest quod minus est non potest quod maius est. Sed maius est amare Deum quam cognoscere ipsum: *qui enim adharet Deo* per amorem *unus spiritus cum illo fit* *) ut dicitur *1 ad Cor. vi ** Sed homo non potest Deum cognoscere immediate. Ergo multo minus amare.

 $\bullet \nu\alpha\gg, j.$

3. Praeterea, homo a Deo disiungitur per peccatum: secundum illud Isaiac ux *: *Peccata vestra diviserunt inter vos et Deum vestrum*. Sed peccatum magis est in voluntate quam in intellectu. Ergo minus potest homo Deum diligere immediate quam immediate eum † cognoscere.

- verv. 9 η ψ
- ν«τ«Λ.

Sed contra est quod cognitio Dei, quia est mediata, dicitur aenigmatica, et evacuatur in patria: ut patet I *ad Cor.* xii. *. Sed *caritas* *T* non evacuatur, ut dicitur I *ad Cor.* xiii. *. Ergo caritas viae immediate Deo adhaeret.

ici'fini

Respond eo dicendum quod, sicut supra * dictum
es¹, actus cognitivae virtutis perficitur per hoc
quod cognitum est in cognoscente: actus autem
virtutis appetitivae perficitur per hoc quod ap-
petitus inclinatur in rem ipsam ♦ Et ideo oportet
quod motus appetitivae virtutis sit in res δ secun-
dum conditionem ipsarum rerum: actus autem
cognitivae virtutis est secundum modum cogno-
scientis. Est autem ipse ordo rerum talis secun-
dum se quod Deus est propter seipsum cogno-

- $t \gg$

scibilis et diligibilis * utpote essentialiter existens
ipsa veritas et bonitas, per quam alia el cogno-
scuntur et amantur. Sed quoad nos, quia nostra
cognitio a sensu ortum habet, prius sunt co-
gnoscibilia quae sunt sensui propinquiora; el ul-
timus ⁷ terminus cognitionis est in eo quod est
maxime a sensu remotum. Secundum hoc ergo
dicendum est quod dilectio, quae est appetitiva
virtutis actus, etiam in statu vine tendit in Deum
primo, et ex ipso derivatur ad alia: el secundum
hoc caritas Deum immediate diligit, alia vero
mediate Deo. In cognitione vero est e converso
quia scilicet per alia Deum cognoscimus, sicut
causam per effectus, vel per modum eminentiae
aut negationis, ut patet per Dionysium, in libro
de Div. Nom. *

Ad primum ergo dicendum quod quamvis incognita amari non possint, tamen non oportet quod sit idem ordo cognitionis et dilectionis. Nam dilectio est cognitionis terminus. Et ideo ubi desinit cognitio, scilicet in ipsa re quae per aliam cognoscitur, ibi statim dilectio incipere potest.

Ad secundum dicendum quod quia dilectio Dei est maius aliquid quam eius cognitio, maxime secundum statum viae, ideo praesupponit ipsam. Et quia cognitio non quiescit in rebus creatis, sed per cas in aliud tendit, in illo dilectio incipit, et per hoc ad alia derivatur, per modum cuiusdam circulationis: dum cognitio, a creaturis incipiens, tendit in Deum; et dilectio, a Deo incipiens sicut ab ultimo fine, ad creaturas derivatur.

Ad tertium dicendum quod per caritatem tollitur aversio a Deo quae est per peccatum; non autem per solam cognitionem. Et ideo caritas est quae, diligendo, animam immediate Deo coniungit spiritualis vinculo unionis.

a) *ftt.* – est P.

» *immediate eum.* - *eum immediate* cd. a, *Deum immediate* P.

γ) *caritas*. - *viae* addunt Pa. pro *dicitur* /ad Cor. XJII ibidem *dicitur* PLa; *sed...* Cor. XII om. El.

8) *res.* – *rrbui* Ha, *re* P. – Pm *conditionem, coptitionem* PBEFHflh

<) *ct diligibilis*. – Om. ABCDEFGHI.pK *ci in, et amabitis* L

ζ) *ortum habet.* – *ineijrit X.*

n) *ultimus.* - *ulterius* PABEFGII.pKiC ct lut.

Opmmont^ria Cardinalis Caietani

In articulo quarto, omisso tertio, advertendum est quod amari immediate significat esse immediatum terminum, non immediatum movens ud amandum. Et quia Deus sc-eundum scipsum est immediatus ct primus terminus nmo-

ri» caritatis etiam in via, quoniam est obiectum formale eius; ideo m via etiam Deus immediate amatur. Cum quo stat quod movet ad netum ornandi in speculo creaturae, ut superius * dictum est.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM DEUS POSSIT TOTALITER AMARI

III Sent, diet, xxnt, qu. w, ari, 3; *Dc Virtut.t* qu. n, .irt. io, aj 5.

Id quintum sic proceditur. Videtur quod Deus non possit totaliter amari. Amor enim sequitur cognitionem. Sed Deus non potest totaliter a nobis cognosci: quia hoc esset eum comprehendere. Ergo non potest nobis totaliter amari.

2. Praeterea, amor est unio quaedam: ut patet per Dionysium, iv cap. *de Dir. Noni.* * Sed cor hominis non potest ad Deum uniri totaliter a: quia *Deus est maior corde nostro*, ut dicitur I Ioan, m φ. Ergo Deus non potest totaliter amari.

3. Praeterea, Deus scipsum totaliter amat. Si igitur ab aliquo alio totaliter amatur, aliquis alius diligit Deum tantum quantum ipse sc diligit. Hoc autem est inconveniens. Ergo Deus non potest totaliter diligi ab aliqua creatura.

Sed contra est quod dicitur *Deut. vi ** *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde luo.*

Respondeo dicendum quod, cum dilectio intelligatur quasi medium inter amantem et amatum, cum quaeritur an Deus possit totaliter diligi, tripliciter potest intelligi. Uno modo, ut modus tota-

litis referatur ad rem dilectam. Et sic Deus est totaliter diligendus: quia totum quod ad Deum pertinet homo diligere debet. - Alio modo potest intelligi ita quod totnlitas reteratur ad diligentem. Et sic etiam Deus totaliter diligi debet: quia cx toto posse suo debet homo diligere Deum, et quidquid habet ad Dei amorem ordinare, secundum illud *Deut. vi ** *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* - Tertio modo potest intelligi secundum comparisonem diligentis ad rem dilectam, ut scilicet modus diligentis adaequet modum rei dilectae. Et hoc non potest esse. Cum enim unumquodque intantum diligibile sit inquantum * est bonum, Deus, cuius bonitas est infinita, est infinite diligibilis: nulla autem creatura potest Deum infinite diligere, quia omnis virtus creaturae, sive naturalis sive infusa, est

Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nam primae lres obiectiones procedunt secundum hunc tertium sensum: ultima autem *ratio procedit in sensu secundo.

α) *ad Deum uniri totaliter.* - *totaliter Dc<> uniri Pα.* | β) *inquantum.* - *quantum ABEFIIIx.*

Commentaria Cardinalis Caietani

In arpculo quinto advene quod quaestio haec communis modo cx parte diligentis Deus totaliter diligatur: quia etsi est caritati viae ct caritati patriae: quia est dc amari cx hic non fit, sufficit quod fiat in patria. caritate absolute. Et propterca non oportet discutere quo-

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM DIVINAE DILECTIONIS SIT ALIQUIS MODUS HABENDUS

111 *Sent.*, di>t. xxvii, qu. *ia*, an. 3; *Dc Virtut.*, qu. n. an. a, ad i3; *Ad Rom.*, cap. xn, lcci. i.

SEX TUM SIC PROCEditur. Videtur quod divinae dilectionis sit aliquis modus habendus. Ratio enim boni consistit in *modo, specie et ordine*: ut patet per Augustinum, in libro *de Nat. Boni* * Sed dilectio Dei est optimum in homine: secundum illud *ad Coloss. m ** *Super omnia caritatem habete.* Ergo dilectio Dei debet modum habere.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de A/o-rib. Eccles. *: Dic mihi, quaeso te, quis sit diligendi modus. Verear enim ne plus minusve quam oportet inflammer desiderio et amore Domini mei.*

Frustra autem quaereret modum nisi esset aliquis divinae dilectionis modus. Ergo est aliquis modus divinae dilectionis.

3. Praeterea, sicut Augustinus dicit, IV *super Gen. ad lût. ** *modus est quem unicuique propria mensura praefigit.* Sed mensura voluntatis humanae, sicut et actionis exterioris, est ratio. Ergo sicut in exteriori effectum caritatis oportet habere modum a ratione praestitum “, secundum illud *Horn, *n Rationabile obsequium restrum;* ita *VaK: etiam ipsa P interior dilectio Dei debet modum habere.

a) *praestitum.* - *praestitutum ACII.sKk ct i>n.* 3) *ipsa.* - Om. UDEpn ct a.

Seo contra est quod Bernardus dicit, in libro *de Diligendo Deum* *, quod *causa diligendi Deum Deus est; modus, sine modo diligere*.

Respondeo dicendum quod, sicut patet ex inducta ♦ auctoritate Augustini, modus importat quandam mensurae determinationem. Haec autem determinatio invenitur et in mensura et in mensurato: aliter tamen et aliter. In mensura enim invenitur essentialiter, quia mensura secundum seipsam est determinativa et modificativa aliorum: in mensuratis autem invenitur mensura secundum aliud Y, idest inquantum attingunt mensuram. Et ideo in mensura nihil potest accipi immodificatum: sed res mensurata est immodilicata nisi mensuram attingat, sive deficiat sive excedat.

In omnibus autem appetibilibus et agibilibus mensura est finis: quia eorum quae appetimus et agimus oportet propriam rationem ex fine accipere, patet per Philosophum, in II *Physic.* Et ideo linis secundum seipsum habet modum: ea vero quae sunt ad finem habent modum ex eo quod sunt tini proportionata. Et ideo, sicut Philosophus dicit, in I *Polit.* * *appetitus finis in omnibus artibus est absque fine et termino: eorum autem quae sunt ad finem est aliquis terminus*. Non enim medicus imponit aliquem terminum sanitati, sed facit eam perfectam quantumcumque potest: sed medicinae imponit terminum; non enim dat tantum de medicina quantum potest. sed secundum proportionem ad sanitatem; quam quidem proportionem si medicina excederet, vel ab ea deficeret, esset immoderata.

Finis autem omnium actionum humanarum

et allectionum est Dei dilectio, per quam maxime attingimus ultimum finem, ut supra * dictum est, Et ideo in dilectione Dei non potest accipi modus sicut in re mensurata, ut sit in ea accipere plus et minus: sed sicut invenitur modus in mensura, in qua non potest esse excessus, sed quanto plus attingitur regula, tanto melius est. Et ita quanto plus Deus diligitur, tanto est dilectio melior.

Ad primum ergo dicendum quod illud quod est per se potius est eo quod est per aliud. Et ideo bonitas mensurae, quae per se habet modum, potior est quam bonitas mensurati, quod habet modum per aliud. Et sic etiam caritas, quae habet modum sicut mensura, praeeminet aliis virtutibus, quae habent modum sicut mensurae.

Ad secundum dicendum quod I Augustinus ibidem subiungit quod modus diligendi Deum est ut ex toto corde diligatur, idest ut diligatur quantumcumque potest diligi. Et hoc pertinet ad modum qui convenit mensurae.

Ad tertium dicendum quod affectio illa cuius obiectum subiacet iudicio rationis, est ratione mensuranda. Sed obiectum divinae dilectionis, quod est Deus, excedit iudicium rationis. Et ideo non mensuratur ratione, sed rationem excedit. Nec est simile de interiori actu caritatis et exterioribus actibus. Nam interior actus caritatis habet rationem finis: quia ultimum bonum hominis consistit in hoc quod anima Deo inhaereat, secundum illud Psalm. *Mihi adhaerere Deo bonum est*. Exteriores autem actus sunt sicut ad finem. Et ideo sunt commensurandi et secundum caritatem et secundum rationem.

y/ aliud. — aliquid Pa.
i) quod. — quae P^oFBa.

<} quod. — iicut addunt Pa; sequen» quod oai, P.

Commentaria Cardinalis Caiot-ani

I. In articulo sexto, in corpore, nota rationem quare appetitus finis est infinitus: quia scilicet finis non habet rationem mensurati, sed mensurae; in mensura autem non potest esse excessus aut defectus: alioquin mensurae esset alia mensura, et sic procederetur in infinitum. Et potest sequela: quia excessus vel defectus attenditur penes aliquam mensuram quae exceditur vel a qua aliquid deficit. Et hoc fundamentum bene notato in appetibilibus et agibilibus: quoniam omnium mensura est finis, quia penes finem sumitur omnium horum ratio. Et pluries oportet hac propositione uti.

II. In eodem sexto articulo, in responsione ad tertium, circa illa verba: *Actus interior caritatis habet rationem finis, quia ultimum bonum hominis consistit in hoc quod anima Deo inhaereat*, adverte quod Auctor comparat hic actum interiorem caritatis ad actus exteriores imperatos, qui sunt ad finem, et respectu eorum dicit quod actus interior est finis: et non comparat actum interiorem caritatis ad netum, non imperatum, sed naturalem, in intellectu beati causatum a Deo praesente sub claro lumine gloriae. Tum quia talis actus, cum sit obiectum amoris, habet magis rationem finis quam ipse actus amandi; cui, ex hoc

ipso quod est actus voluntatis, minus convenit ratio finis, quia ratio finis est ratio obiecti voluntatis.

Tum quia Auctor loquitur de actu quo anima inhaeret ultimo fini, scilicet Deo, ut patet in littera, ut distinguitur nam actibus quibus non inhaeremus, sed accedimus ad Deum. Visio autem Dei in patria non excluditur ab actu voluntatis quo anima inhaeret Deo, sed includit ipsam ut proprium ipsius causam. Et propterea attribuitur hic esse ultimum actui voluntatis, et propterea esse mensuram aliorum, non ut excludit visionem in patria, sed ut claudens illam in se. Ita ut totalis adhaesio ad Deum, cuius una pars actus voluntatis, ex una sumatur parte, scilicet ex parte finis; reliqua ex parte eius quod est ad finem. Totum enim illud, et singulae eius partes, quia sunt consecutio ultimi finis, sine mensura et modo appetendum est. ita quod quanto plus, tanto melius: reliqua mensurata oportet esse.

Et haec dicta sint ne putes verba Auctoris sibi ipsi contrariari: sed cognoscas quod, cum ex pluribus integretur consecutio ultimi finis, qui Deus est, scilicet actu intellectus et voluntatis, illius tantum partis Auctor meminit explicitè quae praesenti servit proposito.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM SIT MAGIS MERITORIUM DILIGERE INIMICUM QUAM AMICUM

III *Sent.*, diet. xxx, art. 3; art. 4, ad 3; *De Virtut.*, qu. 11, art. 8.

SEPTIMUM SIC PROCEditUR. VidetUT qUôd
nîer,tor'Lini diligere inimicum
9uam amicum. Dicitur enim Matth. v *
diligitis e0s qUi ros diligunt, quam
merccdem habebitis? Diligere ergo amicum non
meretur merccdem. Sed diligere inimicum me-
rctur merccdem, ut ibidem * ostenditur. Ergo
magis est meritorium diligere inimicos quam di-
ligere · amicos.
2. Praeterea, tanto aliquid est magis merito-
rium quanto ex maiori caritate procedit. Sed di-
ligere mimicum est *perfectorum filiorum Dei*, ut
* Cap. utm. Augustinus dicit, in *Enchirid*, * diligere autem
r amicum est etiam caritatis imperfectae Ergo
maioris meriti est diligere inimicum quam dili-
gere τ amicum.
3. Praeterea, ubi est maior conatus ad bo-
num, ibi videtur esse maius meritum: quia *unus-*
quisque propriam merccdem accipiet secundum
• vw. u. *suum laborem*, ut dicitur I *Cor*, in *. Sed maiori
conatu indiget homo ad hoc quod diligat inimi-
cum quam ad hoc quod diligat amicum: quia
difficilius est. Ergo videtur quod diligere inimi-
cum sit magis meritorium quam diligere amicum.
Sed contra est quia illud quod est melius est
magis meritorium. Sed melius est diligere ami-
cum : quia melius est diligere meliorem ; amicus
autem, qui amat, est melior quam inimicus, qui
odit. Ergo diligere amicum est magis meritorium
quam diligere inimicum.
Respondeo dicendum quod ratio diligendi pro-
*Qo. xxv, art. t. ximum cx caritate Deus est. sicut supra * dictum
est. Cum ergo quaeritur quid sit melius, vel ma-
gis meritorium, utrum diligere amicum vel ini-
micum, dupliciter istae dilectiones comparari pos-
sunt: uno modo, ex parte proximi qui diligitur:
alio modo, ex parte rationis propter quam dili-
gitur. Primo quidem modo dilectio amici prae-

eminet dilectioni inimici. Quia amicus et melior
est et magis coniunctus; unde est materia magis
conveniens dilectioni ; et propter hoc actus dile-
ctionis super hanc materiam transiens melior est.
Unde et eius oppositum est deterius: peius enim
est odire amicum quam inimicum.
Secundo autem modo dilectio inimici praeemi-
net. propter duo. Primo quidem, quia dilectionis
amici potest esse alia ratio quam Deus: sed di-
lectionis inimici solus Deus est ratio. – Secundo
quia, supposito e quod ulerque propter Deum di-
ligatur, fortior ostenditur esse Dei dilectio quae
animum hominis ad remotiora extendit, scilicet
usque ad dilectionem inimicorum: sicut virtus
ignis tanto ostenditur esse fortior quanto ad re-
motiora diffundit suum calorem. Tanto etiam ·
ostenditur divina dilectio esse fortior quanto pro-
pter ipsam difficiliora implemus: sicut et virtus
ignis tanto est fortior quanto comburere potest
materiam minus combustibilem.
Sed sicut idem ignis in propinquiora fortius
agit quam in remotiora, ita etiam caritas ferven-
tius diligit coniunctos quam remotos. Et quan-
tum ad hoc dilectio amicorum, secundum se
considerata, est ferventior et melior quam dile-
ctio inimicorum.
Ad primum ergo dicendum quod verbum Do-
mini est per se imelligendum. Tunc enim dilectio
amicorum apud Deum merccdem non habet, jfl
quando propter hoc solum amantur quia amici
sunt :: et hoc videtur accidere quando sic aman-
tur amici quod inimici non diliguntur. Est tamen
meritoria amicorum dilectio si propter Deum di-
ligantur, et non solum quia amici sunt. C
Ad alia palet responsio per ea quae dicta sunt
Nam duae rationes sequentes procedunt ex parte
rationis diligendi; ultima * vero cx parte eorum
qui y diliguntur. ,

3) *diligere*, – Om. PDGx
3) *imperfectae*. – *perfectae* BDEFHLPACKx et h.
y) *diligere*. – Om. PDGnxr.
3) *supposito*. – *praesupposito* Γ.
t) *etiam*. – *ergo* Pa.
ç) *sunt*. – Om. Pa.
η) *qui*. – *quae* PDEFGHILaK et a.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo septimo dubium ex Durando., in HI *Sent.*,
dist. xxx, qu, ult., occurrit, an diligere, celeris paribus, ami-
cum, sit magis meritorium quam diligere inimicum. Ipse si-
quidem tripliciter probare nititur quod dilectio inimici est
magis meritoria. Primo, quia dilectio inimici ex natura ope-
ris exigit maiorem conatum: quia est difficilior secundum sc.
Secundo, quia lota ratio dilectionis inimici est caritas:
non autem tota ratio dilectionis amici.
Tertio, quia dilectio inimici includit dilectionem amici,
ut patet. Ergo melior.
II. Ad hoc dicendum est, secundum Auctoris doctrinam,
quod, ceteris paribus, dilectio amici est melior et magis
meritoria. Et per se ac essentialis ratio est quia obicctum
in tali dilectione est melius et magis coniunctum: ita quod
est et Deu propinquius, quia melius; et diligenti propin-

quius, quia magis coniunctum; ac per hoc utrique dile-
ctionis caritahvac mensurae conformius. Constat autem
quod actus habens materiam per se magis consonam, ce-
teris paribus, esi melior. Et quoniam esse meritorium sim-
pliciter apud Deum consequitur maiorem bonitatem sim-
pliciter (quidquid sit de merito respectu huius), ideo optime
valet sequela: Actus caritatis est simpliciter melior, Ergo
magis meritorius simpliciter. – Et nihil officit sive sit magis
debitus sive non, ut Durandus fingit ♦. Dilectio siquidem * Rd.
nostra erga Deum eit maxime debita et non propterea
perdit rationem meritorii et magis meritorii. Sed ille de-
ceptus est declinans a merito ad meritum ab hoc.-Et rursus
debuìt considerare quod non est sermo de bono et meliori
in communi, sed de bono et meliori secundum caritatem.
Ad primam ergo obicctioncm in oppositum dicitur, cum

An. h, «d jj. Auctore in responsione nd ultimum huius quaestionis * quod cum duo concurrant ad virtutem, bonum ct difficile, *plus facit ad rationem virtuosi actus bonum quam difficile*. Et propterca non quanto difficilior cx natura operis, nisi etiam sit melior, netus iudientur simpliciter magis meritorius. Et propterca, licet dilectio inimici sit difficilior, non tamen est magis meritoria. Sicut etiam dilectio proximi est magis difficilis quum dilectio Dei, cum sit naturalis-simil: non tamen est magis meritoria.

Ad secundum dicitur quod receditur nb hypothesi. Nam quaestio est, *ceteris paribus*. Modo, cetera non sunt paria nisi ponatur cx caritate pariter anticum ct inimicum diligi, sic quod quuncumque alia ratio diligendi non consideretur.

Ati tertium dicitur quod ratio illa infert oppositum in-

tenti. Quoniam dilectio inimici ut quatuor supponit eandem caritatem diligere amicum plus quam ut quatuor quoniam eadem curitas magis tendit in obiectum propinquius quam remotum. Cum ergo dicitur, *Dilectio inimici- includit dilectionem amici*, distinguendum est dc dilectione habituali vel actuali amici. Nam si dc habituali est sermo, \crum assumitur, sed oppositum concluditur, ut deductum est: quin eadem caritas magis tendit in propinquum quam remotum. Et propterca neganda est sequela. Quoniam non includit illam gradualiter ct aliquid addit: sed includit illam ut communem cautam sui ct dilectionis amici. – Si vero dc dilectione actuali amici est sermo, falsum manifeste assumitur. Non enim in actu quo diligo Ioannem inimicum clauditur actus quo diligo Petrum amicum.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM SIT MAGIS MERITORIUM DILIGERE PROXIMUM QUAM DILIGERE DEUM

Hi Sent., dlsL xxx. in. 4.

¶jȳÆgJf 0 OCTAVUM s,c proceditur. Aridetur quod magis sll mcr*tor*um diligere proximum quam diligere Deum. Illud enim videtur esse magis meritorium quod Apostolus magis elegit. Sed Apostolus praelegit dilectionem proximi dilectioni Dei: secundum illud *adRom.* ¶x *Optabam anathema esse a Christo pro fratribus meis*. Ergo magis est meritorium diligere proximum quam diligere Deum.

2. Praeterea, minus videtur esse meritorium aliquo modo diligere amicum. ut dictum est ¶. Sed Deus maxime est amicus, qui 3 *prior dilexit* nor, ut dicitur l Ioan, iv ♦ Ergo diligere eum videtur esse minus meritorium.

3. Praeterea, illud quod est difficilius videtur esse virtuosius et magis meritorium: quia *virtus circa difficile et bonum*, ut dicitur in II *Ethic*. Sed facilius est diligere Deum quam proximum: tum quia naturaliter omnia Deum diligunt; tum quia in Deo nihil occurrit quod non sit diligendum, quod circa proximum non contingit. Ergo magis est meritorium diligere proximum quam diligere Deum.

Sed contra, propter quod unumquodque, illud p magis. Sed dilectio proximi non est meritoria nisi propter hoc quod proximus diligitur propter Deum. Ergo dilectio Dei est magis meritoria quam dilectio proximi.

Respondeo dicendum quod comparatio ista potest intelligi dupliciter. Uno modo, ut seorsum consideretur utrumque dilectio. Et tunc non est dubium quod dilectio Dei est magis meritoria: debetur enim ei merces propter scipsam, quia ultima merces est frui Deo, in quem tendit divinae dilectionis motus. Unde ct diligenti Deum merces promittitur, Ioan, xiv ♦ *Si quis diligit me, diligitur a Patre meo, ct manifestabo ei meipsum*.

Alio modo potest attendi ista τ comparatio ut dilectio Dei accipiat secundum quod solus diligitur; dilectio autem proximi accipiat secundum quod proximus diligitur propter Deum. Et sic dilectio proximi includet l dilectionem Dei: sed dilectio Dei non includet dilectionem proximi. Unde erit comparatio dilectionis Dei perfectae, quae extendit se etiam ad proximum, ad dilectionem Dei insufficientem cl imperfectam: quia *hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum* ¶. Et in hoc sensu dilectio proximi praeeminet.

Ad primum ergo dicendum quod secundum unam Glossae expositionem *, hoc Apostolus tunc non optabat quando erat in statu gratiae, ut scilicet separaretur a Christo pro fratribus suis: sed hoc optaverat quando erat in statu infidelitatis. Unde in hoc non est imitandus.

Vel potest dici, sicut dicit Chrysostomus, in libro *de Compunct.*, * quod per hoc non ostenditur quod Apostolus plus diligeret proximum quam Deum: sed quod plus diligebat ¶ Deum quam seipsum. Volebat enim ad tempus privari fruitione divina, quod pertinet ad dilectionem sui. ad hoc quod honor Dei procuraretur in proximis, quod pertinet ad dilectionem Dei.

Ad secundum dicendum quod dilectio amici pro tanto est quandoque minus meritoria quia amicus diligitur propter seipsum. et ita deficit a vera ratione amicitiae caritatis, quae Deus est. Et ideo quod Deus diligatur propter seipsum non dimi-nuit meritum, sed hoc constituit totam meriti rationem.

Ad tertium dicendum quod plus facit ad rationem meriti cl virtutis bonum quam difficile. Unde non oportet quod omne difficilius sit magis meritorium: sed quod sic est difficilius ut etiam sit melius.

e) *qui.* – *quoniam* G, *quia* CDn. – Pro *tum. Deum* PDGa. *Pi illud.* – et *illud* G, «f ct *illud* l, *tale ct illud* K.
γ) *Uta.* – *ipta* Pj ct codice».
4) *includet.* – *includit* PDIIIr, *includitur* B; altero loco *ftcluda* PDGIIpC et r; *dilectio* ct *non om.* a.
i t) *diligebat.* – *diligeret* P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo responsio ad tertium commendanda est memoriae: quia pluries oportet ea uti. Nihilque aliud scribendum occurrit.

QUAESTIO VIGESIMAOCTAVA
DE GAUDIO

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de effectibus consequentibus actum caritatis principalem, qui est dilectio * Et primo, de effectibus interioribus; secundo, de exterioribus * Circa primum tria consideranda sunt: primo, de gaudio; secundo, de pace * tertio, de misericordia

Circa primum quaeruntur quatuor.
Primo: utrum gaudium sit effectus caritatis.
Secundo: utrum huiusmodi gaudium compatiatur secum tristitiam.
Tertio: utrum istud gaudium possit esse plenum.
Quarto: utrum sit virtus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM GAUDIUM SIT EFFECTUS CARITATIS IN NOBIS

*

Infra, qu. xxxr, art. α; f. III°, qu. lxx, an. 3; /) r x/woh. /V-arc^f. Gvri/. etc, Prolog.; // Galal., cap. v, lest. n.

n primum sic proceditur. Videtur quod gaudium non sit effectus caritatis in nobis. Ex absentia enim rei amatae sequitur tristitia quam gaudium.

Sed Deus, quem per caritatem diligimus, est nobis absens, quando in hac vita vivimus: *quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino*, ut dicitur II *ad Cor.* v * Ergo caritas in nobis magis causat tristitiam quam gaudium.

2. Praeterea, per caritatem maxime meremur beatitudinem. Sed inter ea per quae beatitudinem meremur ponitur luctus, qui ad tristitiam pertinet: secundum illud Matth. v * *Beati qui lugent, quoniam consolabuntur*. Ergo magis est effectus caritatis tristitia quam gaudium.

3. Praeterea, caritas est virtus distincta a spe, ut ex supradictis * palet. Sed gaudium causatur ex spe: secundum illud *Rom.* xn * *Spe gaudentes*. Non ergo causatur ex caritate.

Sed contra est quia, sicut dicitur *Rom.* xxi *caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*. Sed gaudium in nobis causatur ex Spiritu Sancto: secundum illud *Rom.* xiv ♦ *Non est regnum Dei esca et potus, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu Sancto*. Ergo caritas est causa gaudii.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, cum de passionibus ageretur, ex amore procedit et gaudium et tristitia, sed contrario modo. Gaudium enim ex amore causatur vel propter praesentiam boni amati; vel etiam propter hoc quod ipsi bono amato proprium bonum inest et conservatur. Et hoc secundum α maxime pertinet ad amorem benevolentiae, per quem aliquis gaudet de amico prospere se habente, etiam si sit absens. – E contrario autem ex amore sequitur

tristitia vel propter absentiam amati; vel propter hoc quod t cui volumus bonum suo bono privatur, aut aliquo malo * deprimitur.

Caritas autem est amor Dei, cuius bonum immutabile est: quia ipse est sua bonitas. Et ex hoc ipso quod amatur est in amante per nobilissimum sui δ effectum: secundum illud I Ioan, iv ∙: *Qui manet in caritate, in Deo manet et Deus in eo*. Et ideo spirituale gaudium, quod de Deo habetur, ex caritate causatur.

Ad primum ergo dicendum quod quandiu sumus in corpore dicimur peregrinari a Domino, in comparatione ad illam praesentiam qua quibusdam est praesens per speciei ∙ visionem: unde et Apostolus subdit ibidem * *Per fidem enim am- bulamus, ei non per speciem*. Est autem praesens etiam se amantibus ζ etiam in hac vita per gratiae inhabitationem.

Ad secundum dicendum quod luctus qui beatitudinem meretur est de his quae sunt beatitudini contraria. Unde eiusdem rationis est quod talis luctus ex caritate causetur, et gaudium r spirituale de Deo: quia eiusdem rationis est gaudere de aliquo bono et tristari de his quae ei repugnant.

Ad tertium dicendum quod de Deo potest esse spirituale gaudium dupliciterl: uno modo, secundum quod gaudemus de bono divino in se considerato; alio modo, secundum quod gaudemus de bono divino prout a nobis participatur. Primum autem gaudium melius est: et hoc procedit principaliter ex caritate. Sed secundum gaudium procedit etiam ex spe, per quam expectamus divini boni fruitionem. – Quamvis etiam ipsa fruitio, vel perfecta vel imperfecta, secundum mensuram caritatis obtineatur.

a) hoc secundum. – secundum hac Pa.
β) hoc quod. – quo./ AEFILpC» hoc quod amatus D, amatum quod I, hoc quod amatum Pij.
γ) malo. – modo AGHLpCiu
s) sui. – tuum Pa.

1) speciei. – spei PHp». (quae quidem est per praesentis) spei G.
ζ) se amantibus. – seminantibus ABEPKl.pkk.
η) gaudium. – tale gaudium i'4.
θ) dupliciter. – duplex ABCDEF(H<)!L,

* Cf. qu. xxm, lutoJ.
• qu. xxxi.

u. xxii
>1. xxi.

• Ver», 6.

• Qu. 8. «rt. 6.

• Ver», u.

• Verv 17.

* 1. qu. XX
art. 3: qo. kx
an. i. ad I; qu.
xxvii, <ft. 5, ad
ffgg

CominentftVlft Cardinalis Caictanl

is aniculis hoc solum scribendum occurrit, iuxta primum articulum, quod caritas, ex hoc quod est amor Dei, park gaudium secundum utramque rationem, scilicet amicitiae et concupiscentiae, seu de ipso Deo in se et de praesentia eius. Nam ex natura rei amatae, scilicet Dei, habet quod non nisi gaudere possit de bono divino; quia bono divino nihil damni accidere potest, sed semper optimum et immutabile, ac per hoc semper materia gaudii est apud amantem. Et ex natura talis amoris Dei qualem significat caritas, habet quod Deum praesentem faciat amanti secundum nobilissimum effectum, ipsum scilicet gratiam et caritatem elevantem creaturam in deitatis consortium. Et propter huiusmodi praesentiam amati parit etiam gaudium magnum. Sed primum est maius et essentialius caritati:

quia est de Deo in se directe. – Augetur quoque primum gaudium ex materia secundi, scilicet tali praesentia Dei in anima: dum in sanctificationem divini Nominis, in regnum Dei, in voluntatis divinae expletionem retorquetur. Haec enim, tam in se quam in proximo, maxime materia gaudii explentis desiderium amantis Deum sunt: sicut bonum divinum in seipso aut materia gaudii complentis amorem complacentiae Dei. Hoc enim non desiderat caritas, »cd amat, et complacet ei: illa vero desiderat, quia esse et non esse possunt. – Caritas ergo, ut sic, fucit gaudium his modis. Quomodo nutem faciat etiam gaudium ex communi ratione qua est amor focicn amatum in amante et e converso, ex communibus dictis in praecedenti Libro · sumere ·Qa.xt't** ,rt potes et applicare·

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM GAUDIUM SPIRITUALE QUOD EX CARITATE CAUSATUR
RECIPIAT ADMIXTIONEM TRISTITIAE

ad secundum sic proceditur. Videtur quod gaudium spirituale quod ex caritate causatur recipiat admixtionem tristitiae. Congaudere enim bonis proximi ad caritatem pertinet: secundum illud I ad Cor. x m Caritas non gaudet super iniquitate, congraudet autem veritati. Sed hoc gaudium recipit permixtionem tristitiae: secundum illud Rom. xn ♦ Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Ergo gaudium spirituale caritatis admixtionem tristitiae patitur.

• Ver». ij·

• V<r ij·

• Hom. XXXIV
ia firan/

2. Praeterea, poenitentia, sicut dicit Gregorius *, est anteacta mala flere, et flenda iterum non committere. Sed vera poenitentia non est sine caritate. Ergo gaudium caritatis habet tristitiae admixtionem. 3. Praeterea, ex caritate contingit quod aliquis desiderat esse cum Christo: secundum illud Philipp. i * Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo. Sed ex isto desiderio sequitur in homine quaedam tristitia: secundum illud Psalm. * Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est! Ergo gaudium caritatis recipit admixtionem tristitiae. Sed contra est quod gaudium caritatis est gaudium de divina sapientia. Sed huiusmodi gaudium non habet permixtionem tristitiae: secundum illud Sap. vii * Non habet amaritudinem conversatio illius. Ergo gaudium caritatis non patitur permixtionem tristitiae.

Respondeo dicendum quod ex caritate causatur duplex gaudium de Deo. sicut supra * dictum est. Unum quidem principale, quod est proprium caritatis, quo a scilicet gaudemus de bono divino

secundum se considerato. Et tale gaudium caritatis permixtionem tristitiae non patitur: sicut nec illud bonum de quo gaudetur potest aliquam mali admixtionem habere. Et ideo Apostolus dicit, ad Philipp, iv *: Gaudete in Domino semper. Aliud autem est gaudium caritatis quo gaudet quis de bono divino secundum quod participatur a nobis. Haec autem participatio potest impediri per aliquod ? contrarium. Et ideo ex hac parte gaudium caritatis potest habere permixtionem tristitiae: prout scilicet aliquis tristatur de eo quod repugnat participationi divini boni vel in nobis vel in proximis, quos tanquam nosipsos diligimus.

' v<K *

?

Ad primum ergo dicendum quod fletus proximi non est nisi de aliquo malo. Omne autem malum importat defectum participationis summi boni. Et ideo intantum caritas facit condolere proximo inquantum participatio divini boni in eo impeditur. Ad secundum dicendum quod peccata dividunt inter nos et Deum, ut dicitur Isaiae lix *. Et ideo haec est ratio dolendi de peccatis praeteritis nostris, vel etiam aliorum, inquantum per ea impedimur a participatione divini boni. Ad tertium dicendum quod, quamvis in incolalu huius miseriae aliquo modo participemus divinum bonum per cognitionem et amorem, tamen huius vitae miseria impedit a perfecta participatione divini boni, qualis erit in patria. Et ideo haec etiam v tristitia qua quis luget de dilatione gloriae pertinet ad impedimentum participationis divini boni.

T

s) ψMO. – quod ABEFIKLpCa, quia H, per quod n, fecundum (Killed) quod G, uro, et pm gaudemut, gaudere D.

p) aliquod. – aliud RpC.
y) etiam. – Om, PG.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SPIRITUALE GAUDIUM QUOD EX CARITATE CAUSATUR POSSIT IN NOBIS IMPLERI.

/n foan., cap. iv, lcet. n.

tertium sic proceditur. Videtur quod spirituale gaudium quod ex caritate causatur non possit in nobis impleri. Quantum enim maius gaudium de Deo habemus, tanto gaudium eius in nobis magis impletur. Sed nunquam possumus tantum de Deo gaudere quantum dignum est ut de eo gaudeatur: quia semper bonitas eius, quae est infinita, excedit gaudium creaturae, quod est finitum. Ergo gaudium de Deo nunquam potest impleri.

2. Praeterea, illud quod est impletum non potest esse maius. Sed gaudium etiam beatorum potest esse maius: quia unius gaudium est maius quam alterius. Ergo gaudium de Deo non potest in creatura impleri.

3. Praeterea, nihil aliud videtur esse comprehensio quam cognitionis plenitudo. Sed sicut vis cognoscitiva creaturae est finita, ita et vis appetitiva eiusdem. Cum ergo Deus non possit ab aliqua creatura comprehendi, videtur quod non possit alicuius creaturae gaudium de Deo impleri.

vm. n. Sed contra est quod Dominus discipulis dixit, Ioan, xv * *Gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur.*

« Respondeo dicendum quod plenitudo gaudii potest intelligi dupliciter. Uno modo, ex parte rei de qua gaudetur: ut scilicet tantum gaudeatur de ea quantum est dignum de ea gauderi. Et sic solum Dei gaudium est plenum de seipso: quia gaudium eius « est infinitum, et hoc est condignum infinitae bonitati Dei; cuiuslibet autem creaturae gaudium oportet esse finitum.

•pti^qu.ov, Alio modo potest intelligi plenitudo gaudii ex parte gaudentis. Gaudium autem comparatur ad desiderium sicut quies ad motum; ut supra * dictum est. cum de passionibus ageretur. Est autem quies plena cum nihil restat de motu. Unde tunc est gaudium plenum quando iam nihil desiderandum restat. Quandiu autem in hoc mundo sumus, non quiescit ? in nobis desiderii motus: quia adhuc restat quod Deo magis appropinquamus per gratiam, ut ex supradictis * patet. Sed

β art. 4. 7.

quando iam ad beatitudinem perlectam perventum fuerit, nihil desiderandum restabit: quia ibi erit plena Dei fruitio, in qua homo obtinebit quidquid etiam circa alia bona desideravit T, secundum illud Psalm. * *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Et ideo quiescet desiderium non solum quo desideramus Deum, sed etiam erit omnium desideriorum quies. Unde gaudium beatorum est perfecte plenum, et etiam superplenum: quia plus obtinebunt quam desiderare suffecerint; *non enim in cor hominis ascendit quae praeparavit Deus diligentibus sc*, ut dicitur *ad Cor.* n * Et hinc λ est quod dicitur Luc. vi ** *Mensuram bonam et supereffluentem dabunt in sinus vestros.* Quia tamen nulla creatura est λ capax gaudii de Deo ei condigni, inde est quod illud gaudium omnino plenum non capitur ζ in homine, sed potius homo intrat in ipsum: secundum illud Matth. xxv * *Intra in gaudium Domini*

τ N.ω.κπ.\$, ·vm. § / / * y ·v«π.

An primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de plenitudine gaudii ex parte rei de qua gaudetur.

9'

Ad secundum dicendum quod cum perventum fuerit ad beatitudinem, unusquisque attinget terminum sibi praefixum ex praedestinatione divina. nec restabit ulterius aliquid quo tendatur: quamvis in illa terminatione unus perveniat ad maiorem propinquitatem Dei, alius ad minorem. Et ideo uniuscuiusque gaudium erit plenum ex parte gaudentis: quia uniuscuiusque desiderium plene quictabitur. Erit tamen gaudium unius maius quam alterius, propter pleniorum participationem divinae beatitudinis.

«JM \ I

An tertium dicendum quod comprehensio importat plenitudinem cognitionis ex parte rei cognitae: ut scilicet tantum cognoscatur res quantum cognosci potest. Habet tamen etiam cognitio aliquam plenitudinem ex parte cognoscentis, sicut et de gaudio dictum est ♦ Unde et Apostolus *lampuii* dicit, *ad Coloss.* 1 * *Impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia et intellectu spirituali.*

·v«.>

ⓐ) *cuius*. — *Dei* Pu.

ii) *quiescit*. — *cessat* Pu.

γ) *desideravit*. — *desideraverit* PCa.

ⓐ) *hinc*. — *hoc* PHux. — *Pro sinus vestros, sinos vestros* ed. a, *sinunt vestrum* P.

1) *tamen... est*. — *eunt... est* cd. u. *cum... sit* P.

ζ) *capitur*. — *capit* ABCDEIpKK, *rapit* F, *cadit* G.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM GAUDIUM SIT VIRTUS

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod gaudium sit virtus. Vitium enim contrahitur a vitio. Sed tristitia ponitur vitium: ut patet de acedia et de invidia. Ergo etiam gaudium debet poni virtus.

2. Praeterea, sicut amor et spes sunt pas-

siones quaedam quarum obiectum est bonum, ita et gaudium. Sed amor et spes ponuntur virtutes. Ergo et gaudium debet poni virtus.

3. Praeterea, praecepta legis dantur de rebus virtutum. Sed praecipitur nobis quod de Deo gaudeamus: secundum illud *ad Dhilipp.* iv ♦

Gaudete in Domino semper Ergo gaudium est virtus.

Sed contra est quod neque connumeratur inter virtutes theologicas, neque inter virtutes morales, neque inter virtutes intellectuales, ut ex supradictis * patet.

Respondeo dicendum quod virtus, sicut supra * habitum est, est habitus quidam operativus; et ideo secundum propriam rationem habet inclinationem ad aliquem actum. Est autem contingens ex uno habitu plures actus eiusdem rationis ordinatos provenire, quorum unus sequatur ex altero *. Et quia posteriores actus non procedunt ab habitu virtutis nisi per actum priorem, inde est quod vinus non definitur nec denominatur nisi ab actu priori, quamvis etiam alii actus ab ea consequantur. Manifestum est autem ex his quae supra * de passionibus dicta sunt, quod amor est prima affectio appetitivae potentiae, ex qua sequitur et desiderium et gaudium. Et ideo habitus virtutis idem est qui inclinat ad diligendum, et ad desiderandum bonum dilectum, et ad gaudendum de eo e. Sed quia dilectio inter hos actus est prior, inde est quod virtus non denominatur a gaudio nec a desiderio, sed a

dilectione, et dicitur caritas. Sic ergo gaudium non est aliqua virtus a caritate distincta, sed est quidam caritatis actus sive effectus. Et propter hoc connumeratur inter fructus, ut patet *Gal. v* ♦

Ad primum ergo dicendum quod tristitia quae est vitium causatur ex inordinato amore sui, quod non est aliquod speciale vitium, sed quaedam generalis radix vitiorum, ut supra * dictum est. Et ideo oportuit tristitias quasdam particulares ponere specialia vitia: quia non derivantur ab aliquo speciali vitio, sed a generali. Sed amor Dei ponitur specialis virtus, quae est caritas, ad quam reducitur gaudium ?, ut dictum est ♦ sicut . In c<^f. proprius actus eius.

Ad secundum dicendum quod spes consequitur ex amore sicut et gaudium: sed spes addit ex parte obiccti quandam specialem rationem, scilicet arduum et possibile adipisci; ei ideo ponitur specialis virtus. Sed gaudium ex parte obiccti nullam rationem specialem addit supra amorem quae possit causare specialem virtutem.

Ad tertium dicendum quod intantum datur praeceptum legis de gaudio inquantum est actus caritatis; licet non sit primus actus eius.

• 其u.uwii, •A. >; qu. Ut. qa. utn, art. i. *1* IP\ qu.L», art. a.

• D. 57.

•I-11** qu.xxv. art. i. a. j: qu. 8i», art. 4-

3

a) eo, – Deo P.

l pj gauJiKin. – Om. BEFHKLpAC et kj.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto eiusdem quaestionis vigcsimaoctavac, in responsione ad primum, adverte quod dupliciter posset impediri quod tristitia non esset speciale aliquod vitium. Primo, si daretur aliquod speciale vitium circa amorem ad quem sequitur illa tristitia. Et hoc impedimentum in littera tollitur ex hoc quod amor sui, ex quo sequuntur quaedam specialia vitia tristitiae, non est speciale, sed generale vitium, et radix vitiorum. – Alio modo, si daretur aliquod speciale vitium circa odium boni eiusdem rationis

cum delectabili cui opponitur tristitia illa quae est speciale vilium. Tunc enim illud vitium circa odium haberet se ad tristitiam sicut caritatis virtus ad gaudium; sequitur enim tristitia ad odium sicut gaudium ad caritatem. Et licet in littera hoc impedimentum non explicetur, implicite tamen in primo impedimento dictum est: quia sunt impedimenta eiusdem rationis. Scilicet, si haberetur vitium speciale circa priorem actum eiusdem rationis, tunc tristitia non poneretur speciale vitium.

QUAESTIO VIGESIMANONA

DE PACE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Iotrod.

Deinde considerandum est de pace
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum pax sit idem quod concordia.

Secundo: utrum omnia appetant pacem.
Tertio: utrum pax sit effectus caritatis.
Quarto: utrum pax sit virtus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PAX SIT IDEM QUOD CONCORDIA

III Sent., din. χτνπ. qu. η, an. t, ad 6.

• Cip. XJH.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod
cm 9u°d concordia. Dicit enim
Augustinus. XIX *dc Civ. Dei* . quod
^*pax hominum est ordinata concordia.*
Sed non loquimur nunc nisi de pace hominum.
Ergo pax est idem quod concordia.

•S.Th. '€«. t.

2. Praeterea, concordia est quaedam unio
voluntatum. Sed ratio pacis in tali unione con-
sistit: dicit enim Dionysius, xi cap. *de Div.*
Nom. ♦ quod *pax est omnium unitira et consen-*
sus operative. Ergo pax est idem quod concordia.

• Ver». D•

3. Praeterea, quorum est idem oppositum,
et ipsa sunt idem. Sed idem opponitur concor-
diae et paci, scilicet dissensio: unde dicitur, | *ad*
Cor. xiv * *Non est dissensionis Deus, sed pacis.*
Ergo pax est idem quod concordia.

Ver». 33.

Sed contra est quod concordia potest esse
aliquorum impiorum in malo. Sed *nem est pax*
impiis› ut dicitur Isaiae xlviii * Ergo pax non
est idem quod concordia.

3

Respondeo dicendum quod pax includit con-
cordiam et aliquid addit. Unde ubicumque est
pax, ibi est concordia: non tamen ubicumque
est concordia, est pax 3. si nomen pacis proprie
sumatur. Concordia enim, proprie sumpta, est
ad alterum: inquantum scilicet diversorum cor-
dium voluntates simul in unum consensum con-
veniunt. Contingit etiam P unius hominis cor |

?

tendere in diversa: et hoc dupliciter. Uno qui-
dem modo, secundum diversas potentias appeti-
tivas: sicut appetitus sensitivus plerumque tendit
in contrarium rationalis appetitus, secundum illud
ad Gal.v Caro concupiscit adversus spiritum.
Alio modo, inquantum una et eadem vis appe-
titiva in diversa appetibilia tendit quae simul as-

- Ver., i;•

«) non tamen... pax. – et non c converso D; pro est pax» ibi est pax PEGHa.

p) etiam. – enim D, abrasa p».

y) quandiu. – tandiu H; non habet quod (id quod P) vult ad-
dunt PL.

3) utrique. – uterque cd. 4, utrisque P.

sequi non potest. Unde necesse est esse repu-
gnantiam motuum appetitus. Unio autem horum
motuum est quidem de ratione pacis: non enim
homo habet pacatum cor quandiu T, etsi habeat
aliquid quod vult, tamen adhuc restat ei aliquid
volendum quod simul habere non potest. Haec
autem unio non est de ratione concordiae. Unde
concordia importat unionem appetituum diver-
sorum appetentium: pax autem, supra hanc unio-
nem, importat etiam appetituum unius appetentis
unionem.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus lo-
quitur ibi de pace quae est unius hominis ad
aliud. Et hanc pacem dicit esse concordiam,
non quamlibet, sed *ordinatam*: ex eo scilicet
quod unus homo concordat cum alio secundum
illud quod utrique δ convenit. Si enim homo con-
cordet cum alio non spontanea voluntate, sed
quasi coactus umore alicuius mali imminantis \
talis concordia non est vere pax: quia non ser-
vatur ordo utriusque concordantis, sed pertur-
batur ab aliquo timorem inferente. Et propter
hoc praemittit quod *pax est tranquillitas ordinis.*
Quae quidem tranquillitas consistit in hoc quod
omnes motus appetitivi in uno homine conquie-
scunt.

Ad secundum dicendum quod, si homo simul cum
alio homine in idem consentiat, non tamen con-
sensus eius est omnino unitus ζ nisi etiam sibi
invicem omnes motus appetitivi eius sint con-
sentientes.

Ad tertium dicendum quod paci opponitur du-
plex dissensio: scilicet dissensio hominis ad se-
ipsum, et dissensio hominis ad alterum. Concor-
diae vero r opponitur haec sola secunda dissensio.

imminentis.- sibi imminens P. – Pro vere» vera PII. om. DI:
pro serratur, conservatur P«Q

ζ) unitus. – tibi unitus Pλ.

η) vero. – non AB. autem non cd. a. autem PDGsn, otn. EEIkpM
pro haec, nisi «A.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis vigesimacnonac adverte quod
Impotentia consequendi diversa appetibilia simul potest
intelligi dupliciter. Primo, ex parte appetibiliū, quia sci-

licet implicat contradictionem ea simul haberi: utpotc quod
sit hodie et cras simul. Alio modo, ex parte alicuius im-
pedimenti vel defectus, quia licet non repugnet illa simul

haberi, ego tamen non pouum illa timui habere: ut m deriderem sanitatem, pulchritudinem, divitius ct alia huiusmodi, et deficiunt mihi, etc. Littera non primo, sed secundo modo inteHigendn est. Consistit enim pax in unione appetibilium possibilium simpliciter, n quorum consecutione appetitus deficit.

In eodem primo articulo, in responsione «d primum, vide quod ad pacem unius cum altero requiruntur, ex

Augustino, duo: scilicet concordia; et ordo utriusque concordantis, quo uterque in suis imperturbatus maneat. Et propterea si vi aut metu fiat concordia, non est pax. Et ideo vulgo dicitur: *pax, sed mala voluntas!* quoniam est tunc concordia contra id quod homo magis vellet, ac per hoc restat voluntas ad frangendam pacem cui consentit ut perveniat ad id quod magis vellet.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM OMNIA APPETANT PACEM

IV *Sent.*, di»t. xtix, qu. I, ft. 3, qu 4; ZX qu. xxn, «rt. 1, «d o; Je />»r. A'oiii.. ap. xi, lect. tu.

•Op.xi -S.Tb
kct. I

S d secundum sic proceditur. Videtur quod non omnia appetant pacem. Pax enim, secundum Dionysium*, est *unitina consensus*. Sed in his quae cognitione carent non potest uniri 3 consensus. Ergo huiusmodi pacem appetere non possunt.

2. Praeterea, appetitus non fertur simul ud contraria. Sed multi sunt appetentes bella et dissensiones. Ergo non omnes appetunt pacem.

• y«r M.

3. Praeterea, solum bonum est appetibile. Sed quaedam pax videtur esse mala: alioquin Dominus non diceret, Matth. x *Non reni mittere pacem*. Ergo non omnia pacem appetunt.

• Veru 4%

4. Praeterea, illud quod omnia appetunt videtur esse summum bonum, quod est ultimus finis. Sed pax non est huiusmodi: quia etiam in statu viae habetur; alioquin frustra Dominus mandaret. Mare, ix ‘: *Pacem habete inter nos*. Ergo non omnia pacem appetunt.

• Cap. xii.

• S Th. I-Ct. ...

Sed contra est quod Augustinus dicit, XIX *de Civ. Dei* ♦ quod omnia pacem appetunt. Et idem etiam dicit Dionysius, xi cap. *de Dir. Nom.* *

β

• Art. prucoJ.

Respondeo dicendum quod ex hoc ipso quod homo aliquid appetit, consequens est ipsum appetere eius quod appetit assecutionem, et per consequens remotionum eorum quae consecutionem ? impedire possunt. Potest autem impediri assecutio boni desiderati per contrarium appetitum vel sui ipsius vel alterius: et utrumque tollitur per pacem, sicut supra ♦ dictum est. Et ideo ncesse est quod omne appetens appetat pacem: inquantum scilicet omne appetens appetit tranquille ct sine impedimento pervenire ad id quod appetit, in quo consistit ratio pacis, quam Augustinus definit ♦ *tranquillitatem ordinis*.

* toc. df., ap. «n.

• Loc. ca.

Ad primum ergo dicendum quod pax importat unionem non solum appetitus intellectualis seu rationalis aut animalis, ad quos potest pertinere consensus, sed etiam appetitus naturalis. Et ideo Dionysius dicit * quod *pax est operatira et consensus et connaturahtatis*: ut in consensu im-

portetur unio appetituum ex cognitione procedentium; per connaturalitatem vero importaturT i unio appetituum naturalium.

Ad secundum dicendum quod illi etiam qui bella quaerunt et dissensiones non desiderant nisi pacem, quam se habere non aestimant. Ut enim dictum ęst non est pax si quis cum alio concordet contra id quod ipse magis vellet. Et ideo homines quaerunt hanc concordiam rumpere bellando, tanquam defectum pacis habentem, ut ad pacem perveniant in qua nihil eorum voluntati repugnet. Et propter hoc omnes bellantes quaerunt per bella ad pacem aliquam pervenire perfectiorem quam prius habent.

Ad tertium dicendum quod, quia ' pax consistit in quietatione ct unione appetitus; sicut autem appetitus potest esse vel boni ęmpliciter vel boni apparentis, ita etiam et pax potest esse ct vera ct apparens: vera quidem pax non potest esse nisi circa appetitum veri boni; quia omne malum, etsi secundum aliquid appareat bonum, unde ex aliqua parte appetitum quietet. habet tamen multos defectus, cx quibus appetitus remanet inquietus et perturbatus. Unde pax vera non potest esse nisi m bonis et bonorum. Pax autem quae malorum est, est pax apparens et non vera. Unde dicitur Sap. xiv * *In magno virentes inscientiae bello, tot et tanta : mala pacem arbitrali sunt*.

Ad quartum dicendum quod, cum vera pax non sit nisi dc bono, sicut dupliciter habetur verum bonum, scilicet perlecte ct imperfecte, ita est duplex pax vera. Una quidem r perfecta, quae consistit in perfecta fruitione summi boni, per quam omnes appetitus uniuntur quictati in uno. Et hic est ultimus finis creaturae rationalis: secundum illud Psalm. * *Qui posuit fines tuos pacem*. - Alia vero ° est pax imperfecta, quae habetur in hoc mundo. Quia etsi principalis animae motus quiescat in Deo, sunt tamen aliqua repugnantia et intus et extra quae perturbant hanc pacem.

vel boni simpliciter. – ximpificiter P4.

o tanta. – tam mapua P; iua» pro arbitrati xunt, appellant.

rj mil» ęniJe». – quaeJam Pλ

•/ Aha »vro. – Erpo non Erpo FpM, -4/ú PCIIu, om. E.

a) uniri. – mentiri BFpAx, «if ĩ, vinciri L.

p) oanxeculioium. – axiccutioncm P.

γ) importatur. – importetur PC.

o) quia. – Om. I'CHLkbb.

tes, omnes huiusmodi actus ab una virtute procedunt, nec habent singuli singulas virtutes a quibus procedant. Ut patet in rebus corporalibus: quia enim ignis calefaciendo liquefacit et rarefacit, non est in igne alia virtus liquefactiva et alia rarefactiva, sed omnes actus hos operatur ignis per unam suam virtutem calefactivam. Cum igitur pax causetur ex caritate secundum ipsam rationem dilectionis Dei et proximi, ut ostensum est ., non est alia virtus cuius pax sit proprius actus nisi caritas: sicut et de gaudio dictum est .*

Ad primum ergo dicendum quod ideo praec-

pium datur de pace habenda, quia est actus caritatis. Et propter hoc etiam est actus meritorius. Et ideo ponitur inter beatitudines, quae sunt actus virtutis perfectae, ut supra . dictum est. Ponitur etiam inter fructus ♦ inquantum est quoddam finale bonum spiritualem dulcedinem habens.

Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum quod uni virtuti multa vitia opponuntur, secundum diversos actus eius. Et secundum hoc caritati non solum opponitur odium, ratione actus dilectionis; sed etiam acedia vel invidia, ratione gaudii; et dissensio, ratione pacis.

»I>IP>uK,
»rt t, j.
• a. IMX, qu.
tXX, «rt. j.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto, omissis secundo et unio, nota quod cum dicitur quod pax est actus caritatis, potius causalis quam formalis propositio est. Pax namque significare formaliter videtur perfectionem consequentem actum caritatis quo Deus proximusque amatur. Et quia perfectio illa non est res absoluta distincta ab actu caritatis, sed est vel ipse

actus ut uniens appetitiones in unum, vel proprietas relativa consequens ipsum; - et hoc magis videtur verum; et consonat fundamento, scilicet unioni appetituum; et auctoritati Augustini XIX *de Cfr. Dei* ., scilicet quod est *tranquilhtas ordinis*: - secundum hoc pax est actus caritatis causaliter, quia nam ipso ut propria causa resultat.

• Cap. m.

QUAESTIO TRIGESIMA

DE MISERICORDIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Ci qu. MMTUt, lorrød.

Deinde considerandum est de misericordia.* Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo: utrum malum sit causa misericordiae ex parte eius cuius miseremur a.

Secundo: quorum sit misereri.

Tertio: utrum misericordia sit virtus.

Quarto: utrum sit maxima virtutum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MALUM SIT PROPRIE MOTIVUM AD MISERICORDIAM

primum sic proceditur. Videtur quod malum non sit proprie motivum ad misericordiam. Ut enim supra ostensum est, culpa est magis malum quam poena. Sed culpa non est provocativum ad misericordiam, sed magis ad indignationem. Ergo malum non est misericordiae provocativum.

2. Praeterea, ea quae sunt crudelia seu dira videntur quondam excessum mali habere. Sed Philosophus dicit, in II *Rhet.* *, quod *dirum est aliud a miserabili, et expulsivum miserationis*. Ergo malum, inquantum huiusmodi, non est motivum ad misericordiam.

3. Praeterea, signa malorum non vere sunt mala. Sed signa malorum provocant ad misericordiam; ut patet per Philosophum, in II *Rhet.* Ergo malum non est proprie * provocativum misericordiae.

Sed contra est quod Damascenus dicit, in * 4° d misericordia est species tristitiae. Sed motivum ad tristitiam est malum. Ergo motivum ad misericordiam est malum.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, IX *de Civ. Dei* ♦ *misericia est alienae miseriae in nostro corde compassio, qua utique, si possumus subvenire compellimur*: dicitur enim misericordia ex eo quod aliquis habet *miserum cor* ζ super miseria alterius. Miseria autem felicitati opponitur. Est autem de ratione beatitudinis sive felicitatis ut aliquis potiatur eo quod vult η: nam sicut Augustinus dicit, XIII *de Trin.* *beatus * qui habet omnia quae vult, et nihil mali vult*. Et ideo e contrario ad miseriam pertinet ut homo patiatur quae non vult. Tripliciter autem aliquis vult aliquid. Uno quidem modo, appetitu naturali: sicut omnes homines volunt esse et vivere. Alio modo homo vult aliquid per electionem ex aliqua praemeditatione. Tertio modo homo vult aliquid non secundum se, sed in causa

sua: puta, qui vult comedere nociva, quodammodo dicimus eum velle infirmari. Sic igitur motivum misericordiae est, tanquam ad miseriam pertinens, primo quidem illud quod contrariatur appetitui naturali volentis: scilicet mala corruptiva et contristantia, quorum contraria homines naturaliter appetunt. Unde Philosophus dicit, in II *Rhet.* *, quod *misericia est tristitia quaedam super apparenti malo corruptivo vel contristativo*. - Secundo, huiusmodi magis efficiuntur ad misericordiam provocantia si sint contra voluntatem electionis. Unde et Philosophus ibidem * dicit quod illa mala sunt miserabilia *quorum fortuna est causa*: puta *cum aliquod malum eveniat unde sperabatur bonum*. - Tertio autem, sunt adhuc magis miserabilia si sunt contra totam voluntatem: puta si aliquis semper sectatus est bona et eveniunt ei mala. Et iduo Philosophus dicit, in eodem libro *, quod *misericia maxime est super malis eius qui indignus patitur*.

Ad primum ergo dicendum quod de ratione cul-pae est quod sit voluntaria. Et quantum ad hoc non habet rationum miserabilis, sed magis rationem puniendi. Sed quia culpa potest esse aliquo modo poena, inquantum scilicet habet aliquid annexum quod est contra voluntatem peccantis, secundum hoc potest habere rationem miserabilis. Et secundum hoc miseremur et compatimur peccantibus: sicut Gregorius dicit, in quadam homilia *, quod *vera iustitia non habet dedignationem*, scilicet ad peccatores, *sed compassionem*. Et Matth. ix dicitur: *Videns Iesus turbas misertus est eis: quia erant vexati, et tacentes sicut oves non habentes pastorem*.

Ad secundum dicendum quod quia misericordia est compassio miseriae alterius, proprie misericordia est ad alterum: non autem ad seipsum, nisi secundum quandam similitudinem, sicut et iustitia, secundum quod in homine consideran-

a) miseremur. - miseretur Pj.
?) dira. - dura PABDEI GHILpCK et h i u j; ιπλχ pro dirum, durum PADFGHILpCKsK et a.
γ) provocant. - mapii provocant P4.
ι) proprie. - proprium BCEFLm u i, sed D, ccundum (« om. ρκ) proprium lρκ, om. Allpn.
c) si possumus. - si possemus cd. a et radices excepta &x, pos-tumus P.

ζ) miserum cor. - mlicricordiam \BDI.FOHIKLPcX et a.
η) vult. - et quod pertinet ad iustitiam addunt P.r; κ babet ut aliqui» patiuntur (marg.t eo quod vult patiatur) quod pertinet ad iustitiam ut Augustinus dicit.
o) beatus. - est addunt PDEGk i u - Pro mali, male P.
t) volentis. - voluntatis PGH. volenti D.

QUAESTIO XXX, ARTICULUS II		24»
Α Γ·Λ?;,' • vm. m-	tur diversae partes, ut dicitur in V <i>Ethic.</i> · Et secundum hoc dicitur <i>Eccli.</i> xxx ♦ <i>Miserere animae tuae placens Deo.</i> Sicut ergo misericordia non est proprie ad scipsum, sed dolor, puta cum patimur aliquid crudele in nobis; ita etiam, si sint aliquae personae ita nobis coniunctae ut sint quasi aliquid nostri, puta filii aut parentes, in eorum malis non miseremur, sed dolemus, sicut in vulneribus propriis. Et secundum hoc Philo-	sophus dicit quod <i>dirum</i> ¶ <i>est expulsivum miserationis.</i> Ad tertium dicendum quod sicut ex spe et memoria bonorum sequitur delectatio, ita ex spe et memoria malorum sequitur tristitia: non autem l λ * «
«) <i>dirum.</i> – <i>durum</i> PADFHpCK et ane, <i>dictum</i> D. λ) <i>autem.</i> – <i>tamen</i> Po.		μ) <i>sicut.</i> – <i>sic</i> AIIFILpKsK. – Pro <i>miterrndum.</i> <i>miserandum</i> PHm.,

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEFECTUS SIT RATIO MISERENDI EX PARTE MISERENTIS

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod defectus non sit ratio miserendi ex parte miserentis. Proprium enim Dei esi mi-		utpote cum malum aliquorum propinquum est ut ab eis ad nos transeat. Et ideo Philosophus dicit, in II <i>Rhet.</i> * Homines miserentur super illos · ð a»,.» ›
•Pj, exur, vera 0.	●^∧“^sercri: unde dicitur in Psalm. ♦ <i>Miserationes eius super omnia opera eius.</i> Sed in Deo nullus est defectus. Ergo delectus non potest esse ratio miserendi.	qui sunt cis coniuncti et similes: quia per hoc iit eis aestimatio quod ipsi etiam possint similia pati. Et inde est etiam quod senes et sapientes, qui considerant se posse in mala incidere, et debiles et formidolosi magis sunt misericordes. E contrario autem alii, qui T reputant se esse felices et intantum potentes quod nihil mali putant se posse pati, non ita miserentur ·. – Sic igitur \$emper defectus est ratio miserendi: vel inquantum aliquis delectum alicuius reputat suum, propter unionem umoris; vel propter possibilitatem similia patiendi.
3 ?	2. Praeterea, si defectus est l ratio miserendi, oportet quod illi qui maxime sunt cum Ê delectu maxime miserentur. Sed hoc est falsum: dicit enim Philosophus, in II <i>Rhet.</i> * quod <i>qui ex loto perierunt non miserentur.</i> Ergo videtur quod defectus non sit ratio miserendi ex parte miserentis.	* Ad primum ergo dicendum quod Deus non miseretur nisi propter amorem, inquantum amat nos tanquam aliquid sui.
• Cap. wn. n. j.	3. Praeterea, sustinere aliquam contumeliam ad defectum pertinet. Sed Philosophus dicit ibidem * quod <i>illi qui sunt in contumehalina dispositione non miserentur.</i> Ergo defectus ex parte miserentis non est ratio miserendi.	Ad secundum dicendum quod illi qui iam sunt in infimis malis non timent se ulterius pati aliquid: et ideo non miserentur. – Similiter etiam nec illi qui valde timent; quia tantum intendunt propriae passioni quod non intendunt miseriae alienae.
• Nem. 6.	Sed contra est quod misericordia est quaedam tristitia. Sed defectus est ratio tristitiae: unde infirmi facilius contristantur, ut supra * dictum est. Ergo ratio miserendi est defectus miserentis.	Ad tertium dicendum quod illi qui sunt in contumeliauva dispositione, sive quia sini contumeliam passi, sive quia velint contumeliam inferre, provocantur <id iram et audaciam, quae sunt quaedam passiones virilitatis extollentes animum hominis ad arduum. Unde auferunt homini aestimationem quod sit aliquid in futurum passurus. Unde tales, dum sunt in hac dispositione, non miserentur: secundum illud <i>Pror.</i> xxvn * <i>Ira ·v<τκ4. non habet misericordiam, neque erumpens furor.</i> – Et ex simili ratione superbi non miserentur, qui contemnunt alios et reputant eos malos. Unde reputant quod digne patiantur quidquid patiuntur. Unde et Gregorius dicit * quod <i>falsa iustitia.</i> scilicet superborum, <i>non habet compassionem, sed dedignationem.</i>
art. j.	Respondeo dicendum quod, cum misericordia sit compassio super miseria aliena, ut dictum est · ex hoc contingit quod aliquis misereatur ex quo contingit quod de miseria aliena doleat. Quia autem tristitia seu dolor est de proprio malo, intantum aliquis de miseria aliena instatur aut dolet inquantum miseriam alienam apprehendit ut suam. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, secundum unionem affectus: quod fit per amorem. Quia enim amans reputat amicum tanquam scipsum, malum ipsius reputat tanquam suum malum : et ideo dolet de malo amici sicut de suo. Et inde est quod Philosophus, in IX <i>Ethic.</i> * inter alia amabilia ponit hoc quod est <i>condolere amico.</i> Et Apostolus dicit, <i>ad Rom.</i> xn * <i>Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.</i> – Alio modo contingit secundum unionem realem :	
* <ϥ!'. T. °_ . ' ' S. Tt>. l<cit. ir. • Ver»». 15.		γ) <i>alii. qui.</i> – <i>aliqui</i> ABCOEHiKLpt et 4, <i>jh'qui qui</i> G om. pa, <i>qui</i> un, <i>illii qui</i> P.
	a) <i>est.</i> – <i>esset</i> CH; pro <i>oportet</i> , <i>oporteret</i> ARCITGIIIIa. ?) <i>cum.</i> – <i>sine</i> BFHKEpACx ci n. in #Cm. – <i>maxime</i> nm. HI. post <i>miserentur</i> ponjť D; pro <i>miserentur</i> , <i>maereantur</i> PDm> et a.	δ» <i>miserentur.</i> – io in iμ μ γτ υ μ Γγγ Pνα. <i>aufervut.</i> – <i>inferunt</i> PACDEFGHKLxnu. t· 1 <i>inferant</i> ũ.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MISERICORDIA SIT VIRTUS

I. ri", qu. trx, m. r. nd 3; III *Scnt*± d^t. xntf, qu. i, art. 3, qtf 2, ni 3 IV, dint, xv, qu. n, art. I, qu. 3, ad a; 2λ. 'fa/o, qu. x, art. 3, nd 8.

->D tertium sic proceditur. Videtur quod misericordia non sit virtus. Principale JIenim in virtute est electio: ut patet per Philosophum, in libro *Ethic*. * Electio autem est *appetitus praeconsiliati*, ut in eodem libro * dicitur. Illud ergo quod impedit consilium non potest dici virtus. Sed misericordia impedit consilium: secundum illud Sallustii ♦ *Omnes homines qui de rebus dubiis consultant ab ira et misericordia vacuos esse decet: non enim animus facile verum providet ' ubi ista officiunt*. Ergo misericordia non est virtus.

2. Praeterea, nihil quod est contrarium virtuti est laudabile. Sud nemesis contrariatur misericordiae, ut Philosophus dicit, in II *Rhet*. * Nemesis autem est passio laudabilis, ut dicitur in II *Ethic*. * Ergo misericordia non est virtus.

3. Praeterea, gaudium et pax non sunt speciales virtutes quia consequuntur ex caritate, ut supra * dictum est. Sed etiam misericordia consequitur ex caritate: sic enim ex caritate *Jiemus cum flentibus* sicut *gaudemus cum gaudentibus* Ergo misericordia non est specialis virtus.

4. Praeterea, cum misericordia ad vim appetitivam pertineat, non est virtus intellectualis. Nec est virtus theologica: cum non habeat Deum pro obiecto. Similiter etiam non est virtus moralis: quia nec est circa operationes, hoc enim pertinet ad iustitiam: nec est circa passiones, non enim reducitur ad aliquam duodecim medietatum quas Philosophus ponit, in II *Ethic* * Ergo misericordia non est virtus.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in IX *de Civ. Dei* * *Longe melius et humanius et piorum sensibus accommodatius Cicero ? in Caesaris (aude locus e\$ty ubi ait: c Nulla de virtutibus luis nec admirabilior nec gravior misericordia est.* » Ergo misericordia est virtus.

Respondeo dicendum quod misericordia importat dolorem de miseria aliena. Iste autem dolor potest nominare, uno quidem modo, motum appetitus sensitivi. Et secundum hoc misericordia passio est, et non virtus. – Alio vero modo potest nominare motum appetitus intellectivi, secundum

quod alicui displicet malum alterius. Hic autem motus potest esse secundum rationum regulatus: ct potest secundum hunc motum ratione regulatum regulari motus inferioris appetitus. Unde Augustinus dicit, in IX *de Civ. Dei* *, quod *iste ' motus animi*, scilicet misericordia, *servit rationi quando ita praebetur misericordia ut iustitia conservetur: sive cum indigenti tribuitur, sive cum ignoscitur poenilenti*. Et quia ratio virtutis humanae consistit in hoc quod motus animi ratione reguletur, ut cx superioribus ♦ patet, consequens est misericordiam esse virtutem.

An primum ergo DICENDUM quod auctoritas illa Sallustii intelligitur de misericordia secundum quod est passio ratione non regulata. Sic enim impedit consilium rationis, dum facit a iustitia discedere.

Ad secundum dicendum quod Philosophus loquitur ibi de misericordia cl nemesi secundum quod utrumque est passio. Et habent quidem contrarietatem ex parte aestimationis quam habent de malis alienis, de quibus misericors dolet, inquantum aestimat aliquem indigno pati: nemeseticus" autem gaudet, inquantum aestimat aliquos digne pati, et tristatur si indignis bene accidat. Et *utrumque est laudabile, ct ab eodem more descendens*. ut ibidem * dicitur. Sed proprie misericordiae opponitur invidia, ut infra * dicitur.

Ad tertium dicendum quod gaudium ct pax nihil adiiciunt super rationem boni quod est obiectum cantatis: ct ideo non requirunt alias virtutes quam caritatem. Sed misericordia respicit quandam specialem rationem, scilicet miseriam eius cuius miseretur.

An quartum dicendum quod misericordia, secundum quod est vinus, est moralis virtus circa passiones existens: et reducitur ad illam medietatem quae dicitur nemesis, quia *ab eodem more procedunt*, ut in II *Rhet*. ♦ dicitur. Has autem medietates Philosophus non ponit virtutes, sed passiones: quia etiam secundum quod sunt passiones, laudabiles sunt. Nihil tamen prohibet quin ab aliquo habitu electivo proveniant. Et secundum hoc assumunt rationem virtutis.

a) *prwidiť. – pratvidcl P; yro officiunt, efficiunt Ha. afficiunt PG»K.*

(.Verro. – Oin. ABCEFCUIKLa . y) *ncuicseticta. – nonciicus PAKsk.*

Gommontariri Cardinalis Ciüotani

In quaestionis trigesimae articulo tertio nota quod, si non penetras specialem ct communem rationem boni secundum quam distinguuntur caritas ct misericordia:- vide articulum primum sequentis quaestionis, in corpore ct ad ultimum: quia sic clara erum tibi omnia.

Secundo nota quod, in responsione ad secundum, ly *ut ibidem dicitur* refertur non solum nd ultimam senten-

tiam, scilicet, *ct ab codent more descendctix*, sed ad penultimam etiam. scilicet, *et utrumque est laudabtle*. Iu quod Auctor non asserit; sed recitat utruinque esse laudabile secundum sententiam Aristotelis. Inferius autem ipse reprehendit hoc dictum Aristotelis, auctoritate Scripturae, in loco proprio, scilicet in tractatu de invidia *

* Q*, »»*«., <sf» 3.

QUAESTIO XXX, ARTICULUS IV

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM MISERICORDIA SIT MAXIMA VIRTUTUM

quantum sic proceditur. Videtur quod misericordia sit maxima virtutum. Multum enim ad virtutem pertinere videtur. Multum autem cultus divinus. Sed misericordia cultui divino praefertur: secundum illud Osce vi * et Matth. xii * *Misericordiam volo, et non sacrificium*. Ergo misericordia est maxima virtus.

2. Praeterea, super illud *1 ad Tint*, iv *Pietas ad omnia utilis est*, dicit Glossa Ambrosii * *Omnis summa disciplinae Christianae in misericordia et pietate est*. Sed disciplina Christiana continet omnem virtutem. Ergo summa totius virtutis in misericordia consistit.

3. Praeterea, *virtus est quae bonum facit habentem* ♦ Ergo tanto aliqua virtus est melior quanto facit hominem Deo similiorem: quia per hoc melior est homo quod a Deo est similior. Sed hoc maxime facit misericordia: quia de Deo dicitur in Psalm. ' quod *miserationes eius sunt super omnia opera eius*. Unde et Lue. vi * Dominus dicit: *Estote misericordes. sicut et Pater vester misericors est*. Misericordia igitur est maxima virtutum.

Sed contra est quod Apostolus, *ad Coloss.* m, cum dixisset *Induite vos, sicut dilecti Dei, viscera misericordiae* etc., postea * subdit: *Super omnia, caritatem habete*. Ergo misericordia non est maxima virtutum.

Respondeo dicendum quod aliqua virtus potest esse maxima dupliciter: uno modo, secundum se; alio modo, per comparisonem ad habentem. Secundum se quidem misericordia maxima est. Pertinet enim ad misericordiam quod alii effundat; et, quod plus est, quod defectus aliorum sublevet; et hoc est maxime superioris. Unde et

misereri ponitur proprium Deo: et in hoc maxime dicitur eius omnipotentia manifestari.

Sed quoad habentem, misericordia non est maxima, nisi ille qui habet sit maximus, qui nullum supra se habeat, sed omnes sub se. Ei enim qui supra se aliquem habet maius est et melius coniungi superiori quam supplere defectum inferioris. Et ideo quantum ad hominem qui habet Deum superiorem, caritas, per quam Deo unitur, est potior quam misericordia, per quam defectus proximorum supplet. Sed inter omnes virtutes quae ad proximum pertinent potissima est misericordia, sicut etiam est potissima actus: nam supplere defectum alterius, inquantum huiusmodi, est superioris et melioris.

Ad primum ergo dicendum quod Deum non colimus per exteriora sacrificia aut munera propter ipsum, sed propter nos et propter proximos: non enim indiget sacrificiis nostris, sed vult ea sibi offerri propter nostram devotionem et proximorum utilitatem. Et ideo misericordia, qua subvenitur defectibus aliorum, est sacrificium ei magis acceptum, utpote propinquius utilitatem proximorum inducens; secundum illud *Hcb.* ult. * *Beneficentiae et communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus*.

Ad secundum dicendum quod summa religionis Christianae in misericordia consistit quantum ad exteriora opera. Interior tamen affectio caritatis, qua coniungimur Deo, praeponderat et dilectioni et misericordiae in proximos.

Ad tertium dicendum quod per caritatem non assimilamur Deo tanquam ei per affectum uniti. Et ideo potior est quam misericordia, per quam assimilamur Deo secundum similitudinem operationis.

a) *quod* t. — *quod* ABCrFHll.pKK, *quia* G»K at tta: *homo...* *Scd* om. D. — Pro *sed*, *et* Vj.

ucundion. — prr Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

I. X articula quarto unum magnum dubium occurrit, nimirum misericordia secundum se sit maxima virtutum. Et est ratio dubii quia non apparet penes quid attenditur magnitudo virtutis secundum se. Didicimus namque baetenus * virtutes secundum se sortiri sua loca iuxta nobilitatem obiectorum formalium: propter quod theologiae summo nobilissimae, et inter ceteras caritas. Unde caritas secundum se est longe maior misericordia. Cuius oppositum in littera dicitur.

II. Amplius, motivum litterae in hoc, quia scilicet influere et sublevare defectum alterius, ut sic, est superioris et melioris, bene concludit quod misericordia secundum se est superior et melior miseri seu miserabilibus, respectu quorum ponitur superior et melior: sed non ceteris virtutibus. Ad quas tamen in littera comparatur.

Et confirmatur. Quia licet influere et sublevare sil superioris in tali genere, non tamen simpliciter. Sicut generare sibi simile est perfecti, non tamen perfecti simpliciter, sed in tali genere: stat enim quod aliquid impotens generare, ut angelus, sit perfectior omni generative inferioris ordinis, habet licet misericordia sit superior inter virtu-

tes ad proximum, virtus tamen altioris ordinis, ut fides, spes, caritas, est perfectior secundum se.

Et confirmatur iterum. Quia praecipere, ut sic, superioris est. Ei consequenter, secundum hanc rationem, prudentia esset etiam secundum se maxima virtutum. — Deficit ergo ratio litterae undique.

III. Nonnullum quoque dubium occurrit de misericordia per comparisonem ad habentem, cum dicitur quod *misericordia non est maxima nisi ille qui habet eam sit maximus*. Ex hoc enim ridetur quod in Deo misericordia sit maxima utroque modo, et secundum se et quoad habentem. In utroqueque (nam oppositum videtur verum. Quia caritas Dei, qua seipsum diligit, et secundum se melior est, ut patet ex dictis: et quoad habentem, quia melior est Deus, formaliter loquendo, sua caritate quam misericordia.

IV. Ad evidentiam huius praenotandus est sensus distinctioni litterae cum dicitur quod *aliqua virtus potest esse maxima dupliciter, una secundum se et alia modo per comparisonem ad habentem*. Intendit siquidem quod virtus duplici ratione potest dici maior vel melior: aut

U. lal,
L U»,
U. L1.

sc.cn-
i.art-

quia eat melior habenti illam, quia scilicet facit illum meliorem quum faciat eundem alia virtus; aut quia secundum scipsum, seclusa habitudine ad habentem, ponit maiorem bonitatem. Hic est sensus terminorum ct distinctionis. Attenditur autem magnitudo virtutis secundum sc penes perfectionem quam ipsa simpliciter sumpta exigit in seipsa; ct non penes obiectum aut modum. Quoniam si virtus aliqua secundum scipsum, seclusa habitudine ad habentem, exigit, simpliciter ct absolute sumpta, maiorem in scipsa perfectionem quam alia virtus, constat quod est secundum sc maior illa. Dico autem *simpliciter ct absolute*, ad differentiam virtutum quae cx modo operandi exigunt maiorem perfectionem in se. Verbi gratia, diligere Deum infinite exigit in curitate perfectionem infinitum, quam tamen non exigit diligere Deum simpliciter ct absolute: ct simile est in aliis. Oportet ergo ut virtus secundum sc maxima non cx modo, sed cx ratione suae speciei, exigat in seipsa perfectionem maximum. Intuendum est ergo an hoc conveniat misericordiae.

Ex-octu autem cius apparet quod misericordia in scipsa exigit immunitatem a miseria. Nam si distinguemus misericordiam in misericordiam simpliciter ct misericordiam respectu talis vel talis miseriae, inveniemus quod qua ratione misericordia respectu talis miseriae, puta paupertatis, immunis est ut sic a paupertate, quii ad ipsum spectat dando sublevare paupertatem; eadem ratione misericordia simpliciter ct absolute libero est a miseria, qnia eius est sublevare n miseria non hac vel illa. Et quoniam omnis potcnnalit.is miseria quaedam est (propter quod omnem creaturam miseriae alicui subtectam cme aliquo modo oportet), consequens est uc misericordia iccundum u- exigat in teipsa superiorifatem talem ac tantam nt actus purus sit, ut summa natura sit, ut Deus ut. Et propterca Deo proprium ponitur maereri; ct cius omnipotentiam, qunc super actualitare cius pura fundatur, manifestare.

Et hacc videtur hitcntin litterae. In qua advertendum est quod, quia consideratio misericordiae secundum se elevat eam super virtutum ordinem, quae sunt *dispositioni r perfecti* cextrinsecuni *; aut quae *bonum reddunt habentem* *; et huiusmodi; ideo singularis est doctrina hic tradita, et. ut in sequentibus in tracratu de fustitia et humilitate * patebit, tanquam rei allions ordinis quum sit virtus, semotu caL

V. Ad primam ergo obicctionem . dicitur quod iam ostensum est penes quid attenditur quantitas virtutis secundum se: scilicet secundum perfectionem quam in seipss exigit, secluso respectu ad habentem. Perfectio autem virtutis cx obiccto per sc ct essentialis est virtuti, sed ad eam rationem perfectionis in virtute spectat qua bonum reddit habentem: habenti siquidem vinutem melius est circa nobiliorem materium vectari. Secundum sc autem virtus potest aliunde excellentiam maiorem exigere, ut pjtcet ex dictis. Propter quod cari(a> in ordine ad habentem est maxima virtutum: misericordia autem secundum sc.

VI. Ad obicctionem vero primam contra motivum litterae ., dicitur quod, quia ad misericordiam spectat sublevare miseriam; ct miseria opponitur maxime virtutibus.

utpote in carum oppositis quasi consistens: ideo omnes virtutes i ut a miseria roducibiles ad bonitatem, subsunt misericordiae. Et propterca, si misericordia praestat omnibus miserabilibus, praestat quoque omnibus virtutibus, quas miserendo nata est largiri.

Ad secundam autem dicitur quod misericordia lulis est perfectionis in genere sed misericordia simpliciter est perfectionis simpliciter summae. Unde non potest alttoris ordinis virtus duri.

Ad tertiam demum dicitur quod, licet praecipere sit etiam superioris, longe altius tamen misereri est superioris. Quia praecipere est superioris in motione intimativa; misereri veru est superioris in sublevatione a miseria. Et sic misereri comparator ad praecipere ut universale ad particulare (quia ct praecipere quoddam misereri est); ct ut netus efficax nd actum abstrahentem ab efficacia. Contingit enim praecipienti non obediri: misereri autem (non in praeparatione animi, sed perfectum) efficax est, alioquin a miseria non sublevaret.

\ II. Ad alterum dubium, de misericordia in Deo ., dicitur quod misericordia secundum se est maior caritate secundum sc, ut in littera dicitur, propter rationem dictam In tali nutem habente utramque, scilicet in Deo, videtur mihi quod, formalitcr loquendo, praescindendo utrimque misericordiam ct caritatem, caritas sit melior: quia melius est Deu diligere sc quam sublevare cetera a miseria; sicut melius est lucido habere in se lumen quam illuminare alia. Sed quia misericordia Dei supponit ct includit caritatem (quia, ut in resp. ad i art. 3 huius quaestionis dicitur. *Deus non miseretur nisi propter amorem, inquantum amat nos tanquam aliquid sui*) ct addit super illam, sicut lucens addit supra lucidum in se; ct absolute loquendo. melius es! lucere quam lucidum in sc esse tantum; et ut dicitur in I *Rhet.* ., *virtus est potentia benefaefira*: ideo simpliciter loquendo, misericordia Dei, etiam in ipso Deo, melior est quum caritas, utpote extendens suppositam caritatem sinim nd benefaciendum omnibus, sublevando omnium miserias. Et propterca in littera didtui quod misericordia non esc maxima habenti *nisi habens sit maximus*.

Et sic putet quod misericordia et secundum sc, ct in Deo est maxima virtutum. In creaturis autem misericordia non est maxima virtutum: quia melius est cis coniungi superiori, quod fit per virtutes theologicas, quam habere misericordiam, quae non elevat in sublimitatem simplid- tcr, quia in nulla creatura potest haberi misericordia simpliciter ct absolute, sed talis tantum. Repugnat siquidem hoc creaturae non solum purae, sed etiam animae Christi, non minus quum virtus creative simpliciter. Propter quod *miserationes Dei sunt super omnia opera cius* .

VIII. In eodem quarto articulo duo dubia restant. Primum, dc comparatione misericordiae ad reliquus virtutes quae sunt ad proximum. Quod tractatis omnibus virtutibus videndum est * – Secundum, in responsione ad primum, quomodo sacrilido exteriori non colimus Deum propter seipsum, sed propter nos ct proximos. Quod in tractatu de religione * videndum est.

1^vii'^^ r'

* S. Th. lect. «. ; - ^ - «. «. Qu. Lviii; «π w. *CLomtnenl. .. QJ. <XML Mrt j Cccnment.

• Xutn i.

• Xs.ni- "

• ba@. tn.

• Ć «

• Ptailt

• O artJJ.

* Ci. qu. uur. rt. i

QUAESTIO TRIGESIMAPRIMA
DE BENEFICENTIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• (X go. iifin, Introi.

• Qu. «1111-

• Qu. tixni.

Deinde considerandum est de exterioribus actibus vel effectibus caritatis * Et primo, de beneficentia; secundo, de eleemosyna, quae est quaedam pars beneficentiae ♦, tertio, de correctione fraterna, quae est quaedam eleemosyna ♦. Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum beneficentia sit actus caritatis. Secundo: utrum sit omnibus benefaciendum. Tertio: utrum magis coniunctis sit magis benefaciendum. Quarto: utrum beneficentia sit vinus specialis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM BENEFICENTIA SIT ACIUS CARITATIS

• ¶. 7.

Secundum ii) PRIMUM SIC PROCEDITUR. VldctUF quod beneficentia non sit actus caritatis. Caritas enim maxime habetur ad Deum. Sed ad eum * non possumus esse beneficium: secundum illud *Job xxxv* ¶: *Quid dabis ei? Aut quid de manu tua accipiet?* Ergo beneficentia non est actus caritatis.

2. Praeterea, beneficentia maxime consistit in collatione donorum. Sed hoc pertinet ad liberalitatem. Ergo beneficentia non est actus caritatis, sed liberalitatis.

3. Praeterea, omne * quod quis dat. vel dat sicut debitum vel dat sicut non debitum. Sed beneficium quod impenditur tanquam debitum pertinet ad iustitiam: quod autem impenditur tanquam non debitum, gratis datur, et secundum hoc pertinet ad misericordiam. Ergo omnis beneficentia vel est actus iustitiae vel est actus misericordiae. Non est ergo actus caritatis.

Sed contra, caritas est amicitia quaedam, ut dictum est ♦ Sed Philosophus, in IX *Ethic.* ** inter alios amicitiae actus ponit hoc unum quod est *operari bonum ad amicos*, quod est amicis benefacere. Ergo beneficentia est actus caritatis.

Respondeo dicendum quod beneficentia nihil aliud importat quam fecere bonum alicui. Potest autem hoc bonum considerari dupliciter. L^o modo, secundum communem rationem boni. Et hoc pertinet ad communem rationem beneficentiae. Et hoc est actus amicitiae, et per consequens caritatis. Nam in actu dilectionis includitur benevolentia, per quam aliquis vult bonum amico, ut supra > habitum est. Voluntas autem est effectiva eorum quae vult, si facultas adsit. Et ideo ex consequenti benefacere amico ex actu dilectionis

consequitur. Et propter hoc beneficentia, secundum communem rationem, est amicitiae vel caritatis actus. - Si autem bonum quod quis facit alteri accipiat sub aliqua speciali ratione boni, sic beneficentia accipiet specialem rationem, et pertinebit ad aliquam specialem virtutem.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Dionysius dicit, iv cap. *de Jiv. Nom.*, * *amor movet ordinata ad mutuam habitudinem \ et inferiora convertit in superiora ut ab eis perficiantur. et superiora moret ad inferiorum provisionem.* Et quantum ad hoc beneficentia est effectus dilectionis. Et ideo nostrum non est Deo benefacere, sed cum honorare, nos ei subiiciendo: eius autem est ex sua dilectione nobis benefacere.

Ad secundum dicendum quod in collatione donorum duo sunt attendenda: quorum unum est exterius datum; aliud autem est interior passio quam habet quis ad divitias, in eis delectatus. Ad liberioriorem autem pertinet moderari interior passionem, ut scilicet aliquis non superexcedat in concupiscendo et amando divitias: ex hoc enim efficietur: homo facile emissivus donorum. Unde si homo det aliquod donum magnum. et tamen cum quadam concupiscentia retinendi, datio non est liberalis. Sed ex parte exterioris dati collatio beneficii pertinet in generali ad amicitiam vel caritatem. Unde hoc non derogat amicitiae, si aliquis rem quam concupiscit retinere det alicui r propter amorem; sed magis ex hoc ostenditur amicitiae perfectio.

Ad tertium dicendum quod sicut amicitia seu caritas respicit in beneficio colluto communem rationem boni, ita iustitia respicit ibi rationem debiti. Misericordia vero respicit ibi rationem relevantis " miseriam vel defectum.

e) cum. - Item PGIII
f) unnc. - Om. Pa.
g) quad fit. - Om. A.
h) cwtunviit. - ecclidia BFHIAX.
i) habitudinem. - beatitudinem I'»n et a.

O tflitewtur, - edicitur PIL. - Pro daaorum, dimnuntm DEFHI
pACRkn et .3. diritiarum PiACKr.
rj det altem. - dat alicui DH, do aliter cd. a, dat alteri P.
6) rdevantit. - rrcclanh» PHII

Commentaria Cardinalis Caietani

is quaestione trigedma prima, articulo primo, in respon-
sione ud primum, collige quod, licet benefacere .sit netus
caritatis in quolibet, non tamen in quolibet est actus re-
spectu cuiuslibet. Potest namque caritas Dei benefacere;

potest etiam curitas hominis ct angeli benefacere: sed ca-
ritas creaturae non potest benefacere Deo, sicut ncc ctinm
Deus potest benefacere sibi ipsi, quia nihil potest Deo boni
accrescere.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SIT OMNIBUS BENEFACIENDUM

De duob. Praecepti. Car, et ʌ' Leg. Praccept., cap. de Quart, Praccept.; Ad Galat., cap. vi, l cet. 11.

⁂pD secundum sic proceditur. Videtur quod
⁂w Inon omnibus benefaciendum. Dicit
⁂fcenim Augustinus, in l de Doct. Christ.
quod *omnibus prodesse non possumus*.
Sed virtus non inclinat ad impossibile. Ergo non
oportet omnibus benefacere.

2. Praeterea, Eccli. xn * dicitur: *Da iusto -,
et non recipias peccatorem*. Sed nulli homines
sunt peccatores. Non ergo omnibus est benefa-
ciendum.

3. Praeterea, *caritas non agit perperam*. ut
dicitur l ad Cor. xm Sed benefacere quibus-
dam est agere perperam; puta si aliquis bene-
faciat * inimicis reipublicae; vel si benefaciat ex-
communicato, quia per hoc ei communicat. Ergo,
cum benefacere sit actus caritatis, non est omni-
bus benefaciendum.

Sed contra est quod Apostolus dicit, ad Gal.
ult, * *Dum tempus habemus, operemur bonum
ad omnes*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra l dictum
est, beneficentia consequitur amorem ex ea parte
qua movet superiora ad provisionem inferiorum.
Gradus autem in hominibus non sunt immuta-
biles, sicut in angelis: quia homines possunt pati
multiplices defectus; unde qui est superior secun-
dum aliquid, vel est vel potest esse inferior se-
cundum aliud. Et ideo, cum dilectio caritatis se

extendat ad omnes, etiam beneficentia sc debet
extendere ad omnes, pro loco tamen et tempore:
omnes enim actus virtutum sunt secundum de-
bitas circumstantias limitandi.

An primum ERGO dicendum quod. simpliciter lo-
quendo. non possumus omnibus benefacere in
speciali: nullus tamen est de quo non possit oc-
currere casus in quo oporteat ei benefacere etiam
in speciali. Et ideo caritas requirit ut homo, etsi
non actu alicui ⁂ benefaciat, habeat tamen hoc in
sui animi praeparatione, ut benefaciat cuicumque
si tempus adesset. – Aliquod tamen beneficium
est quod possumus omnibus impendere, si non
in speciali, saltem in generali: sicut cum oramus
pro omnibus fidelibus et infidelibus.

Ad secundum dicendum quod in peccatore duo
sunt, scilicet culpa et natura. Est ergo subvenien-
dum peccatori quantum ad sustentationem natu-
rae: non est autem ei subveniendum ad fomen-
tum culpaе; hoc enim non esset benefacere, sed
potius malefacere.

Ad tertium dicendum quod excommunicatis et
reipublicae hostibus sunt beneficia subtrahenda in-
quantum per hoc arcentur a culpa. Si tamen immi-
neret necessitas, ne natura deficeret, esset cis sub-
veniendum, debito tamen modo: puta ne fame aut
siti morerentur, aut aliquod huiusmodi dispendium,
nisi secundum ordinem iustitiae, paterentur.

aj *insto.* – bono P.
jk) *benefaciat*, – *benefacit* PD.

γ *alicui*, – *aliquid* ABEFGIpK et k'i. *aliquibus* PDR.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo, in responsione ad lenium, dubium
Ioccurrit, an damnatis ad mortem fame \cl siti licitum
sit occulte ministrare cibum vel potum. Et est ratio dubii

quia in littera excipitur, *nisi secundum ordinem iustitiae
paterentur*. Sed quia hoc ad materiam iustirinc spectat,
ideo illucusque differatur tractandum .

m
CoaBisl., M
лoлл Aiii.i

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SIT MAGIS BENEFACIENDUM HIS QUI SUNT NOBIS MAGIS CONII NCTI

Infra, qu. xxxii, art. 9; HI *Sent.*, diit xxti. art. 6, id 3, 5; *De Virtut.*, qu. n, «rt. 9, ad «4; *Ad Galat.*, cap. w, lcci. 11.

Bd tertium sic proceditur. Videtur quod
non sit magus benefaciendum his qui
sunt nobis magis coniuncti. Dicitur enim
Luc. xiv *Cumfact's prandium aut ce-
nam. noli vocare amicos tuos neque fratres neque
cognatos*. Sed isti sunt maxime M coniuncti. Ergo

non est magis benefaciendum coniunctis, sed po-
tius extraneis indigentibus?: sequitur enim *Sed
cum facis convivium, voca pauperes et debiles*, etc.

2. Praeterea, maximum beneficium est quod
homo aliquem in bello adiuvet. Sed miles in bello
magis debet iuvare extraneum commilitonem

xi *maxime.* – *magia* Pa.

l *M indigentibus.* – *et indigcentibu*< Pa.

quam consanguineum hostem. Ergo beneficia non sunt magis exhibenda magis coniunctis.

3. Praeterea, prius sunt debita restituenda quam gratuita beneficia impendenda. Sed debitum est quod aliquis impendat beneficium ei a quo accepit. Ergo benefactoribus magis est benefaciendum quam propinquis.

4. Praeterea, magis sunt diligendi parentes quam filii, ut supra * dictum est. Sed magis est benefaciendum filiis: quia *non debent filii thesaurigare parentibus* ^t, ut dicitur II *ad Cor.* xii ♦ Ergo non est magis benefaciendum magis coniunctis.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in *de Doct. Christ.* † *Cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum es qui. pro locorum et temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictius tibi, quasi quadam sorte, iunguntur.*

Respondeo dicendum quod gratia et virtus imitantur naturae ordinem, qui est ex divina sapientia institutus. Est autem talis ordo naturae ut unumquodque agens naturale per prius magis diffundat suam actionem ad ea quae sunt sibi propinquiora sicut ignis magis calefacit rem sibi magis propinquam. Et similiter Deus in substantias sibi propinquiores per prius et copiosius dona suae bonitatis diffundit ut patet per Dionysium. *tv* cap. *Cael. Hier.* Exhibitio autem beneficiorum est quaedam actio caritatis in alios. Et ideo oportet quod ad magis propinquos simus magis benefici.

Sed propinquitas unius hominis ad alium potest attendi secundum diversa in quibus sibi ad invicem homines communicant: ut consanguinei naturali communicatione, concives in civili, fideles in spirituali, et sic de aliis. Et secundum diversas coniunctiones sunt diversimode diversa beneficia dispensanda: nam unicuique est magis exhibendum beneficium perlinens ad illam rem secundum quam est magis nobis coniunctus, simpliciter loquendo. Tamen hoc potest variari secundum diversitatem locorum et temporum et negotiorum: nam in aliquo casu est magis subveniendum extraneo, puta si sit in extrema necessitate. quam etiam patri non tantam necessitatem patienti.

Ad PRIMUM ergo dicendum quod Dominus non prohibet simpliciter vocare amicos aut consanguineos ad convivium: sed vocare eos ea intentione quod *te ipsi reinvent.* Hoc enim non erit caritatis, sed cupiditatis. Potest tamen contingere quod extranei sint magis invitandi in aliquo casu, propter maiorem indigentiam. Intelligendum est enim quod magis coniunctis magis est, ceteris

paribus, benefaciendum. Si autem duorum unus sit magis coniunctus et alter magis indigens, non potest universali regula determinari¹ cui sit magis subveniendum, quia sunt diversi gradus et indigentiae et propinquitatis; sed hoc requirit prudentis indicium.

Ad secundum dicendum quod bonum commune multorum² divinius est quam bonum unius. Unde de pro bono communi reipublicae vel spiritualis³ vel temporalis⁴ virtuosum est quod aliquis etiam⁵ propriam vitam exponat periculo. Et ideo, cum communicatio in bellicis⁶ ordinetur ad conservationem reipublicae, in hoc miles impendens commilitoni auxilium, non impendit ei tanquam privatae personae, sed sicut totam rempublicam iuvans. Et ideo non est mirum si in hoc praefertur extraneus coniuncto secundum carnem

Ad tertium dicendum quod duplex est debitum. Unum quidem quod non est⁷ numerandum in bonis eius qui debet, sed potius in bonis eius cui debetur. Puta si aliquis habet pecuniam aut rem altam⁸ alterius vel furto sublatam vel mutuo acceptam sive depositam, vel aliquo alio simili modo, quantum ad hoc plus debet homo⁹ reddere debitum quam ex eo benefacere¹⁰ coniunctis. Nisi forte esset tantae necessitatis articulus in quo etiam liceret¹¹ rem alienam accipere ad subveniendum necessitatem patienti. Nisi forte et ille cui res debetur in simili necessitate esset. In quo tamen casu pensanda esset utriusque conditio secundum alias conditiones¹², prudentis indicio: quia in talibus non potest universalis regula dari, propter varietatem singulorum casuum, ut Philosophus dicit, in IX *Ethic.* *

Aliud autem est debitum quod computatur in bonis eius qui debet¹³, et non eius cui debetur: puta si debeatur non ex necessitate iustitiae. sed ex quadam morali aequitate, ut contingit in beneficiis gratis susceptis. Nullius autem benefactoris beneficium est tantum sicut parentum: et ideo parentes in recompensandis beneficiis sunt omnibus aliis praeferendi; nisi necessitas ex alia parte praeponderaret, vel aliqua alia¹⁴ conditio, puta communis utilitas Ecclesiae vel reipublicae. In aliis autem est aestimatio habenda et coniunctionis et beneficii suscepti. Quae similiter non potest communi regula determinari.

Ad quartum dicendum quod parentes sunt sicut superiores: et ideo amor parentum est ad benefaciendum, amor autem filiorum ad honorandum parentes. Et tamen in¹⁵ necessitatis extremae articulo magis liceret deserere filios quam parentes; quos nullo modo deserere licet, propter obligationem beneficiorum susceptorum; ut patet per Philosophum, in VIII *Ethic*,

γ) *parentibus.* – *ted c conrrrso* addunt Pa.
 8) *propinquiora.* – *propinqua* D, *magis propinqua* Pa.
 t) *diffundit.* – *diffundat* \BDEFGILpCKJ» et k.
 ζ) *determinari.* – *decretari* γcI *decertari* AEFH1L, *decertari* K«, *declarari* u.
 η) *commune multorum.* – *commune multo* i, *multorum commune* Pa.
 θ) *spiritualia rei temporalis.* – *spirituali* rcl *temporali* ·X. – l>ro *quod aliquis etiam. etiam quod aliquis* Pa.
 <) *bellicis.* – *rebus* addit l, *actibus* addunt Pa. – Pro *ordinetur, non ordinetur* EFHpAKx, no>t *ordinetur nisi* DG, *ordinatur* E.

x) *est.* – *erit* AIIEEHΠ.ρO κ et e.
 1 ..i, – *aliquam* Π i. j. *alienam* juam tuper m>.> k.
 π i *plus debet* Anma. – *debet humo prius* Pd.
 ν) *liceret.* – *ipsi* addunt Pu, – Pru *necearitatn patienti, necessitatem patientis* DEFLpKxM, *ucceuitati patienti*» AG k, x/erititatr pauperi) uu
 ξ) *conditumts.* – *requisita*» addunt Pa.
 n) *debet.* – *habet* PACDEEHIXI.xpx et a.
 X) *alia.* – Om. P.
 p) *in,* ~ Oin. ABDE.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis trigesimae primae, in responsione ad tertium, notandum occurrit quod Auctor censet posse praeponderare debito restituendi domino proprio rem suam sibi necessariam in extrema necessitate, debitum benefaciendi alteri etiam in extrema necessitate: ita quod, si ego habeo panem Petri in extrema necessitate constituti, potest contingere quod debeo illum panem magis dare Ioanni etiam in extrema necessitate constituto; puta si vita Ioannis est unde pendet publica salus, Petri autem mors parum aut nihil damni offert Ecclesiae seu reipublicae, Et est dictum hoc satis singulare. Et adverte quod non dicit quod liceat rei salae personae auferre panem a Petro in extrema necessitate constituto, ut benefa-

ciat niteri praeponderanti: sed dicit quod licet non reddere illi rem suam, »cd benefacere de illa niteri praeponderanti. Aliud enim est maius vinculum vincere minus: et aliud *facere malum ut eveniant bona t* quod videtur contingere auferenti privata auctoritate ab existente in extrema necessitate.

In eodem articulo tertio, in responsione ad quartum, perspice quoque quod, licet filii magis diligentur absolute quam parentes, in casu tamen necessitatis parentes sunt magis diligendi *opere et veritate* -, propter vinculum suscepti beneficii. Et eadem ratione magis relinqui debet coniunx quam parentes in articulo necessitatis.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM BENEFICENTIA SIT VIRTUS SPECIALIS

QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod beneficentia sit specialis virtus. Praeceptum enim ad virtutes ordinantur: quia *legislatores intendunt facere homines virtuosos* sicut dicitur in II *Ethic.* * Sed seorsum datur praeceptum de beneficentia et de dilectione: dicitur enim Matth. v * *Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos.* Ergo beneficentia est virtus distincta a caritate.

2. Praeterea, vitia virtutibus opponuntur. Sed beneficentiae opponuntur aliqua specialia vitia, per quae nocumentum proximo infertur: puta rapina, furtum et alia huiusmodi. Ergo beneficentia est specialis virtus.

3. Praeterea, caritas non distinguitur in multas species. Sed beneficentia videtur distinguí in multas species, secundum diversas beneficiorum species. Ergo beneficentia est alia virtus a caritate.

Sed contra est quod actus interior et exterior non requirunt diversas virtutes. Sed beneficentia et benevolentia non differunt nisi sicut actus exterior et interior: quia beneficentia est executio benevolentiae. Ergo, sicut benevolen-

tia non est alia virtus a caritate, ita nec beneficentia.

Respondeo dicendum quod virtutes diversificantur secundum diversas rationes obiecti. Eadem autem est ratio formalis obiecti caritatis et beneficentiae: nam utraque respicit communem rationem boni, ut ex praedictis patet. Unde beneficentia non est alia virtus a caritate, sed nominat quondam caritatis actum.

Ad primum ergo dicendum quod praecepta non dantur de habilibus virtutum, sed de actibus. Et ideo diversitas praeceptorum non significat diversos habitus virtutum, sed diversos actus.

Ad secundum dicendum quod sicut omnia beneficia proximo exhibita, inquantum considerantur sub communi ratione boni, reducuntur ad amorem; ita omnia nocumenta, inquantum considerantur secundum communem rationem mali, reducuntur ad odium. Prout autem considerantur secundum aliquas speciales rationes vel boni vel mali, reducuntur ad aliquas speciales virtutes vel vitia. Et secundum hoc etiam sunt diversae beneficiorum species.

Unde patet responsio ad tertium.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto nota responsionem ad ultimum, ut possis diversitatem specificam peccatorum discernere: et praecipue maledictionum; an odii vel irae aut utriusque

sint, prout unum vitium imperat alteri, sicut per oppositum una virtus imperat alteri.

• Cip. I. a. j;
• Tb. Ktt.-a.
lib. I. «P. «Π.
n. 3; ».'l b. leer,
xix.

• Ver», 44.

M

• α λ ι.

j

i

-j

QUAESTIO TRIGESIMASECUNDA

IN DECEM ARTICULOS DIVISA

«η>- lu.

• Cf. qa. 11.
Intro.

Deinde considerandum est de eleemosyna ♦
Et circa hoc quaeruntur decem.
Primo: utrum eleemosynae largitio sit actus caritatis.
Secundo: de distinctione eleemosynarum.
Tertio: quae sint potiores eleemosynae, utrum spirituales vel corporales.
Quarto: utrum corporales eleemosynae habeant effectum spiritualement.

Quinto: utrum dare eleemosynas * sit in praecepto.
Sexto; utrum corporalis eleemosyna sit danda de necessario.
Septimo: utrum sit danda de iniuste acquisito.
Octavo: quorum sit dare eleemosynam.
Nono: quibus sit danda.
Decimo: de modo dandi eleemosynas.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DARE ELEEMOSYNAM SIT ACTUS CARITATIS

IV *Soil.*, dUL xv, qu. w. trt. ī, «|uB 3.

Si primum sic proceditur. Videtur quod dare eleemosynam non sit actus caritatis. Actus enim caritatis non potest esse sine caritate. Sed largitio eleemosynarum potest esse sine caritate: secundum illud I ad Cor. xiii Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, caritatem autem non habuero 0. Ergo dare eleemosynam non est actus caritatis.

2. Praeterea, eleemosyna computatur inter opera satisfactionis: secundum illud Dan. iv ♦ Peccata tua eleemosynis redime. Sed satisfactio est actus iustitiae. Ergo dare eleemosynam non est actus caritatis, sed iustitiae.

3. Praeterea, offerre hostiam Deo est actus latriae. Sed dare eleemosynam est offerre hostiam Deo: secundum illud ad Heb. ult. ♦ Beneficentiae et communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Ergo caritatis non est actus dare eleemosynam, sed magis latriae.

4. Praeterea, Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, quod dare aliquid propter bonum est actus liberalitatis. Sed hoc maxime fit in largitione eleemosynarum. Ergo dare eleemosynam non est actus caritatis.

Sed contra est quod dicitur I Ioan. III ♦ Qui habuerit substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem patientem, et clausurit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo ?

Respondeo dicendum quod exteriores actus ad illam virtutem referuntur ad quam pertinet id quod est motivum ad agendum huiusmodi actus. Molivum autem ad dandum eleemosynas est ut subveniatur necessitatem patienti: unde quidam,

definientes eleemosynam, dicunt quod eleemosyna est *opus quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum*. Quod quidem molivum pertinet ad misericordiam, ut supra * dictum est. Unde manifestum est quod dare eleemosynam proprie est actus misericordiae. Et hoc apparet ex ipso nomine: nam in graeco7 a *miser cordia* derivatur, sicut in latino *miseratio*. Et quia misericordia est effectus caritatis, ut supra * ostensum est, ex consequenti dare eleemosynam est actus caritatis, misericordia mediante.

Ad primum ergo dicendum quod aliquid dicitur esse actus virtutis dupliciter. Uno modo, materialiter: sicut actus iustitiae est facere insta. Et talis actus virtutis potest esse sine virtute: multi enim non habentes habitum iustitiae iusta operantur. vel ex naturali ratione, vel ex timore sive ex spe aliquid adipiscendi. Alio modo dicitur esse aliquid actus virtutis fonnaliter: sicut actus iustitiae est actio iusta eo modo quo iustus facit, scilicet prompte et delectabiliter. Et hoc modo actus virtutis non est sine virtute. – Secundum hoc ergo dare eleemosynas materialiter potest esse sine caritate: fonnaliter autem eleemosynas dare, idest propter Deum, delectabiliter et prompte et omni eo modo quo debet, non est sine caritate.

Ad secundum dicendum quod nihil prohibet actum qui est proprie unius virtutis elicitive, attribui alteri virtuti sicut imperanti et ordinanti aJ suum finem *. Et hoc modo dare eleemosynam ponitur inter opera satisfactoria: inquantum miseratio in defectum patientis ordinatur ad satisfaciendum pro culpa. – Secundum autem quod ordinatur ad placandum Deum, habet rationem sacrificii: et sic imperatur u latria.

a) *dc cmotynas.* – *eleemosynam* L.
β; *habuero.* – *nihil mihi prodat* addunt Pe*, *dc.* ddduni CDmK
Se MMAB TIUOU D. TUOMAX T. V,

T' *graeco.* – *dc cmotyta* addunt PLm; u mJirrKŪrJu oiu. L.

Unde patet responsio ad tertium.
At) quartum dicendum quod dare eleemosynam
pertinet ad liberalitatem inquantum libcralitas au-

fert impedimentum huius actus, quod esse posset
ex superfluo amore divitiarum, propter quem
aliquis efficitur nimis rctentivus earum.

quem. – qua· D, quod H, quam P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestionis rrigesimaesccondac articulo primo, in re-
sponse ud secundum, dubium occurrit, quo pacto
actus superioris virtutis potest imperari ab inferiori vir-
tute; ut in littera dicitur quod netus caritatis potent impe-
rari a iustitia et a religione. Et est ratio dubii quia im-
perare est superioris.
Vd hoc dicitur quod actus superioris virtutis, sicut et
aliarum, potest dupliciter sumi, scilicet et materialiter et
formnlitr: quae distinctio declaratur in littcni m respon-
sione ad pnurn. Et formalitr sumptus non imperatur
ab inferiori virtute: quia e converso; quia imperanti re-
spondet ulterior finii, superioris autem semper ulterior est

fini quam imperati, ut patet in architectonico et manuali
et similibus. Materialiter autem sumptus actus superioris
virtutis potest imperari ab inferiori virtute; quin finis infe-
rioris virtutis est ulterior respectu actus materialiter sumpti.
Et hoc modo dare eleemosynam potest simul esse actus
Cirit.uis me.lia misericordia; et actus iustitiac, media pocni-
tenti i. et actu., religionis; et actus libcralitatis, removendo
prohibens: ut patet cum quis cx caritate, et ut satisficiat
pro peccatis suis, et ad honorem Dei, absque cupiditatis
obstaculo, eleemosynam pauperi Christi dat. – Et hanc
distinctionem te doctrinam bene notato: quin saepe oportet
illa uti.

Jt

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CONVENIENTER ELEEMOSYNARUM GENERA DISTINGUANTUR

IV Sent., dwt. rv, qu. n, nrt 3, qu i, 3: /n Matth., cip. xxv.

secundum sic procedit. Videtur quod
inconvenienter eleemosynarum genera
distinguantur. Ponuntur enim septem
eleemosynae corporales: scilicet pascere
esurientem, potare sitientem, vestire nudum, re-
colligere hospitem, visitare infirmum, redimere
captivum, et sepelire mortuum; quae in hoc versu
continentur: *risito, poto, cibo, redimo, tego, col-
ligo, condo*. Ponuntur etiam aliae septem elee-
mosynae spirituales: scilicet docere ignorantem,
consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere
peccantem, remittere offendentem, portare onero-
sos et graves, et pro omnibus onire; quae etiam
in hoc versu continentur: *Consule, castiga a, so-
lare, remitte, fer, ora*; ita tamen quod sub eo-
dem intelligatur consilium et doctrina. Videtur
autem quod inconvenienter huiusmodi eleemosy-
nae distinguantur. Eleemosyna enim ordinatur ad
subveniendum proximo. Sed per hoc quod pro-
ximus sepelitur, in nullo ei subvenitur: alioquin
non esset verum quod Dominus dicit, Matth. *
4. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, et post hac
non habent amplius quid faciant*. Unde et Domi-
nus* Matth. xxv \ commemorans misericordiae
opera, de sepultura mortuorum mentionem non
facit. Ergo videtur quod inconvenienter huiusmodi
eleemosynae distinguantur.

2. Praeterea, eleemosyna datur ad subvenien-
dum necessitatibus proximi, sicut dictum est
Sed multae aliae sunt necessitates humanae vitae
quam praedictae: sicut quod caecus indiget du-
ctore, claudus sustentatione, pauper divitiis. Ergo
inconvenienter praedictae eleemosynae enume-
rantur.

3. Praeterea, dare eleemosynam est actus mi-

sericordioe. Sed corrigere delinquentem magis vi-
detur ad severitatem pertinere quam acP miseri-
cordiam. Ergo non debet computari inter elec-
mosynas spirituales.

4. Praeterea, eleemosyna ordinatur ad subve-
niendum defectui. Sed nullus est homo qui de-
feciinn ignorantiae non patiatur in aliquibus. Ergo
videtur quod quilibet debeat quemlibet docere,
si ignoret id quod ipse scit.

Sed contra est quod Gregorius dicit, in qua-
dam homilia* *Habens intellectum curet omnino
ne taceat; habens rerum affluentiam vigilet ne a
misericordiae largitate torpescat; habens artem
qua regitur magnopere studeat ut usum atque
utilitatem illius cum proximo partiatur \$, habens
loquendi locum apud divitem damnationem pro
retento talento timeat si. cum valet, non apud eum
pro pauperibus intercedat*. Ergo praedictae elec-
mosynae convenienter distinguuntur secundum
ea in quibus homines abundant et deficiunt.

Respondeo dicendum quod praedicta eleemosy-
narum distinctio convenienter sumitur secundum
diversos defectus proximorum. Quorum quidam
sunt ex parte animae, ad quos ordinantur spiri-
tuales eleemosynae; quidam vero ex parte cor-
poris, ad quos ordinantur eleemosynae corporales.
Defectus enim corporalis aut est in vita, aut est
post vitam. Si quidem est in vita, aut est com-
munis defectus respectu eorum quibus omnes in-
digent; aut est specialis propter aliquod accidens
superveniens. Si primo modo, aut defectus est
interior, aut exterior. Interior quidem est duplex:
unus quidem cui subvenitur per alimentum sic-
cum, scilicet fames, et secundum hoc ponitur *pa-
scere esurientem*; alius autem est cui subvenitur

l

I

<

J
J

Haam»

?

,

a) eatitga. – doce nd4«t D; i.lcm pro remitte, mitte,
r) partiatur. – prauret bodko et a.

y) est. — Om. DI..

per alimentum humidum. scilicet sitis, et secundum hoc dicitur *potare sitientem*. – Defectus autem communis respectu exterioris auxilii est duplex: unus respectu tegumenti, et quantum ad hoc ponitur *vestire nudum*; alius est respectu habitaculi, et quantum ad hoc est *l suscipere hospitem*. – Similiter autem si sit delectus aliquis specialis, aut est ex causa intrinseca, sicut infirmitas, et quantum ad hoc ponitur *visitare infirmum*: aut ex causa extrinseca, et quantum ad hoc ponitur *redemptio captivorum*. – Post vitam autem exhibetur mortuis *sepultura*.

Similiter autem spiritualibus defectibus spiritualibus actibus subvenitur dupliciter. Uno modo, poscendo auxilium a Deo: et quantum ad hoc ponitur *oratio*, qua quis pro aliis orat.– Alio modo, impendendo humanum auxilium: et hoc tripliciter. Uno modo, contra defectum intellectus: et si quidem sit defectus speculativi intellectus, adhibetur ei remedium per *doctrinam*; si autem practici intellectus, adhibetur ei remedium per *consilium*. – Alio modo est defectus ex passione appetitivae virtutis: inter quos est maximus tristitia, cui subvenitur per *consolationem*. – Tertio modo, ex parte inordinati actus: qui quidem tripliciter considerari potest. Uno modo, ex parte ipsius peccantis, inquantum procedit ab eius inordinata voluntate: et sic adhibetur remedium per *correctionem*. Alio modo, ex parte eius in quem peccatur: et sic si quidem sit peccatum in nos, remedium adhibemus remittendo offensam; si autem sit in Deum vel in proximum, *non est nostri arbitrii remittere*, ut Hieronymus dicit, *super MMth.* * Tertio modo, ex parte sequelae ipsius actus inordinati, ex qua gravantur ei conviventes, etiam praeter peccantis intentionem: et sic remedium adhibetur *supportando*; maxime in his qui ex infirmitate peccant, secundum illud *Rom. xv* *: *Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare* \ Et non solum secundum quod infirmi sunt * graves ex inordinatis actibus, sed etiam quaecumque eorum onera sunt *supportanda*: secundum illud *Galat. vi* *: *Alter alterius onera portate*.

Ah piumum ergo dicendum quod sepultura mortui non confert ei quantum ad sensum quem corpus post mortem habeat. Et secundum hoc Dominus dicit quod interficientes corpus non habent amplius quid lacias. Et propter hoc etiam Dominus non commemorat sepulturam inter alia misericordiae opera, sed numerat ' solum illa quae sunt evidentioris necessitatis. Pertinet tamen ad defunctum quid de eius corpore agatur, tum quantum ad hoc quod vivit in memoriis hominum, cuius honor dehonestatur si insepultus remaneat; tum etiam quantum ad affectum l quem adhuc vivens habebat de suo corpore, cui piorum affectus conformari debet post mortem ipsius. Et secundum hoc aliqui commendantur de mortuorum sepultura, ut Tobias et illi qui Dominum sepelierunt; ut patet per Augustinum, in libro *de Cura pro Mortuis agenda* .*

An secundum dicendum quod omnes aliae necessitates ad has reducuntur. Nam et caecitas et claudicatio sunt infirmitates quaedam: unde dirigere caecum et sustentare claudum reducitur l ad visitationem infirmorum. Similiter etiam subvenire homini contra quamcumque oppressionem illatam extrinsecus reducitur ad redemptionem captivorum. Divitiae autem, quibus paupertati subvenitur, non quaeruntur nisi ad subveniendum praedictis delectibus: et ideo non fuit specialis mentio de hoc defectu facienda.

Au tertium dicendum quod correctio peccantium. quantum ad ipsam executionem actus, severitatem iustitiae continere videtur. Sed quantum ad intentionem corrigentis, qui vult hominem a malo culpae liberare, pertinet ad misericordiam et dilectionis affectum: secundum illud *Prov. xlvii* *Meliora sunt verbera diligentis quam ' Vm. fraudulenta oscula odientis*.

Ad quartum dicendum quod non quaelibet nescientia pertinet ad hominis defectum, sed solum ea qua quis nescit ea quae convenit eum scire: cui defectui per doctrinam subvenire ad eleemosynam pertinet. In quo tamen observandae sunt debitae circumstantiae personae et loci et temporis, sicut et in aliis actibus virtuosis.

8) *fit.* – ponitur l», dicitur D.
t) *ex.* – at rx Pj.
z) *sic.* – Om. PEGik Oz a.
4) *portare,* – suitincrc P.
o) *lunt* – sunt mnt AUFHDut, litre Pk; pm *quaecuntjue. puis-*
que DEFLpAK, *cuiuiqiif C»K, quaelibet l»A et r, quibuicuHtquc lipt:*). l

t) *rtunurjt.* – otumnrjl pj.
m) *tum.*– iuiut, – ruxi *quia_ eiuf* <M; R hiVct fWUO ssper w.
λ. *affectum.* – rfrtr/uirt PHpkn.
p) *reducitur.* – *reducuntur* PG*K et R-

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo secundo, in responsione ad primum, perspice, vir inhumane, quod beneficium sepulturae est defuncto beneficium et secundum quod vivit in memoria aliorum, et secundum prosecutionem proprii affectus ipsius. Sicut enim exequens ordinata a defuncto voluntatem eius con-

sununt et quasi durantem adhuc facit, ita sepeliens affectum continuat quem defunctus ad corpus habebat. Differunt nutem inultum hoc. *nihil esse sensibile a defuncto*; et hoc, *nihil esse illi*.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ELEEMOSYNAE CORPORALES SINT POTIORES QUAM SPIRITUALES

IV *Sent.*, diet- xv, qu. u, »rt. 3. qu 3.

D TERTIUM sic proceditur. Videtur quod eleemosynae corporales sint potiores quam spirituales. Laudabilius enim esi magîs indigenti eleemosynam facere : ex hoc enim eleemosyna laudem habet quod indigenti subvenit. Sed corpus» cui subvenitur per eleemosynas corporales, est indigentioris naturae quam spiritus, cui subvenitur per eleemosynas spirituales. Ergo eleemosynae corporales sunt potiores.

2. Praeterea, recompensatio beneficii laudem et meritum eleemosynae « minuit: unde et Dominus dicit. Lue. xiv * *Cum facis prandium aut cenam, noli iiocare ricinos divites. ne forte et ipsi te reinvitent.* Sed in eleemosynis spiritualibus semper est recompensatio: quia qui orat pro alio sibi proficit, secundum illud Psalm.3: *Oratio mea in sinu meo convertetur;* qui etiam alium docetj ipse in scientia proficit. Quod non contingit in eleemosynis corporalibus. Ergo eleemosynae corporales sunt potiores quam spirituales.

3. Praeterea, ad laudem eleemosynae pertinet quod pauper ex eleemosyna data consoletur: unde XXX| * dicitur: *Si non benedixerunt mihi latera eius;* et *ad Philemonem* * dicit Apostolus: *Viscera sanctorum requieverunt per te.frater.* Sed quandoque magis est grata pauperi eleemosyna corporalis quam spiritualis. Ergo eleemosyna corporalis potior est quam spiritualis.

Sed contra est quod .Augustinus, in libro *de Serm. Dom. in Monte* super illud i: , *Qui petit a te, da ei,* dicit: *Dandum est quod nec tibi nec alteri noceat: et cum negaveris quod petit, indicanda est iustitia. ut non eum inanem dimittas. Et aliquando melius aliquid dabis, cum imuste petentem correxeris.* Correctio autem est eleemosyna spiritualis. Ergo spirituales eleemosynae sunt corporalibus praeferendae.

Respondeo dicendum quod comparatio istarum

eleemosynarum potest attendi dupliciter. Uno modo, simpliciter loquendo: et secundum hoc eleemosynae spirituales praeeminent, triplici ratione. Primo quidem, quia id quod exhibetur nobilius est. scilicet donum spirituale, quod praeeminet corporali: secundum illud *Prov. iv ** *Donum bonum tribuam vobis: legem meam ne derelinquatis.* – Secundo, ratione eius cui subvenitur: quia spiritus nobilior est corpore. Unde sicut homo sibi ipsi magis debet providere quantum ad spiritum quam quantum ad corpus, ita et proximo, quem debet tanquam p seipsum diligere. – Tertio, quantum ad ipsos actus quibus subvenitur proximo: quia spirituales actus sunt nobiliores corporalibus, qui sunt quodammodo serviles.

Alio modo possunt comparari secundum aliquem particularem casum, in quo quaedam corporalis eleemosyna alicui spirituali praefertur. Puta, magis esset t pascendum fame monentem quam docendum: sicut et *indigenti*, secundum Philosophum *melius est ditari quam philosophari.* quamvis hoc sit simpliciter melius.

Ad primum ergo dicendum quod dare magis indigenti melius est, ceteris paribus. Sed si minus indigens sit melior, et melioribus indigeat, dare ei melius est. Et sic est in proposito.

Ad secundum dicendum quod recompensatio non minuit meritum et laudem eleemosynae si non sit intenta: sicut etiam humana gloria, si non sit intenta, non minuit rationem virtutis; sicut et de Catone Sallustius dicit . * quod *quo magis gloriam fugiebat, eo magis eum gloria sequebatur,* pr«- Et ita contingit in eleemosynis spiritualibus. – Et tamen intentio bonorum spiritualium non minuit meritum, sicut intentio bonorum corporalium.

Ad tertium dicendum quod meritum dantis eleemosynam attenditur secundum id in quo debet rationabiliter requiescere voluntas accipientis: non m eo in quo requiescit si sit inordinata.

i) eleemosynae. – Om. PD»Cpn, nnte meritum ponit a.
β) tauquam. – tient Pd.

γ) caset. – est Pa.
dicit. – Om. AFHpC ct k, ait B, refert F, pnxt sicut ponit T.

Commentaria Cardinalis Coiotani

In articulo tertio, in propositione primi argumenti, an dare eleemosynam magis indigenti, vel minus indigenti meliori, sit melius, occurrit tractandum. Et dicendum quod, nisi indigentia sit multo maior in uno quam in alio, melius est dare minus indigenti iusto quam magis indigenti peccatori; ct similiter minus indigenti meliori quam magis indigenti minus bono. Et ratio est quia, licet in magis indigente sit maior materia misericordiae, m bono ta-

men ct meliori est maior materia caritati», quae apud nos est maior virtus, et est ratio misericordiae: quoniam ideo miseremur alicuius, quia cx caritate miseriam illius quasi nostram, cx unione aifectus, reputamus. Bonitas autem actus magis crescit cx ratione caritatis quam alterius virtutis: cum ipsa sit primo bona ct forma reliquarum, cx fine ultimo sibi proprio obiecto.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ELEEMOSYNAE CORPORALES HABEANT EFFECTUM SPIRITUALEM

quartum sic proceditur. Videtur quod eleemosynae corporales non habeant effectum spirituales. Elictus enim non est polior sua causa. Sed bona spiritualia sunt potiora corporalibus. Non ergo eleemosynae corporales habent spirituales elictus.

2. Praeterea, dare corporale pro spirituali vitium simoniae est. Sed hoc vitium est omnino vitandum. Non ergo sunt dandae eleemosynae ad consequendum spirituales effectus.

3. Praeterea, multiplicata causa, multiplicatur effectus. Si igitur eleemosyna corporalis causaret spirituales effectus, sequeretur quod maior eleemosyna magis spiritualiter proficeret. Quod est contra illud quod legitur Luc. xxi. 4. de vidua mittente duo aera minuta in gazophylacium. quae, secundum sententiam Domini, plus omnibus misit. Non ergo eleemosyna corporalis habet spirituales effectus.

Sed contra est quod dicitur Eccli. xxi. 1. Eleemosyna piri gratiam hominis quasi pupillam conserrabit.

Respondeo dicendum quod eleemosyna corporalis tripliciter potest considerari. Uno modo, secundum suam substantiam. Et secundum hoc non habet nisi corporalem effectum, inquantum scilicet supplet corporales defectus proximorum. —

Alio modo potest considerari ex parte causae eius: inquantum scilicet aliquis eleemosynam corporalem dat propter dilectionem Dei et proximi. Et quantum ad hoc affert fructum spirituales: secundum illud Eccli. xxi. 1. Perde pecuniam propter fratrem. Pune thesaurum in praeceptis Altissimi. et proderit tibi magis quam aurum. — Tertio modo, ex parte effectus. Et sic etiam habet spirituales fructus: inquantum scilicet proximus, cui per corporalem eleemosynam subvenitur, movetur ad orandum pro benefactore. Inde et ibidem subditur: Conclude eleemosynam in sinu pauperis, et haec pro te exorabit ab omni malo.

An primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de corporali eleemosyna secundum suam substantiam.

Ad secundum dicendum quod ille qui dat eleemosynam non intendit emere aliquid spirituale per corporale, quin scit spiritualia in infinitum corporalibus praeeminere; sed intendit per caritati allectum spirituales fructus promereri.

Ad tertium dicendum quod vidua, quae minus dedit secundum quantitatem, plus dedit secundum suam proportionem; ex quo pensatur in ipsa maior cantatis affectus ex qua corporalis eleemosyna spirituales efficaciam habet.

3) effectus. — Praeterea, «I cor. x. 34. — Pro fructu, vel pro.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo quarto, in responsione ad secundum, habes solutionem dubii quo paci liceat eleemosynaliter dare aliquid pro spirituali. Habes siquidem quod, quia datio est eleemosynaliter, ideo deficit intentio emendi missas vel orationes vel gratiam Dei. Quia vero ibi est duplex en-

ritatis effectus. scilicet ipsum pium opus eleemosynae, quod est opus caritatis per misericordiam; et ipsa oratio pauperis ex accepta eleemosyna moti ad orandum: ideo hinc mento spirituales fructus expectat absque ullo vitio.

ARTICULUS QUINTUS

I. UTRUM DARE ELEEMOSYNAM SIT IN PRAECEPTO

infra, qu. xvi. «rt. 7; qu. i. u. i. rt. i; qu. xxxv. rt. 1, nd 4; qu. Ckfr. «n. q. 4. IV Stnt., drt. vr, qu. u, art. i, qu. 4: en. 3, qu. 3. ad »; Quodl. VI. qu. vn, ad 1, 1; VIII, qu. vi. art. 3.

quintum sic proceditur. Videtur quod dare eleemosynam non sit in praecepto.

Consilia enim a praeceptis distinguuntur. Sed dare eleemosynam est consilium: secundum illud Dan. IV. 1. Consilium meum regi placeat: peccata tua eleemosynis redime. Ergo dare eleemosynam non est in praecepto.

2. Praeterea, cuilibet licet sua re uti et eam retinere. Sed retinendo rem suam aliquis eleemosynam non dabit. Ergo licitum est eleemosynam non dare. Non ergo dare eleemosynam est in praecepto.

3. Praeterea, omne quod cadit sub praecepto aliquo tempore obligat transgressores ad peccatum mortale: quia praecepta affirmativa obligant pro tempore determinato. Si ergo dare eleemo-

synam caderet sub praecepto, esset determinare aliquod tempus in quo homo peccaret mortaliter nisi eleemosynam daret. Sed hoc non videtur: quia semper probabiliter aestimari potest quod pauperi aliter subveniri possit; et quod id quod est in eleemosynas erogandum possit ei esse necessarium vel in praesenti vel in futuro. Ergo videtur quod dare eleemosynam non sit in praecepto.

4. Praeterea, omnia praecepta reducuntur ad praecepta decalogi. Sed inter illa praecepta nihil continetur de datione eleemosynarum. Ergo dare eleemosynas non est in praecepto.

Sed contra, nullus punitur poena aeterna pro omissione alicuius quod non cadit sub praecepto. Sed aliqui puniuntur poena aeterna pro omis-

* Ver. 3

* Ver. it: «J. cepxvii, <rr>. th.

- V-r. >4.

254		QUAESTIO XXXII, ARTICULUS V	
Vtr>. 4»	“H	sione eleemosynarum; ut patet Matth. xxv * Ergo dare eleemosynam est in praecepto.	nani c dare est in consilio, sicut et de quolibet meliori bono dantur consilia.
		Respondeo dicendum quod cum dilectio proximi sit in praecepto, necesse est omnia illa cadere sub praecepto sine quibus dilectio proximi non conservatur. Ad dilectionem autem proximi pertinet ut proximo non solum velimus bonum.	Ad primum ergo dicendum quod Daniel loquebatur regi qui non erat legi Dei subiectus. Et ideo ea etiam quae pertinent ad praeceptum legis,quam non profitebatur, erant ei proponenda per modum consilii. – Vei potest dici quod loquebatur in casu illo in quo dare eleemosynam non est in p̄raecepto.
Vcr>. is.		sed etiam operemur: secundum illud l loan, m * <i>Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.</i> Ad hoc autem quod velimus et opere-mur bonum alicuius requiritur quod eius necessitati subveniamus, quod fit per eleemosynarum largitionem. Et ideo eleemosynarum largitio est in praecepto.	Ad secundum dicendum quod bona temporalia, quae homini divinitus conferuntur, eius quidem sunt quantum ad proprietatem: sed quantum ad usum non solum debent esse eius, sed etiam aliorum, qui ex eis sustentari possunt ex eo quod ei superlinit L Unde Rasilius dicit ♦ <i>Si fateris ca tibi divinitus provenisse</i> (scilicet temporalia bona), { « [’] Hoeti. nper
ven ♦		Sed quia praecepta dantur de actibus virtutum, necesse est quod hoc modo donum eleemosynae cadat sub praecepto, secundum quod actus est de necessitate virtutis, scilicet secundum quod recta ratio requirit. Secundum quam est aliquid considerandum ex parte dantis: et aliquid ex parte eius cui est eleemosyna danda. Ex parte quidem dantis considerandum est ut id quod est in eleemosynas erogandum sit ei superfluum: secundum illud Luc. xi * <i>Quod superest date eleemosynam.</i> Et dico superfluum non solum respectu sui ipsius, quod est supra id quod est necessarium individuo ; sed etiam respectu aliorum quorum cura sibi incumbit: quia prius oportet quod unusquisque sibi provideat et P his quorum cura ei incumbit (respectu quorum dicitur necessarium personae secundum quod <i>persona</i> dignitatem importat T), et postea de residuo aliorura necessitatibus subveniatur. Sicut et natura primo accipit sibi5, ad sustentationem proprii corporis, quod est necessarium ministerio virtutis nutritivae; superfluum autem erogat ad generationem alterius per virtutem generativam.	<i>an iniustus est Deus inaequaliter res nobis distriburns? Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi ut tu bonae dispensationis * merita consequaris, ille vero patientiae bravits decoretur? Est panis famelici quem tu tenes, nudi tunica quam in conclavi conservas, discalceati calceus qui penes te marcescit, indigentis argentum quod possides inhumatum. Quocirca tot inturiaris quot dare valeres .</i> Ei hoc idem dicit Ambrosius, in <i>Decret.</i> , dist. XLVII *
		Ex parte autem recipientis requiritur quod necessitatem habeat: alioquin non esset ratio quare eleemosyna ei daretur. Sed cum non possit ab aliquo uno omnibus necessitatem habentibus subveniri, non omnis necessitas obligat ad praeceptum, sed illa sola sine qua is qui necessitatem patitur sustentari non potest. In illo enim casu locum habet quod Ambrosius dicit ♦ <i>Pasce fame morientem. Si non paveris, occidisti.</i>	Ad tertium dicendum quod est aliquod tempus dare in quo mortaliter pcccat si eleemosynam dare omittat, ex parte quidem recipientis, cum apparet evidens et urgens necessitas, nec apparet in promptu qui ei subveniat: ex parte vero dantis. cum habet superflua quae secundum statum praesentem non sunt sibi necessaria, prout probabiliter aestimari potest. Nec oportet quod consideret ad l omnes casus qui possunt contingere in futurum: hoc enim esset <i>de crastino cogitare</i> , quod Dominus prohibet, Matth. vi * Sed debet diiudicari superfluum et necessarium secundum ea quae probabiliter et ut in pluribus occurrunt. **
♦ Can. Pat.c. dicit. l. XXXVI.		Sic igitur dare eleemosynam de superfluo est in praecepto; et dare eleemosynam ei qui est in extrema necessitate. Alias autem eleemosy-	Ad quartum dicendum quod omnis subventio proximi reducitur ad praeceptum de honoratione parentum. Sic enim et Apostolus interpretatur, l <i>ad Vim.</i> iv * dicens: <i>Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitae quae nunc est et Juturae:</i> quod dicit quia m praecepto de honoratione parentum additur promissio, <i>ut sis * longae-vus super terram</i> . Sub pietate autem comprchenditur omnis eleemosynarum largitio.
			x * <i>Esrd. c. q</i> iv

.) *individuo*. – in *Deum* (A; EFHLpCKx et k, *naturae* l>, *individui* D*C, om. G.
p) *et*. – dcin D, *et in* E, *de* K.
y) *respectif... importat*,– Port *subveniatur* (*subi liat* Va; ponunt Pa et co4icc<; pm *persona*, *personae* DDH.
3) *sibi*. – *aliquid sibi* G, *cibum* Pa.

f) *clcrniorrnJm*. – *clectnoxynas* PCDLna.
z) *superfuit*. – *superfuunt* PDH.
r.) *dispensationis*. – *eoniptHs.tiious* ed. u et eodiem excepta «k.
o) *valeret*. – v.tieus cs P. – Ante in P«C addunt *ut hjbctur*.
i) *ad*. – Oro. P«i.
mj *sis*. – *sit* PADl«pu.

Commentaria Cardinal!*? Caietani

v articulo quinto eiusdem trigesimaesecundae quaestionis advertendum est quod doctrina Auctoris hoc in loco a plerisque fuit male intellecta, \cccpcrunt namque quod, secundum doctrinam Auctoris hic, nd hoc quod clccmo-synn sit in praecepto duo simul requirantur, scilicet superfluitas in debente et extrema necessitas in eo cui debetur: cum tamen expresse, concludenda, in calce cor-

poris articuli, dicatur distincte: 5/c *ergo dare eleemosynam de superfluo est in praecepto, et dare eleemosynam ei qui est in extrema necessitate: alias autem est in consilio*. Et quoniam iam multi anni sunt quod contra hunc sensum tractatum specialem * scripsi, ubi oidenter illum confutavi, pcrtrnnseundmn puto.

II. In eodem articulo adverte quod, cum duo capita

seorsum ponant eleemosynam tn praecepto, scilicet superfluita» et necessitas extrema, dum littera investigat rationem quare non sufliqt quaelibet necessitas sed requiritur extrema, affert impotentiam unius ad subveniendum omnibus necessitatem patientibus pro ratione. Et intendit quod, si omnis necessitas occurrentium mihi obligaret me nd subveniendum ei, tunc necessitas huiusmodi esset obligativa ud impossibile: constat enim cx facti evidentia quod communiter homini cuilibet occurrunt tot necessitatem patientes quod nullus snt est nd subveniendum cis. Et propterea non quaelibet, sed extrema necessitas occurrentis mihi me obligat ad cxccutioncm praecepti affirmativi dc eleemosyna: tunc enim est tempus pro quo obligat. Nec tam mullorum aut frequens est huiusmodi occursus ut non possit ab uno fieri natis occurrenti: quia etsi dc suo non potest, dc alieno potest subvenire.

III. In eodem articulo, in responsione ad tertium, dubium occurrit dc tempore pro quo superfluitas oblignt nd dandum eleemosynam, cx duplici capite. Primo quia, si habens superflua tenetur, pro tempore quo habet superflua, dare eleemosynam, sequitur quod continue peccet mortaliter cessando nd horam a danda eleemosyna. Et tenet sequela: quia totum illud tempus est tempus superfluitatis.

Secundo, quia sequeretur quod non posset quis, cx superfluis secundum praesentem statum emendo, ascendere nd statum ultiozem, puta ut cx cive sit dominus alicuius enstri, etc. Et tenet sequela: quia >i tenetur dare superfluum secundum praesentem statum in eleemosynam, nem potest in praciudicium praecepti mutare statum

IV. Ad primum horum dicitur quod, cum dare eleemosynam dc superfluo intantum cadat sub praecepto in quantum est actus virtutis; et tunc, actus virtutis requirat non solum circumstantiam temporis, sed alias circumstantias: consequens est ut, deficiente aliqua olia circumstantia, quamvis temporis circumstantia exigeret, actus ille licite

omittatur. Potest enim contingere quod ego habeam superfluum. ct nullus mihi nunc occurrat Indigens et sic, licet tempUk adsit, persona indigens decft. Et simile est de loco.

Considerandum nihilominus est quod aliud est tempus superfluitatis habitae; et aliud est tempus dandi illud superfluum. Tempus enim mensurans ipsum habere superfluum currit etiam homine dormiente ct secante divinis et aliis maioribus bonis: tempus autem dandi eleemosynam dc superfluo oportet quod non sit Impcditivum maioris boni ct aliorum opportunorum ; sicut ct in naturalibus tempus generandi non debet opportuna individui ct alii» pt>tiora impedire. Propter quod non est aequale tempus superfluitatis tempori largitionis: sed tempus largitionis exigit, ultra tempus superfluitatis, aims circumstantias tum cx parte dantis quam accipientis, quam aenis dnodi. Et propterca non continuo peccat habent dc superfluo non continue largiens. Satis enim est si secundum rectam rotationem det vel dandam ordinet eleemosynam quando, ubi, quibus, etc.

V. Ad secundum vero dicitur quod ille qui alias licite potcît mutare statum, et hoc probabiliter cxpcctat, non habet pro superfluo secundum praesentem statum quidquid sibi in statu huiusmodi expectationis opponunum censetur. Unde licite potest ei futuro statui opportuna servare, et pro illo habendo exponere. Praeceptum enim de eleemosyna superflui praesupponit superfluum; non vetat mutationem itntu». Sed in hoc falli contingit iudicium aliorum quod superfluum indicant non consideratis omnibus. – Attestantur autem dictis multae ecclesiae habente superfluum m possessionibus: quae licet sint superfluae ministris absolute, non sunt tamen superfluae ministris dispensatoribus in pauperes ct hospites perpetuo, i quibus, habita ratione personarum, locorum, etc., clecmoynac de superfluo fiunt ordinate. Hoc enim non minus licet privatae personae habenti mmaximo redditus.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ALIQUIS DEBEAT DARE ELEEMOSYNAM DE NECESSARIO

lixirn, qu. oeni, an. t, <U s; IS

diet· vt, qu. η. kH. 4. quB 1.

AD SEXTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod aliquis non debeat eleemosynam dare dc necessario. Ordo enim carnatis non minus attenditur penes effectum beneficii quam penes interiorem affectum. Peccat nitem qui praepostere agit in ordine caritatis: quin ordo caritatis est in praecepto. Cum ergo ex ordine caritatis plus debeat aliquis sc quam proximum diligere, videtur quod peccet si subtrahat sibi necessaria ut alteri largiatur.

2. Praeterea, quicumque largitur dc his quae sunt necessaria sibi est propriae substantiae dissipator: quod pertinet ad prodigum, ut patet per Philosophum, in IV *Ethic*. * Sed nullum opus vitiosum est faciendum. Ergo non est danda eleemosyna dc necessario.

3. Praeterea, Apostolus dicit, I *ad 7'im*. v * *Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior*. Sed quod aliquis dei de his quae sunt sibi necessaria vel suis videtur derogare curae quam quis debet habere de se et de suis. Ergo videtur quod quicumque de necessariis eleemosynam dat, quod 3 graviter peccet.

Sed contra est quod Dominus dicit, Matth.xrx * v». † *57 JS' perfectus esse. rade et rende omnia quae habes, et da pauperibus*. Sed ille qui dat omnia quae habet pauperibus non solum dat superflua sed etiam necessaria. Ergo de necessariis potest homo elccmosvnam dare.

Respondeo dicendum quod necessarium dupliciter dicitur. Uno modo, sine quo aliquid esse non potest. Et de tali necessario omnino eleemosyna dari non debet: puta si aliquis in articulo necessitatis constitutus haberet solum unde posset sustentari, et filii sui vel alii ad cum pertinentes: dc hoc enim necessario eleemosynam dare est sibi et suis vitam subtrahere. – Sed hoc dico nisi torte talLs casus immineret ubi subtrahendo sibi, daret alicui magnae personae, per quam Ecclesia vel respublica sustentaretur: quia pro talis personae liberatione seipsum et suos laudabiliter periculo mortis exponeret, cum bonum commune sit proprio praeferendum.

Alio modo dicitur aliquid esse necessarium sine quo non potest convenienter vita transigi secundum conditionem vel statum personae propriac ct aliarum personarum quarum cura ei in-

a) *quod*. – Om. PEGII; pro *pccctt*, *pcccojt* EH.

uK, – *ut* nCKi.pK.

cumbit. Huius Y necessarii terminus non est in indivisibili constitutus: sed multis additis, non potest diiudicari esse ultra tale necessarium; et multis subtractis, adhuc remanet unde possit convenienter aliquis vitam transigere^ø secundum proprium statum. De huiusmodi ergo eleemosynam dare est bonum: et non cadit sub praecepto, sed sub consilio. Inordinatum autem esset si aliquis tantum sibi de bonis propriis subtraheret ut aliis largiretur, quod de residuo non posset vitam transigere convenienter secundum proprium statum et negotia occurrentia; nullus enim inconvenienter vivere debet.

Sed ab hoc * tria sunt excipienda. Quorum

primum est quando aliquis statum mutat, puta per religionis ingressum. Tunc enim, omnia sua propter Christum largiens, opus perfectionis facit, se in alio statu ponendo. – Secundo, quando ea quae sibi subtrahit, etsi sint necessaria ad convenientiam vitae, tamen de facili resarciri possunt, ut non sequatur maximum inconveniens. – Tertio, quando occurreret extrema necessitas alicuius privatae personae, vel etiam aliqua magna necessitas reipublicae. In his enim casibus laudabiliter praetermitteret aliquis id quod ad decentiam sui status pertinere videretur, ut maiori necessitati subveniret.

Et per hoc patet de facili responsio ad obiecta.

γ. *Huius*. – *Et huius* GK.

31 *vitam transigere*. – *transigere* Ga, *transire* icteri.

«) *ab hoc*. – *ad hoc* DHPK, *adhuc* Pu.

Commentaria Cai'dinalis Caietani

In articulo sexto eiusdem quaestionis nota quod cum in codice eiusdem dicitur quod *in his casibus laudabiliter praetermitteret aliquis id quod ad decentiam* etc., ly *laudabiliter* non sumitur ut distinguitur contra ly *debito praecepti*, sed contra ly *vituperabiliter*, ha quod non usi sensus quod non ex vinculo praecepti, sed honestate consilii bene faceret; sed est sensus quod non male, sed bene faceret in his casibus. Et patet hanc esse intentionem Au-

ctoris ex titulo et materia. Ex titulo quidem, quia in hoc articulo discutitur an liceat de necessario dare; et non, an sit in praecepto vel consilio. Ex materia autem, quia constat quod tam magna necessitas reipublicae quum extrema necessitas alicuius occurrentis necessitat ex ordine caritatis, qui est in praecepto, praeponere bonum commune privato, et vitam proximi opportunis ad decentiam status, ut patet.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM POSSIT FIERI ELEEMOSYNA DE INJUSTE ACQUISITIS

Supra, qu. xxti, c. 3, ad J; IV *Sent.* di-t. xv, qu. n, art. 4, qu. 3, 3] *Quod!* XII, qu. xvm. art. 3.

septimum sic proceditur. Videtur quod eleemosyna fieri de illicite acquisitis. Dicitur enim Lue. xvi *Facite vobis* *amicos de mammona iniquitatis*. Mammona autem significat divitias. Ergo de divitiis inique acquisitis potest sibi aliquis spirituales amicos facere, eleemosynas largiendo.

2. Praeterea, omne turpe lucrum videtur esse illicite acquisitum. Sed turpe lucrum est quod de meretricio acquiritur: unde et de huiusmodi sacrificium vel oblatio Deo offerri non debet, secundum illud *Deui*, xxii ♦ *Non offeres mercedem prostibuli in domo Dei tui*. Similiter etiam turpiter acquiritur quod acquiritur per aleas: quia, ut Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *tales ab amicis lucrantur, quibus oportet dare*. Turpissime etiam acquiritur aliquid per simoniam, per quam aliquis Spiritui Sancto iniuriam facit. Et tamen de huiusmodi eleemosyna fieri potest. Ergo de male acquisitis potest aliquis eleemosynam tacere.

3. Praeterea, maiora mala sunt magis vitanda quam minora. Sed minus peccatum est detentio rei alienae quam homicidium, quod aliquis incurrit nisi alicui in ultima necessitate subveniat: ut Patet Per Ambrosium, qui dicit ♦♦ *Pasce famem monentem: quoniam si non pareris, occidisti*. Ergo aliquis potest eleemosynam fatere in aliquo casu de male acquisitis.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Verb. Dom.* i: *De iustis laboribus facite eleemosynas. Non enim corrupturi estis indicem Christum. ut non ros audiat cum pauperibus, quibus tollitis. Nolite relic eleemosynas facere de faenore et usuris. Fidelibus dico, quibus corpus Christi erogamus.*

Respondeo dicendum quod tripliciter potest esse aliquid illicite acquisitum. Uno enim modo id quod illicite ab aliquo acquiritur debetur ei a quo est acquisitum, nec potest ab eo retineri qui acquisivit: sicut contingit in rapina et furto et usuris. Et de talibus, cum homo teneatur ad restitutionem, eleemosyna fieri non potest.

Alio vero modo est aliquid illicite acquisitum quia ille quidem qui acquisivit retinere non potest, nec tamen debetur ei a quo acquisivit, quia scilicet contra iustitiam accepit, et alter contra iustitiam dedit: sicut contingit in simonia, in qua dans et accipiens contra iustitiam legis divinae agit. Unde non debet lien restitutio ei qui dedit, sed debet in eleemosynas erogari. Et eadem ratio est in similibus, in quibus scilicet et datio et acceptio est contra legem.

Tertio modo est aliquid illicite acquisitum, non quidem quia ipsa acquisitio sit illicita, sed quia id ex quo acquiritur est illicitum: sicut patet de eo quod mulier acquirit per meretriciu. Et hoc

a) *videtur*. – *est quod videtur* P.

>> *alicui*. – *aliquo* PBEI HILpC et mu, om. A.

7) *qui dicit*. – *dicentem* PAj ; ocn. H. – *Pro quem d. d* A, *ti* PEI l.i.

proprie vocatur *turpe lucrum*. Quod enim mulier meretricium exerceat, turpiter agit et contra legem Dei: sed in eo quod accipit, non iniuste agit nec contra legem e. Unde quod sic illicite acquisitum est retineri potest, et de eo eleemosyna fieri ♦

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in libro *de Verb. Dom.* * illud verbum Domini *quidam male intelligendo, rapiunt res alienas, et aliquid inde pauperibus largiuntur, et putant se facere quod praeceptum est. Intellectus iste corrigendus est. Sed omnes divitiae iniquitatis dicuntur*, ut dicit in libro *de Quaestionibus Evangelii* quia non sunt divitiae nisi iniquitatis qui in eis spem constituunt. - **Vel** secundum Ambrosium * *iniquum mammona dixit quia variorum divitiarum illecebris nostros tentat affectus*. - **Vel** quia in pluribus praedecessoribus, quibus patrimonio succedis, aliquis reperitur qui iniuste usurpavit aliena, quamvis tu nescias; ut Rasilius dicit. - **Vel** omnes divitiae dicuntur *iniquitatis*, id est *in aequalitatis*, quia non aequaliter sunt omnibus distributae, uno egente et alio superabundante.

An secundum dicendum quod de acquisito pe
meretricium iam * dictum est qualiter eleemosyna
fieri possit °. Non autem fit de eo sacrificium vel
oblatio ad altare, tum propter scandalum; tum
propter sacrorum reverentiam ♦ - De eo etiam
quod est per simoniam acquisitum potest fieri
eleemosyna: quia non est debitum ei qui dedi
sed meretur illud amittere. - Circa illa vero qua

per aleas acquiruntur videtur esse aliquid illicitum ex iure divino: scilicet quod aliquis lucretur ab his qui rem suam alienare non possunt, sicut sunt minores et furiosi et huiusmodi; et quod aliquis trahat alium ex cupiditate lucrandi ad ludum; et quod fraudulenter ab eo lucretur. Et in his casibus tenetur ad restitutionem: et sic de eo non potest eleemosynam facere. Aliquid autem videtur esse ulterius illicitum ex iure positivo civili, quod prohibet universaliter tale lucrum *. Sed quia ius civile non obligat omnes, sed eos solos qui sunt his legibus subiecti; et iterum per dissuetudinem abrogari potest: ideo apud illos qui sunt huiusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem qui lucrentur; nisi forte contraria consuetudo praevaleat; aut nisi aliquis lucratus sit ab eo qui traxit cum ad ludum. In quo casu non teneretur restituere, quia ille qui amisit non est dignus recipere; nec potest licite retinere, tali iure positivo durante; unde debet de hoc eleemosynam facere in hoc casu.

Ad rERTIUM dicendum quod in casu extremae necessitatis omnia sunt communia. Unde licet ci qui talem necessitatem patitur accipere de alieno ad sui sustentationem, si non inveniat qui sibi dare velit. Et eadem ratione licet habere * aliquid de alieno et de hoc eleemosynam dare: quin immo et accipere, si aliter subveniri non possit necessitatem patienti. Si tamen fieri potest sine periculo, debet requisita l domini voluntate paupuri providere extremam necessitatem patienti.

i) *kgom* - *Del tddunl DDL»..*
 1) *iniquitatis. · mammona iniquitati. G.*
 X) *Jiritiac. - istae dimiae tccuidui' Auguttbium Pa; iniquae*
 drt
 rj *tentai. - lentant PAGd.*
 ō) *posait. - pntcxf 1'4.*

*t potest 1'4, 0πE AFGI.
 A] debet requi/ita. - de requirita xYJ rr quaesita ABI FHII.pCDKj
 de n ac.juitila m; debet :ntc pauperi ponit p,

Commentaria Cardinalis Caietani

¶ N articulo septimo, circa distinctionem dc illicite ac-
sito. dubium occurrit penes quid attenditur iniustitia ac-
ceptionis ct dationis secundum te, ut distinguitur co-
iniustam acceptionem vel dationem non secundum sc
sed secundum causam, ut dc tuq»i lucro dicitur. Et e-
ratio dubii quia datio vel accipio secundum sc aut a-
tenditur penes materiam acceptam vd datam; aut pen-
mmeriam pro qua datur vd accipitur. Si attenditur pen-
materiam quae datur vel accipitur, sic nulla acceptio e-
illicita nisi cadat super indebitam materiam, puta alienu-
invito domino, ut contingit in rapina, furto, usura. Et
militer nulla datio est illicita nisi detur indebita mater-
puta alienum. Et sic. cum in simonia ct subversione ius-
tiae datio ct acceptio cadat super debita materia, scilicet
pecunia propria, voluntarie, etc.: non erit datio ct accep-
secundum sc iniustn.

Si autem attenditur pene» materiam pro qua, sic etiam pro meretricio, pro adulterio et buiui modi dare et accipere erit secundum se iniustum, sicut dare pro beneficio ecclesiastico vel subversione iustitiae: utrobique siquidem datur et accipitur pro actu peccati.

II. Ad hoc dicitur quod datio vd acceptio pro tan
dicitur secundum se illicita, quin est lege prohibita ; ct no
propter materiam pro qua aut quae datur vd accipitu
Unde quia cx meretricio, lenocinio ct dii» huiusmodi no
est prohibita datio vd acceptio, ideo non dicuntur illicitae
nisi secundum causas suas. In simonia autem ct eius m
diatoribus, ct in iudicis corruptione, quia dare ct accipe

est prohibitum, ideo dicitur quod tam dare quam accipere
est illicitum.

ra Sed haec reiposio, licet posset habere locum in his
quae sunt mala quia prohibita, non tamen habet locum
in prohibitis quia mala. Unde oportet aut dicere quod in
ter dare et accipere in simonia et in meretricio non ea
JiiTcrctin nisi quia illud est prohibitum et hoc non: et
per hoc neutrum est ex natura suo malum moraliter. Au
utrumque lateri malum, sed alterum prohibitum, alterum
permisum. Aut. refutata responsione dicte, alterum malum
et alterum non malum lateri, ut littera insinuat, et causam
quam quaerimus diversitati» reddere.

III. Aliter ergo dicitur quod iniustitia huiusmodi actuum accipiendi et dandi attenditur penes materiam <[uac data]vd accipitur: sed oportet vigilem esse ut actui communipulli dare vel accipere, assignetur materie proportionaliputa suum vel alienum, voluntarie vd involuntarie; actui vero speciali, puta emere et vendere, isignitur materia proportionale, puta \endibilh vel non vendibilis, et sic de aliis. Et ut intelligi Meilius po>sit solutio, scito quod actus pbtest escv malus dupliciter: uno modo, secundum se; alio modo, ut mperatu cat Mb aliquo alto, Exemplum primi, accipere alienum invito domino, exemptant secundi, ut accipere mutuum ut det meretrici. In proposito non est sermo de malitia actus ut esc imperatus ab aliquo alio, sed de malitia actu> secundum sc. Et dicimus quod tunc actus dandi, accipicnJi, emendi, sendendi et similium est secundum e illicitus, quando res data vel empta, etc., est

indebita materia ẽmptioni vel dationis, etc. Et quando res dita, accepta vel emptu est materia non repugnans acceptioni vel venditioni, actus secundum se est licitus. Et hucc est differentia inter emere ct vendere in simoniũ ct meretricio. Nntn in meretricio res vendita est usus Vene-reus, ere., qui, etsi sit secundum se malus, non tamen con-stituit venditionem malam: et hoc quia est materia ven-dibilis. In simonia autem res vendita est res sacra, quae est invendibilis, ct proptcrca constituit venditionem iniustnm. Et simile est in subversione iustitiae: non enim est ven-dibilis iniuvtitia. Signum autem huius differentiae est quod dare mulieri pro vncrcro usu antequam fiat malum est. pro quanto imperatur u luxuria; post factum autem non est malum, sed actus iustitiae a nullo vitio imperatus: dare nutem pro sacris, et huiusmodi, tam ante quum post fa-ctum, semper est malum. Hoc enim manifestat hunc actum esse secundum se malum, ct illum non, ut patet: quod enim quandoque licitum est non est secundum se pravum; et quod secundum se est pravum semper est primum.– Et per haec patet solutio ad obieccto ♦.

• Noro, i

IV. In eodem articulo, in responsione ad secundum, adverte quod tria tractantur, acquisitu per meretricium, per simoniam, ct per ludum, non ut sic, sed m ordine ad eleemosynam. Et proptcrca sat sit hic dc his quod pos-sunt esse materia eleemosynae. Utrum autem lucrum me-retricium possit esse oblatio altaris, inferius in qu. txxxvt, an. 3, ad i, declarabitur. Et similiter cui danda sit pecu-nia simoniaca, in qu. a, are. ult., ad 4. tractabitur.

Circa acquisitu tamen per ludum occurrit hic unum du-bium, quomodo trahere nliuin nd ludum cx cupiditate lucri obliget ad restitutionem. Et est ratio dubii quin aut est sermo Je tractu per invitationem; aut per coactionem. Si est sermo dc tractu coactivo, constat verum esse: sed nimis Into vocabulo usus fuisset Auctor. Si dc tractu invitativo, falsum apparet: cum lusores, prout contingit, se praeve-niant invitando, ncc proptcrca ad restitutionem tenentur.

Ad hoc dicitur quod hic est sermo dc quocumque tra-ctu, modo eau.set involuntarium mixtum, ita quod cx hoc ille venit ad ludum ductus precibus, insultatione, exprobra-tione ct huiusmodi, licet voluntarie ludat. Sicut etiam vo-luntarie aliquis solvit usuram, huiusmodi tamen volunta-rium non transfert n se dominium, quia mixtum est et non omnino liberum. Consentaneum autem rationi est ut huiusmodi commutationes quae fiunt in ludo, quia sunt cx natura sua turpes nisi causa recreationis fiant, ad hoc ut efficaces sint liberam omnino voluntatem exigant. Sicut etiam donationes quae fiunt meretricibus, si extortae blan-ditiis ct illecebris sunt, non sunt validae: sufficere quippe debet iustu merces. Propter admixtionem siquidem invo-luntarii in huiusmodi turpibus resolutioni obnoxia sunt sic accepta. Et per hoc patet quod illi qui invitati sponle lu-dunt non trahuntur ab nlio.

Quare autem acquisitum cx ludo sit turpe lucrum, nota hic * rationem cx Philosopho: ut inferius in qu. ẽt.xvni-declaratur quare ct quantum turpe, an scilicet cum mortali ẽ«m iit lucrum cx ludo principaliter intentum.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM ILLE QUI ES T IN POTESTATE ALTERIUS CONSTITUTUS POSSIT ELEEMOSVNAM FACERE

IV *Sent*^A d»M. XV, qa. II, iri. 5; *Quodl.* III, qu. n, art. 1.

OCTAVI M s,c p roceditur. Videtur quod esl *n Poleslule alterius consti-lolus possit eleemosynam facere. Re-
• ^ ^ ^ ^
ligiosi enim sunt in potestate eorum * quibus obedientiam voverunt. Sed si eis non li-ceret eleemosynam facere, damnum reportarent ex statu religionis: quia sicut Ambrosius ẽicit *summa Christianae religionis in pietate consistit*, quae maxime per eleemosynarum largitionem commendatur. Ergo illi qui sunt in potestate alterius constituti possunt eleemosynam facere.

* 11-lar. D»ac in XII Ex/tt H. Pa.
cap. it. 8. »
Inter Opp. Am-bio»

• Ver' lb.

2. Praeterea, uxor est *sub potestate viri*, ut dicitur *Gen. m ♦* Sed uxor potest eleemosynam facere, cum assumatur in viri societatem: unde et dc beata Lucia dicitur quod, ignorante sponso, eleemosynas laciebat. Ergo per hoc quod aliquis est in potestate alterius constitutus, non impeditur quin possit eleemosynas facere.

• ' : r

3. Praeterea, naturalis quaedam subicctio est fi-liorum ad parentes: unde Apostolus, *ad Ephes. ¶t* dicit: *Filii, obedite parentibus vestris in Domino*. Sed filii, ut videtur, possunt dc rebus patris elee-mosynas dare?: quia sunt quodammodo ipsorum, cum sint haere les; et cum T possint eis uti ad usum corporis, inulto magis videtur quod pos-sint eis uti, eleemosynas dando, ad remedium animae suae. Ergo illi qui sunt in potestate con-stituti possunt eleemosynas dare.

r
T

4. Praeterea, servi sunt sub potestate domi-norum: secundum illud *ad lit. ¶1 Servos do- -v»»*. *minis suis subditos esse*. Licet autem cis aliquid m utilitatem domini tacere: quod maxime fit si pro cis eleemosynas largiantur. Ergo illi qui sunt in potestate constituti possunt eleemosynas facere.

Sed contra est quod eleemosynae non sunt fa-ciendae dc alieno, sed de iustis laboribus pro-priis unusquisque eleemosynam facere debet; ut Augustinus dicit, in libro *de Verb. Doni*. Sed 's,jt l S®. si subiecti aliis eleemosynam facerent, hoc esset dc alieno. Ergo illi qui sunt sub p̃otestate alio-rum non possum eleemosynam facere.

Respondeo dicendum quod ille qui est sub po-testate alterius constitutus, inquantum huiusmodi. secundum superioris potestatem regulari debet: hic est enim ordo naturalis, ut inferiora secun-dum superiora regulemur. Et ideo oportet quod ea in quibus interior superiori subiicitur, dispenset non aliter quam ei sit a superiore commissum. Sic igitur ille qui est sub potestate constitutus de re secundum quam superiori subiicitur elee-mosynam facere non debet nisi quatenus ei a superiore fuerit permissum '. – Si quis vero ha-beat aliquid secundum quod potestati superioris non subsit, iam secundum hoc non est potestati subicctus, quantum ad hoc proprii luris existons. Et de hoc potest eleemosynam facere.

a) *eorum*. – *tuorum* DEFHpK ct k, *illorum* L, *tuorum praelato-rum* PChK ct a.
p) *dare*, -*facere* 1'BIIa.

y) *cum*. – *ideo cum* Pu.
δ) *potestate*. – *ccmihuti* o.kIunt l'a.
I) *permissum*. – coMtniMMvi ¶.

Ad primum ergo dicendum quod monachus, si
habet dispensationem a praelato commissam, po-
test facere eleemosynam ꝑ de rebus monasterii
secundum quod sibi est commissum. Si vero non
habet dispensationem, quia nihil proprium habet,
tunc non potest facere eleemosynam sine licentia
abbatis vel expresse habita vel probabiliter prae-
sumpta: nisi forte in articulo extremae necessi-
tatis, in quo licitum esset ei furari ut eleemosy-
nam daret. Nec propter hoc efficitur peioris con-
ditionis: quia sicut dicitur in libro *de Eccles. Dog-*
*"iat. ** *bonum est facultates cum dispensatione*
pauperibus erogare, sed melius est, pro intentione
sequendi Dominum, insimul^r donare, et, absolu-
tum sollicitudine, egere cum Christo.

Ad secundum dicendum quod si uxor habeat alias res praeter dotem, quae ordinatur ad sustentanda onera matrimonii, vel ex proprio lucro vel quocumque alio licito modo, potest dare

eleemosynas, etiam irrequisito assensu viri: moderatas tamen, ne ex carum superfluitate vir depauperctur. Alias autem non debet dare eleemosynas sine consensu viri vel expresso vel praesumpto, nisi in articulo necessitatis, sicut de monacho dictum est ♦ Quamvis enim mulier sit *, aequalis ' in actu matrimonii, tamen in his quae ad dispositionem domus pertinent *vir caput est mulieris*, secundum Apostolum, I *ad Cor.* xi ♦ ' - Beata autem Lucia sponsum habebat, non virum. Unde de consensu matris poterat eleemosynam facere.

Ad tertium dicendum quod ea quae sunt filiifamilias sunt patris. Et ideo non potest elemosynam facere (nisi forte aliquam modicam, de qua potest praesumere quod patri placeat): nisi forte alicuius rei esset sibi a patre dispensatio commissa. - Et idem dicendum de servis.

Unde patet solutio ad quartum.

ζ) /jɛrrr (lccmotynain. - c/r<ntarrn.u faccrrc ā.
η) insimul. - omnia adJuni 4.

i) *yafrit*. – et *patria* Pj.

Commentaria Cardinali Caietani

Tñ articulo octavo, in responsione ad secundum, adverte JLquod Auctor dc uxore duo dicit. Primum, quod ri habet ex lucro proprio, quod potest facere eleemosynam. Secundum, quod si nihil praeter dotem habet» quod non potest quin est subdita viro in dispositione domus. Et primum quidem clarum est, quando absque subtractione debili officii in domo mulier lucratur. – Secundum autem dubitacionem habet. Quoniam in VIII *Ethic.* Aristoteles vult regimcn vin et uxons m domo case secundum dignitatem et non dominari virum in omnibus: ct in II *Geconom.*

^ntldm mulierem omnibus quae intus sunt dominari

Si ergo mulier non %olum respectu actus matrimonii, sed regiminis domestici, assumitur in sociam secundum dignitatem

tatem suam, scilicet quoad ea quae intus sunt disponenda; consequens est ut, iuxta dispensationem sibi convenientem, posui eleemosynas facere.

Ad hoc dicitur quod quia dare eleemosynas non spectat ad regimen domus, sicut emere et commutare quae domi sunt pro illius commodis; sed est libera alienatio rerum pro extraneorum sublevatione: ideo, licet uxori conveniat secundum rectam rationem regimen eorum quae intus sunt in domo, nun tamen propterea convenit ei eleemosynarum largitio: sed hoc spectat ad dominum rerum quae dantur in eleemosynam; et propterea spectat ad virum, ut caput et monarcham in domo.

ARTICULUS NONUS

UTRUM SIT MAGIS PROPINQUIORIBUS ELEEMOSYNA FACIENDA

IV *Srnt.* J 'L xr, qu. n, art. 6, qu 3; *Ad Rom.*, cap. xn, lec?. n; *tn Sfatth^ CKf.* xxv.

feýtëga'0 NONUM SIC imioceditur. Videtur quod
non sit magis propinquieribus elcemo
àfltSSlfâ NVfia facienda. Dicitur enim Eccli. χιι *
misericordi, et ne suscipias pecca
torem: benejac humili, et non des impio. Sec
quandoque contingit quod propinqui nostri sun
peccatores et impii. Ergo non sunt eis magi
eleemosynae faciendae.

2. *Præterea*, eleemosynæ sunt faciendæ propter retributionem mercedis æternæ: secundum illud Matth. vi * *Et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi*. Sed retributio æterna maxime acquiritur ex eleemosynis quæ sanctis erogantur: secundum illud Luc. xvi * *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*; quod exponens Augustinus, in libro *de ierb. Doni*. L dicit: *Qui sunt qui habebunt æterna habitacula nisi san-*

*cti Dei? Et qui sunt qui ab eis accipiendi sunt in
tabernacula nisi qui eorum indigentiae serviunt?*
Ergo magis sum eleemosynae dandae sanctioribus
quam propinquioribus.

3. *Praeterea*, maxime homo est sibi propinquus. Sed sibi non potest homo eleemosynam facere. Ergo videtur quod non sit magis facienda eleemosyna personae magis coniunctae.

Sed contra est quod Apostolus dicit. *1 ad Tim. v. ∴ Sx quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior.*

Respond eo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in *1 de Doct. Christ.* ♦ illi qui sunt nobis magis coniuncti quasi quadam sorte nobis obveniunt, ut eis magis providere debemus % Est tamen circa hoc discretionis ratio adhibenda, secundum differentiam coniunctionis et sanctitatis et

a) *Jebininun.* – *drleamtit* PDGDCKx.

utilitatis. Nam multo sanctiori magis indigentiam patienti, ct magis utili ad commune bonum, est magis eleemosyna danda quam personae propinqui-
iori; maxime si non sit multum coniuncta, cuius cura specialis nobis immineat, et si magnam ne-
cessitatem non patiatur.

Ad primum ergo dicendum quod peccatori non est subveniendum inquantum peccator est. idest ut per hoc in peccato foveatur: sed inquantum homo est, idest ut natura sustentetur.

Ad secundum dicendum quod opus eleemosynae ad mercedem retributionis aeternae dupliciter va-
let. Uno quidem modo, ex radice caritatis. Et se-
cundum hoc eleemosyna est meritoria prout in
ea servatur ordo caritatis, secundum quem pro-
pinq̃uoribus magis providere debemus, ceteris
paribus. Unde Ambrosius dicit, in i *de Offic.* *

*Est illa probanda liberalitas, ut proximos sangui-
nis tui non despicias, si egere cognoscas: melius
est enim ut ipse subrenias luis, quibus pudor est
ab aliis sumptum deposcere.* - Alio modo valet
eleemosyna ad retributionem vitae aeternae ex
merito eius cui donatur, qui orat pro eo qui elee-
mosynam dedit. Et secundum hoc loquitur ibi
Augustinus.

Ad tertium dicendum quod, cum eleemosyna sit opus misericordiae, sicut misericordia non est proprie ad seipsum , sed per quandam similitu-
dinem, ut supra ' dictum est; ita etiam, proprie 'Q0 >> loquendo, nullus sibi eleemosynam tacit, nisi forte
ex persona alterius. Puta, cum aliquis distributor
ponitur eleemosynarum, potest et ipse sibi acci-
perc. si indigeat, eo tenore quo et aliis ministrat.

*) *quem.* – *quain* PHpK et .1.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo nono, in calce responsionis «d ultimum, du-
bium occurri! «b oblidentibus contra hoc quod distri-
butor eleemosynarum possit pro sc. si indigent, eo tenore
'*JtAfjHjji*?' ^uo Pro n^''g. dispensare, ex eo quod in iure civili * did-
tur quod, ri *dedero (ibi centum ut cui volueris dares, si
consumpseris, mandati teneris.* Ex hoc enim apparet quod
oportet ipsum dare alteri, ut mandatum explear.

Ad hoc dicitur quod verba illa sunt intelligenda for-
maliter: ai scilicet ipse distributor non ut distributor con-
silitutus a principali applicaret sibi ipsi pauperi ut alteri,

sed absolute conaumpsbsot. Si enim ut distributor, pau-
pertain propriae intuitu, fecit, iam mandatum implevit,
dando cui votuit ratione ducc, quae ipsum non deterioris
conditionis c se dictat ex hoc quod est distributor quam
si non esset. Stat ergo solida liitcrnc doctrina quod distri-
butor libere institutus potest seipsum inter pauperes com-
putare, d est; et absque fraude tantum sibi distribuit sicut
sibi similibus distribuit. Debet enim sc ut extraneum com-
putare, er in persona donantis distribuere.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM ELEEMOSYNA SIT ABUNDANTER FACIENDA

Infra, qu. cxvu, un. 1, aJ 𐀀; II *ad Cor.*, cap. viu, iecL 1.

d decimum sic proceditur. Videtur quod
eleemosyna non sit abundanter facienda.
Eleemosyna enim maxime debet fieri
conjunctioribus. Sed illis non debet sic
dari *ut ditiores inde fieri velint* .; sicut Ambro-
sius dicit, in I *de Offic.* * Ergo nec aliis debet
abundanter dari.

2. Praeterea, Ambrosius dicit ibidem: *Non
debent simul effundi opes, sed dispensari.* Sed
abundantia eleemosynarum ad effusionem per-
tinet. Ergo eleemosyna non debet fieri abun-
danter.

3. Praeterea, II *ad Cor.* 𐀀ni dicit Apostolus:
Non ut aliis sit remissio, idest ut alii de nostris
otiose vivant; *vobis autem sit tribulatio*, idest pau-
pertas. Sed hoc contingeret si eleemosyna daretur
abundanter. Ergo non est abundanter eleemosyna
largienda.

Sed contra est quod dicitur *Tob.* iv 𐀀 *Si mul-
tum tibi fuerit, abundanter tribue.*

Respondeo dicendum quod abundantia eleemo-
synae potest considerari et ex parte dantis, et ex
parte recipientis. Ex parte quidem dantis, cum
scilicet aliquis dat quod est multum secundum

proportionem propriae facultatis. Et sic laudabile
est abundanter dare: unde el Dominus. Luc. 𐀀𐀀𐀀 *
laudavit viduam, quae ex *eo quod deerat illi,*
omnem rictum quem habuit misit: – observatis ta-
men his quae supra ' dicta sunt de eleemosyna 𐀀𐀀𐀀.
facienda de necessariis.

Ex parte vero eius cui datur est abvr lans
eleemosyna dupliciter. Uno modo, quod su| pleat
suffICIENTER eius indigentiam. Et sic laudabile est
abundanter eleemosynam tribuere. – Alio modo,
ut superabundet ad superfluitatem. Et hoc non
est laudabile, sed melius est pluribus indigentibus
elargiri. Unde et Apostolus dicit. I *ad Cor.* xm 𐀀, 𐀀m.>
Si *distribuero in cibos pauperum* ; ubi Glossa *
dicit: *Per hoc cautela eleemosynae docetur, ut
non uni sed nullis detur, ut pluribus prosit.*

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa pro-
cedit de abundantia superexcedente necessitatem
recipientis eleemosynam.

Ad secundum dicendum quod auctoritas illa lo-
quitur de abundantia eleemosynae ex parte dan-
tis.– Sed inteiligendum est quod Deus non vult
simul effundi omnes opes, nisi in mutatione sta-
tus. Unde subdit ibidem: *Nisi forte ut Elisaeus*

e) *velint.* – *valeant* P.

boves suos occidit, et pavit pauperes cx eo quod habuit, ut nulla cura domestica teneretur.

¶ An TERTIUM dicendum quod auctoritas inducta, quantum ad hoc quod dicit, *Non ut alii * sit remissio* vel refrigerium, loquitur de abundantia eleemosynae quae supercxcedit necessitatem recipientis, cui non est danda eleemosyna ut inde luxurietur^t, sed ut inde sustentetur. Circa quod tamen est discretio adhibenda propter diversas conditiones hominum» quorum quidam, delicatioribus nutriti, indigent magis delicatis cibis aut ve-

stibiis. Unde et Ambrosius dicit, in libro *de Offic.* .; .[†] *Consideranda est in largiendo aetas atque debilitas. Nonnunquam etiam verecundia, quae ingenuos prodit natales. Aut si quis ex divitiis in egestatem cecidit sine vitio suo.* - Quantum vero ad id quod subditur, *vobis autem tribulatio*, loquitur de abundantia ex parle dantis. Sed, sicut Glossa * ibi⁴ dicit, *non hoc ideo dicit quin melius esset*, scilicet abundanter dure. *Sed de infirmis timet, quos sic dare monet ut egestatem non patiantur.*

“ ,0
4

^t *alii.* - *alii* [¶]MLsa *alteri* G.
^y *luxuriatur.* - *luxuriet* AUEF.

ibi. - *ibidtm* 30a

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo decimo dubium occurrit, circa illud scilicet, **I**quod *dare eleemosynam alicui ut superabundet ad superfluitatem non est laudabile, sed melius est pluribus egentibus elargiri*, an dare sic abundanter sit peccatum. Littera enim dicit quod non cat laudabile: ct tamen subiungit, *sed melius est*. In quibus verbis videtur contradictio. Quia ly *melius* comparatur nd bonum: sic per hoc, si dare pluribus est melius, dure uni sic erit bonum, et consequenter laudabile. Et si non est laudabile, non est bonum: et consequenter dare pluribus non erit melius illo, nisi sicut nix est albior corvo.

Ad hoc dicitur quod dare eleemosynam alicui sic abundanter ut habeat superfluum, contingit, pro nunc, dupliciter. Pruno, quod superfluius intendatur. Et sic non est

laudabile, sed vituperabile ct peccatum: quia actui dandi eleemosynam tendit ad finem indebitum; finis enim proprius eius .subventio est, non superfluitas. Secundo, quod superfluius est credita, ut et ipse habeat unde aliis benefaciat: ut contingit in his qui ecclesiis abundantissime legarunt. Et sic non est peccatum, nec est multum laudabile; sed melius est pluribus indigentibus subvenire: ut in littera dicitur, ct experientia in huiusmodi divitiis ecclesiarum testis locuples est. Perspiciens ergo Auctor quod sic ibund.mur dare aut non est laudabile quia malum, aut quia minus bonum, dixit utrumque: ct quod non est laudabile; ct quod dare pluribus est melius, quando scilicet illud est bonum. Nulla ergo repugnantia ext.

QUAESTIO TRIGESIMATERTIA

DE CORRECTIONE FRATERNA

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

	einde considerandum est de correctione fraterna *	Quarto: utrum subditi teneantur ex hoc praecepto praelatos corrigere.
• Cf. qu. xxxi. JntroJ.	Et circa hoc quaeruntur octo.	Quinto: utrum peccator possit corrigere.
	Primo: utrum fraterna correctio sil actus caritatis.	Sexto: utrum aliquis debeat corrigi qui ex correctione fit deterior.
	Secundo: utrum sit sub praecepto.	Septimo: utrum secreta correctio debeat praecedere denuntiationem.
	Tertio: utrum hoc praeceptum extendat se ad omnes, vel solum in praelatis x.	Octavo: utrum testium inductio debeat praecedere denuntiationem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FRATERNA CORRECTIO SIT ACTUS CARITATIS

Supra, qu. xxxn, art. 2, nd 3; infra, on. 3; IV Srnf., dht. xix, qu. 11, ert. 1, ad 6.

	d primum sic PROCEDITUR. Videtur quod fraterna correctio non sil actus caritatis. Dicit enim Glossa * Matth. xvm, super illud <i>Si peccaverit in te frater tuus</i> , quod frater est arguendus <i>ex ;elo iustitiae</i> . Sed iustitia est virtus distincta a caritate. Ergo correctio fraterna non est actus caritatis, sed iustitiae.	et ista est proprie fraterna correctio, quae ordinatur ad emendationem delinquentis. Remove autem malum alicuius eiusdem rationis est ct * bonum eius procurare. Procurare autem fratris bonum pertinet ad caritatem, per quam volumus ct operamur bonum amico. Unde etiam correctio fraterna est actus caritatis: quia per eam repellimus malum fratris, scilicet peccatum. Cuius remotio magis pertinet ad caritatem quam etiam remotio exterioris damni, vel etiam corporalis nocumenti: quanto contrarium bonum virtutis magis est affine caritati quam bonum corporis vel exteriorum rerum. Unde correctio fraterna magis t est actus caritatis quam curatio infirmitatis corporalis, vel subventio qua excluditur exterior egestas. – Alia vero correctio est quae adhibet remedium peccati delinquentis secundum quod est in malum aliorum, ct etiam l praecipue in nocumentum communis boni. Et talis correctio est actus iustitiae, cuius est conservare rectitudinem iustitiae unius ad alium ‘.
• OrdiB.	2. Praeterea, correctio fraterna fu per secretam admonitionem. Sed admonitio est consilium quoddam, quod pertinet ad prudentiam: prudentis enim est <i>esse bene consiliatimim</i> ni dicitur in VI <i>Ethic</i> . * Ergo fraterna correctio non est actus caritatis, sed prudentiae.	An primum ergo dicendum quod glossa illa loquitur de secunda correctione, quae est actus iustitiae. – Vel. si loquatur etiam de prima, iustitia : ibi sumitur secundum quod est universalis virtus, ut infra * dicitur: prout etiam <i>omne peccatum est iniquitas</i> , ut dicitur l loan, m *, quasi contra iustitiam existons.
• Ver. 15.	3. Praeterea, contrarii actus non pertinent ad eandem virtutem. Sed supportare peccantem est actus caritatis: secundum illud <i>ad Gal. vi</i> * <i>Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi</i> , quae est lex caritatis. Ergo videtur quod corrigere fratrem peccantem, quod est contrarium supportationi, non sit actus caritatis.	Ad secundum dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in VI <i>Ethic</i> . <i>prudentia facit rectitudinem in his quae sunt ad finem</i> , dc quibus est consilium ct electio. Tamen cum per prudentiam aliquid recte agimus ad finem alicuius virtutis moralis, puta temperantiae vel fortitudinis, actus ille est principaliter illius virtutis ad cuius finem ordinatur. Quia ergo admonitio quae lit in corre-
• Cap. v n. i - ; Th. tect. iv. - CX. cap. vu. n. b ; UP. IX. n. 7J uTb. leCt. vt. viii	Sed contra, corripere delinquentem est quaedam eleemosyna spiritualis. Sed eleemosyna est actus caritatis, ut supra * dictum est. Ergo et correctio fraterna est actus caritatis.	
• Ver. 3.	Respondeo dicendum quod correctio delinquentis est quoddam remedium quod debet adhiberi contra peccatum alicuius. Peccatum autem alicuius dupliciter considerari potest: uno quidem modo, inquantum est nocivum ei qui peccat; alio modo, inquantum vergit in nocumentum aliorum, qui ex cius peccato laeduntur vel scandalizantur; ct etiam inquantum est iti nocumentum boni communis, cuius iustitia per peccatum hominis perturbatur. Duplex ergo est correctio delinquentis. Una quidem quae adhibet remedium peccato inquantum est quoddam malum ipsius peccantis:	• QtuLiru.m • Ver. 4.

ct) in pratlatii. – praelatis EL, ai praelatus G»GKn.
ct. – tient P.
y) magis. – potius post caritatis P.t,

δ) etiam, – Om. P»C ct .1.
1) alium. – alterum Pa.
ζ) iuftitta. – tunc iustitia Pa,

Cap Vt.D.0.
. Ik k.u %

ctione fraterna ordinatur ad amovendum peccatum fratris, quod pertinet ad caritatem; manifestum est quod talis admonitio principaliter est actus caritatis, quasi imperantis, prudentiae vero secundario, quasi exequentis et dirigentis actum.

Ad tertium dicendum quod correctio fraterna

non opponitur supportationi infirmorum, sed magis ex ea consequitur. Immo enim aliquis supportat peccantem in quantum * contra eum non turbatur, sed benevolentiam ad eum servat. Et ex hoc contingit quod eum satagit emendare.

η) *Intantum... inquantum.* – *Tantum,,, inquantum* ACEFILxK et κα, *Tantum,,, quantum* BHpK.

Commentaria Cardinalia Caiotoni

In articulo primo quaestionis (rigeutnaetertiae adverte quod l
correctio fraterna ponitur actus caritatis mediante misericordia: quia est species eleemosynae; et, ut in quaestione
• An. t. praecedenti * dictum est, dare eleemosynam hoc modo est
actui caritatis, ha quod tam caritas quoniam misericordia ic
habet ut imperans: illa ut beneficiat, iiti ut miseriam aufe-
rat; illa principaliter, ista sub illa. Prudentia vero et diri-
git et exequitur admonitionis netum ad emendationis finem.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CORRECTIO FRATERNA SIT IN PRAECEPTO

IV *Sent.*, d «t. xii qu. n. art. 3, qu i, fV *Wrtut.*, qu. in, art i.

B] > SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VideUr quod correctio fraterna non sit in praecepto. Nihil enim quod esi impossibile cadit sub praecepto; secundum illud Hiero-

ny,ni * qui dicit Deum aliquid impos-
sibile praecepisse. Sed Eccl. vn * dicitur: *Con-*
sidera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem
ille despexerit. Ergo correctio fraterna non est in
praecepto.

2. Praeterea, omnia praecepta legis divinae ad praecepta decalogi reducuntur. Sed correctio fraterna non cadit sub aliquo praeceptorum decalogi. Ergo non cadit sub praecepto.

3. Praeterea, omissio praecepti divini est peccatum mortale, quod in sanctis viris non invenitur. Sed omissio fraternae correctionis invenitur in sanctis et in spiritualibus viris: dicit enim Augustinus, I *de Civ. Dei* quod non solum inferiores. perum etiam ht qui superiorem vitae gradum tenent ab aliorum reprehensione se abstinent, propter quaedam cupiditatis vincula a, non propter officia caritatis. Ergo correctio fraterna non est in praecepto.

4. Praeterea, illud quod est in praecepto habet rationem debiti. Si ergo correctio fraterna caderet sub praecepto, hoc fratribus deberemus ut eos peccantes corrigeremus. Sed ille qui debet alicui debitum corporale, puta pecuniarii, non debet esse contentus ut ei occurrat creditor sed debet eum quaerere ut debitum reddat. Oporteret ergo quod homo quaereret correctione indigentes ad hoc quod eos corrigeret. Quod videtur inconveniens: tum propter multitudinem peccantium, ad quorum correctionem unus homo non posset sufficere; tum etiam quia oporteret quod religiosi de claustris suis exirent ad homines corrigendos, quod est inconveniens. Non ergo fraterna correctio est in praecepto.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Verb. Doni.* Si neglexeris corrigere, peior co factus es qui peccavit. Sed hoc non esset nisi xv,“r » per huiusmodi negligentiam aliquis praeceptum omitteret. Ergo correctio fraterna est in praecepto.

Respondeo dicendum quod correctio fraterna cadit sub praecepto. Sed considerandum est quod sicut praecepta negativa legis prohibent actus peccatorum, ita praecepta affirmativa inducunt ad actus virtutum. Actus autem peccatorum sunt secundum se mali, et nullo modo bene fieri possunt, nec aliquo tempore aut loco: quia secundum se sunt coniuncti malo fini, ut dicitur in II *Ethic.* * Et ideo praecepta negativa obligant semper et ad semper. Sed actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed observatis debitis circumstantiis quae requiruntur ad hoc quod sit actus virtuosus: ut scilicet fiat ubi debet, et quando debet, et secundum quod debet. Et quia dispositio eorum quae sunt ad finem attenditur secundum rationem finis, in istis circumstantiis virtuosus actus praecipue attendenda est ratio finis, quia est bonum virtutis. Si ergo sit aliqua talis omissio alicuius circumstantiae circa virtuosum actum quae totaliter tollat bonum virtutis, hoc contrariatur praecepto. Si autem sit defectus alicuius circumstantiae quae non totaliter tollat virtutem, licet non perfecte attingat ad bonum virtutis, non est contra praeceptura. Unde et Philosophus dicit, in II *Ethic.* ., quod si parum discedatur a medio, non est contra virtutem: sed si multum discedatur. corrumpitur virtus in suo actu. Correctio autem fraterna ordinatur ad fratris emendationem. Et ideo hoc modo cadit sub praecepto, secundum quod est necessaria ad istum finem: non autem ita quod quolibet loco vel tempore frater delinquens corrigatur.

3) *quaedam cupiditati! vincula.* – *quondam cupiditati! maculam* P.
JO *creditor,* – *debitor* codicen et 1.
γ) *Oporteret.* – *Oportet* Pm.

B) *qui.* – *quae* Px
O Aoe. – *hic actui* Pj.

QUAESTIO XXXIII, ARTICULUS II

Ad primum ergo dicendum quod in omnibus bonis agendis operatio hominis non est efficax nisi adsit auxilium divinum : et tamen homo debet facere quod in se est. Unde Augustinus dicit, in libro *de Carr. et Grat.* * *Nescientes quis pertineat ad praedestinatorum numerum et quis non pertineat, sic affici debemus caritatis affectu ut omnes velimus salvos fieri.* Et ideo omnibus debemus fraternae correctionis officium impendere sub spe divini auxilii.

¶ Ad secundum dicendum quod, sicut supra dictum est, omnia praecepta quae pertinent ad impendendum aliquod beneficium proximo reducuntur ad praeceptum de honoratione parentum.

Ad tertium dicendum quod correctio fraterna tripliciter omitti potest. Uno quidem modo, meritorie: quando ex caritate aliquis correctionem omittit. Dicit enim Augustinus, in I *de Civ. Dei* Si propterea quisque obiurgandis et corripiendis : male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquiritur; vel eisdem ipsis metuit ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam et piam erudiendos impediant alios infirmos et premant, atque avertant a fide ; non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium caritatis. – Alio modo praetermittitur fraterna correctio cum peccato mortali: quando scilicet *formidatur*, ut ibi dicitur, *iudicium vulgi et carnis excruciatio vel peremptio*; dum tamen haec ita dominantur in animo quod fraternae caritati praeponantur. Et hoc videtur contingere quando aliquis praesumit de aliquo delinquente probabiliter quod posset cum a peccato retrahere, et tamen propter timorem vel cupiditatem praetermittit. – Tertio modo huiusmodi

omissio est peccatum veniale: quando timor et cupiditas tardiores faciunt hominem ad corrigendum delicta fratris, non tamen ita quod, si ei constaret quod fratrem posset a peccato retrahere, propter timorem vel cupiditatem dimitteret, quibus in animo suo praeponit caritatem fraternam. Et hoc modo quandoque I viri sancti negligunt corrigere delinquentes.

Ad quartum dicendum quod illud quod debetur alicui determinatae et certae personae, sive sit bonum corporale sive spirituale, oportet quod ei impendamus non expectantes quod nobis occurrat. sed debitam sollicitudinem habentes ut cum inquiramus. Unde sicut ille qui debet pecuniam creditori debet eum requirere cum tempus fuerit ut ei debitum reddat, ita qui habet spiritualiter curam alicuius debet eum quaerere ad hoc quod eum corrigan de peccato. Sed illa beneficia quae non debentur certae personae sed communiter omnibus proximis, sive sint corporalia sive spiritalia, non oportet nos quaerere quibus impendamus, sed sufficit quod impendamus eis qui nobis occurrunt: hoc enim *quasi pro quadam sorte* habendum est. ut Augustinus dicit, in I *de Doct. Christ.* * Et propter hoc dicit, in libro *de Iherb. Dom.* * quod *admonet nos Dominus noster non negligere invicem peccata nostra, non quaerendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas.* Alioquin efficeremur exploratores vitae aliorum: contra id quod dicitur *Prov.* xxiv * *Alquaeras impietatem in domo iusti, et non vastes requiem eius.* – Unde patet quod nec religiosos oportet exire claustrum ad corrigendum delinquentes.

c) corripiendis. – corripirnttbiit ABH.pCKsw, ctjrrwni/rnfibn. F; pro opportunius, aptum B, opportunum PDa; prn erudiendos, cruditas P; pro alios, aliquos PD.
η) ibi. – ibidem ADGIC.

et. – vel P; pro faciunt, facit PCH.
i) quandoque. – consequens est pl. consequenter sj, qne ρκ. quia pn, pent sancti ponit Q poM neplipunt ponunt ILkm, hic et iterum po neplipunt ΛΒΠΙ .

• Cip. xami».

•Sitw.LXXXn. •J.Jrlrri lx m. XVI. exp t

• Vei. ψ

Commentaria Cardinalis Caintani

In articulo secundo, in responsione ad tertium, nota, pro timoratis conscientiiis, quod quando correctio fraterna omittitur vel propter defectum spei, quia scilicet non sperat illum se emendaturum; vel propter respectum humanum, quia timet ne illum offendant, vel quia timet ne reputetur pruesumptuosus; vel propter ignorantiam, quia non credit se in tali casu obligari; et, breviter, ex quacumque causa omittatur: – si hoc salvatur in praeparatione animi, scilicet quod, si crederet probabiliter quod illum non mortali peccato retraheret, omnia postponeret caritati fraternae, non est peccatum mortale. Et ratio est quia in tali omissione non tollitur ratio finis. Salvatur enim intentio emendationis fratris, quam intendit caritas: et defectus contingit in aliis circumstantiis, puta consideratione temporis, medii, occursus vel debiti, et huiusmodi. Virtutis autem bonum non tollitur substantialiter salvo bono quod est ex tunc unde specificatur, quamvis deficiat in aliqua circumstantia, ut in littera dicitur: propter quem defectum veniale peccatum incurritur. Et hoc manifeste in hinc responsione Jocemur, dum penes dominium vel non dominium passionum in animo supra caritatem fraternam decernitur mortale vel veniale.

II. In responsione ad quartum adverte quod illa verba, *ita qui habet spiritualiter curam alicuius debet eum quaerere ad hoc ut eum corrigan de peccato* habent dubium tangens etiam sequentem articulum: An praelati teneantur

quaerere defectus subditorum, propter praeceptum correctionis fraternae. Ubi nota quod non est dubium an praelatus teneatur vigilare super gregem suum, et inquirere si defectus committuntur a subditis, et corrigere eos: hoc enim constat esse verissimum, quin tenentur ad hoc ex praecepto iustitiae, quam profitentur ex officio. Sed dubium est an ex praecepto caritatis debentis correctionem fraternam praelatus teneatur ad inquirendum delicta subditorum. Et est ratio dubii quia hinc littera dicit quod habens spiritualiter curam alicuius tenetur ad inquirendum eum: inde autem dicit quod praeceptum de correctione finitima datum est cuilibet. Constat autem quod communia omnibus praecepta obligant ad communes omnibus actus. Et sic aut omnes aut nullum obligat ad inquirendum.

III. Ad huius evidentiam sciendum est quod affinitas inter praeceptum correctionis fraternae et praeceptum correctionis praelati. ac respectu huius, subditi quoad se, obscuritatem parit. Praelatus enim, ut sic, non solum tenetur ad procurandum commune bonum animarum sibi commissum, quod principaliter intendere debet: sed etiam bonum animae istius subditi sui. In cuius signum, tenetur ei sacramentum poenitentiae exhibere, quod ad ipsius solius spirituales emendationem fit. Er rursus praelatus, ut homo talis, tenetur tui emendationem fratris procurandam per correctionem fraternam. Incendere ergo ad emendationem proximi» qui est principalis actus praecepti de correctione fraterna, et

est secundarius oecus praecepti de correctione praelativa, in uno et eodem cum iungitur, difficultatem facit. Diligentius tamen perscrutanti apparet quod, quemadmodum iustitia et caritas, seu misericordia, sunt diversae virtutes, ita et praecepta de actibus carum diversa sunt, nec coincident. Et quemadmodum differentia hominis a scipso secundum hoc quod est esse vel non esse praelatum, non infertur ut aufert novum praeceptum nisi quod ad praelationi officium ut sic spectat (ad nihil enim tenetur aliqui factus praelatu» ad quod prius non tenebatur nisi ad officium praelationis et illud ut sic concomitans); ita non consonat rationi ut factus quis praelatus tenentur ad inquirendum pro correctione fraterno. Esset enim hoc novum praeceptum, ad quod prius non tenebatur: et tamen non per se spectat ad praelationis officium, sed ad communem hominum statum. Est nutem ratio huius quin praeceptum eleemosynae non solum praesupponit indigentiam proximi, sed notitiam illius indigentiae: item quod omne eleemosynae praeceptum consistit in hoc, *Da indigenti noto*; et non in hoc quod quaerat notitiam indigentiae. Et propterea, quantum est ex vi istius praecepti, neque subditus neque praelatus tenetur inquirere.

Gravior lumen est cura praelatorum, ut Augustinus dicit ♦. Quia .i. occurrat aliquis indigens correctione praelato et alteri, magis tenetur praelatus ad correctionem quam

subditus: sicut mugis tenetur praelatus ad non contumeliandum illum; sicut universaliter mngii tenetur ad observantiam communium praeceptorum praelatus quam alii, pro quanto tenetur ad excellentiorem vitam et doctrinam quam alii.

IV. Quomodo autem praelatu ex praecepto sui officii teneatur etiam ad notitiam quaerendam de peccatis subditorum ut eos corrigat, propter seipsos vel commune bonum, non est praesenti» quaestionis, ubi de praecepto correctionis fraternae solum tractatur. Propter bonum autem ipsius peccatoris. praesenti est tractatus, in quo Auctor simul de correctione fraterna et praeativa in ordine ad bonum peccatoris tractat. Et dicendum est quod ad hoc sufficit vigilantia et custodia non quam praelatus communiter teneat; et secundum occurrente» casus, iuxta signa alicuius particularis peccatoris, inquirere si correctione opus est. Ad quod maxima opus est prudentis: ne multa suspicio praeceptum et exosum praelatum reddat; nec incuria multiplicationem pariat peccatorum occultorum in iudicio. Haec enim inquisitio, quae ad emendationem peccatoris ordinatur. non videtur scientificè determinanda: sed prudentiae, quae circa particularia versatur, relinquitur considerare qualiter et quando et cuius quaerendum est peccatum sanandum.

Et haec pro tertio etiam articulo sufficiant.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CORRECTIO FRATERNA PERTINEAT SOLUM AD PRAELATOS

[IV Sent. dist. xix, qu. 11, art. 1; art. 3, qu. 1; D? Virial. qu. iu art. 1, «J 3, 17.

«V»I Cnsntnnit. Di. po»x an. Pr» a., num. 11 4. Ortpn. ban VII rw au.

tertium sic PROCEDITUR ♦ Videtur quod correctio fraterna non pertineat nisi ad praelatos. Dicit enim Hieronymus ♦ *Sacerdotes studeant illud Euangelii implere, Si peccaverit in te frater tuus, etc.* Sed nomine *sacerdotum* consueverunt significari praelati, qui habent curam aliorum. Ergo videtur quod ad solos praelatos pertineat fraterna correctio.

2. Praeterea, fraterna correctio est quaedam eleemosyna spiritualis. Sed corporalem eleemosynam facere pertinet ad eos qui sunt superiores in temporalibus, scilicet ad ditiores. Ergo etiam fraterna correctio pertinet ad eos qui sunt superiores in spiritualibus, scilicet ad praelatos.

3. Praeterea, ille qui corripit alium movet eum sua admonitione ad melius. Sed in rebus naturalibus inferiora moventur a superioribus. Ergo etiam secundum ordinem virtutis, qui sequitur ordinem naturae, ad solos praelatos pertinet inferiores corrigere.

«6. Za 7. terJ6U.

Sed contra est quod dicitur XXJV\ qu. m ♦ *Tam sacerdotes quam reliqui fideles omnes summam debent habere curam de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione aut corrigantur a peccatis, aut. si incorrigibiles appareant, ab Ecclesia separentur.*

• 7π. 1.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ duplex est correctio. Una quidem quae est actus caritatis, qui specialiter tendit ad emendationem fratris delinquentis per simplicem admonitionem. Et talis correctio perlinet ad quemlibet caritatem habentem, sive sit subditus sive praelatus, – Est

autem alia correctio quae est actus institute, per quam intenditur bonum commune, quod non solum procuratur per admonitionem fratris, sed interdum etiam per punitionem, ut alii a peccato timentes desistant. Et talis correctio pertinet ad solos praelatos, qui non solum habent admonere, sed etiam corrigere puniendo.

Ad primum ergo dicendum quod etiam in correctione fraterna, quae ad omnes pertinet, gravior est cura praelatorum; ut dicit Augustinus, in I *de Civ. Dei* Sicut enim temporalia beneficia potius debet aliquis exhibere illis quorum curam temporalem habet, ita etiam beneficia spiritualia, puta correctionem, doctrinam et alia huiusmodi magis debet exhibere illis qui sunt suae spirituali curae commissi. Non ergo intendit Hieronymus dicere quod ad solos sacerdotes pertineat praeceptum de correctione fraterna: sed quod I ad hos specialiter pertinet.

Ad secundum dicendum quod sicut ille qui habet unde corporaliter subvenire possit quantum ad hoc dives est, ita ille qui habet sanum rationis iudicium, ex quo possit alterius delictum corrigere, quantum ad hoc est superior habendus.

Ad tria autem dicendum quod etiam in rebus naturalibus quaedam mutuo in se agunt, quia quantum ad aliquid sum se invicem superiora: prout scilicet utrumque est quodammodo in potentia et quodammodo in actu respectu alterius. Et similiter aliquis, in quantum habet sanum rationis iudicium in hoc in quo alter delinquit. potest cum corrigere, licet non sit simpliciter superior.

a) quod. – Om. II. quia easteri et a.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ALIQUIS TENEATUR CORRIGERE PRAELATUM SUUM

IV Sbrf.. Xu, qu. ir, an. j, qu 3; De *Virtut.*, qu. itl, r.rt. i, ud «8.

quantum sic proceditur. Videtur quod aliquis non teneatur corrigere praelatum suum. Dicitur enim *Exod.* xtx * *Bestia quae tetigerit montem lapidabitur*: et n Jleg. vi * dicitur quod Oza percussus est a Domino quia tetigit arcam. Sed per montem et arcum significatur praelatus. Ergo praelati non sunt corrigendi a subditis.

2. Praeterea, *Gal.* n, super illud * *In faciem ci restiti*, dicit Glossa * *ut par*. Ergo, cum subditus non sit par praelato, non debet eum corrigere.

3. Praeterea, Gregorius dicit *Sanctorum vitam corrigere non praesumat nisi qui de se meliora sentit*. Sed aliquis non debet de se meliora sentire quam de praelato suo. Ergo praelati non sunt corrigendi.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in *Re-*
sonantia *con solum sed etiam ipsius*, idest praelati, *miseremini, qui inter vos quanto in loco superiore, tanto in periculo maiore versatur*. Sed correctio fraterna est opus misericordiae. Ergo etiam praelati sunt corrigendi.

Respondeo dicendum quod correctio quae est actus iustitiae per coercionem p poenae non competit subditis respectu praelati. Sed correctio fraterna. quae est actus caritatis, pertinet ad unumquemque respectu cuiuslibet personae ad quam caritatem debet habere, si in eo aliquid corrigibile inveniatur. Actus enim ex aliquo habitu vel potentia procedens se extendit ad omnia quae continentur sub obiecto illius potentiae vel habitus: sicut visio ad omnia quae continentur sub obiecto visus.

Sed quia actus virtuosus debet esse moderatus debitis circumstantiis, ideo in correctione qua subditi corrigunt praelatos debet modus congruus adhiberi: ut scilicet non cum protervia et duritia, sed cum mansuetudine et reverentia corrigantur.

Unde Apostolus dicit, l *ad Tim.* v ♦ *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem*. Et ideo Dionysius * redarguit Demophilum monachum quia sacerdotem irreverenter correxerat, eum per-

ducens et de ecclesia eiiciens. An primum ergo dicendum quod tunc praelatus inordinate tangi videtur quando irreverenter ob-

iurgatur, vel etiam quando ei detrahitur. Et hoc significatur per contactum montis et arcae damna-

tum a Deo. Ad secundum dicendum quod *in faciem resistere coram omnibus* * excedit modum fraternae correctionis: et ideo sic Paulus Petrum non reprehendisset nisi aliquo modo par esset, quantum ad fidei defensionem. Sed in occulto admonere et reverenter, hoc potest etiam ille qui non est par. Unde Apostolus, *ad Coloss.* ult. * scribit T ut praelatum suum admoneant, cum dicit: *Dicite Archippo, Ministerium tuum imple*.

Sciendum tamen est quod ubi immineret periculum fidei, etiam publice essent praelati a subditis arguendi. Unde et Paulus, qui erat subditus Petro, propter imminens periculum scandali circa fidem, Petrum publice arguit. Et sicut Glossa * Augustini dicit, *ad Gal.* n * *ipse Petrus exemplum maioribus praebuit ut, sicubi forte rectum tramitem reliquissent, non dedignentur etiam a posterioribus corrigi* '. Vo tertium dicendum quod praesumere se esse simpliciter meliorem quam praelatus sit, videtur esse praesumptuosae superbiae. Sed aestimare se meliorem quantum ad aliquid non est praesumptionis: quia nullus est in hac vita qui non habeat aliquem defectum. - Et etiam considerandum est quod cum aliquis praelatum caritative monet, non propter hoc se maiorem existimat: sed auxilium imponitur ei qui. *quanto in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur*. ut Augustinus dicit, in *Regula*.

e) *superiore... maiore. — nuperiori... maiori* PCIIu.
)) *cxcxretionem. — correctionem* V .\, *coerctt/ottcm* DE, *cohibitionem* n.
y) *"cribif.-dc jubdith* ijdunl IU. — Pu c *Archippo* P >Jah *epiteopo*.

Z) *corripi. - erigi* BHpK.
t) *Sit. - smm iit* AEGbC d », oui. Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto, in responifone ad secundum, dubium magnum est, quomodo Paulus fuit par Petro quantum ad fidei defensionem, cum Petrus esset solus universalis pastor, ex pupatus officio omnibus praestans etiam quoad fidei defensionem, ut caput membris.

Ad hoc dicitur quod quantum ud fidei defensionem executive Paulus erat pnr Petro. Unde et in littera ponitur ly *aliquo modo*: quasi diceret quod non simpliciter in defensione fidei, sed aliquo modo m hoc erat par. Significat nutem paritas haec universalem curam in utroque defendendi fidem n Domino Iesu Christo habitam. Cum qua aequalitate stat summa auctoritas cx officio defendendi fidem in solo Petro. Sicut si Papa committeret auctoritatem episcopalem in aliqua dioecesi archiprcsbvtero, ille esset

aequalis episcopo cx delegata potestate cxcqucndi, non autem ex officio.

II, In eadem responsione ad secundum adverte quod, cum doctrina Opostolica non solo verbo, sed facto Ecclesiae proponatur; ex lacto Pauli docemur quod, ubi esset periculum fidei, non informis sed formatae, in ecclesia aliqua; et esset spes subveniendi tali periculo non per secretam monitionem, sed solum per hoc, essent praelati a subditis publice arguendi, sicut publice errant. Factum enim Petri non erat tam grande ut haberet etiam rationem scandali activi; ut inferius in quaestione de scandalo * Auctor dicit. Et periculum caritatis periculum vitae est: quia *fdes sine operibus mortua est* *. Et rursus totum Ecclesiae studium est ad fidem formatam *generandam, nutriendam atque*

(j. a - ^' / -
a "i
w» 50.
tuendam -: reliqua namque par. redigenda est infasciculos ad comburendum -. Quare arguent Paulu Petrum propter periculum snluUs credentium, nec tam panum peccatum (scandalorum tamen) suiferens. docuit alios quam magnanimos se exhibere debent in «celeribus arguendis (verbis tamen) praelatorum suorum scandalizantium Ecclesiam et trahentium exemplo mio alios in damnationem. Et ad hoc tenentur principes tam Eccksiac quam orbis cum Papa scandalizat Ecclesiam et, reverenter ad partem monitus, non

resipisceret. Probabile namque est quod verebitur principes palam arguentes, quamvis subditorum salutem contemnat; ct si ipse non liat bonus, vallem alios non scandalizabit. Multo enim magis ad hoc tenentur qui poxvunt opem ferre quam ad eruendum eos qui ducuntur ud mortem corporalem. Debent enim *opponere se murum cx adverso pro domo hraet* -. *Videntes enim fratres suos indigere, et claudentes viscera suae misericordiae cum effectu ab eis, quomodo caritatem liet habent?* .

·ī«Λ ħiwt,
111ΛΠ. cep. 111,
17.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM PECCATOR DEBEAT CORRIGERE DELINQUENTEM

Infr». qu. t.x, «π. 1, e-! 3; IV *Seul.*, dj.r. xrx, qu. it, r t l 3, qu' j; *tk Virtut.*, qu. tn, ea 1, sd iS, 6;
/m *loan.*, p. m. l cet. 1; *Ad Rom.*, cap. n. l cet. j.

Quintum sic proceditur. Videtur quod VpûvSyl peccator corrigere debeat delinquentem.

Nullus enim propter peccatum quod misit a praecepto observando excusatur. Sed correctio fraterna cadit sub praeccepto. u(jjclum est -ß Ergo videtur quod propter peccatum quod quis commisit non debeat praetermittere huiusmodi correctionem.

2. Praeterea, eleemosyna spiritualis est potior quam eleemosyna corporalis. Sed ille qui est in peccato non debet abstinere quin eleemosynam corporalem faciat. Ergo multo minus debet abstinere a correctione delinquentis propter peccatum praecedens.

3. Praeterea, l loan, † dicitur: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus*. Si igitur propter peccatum aliquis impeditur a correctione fraterna, nullus erit qui possit corrigere delinquentem. Hoc autem est inconveniens. Ergo ct primum.

Sed contra est quod Isidorus dicit, in libro *dc Summo Bono* * *Non debet vitia aliorum cpriigere esi subiectus*. Et *Jtom. n* ' dicitur: *In quo alium indicas, teipsum condemnas: eadem enim agis quae indicas*.

3. Respondeo dicendum quod, sicut dictum est correctio delinquentis perlinet ad aliquem inquantum viget in eo rectum iudicium rationis. Peccatum autem, ut supra * dictum est. non tollit lotum bonum naturae, quin remaneat in peccante aliquid de recto iudicio rationis. Et secundum hoc potest sibi competere alterius delictum arguere.

Sed tamen per peccatum praecedens impedimentum quoddam huic correctioni atlertur *, propter tria. Primo quidem, quia ex peccato praecedenti indignus redditur ut alium corrigat. Et praecipue si maius peccatum commisit, non est dignus ut alium corrigat de minori peccato. Unde super illud Matth. vu * *Quid vides festucam* etc.,

dicit Hieronymus *De his loquitur qui, cum mortali crimine delineantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt*.

Secundo, redditur indebita correctio propter scandalum, quod sequitur ex correctione si peccatum corripientis sit manifestum: quia videtur quod ille qui corrigit non corrigat cx caritate, sed magis ad ostentationem. Unde super illud Matth. vu * *Quomodo dicis fratri luo* etc., exponit Chrysostomus * *In quo proposito? Puta ex caritate, ut salves proximum tuum? Non: quia te ipsum ante salvares. Vis ergo non alios salvare sed per bonam doctrinam malos actus celare, et scientiae laudem ab hominibus quaerere*.

Tertio modo, propter superbiam corripientis: inquantum scilicet aliquis, propria peccata parvipendens, seipsum proximo praefert m corde suo. peccata eius austera severitate diiudicans, ac si ipse esset iustus. Unde Augustinus dicit, m libro *de Serin. Dom. in Monte* * *Accusare vitia officium est bonorum V quod cum malifaciunt, aliénas partes agunt*. Et ideo, sicut Vugustinus dicit in eodem * *cogitemus, cum aliquem reprehendere nos necessitas coegerit \ utrum tale sit vitium quod nunquam habuimus: et tunc cogitemus nos homines esse, et habere potuisse. Vel tale quod habuimus ' et iam non habemus: ct tunc tangat memoriam communis fragilitas, ut illam correctionem non odium sed misericordia praecedat. Si autem invenerimus nos in eodem vitio esse, non obiurgemus, sed congemiscamus et : ad pariter poenitendum invitemus*.

Ex his igitur patet quod peccator, si cum humilitate corripiat delinquentem, non peccat nec sibi novam condemnationem acquirit; licet per hoc vel in conscientia fratris, vel saltem sua, pro peccato praeterito condemnabilem se esse ostendat.

Unde patet responsio ad obiecta.

3) alterius. - a (ab ρκ) *tubdilit* l'ABI l GHI,j Kx ct vα, in *tubJitif* l. om. . .
fi) salvare. - s.niarr ABEHLmcm , *tanart* {talvare κ} <anatt κ, *saturare* ρg; pr.· *lauJrm*, *lauJr*· P.
γ) bonoritht. - bonum AñCEFIHKttt, bono (bonorum «D) rf *Inicolorum* est D, bonorum virorum et ben.polorum i'κτ.
δ) coegmt. - *rogrrit* ABDITiii.pKMi ct m, *cogit* PGa, ram., co-gitrmus om. pr..

i) habuimus. - aliquanJo habuimus Pd.
X) congemiKama» ct. — cl *Mt* tilum aJ obUmpt-
pcranJuin teJ Dm; prv *pariter* pocnircnJum, qualiter (aequaliter ρC)
P»iiy iñp ·i III IIpΛ< . curandum *pariter* G, arq^ahter
iiC, aequaliter puniendum vel poenitendum i nequahter dgoncudum
cK ct », aequaliter conandum Pa.

Commentaria Cardinalia Caietani

¶ articulo quinto nota quod quaestio ista Je ministracione in peccato ter in hoc opere tractatur: primo, hic, quoad correctionem; secundo, inferius in tractatu de iustitia - quoad iudicium; et demum in Tertia Parte * in tractatu de sacramentis, quoad netus sacramentals. Et vera conclusio est quod in solis actibus sacris ministerium in peccato mortali facit novum peccatum mortale: ut in Quo-
libet diximus ex doctrina Auctoris in Tertia Parte.
In proposito ergo scito quod .Auctor hoc in loco ostendit quod etiam absque peccati venialis incursu potest peccator corrigere. Et hoc ostendit sic. Peccatum non tollit id unde homini convenit corrigere delinquentem: quia non tollit rectum iudicium rationis, etc. Ergo non per se contrariatur officio correctionis fraternae. Per accidens autem peccatum tripliciter impedire cum possit (scilicet vel ra-

tionem suppositi indigni, vel ratione superbiae, vel ratione scandali); cum peccatum reddat hominem indignum non contrarie, sed negative, ad corrigendum (propter quod littera, cum dixit, *indignus redditur*, subdidit, declarando, *non est dignus*. Et ratio est quia non tollit rationem corrigendi, scilicet rectum iudicium: contraria enim mutuo se excludunt); et scandalum ac superbia evitabilia sunt, si tanquam ingemiscens corrigat: consequens est ut non solum per se loquendo, sed etiam per accidens, existent in peccato mortali, qui scilicet nec contritus est, non noviter peccat si absque superbia et scandalo fraternam exerceat correctionem. Immo ad ipsam sic tenetur. - Et confirmatur. Quin opus misericordiae facit, quo ad veniam et contritionem peccati se disponit, multo magis quam per opera misericordiae corporalis.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ALIQUIS DEBEAT A CORRECTIONE CESSARE PROPTER TIMOREM NE ILLE FIAT DETERIOR

Supre, Mrt. 5, 'd 3; [IV *Sent.*, di«t. xix, qu. n, urt 3, qu' f, nd S; t. x>wi, qu. II, irt. 2, qu J, i; *De Virtut.*, qu. m, irt. i, ad i, 3 tqq.

¶ sextum sic proceditur. Videtur quod aliquis non debeat a correctione cessare propter timorem ne ille fiat deterior.
-^c^æ^Peccatum enim est quaedam infirmitas animae: secundum illud Psalm. *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum*. Sed ille cui imminet cura infirmi etiam propter eius contradictionem vel contemptum non debet cessare: quia time imminet maius periculum, sicut patet circa furiosos. Ergo multo magis debet homo peccantem corrigere, quantumcumque graviter lerat.
2. Praeterea, secundum Hieronymum, *veritas vitae non est dimittenda propter scandalum*. Praecepta autem Dei pertinent ad veritatem vitae. Cum ergo correctio fraterna cadat sub praecepto, ut dictum est videtur quod non sit dimittenda propter scandalum eius qui corripitur.
3. Praeterea, secundum **Apostolum**, *non sunt facienda mala ut veniant bona*. Ergo, pari ratione, non sunt praetermittenda bona ne veniant mala. Sed correctio fraterna est quoddam bonum. Ergo non est praetermittenda propter timorem ne ille qui corripitur fiat deterior.
Sed contra est quod dicitur *Prov. ix ♦ Noli arguere derisorem, ne oderit te*: ubi dicit Glossa * *Non est timendum ne tibi derisor, cum arguitur, contumelias inferat: sed hoc potius providendum, ne, tractus ad odium, inde Jiat peior*. Ergo cessandum est a correctione fraterna quando timeatur ne fiat ille inde deterior.
Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*, duplex est correctio delinquentis. Una quidem pertinens ad praelatos, quae ordinatur ad bonum commune, et habet vim coactivam. Et talis correctio non est dimittenda propterurbationem

eius qui corripitur. Tum quia, si * propria sponte emendari non velit, cogendus est per poenas ut peccare desistat. Tum etiam quia, si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi, dum servatur ordo iustitiae, et unius exemplo alii detererentur. Unde index non praetermittit ferre sententiam condemnationis in peccantem propter timoremurbationis ipsius, vel etiam amicorum eius.
Alia vero est correctio fraterna, cuius finis est emendatio delinquentis, non habens coactionem? sed simplicem admonitionem. Et ideo ubi probabiliter aestimatur quod peccator admonitionem non recipiat, sed ad peiora labatur, est ab huiusmodi correctione desistendum: quia ea quae sunt ad finem debent regulari secundum quod exigit ratio finis.
¶ An primum ergo dicendum quod medicus quoddam coactione utitur in phreneticum Y, qui curam eius recipere non vult. Et huic similatur correctio praelatorum, quae habet vim coactivam: non autem simplex correctio fraterna.
An secundum dicendum quod de correctione fraterna datur praeceptum secundum quod esi actus virtutis. Hoc autem est secundum quod proportionatur lini. Et ideo quando i est impeditiva finis, puta cum efficitur homo deterior, iam non perlinet ad veritatem vitae, nec cadit sub praecepto.
Ad tertium dicendum quod ea quae ordinantur ad finem habent rationem boni ex ordine ad finem. Et ideo correctio fraterna, quando est impeditiva finis, scilicet emendationis fratris. iam non habet rationem boni. Et ideo cum praetermittitur talis correctio, non praetermittitur bonum ne eveniat malum.

x) *fi.* - *etsi* codice5 et *a.* - Pro *precare desistat, a peccare desistat* D. *peccata dimittat* Pa.
p) *coactionem.* - *citationem* ADEGIII.pBCEKx et *a;* abrasu pn.
y) *phreneticum.* - *phrenetici*» (et dcin uolunt) G. *phrenetico* Ptf. - Pro *iimi/atur, aasimilatur* Pila.

B) *Es idea quando.* - *Et ideo* EFHI pACKn, *Et i*Jo quod B, *Et idci>* ut G, */deo ubi* I, *Et ideo ubi* »A, *et non* c, */deo* pK, *Et ideo cum* rkr.

QUAESTIO XXXIII, ARTICULUS VII

Commentaria Cardinalis Cuietani

In nrriiculo sexto adverte imprudentiam eorum qui, impatienter ferentes blasphemiam et nlin siti» liliorum aut domesticorum, et experti monitiones non prodesse Sed obesse, ita ut quoties monentur peius faciant; non tamen cessum verbis cos arguere. Involvuntur enim potius peccantium erratis, augendo indirecte eorum excessus, non servato rationis ordine, quum caritati praecepta exequantur.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM IN CORRECTIONE FRATERNA DEBEAT, EX NECESSITATE PRAECEPTI, ADMONITIO SECRETA PRAECEDERE DENUNTIATIONEM

IV *Sent.*, diu. XIX, qu. U, art. 3, qu i; *Ik Virtut.*, qu. m, «rt. 3} *Quodl.* I. qu. vui, an. s; XI, qu. x, art. i, j; *In Matth.*, cap. xviñ.

an septimum sic proceditur. Videtur quod in correctione fraterna non debeat, ex necessitate praecepti, admonitio secreta praecedere denuntiationem. Operibus enim curitatis praecipue debemus Deum imitari: secundum illud *Ephes*, v * *Estote imitatores Dei, sicut filii carissimi, et ambulate in dilectione.* Deus autem interdum publice punit hominem pro peccato nulla secreta monitione ? praecedente. Ergo videtur quod non sit necessarium admonitionem secretam praecedere denuntiationem.

2. Praeterea, sicut Augustinus dicit, in libro *Contra Mendacium* * *ex gestis Sanctorum intelligi potest qualiter sunt praecepta sacrae Scripturae intelligenda.* Sed in gestis Sanctorum invenitur facta publica denuntiatio peccati occulti nulla secreta monitione praecedente: sicut legitur *Gen xxxvi*! * quod Ioseph *accusavit fratres suos apud patrem crimine pessimo*; et *Act.* vñ dicitur quod Petrus Ananiam et Saphitam, occulte defraudantes de pretio agri, publice denunciavit nulla secreta admonitione praemissa. Ipse etiam Dominus non legitur secreto admonuisse ludam antequam eum denunciaret. Non ergo est de necessitate praecepti ut secreta admonitio praecedat publicam denuntiationem.

3. Praeterea, accusatio est gravior quam denuntiatio. Sed ad publicam accusationem potest aliquis procedere nulla admonitione secreta praecedente: determinatur enim in Decretali quod *accusationem debet praecedere inscriptio.* Ergo videtur quod non sil de necessitate praecepti quod secreta admonitio praecedat publicam denuntiationem.

4. Praeterea, non videtur esse probabile quod ca quae sunt in communi consuetudine religionum sint contra praecepta Christi. Sed consuetum est in religionibus quod in capitulis aliqui proclamantur de culpis nulla secreta admonitione praemissa. Ergo videtur quod hoc non sil de necessitate praecepti.

5. Praeterea, religiosi tenentur suis praelatis obedire. Sed quandoque praelati praecipiunt, vel communiter omnibus vel alicui specialiter, ut si

quid scit corrigendum, ei dicatur. Ergo videtur quod teneantur eil dicere etiam ante secretam admonitionem. Non ergo est de necessitate praecepti ut secreta admonitio praecedat publicam denuntiationem.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Verbis Dom.* ♦ exponens illud ** < Corripe ipsum inter te et ipsum solum >: *Studens correctioni, parcens pudori. Forte enim prae vrrccundia incipit defendere peccatum suum, et quem vis facere meliorem, facis peiorem.* Sed ad hoc tenemur per praeceptum caritatis ut caveamus ne frater deterior efficiatur. Ergo ordo correctionis fraternae cadit sub praecepto.

Respondeo dicendum quod circa publicam denuntiationem peccatorum distinguendum est. Aut enim peccata sunt publica, aut sunt occulta. Si quidem sint publica, non est tantum adhibendum remedium ei qui peccavit, ut melior fiat, sed etiam ahis, in quorum notitiam devenit, ut non scandalizentur. Et ideo talia peccata sunt publice arguenda: secundum illud Apostoli, I *ad Titn.* v.: *Peccantem coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant*; quod intelligitur de peccatis publicis, ut Augustinus dicit, in libro *de Verbis Dom.* *

Si vero sint peccata occulta, sic videtur habere locum quod Dominus dicit *Si peccaverit in te frater tuus*: quando enim te offendit publice coram aliis, iam non solum in te peccat, sed etiam in alios, quos turbat. Sed quia etiam in occultis peccatis potest parari proximorum offensa, ideo adhuc distinguendum videtur L Quaedam enim peccata occulta sunt quae sunt m nocumentum proximorum vel corporale vel spirituale: puta si aliquis occulte tractet quomodo civitas tradatur hostibus; vel si haereticus privatim homines a fide avertat. Et quia hic ille qui occulte peccat non solum in te peccat, sed etiam in alios: oportet statim ad denuntiationem procedere, ut huiusmodi nocumentum impediatur nisi forte aliquis firmiter aestimaret quod statim per secretam admonitionem posset huiusmodi mala impedire.

a) Operibus. – h operibus PDUH.nK et na.
ñ) monitione. – admonitione PCGIIILn.
y) procedere. – accedere Pa.
8) teneantur ei. – reneantur G, ei (ei- P) teneantur Pa.

«) sunt. – Om. ADKn.
z) distinguendum videtur. – videtur dininfluendum esse Pa.
rj hic ille qui. – ille qui sic P»Cx et na, ille qui Hipe. hic ille qui sic »K.

Quaedam vero peccata sunt quae sunt solum in malum peccantis et tui ., in quem peccatur vel quia a peccante laederis, vel saltem ex sola notitia. Et tunc ad hoc solum tendendum est ut fratri peccanti subveniatur. Et sicut ' medicus corporalis sanitatem confert, si potest, sine alicuius membri abscissione; si autem non potest, abscindit membrum minus necessarium, ut vita totius conservetur: ita etiam ille qui studet emendationi fratris debet, si potest, sic emendare fratrem, quantum ad conscientiam, ut fama eius conservetur. Quae quidem est utilis, primo quidem et ipsi peccanti: non solum in temporalibus, in quibus quantum ad multa homo patitur detrimentum amissa fama; sed etiam quantum ad spiritualia, quia prae timore infamiae multi a peccato retrahuntur, unde quando se infamatos conspiciunt, irrefrenate peccant. Unde Hieronymus dicit *Corripiendus est seorsum frater: tlc' si semel pudorem aut verecundiam amisserit, permaneat in peccato.* Secundo debet conservari fama fratris peccantis, tum quia, uno infamato, alii infamantur: secundum illud Augustini, in epist. *ad Plebem Hipponensem* . * *Cum de aliquibus qui sanctum nomen profitentur aliquid criminis vel falsi sonuerit vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt ut de omnibus hoc credatur.* Tum etiam quia ex peccato unius publicato alii provocantur ad peccatum ». - Sed quia conscientia praeferenda est famae, voluit Dominus ut saltem cum dispendio famae fratris conscientia per publicam denuntiationem a peccato liberetur.

Unde patet de necessitate praecepti esse l quod secreta admonitio publicam denuntiationem praecedat.

Ad primum ergo dicendum quod omnia occulta Deo sunt nota. Et ideo hoc modo se habent occulta peccata ad indicium divinum sicut publica ad humanum. - Et tamen plerumque Deus peccatores quasi secreta admonitione arguit interior inspirando, vel vigilanti vel dormienti, secun-

xxxiii *pcr somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, tunc aperit aures virorum, et erudiens eos instruit disciplina, ut avertat hominem ab his quae fecit.*

Ad secundum dicendum quod Dominus peccatum Iudae, tanquam Deus, sicut publicum habebat. Unde stutim poterat ad publicandum procedere. Tamen ipse non publicavit, sed obscuris verbis eum de peccato suo admonuit ♦ - Petrus autem publicavit peccatum occultum Ananiae et Saphirae tanquam executor Dei, cuius revelatione peccatum cognovit. - De Ioseph autem credendum est quod fratres suos quandoque admonuerit, licet non sit scriptum. Vel potest dici quod peccatum publicum erat inter fratres: unde dicit pluraliter: *Accusavit fratres suos.*

Ad tertium dicendum quod quando imminet periculum multitudinis, non habent ibi locum haec verba Domini: quia tunc frater peccans non peccat in te tantum.

An quantum dicendum quod huiusmodi proclamationes quae in capitulis religiosorum fiunt sunt de aliquibus levibus, quae famae non derogant. Unde sunt quasi quaedam commemorationes potius obliatarum culparum quam accusationes vel denuntiationes. Si essent tamen talia de quibus frater infamaretur, contra praeceptum Domini ageret qui per hunc modum peccatum fratris publicaret.

An quantum dicendum quod praelato non est obediendum contra praeceptum divinum ': secundum illud Act. v ♦ *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* El ideo quando praelatus praecipit ut sibi dicatur quod quis sciverit corrigendum, intelligendum est praeceptum sane, salvo ordine correctionis fraternae: sive praeceptum fiat communiter ad omnes, sive ad aliquem specialiter. Sed si praelatus expresse praeciperet contra hunc ordinem a Domino constitutum . et ipse peccaret praecipiens el ei obediens. quasi contra praeceptum Domini agens; unde non esset ei obediendum. Quia praelatus non est iudex occultorum °, sed solus Deus: unde non habet potestatem praecipiendo aliquid super occultis nisi in quantum per aliqua indicia manifestantur, puta per infamiam vel aliquas suspensiones; in quibus casibus potest praelatus praecipere eodem modo sicut et iudex saecularis vel ecclesiasticus potest exigere iuramentum de veritate dicenda.

'VUth.apatn.
»<tr>. li h ; .
Viare. cip. vr.
ur>,iK>qq.;iK'.
Cap. mt. T<η.
ii lo-v c>p.
ini, wn. Ji

o) tui. — eius PDKa, ei II ; pro laedens, solum laeditur Pa.
1) sicut. — sic AΠIEpK; pro confert si potest, ei (aegroto DG, aegroti cd. a) inferre poteit ADEPGULpCK ct x j, debet ei inferre ii potc.it B, (quando sanitatem) ci inferre point i. (infert sanitatem «Ci si inferre potest CK . el conferre potest n, aegroto confert si potest P.
x) peccatum. — peccandum P.

λ) de necessitate praecepti esse. — quad potest esse de necessitate praecepti Pj. — Pro denuntiationem, admonitionem AKL, annuntiationem BFr.
ideo. — Om. P<a.
v) divinum. — Domini Pu.
ξ) constitutum. — institutum Pa.
o) occultorum, — iudiciorum occultorum Pa.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo septimo dubium clericorum occurrit, an teneantur denunciare notam sibi prodicionem vel occisionem, rapinam, etc., praeparatam, propter periculum irregularitati!»: quoniam ad occisionem proditoris procedetur. Et est ratio dubii quia ad praecepta caritatis quilibet tenetur: et tamen nullus tenetur ad id quod inhabilem cum reddit ad exeeutionem sui ollicii. Constat autem quod, secundum ius canonicum, non nisi in causa propria licet clericis absque nota irregularitatis causam sanguinis coram iudice proponere, cum protestatione expressa, etc: ut patet in Sexto, dc *Homicidio*, cap. *Praelatis*.

II. Ad hoc dicitur quod ius naturae, divinum et Ecclesiae ita se habent quod, sicut gratin perficit naturum et non destruit illam, ita ius ecclesiasticum perficit ius divinum et non destruit illud. Et propterea, sicut nullum praeceptum divinum est contra praecepta iuris naturae» ita nullum praeceptum Ecclesiae est contra praeceptum iuris divini. Cum autem tam rationalis natura quam caritatis lex mandet ut periculo non solum reipublicae, sed cuiuscumque proximi, si possumus, subveni unus: et in casu paratae prodicionis, homicidii, rapinae nut huiusmodi solo verbo manifestativo possimus consulere periculo proximi, con-

QUAESTIO XXXIII. ARTICULUS VIII

sequens est ut nulla Ecclsiac lex intclligatur mandare op-positum. Quamvis enim ccclcriastica lex aliquid prohibeat clericis quod alias licite fieri posset, nunquam tamen pro-hibet eisdem, aut aliis, ad quod alias tenentur. Unde ct, in proposito, Ecclesiae praelatis habentibus iurivdictioncm temporalem, quia tenentur ad iustitiam vindicativam etiam in causa sanguinis, nulla irregularitas imminet si, exorto homicidio, committat iudici suo ut, veritate comperta, iu-stitiam faciat: ut patet *Extra*, in cap. *Episcopus, Ne clerici vel monachi sc immisceant* etc.

In proposito ergo, cum casus accidit quo sacerdos non potest aliter succurrere periculo proximi niti revelando prae-parationem ct praeparantem, non debet dicere. *Capiatis talem*, etc., sed. *Caveatis a tali; ct* praemittat expressam protestationem quod solum cautelnm proximi intendit; ut conformet sc canoni, si iudici revelat. Advertatque diligen-ter ct discernat necessitatem revelandi personam. Nam si ad evitandum periculum sufficit resclare praeparationem, sed princeps postmodum vult extorquere revelationem per-sonae, nem debet clericus personam manifestare: cessat enim tunc ratio revelandi quae ipsum obligabat.

Et per haec patet solutio obicctorum. Canones enim prohibentes agitationem causae sanguinis n clericis prohi-bent actu.» ad quos non tenentur simpliciter aut per scipsos, et non cos ad quos tenentur. – Et confirmatur hoc cx eo quod nullus status, nullum votum, nullum praeceptum excusât hominem potentem subvenire α ūbicutionc pro-ximi in casu extremae necessitatis; aut inhabilem reddit ad huiusmodi subventionem in casu extremae hecessitati : nixi status perfectionis caritati contrarius inveni tur, quod et| impouibile. Constat autem in proposito casum esse extre-mae necessitatis, quando aliud non ot remedium, ad evi-tandam mortem alicuius, nisi revelatio personae fiat tali, puta iudici.

111. In responsione ad tertium, dubium cx Durando, ambiguo, in qu. 4 dist. xix libri Quant, occurrit, nn se-creta monitio praecedere debeat accusationem. Et sine ar-gumentis, scita quod accusatio dupliciter occurrere potest: primo, ut licita; secundo, ut debita. Et quando nlicui licet accusare, si sperat per secretam monitionem emendationem peccatoris ; nec imminet cx dilatione punitionis illius pocni-

tentis damnum communi» boni; tunc In foro poenitentiae tenetur praemittere correctionem secretam: quia ct bonum commune ct bonum famae proximi ahari potest tunc cum %pc talutia proximi. Sed quando aliquis tenetur ad accusan-dum, quod tunc solum est, ut ĩnferius patebit, quando bo- •Quixwa,At-tium commune hoc exigit ; tunc non habet locum ^cerciae monitionis pniemivm : quin vive emendetur sive non, com-mune bonum non patitur dilationem. Et hoc est quod Auctor in littera dicit in hac responsione, dum nil quod *quando imminet periculum multitudinis, non habet locum praeceptum Domini de secreta monitione, quia non peccat frater in te tantum*. Haec enim verbs dicuntur respondendo id argumentum de accusatione: quia accusatio solum pro-pter periculum seu malum multitudinis est necessaria, ut inferius * patet.

IV. In eodem aniculo, in rcvpsionc ad quintum, du-bium occurrit an, cum proceditur per viam denuntiatio-nis, possit praelatus praecipere aut inquirere. El est ratio dubii quin inquisitio est alia via procedendi quem denun-tiatio, ct habent diversos fines: nam illa ad bonum pec-catoris, haec nd bonum commune ordinatur. In oppositum autem eat quod Auctor hic excipit, *quando per aliqua in-dicia manifestantur*.

Ad hoc dicitur quod inquisitio, proprie loquendo, non habet locum in processu per denuntiationem: quoniam in-‘uisitioncm praecedere debet infamia. Ita quod etiam si duo vel plures iurent vidisse sc aliquem commisisse crimen xllquod; ct nulla adest infamia; non ctf proptcrca inqui-rendum ut in cap. *Inquisitionis, Extra, de Accusationibus*, dicitur. Sed nec est puniendus iudiculitcr nisi, fanem correctione praemissa, processum sit per denuntiationis viam, ut praedictum est. Praecipere autem potest praela-tus subditis inductis per testa, cum per denuntiationem proceditur, dc veritate dicenda: sicut iudex iuramentum potent exigere. Exceptio igitur Auctoris in littera non re-stringitur nd cusum quando proceditur per denuntiationem, ?ed in communi loquitur, od perfectionem doctrinae, quando obligat praeceptum praelati: ut patet cx eo quod dicit,/uto *per infamiam*; constat oumque infamiam ad formam per-tinere inquisitionis.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRI M TESTU M INDI CTIO DEBEAT PRAECEDERE PUBLICAM DENUNTIATIONEM

IV *Sent.*. ſi m. qu. n. >rt. ?; qu' s ; /> IVrfut, qu. ni. in. a, ad a, 04 «qq.; *Quadi.* XI, qu. x, art. 1 : *h Matth.*, «p. -vm.

OCTAVUM SIC PROCEDITOR. VideUIF qUOd ° non dvbeat praecedere Poblicam dē Hiationem. Peccata enim -<<•^<<"occulta nun sunt aliis manifestanda : quia sic homo magis esset *proditor* criminis quam *corrector* fratris, ut Augustinus dicit * Sed ille qui ĩndūcit testes peccatum trains alien mani-festat. Ergo in peccatis occultis non debet testium inductio praecedere publicam denuntiationem.

2. Praeterea, homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed nullus ad suum peccatum oc-cultum inducit testes. Ergo neque ad peccatum occultum fratris debet inducere.

3. Praeterea, testes inducuntur ad aliquid pro-bandum. Sed in occultis non potest fieri probatio per testes. Ergo frustra huiusmodi testes indu-cuntur.

4. Praeterea, Augustinus dicit, in *Regula* ,* quod *prius praeposito debet ostendi quam testi-*

bus. Sed ostendere praeposito sive praelato est dicere Ecclesiae. Non ergo testium inductio de-bet praecedere publicam denuntiationem.

Sed contra est quod Dominus dicit, Matth. xviii a *

Respondeo dicendum quod de uno extremo ad aliud extremum convenienter transitur per me-dium. In correctione autem fraterna Dominus voluit quod principium esset occultum, dum fra-ter corriperet fratrem inter sc et ipsum solum; finem autem voluit esse publicum, ut scilicet Ecclesiae denuntiaretur. Et iduo convenienter in medio ponitur testium inductio, ut primo paucis indicetur peccatum fratris, qui possint prodesse ct non obessc, ul saltem sic sine multitudinis in-famia emendetur.

Ad primum ergo dicendum quod quidam sic in-tellexerunt ordinem fraternae correctionis esse servandum ut primo frater sil in secreto cor-

a) *Matth.* mu. – *Adhibe tecum unum vel duos ut in ore diiorum etc.* ad.I : P.

ripiendus: et si audierit, bene quidem. Si autem non audierit, si peccatum sit omnino occultum, dicebam non esse ulterius procedendum. Si autem incipit iam ad plurium notitiam devenire aliquibus indiciis, debet ulterius procedi, secundum quod Dominus mandat. – Sed hoc est contra id quod Augustinus dicit, in *Regttla*, quod peccatum fratris non debet occultari, *ne putrescat in corde*.

Et ideo aliter dicendum est quod post admonitionem secretam semel vel pluries factam, quando spes probabiliter habetur de correctione, per secretam admonitionem procedendum est. Ex quo autem ? iam probabiliter cognoscere possumus quod secreta admonitio non valet, procedendum est ulterius, quantumcumque sit peccatum occultum, ad testium inductionem. Nisi forte probabiliter aestimaretur quod hoc ad emendationem iratris non proficeret, sed exinde de-

terior redderetur: quia propter hoc est totaliter a correctione cessandum, ut supra * dictum est.

Ad secundum dicendum quod homo non indiget testibus ad emendationem sui peccati: quod tamen potest esse necessarium ad emendationem peccati fratris. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod testes possunt induci propter tria. Uno modo, ad ostendendum quod hoc sit peccatum de quo aliquis arguitur; ut Hieronymus dicit * Secundo, ad convincendum de actu, si actus iteretur; ut Augustinus dicit, in *Regula*. Tertio, *ad testificandum quod frater admonens fecit quod in se fuit*; ut Chrysostomus dicit ♦

Ad quartum dicendum quod Augustinus intelligit quod prius dicatur praelato quam testibus secundum quod praelatus est quaedam singularis persona quae magis potest prodesse quam alii: non autem quod dicatur ei tanquam Ecclesiae, idest sicut in loco indicis residenti.

• Art. 6.

• Glow. Mtih. cep. m i, «n. t&

• Ilaa. I. t-1. «L LXI, in

?) /-> quo Autem. – Ex quo EFHII.pK et Ktf, Sed ex quo AH; tam otn. D, poti probabiliter ponunt l'α.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo adverte quod duplex remedium contra peccatum inquantum nocet ipsi peccanti, statutum est. Primum consummabile a quocumque: et est secreta monitio. Secundum consummabile a solo praelato: et est medicinalis punitio propter ipsum sanandum, ut vel coactus poena emendetur. Et a primo pervenitur ad ultimum per medium, testium scilicet adhibitionem, ut in littera dicitur.

habes affinitatem supra * dictam inter praeceptum de correctione fraterna datum cuilibet, et de correctione pnelativd ud emendationem ipsius fratris.

II. In eodem articulo, in responsione id primum, dukium ex Durando, in praedicta quaestione *, stimulat. Videtur enim sequi opinionem quam Auctor hic reprobat, quoad hoc quod, crimine fruens existent? occulto, non sunt adhibendi restes, si actus iteretur, ut convincatur. Quia non debemus esse alienae vitae exploratores, secundum Augustinum. Et quia magis est secundum caritatem in tali casu revelare ei qui potest impedire iterationem actus quum permittere et nfTerc testes. Et ad auctoritatem Augustini in *Reputa* dicit quod non videtur loqui de eo quod est crimen secundum sc, sed occasio criminis, scilicet fixione oculi. Nec dicit ad hoc explorandum testes induci, sed si forte aliqui sim praesento qui non advertunt, inducendi sunt ut advertant.

Ad hoc dicitur quod mirum est de isto homine et praeceptum Domini, Matth. xvm., et verba Augustini in *Reputa* non advertente. Augustinus enim expresse in *Reputa* et de quolibet te loqui fatetur, cum dicit: *Et hoc quod dixi de oculo non fipendo, etiam m ceteris inveniendis, prohibendis, indicandis, convincendis, iudicandisque peccatis diligenter et fideliter observetur*; et testibus demonstrandum, *si post admonitionem id ipsum fecerit, ut duorum vel trium possit ore convinci*, expresse dicit. Quid clarius? Unde dicendum est quod, si est spes correctionis, quia vel coram iptis erubescens respiscet, vel quia *vexatio dabit intellectum* absque dubio ex caritate demonstrandum est si iteretur peccatum, propter rationem Augustini, scilicet quia *fratres nostros, quos indicando corrigere possumus, non debemus tacendo permittere perire*.

Nec hoc est exploratorem fieri alienae vitae: sed occur-

renccm morbum proximi velle demonstrando curare, ex quo simplex admonitio non sufficit ad curam illius. Sapiens enim et amicus medicus infirmum si non potest leviori remedio curare, graviori utitur ad medelam. – Nec est verum quod magis esset secundum caritatem indicare ei qui impediret iterandum actum. Quoniam hoc remedium non est curativum morbi: quoniam impeditus a reiterando reiteraret si posset. Caritas nutem quaerit sanare morbum proximi, et propterea suadet demonstrare iterandum actum, ne putrescat occultus morbus. – Non tamen propterea occasio ei danda est ut iteret actum malum: quoniam *non sunt facienda mala ut eveniant bona* . Sed permittendus cm iterare, adhibitis testibus, ut vel sic curetur: *omnis enim fructus est ut auferatur peccatum* .

III. In eadem responsione ad primum, dubium occurrit un, inductis testibus ad videndum iteratum crimen, si desit spes emendationis peccatoris, procedendum sit nd publicam denuntiationem. Et est ratio dubii quia apparet quod non est procedendum, ex eo quod non est spes emendationis, ad quam ordinatur denuntiatio. Apparet quoque oppositum, ex eo quod crimen iam non est amplius occultum: quoniam potest testibus convinci.

Ad huc dicitur quod, cum procedere in criminibus corrigendis ordinetur ad emendationem peccatoris ut ad finem, ut ex Augustino in *Regula*, et *Extra, de Accusationibus*, cap. *Super his*, patet; et ex fine sumenda sit ratio eorum quae ad finem ordinantur: si post inductionem testium probabiliter creditur quod peccator, sidens sc denuntiatum, deterior efficietur, desistendum est a denuntiatione. Et similiter si post denuntiationem probabiliter constet quod, si convincatur, ibit in perdicionem; debet index non procedere ad convincendum hominem talem. Et hoc dico si peccatum est tale quod sibi soli nocet. Secus enim esset si peccatum esset in aliorum nocumentum vel periculum: quoniam tunc non ipsius solius habenda tal ratio. – Nec obstat quod peccatum iam non est occultum. Quoniam adhuc infra latitudinem occultorum computatur, quando alios non scandalizat nec nocet alicui alteri, quamvis iribus aut quatuor tacentibus notum sit.

njenV'n'im0?)?’

te.

¶ . io.

•hMw«cip.xviii, ver., ty.

I

QUAESTIO TRIGESIMAQUARTA
DE ODIO

IN SEX ARTICULOS DIVISA

. CL qj. xxm
latroJ.

• Qa. fr
• Qa iam,

• Qa. UU

Deinde considerandum est de vitiis oppositis
caritati . Et primo» de odio, quod opponitur
ipsi dilectioni; secundo, de acedia et invidia,
quae opponuntur gaudio caritatis tertio, de
discordia et schismate, quae opponuntur paci *
quarto, de offensione et scandalo, quae oppo-
nuntur beneficentiae et correctioni fraternae *
Circa primum quaeruntur sex:
Primo: utrum Deus possit odio haberi.

Secundo : utrum odium Dei sit maximum pec-
catorum.
Tertio: utrum odium proximi semper sit pec-
catum.
Quarto; utrum sit maximum inter peccata quae
sunt in proximum.
Quinto: utrum sit vitium capitale.
Sexto; ex quo capitali vitio oriatur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ALIQUIS POSSIT DEUM ODIO HABERE

Pari. I, qu. Lt, ri. 5, ad 5; II Sent., dHL v, art» 3, nd a; Expo Liti.; IV, di-u t, qu. it. .π. I, qu 5;
De Peril., qu. xxm. wt. 3, ad 3; in Maith.. exp. xw; In Ioan., exp. v, lea. τη, σρ. χτ, lect. τ| AA Ro<m^ «p. nu. lacu d.

• S.Th. lea. u.

3

• Ub.HLcip. f
y» y>

• Vcr«. ũ.

• S.Th. lea. m

• p» «U II, TOf».
n-

• 24.

• I II". qu.ni".
»n. l.

--p---

d primum sic PROCEDITUR. Videtur quod
Deum nullus odio habere possit. Dicit
enim Dionysius, iv cap. *de Div. Nom.* , *
od *omnibus amabile et dilipibile est*
ipsum 3 bonum ctpulchrum. Sed Deus est ipsa bo-
nitas et pulchritudo. Ergo a nullo odio habetur.
2. Praeterea , in apocryphis Esdrac * dicitur
quod *omnia invocant veritatem, et benipnantur*
in operibus eius. Sed Deus est ipsa veritas, ut
dicitur Ioan, xiv * Ergo omnes diligunt Deum,
et nullus cum odio habere potest.
3. Praeterea , odium est aversio quaedam.
Sed sicut Dionysius dicit.in tv cap. *de Div. Nom.*
Deus *omnia ad scipsum convertit*. Ergo nullus
eum odio habere potest.
Sed contra est, quod dicitur in Psalm. ♦ *Su-*
perbia eorum qui te oderunt ascendit semper;
et Ioan, xv ♦ *Nunc autem et viderunt et oderunt*
me et Patrem meum.
Respondeo dicendum quod, sicut ex supradi-
ctis * patet, odium est quidam motus appetitivae
potentiae, quae non movetur nisi ab aliquo ap-
prehenso. Deus autem dupliciter ab homine ap-
prehendi potest: uno modo, secundum scipsum,
puta cum per essentiam videtur, alio modo,
per effectus suos, cum scilicet *invisibilia Dei*
per ea quae Jacta sunt intellecta conspiciuntur
Deus autem per essentiam suam est ipsa bonitas,
quam nullus habere odio potest: quia de ratione

boni est ut ametur. Et ideo impossibile est quod
aliquis videns Deum per essentiam eum odio
habeat.
Sed effectus eius aliqui sunt qui nullo modo
possunt esse contrarii voluntati humanae: quia
esse, vivere et mtelligere est appetibile et amabile
omnibus, quae sunt quidam effectus Dei. Unde
etiam secundum quod Deus apprehenditur ut au-
ctor horum effectuum, non potest odio haberi.
Sunt autem quidam effectus Dei qui repugnant
inordinatae voluntati: sicut indictio poenae; et
etiam cohibitio peccatorum per legem divinam,
quae repugnat voluntati depravatae per peccatum.
Er quantum ad considerationem talium effectuum,
ab aliquibus Deus odio haberi potest: inquantum
scilicet apprehenditur peccatorum prohibitor et
poenarum inflictor.
Ad primum ergo dicendum quod ratio illa pro-
cedit quantum ad illos qui vident Dei essentiam,
quae est ipsa essentia bonitatis.
Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit
quantum ad hoc quod apprehenditur Deus ut
causa illorum effectuum qui naturaliter ab homi-
nibus amantur, inter quos sunt opera veritatis
praebentis suam cognitionem hominibus.
Ad tertium dicendum quod Deus convertit om-
nia ad scipsum inquantum est essendi principium:
quia omnia, inquantum sunt, tendunt m Dei si-
militudinem, qui est ipsum esse.

α *fpSMn.* - *pm-iuin* PABCEFGHKLxko.

Commentaria Cardinulin Caiotani

s' articulo primo quaestionis trigesimuequartne diligenter
ct caute adverte quod verba litterae possunt bene et mate
intelligi. Mule quidem, si ex eis sumatur quod odium
non potest terminari nd ipsum Deum secundum id quod
est in seipso, sed solum secundum quod induit rationem
causae alicuius displicentis alicui. Hic siquidem <ensu« np-

SUMMXE TIIXOU D. Tkamax T. V.

parci in superficie liturae, sed falsus est, et alienus ab
Auctori intentione. Tabus quidem, quia possum ex iniqua
voluntate suile quod Deus non sic, quamvis sciam hoc
esse impossibile. Voluntas enim perversa edam impossi-
biliu est. Inquit enim peccator; Quamvis sciam hoc non
posse esse, tamen ego vellem quod sic e»ei ut opto, - Nec

obvtut quod volunta» impossibilium sit velleitas. Quia \elicitas tnlis maximum peccatum est; ct attestatur quam mala voluntas esset efficaciter, si posset; ut patet in damnatis.

.Alienus nutem nb Auctoris intentione comprobatur cx
• Ari. J. 2. 2. articulo sequenti * ubi odium Dei ideo pessimum ponitur quia opponitur optimo, scilicet caritati. Constat autem opposita esse circa idem; ct caritatem diligere Deum in seipso, secundum id quod est in seipso; ac per hoc, odium oppositum velle malum Deo secundum id quod est in seipso secundum se. Et proptcrca est maximum pcccutorum: sicut caritas est maxima virtutum, ut cx supra * dictis, comparando virtutes theologicas, patet.

II. Bene autem intclligitur littera si intclligamu» quod voluntas non potest exire in actum odii respectu Dei cx clara Dei visione, quia tunc obiectum movens voluntatem est undique bonum, et voluntas naturaliter in illud tendit actu amoris: ncc cx apprehensione ipsius ut causa est naturaliter a nobis amatorum, eadem ratione qua ncc ipsi effectui possunt odio haberi, ut šuperius đccchirnvimu Sed cx aprcheiHionc ipsius ut auctor est effectuum displicentium, potest voluntas odio habere Deum itu quod, licet apprehensio inchoet nb effectu ct Deo ut causa, odium tamen terminari potest ad ipsum Deum secundum se. Et time proprie est odium Dei. Quamvis etiam infra latitudinem odii Dei sit odio habere eum ut causam talis rei sibi displicentis: quoniam Deus est causa per intellectum ct voluntatem ct actionem, quae omnia sunt ipse Deus Sed peius odium in primo gradu est positum, quod contra Deum in seipso directe penetrare intendit. Quia ergo odii obiectum, ut sic, est malum vd mnluin apparens; in littera ratio apparentis mali redditur, quare scilicet Deas apparet alicui mulus. Terminus autem odii, quid scilicet cx hac apparentia odio bibentur, DetK ipse dictus csl in hoc articulo inquantum causa talis effectus, et hic est terminus odii Dei necessario. In «equenti vero ponitur terminus Deus absolute! et hic est terminus odii possibiliter. Non enim oportet odium Dei in quocumque in tantum progredi malum ut etiam in ipsum Deum secundum se penetrare intendat, putu quod nollet cum esse trinum ct unum, etc.

Ex his autem habet unde vel accusantes vel ignorantes doctrinam Auctoris repellere vel docere r.dens, distinguendo dc odio haberi in ratione motivi, vel terminativi tantum; cl dicendo quod Deus secundum se in ratione rnotivi non potest odio haberi, quia non potest (secundum) seipsum movere ad sui odium, cum habeat rationem omnis boni eminenter; sed in ratione terminativi potest odio haberi, quoniam velleitatfc iniquae terminus esse potest, quantumcumquc summa bonitas. Dixi autem *terminativi tantum*: quin Deum secundum se habere rationem utriusque respectu odii est impossibile. In cuius signum, clare visus Deus non potest

odio haberi, quia secundum se ct movet ct terminat voluntatem nostram.

III. In eodem primo articulo dubium occurrit circa illud: *Effectus aliqui Dei sunt qui nullo modo possunt esse contrarii voluntati humanae, ut esse ct vivere*, etc. *I nde secundum quod Deus apprehenditur ut auctor horum, non potest odio haberi*. Contradicimus, inquit Martinus dc Magistris *, beato Thomae in hac conclusione ct ratione. Constat enim quod haec Thomae ratio nihil concludit. Quia aut intclligit dc voluntate ordinatu: ct nihil concludit, quia multa possumus velle ct nolle ad quae ordinata voluntas non se extendit. Aut dc voluntate sive ordinata sive inordinata: et sic falsum assumitur, quia constat quod esse, vivere ct intclligerc repugnant voluntati inordinntac.

Conclusio vero falsa ostenditur tum ex his qui interimunt selpsos. – Tum quin Deus, si conservaret vitam operam efficacem danti nd interimendum se. odio haberetur ut auctor vitae illius. – Tum quia dc Iuda scriptum est -: *Donum erat ei si natus non fuisset*. – 'I um quia sicut Mithridates odio habuit conservativum sitae Miae contra assumptum venenum, ita odio habuisset quodeumque animatum conservans tunc suam vitam.

IV. Ad haec dicitur quod sermo formalis omnia solvit, ct ostendit veram esse doctrinam hanc. Esse namque ct vivere ct huiusmodi dupliciter considerari possunt: primo, secundum id quod sunt; scgunJo, secundum aliquid cis adiunctum. Si consideretur esse secundum ee, sic, cum nihil habeat in se fugibilc, non potest odio haberi. Si vero consideretur secundum «diunctam sibi mivcri-m vel poenam, \cl quodeumque aliud contrarium voluntati alicuius, sic potest odio haberi. Et quia primo modo consideratur per se ct formalitcr, secundo autem modo per accidens, ideo doctrina Auctoris, primo modo laquent, non est impugnanda. sed vencrunda ct explicanda pro minus erudiris. Est igitur litterae huius conclusio et ratio quod quia isti effectus, scilicet esse, sivere, etc., nihil in se continent contrarium humanae voluntati sive ordinatae she inordinatae; ideo uve ipsi secundum «e, nec Deux ut auctor carum secundum se potest odið haberi. Et ratio quidem stat solida et efficax: quin impossibile est odio haberi nisi contrarium; nulli autem voluntati, quantumcumquc inordinatae, contrarium ē esse tiut t here secundum se: quamvis rit alicui contrarium secundum aliquid adjunctum in rc vel apparentia.

Et per hoc putet solutio omnium objectionum. Nam in (crinientibus šeipso ct Mithridati, et donnātis, ct ludac abominabilis erat vita propter adiunctam miscrium. Et ludue melius in veritate fuisset non esse n itum, propter udiunetnm iniquitatem ct maiorem miseriam. Distinctio ergo per se ct per accidens, hoc est per aliud, omnia tibi in hac materia aperiet.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ODIUM DEI SIT MAXIMUM PECCATORUM

Infra, qu. xxxix, art. 3, ad 3; 1. 11. qu. lxxiii, art. 4, ?J 3.

fefÿféS?0 secundum sic proceditur. Videtur quod odium Dei non sit maximum peccatorum. Gravissimum enim peccatum est peccatum in Spiritum Sanctum, quod csl irremissibile, ut dicitur Matlh. xli *. Sed odium Dei non computatur inter species peccati in Spiritum Sancium; ut cx supradictis * patet. Ergo odium Dei non est gravissimum peccatorum.

2. Praeterea, peccatum consistit in elonga-

tione a Deo. SeJ magis videtur esse clongatus a Deo infidelis, qui nec Dei cognitionem habet, quam fidelis, qui saltem, quamvis Deum odio habet, cum tamen cognoscit *. Ergo videtur quod gravius sit peccatum infidelitatis quam peccatum odii in Deum.

3. Praeterea, Deus habetur odio solum ratione suorum ellectuutn qui repugnant voluntati, inter quos praecipuum est Ppoena. Sed odire poc-

a) *co^nnicit. – copnotat quamvu eum oJto /i.ā-tirt L, quamris Deum cognntcai (rvi cngrtilioncm habet Λ) cum tipium Pjj tantea odin habet Pu et ceuri.*

b) *praecipMian ctt, – pracepuum inest HEp.Λ κ, praceipu. inc>t »A ci a, praecipuus est P.*

• fjj. *Uta1.* «*j. gerant.*, m. H *JF Qdu*, «m.

r». uQot. O. a. c«xui. ervt, (nwwsat. tat/.

1. 34.

nam non est maximum peccatorum. Ergo odium Dei non est maximum peccatorum.

<i£. Sed contra est quod *optimo opponitur pessi-* ut patet per Philosophum, in VIII *Ethic.* * Sed odium Dei opponitur dilectioni Dei, in qua consistit optimum hominis. Ergo odium Dei est pessimum peccatum hominis.

Respondeo dicendum quod defectus peccati con-
*n eversione a Deo, ut supra * dictum est. Huiusmodi autem aversio rationem culpae non haberet nisi voluntaria esset. Unde ratio culpae consistit in voluntaria aversione a Deo. Haec autem voluntaria aversio a Deo per se quidem importatur in odio Dei: in aliis autem peccatis quasi participative et secundum aliud. Sicut enim voluntas per se inhaeret ei quod amat, ita secundum se refugit id quod odit: unde quando aliquis odit Deum, voluntas eius secundum se ab eo avertitur. Sed in aliis peccatis, puta cum aliquis fornicatur, non avertitur a Deo secundum se, sed secundum aliud: inquantum scilicet appetit inordinatam delectationem, quae habet annexam aversionem a Deo. Semper autem id quod est per se est potius eo quod est secundum aliud. Unde odium Dei inter alia peccata est gravius.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Gregorius dicit, XXV *Moral.* *, *aliud est bona non facere, aliud est bonorum odisse datorem: sicut aliud est ex praecipitatione, aliud ex deliberatione peccare.* Ex quo datur intelligi quod odire Deum.

omnium bonorum datorem, sit ex deliberatione peccare, quod est peccatum in Spiritum Sanctum. Unde manifestum est quod odium Dei maxime est peccatum in Spiritum Sanctum, secundum quod peccatum in Spiritum Sanctum nominat aliquod genus speciale peccati, ideo tamen non computatur inter species peccati in Spiritum Sanctum, quia generaliter invenitur in omni specie peccati in Spiritum Sanctum.

Ad secundum dicendum quod ipsa infidelitas non habet rationem culpae nisi inquantum est voluntaria. Et ideo tanto est gravior quanto est magis voluntaria. Quod autem sit voluntaria provenit ex hoc quod aliquis odio habet veritatem quae proponitur. Unde patet quod ratio peccati in infidelitate sit * ex odio Dei. circa cuius veritatem est fides. Et ideo, sicut causa est potior effectui, ita odium Dei est maius peccatum quam infidelitas.

An tertium dicendum quod non quicumque odit poenas odit Deum, poenarum auctorem: nam multi odiunt poenas qui tamen patienter eas ferunt ex reverentia divinae iustitiae. Unde ct Augustinus dicit, X *Confess.* *, quod mala poenalia - or· «'«· Deus *tolerare iubet, non amari.* Sed prorumpere in odium Dei punientis. hoc est habere odio ipsam Dei iustitiam: quod est gravissimum peccatum. Unde Gregorius dicit, XXV *Moral.* 9: * *Sicut nonnunquam gravius est peccatum diligere quam perpetrare, ita nequius est odisse iustitiam quam non fecisse.*

1

ûl

γ liti – Jit Γ ...

Commentaria Cardinalis Caietani

I x articulo secundo eiusdem trigCAimaequartae quaestionis recolito quod, juxta superius · dicta, sicut dupliciter consideratur nmör, scilicet secundum concupiscendam ct secundum amicitiam; ct secundum concupiscentiam terminatur ad rem concupitam, secundum amicitiam nd personam cui concupiscitur, iia dupliciter sumitur odium; secundum abominationem, ct terminatur ad rem contrarium; et secundum inimicitiam, ct terminatur nd personam cui malum volumus. Et intelligenda est differentia haec terminorum formalitcr: hoc est quia persona ut sic est obiectum odii inimicitiae, et res ut sic obiectum odii abominationis; sicut in amore concupiscentiae ct amicitiae contingit. Ita quod si quandoque persona contraria appetitui nostro occurrit quam tamen alircr amamus, habetur odio abominationis, ut hnbct rationem rei contrariae nobis: ut patet dc matre odiente vitam filiae, pro qua a viro suo despicitur, cui tomen filiae benefacit continue. Ex hac autem differentia sequitur quod odii actus dupliciter exprimitur: scilicet per ly *nolle aliquid*, ct per ly *malum relie alicui*. Ut enim terminatur nd rem ct hnbct rationem refutantis et ubominantis, exprimitur per voluntatis actum qui cit nolle illud: ut in exemplo dato mater deliberate nollet vitam filiae contrariam amor concupiscentiae quo vult se amari a viro. Ut autem terminatur ad personam ct habet rationem inimicitiae, exprimitur per velle malum illi personae: quod in exemplo dato non hnbct directe locum, quia non vult muter filiae secundum se malum mortis; in cuius signum, infirmam fovet ct aJiuvnt ut visui. Sed est considerata via redundantiae: quoniam odium abominationis, quando terminatur ad personam sub ratione rei. licet formalitcr refutet contrarium umori concupiscentiae, redundat tamen in contrarium amoris amicitiae; ut in exemplo dato, licet mater refutet vitam tiliae ut contrarium amabilitati pro-

priae α viro, tamen ex hoc convincitur quod m̃agi amat se gratam viro quam vitem filiae, ac per hoc vult potius filiäe malum mortis quum sibi malum minoris gratiae coram viro. Et sic, per viam redundantiae, odium abominationis, quando est ad rem quae est persona, vel aliquid eius aliquo modo, sive ut pars sive ut possessio vel huiusmodi. est etiam odium inimicitiae.

II. Ex his autem habes ct quod Deus odio habetur a peccatore. Primo, ut res contraria t̃ae perversae voluntati. Et hoc dupliciter: primo, participative, cum scilicet transgressio fit praeceptorum; secundo, formalitcr, cum pervenitur nd ipsum peccatum odii Dei. Cum enim aliquis furatur voluntarie, refutat praeceptum Dei, ac per hoc interpretative refutat Deum prohibito rem illius ut contrarium suae voluntati, qua vult habere alienum. St autem intantum malitia excreverit ut in ipsum prohibito rem dirigat aciem intentionis, iam odium abominationis est Dei ut est res contraria amor concupiscentiae. Et quia, ut dictum est, odium abominationis personae redundat in odium inimicitiae eiusdem; ideo in quolibet peccato participative clauditur odium Dei utroque modo: scilicet quod refutatur Deu» ordinator; et quod vult, interprétative tamen, peccator Deo ordinatori malum oppositum, puta non esse ordinatorem. Deinde, si contingat scelus crescere. formalitcr odio habet Deum ut ordinatorem. Et si amplius crescat in immensum. etiam formalitcr Deum ipsum in scipio odio inimicitiae prosequitur, in quo consummatur summa iniquitati».

Et quoniam peccatum mortale omne opponitur caritati, quae est amicitia ad Deum secundum scipmm; ideo etiam huiusmodi odium participative clauditur in omni peccato mortali, pro quanto in eo clauditur voluntas quod Deu» non sit Deus. Ex hoc namque quod aliquid praeponitur

Deo in amore, aufertur, quantum est cx parte huiusmodi amanti», a Deo natura sua, quae omnibus praeponitur. Et ii hoc non penetras, memento quod hoc quod facit affirmatio vel negatio in intellectu, facit prosecutio vel fuga in voluntate. Ac per hoc, sicut intellectus affirmans alium Deum, aut negans proprietatem Dei, aufert n Deo quod sit Deus; ita voluntas nolens Deum ut optimum, aut tendens in aliud ut melius, aufert l Deo quod sit Deus. Hoc autem fit in omni pccuto mortali. Et propterca omne peccatum quod vocatur mortale vere dignum morte aeterna est, utpotc offendens Deum non qualitercumque, sed hostiliter, nd deliciendum scilicet Deum n sua deitate. – Et cx his patet sensus articuli huius: quare scilicet odium Dei sit gravissimum, et quomodo inveniatur in quolibet mortali.

1H. In eodem uniculo secundo, in responsione ad primum, dubium ex Martino de Magistris occurrit ' contra hanc responsionem Auctoris arguente, dīcēndo: · htn solutio non solvit: quia argumentum procedit dc peccato in Spiritum Sanctum irremissibili; solutio autem procedit de peccato in Spiritum Sanctum remissibili >.

Ad hoc dicendum quod, cum omne peccatum in Spiritum Sanctum sit irremissibile, obiectio istius est nulla. At si propter diversum modum irremisribilitetis, qui i scilicet aliquod peccatum in Spiritum Sanctum dicitur irremissibile omnino, ut finalis impenitentia, et aliquod irremissibile ex sui merito, ut reliqua, arguens distinguat irremissibile omnino a remissibili: respondetur quod assumptum est falsum, scilicet quod argumentum loquatur de peccato in Spiritum Sanctum irremissibili omnino, hoc est de finali impenitentia. Quoniam (ale peccatum, ut supra in

IV. In eodem artictilo secundo, in responsione «d se-

Secundo deficit in hoc quod innuit quod peccatum quod est causa semper est gravius eo quod cx illo causatur. Nam odium oritur frequenter ex ira, ct secundum Thomum * cx invidia: ct tamen est gravius utrñquc. Et multa mortalia oriuntur cx venialibus. hnmo haec opinio non concordat dictis eiusdem Thomae, art. 5 eiusdem quaestionis. ubi, probando quod odium non est vitium capitale, assumit hoc principium : *In his quae contra naturam sunt*, cuiusmodi sunt omnia vitia, *paulatim*, et non subito, *quod est naturae * corrumpitur*; ct ex hoc probat odium non esse vitium capitale. Ex quo videntur inferri duo. Primum est quod cx odio Dei non oritur infidelitas. Secundum est quod ex hoc quod odium Dei est causa infidelitatis non potest inferri quod odium Dei sit infidelitate gravius.

V. Ad haec dicitur quod argumenta laborant quasi in ucquivoco. Quoniam sermo litterae partira est dc odio participative seu secundum effectum; et partira «le odio speciali peccato ct secundum affectum. Cum enim dicitur quod odium est ratio culpae seu peccati in infidelitate, sermo est dc odio participative et secundum effectum: cum autem dicitur quod odium est gravius peccatum, sermo

est de odio secundum sc seu secundum effectum. Nec hoc est sophisticum et indignum doctrina sed cx eo quod est per participationem ostendere seipsum secundum se; sicut si cx ignitis ostenderetur natura ignis. In quolibet enim peccato mortali, ut iam · ostensum est, clauditur odium Dei ut ratio peccati mortalis in illo: quod iuxta huius responsioni·» in littera processum iterum aperitur, ut inogī» etiam haec littera pateat. *Infidelitas*, inquit, *habet rationem culpae ex hac quod est voluntaria, quia* etc. *Quod autem sit voluntaria*, supple mortaliter, *habet ex odio*, secundum ctfectum, *contra veritatem fidei*. Patet enim in infidelitate inveniri voluntarium refutationem veritatis divinae, quae est odium secundum effectum ipsius divinae veritati»; cx quacumque causa infidelitas oriatur. Et patet huiusmodi odium in en inventum esse rationem voluntarii peccati mortali·» in illa: quoniam tale odium est actus voluntatis participatus in infidelitate, quo actus dicitur voluntarium mortale. Quod convincitur ex eo quod in quolibet peccato mortali oportet inveniri formaliter vel participative actus voluntarius contrarius dilectioni Dei, quae est carita : alioquin peccatum mortale non esset; nam quod c·rit <ti non contrariatur cum illa stat ct mortale peccatum non «.st. Ex hoc autem quod odium Dei participative seu secundum ctfectum est ratio voluntarii peccati mortali» m infidelitate et in reliquis peccatis mortalibus, optime infertur quod odium Dei secundum sc, secundum affectum, ct quod est odium Dei ut est speciale peccatum, est grinitis ceteris: sicut id quod est per essentiam est nu us eo quod est per participationem, sicut essentialis c una gravitatis peccati est secundum se gravior suo effectu.

\ 1. Ad primum ergo in oppositum ' dicitur quod aliud ' '«“?” est infidelitatem causari cx odio Dei; et aliud culpabilitatem ct peccatum in infidelitate causari cx odio Dei. Auctor non dixit primum, sed secundum. Et tamen argumentum pnmo modo procedit. – Et rursus Auctor non loquitur dc od»o Dei secundum se. sed secundum effectum.

Ad secundum dicitur quod Auctor nunquam somniavit quod arguens sumit, scilicet quod peccatum quod est causa semper sit gravius peccato quod causatur: sed ut dictum ēst ct in littera patet, dicit quod peccatum quod est causa, supple *per se ct essentialis*, voluntarii, culpabilitatis ce peccati in actu peccati, cx suo genere est gravius peccato quod est eius, quantum nd haec, effectus. Haec autem propositio est evidens. Quoniam ex quo utrumque est peccatum; et hoc habet rationem peccati voluntarii quia illud est peccatum voluntarium: oportet ut illud sit maius peccatum ct magis voluntarium, ne per hoc gravius; iuxta illum maximam : *Propter quod unumquodque, illud mapfis* ·, et rursus iuxta illam: *Quod est per essentiam seu secundum se, est maius participatis* Et hoc in proposito locum habet. Quia quamvis de facto participatum seu secundum effectum odium inveniatur sine hoc quod derheturab odio secundum se et secundum affectum, secundum tamen habitudinem eorum inter se odium secundum ctfectum habet pro propria causa odium secundum nrfectum; et est illo imperfectius, hoc est minus malum, utpote effectus participatus sua causa secundum se. Et hoc intendit littera. Unde non oportet obiccta aliter solve: quia non contra hunc planum sensum litterae procedunt; aed contra impositam n scipso Murtino phantasiam, ut praedictum est.

VII. Et scito quod infer infidelitatem ct olia peccata, quoad causari cx odio Dei quoad culpam, etc., haec est differentia^ quod infidelitas causatur ut effectus proximus: peccata vero contra proximum, ut initistitia ct huiusmodi, causantur ut effectus remoti. Et ratio est quia infidelitas ct odium Dei communicant in obiecto, scilicet Deo: infidelitas enim contra veritatem divinum, quae Deus est, peccat; ct similiter odium Dei contra Deum est. Odium ergo veritatis divinae secundum effectum in infidelitate convenit cum odio Dei secundum affectum in oblecto. Et propter- 𐀀 ea infidelitas cognata est odio Dei. Bliqu peccata, quae non habent Deum pro obiccto, licet odium Dei includant, Ut prius ♦ declaratum est, remotiora Sunt a Dei odio, propter alicntem obiecti.

uJ an',
.00cJn»

qu.>,
cpntrj

• An. i, A4 j;

•Ucuiitum,

* et. ah 0.

EJ/M"

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM OMNE ODIUM PROXIMI SIT PECCATUM

Supra, qu. xrr, art. 6; Jw *ISalm.* 111:71.

<< D TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidetUF QUOd non omne odium proximi sit peccatum. Nullum enim peccatum invenitur in praeceptis vel consiliis legis divinae: secundum illud ^{vm} * *Recti · sunt omnes sermones mei: non est in eis pravum quid nec per-* ¹ *versum*. Sed Luc. xiv 4 dicitur: *5/ quis venit ad me et non odit patrem et matrem, non potest meus esse discipulus*. Ergo non omne odium proximi est peccatum.

2. Praeterea, nihil potest esse peccatum secundum quod 3 Deum imitatur. Sed imitando Deum quosdam odio habemus: dicitur enim ^o *Rom.* i * *Detractores, Deo odibiles*. Ergo possumus aliquos odio habere absque peccato.

3. Praeterea, nihil naturalium est peccatum: quia peccatum est *recessus ab eo quod est secundum naturam*, ut Damascenus dicit, in II libro ^l *Eccj* naturale est unicuique rei quod odiat id quod est sibi contrarium et quod nitatur ^{C4p.} τ ad eius corruptionem. Ergo Addetur non esse peccatum quod aliquis habeat odio inimicum suum.

Sed CONTRA est quod dicitur I Ioan, u * *Qui fratrem suum odit in tenebris est*. Sed tenebrae spirituales sunt peccata. Ergo odium proximi non potest esse sine peccato.

Respondeo dicendum quod odium amoris opponitur, ut supra * dictum est. Unde tantum habet odium de ratione mali quantum amor habet de ratione boni. Amor autem debetur proximo secundum id quod a Deo habet, idesl se-

cundum naturam et gratiam: non autem debetur ei amor secundum id quod habet a scipso et diabolo, scilicet secundum peccatum et iustitiae delectum. Et ideo licet habere odio in fratre peccatum et omne illud quod pertinet ad defectum divinae iustitiae: sed ipsam naturam et gratiam fratris non potest aliquis habere odio sine peccato. Hoc autem ipsum quod in fratre odimus culpam et defectum boni, perlinet ad fratris amorem: eiusdem enim rationis est quod velimus bonum alicuius et quod odimus * malum ipsius. Unde, simpliciter accipiendo odium fratris, semper est cum peccato.

Ah primum ergo dicendum quod parentes, quantum ad naturam et affinitatem qua nobis conjunguntur, sunt a nobis secundum praeceptum Dei honorandi, ut patet *Exod.* xx * Odiendi autem sunt quantum ad hoc quod impedimentum praestant nobis accedendi ad perfectionem divinae iustitiae.

Ad secundum dicendum quod Deus in detractoribus odio habet culpam, non naturam. Et sic sine culpa possumus odio detractores habere.

Ad tertium dicendum quod homines secundum bona quae habent a Deo non sunt nobis contrarii: unde quantum ad hoc sunt amandi. Contradantur autem nobis secundum quod contra nos inimicitias exercent, quod ad eorum culpam pertinet: et quantum ad hoc sunt odio habendi. Hoc enim in eis debemus habere odio, quod nobis sunt inimici.

a) *Ricti.* – *histi* P.
£) *tcundum quad.* – *in quo* P.

γ) *nitatur.* – *nititur* B.
odimut. – *tKitamui* BK et M.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis irigesimocuanoc, in responsione ad tertium, Murtinus occurrit « Hacc », conch.». 6. dicens, 4 solutio non mihi videtur sufficere naturale est odire cos qui iniuste, sed etiam cos qui iuste inimicantur nobis: quoniam universaliter inimicos naturaliter odio habemus.

Ad hoc dicitur quod iste abutitur vocabulis, et propterea errat. Qui enim iuste nobis adversantur non sunt inimici nostri. ut patet ex hoc quod nolunt nobis malum,

sed, odientes culpam, volunt bonum iustitiae in punitione nostra. Inimicus autem vult absolute mihi malum: sicut ~~non vult~~ absolute mihi bonum. Cuius etiam signum est quod Deus nulli, etiam damnato, est inimicus; quamvis multos puniat, volens eis non malum absolute, sed bonum iustitiae in eis, quod malum poenae eorum habet annexum. Unde solutio est solida. Quoniam falsissimum est quod naturaliter odio habeamus punitores nostros ut inimicos: licet verum sit quod naturaliter odio habemus poenas.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ODIUM PROXIMI SIT GRAVISSIMUM PECCATORUM QUAE IN PROXIMUM COMMITTUNTUR

Infra, qu. xlvni, an. 4, *IK Sfalo*, qu. xu. w l 4.

a D quartum sic proceditur. Videtur quod odium proximi sit gravissimum peccatum eorum quae in proximo committuntur. Dicitur enim I Ioan, m * *Omnis*

qui odit fratrem suum homicida est. Sed homicidium est gravissimum peccatum quae * committuntur in proximum. Ergo et odium.

2. Praeterea, *pessimum opponitur optimo*.

t£ ^'uii.
*'

quai. – *inter ta quae* Pa.

Scd optimum eorum quae proximo exhibemus est amor: omnia enitn alia ad dilectionem referuntur. Ergo et pessimum est odium ♦

• D. IF79.

?

• Op. xti.

Sed contra, malum dicitur *quod ? nocet*; secundum Augustinum, iu *Enchirid.* * Sed plus aliquis nocet proximo per alia peccata quam per odium: puta per furtum et homicidium et adulterium. Ergo odium non est gravissimum peccatum.

2. Praeterea, Chrysostomus, exponens illud Matth. ♦ *Qui solverit unum de mandatis istis mi-* *dicat Mandata Moysi, Non occides, Non adulterabis, in remuneratione modica sunt, in peccato autem magna: mandata autem Christi, idest Non irascaris, Non concupiscas, in remuneratione magna sunt, in peccato autem minima.* Odium autem pertinet ad interiorem motum. sicut et ira et concupiscentia. Ergo odium proximi est minus peccatum quam homicidium.

h) quod. – quia PARCFULxr.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto dubium occurrit circa rationem redditam quare odium proximi, ut deordinat peccantem, est gravius quam exterioris actus peccatum contra proximum: *quia scilicet per odium deordinatur voluntas, quae est potissimum in homine, et ex qua est radix peccati.* Oportet siquidem, ut hoc quod ratio valeat, ex utraque parte subin- (clligere quod per peccata exteriora in proximum non deordinatur voluntas. Quoi! constat esse falsum.

Praeterea, peccatum deordinans hominis voluntatem et aliam eius partem magis deordinat cum quam deordinans voluntatem solam. Scd peccatum netus exterioris in proximum ita se habet ad odium proximi, ut patet. Ergo. – Et confirmatur. Quia maior defectus est in radice quam in radice tantum. Sic autem est, iuxta similitudinem litterae, de voluntate et aliis potentiis seu actibus.

11. Ad hoc dicitur quod, sane intelligendo, potest ex alia parte oppositum dici. Est autem sanus intellectus quod odium deordinat formaliter voluntatem: peccatum autem exterioris actus in proximum non deordinat formaliter voluntatem, sed actum istum exteriorem, quem constat esse ulterius potentiae; peccatum enim non deordinat formaliter nisi id in quo est subiectivum. Licet autem omne peccatum sit radicaliter in voluntate ut in subiecto, tamen in potentia alia, libera et rationali per participationem, multa peccata sunt.

Ad secundum vero dicitur quod, cum comparatio sit inter distincta, quando comparantur duo quorum primum clauditur in secundo, non intelligitur comparatio secundi ad primum ut includit primum et aliquid ultra; sed quantum ad illud in quo distinguitur a primo. Unde non comparatur deordinatio voluntatis deordiniitioni voluntatis et alterius potentiae, sed ex una parte sumitur deordinatio voluntatis, et ex altera deordinatio actus exterioris liberi seu humani; et tunc dicitur quod quia voluntas est potissima in homine et ex qua est radix peccati, aliae nunc potentiae sunt inferiores et ut rami, ideo deordinatio voluntatis est maior quam deordinatio aliarum virium. Constat namque quod potius deordinatio potior est; et malum in radice peius est quam in ramo, ut sic. – Cum autem audis voluntatem esse potissimum in homine, non putes Auctorem sui oblitum; sed in subiecta loqui materia, scilicet morali. In homine namque in ordine ad moralia potissimum est voluntas, ut patet; quamvis simpliciter potior sit intellectus, ut in Primo Libro ♦ habitum est.

III. In eodem articulo dubium occurrit, quo pacto potest esse actus exterior inordinatus ex zelo iustitiae absque pec-

Respondeo dicendum quod peccatum quod committitur in proximum habet rationem mali ex duobus: uno quidem modo, ex deordinatione eius qui peccat; alio modo, ex nocumento quod infertur ei contra quem peccatur. Primo ergo modo odium est maius peccatum quam exteriores actus qui sunt in proximi nocumentum: quia scilicet per odium deordinatur voluntas hominis, quae est potissimum in homine, et ex qua est radix peccati. Unde etiam si exteriores actus inordinati essent absque inordinatione voluntatis, non essent peccata: puta cum aliquis ignoranter vel zelo iustitiae hominem occidit. Et si quid culpa est in exterioribus peccatis quae contra proximum committuntur, totum est ex interiori odio. – Scd quantum ad nocumentum quod proximo infertur peiora sunt exteriora peccata quam interiorius odium.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Quod enim possit propter ignorantiam aliquam, puta facti, omni cautela adhibita, actus exterior inordinatus accidere sine peccato, clarum est: potest enim aliquis ex huiusmodi ignorantia occidere patrem proprium; et tunc actus exterior erit inordinatus, cadens super materiam repugnantem. scilicet patris vitam, et tamen sine peccato. Scd quod hoc possit etiam ex zelo iustitiae accidere, ut littera dicit, non apparet. Quia si ex zelo iustitiae *secundum scientiam* occidit, in actu exterior non erit inordinatus. Et si exterior est inordinatus, iam non ex zelo iustitiae secundum scientiam provenit, sed ex zelo iustitiae non secundum scientiam: et tunc constat esse peccatum.

Ad hoc dicitur quod Auctor profert sermonem conditionalem, ad cuius veritatem neutrius partis veritas exigitur. Et propterea non oportet sollicitari quomodo possent actus esse inordinati absque peccato. Exemplorum quoque quamvis non requiratur veritas, atamen quia etiam exempla sub disjunctione allata sunt, sufficit pro altera parte verificari.

IV. In eodem articulo quarto dubium est circa illam propositionem: *Si quid culpa est in exterioribus peccatis quae contra proximum committuntur, totum est ex interiori odio.* Tum quia non omne quod exterius committitur contra proximum ex odio fit. sed aliquando ex ira. aliquando ex invidia, aliquando ex luxuria, ut patet de adulterio, detractio et vindicta. – Tum quia in praecedentibus * determinatum fuit quod actus exterior habet malitiam secundum se, quam magis dat voluntati quam ab eo accipiat.

Ad hoc dicitur quod, iuxta Apostoli sententiam *, omnia prohibita contra proximum, ut, *Non occides, Non adulterabis*, etc., in hoc uno comprehenduntur, *Diliges proximum tuum.* Ac per hoc, in quocumque commisso contra proximum contrarium dilectionis eiusdem incurritur: quod constat esse odium proximi. Ideo omne exterius peccatum commissum in proximum odium in se proximi claudit, et ex illo procedit participatio in omnibus, etiam in ipsa ira et invidia, ut inferius ♦ clarificabitur.

Ad secundum dicitur quod impertinent est obiectio. Nam alia est quaestio de bonitate et malitia actus secundum se, et de voluntate finis, etc.; et alia est quaestio de culpa actus exterioris in proximum secundum te, et ex odio. Et de illa quaestione satis dictum est. De hac vero dicitur quod quidquid culpa est ex odio est: quia quidquid habet mali ex genere suo. habet ex odio participatio in ratione sui generis. Nisi enim homicidium ex genere suo

• Qa. UU11, rt. 3.

• 1 IP qa. u. irt. 1 »qq.

* U Aa. wp-wi. itr». n.

at. ns. v.

I«1.

clauderet in se odium vitae humanae, non esset malum moraliter. Unde si occidatur homo non iudicatur, a quo finis sine odio vitae humanae, non est homicidium.

V. hi eodem quarto articulo dubium adhuc est quia i Auctor videtur diminutus. Quaerit namque universaliter an odium proximi sit gravissimum peccatorum quae in proximum committuntur: et solvit particulariter quod odium est gravissimum respectu peccatorum exteriorum quae in proximum committuntur. Constat enim quod praeter odium proximi et peccata exteriorum actuum in proximum, sunt alia peccata in proximum: scilicet concupiscere uxorem proximi, concupiscere res illius, invidere proximo, despiciere proximum, etc.

Ad hoc dicitur quod quia ratio difficultatis exigentis specialem articulum de comparatione odii ad alia peccata in proximum, luit actus exterior nocens proximo; ideo Auctor ad id in quo difficultas erat aspiciens determinavit, relinquens pro manifesto quod odium proximi esset peius ceteris interioribus peccatis in proximum, ex universalitate obiecti et immensitate rationis illius. Extendit siquidem se odium contra omne bonum proximi, et absque mensura in quodlibet fertur. Cetera autem aut tecundum quoddam genus boni, aut sub quadam modificatione in proximum insurgunt, ut patet de invidia et aliis allatis: excepta superbia, quae non computatur inter peccata in proximum. quia Deo contra se opponit. Unde non est diminutio in Auctore.

Et scito quod comparatio odii ad interna peccata est accipienda proportionaliter: ut scilicet iudicetur vitae proximi sit peius quam invidia eiusdem vitae, et similiter odium fraternae gratiae sit peius quam invidia eiusdem, et alie de aliis. Secus autem est respectu diversorum: nam invidia fraternae gratiae longe maius peccatum est quam odium proximi secundum bona exteriora.

VI. In eodem quarto articulo Murtinus occurrit -, arguens contra secundam conclusionem, scilicet quod *peccata exteriora, quantum ad nocumentum quod proximo infertur, peiora sunt quam interioris odium*; supponendo quod actus exterior mulus non addit malitiam aliquam super malitia actus interioris. Quod pro nunc probat ex littera hinc dicente: *St quid culpa est in exterioribus peccatis quae contra proximum committuntur, tutum est ex interiori odio*.

Arguit ergo primo. Nullus actus exterior proximo nocivus est odio proximi culpabilior. Ergo non est gravius peccatum quantum ad nocumentum. - Antecedens probatur. Quia actu exterior aut habet aliquid culpa quod non habet interior; aut nihil. Si nihil, habetur intentum. Si aliquid, aut secundum illud subordinate actui interiori malo; vel non. Si non, ergo secundum illud non est culpabilius. Si sic, ergo in actu interiori est aliquid gravitatis correspondens illi parti quae dicebatur non haberi ab actu interiori.

Praeterea, ex nullo communi actibus bonis et malis attenditur gravitas peccati. Sed nocere proximo est commune actibus bonis et malis. Ergo ex nocumento proximi non aggravatur peccatum. - Putet minor: quia etiam iusta occisio nocet proximo.

Tertio, quia huiusmodi gravitas aut pensatur ex nocumento quod infertur proximo tantum: et hoc non, quia tunc occisio sui non esset hac gravitate gravior. Aut ex nocumento quod infertur rive proximo sive sibi ipsi. Et tunc vel in hac comparatione componis actum exteriorem et interiorem simul et interiorem tantum: et sic nihil ad propositum. Aut comparas actum exteriorem ad interiorem cui subordinatur: et tunc sic actu interior volendi occidere proximum ex odio magis nocet odienti quam homicidium proximo noceat. Ergo, quantum est ex parte nocumenti, actus interior gravior est quam exterior. - Antecedens patet: quia mors spiritualis peior est corporali.

Deinde arguit tractando auctoritates Augustini et Chrysostomi allatas in littera - pro dicta secunda conclusione. Et primo, contra distinctionem litterae ex auctoritate Chrysostomi. Quanto aliqua sunt maiora in peccato, tanto sunt magis deordinata et gravioris culpa. Sed secundum auctoritatem Chrysostomi allatam adulterium et homicidium

sunt maiora in peccato quam ira et odium. Ergo sunt maiora in deordinatione et culpa. Ac per hoc, distinctio litterae non videt ad auctoritatem hanc.

Secundo, ex auctoritate Augustini, *Malum dicitur quia nocet*. Quia licet homicidium plus noceat proximo, odium tamen plus nocet simpliciter: quia nocumentum illud libi ipsi per odium est maius quam nocumentum illud proximo per homicidium.

VII. Unde haec dicitur, supponitur bis quae in praecedenti Libro dicta sunt, quod supponitur itum ea falsum. Quoniam Quodammodo. <re- nctus exterior addit bonitatem vel malitiam actui interiori, ut etiam Augustinus dicit. netus enim exterior augeat bonitatem vel malitiam actus interiori»; ita quod velle homicidium committere minus malum est quam volendo committere homicidium. Ipsa enim executio addit gravitatem, et, quantum ad propositum spectat, ratione nocumenti illati proximo ex ipsa executione, quam non infert actus interior.

Ad probationem nutem ex hac littera, conceditur littera haec: sed negetur sequela illius suppositi ex hac littera. Nam ex hoc quod quidquid vitae est in arbore est in radice, non sequitur quod arbor nihil vitae aut vitalis perfectionis addat supra radicem: multa enim perfectione addit arbor supra radicem, ut patet. Et simile ut in proposito: cum Auctor expresse in littera nunciat radici voluntatem interiori. Unde cum hoc quod quidquid culpe est in actu exteriori et ex interiori odio participato et incluso in actu exterior, stat quod actus exterior addat culpabilem gravitatem. Immo ex hoc ipso quod actus interior progreditur in exteriorem, crescit malitia: sicut ex hoc quod radix profert plantam, crescit virus.

VIII. Unde primum autem argumentum, negatur maior, Unde probationem dicitur quod netus exterior habet aliquid rationis culpabili quod non habet actui interior «olus: ic enim ad ipsum lit comparatio. Nam si ad netum interior coniunctum exteriori fieret comparatio, diceretur quod una et aequa est utriusque malitia, per viam redundantium hinc et inde, ut in praecedenti Libro patet.

Et cura arguitur, Aut illud gravitatis quod addit exterior actus «ubordinatur interiori, aut non: - respondetur quod iam digressio fit ab actu interiori solo «eu secundum se, ad ipsum coniunctum seu ut ratio est exteriori» actus; et propterea egredimur extra propositam comparationem. Veruntamen, sequendo diversiones argumenti, respondetur quod subordinatur ut extrinseco appetitu. Et cum extrinsecus infertur. Ergo in actu interiori est aliquid gravitatis correspondens illi parti quam addere dicitur oculus exterior: - conceditur, quia, ut dictum est Unde ex actu exteriori deterior fit actus interior coniunctus. Sed cum dicitur. Ergo haec gravitas praeerat in actu interiori: - negatur. Aliud est enim gravitatem hanc inveniri in actu interiori conjuncto exteriori, et aliud est inveniri in actu interiori secundum se: primum est verum, secundum falsum. Et rursus, aliud est huiusmodi gravitatem inveniri in actu interiori conjuncto exteriori inveniri, et aliud est in eodem praeinveniri: primum est verum, secundum falsum. Et rursus, aliud est huiusmodi gravitatem oriri radicaliter ex actu interiori, et aliud est perfectionem et consummationem habere ex illo: nam primum est verum, secundum falsum. Haec ergo distincte considera, et solves oblecta.

Ad secundum dicitur quod maior modificatione eget. Nisi aliud est loqui de communi boni et mali actibus in sua obstructione sumpto: et aliud de eodem contracto ad consonantiam vel dissonantiam rationi rectae. Nam licet primo modo non aggravet, secundo tamen modo aggravat. Et sic est in proposito. Nocere proximo contra rectae rationis iudicium est non commune bonis et malis actibus. sed contractum ad malum morale et ex hoc oportet peccatum gravari.

Unde tertium dicitur quod in littera explicatur quod neutro modo est sermo, sed tertio inodo: scilicet ex nocumento quod infertur ei contra quem peccatur. Sub hoc enim comprehenditur rive ipse sive alius, non ut ipse vel alius, sed ut est is contra quem directe seu per se peccatur. Et ex hoc excluditur obiectio appositae de nocumento

¶ Iste

¶ Num

¶ Argū. SrJ de
rra

propriae mortis spiritualis. Num huiusmodi nocumentum non per se intenditur per odientem nut occidentem: sed malum illius qui odio habetur mit nedditur. sive ipse sive alius sit. per sc ct directe intenditur per odium ct homicidium; contra illum enim peccatur homicidio vel odio per sc ct directe. Mors autem spiritualis propria praeter intentionem incurritur; mallet enim non incurrere illam odians aut occidens, qui tamen directe vult sc vel illum occidere.

Ad obiecta deinde cx auctoritatibus respondetur. Et quantum ad illud Chrysostomi, negatur maior quoad

deordinationem peccantis. Quod enim maius est in peccato, non oportet quod sit maius cx parte deordinationis peccantis: potest enim maius esse in peccato aliunde, scilicet cx nocumento, ut in littera dicitur. Et sic intellexit Chrvsostomus.

Ad illud cx Augustino iam responsum est: scilicet quod gravitas peccatorum quoad nocumentum attenditur penes nocumentum per sc intentum; ct non penes id quod praeter intentionem peccantis intervenit. Arguens autem dc tali per accidens nocumento loquitur, quod est commune omni peccato mortali.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ODIUM SIT VITIUM CAPITALI E

¶ D QUINTUM SIC PROCEDITUR. VideIUT quod << odium sit vitium capitale. Odium enim directe opponitur caritati. Sed caritas est principalissima virtutum ct mater aliarum. Ergo odium est maxime * vitium capitale, ct principium omnium aliorum.

2. Praeterea, peccata oriuntur in nobis secundum inclinationem passionum: secundum illud ad Rom. vn ♦ *Passiones peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Sed in passionibus animae ex amore et odio videntur oranes aliae sequi, ut cx supradictis ? patet. Ergo odium debet poni inter vitia capitalia.

3. Praeterea, vitium est malum morale. Sed odium principalius respicit malum quam alia passio. Ergo videtur quod odium debet poni vitium capitale.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI *Moral.* ♦ non enumerat odium inter septem vitia capitalia.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. vitium capitale est cx quo ut frequentius alia vitia oriuntur * Vitium autem est contra naturam hominis inquantum est animal rationale. In his autem quae contra naturam fiunt paulatim id quod est naturae corrumpitur. Unde oportet quod primo recedatur ab eo quod est minus secundum naturam, ct ultimo ab eo quod est maxime secundum naturam: quia id quod est primum in constructione est ultimum in resolutione. Id autem quod est maxime et primo naturale homini est quod diligat bonum, et prae-

ciptic bonum divinum ct bonum proximi. Et ideo odium, quod huic dilectioni opponitur, non est primum in deletione ? virtutis, quae fit per vitia, sed ultimum. Et ideo odium non est vitium ca-

An primum ergo dicendum quod, sicut dicitur in VH *Physic.* ♦ *virtus uniuscuiusque rei consistit in hoc quod sit bene disposita secundum suam naturam.* El ideo in virtutibus oportet esse primum d principale quod est primum ct principale in ordine naturali. Et propter hoc caritas ponitur principalissima virtutum. Et eadem ratione odium non potest esse primum in vitiis ; ut dictum est *

Ad secundum dicendum t quod odium mali quod contrariatur naturali bono est primum inter passionem animae, sicut et amor naturalis boni. Sed odium boni connaturalis non potest esse primum, sed habet rationem ultimi: quia tale odium attestatur corruptioni naturae iam factae, sicut et amor extranei boni.

Ad tertium dicendum quod duplex est malum. Quoddam verum, quia * scilicet repugnat naturali bono: et huius' mali odium potest habere rationem priorilatis inter passionem. Est autem aliud malum non verum, sed apparens: quod scilicet est verum bonum et connaturalc, sed aestimatur ut malum propter corruptionem naturae. Et huiusmodi mali odium oportet quod sit in ultimo. Hoc autem odium est vitiosum, non autem primum.

• Cap. ult. al. zni.intet. txi.

• I' II-', quirtt. Lixw. art. j, 4.

• D. 5cn.

e) maxime. – maximum P.

j) deletione. – dilectione PBCEFHKLpAx ct a, destructione DG •Ar, corruptione 1, derelictione mtirgo E ct sx; abr.'» pn.

y) Ad secundum dicendum. – l. om. quae sequuntur usque nd Ad secundum dicendum sequenti articulo.

o) quia. – quod PDGMCx.

1j) huius. – rejpccctu huius DG ; odium post rationem ponunt ABC EFHpKx ct n, ante rationem l. Ante habere DG.

Commentaria Cardinalis Caiotani

¶ s articulo quinio eiusdem trigesimnequartne quaestionis Maninus occurrit ♦, primo arguens contra rationem conclusionis; deinde solvens eam. Ratio, inquir. multipliciter deficit. Primo, quia non consonat aliis snneti Thoinue opinionibus. Quoniam cum hoc quod aliquod vitium est maximum in gravitate, stat quod sit vitium capitale. Ergo cx gravitate odii non potest concludi quod odium non est vitium capitale. – Secundo, quia vitium minus grave aut potest oriri cx graviore, aut non. Si sic, ergo nulla ratio cogit quin simul stet odium esse gravissimum et capitale. Si non, ergo tot ct tnnta.

Deinde, solvendo rationem, dicit: Concedo quod regu-

lariter ita est quod nb aliquo quod est minus secundum naturam primo receditur. Sed non oportet quod a quolibet quod ot minus secundum naturam primo recedatur quum perveniatur ud ultimum. Non enim oportet adulterum prius fuisse fornicarium. »

Ad horum primum dicitur quod argumenti illa non sunt contra hanc littenim, ut arguens somniavit. Quoniam Auctor tion cx excellentia gravitatis, sed cx ordine detectionis naturalium perfectionum ordinate se habentium procedit, ct concludit odium non esse vitium capitale, ut clare patet in littera. Ex hoc namque quod magis secundum naturam est perfectio dilectionis Del et proximi quam

aliae perfectiones Aliarum virtutum, et primum in compositione est ultimum in destructione, procedit; et infert quod prior est defectio aliarum virtutum per nlia vitia quam dicitio dilectioni» per vitium odii. Ubi patet quod sive sit gravius sive non, nihil refert quoad rationem istam. Et propterea non eunt recitata omnia quae ille somniavit esse contra hanc rationem.

Ad solutionem rationis dicitur quod ipsa responsio istius est confirmatio rationis. Quoniam ratio non affertur ad ostendendum quod quicumque odit, oportet quod habuerit omne minus vitium : sed ad ostendendum naturalem ordinem vitii quod est odium ad alia vitia. Naturalis autem ordo optime ostenditur per id quod regulariter invenitur. Et ideo ex illa concessione quod hoc est verum regulariter, non solvitur, sed confirmatur ratio; quae loquitur de necessitate naturalis progressu» vitiorum secundum se; et non de necessitate logica, aut contra libertatem huius peccantis, qui prius eligere potest posterius quam prius.

II. In eodem quinto articulo, in responsione ad primum, Murtinus occurrit * contra Auctorem hic, dicens: Ista solutio non placet mihi: tum, primo, quia secundum Aristotelem. in *Praedic.* -, qui vult redire a vitiis ad virtutes, paulatim recedere debet, et secundum gradus virtutum ascendere. – Tum, secundo, quia secundum doctrinam omnium Sanctorum, in virtutibus primo gradum incipientium, deinde proficientium, et tertio perfectorum attingimus – Tum. tertio, quia vel loquitur hic Thomas de caritate infusa; vel acquisita. Si de acquisita, illa non est perfectissima virtus. Si de infusa, tunc constat quod multae virtutes sine ea frequenter acquiruntur.

Ad primum horum dicitur quod primum documentum» scilicet de recessu a vitio, non est Aristotelis : sed oppositum * potius ab ipso docemur, in II *Ethic*, ♦, ubi non exemplariter, sed ex proposito docet detentum aliquo vitio valde elongare se ab illo debere, ita ut in aliud extremum vitium videatur declinare, quoniam sic veniet ad medium virtutis, quemadmodum faciunt volentes curvas virgas dirigere, retorquendo prius» eas in alteram panem. Veruntamen hoc non est ad propositum. Quoniam ordo virtutum non attenditur, per se loquendo, secundum recessum a vitio: non oportet enim xirtuosum vitiosum fuisse. Et propterea prima obiectio nihil dicit contra primitntem virtutis caritatis.

Ad secundum quoque, conceditur lotum : sed nihil contra propositum. Quoniam cum hoc quod caritas est prima virtutum sui quod primo est cnritus incipiens, deinde proficiens, et tertio perfecta.

Ad tertium autem dicitur quod sermo est de caritate infusa: nam acquisita non est specialis virtus. Et falsum est aliquam virtutem simpliciter haberi sine caritate infusa; ut patet ex Augustino et Auctore etc.

III. In eodem quinto articulo, in responsione ad secundum, Murtinus occurrit - dicens: « Haec solutio Thomae, ludicio meo, non sufficit. Quia, ut patet ex maiore, argumentum procedit de passionibus malam inclinationem habentibus. Odium autem mali oppositi bono naturali * non habet inclinationem malam. Ergo, etc. »

Ad hoc dicitur quod falsum assumitur, quod argumentum procedat de passionibus malam inclinationem habentibus. Et ex ipso argumento patet oppositum. Quia procedit ex eo quod amor et odium sunt primae passionis. Constat autem quod prinitas non attribuitur amori ut habet malam inclinationem, sed absolute, ut est passio amoris. Unde optime Auctor, distinguendo odium penes diversa obiecta, solvit ostendendo quali odio convenit prinitas et quali non.

IV. in eodem articulo quinto, in responsione ad tertium. Martinus occurrit * dicens quod haec solutio non sufficit. Quia odium vel est respectu mali veri; vel respectu mali apparentis tantum. Si respectu mali veri, ergo, cum vitium morale, Jc quo maior argumenti assumit, sit malum verum, sequitur quod argumentum concludit. Si respectu mali apparenti», tunc sequitur quod per odium appetitur odito id quod est fecundum veritatem bonum, licet ab odiente aestimetur malum: quod est falsum.

Ad hoc dicitur quod odii vitium procul dubio est verum malum moraliter. et est respectu muli apparentis quidem ut personae odio habitae, veri autem ut concupiti personae odio habitae. Ita quod sicut amor est respectu boni ut personae amatae (amatur enim persona ut bona), et est etiam respectu boni ut concupiti personae amatae (concupiscit enim amans aliquem bonum illi); ita vitium quod est odium terminatur ad personam sub ratione mali, nunc tamen in veritate est bona (et propterea respectu personae odio habitae odium est respectu boni secundum rem, muli autem secundum apparentiam), et terminatur ad malum concupitum illi sub ratione mali. Et ideo respectu concupiti odium est mali etiam secundum veritatem. ut patet cum quis proximum odio habet volens illi malum mortis. Constat enim quod odium, ut terminatur ad proximum, est respectu boni secundum rem, mali aut secundum aestimationem tantum: ut vero terminatur ad mortem volitam illi, terminatur ad malum secundum veritatem et secundum aestimationem.

Unde patet responsio ad argumentum. Quia cum quae-ritur. *Vel est respectu mali* etc. respondetur quod diversimode unum et idem odium est respectu utriusque. Est enim respectu veri mali ut concupiti: et propterea non sequitur quod argumentum concludit. Et est respectu boni, aestimati tamen mali, ut personae odio habitae: et propterea non sequitur quod odio appetatur verum bonum, ut patet.

V. In articulis quinto et sexto eiusdem quaestionis trigesimaquartae dubium occurrit, quia doctrina Auctoris videtur contraria dicti», hinc * enim dictum est et quod odium Dei participatur in omni peccato mortali, et quod odium proximi participatur in peccato in proximum: immo ipse Ancior dixit in praecedenti articulo quod *quidquid culpaee est in exterioribus peccatis in proximum, totum est ex interiori odio*. Modo vero dicitur quod nec odium proximi nec Dei est primum, sed ultimum potius peccatum. Quomodo stant haec simul? Constat enim quod participotum aliquid posterius est teipso secundum se: igni» enim prius est igniris, et aqua madefactis, et sic de aliis.

Ad hoc dicitur quod odium Dei vel proximi sumi possunt dupliciter. Uno modo, proprie, ut est speciale peccatum: et sic non clauditur in ceteris peccatis» odium Dei, nec in omnibus peccatis contra proximum odium proximi. Et sic est sermo Auctoris de odio Dei et proximi, cum negat habere rationem prioris peccati. Alio modo, communiter pro odiosa voluntate: prout scilicet omnis refutatio boni, quomodolibet fiat, odii rationem videtur habere. Occidens namque hominem ex ira, pro quanto in ira illa clauditur nolle vitam illius, odium illius dici potest: proprie tamen odium non est, quia non est ibi nolle vitam illius absolute, sed specificatum in velle vindictam. Et hoc modo odium Dei in quolibet mortali, et odium proximi in quolibet contra proximum clauditur. Et communicatio vocabulorum, simul cum penuria priorum, facere videtur in hac re obscuritatem. Et scias quod proportio odiosae voluntatis ad odium proprie videtur esse sicut proportio febrilis aegritudinis ad mortem: ut sicut nonnulla mors est et morti» participatio aegritudo quaelibet febrilis, ita quodlibet in proximum nonnullum odium proximi, et quodlibet mortale nonnulla refutatio divini boni est. Et sicut mors maius malum est quam quacumque febris, ita odium Dei simpliciter, et proximi in suo ordine, ut dictum est *, pes-simum est. Et secundum hoc, cum dixit Auctor in praecedenti articulo quod *c.v odio procedit interiori* etc., odii nomen communiter accepit pro odiosa voluntate. Nec obstat quod de odio ut speciale vitium est, tractavit -: quia ex illa ratione habet intentum. Quoniam si omne peccatum exterius in proximum totam culpam habet ex odiosa voluntate, quae odium interpretative est; consequens manifesto est quod odium proprie maxime - culpaee rationem habet. *-umur i.

Potes autem aliter eandem sententiam dicere: quod odium, sicut et superbia, contemptus Dei et huiusmodi, potest dupliciter sumi. Primo, secundum affectum: et sic est speciale vitium, et habet rationem ultimi. Alio modo, secundum effectum; et sic clauditur, ut dictum est, in omni

• I.oe. dl«, in rep. ad arg. contra conila». 3.

• Cf. cap. vin, », 17.

* Cf. qu. xxi». srt. ij.

*Iλ’ 5’iuq

’, ^ _43

• Lac. du num.

•

p-

• iwa.

'An.a1d.G9ca-

'4 "?"Cma-

n,tñ! 0La

- 1WJ.

peccato, et est causa peccati. Et si novicii non intelligunt differentiam hanc, advertant quod, cum atTectus odii sit
f. velle malum, effectus eiusdem est quocumque actu * mu-

lum appetere, cogitare, facere: sicut affectus inobedientiae est contemnere praeceptum, effectus autem est quomodolibet non servare praeceptum, et sic de aliis.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM ODIUM ORIATUR EX INVIDIA

Infrj, qu. clviii, art. 7, nd a; De A/a/o, qu. x, art. 3.

sexturn sic proceditur. Videtur quod Cwg^S^odium non oriatur ex invidia. Invidia à^êkWcnim est tristitia quaedam de alienis ■^ ³³®^bonis. Odium autem non oritur ex tristitia. sed potius e converso: tristamur enim de praesentia malorum quae odimus. Ergo odium non oritur ex invidia.

2. Praeterea, odium dilectioni opponitur. Sed dilectio proximi refertur ad dilectionem Dei, ut supra habitum est. Ergo et odium proximi refertur ad odium Dei. Sed odium Dei non causatur ex invidia: non enim invidemus his qui maxime a nobis distant, sed his qui propinqui videntur, ·oΓ x, n. l, m patet per Philosophum, in II Rhet. Ergo odium non causatur ex invidia.

3. Praeterea, unius effectus una est causa. Sed odium causatur ex ira: dicit enim Augu- ?lfix ccxl' stmus» *n legula * quod ira crescit in odium. Non ergo causatur odium ex invidia.

Sed contra est quod Gregorius dicit. XXXI A/o- ra^' * de invidia oritur odium. • An. rneccj Respondeo dicendum quod, sicut dictum est * ci'»VCpiitniiH4 °odium proximi est ultimum in progressu peccati * eo qU0j opponitur dilectioni qua naturaliter proximus diligitur. Quod autem aliquis recedat ab eo quod est naturale, contingit ex hoc quod intendit vitare aliquid quod est naturaliter fugiendum. Naturaliter autem omne animal fugit tristitiam, sicut et appetit delectationem; sicut patet per Philosophum, in VII * et X ** Ethic. Et ideo sicut k" ³ ' ex delectatione causatur amor, ita ex tristitia causatur odium: sicut enim « movemur ad diligendum ea quae nos delectant, inquantum ex hoc ipso accipiuntur sub ratione boni; ita movemur ad odiendum ea quae nos contristant, inquantum ex hoc ipso accipiuntur sub ratione mali. Unde cum invidia sit tristitia de bono proximi, sequitur quod bonum proximi reddatur nobis odiosum. Et inde est quod ex invidia oritur odium.

Ad primum ergo dicendum quod quia vis appetitiva, sicut et apprehensive p, reflectitur super suos actus, sequitur quod in motibus appetitivae virtutis sit quaedam circulatio. Secundum igitur primum processum appetitivi motus, ex amore consequitur desiderium, ex quo consequitur delectatio, cum quis consecutus fuerit quod desiderabat. Et quia hoc ipsum quod est delectari in bono amato habet quandam rationem boni, sequitur quod delectatio causct amorem. Et secundum eandem rationem sequitur quod tristitia causet odium.

Ad secundum dicendum quod alia ratio est de dilectione et odio. Nam dilectionis obiectum est bonum, quod a Deo in creaturas derivatur: et ideo dilectio per prius cst Dei, et per posterius cst proximi. Sed odium est mali, quod non habet locum in ipso Deo, sed in eius effectibus: unde etiam supra * dictum est quod Deus non habetur odio nisi inquantum apprehenditur secundum suos effectus. Et ideo per prius est odium proximi quam odium Dei. Unde, cum invidia ad proximum sit mater * odii quod est ad proximum, fit per consequens causa odii quod est in Deum.

Ad tertium dicendum quod nihil prohibet secundum diversas rationes aliquid oriri ex diversis causis. Et secundum hoc odium potest oriri et ex ira et ex invidia. Directius tamen oritur ex invidia, per quam ipsum bonum proximi redditur contristabile et per consequens odibile. Sed ex ira oritur odium secundum quoddam augmentum. Nam primo per iram appetimus malum proximi secundum quandam mensuram , prout scilicet habet rationem vindictae : postea autem per continuitatem irae pervenitur ad hoc quod homo malum proximi absolute desideret, quod pertinet ad rationem odii. Unde patet quod odium ex invidia causatur formaliter secundum rationem obiecti ; ex ira autem dispositive.

α) enim. – ergo Pd.
apprehensiva. – reprehensi™ ABHpKx.

γ) mater. – causa PpC.

Commentaria Cardinalis Caietani

1 x articulo sexto dubium occurrit, quoniam contextus litterae dissonus videtur. Fundatur siquidem primo ortus odii super fuga tristitiae. Deinde infertur quod odium oritur ex praesentia tristitiae, quae cst invidia: cum debuisset consequenter inferri quod ex fuga tristitiae nasceretur.

Ad hoc dicitur quod contextus litterae formalis, subulis ac optime consonus cst. Cum enim peccatum odii, de quo cst sermo, sit essentialiter actus refutans bonum quod vere cst bonum; et bonum ut sic non sit refutabile: oportet ad hoc ut actus refutationis respectu boni inveniatur, quod bonum induat rationem alicuius refutabilis, ut sic «cius

odii, tendens in illam rationem, penetret ad bonum vestitum illa ratione. Et quia odium tale, scilicet vere boni, est valde alienum a naturali; consequens est ut ratio qua fit refutabile sit de eorum ordine quae valde refutantur a natura, ut sic valde exosa vestis reddat exosum vestitum. quod nudum esset multum amabile. Talis autem ratio est ratio peior ratione contristantis; quam constat esse malum ., quia contristans tristitiam ingerit, quam naturaliter multum fugimus. Obiectum igitur odii, scilicet vere bonum, ad hoc ut odii obiectum sit, rationem tristis induit prius, ut sic, deteriorando, induat rationem mali absolute, et sic magis

refutabilis rationem habet. Quod autem bonum alterius in dual rationem contristantis me, non habet inquantum est bonum; sed habet inquantum est obiectum tristitiae meae quae est invidia. Et sic odium ex parte obiecti directe oritur ex invidia.

Ambiguitas nutem contextus ex mala applicatione litterae oritur. Nam odium potest considerari dupliciter. Primo, distinguendo ea quae in odio inveniuntur, et comparando ea ad invicem. Inveniuntur enim in peccato odii duo. Primo, terminatio ad bonum quod vere est bonum: et ex hoc habet rationem peccati et alieni a natura. Secundo, terminatio ad rationem qua illud bonum offertur ut malum (quoniam actu) odii refutatio est, quae respectu mali ut sic est): et ex hoc habet rationem quasi excusabilis et eligibilis, utpote refutatio mali naturaliter fugibilis. Et comparando haec duo inter se, quia, ut dictum est, ratio tristis est causa odii (et ulla ratio mali inducens odii obiectum, optime dicitur quod primum oritur ex secundo, quod refutatio boni oritur ex refutatione tristis, quod odium boni oritur ex fuga tristitiae. Si autem consideretur totum ipsum odii vitium, sic dicimus quod causatur ex electa tristitia praecedente, quae est invidia generans ipsi odio proprium obiectum; invitendo enim fit bonum alterius contristans nos, et ex hoc crescit in odiosum nobis. Unde contextus litterae consonus est, primo distinguens intrinseca odii et comparans inter se; secundo reddens radicem unde illa proveniunt, scilicet electam tristitiam boni.

II. Potest et brevius et subtilius dici quod fuga tristitiae in littera proposita non importat actum appetitus rationalis; sed naturalem abominationem appetitus naturalis respectu tristitiae, secundum quam etiam electa et praesens tristitia fugitur, utpote naturali appetitui contraria. Et quia naturalis huiusmodi fuga est causa dicti augmenti, scilicet quod triste crescat in malum absolute, quod significat odibile; et tanto citius et vehementius quanto saepius et intensius actualis tristitia repetitur: ideo Auctor primo fugam naturalem tristitiae ut causam posuit, et inde ad effectum processit quem ex illa causa praesens tristitia producit. Non ergo fugam tristitiae contra illius praesentiam distinxit: sed naturalem fugam simul stantem cum actuali praesentia tristitiae pro causa assignavit quare invidia ex parte obiecti perit odium. Et in littera declaratur, quia sicut delectans parit seipsum amabile ex naturali appetitu ad delectationem, ita contristans parit seipsum odibile ex naturali fuga tristitiae. Delectabile enim parit rationem boni absolute, et triste parit rationem mali absolute: ne per hoc, illud amabile, hoc odibile generat,

HI. Eodem articulo adverte, ex II *Physic.* ♦, quod naturale non dicitur uno modo. Et propterea cum audis dilectionem boni alterius esse naturalem, intellige sane, hoc est, secundum naturam; sic enim omnes virtutes sunt naturales et omnia vitia contra naturam. Est tamen in his latitudo magna: et propterea aliquid magis et aliquid maxime dicitur secundum naturam et contra naturam.

IV. In eodem articulo sexto, in responsione ad ultimum, dubium occurrit, an peccatum odii sit unius tantum, aut plurium specierum. Et est ratio dubii tum quia dilectio caritatis, cui directe contrahatur odium, est unius tantum speciei: uni autem unum tantum est contrarium, ut patet X *Afetaphys.* * – Tum quia peccata non distinguuntur specie penes materialem, sed penes formalem diversitatem obiecti. Constat autem quod sicut omnia mala ut conveniunt in ratione vindictae spectant ad unum irae vitium; ita omnia mala ut conveniunt in ratione mali absolute spectant ad vitium odii. Et sic, licet mala materialiter diversificentur, ratio tamen formalis indivisa manet: ac per hoc, peccatum eiusdem est speciei. – Et confirmatur. Quia si peccatum odii et irae diversificatur secundum speciem ex diversitate nudorum, sequitur quod eadem erunt differentiae diversorum generum et non subalternatim positum: contra doctrinam Philosophi, in *Antepraedicamentis* Ex altera autem parte est quia appetens ex ini occidere hominem differt specie ab appetente ex ira rapere tantum bona, sicut homicida a raptore. Et eadem ratione, volens ex odio occisionem alicuius, et volens ex odio violenter

aufferi alicui bona, differt sicut homicidium a rapina. – Et confirmatur. Quia nisi sic esset, odium Dei et odium proximi essent eiusdem speciei; quod nefas est dicere.

V. Ad hoc dicitur quod odium cum dupliciter sumatur, pro passione concupiscibilis et pro vitio; et praesens dubium sit de vitio odii secundum morales species: manifeste patet quod odium Dei et proximi differunt specie secundum genericum differentiam peccati in Deum et in proximum. Sed de odio proximi, quo ipsi proximo malum volumus, difficultatem lacii diversitas formalis malorum quae proximo ab odiente desiderantur: puta mors, paupertas, infamia, etc. Oportet namque trium horum unum interi, scilicet: vel quod odians desiderans tot diversa mala unius tantum speciei peccatum committat; – aut quod odium distinguatur specie secundum formalem diversitatem huiusmodi malorum; – aut quod haec desideria sint quidem diversarum specierum, sed non odii, sed imperatarum ab odio; et tunc oportet illis assignare species suas.

Primum horum non potest sustineri. Quia cum velle et facere aliquid sint eiusdem speciei, sicut ex odio faciens rapinam vel homicidium peccat devenis speciebus, ita ex odio desiderans seu volens istu peccet secundum diversos species. – Et confirmatur hoc per simile, eadem ratione, in irae vitio. Constat enim ex ira vindictam homicidii vel rapinae tam velle quam facere in distincta specie mala incidere. Et similiter in xilio maledictionis: unde inferius in qu. lxxvi, nrt. 4, ad 2, Auctor dicit *Si ille qui maledicit velit malum occisionis alterius, desiderio non differt ab homicida: differt tamen inquantum actus exterior aliquid adiicit voluntati.*

Secundum autem repugnat doctrinae Auctoris superius in qu. xxxi, art. 4, ad 2, dum dicit quod *omnia nocumenta inquantum considerantur secundum communem rationem mali, reducuntur ad odium: prout autem considerantur secundum aliquas speciales rationes mali, ad aliqua specialia vitia.* Ex hoc enim patet quod odii in proximum species unitatem habet ex ipsa ratione mali, quia scilicet vult malum proximo: alia autem vitia specialia sunt quae volunt proximo malum tale ut sic, puta mortis, infamiae, rapinae et similia.

Tertium autem rationi consentaneum est: ut scilicet vitium odii imperet actibus interioris desiderii respectu talium malorum, sicut imperat quandoque actus exteriores respectu eorundem malorum. Ita quod sicut aliquis ex odio detrahit vel conturaeliatur vel occidit vel rapit, vel aliquid huiusmodi facit; ita aliquis ex odio desiderat proximi infamiam vel dehonorationem vel mortem vel perditionem bonorum, etc. Et sicut odium cum opere unum constituit peccatum multarum deformitatum, ita et odium cum desiderio talis mali unum constituit plurium deformitatum peccatum. – Ut scias nutem assignare unicuique desiderio suam speciem, non vageris per novas species vitiorum, sed memento illius regulae. *Eiusdem virtutis vel vitii est velle aliquid et facere illud.* Et ratio est quia actus exterior et interior respectu eiusdem obiecti non requirunt diversas virtutes aut vitia. Et propterea ut illud xilium spectat velle mortem ad quod spectat facere mortem, quod constat esse homicidium; et similiter ad illud velle infamiam ad quod spectat facere eandem, quod constat esse detractionem; et sic de aliis Et idem est iudicium de desideriis iratorum et maledicorum. – Et ex his patet responsio ad obiecta.

VI Sed restat unum noviciorum dubium, quo pacto odium proximi est speciale vitium, si eius obiectum est ratio mali proximi, et nullum malum speciale: cum genus non sit praeter suas species; nec possit inveniri odium proximi separatum ab aliis vitiis, quia quicumque desiderat malum alicui desiderat ei aliquod malum.

Sed hoc facile solvitur discernendo inter actum animae et rationem obiectivam in communi. Quamvis namque reperiri non possit in rerum natura ratio generis praeter suas species, potest tamen inveniri in rerum natura actus animae terminatu» ad rationem generis et non terminatus ad aliquam speciem: ut patet in intellectu cum intelligitur animal in communi. Et similiter est in voluntate, quae tendit in bonum vel malum intellectum: potest siquidem terminare

• «a. A.

¶ 5*

cap. >r.n.4;«p.

• Cate cap.»,

netum suum ad rationem communem, non terminando eundem ad spéciales. Et hoc modo voluntas vult malum nlicui. – Nec est verum quod non possit separatum hoc vitium ab aliis inveniri. Cum enim quis proximo suo desiderat ut habeat malum, vel cum desiderat ut habent omne malum, non descendendo ad tale vel tale, solo odii peccato inquinatur, ut putet cx šupra allegatis. Constat autem haec posse accidere.

VII. In eodem articulo sexto, in responsione ad ultimum, Martinus occurrit * contra illud *Ex invidia generatur odium formaliter secundum rationem obtecti, ex ira autem dispositive tantum*. Non placet, inquit, mihi. Quia secundum ipsum, malum alterius absolute est obiectum odii. Sed invidus et iratus conveniunt in hoc quod uterque appetit malum alterius in ordine ad aliud: invidus quidem in ordine ad suam gloriam vel excellentium, iratus autem in ordine ad vindictam. Non ergo inde oritur formaliter cx parte obtecti et hinc non : sed par est de utroque ratio.

Ad hoc dicitur quod inter iram et invidiam est manifesta differentia quoad duo in proposito. Primo, quod ira respicit malum non ut mulum, sed ut iustum. Invidia autem respicit bonum ut mnlum: et hinc fit quod cx obiccto formali allinis sit odio, quod est de bono ut malo. Unde est eadem ratio, ut patet.- Secundo, quod obiectum invidiae est contristans, eo quod ipsa est essentialiter tristitia : obiectum nutem irati, quamvis supponat contristans, non tomen est contristans ut sic, cum ini non sit tristitia formaliter. Et hinc in littera ponitur odium oriri cx invidia, quia contristans, ut sic, parit odibile: sicut delectans, ut sic, parit amabile.

Ex ira igitur et invidia pro quanto sunt mali contracti, noscitur dispositive odium ex parte subiecti: quamvis magis cx invidia, propter propinquitatem rationum formalium obiccti; quia tam invidia quam odium est respectu mali formaliter. Sed cx invidia pro qunnto est formaliter respectu contristantis, nascitur cx parte obiccti formaliter odium quia contristans, ut sic, parit odibile.

• Xum. v.

oJM,qu.v.
10 rc>p. ad jrg.
contm condu.

QUAESTIO TRIGESIMAQUINTA

DE ACEDIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Cl. qu. Introi.

• Qu. ixxvt.

Deinde considerandum est de vitiis oppositis gaudio caritatis*. Quod quidem est et de bono divino, cui gaudio opponitur acedia; et de bono proximi, cui gaudio opponitur invidia. Unde primo considerandum est de acedia; secundo, de invidia ♦

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum acedia sit peccatum.

Secundo: utrum sit speciale vitium.

Tertio: utrum sit mortale peccatum.

Quarto: utrum sit vitium capitale.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ACEDIA SIT PECCATUM

Ik Malo, qu. »., art. t.

a in<lc iUT>

A' i|tf; "ζ. XX* > "X·B·

I ; >

• ṗ. ②

• Vco. 3.

• up. ut

• ve. 36. r

Sic primum sic proceditur. Videtur quod acedia non sit peccatum. *Passionibus* enim *non laudamur neque vituperamur*; secundum Philosophum, in II *Ethic.* * Sed acedia est quaedam passio: est enim species tristitiae, ut Damascenus dicit *, et supra habitum est. Ergo acedia non est peccatum.

2. Praeterea, nullus defectus corporalis qui statutis horis accidit habet rationem peccati. Sed acedia est huiusmodi: dicit enim Cassianus, in X lib. *de Institutis Monasteriorum* P *Maxime acedia circa horam sextam monachum inquietat, ut quaedam febris ingruetis tempore praestituto, ardentissimos aestus accensiontm suarum solitis ac statutis horis animae inferens aegrotanti.* Ergo acedia non est peccatum.

3. Praeterea, illud quod ex radice bona procedit non videtur esse peccatum. Sed acedia ex bona radice procedit: dicit enim Cassianus, in eodem libro ·, quod acedia provenit ex hoc quod aliquis *ingemiscit se fructum spirituales non habere*, et *absentia longcque posita magnificat monasteria*; quod videtur ad humilitatem pertinere. Ergo acedia non est peccatum.

4. Praeterea, omne peccatum est fugiendum: secundum illud *Eccli.* xxi *: *Quasi a facie colubri, fuge peccatum.* Sed Cassianus dicit, in eodem libro ♦ *Experimento probatum est acediae impugnationem non declinando fugiendam, sed resistendo superandam.* Ergo acedia non est peccatum.

Sed contra, illud quod interdicatur in sacra Scriptura est peccatum. Sed acedia est huiusmodi: dicitur enim *Eccli.* vi * *Subiice humerum tuum et porta illam*, idest T spirituales sapientiam, *et non acedieris in vinculis eius.* Ergo acedia est peccatum.

Respondeo dicendum quod acedia, secundum

Damascenum * est *quaedam tristitia aggravans*, quae scilicet ita deprimit animum hominis ut nihil ei agere libeat; sicuti ea quae sunt acida etiam frigida4sunt. Et ideo acedia importat quoddam taedium operandi: ut patet per hoc quod dicitur in Glossa e super illud Psalm. *Omnem escam abominata est anima eorum*; et a quibusdam dicitur quod acedia est *torpor mentis bona negligentis mchoare* Huiusmodi autem tristitia semper est mala: quandoque quidem etiam * secundum seipsam; quandoque vero secundum effectum. Tristitia enim secundum se mala est quae est de eo quod est apparens malum et vere bonum: sicut e contrario delectatio mala est quae est de eo quod est apparens bonum et vere malum. Cum igitur spirituale bonum sit vere bonum, tristitia quae est de spirituali bono est secundum se mala. Sed ζ etiam tristitia quae est de vere malo mala est secundum effectum si sic hominum aggravet ut cum totaliter a bono opere retrahat: unde et Apostolus, II *ad Cor.* II ♦ non vult ut poenitens *maiori tristitia* de peccato *absorbeatur*. Quia igitur acedia, secundum quod hic sumitur, nominat tristitiam spiritualis boni, est dupliciter mala, et secundum se et secundum effectum. Et ideo acedia est peccatum: malum enim m motibus appetitivis dicimus esse peccatum, ut ex supradictis * patet.

Ai) PRIMUM ERGO DICENDUM QUOD pASStOHCS SC· eundum se non sunt peccata: sed secundum quod applicantur ad aliquod malum, vituperantur; sicut ut laudantur ex hoc quod applicantur ad aliquod bonum. Unde tristitia secundum se non nominat nec aliquid laudabile nec vituperabile: sed tristitia de malo vero n moderata nominat aliquid laudabile; tristitia autem de bono, et iterum tristitia immoderata, nominat aliquid vituperabile. Et secundum hoc acedia ponitur peccatum.

a) species. – quaedam ipeciei BGHK.
β) Monasteriorum. – Monasticorum I.
γ) idest. – scilicet PI.m» et a.
i) etiam frigida. – infrigida ABFpCKic. frigida PEGLa, et frigida H. insipida DsCKSn, infrigidatira I; etiam... acedia om. ρK.

») etiam. – Om, A, et D.
ζ) Sed. – ε> PLa. – ctram ato. Gk.
It) »<rv. – Om. PGsK et n.

Ao secundum dicendum quod passiones appetitus sensitivi et in se possunt esse peccata venialia, et inclinant animam ad peccatum mortale. Et quia appetitus sensitivus habet organum corporale, sequitur quod per aliquam corporalem transmutationem homo fit habilior ad aliquod peccatum. Et ideo potest contingere quod secundum aliquas transmutationes corporales certis temporibus provenientes aliqua peccata nos magis impugnent. Omnis autem corporalis defectus de se ad tristitiam disponit. Et ideo ieiunantes, circa meridiem, quando iam incipiunt sentire defectum cibi et urgeri ab aestibus solis, magis ab acedia impugnantur.

Ad tertium dicendum quod ad humilitatem pertinet ut homo, defectus proprios considerans, seipsum non extollat. Sed hoc non pertinet ad humilitatem, sed potius ad ingratitudinem, quod

bona quae quis a Deo possidet contemnat. Et ex tali contemptu sequitur acedia: de his enim tristamur quae quasi mala vel vilia reputamus. Sic igitur necesse est ut aliquis aliorum bona extollat quod tamen bona sibi divinitus provisa non contemnat: quia sic ei tristitia redderentur.

Ad quartum dicendum quod peccatum semper est fugiendum: sed impugnatio peccati quandoque est vincenda fugiendo, quandoque resistendo. Fugiendo quidem, quando continua cogitatio auget peccati incentivum, sicut est in luxuria: unde dicitur I ad Cor, vi 1: *Fugite fornicationem*, resistendo autem, quando cogitatio perseverans tollit incentivum peccati, quod provenit ex aliqua levi apprehensione. Et hoc contingit in acedia: quia quanto magis cogitamus de bonis spiritualibus, tanto magis nobis placentia redduntur; ex quo cessat acedia.

o) *contemnat.* – *contemnit* ABHlpx(pn?).

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ACEDIA SIT SPECIALE VITIUM

De Malo, qu. xj, art. 3.

>>> D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod acedia non sit speciale vitium. Illud enim quod convenit omni vitio non constituit specialis vitii rationem. Sed quodlibet vitium facit hominem tristari de bono spirituali opposito: nam luxuriosus tristatur de bono continentiae, et gulosus de bono abstinentiae. Cum ergo acedia sit tristitia de bono spirituali, sicut dictum est *, videtur quod acedia non sit speciale peccatum.

• An. prMctd.

3

2. Praeterea, acedia, cum sit tristitia quaedam, gaudio opponitur. Sed gaudium non ponitur una 3 specialis virtus. Ergo neque acedia debet poni speciale vitium.

‡

T

3. Praeterea, spirituale bonum, cum sit quoddam commune obiectum quod virtus appetit et vitium refugit, non constituit specialem rationem virtutis aut vitii nisi per aliquid additum contrahatur. Sed nihil videtur quod contrahat ipsum ad acediam, si sit vitium speciale, nisi labor: ex hoc enim aliqui refugiunt spiritualia bona quia sunt laboriosa; unde et acedia taedium quoddam est. Refugere autem labores, et quaerere quietem corporalem, ad idem pertinere videtur, scilicet ad pigritiam. Ergo acedia nihil aliud esset quam pigritia. Quod videtur esse falsum: nam pigritia sollicitudini opponitur, acedia autem gaudium. Non ergo acedia est speciale vitium.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI *Ado-*

rai. *, distinguit acediam ab aliis vitiis. Ergo est speciale peccatum \

i

Respondeo dicendum quod, cum acedia sit tristitia de spirituali bono, si accipiatur spirituale bonum communiter, non habebit acedia rationem specialis vitii: quia sicut dictum est *, omne vilium refugit spirituale bonum virtutis oppositae. – Similiter etiam non potest dici quod sit speciale vilium acedia inquantum refugit spirituale bonum prout est laboriosum vel molestum corpori, aut delectationis eius impeditivum: quia hoc etiam non separaret acediam a vitiis carnalibus, quibus aliquis quietem et delectationem corporis quaerit.

(

Et ideo dicendum est quod in spiritualibus bonis est quidam ordo: nam omnia spiritualia bona quae sunt in actibus singularum virtutum ordinantur ad unum spirituale bonum quod est bonum divinum, circa quod est specialis virtus, quae est caritas. Unde ad quamlibet virtutem pertinet gaudere de proprio spirituali bono, quod consistit in proprio actu: sed ad caritatem pertinet specialiter illud gaudium spirituale quo quis gaudet de bono divino. Et similiter illa tristitia qua quis tristatur de bono spirituali quod est in actibus singularum virtutum non pertinet ad aliquod vitium speciale, sed ad omnia vitia. Sed tristari de bono divino, de quo caritas gaudet, pertinet ad speciale vitium, quod acedia vocatur.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

a) *una.* – Om. II; *ponitur una* om. pA, *est* »A.
b) *quia sunt,* – *quod sunt* ABDFGILk, *quod sint* cd. 4. *quae sunt* HpK.

γ) *esset.* – *est* PCGsD et u. om. pu.
o) *peccatum.* – *vitium* PGa.
«) *delectationis.* – *dilectionis* ABDEFIIHKj.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ACEDIA SIT PECCATUM MORTALE

De .'(alo, qu. «, art. 3.

>>> d tertium sic proceditur. Videtur quod acedia non sit peccatum mortale. Omne enim peccatum mortale contrariatur praecepto legis Dei. Sed acedia nulli praecepto contrarian videtur: ut patet discurrenti per singula praecepta decalogi. Ergo acedia non est peccatum mortale.

2. Praeterea, peccatum operis in eodem genere non est minus quam peccatum cordis. Sed recedere opere ab aliquo spirituali bono in Deum ducente non est peccatum mortale: alioquin mortaliter peccaret quicumque consilia non observaret. Ergo recedere corde per tristitiam ab huiusmodi spiritualibus operibus non est peccatum mortale. Non ergo acedia est peccatum mortale.

3. Praeterea, nullum peccatum mortale in viris perfectis invenitur. Sed acedia invenitur in viris perfectis: dicit enim Cassianus, in lib. X *de Institutis Coenobiorum* ♦ quod acedia est *solitariis magis experta, et in eremo commorantibus infestior hostis ac frequens*. Ergo acedia non est peccatum mortale.

Sed contra est quod dicitur II *ad Cor.* Vit *Tristitia saeculi mortem operatur*. Sed huiusmodi est acedia: non enim est *tristitia secundum Deum*, quae contra tristitiam saeculi dividitur *, quae mortem @ operatur. Ergo est peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, peccatum mortale dicitur quod tollit spirituales vitam, quae est per caritatem, secundum quam Deus nos inhabitat: unde illud peccatum ex suo genere est mortale ? quod de se, secundum propriam rationem, contrariatur caritati. Huiusmodi autem est acedia. Nam proprius effectus caritatis est gaudium de Deo, ut supra * dictum est: acedia autem est tristitia de bono spirituali inquantum est bonum divinum. Unde secundum suum genus acedia est peccatum mortale.

Sed considerandum est in omnibus peccatis quae sunt secundum suum genus mortalia quod non sunt mortalia nisi quando suam perfectionem consequuntur. Est autem consummatio peccati in consensu rationis: loquimur enim nunc de peccato humano, quod in actu humano consistit. cuius principium est ratio. Unde si sit inchoatio peccati in sola sensualitate, et non pertingat usque ad consensum rationis, propter imperfectionem actus est peccatum veniale. Sicut in genere adulterii concupiscentia quae consistit in sola sensualitate est peccatum veniale; si tamen pervenitur usque ad consensum rationis, est peccatum mortale. Ita etiam et motus acediae in sola sensualitate quandoque est, propter repugnantiam carnis ad spiritum: et tunc est peccatum veniale. Quandoque vero pertingit usque ad rationem, quae consentit in fugam et horrorem et detestationem boni divini, carne omnino contra spiritum praevalente ;. Et tunc manifestum est quod acedia est peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum quod acedia contrariatur praecepto de sanctificatione sabbati, in quo, secundum quod est praeceptum morale, praecipitur quies mentis in Deo, cui r contrariatur tristitia mentis de bono divino.

Ad secundum dicendum quod acedia non est recessus mentalis a quocumque spirituali bono, sed a bono divino, cui oportet mentem inhacere ex necessitate. Unde si aliquis contristetur de hoc quod aliquis cogit eum implere opera virtutis quae facere non tenetur, non est peccatum acediae: sed quando contristatur in his quae ei imminet facienda propter Deum.

Ad tertium dicendum quod in viris sanctis inveniuntur aliqui imperfecti motus acediae, qui tamen non pertingunt usque ad consensum rationis.

a) quae mortem. – aut quae mortem G. et etiam mortem iC, et mortem ceteri et Ptf; et salutem aliquae editione
3) mortale. – peccatum mortale Pj.
γ) autem. – enim Pa et codice

confiait. – finit BF. – Pro 4 tamen, tcJ tamen EF, feJ cum DHLsC et κλ; pro penenitor, perveniatur ABK.
<) pertingit. – contingit PB.
ζ) praevalente. – proeliante et praevalente D.
q) cui. – cui etiam P.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ACEDIA DEBEAT PONI VITIUM CAPITALE

InfrA, qu. xxxvt, art. j; II Sent., dūt. XUJ, qu. ti. art 3; De 'fato. qu. xi, art. 4.

S D QUARTUM SIC PROCEditUR. Videtur quod acedia non debeat poni vitium capitale. Vitium enim capitale dicitur quod movet ad actus peccatorum, ut supra * habitum est. Sed acedia non movet ad agendum, sed magis retrahit ab agendo. Ergo non debet poni vitium capitale.

2. Praeterea, vitium capitale habet filias sibi deputatas. Assignat autem Gregorius, XXXI *Mora*/. ♦ sex tilias acediae, quae sunt *malitia, rancor. pusillanimitas, desperatio, torpor circa praecepta, ragalio mentis circa illicita*: quae non videntur convenienter oriri ex acedia. Nam rancor idem esse videtur quod odium, quod oritur

«) vagatio. – evagatio P hic et mox.

QT, «rr.6.

?

gijç invidia, ut supra * dictum est. Malitia autem est genus ad omnia vitia, et similiter vagatio mentis circa illicita, et * in omnibus vitiis inveniuntur. Torpor autem circa praecepta idem videtur esse quod acedia. Pusillanimitas autem et desperatio ex quibuscumque peccatis oriri possunt. Non ergo convenienter ponitur acedia esse vitium capitale.

3. Praeterea, Isidoms, in libro *de Summo Bono*, distinguit vitium acediae a vitio tristitiae, dicens tristitiam esse inquantum recedit a graviore et laborioso ad quod tenetur; acediam inquantum se convertit ad quietem indebitam ♦ Et dicit ** de tristitia oriri *rancorem, pusillanimitatem, amaritudinem, desperationem*: de acedia vero dicit : oriri septem, quae sunt *otiositas, somnolentia, importunitas mentis, inquietudo τ corporis, instabilitas, verboritas, curiositas*. Ergo videtur quod vel a Gregorio vel ab Isidoro male assignetur acedia vitium capitale cum suis filiabus.

Sed contra est quod Gregorius § dicit. XXXI *Moral.* ♦ acediam esse vitium capitale et habere praedictas filias *

• ibid.

T

*

• Lor. at.

• a. «rg. a.

λαη/iiΓvT.

c

• n. 3oî.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, vitium capitale dicitur ex quo promptum est ut alia vitia oriantur secundum rationem causae finalis Sicut autem homines multa operantur propter delectationem, tum ut ipsam consequantur, tum etiam ex eius impetu ad aliquid agendum permoti; ita etiam propter tristitiam nulla : operantur, vel ut ipsam evitent, vel ex ζ eius ponere in aliqua agenda prouentes. Unde cum acedia sit tristitia quaedam, ut supra * dictum est, convenienter ponitur vitium capitale.

• An. ».

l

Ad primum ergo dicendum quod acedia, aggravando animum, impedit hominem ab illis T operibus quae tristitiam causam. Sed tamen inducit animum ad aliqua agenda vel quae sunt tristitiae consona, sicut ad plorandum; vel etiam ad aliqua per quae tristitia evitatur.

Ad secundum dicendum quod Gregorius convenienter assignat filias acediae. Quia enim, ut Philosophus dicit, in VIII *Ethic.* * *nullus diu absque delectatione potest manere cum tristitia*, necesse est quod ex tristitia aliquid dupliciter oriatur: uno modo, ut homo recedat a contristantibus; alio modo, ut ad alia transeat in quibus delectatur, sicut illi qui non possunt gaudere in spiritualibus delectationibus transferunt se ad corporales, secundum Philosophum, in X *Ethic.* * In fuga autem tristitiae talis processus attenditur quod primo homo fugit contristantia; secundo, etiam impugnat ea quae tristitiam ingerunt. Spiritualia autem bona, de quibus tristatur acedia, sunt et finis et id quod est ad finem. Fuga autem finis fit

per *desperationem*. Fuga autem bonorum quae sunt ad finem, quantum ad ardua, quae subsunt consiliis, fit per *pusillanimitatem*; quantum autem ad ea quae pertinent ad communem iustitiam, fit per *torporem circa praecepta*. – Impugnatio autem contristantium bonorum spiritualium quandoque quidem est contra η homines qui ad bona spiritualia inducunt, et hoc est *rancor*; quandoque vero se extendit ad ipsa spiritualia bona, in quorum detestationem aliquis adducitur, et hoc proprie est *malitia*. – Inquantum autem propter tristitiam a spiritualibus aliquis transfert se ad delectabilia exteriora, ponitur filia acediae *evagatio circa illicita*.

Per quod patet responsio ad ea quae circa singulas filias obiiciebantur. Nam malitia non accipitur hic secundum quod est genus vitiorum, sed sicut dictum est. Rancor etiam non accipitur hic communiter pro odio, sed pro quadam indignatione, sicut dictum est. Et idem dicendum est de aliis.

Ad tertium dicendum quod etiam Cassianus, in libro *de Institutis Coenobis*, distinguit tristitiam ab acedia: sed convenientius Gregorius acediam tristitiam nominat. Quia sicut supra * dictum est, tristitia non est vitium ab aliis distinctum secundum quod aliquis recedit a gravi et laborioso opere, vel secundum quascumque alias causas aliquis tristetur: sed solum secundum quod contristatur de bono divino. Quod pertinet ad rationem acediae * quae intantum convertit ad quietem indebitam inquantum aspernatur bonum divinum.

Illa autem quae Isidorus ponit oriri ex tristitia et acedia reducuntur ad ea quae Gregorius ponit. Nam *amaritudo*, quam ponit Isidorus oriri ex tristitia, est quidam effectus rancoris. *Otiositas* autem et *somnolentia* reducuntur ad torporem circa praecepta: circa quae est aliquis otiosus, omnino * ea praetermittens; et somnolentus, ea negligeret implens. Omnia autem alia quinque quae ponit ex acedia oriri perlinent ad evagationem mentis circa illicita. Quae quidem secundum quod in ipsa arce mentis residet volentis importune ad diversa se diffundere, vocatur *importunitas mentis*; secundum autem quod pertinet ad cognitivam \ dicitur *curiositas*; quantum autem ad locutionem, dicitur *verboritas*; quantum autem ad corpus in eodem loco non manens, dicitur *inquietudo corporis*, quando scilicet aliquis per inordinatos motus membrorum vagationem * indicat mentis; quantum autem ad diversa loca, dicitur *instabilitas*. Vel potest accipi instabilitas secundum mutabilitatem propositi.

β) et. -etiam Iλκ, quae n; pro inveniuntur, invenitur PDICK et a; ct... inveniuntur om. G.

γ) inquietudo. – inquietas A, inquietatio BHK. etiam qutetudo !.

η) Gregorius. – idem Gregorius Pd.

·) dicitur. – dicitur esse P.

ζ) CX – Om. PDpn. – Pro prouentes, prorumpentes RG et lut, pervenientes II.

η) illis. – aliis PpQ

ο) contra. – qua EFLpABCn et k, circa PDGtBC et a, circa ct

pK, quia (homines aliqui) 1; pro inducunt, inducuntur PK, inducunt detestantur B. – Pro Aoe, hic PD.

t) acediae. – invidiae P. – Ed. a prosequitur; quae vitium est qua convertitur aliquis ad quietem indebitam intantum inquantum.

m) omnino. – omnia Pk.

λ) cognitivam. – cognitionem PDL; «bruM pp.

p) vagationem. – vagitatem HEFHI.t et h ut videtur, PCaG et k, magnanimitatem pG, pint mentis ponit A.

• Cap. V, n. a; cap. , n. 4- S. I b. ICCL V».

?TK.T^."/- oî 'i. "I.πi! :C!

Commentaria CaxxlinaUe Caietani

In tota quaestione trigesimnquinta unum dubium occurrit, **I**nspectam specialiter ad articulum secundum, simpliciter et ud hominem: An acedia sil tristitia de bono divino in ipso Deo. vel in me, vel in utroque. Et simpliciter quidem dubii ratio est quin dc bono divino in ipso Deo tristitia pertinet ad odium Dei eadem ratione qua desiderium mali in ipso Deo nd odium spectat, ct gaudere dc malo eiusdem. Eiusdem namque rationis est odio habere aliquem, optare illi malum, gaudere dc malo illius, et tristari de contrario bono, ut patet. – Dc bono nutem divino in nobis tristitia pertinet ad amorem concupiscentiae. Et sic non opponitur caritati, quae est amor amicitiae ad Deum ct gaudet dc bono divino propter Deum. – Dc bono autem divino in utroque tristari non videtur unius esse vitii: sicut nec odii Dei ct hominis unicum est vitium.

Ad hominem vero, Auctorem scilicet, quia superius in ¶ IIv*, qu. i.xxxiv. art. 4, distinguens capitalia vitia, ponit accdiam circa bonum proprium. Hic autem, ponens eandem circa divinum bonum, in art. 3 ponit ipsam contrariam gaudio caritatis dc Deo; ct ibidem, ad 2, dicit quod accdiae est *contristari in his quae imminet facienda propter Deum*; ct in art. 4, ad a, expresse dicit: *Spiritualia autem bona, cie quibus tristatur acedia, sunt et finis et id quod est ad finem*.

U. Ad hoc dicitur quod acedia est tristitia de bono divino in eo qui contristatur. Et propterca dicitur quod est re-

spectu boni proprii, et boni spiritualis inquantum habet rationem boni divini. Considerandum est enim quod caritas, licet principaliter gaudeat dc bono divino in ipso Deo, secundario tamen ct consequenter gaudet de bono divino, ct ipso etiam Deo, in scipio «mante ct etiam in proximo. Et licet una sit carita gaudens dc his tribus, vilium tamen oppositum non est unum (quia *malum multifariam contui git* .). td triplex scilicet odium, acedia et invidia. Odium * Amur. & “. siquidem refutat bonum tam in Deo quam in proximo .i u absolute. Invidia autem in proximo; ut in quaestione se- * quente patebit. Acedia autem in ipso contristante refutante bonum non quodeumque, formalitcr loquendo, sed divinum: quin quidquid refutat, inquantum habet rationem divini boni in ipso contristante refutat. Unde conceditur quod directe opponitur gaudio caritati pro quanto claudit in se amorem concupiscentiae: propter quod ex ea nascitur dexterutio, quae Deum α nobis aufert. Et hoc modo est respectu imis ultimi. Et quia omne concupitum u caritate in Deum amicitia amatum finalitcr refertur, ideo acedia tristatur dc bono divino in nobis quod propter Deum habere debemus. Unde Auctor in art. 3, cum dixinct quod pro- pr/ur *effectus caritatis est gaudium de Dea*, caute subiunxit quod acedia ctl *tristitia de bono spirituali inquantum divinum*: et non dixit quod en tristitia de Deo. Quamvis etiam si dixisset, dc Deo in nobis intelligi potuisset. Et sic omnia consonant simpliciter, ct in doctrina Auctoris.

QUAESTIO TRIGESIMASEXTA

DE INVIDIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

* Cf. qu. «m»t, fntrod.

Deinde considerandum est de invidia
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: quid sit invidia.
Secundo: utrum sit peccatum.

Tertio: utrum sit peccatum mortale.

Quarto: utrum sit vitium capitale, et de filiabus eius.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INVIDIA SIT TRISTITIA

Are Mcq.; *Dc Sfala*, qu. x, λπ. i, δ 6; I *ad Cor*^A cap. xtv, lect. i.

Primum sic proceditur. Videtur quod invidia non sit tristitia. Obiectum enim tristitiae est malum. Sed obiectum invidiae est bonum: dicit enim Gregorius, in V *Moral.* ¹, de invido loquens: *Tabescntem mentem sua poena sauciat* -, *quam felicitas torquet aliena*. Ergo invidia non est tristitia.
2. Praeterea, similitudo non est causa tristitiae, sed magis delectationis. Sed similitudo est causa invidiae: dicit enim Philosophus, in II *Rhet.* *Invidebunt tales quibus sunt aliqui similes aut secundum genus, aut secundum cognationem* 0, *aut secundum staturam, aut secundum habitum, aut secundum opinionem*. Ergo invidia non est tristitia.

3. Praeterea, tristitia ex aliquo defectu causatur: unde illi qui sunt in magno defectu sunt ad tristitiam proni, ut supra * dictum est, cum de passionibus ageretur. Sed illi *quibus modicum deficit, et qui sunt amatores honoris, et qui* * *reputantur sapientes*, sunt invidi; ut patet per Philosophum, in II *Rhet.* - Ergo invidia non est tristitia.

4. Praeterea, tristitia delectationi opponitur. Oppositorum autem non est eadem causa. Ergo, cum memoria bonorum habitorum ¹ sit causa delectationis, ut supra * dictum est. non erit causa tristitiae. Est autem causa invidiae: dicit enim Philosophus, in II *Rhet.* quod his aliqui invident *qui habent aut possederunt quae ipsis conveniebant aut quae ipsi quandoque possidebant*. Ergo invidia non est tristitia.

Sed contra est quod Damascenus, in II libro * ponit invidiam speciem tristitiae, et dicit quod invidia est *tristitia in alienis bonis*.

Respondeo dicendum quod obiectum tristitiae est malum proprium. Contingit autem id quod est alienum bonum apprehendi ut malum proprium. Et secundum hoc de bono alieno potest esse tristitia. Sed hoc contingit dupliciter. Uno

modo, quando quis tristatur de bono alicuius inquantum imminet sibi ex hoc periculum alicuius nocumenti: sicut cum homo tristatur de exaltatione inimici sui, timens ne eum laedat. Et talis tristitia non est invidia, sed magis timoris effectus; ut Philosophus dicit, in II *Rhet.* Alio modo bonum alterius aestimatur ut malum proprium inquantum est diminutivum propriae gloriae vel excellentiae. Et hoc modo de bono alterius tristatur invidia. Et ideo praecipue de illis bonis homines invident *in quibus est gloria, et in quibus homines amant honorari et in opinione esse*; ut Philosophus dicit, in II *Rhet.*

Ad primum ergo dicendum quod nihil prohibet id quod est bonum uni apprehendi ut malum alteri. Et secundum hoc tristitia aliqua potest esse de bono, ut dictum est *

Ad secundum dicendum quod quia invidia est de gloria alterius inquantum diminuit gloriam quam quis appetit, consequens est ut ad illos tantum invidia habeatur quibus homo vult se aequare vel praeferre in gloria. Hoc autem non est respectu multum a se distantium: nullus enim, nisi insanus, studet se aequare vel praeferre in gloria his qui sunt multo eo maiores, puta plebcius homo regi; vel etiam : rex plebeio, quem multum excedit. Et ideo his qui multum distant vel loco vel tempore vel statu homo non invidet: sed his qui sunt propinqui, quibus se nititur aequare vel praeferre. Nam cum illi excedunt in gloria, accidit hoc contra nostram utilitatem, et inde causatur tristitia. Similitudo autem delectationem causal inquantum concordat voluntati.

Ad tertium dicendum quod nullus conatur ad ea in quibus est mullum deficiens. Et ideo cum aliquis in hoc eum excedat, non invidet. Sed si modicum deficiat, videtur quod ad hoc pertinere possit, et sic ad hoc conatur. Unde si frustraretur eius conatus propter excessum gloriae

3) *laudat.* - *faciat* H, *faciet* ceteri ei Pa.
cognitionem. - *cogitationem* ADHIpK, *cognitionem* ceteri.
γ) *et qui.* - *etc.* ABE ρK. *et* IpC, om. E; pn» *sunt, et sunt* B. *sunt tamen* »K.

δ) *haborum.* - *humanorum* PABCEFGHIpK ex km., *gracie' ritnrum* nK.
«) *tu.* - *de* PBGHK; *rd dc* marpo D.
ζ) *etiam.* - Om. \BK.

alterius, tristatur. Et inde est quod amatores honoris sunt magis invidi. Et similiter etiam pusillanimes sunt invidi: quia omnia reputant magna, et quidquid boni alicui accidat, reputant se in magno superatos esse. Unde et *lob* \ ' dicitur: *Parvulum occidit invidia*. Et dicit Gregorius, in *V Moral.* * quod *invidere non possumus nisi eis quos nobis in aliquo meliores putamus*.

Ad quartum dicendum quod memoria praetectorum bonorum, inquantum fuerunt habita, de-

luctationem causal: sed inquantum sunt amissa, causam tristitiam. Et inquantum ab aliis habentur, causam invidiam: quia hoc maxime videtur gloriae propriae derogare. Et ideo dicit Philosophus, in II *Jihet.* * quod *senes invident iunioribus: et illi qui multa » expenderunt ad aliquid consequendum invident his qui parvis expensis illud sunt consecuti*; dolent enim de amissione suorum bonorum, et de hoc quod alii consecuti sunt bona.

»j *inulta*. – *multum* *Va*.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestioni irigCMmacsextue, circa definitionem invidiae, scilicet quod est *tristitia de bono alternis quatenus est diminutivum propnae gloriae vel excellentiae*, dubium ex Martino occurrit: multipliciter hoc impugnante. Primo, auctoritate Aristotelis, in II *Rhet.* -, ubi differentiam inter invidiam et nemesim ac timorem ponit per hoc quod nemesis est de bono indigni; timor de bono alterius quatenus nocivum; invidia autem de bono alterius propter ipsum proximum. Ubi patet quod tristitia de bono proximi quia inde eveniet diminutio gloriae nostrae, timor est, non invidia.

Deinde super hac auctoritate fundat quatuor argumenta. Primum est. Nulla tristitia de bono alterius inquantum per hoc imminet nobis periculum alicuius nocumenti, est invidia: putet istud ex ipso Thoma etiam in hoc articulo. Sed tristitia de bono alterius inquantum est diminutivum propriae gloriae vel excellentiae, est tristitia de bono proximi inquantum imminet nobis periculum alicuius nocumenti. Ergo huiusmodi tristitia non est invidia. – Minor patet: quia diminutio gloriae vel excellentiae est maius nocumentum quam diminutio divitiarum.

Secundum est. Nullus timor est invidia. Sed tristitia de bono proximi ut diminutivo propriae excellentiae est timor. Ergo non est invidia. – Maior patet: quid contra se invicem timor et invidia distinguuntur ab Aristotele et Thoma. – Minor patet: quin omnis *tristitia ex apprehensione futuri corruptivi aut contristativi de prope apparentis* est timor, secundum Aristotelem, in eodem libro *

Tertium est. Quidquid facit tristitiam de bono alterius non esse *propter tptum proximum* de cuius bono tristamur. sed propter cum qui tristatur, facit tristitiam non esse invidiam. Sed esse diminutivum propriae excellentiae facit tristitiam de bono proximi esse non propter proximum de cuius bono instamur, eed propter nos qui tristamur. Ergo. – Maior patet ex definitione Aristotelis. – Minor ex terminis est nota.

Quartum est. Possibile est quod aliquis tristetur de bono proximi propter ipsum proximum, quia scilicet non vult sibi bene esse, et non quin diminutivum propriae excellentiae. Et possibile est quod aliquis instetur de bono proximi quatenus diminutivo propriae excellentiae. et non propter ipsum proximum. Sed in huiusmodi casu primum est invidia, et non secundum. Igitur. – Ex his patet quod opinio Thomae contradicit Aristoteli et sibi ipsi.

II. Ad horum evidentem notitiam, exponenda est, primo, sententia Aristotelis de obiecto invidiae; secundo, ostendetur quod via Murtini est et contra Aristotelem et contra veritatem *; tertio, conferenda est sententia Aristotelis cum doctrina Auctoris *; quarto, respondebitur obiectis ** Quoad primum, Aristoteles, in II *Rhet.* * tractans de passionibus animae, ponit quatuor tristitiae passiones circa bonum alienum: scilicet timorem, aemulationem, indignationem et invidiam. Et ad timorem spectare vult *dolere de aliena prosperitate quatenus ex illa aliquod imminet nobis malum* -; ad aemulationem vero spectat *dolere de alieno bono, non quia alius hoc habet, sed quia ipse illo caret* *; ad indignationem nutem spectui *dolere de prospe-*

ritate indigni ad invidiam demum spectat *dolere de proptcritate aequalis et similis* -. Ubi perspice primo, quatuor ratione formales obiecti dolori in alieno bono. Perspice secundo, quod indignatio et invidia in sola conditione homini de quo est dolor differunt; nam utroque «t dolor perturbans de prosperitate aliena, sed indignatio est de prosperitate indigni, invidia veru de prosperitate aequalis et similis. Ita quod sicut indignatus aegre fert indignum prosperari, non propterea quia timet quod ex indigni prosperitate aliquid muli sibi eveniat, sed ea ratione quia Indignus prosperatur; ita invidus aegre feri hominem aequalem ei similem prosperari, non quia timeat quod ex illius prosperitate aliquid alterum sibi mali eveniat, »ed ea ratione quia aequalis et similis prosperatur. Et per hoc, uterque dolet non quia sibi umet, sed quia alter prosperatur. Haec est plana sententia Aristotelis ibidem, ut patet intuitu. – Haec de primo.

III. Quoad secundum * quanta differentia est inter propcritatem alterius hominis absolute, et prosperitatem alterius hominis aequalis et similis, tanta est distantia inter phantasiam Murtini et sententiam Aristotelis. Num Murtinus ponit invidiam esse dolorem de bono alterius hominis absolute, seu propter ipsum hominem; Aristoteles autem ponit invidiam esse dolorem de prosperitate alterius hominis aequalis et similis. Et propterea, credens se sequi Aristotelem, longe aberravit ab eius doctrina. Fuit autem, ut puto, ratio erroris sui illud Aristotelis verbum, *propter ipsum proximum*. Putavit enim Martinus *proximum* esse nomen substantiae, quasi dixisset, *propter ipsum alium hominem*: cum tamen sit nomen accidentis comprehendentis utrimque dictum accidens. scilicet *aequate* et *simile*. Nam statim, posita definitione invidiae supradicta *; volens declarare rationem in homine inventam quare sua prosperitas ab invido aegre feratur, dixit quod est *propter ipsum proximum*, seu *propinquum*, hoc est propter proximitatem seu propinquitatem illius hominis, quod sub aliis verbis dixerat *aequalis et similis*: hoc est. quod prosperitas aliena ideo subicit invidiae quia est aequalis et similis, seu quia est propinquus.

Contra veritatem autem est, quia eiusdem moris est velle alicui homini malum, puta mortem, absolute; et dolere de bono opposito, hoc est vim ipsius, absolute, ut putet. Sed velle alicui absoluto malum murtis spectat ad vitium odii. Ergo instari de vita alicuius absolute spectat ad odium. Et idem est de aliis bonis ut malis iudicium. Non ergo invidia distinguitur ab odio quia odium est respectu mali alieni propter ipsum hominem, quin scilicet ipsi absolute malum volumus; et Invidia est de bono propter eundem, quia scilicet ipsi absolute bonum volumus, ut Marrinus somnare videtur. Sed uterque isto motus unius et eiusdem mons est, odii scilicet. – Haec de secundo.

IV. Quoad tertium ♦, sententia Aristotelis per doctrinam Auctoris non excluditur, eed exponitur. Declarantur singula. Ratio in primi ab Aristotele explicata in obiecto invidiae manifeste se tenet ex parte rei: nam prosperitas propinqui, seu similis et aequalis, in re ipiu invenitur. Et nihil aliud in re ipsa quae est invidiae obiectum. secundum veritatem,

• Ver. 3.

* Op. u-«i. t.xixi, in vct. lxxjii

• bf jKridij, qu. l. •Op. is, η.ι,j.

• Op R. l.

• N««n. ni. • Nrto. i». .. Nuta. n. • Op, v, a W.

• ùp. ta, n. >

• Cap. sí, o- ».

,a,«

r.

• ꝑ- a. v

• Cep- u. .- j; CIS 'l. η. u

• α. njc pr»-

• n*o. γ''γ·χ

• O· a^m· “.

invenitur movens ad invidiam nisi prosperitas propinqui, ut putet. Et propterea invidia est semper prava: quia dolor est de prosperitate propinqui, de qua est gaudendum. Et quoniam in hoc quod dico *prosperitas aequalis et similis*, clauditur excessus quidam respectu aequalis et similis (ex hoc namque quod alterum similiū et aequalium prosperatur, excedit reliquū), ideo, dicendo quod ratio obiecti invidiae est prosperitas similis et aequalis, dicitur quod est bonum excedens in simili et aequali. – Et si amplius scrutati fuerimus, unum aliud includitur in prosperitate similis et aequalis: scilicet mutatio relationis in se et suo correlativo. Nam ubi prius erant correlativa acquirantia, quia erant similes et aequales, prosperitas similis et aequalis transfert ipsum in relativum secundum excessum et correlativum excessi; non per diminutionem aliquam in eo qui excedit, sed per solam augmentationem in eo qui excedit. Et propterea, dicendo quod obiectum invidiae est prosperitas similis et aequalis, simul dicitur quod est bonum excedens in simili et aequali, ac per hoc habens se ad alterum ut excedens ad excessum. – Et si profundius adhuc perspexerimus, videbimus quod haec ipsa mutatio relationum est secundum rem diminutiva excellentiae in altero, non absolute, sed relative: hoc est, non minuit in eo aliquod bonum, sed tollit «b eo relationem excellentiae cuiusdam, quam prius habebat in hoc quod erat alteri par; tollit, dico, non nocendo illi quovis modo, sed per proprium augmentum. – Perspicue quoque circumspicientibus apparebit adhuc quod haec ipsa diminutio relativa absque sui defectu, etsi mala aut nociva minime sit secundum rem et veritatem, habet tamen mali 5PCciem: non muli culpaē, de quo scriptum est ♦ *Ab omni specie mala abstinete vos*, sed mali poenae. Nam transire de aequali ad esse excessum ex defectu proprio mulum est: sine defectu autem proprio, mulum non est, sed mali speciem seu similitudinem praefert. – Prosperitas ergo aequalis et similis claudit in se rationem excedentis; ac per hoc, mutantis relationem ad suum simile et aequale in relationem excedentis ad excessum; ac per hoc, quodammodo minuentis relativam excellentiam in suo simili et aequali; ac per hoc, licet in se sit bono, quandam tamen habet speciem muli poenae respectu illius similis et aequalis, quem modo excedit. Et totum hoc est in re: quia ita res se habet. – Et si his adiunxerimus id quod talis prosperitas sortitur in respectu ad invidum ex communi ratione tristitiae, hoc est ex communi conditione quam tristitiae ratio in omni suo obiecto ex parte eius qui tristatur supponit, scilicet quod ipso nolente accidat (est enim tristitjade his quae nobis nolentibus hunt seu sunt ¶; oportet superaddere ad dictum invidiae obiectum rationem noliti; ita quod prosperitas aequalis et similis noliti est proprium obiectum tristitiae. Nam si volita esset, causaret gaudium; et si nec volita nec nolita esset, nec gaudium nec tristitiam causaret; sed quia nolita est, tristitiam causât.

V. Haec omnia clara sunt secundum Aristotelem. Et idem omnino sentit .Auctor, quamvis aliis verbis unum horum explicaverit. Quod enim obiectum invidiae sit bonum excedens, expresse habes et in hoc articulo, in resp. ad 3; et in sequenti articulo, ubi dicit; *Quarto modo aliquis tristatur de bonis alicuius inquantum excedit ipsum in bonis: et hoc proprie est invidia; et istud semper est pravum*, etc. Haec ibi. Et sic habes omnia apud ipsum quae ex ratione excedentis deducta sunt. – Quod exigatur ratio propinqui, in hoc articulo, in resp. ad 3, habes, ubi dicitur quod *his qui sunt propinqui, quibus nititur aliquis se aequare vel praeferre*. – Quod etiam prueexigatur ratio noliti, ibidem patet, cum subditur: *Nam cum illi excedunt, accidit hoc contra nostram voluntatem, et inde causatur tristitia.-Quod* concurret etiam species mali, in hoc articulo patet, cum dicitur: *Bonum alterius aestimatur ut malum proprium*. Non dixit *est*, sed *aestimatur*: quia in veritate non est malum, sed similitudo mali. Speciem igitur mali in quadam quasi diminutione excellentiae relativae in obiecto invidiae inventam in ordine ad nolentem obiectum illud, Auctor explicavit per illa verba: *Aestimatur ut malum proprium inquantum est diminutivum propriae excellentiae*.

Unde nulla est inter Aristotelem et Auctorem in hoc dissonantia: sed explicavit iste quod ille implicite dixerat et insinuaverat dicendo stutim post definitionem invidiae; *Hoc autem non quia ipsi aliquid accidet alterum, sed propter ipsum propinquum*, etc. * Excludendo enim eventum alicuius alterius, non excludit hoc ipsum quod evenit, scilicet quod exceditur ab aequali et simili: sed potius includitur cum subditur, *sed propter ipsum propinquum*. Ita quod differentiam inter obiectum invidiae et timoris non consistere dixit in hoc quod alterum habent rationem mali, Iterum non: sed in hoc quod malum in obiecto timoris est aliquid alterum ab ipso bono proventurum; malum vero in obiecto invidiae non est aliquid alterum ab ipso bono futurum, sed est ipsum bonum habens mali speciem. Hoc enim denotant illa Aristotelis verba, *non quia ipsi aliquid accidet alterum, sed propter ipsum propinquum*: nisi quis dicui quod frustra Aristoteles dixit ly *aliquid alterum*. Et ut clarius percipiatur quod dicimus, ponamus exemplum ad propositum. Prosperitas mihi aequalis et similis, seu propinqui, potest esse obiectum aemulationis, indignationis, timoris et invidiae. Aemulationis siquidem, si dolco non quia ille prosperatur, sed quia non similiter procedo. Indignationis vero, si doleo quia ille est indignus prosperitate. Timoris autem, si dolco quod ex illius prosperitate rapinae, caedes, etc., fient; haec enim mola aliquid alterum sunt ab ipsa prosperitate, et futura ex illa putamur. Invidiae autem, inquantum excedit me propinquum: ita quod hoc ipsum quod me propinquum excedit, in se quidem bonum, in ordine autem ud me, praecipue invitum, mali speciem habet. Unde stant haec duo simul: quod invidus non tristatur de prosperitate propinqui quia aliquid alterum accidet ei; et quod tristatur quia hoc ipsum accidit ei, scilicet excedi, quod mali speciem habet. Nec oportuit Aristotelem clarius haec explicare, ut explicavit Auctor: quia iste etiam novitiis scripsit, ille eruditis, apud quos constat quod, sicut impossibile est delectari nisi de bono secundum rem vel apparentiam, ita impossibile est tristari nisi <lc malo secundum rem vel apparentiam. – Haec de tertio.

VI. Quoad quartum ., iam palet responsio. Et ad auctoritatem Aristotelis, quod est male intellecta: quoniam equivocal de Iv *proximo* ut est nomen occidentis, et ut est nomen substantiae. Aristoteles enim utitur nomine proximi vel propinqui ut est nomen accidends: sicut utitur nomine *aequalis* et *similis* et *indigni*. Murtinus autem intellexit nomine proximi alium hominem secundum sc.

Ad primum autem argumentum dicitur quod bonum aliquid esse diminutivum propriae excellentiae contingit dupliciter. Uno modo, ut (activum diminutionis secundum rem: sive sic esse diminutivum secundum rem sit in re, sive sit secundum aestimationem tantum. Et sic conceditur quod spectat ad speciem timoris: liciti quidem si ita sit in re; illiciti autem si est secundum aestimationem tantum. Ita quod qui tristatur de prosperitate propinqui quin inde laedetur in propria excellentia, non laborat invidia, sed timore. Et similiter qui tristatur de prosperitate ulterius quia putat, quamvis vane, quod ex illius prosperitate proveniet sibi diminutio propriae excellentiae, non laborat invidia, sed timore; sicut qui tristatur de prosperitate alterius quia putat, quamvis vane, quod inde proveniet sibi diminutio opum vel regni et aliorum bonorum. Eiusdem siquidem rationis est velle vel nolle unum el idem secundum rem, vel secundum apparentiam: adulterii siquidem esi appetere coniugatam secundum rem, et appetere quam putat coniugatam, licet falso. – Alio modo contingit bonum alterius esse diminutivum propriae excellentiae quia ipsum in ordine ad me habet quandam speciem diminutivi excellentiae meae. Et sic esse diminutivum propriae excellentiae spectat ad invidiam. Nam invidus tristatur de prosperitate aequalis et similis propter hoc quod est prosperitas aequalis et similis; quod est excedere me; quod est simiitudinuric diminuere excellentiam meam, dum mutat relationem meam. Et hoc est quod prius dictum est ., Aristotelem docuisse scilicet quod linior est de ' x , bono quia inde aliquid alterum accidet; invidia autem non

*/ rh'9;.

vi

quia inde aliquid alterum accidet, sed quia ipsum tale est, scilicet excedens habens mali speciem. – Et quia hinc solvuntur tria prima argumenta; et explanatur Aristoteles et Auctor; et omniu consona apparent; coniiicere potes quod vera doctrina haec est.

Ad quartum argumentum dicitur quod tristari de bono proximi, hoc est alterius hominis, quia nolo illi bene esse, est possibile: sed non spectat ad invidiam, sed ad odium, cuius est velle malum alteri homini non propter aliud; sicut ad amorem amicitiae spectat gaudere de bono alterius hominis absolute, seu propter ipsum hominem qui bene habet.

VII. In eodem articulo primo, in responsione ad tertium, Martinus occurrit: dicens: < Infero, contra **I** hominem, quod ex pusillanimitate non sequitur invidiā. Thomas enim imponit Aristoteli quod pusillanimes sunt invidi; et applicat ad hoc probandum rationem Aristotelis -, *quia omnia eis magna videntur*. Haec opimo Thomae non bene concordat cum his quae eodem loco dixit. Et ideo arguitur sic. Nullus invidet in his in quibus se multum putat deficere. Sed pusillanimis omnia reputat magna: ut Aristoteles dicit et Thomas approbat. Ergo pusillanimis ex sui pusillanimitate potius retrahitur ubi invidia quam inducatur. – Maior et minor sunt Thomae hic. »

Ad hoc dicitur quod pusillanimitas causât invidiam in subiecto disposito, hoc est infra latitudinem hominum similitum: invidia enim, ut Aristoteles diffuse declarat -, inter similes est. Causât autem invidiam ex ratione reddita ab Aristotele et Auctore hic, *quia* scilicet *omnia magna putat*. Ita quod prosperitas simili» uni, magnanimo, nullam aut parvulam invidiam excitabit: quia, pro nihilo aut quasi nihilo reputans illam prosperitatem, non reputat se excedi. Alteri vero, pusillanimi, invidiam magnam excitabit: pro quanto ex quacumque minima prosperitate similis reputat se multum excedi. Unde quia pusillanimitas similis facit vel auget obiectum invidiae, scilicet rationem excc-

dentis boni in simili, ideo inclinatur ad invidiam. Et hoc clare sonat textus Aristotelis secundum planum litterae contextum. Sensus enim Martini et extortus est, et Aristoteli tribuit quod per extranea vagetur. Ad quid enim servit, ad quod propositum ibi oportebat de pusillanimibus loqui, ubi quales sunt qui invident investigatur, nili quia ipsi sunt invidi? Et propterea ambitiosis copulantur, quia utrique magnificant obiectum invidiae, quamvis ex diversa radice, ut clare contextus ostendit.

Ad argumentum autem in oppositum dicitur quod multus excessus inter aliquos invenitur dupliciter: scilicet vel ut praeexistens, et sic retrahit ab invidia; vel ut adveniens alteri similitum; et sic, quanto maior excessus advenit, tanto maior est invidia. Et propterea *tob* v. dicitur: *Parvulum occidit invidia*. Superveniente enim uni similitum excellentia, alter, si pusillanimis sit, longe maior» torquetur invidia: quia quo magis se excedi putat, tanto magis retorquetur. Auctor ergo, cum Aristotele, primo in hac responsione ad tertium loquitur de multo excessu vel defectu praeexistente, de quo solo est vera maior. Postmodum, cum ad pusillanimes venit, de multo excessu superveniente, supposita similitudine inter eos, loquitur. Et de hoc est vera minor. Et ideo argumentum nihil valet.

VIII. In eodem articulo primo, in responsione od quartum, non mireris quod dicatur senes invidere iuvenibus et cum hoc dicatur quod invidi sunt similes aut secundum genus aut secundum aetatem, etc., ut patet in II *Rhet.* Aristotelis -. Nam senes habent aetatem iuvenilem in praeterito sui: et ideo, recolentes se olim iuvenes non assecutos quod isti iuvenes assequuntur, invident illis. Et rursus cogitantes se similes iuvenibus» in natura, cum diuturniore expectatione tanti temporis, non assequi quod illi modico tempore, scilicet iuvenibus, assequuntur, invident. Semper ergo concurrit similitudo aliqua aliquo modo; ut diffusum Aristoteles ibidem prosequitur de invidia.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INVIDIA SIT PECCATUM

Infra, qu. crvin. ult. i; De Malo, qu. x, ult. i; in Prima. 111A37.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod invidia non sit peccatum. Dicit enim Hieronymus, ad Laciam, de Instruet. *Fi-*
Habeat socias cum quibus discat, quibus invideat, quarum laudibus mordeatur. Sed nullus est sollicitandus ad peccandum. Ergo invidia non est peccatum.

2. Praeterea, invidia est *tristitia de alienis* vel Damascenus dicit. Sed hoc quandoque laudabiliter fit: dicitur enim Prov. xxix. *Cum impii sumpserint principatum, pernet populus.* Ergo invidia non semper est peccatum.

3. Praeterea, invidia zelum quendam nominat. Sed zelus quidam est bonus: secundum Iulij psalm, *Zelus domus tuae comedit me.* Ergo invidia non semper est peccatum.

4. Praeterea, poena dividitur contra culpam. Sed invidia est quaedam poena; dicit enim Gregorius, V Moral. *Cum devictum cor livoris putredo corruperit, ipsa quoque exteriora indicant quam graviter animum vesania instigat: color quippe pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur, membra frigescent, Jit e in cogitatione*

rabies. in dentibus stridor. Ergo invidia non est peccatum.

Sed contra est quod dicitur ad Gal. v. : *Non efficiamur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est invidia est *tristitia de alienis bonis*. Sed haec tristitia potest contingere quatuor modis. Uno quidem modo, quando aliquis dolet de bono aliquius inquantum ex eo timetur nocumentum vel sibi ipsi vel etiam aliis bonis. Et talis tristitia non est invidia, ut dictum est et potest esse sine peccato. Unde Gregorius. XXI Moral. *Evenire plerumque solet ut. non amissa caritate, et inimici nos ruina laetificet, et rursus eius gloria sine invidiae culpa contristet, cum el ruente eo quosdam bene erigi credimus, et proficiente illo plerosque iniuste opprimi formidamus.*

Alio modo potest aliquis tristari de bono alteritis, non ex eo quod ipse habet bonum, sed ex eo quod nobis deest bonum illud quod ipse habet. Et hoc proprie est zelus; ut Philosophus dicit, in II Rhet. *Et si iste zelus sit circa bona*

9) Jit. — tient ABCFHKLpDEx et p; pro rabit», acabit» ABFII. pOCx ce k, M/xi D, itabile» l II.

2) Itetilia. — trititia quurAjrt p.f. y) ait. — Jiat Ct, oai, ccten et «i.

QUAESTIO XXXVI, ARTICULUS II

binionem: quamvis tnstari de huiusmodi bono indigni ut sic. abstrahendo α divina providentia, mugis boni quam mali rationem habeat; sicut tristari de monstro et de habentibus speciem mali. Infitari siquidem nemo potest quin, ut dictum est, secundum humanae distributionis rationem, apud quam huiusmodi bona distribuere indignis iniustum est, iniusti rationem habent, ac per hoc, secundum sc, quondam mali speciem mentibus humanis ingerat. Quo fit ut nullam peccati rationem videam quando aliquis tristatur de prosperitate indigni quia est indignus, si non extendit sc tristitia ad idem bonum inquantum c.st a Deo distributum. Extendit siquidem sc ad hoc quando simpliciter tristatur de bono indigni: non se extendit autem quando tristatur de bono indigni sic ut complacent tamen sibi simpliciter divina distributio. Veruntamen quia huiusmodi tristitia secundum quid parat viam tristitiae simpliciter, quae est mala, ideo etiam cavenda videtur, quasi dispositio nĵ Unde et in Psalmo i.xxn · ad hoc periculum insinuandum dici videtur: *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt pressus mei, quia gelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Nec hoc dissonat a doctrina Auctoris: immo cx ipsa deducitur, pro quanto excusat Aristotelem ex ratione bonorum temporalium secundum sc, et rationem peccati assignat ex ratione eorundem ut ordinatorum ad aeternam felicitatem ex divina providentia.

Et ex his patet solutio obicctorum. Nani bonum indigni dissonat ut monstrum. – Et est aliquid magnum apud iustitiam humanam. – Et ordinari a Deo ad correctionem vel damnationem, licet accadat, idest sit extra rationem formalem boni indigni secundum te, non tamen accidit eidem simpliciter, prout est. Et rursus, licet accadat illi ut quaedam res est, non tamen occidit ei ut fit: quoniam non accidit ei quod est fieri agens et fini.«. Et proptcrca huic quod est bonn huiusmodi indignis distribui non occidit α quo et propter quid, unde sumitur ratio iusti vel iniusti monilis, quod in operatione consistit.

III. In eodem secundo articulo quaestionis trigesimae-sextae, circa primum modum tristitiae, qui est timoris affectus et effectus. diligenter et caute observa quod in littera non dicitur huiusmodi tristitiam esse bonam; sed dicitur quod *non est invidia*, et quod *potest esse sine peccato*. Et primum horum declaratum ēst Secundum autem insinuat quod potest etiam esse cum peccato. Indicanda est enim huiusmodi tristitia secundum regulas timoris. Nam sic ut timor potest esse cum peccato et sine peccato, ita et tristitia quae timorem sequitur. Qui enim timet bonis ne opprimantur, aut iustitiae vel cultui divino nc conculcetur, ob potentiam, divitias, etc., et propterca tristatur de potentia et divitiis alicuius, si clara est huiusmodi malorum sequela, non peccat. Cuius signum est quod, si haberet potestatem privandi illum huiusmodi potentia et divitiis, bene faceret privando illum. Si autem aliquis timet cx alterius potentia laedi iuste, vel non iniuste, et ideo de illius potentia tristatur, peccat. Quoniam huiusmodi limor non debet intantum progredi ut nolit bonum alterius: sed ut est quod liceat sibi timere malum proprium. Cuius signum est quod, si haberet potestatem privandi illum tali potentia, non licite propter hoc privaret illum: eadem siquidem ratione netus interior, et exterior sibi respondens, est bonus vel malus. Similiter si ambiguum est nn aliquis potentia vel divitiis ab Utetur in alterius damnum, quamvis licite timeat et caveat, non tamen licite tristatur absolute de illius potentia vel divitiis: sicut nec licite posset propterca illum privare potestate vel divitiis. Unde collige quod huiusmodi timoris affectus, et effectus qui est tristari de bono proximi ut nocivo, freno eget rectae rationis conferentis qualitatem mali suae causae, et praeponentis praeponenda, ut tristitia de bono cx sancta seu recta detestatione mali excusanda sit.

IV. In eodem secundo articulo, circa secundum modum tristitiae, hoc est zelum seu aemulationem, cum dicitur quod *si est de bonis temporalibus, potest esse cum peccato, et sine peccato*, Martinus occurrit ♦ dicens: « Haec rhamne opīmō vīdetur mīhī contradicere Aristotelī. qui universaliter ponit zelum esse *boni moris*, et ponit ternpomhñ inter bona zelabiln * ».

Ad hoc dicitur quod in nullo contradicitur Aristoteli. Quoniam aemulatio temporalium regulnndn est secundum regulas desiderii temporalium. Et sicut desiderare bona temporalia simpliciter et absolute nullum malum est» sed naturalis ne bonus affectus, quoniam his homo indiget; ita tristitia de eo quod est non habere temporalia nihil mali, sed naturalem affectum rationi consonum imponat. Sed quemadmodum cum bono absolute desiderio temporalium stat quod ad hoc quod desiderium ♦ in hoc homine respectu talium temporalium nunc sit rectum, requiruntur aliquae conditiones, puta quod congruat sibi (non enim congruit cuilibet quodeumque bonum temporale); ita · tristitia quia non habeo nunc tale temporale bonum eget aliqua conditione, sine qua est mala moralitér, et curn qua est bona. Si enim plcbcius idiota tristatur quia non est rex, tristitia ista non est secundum reetnm rationem. Et prepter-cu mirum est de Martino non vidente infinitas aemulationes temporalium posse esse malas, consideratis conditionibus personarum et bonorum, etc. Reçu ergo est Auctoris doctrina; nec contradicit Aristoteli sane intellecto. Scivit Aristoteles quod aemulatio ambitiosorum et avarorum et indignorum non est boni moris: sed dicens aemulationem esse boni moris, intclligcbat, *serrata proportione*; ob cuius defectum Auctor dicit quandoque esse peccatum.

V. In eodem secundo articulo, circa tertium modum tristitiae, scilicet nemesim seu indignationem, iterum dubium occurrit ex Martino ·, noviter viso post superius M scripta. Nititur siquidem primo probare quod indignatio non est peccatum; deinde solvere, ut dicit, rationes uncti Thomae ad oppositum. Probat ergo indignationem non esse peccatum, primo, auctoritate Aristotelis ·. – Secundo, ratione Aristotelis: Tristitia de malo indigni est laudabilis: ergo tristitia de bono indigni est laudabilis ♦. – Tertio, tristitia de eo quod, si in facultate mea esset, possem rationabiliter impedire, est bona. Sed vir bonus et Justus, si in facultate sua esset, posset indignum ab assecutione talis boni impedire rationabiliter: immo, ut videtur, si cooperaretur, peccaret; sicut praelatus peccat conferendo beneficium indigno scienter. Ergo. – Quarto, vir bonus et iustus scit quod affluentia huiusmodi bonorum communter facit de indignis indigniores. Ergo rationabiliter potest tristari de prosperitate indignorum. – « Et ideo », inquit, · miror opinionem Thomae in hac parte satis aperte reprehendentis Aristotelem quia consideravit illn bonn temporalia secundum sc. Et addit Thomas hanc tristitiam esse in sacra Scriptura prohibitam. Quod non reputo verum; ut patebit respondendo ad ea quibus hoc ipsum probare conatur ».

Affert igitur secundo ♦, ut dicit, Thomae rationes. Prima est: Bona temporalia, comparata aeternis,parra sunt. Ergo non debet vir iustus tristari si adsunt indignis. – Secunda est: Bona temporalia proveniunt indignis cx iusta Dei ordinatione disponentis ea ad correctionem vel damnationem eorum. Ergo vir iustus non debet de hoc tristari. – Tertia cx auctoritate Psalmi: *Xoli aemulari in malignantibus, neque gelaveris* etc. – Quarta cx auctoritate Psalmi: *Pene effusi sunt gressus mei, quia gelavi super iniquos, pacem peccatorum ridens.*

Et ad primam dicit negando consequentiam. Tum quia bona temporalia sunt magna absolute. Tum quin, quantumcumque pana, illis tamen mali indigni et boni digni sunt. – Ad secundam, negat similiter sequelam: quia de miseriis pauperum, quamvis ordinatae sint iuste a Deo, laudabiliter tristamur miserentes. – Ad tertiam et quartam dicit quod *gelare* ibi sumitur pro *imitari*: ac si diceret: *M.· imiteris facientes iniquitatem* ; et similiter, *Zelari super iniquos*, hoc est: *I'olui imitari iniquos*. Vel exponendum est de tristitia absorbente et involvente, ita quod impellit ad sequendam semitam peccatorum affluentium in bonis temporalibus.

VI. Ad haec respondendo non oportet alia iaccrc fundamenta. Sed cx prius · positis .id auctoritatem Aristotelis ‘ χ·α· ” patet responsio in littera.

Ad rationem secundo allegatam, negatur sequela quoniam non est eadem utrubique ratio.

Ad tertium, negatur minor. Tum quia nec reges nec

• Ver», j, .

**

• Qte. c – ton-du-. i,

Mrt. lcle. II,

”,bX. “-.”.

•Art. pneex, “ MΨ

• /x- luriJtJ, qu.n.coadiuJ.

- ASrf. hū. fī, cap. M,π. i.4, u

leges ab indignis auferunt, cum possint. Bonn temporalia. Immo esset subvertere pacem humani generis, si daretur opera ut tollerentur ab indignis temporalia, aut impedirentur indigni ab assecutione temporalium. Nam sic et filius peccator impediendus esset ab assequenda hereditate, et ab hoc ut instituatur heres a patre; et mercator peccator ne lucraretur; et miles aut dux peccator pe victoriam haberet; et alia huiusmodi sequerentur quae etiam cogitare est fatuum. – Nullum quoque peccatum est cooperari peccatoribus ad bona temporalia habenda, quamvis sint illis indigni: sicut nec Deus peccat qui huiusmodi temporalia donat.

Ad quartum dicitur quod hoc est per accidens quod ex bonis temporalibus aliqui fiant peiores, ne per hoc indigniores: per accidens enim est quod aliquis abutatur bono. Sermo autem doctrinalis est de his quae sunt per se. – Et rursus tristari de bonis indigni quia fit peior, non spectat od nemesim, sed ud caritatem. Nemesis enim est tristitia quin indignus prosperatur, non quin fit magis indignus: hoc enim caritatis, ut dictum est, esset.

VII. Ad confutandas autem solutiones Murtini dico quod prima rutio male solvitur. Quoniam ratio consistit in hoc: Huiusmodi bona sunt quasi nihil in comparatione nd bona aeterna: quod autem quasi nihil est pro nihilo reputatur: ac per hoc, de huiusmodi non debet esse tristitia simpliciter et absolute. Solutio nutem dicens quod ista sunt magna absolute, pro qunnto est vera, non solvit. Quia est vera ut ly *absolute* < idest seclulis circumstantiis significat, sicut protectio mercis in mare absolute dicitur involuntaria, et acquivalct ad ly *secundum quid*. Est autem falsa ut ly *absolute* acquivalct ad h *omnibus consideratis*. Et sic debent iudtcari ad hoc ut sint materia tristitiae simpliciter; et non primo modo. – Quod etiam dicitur quod illis mali sunt indigni, verum est: quin etiam quantumcumque minimis sunt indigni, cum digni sint ut in nihilum redigantur. Quod vero dicitur quod boni sunt istis digni, minus theologice dicitur: quoniam ista sunt adeo vilia ut non mercantur nd dignitatem bonorum spectare. Unde Dominus ista non in praemium, quod dignitatem respicit, sed per administrationem quandam docet bonis .itfutura: *Primum quaerite regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis* . – Solutio igitur confutatur ex hoc quin bona temporalia simpliciter, hoc est omnibus consideratis, prout scilicet sunt in universo, sunt fere nihil; ne per hoc, non sunt obiectum tristitiae simpliciter, sed solum secundum quid; et propterca non est laudabilis tristitia simpliciter eorum cum adsunt indignis.

Solutio vero secundae rationis confutatur ex hoc quod male sumitur et applicatur ratio Auctoris. Nam Auctor inducit illam ad destruendum fundamentum Aristotelis, quod consistit in hoc quod indigni prosperitas esc initiate. Et hoc efficaciter excludit ratio Auctoris ex hoc quod ex divina dispositione haec proveniunt indignis: ex hoc enim patet haberi quod nihil iniusti continetur in prosperitate indigni. Murtinus autem aliter accepit hanc rationem, quasi quia hoc est effectus Dei, ergo non licet de eo tristari. Quod nec somniavit Auctor. Et ideo solutio sua confutatur utpotc extra propositum rationis.

Glossae nutem super Psalmos allatae confutantur ex hoc quod, dato quod ipsae sint verne, non tamen excludunt quin, ad litteram exponendo, de aemulatione et zelo ibi sit sermo, nulla facta mentione de imitatione aut involuntione.

VIII. In eodem articulo secundo, circa quartum modum tristitiae, hoc est invidiam, circa illud: *Tristitia de bono alterius inquantum alter excedit ipsum in bonis, semper est peccatum*, .Murtinus occurrit 9 arguens dupliciter. Primo, quia venis theologus recte dolet quin haereticus excedit ipsum in fama, quo attrahit alios ud haeresim. – Secundo, quia doctior recte dolet quin garrulus excedit ipsum in famu: cum ille excessus non sit sine iniuria viri docti.

Ad hoc breviter dicitur quod iste bonus homo non percipit sententiam Auctoris, nec verba propria. Quoniam dolere de bono alterius quia ille excedit, non esset, formaliter loquendo, alia appositione, ut arguens apponit nocumentum proveniens ex haeretico vel iniuriam ex garulo, et si quid est eiusmodi: haec enim sunt extra propositum. Et propterca non oportet aliter respondere.

IX. In eodem articulo secundo, in responsione ad primum. Martinuf occurrit * dicens: – Istu solutio non suffiat, scilicet quod tnudia sumatur a Hieronymo pro zelo seu aemulatione. Arguo, inquit, sic. Hieronymus vult quod filia *mordeatur aliarum laudibus*. Et similiter Quintilianus vult * quod *puer victus flet*, 'l'une sic. Nullus fiet nut mordetur nisi quia tristatur quod nb alio exceditur. Ergo vir bonus vult quod filius vel filia rristetur quod alii excedunt ipsum vel ipsam. Quod est contra Thomum.

Ad hoc dicitur quod morsus et fletus ex alienis laudibus, et huiusmodi, optatur in pueris discentibus non quia alii excedunt, sed quia ipsi non proficiunt sicut illi: quod proprie spectat ncl zelum seu aemulationem. Unde falsum assumitur, formaliter et per se loquendo.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM INVIDIA SIT PECCATUM MORTALE

/k Malo, qu. x, an. 3.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod invidia non sit peccatum mortale. Invidia enim, cum sit tristitia, est passio appetitus sensitivi. Sed in sensualitate non est peccatum mortale, sed solum in ratione; ut patet per Augustinum, XII *de Irin*. * Ergo invidia non est peccatum mortale.

2. Praeterea, in infantibus non potest esse peccatum mortale. Sed in eis potest esse invidia: dicit enim Augustinus, in I *Confess*. * *Vidi ego et expertus sutn velantem puerum: nondum loquebatur. et intuebatur pallidus amaro aspectu col-lactaneum suum*. Ergo invidia non est peccatum mortale.

3. Praeterea, omne peccatum mortale alicui virtuti contrariatur. Sed invidia non contrariatur alicui virtuti, sed nemesi, quae est quaedam passio; ut patet per Philosophum, in II *Rhet*. * Ergo invidia non est peccatum mortale.

Sed contra est quod dicitur *¶oiv ¶armi-lum occidit invidia*. Nihil autem occidit spirituu-liler nisi peccatum mortale. Ergo invidia est peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod invidia ex genere suo est peccatum mortale. Genus enim peccati ex obiecto consideratur. Invidia autem, secundum rationem sui obiecti, contrariatur caritati, per quam est vita animae spiritualis, secundum illud

1) enim. – autem ¶Atf,

l Ioan, m * *Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.*
Uiriusque enim p Obiectum, ei caritatis et invidiae, est bonum proximi, sed secundum contrarium motum: nam caritas gaudet de bono proximi, invidia autem de eodem tristatur, ut ex dictis patet. Unde manifestum est quod invidia ex suo genere est peccatum mortale.
Sed sicut supra * dictum est, in quolibet genere peccati mortalis inveniuntur aliqui imperfecti motus in sensualitate existentes qui sunt peccata venialia: sicut in genere adulterii primus motus concupiscentiae, et in genere homicidii primus motus irae. Ita etiam et in genere invidiae inveniuntur aliqui primi motus quandoque etiam in viris perfectis, qui sunt peccata venialia.
Ad primum ergo dicendum quod motus invidiae secundum quod est passio sensualitatis, est quoddam imperfectum in genere actuum humanorum, quorum principium est ratio. Inde talis invidia non est peccatum mortale. – Et similis est ratio

de invidia parvulorum. in quibus non est usus rationis.
Unde patet responsio ad secundum.
Ad tertium dicendum quod invidia, secundum Philosophum, in II *Rhet.* * opponitur et nemesi et misericordiae, sed secundum diversa. Nam misericordiae opponitur directe, secundum contrarietatem principalis obiecti: invidus enim tristatur de bono proximi; misericors autem tristatur de malo proximi. Unde invidi non sunt misericordes, sicut ibidem * 1 dicitur, nec e converso. Ex parte vero eius de cuius bono tristatur invidus, opponitur invidia nemesi: nemescticus * i enim tristatur de bono indigne agentium, secundum illud Psalm. * : *Zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns*; invidus autem tristatur de bono eorum qui sunt digni. Unde patet quod prima contrarietas est magis directa quam secunda. Misericordia autem quaedam virtus est, et caritatis proprius effectus. Unde invidia misericordiae opponitur et caritati.

p) enim. — autem Pd.
y) ibidem. — dudum ABEEHILpCKx, om. n.
i) nemeitUoMi. — ntemiicui PABDEFGHIKl.pC et xiiα; cf. qu. in l. «n. 3, oot. y.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio, circa rationem pro conclusione, Mnrti-
nus occurrit . arguens contra Auctorem quod ista ratio non sufficiat. Tum quia, per istum, concludetur tam facili-
liter quod nemesis et zelus essent peccata mortalia, et contrariarentur caritati: quia tristantur de bono proximi, et sic habent idem obiectum cum caritate secundum contrarium motum.
Tum quia non quidquid contrariatur operi caritatis est peccatum mortale. Sunt enim aliqua caritatis opera nd quae non tenemur: sicut osculum leprosi et alia supcrrogationis opera.
Ad horum primum, negatur sequela. Et de zelo seu aemulatione quidem patet quod non communicat in obiecto cum caritate. Quoniam tristitiae talis obiectum non est bonum proximi, sed carere bono proximi: tristatur enim non quia alter habet, sed quia ipse non habet. Unde tristitia acmulativn habet bonum proximi pro excitativo, defectum autem tristantis pro obiecto. Huiusmodi autem tristitia non est contraria, sed conformis saepe caritatis motui: quoniam caritatis est dolcre de malo sui subiecti. – De nemesi vero, quia etiam non est idem obiectum illius et caritatis. Quoniam indignationis obiectum est non bonum proximi absolute, sed tale bonum, scilicet temporalis prosperitatis, non hominis absolute, sed hominis talis, scilicet indigni: caritatis autem obiectum est bonum proximi absolute. – Non ergo ratio litterae habet locum in aemulatione et indignatione sicut in invidia, qunc tristatur de bono proximi quia excedit; quod scilicet excedere infra latitudinem boni absolute clauditur, quia spectat ad bonum ipsius proximi secundum se; consequitur enim quantitatem et augmentum boni in ipso proximo. Ex hnc enim parte se tenere patet ex supradictis .
Ad secundum dicitur quod aliud est loqui de exterioribus aut secundariis caritatis actibus, quales sunt de quibus arguens loquitur: et aliud de principali caritatis actu interiori, qui est dilectio, cuius terminus est gaudium. Quidquid enim contrariatur dilectioni proximi oportet esse peccatum mortale. Constat autem quod tristitia de bono proximi contrariatur dilectioni proximi: quia spectat ad contrarium motum motui caritatis ut terminus. Nam motus caritatis nd bonum proximi est amando, desiderando, gaudento: cui contrariatur directe motus odiendo, fugiendo, tristando. Unde patet quod ex hoc quod contra-

riatur gaudio, contrariatur dilectioni. Et hoc est quod Auctor intendit: et non intendit quod omne contrarium cuiuscumque caritatis operi est peccatum mortale. Stat ergo solida ratio litterae.
II. In eodem articulo tertio, in responsione ad tertium, Martinus occurrit * dicens contra Auctorem quod hacc responsio non satisfacit. Quia argumentum semper stat in Vjgore, sive opponatur misericordia et nemesis: quia secundum Xristotclcm misericordia et nemesis passioncs sunt
Ad hoc dicitur primo, quod locus ab auctoritate negative nihil valet. Quamvis enim Aristoteles non posuerit misericordiam inter virtutes, sed laudabiles passiones, non proplrca sequitur quin talis passio, reducta ad medium secundum rectam rationem, possit sortiri virtutem proprium; ut superius Auctor docuit.
Dicitur secundo, quod Aristoteles nescivit virtutes, etiam morales, quae attenduntur penes morem ex thcologalibus virtutibus derivatum: qualis est misericordia, quae, ut est virtus, est proprius cffectus caritatis, ut in littera hac non frustra dicitur. Et proplrca argumento optime satisfactum est a theologo, in doctrina morali theologica, ex hoc quod invidia contrariatur virtuti misericordiae et virtuti caritatis, et non solum passionibus.

In articulis tertio et quarto eiusdem quaestionis dubium loccurril, on invidiae vitium dividatur in plures species; an sit una species specialissima. Et est ratio dubii quia definitio invidiae, scilicet quod est *tristitia de bono alterius inquantum videtur diminutivum propnaegloriae rei excellantiae* . Cl
nullum unum formalem rationem importat. Tristitia namque de bono proximi tot specicrum est quot odium proximi: habent namque se odium et tristitia sicut nmor et delectatio, quorum consecutio secundum speciei diversitatem vel identitatem per se nota est.
Determinatio autem adiunctu, *inquantum apparet diminutivum propriae gloriae vel excellentiae*, dupliciter offendit. Primo, quia hacc determinatio non est differentia contractivn obiecti ad propriam speciem: sed est designative finis ad quem ordinatur tristitia boni alterius, quod scilicet ordinetur nd gloriam vel excellentium propriam. Quod sic manifestatur. Eiusdem rationis est appetere aliquid propter propriam gloriam vel excellentiam, et refutare impeditivum illius sicut eiusdem gravitatis est in lapide

appetere locum deorsum, ct excludere impediencia ipsum α loco deorsum. Unde cx hac determinatione ostenditur quod invidia non est quaccuniquē tristitia dc bono proximi, sed imperata u vana gloria vel superbia. Et sic nullius unius speciei est.

Secundo, quin sub disiunctione dicitur, *propriae gloriae vel excellentiae*: ac per hoc, aut utriusque speciei est; aut nullius determinate. – Et augetur dubitatio si species sortitur iuxta species gloriae, vel excellentiae.

In oppositum autem est quod invidiae species non assignantur.

II. Ad hoc dicitur quod invidiae vitium, relatum ad proximum: – quod dico propter invidiam fraternae gratiae, quod scilicet Spiritus Sanctus ditfundatur: quoniam hoc contra Deum tendit: – unius tantum speciei specialissimae est. Sicut enim magnanimitas, in omnibus appetens magna, unius est rationis; ita invidia, in omnibus bonis proximi horrens excellentiam respectu sui, unius est rationis. Ita quod ratio formalis qua bona proximi obiectum sunt invidiae est excellentia non absolute, sed respectu illius qui invidet. Unde bona ipsa materialiter sc habent in obiecto invidiae; excellere autem invidum formaliter. Et quoniam excellentia ut sic unius rationis specialissimae, non minus quam magnitudo in omnibus, quam respicit magnanimitas, apparet; ideo cx nulln parte invidia invenitur habere plurcs species. Quamvis latitudinem habeat, ct una sit gravior altera: puta in spiritualibus quam in temporalibus, ct circa maiora quam circa minora.

III. Ad obicctionem autem primam in oppositum * dicitur quod tristitia de bono proximi absolute spectat ad speciem odii: intantum quod etiam tristitia dc excellentia boni proximi absolute spectat ad odium. Sed tristitia dc bonis

proximi ut excellunt illum, spectat ad invidiam. Ita quod invidus non tristatur de excellentia proximi absolute, sed respectu sui: odiens autem odit illam absolute.

Ad secundam vero dicitur quod aliud est appetere proprium excellentium, ct aliud est refutare alienam, in actibus ct habitibus animae: licet in naturalibus, quae imperfectum bonum assequuntur, per unum fiat utrumque. Anima enim alio actu amat bonum, ct alio odit malum contrarium: quamvis ignis calefaciendo inducat calorem et expellat frigus contrarium. Unde in proposito verum est quod cx inordinato appetitu propriae excellentiae satis propinque oritur tristitia de aliena excellentia respectu sui: non tamen sunt idem, ut patet cx separatione. Stat namque quod inordinate quis appetat propriam excellentiam, et non invideat alienae: ut dc daemonibus patet, qui sine mutua ad invicem invidia appetierunt inordinate proprias excellentias, ct tamen aliqui aliis apprehendebantur futuri excellentiores. Unde invidia habet pro ratione formali excellentiam alterius respectu sui; et non imperatur ab ipsa. Et hoc designatur cum dicitur quod est *tristitia de alieno bono ut diminutivum propriae excellentiae*.

Ad ultimum dicitur quod, licet gloria inanis prius oria-tur, ut Gregorius dicit ., cx superbia quam invidia, quia directius, ut proprius effectus, sicut gloria ab excellentia emanat; ct ut in pluribus invidia circa excellentiam huius boni quod gloria est versuri videatur, ct cx appetitu gloriae imperari xideatur: invidia tamen per sc circa excellentiam alienam respectu sui versatur. Et propterca non est diversae aut incertae speciei. Ncc Auctor de hoc dubitavit, cuius doctrinam diffusam habes in quaestionibus *de Malo*, in quaestione *de Invidia* ♦: sed, non determinando, . An. j. u disiunctione usus est, ubi de hoc non erat quaestio.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM INVIDIA SIT VITIUM CAPITALE

Ik Mato, qu. VMt, art. i ; qu. x, art. 5.

• Vid Comme Caiet. poet art. pr>cc . *tn articula tertio et ifuarto*.

S D quartum sic proceditur ♦ Videtur quod invidia non sit vitium capitale. Vitia enim capitalia distinguuntur contra filias capitalium vitiorum. Sed invidia est filia inanis gloriae: dicit enim Philosophus, in II *Rhet.* *, quod *amatores honoris et gloriae magis invident*. Ergo invidia non est vitium capitale.

2. Praeterea, vitia capitalia videntur esse leviora quam alia quae ex eis oriuntur: dicit enim Gregorius, XXXI *Moral.* ♦ *Prima vitia deceptae menti quasi sub quadam ratione se ingerunt: sed quae sequuntur, dum mentem ad omnem insaniam protrahuntf quasi bestiali clamore mentem confundunt*. Sed invidia videtur esse gravissimum peccatum: dicit enim Gregorius, V *Moral.* * *Quamvis per omne vitium quod perpetratur humano cordi antiqui hostis virus infunditur A, in hac tamen nequitia tota sua viscera serpens concutit, et imprimendae malitiae pestem vomit*. Ergo invidia non est vitium capitale.

3. Praeterea, videtur quod inconvenienter eius filiae assignentur a Gregorio, XXXI *Moral.* ♦ ubi dicit quod *de invidia oritur odium, susurratio, detractio, exultatio in adversis proximi et afflictio in prosperis*. Exultatio enim in adversis proximi, ct afflictio in prosperis, idem videtur

esse quod invidia, ut ex praemissis * patet. Non ergo ista debent poni ut filiae invidiae.

Sed contra est auctoritas Gregorii, XXXI *Moral.* *, qui ponit invidiam vitium capitale, et ei . i.<x. pr0» ». praedictas filias assignat.

Respondeo dicendum quod sicut acedia est tristitia de bono spirituali divino, ita invidia est tristitia de bono proximi. Dictum est autem supra * 'Q» accdiam esse vitium capitale, ea ratione quia cx acedia homo impellitur ad aliqua facienda vel ut fugiat tristitiam vel ut tristitiae satisfaciat. Unde eadem ratione invidia ponitur vitium capitale.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Gregorius dicit, in XXXI *Moral.* ♦ *capitalia vitia tanta sibi coniunctione ? coniunguntur ut non nisi unum de altero proferatur. Prima namque superbiae soboles inanis est gloria, quae dum oppressam mentem corruperit τ, mox invidiam gignit: quia dum vani nominis potentiam appetit, ne quis hanc alius adipisci valeat, tabescit*. Non est ergo contra rationem vitii capitalis quod ipsum cx alio oria-tur: sed quod non habeat aliquam principalem rationem producendi ex se multa genera peccatorum. – Forte tamen propter hoc quod invidia manifeste ex inani gloria nascitur, non ponitur vitium capitale neque ab Isidoro, in libro *de*

a) *infunditur*. ~ *infundatur* P; pro *vomit*, *novit* ABCEHpKK et π, *movit* D, *nominavit* pG, *noverit* l.

†1) *coniunctione*. – *connexione* 1.
γ) *corruperit*. – *corruptit* PDGKtG < a.

•AL.5«/...l.b II. rar.ixivii »44 ; /wOrw/...cap. 11* - Cf- IHjzrent. lib. I, cap. xi. • Cap. 1

Summo Bono ;* neque a Cassiano, in libro de *Instil. Coenob.* *

Ad secundum dicendum quod ex verbis illis non habetur quod invidia sit maximum peccatorum : scd quod quando diabolus invidiam suggerit, ad hoc hominem inducit quod ipse principaliter in corde habet; quia sicut ibi ' inducitur consequenter, *invidia diaboli mors introivit m orbem terrarum* .*

Est tamen quaedam invidia quae inter gravissima peccata computatur, scilicet *invidentia* **fraternae gratiae*, secundum quod aliquis dolet de ipso augmento gratiae Dei, non solum de bono proximi. Unde ponitur peccatum in Spiritum Sanctum * quia per hanc invidentiam homo quodammodo invidet Spiritui Sancto, qui in suis operibus glorificatur.

Ad tertium dicendum quod numerus filiarum invidiae sic potest sumi. Quia in conatu invidiae est aliquid tanquam principium, et aliquid tan-

quam medium, et aliquid tanquam l terminus. Principium quidem est ut aliquis diminuat gloriam alterius vel in occulto, cl sic est *susurratio*; vel manifeste, et sic est *detractio*. Medium autem est quia : aliquis intendens diminuire gloriam alterius aut potest, et sic est *exultatio in adversis*; aut non potest, et sic est *afflictio in prosperis*. Terminus autem est in ipso *odio*: quia sicut bonum delectans' causal amorem, ita tristitia causât odium, ut supra * dictum est.

Afflictio autem in prosperis proximi uno modo est ipsa invidia: inquantum scilicet aliquis tristatur de prosperis alicuius secundum quod habent quandam gloriam. Alio vero modo est filia invidiae : secundum quod prospera proximi eveniunt contra conatum invidentis, qui nititur impedire. - Exultatio autem in adversis non est directe idem quod invidia, sed ex ea sequitur: nam ex tristitia de bono proximi, quae est invidia, sequitur exultatio de malo eiusdem.

â?e III

8) *invidentia*. - *invidia* DGkk, *invidentiae* PL.
<) *medium, ct aliquid tanquam*. - Om. P.
ζ) *quia*. - *quando* B. *quod* CIIa.

η) *delectant*. - *delectabile* BH. *delcctationii* D, *delectatus* px, *delectat ct* Pa; ibruī pr.

Commentaria Cardinalte Caietani

•Ci. r«p. u j.

articulo quarto eiusdem quaestionis,circa filias invidiae -, 1 advene quod filias non oportet eiusdem aut ulterius speciei esse cum matre, scd utroque modo contingit. Nani exultatio in adversis eiusdem est rationis cum invidia, ut patet. Afflictio nutem in prosperis, ut est filia, non est eiusdem rationis cum invidia, scd cum vitio illo contra

cuius conatum prosperitas est: ut, m aliquis conctur famam alienam detrahendo laedere, ct nihilominus ab ipso infamatu» ab aliis melior aestimatur, tristitia dc illa aestimatione contr.i conatum detractoris insurgentis ad detractio- nis vitium spectat, ad quod spectassct gaudere dc illius infamia, si evenisset.

QUAESTIO TRIGESIMASEPTIMA
DE DISCORDIA

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• G. qu. utiv. IntroJ
• Qu. xxxrin.
• Qu. VLX1K.

Deinde considerandum est de peccatis quae opponuntur paci *. Et primo, de discordia, quae est in corde; secundo, de contentione, quae est in ore tertio, de his quae pertinent ad opus, scilicet, de schismate, rixa et bello *.

Circa primum quaeruntur duo:
Primo; utrum discordia sit peccatum.
Secundo: utrum sil filia inanis gloriae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DISCORDIA SIT PECCATUM

Inire, qu. Iut, an. a, ad a.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod discordia non sit peccatum. Discordare enim ab aliquo est recedere ab alterius®

Sed hoc non videtur esse peccatum: quia voluntas proximi non est regula voluntatis nostrae, sed sola voluntas divina. Ergo discordia non est peccatum.

2. Praeterea, quicumque inducit aliquem ad peccandum, et ipse peccat. Sed inducere inter aliquos discordiam non videtur esse peccatum: dicitur enim *Act. xxin ** quod *sciens Paulus quia una pars esset Sadducaeorum et altera Pharisaeorum, exclamavit in concilio: Virifratres, ego Pharisaeus sum, filius Pharisaeorum: de speci resurrectione mortuorum ego indicor. Et cum haec dixisset, facta est dissensio inter Pharisaeos et Sadducaeos*. Ergo discordia non est peccatum.

3. Praeterea, peccatum, praecipue mortale, in sanctis viris non invenitur. Sed in sanctis viris invenitur discordia: dicitur enim *Act. xv ♦ Facta est dissensio inter Paulum et Parnabam. ita ut discederent ab invicem*. Ergo discordia non est peccatum, et maxime mortale.

Sed contra est quod *ad Gal. v ** dissensiones, idest discordiae, ponuntur inter opera carnis, de quibus subditur *Qui talia agunt, regnum Dei non consequuntur* \ Nihil autem excludit a regno Dei nisi peccatum mortale. Ergo discordia est peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod discordia concordiae opponitur. Concordia autem, ut supra * dictum est, ex caritate causatur: inquantum scilicet caritas multorum corda coniungit in aliquid unum, quod est principaliter quidem bonum divinum, secundario autem bonum proximi. Discordia igitur ea ratione est peccatum, inquantum huiusmodi concordiae contrariatur. Sed sciendum quod haec concordia per discordiam tollitur dupliciter: uno quidem modo, per se; alio vero modo, per accidens. Per se quidem in humanis actibus et motibus dicitur esse id quod est secundum in-

tentionem. Unde per se discordat aliquis a proximo quando scienter et ex intentione dissentit a bono divino et a proximi bono, in quo debet consentire. Et hoc est peccatum mortale ex suo genere, propter contrarietatem ad caritatem: licet primi motus huius discordiae, propter imperfectionem actus, sint peccata venialia.

Per accidens autem in humanis actibus consideratur ex hoc quod aliquid est praeter intentionem. Unde cum intentio aliquorum est ad aliquod bonum quod pertinet ad honorem Dei vel utilitatem proximi, sed unus aestimat hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem, discordia tunc est per accidens contra bonum divinum vel proximi. Et talis discordia non est peccatum, nec repugnat caritati, nisi huiusmodi discordia sit vel cum errore circa ea quae sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebite adhibeatur: cum etiam supra * dictum est quod concordia quae est caritatis effectus est unio voluntatum. non unio opinionum.

Ex quo patet quod discordia quandoque est ex peccato unius tantum. puta cum unus vult bonum, cui alius scienter resistit: quandoque autem est cum peccato utriusque, puta cum uterque dissentit a bono alterius, et uterque diligit bonum proprium.

Ad primum ergo dicendum quod voluntas unius hominis secundum se considerata non est regula voluntatis alterius. Sed inquantum voluntas proximi inhaeret voluntati Dei, ita per consequens regula regulata secundum primam regulam. Et ideo discordare a tali voluntate est peccatum: quia per hoc discordatur a regula divina.

Ad secundum dicendum quod sicut voluntas hominis adhaerens Deo est quaedam regula recta, aqua peccatum est discordare: ita etiam voluntas hominis Deo contraria est quaedam perversa regula, a qua bonum est discordare. Facere ergo discordiam per quam tollitur bona concordia quam caritas facit, est grave peccatum: unde dicitur

3 alterius. - eius Λ, alicuius C.
3; consequuntur. - conspuentur PDGIKL,

v) ca. - eadem l'.t.
1) Jit. - quae Jit P; eadem pro primam, propriam.

*Loc. ciL.in. 1;
art. }, ad 3-

	QUAESTIO XXXVIL ARTICULUS II	30i
• Vm. is.	JVop. vi * Ser sunt quae odit Dominus, el septimum detestatur anima eius, ct hoc septimum ponit ' eum qui seminat inter fratres discordias.	An tertium dicendum quod discordia quae fuit inter Paulum et Barnabam fuit per accidens et non per se: uterque enim intendebat bonum, sed um videbatur hoc esse bonum, alii aliud. Quod ad defectum humanum pertinebat: non enim erat talis controversia in his quae sunt dc necessitate salutis. – Quamvis hoc ipsum fuerit cx divina providentia ordinatum, propter utilitatem inde consequentem.
• '...». 19.	Sed causare discordiam per quam tollitur mala concordia, scilicet in mala voluntate, est laudabile. Et hoc modo laudabile fuit quod Paulus dissen- sionem posuit inter cos qui erant concordēs in malo: nam et Dominus dc sc dicit, Matth. x * Non veni pacem mittere, sed gladium.	
• Vm. u.		

Commentaria Cardinalis Caietani

n articulo primo quaestionis trigcsimacseptiniac, ubi di- citur quod *discordia per accidens non est peccatum, nisi sit vel cum errore circa ea quae sunt dc necessitate salu- tis, vel pertinacia indebite adhibeatur*; adverte quod error circa ca quae sunt dc necessitate salutis contingit alicui dupliciter: scilicet cum culpa, ut error ludacorum ct eorum qui negligent quaerere eorum notitiam quae ad sc spe- ctant; ct sine culpa, ut error mulierum ct simplicium fa- cientium quod in sc est ad hoc ut sciant ca quae sunt dc necessitate salutis. Et sicut error culpabilis vel excusabilis est, ita discordia per accidens consequens cx errore pecca- tum est vel α peccato excusatur.

II. In responsione ad secundum in eodem articulo du- bium de actu Pauli occurrit cx alio capite: cx hoc scilicet quod Paulus excitavit partes, scilicet Phurisacos ct Saddu- cacos, ad suas proprias opiniones nc voluntates, ut cx cis

solveretur concordia eorundem contra Paulum. Constat enim quod *non sunt facienda mala ut veniant bona* .

Ad hoc dicitur quod aliud fuit in hoc actu Pauli in- tentum; et aliud praecognitum tantum ct permissum. Aesti- mavit siquidem Paulus utrosque proprias opiniones secta- turos, ac per hoc concordiam contra cum tollendam. In- tendit autem solum excitare Pharisacos in defensionem re- surrectionis, ac per hoc ipsius Pauli; Sadducaeorum autem pertinaciam exercendam permittere. Non enim cx inten- tione Pauli Sadducaci in netum suae haeretis prodierunt, sed cx eorum propria voluntate, qua parati erant, propo- ma quaestione dc resurrectione, illam impugnare. Constat lutem quod licitum est permittere ct uti malis ut eve- niant bona: quamvis non liceat facere aut inducere ad mala ut veniant bona.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DISCORDIA SIT FILIA INANIS GLORIAE

Intra, qu. xxxvm, art. 2; qu. 00X11, att. 5; *De Malo*, qu. a, art. 3.

d secundum sic proef.ditur. Videtur quod discordia non sit filia inanis gloriae. Ira enim est aliud vilium ab inani gloria.

Sed discordia videtur esse filia irae: se- eundum illud ZVor. xv * *Vir iracundus provocat rixas*. Ergo non est filia inanis gloriae.

2. Praeterea, Augustinus dicit, *super Ioan.* exponens illud quod habetur Ioan, vu * < Non- dum erat Spiritus datus >: *Livor separat, caritas iungit*. Sed discordia nihil est aliud quam quae- dam separatio voluntatum. Ergo discordia pro- cedit ex livore, idest invidia, magis quam ex inani gloria.

3. Praeterea, illud cx quo multa mala oriun- tur videtur esse vitium capitale. Sed discordia est huiusmodi: quia super illud Matth. xu * *Omne regnum contra se divisum desolabitur*, dicit Hie- ronymus * Qno modo concordia parvae res cre- *sitiit, sic 3 discordia maximae dilabantur*. Ergo ipsa discordia debet poni vitium capitale, magis quam filia inanis gloriae.

Sed contra est auctoritas Gregorii, XXXI *Moral.* *

Respondeo dicendum quod discordia importat quandam disgregationem voluntatum: inquantum scilicet voluntas unius stat in uno, et voluntas

alterius P stat in altero. Quod autem voluntas alicuius in proprio sistat, provenit ex hoc quod aliquis ca quae sunt sua praefert his quae sunt aliorum. Quod cum inordinate fit, pertinet ad superbiam ct inanem gloriam. Et ideo discordia, per quam unusquisque sequitur quod suum est et recedit ab co quod est alterius, ponitur filia inanis gloriae.

Ad primum ergo dicendum quod rixa non est idem quod discordia. Nam rixa consistit in exte- riori opere: unde convenienter causatur ab ira, quae movet animum ad nocendum proximo. Sed discordia consistit in disjunctione motuum vo- luntatis: quam facit superbia vel inanis gloria, ratione iam ' dicta.

An secundum dicendum quod in discordia con- sideratur quidem ut terminus a quo recessus a voluntate alterius: et quantum ad hoc causatur ex invidia. Ut terminus autem ad quem, acces- sus τ ad id quod est sibi proprium: ct quantum ad hoc causatur ex inani gloria. Et quia in quo- libet motu terminus ad quem est potior termino a quo (finis enim l est potior principio), potius ponitur discordia filia inanis gloriae quam in- vidiae; licet ex utraque oriri possit secundum diversas rationes, ut dictum est.

a) sic. – ita AEG, sed II.

£) alterius. – alicuius alterius Pxa.

γ) consideratur^Λ. accessus. – consideratur quid ut terminut a quo, hoc est recessus a voluntate... cx invidia, consideratur etiam quid ut terminus ad quem. hoc est accessus cd. a ct aliquae editiones; pro recessus, est recessus DGsn, scilicet recessui (om. a voluntate... ac-

ceasus pE) E; pro Ct terminus autem, Aut ut terminus D, τ? termi nus G«. β ut terminu» Φ; pro acceaus, et ric rxt accessui D, est accessus G>E, accessus est mu

3) /»ti> enim. – jinis ABEIIKLpCx ct n, sicut Anis DGhCx; /rr- mino... patior am. F.

• la c«r?eK.

Ad tertium dicendum quod ideo concordia magnae res crescunt et per discordiam dilabuntur, quia virtus quanto est magis unita, tanto est fortior, et per separationem diminuitur: ut dicitur in libro *de Causis* * Unde patet quod hoc per-

linet ad proprium effectum discordiae, quae est divisio voluntatum: non autem pertinet ad originem diversorum vitiorum a discordia, per quod habeat rationem vitii capitalis.

• Prop, j l vii

c) *magnae*. – *parvae* P; *vd parvae* mnrgruD; unie *ditabuntur* P addii *maximae*.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo dubium occurrit, an discordiae ortus ex inani gloria vel invidia sit effective, vel fmaliter.

Ad hoc dicitur quod cum ortus vitii ex vitio (qui metaphorice appellatur filiatio) sit ortus appetitus ex appetitu; appetitus autem unus oriatur ex alio inquantum ex appetitu unius appetibilis oritur appetitus alterius appetibilis (ut patet in bonis, dum ex amore (ilii amamus paedagogum; et in malis, dum ex odio uxoris odio habentur consanguinei); in huiusmodi vero ortu dependentia secundum ordinem causae finalis appareat, quoniam appetibile, ut sic, causam finalem importat et respectu appetitus et alterius appetibilis; consequens est ut secundum rationem causae finalis intelligainus assignari filias vitiorum et virtutum.

Et in proposito quidem apparet quod discordia, secundum terminum ad quem, habet pro fine superbiam vel vanam gloriam. Quoniam ideo aliquis scienter eligit propriam voluntatem praeferre iniuste alterius voluntati⁴ ut excellat vel in rc, et hoc est superbia; vel in apparentia.

cl hoc est vana gloria. Et ex hoc quod aliquis excellentiam appetit in rc vel in apparentia, oritur discordia: nascitur namque ut appetat in sua voluntate persistere, ut sic excellat. – Secundum autem terminum a quo, eodem ordine ab invidia nascitur. Nam ex hoc quod dolemus de bono proximi ut excedente nostrum, appetimus recessum n bona voluntate eiusdem. Et recessum a voluntate proximi eligimus ad consummandam detestationem boni illius ut diminutivum apparet nostri: ut saepe haec apparent inter discordias principum vicinorum.

Recolenda tamen sunt hic, et in similibus, duo. Alterum est quod appetibile in anima habet etiam causalitatem effectivam; ut Xverroes dicit, in XII *Metaphys.*, comment xxxvi. Alterum vero, quod sermo moralis intelligitur secundum id quod ut in pluribus invenitur. Unde nihil obstat si quandoque aliunde vitium possit oriri: nec etiam si quandoque causalitas efectiva inseratur. Sed proposito moralis doctrinae finis praecipue accommodandus videtur.

QUAESTIO TRIGESIMAOCTAVA
DE CONTENTIONE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• C/ qu. BWH,
Introduct.

Deinde considerandum est de contentione ♦
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum contentio sit peccatum mortale.
Secundo: utrum sit filia inanis gloriae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONTENTIO SIT PECCATUM MORTALE

If ad Tim., ctp. ii. locut. ».

Primum sic proceditur. Videtur quod
contentio non sit peccatum mortale.

Peccatum enim mortale in viris spiri-
tibus non invenitur. In quibus tamen
invenitur contentio: secundum illud Luc. xxi *
*Facta est contentio inter discipulos Jesu, quis eo-
rum esset maior.* Ergo contentio non est pecca-
tum mortale.

2. Praeterea, nulli bene disposito debet pla-
cere peccatum mortale in proximo. Sed dicit
Apostolus, ad Philipp., i * *Quidam ex contentione
Christum annuntiant;* et postea subdit: *Et in hoc
gaudeo: sed et gaudebo.* Ergo contentio non est
peccatum mortale.

3. Praeterea, contingit quod aliqui vel in iu-
dicio vel in disputatione contendunt non aliquo
animo malignandi, sed potius intendentes ad bo-
num: sicut illi qui contra haereticos disputando
contendunt. Unde super illud, I Reg. xiv ♦ *Ac-
cidit quadam die etc.*, dicit Glossa ♦ *Catholici
contra haereticos contentiones commovent* “, *ubi
prius ad certamen convocantur.* Ergo contentio
non est peccatum mortale.

4. Praeterea, lob videtur cum Deo conten-
disse: secundum illud lob xxxix * *Numquid qui
contendit cum Deo tam facile conquiescit?* Et
tamen lob non peccavit mortaliter: quia Domi-
nus de eo dicit: *Non estis locuti recte coram me,
sicut servus meus lob,* ut habetur lob ult. ♦ Ergo
contentio non semper est peccatum mortale.

Sed contra est quod contrariatur praecepto
Apostoli, qui dicit II ad Tim. II * *Noli verbis con-
tendere.* Et Gal. v * *contentio numeratur inter
opera carnis, quae qui agunt, regnum Dei non
possident* P, ut ibidem * dicitur. Sed omne quod
excludit a regno Dei, et quod contrariatur prae-
cepto, est peccatum mortale. Ergo contentio est
peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod contendere est con-
tra aliquem tendere. Unde sicut discordia contra-
rietatem quandam importat in voluntate, ita con-

tentio contrarietatem quandam importat in locu-
tione. Et propter hoc etiam cum oratio alicuius
per contraria se diffundit, vocatur *contentio*, quae
ponitur unus color rhetoricus a Tullio, qui dicit
*Contentio est cum ex contrariis rebus oratio effi-
citur, hoc pacto: Habet assentatio γ iucunda prin-
cipia, eadem exitus amarissimos affert.* Contra-
rietas autem locutionis potest attendi dupliciter:
uno modo, quantum ad intentionem contendentis;
alio modo, quantum ad modum. In intentione
quidem considerandum est utrum aliquis contra-
rietur veritati, quod est vituperabile: vel falsitati,
quod est laudabile. In modo autem consideran-
dum est utrum talis modus contrariandi conve-
niat et personis et negotiis, quia hoc est lauda-
bile (unde et Tullius dicit, in III *Rhet.* quod
contentio est oratio acris I ad confirmandum et
confutandum accommodata): vel excedat conve-
nientiam personarum et negotiorum, et sic con-
tentio est vituperabilis.

Si ergo accipiatur contentio secundum quod
importat impugnationem veritatis et inordinatum
modum, sic est peccatum mortale. Et hoc modo
definit Ambrosius * contentionem, dicens; *Con-
tentio est impugnatio veritatis cum confidentia cla-
moris.* – Si autem contentio dicatur impugnatio
falsitatis cum debito modo acrimoniae, sic con-
tentio est laudabilis. – Si autem accipiatur con-
tentio secundum quod importat impugnationem
falsitatis cum inordinato modo, sic potest esse
peccatum veniale: nisi forte tanta inordinatio fiat
in contendendo quod ex hoc generetur scandalum
aliorum. Unde et Apostolus, cum dixisset, II ad
Tim. II * *Noli verbis contendere*, subdit ** *Ad ni-*
hil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.

Ad primum ergo dicendum quod in discipulis
Christi non erat contentio cum intentione impu-
gnandi venialem: quia unusquisque defendebat
quod sibi verum videbatur. Erat tamen I in eorum
contentione inordinatio: quia contendebant de
quo non erat contendendum, scilicet de primatu

• Vtn. ».

• OrJ

«

* VcFB. J».

• V<n. 7.

• \ «Γ». u-

• Veru 30.

• v ?

• \ er», at.

e) *commovent.* – *non commovent* PDGI. alii et a; pro *ubi, nui* I' DFGILan et a, ut E; pro *convocantur, cmivocantur* PGt et a.
£) *pouident.* – *possidebunt* PGiu., *consequuntur* m.
γ) *ostentatio.* – *assentio* ed. a, *attentatio idest adulatio* P; codi-
cc» vulgo *absentatio* scribunt; pro *affert, aufert* codico et a.

I) *oratio acris.* – *aratio alicuius* PaD, *qua aliquit* cd. 4., *oratio* G, xbnM px.
<) r.iiHfN. – *autem* P.

• ori. wb nom.
lkdie.

honoris; nondum enim erant spirituales, sicut Glossa * ibidem dicit. Unde et Dominus cos consequenter compescuit.

Ad secundum dicendum quod illi qui ex contentione Christum praedicabant reprehensibiles erant: quia quamvis non impugnarent veritatem fidei, sed eam praedicarent, impugnabant tamen veritatem quantum ad hoc quod putabant *se tow, suscitare pressuram* * Apostolo veritatem fidei praedicanti. Unde Apostolus non gaudebat de eorum contentione, sed de fructu qui ex hoc proveniebat, scilicet *quod Christus annuntiabat* *ur* quia ex malis etiam occasionaliter subsequuntur bona.

• ibia. <n. 18.

Ad tertium dicendum quod secundum completam rationem contentionis, prout est peccatum

mortale, ille in iudicio contendit qui impugnat veritatem iustitiae: et in disputatione contendit qui intendit impugnare veritatem doctrinae. Et secundum hoc Catholici non contendunt contra haereticos, sed potius e converso. Si autem accipiat^r contentio in iudicio vel disputatione secundum imperfectam rationem, scilicet secundum quod importat quandam acrimoniam locutionis, sic non semper est peccatum mortale.

Ad quartum dicendum quod contentio ibi sumitur communiter pro disputatione. Dixerat enim lob. xm cap. ♦ *Ad Omnipotentem loquar, et disputare cum Deo cupio*: non tamen intendens neque veritatem impugnare, sed exquirere ζ; neque circa hanc inquisitionem aliqua inordinatione vel animi vel vocis uti.

(S

■

vm. v

■

'Λ

ζ

ζ) exquirere. – inquirere Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In primo articulo quaestionis trigesimaoctavae adverte quod intentio tripliciter potest ferri ad veritatem impugnandam, sicut et alios fines: scilicet materialiter, formaliter, et virtualiter. Materialiter quidem tantum, cum aliquis impugnat quidem veritatem, sed non ut eam impugnet, sed vel tentationis vel exercitii gratia. Et hoc non pertinet ad contentionem, cuius est veritatem velle suppressere. – Formaliter vero, cum aliquis cognoscit aliquam veritatem, et ad hoc tendit ut cum impugnet. – Virtualiter autem, cum aliquis sic contra aliqua proposita intendit procedere ut non sit sibi curae an vera sint vel falsu quae impugnare proponit. Haec enim intentio tantae cflicaciae est ut etiam ad ipsam veritatem impugnandam se extendat; clauditur enim in intenta impugnatione etiam veritatis impugnatio, ut patet.

Et his duobus modis contentio tendit ad veritatem impugnandam, et habet perfectam rationem contentionis et peccati mortalis. Et est sermo de veritate non solum fidei et morali, sed etiam spectante ad perfectionem intellectus, ut sunt veritates universales; et de veritate in singulari spectante ad bonum vel malum proximi, ut patet in iudicio

et fama, etc. Si enim contenderet quis quod festuca non erat in terra, non peccaret mortaliter, propter imperfectionem materiae, scilicet veritatis impugnatae, quoniam nihil refert un sic vel aliter fuerit: sicut nec mendacium in huiusmodi esset perniciosum, propter eandem rationem, scilicet imperfectionem materiae.

Et scito quod hac distinctione uti potes in similibus vitiis, in quibus de intento tine agitur. Et si eam applicabis, multa peccata discernes, nn sint venialia an mortalia: ut patet in detractione, contumelia, mendacio, susuratione, discordia et similibus. In his enim quando malum quod est peccati finis non est formaliter intentum; nec ita cadit sub intentione ut non sit illi curae nn eveniat: non est mortale peccatum. Sicut enim contendens absque intentione impugnandi veritatem, tam formaliter quam virtualiter, excusatur si veritatis impugnatio eveniat praeter suam intentionem; ita in aliis, si denigratio famae, si damnum intellectus, inimicitia, etc., consequatur.

In secundo autem articulo nihil occurrit scribendum, praeter prius scripta in quaestione praecedenti ♦

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CONTENTIO SIT FILIA INANIS GLORIAE

Infra, qu. cxvii, art. 5; De Mato, qu. ix, art. X

• Cf. Comment.
Caiet. post art.
prae, nn.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR *. Videtur quod

contentio non sit filia inanis gloriae.

• ver», j.

Contentio enim affinitatem habet ad *zelum*: unde dicitur I ad Cor. iu *; *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Zelus autem ad invidiam perlinet. Ergo contentio magis ex invidia oritur.

• cap. xn, ai.
xvn. in Yct

2. Praeterea, contentio cum clamore quodam est. Sed clamor ex ira oritur; ut patet per Gregorium. XXXI Moral. "I Ergo etiam contentio oritur ex ira.

Ⓢ

3. Praeterea, inter alia scientia praecipue a videtur esse materia superbiae et inanis gloriae:

secundum illud I ad Cor. vii * *Scientia inflat*. Sed contentio provenit plerumque ex defectu scientiae, per quam ventas cognoscitur, non impugnatur. Ergo contentio non est filia inanis gloriae.

• Ver», ».

Sed contra est auctoritas Gregorii, XXXI Moral. *

• Le.: dt

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, discordia est filia inanis gloriae, eo quod discordantium uterque in suo proprio stat, et unus alteri non acquiescit; proprium autem superbiae est et inanis gloriae propriam excellentiam quaerere. Sicut autem discordantes aliqui sunt ex hoc quod stant corde in propriis, ita contententes sunt aliqui ex hoc quod unusquis-

p) iMO *proprio*. – *tua proposito* up, *sensu proprio* Pu; post *Uai* <C addit *sensu*.

a) *praecipue*. – Om. P.

que verbo id quod sibi videtur defendit. Et ideo eadem ratione ponitur contentio filia inanis gloriae sicut et discordia L

Ad primum ergo dicendum quod contentio, sicut et discordia, habet affinitatem cum invidia quantum ad recessum eius * a quo aliquis discordat vel cum quo contendit. Sed quantum ad id in quo sistit ille qui contendit, habet convenientiam cum superbia et inani gloria, inquantum scilicet in proprio sensu statuitur ut supra * dictum est.

Ad secundum dicendum quod clamor assumitur in contentione de qua loquimur ad finem im-

pugnandae veritatis. Unde non est principale in contentione. Et ideo non oportet quod contentio ex eodem derivetur ex quo derivatur clamor.

Ad tertium dicendum quod superbia et inanis gloria occasionem sumunt praecipue a bonis, etiam sibi contrariis, puta cum de humilitate aliquis superbit: est enim huiusmodi derivatio non per se, sed per accidens, secundum quem modum nihil prohibet contrarium a contrario oriri. Et ideo nihil prohibet ea quae ex superbia vel inani gloria per se et directe oriuntur causari ex contrariis eorum ex quibus occasionaliter superbia oritur.

y) discordia. - discordiae P.
cius. - Om. Ipk. - Pro cunt quo, cx quo P.

t) itatur, - stat H.

QUAESTIO TRIGESIMANONA
DE SCHISMATE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Ci qtt.
Inirod.
• Qu. iu.
... Qu. xxjl.
... Qu. mi..

Deinde considerandum est de vitiis oppositis
Dpaci pertinentibus ad opus * quae sunt schi-
sma, rixa ♦ seditio ** et bellum ♦*
Primo ergo circa schisma quaeruntur quatuor.

Primo : utrum schisma sit speciale peccatum.
Secundo: utrum sit gravius infidelitate.
Tertio: de potestate schismaticorum.
Quarto: de poena eorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SCHISMA SIT PECCATUM SPECIALE

IV Sent., xiiil, qu. n, art. i, aJ 3.

† Ver... ?.

• f*
cap. v ue

III. wr

•Lib.vai.ctp.

•

?

Sd primum sic PROCEDITUR. Videtur quod
schisma non sit peccatum speciale. *Schi-*
sma enim, ut Pelagius Papa dicit
scissuram sonat. Sed omne peccatum
scissuram quandam facit: secundum illud Isaiae
lix * *Peccata vestra diviserunt inter vos el Deum*
vestrum. Ergo schisma non est speciale peccatum.

2. Praeterea, illi videntur esse schismatici qui
Ecclesiae non obediunt. Sed per omne peccatum
fit homo inobediens praeceptis Ecclesiae: quia
peccatum, secundum Ambrosium * est *caelestium*
inobedientia mandatorum. Ergo omne peccatum
est schisma.

3. Praeterea, haecresis etiam dividit hominem
ab unitate fidei. Si ergo schismatis nomen divi-
sionem importat, videtur quod non differat a
peccato infidelitatis quasi speciale peccatum.

Sed contra est quod Augustinus, *contra Fau-*
sium *, distinguit inter schisma et haeresim, di-
cens quod *schisma est eadem opinantem atque*
eodem ritu colentem quo ceteri, solo congrega-
tionis delectari dissidio: haeresis vero diversa opi-
natur ab his quae catholica credit Ecclesia. Ergo
schisma non est generale peccatum.

Respondeo dicendum quod, sicut Isidores dicit.
In libro *Etymol.* †, nomen schismatis *a scissura*
animorum vocatum est. Scissio autem unitati op-
ponitur. Unde peccatum schismatis dicitur quod
directe et per se opponitur unitati: sicut enim
in rebus naturalibus id quod est per accidens
non constituit speciem, ita etiam nec in rebus
moralibus. In quibus id quod est intentum est
per se: quod autem sequitur praeter intentionem
est quasi per accidens. Et ideo peccatum schi-
smatis proprie est speciale peccatum 2 ex eo
quod intendit se ab unitate separare quam caritas
facit. Quae non solum alteram ? personam alteri
unit spirituali dilectionis vinculo, sed etiam totam
Ecclesiam in unitate spiritus. Et ideo proprie
schismatici dicuntur qui propria sponte et inten-

tionem se ab unitate Ecclesiae separant, quae est
unitas principalis: nam unitas particularis aliquo-
rum ad invicem ordinatur ad unitatem Ecclesiae,
sicut compositio singulorum membrorum in cor-
pore naturali ordinatur ad totius corporis uni-
tatem.

Ecclesiae autem unitas in duobus attenditur:
scilicet in connexione membrorum Ecclesiae ad
invicem, seu communicatione; et iterem in or-
dine omnium membrorum Ecclesiae ad unum
caput; secundum illud *ad Coloss.* n * *Inflatus* *Na*
sensu carnis suae, et non tenens caput, ex quo
totum corpus, per nexus et coniunctiones submi-
nistratum et constructum, crescit in augmentum
Dei. Hoc autem caput est ipse Christus: cuius
vicem in Ecclesia gerit Summus Pontifex. Et
ideo schismatici dicuntur qui subesse renuunt
Summo Pontifici, et qui membris Ecclesiae ei
subiectis communicare recusant.

Ad primum ergo dicendum quod divisio hominis
a Deo per peccatum non est intenta a peccante,
sed praeter intentionem eius accidit ex inordi-
nata conversione ipsius ad commutabile bonum.
Et ideo non est schisma, per se loquendo.

Ad secundum dicendum quod non obedire prae-
ceptis cum rebellione quadam constituit schi-
smatis rationem. Dico autem cum rebellione, cum
et pertinaciter praecepta Ecclesiae contemnit, el
indiciu[m] eius subire recusat γ. Hoc autem non
facit quilibet peccator. Unde non omne pecca-
tum est schisma.

An tertium dicendum quod haeresis et schisma
distinguuntur secundum ea quibus utrumque per
se et directe opponitur. Nam haeresis per se
opponitur fidei: schisma autem per se opponitur
unitati ecclesiasticae caritatis. Et ideo sicut fides
et caritas sunt diversae virtutes, quamvis qui-
cumque careat ' fide careat caritate; ita etiam
quicumque est haereticus sil etiam schismaticus,

e) *schismatis... peccatum.* – Om. P.
alteram. – unam A.

γ) *pertinaciter*^A. *contemnit... recusat.* – *pertinaces... contemnunt*,,
recusant I; *pertinaces* ctmn pK.

3) *careat.* – *caret* PD.

sed non convertitur. Et hoc est quod Hicronymus dicit, *in Epist. ad Gal. Inter schisma et haeresim hoc intéresse arbitror, quod haeresis per-versum dogma habet, schisma ab Ecclesia separat.*

Et tamen sicut amissio caritatis est via ad amittendum fidem, secundum illud *ad Tim. i ** *A quibus quidam aberrantes*, scilicet a caritate et

aliis huiusmodi, *conversi sunt in vaniloquium*; ita etiam schisma est via ad haeresim. Unde Hieronymus ibidem * subdit quod *schisma a principio aliqua in parte potest intelligi diversum ab haeresi: ceterum nullum schisma est, nisi sibi aliquam haeresim confingat, ul recte ab Ecclesia recessisse videatur.*

t) *niii.* – *quod non P.*

Commentaria Cardinalia Caietani

In corpore primi articuli quaestionis trigcsimaconac tria simul dubia occurrunt. Primum est. in quo consistit unitas Ecclesiae cui opponitur schisma. – Secundum vero, quomodo unitas est a caritate, ut littera dicit. – Tertium nutem, quomodo schisma opponitur illi unitati.

Et primi quidem dubii, in quo scilicet consistat unitas Ecclesiae cui opponitur schisma, ratio est quia, cum unum sequatur ens, omnis unitas oportet quod sit secundum aliquod esse; ct omne tollens unitatem tollat aliquod esse. Constat autem quod, secluso esse relativo membrorum Ecclesiae ad unum caput, nullum esse apparet commune membris Ecclesiae inter sc fundans unitatem Ecclesiae quae tolli dicitur per schisma. Nam esse fidei, spei, sacramentorum ct cultus stat cum schismate. Esse autem caritatis indirecte quidem per omne peccatum mortale, directe autem per cxplicitum ipsius contemptum perditur, sed hoc non est schismatis vitium: nam qui vult caritatem nec in sc nec in alio esse, non propterca schismaticus est.

Secundi vero dubii, quomodo scilicet unitas haec Ecclesiae sit a caritate, ratio est tum quia schisma tollit illud esse quod sine cnritatc possidetur: ut patet cum aliqui in peccato mortali praeexistentes fiunt dc novo schismatici. – Tum quia schismaticus est qui renuit subesse Romano Pontifici: hoc autem non directe caritati, sed obedientiae opponitur.

Tertii autem dubii ratio est quia, cum unum oppositorum tollat reliquum; ct unitas Ecclesiae non sit ab Ecclesia auferibilis, sicut nec esse ipsius, quantumcumque fiant infinita schismata (alioquin aut possent esse plures Ecclesiae quam una; aut posset desinere esse ante consummationem saeculi); consequens est quod schisma non tollat unitatem Ecclesiae; ct consequenter male cx hoc cius natura monstratur.

II. Ad evidentiam horum sciendum est quod, cum Ecclesia militans, de qua sola est sermo, sit congregatio omnium fidelium ct una numero, oportet quod tam entires quam unitas cius numeralis constituatur cx aliquo esse non quo aliquid est in sc, sed quo ad aliud ordinatur. Inter entis autem genera, solum relatio, actio ct passio separata iungunt. Esse namque substantiac, quantitatis ct qualitatis sic in uno supposito consistit quod ad aliud non sc extendit; actione autem ct passione iunguntur etiam caelum ct terra; ct esse relativo totum universum. Unde Ecclesiae esse ct unitas secundum haec considerata est.

Tria autem invenimus in ipsis fidelibus. Primo, unitatem virtutum theologicarum ct sacramentorum: singuli namque fideles credunt unum, sperant unum, amant unum, scilicet Deum trinum ct unum etc., ct tenent eadem sacramenta. Et si fideles non haberent aliam unitatem, Ecclesia non esset, proprie loquendo, una; sed fideles essent similes in praedictis.

Invenimus ergo, secundo, unitatem capitis, non solum in caelo, Christi; sed in terra, sui Vicarii. Ex qua unitate apponitur in ipsis fidelibus esse relativum ordinis, scilicet ad caput unum; ct actionis ct passionis, secundum praecipere ct obcdirc. Moventur siquidem singuli fideles a Spiritu Sancto non solum ad credendum, sperandum, etc., sed etiam ad obediendum uni et eidem capiti, Christi Vicario. Et si apud fideles nulla alia esset unitas, Ecclesia non diceretur una, sed sub uno: essent enim fideles sicut multa regna sub uno rege.

Invenimus igitur, tertio, unitatem collectionis universorum tidclium. Ex qua unitate apponitur singulis fidelium esse relativum; scilicet esse partem unius numero populi, civitatis, domus. Ac per hoc dependentia apponitur unicuique a toto: pars enim quaelibet a suo toto pendet. Hinc secundum actionem ct passionem modus ct regula habetur. Moventur siquidem fideles a Spiritu Sancto ad opera vitae spiritualis, scilicet credere, sperare, diligere, sanctificare ct sanctificari, obedire, praecipere, illuminare, etc., non solum secundum substantiam, sed etiam quoad modum operandi: ut scilicet haec operentur ut partes unius totius. Et huius rei non est quaerenda alia causa nisi quia sic disposuit Spiritus Sanctus, qui inter articulos fidei posuit *unam sanctam Ecclesiam*, ultra *Sanctorum communionem*. Ipse namque Spiritus, *dividens singulis prout vult*⁹, voluit Ecclesiam catholicam, idest universalem, esse unam et non plures. Et propterea movet singulos ad interius et exterius operandum ut partes unius, ct propter illud unum, ct secundum illud unum. Quilibet enim fidelis credit sc membrum Ecclesiae, ct ut membrum Ecclesiae credit, sperat, ministrat sacramenta, suscipit, docet, discit, etc.; ct propter Ecclesiam haec facit ut pars propter totum, *cuius est quidquid est*; ct secundum Ecclesiae fidem et traditionem haec operatur. Et hinc fit ut inter ecclesias quae videntur omnino separatae, puta Scoriac ct Hispaniae, non solum sit convenientia in fide, spe, caritate, sacramentis ct obedientia ad unum caput; sed etiam colligatio partis ad partem in una numero congregatione, quae primo ct principaliter regitur n Spiritu Sancto. Cuius unitas est summum bonum, non simpliciter, sed in genere bonorum ad proximum spectantium: utpotc bonum totius mundi non qualccumque, sed spirituale, non per accidens, sed perse; nec secundarium, sed principale; quia est ipsum esse Ecclesiae ut unius totius rationem habet. Signum autem huius unius totius ct partium est unitas synodi universalis.

Haec est Ecclesiae unitas cui opponitur sclisma. Nam cx eo aliquis est schismaticus quod renuit ut pars Ecclesiae operari. Nec refen cx quacumque causa hoc oriatur: dummodo enim ad hoc deveniatur quod renuit sc habere ut pars unius Ecclesiae catholicae, schisma incurritur. Ex quacumque siquidem diversitate vel sententiarum vel affectionum intantum aliquis exorbitet ut velit sanctificare vel sanctificari, docere vel doceri, providere vel provideri, non ut pars Ecclesiae catholicae, sed tanquam ipsimet sint vclut quoddam totum seorsum, schismatici sunt. – Et per hoc patet solutio primi dubii. Sed responsio jd obicctio-nem dc caritate in solutione secundi dubii patebit .

III. Dicitur ergo ad secundum dubium . quod quia amoris est unire, ct unitas Ecclesiae est unitas spiritualis, ideo attribuitur amori spirituali, qui est caritas, non quod ista unio sit caritas, sed quia est effectus caritatis; movet enim Spiritus Sanctus per caritatem singulos fideles ad volendum sc esse partes unius collectionis catholicae, quam ipse vivificat; ac per hoc, ad constituendum unam Ecclesiam catholicam. Verum effectus caritatis sunt duplices: quidam semper formati, ut contritio; quidam qui possunt esse informes, ut misereri, dure eleemosynam propter Christum. Unitas autem ecclesiastica, licet simpliciter sit formata, sicut Ecclesia semper est in gratia; ut tamen est in hoc vel illo, potest esse informis. Et propterca stat uni-

• I aJ Cor. cap. xji. n

• X»» . . <M.

• Nun. *

tatem hanc ease effectum caritatis, et tamen possideri cum peccato mortali. Et stat aliquem nolle caritatem esse in se vel in alio, et non esse schismaticum: nisi ad hoc deveniret quod nollet hunc effectum caritatis esse qui est unitas Ecclesiae. Et tunc etiam esset distinguendum. Quia aliud est nolle unitatem Ecclesiae esse, et aliud est subtrahere se animo nō unitate Ecclesiae: sicut aliud est nolle fidem Christi esse, et aliud est non credere ea quae sunt fidei. Utrobique enim primum spectat ad odium rerum spiritualium: secundum autem ad propria vitia schismatis et haeresis. – Ad id vero quod de obedientia obiicitur, dicitur quod nolle pertinaciter obedire Summo Pontifici non est schisma: ēd nolle subesse sibi ut capiti totius Ecclesiae, est schisma; sicut non credere est haereres.

IV. Ad tertium autem dubium * dicitur quod contra unitatem Ecclesiae dupliciter contingit peccare. Primo, secundum intellectum, scilicet non credendo Ecclesiam esse unam capite vel collectione. Et hoc esset peccatum infidelitatis. – Secundo, secundum voluntatem: et hoc dupliciter. Primo, secundum intentionem: cum scilicet aliquis, licet credat Ecclesiam esse unam, intendit tamen eius unitatem destruere, odio vel ira concitatus in illam, vel Papam, cie. Secundo, secundum operis voluntatem: cum scilicet aliquis vult potius taliter se gerere ut si non esset pars Ecclesiae quum a proposito desistere. Et hoc videtur contingere his qui praesumunt synodos universales congregare, vel congregatas sed dissolutas tenere. Et utroque modo schisma incurritur: sicut homicidium incurrit non solum qui directe intendit occidere, sed etiam qui potius vult opus agere unde mors hominis sequitur quam opus tale relinquere.

Duplici autem distinctione opus est ut perspiciatur quomodo schisma tollit unitatem Ecclesiae: altera est de auferre secundum affectum. vel effectum; altera est de eo a quo aufertur, scilicet ubi Ecclesia vel a seipso. Schismaticus enim secundum affectum tollit unitatem ubi ipsa Ecclesia: sicut odio habens Deum tollit bonitatem ab ipso quantum in se est. Secundum autem effectum tollit unitatem Ecclesiae u seipso ad hoc enim efficaciter operatur ut in ipso non sit unitas Ecclesiae, ut ipse non sit pars collectionis catholicae.

V. In eodem articulo adverte quod, quia *bonum consurgit ex causa integra*, apud Dionysium, iv cap. *de Div. Atom.* ♦ *malunt autem ex singulis defectibus*; ideo ad habendum hoc bonum quod est esse membrum Ecclesiae catholicae exiguntur duo: primo, quod se habent ut pars illius in credendo, sperando, amando, sanctificando, etc.; secundo, quod subsit Romano Pontifici ut capiti Ecclesiae catholicae. Propter quod in littera dicitur quod unitas Ecclesiae consistit *in commixtione membrorum*, et hoc quantum ad primum (fit enim hoc per hoc quod omnes sunt compactes unius); et *in ordine omnium ad unum caput*, et hoc quantum ad secundum. Sed ad incurrendum hoc malum quod est esse schismaticum sufficit alterum illorum: scilicet vel deficere a sublectione capitis, vel communione cum universis. Et propterea in littera subduntur haec duo genera schismaticorum, ut ibi patet.

VI. hi eodem articulo dubium occurrit, an persona veri, certi et indubitati Papae possit esse schismatica. Et videtur quod non. Quoniam ab unitate capitis deficere non potest: quia ipse est caput. – Ab unitate quoque Ecclesiae deficere non potest: quoniam Ecclesia est in ipso, iuxta illud Cypriani, VII, qu. t, *Scire debes*, ubi dicitur: *Scire debes Episcopum in Ecclesia esse, et Ecclesiam in Episcopo; et si quis cum Episcopo non sit, in Ecclesia non esse.*

In oppositum autem est quoniam Papa potest incurrere in haeresim, et consequenter in schisma: quia omnis haereticus est schismaticus, licet non e converso.

Ad hoc dicitur quod, licet diversae sint hic opiniones, absque dubio tamen patet quod Papae persona crimen schismatis, etiam sine haeresi, incurrere potest. Quod probatur ex eo quod adunatio partium sine quibus totum salvari potest cum ipso toto non est indissolubilis. Sed adunatio personae Papae cum toto, idest Ecclesia, est talis: scilicet quod sine ipsa Ecclesia salvatur in sua unitate. Ergo persona Papae potest dissolvere se ab Ecclesiae unitate. Hoc autem est esse schismaticum. – Minor patet ex eo quod, sede vacante, Ecclesia est una sine ulla persona Papae.

Contingeret autem hoc in animo quidem Pupae, si nollet communicare cum Ecclesia ut pars illius, ut caput illius in spiritualibus; sed habere se tantum ut dominus temporalis. In opere vero, si facto hoc faceret; vel si excommunicare praesumeret Ecclesiam. Constat namque quod in huiusmodi mala posset persona Papae incidere: ac per hoc vere schismaticus esset.

Ad primum autem in oppositum dicitur quod persona Papae potest renuere subesse officio Papae, quod per accidens est pro tunc in ipso. Et si hoc in animo pertinaciter gereret, esset schismaticus per separationem sui ab unitate capitis. Ligatur siquidem persona sua legibus officii sui quoad Deum, ut in praecedenti Libro ♦declaratum est.

Ad secundum dicitur quod Ecclesia est in Papa quando ipse se habet ut Papa, ut caput Ecclesiae. Quando autem ipse nollet se habere ut caput eius, neque Ecclesia in ipso, neque ipse in Ecclesia esset.

VU. In responsione ad secundum adverte diligenter quod recusare praeceptum vel iudicium Papae contingit tripliciter: primo, ex pane rei iudicatus seu praeceptae; secundo, ex parte personae iudicantis; tertio, ex parte officii ipsius iudicis. Si quis enim, etiam pertinaciter, contemnat sententiam Papae, quin scilicet non vult exequi quae mandavit, puta abstinere a tali bello, restituere talem statum, etc.; licet gravissime erret, non tamen est ex hoc schismaticus. Contingit namque, et saepe, nolle exequi praecepta superioris, retenta tamen recognitione ipsius in superiorem.

Si quis vero personam Papae suspectam rationabiliter habet, et propterea non solum praesentiam eius, sed etiam immediatum iudicium recusat, paratus ad non-suspectos iudices ab eodem suscipiendos; nec schismatis nec alterius vitii crimen incurrit. Naturale namque est evitare nociva et cavere u periculis: potestque persona Papae tyrannice gubernare; et tanto facilius quanto potentior est et neminem in terris timet ultorem.

Cum quis autem Papae praeceptum vel iudicium ex parte sui officii recusat, non recognoscens cum ut superiorem. quamvis hoc credat; tunc proprie schismaticus est. Et iuxta hunc sensum intelligenda sunt verba litterae huius et similium. Inobedientia enim, quantumcumque pertinax, non constituit schisma nisi sit rebellio ad officium Papae vel Ecclesiae, ita ut renuat illi subesse, illum recognoscere ut superiorem, etc.

Vili. In reliquis eiusdem quaestionis articulis nihil scribendum occurrit nisi quod in tertio articulo notetur distinctio potestatis ordinis et iurisdictionis quoad originem et permanentium: quod illa per consecrationem, haec per simplicem hominis iniunctionem fit; et ideo illa indelebilis est, ista autem a voluntate hominis pendet.

In quarto autem’ advertatur quod, sicut petens mutuum ab usurario propter suam necessitatem non peccat, quia petit opus bonum a potente illud bene exhibere si vult; ita petens in necessitatis articulo baptismum a schismatico excusatur. Petit namque bonum a potente illud bene exhibere si vult.

* Sum.

*\$.Th.1«etxxiu

*Qa. SCtl.Ull, Cora meat. et@, XII.

* 1. r<p. ad u

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SCHISMA SIT GRAVIUS PECCATUM QUAM INFIDELITAS

IV *Sent*», dirt. xm, qu. n, art. 3, od 4; *De AA*ifo, qu. 11, art. to, ad 4.

SD secundum sic PROCEDITUR. Videtur quod l schisma gravius peccatum sit quum infidelitas. Maius enim peccatum graviori poena punitur: secundum illud *Deui*,
* Vm. xxv *: *Pro mensura peccati erit cl plagarum modus*. Sed peccatum schismatis gravius invenitur punitum quam etiam peccatum infidelitatis
• vm. >7,3». sive idololatriae. Legitur enim *Exod.* xxxii * quod propter idololatriam sunt aliqui humana manu gladio interfecti: de peccato autem schismatis legitur *Num.* *vi *Si noram rem Jecerit Dominus* '. Decem etiam tribus, quae vitio schismatis a regno David recesserunt, sunt gravissime
* punitae, ut habetur IV *Reg.* xvn * Ergo peccatum schismatis est gravius peccato infidelitatis.
2. Praeterea , *bonum multitudinis est maius ct divinius quam bonum unius*; ut patet per Philosophum. in I *Ethic.* * Sed schisma est contra bonum multitudinis, idest contra ecclesiasticam unitatem: infidelitas autem est contra bonum particulare unius, quod est fides unius hominis singularis. Ergo videtur quod schisma sit gravius peccatum quam infidelitas.
3. Praeterea, maiori malo maius bonum opponitur; ut patet per Philosophum, in VIII *Ethic.* Sed schisma opponitur caritati, quae est maior virtus quam fides, cui opponitur infidelitas, ut ex praemissis * patet. Ergo schisma est gravius peccatum quam infidelitas.
Sed contra, quod se habet ex additione ad alterum potius. est vel in bono vel in malo. Sed haeresis se habet per additionem ad schisma: addit enim perversum dogma, ut patet ex uuctoritate Hieronymi supra * inducta. Ergo schisma est minus peccatum quam infidelitas.
Respondeo dicendum quod gravitas peccati dupliciter potest considerari: uno modo, secundum suam speciem; alio modo, secundum circumstantias. Et quia circumstantiae particulares sunt et ? infinitis modis variari possunt, cum quaeritur in communi de duobus peccatis quod sit gravius, intelligenda est quaestio de gravitate quae attenditur secundum genus peccati. Genus autem seu species peccati attenditur ex obiecto; sicut ex supredictis * patet. Et ideo illud peccatum quod maiori bono contradatur est ex suo genere gravius: sicut peccatum in Deum quam peccatum in proximum. Manifestum est autem quod in-

fidelitas est peccatum contra ipsum Deum, secundum quod in se est veritas prima, cui fides innitur. Schisma autem est contra ecclesiasticam unitatem, quae est quoddam bonum participatum, ct minus quam sit ipse Deus. Unde manifestum est quod peccatum infidelitatis ex suo genere est gravius quam peccatum schismatis: licet possit contingere quod aliquis schismaticus gravius peccet quam quidam infidelis, vel propter maiorem contemptum, vel propter maius periculum quod inducit, vel propter aliquid huiusmodi.

Ad primum ergo dicendum quod populo illi manifestum erat iam per legem susceptam quod erat unus Deus cl quod non erant alii dii colendi: ct hoc erat apud cos per multiplicia signa confirmatum. Et ideo non oportebat quod peccantes contra hanc fidem per idololatriam punirentur inusitata τ aliqua ct insolita poena, sed solum communi. Sed non erat sic notum apud cos quod Moyses deberet esse semper eorum princeps. Et ideo rebellantes eius principatui oportebat miraculose et insueta * poena puniri.

Vel potest dici quod peccatum schismatis quandoque gravius est punitum in populo illo quia erat ud seditiones' et schismata promptus: dicitur enim I *Esdr.* iv ♦ *Civitas illa a diebus antiquis adversus regem: rebellat, et seditiones et praelia concitantur in ea*. Poena autem maior quandoque infligitur pro peccato magis consueto, ut supra * habitum est: nam poenae sunt medicinae quaedam ad arcendum homines a peccato; unde ubi est maior pronitas ad peccandum, debet severior poena adhiberi. – Decem autem tribus non solum fuerunt punitae pro peccato schismatis, sed etiam pro peccato idololatriae, ut ibidem dicitur.

Ad secundum dicendum quod sicut bonum multitudinis est maius quam bonum unius qui est de multitudine, ita est minus † quam bonum extrinsecum ad quod multitudo ordinatur: sicut bonum ordinis exercitus est minus quam bonum ducis *. Et similiter bonum ecclesiasticae unitatis, cui opponitur schisma, est minus quam bonum veritatis divinae, cui opponitur infidelitas.

Ad tertium dicendum quod caritas habet duo obiecta: unum principale, scilicet bonitatem divinam; et aliud secundarium, scilicet bonum proximi. Schisma autem et alia peccata quae fiunt in proximum opponuntur caritati quantum ad secundarium bonum, quod est minus quam obiectum fidei, quod est ipse Deus. Et ideo ista peccata

a) *Dominum*. – *Deum* addunt Pa.
& sunt it. – sunt in A, om. I. sunt infinitas ita et Pa.
y) *inusitata*. – *mutata* ABEHLpCKx. *miraculasa* DtCK; pro *et insolita*, sola PABCD FHKLp x ct a, *intohta* G, om. E; *vel sic: inusitata aliqua et insolita poena* margo D; *miraculose aliqua insolita poena* super nu. it.

†) *insueta*. – *inconsueta* PDGla.
1) *seditiones*. – *seductiones* DEFHpACK ct a.
U *adversus regem*. – *adversus reges* GsCK, *adrenum regts* P.
M *ita est minus*. – *ita est minus bonum intrinsecum tgiins multitudinis* Gain, *Ha etiam Svwiim multitudinis ad quod mr iu ordinatur est minus* Pa.

sunt minora quam infidelitas. Sed odium Dei, quod opponitur caritati quantum ad principale obiectum, non est minus. – Tamen inter peccata

quae sunt in proximum, peccatum schismatis videtur esse maximum : quia est contra spirituale bonum multitudinis.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SCHISMATICI HABEANT ALIQUAM POTESTATEM

Part. III, qu. Ixiv, art. 9, ad 2; IV' *Sent.*, dut. xxv, qu. 1, an. 2; *Quodl.* XII, qu. xi, art. 1.

TERTIUM SIC proceditur. Videtur quod schismatici habeant aliquam potestatem. Dicit enim Augustinus, in libro *contra Donatist.* * *Sicut redeuntes ad Ecclesiam qui priusquam recederent baptizati sunt non rebaptizantur, ita redeuntes qui priusquam recederent ordinati sunt non utique rursus ordinantur.* Sed ordo est potestas quaedam. Ergo schismatici habent aliquam potestatem, quia retinent ordinem.

2. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de Unie. Bapt.* * *Potest sacramentum tradere separatus, sicut potest habere separatus.* Sed potestas tradendi sacramenta 3 est maxima potestas. Ergo schismatici, qui sunt ab Ecclesia separati, habent potestatem spiritualem.

3. Praeterea, Urbanus Papa dicit " quod *ab episcopis quondam catholice ordinatis sed in schismate a Romana Ecclesia separatis qui consecrati sunt, eos, cum ad Ecclesiae unitatem redierint, serratis propriis ordinibus, misericorditer suscipi iubemus, si eos vita et scientia P commendat.* Sed hoc non esset nisi spiritualis potestas apud schismaticos remaneret. Ergo schismatici habent spiritualem potestatem.

Sed contra est quod Cyprianus dicit in quadam epistola * et habetur VII, qu. i, can. *Novatianus: Qui nec unitatem, inquit, spiritus ncc conventionis pacem observat, et se ab Ecclesiae vinculo atque a sacerdotum collegio separat, nec episcopi potestatem habere potest nec honorem.*

Respondeo dicendum quod duplex est spiritualis potestas: una quidem sacramentalis; alia iurisdictionalis *

Sacramentalis quidem potestas est quae per aliquam consecrationem confertur. Omnes autem consecrationes Ecclesiae sunt immobiles, manente re quae consecratur: sicut patet etiam in rebus inanimatis, nam altare semel consecratum non consecratur iterum nisi fuerit dissipatum. Et ideo talis potestas secundum suam essentiam remanet in homine qui per consecrationem eam est adeptus quandiu vivit, sive in schisma sive in haeresim labatur: quod patet ex hoc quod rediens ad Ecclesiam non iterum consecratur. Sed quia potestas inferior non debet exire in actum nisi secundum quod movetur a potestate superiori, ut etiam in rebus naturalibus patet; inde est quod tales usum potestatis amittunt, ita scilicet quod non liceat eis sua potestate uti. Si tamen usi fuerint, eorum potestas effectum habet in sacramentalibus: quia in his homo non operatur nisi sicut instrumentum Dei; unde effectus sacramentales non excluduntur propter culpam quamcumque conferentis sacramentum. – Potestas autem iurisdictionalis est quae ex simplici iniunctione hominis confertur. Et talis potestas non immobiliter adhaeret. Unde in schismaticis et haereticis non manet. Unde non possunt nec absolvere nec excommunicare nec indulgentias facere, aut aliquid huiusmodi: quod si fecerint, nihil est actum.

Cum ergo dicitur tales non habere potestatem spiritualem, intelligendum est vel de potestate secunda: vel, si referatur ad primam potestatem, non est referendum ad ipsam essentiam potestatis, sed ad legitimum usum eius.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

a) sacramenta. – sacramentum P.

,1) scientia. – conscientia Plu.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM SIT CONVENIENS POENA SCHISMATICORUM UT EXCOMMUNICENTUR

SECUNDUM QUARTUM SIC proceditur. Videtur quod poena schismaticorum non sit conveniens ut excommunicentur. Excommunicatio enim maxime separat hominem a communione sacramentorum. Sed Augustinus dicit, in libro *contra Donatist.* ♦ quod baptisma potest recipi a schismatico. Ergo videtur quod excommunicatio non est conveniens poena schismatis 3.

2. Praeterea, ad fideles Christi pertinet ut eos

qui sunt dispersi reducant: unde contra quosdam dicitur Ezech. xxxiv *Quod abiectum est non reduxistis, quod perierat non quaesistis.* Sed schismatici convenientius reducuntur per aliquos qui eis communicent. Ergo videtur quod non sint excommunicandi.

3. Praeterea, pro eodem peccato non infligitur duplex poena: secundum illud Nahum i * *Non indicabit Deus bis in idipsum.* Sed pro peccato schismatis aliqui poena temporali puniuntur: ut

a) schismatis. – schismaticis PKxj.

•Can. 1111 § 1

habetur XX111, qu. v,* ubi dicitur: *Divinae et mundanae leges statuerunt ut ab Ecclesiae unitate divisi, et eius pacem perturbantes, a saecularibus potestatibus comprimantur.* Non ergo sunt puniendi per excommunicationem.

• Ver. 1. 1A

Sed contra est quod Num. xvt* dicitur: *Recedite a tabernaculis hominum impiorum,* qui scilicet schisma fecerant P, *et nolite tangere quae ad eos pertinent ne involvami in peccatis eorum.*

• Ver. 1. 1A

Respondeo dicendum quod per quae peccat quis, per ea debet puniri, ut dicitur Sap. xi ♦ Schismaticus autem, ut ex dictis* patet, in duobus peccat. In uno quidem, quia separat se a communione membrorum Ecclesiae. Et quantum ad hoc conveniens poena schismaticorum est ut excommunicentur. In alio vero, quia subdi recusant capiti Ecclesiae. Et ideo, quia coerceri nolunt per spiritualem potestatem Ecclesiae, iustum est ut potestate temporali coerceantur.

• An. 1.

Ad primum ergo dicendum quod baptismum a

schismaticis recipere non licet nisi in articulo necessitatis: quia melius est de hac vita cum signo Christi exire, a quocumque detur, etiam si sit Iudaeus vel paganus, quam sine hoc signo, quod per baptismum confertur.

Ad secundum dicendum quod per excommunicationem non interdicitur illa communicatio per quam aliquis salubribus monitis divisos reducit ad Ecclesiae unitatem. Tamen et ipsa separatio quodammodo eos reducit,* dum, de sua separatione confusi, quandoque ad poenitentiam adducuntur.

Ad tertium dicendum quod poenae praesentis vitae sunt medicinales; et ideo quando una poena non sufficit ad coercendum hominem, superadditur altera: sicut et medici diversas medicinas corporales apponunt quando una non est efficax. Et ita Ecclesia, quando aliqui per excommunicationem non sufficienter reprimuntur, adhibet coercionem brachii saecularis. Sed si una poena sit sufficiens, non debet alia adhiberi.

* Vide C. 1. de motu M. Ca. 1. de po. M. art. 1. naa. vii.

fecerant. — fecerunt PDxn.
7) Tamen ft... reducit. — Cum etiam... reducit cd. d. Cum etiam...

reducatur P; ad Eccl. t. 1. U. — reducit om. G. — Pro a. 1. xix. xxtur, admittuntur A, reducuntur PDiK et KI.

QUAESTIO QUADRAGESIMA
DE BELLO

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Ct. qā. xun.
ImroJ.

Deinde considerandum est de bello ♦

Et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo: utrum aliquod bellum sit licitum.

Secundo: utrum clericis sit licitum bellare.

Tertio: utrum liceat bellantibus uti insidiis.

Quarto: utrum liceat in diebus festis “ bellare.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM BELLARE SEMPER SIT PECCATUM

• Vm. p.

primum sic proceditur. Videtur quod bellare semper sit peccatum. Poena enim non infligitur nisi pro peccato. Sed

s a Domino indicitur poena:

secundum illud Matth. xxvi * *Omnis qui acceperit gladium gladio peribit.* Ergo omne bellum est illicitum.

• Vera,

• ven- io.

2. Praeterea, quidquid contrariatur divino praecepto est peccatum. Sed bellare contrariatur divino praecepto: dicitur enim Matth. v * *Ego dico vobis non resistere malo;* et Rom. xn * dicitur: *Non vos defendentes, carissimi: sed date locum irae.* Ergo bellare semper est peccatum.

β

3. Praeterea, nihil contrariatur actui virtutis nisi peccatum. Sed bellum > contrariatur paci. Ergo bellum semper est peccatum.

r

4. Praeterea, omne exercitium ad rem licitam licitum est: sicut palet in exercitiis scientiarum. Sed exercitia bellorum, quae fiunt τ in torneamentis, prohibentur ab Ecclesia: quia morientes in huiusmodi tyrocinns ecclesiastica sepultura privantur *. Ergo bellum videtur esse simpliciter e peccatum.

4

ILPvCXjjXw!»r

S2 98£

8u xxin. q>.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in sermone *de Puero Centurionis* * *Si Christiana displicui omnino bella culparet, hoc potius consilium petentibus in Euangelio daretur, ut abicerent arma, seque militiae omnino subtraherent. Dictum est autem eis: « Neminem conculatiis; estote contenti stipendiis vestris ».* Quibus proprium stipendium sufficere praecepit, militare non prohibuit.

Respondeo dicendum quod ad hoc quod aliquod bellum sit iustum, tria requiruntur. Primo quidem, auctoritas principis, cuius mandato bellum est gerendum. Non enim pertinet ad personam privatam bellum movere: quia potest ius suum in iudicio superioris sequi. Similiter * etiam quia convocare multitudinem, quod in bellis oportet fieri, non pertinet ad privatam personam. Cum autem cura reipublicae commissa sit principibus,

•

ad cos pertinet rem publicam civitatis vel regni seu provinciae sibi subditae lucri. Et sicut licite defendunt eam materiali gladio contra interiores quidem perturbatores, dum malefactores puniunt, secundum illud Apostoli, *ad Rom.* xni ♦ *Non sine causa gladium portat: minister enim Dei est, vindex in iram ei qui male agit;* ita etiam gladio bellico ad cos perlinet reipublicam tueri ab exterioribus hostibus. Unde et principibus dicitur in Psalm. : *Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.* Unde Augustinus dicit, *contra Faust.* N: *Ordo naturalis, mortalium paci accom-* modalus, hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.

Secundo, requiritur causa iusta: ut scilicet illi qui impugnantur propter aliquam culpam impugnationem mercantur. Unde Augustinus dicit, in libro *Quaest.* *Iusta bella solent definiri quae ulciscuntur iniurias: si gens vel civitas plectenda est quae vel vindicare neglexerit quod a suis improbe factum est, vel reddere quod per iniuriam ablatum est.*

Tertio, requiritur ut sit intentio bellantium recta: quae scilicet intenditur vel ut bonum promoveatur, vel ut malum vitetur. Unde Augustinus in libro *de Verbis Dom.* * *Apud veros Dei cultores diam illa bella pacata sunt ° quae non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coerceantur et boni sublevantur.* Potest autem contingere quod etiam si sit legitima auctoritas indicens bellum et causa iusta, nihilominus propter pravam intentionem bellum reddatur illicitum. Dicit enim Augustinus, in libro *contra Faust* *Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus * et implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et si quae sunt similia, haec sunt quae in bellis iure culpantur.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in 11 lib. *contra Manich.* x ♦ *ille accipit gladium qui, nulla superiori aut legitima potestate aut lubente vel concedente, in sanguinem*

· ρ· .ιλ «μ β».

·ιΛ.χχii,ap.

1

1

1

,s**

V

t

n

L t

»

»

* Coatra λ FjmC.
Xll.

a) /estis. – /estivit PDHKLpC c: a.

fi) bellum. – bellare Pa.

γ) Jiunt. – sunt P.

o) simpliciter. – timiliter II.

:) Similiter. – Simul ABDFGILx. – quia om. P.

ζ) qua. – qua ADCDEFGHLpKn et a.

rt) Au^uitinuj. – dicit addunt GKk.

o) illa bella pacata sunt. – ipni (illi BDGHLpK, illa K) bella patratati sunt codices, illa bella peracta sunt n, illa bella peccata non sunt P; abrasa pK.

i) quad etiam. – etiam BEGHKL pC, om. Dn, ut Pa.

x) implacatus. – impacatus aliquae editione».

λ) m 11 lib. contra Sfanich. – Om. P.

alicuius armatur. Qui vero ex auctoritate principis vel iudicis, si sit persona privata; vel ex zelo iustitiae, quasi ex auctoritate Dei, si sit persona publica, gladio utitur, non ipse accipit gladium, sed ab alio sibi commissio utitur. Inde ei poena non debetur. – Nec tamen illi etiam qui cum peccato gladio utuntur semper gladio occiduntur. Sed ipso suo gladio semper pereunt: quia pro peccato gladii aeternaliter puniuntur, nisi poeniteant.

An secundum dicendum quod huiusmodi praecepta, sicut Augustinus dicit, in libro *de Serin. Dom. in Afonie* semper sunt servanda in praeparatione animi: ut scilicet semper homo sit paratus non resistere vel non se defendere si opus fuerit \ Sed quandoque est aliter agendum propter commune bonum, et etiam illorum cum quibus pugnatur. Unde Augustinus dicit, in epist. *ad Afarcellinum* *Agenda sunt multa etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectendis. Nam cui licentia iniquitatis eripitur utiliter vincitur: quo-*

mu) *iffo.* – *tpii* %
v *fuerit.* – eon *furni* P.
ξ *ct.* – *vel Pa.*

In articulo primo quaestionis quadragesimae, circa primam conditionem belli iusti, dubium occurrit, an appellatione principia in hoc loco intelligantur soli illi principe» qui non habent superiorem. Et ridetur quod sic. Quia habentes superiorem possunt recurrere nd superiorem ct prosequi ius suum coram eo: sicut dc privatis personis in littera dicitur propter hanc rationem.

Et confirmatur. Quin aliter contemneretur auctoritas superioris. Si enim cuilibet principi liceret movere bellum contra alterum, iam licitum esset unicuique principi ius cibi ipsi dicere contra alterum principem: et sic superioris auctoritas contempta postponeretur.

In oppositum autem est quia princeps in littera sumitur ut distinguitur contra privatam personam, ut patet in littera. Constat nutem quod non omnis taliter princeps caret superiore.

Praeterea, in littera dicitur quod ad cos spectat gladium movere bellicum contra extraneos ad quos spectat gladio materiali uti contra intrnneos. Sed contra intrancos non requiritur princeps carens superiori. Ergo ncc ad movendum bellum.

II. Ad evidentiam auctoritatis requisitae ad bellum, sciendum est quod non est quaestio dc bello defensive, quando scilicet aliquis bellum facit defendendo se ab indicto sibi bello: hoc enim a naturae iure quilibet populus habet. Sed quaestio est dc indictione belli: quae scilicet auctoritas ad hoc exigatur. Et licet varia in hoc videatur opinio, si tamen recte discernamus, una est sententia.

Cum enim bellum sit reipublicae invasio, ct hoc active (quia legitima quantum est cx parte auctoritatis bella n rpublica sunt), tanta differentia est inter auctoritatem movendi gladium bellicum ct gladium privatum, quanta differentia est inter rem publicam ct privatam in defensionis ct vindictae iure. Ad privatam namque personam spectat nisi *vim vi repellere cum moderamine inculpatae tutelae* . . Extra moderamen nutem inculpatae tutelae est ut quis privatus se vel alios ulciscatur: propter quod non licet privato occidere occisorem sui patris. Respublica autem ct suorum membrorum ct sui sic curam habet ut non solum possit moderate vim vi repellere, sed etiam vindicare iniurias sui vel suorum» non solum contra sibi subditos, sed extraneos. Et dc subditis quidem patet: quoniam pu-

*niam nihil est infelicius felicitate * peccantium. qua poenalis nutritur impunitas, et mala voluntas, vehit hostis interior, roboratur.*

Ad tertium dicendum quod etiam illi qui iusta bella gerunt pacem intendunt. Et ita paci non contradantur nisi malae, quam Dominus *non venit mittere in terram*, ut dicitur Matth. x * Unde m- Augustinus dicit, *ad Bonifacium* * *Non quaeritur pax ut bellum exerceatur: sed bellum geritur ut pax acquiratur. Esto ergo bellando pacificus, ut eos quos expugnas ad pacis utilitatem vincendo perducas.*

An quartum dicendum quod exercitia hominum ad res bellicas non sunt universaliter prohibita: sed inordinata exercitia et periculosa, ex quibus occisiones ct depraedationes proveniunt. Apud antiquos autem exercitationes ad bella sine huiusmodi periculis erant: et ideo vocabantur *meditationes armorum*, vel *bella sine sanguine*, ut per Hieronymum patet, in quadam epistola.

iwk'i/u. – *Muùeit* G»F, ipat. nc. Γ, sbriss px.
x; *frhcil*Atc. ~ *inftU*citoll iA
billies. – »F<ds>tl*i*A addunt Px

sp.

cap.

•Op, SitnUtea-
th. De li>vi(
Vni. tel Cstual.

Ikniamm de viris Gabaa. *hidic.* xx .); ct si fecerit ithfitiam, p - j:

bellum: hoc tatnen non propterca est ut habeatur nuctoritus indicendi bellum (quoniam nec ille hostium superior hanc dat, nec hac petitur); sed ut actus activorum fiant in patiente disposito; passum enim dispositum ad hoc ut contra ipsum bellum fiat, est nolens satisfacere; ii enim satisfacere vellet, iustum bellum non moveretur. – Nec u superiori utriusque. Tum quia hoc est per accidens. Tum quia ex neutra parte ostensum est opus esse auctoritate.

Cum igitur dicitur quod ad indicendum iustum bellum requiritur auctoritas principis, intelligendum est vel de republicis perfectu; vel perfecte gerente vices reipublicae, ut sunt reges vel alii similes principatu Unde et rationes utriusque partis * solvendae sunt.

III. Ad primam igitur de principibus carentibus superiore dicitur quod inter privatum et publicam personam hac est differentia, quod privatus habet proprium superiorem, cum sit pars alicuius reipublicae (homo enim est animal politicum), ad quem superiorem potest recurrere pro ultione inimicorum suorum sive intus sive extra: et propterea ex sua natura non habet auctoritatem vindictivam. Ipsa autem respublica, seu princeps, ex suae naturae perfectione, ut ostensum est * habet auctoritatem indicativam: et ideo non oportet quod recurrat ad superiorem pro tali auctoritate. Et ratio litterae Optime habet locum in privata persona et non in publica: quia illa est pars, hac totum, ut dictum est.

Ad confirmationem dicitur quod principes sum in duplici differentia. Quidam enim sunt simpliciter capita et domini, perfecte gerentes vices reipublicae; quidam vero sunt secundum quid capita et domini, imperfecte reipublicae vices gerentes. Primi habent luctoritatem vindictivam intus et extra: secundi autem habent tantum quantum eis tribulum est. In hoc secundo ordine sunt comites, marchiones et duces, qui sunt partes unius regni. Rex siquidem est caput et dominus non solum regni, sed cuiuslibet reipublicae ipsius: dicti autem domini sunt cupita et domini secundum quid. In cuius signum, omnes respublicae unius regni communicant in uno tribunali regio; et omnes stipendia regia solvunt. Sunt etiam in hoc eodem ordine communitates omnes quae subsunt alteri tanquam regi: quales videntur esse omnes quae subsunt Romanae Ecclesiae. In primo autem ordine sunt communiter reges omnes, et communitates simpliciter liberae. Et de his quidem communitatibus planum est: quia quaelibet est perfecta respublica. De regibus quoque eadem ratione patet: quia scilicet regnum perfectam rempublicam significat, et rex vices illius perfecte gerit; licet alicubi statuta sint tamen ut reges tere solo nomine sint reges; et nos de rege qui est simpliciter dominus loquimur. – Ex hac autem assignata differentia inter principes patet quod illi domini qui ob imperfectionem domini habent superiorem, non possunt indicare bellum absque sui superioris auctoritate. Facerent siquidem ei iniurium, usurpantes sibi superiorum auctoritatem, prae se ferentes capita simpliciter et dominos simpliciter reipublicae, cum non sint. Illi nutem domini qui perfecte capita et domini sunt, licet habeant superiorem, puta Imperatorem, nullam faciunt ei iniurium bellum propria auctoritate indicendo, quia utuntur iure suo: sunt enim sub eo sicut una perfecta causa universalis sub alia universaliori, et non sicut imperfecta sub perfecta, sicut illi de secundo ordine; vel potius sunt sub eo secundum

quid, et non simpliciter. – Et hoc videtur verius ex praescripta consuetudine. Unitas enim Imperatoris et illius dominium, de iure positivo cum sit: – quia nec naturalis ratio nec auctoritas sacrae Scripturae cogit omnes quartas terrae, nec omnes nationes unius quartae, ad electionem unius principis temporalis, ut patet: et constat ex electione pendere naturaliter principatum temporalem alicuius, nisi sit tyrannicus: – cum, inquam, de iure positivo sit. potest per consuetudinem abrogari et tolli. Propter quod principes et communitates quae consueverunt consuetudine antiquissima uti auctoritate indictiva belli, possunt licite illa uti: si tamen bona fide in pacifica possessione fuerunt et sunt. Quod dico propter usurpantes sibi hoc ex magnitudine potentiae, et rebelles suis dominis, [qui] non poterunt nec possunt coerceri.

IV. Ad rationes autem pro omnibus principibus, dicitur. Et ad primum, quod verum est quod littera accipit principem ut personam publicam, sic enim distinguitur contra privatam: sed non accipit personam publicam imperfecte, sed perfecte. Et ideo non extenditur littera nisi ad principes perfecte.

Ad secundam vero dicitur quod contra interiores et exteriores spectet ad eosdem ex natura officii. Ad multos tamen spectui ex commissione uti gladio contra internas quibus non conceditur indicare bellum contra externos: uti putei in rectoribus, civitatibus et multis dominis qui in dominio suo indicant in causa sanguinis. Facilius enim conceditur hoc non perfecte principibus quam auctoritas contra externos. Littera ergo loquitur de his qui ex propria hoc possunt auctoritate: quales non sunt omnes domini, sed tantum perfecte domini.

V. In eodem principio, circa iustitiam causae belli, advertit quod, quin amici ac socii unum censentur, ideo iusta causa indicendi bellum est pro ultione sociorum. Nec minus potest socios et extraneos ad bellum gerendum principes invitare quum ad exercendum iustitiam incus ministros extraneos conducere.

In eodem articulo, circa rectitudinem intentionis, scito quod, quemadmodum carnifices iudicum, si ex odio vel feritate occidunt damnatos iuste peccant quidem mortaliter. sed non tenentur ad restitutionem laesis ex mone, nec vestium occisorum; ita milites bellum iustum exercentes et concessa auferentes, quamvis pessimo animo feriam, peccant, sed non tenentur restituere.

In responsione ad primum, scito quod iam solutum est dubium quod apud multos videtur esse, quomodo respublica non accipit gladium quando bellum indicit. Iam enim monstratum est quod concessa est ei a iure naturalis rationis auctoritas vindictive suorum uni contra intrancos quam extraneos perturbatores.

In responsione ad quartum, scito quod exercitia bellica periculosa in hoc discernuntur a non periculosis, quod in illis ut in pluribus laesiones notabiles exeniunt; in istis autem vel raro vel nunquam. Moralia enim iudicantur secundum id quod in pluribus invenitur. Propterea oportet prudenter arbitrari, circumspecta natura exercitii, quae sint illicita exercitia in particulari. Gladiatoriae enim exercitia artis procul dubio licita sunt, cum enses ipsi absque acumine sint, hinc similiter hastiludum illa quae cum lanceis proportionaliter dispositis ut de ensibus diximus fiunt, eadem ratione.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CLERICIS ET EPISCOPIS SIT LICITUM PUGNARE

secundum sic proceditur. Videtur quod clericis et episcopis liceat pugnare. Bella enim intantum sunt licita et iusta, sicut dictum est si in quantum tuentur pauperes et totam rempublicam ab hostium iniuriis. Sed hoc maxime videtur ad praelatos pertinere:

dicit enim Gregorius, in quadam homilia * Itaque super oves venit, cum quilibet iniustus et raptor fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor videbatur esse et non erat, relinquit oves et fugit: quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere eius iniustitiae non prae-

* Nm. ».

x>m. pfbfc.a.

* An. praeccl.

• Hd.Ti M' ”

sumit. Ergo praelatis et clericis licitum est pugnare.

Praeterea, XXIII qu. vii ♦ Leo Papa ** scribit: *Cum saepe adversa a Saracenorum partibus pervenerint a nuntia, quidam in Romanorum portum Saracenos clam furtiveque venturos esse dicebant. Pro quo nostrum congregari praecipimus populum, maritimumque ad littus descendere decrevimus.* Ergo episcopis licet ad bella procedere.

3. Praeterea, eiusdem rationis esse videtur quod homo aliquid faciat, et quod facienti consentiat: secundum illud Rom. i ♦ *Non solum digni sunt morte qui faciunt, sed et qui consentiunt facientibus.* Maxime autem consentit qui ad aliquid faciendum alios inducit. Licitum autem est episcopis et clericis inducere alios ad bellandum: dicitur enim XXIII, qu. vii ♦ *quod hortatu et precibus Adriani Romanae urbis Episcopi. Carblus bellum contra Longobardos suscepit.* Ergo etiam cis licet pugnare.

q. Praeterea, illud quod est secundum se honestum et meritorium non est illicitum praelatis et clericis. Sed bellare est quandoque et honestum et meritorium: dicitur enim XXIII, qu. vii ♦ *quod si aliquis pro veritate fidei et salvatione patriae ac defensione Christianorum mortuus fuerit, a Deo caeleste praemium consequetur.* Ergo licitum est episcopis et clericis bellare.

Sed contra est quod Petro, in persona episcoporum et clericorum, dicitur Matth. xvi ♦ *Converte gladium tuum in vaginam.* Non ergo licet eis pugnare.

Respondeo dicendum quod ad bonum societatis humanae plura sunt necessaria. Diversa autem a diversis melius et expeditius aguntur quam ab uno; ut patet per Philosophum, in sua *Politica* ♦ Et quaedam negotia sunt adeo sibi repugnantia ut convenienter simul exerceri non possint. Et ideo illis qui maioribus deputantur prohibentur minora: sicut secundum leges humanas militibus, qui deputantur ad exercitia bellica, negotiationes interdiciuntur ♦ Bellica autem exercitia maxime repugnant illis officiis quibus episcopi et clerici deputantur, propter duo. Primo quidem, generali ratione: quia bellica exercitia maximas inquietudines habent; unde multum impediunt animum a contemplatione divinorum et laude Dei et oratione pro populo, quae ad officium pertinent clericorum. Et ideo sicut negotiationes, propter hoc quod nimis implicant animum, interdiciuntur clericis ♦ ita et bellica exercitia **: secundum illud II ad Timotheum, n. ii ♦ *Nemo militans Deo implicat se saecularibus negotiis.*

Secundo, propter specialem rationem. Nam omnes clericorum ordines ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub Sacramento repraesentatur passio Christi ♦ secundum illud I ad Cor. xi ♦ *Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Et ideo non competit eis occidere vel effundere sanguinem: sed magis esse paratos ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, ut imitentur opere quod gerunt ministerio. Et propter hoc est institutum ut effundentes sanguinem, etiam sine peccato, sint irregulares. Nulli autem qui est deputatus ad aliquod officium licet id per quod suo officio incongnis reddatur. Unde clericis omnino non licet bella gerere, quae ordinantur ad sanguinis effusionem.

Au primum ergo dicendum quod praelati debent resistere non solum lupis qui spirituuliler interficiunt gregem, sed etiam raptoribus et tyrannis qui corporaliter vexant; non autem materialibus armis in propria persona utendo, sed spiritualibus: secundum illud Apostoli. II ad Cor. x ♦ *Ἀτῆα militiae nostrae non sunt carnalia, sed spiritualia* Quae quidem sunt salubres admonitiones, devotae orationes, contra pertinaces excommunicationis sententia.

Ad secundum dicendum quod praelati et clerici, ex auctoritate superioris, possunt intéréssé bellis, non quidem ut ipsi propria manu pugnent, sed ut iuste pugnantibus spiritualiter subveniant suis exhortationibus et absolutionibus et aliis huiusmodi spiritualibus subventionibus. Sicut et in veteri lege mandabatur, *los. vi* ♦ *quod sacerdotes sacris tubis in bellis clangent.* Et ad hoc primo fuit concessum quod episcopi vel clerici ad bella procederent. Quod autem aliqui propria manu pugnent, abusio est.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra: habetum est. omnis potentia vel ars vel virtus ad quam pertinet finis habet disponere de his quae sunt ad finem. Bella alitem carnalia in populo fidei sunt referenda, sicut ad finem, ad bonum spirituale divinum, cui clerici deputantur. Et ideo ad clericos pertinet disponere et inducere alios ad bellandum bella iusta. Non enim interdicitur eis bellare quia peccatum sit: sed quia tale exercitium eorum personae non congruit.

Ad quartum dicendum quod, licet exercere bella iusta sit meritorium, tamen illicitum redditur clericis propter hoc quod sunt ad opera magis meritoria deputati. Sicut matrimonialis actus potest esse meritorius, et tamen virginitatem voventibus damnabilis redditur, propter obligationem eorum ad maius bonum.

⁊cri-cwermL – prrmtMUf D, provrniunt I, pervenerunt II. pro-
veniant P.t; prn Romanorum, Romanum P.

p) ipirUualia. ~ potentia Iko P.
γ) tubix. – bnccinu P.

Commentaria Cardinalis Cafetani

x articulo secundo, circa calceni corporis articuli, dubium occurrit, an liceat clericis in articulo necessitatis pugnare manu propria in bello.
Ad hoc dicitur quod articulus necessitatis dupliciter con-

tingere potest in bello: primo scilicet. defensive, ut scilicet, nisi clerici aliqui pugnent, civitas vel exercitus evertitur ab hoste; secundo, ratione victoriae, quia scilicet, ni» cle-
rici aliqui pugnent, non haberetur victoria tunc parta. In

⁊o

⁊ v n n

⁊ c<n u

ElrZ Q" ♦

In... c<p. kvlu,
ren. i».

⁊ Ut» L. ceje». i.
A.J.-S T⁊: ICIT-t-

⁊CoX XII. x m»
W/-
ItlJri, IJ). - Ci.
o u y ii .Nr-
ttaI.

⁊C... XXI.qu.
IU.
⁊Out. XXIII
qu. rui. p<f ple-
fe cart.
⁊ Ven. 4.

primo casu dcrici non peccant pugnando manu propria. Quia lex positha qua clerici arcentur nc pugnent manu propria, venit ad casum in quo, si legislator adesset, dispensaret. Cum enim tinis fegi sit commune bonum; ct legis spiritualis bonum spirituale; ct bonum commune temporale ct spirituale, quod iusto bello defeniivo servatur, praestet bono particulari alicuius quo habilis est ad altaris ministerium consequens est ut licite clericus sciens bene dirigere bombardas, aliis ad hoc non existentibus, \cl alio simili casu, manu proprio salset patriam vel exercitum sine tali auxilio pereuntem. Nec solum videtur quod hoc possit clericus, sed etiam quod ad hoc tenentur in tali articulo, propter eundem rationem:: praesertim si cum infidelibus agitur. - Nec obstat quod fiant el remaneant irregulares. Quia irregularitas sine peccato, ct cum merito aeternae vitae, incurri potest. Propter quod, sicut Inieus ad hoc tenetur, sic ct clericus, in casu in quo lex quoad peccatum locum non habet: licet semper habeat locum quoad irregularitatem, quia irregularitas sequitur factum. - Ncc obstat dictis ratio litterae, scilicet: *Nulli deputato ad aliquod oj/hcium licet id per quod suo officio incongruus redditur*, Quoniam hoc est verum regulariter: secus autem est in singulari cusu.

In secundo autem casu non videtur communiter lici-

tum. Et ratio diversitatis est quin victoria est necessaria propter recuperationem rerum, vel punitionem nul expulsionem hostium; quae non sunt necessaria sicut salus, quae in primo casu defenditur. Dixi autem *communiter*. Quin si, pana tunc victoria, esset pax universalis Ecclesiae, aut fidei christianae magna protectio; crederem clericum licite manu propria pugnando illam facere. Et hacc intelligo, salvis aliis conditionibus iusti belli, scilicet quod dcrici publica auctoritate hoc faciant, et constet dc iustitiu belli quoniam in cis non habet locum obediencia excusans.

II In eodem articulo, in responsione nd lenium, adverte quod quia alia conditio belli iusti est iustitia causae, ct alia auctoritas qua indicitur; attendere oportet in bellis non solum auctoritatem indicentis, sed etiam causam; ct hinc sumere quod nulla auctoritas sufficit ud iustitiam belli si iustitia desit in causa. Unde licet ud Papam spectet inducere ad bellum, ut in hac littera ♦ dicitur; st tamen Pαpα indiceret bellum, non proptcrca iustum oportet illud esse: cum persona qu ic Papatus auctoritate fungitur possit esse iniusta et libidine dominandi vel vindictae allecta, sicut et alia enormia crimina habere. Ncc excusantur dantes ei auxilium in bello sine iusta causa: sicut ncc ministrantes eidem ud rapinam, homicidia, veneficia, adulteria, luxurias huiunudi.

«rg,s y

ARTICULUS TERTIUS

1

UTRUM SIT LICITUM BELLIS (TJ INSIDIIS

--

TERTnîM S,C PROCLI)ITLR Videtur quod ^Zi^v,ηoη sil licitum in bellis uti insidiis, r>icîtur enim *Deui. χ\I ; Juste quod ^^^^iuslum est exequeris*. Sed insidiae, cum sint fraudes quaedam, videntur ad iniuslitiā pertinere. Ergo non est utendum insidiis etiam in bellis iustis.

•ver. 0.

2. Praeterea, insidiae et fraudes fidelitati videntur opponi, sicut ct mendacia. Sed quia ad omnes fidem debemus servare, nulli homini est mentiendum; ut palet per Augustinum, in libro *Contra Mendacium*. Cum ergo *fides hosti servanda sit*, ut Augustinus dicit, *ad Bonifacium* \ videtur quod non sit contra hostes insidiis utendum.

•Ep^α XXXIX,

‘v«Kra.

3, Praeterea, Matth. vn * dicitur: *Quae vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis*: el hoc est observandum ad omnes proximos. Inimici autem sunt proximi. Cum ergo nullus sibi velit insidias vel fraudes parari, videtur quod nullus ex insidiis debeat gerere bella.

Seo contra est quod Augustinus dicit, in libro *hi Quacst- *’ Cww iustum bellum suscipitur, utrum β aperte pugnet aliquis an ex msidus, nihil ad iustitiam interest*. El hoc probat auctoritate Domini, qui mandavit Iosue ut insidias poneret habitatoribus civitatis Hai. ut habetur *fos. vm* .

• ver.. 3.

Respondeo dicendum quod insidiae ordinantur ad fallendum hostes. Dupliciter autem aliquis potesi lalli ex facto vel dicto alterius. Uno modo, ex eo quod ei dicitur falsum, vel non servatur promissum. Et istud semper est illicitum. Et hoc modo nullus debet hostes fallere: sunt enim quaedam iura bellorum et foedera etiam inter ipsos hostes servanda, ut Ambrosius dicit, in libro *de Officiis*

Abo modo potest aliquis falli ex dicto vel facto nostro, quia ei propositum aut intellectum non aperimus. Hoc autem semper facere non tenemur: quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultanda, maxime infidelibus, ne irrideant, secundum illud Matth. ϖn *Nolite sanctum dare canibus*. Unde multo magis ea quae ad impugnandum inimicos paramus sunt cis occultanda. Unde inter cetera documenta rei militaris hoc praecipue ponitur de occultandis consiliis ne ad hostes perveniant; ut patet in libro *Stralagetnatum* ? Frontini * Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarum quibus licitum est uti in bellis iustis. - Ncc proprie huiusmodi insidiae vocantur fraudes; nec iustiliae repugnant; nec ordinatae voluntati: esset enim inordinata voluntas si aliquis vellet nihil sibi ab aliis occultari.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

1

S
i

· lui. l̃. «p. l

3 utrum. - ut Γ.

Strnta^eutation. — Strogomalum pu. Strainnutlutu et(eri ct j : /Yontiui om. A, /raucarum ceteri ct Pd.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IN DIEBUS FESTIS LICEAT BELLARE

fe&Æ^O QpÀRTUu bic proceditur. Videtur quod diebus festis non liceal bellare. Festa enim sunt ordinata ad vacandum di- -^■^-^vinis: unde mtelliguntur per observa-

tionem sabbati, quae praccipilur *Jixod. xx ** *sabbatum* enim interpretatur *requies*. Sed bella maximam inquietudinem habent. Ergo nullo modo est in diebus festis pugnandum»

‘v<vtss

QUAESTIO XL, ARTICULUS IV		jM	
<p>2. Praeterea, Isaiae t.v.m reprehenduntur quidam quod in diebus iciunii <i>repetunt debita et committunt lites, pugno percutientes</i>. Ergo multo magis in diebus festis illicitum est bellare.</p> <p>3. Praeterea, nihil est inordinate agendum ad vitandum incommodum temporale. Sed bellare in die festo, hoc videtur esse secundum se inordinatum. Ergo pro nulla necessitate temporalis incommodi vitandi debet aliquis in die festo bellare.</p>	<p>Sed contra est quod I <i>Machab.</i> n * dicitur : <i>Cogitaverunt laudabiliter ludaci, dicentes: Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus adversus eum.</i></p> <p>Respondeo dicendum quod observatio festorum non impedit ea quae ordinantur ad hominis salu-</p>	<p>tcm etiam corporalem. Unde Dominus arguit Judaeos, dicens, Ioan, vn * <i>Mihi indignamini quia totum hominem salvum ?feci in sabbato?</i> Et inde est quod medici licite possunt medicari homines in die festo. Multo autem magis est conservanda salus reipublicae, per quam impediuntur occisiones plurimorum et innumera mala et temporalia et spiritualia, quam salus corporalis unius hominis. Et ideo pro tuitione reipublicae fidelium licitum est iustu bella exercere in diebus festis, si tamen hoc necessitas exposcat ': hoc enim esset lentare Deum, si quis, imminente tali necessitate. a bello vellet abstinere. Sed necessitate cessante, non est licitum bellare in diebus festis, propter rationes inductas.</p> <p>Et per hoc putet responsio ad obiccta.</p>	

<i>dicitur.</i> – Ob>. \BCDI I GHILun.	yî conarrvj'i.ti. – <i>chen-anda</i> P.	
p) <i>ta/vum.</i> – <4πμ ιπ P,	è, <i>èxpose</i> – <i>ituft'Kst</i> AOEfJIpK<.,	DGI m x .

Commontxiria Cardmalis Caiotani

<p>TN articulo quarto eiusdem quaestionis, omitto tertio. 1 dubia duo occurrunt. Primum est, on necessitas excusant bellum a peccato in die festo sit sola necessitas defensionis. Et hoc propter id quod in littera dicitur, scilicet, <i>pro tuitione reipublicae</i>. Et Muchabaci dixerunt pugnandum in sabbato contra veniente adversus se .-. – Et Nicolaus Papa, ut habetur XXI11, qu. vm, Si <i>nulla</i>, dicit, <i>si inevitabilis urget importunitas, licere omni tempore bellum, ne lentetur Deus</i>.</p> <p>Secundam est de qualitate illiciti an scilicet absque necessitate bellare in festo sit magis illicitum quod sit mortale peccatum, an veniale.</p> <p>II. Ad primum horum dicitur quod non solum defensionis, sed victoriae causa aggredi licitum est bellando, quando opus est. Si enim secundum iura canonica licitum est, quando piscium temporaneus eventus occurrit, in festo piscari, ut patet <i>Extra, de Penis</i>, cap. <i>Liceti</i> multo magis, oblata opportunitate victoriae, quae si quis in instanti non utitur, postea non habetur, licet aggredi hostes in die festo. Est siquidem in hoc et in similibus casibus necessitas consequendi tantum bonum, scilicet pacem, pro qua tot incommoda suscipiuntur.</p> <p>Nec littera oppositum sentit. Quoniam in reipublicae</p>	<p>tuitione omnis iusia causa belli intelligi potest: ultio civitatum perturbatorum, et reparatio rerum, nonnulla reipublicae luitio est. Quamvis locus «b auctoritate negative, scilicet ex non nominata alia causa nixi defensionis. ut etiam in Machabaci accidit, non tamen aient.</p> <p>Nicolaus nutem Papa non de necessitate exercendi actum bellandi hoc vel illo tempore, sed de necessitate belli loquitur. Unde dicit: & <i>nulla urget necessitas, non solum quadragesimali tempore, sed omni tempore est a praeitis abstinendum</i>. Constat nutem ex Augustino, <i>ad Ihsnificium</i>, ut habetur XXIII. qu. t. <i>Noli existimare, quod pacem habere est voluntatis. bellum autem debet esse necessitatis</i>. Non enim bellandum est nisi necesse sit vel recuperare vel ulcisci, ut ex dictis .- patet</p> <p>III. Ad secundum dicitur quod, cum bellare non sit de genere suo opus servile; nec secundum se malum; sed pro tanto illicitum pro quanto fini iprius sabbati improporcionatūni est: nulla ratio apparet quare sit peccatum mortale in festo absque necessitate, si divina non omitantur proptere Videmus etiam hattiludia ordinata et choreas et nuptias, cum huiusmodi inquietantia mentem, in festis fieri absque scrupulo mortalis peccati.</p>	

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

--	--	--

QUAESTIO QUADRAGESIMAPRIMA

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• Ci. qu, tua, InfoJ.

Deinde considerandum est de rixa *
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum rixa sit peccatum.
Secundo: utrum sit filia irae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM RIXA SEMPER SIT PECCATUM

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non semper peccatum. Rixa JftSgvV^enim videtur esse contentio quaedam: enim Isidorus. in libro *Etymol.* * quod *rixosus est a rictu* “ *canino dictus: semper enim ad contradicendum paratus est, et iurgio delectatur, et provocat contendentem.* Sed contentio non semper est peccatum. Ergo neque rixa. o Praeterea, *Gen.* xxvi * dicitur quod servi Isaac Pfoderunt *alium puteum. et pro illo quoque rixati sunt.* Sed non est credendum quod familia Isaac rixaretur publice, eo non contradicente, si hoc esset peccatum. Ergo rixa non est peccatum. 3. Praeterea, rixa videtur esse quoddam particulare bellum. Sed bellum non semper est peccatum. Ergo rixa non semper est peccatum. Sed contra est quod *ad Gal.* v * rixae ponuntur inter opera carnis, *quae qui agunt regnum Dei non consequuntur* t. Ergo rixae non solum sunt peccata, sed etiam sunt peccata mortalia.

Respondeo dicendum quod sicut contentio importat quandam contradictionem verborum, ita etiam rixa importat quandam contradictionem in factis: unde super illud *Gal.* v δ * dicit Glossa ♦♦ quod rixae sunt *quando ex ira invicem se percutiunt.* Et ideo rixa videtur esse quoddam privatum bellum, quod inter privatas personas agitur non ex aliqua publica auctoritate, sed magis ex inordinata voluntate. Et ideo rixa semper importat peccatum. Et in eo quidem qui alterum invadit iniuste est peccatum mortale: inferre enim nocumentum proximo etiam opere manuali non est absque mortali peccato. In eo autem qui se defendit potest esse sine peccato, et quandoque cum peccato veniali, et quandoque etiam cum mortali ‘: secundum diversum motum animi

eius, et diversum modum se defendendi. Nam si solo animo repellendi iniuriam illatam, et cum debita moderatione sc defendat, non est peccatum: nec proprie potest dici rixa ex parte eius. Si vero cum animo vindictae vel odii, vel cum excessu debitaе moderationis sc defendat, semper est peccatum: sed veniale quidem quando aliquis levis motus odii vel vindictae se immiscet, vel cum non nullum excedat ζ moderatam defensionem; mortale autem quando obfirmato ϑ animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum vel graviter laedendum.

Ad primum ergo dicendum quod rixa non simpliciter nominat contentionem: sed tria in praemissis verbis Isidori ponuntur quae inordinationem rixae declarant. Primo quidem, promptitudinem animi * ad contendendum: quod significat cum dicit, *semper ad contradicendum paratus.* scilicet sive alius bene aut male dicat aut faciat. Secundo, quia in ipsa contradictione delectatur: unde sequitur, *et in iurgio delectatur.* Tertio, quia ipse alios provocat ad contradictiones: unde sequitur, *et provocat contendentem.*

Ad secundum dicendum quod ibi non intelligitur quod servi Isaac sint rixati, sed quod incolae terrae rixati sunt contra eos. Unde illi peccaverunt: non autem servi Isaac, qui calumniam patiebantur.

Ad tertium dicendum quod ad hoc quod iustum sit bellum, requiritur quod fiat auctoritate publicae potestatis, sicut supra * dictum est. Rixa autem fit ex privato affectu irae vel odii. Si enim minister principis aut indicis publica potestate aliquos invadat qui se defendant, non dicuntur ipsi rixari, sed illi qui publicae potestati resistunt. Et sic illi qui invadunt non rixantur neque peccant: sed illi qui se inordinate defendunt.

3
• Cf. <rg. contra.
.. Interiin.

a) *rictu.* – *ritu* PCDGUKLkiuj. sp«t. vac. F.
β) *Isaac.* – *Iacob* ABDF.FHl.pCK ct ηκα; mox *Iacob* K.
γ) *consequuntur.* – *consequentur* K.
3) *Gal.* v. – *rixae* ndd. Pλ; *Glossa* om. ABEFHLpCKx.
t) *etiam cum mortali.* – *cum peccato mortali* PGlla.

ζ) *excedat.* – *excedit* PlncR.
r4) *objinnato.* – *a/jinnata* ABFIKl.pCK ct n, *abjfrmato* D, eonifr-mato E, ejTrenato GHmu – Ante *graviter* PGa addunt *cum.*
o) *promptitudinem animi.* – *promptitudinc animi* L, *quod promptitudinem animi habeat* (habeat animi cd. a) Pa.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM RIXA SIT FILIA IRAE

Supri, qu. nxvu, Art. 3. ad t; qu. emit, art. 7.

an secundum sic procedi hir. Videtur quod rixa non sit filia irae. Dicitur enim lac. iv * *Unde bella et lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis quae militant in membris vestris?* Sed ira non pcriinct ad concupiscibilem. Ergo rixa non est filia irae, sed magis concupiscentiae.

2. Praeterea, *Prov.* xxviii * dicitur: *Qui se iactat et dilatat iurgia concitat.* Sed idem videtur esse rixa quod iurgium. Ergo videtur quod rixa sit filia superbiae vel inanis gloriaej ad quam pertinet se iaclare et dilatare.

3. Praeterea, *Prov.* xviii * dicitur: *Labia stulti immiscent se rixis.* Sed stultitia differt ab ira: non enim opponitur mansuetudini, sed magis sapientiae vel prudentiae. Ergo rixa non est filia irae.

4. Praeterea, *Prov.* x ♦ dicitur: *Odium suscitatur rixas.* Sed *odium oritur ex invidia*; ut Gregorius dicit, XXXI *Moral.* Ergo rixa non est filia irae, sed invidiae.

5. Praeterea, *Prov.* xv * dicitur: *Qui meditatur discordias seminat rixas.* Sed discordia est filia inanis gloriae, ut supra * dictum est. Ergo et rixa.

Sed contra est quod Gregorius dicit, XXXI *Moral.* * quod *ira oritur rixa.* Et *Prov.* x ♦ dicitur: *Ira iracundus provocat rixas.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ rixa importat quandam contradictionem usque ad facta pervenientem, dum unus alterum laedere molitur. Dupliciter autem unus alium laedere intendit. Uno modo, quasi intendens absolute malum ipsius. Et talis laesio pertinet ad odium, cuius intentio est ad laedendum inimicum vel in manifesto vel in occulto. – Alio modo aliquis intendit alium laedere eo sciente et repugnante: quod importatur nomine rixae. Et hoc proprie pertinet ad iram, quae est appetitus vindictae: non enim sufficit irato quod latenter no-

ccat ei contra quem irascitur, sed vult quod ipse sentiat, et quod contra voluntatem suam aliquid patiatur in vindictam eius quod fecit, ut patet per ea quae supra * dicta sunt de passione irae. Et ideo rixa proprie oritur ex ira.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra * dictum est, omnes passionες irascibilis ex passionibus concupiscibilis oriuntur. Et secundum hoc, illud quod proxime oritur ex ira, oritur etiam ex concupiscentia sicut ex prima radice.

Ad secundum dicendum quod iactatio et dilatio sui, quae fu per superbiam vel inanem gloriam, non directe concitat iurgium aut rixam, sed occasionaliter: inquantum scilicet ex hoc concitatur ira, dum aliquis sibi ad iniuriam reputat quod alter ei se praeierat * et sic ex ira sequuntur iurgia et rixae.

Ad tertium dicendum quod ira, sicut supra * dictum est, impedit iudicium rationis: unde habet similitudinem cum stultitia; Et ex hoc sequitur quod habeant communem effectum: ex defectu enim rationis contingit quod aliquis inordinate alium laedere molitur.

Ad quartum dicendum quod rixa, etsi quandoque ex odio oriatur, non tamen est proprius effectus odii. Quia praeter intentionem odientis est quod rixose ut manifeste inimicum laedat: quandoque enim etiam occulte laedere quaerit; sed quando videt se praevalere, cum rixa et iurgio laesionem intendit. Sed rixose aliquem laedere est proprius effectus irae, ratione iam * dicta.

Ad quintum dicendum quod ex rixis sequitur odium et discordia in cordibus rixantium. Et ideo ille qui *meditatur*, idest qui intendit inter aliquos seminare discordias, procurat quod ad invicem rixantur sicut quodlibet peccatum potest imperare actum alterius peccati, ordinando illum in suum finem. Sed ex hoc non sequitur quod rixa sit filia inanis gloriae proprie et directe.

a) *aliquid.* – *aliquis* P.

}} *se praeferat.* – *praeferatur* G, *sese praeferat* P.

rixantur. – *rixentur* PGIK « na.

Commentaria Cardinalis Caietani

* In art. 3.

* et p.

Is quaestionis quadragesimeprimae utroque articulo nihil scribendum occurrit nisi ut advertas * quod, quia particulari effectui particularis causa ut propria assignanda est, ideo rixae, quae ad malum proximi cum particularibus circumstantiis tendit, scilicet cognitionem et repugnantiam ♦, ira ponitur propria mater, utpote quae ad malum machinatur cum scientia punitionis repugnantis; et non odium, quod malum optat absolvendo se a sic vel sic. Inter huiusmodi namque desiderium et rixam distantia est sicut inter universale et particulare, seu absolutum et darticulntum. In-

ter irati nutem desiderium et rixam propinquitas tanta est ut ex contracto irati desiderio ad malum sic, rixa statim proveniar. Et propterea in littera dicitur, in responsione ad quartum, quod praeter intentionem odii est rixa; et tamen potest ab eo provenire, ut in corpore articuli dicitur. Est siquidem praeter intentionem odii formaliter, quia non determinatur ex formali intento ad taliter offendendum: potest tamen ex odio provenire, quia intentio odii potest se extendere ad imperandam rixam, sicut et alia vitia.

QUAESTIO QUADRAGESIMASECUNDA

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

³
• C. qtt xixix,
Intfod.

Deinde considerandum esi de seditione ¶.*
DEI circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum sil speciale peccatum.
Secundo: utrum sit mortale peccatum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SEDITIO SIT SPECIALE PECCATUM AB ALIIS DISTINCTUM

AD primum sic proceditur. Videtur quod
seditio non sit speciale peccatum ab aliis
distinctum. Quia ut Isidorus dicit, in libro
*EtymoL. ** *seditiosus est qui dissensio-*
nem animorum Jacit et discordias gignit. Sed ex
hoc quod aliquis aliquod peccatum procurat, non
peccat alio peccati genere nisi illo quod procu-
rat. Ergo videtur quod seditio non sit speciale
peccatum a discordia distinctum.

2. Praeterea, seditio divisionem quandam im-
portat. Sed nomen etiam schismatis sumitur a
scissura, ut supra * dictum est. Ergo peccatum
seditionis non videtur esse distinctum a peccato β
schismatis.

3. Praeterea, omne peccatum speciale ab aliis
distinctum vel est vitium capitale, aut ex aliquo
vitio capitali oritur. Sed seditio neque computa-
tur inter vitia capitalia, neque inter vilia quae ex
capitalibus oriuntur: ut patet in XXXI *Moral. **
ubi utraque vitia numerantur. Ergo seditio non
est speciale peccatum ab aliis distinctum.

Sed contra est quod II *ad Cur. xu ** seditio-
nes ab aliis peccatis distinguuntur.

Respondeo dicendum quod seditio est quoddam
peccatum speciale, quod quantum ad aliquid con-
venit cum bello et rixa, quantum autem ad ali-
quid differt ab eis. Convenit quidem cum eis in
hoc quod importat quandam contradictionem.
Differt autem ab eis in duobus. Primo quidem,
quia bellum et rixa important mutuam impugna-
tionem in actu: sed seditio potest dici sive fiat
huiusmodi impugnatio in actu, sive sit praepa-
ratio ad talem impugnationem. Unde Glossa *
II *ad Cor. xn ** dicit quod seditiones sunt *tu-*

multus ad pugnam: cum scilicet aliqui se prae-
parant et intendunt pugnare. – Secundo diffe-
runt, quia bellum proprie est contra extraneos
et i hostes, quasi multitudinis ad multitudinem;
rixa autem est unius ad unum, vel paucorum
ad paucos; seditio autem proprie est inter paries
unius multitudinis inter se dissentientes, puta cum
una pars civitatis excitatur in tumultum contra
aliam. Et ideo seditio, quia habet speciale bo-
num cui opponitur, scilicet unitatem et pacem
multitudinis, ideo est speciale peccatum,

Ad primum ergo dicendum quod seditiosus di-
citur qui seditionem excitat. Et quia seditio quan-
dam δ discordiam importat, ideo seditiosus est
qui discordiam facit non quamcumque, sed inter
partes alicuius multitudinis. Peccatum autem se-
ditionis non solum est in eo qui discordiam se-
minat, sed etiam in eis qui inordinate ab invicem
dissentiunt.

Ad secundum dicendum quod seditio differt a
schismate in duobus. Primo quidem, quia schi-
sma opponitur spirituali unitati multitudinis, sci-
licet unitati ecclesiasticae: seditio autem opponi-
tur temporali vel saeculari multitudinis unitati,
puta civitatis vel regni. – Secundo, quia schi-
sma non importat aliquam praeparationem ad
pugnam corporalem, sed solum importat dissen-
sionem spiritualem: seditio autem importat prae-
parationem ad pugnam corporalem.

Ad tertium dicendum quod seditio, sicut et
schisma, sub discordia continetur. Utrumque
enim est discordia quaedam, non unius ad unum,
sed partium multitudinis ad invicem.

·) *teditione.* – quae opponitur paci addunt Pa.
β) *peccato.* – peccatu P.

γī *et.* – Om. AEGIKpC cl k.
oi *quandam.* – quandoque I.

Commentaria Cardinalis Caietani

In primo articulo quaestionis quadragesimasecundae, in
responsione ad ultimum, adverte quod .Auctor dicit schi-
sma et seditionem contineri sub discordia, inter vilia nu-
mcrata a bcato Gregorio in XXXI *Moral.* et propterca
oriri ex superbia seu inani gloria, ex qua oritur discordia*.

Et verificatur continentia haec secundum actum interio-
rem: nam tam seditio quam schisma, secundum actum
interiorem, discordia quaedam est, scilicet partium multi-
tudinis, etc.

•Cf u xxxm
an s

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SEDITIO SEMPER SIT PECCATUM MORTALE

Secundum sic proceditur. Videtur quod seditio non semper sit peccatum mortale. Seditio enim importat *tumultum ad pugnam*; ut patet per Glossam supra * inductum. Sed pugna non semper est peccatum mortale, sed quandoque est iusta et licita, ut supra * habitum est. Ergo nullo magis seditio potest esse sine peccato mortali.

2. Praeterea, seditio est discordia quaedam. ut dictum est :. Sed discordia potest esse sine peccato mortali: et quandoque etiam sine omni peccato. Ergo etiam seditio.

3. Praeterea, laudantur qui multitudinem a potestate tyrannica liberant. Sed hoc non de facili potest fieri sine aliqua dissensione multitudinis, dum una pars multitudinis nititur retinere tyrannum, alia vero nititur eum abiicere. Ergo seditio potest fieri sine peccato.

Sed contra est quod Apostolus, II *ad Cor.* xii **¶** prohibet seditiones inter alia quae sunt peccata mortalia. Ergo seditio est peccatum mortale.

Respondetur dicendum quod, sicut dictum est ., seditio opponitur unitati multitudinis, idest populi, civitatis vel regni. Dicit autem *a* Augustinus, quod populum determinant sapientes *non omnem coetum multitudinis sed coetum iuris consensu et utilitatis communione sociatum*. Unde manifestum est unitatem cui opponitur seditio esse unitatem iuris et communis utilitatis. Manifestum est ergo quod seditio opponitur et iustitiac et communi bono. Et ideo ex suo genere est peccatum mortale: et tanto gravius quanto τ bonum commune, quod impu-

gnatur per seditionem, est maius quam bonum privatum, quod impugnatur per rixam.

Peccatum autem seditionis primo quidem et principaliter pertinet ad eos qui seditionem procurant, qui gravissime peccant. Secundo autem, ad eos qui eos sequuntur, perturbantes bonum commune. Illi vero qui bonum commune defendunt, eis resistentes, non sunt dicendi seditiosi: sicut nec illi qui se defendunt dicuntur rixosi, ut supra dictum est.

Ad primum ergo dicendum quod pugna quae est licita fit pro communi utilitate, sicut supra * dictum est. Sed seditio iit contra commune bonum multitudinis. Unde semper est peccatum mortale.

Ad secundum dicendum quod discordia ab eo quod non est manifeste bonum potest esse sine peccato. Sed discordia ab eo quod est manifeste bonum non potest esse sine peccato. Et talis discordia est seditio, quae opponitur utilitati multitudinis, quae est manifeste bonum.

Ad tertium dicendum quod regimen tyrannicum non est iustum: quia non ordinatur ad bonum commune, sed ad bonum privatum regentis, ut patet per Philosophum, in III *Polit.* * et in VIII *Ethic.* * Et ideo perturbatio huius regiminis non habet rationem seditionis: nisi forte quando sic inordinate perturbatur tyranni regimen quod multitudo subiecta maius detrimentum patitur ex perturbatione consequenti quam ex tyranni regimine. Magis autem tyrannus seditiosus est. qui in populo sibi subiecto discordias et seditiones nutrit, ut tutius dominari possit. Hoc enim tyrannicum est: cum sit ordinatum ad bonum proprium praesidentis cum multitudinis nocumento.

3) *autem.* – *enim* ABCDEFI*.
communione. – *commune* ABEFKLP C et «nr *communit* h C c < a.

γ) *quanto.* – *quantum* P.

Commentaria Cardinali* Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, in responsione ad I tertium, adverte quod excitatio contra tyrannum tunc ex eventu peiore illicita indicatur *quando inordinate perturbatur tyranni regimen*, Quis sit autem modus ordinatus perturbandi tyrannum; et qualem tyrannum, puta secundum regimen tantum, vel secundum regimen et titulum, non est uuY, praesentis intentionis *. Sat est nunc quod utrumque tyrannum licet ordinate perturbare, absque seditione, quandoque: illum, ut bono rcipublicae vacet; istum, ut expellatur.

II. In calce harum quaestionum. de vitiis oppositis paci, -A 3º: xo,,! adverte ordinem. Post discordiam in corde et contentionem in ore, quntuor vitia in opere ordinate videntur ab Auctore hic secundum maiorem extensionem. Nam schisma respectu Ecclesiae universalis, quae orbem comprehendit; bellum ad diversa regna, nationes, etc.; rixa ad personas undecumque; seditio ad partes unius multitudinis se extendit.

QUAESTIO QUADRAGESIMATERTIA

DE SCANDALO

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum restat de vitiis quae
beneficentiae opponuntur.* Inter quae alia
quidem perlinent ad rationem iustitiae, illa scilicet
quibus aliquis iniuste proximum laedit: sed
contra caritatem specialiter scandalum esse vi-
detur. Et ideo considerandum est hic de scan-
dalo.

Circa quod quaeruntur octo.

Primo; quid sit scandalum.

Secundo: utrum scandalum sit peccatum.

Tertio: utrum sit peccatum speciale.

Quarto: utrum sit peccatum mortale.

Quinio: utrum perfectorum sit scandalizari.

Sexto: utrum eorum sit scandalizare.

Septimo: utrum spiritualia bona sint dimittenda
propter scandalum.

Octavo: utrum sint propter scandalum tempo-
ralia dimittenda.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SCANDALUM CONVENIENTER DEFINIATUR QUOD EST
DICTUM VEL FACTUM MINUS RECIUM PRAEBENS OCCASIONEM RUINAE

IV *Soit.*, dif. L. xxxvib, qu. n, irt. i; *Quo. J.* IV, qu. XU, art. t, d. 3; *Ad Rom.*, cap. vn. lect. n;
cap. xiv, lect. u; /n *Matth.*, cap. xv.

primum sic proceditur. Videtur quod
scandalum inconvenienter definiatur esse
dictum rei facium minus rectum prae-
bens occasionem ruinae.* Scandalum
enim peccatum est, ut post * dicitur. Sed se-
cundum Augustinum, XXII *contra Faust.* * pec-
catum est dictum rei factum rei concupitum con-
tra legem Dei. Ergo praedicta definitio est insuf-
ficiens: quia praetermittitur cogitatum sive con-
cupitum.

2. Praeterea, cum inter actus virtuosos vel
rectos unus sit virtuosior vel rectior altero, illud
solum videtur non esse minus rectum quod est
rectissimum. Si igitur scandalum sit dictum vel
factum minus rectum, sequetur quod omnis actus
virtuosos praeter optimum sit scandalum.

3. Praeterea, occasio nominat causam per
accidens. Sed id quod est per accidens non de-
bet poni in definitione: quia non dat speciem.
Ergo inconvenienter in definitione scandali po-
nitur occasio.

4. Praeterea, ex quolibet facto alterius potest
aliquis sumere occasionem ruinae: quia causae
per accidens sunt indeterminatae. Si igitur scan-
dalum est quod praebet alteri occasionem ruinae,
quodlibet factum vel dictum poterit esse scan-
dalum. Quod videtur inconveniens P.

5. Praeterea, occasio ruinae datur proximo
quando offenditur aut infirmatur. Sed scandalum
dividitur contra offensionem et infirmitatem: di-
cit enim Apostolus, *ad Rom.* xrv ♦ *Bonum est*
non manducare carnem et non bibere vinum, ne-
que in quo frater tuus offenditur aut scandaliza-

tur aut infirmatur. Ergo praedicta definitio scan-
dali non est conveniens.

Sed contra est quod Hieronymus, exponens
illud quod habetur Matth. xv ♦ *Seis quia Phari-*
saei. audito huc verbo, etc., dicit: *Quando legimus,*
*« Quicumque scandalizaverit, * hoc intelligimus.*
« Qui dicto vel facto occasionem ruinae dederit ».

Respondeo dicendum quod, sicut Hieronymus
ibidem dicit, *quod graece scandalon* dicitur, nos
offensionem vel ruinam et impactionem pedis pos-
sumus dicere. Contingit enim quod quandoque
aliquis obex ponitur alicui in via corporali, cui
impingens disponitur ad ruinam: et talis obex
dicitur scandalum. Et similiter in processu viae
spiritualis contingit aliquem disponi ad ruinam
spiritualem per dictum vel factum alterius: in-
quantum scilicet aliquis sua admonitione vel in-
ductione aut exemplo alterum trahit ad peccan-
dum. Et hoc proprie dicitur scandalum. Nihil
autem secundum propriam rationem disponit ad
spiritualem ruinam nisi quod habet aliquem de-
fectum rectitudinis: quia id quod est perfecte re-
ctum magis munit hominem contra casum quam
ad ruinam inducat. Et ideo convenienter dicitur
quod *dictum vel factum minus rectum praebens*
occasionem ruinae sit scandalum.

Ad primum ergo dicendum quod cogitatio vel
concupiscentia mali latet in corde: unde non
proponitur alteri ut obex disponens ad ruinam.
Et propter hoc non potest habere scandali ra-
tionem.

Ad secundum dicendum quod minus rectum hic
non dicitur quod ab aliquo alio superatur in

x) praetermittitur. – praetermittit Pa.
» inconueniens. – esse inconueniens PEKa.
y) scandalon. – scandalum PGH; pro ct, vel EGn.

3) quod. – secundum quod Pa.
i) hic non dicitur. – non dicitur hoc Pa.

rectitudine: sed quod habet aliquem rectitudinis detectum, vel quia est secundum se malum, sicut peccata ζ; vel quia habet speciem mali, sicut cum a'uluis recumbit in idolio T* Quamvis enim hoc secundum se non sit peccatum, si aliquis hoc non corrupta intentione faciat; tamen quia habet quandam speciem * vel similitudinem venerationis idoli, potest alteri praebere occasionem ruinae. Et ideo Apostolus monet, l *ad 7'hess.* v *: *Ab omni specie mala abstinete vos.* Et ideo convenienter dicitur *minus rectum*, ut comprehendantur tam illa quae sunt secundum se peccata, quam illa quae habent speciem mali, An tertium dicendum quod, sicut supra * habitum est, nihil potest esse homini sufficiens causa peccati, quod est spiritualis ruina, nisi propria voluntas. Et ideo dicta vel facta ' alterius hominis possunt esse solum causa imperfecta, aliquid inducens ad ruinam. Et propter hoc non dicitur, *dans causam ruinae*: sed, *dans occasionem*. quod significat causam imperfectam, et non semper causam per accidens. – Et tamen nihil prohibet in quibusdam definitionibus » poni td quod est per accidens, quia id quod est secundum accidens uni potest per se alteri convenire: sicut in definitione fortunae ponitur causa per accidens, in ' ll *Physic.* ♦ Ad quartum dicendum quod dictum vel factum alterius potest esse alteri causa peccandi dupliciter: uno modo, per se; alio modo, per accidens. Per se quidem, quando aliquis suo malo verbo vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel, etiam si ipse hoc non intendat,

ipsum * factum est tale quod de sui ratione habet ut sit induclivum ad peccandum, puta quod aliquis publice facit peccatum vel quod habet similitudinem peccati. Et tunc ille qui huiusmodi netum facit proprie dat occasionem ruinae: unde vocatur *scandalum activum*. – Per accidens autem aliquod * verbum vel lactum unius est alteri causa peccandi, quando etiam praeter intentionem operantis, ct praeter conditionem operis, aliquis male dispositus ex huiusmodi opere inducitur ad peccandum: puta cum aliquis invidet bonis aliorum. Et tunc ille qui facit huiusmodi actum rectum non dat occasionem, quantum in se est, sed alius sumit occasionem: secundum illud *ad Rom.* vn -: ; · vw. ll *Occasione autem accepta*, etc. Et ideo hoc est *scandalum passivum* sine activo: quia ille qui recte agit, quantum est de se. non dat occasionem ruinae quam alter patitur.

Quandoque ergo contingit quod ct sit ' simul scandalum activum in uno ct passivum in altero: puta cum ad inductionem unius alius peccat. – Quandoque vero est scandalum activum sine passivo: puta cum aliquis inducit verbo vel facto alium ad peccandum, el ille non consentit. – Quandoque vero est scandalum passivum sine activo, sicut iam dictum est.

Ad quintum dicendum quod *infirmitas* nominat promputudinem ad scandalum; *offensio* autem nominat indignationem alicuius contra eum qui peccat, quae potest esse quandoque sine ruina; *scandalum* autem importat ipsam impactionem ad ruinam.

ζ) — *precatum* Va.
rj *idtdio*. – *idolo* PGKLpn et a, *dolo* D.
01 *sptestut*. – *mal*t addunt Pe.
t) *facta*. – »t/ *concupita* addit Po.
») *definitionibus*, – Om. AÜGDEFGHKLmw.

λ) iα. – uf *patri* Pa.
μ) *ipsum*. – et *ipsum* Pa. – Pro *ut sil*, quod *td* Pa; pro *fwod aliquis*, si *aliquis* H, *cum aliquu* Ps! cl a.
v) *allquod*. – *ad* \FLp«, oto. BDGIIIK.
ç) *ct sit*. – *etiam sint* 1, *etiam sit* k, *ft* H.

Commentaria Cardinalis Caietanl

I n quaestionis quadragcsimaetctriac primis quatuor articulis dubia duo occurrunt: primum, simpliciter; secundum, ad hominem, Auctorem scilicet. Primum dubium est: Quomodo verificatur quod inducere aliquem ad peccandum est scandalum? Si enim hoc verificatur ut sonnt, sequitur quod provocans mulierem ad adulterium peccat peccato scandali; ct similiter inducens alium ad furandum. etc. Hoc autem communi animi conceptioni dissonare apparet. – Si autem in aliquo particulari sensu intelligitur. oportet explanare illum.

Secundum autem dubium est, quia Auctor in primo articulo, in resp. ad 4, ponit quod causa per se inducens ad peccatum est non solum intentio operantis, sed operis conditio, mali vel habentis speciem mali. In tertio autem articulo ponit tantum per se activum scandalum cx intentione operantis; ct quod cx natura facti tantum scandalizat ponit inter per accidens. Quomodo stant ista duo simul?

Π. Ad primum horum dicitur quod verbn haec intclliguntur formahter, proprie loquendo de scandalo ut est speciale peccatum. Itu quod aliud est inducere ad consensum in hoc vel illo actu: ct aliud est inducere nd peccatum. Qui enim provocat ct inducit aliquem ad consensum fornicationis, furti, adulterii ct huiusmodi, ut consentiens incurrat malum culpae, hic proprie peccat peccato scandali: quia intendit directe nocumentum animae, cuius oppositum directe intendit correctio fraterna, ut in

littera · dicitur. Qui autem provocat vel inducit ut impicatur voluntas »un vel alterius; ct, breviter, non propter hunc finem ut incurrat malum culpae; non scandali peccato speciali peccat, sed spectat sua inductio ad speciem peccati ad quod provocat, puta funi si furtum suadet, ct sic de aliis.

Ad secundum autem dicitur quod nulla contrarietas est inter dicta litterae. Quia in primo articulo per se ct per accidens cadunt super causare peccatum alterius: in tertio nutem articulo per se ct per accidens cadunt super scandalizare. Et vult Auctor quod per se causare peccatum alienus distinguitur in per se et per accidetis scandalizare. Ita quod omnis scandalizans, sive per se sive per accidens, dat per se occasionem peccati: et in hoc non distinguitur scandalizans per accidens α scandalizante per se, sed in hoc quod scandalizans per se tendit ad hoc ut alter peccet; scandalizans vero per accidens non ad hoc tendit, sed tamen conditio operis sui, mali \cl secundum moli speciem, ad hoc tendit, et operans de hoc non curat, suae cupiens satisfacere voluntati. Patet autem hanc esse mentem Auctoris diligenter consideranti litteram.

III. In eisdem articulis dubium occurrit, nn scandalizare per accidens reducatur nd speciem scandali; vel illorum peccatorum ad quae movet. Et est ratio dubii quin hinc apparet quod reducatur ad scandali speciem. Nam sicut detractio materialiter ct per accidens reducitur ad detractionis

spcdcm, ct similiter contumelia, si fama et honor laedantur proximi praeter intentionem cx verbis materiam detractionis vd contumeliae continentibus; ita scandalum materialiter et per accidens cx dicto vel facto materiam scandalı continentē ad scandalı speciem reducenda est; praesertim cum passivum infert scandalum.

Inde nutem apparet quod reducatur nd speciem peccati ad quod movet. Quia implicitum ad eandem spectat speciem ad quam spectat explicitum. Constat autem quod explicite inducere filium ad tenendam concubinam spectat ad speciem fornicationis. Igitur tenendo concubinam publice, ct occasionem ex hoc dando filio ut imitetur patrem, quod est implicite ducere filium ad concubinatum, ad speciem fornicationis, et non scandalı, reducitur. Et simile est in aliis.

Ad hoc dicitur quod scandalizare per accidens dupliciter contingit, ut in littera * dicitur scilicet faciendo actum

malum coram aliis, qui inde exemplum sumunt peccandi, ct faciendo actum non malum secundum se, »c<l habentem mali speciem, unde etiam alii inducuntur ad peccandum. Scandalizare primo modo non sortitur speciem scandalı, etiam reductive, propter rationem litterae Art> quia scilicet manifeste peccare est circumstantia aggravans, non varians speciem, nec est ibi alius finis intentus. Unde spectat tale scandalum ad speciem peccati quod fit, adiuncta circumstantia mali exempli. – Scandalizare autem secundo modo reductive spectat ad speciem scandalı ; quia nullam aliam habet rationem peccati nisi quia scandalizat; sicut de detractıone, dubium movendo, dictum est. Ut enim in littera dicitur, qui opere habente speciem mali .An. scandalizat, nullo alio peccat vitio nisi scandalı: per se quidem, si intendit ruinam; reductive autem, si non intendit illam. – Et per haec patet responsio ad dubium: quoniam utraque pars est vera secundum diversa.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SCANDALUM SIT PECCATUM

IV *Sent.*, dist. xxxvm, qu. 11, art. 2, qu t ; *Ad* Nom., cnp. xiv, lcet. ti.

▷ SECUNDUM SIC PROCEDITUR * Videtur QUOD Sæ^Klscandalum non sit peccatum. Peccata JKSSw. enim non eveniunt ex necessitate: quia *ömne peccatum est voluntarium, ut supra * habitum est. Sed Matth. xvm *** dicitur: Ate-cesse Cst nt veniant scandala. Ergo scandalum non est peccatum.

2. Praeterea, nullum peccatum procedit ex pietatis allectu: quia *non potest arbor bona fructus malos facere*, ut dicitur Matth. vu * Sed aliquod scandalum est cx pietatis allectu : dicit enim Dominus Petro. Matth. xvi * *Scandalum mihi es*; ubi dicit Hieronymus * quod *error Apostoli, de pietatis affectu veniens. nunquam incentivum videtur esse diaboli*. Ergo non omne scandalum est peccatum.

3. Praeterea, scandalum impactionem quandam importat. Sed non quicumque impingit, cadit. Ergo scandalum potest esse sine peccato. quod est spiritualis casus @.

Sed contra est quod scandalum est *dictum pelfacium minus rectum* * Ex hoc autem habet aliquid rationem peccati quod a rectitudine delicii. Ergo scandalum semper est cum peccato.

Respondeo dicendum quod, sicut iam supra * dictum est. duplex est scandalum : scilicet passivum, in eo qui scandalizatur; et activum, in eo qui scandalizat, dans occasionem ruinae. Scandalum igitur passivum semper est peccatum in eo qui scandalizatur: non enim scandalizatur nisi inquantum aliqualiter ruit spirituali ruina, quae est peccatum. Potest tamen esse scandalum passivum sine peccato cius ex cuius facto aliquis scandalizatur: sicut cum aliquis scandalizatur de

his quae alius bene facit. – Similiter etiam scandalum activum semper est peccatum in eo qui scandalizat. Quia vel ipsum opus quod facit est peccatum: vel etiam, si habeat speciem peccati, dimittendum est semper propter proximi caritatem, ex t qua unusquisque conatur saluti proximi providere; et sic qui non dimittit contra caritatem agit. Potest tamen esse scandalum activum sine peccato alterius qui scandalizatur Y, sicut supra * dictum est.

An primum ergo dicendum quod hoc quod dicitur. *Necesse est ut veniant scandala*, non est intelligendum de necessitate absoluta: sed de necessitate conditional!, qua scilicet necesse est praescita vel praenuntiata a Deo evenire, si tamen coniunctim accipiatur, ut in Primo Libro * dictum est. – Vel necesse est evenire scandala necessitate finis: quia utilia sunt ad hoc quod *qui probati sunt manifesti fiant* ♦ – Vel necesse est evenire scandala secundum conditionem hominum , qui sibi a peccatis non cavent. Sicut si aliquis medicus, videns aliquos indebita diaeta utentes, dicat. AecesAe *est tales infirmari*: quod intelligendum est sub hac conditione, si diaetam non mutant. Et similiter necesse est evenire scandala si homines conversationem malam non mutant.

An secundum dicendum quod scandalum ibi large ponitur pro quolibet impedimento. Volebat enim Petrus Christi passionem impedire, quodam pietatis affectu * ad Christum.

Ad tertium dicendum quod nullus impingit spiritualiter nisi retardetur aliqualiter a processu in via Dei: quod fit saltem per peccatum veniale.

a) *potest... casus.* – *quod est spiritualis casut potest esse sine peccato* Pa ct codices.

β) *ex.* – *de* ABCDEFGHKftpiC ct a, om. .κ; pro *conatur, tenetur* Pııldj *ex qua... providere* om. L.

γ) *scandalizatur.* – *scandalizetur* ABCEFGI-pK ct x m.

δ) *pietatis affectu.* – *motus pietatis affectu* pR, *pietatis motus affectu* in, *pietatis affectu motus* P.

* Qa.uv.ert.rj U 5: qa. uur Art. 6. iJ Z.

• I 41 Car. cs7 XI, tıf».

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SCANDALUM SIT SPECIALE PECCATUM

IV *Sent.*, dut. Iuvín, qu. tt, an. 2, ðu a.

• VU. Comment. Calet. post art.L

• Cf. art. t-

• Gap. i», u. % -
• Th. loet. in.

• Art. t.
■rt 3.

TERTIUM SIC proceditur \ Videtur quod
^^scandalum non sit speciale peccatum.

Scandalum enim est *dictum rei factum*
-^--^^*minus rectum* ♦ Sed omne peccatum est
huiusmodi. Ergo omne peccatum est scandalum.
Non ergo scandalum est speciale peccatum.

2. Praeterea, omne speciale peccatum, sive
omnis specialis iniustitia, invenitur separatim ab
aliis; ut dicitur in V *Ethic.* * Sed scandalum non
invenitur separatim ab aliis peccatis. Ergo scan-
dalum non est speciale peccatum.

3. Praeterea, omne speciale peccatum con-
stituatur secundum aliquid quod dat speciem mo-
rali actui. Sed ratio scandali constituatur per hoc
quod coram aliis peccatur. In manifesto autem
peccare, etsi sit circumstantia aggravans, non vi-
detur constituere peccati speciem. Ergo scanda-
lum non est speciale peccatum.

Sed contra, speciali virtuti speciale peccatum
opponitur. Sed scandalum opponitur speciali vir-
tuti, scilicet caritati: dicitur enim a *Eom.* xiv * *Si*
propter cibum frater tuus contristatur. iam non
secundum caritatem ambulas. Ergo scandalum
est speciale peccatum.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum
est. duplex est scandalum: activum scilicet, et
passivum. Passivum quidem scandalum non pot-
est esse speciale peccatum: quia ex dicto vel
facto alterius aliquem ruere contingit secundum
quodeumque genus peccati; nec hoc ipsum quod
est occasionem peccandi sumere ex dicto vel facto
alterius specialem rationem peccati constituit,
quia non importat specialem deformitatem spe-
ciali virtuti oppositam.

Scandalum autem activum potest accipi dupli-
citer: per se scilicet, et per accidens. Per acci-
dens quidem, quando est praeter intentionem
agentis: ut puta cum aliquis suo facto vel verbo
inordinato non intendit alteri dare occasionem
ruinae, sed solum suae satisfacere voluntati. Et
sic etiam scandalum activum non est peccatum
speciale: quia quod est per accidens non consti-
tuit speciem. – Per se autem est activum scan-
dalum quando aliquis suo inordinato dicto vel
facto intendit ahum trahere ad peccatum † Et
sic ex intentione specialis finis sortitur rationem
specialis peccati: finis enim dat speciem in mo-
ralibus, ut supra * dictum est. Unde sicut furtum
est speciale peccatum, aut homicidium, propter
speciale nocumentum proximi quod intenditur;
ita etiam scandalum est speciale peccatum, pro-
pter hoc quod intenditur speciale proximi no-
cumentum. Et opponitur directe correctioni fra-
ternae, in qua attenditur specialis nocumenti re-
motio.

Ad PRIMUM ERGO DICENDUM quod OIBDC pCCCÛ-
tum potest materialiter se habere ad scandalum
activum. Sed formalem rationem specialis pec-
cati potest habere ex intentione finis, ut dictum
est *.

Ad secundum dicendum quod scandalum acti-
vum potest inveniri separatim ab aliis peccatis:
ut puta cum aliquis proximum scandalizat facto
quod de se non est peccatum, sed habet spe-
ciem mali.

Ad tertium dicendum quod scandalum non ha-
bet rationem specialis peccati ex praedicta cir-
cumstantia, sed ex intentione linis, ut dictum est *.

a) *dicitur enim.* – *dicitur* ABEFKpC et X, unde *dicitur* GL.

£) *peccatum.* – *peccandum* P.r.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM SCANDALUM SIT PECCATUM MORTALE

IV *Sent.*, diiU xxxwn, qu. u, irt. 3, ðu 3.

* Vid. Corutarai.
Gaki. post art. I.

• Qu. xxv. art.
j; l» H qu.
Lxviii. art. 2.

• iniroJ.; art. s;
art. j. arg. *SeJ*
contra.

• ver». 6.

D QUARTUM SIC PROCEDITUR * VidetUT quod
scandalum sit peccatum mortale. Omne
enim peccatum quod contrariatur cari-
tati est peccatum mortale, ut supra *
dictum est. Sed scandalum contrariatur cantati,
ut dictum est ♦ Ergo scandalum est peccatum
mortale.

2. Praeterea, nulli peccato debetur poena dam-
nationis aeternae nisi mortali. Sed scandalo de-
betur poena damnationis aeternae: secundum
illud Matth. xvm * *Qui scandalizaverit unum de*
pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspen-

datur mola asinaria in collo eius et demergatur
in profundum maris. Quia, ut dicit Hieronymus
multo melius est pro culpa brevem recipere poe-
nam quam aeternis serrari cruciatibus. Ergo scan-
dalum est peccatum mortale.

3. Praeterea, omne peccatum quod in Deum
committitur est peccatum mortale: quia solum
peccatum mortale avertit hominem a Deo. Sed
scandalum est peccatum in Deum: dicit enim
Apostolus, I *ad Cor.* vili * *Arcutientes conseien-*
*tiam fratrum infirmam, in Christum * peccatis.*
Ergo scandalum semper est peccatum mortale.

a) *Chri/tum.* – *Christo* PH.

Sed contra, inducere aliquem ad peccandum venialiter potest esse peccatum veniale. Sed hoc pertinet ad rationem scandali. Ergo scandalum potest esse peccatum veniale.

λ π i.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, scandalum importat impactionem quandam, per quam aliquis disponitur ad ruinam. Et ideo scandalum passivum quandoque quidem potest esse peccatum veniale, quasi habens impactionem tantum: puta cum aliquis ex inordinato dicto vel facto alterius commovetur motu venialis peccati. Quandoque vero est peccatum mortale, quasi habens cum impactione ruinam: puta cum aliquis ex inordinato dicto vel facto alterius procedit usque ad peccatum mortale.

Scandalum autem activum, si sit quidem per accidens, potest esse quandoque quidem pecca-

tum veniale: puta cum aliquis vel actum peccati venialis committit vel actum qui non est secundum se peccatum sed habet aliquam speciem mali, cum aliqua levi indiscretionem. Quandoque vero est peccatum mortale: sive quia * committit actum peccati mortalis; sive quia contemnit salutem proximi, ut pro ea conservanda non praetermittat aliquis facere quod sibi libuerit. – Si vero scandalum activum sit per se, puta cum intendit inducere alium ad peccandum, si quidem intendat inducere ad peccandum mortaliter, est peccatum mortale. Et similiter si intendat inducere δ ad peccandum venialiter per actum peccati mortalis. Si vero intendat inducere proximum ad peccandum venialiter per actum peccati venialis, est peccatum veniale.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ℰ) *committit*. – Poyt *indiscretionem* ponunt Pλ.,
γ) *quia*. – *quando* PAj, et mox P.i. – Prn *ut, ut t!* P.

B) *inducere*, – *proximum* addunt Pp.i.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SCANDALUM PASSIVUM POSSIT ETIAM IN PERFECTOS CADERE

IV *Sent.*, diff. XXXVIII, qu. n, art. 3, qu i.

quintum sic proceditur. Videtur quod scandalum passivum possit etiam in perfectos cadere. Christus enim luit perfectus. Sed ipse dixit Petro * *Scandalum mihi es*. Ergo multo magis alii perfecti possunt scandalum pati.

• Mitth. up.xvi, ver», aj.

2. Praeterea, scandalum importat impedimentum aliquod quod alicui opponitur * in vita spirituali. Sed etiam perfecti viri in processibus spiritualis vitae impediri possunt: secundum illud I ad Thess. n * *Voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus, semel et iterum: sed impedivit nos Satanas*. Ergo etiam perfecti viri possunt scandalum pati.

• Ver», iK.

3. Praeterea, etiam in perfectis viris peccata venialia inveniri possunt: secundum illud I Ioan, i * *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*. Sed scandalum passivum non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale, ut dictum est. Ergo scandalum passivum potest in perfectis viris inveniri.

• Ver», h.

• Art. pteced.

• V<r-. 6.

Sed contra est quod super illud Matth. xvm * *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis*, dicit Hieronymus * *Nota quod qui scandalizatur parvulus est: maiores enim scandala non recipiunt*.

• llib. III.

Respondeo dicendum quod scandalum passivum importat quandam commotionem ? animi a bono in eo qui scandalum patitur. Nullus autem τ commovetur qui rei immobili firmiter inhaeret. Maiores autem, sive perfecti, soli Deo inhaerent, cuius est immutabilis bonitas: quia etsi inhaereant

suis praelatis, non inhaerent eis nisi inquantum illi inhaerent Christo, secundum illud I ad Cor. iv ♦ *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*. Unde quantuincumque videant alios inordinate se habere dictis vel factis, ipsi a sua rectitudine non recedunt: secundum illud Psalm. *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion: non commovebitur in aeternum qui habitat in Ierusalem*. Et ideo in his qui perfecte Deo adhaerent per amorem scandalum non invenitur: secundum illud Psalm. ' : *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum*.

• p». αχπ,κη.

• Pucxra.iin.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra * dictum est, scandalum large ponitur ibi pro quolibet impedimento. Unde Dominus Petro dicit, *Scandalum mihi es*, quia nitebatur eius propositum impedire circa passionem subeundam.

• Art. >, id ».

Ad secundum dicendum quod in exterioribus actibus perfecti viri possunt impediri. Sed in interiori voluntate per dicta vel facta aliorum non impediuntur quominus tendant in Deum: secundum illud Rom. vii * *Neque mors neque vita poterit nos separare a caritate Dei*.

?), §

Ad tertium dicendum quod perfecti viri ex infirmitate carnis incidunt interdum in aliqua peccata venialia: non autem ex aliorum dictis vel factis scandalizantur secundum veram scandali rationem. Sed potest esse in eis quaedam appropinquatio ad scandalum: secundum illud Psalm. . : *Mei pene moti sunt pedes*.

a) *opponitur*, – *imponitur* i., *apponitur* Pa.
J) *commotionem*, – *commixtionem* AEFLpBx.

julort. – *enim* Pa

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM SCANDALUM ACTIVUM POSSIT INVENIRI IN VIRIS PERFECTIS

IV *Sent.*, 4l>t. xuviii, qu. n. art. 3, qu. s.

sextum sic proceditur. Videtur quod scandalum activum possit inveniri in viris perfectis. Passio enim est effectus actionis. Sed ex dictis vel factis perfectorum aliqui passive scandalizantur: secundum illud Matth. xv * *Scis quia Pharisei, audito hoc verbo, scandalizati sunt?* Ergo in perfectis viris potest inveniri scandalum activum.

• Ver>. 14.

2. Praeterea, Petrus post acceptum Spiritum Sanctum in statu perfectorum erat. Sed postea gentiles scandalizavit: dicitur enim *ad Gal.* u * *Cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem evangelii, dixi Ccphae*, idest Petro, *coram omnibus: Si tu, cum Judaeus sis, gentiliter et non iudaice vivis, quomodo gentes cogis iudicare?* Ergo scandalum activum potest esse in viris perfectis.

3. Praeterea, scandalum activum quandoque est peccatum veniale. Sed peccata venialia posunt etiam a esse in viris perfectis. Ergo scandalum activum potest esse in viris perfectis.

Sed contra, plus repugnat perfectioni scandalum activum quam passivum. Sed scandalum passivum non potest esse in viris perfectis. Ergo multo minus scandalum activum.

• Vm. 40.

Respondeo dicendum quod scandalum activum proprie est cum aliquis tale aliquid dicit vel facit quod de se tale est ut alterum natum sit inducere ad ruinam: quod quidem est solum id quod inordinate fit vel dicitur. Ad perfectos autem pertinet ea quae agunt secundum regulam rationis ordinare: secundum illud I *ad Cor.* xiv ♦

Omnia honeste et secundum ordinem fiant in vobis.

Et praecipue hanc cautelam adhibent in his in quibus non solum ipsi offenderent, sed etiam aliis offensionem pararent. Et si quidem in eorum manifestis dictis vel factis aliquid ab hac moderatione desit, hoc provenit ex infirmitate humana, secundum quam a perfectione deficiunt. Non tamen intantum deficiunt ut multum ab ordine rationis recedatur, sed modicum et leviter: quod non est tam magnum ut ex hoc rationabiliter possit ab alio sumi peccandi occasio.

An primum ergo dicendum quod scandalum passivum semper ab aliquo activo causatur: sed non semper ab aliquo scandalo activo alterius, sed eiusdem qui scandalizatur; quia scilicet ipse scipsum scandalizat.

An secundum dicendum quod Petrus peccavit quidem, et reprehensibilis fuit, secundum sententiam Augustini * et ipsius Pauli *; subtrahens se a gentilibus ut vitaret scandalum iudaeorum: quia hoc incaute aliqualiter faciebat, ita quod ex hoc gentiles ad fidem conversi scandalizabantur. Non tamen facium Petri erat tam grave peccatum quod merito possent alii scandalizari. Unde patiebantur scandalum passivum: non autem erat in Petro scandalum activum.

Ad tertium dicendum quod peccata venialia perfectorum praecipue consistunt in subitis motibus, qui, cum sint occulti, scandalizare non possunt. Si qua vero etiam in exterioribus dictis vel factis venialia peccata committant, tam levia sunt ut de se scandalizandi virtutem non habeant.

-fixjg;

3) *etiam*. – Om. PG; L om. hr>. argumentum.

fOMirum. – Kaudalum /'.usivum Pκλ

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quinto et sexto hoc adverte, quod cum in sexti corpore dicitur quod < scandalum activum proprie est cum quis tale aliquid dicit vel facit quod de se tale est ut alterum natum sit inducere ad ruinam, quod quidem est solum id quod inordinate fit vel dicitur », Auctor per

id quod inordinate fit aut dicitur intelligit non solum secundum se malum, sed habens speciem mali. Quoniam utrumque inordinate fit et est peccatum: ut patet in articulo secundo.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM BONA SPIRITUALIA SINT PROPTER SCANDALUM DIMITTENDA

Part. III, qu. xui. an. 3; IV *Sent.*, di>r. xnviii, qu. u. art. >. q1? i, 3; *In Matth.*, cjp. xv; *Ad Rom.*, ap. xiv, l>et >1.

ad septimum sic proceditur. Videtur quod bona spiritualia sint propter scandalum dimittenda. Augustinus enim, in libro *contra Epistolam Parmen.* *, docet quod ubi schismatis periculum timetur, a punitione peccatorum cessandum est. Sed punitio peccatorum est quoddam spirituale :: cum sit actus

iustitiae. Ergo bonum spirituale est propter scandalum dimittendum.

2. Praeterea, sacra doctrina maxime videtur esse spiritualis. Sed ab ea est cessandum propter scandalum: secundum illud Matth. vii ♦ *No-* *lite sanctum dare canibus: neque margaritas vestras spargatis ante porcos, ne conversi dirumpant*

' v<n

a) *spirituale*. – bonum tpiriiale E.

vos. Ergo bonum spirituale est dimittendum propter scandalum.

3. Praeterea, correctio fraterna, cum sit actus caritatis, est quoddam spirituale bonum. Sed interdum ex caritate dimittitur, ad vitandum scandalum aliorum; ut Augustinus dicit, in I de Civ. Dei Ergo bonum spirituale est propter scandalum dimittendum.

4. Praeterea, Hieronymus dicit quod dimittendum est propter scandalum omne quod potest Praeterea, Ul salva triplici veritate, scilicet vitae, iustitiae et doctrinae. Sed impletio consiliorum et largitio eleemosynarum, multoties potest praetermitti salva triplici veritate praedicta: alioquin semper peccarent omnes qui praetermittunt. Et tamen haec sunt maxima inter spiritualia opera. Ergo spiritualia opera debent praetermitti propter scandalum.

5. Praeterea, vitatio cuiuslibet peccati est quoddam spirituale bonum: quia quodlibet peccatum affert peccanti aliquod spirituale detrimentum. Sed videtur quod pro scandalo proximi vitando debeat aliquis quandoque peccare venialiter, puta cum peccando venialiter impedit peccatum mortale alterius: debet enim homo impedire damnationem proximi quantum potest sine detrimento propriae salutis, quae non tollitur per peccatum veniale. Ergo aliquod bonum spirituale debet homo praetermittere propter scandalum vitandum.

Sed contra est quod Gregorius dicit, super Ecch. Si de veritate scandalum sumitur, utilius nasci permittitur scandalum quam veritas relinquatur. Sed bona spiritualia maxime pertinent ad veritatem. Ergo bona spiritualia non sunt propter scandalum dimittenda.

Respondetur dicendum quod, cum duplex sit scandalum, activum scilicet et passivum, quaestio ista non habet locum de scandalo activo: quia cum scandalum activum sit dictum vel factum minus rectum, nihil est cum scandalo activo faciendum. – Habet autem locum quaestio si intelligatur de scandalo passivo. Considerandum est igitur quid sit dimittendum ne alius scandalizetur. Est autem in spiritualibus bonis distinguendum. Nam quaedam horum sunt de necessitate salutis, quae praetermitti non possunt sine peccato mortali. Manifestum est autem quod nullus debet mortaliter peccare ut alterius peccatum impediatur: quia secundum ordinem caritatis plus debet homo suam salutem spiritualem diligere quam alterius. Et ideo ea quae sunt de necessitate salutis praetermitti non debent propter scandalum vitandum.

In his autem spiritualibus bonis quae non sunt de necessitate salutis videtur distinguendum. Quia scandalum quod ex eis oritur quandoque ex malitia procedit, cum scilicet aliqui volunt

impedire huiusmodi spiritualia bona, scandala concitando: et hoc est scandalum Phariseorum, qui de doctrina Domini scandalizabantur. Quod esse contemnendum Dominus docet, Matth. xv. Quandoque vero scandalum procedit ex infirmitate vel ignorantia: et huiusmodi est scandalum pusillorum. Propter quod sunt spiritualia opera vel occultanda, vel etiam interdum differenda, ubi periculum non imminet, quousque, reddita ratione, huiusmodi scandalum cesset. Si autem post redditam rationem huiusmodi scandalum duret, iam videtur ex malitia esse: et sic propter ipsum non sunt huiusmodi spiritualia opera dimittenda.

Ad primum ergo dicendum quod poenarum inflictio non est propter se expetenda, sed poenae infliguntur ut medicinae quaedam ad cohibendum peccata. Et ideo intantum habent rationem iustitiae inquantum per eas peccata cohibentur. Si autem per inflictionem poenarum manifestum sit plura et maiora peccata sequi, tunc poenarum inflictio non continebitur sub iustitia. Et in hoc casu loquitur Augustinus, quando scilicet ex excommunicatione aliquorum imminet periculum schismatis: tunc enim excommunicationem ferre non perlineret ad veritatem iustitiae.

An secundum dicendum quod circa doctrinam duo sunt consideranda: scilicet veritas quae docetur; et ipse actus docendi. Quorum primum est de necessitate salutis: ut scilicet contrarium veritati non doceatur, sed veritatem secundum congruentiam temporis et personarum proponat ille cui incumbit docendi officium. Et ideo propter nullum scandalum quod sequi videatur debet homo, praetermissa veritate, falsitatem docere. – Sed ipse actus docendi inter spirituales eleemosynas computatur, ut supra dictum est. Et ideo eadem ratio est de doctrina et de aliis misericordiae operibus, de quibus postea dicetur.

Ad tertium dicendum quod correctio fraterna, sicut supra dictum est, ordinatur ad emendationem fratris. Et ideo intantum computanda est inter spiritualia bona inquantum hoc consequi potest. Quod non contingit si ex correctione frater scandalizetur. Et ideo si propter scandalum correctio dimittatur, non dimittitur spirituale bonum.

Ad quartum dicendum quod in veritate vitae, doctrinae et iustitiae non solum comprehenditur id quod est de necessitate salutis, sed etiam id per quod perfectius pervenitur ad salutem: secundum illud ad Cor. xw Aemulamini charismata meliora. Unde etiam consilia non sunt simpliciter praetermittenda, nec etiam misericordiae opera, propter scandalum: sed sunt interdum occultanda vel differenda propter scandalum pusillorum, ut dictum est.

Quandoque tamen consiliorum observatio et impletio operum misericordiae sunt de necessi-

p) veritas. – quod veritas Pa.
y) horum. – harum ABEFpK.
3) esse. – est H, esset II.p.x; pro Dominus docet, ut patet II, ut docet I, Dominus dicit P.

<) opera. – bona PGa.
z) cohibendum. – coercendum G, cohibenda P.
n) aliorum. – aliorum ABCDFGHKLkju, aliarum I.
o) pertineret. – pertinet I GIIfta, pertinent P.

late salutis. Quod patet in his qui iam voverunt consilia; et in his quibus ex debito imminet delectibus aliorum subvenire, vel in temporalibus, puta pascendo esurientem, vel in spiritualibus, puta docendo ignorantem; sive huiusmodi fiant debita propter iniunctum officium, ut palet in praelalis, sive propter necessitatem indigentis, Et tunc cadum ratio est de huiusmodi sicut de aliis quae sunt de necessitate salutis.

Ad quintum dicendum quod quidam dixerunt quod peccatum veniale est committendum propter vitandum scandalum. Sed hoc implicat con-

traria: si enim faciendum est, iam non est malum neque peccatum; nam peccatum non potest esse eligibile. Contingit tamen aliquid propter aliquam circumstantiam non esse peccatum veniale quod, illa circumstantia sublata, peccatum veniale esset: sicut verbum iocosum est peccatum veniale quando absque utilitate dicitur; si autem ex causa rationabili proferatur, non est otiosum neque peccatum. – Quamvis autem per peccatum veniale gratia non tollatur, per quam est hominis salus; inquantum tamen veniale disponit ad mortale, vergit in detrimentum salutis.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo septimo, ubi dicitur de scandalo pusillorum: *Si autem post redditam rationem huiusmodi scandalum duret, iam videtur ex malitia esse*, adverte quod Auctor non assertivo verbo utitur, sed opinativo, dicendo, *fam videtur ex malitia esse*. Potest siquidem contingere quod pusilli non sint capaces rationis redditae vel propter pri-

stinam consuetudinem, quae facit apparere dissonum quod veritati consonat, vel propter rationem apud cos magis apparentem, vel aliquid huiusmodi. Et tunc, ex quo malitia non facit scandalum, sed ignorantia vel infirmius, quamvis reddita iit ratio, cessandum est ab huiusmodi spiritualibus non necessariis.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM TEMPORALIA SINT DIMITTENDA PROPTER SCANDALUM

IV *Sent.*, dliL xxxvni, qu. n, art 4, qu. J; *Cōnt. lwpuḡn. Rdlf.*, cap. xvj /<d *Rom.*, ap. nv, lect. m.

Octavum sic proceditur. Videtur quod temporalia sint dimittenda propter scandalum. Magis enim debemus diligere spiritualem salutem proximi, quae impeditur per scandalum, quam quaecumque temporalia bona. Sed id quod minus diligimus dimittimus propter id quod magis diligimus. Ergo temporalia magis debemus dimittere ad vitandum scandalum proximorum.

2. Praeterea, secundum regulam Hieronymi, omnia quae possunt praetermitti salva triplici veritate, sunt propter scandalum dimittenda. Sed temporalia possunt praetermitti salva triplici veritate. Ergo sunt propter scandalum dimittenda.

3. Praeterea, in temporalibus bonis nihil est magis necessarium quam cibus. Sed cibus est praetermittendus propter scandalum: secundum illud *Rom.* xiv *Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est*. Ergo nullo magis omnia alia temporalia sunt propter scandalum dimittenda.

4. Praeterea, temporalia nullo convenientiori modo conservare aut recuperare possumus quam per iudicium. Sed indiciis uti non licet, et praecipue cum scandalo: dicitur enim Matth. v *Ei qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium*; cl l *ad Cor.* vi *lam quidem omnino delictum est in vobis quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?* Ergo videtur quod temporalia sini propter scandalum dimittenda.

5. Praeterea, inter omnia temporalia minus

videntur dimittenda quae suni spiritualibus annexa. Sed ista sunt propter scandalum dimittenda: Apostolus enim, seminans spiritualia, temporalia stipendia non accepit, *ne offendiculum daret evangelio Christi*, ut patet l *ad Cor.* ix et ex simili causa Ecclesia in aliquibus terris non exigit decimas. propter scandalum vitandum. Ergo multo magis alia temporalia sunt propter scandalum dimittenda.

Sed contra est quod beatus Thomas Cantuariensis repetiit res Ecclesiae? cum scandalo regis

Respondeo dicendum quod circa temporalia bona distinguendum est. Aut enim sunt nostra: aut sunt nobis ad conservandum pro aliis commissa; sicut bona Ecclesiae committuntur praelatis, et bona communia quibuscumque reipublicae rectoribus. Et talium conservatio, sicut et depositorum, imminet his quibus sunt commissa ex necessitate. Et ideo non sunt propter scandalum dimittenda: sicut nec alia quae sunt de necessitate salutis.

Temporalia vero quorum nos sumus domini dimittere, eatribuendo si penes nos ea habeamus, vel non repetendo si apud alios sint, propter scandalum quandoque quidem debemus, quandoque autem non. Si enim scandalum ex hoc oriatur propter ignorantiam vel infirmitatem aliorum, quod supra diximus esse scandalum pusillorum; tunc vel totaliter dimittenda sunt temporalia; vel aliter scandalum sedandum, scilicet per aliquam admonitionem. Unde Augustinus dicit, in libro *de Senn. Doni, in Monte*. *Dandum est quod nec tibi nec alteri noceat, quantum ab*

a) *magis*. – Om. K.
p) *Ece/ctiM*. – *ecctetiantm Va*.
Summa »; TNKOU D. Tiiq man T. V.

y) rrrro. – éon.i addunt Pj.

homine credi potest. Et cum negaveris quod petit, indicanda est ei iustitia: et melius ei aliquid dabis, cum petentem iniuste correxeris.

Aliquando vero scandalum nascitur ex malitia, quod est scandalum Phariseorum. Et propter eos qui sic scandala concitant non sunt temporalia dimittenda: quia hoc et noceret bono communi, daretur enim malis rapiendi occasio; et noceret ipsis rapientibus, qui retinendo aliena in peccato remanerent. Inde Gregorius dicit, in *Moral.* * *Quidam, dum temporalia nobis rapiunt, solummodo sunt tolerandi: quidam vero, servata aequitate, prohibendi; non sola cura ne nostra subtrahantur, sed ne rapientes non sua semetipsos perdant.*

Et per hoc patet solutio ad primum.

An secundum dicendum quod si passim permitteretur malis hominibus ut aliena raperent, vergeret hoc in detrimentum veritatis vitae et iustitiae. Et ideo non oportet propter quodeumque scandalum temporalia dimitti.

Ad tertium dicendum quod non est de inten-

tionem Apostoli monere quod cibus totaliter propter scandalum dimittatur: quia sumere cibum est de necessitate salutis. Sed talis cibus est propter scandalum dimittendus: secundum illud I ad Cor. vni *Non manducabo carnem in ac-* ternum, ne fratrem meum scandalizem.

Ad quartum dicendum quod secundum Augustinum, in libro *de Serin. Dom. in Monte'*, illud praeceptum Domini est intelligendum secundum praeparationem animi: ut scilicet homo sil paratus prius pati iniuriam vel fraudem quam indicium subire, si hoc expediat. Quandoque tamen non expedit, ut dictum est - Et similiter intelligendum est verbum Apostoli.

Ad quintum dicendum quod scandalum quod vitabat Apostolus ex ignorantia procedebat gentilium, qui hoc non consueverant. Et ideo ad tempus abstinendum erat, ut prius instruerentur hoc esse debitum. - Et ex simili causa Ecclesia abstinet de decimis exigendis in terris in quibus non est consuetum decimas solvere.

Z) ipiit. - ftiam A, om. P.

e) tatb. - quid lalit P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo, in principio corporis, nota diligenter quod sicut ningna est differenda inter communitatem et rectores illius respectu bonorum communium; quin rector est sicut depositarius et dispensator, ipsa vero communitas est domina rerum suarum; ac per hoc, communitas non tenetur ad conservandum bona sua. licet rectores teneantur ad conservationem, sicut depositarii bonorum alienorum, etc.; - ita magna est differentia inter praelatos Ecclesiae, includendo etiam Papam, et ipsam Ecclesiam. Quin nec Papa nec aliquis praelatus est dominus rerum Ecclesiae. sed Ecclesia ipsa est domina: quia donatores non donant et transferunt iura sua in Papam aut praelatum, sed in Ecclesiam Romanam vel talem. Et propter hoc de praelatis dicitur in littera quod tenentur de necessitate salutis ad conservationem bonorum Ecclesiae: non nutem hoc dicitur de ipsa Ecclesia, quae est domina, quae potest de suis disponere sicut domina. Nec putes, propter hoc quod Papa habet plenitudinem potestatis ecclesiasticae, [quod] ob hoc possit de bonis Ecclesiae disponere sicut potest Ecclesia. Quoniam plenitudo potestatis ecclesiasticae ipsius Papae intelligitur in spiritualibus tantum: de temporalibus enim in ordine ut spiritualia potestatem habet. Hanc enim spirituales potestatem dedit Christus Petro, Matth. xvi -: *Tibi dabo clares regni caelorum* et non *regni mundi huius*. Et spirituales cibum mandavit dandum, Ioan. ult. * *Pasce oves meas*. Unde ita tenentur ut restitutionem qui a Papa bona Ecclesiae pro libito Papae habuerunt, ut ditentur exaltentur et magnificentur, sicut qui ab aliis praelatis similia Ecclesiae bona acceperunt Omnis namque donatio ecclesiasticae rei pietate vel necessitate vacua non distributio sed dissipatio est non dispensatore usurpata.

II. In eadem parte eiusdem articuli, cave ne hanc sententia, scilicet quod praelati tenentur ad temporalia Ecclesiae bona de necessitate salutis, etc., velamen liat avaritiae personarum ecclesiasticarum; et sub hoc praetextu pauperes sine misericordia vexent, repetendo bona Ecclesiae; postposito caritatis ordine, temporalia spiritualibus praeponunt. Meminerint in primis pauperes esse non solum qui egent cibo, potu aut veste, quae sunt necessaria naturae; sed qui egent opportunis ad convenientium sui status. Ac per hoc, elemosynaliter possent distribuere illis, sicut et aliis pauperibus. Ac per hoc, non teneri ad eorum vexationem. si sibi commissu est dispensatio. - Meminerint deinde ad repetitionem bonorum esse praeceptum affirma-

tivum; et obligare non ad semper, sed pro loco et tempore. Ac per hoc, propter scandalum pusillorum dissimulari potest ad tempus repetitio: sicut propter alias causas rationabiles potest differri. Hac siquidem ratione Ecclesiam non exigere decimas alicubi dicitur in calce huius articuli. - Meminerint tertio, quod gratiorem Deo exhiberent famulatum quandoque procurando quod Ecclesia donaret, cum scilicet spirituali bono populi expedit, quam sollicitando repetitionem. Temporalia namque propter spiritualia, et non e contra sunt et esse debent, apud Christianos.

III. In eodem articulo, circa scandalum ex malitia, duo verba litterae notanda sunt. Primum est ly *propter eos qui sic scandala concitant* Secundum est ly *passim*, cum in responsione ad secundum dicitur: *Si passim permitteretur malis hominibus ut aliena raperent*, etc. Primum siquidem dictum est ad distinguendum inter illos sic concitantes scandala, et populum. Quamvis enim propter talium malitiam non sint temporalia dimittenda; propter populi tomen interitum spirituales vitandum, vel salutem spirituales propagandam, temporalia dimittenda sunt. Unde si princeps aliquis potius populum ad infidelitatem duceret quam sufferret exigi a se rapta ab Ecclesia vel alio principe, ut Ieroboam fecit in populo Israel ne perderet regnum dimittenda essent temporalia: non propter principem, sed propter populi salutem. Non enim ponendum est offendiculum fidei propter temporalia. Et hoc quod dicimus de salute populi, intelligendum est universaliter de quacumque rationabili causa inductiva ad dimittendum temporalia ex orto ex malitia scandalo. Auctor enim solum hoc dicit, quod propter eos qui malitiose concitant scandala non sunt dimittenda tam temporalia quam spiritualia bona. Cum quo stat quod propter aliam causam dimittenda quandoque sunt.

Secundum autem dictum est ut scias, iuxta allatam in littera Gregorii auctoritatem, quandoque expedire communi bono spirituali permittere rapinam. Aliud siquidem est passim; et aliud quandoque, in casu tali, permittere et dimittere.

IV. In responsione ad ultimum in eodem articulo, adverte quod ex hoc quod Ecclesia non differt exactionem decimarum in Italia usque ad admonitionem, sed simpliciter non petit, nec populi inassueti et infirmi scandaliuntur; salis datur intelligi quam parum ab Ecclesia debent temporalia aestimari, et quam facile debeat talia dimittere nec fideles *incidant in tentationem et in laqueum diaboli*.

• Ver .

. 2».

¶

* 1º ««♦

ut, v tk Jo S4.

. l u. 8π. *

QUAESTIO QUADRAGESIMAQUARTA

DE PRAECEPTIS CARITATIS

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

• Ci. au. xjiiu, Introd.

Deinde considerandum est de praeceptis caritatis.^{*} Et circa hoc quaeruntur octo.
Primo: utrum de caritate sint danda praecepta.
Secundo: utrum unum tantum, vel duo.
Tertio: utrum duo sufficient.
Quarto: utrum convenienter praecipiat ut Deus *ex toto corde* diligatur.

Quinto: utrum convenienter addatur, *ex lotuente* etc.
Sexto: utrum praeceptum hoc possit in vita ista impleri.
Septimo: de hoc praecepto, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*.
Octavo: utrum ordo caritatis cadat sub praecepto.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DE CARITATE DEBEAT DARI ALIQUOD PRAECEPTUM

III *Cjont. Gent.*, cap. xvi. ami; I *ad Tim.*, up. i, ko. l».

• Qu. xvtn.cn. s.

primum sic proceditur. Videtur quod de caritate non debeat dari aliquod praeceptum. Caritas enim imponit modum omnium virtutum, de quibus dantur praecepta: cum sit forma virtutum, ut supra dictum est. Sed modus non est in praecepto: ut communiter dicitur. Ergo de caritate non sunt danda praecepta.

• Ad/fnm.cap.Y, v cr». 5.

• Ver», rj.

2. Praeterea, caritas, quae *in cordibus nostris per Spiritum Sanctum diffunditur* ^a ^b ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{jy} ^{jz} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kk} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kw} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xx} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{jy} ^{jz} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kk} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kw} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xx} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{jy} ^{jz} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd}

Sed praeceptum dilectionis non potest impleri nisi ex propria voluntate. Et ideo libertati non repugnat.

Ad tertium dicendum quod omnia praecepta decalogi ordinantur ad dilectionem Dei et proximi. Et ideo praecepta caritatis non fuerunt connumeranda inter praecepta decalogi, sed in omnibus includuntur.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tx articulo primo quaestionis qundragesimaequartae, scito Iquod caritatem praecedunt dispositive, ex naturae quidem iure, duae partes iustitiae, scilicet declinare a malo et facere bonum; ex divino autem iure, tides veru. Et propterea Apostolus tria posuit unde est caritas: scilicet cor purum « malis; et conscientiam bonum, propter bona

opera quae in se inveniunt; et fidem non fictam, quoad supernaturalia. Ex his enim tribus procedit caritas, quae finis praecepti omnis est. Nec haec quae dicimus dissonant ab Auctore: sed expositionem eius extendunt in primis duobus membris quoad mala et bona.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DE CARITATE FUERINT DANDA DUO PRAECEPTA

Ie III., qu. xc. ix, srt. t. <id 3; III *Cont. Gent.*, cap. exn, cxrit; > *Virtut.*, qu. n, an. 4. ad 6; *Ad Rom.*, cap. xπx, lctet. Π; *Ad Galat.*, cap. v, lctet. nt.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod caritate non fuerint danda duo praecepta. Praecepta enim legis ordinantur virtutem, ut supra * dictum est.

Sed caritas est una virtus, ut ex supradictis * patet. Ergo de caritate non fuit dandum nisi unum praeceptum.

2. Praeterea, sicut Augustinus dicit, in *1 de Doct. Christ.* *, caritas in proximo non diligit nisi Deum. Sed ad diligendum Deum sufficienter ordinamur per hoc praeceptum, *Diliges Dominum Deum tuum* *. Ergo non oportuit addere aliud praeceptum de dilectione proximi.

3. Praeterea, diversa peccata diversis praeceptis opponuntur. Sed non peccat aliquis praetermittens dilectionem proximi, si non praetermittat dilectionem Dei: quinimmo dicitur Luc. xiv ♦ *quis venit ad me et non odit patrem suum et matrem suam, non potest meus esse discipulus*. Ergo non est aliud praeceptum de dilectione Dei et de dilectione proximi.

4. Praeterea, Apostolus dicit, *ad Rom.* xni * *Qui diligit proximum legem implevit*. Sed non impletur lex nisi per observantiam omnium praeceptorum. Ergo omnia praecepta includuntur in dilectione proximi. Sufficit ergo hoc 3 unum praeceptum de dilectione proximi. Non ergo debent 3 esse duo praecepta caritatis.

Sed contra est quod dicitur *1 Ioan.* iv ♦ *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum diligat et fratrem suum*.

Respondetur dicendum quod, sicut supra * dictum est cum de praeceptis ageretur, hoc modo se habent praecepta in lege sicut propositiones in scientiis speculativis. In quibus conclusiones vir-

tute continentur in primis principiis: unde qui perlecte cognosceret principia secundum totam suam virtutem, non opus haberet ut ei conclusiones seorsum proponerentur. Sed quia non omnes qui cognoscunt principia sufficiunt considerare quidquid in principiis virtute continetur, necesse est propter eos ut in scientiis ex principiis conclusiones deducantur. In operabilibus autem, in quibus praecepta legis nos dirigunt, linis habet rationem principii, ut supra dictum est. Dilectio autem Dei finis est, ad quem dilectio proximi ordinatur. Et ideo non solum oportet dari praeceptum de dilectione Dei, sed etiam de dilectione proximi, propter minus capaces, qui non de facili considerarent τ unum horum praeceptorum sub alio contineri.

Ad primum ergo dicendum quod, si 4 caritas sit una virtus, habet tamen duos actus, quorum unus ordinatur ad alium sicut ad finem. Praecepta autem dantur de actibus virtutum. Et ideo oportuit esse plura praecepta caritatis.

Ad secundum dicendum quod Deus diligitur in proximo sicut finis in eo quod est ad finem. Et tamen oportuit de utroque explicite dari praecepta, ratione iam * dicta.

Ad tertium dicendum quod id quod est ad finem habet rationem boni ex ordine ad finem. Et secundum hoc etiam recedere ab eo habet rationem mali, et non aliter.

Ad quartum dicendum quod in dilectione proximi includitur dilectio Dei sicut finis in eo quod est ad finem, et e converso. Et tamen oportuit utrumque praeceptum explicite dari, ratione iam * dicta.

a) hoc. – Om. PIj.
?) debent. – dc hoc debent P

γ) considerarent. – considerent I, considerant PpCttKpx «t a-si. – f/it GI, licet PsK et a.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SUFFICIENT DUO PRAECEPTA CARITATIS

† II-., qu. xctx, art. i, «d 3.

d TERTIUM sic proceditur. Videtur quod non sufficiant duo praecepta caritatis. Praecepta enim dantur de actibus virtutum. Actus autem secundum obiecta distinguuntur. Cum igitur quatuor homo debeat ex caritate diligere, scilicet Deum, seipsum, proximum et corpus proprium, ut ex supradiclis * patet; videtur quod quatuor debeant esse caritatis praecepta. Et sic duo non sufficiunt.

2. Praeterea, caritatis actus non solum est dilectio, sed gaudium, pax, beneficentia. Sed de actibus virtutum sunt danda praecepta. Ergo duo praecepta caritatis non sufficiunt.

3. Praeterea, sicut ad virtutem pertinet facere bonum, ita et declinare a malo. Sed ad faciendum bonum inducimur per praecepta affirmativa, ad declinandum a malo per praecepta negativa. Ergo de caritate fuerunt danda praecepta non solum affirmativa, sed etiam negativa. Et sic praedicta duo praecepta caritatis non sufficiunt.

Sed contra est quod Dominus dicit. Matth. xxi In his duobus mandatis tota Lex pendet et Prophetae.

Respondeo dicendum quod caritas, sicut supra * dictum est, est amicitia quaedam. Amicitia autem ad alterum est. Unde Gregorius dicit, in quadam homiha * Caritas minus quam inter duos haberi non potest. Quomodo autem ex caritate aliquis seipsum diligat, supra * dictum est. Cum autem dilectio et amor sit boni, bonum autem sit vel finis vel id quod est ad finem, convenienter de caritate duo praecepta sufficiunt: unum quidem quo inducimur ad Deum diligendum sicut finem; aliud autem quo inducimur ad diligendum proximum propter Deum sicut propter finem.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augusti-

nus dicit, in I de Doct. Christ. cum quatuor * wn. sint ex caritate diligenda, de secundo et quarto, idest de dilectione sui et corporis proprii, nulla praecepta danda erant: quantumlibet enim homo excidat a veritate, remanet illi dilectio sui et dilectio corporis sui. Modus autem diligendi praecipendus est homini, ut scilicet se ordinate diligat et corpus proprium. Quod quidem fit per hoc quod homo diligit Deum et proximum.

Ad secundum dicendum quod alii actus caritatis consequuntur ex actu dilectionis sicut effectus ex causa, ut ex supradiclis patet. Unde in praecceptis dilectionis virtute includuntur praecepta de aliis actibus. – Et tamen propter tardiores inveniuntur de singulis explicite praecepta tradita: de gaudio quidem, Philipp, iv * Gaudete in Domino -vm 4. semper; de pace autem, ad Heb. ult. ♦ Pacem ap. iηw».u. sequimini cum omnibus; de beneficentia autem, ad Gal. ult. *: Dum tempus habemus, operemur vcn. io. bonum ad omnes. De singulis beneficentiae partibus inveniuntur praecepta tradita in sacra Scriptura, ut patet diligenter consideranti.

Ad tertium dicendum quod plus est operari bonum quam vitare malum. Et ideo in praecceptis affirmativis virtute includuntur praecepta negativa *. – Et tamen explicite inveniuntur praecepta data contra vitia caritati opposita. Nam contra odium dicitur Lev. xix Al. oderis fratrem tuum v» n. in corde tuo; contra acediam dicitur Eccli. VI * Ne acedieris in vinculis eius; contra invidiam, Gal. v *: Non efficiamur inanis gloriae cupidi, Ven. su. invicem provocantes, invicem invidentes; contra discordiam vero, I ad Cor. I * Idipsum dicatis v«».t. omnes, et non sint in vobis schismata; contra scandalum autem, ad Rom. xiv *: Ne ponatis vm α offendiculum fratri vel scandalum.

a) quantumlibet. – quantumcumjuc Pκλ; pro ventate, caritate Pa.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CONVENIENTER MANDETUR QUOD DEUS DILIGATUR EX TOTO CORDE

III Sent. dut. xxwi, expos, lit.: De Virtut. qu. n, xrt. 10, ad i; De Daob. Praecept. Carit, etc., cap. v; De Perfect. Vitae Spirit., cap. tv, In Matth., cap. xxn.

S d quartum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter mandetur quod Deus diligatur ex toto corde. Modus enim virtuosus actus non est in praecepto; ut ex p if .q c, supradictis * patet. Sud hoc quod dicitur, er loto corde, importat modum divinae dilectionis. Ergo inconvenienter praecipitur quod Deus ex toto corde diligatur.

2. Praeterea, totum et perfectum est cui nihil deest; ut dicitur in HI Physic. * Si igitur in praeccepto cadit quod Deus ex roto corde diligatur, quicumque facit aliquid quod non perlinet ad Dei

dilectionem agit contra praeceptum, et per consequens peccat mortaliter. Sed peccatum veniale non pertinet ad Dei dilectionem. Ergo peccatum veniale erit mortale. Quod est inconveniens.

3. Praeterea, diligere Deum ex toto corde est perfectionis: quia secundum Philosophum totum et perfectum idem sunt. Sed ea quae sunt perfectionis non cadunt sub praecepto, sed sub consilio. Ergo non debet praecipiri quod Deus ex toto corde diligatur.

Sed contra est quod dicitur Deui, vi *: Diliges v«n. s. Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.

« Respondeo dicendum quod, cum praecepta den-
tur a de actibus virtutum, hoc ergo modo aliquis
actus cadit sub praecepto, secundum quod est
actus virtutis. Requiritur autem ad actum virtutis
p non solum quod cadat super debitam materiam,
sed etiam quod vestiatur 3 debilis circumstantiis,
quibus sit proportionates tali materiae. Deus
autem est diligendus sicut finis ultimus, ad quem
omnia sunt referenda. Et ideo totalitas quaedam
fuit designanda circa praeceptum de dilectione
Dei.

h. i<M7. Ad phimum ergo dicendum quod sub praecepto
quod datur de actu alicuius virtutis non cadit
modus quem habet ille actus ex alia superiori
virtute *. Cadit tamen sub praecepto modus ille
qui pertinet ad rationem propriae virtutis. Et talis
modus significatur cum dicitur, *ex tuto corde*.

e) cum praecepta dentur. – cum praecepta dantur IIIk, ucut di-
ctum est praecepta dantur G; erga om. PmK.

Ad secundum dicendum quod dupliciter contingit
ex toto corde Deum diligere. Uno quidem modo,
in actu, idest ut totum cor hominis semper actua-
liter in Deum feratur. Et ista est perfectio pa-
triae. – Alio modo, ut habitualiter totum cor
hominis in Deum feratur: ita scilicet quod nihil
contra Dei dilectionem cor hominis recipiat. Et
haec est perfectio viae. Cui non contrariatur pec-
catum veniale: quia non tollit habitum caritatis,
cum non tendat in oppositum obicctum; sed
solum impedit cantatis usum.

Ad tertium dicendum quod perfectio caritatis
ad quam ordinantur consilia est media inter duas
perfectiones praedictas * ut scilicet homo, quan-
tum possibile est, se abstrahat a rebus tempo-
ralibus etiam licitis, quae, occupando animum,
impediunt actualem motum cordis in Deum.

p) vestiatur. – vestiatur ABEFHLx.

Commentaria Cardinalis Caietaid

In articulo quarto, omissis secundo ex tertio, notu quod
I in actu virtutis invenimus tria: scilicet substantiam actus;
modum eius intrinsecum; et modum extrinsecum. Exempli
gratia, in actu quo honoratur pater est primo substantia
actus, qui est ipsa honorario seu subventio. Est secundo
quantitas actus, scilicet tanta vel proportionalis subventio,
scilicet ut decet filium sic constitutum respectu patris in
tali articulo; et hoc et similia vocantur modus intrinsecus.
Est tertio ordo istius actus ad alterum finem, puta ex
caritate seu propter Deum honorare putrem, et huiusmodi
relationes vocantur modus extrinsecus. Et ratio est quia
circumstantiae istae apponuntur actui ex extranea virtute:
illae autem ab illamet virtute cui est proprius actus. Et
propterea circumstantiae illae quae non extrahunt actum
a propria virtute ad modum intrinsecum spectant: cir-
cumstantiae autem quae ad alteram trahunt virtutem ad
extrinsecum modum spectant.

In proposito igitur, in dilectione Dei substantia actus
est diligere Deum: modus autem eius est ex toto corde
ipsum diligere. Et quia haec conditio actus. scilicet ex
toto corde, non trahit actum extra virtutem caritatis, a
qua est dilectio; quia non sic se habet quod ex caritate
provenit diligere Deum et ex alia virtute diligere ex toto
corde cum, sed utrumque provenit ex una et eadem

caritate; ideo conditio ista modus intrinsecus est dilectio-
nis Dei.

Oportet quoque nosse quod modus intrinsecus actus
virtuosi est duplex: quidam sine quo virtuosos non esset;
quidum reddens actum praeferiorem. Exemplum primi: si
filius subveniret quidem patri, sed non quantum tenetur.
Exemplum secundi: si filius subveniret patri quantum te-
netur, sed non cum illa promptitudine qua deberet.

Inter hos autem modos haec est differentia, quod modus
extrinsecus non cadit sub praecepto proprio illius actus: ut
in littera dicitur, in responsione ad primum. Modus autem
intrinsecus sine quo actus non est virtuosos cadit sub illo
praecepto: ut ibidem et in corpore dicitur. Modus autem
perficiens ad finem praecepti spectat: ad hoc enim tendit
praeceptor ut perfecte impleatur quod praecipitur.

Unde, in proposito, diligere Deum intense est modus
intrinsecus spectans ad finem praecepti: quia ad hoc tendit
praecipiens ut Deus magis ac magis diligatur. Sed diligere
Deum ex toto corde est modus intrinsecus sine quo actus
dilectionis non est actus caritatis: quia quantumcumque
Deus diligatur, nisi diligatur super omnia, quod importat ly
ex toto corde, non diligitur ex caritate, non satisfit praece-
pto caritatis. Et propterea in littera dicitur quod hoc cadit
sub praecepto.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SUPER HOC, *DILIGES DOMINUM DEUM TUUM EX TOTO CORDE TUO*,
CONVENIENTER ADDATUR, *ET EX TOTA ANIMA TUA ET EX TOTA FORTITUDINE TUA*

III Sent.. dist. xxva, expo». Iiti.; De Duob. Praecepti. Carit. etc., cap. v; De Perfect. Vitae Spirit., cup. rr; In Maith.. cap. xxn.

S d quintum sic proceditur. Videtur quod
inconvenienter, *Deut. vi ** super hoc
quod dicitur, *Diliges Dominum Deum*
tuum ex toto corde tuo, addatur, *et*
ex tota anima tua et ex tota fortitudine tua. Non
enim accipitur hic cor pro membro corporali:
quia diligere Deum non est corporis actus. Opor-
tet igitur quod cor accipiatur spiritualiter. Cor
autem spiritualiter acceptum vel est ipsa anima,
vel aliquid animae. Superfluum igitur fuit utrum-
que ponere.

2. Praeterea, fortitudo hominis praecipue de-
pendet ex corde: sive spiritualiter hoc accipiat.

sive corporaliter. Ergo postquam dixerat. *Diliges*
Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, super-
fluum fuit addere, *et ex tota fortitudine tua*.

3. Praeterea, Matth. xxn * dicitur, *in tota mente*
tua. quod hic non ponitur. Ergo videtur quod
inconvenienter hoc praeceptum detur *Deut. vi*.

Sed contra est auctoritas Scripturae.

Respondeo dicendum quod hoc praeceptum di-
versimode invenitur traditum in diversis locis.
Nam sicut dictum est *, *Deut. vi* ponuntur tria: *ex toto*
corde, et *ex tota anima*, et *ex tota*
fortitudine. Matth. xxn * ponuntur duo horum, *ex toto*
corde et *in tota anima*, et omit-

α
• Vctv jo

erv 17.

titur l e.v *tota fortitudine*: sed additur *in tota fortitudinem* seu *virtutem* sive *vires*. Praecipitur *mente*. Sed Mare, xu * ponuntur quatuor: scilicet *ex toto corde*, ut *ex tota anima*, et *ex tota mente*, et *ex tota virtute*, quae est idem *fortitudini*. Et hacc etiam quatuor tanguntur Luc. x * nam loco *fortitudinis* seu *virtutis* ponitur *ex omnibus viribus tuis*. Et ideo horum quatuor est ratio assignanda: nam quod alicubi unum horum omittitur, hoc est quia unum mtelhgilur ex aliis.

Est igitur considerandum quod dilectio est actus voluntatis, quae hic significatur per *cor*: nam sicut cor corporale est principium omnium corporalium motuum, ita etiam voluntas, et maxime quantum ad intentionem finis ultimi, quod ? est obiectum cantatis, est principium omnium spiritualium motuum. Tria autem sunt principia actuum quae moventur a voluntate: scilicet intellectus, qui significatur per *mentem*; Vis appetitiva inferior T, quae significatur per *animam*; cl vis executiva exterior. quae significatur per

ergo nobis ut tota nostra intentio feratur in Deum, quod est e.v *toto corde*; ut quod intellectus noster subdatur Deo, quod est e.v *tota mente*; et quod appetitus noster reguletur secundum Deum, quod est e.v *tola anima*; et quod exterior actus noster obediat Dco, quod est *ex tota fortitudine* vcl *virtute* vcl *viribus* Deum diligere.

Chrysostomus tamen, *super Matth.* ♦ accipit c contrario *cor* et *animam* quam dictum sit - Au- °rr> c ^ .l gusiinus vero, in l *dc Doct. Christ.* * refen *cur* ad op «« cogitationes, et animam ad vitam, *mentem* ad intellectum. - Quidam autem ♦ dicunt, *ex toto corde*, idest intellectu; *anima*, idest voluntate; *mente*, idest memoria. - Vcl, secundum Gregorium Nyssenum ♦, per *cor* significat animam vegetabilem, per *animam* sensitivam, per *mentem* “p.TM’ intellectivam: quia hoc quod nutrimur, sentimus et intelhgimus, debemus ad Deum referre.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

a) *omittitur*. - *dimittitur* P.
p) *quod*. - *quae* K, qui Pxt.

γ; *inferior*. - *Interior* AB.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM HOC PRAECEPTUM DE DILECTIONE DEI POSSIT IN \IA IMPLERI

111 *Sent.*, dtu. xiv», qu. 1», irt. 4; *Dc \trtut.*, qu. », ri. 10; *De Perfecti. Vii&e Spirit.. cip.* K, v.

• Vw* >

• ix varadi,ot

• v«r», e.
• ver», 10.

• i'«x»Hi,vcr.,c.

@

• cap. m».

̃«^IAE^D SEXTUM SIC PROCEditUR. VidctUP quod hoc praeceptum de dilectione Dei possit JtfëSiA^senmrî in via. Quia secundum Hiero- ^ ^ **nyum** * in *Expos. Cal/wl. Eid.. maledictus qui dicit Deum aliquid impossibile praecepisse*. Sed Deus hoc praeceptum dedit: ut palet *Deut.* vi * Ergo hoc praeceptum potest in via impleri.

2. Praeterea, quicumque non implet praeceptum peccat mortaliter: quia secundum Ambrosium peccatum nihil est aliud quam *transgressio legis divinae et caelestium inobedientia mandatorum*. Si ergo hoc praeceptum non potest in via servari, sequitur quod nullus possit esse in vita ista sine peccato mortali. Quod est contra id quod Apostolus dicit. l *ad Cor.* i ♦ *Confirmabit vos usque in finem sine crimine*; et l *ad Tim.* ili ♦ *Ministrent nullum crimen habentes*.

3. Praeterea, praecepta dantur ad dirigendos homines in viam salutis: secundum illud Psalm. *Praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos*. Sed frustra dirigitur aliquis 3 ad impossibile. Non ergo impossibile est hoc praeceptum in vita ista servari.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Perfect. lustit.* * quod *in plenitudine caritatis patriae praeceptum illud implebitur. Diliges Dominum Deum tuum, etc. Nam cum adhuc est aliquid carnalis concupiscentiae quod continendo*

frenetur, non omnino ex tuta anima diligitur Deus.

Respondeo dicendum quod praeceptum aliquod dupliciter impleri potest: uno modo, perfecte; alio modo, imperfecte. Perfecte quidem impletur praeceptum quando pervenitur ad finem quem intendit praecipiens: impletur autem, sed imperfecte, quando, etsi non pertingat ad finem praecipientis. non tamen receditur ab ordine ad finem. Sicut si dux exercitus praecipiat militibus ut pugnent. ille perfecte implet praeceptum qui pugnando hostem vincit, quod dux intendit: ille autem implet, sed imperfecte, cuius pugna ad victoriam non pertingit, non tamen contra disciplinam militare agit. Intendit autem Deus ? per hoc praeceptum ut homo Deo totaliter unia- tur: quod fiet in patria, quando *Deus erit omnia m omnibus*, ut dicitur l *ad Cor.* xv * Et ideo v«»».h. plene et perfecte in patria implebitur hoc praeceptum. In via vero impletur, sed imperfecte * o El tamen in via tanto unus alio perfectius implet, quanto magis accedit per quandam similitudinem ad patriae perfectionem.

An primum ergo dicendum quod ratio illa probat quod aliquo modo potest impleri in via. licet non perfecte.

Ad secundum dicendum quod sicut miles qui legitime pugnat, licet non vincat, non inculpatur nec poenam meretur; ita etiam qui in via hoc

a) *aliquis*. - *aliquid* P.

3) *Deus*. - Om. j,- pru *Deo, sibi* P.

praeceptum implet γ nihil contra divinam dilectionem agens, non peccat mortaliter.
Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in libro *de Perfect. lustit.* * *Cur non prae-*

ciperetur homini ista perfectio, quamvis eam in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur, si quo currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis praeceptis ostenderetur?

γ. *implet.* – *non implet* PDGIIr sk et a: post *nihil* SK addit *tamen*; sequent *non* om. A.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM CONVENIENTER DETUR PRAECEPTUM DE DILECTIONE PROXIMI

De Duob. faec. Carit., etc., cap. vn. m i; *De Der/ect. Vitae Spirit.*, otp. m i; /n *Matth.* cap. xxii; *Ad Rom.*, cap. MW, lect. n; *Ad Galat.*, cap. v, lect. m.

SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod inconvenienter detur praeceptum de dilectione proximi. Dilectio enim caritad omnes homines extenditur, etiam ad inimicos; ut patet Matth. v \ Sed nomen proximi importat quandam propinquitatem, quae non videtur haberi ad omnes homines. Ergo videtur quod inconvenienter detur hoc praeceptum.

2. ¶ Praeterea, secundum Philosophum, in IX *Ethic.* ", *amicabilia quae sunt ad alterum venerunt ex amicabilibus quae sunt ad seipsum*: ex quo videtur quod dilectio sui ipsius sit principium dilectionis proximi. Sed principium potius est eo quod est ex principio. Ergo non debet homo diligere proximum sicut seipsum.

3. Praeterea, homo seipsum diligit naturaliter, non autem proximum. Inconvenienter igitur mandatur quod homo diligat proximum sicut seipsum.

Sed contra est quod dicitur Matth. xxn ♦ *Secundum praeceptum est simile huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Respondeo dicendum quod hoc praeceptum convenienter traditur: tangitur enim in eo et diligendi ratio et dilectionis modus. Ratio quidem diligendi tangitur · ex eo quod *proximus* nominatur: propter hoc enim ex caritate debemus

alios diligere, quia sunt nobis proximi et secundum naturalem Det imaginem et secundum capacitatem gloriae. Nec refert utrum dicatur *proximus* vel *frater*, ut habetur I Ioan, iv *, vel *amicus*, ut habetur *Lev.* xix quia per omnia haec eadem affinitas designatur.

Modus autem dilectionis tangitur cum dicitur, *sicut teipsum*. Quod non est intelligendum quantum ad hoc quod aliquis proximum aequaliter sibi 0 diligit; sed similiter sibi. Et hoc tripliciter. Primo quidem, ex parte finis: ut scilicet aliquis diligit proximum propter Deum, sicut et seipsum propter Deum debet diligere; ut sic sit dilectio proximi *sancta*. – Secundo, ex parte regulae dilectionis: ut scilicet aliquis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis, sicut et suae voluntati satisfacere debet homo solum in bonis; ut sic sit dilectio proximi *iusta*.– Tertio, ex parte rationis dilectionis: ut scilicet non diligit aliquis proximum propter propriam utilitatem vel delectationem, sed ea ratione quod velit proximo bonum, sicut vult bonum sibi ipsi; ut sic dilectio proximi sit *vera*. Nam cum quis diligit proximum propter suam utilitatem vel delectationem, non vere diligit proximum, sed seipsum.

Et per hoc patet responsio ad objecta.

a) *tangitur.* – *traditur* ABCI FGHIKl.ksm; pro e.r *eo quod, ex ro quia* ABFa, *in eo quod* G.

j) *aequaliter sibi.* – *caritailler sibi* ABITKLpCx, *sibi aequaliter* PDGIhn et a, *carnaJiter* pF.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM ORDO CARITATIS CADAT SUB PRAECEPTO

III *Sent.*, dirt. xxa, nrt. 1, ad 5; *De Virtut.* qu. 11. nrt. 9, ad 11.

SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod ordo caritatis non cadat sub praecepto. Quicumque enim transgreditur praeceptum iniuriam facit. Sed si aliquis diligit aliquem quantum debet, et alterum quemcumque plus diligit, nulli facit iniuriam. Ergo non transgreditur praeceptum. Ordo ergo caritatis non cadit sub praecepto.

2. Praeterea, ea quae cadunt sub praecepto sufficienter nobis traduntur in sacra Scriptura. Sed ordo caritatis qui supra * positus est nusquam traditur nobis in sacra Scriptura. Ergo non cadit sub praecepto.

3. Praeterea, ordo distinctionem quandam importat. Sed indistincte praecipitur dilectio proximi, cum dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum* *. Ergo ordo caritatis non cadit sub praecepto.

Sed contra est quod illud quod Deus in nobis facit per gratiam, instruit per legis praecepta: secundum illud Ierum. xxxi * *Dabo legem meam in cordibus eorum*. Sed Deus causât in nobis ltv ordinem caritatis: secundum illud *Cant*, u * *Ordinavit in me caritatem*. Ergo ordo caritatis sub praecepto legis cadit.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ ‘

· Qu. uvi.

‘ v<n-4i

tum dilectionem, ut argumentum ussumit. Non enim est putandum quod debeo fratri carnali tantum dilectionem absolute, puta diligere secundum quatuor gradus: sicut qui accipit mutuum debet tantum absolute, puta centum. Sed debet caritas dilectionem comparativam: scilicet plus Deo, etc., ut dictum est. Nec est quaerenda alia causa nisi quia haec materia est magis proportionate actui dilectionis simpliciter vel ab hoc, quam altera. Et ad hoc insinuandum. Auctor in hac responsione semper comparativa dilectione et satisfactione usus est. Et per hoc patet solutio omnium.

Sed haec responsio falso innitur. Nam si satisfactio addit rationem debiti, falsa est illa propositio: *Homo plus satisfacit ei quem plus diligit*. Stat enim quod plus diligat sine debito; ac per hoc, sine satisfactione. – Quod etiam dicitur quod caritas habeat necessario dilectionem comparativam respectu quorumcumque, non videtur usquequaque verum, ut patebit *

V. Dicendum est ergo quod hic est opus duplici distinctione. Prima est circa dilectionem, quod duplex est: quaedam ex debito, ut diligere Deum, diligere patrem, et proximum in communi, et huiusmodi; quaedam ex supererogatione, ut diligere in particulari, extra articulum necessitatis, extraneos vel inimicos, et huiusmodi. Secundo est circa satisfacere, quod aliud est loqui de satisfacere, et aliud de facere: nam satisfacere est actus iustitiae claudens rationem debiti; tacere commune est tam ad id quod ex debito quam ad id quod gratuito facimus. Illice autem quatuor ita se habent inter se quod amor ex debito respondet satisfacere: amor autem ex supererogatione respondet facere. Ac per hoc, homo plus diligens ex debito aliquem plus ei satisfacit: plus nutem diligens aliquem ex supererogatione plus ei facit.

In littera ergo sermo totus est de diligere ex debito. Et propterea intra latitudinem seu rationem dilectionis ex debito sunt omnia dicta litterae exponenda: ita scilicet quod omnia sunt vera, salva ratione dilectionis ex debito. Sic enim verissima est propositio illa assumpta. *Homo plus satisfacit ei quem plus diligit*: dilectio enim ex debito infert satisfactionem, et maior dilectio maiorem satisfactionem. Oportuit autem Auctorem ordinem debili amoris ex caritate declarare ex ordine sui effectus qui est satisfacere: quoniam ordo satisfactionis ad iustitiam manifeste spectat, et iniuriam alteri fieri si pervertatur manifestat.- Inde patet solutio secundae obiectionis * ex hoc quod, sane intellecta, illa propositio est et vera et pertinens ad propositum.

VI. Ad primam autem objectionem * dicitur quod dilectio ex debito respectu creaturae neque est infinita simpliciter, quia nulla creatura est amabilis infinite; neque est terminata ad certum terminum simpliciter, puta tantum et non plus, quoniam tam pater quam mater quam extraneus sufficienter modo a me amatus potest ex debito amplius amari, puta si accadat maior necessitas; sed est quodam-

modo interminata et quodammodo terminata. Nam extra necessitatis casum, sufficit unumquemque diligere tantum quantum exterior netus illi debitus exigit. Verbi gratia, sufficit diligere patrem quantum honoris actus illi debitus exigit, fratrem, quantum fraterna conversatio atque communio requirit; et sic de aliis. Et quia sic diligere est unumquemque in suo gradu diligere, ideo huiusmodi dilectio sic est ad quemlibet absolute quod servat comparativam dilectionem ad alios: alias non in suo gradu quilibet amaretur. In casu autem necessitatis, si multorum est simul casus, plus amatus ex debito praeponendus est: quia plus sibi debet fieri satis cui plus debetur. Si autem uni tantum posterioris gradus accadat cusus, tunc ille magis diligendus pro tunc est quoad hoc: sicut et magis est illi satisfaciendum.

Ex quibus putet primo, quod est implicatio impossibile dicere quod ego diligam ex debito fratrem quantum debeo, et cum hoc diligam etiam ex debito plus consobrinum: nisi in casu in quo non pervertitur caritatis ordo; quoniam hoc habet caritatis ordo, ut in ensu remotior praediligatur. – Patet secundo, quod Auctor ex hoc ipso quod loquitur de dilectione ex debito, interimit illam assumptam. urgendo propositionem modo dictam tanquam impossibilem continenter.

VII. Ad tertium * dicitur quod, stando infra terminos dilectionis ex debito, optima est illatio litterae. Quia ut dictum est huiusmodi dilectio est comparativa: quia unumquemque in suo gradu diligit, et consequenter unicuique iuxta suum gradum facit satis. Ex hoc enim manifeste sequitur quod plus faciens satis illi cui minus debetur detrahit excellentiae illius cui magis debetur: quia qui aufert ab eo istam excellentiam, scilicet quod magis ametur quam alter minus amandus, aufert ab illo amorem et satisfactionem debitam secundum suum gradum; quoniam secundum suum gradum debet praeponi, et tamen de facto postponitur. Et propterea optime infertur quod fit illi iniuria.

Exemplum autem de fratre et consobрино fallit. Quia transit ad plus facere: cum sermo noster sit de plus satisfacere. Et similiter transit ad amorem supererogationis: cum sermo noster sit de amore debito. Concedimus enim quod potes consobрино plus facere quam fratri carnali relinquendo ei maiores opes: quia hoc spectat ad amorem supererogationis respectu utriusque, scilicet tam fratris quam consobrini; et tu supererogationis amore potes plus amare consobrinum quam fratrem carnalem. Ordo enim caritatis statutus est tantum in amore debito, et non in amore supererogationis: quoniam in amoris supererogationis quocumque ordine nulli fit iniuria. sicut fit in amoris debiti ordine praepostero, ut Auctor in littera docet et declaratum est.- Veruntamen esse oportet quod eadem caritas qua plus facis consobрино, faciat te plus satisfacere fratri et simpliciter et in casu: sicut caritas supererogans inimico facit plus satisfacere amico simpliciter et in casu.

Numm. h i

Sura, ai

Ib,J.

I

QUAESTIO QUADRAGESIMAQUINTA
DE DONO SAPIENTIAE

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de dono sapientiae, quod respondet caritati * Et primo, de ipsa sapientia; secundo, de vicio opposito Circa primum quaeruntur sex.
Primo: utrum sapientia debeat numerari inter dona Spiritus Sancti.
Secundo: in quo sit sicut in subiccto.

Tertio: utrum sapientia sit speculativa tantum, vel etiam practica.
Quarto: utrum sapientia quae est donum possit esse cum peccato mortali.
Quinto: utrum sit in omnibus habentibus gratiam gratum facientem.
Sexto: quae beatitudo ei respondeat.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SAPIENTIA DEBEAT INTER DONA SPIRITUS SANCTI COMPUTARI

Parr. I, qu. 1. 6, «d 3; III SmU di>L xxn, qu n, «n. i(qu. 1.

PRIMUM sic PROCEDITUR. Videtur quod K^©V^KsaPienġa non debeat inter dona Spiritus Sanet» computari. Dona enim sunt perfectiora virtutibus, ut supra * dictum est. Sed virtus se habet solum ad bonum: unde ct .Augustinus dicit, in libro <fe *Lib. Arb.* ♦, quod *nullus virtutibus male utitur*. Ergo multo magis dona Spiritus Sancti se habent solum ad bonum. Sed sapientia sc habet etiam ad malum: dicitur enim lac. III * quaedam sapientia esse « *terrena, animalis, diabolica*. Ergo sapientia non debet poni inter dona Spiritus Sancti.
2. Praeterea, sicut Augustinus dicit. XIV *de Trin.* * *sapientia est divinarum rerum cognitio*. Sed cognitio divinarum rerum quam homo potest per sua naturalia habere, pertinet ad sapientiam quae est virtus intellectualis: cognitio autem ? divinorum supernaturalis pertinet ad fidem quae est virtus theologica, ut ex supradictis * patet. Ergo sapientia magis debet T dici virtus quam donum.
3. Praeterea, *lob* xxviii ' dicitur: *Ecce limor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo intelligentia*: ubi secundum litteram Septuaginta * qua utitur Augustinus habetur: *Ecce. pietas ipsa est sapientia*. Sed tam timor quam pictas ponuntur dona Spiritus Sancti. Ergo sapientia non debet numerari inter dona Spiritus Sancti quasi donum ab aliis distinctum.
Sed contra est quod Isaiae xi * dicitur; *Requiescet super eum Spiritus Domini, sapientiae et intellectus*, etc.
Respondeo dicendum quod secundum Philosophum, in principio *Metaphys.* * ad sapientem pertinet considerare causam altissimam. per quam de aliis certissime iudicatur. ct secundum quam omnia ordinari oportet. Causa autem ollissima

dupliciter accipi potest: vel simpliciter, vel in aliquo genere. Ille igitur qui cognoscit causam altissimam in aliquo genere ct per eam potest dc omnibus quae sunt illius generis iudicare et ordinare, dicitur esse sapiens m illo genere, ut in medicina vel architectura: secundum illud I *ad Cor.* ¶ *Ct sapiens architectus fundamentum posui*. Ille autem qui cognoscit causam altissimam simpliciter, quae est Deus, dicitur sapiens simpliciter: inquantum per regulas divinas omnia potest indicare et ordinare. Huiusmodi autem iudicium consequitur homo per Spiritum Sanctum: secundum illud I *ad Cor.* n * *Spiritualis iudtcat omnia*; quia, sicut ¶bidem dicitur, *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*. Unde manifestum est quod sapientia est donum Spiritus Sancti.

Ad primum ergo dicendum quod bonum dicitur dupliciter. Uno modo, quod c vere est bonum et simpliciter perfectum. Alio modo dicitur aliquid esse bonum, secundum quandam similitudinem. quod est in malitia perfectum: sicut dicitur *bonus latro* vel *perfectus latro*, ut patet per Philosophum, in V *Metaphys.* 9 Et sicut circa ea quae sunt vere bona invenitur aliqua altissima causa, quae est summum bonum, quod est ultimus tinis, per cuius cognitionem homo dicitur vere sapiens; ita etiam in malis est invenire aliquid ad quod alia referuntur sicut ad ultimum finem, per cuius cognitionem homo dicitur esse sapiens ad male agendum; secundum illud Ierem. iv * *Sapientes sunt ut faciant mala: bene autem facere nescierunt*. Quicumque enim T avertitur a fine debito, necesse est quod aliquem finem indebitum sibi praestituat: quia omne agens agit propter finem. Unde si praestituat sibi finem in bonis exterioribus terrenis, vocatur *sapientia ter-*

• Cf. q 1. xxiii. InrrvJ.
• Qu. un.

•tjb.ii.cr.ii».

• Vera. 15. 3

• ꝑ. u

µ

• Qu. I, an. I: qu. ¶, art. ; ¶ 11-; qu. I,XII, art. 3; qu u m, art. J.

• Ver». 37.

3

• Cf. *de Trin.* Itb. XII, carp. u» Ub XIV, cap. i.

• V<r». 2.

t

• Ijb. I, cap. II ■ 3 »qq. - S.Th. lcci. II.

s) «w. - est PDEGHsA ei
?) autem. - enitn P.t. om. pGa.
y) debet. - deberet Pa.
o> Septuapinta. - Interpretum addunt P

1) sapientiae. - .Spiritus sapientiae PEGlpK ct w.
z) quod. - quia Pn.
rj enim. - autem PCa. tfUur !..

rena; si autem in bonis corporalibus, vocatur *sapientia animalis*; si autem in aliqua excellentia, vocatur *sapientia diabolica*, propter imitationem superbiae diaboli, de quo dicitur /ob xī ī * *Ipse est rex super universos* ° *Jilios superbiae*.

Ad secundum dicendum quod sapientia quae ponitur donum * differt ab ea quae ponitur virtus intellectualis acquisita. Nam illa acquiritur studio humano: haec autem est *de sursum descendens*, ut dicitur lac. ni ♦ – Similiter et differt a fide. Nam fides assentit veritati divinae secundum seipsam: sed iudicium quod est secundum ve-

ritatem divinam pertinet ad donum sapientiae. Et ideo donum sapientiae praesupponit fidem: quia *unusquisque bene iudicat quae cognoscit*, ut dicitur in I *Ethic.* *

Ad tertium dicendum quod sicut pictas, quae perlinet ad cultum Dei, est manifestativa fidei, inquantum per cultum Dei protestamur fidem; ita etiam pietas manifestat sapientiam. Et propter hoc dicitur quod *pictas est sapientia*. Et eadem ratione timor. Per hoc enim ostenditur quod homo rectum habet iudicium de divinis, quod Deum timet et colit.

o) unircr/of. – omnes PDe.

t) ifonu/n. – Spiritui Sancti addunt Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis quadregsimacquintoc, in responsione ad secundum, dubium occurrit circa differentiam inter fidem et sapientiam. Non enim videtur recte differenda assignata penes hoc quod fides assentit veritati divinae secundum seipsam, sapientia autem iudicat secundum veritatem divinum. Aut enim differentia ista comistit in differentia inter actum assensus et iudicii; aut in differenda rei cui assenditur et quae iudicatur; aut in ratione assensus et iudicii. Non in hoc ultimo: quoniam utriusque dicitur in littera, *secundum veritatem divinam*. – Non in secundo: quin tam fides quam sapientia est principaliter Dei et secundario aliorum. – Non in primo: quin in ratione assensus importatur iudicium; quicumque enim assentit absque formidine iudicat sic esse, et c. converso.

II. Ad hoc dicitur quod differentia ista consistit in primo, in differentia scilicet inter assensum et iudicium. Assensus namque est determinatio sui ad alteram partem contradictionis: quicumque enim assentit alicui affirmationi vel negationi, sive ex evidentia rei sive ex auctoritate dicentis rive ex signis, ex hoc dicitur assentire quod seipsum secundum intellectivam partem determinat ad udem partem. Iudicium autem est determinatio rei ut est vel esse debet: ex hoc enim aliquis dicitur iudicare aliquid, quod determinat illud sic esse vel sic debere esse. Et quamvis utrumque alterum inierat (quia determinans seipsum od alteram partem determinat illam sic esse: et c. contra determinans aliquid sic esse determinat se ad illam partem), formnliter tamen differunt ut dictum est: et assensus prior videtur iudicio secundum naturam. Et differentiae quidem signum est quod videmus quod nescientes determinare quic contradictionis pars vera sit in aliqua materia, puta Conceptionis Beatae Virginis, abstinere a iudicio; et cum hoc, determinantes se ad unam partem, credunt illam; tanquam aliud sit iudicare, aliud assentire. Et dum audimus bello-

rum aut quorumcumque gestorum historias, credere nos fatemur, non iudicare: tanquam nos determinemus ad narratu, non narrata ipsa. Ordinis vero signum est quod qualiter unusquisque affectus est. taliter iudicat de re. ut patet in gustu febricitantis: hoc enim insinuat quod prius natura est determinatio sui ad oliquid quam iudicium de illo. Et propterea sapientia in littera ponitur differens a fide secundum differentiam iudicii ab assensu, et ponitur posterior fide.

III. Inter fidem erga et sapientiam haec est differentia, quod fidei primo est assensus; sapientiae vero primo est iudicium. Dico autem *prima*. Tum quia unum infert reliquum. I um quia non intelligo dona Spiritus Sancti sic distingui a virtutibus theologicis ut perficiant ad actus disparatos: sed ut perficiant inchoationem bonitatis quam actus qui non primo sed secundario sunt theologicarum virtutum ab illis sortiuntur. Verbi gratia, fidei actus primo est assentire: et eiusdem est etiam percipere, et indicare et secundum Deum et secundum causas creatas, et applicare ad singularia. Ut putet in homine existente in peccato mortali, cavente tamen oie ab idololatria, homicidio, furto, eunte ad praedicationes et missas. Talis enim absque donis Spiritus Sancti, quae non possunt esse informia, per fidem percipit divina, iudicat cavendum ab idololatria, secundum altissimam causam; et ab homicidio, etiam secundum causam creatam, quia non est nocendum proximo; et applicat se ad particulares executiones obsequii fidei in missis etc. Qui tamen actus spectant ad dona intellectus, sapientiae, scientiae et consilii. Sed hi actus non perfecti sunt ini a fide quin egeant donorum perfectione. A quibus cum eliciuntur, non alii, sed alio modo, ut scilicet oriuntur ex instinctu Spiritus Sancti, eliciuntur: ut de dono sapientiae in proposito dicitur * quod a sapientia elicitur iudicium secundum quondam connaturalitatem ad divina.

· Art. a.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SAPIENTIA SIT IN INTELLECTU SICUT IN SUBIECTO

HI *Sent.*, dut. παν, qu. π. art. ι, qu. 3.

AD SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod sapientia non sit in intellectu sicut in subiecto. Dicit enim Augustinus, in libro *de Gratia Novi Test.* *, quod *sapientia est caritas Dei*. Sed caritas est sicut in subiecto in voluntate, non in intellectu, ut supra * habitum est. Ergo sapientia non est in intellectu sicut in subiecto.

•qu ruv_n i.

2. Praeterea, *Eccli.* vi * dicitur; *Sapientia doctrinae secundum nomen eius est*. Dicitur autem sapientia quasi *sapida scientia*: quod videtur ad affectum perlinere, ad quem pertinet experiri spirituales delectationes sive dulcedines. Ergo sapientia non est in intellectu, sed magis in allectu.

3. Praeterea, potentia intellectiva sufficienter perficitur per donum intellectus. Sed ad id quod

3) autrm. — enim Va.

		QUAESTIO XLV, ARTICULUS III	34i
r	potest fieri per unum superfluum esset Ê plura j ponere. Ergo non est in intellectu.	compassio sive connaturalitas ad res divinas fit per caritatem, quae quidem unit nos Deo: se- cundum illud l <i>ad Cor.</i> vi ' : <i>Qui adhaeret Deo ' v«» ¶»</i> <i>utius spiritus est.</i> Sic igitur sapientia quae est do- num causam quidem habet in voluntate, scilicet caritatem: sed essentiam habet in intellectu, cuius actus est recte indicare, ut supra * habitum cst.	
• 9af.xux, JKMI. In sxxvt.	Sed contra esi quod Gregorius dicit, in II <i>Moral.</i> * quod sapientia contrariatur stultitiae. Sed stultitia est in intellectu. Ergo et sapientia.	Ad primum Ettao dicendum quod Augustinus lo- quitur de sapientia quantum ad suam causam. Ex qua etiam sumitur nomen sapientiae, secun- dum quod <i>saporem</i> quendam imponat.	• wn. i. l.ltu, <n. l
* Art. pratCid.: tin, ft. 0.	Respondeo dicendum quod, sicut supra * di- ctum est, sapientia importat quandam rectitudi- nem iudicii secundum rationes divinas. Rectitudo autem iudicii potest contingere dupliciter: uno modo, secundum perfectum usum rationis: alio modo, propter connaturalilatem quandam ad ea de quibus iam cst iudicandum. Sicut de his quae ad castitatem pertinent per rationis inquisitionem recte iudicat ille qui didicit scientiam moralem: sed per quandam connaturalitatem ad ipsa t recte iudicat de eis ille qui habet habitum castitatis. Sic igitur circa res divinas ex rationis inquisi- tione rectum iudicium habere pertinet ad sapien- tiam quae est vinus intellectualis: sed rectum iudicium habere dc eis secundum quandam con- naturalitatem ad ipsa pertinet ad sapientiam	Unde patet responsio ad secundum. Si tamen iste sil intellectus illius auctoritatis. Quod non videtur: quia talis expositio non convenit nisi secundum nomen quod habet sapientia in latina lingua. In graeco autem non competit; ct forte nec in aliis linguis. Unde potius videtur <i>nomen</i> sapientiae ibi accipi pro eius fama, qua l a cun- ctis commendatur.	
5	secundum quod donum est Spiritus Sancti: sicut Dionysius dicit, in n cap. <i>de Div. Nom.</i> * quod Hierotheus est perlectus in divinis <i>non solum</i> <i>discens, sed et patiens divina.</i> Huiusmodi autem	Ad tertium dicendum quod intellectus habet duos actus: scilicet percipere ζ, et iudicare. Ad quorum primum ordinatur donum intellectus: ad secundum autem, secundum rationes divinas, do- num sapientiae; sed secundum rationes huma- nas, donum scientiae.	
s r... «i0. »%.			

	p) <i>aie!</i> . – <i>cit</i> PDm.		.jua. – <i>fujc</i> t'DFJ.»CG, pG.
	γ) r^M. – <i>ipxarn</i> PHI.'K ct K.		ζ; <i>rrreifert.</i> – <i>frarcipivi</i> INA, <i>parln.ipart</i> D.
	Z) <i>connaturahtJo-l.</i> – <i>contraricîatcm</i> (p<. – Pro <i>iptj. ipiat</i> PGH		
	»K<; <i>guje tft</i> <i>tapientiam</i> otru l..		

Commentaria Cardinalis Caietani

	In articulo secundo eiusdem quaestioni» dubium est. quare I fides cum caritate non sufficit nd iudicandum per con- naturalitatem secundum causam divinam: cum fides intel- lectui, ct carius voluntati sat sit ad hoc. Ut quid multi- plicatio hacc entium, ut opone.it addere «lonum sapien- tiae? Et simile cst dc aliis.	bilis sit o Spiritu Sancto per instinctum ad iodicandum secundum causam altmitnanr. cl hacc cst donum sapien- tiae. Et sic dc aliis, ui ibi * diiîusc declaratum cst.	
	Ad hoc dicitur quod iam ostensa cst necessitas dono- rum ultra virtutes in qu. l xviii * praecedentis Libri. Quo- niam scilicet oponct animae adesse dispositionem qua mo-	Et nunc additur etiam quia oportet habere singulos habitus primo respicientes actus qui secundo a virtutibus respiciuntur -. I nde nullum donum ponitur pro assensu, qui primo cst lidci ved pro aliis actibus secundariis. Sic enim anima perlecta redditur nd opera supernsturalia pro- xime ct complere.	• Art. 6 · Gî. wm, q itu. xn. 6.
• An. ».			•<X «i. Cnanal a. nL

ARTICULUS TERTIUS

	utrum sapientia sit speculativa tantum, an etiam practica		
	¶m. l. qu. l mV. 4Xt. : ; 111 <i>Sent.</i> . dtw. ixxy, qu. n, art. i. qua 3.		
	ÿr^>^^D tertium sic proceditur. Videtur quod sapientia non sit practica, sed specu- lativa tantum. Donum enim sapientiae excellentius quam sapientia secun- dum quod est intellectualis virtus. Sed sapien- tia secundum quod cst intellectualis virtus est speculativa tantum. Ergo multo magis sapientia quae est donum est speculativa, et non practica.	<i>cessitatis fasce ' laboratur.</i> Sed ad sapientiam per- tinet divinorum visio, ad quam non pertinet sub aliquo fasce laborare: quia ut dicitur <i>Sap.</i> vm ' Vsr<.q. <i>non habet amaritudinem conversatio eius, nec</i> <i>taedium convictus illius.</i> Ergo sapientia cst con- templativa tantum, non autem practica sive activa.	3
	2. Praeterea, practicus intellectus cst circa operabilia, quae sunt contingentia. Sed sapientia est circa divina, quae sunt aeterna ct necessa- ria. Ergo sapientia non potest esse practica.	Sed contra est quod dicitur <i>ad Coloss.</i> iv .: <i>In</i> ¶v<f> s <i>sapientia ambulate ad eos qui foris sunt.</i> Hoc autem pertinet ad actionem. Ergo sapientia non solum est speculativa, sed etiam practica.	
	3. Praeterea, Gregorius dicit, in VI <i>Moral.</i> * quod <i>in contemplatione principium, quod Deus</i> <i>est, quaeritur: in operatione autem sub gravi ne-</i>	Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in XII <i>de 7'rin.</i> . superior pars rationis >r sapientiae deputatur, inferior autem scientiae. Superior autem ratio, ut ipse in eodem libro * ' o' dicit, intendit <i>rationibus supernis</i> , scilicet divinis,	

	a) <i>fatet.</i> – <i>false</i> AHII.pBC; ita m<n AIHI.pB; <i>fle'</i> (<i>fahe</i> Ÿ) utroque lu.o pu.		

et conspiciendis et consulendis: conspiciendis quidem, secundum quod divina in scipsis contemplatur; consulendis autem, secundum quod per divina iudicat de humanis P. per divinas regulas dirigens actus humanos. Sic igitur sapientia, secundum quod est donum, non solum est speculativa. sed etiam praelica.

Ad primum ergo dicendum quod quanto aliqua virtus est altior, tanto ad plura γ se extendit; ut habetur in libro *de Causis* *. Unde ex hoc ipso quod sapientia quae est donum est excellentior quam sapientia quae est virtus intellectualis, utpote magis de propinquo Deum attingens, per θ quamdam scilicet unionem animae ad ipsum, habet

quod non solum dirigat in contemplatione, sed etiam in actione.

Ad secundum dicendum quod divina in se quidem sunt necessaria et aeterna: sunt tamen regulae contingentium, quae humanis actibus subsunt.

Ad tertium dicendum quod prius est considerare aliquid in seipso quam secundum quod ad alterum comparatur ‘. Unde ad sapientiam per prius pertinet contemplatio divinorum, quae est *visio principii* > et posterius dirigere actus humanos secundum rationes divinas. Nec tamen in actibus humanis ex directione sapientiae provenit amaritudo aut labor: sed potius amaritudo propter sapientiam vertitur in dulcedinem, et labor in requiem.

£) huniaiiii. – actibuc P.

γ) plura. – plurima Pa.

3i quae rrt donum,a per. – est donum... l'nde per I; pro Ulltccf, ipintui PABCDEFIJUUT, om. IIHK; animae om. DpC et st, po habet. haberet ABEFLpCK et K

») αΛ alterum comparatur. – ctt ad alterum G, ad ipsum alterum comparatur I, j/mi/im ad alterum comparatur P«j, ttcundum quod ad ombao} alteram comparatur B.

Commentaria Cardinalis Caietani

• Qu. l», art. Comment. n.tr; Comnirn?.
♦iii.

ΓK urtlcuº l,l responsione ad primum, perspfec quod praeiicum et hpcculatnum uniuntur in uno superiori Iris ordinis. El hinc vide quam bene alibi * scripserimus.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM SAPIENTIA POSSIT ESSE SINE GRATIA, CUM PECCATO MORTALI

d quartum sic proceditur. Videtur quod sapientia possit esse sine gratia, cum α peccato mortali. De his enim quae cum mortali haberi non possunt praecipue sancti gloriantur: secundum illud II *ad Cor.* i * *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae.* Sed de sapientia P non debet aliquis gloriari: secundum illud Ierem. ix * *Non gloriatur sapiens in sapientia sua.* Ergo sapientia potest esse sine gratia, cum peccato mortali.

2. Praeterea, sapientia importat cognitionem divinorum, ut dictum est *. Sed aliqui cum peccato mortali possunt habere cognitionem veritatis divinae: secundum illud *Rom.* i ♦, *Veritatem Dei in iniustitia detinent.* Ergo sapientia potest esse cum peccato mortali.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in *XV de Trin.* *, de caritate loquens: *Nullum est isto Dei dono excellentius: solum est quod dividit inter filios regni aeterni et filios perditionis aeternae.* Sed sapientia differt a caritate. Ergo non dividit inter filios regni et filios perditionis. Ergo potest esse cum peccato mortali.

Sed contra est quod dicitur *Sap.* t * *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.*

Respondeo dicendum quod sapientia quae est

donum Spiritus Sancti, sicut dictum est ♦ facir απ. rectitudinem indicii circa res divinas, vel per regulas divinas de aliis, ex quadam connaturalitate sive unione ad divina. Quae quidem est per caritatem, ut dictum est ♦. Et ideo sapientia de qua λπ.>. loquimur praesupponit caritatem. Caritas autem non potest esse cum peccato mortali, ut ex supradictis * patet. Unde relinquitur quod sapientia de qua loquimur non potest esse cum peccato mortali.

An primum ergo dicendum quod illud intelligendum est de sapientia in rebus mundanis; sive etiam in rebus divinis per rationes humanas. De qua sancti non gloriantur, sed eam se fatentur non habere: secundum illud *Prov.* xxx : *Sapientia hominum non est mecunt.* Gloriantur autem de sapientia divina: secundum illud I *ad Cor.* i ♦ *Factus * est nobis sapientia a Deo.*

An secundum dicendum quod ratio illa procedit de cognitione divinorum quae habetur per studium et inquisitionem rationis. Quae potest haberi cum peccato mortali: non autem illa l sapientia de qua loquimur.

Ad tertium dicendum quod sapientia, etsi differat a caritate, tamen praesupponit eam; et ex hoc ipso dividit inter filios perditionis et regni.

a) cum. – et cum Va.

r) lapientia. – tua addit P
tolum. – hoc solum Va.

iJ Factut. – Facta PItir.t.

t) illa. – de illa PD.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SAPIENTIA SIT IN OMNIBUS HABENTIBUS GRATIAM

Γ u... qu. IXTPH «n. 5, d i.

•V< <».

* Ufr l. «p J»,
r... - S. T',
• »», »7.

•Gep. m i, -'
nm in »...
XXXVI.

' V...», 17.
*. V...», 2.,

• An. î. j

ric SVci/i'
°Y b v.cip'

•1 n-qu. tu,
■S.i -<? ðu.u
art 4.(^rancat.
-Urr K.

S> quintum Sic proceditur. Videtur quod sapientia non sit in omnibus habentibus gratiam. Maius enim est sapientiam habere quam sapientiam audire, Sed solum perceptorum est sapientiam audire: secundum illud I ad Cor. u * *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Cum ergo non omnes habentes gratiam sint perfecti, videtur quod multo minus omnes habentes gratiam sapientiam habeant.

2. Praeterea, *sapientis est ordinare*; ut Philosophus dicit, in principio *Mctaphys.* * Et lac. m * dicitur quod est *indicans sine simulatione*. Sed non omnium habentium gratiam est de aliis iudicare aut alios ordinare, sed solum praelatorum. Ergo non omnium habentium gratiam est habere sapientiam.

3. Praeterea, sapientia datur contra stultitiam; ut Gregorius dicit, in II *Moral.* * Sed multi habentes gratiam sunt naturaliter stulti: ut patet de amentibus baptizatis, vel qui postmodum sine peccato in amentiam incidunt . Ergo non in omnibus habentibus gratiam est sapientia.

Sed contra esi quod quicumque qui * est sine peccato mortali diligitur a Deo: quia caritatem habet, qua Deum diligit: Deus autem *diligentes se diligit*, ut dicitur *Prov.* vni * Sed *Sap.* vu ** dicitur quod *neminem diligit Deus nisi eum qui cum sapientia inhabitat*. Ergo in omnibus habentibus gratiam, sine peccato mortali existentibus, est sapientia.

Respondeo dicendum quod sapientia de qua loquimur, sicut dictum est *, importat quandam rectitudinem iudicii circa divina et conspicienda et consulenda. Et quantum ud utrumque. cx unione ad divina secundum diversos gradus aliqui sapientiam sortiuntur. Quidam enim tantum sortiuntur

dc recto iudicio, tam in contemplatione divinorum quam etiam in ordinatione rerum humanarum secundum divinas regulas, quantum est necessarium ad salutem. Et hoc nulli deest sine peccato mortali existent! per gratiam gratum iacientem: quia si natura non deficit in nccessariis. multo minus gratia. Unde dicitur I Ioan, u * . r. *Unctio docet vos de omnibus*.

Quidam autem altiori gradu percipiunt T sapientiae donum, et quantum ad contemplationem divinorum, inquantum scilicet altiora quaedam mysteria ct cognoscunt et aliis manifestare possunt: et etiam quantum ad directionem humanorum secundum regulas divinas, inquantum possunt secundum eas non solum seipsos. sed etiam alios ordinare. Et iste gradus sapientiae non est communis omnibus habentibus gratiam gratum facientem, sed magis pertinet ad gratias gratis datas, quas Spiritus Sanctus *distribuit prout vult*. secundum illud I ad Cor. xn ♦ *Alii datur per Vm-³ Spiritum sermo sapientiae*, etc.

Ad primum ergo DICENDUM quod Apostolus loquitur ibi de sapientia secundum quod se extendit ad occulta mvstria divinorum: sicut et ibidem * dicitura: *Loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam*.

Ad secundum dicendum quod quamvis ordinare alios homines et de eis indicare pertineat ad solos praelatos, tamen ordinare proprios actus et de eis indicare pertinet ad unumquemque; ut patet per Dionysium, in epistola *ad Demophilum* . •ir^m

Ad tertium dicendum quod amentes baptizati, sicut et pueri. habent quidem habitum sapientiae, secundum quod est donum Spiritus Sancti: sed non habent actum, propter impedimentum corporale quo impeditur in eis usus rationis.

3) *incidunt.* - *incidit* L. *inciderunt* P.
β) *qui.* - Om. DGsA.
i 7? *percipiunt.* - *perfeiunt* P.
5j *dicitur.* - *dicit* P., eidem pro *a⁴sconditaut. quje abicnnditj . it.*

Commentaria Cardinali- Caietani

In articulo quinto, omisso quarto, dubium occurrit, quod pacto sapientiae donum secundum altiorcm gradum spectet ad gratiam gratis datam' cum sapientiae donum secundum totam latitudinem perfectionis suae gratum faciat. Constat enim quod *sicut simpliciter ad simpliciter, ita ad mûgis*, etc. -: ac per hoc, sapientiae donum, simpliciter gratum faciens, maius magis gratum faciet. Gratia autem gratis data differt a gratum faciente penes gratum facere et non gratum facere, apud Auctorem, in P IF', qu. c.xr, art. 1, ad ult.

Ad huius rei evidentiam scito quod sapientia, sicut et scientia, dupliciter potest augeri: scilicet intensive, et extensive; ex parte scilicet subiecti, vel obiecti; ut superius declaratum fuit. Et licet utrumque perficiat habentem, devenimode tamen. Quia augmentum intensivum per se pnmo ordinatur ad perfectionem habentis in seipso: per hoc enim quod aliquis magis cognoscit et magis cx ipso scit regulare seipsum, magis Deo unitur. Augmentum vero extensivum

ad sui et aliorum utilitatem ordinatur: per hoc enim quod aliquis plura cognoscit dc Deo et directione actuum secundum Deum quam suae salutis necessitas poscit, et ipse redditur melius dispositus in seipso, et ad alios in Deum reducendum ordinatur. Cum autem gratia gratum faciens ordinetur ad unionem habentis caro cum Deo, gratia autem gratis data ad utilitatem aliorum: consequens est ut sapientiae augmentum extensivum, cx ea parte qua ad aliorum utilitatem ordinatur, inter gratias gratis datas sit; cx ca vero pane qua bonitatem habentis perficit, ad gratiae gratum facientis bene esse spectet.

Et per hacc patet solutio obiectnrum. Nam augmentum intensivum sapientiae, dc quo regula *Sicut simpliciter* verificatur, ad gratiam gratum facientem spectare concedimus. Et abundantia extensiva sapientiae, ut sic, non gratum ncc gratiorem facit: formalitcr enim intelligcndum est cum dicitur quod gratia gratis data non gratum facit.

In ultimo articulo nihil occurrit scribendum.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM SEPTIMA BEATITUDO RESPONDEAT DONO SAPIENTIAE

Г 11 qu. 1X11, in. 4; 111 & 111, dh! «eav, qu. 1, art. .].

SEXTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod septima beatitudo non respondeat dono sapientiae. Septima enim beatitudo est: ^{^^^}*Beati pacifici; quoniam filii Dei vocantur* ^{p. v,} *buntur* *. Utrumque autem horum perlinet immediate ad caritatem. Nam de pace dicitur in psalm. .; *Pax multa diligentibus legem tuam.* Et ut 4 Apostolus dicit, *Rom. v* *, *caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*; qui quidem est *Spiritus adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba. Pater*, ut dicitur *Rom. vii* *. Ergo septima beatitudo magis debet attribui cantati quam sapientiae.

2. Praeterea, unumquodque magis manifestatur per proximum effectum quam per remotum. Sed proximus effectus sapientiae videtur esse caritus, secundum illud *Sap. vii* *Per nationes in animas sanctas se transfert: amicos Dei et prophetas constituit*: pax autem et adoptio filiorum videntur esse remoti effectus, cum procedant ex WMte» ul dictum est '. Ergo beatitudo sapientiae respondens deberet magis determinari secundum dilectionem caritatis quam secundum pacem.

3. Praeterea, lac. m dicitur: *Quae desursum est sapientia primo 3 quidem pudica est. deinde autem pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, indicans sine simulatione.* Beatitudo ergo correspondens sapientiae non mugis debuit accipi secundum pacem quam secundum alios effectus caelestis sapientiae.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *Senjh Dom. in Monte* * quod *sapientia convenit pacificis, in quibus nullus motus est rebellis. sed obtemperans rationi.*

Respondeo dicendum quod septima beatitudo congrue adaptatur dono sapientiae et quantum ad meritum et quantum ad praemium. Ad meritum quidem pertinet quod dicitur: *Beati pacifici*. Pacifici autem dicuntur quasi pacem facientes vel in seipsis vel etiam * in aliis. Quorum utrumque contingit per hoc quod ea in quibus pax constituitur ad debitum ordinum rediguntur: nam pax est *tranquillitas ordinis*, ut Augustinus dicit, *XIX de Civ. Dei* ♦ Ordinare autem perlinet ad sapientiam: ut patet per Philosphum, in principio *Metaphys.* * Et ideo esse pacificum convenienter attribuitur sapientiae.

Ad praemium 3 autem pertinet quod dicitur: *Filii Dei vocabuntur*. Dicuntur autem aliqui lili Dei inquantum participant similitudinem Filii uni-

geniti et naturalis, secundum illud *Rom. vii* * *Quos praescivit conformes fieri imaginis Filii sui*: qui quidum est sapientia genita. Et ideo percipiendo . donum sapientiae, ad Dei filiationem homo pertingit.

Ad primum ergo dicendum quod caritatis est habere pacem: sed facere pacem est sapientiae ordinantis.- Similiter etiam ' Spiritus Sanctus intantum dicitur *Spiritus adoptionis* inquantum per cum datur nobis similitudo Filii naturalis, qui est genita sapientia.

Ad secundum dicendum quod illud est intelligendum de Sapientia increato, quae prima r se nobis unit per donum caritatis, et ex hoc revelat nobis mysteria, quorum cognitio est sapientia infusa. Et ideo sapientia infusa, quae est donum, non est causa cantatis, sed magis effectus.

Ad iertium dicendum quod, sicut iam . dictum est, ad sapientiam, secundum quod est donum, pertinet non solum contemplari divina, sed etiam regulare humanos actus. In qua quidem directione primo occurrit remotio a malis quae contrariantur sapientiae: unde el limor dicitur esse *initium sapientiae* \ inquantum facit recedere a malis. §« '§. Ultimum autem est, sicut finis, quod 0 omnia ad debitum ordinem redigantur: quod perlinet ad rationem pacis. El ideo convenienter Iacobus dicit quod *sapientia quae desursum esi*, quae est donum Spiritus Sancti, *primum est pudica*, quasi vitans corruptelas peccati; *deinde autem pacifica*, quod est finalis effectus sapientiae, propter quod ponitur beatitudo.

Iam vero omnia quae sequuntur ' manifestant ea per quae sapientia ad pacem perducit, et ordine congruo. Nam homini per pudicitiam a corruptelis recedenti primo occurrit quod quantum ex se potest, modum in omnibus teneat: et quantum ad hoc dicitur, *modesta*. Secundo, ut in his in quibus ipse sibi non sufficit, aliorum monitis acquiescat: et quantum ad hoc subdit, *suadibilis*. Et haec duo pertinent ad hoc quod homo consequatur pacem in scipso. - Sed ulterius, ad hoc quod homo sit pacificus etiam aliis, primo requiritur ut bonis eorum non repugnet: et hoc est quod dicit, *bonis consentiens*. Secundo, quod defectibus proximi et compatiatur in affectu et subveniat in effectu: et hoc est quod dicitur, *plena misericordia et fructibus bonis*. Tertio requiritur ut caritative emendare peccata satagat: el hoc est quod dicit, *indicans sine simulatione*, ne scilicet, correctionem praetendens odium intendat explorare.

ut. - Om. PGI sK et tw,
E) prima. - primum PDG.
y) diam. - Om, PGxit.
3) prarmium. - primum ABKpGo».
r) percipiendo, - pariicipaudu PGHpDiK et a.
z) diam. - aulem P<r.
24) prima. - primo PDHsna.

0) quod. - quo PDKt», per quod 11« pra redicantur, rediguntur Ik.
O .<cquuntur. - conTequuntur I'Dh. - d wnte ar dint om. PDwa.
x) carredtonem praetendens, - corruptionem praecedens AD. cor-
nxtionem praecedens BCEFPg et Kπ, ad currctioncm pre^fdens I.-
Pro c.vplere, implere A.

QUAESTIO QUADRAGESIMASEXTA

DE STULTITIA

IN TRES ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de stultitia, quae
opponitur sapientiae.*
Et circa hoc quaeruntur tria.

Primo: utrum stultitia opponatur sapientiae.
Secundo: utrum stultitia sit peccatum.
Tertio: ad quod vitium capitale reducatur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM STULTITIA OPPONATUR SAPIENTIAE

Supra, qu. viii, art. 6, «d i.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod
stultitia non opponatur sapientiae. Sa-
pientiae enim directe videtur opponi
Sed stultitia non videtur esse
idem quod insipientia: quia insipientia videtur
esse solum circa divina, sicut et sapientia; stul-
titia autem se habet et circa divina et circa hu-
mana. Ergo sapientiae non opponitur stultitia.
2. Praeterea, unum oppositorum non est via
pervenienti ad aliud. Sed stultitia est via perve-
nienti ad sapientiam: dicitur enim I ad Cor. ill ♦
Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sae-
culo. stultus fiat, ut sit sapiens. Ergo sapientiae
non opponitur stultitia.
3. Praeterea, unum oppositorum non est
causa alterius. Sapientia autem est causa stulti-
tiae: dicitur enim Ierem. x * Stultus factus est
omnis homo a scientia sua; sapientia autem quac-
scientia est. Et Isaiac xlvh * dicitur: Sapien-
tia tua et scientia tua, haec decepit te: decipi
autem ad stultitiam pertinet. Ergo sapientiae non
opponitur stultitia.
4. Praeterea. Isidorus dicit, in libro Etymol. *
quod stultus est qui per ignominiam non com-
movetur ad dolorem, et qui non movetur iniuria.
Sed hoc perlinet ad sapientiam spiritualem; ut
Gregorius dicit, in X Moral. * Ergo sapientiae
non opponitur stultitia.
Sed contra est quod Gregorius dicit, in II
Moral. * quod donum sapientiae datur contra
stultitiam.
Respondeo dicendum quod nomen stultitiae a
stupore videtur esse sumptum: unde Isidorus di-
cît, in libro Etymol. * Stultus est qui propter stu-
porem non movetur. Et differt stultitia a fatuitate,
sicut ibidem dicitur, quia stultitia importat hebe-
tudinem cordis et obtusionum sensuum; fatuitas
autem importat totaliter @ spiritualis sensus pri-

vationem. Et ideo convenienter stultitia sapientiae
opponitur. Sapiens enim, ut ibidem Isidorus di-
cit, dictus est a sapore: quia sicut gustus est aptus
ad discretionem saporis ciborum, sic sapiens ad
dignoscentiam rerum atque causarum. Unde patet
quod stultitia opponitur sapientiae sicut contra-
rium; fatuitas autem sicut pura negatio. Nam fa-
tuus ? caret sensu iudicandi; stultus autem habet, ?
sed y hebetatum; sapiens autem subtilem ac per-
spicacem. y

Ah PRIMUM ERGO DICO idum quod, SICUT Isido-
rus ibidem dicit, insipiens contrarius est sapienti,
eo quod est sine sapore discretionis et sensus. Unde
idem videtur esse insipientia cum stultitia. Prae-
cipue autem videtur aliquis esse stultus quando
patitur defectum in sententia 1 iudicii quae at-
tenditur secundum causam altissimam: nam si
deficiat in iudicio circa aliquid modicum, non ex
hoc vocatur aliquis stultus.

Ad secundum dicendum quod sicut est quaedam
sapientia mala, ut supra dictum est, quae di-
citur sapientia saeculi * * quia accipit pro causa
altissima et fine ultimo aliquod terrenum bonum;
ita etiam est aliqua stultitia bona, huic sapien-
tiae malae opposita, per quam aliquis terrena
contemnit. Et de hac stultitia loquitur Apostolus.

Ad tertium dicendum quod sapientia saeculi
est quae decipit et facit esse stultum apud Deum:
ut patet per Apostolum. I ad Cor. ni *

Ad quartum dicendum quod non moveri iniu-
riis quandoque quidem contingit ex hoc quod
homini : non sapiunt terrena, sed sola caelestia.
Unde hoc pertinet r ad stultitiam mundi, sed
ad sapientiam Dei, ut Gregorius ibidem dicit.
Quandoque autem contingit ex hoc quod homo
est simpliciter circa omnia stupidus: ut patet in
amentibus, qui non discernunt quid sit iniuria,
Et hoc pertinet ad stultitiam simpliciter.

a, totaliter. – totalem Pu
£) /atuui. – /afuitat DH. pro /ultus, MiltUla D.
y) tcd.-xenium GKlr, tentum ted PDIn; pn« fubtilcm acpcrxpi-
cacem, tubiile ac perspicax AIICLFikic, lubtifiratnn ac pcrspic-iaccm
taper ra») D, tubiitem ac perspica^cem taper nu.) ft. pro ac, et Pu.

o) sententia. – tutnnia PABCEFOII sw.
«» saeculi. – stulti ABCEfttILxK cl a. ftulta G, itultitia pK.
c) komiui. – hûmmex PGK.
1) pertinet. – now pertinet PGIIhQ.n et un· fuhna perimet pl..

QUAESTIO XLVI, ARTICULUS II, III

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestione quadragesiniusexta adverte quod ea quae per metaphoram explanantur oportet sane intelligi iuxta subiectam materiam, ne penuria vocabulorum nos fallat. Cum igitur stultitia penes hebetudinem attendi dicitur; et penes hoc idem attendi dictum sic vitium contrarium dono intellectus, ut patet in qu. xv, art. 2: scito quod obtusio sensus spiritualis, qui est intellectus, inquantum impedit

perceptionem divinorum, contrariatur intellectus dono; inquantum autem impedit iudicium eorundem secundum altissimam causam, contrariatur dono sapientiae. Et illo modo constituit hebetudinem vel caecitatem mentis: isto autem, stultitiam vel fatuitatem. Et haec pro tota hac quaestione sufficiant; ac de tractatu caritatis.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM STULTITIA SIT PECCATUM

secundum sic proceditur. Videtur quod stultitia non sit peccatum. Nullum enim peccatum provenit in nobis a natura. Sed quidam sunt stulti naturaliter. Ergo stultitia non est peccatum.

2. Praeterea, omne peccatum est voluntarium, ut Augustinus dicit. Sed stultitia non est voluntaria. Ergo non est peccatum.

3. Praeterea, omne peccatum opponitur alicui praecepto divino. Sed stultitia nulli praecepto opponitur. Ergo stultitia non est peccatum.

Sed contra est quod dicitur *Prov.* 1. *Prospersitas stultorum perdet eos.* Sed nullus perditur nisi pro peccato. Ergo stultitia est peccatum.

Respondeo dicendum quod stultitia, sicut dictum est, importat quondam stuporem sensus in indicando, et praecipue circa altissimam causam, quae est finis ultimus et summum bonum. Circa quod aliquis potest pati stuporem in indicando dupliciter. Uno modo, ex indispositione naturali: sicut patet in amentibus. Et talis stultitia non

est peccatum. – Alio modo, inquantum immergit homo sensum suum rebus terrenis, ex quo redditur eius sensus ineptus ad percipiendum divina, secundum illud I *ad Cor.* 11. *Animalis homo non percipit ea quae sunt Spiritus Dei:* sicut etiam homini habenti gustum infectum malo humore non sapiunt dulcia. Et talis stultitia est peccatum.

Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod quamvis stultitiam nullus velit, vult tamen ea ad quae consequitur esse stultum: scilicet abstrahere sensum suum a spiritualibus et immergere terrenis. Et idem etiam contingit in aliis peccatis. Nam luxuriosus vult delectationem sine qua non est peccatum. quamvis non simpliciter velit peccatum: vellet enim frui delectatione sine peccato.

Ad tertium dicendum quod stultitia opponitur praeceptis quae dantur de contemplatione veritatis; de quibus supra habetur est cum de scientia et intellectu ageretur.

3) indispositione. – diij>iitione PDa.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM STULTITIA SIT FILIA LUXURIAE

/rt Job, cap. v.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod stultitia non sit filia luxuria. Gregorius enim. XXXI *Moral.* enumerat luxuriam filias; inter quas tamen non continetur stultitia. Ergo stultitia non procedit ex luxuria.

2. Praeterea, Apostolus dicit, I *ad Cor.* 1. *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum.* Sed sicut Gregorius dicit, X *Moral.* *sapientia mundi est cor machinationibus tepere,* quod pertinet ad duplicitatem. Ergo stultitia est magis filia duplicitatis quam luxuria.

3. Praeterea, ex ira aliqui praecipue vertuntur in furorem et insaniam, quae pertinent ad stultitiam. Ergo stultitia magis oritur ex ira quam ex luxuria.

Sed contra est quod dicitur *Prov.* 1. *Stultitia eam sequitur,* scilicet meretricem, *ignorans quod ad vincula stultus trahatur.*

Respondeo dicendum quod, sicut iam dictum est, stultitia, secundum quod est peccatum, provenit ex hoc quod sensus spiritualis hebetatus est, ut non sit aptus ad spiritualia diiudicanda. Maxime autem sensus hominis immergitur ad terrena per luxuriam, quae est circa maximas delectationes. quibus anima maxime absorbetur. Et ideo stultitia quae est peccatum maxime nascitur ex luxuria.

Ad primum ergo dicendum quod ad stultitiam pertinet quod homo habeat fastidium de deo et de donis ipsius. Unde Gregorius duo numerat

a) *thundt.* – *huius mundi* Pk. »; pro *machinationibus tepere* | *bus* ABCEI KLk; *abrala* pR.

[1] *diudicanda.* – *indicanda* PEpCI et a.

QUAESTIO XLVI ARTICULUS III TM

inter filias luxuriae quae pertinent ad stultitiam, scilicet *odium Dei* et *desperationem futuri saeculi*, quasi dividens stultitiam in duas partes.

Ad secundum dicendum quod verbum illud Apostoli non est intelligendum causaliter, sed essentialiter: quia scilicet ipsa sapientia mundi est stultitia apud Deum. Unde non oportet quod quaecumque pertinent ad sapientiam mundi sint causa huius stultitiae.

An tertium DICENDUM quod ira, ut supra dictum est, sua acuitate * maxime immutat corporis naturam. Inde maxime causât stultitiam quae provenit ex impedimento corporali. – Sed stultitia quae provenit ex impedimento spiritali, scilicet ex immersione mentis ad terrena, maxime provenit ex luxuria, ut dictum est *.

γ) 1U4 *acultatc.* – '«4 *activitate* 1, ex *tua acuitate* PpC et a.

QUAESTIO QUADRAGESIMASEPTIMA

DE PRUDENTIA SECUNDUM SE

IN SEXDECIM ARTICULOS DIVISA

Consequenter, post virtutes theologicas, primo ¶ considerandum est, circa virtutes cardinales, de prudentia * Et primo, de prudentia eius. secundum sc; secundo, de partibus eius *; tertio, de dono ei correspondante *; quarto, de vitiis oppositis *; quinto, de praeceptis ad hoc pertinentibus *.

Circa primum quaeruntur sexdecim.

Primo: utrum prudentia sil in voluntate, vel in ratione.

Secundo: si est in ratione, utrum in practica tantum, vel etiam in speculativa.

Tertio: utrum sit cognoscitiva singularium.

Quarto: utrum sit virtus.

Quinto: utrum sit virtus specialis.

Sexto: utrum praestituat finem virtutibus moralibus.

Septimo: utrum constituat medium in eis.

Octavo: utrum praecipere sit proprius actus.

Nono: utrum sollicitudo vel vigilantia pertineat ad prudentiam.

Decimo: utrum prudentia se extendat ad regimen multitudinis.

Undecimo: utrum prudentia quae est respectu boni proprii sit eadem specie cum ea quae se extendit ad bonum commune.

Duodecimo: utrum prudentia sit in subditis, an solum in principibus.

Tertiodecimo: utrum inveniatur in malis.

Quartodecimo: utrum inveniatur in omnibus bonis.

Quintodecimo: utrum insit nobis a natura.

Sextodecimo: utrum perdatur per oblivionem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PRUDENTIA SIT IN VI COGNOSCITIVA, AN IN APPETITIVA

P 1P⁴, qu. LTI, an. 3, ad 3; an. 3; III *Sent.*, diu. xxjliii, qu. u, an. 4, qu 4; VI *Ljhic.*, loCL rv.

Si primum sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit in vi cognoscitiva, sed in appetitiva. Dicit enim Augustinus, in libro *de Moribus JEccle.* ♦ *Ατ/-dientia est amor ea quibus adiuvatur ab eis quibus impeditur sagaciter eligens.* Sed amor non est in cognoscitiva, sed in appetitiva. Ergo prudentia est in vi appetitiva.

2. Praeterea, sicut ex praedicta : definitione apparet, ad prudentiam pertinet *eligere sagaciter*. Sed electio est actus appetitivae virtutis, ut supra * habitum est. Ergo prudentia non est in vi cognoscitiva, sed in appetitiva.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in VI *Ethic.* ♦ *quod in arte quidem volens peccans eligibilior est: circa prudentiam autem, minus, quemadmodum et circa virtutes.* Sed virtutes morales, de quibus ibi loquitur, sunt in parte appetitiva, ars autem in ratione. Ergo prudentia magis est in parte appetitiva quam in ratione.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium Quaesi.* * *Prudentia est cognitio rerum appetendarum et fugiendarum.*

Respondeo dicendum quod, sicut Isidorus dicit, in libro *Etymol.* * *prudens dicitur quasi porro videns: perspicax enim est, et incertorum videt casus.* Visio autem non est virtutis appetitivae, sed cognoscitivae. Unde manifestum est quod prudentia directe pertinet ad vim cognoscitivam.

Non autem ad vim sensitivam: quia per eam cognoscuntur 3 solum ea quae praesto sunt et sensibus offeruntur. Cognoscere autem futura ex praesentibus vel praeteritis, quod pertinet ad prudentiam, proprie rationis est: quia hoc per quandam collationem agitur. Unde relinquitur quod prudentia proprie sil in ratione.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra * dictum est, voluntas movet omnes potentias ad suos actus. Primus autem actus appetitivae virtutis est amor, ut supra * dictum est. Sic igitur prudentia dicitur esse amor non quidem essentialiter, sed inquantum amor movet ad actum prudentiae. Unde et postea subdit Augustinus quod *prudencia est amor bene discernens ea quibus adiuve/ur ad tendendum in Deum ab his quibus impediri potest.* Dicitur autem amor discernere, inquantum movet rationem ad discernendum.

Ad secundum dicendum quod prudens considerat ea quae sunt procul inquantum ordinantur ad adjuvandum vel impediendum ea quae sunt praesentialiter agenda. Unde patet quod ea quae considerat prudentia ordinantur ad alia sicut ad finem. Eorum autem quae sunt ad finem est consilium in ratione et electio in appetitu. Quorum duorum consilium magis proprie perlinet ad prudentiam: dicit enim Philosophus, in VI *Ethic.* * *quod prudens est bene consiliativus.* Sed quia ; V^l electio praesupponit consilium, est enim *appeti-*

a) primo, - Om. K. - de prudentia primo l<Ko om. ADK.i.

μ) cognoscuntur. - coguofcitnui P.i.

rn.Çt.M. *tus praeconsiliati*, ut dicitur in III *Ethic.* *; ideo
= '?.Tÿ. etiam eligere potest attribui prudentiae conse-
quenter, inquantum scilicet electionem per con-
siliium dirigit.

Ad tertium dicendum quod laus prudentiae non
consistit in sola consideratione, sed in applicatione
ad opus, quod est finis practicae rationis. Et ideo

si in hoc defectus accidat, maxime est contra-
rium prudentiae: quia sicut finis est potissimus
in unoquoque, ita et defectus qui est circa finem
est pessimus. Unde ibidem * Philosophus subdit ‘Sajñ. *’
quod prudentia *no» est solum cum ratione*, sicut
ars: habet enim, ut dictum est, applicationem
ad opus, quod fit per voluntatem.

Commentaria Cardinalis Caietani

Is quaestione quadnigcsimoscptinia, ubi incipit quartus
huius Operis tractatus, in articulo primo, in responsione
ad tertium, adverte differentiam inter artem et prudentiam:
quod licet utraque ordinetur ad opus, et in hoc eodem
fine conveniunt (quia totius practicae rationis, quae com-
prehendit artem et prudentiam, linis est opus), differentia
tamen inter ens est quod applicatio ad opus est ab ipsa
prudentia, applicatio nutem artis non est ubi ipsa arte. Non
enim ars medicinae applicat se ad sanandum: sed, ut di-
citur IX *Melaphys.* * applicatur ab electione, quae est ex-
trinscca ab ane. Prudentia autem upplicat seipsum ad opera:
quia ipse actus voluntatis qui est uti ipsamet ad pruden-
tiae rationem spectat, quae in ratione est non absolute,
sed ut movetur a voluntate, sicut et praeceptum. Et hinc
habet ut applicari vel non applicari ad opus voluntarie non
vituperet artem, sed prudentiam, neque enim minus do-

ctus medicus censetur qui noluit, quando oportuit, sa-
nare; sed minus prudens habetur qui, quando oportet, ubi
oportet, etc., non vult excoqui, a se vel alio, quae execu-
tion essent mandanda. Et quia occidentia imitantur sub-
stantiam, sicut de ipsa substantia applicationis ad opus di-
ctum est, ita de qualitate applicationis contingit: ut scilicet
taliter applicari ad opus, puta mule, et si sohintarie fiat, ar-
tem non vituperat, sed prudentiam: tanquam anis pecca-
tum sit id solum quod in defectu cognitioni» consistit,
prudentiae autem et id quod in cognitionis et id quod
in appetitui defectu consistit. Propter quod ars est con-
trariorum. ut medicina sani et aegri: prudentia autem non
est boni et mali, sed boni tantum. Huc enim claudit in
suo ratione determinatum appetitum ad bonum illa autem
non. sed ut extrinsecum eum suscipit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PRUDENTIA PERTINEAT SOLUM AD RATIONEM PRACTICAM.
AN ETIAM AD SPECULATIVAM

¶ Tit. qu. I. II, Art. 5; III Sriir.. dist xxxm, qu. n, et ru 4, qu 4.

Sigfr^gpd SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
prudentia non solum pertineat ad ra-
tionem practicam. sed etiam ad specu-
Dicitur enim *Prov.* x * *Sapientia est viro prudentia*. Sed sapientia principalius
consistit in contemplatione. Ergo et prudentia.
2. Praeterea, Ambrosius dicit, in i *de Officiis* 9
*Prudentia in veri investigatione versatur, et scien-
tiae a plenioris infundit cupiditatem*. Sed hoc per-
tinet ad rationem speculativam. Ergo prudentia
consistit etiam in ratione speculativa.
3. Praeterea, in eadem parte animae ponitur
a Philosopho ars et prudentia; ut patet in VI
Ethic. * Sed ars non solum invenitur practica,
sed etiam speculativa: ut patet in artibus libera-
libus. Ergo etiam prudentia invenitur et practica
et speculativa.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VI
Ethic. , quod prudentia est ructa ratio agibi-
ium. Sed hoc non pertinet nisi ad rationem pra-
cliam. Ergo prudentia non est nisi in ratione
practica.

Respondeo dicendum quod, sicut Philosophus
dicit, in VI *Ethic.* * *prudentis est bene posse con-
siliari*. Consilium autem est de his quae sunt per
nos agenda in ordine ad finem aliquem. Patio
autem eorum quae sunt agenda propter finem
est ratio practica. Unde manifestum est quod
prudentia non consistit nisi in ratione practica.

AD PRIMUM ERGO DICENDUM quod, sicut supra * *Quo iu. Art.*,
dictum est, sapientia considerat causam altissi-
mam simpliciter. Unde consideratio causae altissi-
mae in quolibet genere pertinet ad sapientiam in
illo genere. In genere autem humanorum actuum
causa altissima est linis communis toti vitae
humanae. Et hunc finem intendit prudentia: di-
cit enim Philosophus, in VI *Ethic.* * quod sicut
ille qui ratiocinatur bene ad aliquem finem par-
ticularem, puta ad victoriam, dicitur esse pru-
dens non simpliciter, sed in hoc genere, scilicet
in rebus bellicis; ita ille qui bene ratiocinatur
ad totum bene vivere dicitur prudens simplici-
ter. Unde manifestum est quod prudentia est sa-
pientia in rebus humanis: non autem sapientia
simpliciter, quia non est circa causam altissimam
simpliciter; est enim circa bonum humanum,
homo autem non est optimum eorum quae sunt.
Et ideo signanter dicitur quod prudentia est *sa-
pientia viro*, non autem sapientia simpliciter.

An secundum dicendum quod Ambrosius et etiam
Tullius * nomen prudentiae largius sumunt pro
qualibet cognitione humana tam speculativa quam
practica.

Quamvis dici possit quod ipse actus specula-
tiviae rationis, secundum quod est voluntarius,
cadit sub electione et consilio quantum ad suum
exercitium, et per consequens cadit sub ordina-
tione prudentiae. Sed quantum ad suam speciem,

* S. (FH)
c mi. II-j.

- GV. u. »d. »», -
k.

* <ûp. V, n. 4
K. 11. ccl. rv.

t. it.
lu, 1. iv.

a) idfHtitt. - iclontia ABEFHKLpC et x.
n) etiam. - etiam et ed. a, om. PGf. - Pro Ct, iit Hlfpiù), om.
Ppx Ct 4.

γ) toti. - ftUitt 1.
3) huma. - Ai< G.

* /V /mmW.
/©r.hh u uç.
uii

prout comparatur od obiectum, quod est verum necessarium, non cadit sub consilio nec sub prudentia.

Ad tertium dicendum quod omnis applicatio rationis rectae ad aliquid factibile pertinet ad artem. Sed ad prudentiam non pertinet nisi applicatio rationis rectae ad ea de quibus est consilium. Et huiusmodi sunt in quibus non sunt

viae determinatae perveniendi ad finem; ut dicitur in III *Ethic.* * Quia igitur ratio speculativa quaedam facit, puta syllogismum, propositionem et alia huiusmodi, in quibus proceditur secundum certas et determinatas vias; inde est quod respectu horum potest salvari ratio artis, non autem ratio prudentiae. Et ideo invenitur aliqua ars speculativa, non autem aliqua prudentia.

q .inf. – ct ad PBCFKn.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo, in responsione ud secundum, notum est, quod actus speculationis potest referri ad res circa quas versatur, scilicet obiectum. enuntiabilia, praemissas, conclusiones, discursus a tali re in talem, ut causa in effectum vel e contra, et similia: et sic non subiucet consilio et prudentiae, sed regulandus est secundum logicam, et efficaciam habet secundum lumen intellectus maius vel minus. Potest quoque referri speculationis actus ad hominem qui speculari debet. Et sic est voluntarius, et cadit sub consilio vel prudentia: an scilicet sit speculandum in tali materia, puta geometrica vel physica, an tali horn, etc. Et si recte inspiciamus ad supradictum, non est ipse speculationis actus qui est materia proxima consilii: sed actus voluntatis qui vocatur uti, quo voluntas exercet actum ad speculandum. Ita quod consilium fit an intellectu utendum sit ad speculationem talis rei, tali hora, tanto tempore, etc. Et sic consilium est de usu. qui est actus appetitus, tanquam materia proxima; et de speculationis actu tanqudm materia remota, quia scilicet est materia usus, qui est materia consilii.

II. In responsione ad tertium, adverte primo, quod sicut facere dupliciter sumitur, scilicet ut distinguitur contra agere, et ut extendit se ad actionem transeuntem et immanentem; ita factibile sumi potest ut distinguitur contra agibile, et sic est materia artis; et ut extendit se ad factibile sive per actionem immanentem aive transeuntem. Et sic sumitur in littera: et est communis materia artis et speculativarum scientiarum quae vocantur artes.

Adverte secundo, quod quia de facto ita est quod ali-

quae scientiae speculativae vocantur artes; et manifeste differunt in materia ab nrte quae in VI *Ethic.* ♦ ponitur quinta virtus intellectualis; et nulla ponitur prudentia speculativu, cum tamen materia prudentiae sit magis propinqua materiae illarum speculativarum anium; voluit Auctor, sublata per intellectum, idest non considerata, differentia materiae, scilicet agibilis et lactibilis, intus scilicet et extra, reddere rationem quare artis ratio, et non prudentiae, ad speculativos extenditur habitus: ex hac scilicet differentia, quia prudentia est eorum quae non sunt determinatae viae, ars vero ut in pluribus per determinatas procedit vias. Ex hoc enim iit ut speculativi habitus, quasi aliquid facientes per determinatus vias, artis rationem induunt, non autem prudentiae. Non tamen continentur sub arte: quia haec proprie est ratio recta factibilium proprie, quae scilicet sunt extra, quorum intellectus prncticus est factivus.

III. In eadem responsione dubium occurrit quia hic dicitur, *Omnis applicatio rationis rectae ad aliquod factibile pertinet ad artem*: in praecedenti vero articulo dicitur est quod applicatio rationis rectae ad opus factibile non est artis, sed voluntatis.

Ad hoc facile dicitur quod applicatio huiusmodi pertinet ad voluntatem ut applicantem; et pertinet ad artem ut applicatam. Unde nulla est repugnantia: sed secundum diversa proposita modo huic, modo illi attribuitur. – Quamvis posset dici quod hoc in loco applicatio pro regulatione sumitur. Hoc enim erat ad propositum litterae, quod omnis regulatio factibilis secundum rectam rationem specte: ad artem.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PRUDENTIA SIT COGNOSCI UVA SINGULARUM

VI l cet. vi, vn.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit cognoscitiva singularium. Prudentia enim est in ratione, ut dictum est * Sed *ratio est universalium*, ut dicitur in I *Physic.* * Ergo prudentia non est cognoscitiva nisi universalium.

2. Praeterea, singularia sunt infinita. Sed infinita non possunt comprehendi a ratione. Ergo prudentia, quae est ratio recta, non est singularium.

3. Praeterea, particularia per sensum cognoscuntur. Sed prudentia non est in sensu: multi enim habentes sensus exteriores perspicaces non sunt prudentes. Ergo prudentia non est singularium.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VI *Ethic.* * quod *prudentia non est universalium solum, sed oportet et singularia cognoscere.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, ad prudentiam pertinet non solum consideratio rationis, sed etiam applicatio ad opus, quae est finis praeficae rationis. Nullus autem potest convenienter aliquid alteri applicare nisi utrumque cognoscat, scilicet et id quod applicandum est et id cui applicandum est. Operationes autem sunt in singularibus. Et ideo necesse est quod prudens et cognoscat universalia principia rationis, et cognoscat singularia, circa quae sunt operationes.

Ab primum ergo dicendum quod ratio primo

* Art. i.

* Cap. v. n. 9; * I u. Itet. x. Cf. n de dp. r. 0.6; S.TK kct. tu.

i». 755
quidem et principaliter est universalium: potest tamen universales rationes ad particularia applicare * (unde syllogismorum conclusiones non solum sunt universales, sed etiam particulares): quia intellectus per quandam reflexionem se ad materiam extendit, ut dicitur in III *de Anima* *.
Ad secundum dicendum quod quia infinitas singularium non potest ratione humana comprehendere, inde est quod sunt *incertae providentiae nostrae*, ut dicitur *Sap.* ix *. Tamen per experientiam singularia infinita reducuntur ad aliqua finita quae

ut in pluribus accidunt, quorum cognitio sufficit ad prudentiam humanam.
Au tertium dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in VI *Ethic.* ♦ prudentia non consistit in sensu exteriori, quo cognoscimus sensibilia propria: sed in sensu interiori, qui perficitur per memoriam et experimentum ad prompte indicandum de particularibus expertis. Non tamen ita quod prudentia sit in sensu interiori sicut in subiecto principali: sed principaliter quidem est in ratione. per quandam autem applicationem pertinet ad huiusmodi sensum.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo tertio, in responsione ad secundum, advenit quod certitudo prudentiae est duplex. Quaedam in sola cognitione consistens. Et haec in universali quidem est eadem cum certitudine scientiae moralis, cuius universale est verum ut in pluribus. In particulari autem non excedit certitudinem opinionis, cum de futuris concludit aut absentibus. Et haec non est propria prudentiae.
Quaedam autem est certitudo practicae veritatis, quae consistit in *confesse * se habere appetitui recto* *. Et haec est propria prudentiae, quae non in sola ratione consistit. Et talis certitudo semper adest prudentiae, etiam respectu singularium absentium et futurorum. Quoniam prudens praeciens sic agendum pro republica, quamvis non eveniet intentus finis aut impediatur actio, habet tamen actum praecepti verissimum, optimum et certum, utpote consonum rationi et appetitui rectis. Dicuntur nutem providentiae nostrae *incertae* et propter incertitudinem eventus, et propter occulta nobis.
II. In responsione ad tertium habes quod prudentia est principaliter in ratione, secundario nutem in cogitativa. Sed hoc bubet quaestionem. Quia in illa potentia ponenda est principaliter prudentia cuius est praecipuus prudentiae actus. Sed praecipuus actus prudentiae est praeceptum singulare sequens minorem singularem. Haec autem singularia spectant ad cogitativam directe.
Et confirmatur. Quia virtus ponitur in potentia consummative operis; unde temperantia ponitur in concupiscibili; et continentia, quae non est in illa, non est virtus, quamvis recte disponat partem superiorem. Sed cogitativa est

quae consummat discursum de singularibus. Ergo in ipsa ponenda est.
III. Ad hoc dicitur quod, propter rationes dictas, oportet tam in intellectu quam cogitativa ponere habitum quo bene disponatur ad prudentiae actus. Et licet secundum quod apparet VI *Ethic.*, cap. i et cap. penult. et intellectus scientia, et in proposito morali; cogitativa autem habitu circa singularia intellectivo et ratiocinativo perficiatur, pro tanto recte iudicat de fine singulari et recte praecipit de singulari opere; ac per hoc prudentia principaliter videatur esse in cogitativa: secundum tamen Auctoris doctrinam in intellectu principaliter ponitur. Et probatur quod ita est tali ratione. Eiusdem est habitus cuius est actus: sed actus prudentiae est intellectus: ergo. Probatur minor. Actus prudentiae est cognoscere universale et singulare et applicare illud huic, ut patet. Ergo est intellectus aut cogitativae: non enim potest esse duorum disparatorum, ut patet in II *de Anima*, in processu investigativo sensus communis. Ergo vel est cogitativa solius, utentis intellectu: et hoc non, quia cogitativa non se extendit ad universale. Vel est intellectus solius, vel utentis cogitativa. Et habetur intentum: quod scilicet est principaliter in intellectu, in quo habitus ipse est subiectivus; et secundario in cogitativa, in qua est experimentalis habitus reddens cogitativam habitum ad cooperandum intellectui in consiliando, iudicando et praecipiendo de singularibus, haec quod hi actus principaliter sunt intellectus, ministerialiter autem cogitativae. Propter quod ministerium videtur magis naturalis et aetatem sequi prudentia quam scientia, ut dicitur in VI *Ethic.*

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PRUDENTIA SIT VIRTUS

Quartum sic proceditur. Videtur quod Prudentia non sit virtus. Dicit enim Augustinus. in I *de Lib. Arb.* * quod prudentia est appetendarum et vitandarum rerum scientia. Sed scientia contra virtutem dividitur; ut patet in *Praedicamentis* *. Ergo prudentia non est virtus.
2. Praeterea, virtutis non est virtus. Sed artis est virtus; ut Philosophus dicit, in VI *Ethic.* *. Ergo ars non est virtus. Sed in arte est prudentia: dicitur enim II *Parat.* * de Hiram quod sciebat caelare omnem sculpturam. et adinvenerunt prudenter quod et in opere necessarium est. Ergo prudentia non est virtus.
3. Praeterea, nulla virtus potest esse immoderata.

Sed prudentia est immoderata: alioquin frustra diceretur in *Prov.* xxi ♦ *Prudentiae tuae pone modum.* Ergo prudentia non est virtus.
Sed contra est quod Gregorius, in II *Moral.* * prudentiam, temperantiam, fortitudinem et iustitiam dicit esse quatuor virtutes.
Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est cum de virtutibus in communi ageretur, virtus est quae bonum facit habentem et opus eius bonum reddit. Bonum autem potest dici dupliciter: uno modo, materialiter, pro eo quod est bonum; alio modo, formaliter, secundum rationem boni. Bonum autem, in quantum huiusmodi, est obiectum appetitivae virtutis. Et ideo si qui habitus sunt qui faciunt rectam considerationem

• cox/omiferVr
• Ariilot. I
lib. VI. «p. m.
a. v - S. Tb.
Ct. II.

• AL. UI.
esa. it. tu ...
• S. Tb. kff. «H

qu. i v u, an. 5, aJ 3; qu. i x i, arL i.

• Op. xn.

ri, n. 4.

v.nM<
»

a) carlar. - sanare ABEFLpK, cotarc l, taiuro Mnare k, om. G.

rationis non habito respectu ad rectitudinem appetitus. minus habent de ratione virtutis, tanquam ordinantes ad bonum materialiter, idest ad id quod est bonum non sub ratione boni: plus autem habent de ratione virtutis habitus illi qui respiciunt rectitudinem appetitus, quia respiciunt bonum non solum materialiter, sed etiam formaliter, idest id quod est bonum sub ratione boni.

» aj , Ad prudentiam autem pertinet, sicut dictum ęst applicatio rectae rationis ad opus, quod non fit sine appetitu recto. Et ideo prudentia non solum habet rationem virtutis quam habent aliae virtutes intellectuales; sed etiam habet rationem virtutis quam habent virtutes ? morales, quibus etiam connumeratur.

An primum ergo dicendum quod Augustinus ibi large accepit scientiam pro qualibet recta ratione.

Ad secundum dicendum quod Philosophus dicit artis esse virtutem, quia non importat rectitudinem appetitus, et ideo ad hoc quod homo recte utatur arte, requiritur quod habeat virtutem, quae faciat rectitudinem appetitus. Prudentia autem non habet locum in his quae sunt artis: tum quia ars ordinatur ad aliquem particularem finem; tum quia ars habet determinata media per quae pervenitur ad finem. Dicitur tamen aliquis prudenter operari in his quae sunt artis per similitudinem quandam: in quibusdam enim τ artibus, propter incertitudinem eorum quibus pervenitur ad finem, necessarium est consilium, sicut in medicinali et in navigatoria, ut dicitur in III *Ethic.* *

Ad tertium dicendum quod illud dictum Sapientis non est sic intelligendum quasi 8 ipsa prudentia sit moderanda: sed quia secundum prudentiam est aliis ‘ modus imponendus.

ℓ) *virtutes*» – *aliae virtutes* PL: *morales* om. I ,
γ) *enim.* – *autem* PABCDFGKLjnur, om. I .

8) *quasi.* – *quod* PCDHtf. – Pro *sit moderanda, sit moderata* ABpn. non *sif moderata* D.
t) *abis*» – *alius* ed. a, *aliquis* PpC.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto adverte quod prudentia, pro quanto in sola cognitione consistit, habet communem rationem virtutis intellectualis: quia scilicet est verorum tantum; quia scilicet est universalium quae ut in pluribus vera sunt. Sed quia hoc non convenit prudentiae secundum proprium rationem qua ab aliis intellectualibus virtutibus differt, quin

scilicet praeceptiva operis singularis; ideo habet specialem rationem virtutis, qua est virtus simpliciter, sicut vinus moralis; et ex eadem radice, scilicet rectitudine appetitus.

In responsione ad tertium, conclude, novitic; Ergo ly *prudentiae* est cosus genitivi. Argumentum autem procedebat ex casu dati\o.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM PRUDENTIA SIT VIRTUS SPECIALIS

HI *Sent.*, dku u, qu. », art. ». ęu 2; dht. χτχπi, qu. i, art. », ęu 3; qu. n, nrt. 1, ęu 3, ad 3.

quantum sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit specialis virtus. Nulla enim specialis virtus ponitur in definitione virtutis. Sed prudentia ponitur in communi definitione virtutis: quia in 'I *Ethic.* * definitur virtus *habitus electivus iu mcdictate 3 existais determinata ratione quoad nos. prout sapiens determinabit*; recta autem ratio intelligitur secundum prudentiam, ul dicitur in VI *Ethic.* * Ergo prudentia non est specialis vinus,

• 2. Praeterea, Philosophus dicit. in VI *Ethic.* ,* quod *virtus moralis rectefacit operariJinem. prudentia autem ea quae sunt ad Jinem.* Sed in qualibet virtute sunt aliqua operanda propter finem. Ergo prudentia est in qualibet virtute. Non est ergo virtus specialis.

3. Praeterea, speciatis virtus habet speciale obiectum. Sed prudentia non habet speciale obiectum: est enim recta ratio agibilium, ut dicitur îfÎbVî»)* *n VI *Ethic.* * agibilia autem sunt omnia opera virtutum. Ergo prudentia non est specialis virtus.

•v«v7• Sed contra est quod dividitur et connumeratur aliis virtutibus: dicitur enim *Sap. vm ♦ Sobrietatem et prudentiam docet, iustitiam et virtutem.*

Respondeo dicendum quod cum actus et habitus recipiant speciem ex obiectis, ut ex supradictis * patet, necesse est quod habitus cui respondet speciale obiectum ab aliis distinctum specialis sit habitus: et si est bonus, est specialis virtus. Speciale amem obiectum dicitur non ? secundum

jp ?

D 30». ,αη
•J!«
art. i.

Sic igitur dicendum est quod cum prudentia sit in ratione, ut dictum est ♦, diversificatur quidem ab aliis virtutibus intellectualibus secundum materialem diversitatem obiectorum. Nam sapientia, scientia et intellectus sunt circa necessaria; ars autem et prudentia circa contingentia; sed ars circa factibilia ♦, quae scilicet in exteriori materia constituuntur, sicut domus, cultellus

α) *in medietate.* – *immediate* AHCDDEFIILLpK et kiu j, in *mediocritate* P.

non. – *non solum* PPκλ.

et huiusmodi; prudentia autem est circa agibilia, quae scilicet in ipso operante consistunt, ut supra * habitum est. Sed a virtutibus moralibus distinguitur prudentia secundum formalem rationem potentiarum distinctivam: scilicet intellectivi, in quo est prudentia; et appetitivi, in quo est virtus moralis. Unde manifestum est prudentiam esse specialem virtutem ab omnibus aliis virtutibus distinctam.

Ad primum ergo dicendum quod illa definitio non datur de virtute in communi, sed de virtute morali. In cuius definitione convenienter ponitur virtus intellectualis communicans in materia cum ipsa, scilicet prudentia: quia sicut virtutis moralis subicctum est aliquid participans ratione γ, ita

virtus moralis habet rationem virtutis inquantum participat virtutem intellectualem.

Ai> secundum dicendum quod cx illa ratione habetur quod prudentia adiuvet omnes virtutes, et in omnibus operetur. Sed hoc non sufficit ad ostendendum quod non sil virtus specialis: quia nihil prohibet in aliquo genere esse aliquam speciem quae aliqualiter operetur in omnibus speciebus eiusdem generis; sicut sol aliqualiter influit in omnia corpora.

Ad tertium dicendum quod agibilia sunt quidem materia prudentiae secundum quod sunt obiectum rationis, scilicet sub ratione veri. Sunt autem materia moralium virtutum secundum quod sunt obiectum virtutis appetitivae, scilicet sub ratione boni.

γ) *ratione.* – *rationem* Pjε.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quinta, in responsione ad tertium, dubium I occurrit, quia hic ponitur differentia inter prudentiam et moralem virtutem ex parte rationis formalis, quia scilicet agibile est obiectum prudentiae sub ratione veri, moralis autem virtutis sub ratione boni: in praecedenti nutem articulo dictum est quod prudentia respicit bonum sub ratione boni. Quomodo stant haec simul?

Ad hoc dicitur quod prudentia habet utrumque: et quod respicit verum ut verum, et propterea ponitur inter intellectuales virtutes; et respicit verum nt bonum, et prnpterc.t connumeratur virtutibus moralibus, et ponitur primavinus cardinalis. Et ne duas rationes formales uni habitui

tribuas quas uni potentioe non licet tribuere, memento quod non secundum idem haec veriticontur: sed prudentia secundum cognitionem respicit verum. secundum praeceptum seu applicationem respldt bonum. Et limiliicr prudentia secundum id quod habet cx intellectu respicit verum: secundum id quod habet cx appetitu respicit bonum. Est enim perfectio intellectus ut subest appetitui recto: commune est autem subordinate posse habere plurcs ratione Optime ergo posita est differentia inter prudentium et moralem virtutem qui illa veri, ista boni Neque enim obstat quod illa boni et veri, hia autem boni tantum.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PRUDENTIA PRAESTITUAT FINEM VIRTUTIBUS MORALIBUS

I. II.°, qu. un., «π. 3, m! 3; III *Sent.* ⅞ mm, qu. n, tft 3; *De Verita* qu. v.

sextum sic proceditur. Videtur quod prudentia praestituat finem virtutibus moralibus. Cum enim prudentia sit in ^-^^^**ralionc**, virtus autem moralis in vi appetitiva, vidciur quod hoc modo se habeat prudentia ad virtutem moralem sicut ratio ad vim appetilivam. Sed ratio praestituit finem potentiae appetitivae. Ergo prudentia praestituit finem virtutibus moralibus.

2. Praeterea, homo excedit res irracionales secundum rationem, sed secundum alia cum ei communicat. Sic igitur sc habent aliae partes hominis ad rationem sicut sc habet homo ad creaturas irracionales. Sed homo est finis creaturarum irrrrftionalium indicitur in I *Politic.* 7. Ergo omnes aliae panes nōminis ordinantur ad rationem sicut ad finem. Sed prudentia est recta ratio agibilium, ut dictum ēst Ergo omnia agibilia ordinantur ad prudentiam sicut ad finem. Ipsa ergo praestituit finem omnibus virtutibus moralibus.

3. Praeterea, proprium est virtutis vel artis seu potentiae ad quam pertinet finis ut praecipiat aliis virtutibus seu anibus ad quas pertinent eu quae sunt ad finem. Sed prudentia disponit de aliis virtutibus moralibus et praecipit eis. Ergo praestituit eis finem.

Summai TnBou D. TjimtAK T. V.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VI *Ethic.* *, quod *virtus moralis intentionem finis ꝑ facit rectam, prudentia autem quae ad hanc.* Ergo ad prudentiam non pertinet praestituere finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quae sunt ad finem.

Respondeo dicendum quod finis virtutum moralium est bonum humanum. Bonum autem humanae animae esi secundum rationem esse; ut patet per Dionysium, iv cap. *de Dip. Nom.* 4 Unde necesse est quod fines moralium virtutum praeexistant in ratione. Sicut autem in ratione speculativa sunt quaedam ut naturaliter nota, quorum est intellectus: et quaedam quae per illa innotescunt, scilicet conclusiones, quarum est scientia: ita in ratione praefica praeexistunt quaedam ut principia naturaliter nota, et huiusmodi sunt fines virtutum moralium, quia finis sc habet in operabilibus sicut principium in speculativis, ut supra habitum est; et quaedam sunt in ratione praefica ut conclusiones, et huiusmodi sunt ea quae sunt ad finem, in quae pervenimus ex ipsis finibus. Et horum est prudentia, applicans universalialia principia ad particulares conclusiones operabilium. Et ideo ad prudentiam non pertinet praestituere finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quae sunt ad finem.

An primum ergo dicendum quod virtutibus moralibus praestituit finem ratio naturalis quae dicitur synderesis, ut in Primo * habitum est: non autem prudentia, ratione iam * dicta.

Et per hoc etiam patet responsio ad secundum.

Ad tertium dicendum quod linis non pertinet ad virtutes morales tanquam ipsae praestituant

finem: sed quia tendunt in finem a ratione naturali praestitutum. Ad quod iuvantur per prudentiam. quae eis viam parat, disponendo ea quae sunt ad finem Unde relinquitur quod prudentia sit nobilior virtutibus moralibus, et moveat eas * Sed synderesis movet prudentiam, sicut intellectus principiorum scientiam.

• Ct. ttf. iU. <-or>n>xtl , lj kh

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto eiusdem quaestionis quadragesimaesep-
tinae, nota in titulo quod praestituere finem virtuti morali potest dupliciter intelligi. Primo, pro statuere ut virtus moralis tendat in talem finem. Et hoc spectat ad datorem naturae: genitor siquidem dat naturam determinatam ad talem finem. Sic non quaeritur hic. – Alio ergo modo sumitur pro dictare quis est ille statutus finis. Et sic quaeritur in proposito an prudentia primo dictet evidenter finem moralium virtutum. Er est sermo de fine proprio carundem.

II. In eodem articulo sexto eiusdem quaestionis dubium est simpliciter, et ad hominem. Simpliciter quidem, propter rationes allatas n Scoto, in xxxvt dist. Ill *Sent.*, art, 2, quibus infert quod prudentia dictat de line proprio virtutis moralis. Et primo, sic. Virtus moralis, puta castitas, semper sequitur, naturae ordine, prudentiam aliquam. Ergo sequitur dictamen proprii finis, qui eligitur: quia virtus moralis generatur ex electione proprii finis.

Secundo, quia aliter non salvaretur una prudentia respondens uni virtuti proprie et per se morali. Probat. Quia virtus morulis est una unitate finis, ad cuius electionem principaliter inclinatur: et si ad dictandum de illo fine nulla esset prudentia, quot essent dictamina mediorum, tot essent prudentiae; quia nullum esset obiectum a quo sumeretur unitas tot dictaminutn, sublato a singulis dictamine de fine.

Ad hominem autem, scilicet divum Thomam, dubimn est quoniam in I II*, qu. i.xvi, art. 3, nd 3, expresse dicit quod *prudentia dirigit virtutes morales etiam in praestituendo finem*. Et probat, quia finis virtutis moralis est attingere medium, quod prudentia determinatur.

III. Ad evidentiam huius rei simpliciter, adverte quod dupliciter veni potest in dubium propositio dicens quod prudentia est de his quae sunt ad finem. Primo, absolute, Et sic dicendum est de prudentia respectu eorum quae sunt ad finem sicut de scientia respectu conclusionum. Scientia namque semper est conclusionum: sed tamen scientia secundae conclusionis est materialiter scientia principii tertiae conclusionis; quia illamque propositio quae fuit conclusio secundae est principium tertiae demonstrationis, et sic de aliis. Et similiter prudentia semper est respectu eorum quae sunt ad finem: sed cum hoc stat quod prudentia respectu huius ad talem finem sit materialiter de fine respectu alterius subordinate illi medio, et sic deinceps, prout contingit plura subordinari media ad unum finem principalem. Quod enim fuit ad finem in primo discursu fit finis in secundo discursu; et sic deinceps in tertio et reliquis. – Est etiam unum aliud hic advertendum, quod sicut scientia dicitur conclusionum tantum ut scitarum, et cum hoc stat quod est praemissorum ut cognitarum, utitur enim eis ut cognitis, applicando ad conclusionem; ita prudentia est tantum eorum quaesunt ad finem ut rerum praeceptorum et electarum; et cum hoc stat, immo exigitur quod sit finis ut aspecti et intenti; utitur siquidem prudentia fine, applicando ipsum ad id quod est ad finem.

Secundo, potest verti in dubium respectu finium priorum virtutum moralium. Et iuxta hunc sensum tractatur in littera, et impugnatur u Scoto. Auctor enim sentit * quod virtuti morali finis praestituitur a synderesi: quia naturalis ratio dictat quod in timoribus bonum rationis, et similiter in concupiscentiis, et similiter in ira et operationibus sectandum est.

IV. Ad primam ergo rationem Scoti ♦ dicitur quod licet virtutem moralem praecedat naturaliter prudentia, non tamen prudentia dictativa de fine: sed sufficit naturalis ratio dictativa de fine, et prudentia dictativa de mediis ad finem. Probatio autem dicens, *Quia virtus moralis generatur ex electione finis*, implicat in adiccto: quia electio non est finis, sed eorum quae sunt ad finem.

Ad secundum autem dicitur quod ad unitatem prudentiae respectu omnium mediorum ad finem sufficit unitas finis aspecti a prudentia: et non requiritur unitas finis dictati ab illa. Accidit enim unitati finis respectu eorum quae sunt ad finem, et directivi eorum in illum, quod sit dictatum ab hoc vel altero: sufficit enim quod sit aspectum u directivo mediorum in illum. Argumentum autem procedit ac si directivum mediorum non cognosceret finem ad quem dictat media. – Et haec sunt argumentis Scoti.

Si quis tamen quaereret quare in pane intellectiva ponuntur duae virtutes respectu unius materiae moralis, scilicet synderesis et prudentia, altera respectu finis, altera respectu eorum quae sunt ad finem; in pane autem appetiti'a una tantum punitur virtus respectu finis et eorum quae sunt ad finem, puta castitas: – respondendum est quod ex hoc quod cognitio perficitur secundum quod res sunt in anima, sequitur quod alia sit virtus qua anima iudicat aliqua secundum seipsa, et alia qua iudicat aliqua per resolutionem in alia: aliter siquidem oportet esse dispositum circa haec et circa illa, ut patet ex diversitate luminis. Et propterea tam in intellectu practice quam speculativo alia est virtus respectu principiorum, et alia respectu conclusionum. Ex hoc autem quod appetitio perficitur secundum quod anima tendit ad res, sequitur quod sicut in rebus per eandem naturam aliquid movetur ad medium et terminum, ut patet in gravibus et levibus; ita appetitus per eandem virtutem tendat in finem ut terminum, et id quod est ad finem ut medium.

Ad dubium autem ad hominem, dicta in Prima Secundae * approbo, adiunctis dicendis in hoc et sequenti articulo.

V. in responsione ad tertium, adverte tria. Primo, quod formalis responsio ad argumentum consistit in hoc. quod prudentia non praecipit virtuti morali simpliciter, sed *disponendo ea quae sunt ad finem*.

Secundo, quod ex eodem medio poterat argui e contra, subsumendo: Sed virtus moralis est de line: ergo praecipit prudentiae, ex quo ipsa non est de tine: et ex hoc sequitur quod virtus moralis est nobilior prudentia. Nec evaditur, ut in Prima Secundae * dicebatur, quia *prudentia dirigit in praestituendo finem*. Ideo Auctor haec tractat in responsione hac.

Tertio, quod haec difficultas de superioritate et nobilitate inter virtutem moralem et prudentiam, obscura propterea quia virtus moralis est de fine, prudentia autem de his quae sunt ad finem, in praecedenti libro, loco allegato soluta est dupliciter: primo, quia prudentia est etiam de fine applicite; secundo, quia virtus moralis non est de fine absque mendicatione n prudentia. Et quamvis utrumque horum sit verum in se. et nonnihil respondeat difficultati; solutio tamen difficultati simpliciter hinc sumenda est. quod virtutem aliquam esse finis contingit dupliciter: scilicet executive, et auctoritative. Virtus illa quae est de line executive per modum exquentis tendit in illum, ut patet in omnibus excellivis artibus: virtus autem illa quae est de fine auctoritative intendit primo illum, et circa illum versatur ante omnem electionem. Differentia

• Qo.LIU.4rt.> UOeRCOL w M4

z. ioe i. - .a.

• **Or** »i.η. i\$- -
S Th. Uct. vi».

autem inter istos ad propositum est quod cum dicitur quod virtuti de tine proprium est praecipere ei quoc est de his l quae sunt od finem, intclligiur de ea quae est de fine auctoritative : haec enim est quae finem praestituit aliis et praecipit, ut patet in artibus architectonicis ct curitate re- spectu aliarum virtutum. Virtus igitur moralis non est de tine auctoritative, sed executive. Quod patet cx eo quod virtus cx principali actu suo iudicandi est: Constat autem quod praecipuus hetu virtutis moralis est electio, ut patet cx ipsa eius definitione, 11 *Ethic.* ; * *Virtus est habitus ele- ctivus* etc.; electio autem ud cxcuctioncm spectat, sequitur enim praeceptum, et est ipsa exceutio appetitus m appe- tibile; unde nihil restat nisi exterior exceutio post ele- ctionem. Et propterca virtus moralis non praecipit pru- dentiae, nec est ea prior naturaliter. Et tamen oporteret

eam praecedere naturaliter prudentiam si esset de fine au- cloritative. Esset autem hoc ti virtU» moralis esset primo habitus intentivus finis» hoc est ti primo perficeret inten- fionem finit: quoniam intentio non dependet ab hi-, quae sunt ad finem. Dico autem *primo*, quis virtus mrali p- perficiendo prime» electionem, perficit secundario intentio- nem-. propter quod in VI *Ethic.* dicitur quod *facit in- tentionem rectam* -. cl quod principium prudentiae firmat ' / in anima -. Et hoc est quod in littera n posteriori declaratur, dicendo quod *finis non pertinet ad virtutes morales tan- quam ipsae praestituant finem*. Et exclud superioritate virtuti» morali» respectu prudentiae, declaratur superiorita» c convenu quia prudentia movet um, disponendo ea quoc sunt ad finem, quae eliguntur n virtute morali, ut in sequenti patebit articulo.

v, n. A
lut. n

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM AD PRUDENTIAM PERTINEAT INVENIRE MEDIUM IN VIRTUTIBUS MORALIBUS

f IP*, qu. LXVI, art. 3, ad J; lit *Sent.*, dice, k u u i, qu. n, art. 1

SEPTIMI M SIC PROCEDITUR. VldclUF quod v^J^Vad prudentiam non pertineat invenire medium in virtutibus moralibus. Con- enim medium esi finis moralium virtutum. Sed prudentia non praestituit finem mor- alibus virtutibus, ut ostensum est * Ergo non invenit in cis medium.

2. Praeterea, illud quod est per se non vi- detur causam habere, sed ipsum esse est sui ipsius causa: quia unumquodque dicitur esse per causam suam. Sed existera in medio convenit virtuti morali per se, quasi positum in eius de- finitione, ut ex dñctis patet. Non ergo prudentia causât medium in virtutibus moralibus.

3. Praetere \, prudentia operatur secundum modum 3 rationis. Sed virtus moralis tendit ad medium per modum * naturae: quia ut Tullius dicit, in II *Rhet.* ; * *virtus est habitus per modum naturae rationi consentaneus*. Ergo prudentia non praestituit medium virtutibus moralibus.

• **Art. 5.** »rj --

• **Art. 3.** *TX- '.

Sed contra est quod in šupraposita definitione virtutis moralis dicitur quod est *in medietate exi- siens determinata ratione prout sapiens determi- nabit*.

Respondeo dicendum quod hoc ipsum quod est conformari rationi rectae est finis proprius cuius-

libet moralis virtutis: temperantia enim hoc in- tendit, ne propter concupiscentias homo divertat a ratione: et similiter fortitudo ne a recto iudicio rationis divertat propter timorem vel audaciam. Et hic finis praestitutus est homini secundum naturalem rationem: naturalis enim ratio dictat unicuique ut secundum rationem operetur. Sed qualiter ct per quae homo in operando attin- gat medium rationis pertinet ad dispositionem l prudentiae. Licet enim attingere medium sit finis virtutis moralis, tamen per rectam disposi- tionem eorum quae sunt ad finem medium in- venit.

Et per hoc patet responsio ad primum. An secundum dicendum quod sicut agens na- turale facit ut forma sit in materia, non tamen facit ut formae convenient ea quae per se ei insunt: ita etiam prudentia medium constituit in passionibus et operationibus, non tamen facit quod medium quaerere conveniat virtuti.

Ad tertium dicendum quod virtus moralis per modum naturae intendit pervenire ad medium. Sed quia medium * non eodem modo invenitur in omnibus, ideo inclinatio naturae, quae semper eodem modo operatur, ad hoc non sufficit, sed requiritur ratio prudentiae.

2

a) operatur fecundum modum. -comparatur tccundam motum ABILpKx, operatur secundum motum CEFgSKc cl n, operatur ad finem IL

per modnnt. – in mùdum \BHì. per medium CEK, in mediam γ) dùpoùtiimcm. – rationem l'a.
δ) μ γ<ltμ μ. – fecundum quad medium mMuoi Pa.

Commentaria Cardinalis Caiotani

I s articulo septimo eiusdem quadragesimaeseptimae quae- stionis advene quatuor. Primo, differentiam inter finem et medium in virtutibus moralibus: quod licet coïncidant in unom rem, alia tamen est utriusque ratio. Medium cnim in comparatione ad extrema dicitur. Et in proposito me- dium non secundum quantitatem, sed rationem seu pro- portionem, dicitur, ut in II patet *Ethic.* et opponitur utrique extremo, scilicet improportionnto per excessum ct improportionuto per defectum. Finis autem haec non re- spicit. Et propterca non mireris si post quaestionem de praestitutione finis, quaeritur de inventione medii mora- lium virtutum.

Secundo, quod medium moralis virtutis dupliciter in- terpretari possumus: primo, formuliter, pro ipsa medii ra-

tionem; secundo, materialiter, pro rc denominata media. Si sumatur primo modo. sic est bonitas rationis si se- cundo modo, sic est res bona bonitate rationis. Et primo modo est finis moralis virtutis: secundo autem, est id quod est ad finem. Unde moralis virtus eligit operationem seu passionem talem, tantam, etc., ut bonam secundum ratio- nem. Materia enim est propter formam ct id quod est ad fincin ut materiale est finis; ipse autem finis formale est.

Tertio, quod quemadmodum naturalis ratio dictat finem virtutum moralium, etiam dictat medium carundcm inquan- tum opponitur uni extremo, scilicet excessui dictat siqui- dem naturalis ratio cuilibet quod non est irascendum. dele- ctandum. etc., plus quam oportet. Sed an sit irascendum, tristandum, delectandum, nihil vel usque ad tantum termi-

num, non dfcnr naturalis ratio sufficienti evidentia absque rationis discursu: propter quod de hoc variae dicuntur opiniones. Er ad moralem philosophiam spectat hoc in comuni determinare, ut evidens nobis sit. Ad prudentiam autem spectat uti principiis his, *Non est plus rei minus delectandum, operandum*, etc., *sed moderate*; ct applicare ea ad particulares passiones, scilicet liane irum, hanc tristitiam, etc., et sic determinare quae sit tristitia media, non maior ncc minor quam oporteat, nunc, hic, mihi, in tuli casu, etc. Et haec est ratio quare prudentiae tribuitur in-
•ct.m.6. Jdi. venire medium, synderesi autem praestituere finem .

Quarto, quod modus inveniendi medium in moralibus a prudentia est cx parte materiae. Itu quod sicut in naturalibus agens disponendo materiam inducit formam in materiam, itu in moralibus recta ratio, determinando operationem seu passionem in qua salsatur ratio medii, ct praecipiendo quod illa operatio eligatur, lacii quod appetitus eligens huiusmodi operationem eligit operationem in medio consistentem, quod est eligere materium medii ct id quod est ad tinem; puta tantum talcmque sumere cibum propter ipsum bonum rationis, quod est medium.

Ex his autem patet ct quomodo prudentia disponit ea
• α. j quae sunt ad finem, ct parat per hoc viam virtuti morali

ut attingat finem eligendo illa quae sunt ad finem. Et propterca in Prima Secundae * dictum est quod inveniando dirigit in praestituendo finem, et non simpliciter. – Et quomodo movet virtutem moralem, educendo illam dc potentia ad actum, determinando eligenda ct praecipiendo electionem illorum.–Et quare mugis in definitione moralis virtutis * positum est medium quum finis, seu bonum rationis: quia scilicet doctrina ex propriis, non cx communibus esse debet; medium autem spécifient finem ct bonum rationis, ad hoc scilicet medium; ct similiter spécifient qualis est operatio eligenda, media scilicet, non extrema, et non dicit tantum in comuni quod sit bonn.

II. In responsione ad tertium habes unde reddere potes aliam rationem quare virtus moralis non potest esse a naturo * quia scilicet medium non potest esse determinatum a natura, quia natura determinata est ad unum, medium autem non uno sed multis modis oportet esse; propter quod ratione determinatur in unoquoque secundum contingentia. Ex hoc namque quod medium non est α natura determinatum sequitur quod virtus quae natu est tendere ad medium non est α natura: quoniam natura genita virtus ad unum determinata est, ut patet in habitu principiorum.

• Qu Lxvi, m. v Cotutnnu. xiu, x«v m., n. prMrtJ... Cm», πi.αi. rum. ul

• Vl«k xrf. i. « arj. stJ

•Cr.i LXUI, 4rt. L

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM PRAECIPERE SIT PRINCIPALIS ACTUS PRUDENTIAE

P IP*, qu. LV<1, art. r>; ill *Sent.*, dhu xixiii. qu. it, -π. 3; *De Virfut.*. q .i, art. i i, td 36; qu. r, art. 1; *Ad Rotn.*, cip. vni, lect. 1; VI *Ethic.*, lect. ix.

D OCTAVUM SIC PROCEditUR. VidetUF quod
[REDACTED] praecipere non sit principalis actus prudentiae. Praecipere enim perlinet ad Ibona quae sunt fienda. Sed Augustinus. XIV *de Trin.* ♦ ponit actum prudentiae *praecavere insidias*. Ergo praecipere non est principalis actus prudentiae.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in VI *Ethic.* \ quod *prudens videtur esse a bene consiliari*. Sed alius actus videtur esse consiliari et praecipere, ut cx supradiclis * patet. Ergo prudentiae principalis actus non est praecipere.

3. Praeterea, praecipere, vel imperare, videtur pertinere ad voluntatem, cuius obicctum est finis et quae movet alias potentias animae. Sed prudentia non est in voluntate, sed in ratione. Ergo prudentiae actus non est praecipere.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VI *Ethic.* * quod *prudentia praeceptiva est*.

Respondeo dicendum quod prudentia est recta ratio agibilium, ut supra * dictum est. Unde oportet quod ille sil praecipuus actus prudentiae qui est praecipuus actus rationis agibilium. Cuius quidem sunt tres actus. Quorum primus est consiliori: quod perlinet ad inventionem, nam consiliari est quaerere, ut supra * habitum est. Secundus actus P est indicare de inventis: et hic sistit T speculativa ratio. Sed practica ratio, quae ordinatur ad opus, procedit ulterius, et est tertius

actus eius praecipere: qui quidem actus consistit in applicatione consiliorum ct iudicatorum ad operandum. Et quia iste actus est propinquior lini rationis praclicae, inde esi quod iste est principalis actus rationis praeficae, et per consequens prudentiae.

Et huius signum est quod perfectio artis consistit in iudicando, non autem in praecipiendo. Ideo reputatur melior artifex qui volens peccat in arte, quasi habens rectum iudicium, quam qui peccat nolens, quod videtur esse cx defectu iudicii. Sed in prudentia est e converso, ut dicitur in VI *Ethic.* * imprudentior enim est qui volens peccat, quasi deficiens in principali actu prudentiae, qui est praecipere, quam qui peccat nolens.

Ad primum ergo dicendum quod actus praecipendi sc extendit ct ad bona prosequenda ct ad mala cavenda. – Et tamen *praecavere insidias* non attribuit Augustinus prudentiae quasi principalem actum ipsius: sed quia iste actus prudentiae non manet in patria.

An secundum dicendum quod bonitas consilii requiritur ut ea quae sunt bene inventa applicantur ad opus. Et ideo praecipere pertinet ad prudentiam, quae est bene consiliativa.

Ad tertium dicendum quod movere absolute pertinet ad voluntatem. Sed praecipere importat motionem cum quadam ordinatione. Et ideo est actus rationis, ut supra * dictum est.

WB

«n. .

a) *videtur eise.* – ctt PDG», *au videtur* cd. a. *Q) actus.* – Om. Px.

γ) *hic sistit* – Λte /j/ ABEFpC, *hic stat* pD, *hoc jinit* l, *hoc fat* pK, *hoc facit* PLiCKh ct κα, abntea p».

i.Lxn, an x
icnrrjL es-.
*it idi. **VZ**
■ctX, Com-
t. num, n.

X Mf. λ n
SrJ enofrtL

RtP%
•ft. L

ARTICULUS NONUS

UTRUM SOLLICITUDO PERIINEAT AD PRUDENTIAM

¶tëgr 0 nonum sic proceditur. Videtur quod
aCWy sollicitudo non pertineat ad prudentiam.
Sollicitudo enim inquietudinem quan-
importat: dicit enim Isidores, in
t.t x.adiiu.5. libro *Etymol.* * quod *sollicitus dicitur qui est in-*
quietus. Sed motio maxime pertinet ad vim ap-
petitivam. Ergo et sollicitudo. Sed prudentia non
est in vi appetitiva, sed in ratione, ut supra *
• ah. i
•vcn. 3n.
sVh "ic. ?■'
n.«.
' Vt' 7.
•Uc. ct
Respondeo dicendum quod» sicut dicit Isidores,
jn libro *Etymol.* ,* *sollicitus dicitur quasi solers*
citus: inquantum scilicet aliquis ex quadam so-
lertia animi velox est ad prosequendum ea quae

sunt agenda. Hoc autem pertinet ad prudentiam,
cuius praecipuus actus est circa agenda praecipere
de praeconfiilialis et iudicatis. Unde Philosophus
dicit, in VI *Ethic.* ♦ quod *oportet operari quidem*
velociter consiliata, consiliari autem tarde. Et
inde est quod sollicitudo proprie ad prudentiam
pertinet. Et propter hoc Augustinus dicit, in libro
de Moribus Eccles. ", quod *prudentiae sunt excu-*
biae atque diligentissima vigilantia ne, subrepente
paulatim mala suasionem, fallamur.
Ad primum ergo dicendum quod motus pertinet
quidem ad vim appetitivam sicut ad principium
movens: tamen secundum directionem et prae-
ceptum rationis, m quo consistit ratio sollicitu-
dinis.
Ad secundum dicendum quod, secundum Phi-
losophum, in I *Ethic.* ,* *certitudo non est simi-*
liter quaerenda in omnibus. sed in unaquaque
materia secundum proprium modum. Quia vero
materiae prudentiae sunt singularia conungentia,
circa quae sunt operationes humanae, non potest
certitudo prudentiae tanta esse quod omnino sol-
licitudo tollatur.
Ad tertium dicendum quod magnanimus dicitur
esse *piger et otiosus*, non quia de nullo sit sol-
licitus: sed quia non est superflue sollicitus de
multis, sed confidit m his de quibus confidendum
est, ct circa illa non superllue sollicitatur. Su-
perfluitas enim timoris et diffidentiae facit super-
fluitatem sollicitudinis: quia timor facit consilia-
tivos ut supra * dictum est cum de passione r
timoris ageretur.

a) *ridetur.* – *videtur igitur* H. ergo *vidrtur* PCk i.

jii *coiuiUafiiioi.* – *coniilian* r <l» P

Commentaria Cardinalis Caietani

I N articulo nono, omisso octavo, adverte, ut penetres pro-
prium significatum sollicitudinis, quod *sollicitus*, sicut ct
sollicito, *sollicitas*, a *cieo* derivatur, secundum grammati-
cam, mediante *cito* et *citus*. Et sicut diversimode inveniun-
tur composita, ut *excito*, *concito*, *suscito*, etc.; ita invenitur
vl. *sollicito a solo* · ct *cito*, mutato *o* in *i*, quasi *ex solo*, idest
Auiclis l°co» *moveo*. Sed quoniam non solum in activa,
sed passiva significatione inveniuntur composita huiusmodi.
ut patet de *accitus*; ideo, proprie loquendo, *sollicitus* pas-
sivam habet significationem, quasi *solo citum*, idest motum,
ad similitudinem commoti cx suo loco, inquietum signi-
ficat. Verum quia ad inquietudinem mentis circa agenda,
cavenda, eventusque, impositum est nomen sollicitudinis,
ideo proprie significare videtur *inquietam attentionem*:
quandiu namque solliciti sumus, inquiete attendimus; ct c
converso quandiu inquiete attendimus, solliciti sumus. Et
iuxta hanc significationem omnis oratorum, poetarum ac
etiam sacrae Scripturae usus consonus invenitur. Et iuxta
hanc significationem optime spectat ad prudentiam, inquieta
siquidem attentio ad praecipendum, ud cavendum, circum-
spiciendum, discendum, etc., maxime ad prudentiam spectat.

Unde Apostolus *sollicitudinem omnium* sc habere *eccle-*
siarum contestatur ·, qui inquiete attendebat quomodo pro- 'Jl u
ficiebsnt, in quo deficerent, quo egerent, etc.
Nec id dicimus ut Isidorum feprehendamus quoniam
ille non derivationem, sed etymologiam vocabuli dixit
iuxta rei significatae vel litterarum similitudinem. Quem in
pluribus locis effert Auctor, utens etiam his minimis locis
sanctorum Patrum ad clarificandam rem his specialiter quos
sacrorum Doctorum lectio exercet. – Explanatur nihilomi-
nus ex dia etymologia quod sollicitus est active citus, idest
festinus. Qui enim inquiete attendit alicui festine exequa-
tur, cum tempus est ct potest: alioquin non inquiete at-
tendebat; quaerit enim hic quiescere.
II. In responsione ad primum adverte quod sollicitudo,
seu inquieta attentio, nisi sit ratione rgulata. non spectat
ad prudentiam. Et propterca Auctor, sollicitudinis voca-
bulum ad bonum determinans (quamvis multi *ad effun-*
dendum sanguinem · solliciti sint), dixit quod consistit *m*
praecepto et directione rationis. Puto autem hoc ipsum
dixisse quia, licet sollicitudo absolute ad bonum et malum
sit. in morali tamen scientia ad bonum tantum usurpata est.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM PRUDENTIA SE EXTENDAT AD REGIMEN MULTITUDINIS

[*art. 1, qu. xxii, art. i ; VI *Ethic.*, lc4t. vu.

	sic proceditur. Videtur quod non se extendat ad regimen is, sed solum ad regimen sui icit enim Philosophus, in λ7	quae pervenitur ad debitum finem, manifestum est quod prudentia non solum se habet ad bonum privatum unius hominis, sed etiam ad bonum commune multitudinis.
• Can. t, a. s. l b. j«t. ii.	<i>Ethic.</i> quod virtus relata ad bonum commune est iustitia. Sed prudentia differt a iustitia. Ergo prudentia non refertur ad bonum commune.	Ad primum ergo dicendum quod Philosophus ibi loquitur de virtute morali. Sicut autem omnis virtus moralis relata ad bonum commune dicitur legalis iustitia, ita prudentia relata ad bonum commune vocatur <i>politica</i> : ut sic se habeat » politica ad iustitiam legalem, sicut sc habet prudentia simpliciter dicta ad virtutem moralem.
	2. Praeterea, ille videtur esse prudens qui sibi ipsi bonum quaerit et operatur. Sed frequenter illi qui quaerunt bona communia negligunt sua. Ergo non sunt prudentes.	Ad secundum dicendum quod ille qui quaerit bonum commune multitudinis ex consequenti etiam quaerit bonum suum, propter duo. Primo quidem, quia bonum proprium non potest esse sine bono communi vel familiae vel civitatis aut regni. Unde et Maximus Valerius dicit de antiquis Romanis quod <i>malebant esse pauperes in diviteim-perio quam divites in paupere imperio</i> . – Secundo quia, cum homo sit pars domus et civitatis, oportet quod homo consideret quid sit sibi bonum ex hoc quod est prudens 3 circa bonum multitudinis: bona enim dispositio partis γ accipitur secundum habitudinem ad totum; quia ut Augustinus dicit, in libro <i>Confess.</i> ,* <i>turpis est omnis pars suo toti non congruens</i> '.
Vcn	Sed contra est quod Dominus dicit, Matth. xxiv *: <i>Qd/Zr, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam ?</i>	τ n' ** J
&^κiMi.0iπ'	Respondeo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in VI <i>Ethic.</i> ., quidam posuerunt quod prudentia non se extendit ad bonum commune, sed solum ad bonum proprium. Et hoc ideo quia existimabant quod non oportet hominem quaerere nisi bonum proprium. Sed haec aestimatio repugnat caritati, quae <i>non quaerit quae sua sunt</i> , ut dicitur I <i>ad Cor.</i> xiii *: Unde et Apostolus de scipso dicit, I <i>ad Cor.</i> x *: <i>Non quaerens quod mihi utile sit, sed quod multis, ut salvi fiant</i> . Repugnat etiam rationi rectae, quae hoc iudicat, quod bonum commune sit melius quam bonum unius. Quia igitur ad prudentiam pertinet recte consiliari, iudicare et praecipere de his per	
v.-r. 5.		
v.n		

a *politica*: ut jic 4c habtaf. – *prudentia politica*; it (itam P; ūc habet Pa.
r) *prudent*. – *pendent* ABCEEvGpx.

γ) *partis*. – *partium* P.
3) *conpruenf.* – *conveniēns* vel (vd non Pa) *congrntns* PABCEF
îIKLua, *conveniēns* G.

Commenttiria Cardinalis Caietani

I N articulo decimo, m responsione ad secundum, dubium occurrit circa illud, *Bonum proprium non puteit esse sine communi*, et eius probationem. Num potest quis habere bonum honestum, puta virtutem temperantiae; et utile, puta divitias; et delectabile in ioco vel ludo, absque communi bono. Nec ex hoc quod Romani amabant magis communes quam proprias divitias, probatur quod propriae non possint esse absque communibus.
Ad hoc dicitur quod /tuetor loquitur, ad litteram, de bono utili et delectabili. Et intendit quod non potest ha-

beri secundum rectam rationem sine bono communi, idest bine relatione ad bonum commune. Hoc est: nisi proprium pro communi bono sit paratum, non récta ratione habetur. Et hoc probatur per Romanos. Non ex abdicatione fatua bonorum, sed ex recta ratione propria bona pro communibus sic ponebant ut mallent propria non habere, communitate ea habente, quam communitatem non habere et se habere. Optimum autem fuisset et ipsos et communitatem habere.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM PRUDENTIA QUAE EST RESPECTU BONI PROPRII
SIT EADEM SPECIE CUM EA QUAE SE EXTENDIT AD BONUM COMMUNE

VI *Ethic.*, lect. vn.

Undecimum sic proceditur. Videtur quod prudentia quae est respectu boni proprii sil eadem specie cum ea quae se extendit ad bonum commune. Dicit enim Philosophus, in VI *Ethic.* * quod *politica et prudentia idem habitus est, esse autem non idem ipsis.*

2. Praeterea, Philosophus dicit, in III *Polit.* * quod *eadem est virtus boni viri et boni principis.* Sed politica maxime est in principe, in quo est sicut architectonica *. Cum ergo prudentia sit virtus boni viri, videtur quod sit idem habitus prudentia et politica.

3. Praeterea, ea quorum unum ordinatur ad aliud non diversificant speciem aut substantiam ' habitus» Sed bonum proprium, quod pertinet ad prudentiam simpliciter dictam, ordinatur ad bonum commune, quod pertinet ad politicam. Ergo politica et prudentia neque τ differunt specie, neque secundum habitus substantiam.

Sed contra est quod diversae scientiae sunt politica, quae ordinatur ad bonum commune civitatis; et oeconomica, quae est de his quae pertinent ad bonum commune domus vel familiae; et monastica, quae est de : his quae pertinent ad bonum unius personae. Ergo pari ratione et prudentiae sunt species diversae secundum hanc diversitatem materiae.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, species habituum diversilicanrur secundum diversitatem obiecti quae attenditur penes rationem formalem ipsius. Ratio autem formalis omnium quae sunt ad finem attenditur ex parte finis; sicut ex supradictis * patet. Et ideo necesse est

quod ex relatione ad diversos fines diversificentur l species habitus. Diversi autem fines sunt bonum proprium unius, et bonum familiae, et bonum civitatis et regni. Unde necesse est quod et prudentiae differant specie secundum differentiam horum finium: ut scilicet una sit prudentia simpliciter dicta, quae ordinatur ad bonum proprium; alia autem oeconomica, quae ordinatur ad bonum commune domus vel familiae: et tertia politica, quae ordinatur ad bonum commune civitatis vel regni.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus non intendit dicere quod politica sit idem secundum substantiam habitus cuilibet prudentiae: sed prudentiae quae ordinatur ad bonum commune. Quae quidem prudentia dicitur secundum communem rationem prudentiae, prout scilicet est quaedam recta ratio agibilium: dicitur autem politica secundum ordinem ad bonum commune.

Ad secundum dicendum quod, sicut Philosophus ibidem * dicit, *ad bonum virum pertinet posse bene principari et bene subiici.* Et ideo in virtute boni viri includitur etiam virtus principis. Sed vinus principis et subditi differt l specie, sicut etiam virtus viri et mulieris, ut ibidem * dicitur.

Ad tertium dicendum quod etiam diversi fines quorum unus ordinatur ad alium diversificant speciem habitus: sicut equestris et militaris et civilis differunt specie, licet finis unius ordinetur ad finem alterius. Et similiter, licet bonum unius ordinetur ad bonum multitudinis, tamen hoc non impedit quin talis diversitas faciat habitus differre specie. Sed ex hoc sequitur quod habitus qui ordinatur ad finem ultimum sit principalior, et imperet aliis habitibus.

aj *architectonica.* – *architeetorica* AOEIRLx, in *architecto* G, Jr-
chitectoria H.
tubitautiam. – ndiectum P.
γ) *neque.* – non PGLa.

Z) Jr. – m ABCEtIKL.xa. CX D. – Stifhn pro *bonum com-*
invite ABEEGHIKLkd.
i liircruficcHtur. – dtrcrrijlcctur ABCFI,pKK. *diren^cantur* tn.
γ) Jijfct. – Jijterunt CFI-

Commentaria Cardinalis Caietani

Ts articulo undecimo eiusdem quaestionis dubium occur-
Irit multiplex. Primum est. quo pacto *in virtute boni viri*
includitur virtus *principis* cum distinguantur specie, ut in corpore articuli dicitur, prudentia monastica, quae est virtus boni viri, et prudentia politica, quae est virtus principii.

Secundum csl quo pacto valet ratio litterae -: *quia ad bunion virum pertinet posse bene principari et bene subiici.* Ex hoc enim si sequitur quod includat virtutem principis, sequitur etiam quod includat virtutem subditi, pari ratione. Et cum virtus principis distinguatur specie a virtute subditi, ut in littera dicitur cx Aristotele; sequitur quod virtus boni viri includat oppositas virtutes.

Tertium dubium esi quia falsum est quod ad bonum virum spectet posse bene priccssc et subesse. Multi enim sunt viri boni qui non possent bene prnccMc. ut experientia testatur.

Quantum est dubium pollicitum in praecedenti Libro,

qu. x»u ♦: quare scilicet virtus boni viri magis identifica-
tur virtuti principis quam civis, ut dicitur quod eadem est virtus boni viri et boni principis, et quod non est eodem virtus boni viri et boni civit; cum etiam ad bonum civem spectet posse bene pnicesc et subesse, ut in eodem lli *Mit.* * dicitur.

II. Ad horum evidentiam scito quod sunt hic quatuor gncra virtutum scilicet virtus viri, virtus civis, virtus subditi, et virtus principis. Et ut in I *Mit.*. cap. penult. * et III *Mit.*, cap. η * patet, virtus viri est perfecta virtus. quae est prudentia monastica: haec enim omnes virtutes morales connexa* habet, ut superius * patuit. Virtus civi* est bene sc habere ad rcmpublicam. virtus principis Csl bene praecipere simpliciter; virtus subditi est, quantum sibi attinet, parere. Ex quibus dicitur quod in virtute boni viri clauditur in potentia proxima et virtus subditi et virtus principis. Et dc virtute quidem subditi facile patet: quia prudens non est qui subesse nescit. Dc virtute autem

* Lnp. III. u.I.-
s. T> ket. II.

* Op. II. b. s
o.-S.Th lu-t m.

3
* Q <n- «c- i
to: f.'fp.

1.U
Eton.
-Art. <: P II'-.
qu. uv, i.
*J l.

* f. II'f- qu. i.
IntroJ.; qc. cu.
«Π. l.

* ΔΠ.», ύβo.
IIIΘ tv

* (C). - s IK T?
DI.

* nu.
« Hψ - s. Vj ».
IXL V
* Nae. x .«.
S. Tk l«t »».

principis ex hoc probatur, quia cui tantum naturalis luminis et studiosae exercitationis concessum est ut prudentiae virtutem, quunc sine aliis moralibus esse nequit, acquisierit, valde propinquus est ut etiam princeps sit. – Et per hoc patet solutio primorum duorum dubiorum.

Ad tertium autem dicitur quod, licet multi sint boni viri prudentia infusa, quae sequitur gratiam, qui nesciunt praeesse; communiter tamen boni viri prudentia acquisita sciunt, saltem in potentia proxima, processe. Et de hac prudentia loquitur Philosophus, qui hic tractatur.

III. Ad quartum dicitur praemittendo duo. Primum est quod hic non est sermo de identitate qua aliqua dicuntur una res: sed de identitate subiecti. Ita quod non intendimus dicere quod una virtus est eadem alteri secundum unitatem rcalem cum illa: sed secundum unitatem subiecti, ita quod virtus boni viri est eadem subiecto virtuti principis, et c contra. Non est autem sic eadem

virtuti civis: quia potest esse bonus civis, et non bonus vir.

Secundum est quod cives sunt in duplici differentia: quidam praeclari, quidam communes. Et quod licet virtus civis absolute et viri boni separentur, virtus tamen boni viri el praedari civis eadem est subiecto: quoniam *ad utrumque spectat posse et scire bene praeessc et subesse*, ut ibidem * ab Aristotele dicitur.

Ratio ergo quare virtus boni viri et principis coeunt est, secundum Aristotelem * quia princeps tenet locum rationis praeceptivae simpliciter, et non ad hoc vel illud particulare; ad perfectionem autem rationis praeceptivae simpliciter exigitur omnis moralis virtus. Unde etiam bene subesse debet scire et posse princeps: alioquin non bene praeest. Civis autem absolute locum tenet participantis rationem. ut nautae in nevi: cui non est opus nisi secundum suum officium, quod particulare est, bene sc habere *

ARTICULUS DUODECIMUS

UTRUM PRUDENTIA SIT IN SUBDITIS, AN SOLUM IN PRINCIPIBUS

Infra, qu. t. irt. a; VI *Ethic.*, leer. vit.

An duodecimum sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit in subditis, sed solum in principibus. Dicit enim Philosophus, in III *Polit.* * quod *prudentia sola est propria virtus principis: aliae autem virtutes sunt communes subditorum et principum. Subditi autem non est virtus prudentia. sed opinio vera.* Praeterea, in I *Polit.* * dicitur quod *servus omnino non habet quid consiliativum. Sed prudentia facit bene consiliativos*; ut dicitur in VI *Ethic.* * Ergo prudentia non competit servis, seu V. subditis.

3. Praeterea, prudentia est praeceptiva, ut supra dictum est. Sed praecipere non perlinet ad servos vel subditos, sed solum ad principes. Ergo prudentia non est in subditis, sed solum in principibus.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VI *Ethic.* * quod prudentiae politicae sunt duae species: una quae est *legum positiva*, quae pertinet ad principes a; aha quae *retinet commune nomen politicae*, quae est *circa singularia*. Huiusmodi autem singularia peragere pertinet etiam ad subditos. Ergo prudentia non solum est principum, sed etiam subditorum.

Respondeo dicendum quod prudentia in ratione est. Regere autem et gubernare proprie rationis

est. El ideo unusquisque inquantum participât de regimine et gubernatione, intantum convenit sibi habere rationem et prudentiam. Manifestum est autem quod subditi inquantum est subditus, el seni inquantum est servus, non est regere et gubernare, sed magis regi et gubernari. Et ideo prudentia non est virtus servi inquantum est servus, nec subditi inquantum est subditus. Sed quia quilibet homo, inquantum est rationalis, participat aliquid de regimine secundum arbitrium rationis, intantum convenit ei prudentiam habere. Unde manifestum est quod prudentia quidem in principe est *ad modum artis architectonicae*? ut dicitur in VI *Ethic.* ♦ in subditis autem *ad modum artis manu operantis*.

Ad primum ergo dicendum quod verbum Philosophi est intelligendura per se loquendo: quia scilicet virtus prudentiae ? non est virtus subditi inquantum huiusmodi.

An secundum dicendum quod servus non habet consiliativum T inquantum est servus: sic enim esi instrumentum domini. Est tamen consiliativus inquantum est animal rationale.

Ad tertium dicendum quod per prudentiam homo non solum praecipit aliis, sed etiam sibi ipsi: prout scilicet ratio dicitur praecipere inferioribus viribus.

3) *principes.* – *principales* ADCLFHIKLk u. *virtus prudentiae.* – *virtus prudentia* ABCFFJI-KM; et a, *prudentia* PDpp.

γ) c[^]ttiliaiivinn, – *wiliari* a D. *consilium* u, *quid coniihotirum*

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo duodecimo dubium est de qua prudentia est sermo, monastica an politica. Ei est ratio dubii quia argumenta omnia *pro* et *contra* sunt de prudentia politica, ut patet intuenti. Determinatio autem corporis articuli ei responsiones ad prudentiam monasticam declinant dum dicunt quod servus, inquantum habet rationis arbitrium, est animal rationale, est consiliativus, habet prudentiam, praecipit sibi Ipsi; haec enim monasticae sunt prudentiae. Ad hoc dicitur quod totus sermo cM de prudentia politica. Ita quod sensus tituli est: An prudentia politica sit in solis principibus, an etiam in subditis. Et ratio est quia sic solum salvatur sermo formalis in argumentis *pro* et

contra, et conclusionibus de prudentia architectonice et manualiter: haec enim distinctio non monasticae, sed politicae prudentiae est.

Ad obiecta nutem in oppositum dicitur quod subditus seu servus non est velut mobile et organum irrationale, sed rationale. Et propterea secundum politicae prudentiae rationem obsequi et sersire debet, et consiliari ut ipsum decet: ne velut brutum animal exequatur. Et similiter imperare: ne propter iram, ebrietatem, timiditatem, dimittat servire, subiici. etc. Et hacc inferius in qu. l» ari. 2, clarius patent.

ARTICULUS DECIMUSTERTIUS

UTRUM PRUDENTIA POSSIT ESSE IN PECCATORIBUS

De Verity qu. v, art. i; *Ad Ilom*[^] cap. vin, kct. i, u; VI *Eihic.*, Uret. i.

D DECIMUMTERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur

>>

quod prudentia possit esse in peccato-
ribus. Dicit enim Dominus, Lue. xvt *

*Filii huius saeculiprudentioresfiliis lucis
in generatione sua sunt.* Sed filii huius saeculi
sunt peccatores. Ergo in peccatoribus potest esse
prudentia.

2. Praeterea, fides est nobilior virtus quam
prudentia. Sed fides potest esse in peccatoribus.
Ergo et prudentia.

3. Praeterea, *prudentis hoc 2 opus maxime
dicimus, bene consiliari*; ut dicitur in VI *Ethic.* *

Sed multi peccatores sunt boni consilii. Ergo
multi peccatores habent prudentiam.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VI
Ethic. * *Impossibile prudentem esse non entem* 0
bonum. Sed nullus peccator est bonus. Ergo nullus
peccator est prudens.

Respondeo dicendum quod prudentia dicitur tri-
pliciter. Est enim quaedam prudentia falsa, vel
per similitudinem dicta. Cum enim prudens sit
qui bene disponit ea quae sunt agenda propter
aliquem bonum finem, ille qui propter malum
finem aliqua disponit congruentia ilii fini habet
falsam prudentiam, inquantum illud quod accipit
pro fine non est vere bonum, sed secundum si-
militudinem: sicut dicitur aliquis bonus latro.
Hoc enim modo potest secundum similitudinem
dici prudens latro qui convenientes vias adinvenit
ad latrocinandum. El huiusmodi est prudentia de
qua Apostolus dicit, *ad Horn*, viii * *Prudentia
carnis mors est*, quae scilicet finem ultimum con-
stituit in delectatione carnis.

Secunda autem prudentia est quidem vera,
quia adinvenit vias accommodatas ad finem vere
bonum; sed esi imperfecta, duplici ratione. Uno
modo, quia illud bonum quod accipit pro fine
non est communis linis totius humanae vitae,
sed alicuius specialis negotii: puta cum aliquis
adinvenit vius accommodatas ad negotiandum
vel ad navigandum, dicitur prudens negotiator
vel nauta. – Alio modo, quia deficit in princi-
pali actu prudentiae: puta cum aliquis bene con-
sitiatur et recte § iudicat etiam de his quae per-

linent ad totam vitam, sed non efficaciter prae-
cipit.

Tertia autem prudentia est et vera el perfecta,
quae ad bonum finem totius vitae recte consilia-
tur. iudicat et praecipit. Et haec sola dicitur pru-
dentia simpliciter. Quae in peccatoribus esse non
potest. – Prima autem prudentia est in solis pec-
catoribus. – Prudentia autem imperfecta est com-
munis bonis ct malis : maxime illa quae est imper-
fecta propter finem particularem. Nam illa quae
est imperfecta propter defectum principalis actus
etiam non est nisi in malis.

An primum ergo dicendum quod illud verbum
Domini intelligitur de prima prudentia. Unde
non dicitur simpliciter quod sint prudentes; sed
quod sint prudentes « *in generatione sua.*

Ad secundum dicendum quod fides in sui ra-
tione non importat aliquam conlormitatem ad ap-
petitum rectorum operum, sed ratio fidei consistit
in sola cognitione. Sed prudentia importat ordi-
nem ad appetitum rectum. Tum quia principia
prudentiae sunt fines operabilium, de quibus ali-
quis habet rectam aestimationem per habitus vir-
tutum moralium, quae faciunt appetitum rectum:
unde prudentia non potest esse sine virtutibus
moralibus, ut supra * ostensum est. Tum etiam
quia prudentia est praeceptiva rectorum operum,
quod non contingit nisi existente appetitu recto.
Unde fides licet sil nobilior quam prudentia pro-
pter obiectum. tamen prudentia secundum sui
rationem magis repugnat peccato, quod procedit
ex perversitate appetitus.

Ad tertium dicendum quod peccatores possunt
quidem esse bene consiliativi ad aliquem finem
malum, vel ad aliquod particulare bonum: ad
finem autem bonum lotius vitae non sunt bene
consiliativi pertecte, quia consilium ad effectum
non perducunt. Unde non est in cis prudentia,
quae se habet solum ad bonum: sed sicut Phi-
losophus dicit, in VI *Ethic.* est m talibus *dei-
notica* *, idest naturalis industria, quae se habet
ab bonum et ad malum; vel *astutia*, quae se
habet solum ad malum, quam supra · diximus · «
falsam prudentiam vel prudentiam carnis.

a) *hoc.* – Om. DC.

p) *noh entem.* – *ct non ate* D. *non exiitentem* G. *nent exiifentc* II.

y) *accipit.* – *accepit* P

l) *bene...* *recte.* – *recte.bene* IM.

tj *led quod tini prudente* – Om. BEFKpAM ci R. *ted* PCIMi
LiAx ci J. *nmpliciter ted quod tint prudente* I.

s) *démotiva.* – *detmotivd X, démotiva* BDEpFK ct MH, *deruotica*
HITCF, *démo di notitia* L, *dei notitia* cd. a; *ud vent...* *habet ad*
bfinuin om. pc (η> χαXsûn Σινύτητ>; sul. hXu citata).

Commentaria Cardinalis Caietani

↑x articulo decimotertio dubium occurrit circa illud: /Vm-
dentia vera et perfecta in peccatoribus esse non potest:

Im> *Ūx. ſſ'* CUin superius * dictum sit quod virtutes mor-
tae possunt esse sine caritate, ac per hoc in peccatoribus.

Ad hoc dicitur quod sermo litterae huius, formulitcr
intellectus, est verissimus. Et intclligendus est proportio-
nalirer: quod scilicet prudentia infusa non potest esse in

peccatoribus simpliciter; prudentia autem acquisiti non
potest esse in peccatoribus infra vitae naturalis termino
Quia enim peccatores sunl in his quae solo naturali lumine
dictantur prudentes non sunt prudentia acquisita. Et qui
peccatores sunt absolute, sive in naturaliter sive in super-
naturaliter notis, prudentia infusa carent. – Sed memento
quod peccator respectu prudentiae acquisitae ct infusae non

eodem modo sumitur: quia unicus actus imprudentiae tollit infusam, non autem acquisitam. Et quia Auctor theologicè loquitur, de prudentia infusa et peccatoribus, idest existentibus in mortali peccato etiam unico, intendere videtur.

II. In eodem articulo, circa prudentiam imperfectum propter defectum praecepti, notu quod deficere in praecepto contingit dupliciter: primo, deliciendo ab his quae ita sunt necessaria ad finem totius vitae ut sine his finis intentio vera non salvetur; secundo, deficiendo ab his quae opportuna quidem sunt ad finem, et sine eis licet tamen intentio salvetur, impeditur tamen illius via horum privatione. Primo modo prudentia deficeret in praecepto simpliciter, secundo autem modo secundum quid: quia ibi a fine aversio esset et peccatum mortale; hic autem citra finem, et

veniale. Et quia Auctor de defectu simpliciter loquitur, ideo dixit quod prudentia imperfecta ob defectum praecepti non est nisi in malis.

III. In eodem articulo, in responsione ad secundum, dubium esset, quomodo fides dicitur in sui ratione non claudere appetitum recti operis: cum fides sit in intellectu moto a voluntate ad credendum Deo, quod est opus rectum. – Sed hoc cessat ex eo quod Auctor hoc in loco distinguit rectum opus contra cognitionem rectam. Et vult prudentiam a fide differre in hoc quod ista claudit in se appetitum recti operis rectitudine moris seu caritatis, illa autem non, licet illa claudat in se appetitum recti operis rectitudine intellectuali. Propter quod in sola cognitione, non omnino sed sic rectum excludendo appetitum, consistere dicitur.

ARTICULUS DECIMUSQUARTUS

UTRUM PRUDENTIA SIT IN OMNIBUS HABENTIBUS GRATIAM

Infra, qu. 11, art. 1, ad 3; *De Virtut.*, qu. 5, an. 3, ad 3.

• Vjd. Caici. post art. 16, outn. i.

DECIMUMQUARTUM SIC PROCI DITUR * \ Idetur quod prudentia non sit in omnibus habentibus gratiam. Ad prudentiam enim requiritur industria quaedam, per quam sciunt bene providere quae agenda sunt. Sed multi habentes gratiam carent tali industria. Ergo non omnes habentes gratiam habent prudentiam.

• ЛП. арх-т. art. 11 арх. J.

2. Praeterea, prudens dicitur qui est bene consiliativus, ut dictum est *. Sed multi habent gratiam qui non sunt bene consiliativi, sed necesse habent regi consilio alieno. Ergo non omnes habentes gratiam habent prudentiam.

• Cur. u. n. 5. – Cf. Wc. l. «b. VI. cap. VII, n. 5; a. Th. l. cet. ff.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in III *Topic.* *, quod *iuvenes non constat esse prudentes*. Sed multi iuvenes habent gratiam. Ergo prudentia non invenitur in omnibus gratiam habentibus.

• G»p. xlv. al. XXV iqvctxxxvll.

Sed contra est quod nullus habet gratiam nisi sit virtuosus. Sed nullus potest esse virtuosus nisi habeat prudentiam: dicit enim Gregorius, in II *Morat.* *, quod *ceterae virtutes, nisi ea quae appetunt prudenter agant. virtutes esse nequaquam possunt*. Ergo omnes habentes gratiam habent prudentiam.

• I. II. . qu. LX>.

• Art. 4.

Respondeo dicendum quod necesse est virtutes esse connexas, ita ut qui unam habet omnes habeat, ut supra * ostensum est. Quicumque autem habet gratiam habet caritatem. Unde necesse est quod habeat omnes alias virtutes. Et ita, cum prudentia sit virtus, ut ostensum est *, necesse est quod habeat prudentiam.

Ad primum ergo dicendum quod duplex est in-

dustria. Una quidem quae est sufficiens ad ea quae sunt de necessitate salutis. Et talis industria datur omnibus habentibus gratiam, quos *unctio docet de omnibus*, ut dicitur I Ioan, it . – Est autem alia industria plenior, per quam aliquis sibi et aliis potest providere, non solum de his quae sunt necessaria ad salutem, sed etiam de quibuscumque pertinentibus ad humanam vitam. Et talis industria non est in omnibus habentibus gratiam.

An secundum dicendum quod illi qui indigent regi consilio alieno saltem in hoc sibi ipsis consulere sciunt, si gratiam habent, ut aliorum requirant consilia, et discernant consilia bona a malis.

Ad tertium dicendum quod prudentia acquisita causatur ex exercitio actuum: unde *indiget ad sui generationem experimento et tempore*, ut dicitur in II *Ethic.* *. Unde non potest esse in iuvenibus nec secundum habitum nec secundum actum. – Sed prudentia gratuita causatur ex infusione divina. Unde in pueris baptizatis nondum habentibus usum rationis est prudentia secundum habitum, sed non secundum actum: sicut et in amentibus. In his autem qui iam habent usum rationis est etiam secundum actum quantum ad ea quae sunt de necessitate salutis: sed per exercitium meretur augmentum quousque perficiatur, sicut et ceterae virtutes. Unde et Apostolus dicit. *ad Heb.* v ♦ quod *perfectorum est solidus cibus, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali*.

x; *uimt.* – sciunt G.

3) *qui.* – eorum *jui* P.

ARTICIULUS DECIMUSQUINTUS

UTRUM PRUDENTIA INSIT NOBIS A NATURA

De Verit., qu. xviii, art. 7, ud 7.

• Vd. Commeet. Cxici. poet an. ff». nuci. n.

• (ut», xi. «15 . S. Гп. l. cet. ix.

^ODDECIMLMQUINTUM SIC PROCEDITUR Vide-
WJtur illud prudentia insit nobis a natura. Dicit enim Philosophus, in VI *Ethic.* ♦ quod ea quae pertinent ad prudentiam *naturalia videntur esse*, scilicet syncsis, gnome

et huiusmodi: non autem ea quae pertinent ad sapientiam speculativam. Sed eorum quae sunt unius generis eadem est originis ratio. Ergo etiam prudentia inest nobis a natura.

2. Praeterea, aetatum variatio est secundum

naturam. Sed prudentia consequitur aetates: secundum illud *lob* xn * *in antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia*. Ergo prudentia est naturalis.

3. Praeterea, prudentia magis convenit naturae humanae quam naturae brutorum animalium. Sed bruta animalia habent quasdam naturales prudentias; ut patet per Philosophum, in VIII *de Historiis Animal.* Ergo prudentia est naturalis.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in II *Ethic.* * quod *virtus intellectualis plurimum ex doctrina habet et generationem et augmentum: ideo 3 experimento indiget et tempore*. Sed prudentia est virtus intellectualis, ut supra * habitum est. Ergo prudentia non inest nobis a natura, sed ex doctrina ct experimento.

Respondeo dicendum quod, sicut ex praemissis patet, prudentia includit cognitionem ct universalium et singularium operabilium, ad quae prudens universalia principia applicat. Quantum igitur ad universalem cognitionem, eadem ratio est de prudentia et dc scientia speculativa. Quia utriusque prima principia universalia sunt naturaliter nota, ut ex supradictis * patet: nisi quod principia communia prudentiae sunt magis conaturalia homini; ut enim Philosophus dicit, in X *vita Quae est secundum speculationem est melior quam quae est secundum hominem*. Sed alia principia universalia posteriora, sive sint rationis speculativae sive practicae, non habentur per naturam, sed per inventionem secundum viam experimenti, vel per disciplinam.

Quantum autem ad particularem cognitionem eorum circa quae operatio consistit est iterum distinguendum. Quia operatio consistit circa aliquid vel sicut circa finem; vel sicut circa ea quae sunt ad finem. I nes autem recti humanae vitae sunt determinati. Et ideo potest esse naturalis inclinatio respectu horum finium: sicut supra ♦ *p n-*, «k.u art. 6» qu. win. dictum est quod quidam habent ex naturali dispositione quasdam virtutes quibus inclinantur ad rectos fines, et per consequens etiam habent naturaliter rectum iudicium de huiusmodi finibus. Sed ea quae sunt ad finem in rebus humanis non sunt determinata, sed multipliciter diversificantur secundum diversitatem personarum et negotiorum. I nde quia inclinatio naturae semper est ad aliquid determinatum, talis cognitio non potest homini inesse naturaliter: licet ex naturali dispositione unus sit aptior ad huiusmodi discernenda quam alius; sicut etiam accidit circa conclusiones speculativarum scientiarum. Quiu igitur prudentia non est circa fines, sed circa ea quae sunt ad finem, ut supra * habitum est; ideo ‘An’tMp; prudentia non est naturalis.

Ai» primum ergo dicendum quod Philosophus ibi loquitur de perlinentibus ad prudentiam secundum quod ordinantur ad fines unde supra * . praemiserat quod *principia sunt eius quod est cuius τ gratia*, idest tinis. Et propter hoc non facit ' mentionum de eubulia, quae est consiliativa eorum quae sunt ad finem.

An secundi m dicendum quod prudentia magis est m senibus non solum propter naturalem dispositionem. quictatis motibus passionum sensibilium: sed etiam propter experientiam longi temporis.

Ad tertium dicendum quod in ‘ brutis animalibus sunt determinatae viae perveniendi ud finem ' : unde videmus quod omnia animalia eius- ' °-,n? dem speciei similiter operantur. Sed hoc non potest esse in homine, propter rationem eius, quae, cum sit cognoscitiva universalium, ad infinita singularia se extendit.

3) ideo. – et ideo HL.
ordinantur. ~ ordinatur PACEFHILk. – Pro Jtna, jincm DG.
γ) cuius. – eius pG cl a, om. P.

o fecit, ~ inter ea facit r. fadl inter ca Pa
o ix – etiam m P.

ARTICULUS DECIMUSSEXTUS

UTRUM PRUDENTIA POSSIT AMITTI PER OBLIVIONEM

f tl qu. Lin, art. f Ik Vcrlil., qu. ivni, Art. -, 7; VI Ethic^a lui. iv.

■■■■ B decimumsextum sic proceditur. Videtur quod prudentia possit amitti per oblivionem. Scientia enim, cum sit ne- , est certior quam prudentia, quae est contingentium operabilium. Sed scientia amittitur per oblivionem. Ergo multo magis prudentia.

2. Praeterea, sicut Philosophus dicit, in II *Ethic.* ♦ *virtus ex eisdem generatur et corrumpitur contrario modo factis*. Sed ad generationem prudentiae necessarium est experimentum, quod fit *ex muttis memoriis*, ut dicitur in principio *Aie-taphys.* * Ergo, cum oblivio memoriae opponatur, videtur quod prudentia per oblivionem possit amitti.

3. Praeterea, prudentia non est sine cogni- tione universalium. Sed universalium cognitio potest per oblivionem amitti. Ergo et prudentia,

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VI *Ethic.* quod *oblivio est artis, et non prudentiae*.

Respondeo dicendum quod oblivio respicit cognitionem tantum. Et ideo per oblivionem potest aliquis artem totaliter perdere, et similiter scientiam. quae in ratione consistunt. Sed prudentia non consistit in sola cognitione, sed eliam m appetitu: quia ut dictum est * principalis eius actus ' vt ' est praecipere, quod est applicare cognitionem habitam ad appetendum et operandum. Et ideo prudentia non directe tollitur per oblivionem, sed magis corrumpitur per passiones: dicit enim Philosophus. in VI *Ethic.* quod *delectabile et triste pervertit existimationem prudentiae*. Unde Dan.

• Op. »-. n. »
« p». !«< «n.»
(X cap. n n. -
cap. ti. nam.
a. T». I«t. 1.11

• ut-. 1. «p»
e. 4. S. u.
fex »

o' i i

• Ver». \$6.
3
• Ver». «.

xiil * dicitur: *Species deceptit te, et concupiscentia subvertit A cor tuum*; et *Exod.* xxi * dicitur; *Al- accipias munera, quae excaccant etiam pruden- tes*. – Oblivio tamen potest impedire prudentiam. inquantum procedit ad praecipendum ex aliqua cognitione, quae per oblivionem tolli potest.

Ad primum ergo dicendum quod scientia est in sola ratione. Unde de ea est alia ratio, ut su- pra dictum est.

• In curpofc

Ad secundum dicendum quod experimentum prudentiae non acquiritur ex sola memoria, sed ex exercitio recte praecipendi.

Ad tertium dicendum quod prudentia principa- liter consistit non in cognitione universalium, sed in applicatione ad opera, ul dictum est * Et ideo oblivio universalis cognitionis non corrumpit id quod est principale in prudentia, sed aliquid im- pedimentum ei affert, ul dictum est *

‘IHJ

@) *subvertit.* – *deceptit* ABCFGLpK ct k, *decipiet* E.

Commentaria Cardinalis Caietani

• Qu. win, an.
4. ?.

IN tribus aniculis ultimis quaestionis quadragesimnesepti- mac nihil aliud est scribendum nisi quod pro ultimo, quomodo scilicet passio cornimpit aestimationem pruden- tiaae, videre potes quae diffuse scripsimus in praecedenti Libro ., ubi declaravimus quomodo *qualis unusquisque est, talis Jinis ei videtur*, et progressum generationis pruden- tiaae.

Pro antepenultimo vero, adverte, in responsione ad se- cundum, divinae adoptionis sufficientiam: ut egentibus con- silio filiis discretionem tribuerit mali et boni consilii; et exercentibus sc in actibus infusarum virtutum augmen- tum usque ad perfectionem solidi cibi largiatui .

• (J r«»p. ad>

In responsione autem ad tertium, cum legis in iuvene non esse prudentiam secundum habitum nec secundum actum, intlligc non de actu prudentiae secundum suam substantiam, sed de actu formato prudentiae: hoc est quod iuvenis non habet actum prudentiae co modo quo pru- dens habet ipsum, qui ex habitu prudentiae operatur; quam- vis habeat quandoque actum prudentiae eo modo quo ha- bet actum aliquis ante habitum; sicut multi etiam operan- tur iusta sed non ut iusti, et multi operantur fortia sed non ut fortes *. Per hoc enim hubetur differentia inter in- fusam et acquisitam prudentiam, quod illa secundum habi- tum potest esse in puero et iuvene, et secundum actum etiam formatum ex habitu infuso; ista neutro modo.

• Lf. Ariatot. *ε- τκια*, hb. H. cep. it, n. t: . I. h. kct. nr.

II. In penultimo autem articulo dubium duplex occurrit. Primum, in corpore articuli, ubi dicitur quod fines virtu- tum sunt determinati, viae autem quae sunt ad fines sunt indeterminatae, de qua indeterminatione est sermo. Non de numerali: quia sic etiam lines essent indeterminati, cum habeant infinita singularia. – Nec specifica. Tum quin non sunt infinitae species sub prudentia unius speciei. Tum quia differentia inter medium in Milone et Philosopho non est nisi numeralis sub eadem specie: sicut prudentia est eiusdem speciei in utroque.

Secundum autem est circa rationem redditam in respon- sione ad tertium qunrc prudentia non potest esse homini naturalis: quia scilicet eius ratio, cum sit universalium, ad infinita singularia sc extendit. Probandum enim erat quod ad infinitus vias ratio hominis sc extendit: quoniam hoc est oppositum eius quod invenitur in brutis, quae, per de- terminatas vias procedendo, n natura prudentias sortita sunt suas. In littera autem probatur quod ad infinita sin- gularia sc extendit.

III. Ad primum dubium dicitur quod diversitas finium et diversius viarum ad fines virtutum in hoc conveniunt quod tam fines quam viae in infinitis salvantur singulari- bus. Differunt nutem in hoc quod rationes finium deter-

minatae sunt, unde et ratione comprehenduntur quot sunt: rationes autem viarum indeterminatae sunt. Quod ex hoc patet quod nulla ratione comprehendi potest quot sunt modi quibus medium virtutis constituitur: sed iuxta diver- sitatem personarum, locorum, temporum, instantium, ope- rationum. etc., tanta fit diversitas ut non solum indeter- minata sit nobis, sed simpliciter infinita videatur, in poten- tia tamen. Huiusmodi autem diversitas quod specifica sit, patet ex auctoritate huius litterae dividensis indetermina- tionem mediorum contra determinationem finium: constat enim finium determinationem esse specificam; et per hoc insinuat quod mediorum indeterminatio est specifica; ut sicut affirmatio determinationis ponitur causa affirmationis naturalitatis, ira negatio determinationis mediorum ponitur causa negationis naturalitatis . – Et ratione probatur. Minus enim videtur quod ex finitis litterarum elementis fiant in- finitae secundum speciē distinctae dictiones ob vanam carum compositionem, quam ex infinitis concurrentibus sin- gularibus personarum, etc., resultent infinitae species mo- dorum: quoniam facilius ex infinitis infinitas specifica quam ex finitis fit. Sed constat ibi esse infinitatem specificam. Ergo rationabile est et hic infinitatem specificam ponere.

Uet. un.

Ad primam autem obiectionem in oppositum dicitur quod non inconvenit infinitas viarum species sub unius speciei prudentia contineri: quia sub una formali ratione prudentiae tota carum diversitas continetur, sicut sub una grammatica infinitae possunt dictiones contineri.

Ad secundam autem dicitur quod hi modi non distin- guuntur specie in genere moris nisi secundum quod di- versarum sunt virtutum, puta prudentiae, temperantiae, etc.: sed distinguuntur specie in genere viae humanae. Ita quod universae viae prudentiae sunt unius speciei, puta pruden- tiaae; sunt autem infinitarum spccierum viae humanae: sicut mas et femina sunt unius speciei in genere animalis, puta hominis vel bovis, sunt autem diversarum specicrum in genere sexus. Distinguuntur enim ut viae, quamvis non distinguantur termino: sicut arcus in infinitum multiplica- biles super puncta semicirculi distinguuntur ut viae inter eosdem terminos.

IV. Ad secundum dubium dicitur quod ex hoc quod ratio est infinitorum singularium sequitur quod sit infini- torum modorum qui ex varia tot singularium concurren- tia consurgunt: ac per hoc, quod sint infinitae viae ratio- nis ud finem, Quod erat probandum. Ex hoc enim pro- venit quod prudentia, quae est recta ratio humanarum viarum, non possit esse naturalis quia natura ad determina- tum viam, et non solum terminum inclinat; ut patet in na- turalibus compositis et operibus animalium irrationalium.

QUAESTIO XLVIII, ARTICULUS UNICUS

QUAESTIO QUADRAGESIMAOCTAVA
DE PARTIBUS PRUDENTIAE

Deinde considerandum est de partibus prudentiae. Et circa hoc quaeruntur quatuor: primo, quae sint partes prudentiae; secundo, de partibus quasi integralibus eius; tertio, de partibus subiectivis eius; quarto, de partibus potentialibus.

ARTICULUS UNICUS

UTRUM CONVENIENTER ASSIGNENTUR PARTES PRUDENTIAE

III Sent., dist. 1, qu. 1, art. 1; VI Ethic., lect. 1, vu; fte Sfm. et Renun., lect. 1.

¶ PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod inconvenienter assignentur partes prudentiae. Tullius enim, in II Ethic., ponit tres partes prudentiae: scilicet *memoriam*, *intelligentiam* et *providentiam*. Macrobius autem, secundum sententiam Plotini, attribuit prudentiae sex: scilicet *rationem*, *intellectum*, *circumspectionem*, *providentiam*, *docilitatem* et *cautionem*. Aristoteles autem, in VI Ethic., dicit ad prudentiam perlinere *eubuliam*, *synesim* et *gnomen*. Facit etiam mentionem circa prudentiam de *eustochia* et *solertia*, *sensu* et *intellectu*. Quidam autem alius philosophus graecus dicit quod ad prudentiam decem pertinent: scilicet *eubulia*, *solertia*, *providentia*, *regnativa*, *militaris*, *politica*, *oeconomica*, *dialectica*, *rhetorica*, *physica*. Ergo videtur quod vel una assignatio sit superflua, vel alia diminuta.

2. Praeterea, prudentia dividitur contra scientiam. Sed politica, oeconomica, dialectica, rhetorica, physica sunt quaedam scientiae. Non ergo sunt partes prudentiae.

3. Praeterea, partes non excedunt totum. Sed memoria intellectiva, vel intelligentia, ratio, sensus et docilitas non solum pertinent ad prudentiam, sed etiam ad omnes habitus cognoscitivos. Ergo non debent poni partes prudentiae.

4. Praeterea, sicut consiliari et indicare et praecipere sunt actus rationis practicae, ita etiam et uti, sicut supra habitum est. Sicut ergo cubilia adiungitur prudentiae, quae pertinet ad consilium, et synesis et gnome, quae pertinent ad iudicium; ita etiam debuit poni aliquid perlinens ad usum.

5. Praeterea, sollicitudo ad prudentiam pertinet, sicut supra habitum est. Ergo etiam inter partes prudentiae sollicitudo poni debuit.

Respondetur dicendum quod triplex est pars: scilicet *integratis*, ut paries, tectum et fundamentum sunt partes domus; *subiectiva*, sicut bos et leo sunt partes animalis; et *potentialis*, sicut nutritivum et sensitivum sunt partes animae. Tribus ergo modis possunt assignari paries alicui

virtuti. Uno modo, ad similitudinem partium integralium: ut scilicet illa dicantur esse partes virtutis alicuius quae necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis illius. Et sic ex omnibus enumeratis possunt accipi octo partes prudentiae: scilicet sex quas enumerat Macrobius; quibus addenda est septima, scilicet *memoria*, quam ponit Tullius; et *eustochia* sive *solertia*, quam ponit Aristoteles (nam *sensus* prudentiae etiam *intellectus* dicitur: unde Philosophus dicit, in VI Ethic., *Horum igitur oportet habere sensum: hic autem est intellectus*). Quorum octo quinque pertinent ad prudentiam secundum id quod est cognoscitiva, scilicet *memoria*, *ratio*, *intellectus*, *docilitas* et *solertia*: tria vero alia pertinent ad eam secundum quod est praeceptiva, applicando cognitionem ad opus, scilicet *providentia*, *circumspectio* et *cautio*. Quorum diversitatis ratio patet ex hoc quod circa cognitionem tria sunt consideranda. Primo quidem, ipsa cognitio. Quae si sit praeteritorum, est *memoria*: si autem praesentium, sive contingentium sive necessariorum, vocatur *intellectus* sive *intelligentia*. Secundo, ipsa cognitionis acquisitio. Quae fit vel per disciplinam, et ad hoc pertinet *docilitas*: vel per inventionem, et ad hoc pertinet *eustochia*, quae est *bona coniccluratio*. Huius autem pars, ut dicitur in VI Ethic., est *solertia*, quae est *velox coniecturatio medii*, ut dicitur in I Poster. - Tertio considerandus est usus cognitionis: secundum scilicet quod ex cognitis aliquis procedit ad alia cognoscenda vel indicanda. Et hoc pertinet ad *rationem*. Ratio autem, ad hoc quod recte praecipiat, tria debet habere. Primo quidem, ut ordinet aliquid accommodum ad finem: et hoc pertinet ad *providentiam*. Secundo, ut attendat circumstantias negotii: quod pertinet ad *circumspectionem*. Tertio, ut vitet impedimenta: quod perlinet ad *cautionem*.

Partes autem subieclivae virtutis dicuntur species eius diversae. Et hoc modo partes prudentiae, secundum quod proprie sumuntur, sunt prudentia per quam aliquis regit seipsum. et

a) *potntialibu*. - r/»tJ «JJunt HI.

β) *partit*, - *trri partes* PpK et a.

γ) *providentiam*, - *prudentiam* PIII.

Z) *Hatini*. - *fiaiunij* PDtfoA et k m.

·) *fecundum fd ^uad*. - *inquantum A*

q) *rrttsx*, - »rr.i P.i et codkcs.

u) *aliati*. - *ali^uibu* P.

..» rriij, - *eiusdem* P.t.

prudentia per quam aliquis regit multitudinem ,
• Qu. 88, «t. quae differunt specie, ut dictum est * et iterum
< prudentia quae est multitudinis regitiva dividi-
tur in diversas species ' secundum diversas spe-
cies multitudinis. Est autem quaedam multitudo
adunata ad aliquod speciale negotium, sicut exer-
citus congregatur ad pugnandum: cuius regitiva x
est prudentia *militaris*. Quedam vero multitudo
est adunata ad totam vitam: sicut multitudo unius
domus vel familiae, cuius regitiva est prudentia
λ *oeconomica*; et ' multitudo unius civitatis vel re-
gni, cuius quidem directiva est in principe *regna-*
tiva, in subditis autem *politica* simpliciter dicta. –
Si vero prudentia sumatur large, secundum quod
î/ij ?M“”arl includit etiam scientiam speculativam, ut supra *
dictum est; tunc etiam partes eius ponuntur
dialectica, rhetorica et physica, secundum tres
modos procedendi in scientiis. Quorum unus est
per demonstrationem ad scientiam causandam:
quod pertinet ad *physicam*; ut sub physica in-
telligantur omnes scientiae demonstrativae. Alius
modus est ex probabilibus ad opinionem facien-
dam: quod pertinet ad *dialecticam*. Tertius mo-
dus est ex quibusdam contecturis ad suspicionem
inducendam, vel ad aliquam persudendum:
• t». ICMiv quod pertinet ad *rhetoricam* ♦ – Potest tamen
dici quod haec tria pertinent ad prudentiam etiam
proprie dictam, quae ratiocinatur interdum qui-
dem ex necessariis, interdum ex probabilibus,
interdum autem ex quibusdam coniecturis.
Partes autem potentiates alicuius virtutis dicun-
tur virtutes adiunctae quae ordinantur ad aliquos

secundarios actus vel materias, quasi non habentes totam potentium principalis virtutis. Et secundum hoc ponuntur partes prudentiae *eubulia*, quae est circa consilium; et *synesis*, quae est circa iudicium eorum quae communiter accidunt; et *gnome*, quae est circa iudicium eorum μ in quibus oportet quandoque a communi lege recedere. Prudentia vero est circa principalem actum, qui est praecipere.
An primum ergo dicendum quod diversae assignationes differunt secundum quod diversa genera partium ponuntur; vel secundum quod sub una parte unius assignationis includuntur multae partes alterius assignationis. Sicut Tullius sub *providentia* includit cautionem et circumspectionem; sub *intelligentia* autem rationem, docilitatem et solertiam.
An secundum dicendum quod oeconomica et politica non accipiuntur hic secundum quod sunt scientiae; sed secundum quod sunt prudentiae quaedam. De aliis autem tribus patet responsio CX dictis
” Harpwc.
Ad tertium dicendum quod omnia illa ponuntur partes prudentiae non secundum suam communitatem; sed secundum quod se habent ad ea quae pertinent ad prudentiam.
Ad quartum dicendum quod recte praecipere et recte’ uti semper se comitantur: quia ad praecceptum rationis sequitur obedientia inferiorum virium, quae perlinent ad usum.
Ad quintum dicendum quod sollicitudo includitur in ratione providentiae.
¶

t) ita *diversas species*. – Om. PDC; *secundum diversas species* om. DKpCE; *regitiva*... *multitudinis* om. H. – Mot pro *autem, enim* PD. m) *regitiva*. – *regula* Pa hic et moi.
λ) *et*. – cat et pG, *ret fit* G. *et etiam* PDk. – Pro *directiva, regula directiva* Pa.

μ) *quae communiter*.^ *carum*. – Om. PABCEFGHIK. *eu*; «uprt pro *quae* pose *syneais*, et *quae* ABla. et *gnome quae* F; pro *iudicium* primo loco, *consilium* D.
v) *recte*. – *ratione* Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

I s quaestione quadragesima octava, unico contenta articulo, nihil occurrit scribendum aliud quum ut partes quasi integrales prudentiae ita figantur in animo, et exercitatione firmentur in operibus, initium sumendo a docili-

litate, si non semper, frequentissime tamen. Audimus enim ad propositum multa interrogantes, ratiocinantes, vel quasi proponentes saltem singularia, quae plurimum prosunt prudentiae aliorum gubernativnc.

QUAESTIO QUADRAGESIMANONA
DE SINGULIS PRUDENTIAE PARTIBUS QUASI INTEGRALIBUS

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de singulis prudentiae partibus quasi integralibus.* Et circa hoc quaeruntur octo.
Primo: de memoria.
Secundo: de intellectu vel intelligentia.
Tertio: de docilitate.

Quarto: de solertia.
Quinto: de ratione.
Sexto: de providentia.
Septimo: de circumspectione.
Octavo: de cautione.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MEMORIA SIT PARS PRUDENTIAE

Qu. praecctL; IU &wt-, diiu &nin, qu- tu, irt- t, qu i; Ik Mem. rf /Irmix., loct. i-

Ad primum sic proceditur. Videtur quod memoria non sit pars prudentiae. Memoria enim, ut probat 3 Philosophus,* in parte animae sensitiva. Prudentia autem est in ratiocinativa; ut patet in VI *Ethic*,* Ergo memoria non est pars prudentiae.

2. Praeterea, prudentia per exercitium aequiritur et proficit. Sed memoria inest nobis a natura. Ergo memoria non est pars prudentiae.

3. Praeterea, memoria est praeteritorum. Prudentia autem futurorum operabilium, de quibus est consilium, ut dicitur in VI *Ethic*.* Ergo memoria non est pars prudentiae.

Sed contra est quod Tullius, in II *Rhet*.* ponit memoriam inter partes prudentiae.

Respondeo dicendum quod prudentia est circa contingentia operabilia, sicut dictum est.* In his autem non potest homo dirigi per ea quae sunt simpliciter et ex necessitate vera, sed ex his quae ut in pluribus accidunt: oportet enim principia conclusionibus esse proportionata, et ex talibus talia concludere, ut dicitur in VI *Ethic*.* Quid autem in T pluribus sit verum oportet per experimentum considerare: unde cl in II *Ethic*.* Philosophus dicit quod *virtus intellectualis habet generationem et augmentum ex experimento et tempore*. Experimentum autem est ex pluribus memoriis; ut patet in I *Metaphys*.* I nde consequens est quod ad prudentiam requiritur plurium memoriatn habere. Unde convenienter memoria ponitur pars prudentiae.

Ad primum ergo dicendum quod quia5, sicut dictum est*, prudentia applicat universalem cognitionem ad particularia, quorum est sensus, inde multa quae pertinent ad partem sensitivam requiruntur ad prudentiam. Inter quae est memoria.

Ad secundum dicendum quod sicut prudentia aptitudinem quidem habet ex natura, sed eius complementum est ex exercitio vel gratia: ita

etiam, ut I ullius dicit, m sua *Rhetorica** memoria non solum a natura proficiscitur sed etiam habet plurimum artis cl industriae. Et sunt quatuor per quae homo proficit in bene memorando. Quorum primum est ut eorum quae vult memorari quasdam similitudines assumat convenientes, nec tamen omnino consuetas: quia ca quae sunt inconsueta magis miramur, et sic in eis animus magis et vehementius detinetur; ex quo fit quod eorum quae in pueritia vidimus magis memoremur. Ideo autem necessaria est huiusmodi similitudinum vel imaginum adinventio, quia intentiones simplices et spirituales facilius ex anima clabuntur nisi quibusdam similitudinibus corporalibus quasi alligentur: quia humana cognitio poicntior est circa sensibilia. Unde et memorativa ponitur in parte sensitiva. - Secundo, oportet ut homo ea quae memoriter vult tenere sua consideratione ordinate disponat, ut ex uno memorato facile ad aliud procedatur. Unde Philosophus dicit, in libro *de Mem*.* **J** *locis ridentur ' reminisci aliquando: causa autem est quia velociter ab alio in aliud veniunt*. - Tertio, oportet ut homo sollicitudinem apponat et affectum adhibeat ad ea quae vult memorari: quia quo aliquid magis fuerit impressum animo, eo T minus dabitur. Unde et Tullius dicit, in sua *Rhetorica**, quod *sollicitudo conservat integras simulacrorum figuras*. - Quarto, oportet quod ca frequenter meditemur quae volumus memorari. Unde Philosophus dicit, in libro *de Mem*.*, quod *méditationes memoriam salvant*: quia, ut in eodem libro* dicitur, *consuetudo est quasi natura*; unde quae multoties intelligimus cito reminiscimur. quasi naturali quodam ordine ab uno ad aliud procedentes.

Ad tertium dicendum quod ex praeteritis oportet nos quasi argumentinn sumere de futuris. Et ideo memoria praeteritorum necessaria est ad bene consiliandum de futuris.

») *probat*. - *ait* U *dicit* Pj.
p) *proficit*. - *pcrjicit* rrii, *perficitur* PDj, *proficitur* x; ur^umen-
turn om. C.
y) *i>t*. - *ut iu* PLzr.

l) *^uia*. - Om. PDGii.pR; *quoJ juta* om. px; pro *i*dt*, *unlic*

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestione qundragesimnonu, articulo primo, ad secundum, nota quod tertium documentum α quarto in ad simulacra; quartum autem ad res ipsas memorandas.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INTELLECTUS SIT PARS PRUDENTIAE

Qu. proceed.; ΓΠ Sent., dīst. xxxin, qu. tu, art. i, qu. t.

Secundum sic proceditur. Videtur quod intellectus non sit pars prudentiae. Eorum enim quae ex opposito dividuntur unum non est pars alterius. Sed intellectus ponitur virtus intellectualis condīvisa prudentiae; ut patet in VI *Ethic.* * Ergo intellectus non debet poni pars prudentiae.

2. Praeterea, intellectus ponitur inter dona Spiritus Sancti, et corresponde! fidei, ut supra * habitum est. Sed prudentia est alia virtus a fide, ut per supradicta ' patet. Ergo intellectus non perlinet ad prudentiam.

3. Praeterea, prudentia est singularium operabilium, ut dicitur in VI *Ethic.* * Sed intellectus est universalium cognoscitivus et immaterialium; ut Patet *n H' * Ergo intellectus non est pars prudentiae.

Sed contra est quod Tullius * ponit *intelligentiam* partem prudentiae, el Macrobius ? *intellectum*, quod m idem redit.

Respondeo dicendum quod intellectus non sumitur hic pro potentia intellectiva, sed prout importat quandam rectam aestimationem alicuius extremi principii quod accipitur ut per se notum: sicut et prima demonstrationum principia intelligere dicimur. Omnis autem deductio rationis ab aliquibus procedit quae accipiuntur ut prima. Unde oportet quod omnis processus rationis ab aliquo intellectu procedat. Quia igitur prudentia est recta ratio agibilium, ideo necesse est quod totus processus prudentiae ab intellectu derivetur. Et propter hoc intellectus ponitur pars prudentiae.

Ad primum ergo dicendum quod ratio prudentiae terminatur, sicut ad conclusionem quandam,

ad particulare operabile, ad quod applicat universalem cognitionem, ut ex dictis * patet. Conclusio autem singularis syllogizatur ex universali el . singulari propositione. Unde oportet quod ratio prudentiae ex duplici intellectu procedat. Quorum unus est qui est cognoscitivus universalium. Quod pertinet ad intellectum qui ponitur virtus intellectualis: quia naturaliter nobis cognita sunt non solum universalia principia speculativa. sed etiam practica, sicut *nulli esse malefaciendum*, ut ex dictis * patet. – Alius autem intellectus est qui, ut dicitur in VI *Ethic.* * est cognoscitivus *extremi*, idest alicuius primi singularis ci P contingentis operabitis, propositionis scilicet minoris, quam oportet esse singularem in syllogismo prudentiae, ut dictum est. Hoc autem primum T singulare est aliquis singularis finis, ut ibidem dicitur. Unde intellectus qui ponitur pars prudentiae est quaedam recta aestimatio de aliquo particulari fine.

An secundum dicendum quod intellectus qui ponitur donum Spiritus Sancti est quaedam acuta perspectio divinorum, ut ex supradictis * patet. Aliter autem ponitur intellectus pars prudentiae, ut dictum est * Z31

Ad tertium dicendum quod ipsa recta aestimatio de fine particulari et *intellectus* dicitur, inquantum est alicuius principii; et *sensus*, inquantum est particularis. Et hoc est quod Philosophus dicit, in VI *Ethic.* * *Horum*, scilicet singularium, *oportet habere sensum: hic autem es! intellectus*. Non autem hoc est intelligendum de sensu particulari quo cognoscimus propria sensibilia: sed de sensu interiori quo de particulari indicamus.

«) *et.* – Om. BEFIJLP^{AK}.
ct. – scu principii Va, ante *operabitur* pnrni C.

γ) *primum.* – *principium* P^Λ.

Commoataria Cardinalis Caietani

In articulo secundo habes aperte quod prudentiae principium et conclusio est in cogitative. Ipsa enim, assueta intellectus et sensus vocatur diversa ratione, ut in littera' ' l« > ad rectum de particulari fine iudicium, actum habet qui dicitur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DOCILITAS DEBEAT PONI PARS PRUDENTIAE

Qu. proceed.; III Sent., dūt. xxxiu, qu. HI, art. i, qu. 3.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod docilitas non debeat poni pars prudentiac. Illud enim quod requiritur ad "omnem virtutem intellectualem non debet appropriari alicui carum. Sed docilitas necessaria est ad quamlibet virtutem intellectualem. Ergo non debet poni pars prudentiae.

2. Praeterea, ea quae ad virtutes humanas

pertinent sunt in nobis: quia secundum ea quae in nobis sunt laudamur vel vituperamur. Sed non est in potestate nostra quod dociles simus, sed hoc ex naturali dispositione quibusdam contingit. Ergo « non est pars prudentiae.

3. Praeterea, docilitas ad discipulum pertinet. Sed prudentia, cum sit praeceptiva, magis videtur ad magistros pertinere, qui etiam *praeceptores* dicuntur. Ergo docilitas non est pars prudentiae. Sed contra est quod Macrobius *, secundum sententiam Plotini ponit docilitatem inter partes prudentiae.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, prudentia consistit circa particularia operabilia. In quibus cum sint quasi infinitae diversitates, non possunt ab uno homine sufficienter omnia considerari, nec per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem. Unde in his quae ad prudentiam pertinent maxime indiget homo ab alio erudiri: et praecipue ex senibus, qui sanum intellectum adepti sunt circa fines operabilium. Unde Philosophus dicit, in VI *Ethic.* * *Oportet attendere expertorum et seniorum et prudentium indemonstrabilibus enuntiationibus et opinionibus non minus quam demonstrationibus: propter experientiam enim rident principia.* Unde et Prov.

• In 5oBix. Sdp. lib. I, cap. vtu.

• Ari. pracccl., ad i; qu. xlvii, art. 3. 6.

¶n dicitur: *Ne innitaris prudentiae tuae*; et . 3 j. *Eccli.* vi * dicitur: *In multitudine presbyterorum, v««.* » idest seniorum, *prudentium sia, et sapientiae illorum ex corde coniunpere.* Hoc autem pertinet ad docilitatem, ut aliquis sit bene disciplinae susceptivus. Et ideo convenienter ponitur docilitas pars prudentiae.

Ah primum ergo dicendum quod etsi docilitas utilis sit ad quamlibet virtutem intellectualem, praecipue tamen ad prudentiam ratione iam ♦dicta. . b

Ad secundum dicendum quod docilitas, sicut et alia quae ad prudentiam perlinent, secundum aptitudinem quidem est a natura: sed ad eius consummationem plurimum valet humanum studium, dum scilicet homo sollicite, frequenter et reverenter applicat animum suum documentis maiorum, non negligens ea propter ignaviam, nec contemnens propter superbiam.

Ad tertium dicendum quod per prudentiam aliquis praecipit non solum aliis, sed etiam sibi ipsi, ui dictum ẽst Unde etiam in subditis locum habet, ut supra * dictum est; ad quorum prudentiam perlinet docilitas. Quamvis etiam ipsos maiores oporteat dociles quantum ad aliqua esse: quia nullus in his quae subsunt prudentiae sibi quantum ad omnia sufficit, ut dictum est * ,e

a) Erpo. – docilia» iJJunt G&C. v| frudmtiim. – pørtintl fedduot Pa.
;) Platini. – Ptatonif PIIIPDx ct na; ai. Plotini mirgo n.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo tertio noto, in responsione ad secundum, in quo consistit docilitas acquisita (quia innata a nobis non est); et attende quantam sollicitudinem ad documenta maiorum exigat prodentia. Et tu adde quod non solum maio-

rum, sed etiam minorum recordationes et suggestiones docilitas excitat, ut inde ratio discurrere perfecte ponit. Et nota quod tam negligentiin quam contemptus audiendi vivos vel vita functos muter est imprudentiae.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM SOLERTIA SIT PARS PRUDENTIAE

Qu. prac.cJ.; III *Sent.*, dkt. xxxnt, qu. 111, λπ. i, qu 4.

quartum sic proceditur. Videtur quod solertia non sit pars prudentiae. Solertia enim se habet ad facile inveniendam demonstrationibus; ut patet in

1 *Poster.* * Sed ratio prudentiae non est demonstrativa: cum sit contingentium. Ergo ad prudentiam non pertinet solertia.

2. Praeterea, ad prudentiam pertinet bene consiliari, ut dicitur in VI *Ethic.* * Sed in bene consiliando non habet locum solertia, quae est *custochia quaedam* * idest *bona coniecturatio*. quae est *sine ratione et velox; oportet autem consiliari tarde*; ut dicitur in VI *Ethic.* Ergo solertia non debet poni pars prudentiae.

3. Praeterea, solertia, ut dictum est , est *quaedam bona coniecturatio*. Sed coniecturis uti est proprie rhetorum. Ergo solertia magis pertinet ad rhetoricam quam ad prudentiam. Sed contra est quod Isidorus dicit, in libro

Etymo!. * *Sollicitus dicitur quasi solers et citus.* Sed sollicitudo ad prudentiam perimet, ut supra dictum est * Ergo et solertia.

Respondeo dicendum quod prudentis est rectam aestimationem habere de operandis. Recta autem aestimatio sive opinio acquiritur in operatives, sicut in speculativis, dupliciter: uno quidem modo. per se inveniando: alio modo, ab alio ad discendo. Sicut autem docilitas ad hoc pertinet ut homo bene se habeat in acquirendo rectam opinionem ab alio: ita solertia ad hoc pertinet ut homo bene se habeat in acquirendo rectam existimationem per seipsum. Ita tamen ut solientia accipiat pro *custochia*. cuius est pars. Nam custochia est bene coniecturativa de quibuscumque: solertia autem est *facilis et prompta coniecturatio circa inventionem medii*, ut dicitur in 1 *Poster.* . Tamen ille philosophus ** qui ponit solertiam partem prudentiae, accipit eam com-

•bfe.X, »J X ^

• Q«. U.KJ, lrt.

'Lrff.xw.,' » , v fh.tec.xilt .. A»d« u» »r.

a) coniccturii. – coitiecturjtione Pa. – Pm proprie, prvprrium PD;j , pro rhrtoruoi. rhetorics p.
SUMM.IK Tiikou D. Tiimak T. V.

muniter pro omni custochia: unde dicit quod
3 *solertia est habitus qui provenit ex repentino, in-*
veniens quod convenit ?.
Ad primum ergo dicendum quod solertia non
solum se habet circa inventionem medii in de-
monstrativis, sed etiam in operatives: puta cum
γ aliquis videns aliquos * amicos factos coniccturat
• Op. n. n. ; - eos esse inimicos eiusdem, ut ibidem Philo-
sophus dicit. Et hoc modo solertia pertinet ad
prudentiam.
Ad secundum dicendum quod Philosophus ve-
ram rationem inducit in VI *Ethic*. ♦ ad osten-
dendum quod eubulia, quae est bene consiliativa,
non est custochia, cuius laus est in veloci con-

sideratione eius quod oportet: potest autem esse
aliquis bene consiliativus etiam si diutius consilia-
tur vel tardius. Nec tamen propter hoc excluditur
quin bona coniccturatio ad bene consiliandum va-
leat. Et quandoque necessaria est quando scilicet
ex improvise occurrit aliquid agendum. Et ideo
solertia convenienter ponitur pars prudentiae.
Ad tertium dicendum quod rhetorica etiam ra-
tiocinatur ζ circa operabilia. Unde nihil prohibet
idem ad rhetoricam et prudentiam pertinere. Et
tamen coniccturatio hic non sumitur solum secun-
dum quod pertinet ad coniecturas quibus utuntur
rhetores: sed secundum quod in quibuscumque
dicitur homo coniicere veritatem.

p) *convenit*. – *congruit* Pλ.
γ) *aliquos*. – *alicui* addunt Pa; pro *coniccturat*, *coniectat* ΛΙ F
ΙΚΗ, *coniecturanda putat* Pu; pro *eue*, *futue* P.
8) *irram*. – *unam* PABCEFGIHKI.kiui.
:) *rif*. – *ut* PDn. – Pro *agendum*, *ad agendum* PD.
ζ) *etiam ratiocinatur*. – *etiam* (et E) *ratiocinatur etiam* ABEFpK
et k. *ratiocinatur etiam* CII.

Commentaria Cardinalis Caietani

in articulo quonno adverte quod custochia plurimum con-
fert prudentiae si comites habeat alias panes, praecipue
circumspectionem et cautionem; nec ita sibi credat ut docu-

litem aspernetur. Habet enim multum periculi annexum
eustochia propter ipsius excellentiam: praesertim ubi plures
successus prosperos hubuit.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM RATIO DEBEAT PONI PARS PRUDENTIAE

Qu. pccccj.

Qu,NTtM SIC proceditur. Videtur quod
rat^o non est pars prudentiae.
Subiectum enim accidentis non est pars
—cuius. Sed prudentia est in ratione sicut
in subiecto, ut dicitur in VI *Ethic*. * Ergo ratio
non debet poni pars prudentiae.
2. Praeterea, illud quod est multis commune
non debet alicuius eorum poni pars: vel, si po-
natur. debet poni pars cui potissime con-
venit. Ratio autem necessaria est in omnibus vir-
tutibus intellectualibus: et praecipue in sapientia
et scientia, quae utuntur ratione demonstrativa.
Ergo ratio non debet poni pars prudentiae.
3. Praeterea, ratio non differt per essentiam
potentiae ab intellectu, ut prius * habitum est.
Si ergo intellectus ponitur pars prudentiae, su-
perfluum fuit addere rationem.
Sed contra est quod Macrobius l. secundum
sententiam Plotini, rationem numerat inter partes
prudentiae.
Respondeo dicendum quod *opus prudentis est*
esse bene consiliativum, ut dicitur in VI *Ethic*. *
Consilium autem est inquisitio quaedam ex qui-
busdam ad alia procedens. Hoc autem est opus
rationis. Unde ad prudentiam necessarium est
quod homo sit bene ratiocinativus. Et quia ea
quae exiguntur ad perfectionem prudentiae di-
cuntur uxigitivae vel 5 quasi integrales partes pru-
dentiae, inde est quod ratio inter partes prudentiae
connumerari debet.

An primum ergo dicendum quod ratio non su-
mitur hic pro ipsa potentia rationis, sed pro eius
bono usu.
Ad secundum dicendum quod certitudo rationis
est ex intellectu, sed necessitas rationis est ex
delectu intellectus: illa enim in quibusvis intel-
lectiva plenarie viget ratione non indigent, sed
suo simplici intuitu veritatem comprehendunt,
sicut Deus et angeli Particularia autem ope-
rabilia, in quibus prudentia dirigit, recedunt prae-
cipue ab intelligibilium conditione: et tanto magis
quanto minus sunt certa seu determinata. Ea
enim quae sunt artis, licet sint singularia, tamen
sunt magis determinata et certa: unde in pluribus
eorum non est consilium, propter certitudinem.
ut dicitur in HI *Ethic*. * Et ideo quamvis in qui-
busdam alus virtutibus intellectualibus sit certior
ratio quam prudentia, tamen ad prudentiam
maxime requiritur quod sit homo bene ratio-
cinativus. ut possit bene applicare universalia
principia ad particularia, quae sunt varia et
incerta.
Ad tertium dicendum quod etsi intellectus et
ratio non sunt diversae potentiae *, tamen de-
nominantur ex diversis actibus: nomen enim in-
tellectus sumitur ab intima penetratione veritatis;
nomen autem rationis ab inquisitione et discursu.
Et ideo utrumque ponitur pars prudentiae, ut
ex dictis ♦ patet.

• Up. v, n. §. -
5, Tn lect. iv.

• In 1. qua-
LUI art. 5.

• In Somn. Scip.
lib. I. cap. VIII.

• Car. 11. n. 4.
S. Tb. l. d. vi.

a) *exigitirae vel*. – Om. Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo quinto scito quod intellectus et ratio, ut actus
sunt, ponuntur partes prudentiae et quod nequalet
dicere, *Potentia secundum quod subest intellectui ponitur* *una pars, et secundum quod subesi discursui altera pars*
prudentiae, ex dicere quod *uterque actus ponitur pars*
prudentiae.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PROVIDENTIA DEBEAT PONI PARS PRUDENTIAE

Qu. proceed.; Part. I, qu. xxv, en. i; III Sent., di. xxiu, qu. iu, ft. i. Qu. t. 3, 4; *Ik Verit.*, qu. v. trt. 1.

sexto sic proceditur. Videtur quod
) providentia non debeat poni pars pru-
dentiae. Nihil enim est pars sui ipsius,
providentia videtur idem esse quod
• Hb. x. uiti. prudentia: quia ut Isidorus dicit, in libro *Elymol.*
3 *prudens dicitur quasi porro ridens* -, et ex hoc
etiam nomen *providentiae* sumitur, ut Boetius di-
• i.b. v, pro», cit, in tine *de Consol.* * Ergo providentia non est
pars prudentiae.
2. Praeterea, prudentia est solum practice,
Sed providentia potest etiam esse speculativa:
? quia visio, ex qua ? sumitur nomen providentiae,
magis pertinet ad speculativam quam ad opera-
tivam. Ergo providentia non est pars prudentiae.
3. Praeterea, principalis actus prudentiae est
t praecipere, secundarii T autem iudicare et con-
siliari. Sed nihil horum videtur importari proprie
per nomen providentiae. Ergo providentia non
est pars prudentiae.
Sed contra est auctoritas Tullii et Macrobii,
qui ponunt providentiam partem prudentiae, ut
• Qu. ex dictis * patet.
• Q. «.m, «rt. Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum
est, prudentia proprie est circa ea quae sunt ad
finem; et hoc ad eius officium proprie pertinet,
ut ad finem debite ordinentur. Et quamvis aliqua
necessaria sint propter finem quae subiiciuntur
divinae providentiae z, humanae tamen pruden-
tiae non subiiciuntur nisi contingentia operabilia
quae per hominem possunt fieri propter finem.
Praeterita autem in necessitatem quandam trans-
eunt: quia impossibile est non esse quod factum
est. Similiter etiam praesentia, inquantum huius-

modi, necessitatem quandam habent: necesse est
enim Socratem sedere dum sedet. Unde conse-
quens est quod contingentia futura, secundum
quod sunt per hominem in finem humanae vitae
ordinabilia, pertineant ad prudentiam. Utrumque
autem horum importatur in nomine providentiae:
importat enim providentia respectum quendam
alicuius distantis, ad quod ea quae in praesenti
occurrunt ordinanda sunt Unde providentia est
pars prudentiae.

Ad primum ergo dicendum quod quodcumque
nulla requiruntur ad unum, necesse est unum
eorum esse principale, ad quod omnia alia or-
dinantur. Unde et in quolibet toto necesse est
esse unam partem formalem et praedominantem,
a qua totum unitatem habet. Et secundum hoc
providentia est principalior inter omnes partes
prudentiae: quia omnia alia quae requiruntur ad
prudentiam ad hoc necessaria sunt ut aliquid
recte ordinetur ad finem. Et ideo nomen ipsius
prudentiae sumitur a providentia, sicut a princi-
paliori sua parte.

Ad secundum dicendum quod speculatio est circa
universalia et circa necessaria, quae secundum
se non sunt procul, cum sint ubique et semper:
etsi sint procul quoad nos, inquantum ab eorum
cognitione deficimus. Unde providentia non pro-
prie dicitur in speculativis, sed solum in practicis.

Ad tertium dicendum quod in recta ordinatione
ad finem, quae: includitur in ratione providen-
tiae, importatur rectitudo consilii et iudicii et
praecepti, sine quibus recta ordinatio ad finem
esse non potest.

a) *porro videns*. – *procul videns* PG, *providens* I, *porro prori-*
dens cd. a.
p) *qua*. – *quo* ABDEFGIk m.
y) *secundarii*. – *secundarius* PHL.

Bi *providentiae*. – *prudentiae* ABIK ra. – Sui ra pro *prudenti*, *jet*
providentiae PCDEGIUK.
I) *ad quod ca...* ordinanda. – *ad ea* et ordinanda Pa.
z) *quae*. – *qui* P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto, in responsione ad primum, dubium
occurrit, quia non apparet quin, sumendo prudentiam
proprie, ut scilicet est praeceptiva eorum quae sunt ad
finem virtutis, idem ponatur pars sui ipsius, dum provi-
dentia ponitur pars prudentiae. Providentia enim humana,
ut ad prudentiam spectat, nihil aliud est quam ratio prae-
ceptiva eorum quae sunt ad finem virtutis.
Ad hoc dicitur quod diligenter notanti responsionem
litterae apparet solutio, consistens in hoc, quod prudentia
potest dupliciter sumi. Uno modo, ut significat formalem
et principalem prudentiae partem, quae est rectu ratio prae-
ceptiva, ut scilicet distinguitur a ceteris ad ipsam requisitis.
Et sic prudentia est providentia, ut in corpore articuli pro-
batur. – Alio modo, ut significat eandem panem et omnes

alias in ordine ad ipsum. Et sic est velut nomen cuiusdam
totius, formaliter tamen principalem partem importans,
quasi sicut *animatum* significans animum in concreto. Et
sic providentia ponitur principalis et formalis pars eius:
ac si diceretur quod esse praeceptivum eius quod est ad
finem vitae humanae est pars prudentiae connumerata
septem aliis.
Adverte tamen quod prudentia licet modo dicto coinci-
dat cum providentia, non lumen ita coincidera accipias ut
synonyma: quoniam formaliter distinguuntur sicut com-
mune et proprium. Nam providentia actum qui est recte
ordinare, prudentia vero actum qui est recte praecipere
respicit formaliter: constat autem quod praeripere se habet
ad ordinare ut inferius ad superius. Inde in littera provi-

dentia penes ordinationem semper declaratur; et includere dicitur recte ordinare ad finem rectitudinem consilii, iudicii et praecepti, in responsione ad tertium.

¶. Posset tamen aliter providentia poni pars prudentiae etiam ut praeceptiva est, ponendo quod providentia non ponitur pars prudentiae nisi secundum quod dicit cognitionem futurorum. Et sic providentia non pertineret ad applicationem, sed ad cognitionem prudentiae: ut scilicet duae ad acquisitionem, scilicet docilitas et custochia; tres

ad ipsam cognitionem, scilicet memoria praeteritorum, intellectus praesentium, providentia futurorum; et una ad usum cognitionis, scilicet ratio; et duae ad applicationem, scilicet circumspectio et cautio; ipsa autem applicatio medii accommodi non pars, sed substantia prudentiae poneretur, quae in recto praecepto consistit. Exigit namque prudentia considerationem futurorum eventuum, et non solum exercendorum per nos: licet ab homine male cognosci possint, propter quod *incertae* dicuntur *providentiae nostrae*, Sap. xiv.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM CIRCUMSPECTIO DEBEAT PONI PARS PRUDENTIAE

Qu. proceed.; HI *Sent.*, dUI. xxxm, qu. 111, art. 1, qua i.

SEPTIMUM SIC PROCEDITUR ♦ Videtur quod circumspectio non possit esse pars prudentiae. Circumspectio enim videtur consideratio quaedam eorum quae circumstant. Huiusmodi autem sunt infinita, quae non possunt comprehendi ratione, in qua est prudentia. Ergo circumspectio non debet poni pars prudentiae.

2. Praeterea, circumstantiae magis videntur pertinere ad virtutes morales quam ad prudentiam. Sed circumspectio nihil aliud esse videtur quam respectus circumstantiarum. Ergo circumspectio magis videtur pertinere ad morales virtutes quam ad prudentiam.

3. Praeterea, qui potest videre quae procul sunt multo magis potest videre quae circa sunt a. Sed per providentiam homo est potens prospicere quae procul sunt. Ergo ipsa sufficit ad considerandum ea quae circumstant. Non ergo oportuit, praeter providentiam, ponere circumspectionem partem prudentiae.

Sed contra est auctoritas Macrobiani, ut supra dictum est *

Respondeo dicendum quod ad prudentiam, sicut dictum est ♦ praecipue pertinet recte ordinare aliquid in finem. Quod quidem recte non fit nisi et finis sit bonus, et id quod ordinatur in finem sit etiam bonum et conveniens fini. Sed quia prudentia, sicut dictum est *. est circa singularia

operabilia, in quibus multa concurrunt, contingit aliquid secundum se consideratum esse bonum et conveniens fini, quod tamen ex aliquibus concurrentibus redditur vel malum vel non opportunum ad finem. Sicut ostendere signa amoris alicui, secundum se consideratum, videtur esse conveniens ad alliciendum eius animum ad amorem: sed si contingat in animo illius superbia vel suspicio adulationis, non erit hoc ? conveniens ad finem. Et ideo necessaria est circumspectio ad prudentiam: ut scilicet homo id quod ordinatur in finem comparet etiam cum his quae circumstant.

Ad primum ergo dicendum quod licet ea quae possunt circumstare sint infinita, tamen ea quae circumstant in actu non sunt infinita: sed pauca quaedam sunt quae immutant iudicium rationis in agendis.

Ad secundum dicendum quod circumstantiae pertinent ad prudentiam quidem sicut ad determinandum T eas: ad virtutes autem morales inquantum per circumstantiarum determinationem perficiuntur.

Ad tertium dicendum quod sicut ad providentiam pertinet prospicere id quod est per se conveniens fini, ita ad circumspectionem pertinet considerare an sit conveniens fini secundum ea quae circumstant. Utrumque autem horum habet specialem difficultatem. Et ideo utrumque eorum seorsum ponitur pars prudentiae.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM CAUTIO DEBEAT PONI PARS PRUDENTIAE

Qu. proceed.; IU *Sent.* di xxxm, qu. 111, art. 1, qua 2.

*->d octavum sic PROCEDITUR. Videtur quod cautio non debeat poni pars prudentiae. In his enim in quibus non potest malum esse non est necessaria cautio. Sed virtutibus nemo male utitur, ut dicitur a in libro de Lib. Arb. * Ergo cautio non pertinet ad prudentiam, quae est directive virtutum.

2. Praeterea, eiusdem est providere bona et cavere mala: sicut eiusdem artis est tacere sanitatem et curare aegritudinem. Sed providere bona pertinet ad providentiam Ergo etiam cavere mala. Non ergo cautio debet poni alia pars prudentiae a providentia.

3. Praeterea, nullus prudens conatur ad im-

a) dicitur. - dicit Augustinus Pa.

ii) providentiam. - prudentiam PABDI.HIpK et 8.

possibile. Sed nullus potest praecavere omnia mala quae possunt contingere. Ergo cautio non pertinet ad prudentiam.

• ver». i\$.
Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Ephes.* 5
☞ *Videte quomodo caute ambuletis.*

Respondeo dicendum quod ea circa quae est prudentia sunt contingentia operabilia, in quibus, sicut verum potest admisceri falso, ita et malum bono, propter multiformitatem huiusmodi operabilitium, in quibus bona plerumque impediuntur a malis, et mala habent speciem boni. Et ideo necessaria est cautio ad prudentiam, ut sic accipiantur bona quod vitentur mala.

Ad primum ergo dicendum quod cautio non est necessaria in moralibus actibus ut aliquis sibi caveat ab actibus virtutum: sed ut sibi caveat ab eis per quae actus virtutum impediri possunt,

Ad secundum dicendum quod opposita mala cavere eiusdem rationis est et prosequi bona. Sed vitare aliqua impedimenta extrinseca, hoc pertinet ad aliam rationem. Et ideo cautio distinguitur a providentia, quamvis utrumque pertineat ad unam virtutem prudentiae.

Ad tertium dicendum quod malorum quae homini vitanda occurrunt quaedam sunt quae ut in pluribus accidere solent. Et talia comprehendere ratione possunt. Et contra haec ordinatur cautio, ut totaliter vitentur, vel ut minus noceant. Quaedam vero sunt quae ut in paucioribus et casualiter accidunt. Et haec, cum sint infinita, ratione comprehendere non possunt, nec sufficienter homo potest ea praecavere: T: quamvis per officium prudentiae homo contra omnes fortunae insultus disponere 4 possit ut minus laedatur.

γ) nec... praecaveri. – nec (om. ρκ) tufficienter ea praecavere
ABCEFKLPκ, nec homo luQicienter ea praecavere potat Ct. nec
fteienter ea homo praecavere H, «λ: ea praecaveri i, nec

poteit homo tufficientrr ea praecavere ικ, r.tc homo nfficit ea prae-
cavere P i
î) Jitpooere. – uisnirf U L.

Commentaria Cardinalis Caietani

In aniculis septimo et octavo simul dubium occurrit, quia ex quo ad prudentiam spectat actus secundum se congruus fini, et ad circumspectionem actus secundum circumstantias congruus tini, et eiusdem rationis est facere bonum et vitare malum oppositum: consequens est quod vitatio mali oppositi tam bonitati actus secundum se quam secundum suas circumstantias, non spectet ad cautionem, sed primum ad providentiam, secundum ad circumspectionem. Quod est ergo illud malum pro quo vitando opus est cautione? Si dicatur, ut littera dicit in responsione ad secundum ultimi articuli, quod est malum extrinsecorum impedimentorum, optime dicitur in ordine ad substantiam netus, sed non in ordine ad circumstantias: quin circumstantiae etiam extrinseca mala excludunt, ut patet discurrenti per circumstantias. – Et confirmatur quia in littera septimi articuli extrinseca mala eventuum vitare ad circumspectionem spectare dicitur, in exemplo de ostensione signi amoris ad alliciendum, etc., ut patet ibi.

Et augetur dubium, quia in corpore octavi articuli dicitur quod ad cautionem spectat vitare mola quae habent speciem boni. Constat enim quod mala ex genere ad providentiam, mala ex circumstantiis ad circumspectionem vitare spectat. Quae ergo sunt ista alia mala, habentia boni speciem, vitanda a prudentia, praeter etiam extrinseca impedimenta, quae dividuntur istis malis?

If. Ad hoc dicitur quod licet facile dici ab aliquo posset quod haec tria in hoc distinguuntur quod providentia respicit actum ut bonum ex genere ad finem, circumspectio ut bonum ex circumstantiis, cautio ut remotum a malis utrique bonitati oppositis, ita quod illa duo respiciam netum secundum terminum ad quem, scilicet bonitatem, hoc autem tertium respiciat eundem secundum terminum α quo – quia tamen Auctor actus istos distinguit secundum proprias difficultates ., nec est alia difficultas recessus α malo et accessus nil bonum oppositum, sed eadem; ideo attendendum est quod in littera ' tria mala numerantur ad cautelam spectantia, scilicet extrinsecorum impedimentorum, et habentia boni speciem, et eventuum, quod in respon-

sione ad ultimum .iddi videtur. In quod intentio Auctoris est quod actus fini consonus secundum se tanquam bonus ex genere, et bonus etiam ex circumstantiis, eget cautela ad evitandum mala extrinsecorum impedimentorum: verbi gratia, actus iciunandi propter castitatem, quando oportet, etc., eget cautione ut homo evitet ire ad socios tales, qui inducent forte ad frangendum iciunium. Et quoniam huiusmodi impedimenta contingunt dupliciter, scilicet secundum manifestam oppositionem et secundum occultam sub specie boni ; et speciali acumine opus est ad comprehendendum latentes sub specie boni insidias: ideo Auctor contra impedimenta distinxit mala sub specie boni, quasi occulta contra aperta. Patet autem ambo spectare ad cautionem ex eo quod incautos dicimus qui incidunt in quodvis horum. -Eventus autem mali sunt in duplici ordine. Quidam pertinentes ad circumstantias. Et hi pertinent ad circumspectionem. Et tolis est eventus in exemplo litterae: spectat enim ad circumstantiam *circa quid*; amans enim aliquem debet perspicere qualis est quem amat, et ex consideratione conditionum personae amatae, quae est materia et obiectum amoris, circumstantias actui adhibere. Quidam autem ex extrinsecis ab actu et circumstantiis proveniunt, ut illi qui consequuntur impedimenta tam aperta quam sub specie boni. Et tales spectant ad cautionem.

III. Breviter autem dicitur, et sine tot difficultatibus resolute, quod circumspectio ad .ictum visionis interioris spectat, et habet pro obiecto circumadiacentia et obvenire possibilia bono et mala, ut ipsum nomen *circumspectionis* sonat. Cautio vero ad actum applicationis spectat, et ad mala tantum vitanda refertur. Oportet namque rationem practicam utrumque actum habere; scilicet videre circumquaque, et uti tali visione applicando ad vitandum mala. Unde incircumspcctos dicimus qui non vident circumquaque: incautos vero qui. licet circumspiciam omnia, non tamen student ut vitent mala quae praevident. – Et per hanc solutio omnium pateret, nisi obstaret quod Auctor circumspectionem ad applicationem pertinere posuit . Et ideo sola prior solutio Q< avui.dfc. consona Auctori videtur.

• C/. art. 7, ad i.

• Art. 8.

QUAESTIO QUINQUAGESIMA
DE PARTIBUS SUBIECTIVIS PRUDENTIAE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

¶ Et inde 3 considerandum est de partibus subie-
ctivis prudentiae. Et quia de prudentia
per quam aliquis regit seipsum iam dictum est,
restat dicendum de speciebus prudentiae quibus
multitudo gubernatur.
Circa quas quaeruntur quatuor.

Primo: utrum legispositiva y debeat poni spe-
cies prudentiae.
Secundo: utrum politica.
Tertio: utrum oeconomica.
Quarto: utrum militaris.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM REGNATIVA DEBEAT PONI SPECIES PRUDENTIAE

Supra, qu. xliiij; III SrmL, 6. xxxiii, qu. m, urt. I, qu. 4; VI EMfc, locL vu.

¶ primum sic proceditur. Videtur quod
regnativa non debeat poni species pru-
dentiae. Regnativa enim ordinatur ad
iustitiam conservandam: dicitur enim
in V *Ethic.* * quod *princeps est custos iusti*. Ergo
regnativa magis pertinet ad iustitiam quam ad
prudentiam.

2. Praeterea, secundum Philosophum, in III
Polit. regnum est una sex politiarum. Sed
nulla species prudentiae sumitur secundum alias
quinque politias: quae sunt aristocratia, politia
(quae alio nomine dicitur timocratia), tyrannis,
oligarchia, democratia. Ergo nec secundum re-
gnum debet sumi regnativa.

3. Praeterea, leges condere non solum per-
tinet ad reges, sed etiam ad quosdam alios prin-
cipatus. et etiam ad populum; ut patet per Isi-
dorum, in libro *Elymoi.* * Sed Philosophus, in
VI *Ethic.* *, ponit legispositivam partem pru-
dentiae. Inconvenienter igitur loco eius ponitur
regnativa.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III
Polit. *, quod *prudencia est propria virtus princi-
pis*. Ergo specialis prudentia debet esse regnativa.

Respondeo dicendum quod sicut ex supradictis
patet, ad prudentiam pertinet regere et praecipere.
Et ideo ubi invenitur specialis ratio regiminis et
praecepti in humanis actibus, ibi etiam invenitur
specialis ratio prudentiae. Manifestum est autem
quod in eo qui non solum seipsum habet re-
gere, sed etiam communitatem perfectam civitatis
vel regni, invenitur specialis et perfecta ratio
regiminis: tanto enim regimen perfectius est

quanto esi universalius, ad plura se extendens
et ulteriorem linem attingens. Et ideo regi, ad
quum pertinet regere civitatem vel regnum, pru-
dentia competit secundum specialem et perfectis-
simam sui rationem. Et propter hoc regnativa
ponitur species prudentiae.

Ad primum ergo dicendum quod omnia quae
sunt virtutum moralium perlinent ad prudentiam
sicut ad dirigentem: unde et ratio recta prudentiae
ponitur in definitione virtutis moralis, ut supra
dictum est. Er ideo etiam exeeutio iustitiae, prout
ordinatur ad bonum commune, quae pertinet ad
officium regis, indiget directione prudentiae. Unde
istae duae virtutes sunt maxime propriae regi,
scilicet prudentia et iustitia: secundum illud
Ierem. xxi *: *Pognabit rex. et sapiens erit et
Jaciet indicium et iustitiam in terra.* Quia tamen
dirigere magis pertinet ad regem, exequi vero
ad subditos, ideo regnativa magis ponitur species
prudentiae, quae est directiva, quam iustitiae,
quae est exeeutiva.

Ad secundum dicendum quod regnum inter alias
politias * est optimum regimen, ut dicitur in VIII
Ethic. Et ideo species prudentiae magis debuit
denominari a regno. Ita tamen quod sub regna-
tiva comprehendantur omnia alia regimina recta:
non autem perversa, quae virtuti opponuntur,
unde non pertinent ad prudentiam.

Ad tertium dicendum quod Philosophus deno-
minat regnativam a principali actu regis, qui
est leges ponere. Quod etsi conveniat aliis, non
convenit eis nisi secundum quod participant ali-
quid de regimine regis.

• Ub. II, cap. *
lib. V, cap. x.
Cap. o.
\$. Tr. loci, vu-

» q (I. x x λ π,
s, »3.

• Cap. u. o. *
S. n». lca. in.

a) *Deinde.* – *Vostca* P, et lte dcin .id qu. t.v.
£) *restat.* – *nunc* addunt Pa.
T) – *lex positiva* PD, *regnativa* C., abri-u pR.
3) *iusti.* – *iustitiae* PCGIIKj et 1A in «patio vacuo, rr^ni E.
c) *politiarum.* – *politicarum* ACEFGIIKLsx et a, *spccierusn po-
litarum* BD, *specierum politiarum* P.
ζ) *politias.* – *politicās* cd. a et codices exceptu pκ.

«D *politia...* *dicitur.* – Qm. Pj; *politia, politica* ACDEFHIKU-
Pro *timocratia, tmogarchia* \RFHIK1.pC ex kr; pro o.'iparchi.i, oii-
eratia IM.
o) *condere.* – *ponere* P.i.
t) *quae.* – *quad* PI GIIKa.
x) *politias.* – *politica*» BDEEGHIK1.pOA, pKR ci a.

QUAESTIO L, ARTICULUS II

Commentaria Cardinalis Caietani

... s' quaestione quinquagesima, articulo primo, dubium oc-
currit circa illud dictum ..., scilicet quod *leges ponere non convenit aliis principatibus et populo nisi secundum quod participant aliquid de regimine regio*. Videtur enim oppositum: quia rex participat populum, cl non c contra; quoniam rex fit naturaliter n populo, ct rex quasi gerens viceni totius populi leges ponit.
Ad hoc dicitur quod, licet prima facie videatur dittinguen- dum, ct dicendum quod regimen regium ct populare com- parantur dupliciter: scilicet ordine formali, ct sic, cum per- fectiora in entibus sint exemplaria imperfectiorum, regimen regium, utpotc perfectissimum, est exemplar omnis regimi- nis, ac per hoc in littera dicitur quod alii principatus, etiam popularis, intantum lege* ponunt inquantum participant rc- gimen regium; vel ordine generationis, ct sic regimen po-

putare secundum actum electionis est prius regimine regis. ut oblidendo dicitur. – sed si diligenter consideretur quod electio regiminis non est pars regiminis, sed praevium ad omnem speciem regiminis, ad electionem siquidem populi spectat, secundum naturale ius, an populare an optima- tum on regale sit futurum regimen; manifeste patet quod nec etiam secundum generationis ordinem regali» prind- palus dependet a populari, qui in littera . populm vocatur; magis autem distinguendum est de *populi* significatione. Quandoque enim sumitur populus pro regimine populari- quandoque autem pro ipso populo. Regimen autem regium n populi quidem electione dependet, qui vota sua ct po- testatem in cum transtulerunt: ct propterca vices populi gcrerc dicitur. Non dependet autem a regimine populari, sed c contra, ut in littera dicitur; ncc vices illius gerit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM POLITICA CONVENIENTER PONATUR PARS PRUDENTIAE

Supra, qu. urni; III Sent. d't. min, qu. m, htl i, qu. 4; VI loco. vn.

i) secundum sic pitocEDiTUR. Videtur quod politica inconvenienter ponatur pars pru- dentiae. Regnativa enim est pars po- liticae prudentiae, ut dictum est ♦ Sed pars non debet dividi contra lotum. Ergo politica non debet poni alia species prudentiae.

2. Praeterea, species habituum distinguuntur secundum diversa obiccta. Sed eadem suni quae oportet regnantem praecipere et subditum cxcqui. Ergo politica, secundum quod pertinet ad sub- ditos, non debet poni species prudentiae distin- cta a regnativa.

3. Praeterea, unusquisque subditorum est singularis persona. Sed quaelibet singularis per- sona seipsam sufficienter dirigere potest per prudentiam communiter dictam. Ergo non opor- tet poni aliam speciem prudentiae quae dicatur politica.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VI *Ethic.* *' *Eius autem quae circa civitatem haec quidem ut architectonica prudentia legisposiliva; haec autem commune nomen habet politica, circa singularia existais.*

Respondeo dicendum quod servus per imperium movetur a domino et subditus a principauté, aliter tamen quam irrationalia et inanimata mo- veantur a suis motoribus. Nam inanimata et irra- tionalia aguntur solum ab alio, non autem ipsa agunt seipsa: quia non habent dominium sui

actus per liberum arbitrium. Et ideo rectitudo regiminis ipsorum non est in ipsis, sed solum in motoribus. Sed homines servi, vel quicumque subditi, ita aguntur ab aliis per praeceptum quod tamen agunt scipsos per liberum arbitrium. Et ideo requiritur in eis quaedam rectitudo regiminis per quam seipsos dirigant in obediendo princi- patibus . Et ad hoc perlinet species prudentiae quae politica vocatur.

Ad primum ergo dicendum quod sicut dictum est ♦ regnativa est perfectissima species pruden- tiac. Et ideo prudentia subditorum, quae deficit a prudentia regnativa, retinet sibi nomen com- mune, ut politica P dicatur: sicut in logicis con- vertibile quod non significat essentiam retinet sibi commune nomen *proprii*.

Ad secundum dicendum quod diversa ratio obie- cti diversificent habitum secundum speciem, ut ex supradictis * patet. Eadem autem agenda con- siderantur quidem a rege τ secundum universa- liorem rationem quam considerentur a subdito, qui obedit: uni enim regi in diversis officiis multi obediunt. Et ideo regnativa comparatur ad hanc politicam dc qua loquimur sicut ars architectonica ad eam quae manu operatur

Ad tertium dicendum quod per prudentium com- muniter dictam regit homo scipsum in ordine ud proprium bonum: per politicam autem de qua loquimur, in ordine ad bonum commune.

3) *principatibus.* – *principantibus* PDGKI«a.
β) *politica.* – *prudentia* Pe et àniiee

γ) *quidem a rege.* – *a repe fuiJtm* Dpw.

Communtarin Cardinalis Caietani

In articulo scgunJo, in responsione ad secundum, adverte
I quod politica, quae quasi manualis est, non unius, sed multarum est spectorum, iuxta multitudinem formalium partium civitatis; sicut nautica distinguitur in eam quae regit temonem ct cani quae regit remos, etc. Propter

huiusmodi enim diversitatem diximus superius § cx Aristo- tele, esse tnt genera virtutum: simile enim est in omnibus huiusmodi. Propter quod etiam oeconomica in multas spe- cies dividitur, eadem radone, propter diversis scilicet pur- tes formales.

tiam. Ergo in rebus bellicis maxime necessaria est aliqua species prudentiae quae militans dicitur,

Respondeo dicendum quod ea quae secundum artem et rationem aguntur conformia esse oportet his quae sunt α secundum naturam, quae a ratione divina sunt instituta. Natura autem ad duo intendit primo quidem, ad regendum unamquamque rem in seipsa; secundo vero, ad resistendum extrinsecis impugnantibus et corruptivis. Et propter hoc non solum dedit animalibus vim concupiscibilem, per quam moveantur ad ea quae sunt saluti eorum accommoda; sed etiam vim inascibilem, per quam animal resistit impugnantibus. Unde et in his quae sunt secundum rationem non solum oportet esse prudentiam politicam, per quam convenienter disponantur ea

quae pertinent ad bonum commune; *cd etiam militarem, per quam hostium insultus repellantur.

Ad primum ergo dicendum quod militaris potest esse ars secundum quod habet quasdam regulas recte τ utendi quibusdam exterioribus rebus, puta armis et equis: sed secundum quod ordinatur ad bonum commune, habet magis rationem prudentiae.

Ad secundum dicendum quod alia 4 negotia quae sunt in civitate ordinantur ad aliquas particulares utilitates: sed militare negotium ordinatur ad tuitionem totius boni communis.

Ad tertium dicendum quod executio militiae perlinet ad fortitudinem: sed directio ad prudentiam, et praecipue secundum quod est in duce exercitus.

a) *stent.* - Om. PEa.
β) *intendit.* - *tendit* P.

γ) *recte.* - Om. PCa. - Pro *fuituidam, atyuihtt* Ct, *fuihu* EF.
fiditu *licet praecipue* in ccl a.
5) *dJit.* - iunn/a Pl. om. iX.

QUAESTIO QUINQUAGESIMAPRIMA
DE PARTIBUS POTENTIALIBUS PRUDENTIAE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de virtutibus adiunctis prudentiae, quae sunt quasi partes potentiates ipsius.*

Et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo: utrum eubulia sit virtus.

Secundo: utrum sit specialis virtus a prudentia distincta. I

Tertio: utrum synesis sit specialis virtus.

Quarto: utrum gnome sit specialis virtus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM EUBULIA SIT VIRTUS

P. I. P. qu. i. vn. art. 6; III *Sent.*, dixi. xxxvii. qu. 111, an. 1, qu. 3; VI *Ethic.*, l. cd. viii.

Primum sic proceditur, Videtur quod eubulia non sit virtus. Quia secundum Augustinum, in libro *de Lib. Arb.* ¹, *virtutibus nullus male utitur*. Sed eubulia, quae est bene consiliativa, aliqui male utuntur: vel quia astuta consilia excogitant ad malos fines consequendos; aut quia etiam ad bonos fines consequendos aliqua peccata ordinant, puta qui furatur ut eleemosynam det. Ergo eubulia non est virtus.

2. Praeterea, *virtus perfectio quaedam est*, ut dicitur in VII *Phys.* * Sed eubulia circa consilium consistit, quod importat dubitationem et inquisitionem, quae imperfectionis sunt. Ergo eubulia non est virtus.

3. Praeterea, virtutes sunt connexae ad invicem, ut supra * habitum est. Sed eubulia non est connexa aliis virtutibus: multi enim peccatores sunt bene consiliativi. et multi iusti sunt in consiliis tardi. Ergo eubulia non est virtus.

Sed contra est quod *eubulia est rectitudo consilii*, ut Philosophus dicit, in VI *Ethic.* * Sed recta ratio perficit rationem virtutis. Ergo eubulia est virtus.

Respondeo dicendum quod, sicut supra ¹ dictum est. de ratione virtutis humanae est quod faciat actum hominis bonum. Inter ceteros autem actus hominis proprium est ei consiliari: quia hoc importat quandam rationis inquisitionem circa agenda, in quibus consistit vita humana; nam vita speculativa est supra hominem, ut dicitur in X *Ethic.* * Eubulia autem importat bonitatem consilii: dicitur enim ab *eu*, quod est *bonum*, et *boule*, quod est *consilium*, quasi *bona consiliatio*, vel potius *bene consiliativa*. Unde manifestum est quod eubulia est virtus humana.

Ad primum ergo dicendum quod non est bonum

consilium sive aliquis malum finem sibi in consiliando praestituat, sive etiam ad bonum finem malas vias adinveniat. Sicut etiam in speculativis non est bona ratiocinatio sive aliquis falsum concludat, sive etiam concludat verum ex falsis quia non utitur convenienti medio. Et ideo utrumque praedictorum est contra rationem eubuliae, ut Philosophus dicit, in VI *Ethic.* ♦

Ad secundum dicendum quod etsi virtus sit essentialiter perfectio quaedam, non tamen oportet quod omne illud quod est materia virtutis perfectionem importet. Oportet enim circa omnia humana perfici per virtutes: et non solum circa actus rationis, inter quos est consilium: sed etiam circa passiones appetitus sensitivi, quae adhuc sunt multo imperfectiores.

Vel potest dici quod virtus humana est perfectio secundum modum hominis, qui non potest per certitudinem comprehendere veritatem rerum simplici intuitu T: et praecipue in agibilibus, quae sunt contingentia.

Ad tertium dicendum quod in nullo peccatore, inquantum huiusmodi, invenitur eubulia. Omne enim peccatum est contra bonam consiliationem. Requiritur enim ad bene consiliandum non solum adinventio vel excogitatio eorum quae sunt opportuna ad finem, sed etiam aliae circumstantiae: scilicet tempus congruum, ut nec nimis tardus nec nimis velox sit in consiliis; et modus consiliandi, ut scilicet sit firmus in suo consilio; et aliae huiusmodi debitae circumstantiae, quae peccator peccando non observat. Quilibet autem virtuosus est bene consiliativus in his quae ordinantur ad finem virtutis: licet forte in aliquibus particularibus negotiis non sit bene consiliativus, puta in mercationibus vel in rebus bellicis vel in aliquo huiusmodi.

a) *sibi*. – Om. PpC et a.
>) *fabis*. – *dictis* addunt Pd.

v) *simplici intuitu*. – *simplicium intuitu utnplici* Pd.
δ) *peccator... observat*. – *peccatores... observant* Pj.

Commentaria Cardinalia Cuieifani

In articulo primo quaestionis quinquagesimae primae, ad secundum, nota quod, si argumentum tendat contra materiam consilii, prima responsio: si contra perfectionem formalem, quod rectitudo inquisitivae est, secunda responsio amplectenda est.

In responsione ad tertium eiusdem articuli primi dubium occurrit, quia responsio non videtur satisfacere argumento. Nam argumentum tendebat ad hoc quod cubilia non esset virtus, eo quod esset in peccatoribus. Responsio autem ostendit quod non est in peccatoribus *inquantum peccant*. Ex hac enim responsione non habetur quod non sit in eis qui sunt peccatores, quod erat intentum argumenti. Ex eo namque quod illi qui sunt peccatores habent cubiliam, non in peccando, sed in aliis, sequitur quod cubilia non est virtus: nam in illis qui sunt peccatores nulla est virtus, cum omnes sint connexae, ut argumentum assumit.

Ad hoc dicitur quod responsio optime evacuat argumentum. Nam responsio, ostendendo quod peccator peccando contrariatur rectitudini consilii, satis per hoc ostendit quod in illo qui est peccator non est cubilia. Oportet enim cubiliam recte consiliari non solum in huius vel illius virtuti materia, sed in omnium virtutum materiis et si in una deficit, ipsa deficit. Et propterea ex hoc quod in peccatore deficit in illa materia in qua peccat, sequitur quod absolute in illo non sit.

II. In eadem responsione dubium occurrit, quomodo omne peccatum est contra bonam consiliorum: cum plurimum contingat peccare in nullo offendendo consilium, sed praeceptum: ut patet cum quis, in eodem perseverans consilio et iudicio, contrarium praecipit ex passione, sci, illud ex negligentia non praecipiendo, peccat. Si dicatur, ut littera innuere videtur, quod peccat contra consilium quia non est firmus in suo consilio -contra, firmitas consilii cum distinguatur a firmitate praecepti, sicut et ipsum consilium a praecepto (quoniam modus est cuiusque suus), negligens in praecipiendo et perscrans in consilio est firmus in consilio; et tamen peccat.

Ad hoc dicitur quod quia omne peccatum Ubero arbitrio fit, cuius proprius actus est electio; qui *appetit* est *praeconscriptus*; ideo omne peccatum contra consilium aliquod formaliter sci virtualiter committitur. Nam et praecipiens ex passione ex apparenti secundum illam passionem stultim aliter iudicat, tanquam aliud consilium esse: et negligens ad praeceptum post rectum consilium et iudicium nunquam peccaret nisi indirecte saltem eligeret non praecipere, ac per hoc tanquam ex alio consilio concludens esse habet. Et ideo non est firmus in ipso suo consilio secundum veritatem, quoad illum actum in particulari.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CUBILIA SIT VIRTUS DISTINCTA A PRUDENTIA

In 1° 2° quod. LVir, art. 6; 111 *Sent.*, dhu mm, qu. m, art 1, q1? 2.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod cubilia non sit virtus distincta a prudentia. Quia ut Philosophus dicit, in VI *Ethic.* * *videtur prudentis esse bene consiliari*. Sed hoc pertinet ad cubiliam, ut dictum est *. Ergo cubilia non distinguitur a prudentia.

2. Praeterea, humani actus, ad quos ordinantur humanae virtutes, praecipue specificantur ex fine, ut supra * habitum est. Sed ad eundem finem ordinantur cubilia et prudentia, ut dicitur *Ethic.* ♦ idest non ad quendam particularem finem, sed ad communem finem totius vitae. Ergo cubilia non est virtus distincta a prudentia.

3. Praeterea, in scientiis speculativis ad eandem scientiam perlinet inquirere et determinare. Ergo pari ratione in operatives hoc pertinet ad eandem virtutem. Sed inquirere pertinet ad cubiliam, determinare autem ad prudentiam. Ergo cubilia non est alia virtus a prudentia.

Sed contra, *prudentia est praeceptiva*, ut dicitur in VI *Ethic.* * Hoc autem non convenit cubiliae. Ergo cubilia est alia virtus a prudentia.

Respondetur dicendum quod, sicut dictum est supra *, virtus proprie ordinatur ad actum, quem reddit bonum. Et ideo oportet secundum differentiam actuum esse diversas virtutes: et maxime quando non est eadem ratio bonitatis in actibus. Si enim esset eadem ratio bonitatis in eis, tunc

ad eandem virtutem pertinerent diversi actus: sicut ex eodem dependet bonitas amoris, desiderii et gaudii, et ideo omnia ista perlinent ad eandem virtutem caritatis. Actus autem rationis ordinali ad opus sunt diversi, nec habent eandem rationem bonitatis: ex alia enim efficitur homo bene consiliativus, et bene indicativus, et bene praeceptivus; quod patet ex hoc quod ista aliquando ab invicem separantur. Et ideo oportet aliam esse virtutem cubiliam, per quam homo est bene consiliativus; et aliam prudentiam, per quam homo est bene praeceptivus. Et sicut consiliari ordinatur ad praecipere tanquam ad principalius. ita etiam cubilia ordinatur ad prudentiam tanquam ad principaliores virtutes; sine qua nec virtus esset, sicut nec morales virtutes sine prudentia, nec ceterae virtutes sine caritate.

Ad primum ergo dicendum quod ad prudentiam pertinet bene consiliari imperative: ad cubiliam autem elicitive.

Ad secundum dicendum quod ad unum finem ultimum, quod est *bene vivere totum* *, ordinantur diversi actus secundum quendam gradum: nam praecedit consilium, sequitur iudicium. et ultimum est praeceptum, quod immediate se habet ad finem ultimum, alii autem duo actus remote se habent. Qui tamen habent quosdam proximos fines: consilium quidem inventionem eorum quae sunt agenda; iudicium autem certitudinem. Unde ex hoc non sequitur quod eu-

«) (Jest non. – teiliiccl non B, et non G, non .utrem P.i.

£) alia enim. – alia enlnt e cC 4. aha twrn ratione 1x3.

γ bulia el prudentia non ¶ sint diversae virtutes: sed quod eubulia ordinetur ad prudentiam sicut virtus secundaria ad principalem.
Ad tertium dicendum quod etiam in specula-

tivis alia rationalis scientia est dialectica, quae ordinatur ad inquisitionem inventivam; et alia scientia demonstrativa, quae est veritatis determinativa.

γ) *non.* – Om. BDEFGIIKLpAC ct ua; *ct...eubulia* om. ρκ.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tñ articulo secundo eiusdem quinquagesimaepritrnac quae- l&tionis» dubium occurrit, quomodo esse bene consiliati- vum, bene iudicativum, et bene praeceptivum, ub invicem separantur: ct tamen omnes virtutes sunt connexae.

Ad hoc breviter dicitur quod Auctor non loquitur in his verbis de virtutibus facientibus bene consiliari, iudicare et praecipere: sed de naturalibus dispositionibus et exer- citationibus praevis ad virtutes; et ex diversitate horum, quam ex separabilitate probat, diversitatem virtutum con- cludit. Naturales autem dispositiones separari patet ex eo quod inquisitionis ex imaginatione, iudicii ex sensu com- muni, praecepti autem ex naturali inclinatione ad aliquid, puta castitatem, liberalilalent, bonitas consurgit: imagina- tio enim bona plurium est udiventiva viarum, sensus autem communis iudicii circa singularia firmativus est, et hoc ut ministrant rationi; inclinatio autem ad aliquid prom- ptos nos reddit ad executionem et praecipere facit, trahendo voluntatem ad consona illi inclinationi. – Exercitationes quoque videmus separatas, dum inventivos ad proponen- dum libenter audimus,» indicativos ad decernendum, prom- ptis ad aliquid utimur ad excquendum in illo genere: puta liberalibus natis ad dispensandum communia, et natis cas- tis ad conversandum cum mulieribus.

11. In eodem articulo, in responsione ad primum, dubium occurrit, quomodo verificotur quod prudentia bene consilia- tur imperative: cum eubulia sit prior, natura saltem, quam prudentia. Prius est enim recte consiliari, et deinde iudi- care, et demum praecipere. Quomodo ergo prudentia prae- cipit iam facto?

Ad hoc dicitur quod cum prudentia se habeat ad cubu- liatn et alias adiunctas virtutes quemadmodum militaris se habet ad equestrem et gladiatoriam, ut patet ex ordine ti-

nis istarum subservientium ud finem principantis; conse- quens est ut sicut militaris imperat subservientibus sibi artibus, ita prudentia praecipiat ministrantibus sibi virtuti- bus. Relucet autem hoc in exterioribus, in quibus praeci- piens subiecto distinguitur a consiliantibus: princeps nam- que, cuius est praecipere, imperat consiliariis. Et simile accidit intus in anima.

Ad obicctionem autem in oppositum dicitur quod quia finis principalis est ultimum in exccutione et primum in intentione, ideo virtus vel ars cuius est respicere illum fi- nem principalem ut proprium imperat ministrantibus tali ordine quod primo est intentio illius finis , secundo exe- cutio ministrantium et carum fines, et demum est execu- tio prindpalis, ut patet in militari: prius enim est exeeu- tio equestris et gladiatoriae et frcnefactivae quam exe- cutio militaris; imperat tamen militaris his omnibus ex priore intentione finis. Et simile patet in principe et con- siliariis, etc.: neque enim princeps primo praecipit agenda et deinde consilium adhibet; sed intendens praecipere adhi- bet consilium ad invenienda quae sunt praecipienda ad talem finem. Oportet enim consilia congruere praecepto: nlioquin, quamvis alios optima, tunc vana et nulla repu- tantur; ut patet in dantibus consilia de illis mediis quae nostro non subsunt pro tunc imperio. Sic etiam contingit in anima intendente finem aliquem, puta castitatem, et volente praecipere sibi media congrua: consiliatur; et cum contulerit quod iciunia, disciplinae, lectiones sacrae, ora- tiones mentales expediunt, in hoc bonum consilium est, si media quae suo subsunt imperio concludet; contingit enim infirmum esse corpore, sic ut peccaret ieunando et huius- modi. Imperat ergo prudentia cubuliae ut architectonica ministrantibus.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SYNESIS SIT VIRTUS

1. IP , qu. mi, art. 6; Ili *Sent.*, dist. xxxm, qu. ui, urt. t, ¶u 5; VI *Ethic*^A lcet. ix.

Sed tertium sic proceditur. Videtur quod synesis non sit virtus. Virtutes enim *non insunt nobis a natura.* ut dicitur in II *Ethic*. * Sed synesis inest aliquibus a natura, ut dicit Philosophus, in VI *Ethic*. * Ergo synesis non est virtus.

2. Praeterea, synesis, ut in eodem libro ♦di- citur, *est solum iudicativa*. Sed iudicium solum, sine praecepto, potest esse etiam in malis. Cum ergo virtus sit solum in bonis, videtur quod sy- nesis non sit virtus.

3. Praeterea, nunquam est defectus in prae- cipiendo nisi sit aliquis defectus in iudicando, saltem in particulari operabili, in quo omnis ma- ll,\$ crral * § er8° synesis ponitur virtus ad bene indicandum, videtur quod non sit necessaria alia virtus ad bene praecipendum. Et ideo prudentia erit superflua: quod est inconveniens. Non ergo synesis est virtus.

Sed contra, iudicium est perfectius quam con- silium. Sed eubulia, quae est bene consiliativa, est virtus. Ergo multo magis synesis, quae est bene iudicaliva, est virtus.

Respondeo dicendum quod synesis importat iu- dicium rectum non quidem circa speculabilia, sed circa particularia operabilia, circa quae etiam est prudentia. I nde secundum synesim dicuntur in graeco aliqui *syneti*. idest sensati. \el *rusyneti*. idest homines boni sensus: sicut e contrario qui carent hac virtute dicuntur *asyneti*, idest insen- sati. Oportet autem quod secundum differentiam actuum qui non reducuntur in eandem causam sit etiam diversitas virtutum. Manifestum est au- tem quod bonitas consilii et bonitas iudicii non reducuntur in eandem causam: multi enim Λ sunt bene consiliativi qui tamen non sunt bene sen- sati, quasi recte indicantes. Sicut etiam in spe- culativis aliqui sunt bene inquirentes, propter hoc

• Up. i, o. j. - s.Tii. l«a. i.
• Can. XI. u. s' S.Th. kct' i».

• Cap. x. n. 3 - S Th. lcet. f

M? kJt.'m/5*1''

«) λ π π. - *autem* ABEI IKLpCu et a.

quod ratio eorum prompta est ad discurrendum per diversa. quod videtur provenire ex dispositione imaginativae virtutis, quae de facili potest formare diversa phantasmata: et tamen huiusmodi quandoque non sunt boni iudicii, quod est propter defectum intellectus, qui maxime contingit ex mala dispositione communis sensus non bene iudicantis. Et ideo oportet praeter cubuliam esse aliam virtutem quae est bene iudicativa. Et haec dicitur synesis.

Ad primum ergo dicendum quod rectum iudicium in hoc consistit quod vis cognoscitiva apprehendat rem aliquam secundum quod in se est. Quod quidem provenit ex recta dispositione virtutis apprehensivae: sicut in speculo, si fuerit bene dispositum, imprimuntur formae corporum secundum quod sunt; si vero fuerit speculum male dispositum, apparent ibi imagines distortae et prave se habentes. Quod autem virtus cognoscitiva sit bene disposita ad recipiendum res secundum quod sunt, contingit quidem radicaliter ex natura, consummative autem ex exercitio vel

ex munere gratiae. Et hoc dupliciter. Uno modo, directe ex parte ipsius cognoscitivae virtutis, puta quia non est imbuta pravis conceptionibus, sed veris et rectis: et hoc pertinet ad synesim secundum quod est specialis virtus. Alio modo, indirecte, ex bona dispositione appetitivae Virtutis, ex qua sequitur quod homo bene iudicet de appetibilibus. Et sic bonum virtutis iudicium consequitur habitus virtutum moralium, sed circa lines: synesis autem est magis circa ea quae sunt ad finem.

Ad secundum dicendum quod in malis potest quidem iudicium rectum esse in universali: sed in particulari agibili semper eorum iudicium corrumpitur, ut supra * habitum est.

Ad tertium dicendum quod contingit quandoque id quod bene iudicatum est differri, vel negligenter agi aut inordinate. Et ideo post virtutem quae est bene iudicativa necessaria est finalis virtus principalis quae scilicet bene praeceptiva, scilicet prudentia.

apprehendat. – apprehendit PGH.
y) iudicium. – Om. G.

h iit. – at PF.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis, in responsione ad primum, nota duplex iudicium concurrere ante actum praecepti: scilicet de fine particulari, et hoc fit in minori propositione; et de eo quod est ad finem, quod praeci-

iudicium spectet ad synesim, primi tamen bonitas virtuti morali tribuitur, secundi autem synesi: quin illius est magis finis, istius autem est magis id quod est ad finem. Ministrat enim haec prudentiae, quae est eorum quae sunt ad finem: illa autem intentionem finis rectam facit.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM GNOME SIT SPECIALIS VIRTUS

† IP., qu. trn, art. 6, ad 5; illi Sent., dñt. xxrai, qu. tn, art. r, qj 3.

QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod gnome non sit specialis virtus a synesi distincta. Quia secundum synesim dicitur aliquis bene iudicativus. Sed nullus potest dici bene iudicativus nisi in omnibus bene iudicet. Ergo synesis se extendit ad omnia diiudicanda. Non est ergo aliqua alia virtus bene iudicativa quae gnome vocatur .

2. Praeterea, iudicium medium est inter consilium et praeceptum. Sed una tantum virtus est bene consiliativa. scilicet eubulia; et una tantum virtus est bene praeceptiva. scilicet prudentia. Ergo una tantum est virtus bene iudicativa. scilicet synesis.

3. Praeterea, ea quae raro accidunt, in quibus oportet * a communibus legibus discedere, videntur praecipue casualia esse, quorum non est ratio, ut dicitur in II Phys. * Omnes autem virtutes intellectuales pertinent ad rationem rectam. Ergo circa praedicta non est aliqua virtus intellectualis.

Sed contra est quod Philosophus determinat, in VI Ethic. *, gnomen esse specialem virtutem.

Respondeo dicendum quod habitus cognoscitivi distinguuntur secundum altiora vel inferiora principia: sicut sapientia in speculativis altiora principia considerat quam scientia, et ideo ab ea distinguitur L Et ita etiam oportet esse in activis. Manifestum est autem quod illa quae sunt praeter ordinem inferioris principii sive causae reducuntur quandoque in ordinem allions principii: sicut monstruosi partus animalium sunt praeter ordinem virtutis activae in semine, tamen cadunt sub ordine ahioris principii, scilicet caelestis corporis. vel ulterius providentiae divinae. Unde ille qui consideraret 4 virtutem activam in semine non posset iudicium certum ferre de huiusmodi monstribus: de quibus tamen potest iudicari secundum considerationem divinae providentiae. Contingit autem quandoque aliquid esse faciendum praeter communes regulas agendorum: puta cum impugnatori patriae non est depositum reddendum.

a) vacatur. – dicatur l'IIICIKLrt, dicitur EG.
p) oportet. – adi.jua>ido âJduni PGH.<.

7) diilinpuitur. – diftinguuntur PG. – IVn actinî, action» PK.
6) coHiidrrarf. – condder.it PDr.

dum, vel aliquid aliud huiusmodi. El ideo oportet de huiusmodi iudicare secundum aliqua aliora principia quam sint regulae communes, secundum quas iudicat synesis. Et secundum illa ol-lora principia exigitur altior virtus iudicativa, quae vocatur gnome, quae l importat quondam perspicacitatem iudicii.

Ad primum ergo dicendum quod synesis est vere iudicativa de omnibus quae secundum communes regulas fiunt. Sed praeter communes regu-las sunt quaedam alia diiudicanda, ut iam * di-ctum est.

Ad secundum dicendum quod iudicium debet sumi ex propriis principiis rei: inquisitio autem fit etiam per communia. Unde etiam in spccu-

lativis dialectica, quae est inquisitiva, procedit ex communibus: demonstrativa autem, quae est iudicativa, procedit ex propriis. El ideo eubulia, ad quam perlinet inquisitio consilii, est una de omnibus: non autem synesis, quae esi judica-tiva. - Praeceptum autem respicit in omnibus unam rationem boni. El ideo etiam prudentia non est nisi una.

Ad tertium dicendum quod omnia illa quae praeter communem cursum contingere possunt considerare perlinet ad solam providentiam di-vinam: sed inter homines ille qui est magis per-spicax potest plura horum sua ratione diiudicare. El ad hoc pertinet gnome, quae importai quan-dam perspicacitatem iudicii.

<)> - quad ABCDEFU.pK c! un.

Commentaria Cardinalis Caietani

TN articulo quarto dubium occurrit, quo pacto gnome est l virtus. Et est ratio dubii quia, si est virtus, aut natu-ralis, aut acquisita. Sed naturalis non est: quin praeter synderesim, quae habitus principiorum est, nulla virtus po-nitur naturalis in intellectu practice; sicut nec in specu-lativo nisi habitus principiorum. - Nec acquisita. Quia acquiruntur virtutes intellectus experimentis, quae ex inc-nioris consurgunt, ut patet in prologo *Mctaphys.* * Haec autem praeter communes regulas iudicanda sunt raro con-tingentia; ac per hoc ab uno et eodem homine parum aut nihil experimento probabilia. Et sic vinus haec nunquam habebitur.

II. Ad hoc dicitur quod virtutes sunt m duplici diffe-rentia. Nam quaedam sunt quarum materiae in communi vita frequenter occurrunt, ut virtutes quae cardinales vo-cantur: ut patet discurrenti per carum materias, scilicet commutationes, distributiones, appetitus ac delectationes ciborum et vengreorum, litnorsquc periculorum. Quedam vero sunt quarum materiae non communiter aut frequen-ter accidunt, ut patet de magnificentia et magnanimitate: non enim magnae divitiae aut magni honores crebro oc-currunt. Er quia exercitationes carum non sunt similes, ideo etiam connexio ipsarum cum aliis non intelligitur simili modo sicut de primis. Nam cum virtutes omnes con-nexae sint, primas tantum connexio ponit in actu simpli-citer: secundas autem in actu secundum quid, idest in po-tentia propinqua actui simpliciter; pauper enim virtuosus non est magnificus simpliciter, sed in potentia propinqua, praeparatione scilicet animi. Ex his autem omnibus hoc habetur ad propositum, quod virtutes aliquae inessc nobis dicuntur quando sunt in potentia propinqua praeparati animi. Sic enim contingere videtur de gnome. Ipsa enim tunc haberi dicitur quando in suis principiis mens exercitata est. quamvis casus non occurrant.

III. Ad cuius evidentiam recolendum est quod quemad-

modum prudentia lit ex custochia per inventionem, el do-cilitate per disciplinam, et consummatur exercitatione; ita gnome lit et inventione, ex naturali perspicacitate plurimum ad tale iudicium conferente (cuius signum est quod viri, quantumcumque doctissimi, deficientes in naturali sagaci-tate, nesciunt ultra legum verba decernere); fit et disci-plina, ex lectione exceptionum et gestorum supientum ac proborum, et eorum rationibus. Legentes enim quod, prae-ter communes regulas, depositum non est reddendum im-pugnaturi patriae; et penetrantes rationem, quia scilicet omne depositum redditur sub ratione boni utilis, in tali autern casu daretur malum nocivum bono communi, quod praestat particulari; perspicimus quod nec direptori et ef-fusori bonorum ecclesiae, quamvis officium rectoris habeat, restituenda sunt ecclesiae bona. Attendentes quoque quod, praeter communes regulas modestiae, David, ut habetur l *Rcg.* xxi -, actus furentis vel epileptici assumpsit ut u' Ven. ry vitam salvaret; docemur quod stultitiam simulare loco pru-dentia summa est. Et sic, dato quod materia gnomes raro occurrat, ac per hoc non habeatur frequenter gnome con-summate, haberi tamen potest, sicut nlinc virtutes similes. in principiis suis et proxima dispositione.

Quamvis exercitium gnomes non ita rarum sit. Quo-niam et in materia iustitiae etiam privatis personis plu-ries accidit in recompensatione bonorum quae non pos-sunt aliter recuperare, facientes sibi ipsis iustiliam; ut fe-cerunt fdii Israel, petentes mutuum ab Aegyptiis oppres-soribus suis. (quamvis hoc divina ctinm fecerint auctori-tote ♦). Et in materia temperantiae, praeter communes re-gulas corpus incolume subiicientes menti, pluries occurrit, propter occurrentem finem, etiam cum corporis dispendio abstinere: ut in actibus lectionis, sermonis, velocis equi-tationis necessariae, servitii infirmorum, et huiusmodi.

Et per haec patet responsio ad obiecta ♦ quia scilicet * L est virtus acquisita; et quomodo acquiritur.

• H <orporc-

• ljb. i.

'««» .

u'

QUAESTIO QUINQUAGESIMASECUNDA
DE DONO CONSILII

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

EINDE considerandum est de dono consilii,
1 yquod respondet prudentiae. *
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum consilium debeat poni inter se-
ptem dona Spiritus Sancti.

Secundo: utrum donum consilii respondeat
virtuti prudentiae.
Tertio: utrum donum consilii maneat in patria.
Quarto: utrum quinta bcatitudo, quae est.
Beati misericordes, respondeat dono consilii.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONSILIUM DEBEAT PONI INTER DONA SPIRITUS SANCTI

III <SrnL, di>u xixv, qu. n, an. 4, qu* 1.

i) primum sic proceditur. Videtur quod
consilium non debeat poni inter dona
Spiritus Sancti. Dona enim Spiritus San-
cti in adiutorium virtutum dantur; ui
paid per Gregorium, in II *Moral.* * Sed ad con-
siliandum homo sufficienter perficitur per virlu-
tcm P^dcnliae, vc* cliam eubuliac, ut ex dictis *
patet. Ergo consilium non debet poni inter dona
Spiritus Sancti.

2. Praeterea, hacc videtur esse differentia
inter septem dona Spiritus Sancti et gratias gra-
tis datas, quod gratiae gratis datae non dantur
omnibus, sed distribuuntur diversis; dona autem
Spiritus Sancti dantur omnibus habentibus Spi-
ritum Sanctum. Sed consilium videtur esse de
his quae specialiter aliquibus a Spiritu Sancto
dantur: secundum illud I *Machab.* u * *Ecce Si-
mon a, frater restes: ipse vir consilii est.* Ergo
consilium magis debet poni inter gratias gratis
datas quam inter septem dona Spiritus Sancti.

3. Praeterea, *Rom.* vm * dicitur: *Qui Spiritu
Dei aguntur, hi filii Dei sunt.* Sed his qui ab
alio aguntur non competit consilium. Cum igitur
dona Spiritus Sancti maxime competant filiis Dei,
qui *acceperunt Spiritum adoptionis filiorum* ♦ vi-
detur quod consilium inter dona Spiritus Sancti
poni non debeat.

Sed contra est quod Isaiac xi * dicitur: *Re-
quiescet super eum Spiritus consilii et fortitudinis.*

Respondeo dicendum quod dona Spiritus Sancti,
ut supra * dictum est. sunt quaedam dispositio-
nes quibus anima redditur bene mobilis a Spiritu
Sancto. Deus autem movet unumquodque secun-
dum modum 3 eius quod movetur: sicut *creatu-
ram corporalem moret per tempus et locum,
creaturam autem spiritualem per tempus et non*

per locum, ut Augustinus dicit, VIII *super Gcn.*
ad lilt. * Est autem proprium rationali crea-
lurae quod per inquisitionem rationis moveatur
ad aliquid agendum: quae quidem inquisitio
consilium dicitur. El ideo Spiritus Sanctus per t
modum consilii creaturam rationalem movet. El
propter hoc consilium ponitur inter dona Spiritus
Sancti.

Ad primum ergo dicendum quod prudentia vel
cubulia, sive sit acquisita sive infusa, dirigit ho-
minem in inquisitione consilii secundum ea quae
ratio comprehendere potest: unde homo per pru-
dentiam vel eubuliam fit bene consilians vel sibi
vel alii. Sed quia humana ratio non potest com-
prehendere singularia el contingentia quae oc-
currere possunt, fit quod *cogitationes mortalium
sunt timidae, et incertae providentiae nostrae,* ut
dicitur *Sap.* 1x El ideo indiget homo in inqui-
sitione consilii dirigi a Deo, qui omnia compre-
hendit. Quod fit per donum consilii, per quod
homo dirigitur quasi consilio a Deo accepto.
Sicut etiam in rebus humanis qui sibi ipsis non
sufficiunt in inquisitione consilii a sapientioribus
consilium requirunt.

Ad secundum dicendum quod hoc potest perli-
nere ad gratiam gratis datam quod aliquis sil ita
boni consilii quod aliis consilium praebeat. Sed
quod aliquis a Deo consilium habeat quid fieri
oporteat in his quae suni necessaria ad salutem,
hoc est commune omnium sanctorum,

Ad tertium dicendum quod filii Dei aguntur a
Spiritu Sancto secundum modum eorum, salvato
scilicet libero arbitrio, quae est *facultas reliai-
tatis ct 7ationis* Et sic inquantum ratio a Spi-
ritu Sancto instruitur 3 de agendis, competit filiis
Dei donum consilii.

a) *Simon.* – *Simeon* ABEHILpCKR ct a.
■j) *modum.* – *motum* ABEFGLpKx ct a.

y) Zrr. – *dicitur }cr* et pro mo» ?/, morere Prf.
i) *iuitruitur.* – more/nr re/ inttruitur Pj.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis quinquagesimaesccundae adverte quod donum consilii ab cubulia tam acquisita quam infusa non solum differt secundum communem differentiam doni a virtute, quin perficit olliore modo, scilicet ad superhumane operandum; sed secundum propriam ratio-

nem. Quia cubulia est recte consiliativa active: donum autem consilii est recte consiliotivum passive, quoad ipsam acquisitionem consilii, ut in responsione ad primum dicitur. Quamvis acceptum iam consilium active dirigat; ut in sequenti articulo, in responsione ad ultimum, dicitur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DONUM CONSILII RESPONDEAT VIRTUTI PRUDENTIAE

Art. praeced., ad i; III *Sent.*, dist. xiiiv, qu. i. art. 3; dist. xiiiv, qu. ii, art. 4, qu. i, 7.

Secundum sic proceditur. Videtur quod donum consilii non respondeat convenienter virtuti prudentiae. Inferius enim in suo supremo attingit id quod est superius, ut patet per Dionysium, vii cap. *de Xom.* * sicut homo attingit angelum secundum intellectum. Sed virtus cardinalis est inferior dono, ut supra * habitum est. Cum ergo consilium sit primus et infimus actus prudentiae, supremus autem actus eius est praecipere, medius autem indicare; videtur quod donum respondens prudentiae non sit consilium, sed magis iudicium vel praeceptum.

2. Praeterea, uni virtuti sufficienter auxilium praebetur per unum donum: quia quanto aliquid est superius tanto est magis unitum, ut probatur in libro *de Causis* *. Sed prudentiae auxilium praebetur per donum scientiae, quae non solum est speculativa, sed etiam practica, ut supra habitum est. Ergo donum consilii non respondet virtuti prudentiae.

3. Praeterea, ad prudentiam proprie pertinet dirigere, ut supra * habitum est. Sed ad donum consilii pertinet quod homo dirigatur a Deo, sicut dictum est. Ergo donum consilii non pertinet ad virtutem prudentiae.

Sed contra est quod donum consilii est circa ea quae sunt agenda propter finem. Sed circa haec etiam est prudentia. Ergo sibi invicem correspondent.

Respondeo dicendum quod principium motivum

inferius praecipue adiuvatur et perficitur per hoc quod movetur a superiori motivo principio: sicut corpus in hoc quod movetur a spiritu. Manifestum est autem quod rectitudo rationis humanae comparatur ad rationem divinam sicut principium motivum inferius ad superius “: ratio enim aeterna est suprema regula omnis humanae rectitudinis. Et ideo prudentia, quae importat rectitudinem rationis, maxime perficitur et juvatur secundum quod regulatur et movetur a Spiritu Sancto. Quod pertinet ad donum consilii, ut dictum est *. Unde donum consilii respondet prudentiae, sicut ipsam adjuvans et perficiens.

Ad primum ergo dicendum quod indicare et praecipere non est motus, sed movens. Et quia in donis Spiritus Sancti mens humana non se habet ut movens, sed magis ut mota, ut supra * dictum est; inde est quod non fuit conveniens quod donum correspondens prudentiae praeceptum diceretur vel iudicium, sed consilium, per quod potest significari motus mentis consiliatae ab alio consiliante.

Ad secundum dicendum quod scientiae donum non directe respondet prudentiae, cum sit in speculativa sed secundum quandam extensionem eam adjuvat. Donum autem consilii directe respondet prudentiae, sicut circa eadem existens.

Ad tertium dicendum quod movens motum ex hoc quod movetur movet. Unde mens humana ex hoc ipso quod dirigitur a Spiritu Sancto, fit potens dirigere se et alios.

3) ad superius. - quod movetur ad superius et refertur in ipsum Patet. p) in speculativa. - etiam speculativa ABEFGIKLWC et kb, speculativa pC, in speculativis Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo adverte quod dona aliter respondent virtuti theologicae, et aliter virtuti morali. Nam dona medium tenent locum inter theologicas et morales virtutes: sunt enim nobiliora moralibus, sed theologicae sunt nobiliores ipsis, ut ex supradictis * patet. Et propter theologicis virtutibus respondent quasi organa: moralibus autem

quasi formae. Et ad hoc insinuandum Auctor in tractatu hoc de prudentia, quae primum tenet in moralibus locum, assignando eidem donum, non conclusit quod respondet prudentiae simpliciter et absolute, sed addidit, *sicut adjuvans et perficiens*.

u II.°, qu. Utvtn, an. a.

QUAESTIO LII, ARTICULUS HI

ARTICULUS TERTIUS

IRUM DONUM CONSILII MANEAT IN PATRIA

III Sent., li xxxv, qu. U, MI. I. 'pj ?.

d tertium sic proceditur. Videtur quod donum consilii non maneat in patria. Consilium enim est eorum quae sunt propter finem. Sed in patria nihil erit agendum propter finem : quia ibi homines ultimo fine potiuntur Ergo in patria non est donum consilii.

2. Praeterea, consilium dubitationem importat : m his enim quae manifesta sunt ridiculum est consiliari, sicut palet per Philosophum, in III *Ethic.* * In patria autem tolletur omnis dubitalio. Ergo in patria non erit consilium.

3. Praeterea, in patria sancti maxime Deo conformantur: secundum illud I Ioan, m ♦ *Cum apparuerit, similes ei erimus.* Sed Deo non convenit consilium: secundum illud *Horn.* xi ': *Quis consiliarius eius fuit ?* Ergo etiam neque sanctis in patria competit donum consilii.

Sed contra est quod dicit Gregorius, XVII *Moral.* : *Cumque uniuscuiusque gentis vel culpa vel iustitia ad supernae curiae consilium ducitur, eiusdem gentis praepositus rei obtinuisse in certamine vel non obtinuisse perhibetur.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est dona Spiritus Sancti ad hoc pertinent quod creatura rationalis movetur ? a Deo, Circa motionem autem humanae mentis a Deo duo considerari oportet. Primo quidem, quod alia est dispositio eius quod movetur dum movetur; et alia dum est in termino motus. Et quidem quando movens est solum principium movendi, cessante motu cessai actio moventis super mobile, quod iam pervenit ad terminum: sicut domus, postquam aedificata esi, non aedificatur ulterius ab aedificatore. Sed quando movens non solum est causa movendi, sed etiam esi causa ipsius formae ad quam esi motus, tunc non cessat actio moventis etiam post adeptionem formae: sicut sol illuminat aerem etiam postquam est illuminatus. Et hoc modo Deus causal in nobis et virtutem et cognitionem non solum quando primo acquirimus, sed etiam quandiu in eis perseveramus. Et sic

cognitionem agendorum causal Deus in beatis, non quasi in ignorantibus, sed quasi continuando in eis cognitionem eorum quae agenda sunt.

Tamen quaedam sunt γ quae beati, vel angeli vel homines, non cognoscunt, quae non sunt de essentia becatitudinis. sed pertinent ad gubernationem rerum secundum divinam providentiam. Et quantum ad hoc est aliud considerandum, scilicet quod mens beatorum aliter movetur a Deo, et aliter mens viatorum. Nam mens viatorum movetur a Deo in agendis per hoc quod sedatur anxietas dubitationis in eis praecedens. In mente vero beatorum circa ea quae non cognoscunt esi simplex nescientia, a qua etiam angeli purgantur, secundum Dionysium, vi cap. *Eccl. Hier.*: non autem praecedit in eis inquisitio dubitationis, sed simplex conversio ad Deum. Et hoc est Deum consulere: sicut Augustinus dicit, V *super Gen. ad litt.* * quod angeli de inferioribus Deum consulunt. Unde et instructio quae super hoc a Deo instruuntur consilium dicitur.

Ei secundum hoc donum consilii est in beatis, inquantum in eis a Deo continuatur cognitio eorum quae sciunt; ei inquantum illuminantur de his quae nesciunt circa agenda.

Ad primum ergo dicendum quod etiam in beatis sunt aliqui actus ordinati ad finem: vel quasi procedentes ex consecutione finis, sicut quod Deum laudant; vel quibus alios pertrahunt ad finem quem ipsi sunt consecuti, sicut sunt ministeria angelorum et orationes sanctorum. Et quantum ad hoc habet in eis locum donum consilii.

An secundum dicendum quod dubitatio pertinet ad consilium secundum statum vitae praesentis: non autem pertinet secundum quod est consilium in patria. Sicut etiam virtutes cardinales non habent omnino eosdem actus in patria et in via.

Ad tertium dicendum quod consilium non est in Deo sicut in recipiente, sed sicut in dante. Hoc autem modo conformantur Deo sancti in patria, sicut recipiens influenti.

α) potiuntur. – potentur Pa.
β) movetur. – moveatur Plln.

γ) Tamen quaedam tunt. – vxm (Mfiaai Omt AEFI.pK, €...«
i quaedam tint P.

Commentaria Cardinalis Caietani

*^r.crc»p. ¶ In articulo tertio * adverte, tu qui speculativis vacas, quod I ministeria angelorum et orationes sanctorum, quantum ad exeeutionem, ad donum consilii spectant. Et cum non spectent ad essentiam becatitudinis, secundum planum sonsum litterae ad secundum modum consilii, purgativi scilicet

a nescientia, pertinent. Ac per hoc non in Verbo, sed in huiusmodi discipltnli cognitione vident beati quid ugendum orandumvc pro nobis sit: licet ipsas orationes nostras ad cos directas in Verbo forte videant.

In articulo quarto nihil scribendum occurrit.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM QUINTA BEATITUDO, QVAE EST DE MISERICORDIA, RESPONDEAT DONO CONSILII

¶ ¶ qu. ixib, irt. 3, nd 3; III *Sciit.*, di«u xxxiv, qu. », art. 4; *In Matth.*, cap. v.

UM SIC PROCEDITUR. VidctUF quod quinta beatitudo, quae est de mīseri X cordia. non respondeat dono consilii, Omnes enim beatitudines sunt quidam actus virtutum, ut šupra habitum est. Sed per consilium in omnibus virtutum actibus dirigimur. Ergo consilio non respondet magis quinta beatitudo quam alia.

2. Praeterea , praecepta dantur de his quae sunt de necessitate salutis: consilium autem datur de his quae non sunt de necessitate salutis. Misericordia autem est de necessitate salutis, se- eundum illud Iac. II ♦ *Judicium sine misericordia ei a qui non fecit misericordiam*: paupertas autem non est de necessitate salutis, sed pertinet ad perfectionem vitae, ut patet Matth. xix * Ergo dono consilii magis respondet beatitudo pauper- tatis quam beatitudo misericordiae.

3. Praeterea, fructus consequuntur ad beati- tudines: important enim delectationem quandam spiritualem quae consequitur perfectos actus vir- tutum. Sed inter fructus non ponitur aliquid re- spondens dono consilii, ut patet *Gal.* v ♦ Ergo etiam beatitudo misericordiae non respondet dono consilii.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Serm. Dom. in Monte* *: *Consilium convenit*

miseri cordibus: quia unicum remedium est de tantis malis erui, dimittere aliis et dare.

Respondeo dicendum quod consilium proprie est de his quae sunt utilia ad finem. Unde ea quae maxime sunt utilia ad finem maxime debent correspondere dono consilii. Hoc autem est mi- sericordia: secundum illud I *ad 7im.* ¶v *Pietas ad omnia utilis est.* Et ideo specialiter dono con- silii respondet beatitudo misericordiae, non sicut elicenti, sed sicut dirigenti.

Ad primum ergo dicendum quod etsi consilium di- rigat in omnibus actibus virtutum, specialiter tamen dirigit in operibus misericordiae, ratione ¶am dicta. * h corperi.

Ad secundum dicendum quod consilium, secun- dum quod est donum Spiritus Sancti, dirigit nos in omnibus quae ordinantur in fmem vitae aeter- nae, sive sint de necessitate salutis sive non. Et tamen non omne opus misericordiae est de ne- cessitate salutis.

Ad tertium dicendum quod fructus importat quoddam ? ultimum. In praclicis autem non est ultimum in cognitione, sed in operatione, quae est linis. Et ideo inter fructus nihil ponitur quod pertineat ad cognitionem practicam, sed solum ea quae pertinent ad operationes, in quibus co- gnitio practica dirigit. Inter quae ponitur bonitas et benignitas, quae respondent misericordiae.

PGIK. r, ' ~ α·βα tIU P; pro *fecit. fecerit* cd. a, faut p) quoddam. – quidem P.

QUAESTIO QUINQUAGESIMATERTIA
DE IMPRUDENTIA

IN SEX ARTICULOS DIVISA

EINDE considerandum est de vitiis oppositis prudentiae * Dicit autem · Augustinus, in IV *contra Julian.* *, quod *omnibus virtutibus non solum sunt vitia manifesta discretionem contraria, sicut prudentiae temeritas: verum etiam vicina quodammodo, nec veritate, sed quadam specie fallente similia, sicut ipsi prudentiae astutia.* Primo ergo considerandum est de vitiis quae manifeste contrarictatem habent ad prudentiam, quae scilicet vitia proveniunt ex defectu prudentiae vel eorum quae ad prudentiam requiruntur: secundo, de vitiis quae habent quandam similitudinem falsam cum prudentia quae scilicet contingunt per

abusum eorum quae ad prudentiam requiruntur ·. ¶ Quia vero sollicitudo ad prudentiam pertinet, circa primum considerata sunt duo: primo quidem, de imprudentia; secundo, de negligentia, quae sollicitudini opponitur ¶ ut Circa primum quaeruntur sex. Primo: de imprudentia, utrum sit peccatum. Secundo; utrum sit speciale peccatum. Tertio: de praecipitatione, sive temeritate. Quarto: de inconsideratione. Quinto : de inconstantia. Sexto; de origine horum viliorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IMPRUDENTIA SIT PECCATUM

PRIMI sic proceditur. Videtur quod imprudentia non sit peccatum. Omne enim peccatum est voluntarium. ut ¶ Augustinus dicit *. Imprudencia autem non est aliquid voluntarium: nullus enim vult esse imprudens. Ergo imprudentia non est peccatum. 2. Praeterea, nullum peccatum nascitur cum homine nisi originale. Sed imprudentia nascitur cum homine: unde et iuvenes imprudentes sunt. Nec est originale peccatum, quod opponitur originali iustitiae. Ergo imprudentia non est peccatum. 3. Praeterea, omne peccatum per poenitentiam tollitur. Sed imprudentia non tollitur per poenitentiam. Ergo imprudentia non est peccatum. Sed contra. spiritualis thesaurus gratiae non tollitur nisi per peccatum. Tollitur autem per imprudentiam: secundum illud *Prov.* xxi * *Thesaurus desiderabilis et oleum in habitaculo iusti, et homo imprudens dissipabit illud* ¶ Respondeo dicendum quod imprudentia dupliciter accipi potest: uno modo, privative; alio modo, contrarie. – Negative autem non proprie dicitur, ita scilicet quod importet solam carentiam prudentiae: quae potest esse sine peccato. – Privative quidem imprudentia dicitur inquantum aliquis caret prudentia quam ¶ natus est et debet habere. Et secundum hoc imprudentia est peccatum ratione negligentiae, qua quis non adhibet studium ad prudentiam habendam. Contrarie vero accipitur imprudentia secundum quod ratio contrario modo movetur vel agit pru-

dentiae. Puta, si recta ratio prudentiae agit consiliando, imprudens consilium spernit: et sic de aliis quae in actu prudentis * observanda sunt. ¶ Et hoc modo imprudentia est peccatum secundum rationem propriam prudentiae. Non enim potest hoc contingere quod homo contra prudentiam agat, nisi divertens u regulis quibus ratio prudentiae rectificatur. Unde si hoc contingat per aversionem a regulis divinis, est peccatum mortale. puta cum quis quasi contemnens et repudians divina documenta, praecipitanter agit. Si vero praeter eas agat absque contemptu, et absque detrimento eorum quae sunt de necessitate salutis, est peccatum veniale. Ad primum ergo dicendum quod deformitatem imprudentiae nullus vult: sed actum imprudentiae vult temerarius, qui vult praecipitanter agere. Unde et Philosophus dicit, VI *Ethic.* *, quod *ille Uffi«- qui circa prudentiam ; peccat volens, minus acceptatur.* An secundum dicendum quod ratio illa procedit de imprudentia secundum quod sumitur negative. – Sciendum tamen quod carentia prudentiae et cuiuslibet virtutis includitur in carentia originalis iustitiae, quae totam animam perficiebat. Et secundum hoc omnes isti defectus virtutum possunt reduci ad originale peccatum. Ad tertium dicendum quod per poenitentiam restituitur prudentia infusa, et sic cessat carentia huius prudentiae. Non tamen restituitur prudentia acquisita quantum ad habitum: sed tollitur actus contrarius, in quo proprie consistit peccatum imprudentiae.

3) *autem.* – PCDEHKL, om. b».
 £) *illud.* – *Ergo imprudentia est peccatum* .dduni PDGlln.
 ¥) *importet.* – *non importet L, proprie importet Pa.*
 <J) *quam.* – *ad quam Hl_ quam quit l'a.*

i) *prudenti».* – *prudentiae* PuC et a. – Pro *obterranda, conterranda* ABEFÜHILpCK et xsft, *comilianda* D(pni), *ctmtideianda* Pa.
 Ç» *prudentiam.* – *imprudentiam* PABCEEGHlKmu.
 r) *actui.* – *habitu* Pa; *alia» actus* nwrgo P.

Commentaria Cardinalis Caietani

Ts quaestionis quinquagesimuctertiuc articulo primo du-
Ibium occurrit, an imprudentia privative sit separabilis a
prudentia contrarie. Et est ratio dubii, pro parte negativa
quidem, quia sequercrur cuilibet virtuti morali opponi pec-
catum non solum declinando in contraria vitia, sed in pri-
vative oppositum: par enim est ratio de prudentia et aliis
virtutibus moralibus. Consequens autem est falsum: quia
omnis intemperatus in excessum aut defectum declinat, et
sic de aliis. – Praeterea, carens in actu suo prudentia quam
debet habere non minus in contrarium prudentiae incurrit
quam carens modestia quam debet habere incurrat con-
trarium modestiae: et sic de aliis. Non est igitur separabi-
lis imprudentia privative ab imprudentia contrarie.

Pro parte vero affirmativa, quia minus requiritur nd
privationem quam contrarium: cum quasi forma positiva
sit. Contingitque imprudenter sc hominem habere absque
omni actu: ut patet cum potest et debet consiliari et non
consultit. – Praeterea, imprudentia privatisse est peccatum
cx ratione negligentiae, sicut ceterae privationes bonorum
debitorum: imprudentia autem contrarie est peccatum cx
propria ratione imprudentiae, ut in littera dicitur: ergo
non coincidunt, sed separantur. Probatur sequela: quia si
coinciderent, sequeretur quod etiam imprudens privative
peccaret secundum propriam rationem imprudentiae, et non
solum secundum rationem negligentiae.

II. Ad hoc dicitur quod imprudentia privatisse dupliciter
sumi potest. Primo, ut privat prudentia habituali. Et sic
potest separari nb imprudentia contrarie. Quando aliquis
negligit exercere sc in legibus, documentis, lectionibus et
auscultationibus opportunis, cx quibus tempore suo posset
prudenter sc habere in occurrentibus, tunc talis est im-
prudens privative: et illa privatio nullam habet rationem
peccati nisi ratione negligentiae. Nommer autem dico quod
illa privatio non est peccatum nisi ratione negligentiae;
quia non est hic quaestio de ipso qui privatur debita pru-
dentia, an sit imprudens contrarie; sed de ipsa privatione
prudentiae, an sit peccatum imprudentiae contrarie sumptae,
an secundum sc non est peccatum nisi ratione annexae
negligentiae ipsius qui privatur.

III. Alio modo potest sumi ut privat prudentia actuali,
quando oportet, etc.: sicut si aliquis indicet non secundum
statuta quando servanda essent, et sic de aliis omissionibus.
Et sic duplex est modus dicendi. Alter quod prudentia pri-
vative est quando quis non servat quidem regulas pruden-
tiae, sed tamen non refutat cos voluntarie directe, sed ex
ignorantia vel passione. Imprudentia autem contrarie est
quando quis spernit, aut saltem directe non vult uti re-
gulis prudentiae. Et haec opinio fundatur super littera
huius artriculi quia in corpore aniculi dicitur de impru-
dentia contrarie quod tperuit consilium, quasi contemnit
aut repudiat; et in responsione ad primum ntferitur illud
VI Ethic.: Imprudent peccat volens. Et secundum hoc im-
prudentia privative est separabilis nb imprudentia contra-
rie, ut patet.

Sed haec opinio falsa est, et mule fundata. Falsa qui-
dem, quia impossibile est deficere a prudentia actuali
quando oportet, nisi deliciendo ab actu vel nb aliqua con-
ditione actus, committendo vel omittendo. Constat nutem
quod committere absque debito actu consilii vel iudicii
vel praecepti, aut conditionis alicuius eorum, imprudentia
contrarie est: sicut cibum sumere absque temperantiae
conditione intemperantia contrarie est, et vendere vel emere
absque iustitiae conditione iniustitia contrarie est; par enim
est ratio. Omittere autem ud commissionis genus et spe-
ciem reduci cx supradictis in 11', qu. i.xxn, art. 6, patet.
Non velle enim consiliari aut iudicare vel praecipere pro
tanto peccatum est pro quntto participat sc velle non con-
siliari vel non iudicare: tum quia velle omittere est pri-
mum in genere peccati omissionis, utpotc per se et directe
voluntarium; tum quia potens rationale et debens facere
et non faciens ab electione determinatur ad non iaccrc,
secundum Aristotelis doctrinam, IX Metaphys. * Et pro-

pterca voluntaria indirecte dicitur quando electio determi-
nans implicite tantum intervenit, ut cum quis aliis occu-
patur nihil cogitans de consiliando, indicando vel praeci-
piendo: volens enim occupari implicite vult non consiliari,
ex quo impossibilia simul sunt occupari et consiliari;
qui enim vult aliquid cum quo aliud simul esse non pot-
est, ex consequenti vult illo carere, inquit divus Thomas,
in 1 11' qu. i.xxi, art. 5.

Male autem fundata est, quia in littera expresse de pru-
dentia contrarie subiungilur quod sine contemptu et de-
trimento necessariorum ad salutem esse potest. – Et in
responsione ad primum comparatio peccantis per impru-
dentiam volendo ud peccantem per imprudentiam non vo-
lendo, convincit imprudentiam contrarie, de qua est sermo,
ad utrumque modum peccandi se extendere.

IV. Ad obiccta autem in oppositum pro parte nega-
tiva * dicitur quod de imprudentia ut privat actuali pru-
dentia procedunt.

Ad primum autem pro parte affirmativa dicitur quod
licet privatio cx communi ratione privationis non sit ne-
cessario connexa positivo contrario, talis tamen privatio
necessario infert contrarium, sicut privatio sanitatis aegri-
tudinem. Unde imprudens absque omni netu incidit in
imprudentiam contrarie non minus quam intemperatus
absque actu incidit in contrarium temperantiae, eadem ra-
tione. – Et si contra hoc instetur, quia cx nullo actu nul-
lus fit habitus: – concedatur: sed addatur quod privatio
spectat ad contrarium reductive, ac per hoc non oportet
quod faciat habitum aut fiat ab habitu.

Ad secundum autem, quod de habituali imprudentia
prix alive loquitur, admisso antecedente, neganda est se-
quela. Et nd probationem dicitur quod huiusmodi impru-
dentia separabilis est nb imprudentia contrarie, ut patet cx
dictis . Licet neglignentin qua est peccatum talis privatio,
sit species imprudentiae contrarie opposita sollicitudini.

V. In eodem articulo, in responsione ud tertium, du-
bium occurrit circa illud: Per poenitentiam tollitur habi-
tus . contrarius, in quo proprie consistit peccatum impru-
dentiae. Et dupliciter circa hoc dubitatur. Primo, quo pacto
per unum netum poenitentiae corrumpitur habitus acqui-
situs imprudentiae: cum regulare sit quod habitus acqui-
siti morales nec uno actu fiant nec uno actu corrumpan-
tur. – Secundo, quo pacto peccatum imprudentiae consi-
stit proprie in habitu: cum omne peccatum, praeter origi-
nale, consistat in actu.

Ad primum horum dicitur quod habitus dupliciter potest
corrumpi. Uno modo, quin qualitas illa desinit esse: sicut
lumen desinit esse in acre in absentia luminantis. Ab'o
modo, quia subtrahitur aliquid quod est de ratione illius:
sicut scientia conclusionis desinit per oblivionem medii.
Quamvis autem habitus acquisitus moralis vitii non corrup-
patur primo modo per unum actum poenitentiae (in cuius
signum, remanet in pocnitente inclinatio magna ad pristi-
nos netus malos), corrumpitur tamen per unum actum
poenitentiae secundo modo: quoniam mutatur voluntas,
quae est de ratione omnis xirrutis et vitii moralis, ut patet
cx supradictis *; prudentia enim et imprudentia sunt in
intellectu ut subest voluntati, iustitia autem et reliqua ha-
bitus sunt electivi.

Ad secundum autem dicitur quod peccatum dupliciter
sumi potest. Primo, secundum suam essentiam. Et sic non
in habitu, seductu consistit: est enim dictum, factum vel
concupitum, etc. * Secundo, ut perseverat in denominando
peccatorem, puta furem vel adulterum. Et sic consistit m
habitu contrario, qui per poenitentiam tollitur tandiu enim
aliquis fur est et dicitur, quandiu non mutat voluntatem
de furando in non furandum, et sic de aliis. – Et si contra
hoc Thomistn aliquis, memor dictorum in praecedenti Li-
bro ., instet, quia non ab habitu, sed a macula peccati
post actum peccati peccator dicitur: - respondeatur quod
strictius sumitur hic esse peccatorem quam ibi. Nam ibi pec-
cator dicitur omnis cuius peccatum non est deletum, qUaffl-

• S. Tb. IcCt. Ir
- D J. lib. VIII.
op. v, n. j.

• I It*
t un, an. ». i.

* C t. t. p
U. tff

*

lectio dclcnEĬ-
nil ālii «cu-
lo vd praed'
non conulisti,
et coniiluri.
«je non p /-
irui Thonui,

frce dc pnj-
emptu tt de-
test - Et h
s per impru-
liom non so-
ja eu lernjo,

pane negs-
ictuili pn>

dicitur quod
non ii: ne-
itn ρηῶ)
liutn ἴφι-
j inckfii ia
ntcmperawi
, cata ra-
llo actu naj-
od privatio
ion oporur

mprudcnrii
nda est §
iodi impra-
ut patsa
lis pritiiffi, *Sa.,
idtudini
tuum, ḁa
Uomt ***nk***
um tnyz- Cu,
, qco pacto
itui aqci-
itus aqci-
orrumpe-
tiae conri-
*rwcter o>

riter p:
esse. list
intis. Aio
lone Qliu
cm Edit
3 corruo-
(in cuits
ad prisB-
im actus
reluam,
t. ot patet
a sua: ut
ehqua M-

duplidttr
Ŭ sic ewe
sets rd
onuoaado ***CF**
aosisrit ia
ndiu eua
oluntatcm
r si contr
atati Li-
la pecan'
itur quod
mK pe-
ni, quM>

QUAESTIO LIH, ARTICULUS II

389

vii v̇olunta sit mutata: hic autem peccator ut o volun-
tate peccandi pendet, sumitur. Unde «i quis primo fur aut
mendax, etc., fuisset, ct poatmodum abstineret a peccatis
non caritate, sed amore virtuti» moralis; talis esset apud
theologum peccator et habent maculam furti aut menda-
cii: non lumen esset iur aut mendax proprie, nec pecca-

tor. apud philosophum moralem. – Nec alienum est u ra-
tione ut qui philosophiam thcologiamquc moralem tradi-
mus, nunc theologorum, nunc philosophorum moralium
more loquamur, iuxta propositi diversitatem: medium enim
utruunque extremum sapit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IMPRUDENTIA SIT SPECIALE PECCATUM

Sd secundum sic proceditur. Videtur quod
imprudentia non sit speciale peccatum.
Quicumque enim peccat agit contra
rationem rectam, quae est prudentia.

Sed imprudentia consistit in hoc quod aliquis
agit contra prudentiam. ut dictum est .
Ergo imprudentia non est speciale peccatum.

2. Praeterea, prudentia magis est affinis mo-
ralibus actibus quam scientia. Sed ignorantia,
quae opponitur scientiae, ponitur inter generales
causas peccati. Ergo multo magis imprudentia.

3. Praeterea, peccata contingunt ex hoc quod
virtutum circumstantiae corrumpuntur: unde et
Dionysius dicit, iv cap. *de Dii Nom.* * quod
malum contingit ex singularibus defectibus. Sed
multa requiruntur ad prudentiam: sicut ratio, iri-
tellectus, docilitas, et cetera quae šupra posita
sunt. Ergo multae sunt imprudentiae species.
Ergo non est peccatum speciale.

Sed contra, imprudentia est contrarium . pru-
dentiae, ut dictum est . Sed prudentia est una
virtus specialis. Ergo imprudentia est unum vi-
rium speciale.

Respondeo dicendum quod aliquod vitium vel
peccatum potest dici generale dupliciter; uno mo-
do. absolute, quia scilicet est generale respectu
omnium peccatorum ; alio modo, quia est gene-
rale respectu quorundam vitiorum quae sunt
species eius. Primo autem modo potest dici ali-
quod vitium generale dupliciter. Uno modo,
per essentiam : quia scilicet praedicatur de omni-
bus peccatis. El hoc modo imprudentia non est
generale peccatum, sicut nec prudentia gene-
ralis virtus: cum sint circa actus speciales, sci-
licet circa ipsos actus rationis. – Alio modo, per
participationem. Et hoc modo imprudentia est
generale peccatum. Sicut enim prudentia parti-
cipatur quodammodo in omnibus virtutibus, in-
quantum est directiva carum, ita et imprudentia
in omnibus vitiis ct peccatis: nullum cmm pec-
catum accidere potest nisi sit defectus in aliquo
actu rationis dirigentis, quod pertinet ad impru-
dentiam.

Si vero dicatur peccatum generale non sim-
pliciter, sed secundum aliquod genus, quia scilicet
continet sub se multas species: sic imprudentia
est generale peccatum. Continet enim sub se di-
versas species tripliciter. Uno quidem modo, per

oppositum ad diversas partes subicctivas pruden-
tiae. Sicut enim distinguitur prudentia in mo-
nasticam, quae est regitiva unius, ct in alias
species prudentiae quae sunt multitudinis regi-
tivac. ut supra * habitum est; ita etiam impru-
dentia. – Alio modo, secundum paries quasi po-
tenliales prudentiae, quae sunt virtutes adiunctac,
ct accipiuntur secundum diversos actus rationis.
Et hoc modo, quantum ad detectum consilii, circa
quod est eubulia, est *praecipitatio*, sive *temeritas*.
imprudentiae species. Quantum vero ad defectum
iudicii. circa quod sunt synesis et gnome, est *in-*
consideratio. Quantum vero ad ipsum praecep-
tum . quod est proprius actus prudentiae, est
inconstantia ct *negligentia*. – Tertio modo possunt
sumi per oppositum ad ca quae requiruntur ad
prudentiam, quae sunt quasi partes intégrales
prudentiae. Sed quia omnia illa ordinantur ad
dirigendum praedictos tres rationis actus, inde
est quod omnes defectus oppositi reducuntur
ad quatuor praedictas partes. Sicut incautela ct
incircumspectio includitur ? sub inconsideratione.
Quod autem aliquis deficiat a docilitate vel me-
moria vel ratione, pertinet ad praecipitationem.
Improvidentia vero et defectus intelligentiac et
solertiae pertinent ad negligentiam ct inconstan-
tium.

Ah primum ergo dicendum quod ratio illa pro-
cedit de generalitatc quae est secundum partici-
pationem.

An secundum dicendum quod quia scientia est
magis remota a moralibus quam prudentia se-
cundum propriam rationem utriusque. inde est
quod ignorantia non habet de se rationem pec-
cati moralis \ sed solum ratione negligentiac
praecedentis vel effectus sequentis. Et propter
hoc ponitur inter generales causas peccati. Sed
imprudentia secundum propriam rationem im-
portat vitium morale *. Et ideo nugis potest poni
speciale peccatum.

Ad tertium dicendum quod quando corruptio
diversarum circumstantiarum habet idem moti-
vum, non diversificatur peccati species: sicut
eiusdem speciei est peccatum ut aliquis accipiat
non sua ubi . non debet, et quando non debet.
Sed si sint diversa motiva, tunc essent diversae
species: puta si unus acciperet unde ζ non deberet
ut faceret iniuriain loco sacro, quod faceret spe-

a) *contrarium*. – *contraria* PEG
'.) *includitur*. – *includuntur* PH.
γ) *moralu*. – *mortali*» PACDEFGHIK.L r j. – Pro *ratione*, *ratio-*
nem Pp.

s» *morale*. – *mortale* PDGLj. – Pro /xmi. *diri* Pλ.
<) *ubi*. – *ct ubi* |%i. – Pn» *debet* primo loco, *deberet* PABEEI.»κ
ct a. *debent* Ιρκ.
ζ» *unde*. – *ubi* Pa.

cicm sacrilegii; alius quando non debet ꝥ propter solum superfluum appetitum habendi, quod esset simplex avaritia. Et ideo delectus eorum

quae requiruntur ad prudentiam non diversificant species nisi quatenus ordinantur ad diversos *actus rationis, ut dictum est *

r,) *debet.* – *deberet* κ.

o) *ad diversos.* – Om. ACEFLpK ci κηα; *diversot* om. Pl.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis quinquagesimae-tertiae dubium occurrit, in corpore articuli, circa illud: *Prudentia participatur quodammodo in omnibus virtutibus, inquantum est directive! earum.* Videtur enim hoc esse falsum: cum ncc intellectuales virtutes nec théologales dirigantur a prudentia. Et de intellectualibus quidem putet

VI *Ethic.* * Dc theologalibus autem patet cx co quod caritas est forma omnium virtutum, dirigens omnes in finem proprium ipsius curitatis.

Ad hoc dicitur quod prudentia, licet diversimode, lumen omnium virtutum actus dirigit. Cuius ratio in littera tangitur quia scilicet in omni actu virtutis oportet actum rationis aliquem ad prudentiam spectantem, puta consiliari, iudicare vel praecipere, rectum concurrere; sicut in omni actu vitii defectum alicuius eorum oportet intervenire. Verum quia actus rationis huiusmodi respectu aliquarum virtutum, puta moralium ct artis, principantur; respectu autem aliquarum, ut intellectualium reliquarum ct theolognlium, famulantur et ministrant, ut medicus sanitati, quemadmodum in VI *Ethic.* ♦ dicitur; idcirco cum excellentia dictarum virtutum stat quod dirigantur ꝥ prudentia. Manifesta autem est directio omnium quoad netus exercitium: prudentis siquidem est discernere non solum quando speculandum est ct utendum hac vel illa virtute morali ct intellectuali, sed etiam theologica. Non enim semper est actu elicitu amandus Deus, nec semper actuali assensu credendum: sed oportet aliis quandoque intendere actunliter, ct quietem ab omni actu virtutis eligere quandoque, *dum in corpore hoc peregrinamur.* Huiusmodi nutem vicissitudines nisi prudentia dispenset, errabimus saepe, ct multa ad quae tenemur omittemus bona, simpliciter vel tempore debito; dum tempus misericordiae occupabimus oratione vel c converso, ct tempus audiendi, providendi, vigilandi, etc., occupabimus contemplatione speculativa vel e converso, ct sic dc aliis.

II. In responsione ad tertium eiusdem articuli dubium occurrit, quomodo veriheat quod quando corruptio diversarum circumstantiarum habet idem motivum, non diversificatur species peccati: an scilicet intelligatur de motive peccantis; an dc motivo peccati secundum sc; an de utroque. Si namque intelligitur de motivo peccantis, sequeretur quod cognoscens non-suam in ecclesia, non ut iniuriam faciat loco sacro, sed ex sola libidine cognoscendi illam ibi oblatam, non esset sacrilegus. – Si vero intelligitur de motivo peccati secundum sc, sequeretur quod nulla circumstantia unquam variaret speciem peccati: quia nulla circumstantia habet rationem motivi secundum se in peccato. Hiibere namque rationem motivi est esse obiectum seu finem: ct nisi circumstantia transeat in rationem obiecti seu finis, nunquam habet rationem motivi. Circumstantia autem actus, puta locus, nunquam transii in obiectum cx parte actus peccati, sed cx parte peccantis: quia illius est circumstantia; istius autem potest esse obiectum. – Si autem intelligatur dc motivo ex parte utriusque, sequitur idem quod in primo casu. Quia tunc locus non habet rationem obiecti respectu actus illius secundum sc, ut patet: ncc habet rationem obiecti cx parte peccantis, quia cx sola libidine mulieris movetur.

Ad hoc dicitur quod licet prima facie videatur littera

loqui de motivo peccantis, quoniam exempla dut dc huiusmodi motivis, dum dicit, *ut faceret iniuriam loco sacro*; secundum veritatem tamen loquitur 'de motivo universaliter. quocumque scilicet modo contingat esse motivum. Ita quod sensus est quod quando est unum solum motivum, tunc omnium circumstantiarum, scilicet quando, ubi, cur, quid, etc., corruptio, unius est speciei: quando vero plura sunt motiva, sive cx parte peccantis, ut cum quis fornicatur ut furetur, sive cx parte naturae ipsius circumstantiae, quae nata est habere proprium motivum in aliqua materia. ut patet de speciebus gulae secundum circumstantias assignatas in † II', qu. i.xxn. art. 9'. ubi haec doctrina fundatur, distinctio apponitur specifica.

Et in hoc non est difficultas: sed consistit difficultas in discernendo quando circumstantia hubet proprium motivum, ct quando non habet aliud motivum quam motivum actus. Si quis namque diligenter consideret circumstantiam *quid*, animadvertet quod non sufficit ad hoc quod circumstantia hubcat speciale motivum, illum secundum sc opponi alteri virtuti: sed exigitur quod sit directe intenta. Constat enim quod, quando quis inducit mulierem ad consensum fornicationis, – circumstantiam *quid* esse ruinam animae illius mulieris, et tale malum secundum sc opponi bono correctionis fraternae, ct pertinere ad scandalii vitium: ct tamen actus requisitivus ct inductivus mulieris ad fornicationis copulam est in specie fornicationis tantum, nec trahitur ad speciem etiam scandalii, ad quam traheretur si malum peccati mulieris esset directe intentum. – Et ex hac eadem radice apparet quod non sufficit etiam consequi ad principale intentum cx natura actus. Ruina namque mulieris ex natura actus requirentis ct stimulantis eam ad fornicandum nata est sequi: et tamen quia fornicator non intendit nisi suae satisfacere voluptati, huiusmodi malum non habet rationem motivi, ct consequenter ncc circumstantiae ad suam speciem trahentis.

El cx hoc apparet quod, cum sit eadem dc omnibus circumstantiis ratio, ad hoc quod circumstantia trahat actum in suam speciem, exigitur quod sit per se intenta a peccante. Ac per hoc. tunc tantum habet circumstantia proprium motivum quando illud est intentum per se a peccante. – Ex altem autem parte apparet oppositum. Quoniam sequeretur. ut dictum est, quod committens adulterium in ecclesia solo appetitu suae satisfaciendi voluptati, non esset sacrilegus. Quod omnium aures offendit.

In hoc dubio libenter essem discipulus: quoniam docere ncc me ncc alios novi.

III. In eadem responsione nd tertium adverte quod licet mulum consilium, malum iudicium ct malum praeceptum distinguuntur specie infra rationis limites; uc per hoc, ut in littera dicitur, defectus conditionum prudentiae non faciunt diversitatem specificam nisi secundum horum diversitatem actuum; relati tamen hi netus ad materiam unam sunt unius speciei. Verbi gratia, consilium, iudicium el praeceptum dc intusia percussione clerici ad unicam speciem sacrilegii spectant, quod est motivum ad omnin. Unde percussio talis, licet multarum sit specierum Si species defectuum rationis connumerandae sunt; quia tamen species rationis non addunt in infinitum, ideo non computantur inter exprimenda de necessitate in confessione.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PRAECIPITATIO SIT PECCATUM SUB IMPRUDENTIA CONTENTUM

/>r *Mo.* qu. kv, art. 4.

»»'»'.
S
D TERTIUM SIC PROCEditur. Videtur quod
praecipitatio non sit peccatum sub im-
prudencia contentum. Imprudentia enim
opponitur virtuti prudentiae. Sed prae-
cipitatio opponitur dono consilii: dicit enim Gre-
gorius U *Morat.* % quod donum consilii datur
contra praecipitationem. Ergo praecipitatio non
est peccatum sub imprudentia contentum.

2. Praeterea, praecipitatio videtur ad temeri-
tatem pertinere. Temeritas autem praesumptionem
importat, quae pertinet ad superbiam. Ergo prae-
cipitatio non est vitium sub imprudentia con-
tentum.

3. Praeterea, praecipitatio videtur importare
quandam inordinatam festinationem. Sed in con-
siliando non solum contingit esse peccatum per
hoc quod aliquis est festinus, sed etiam si sit nimis
tardus, ita quod praetereat opportunitas operis;
et etiam secundum inordinationes aliarum cir-
cumstantiarum. ut dicitur in VI *Ethic.* * Ergo
non magis praecipitatio debet poni peccatum sub
imprudencia contentum quam tarditas, aut aliqua
alia huiusmodi ad inordinationem consilii per-
tinentia.

Sed contra est quod dicitur *Prov. iv* *Via*
impiorum tenebrosa: nesciunt ubi corruant. Te-
nebrae autem viae impietatis pertinent ad im-
prudentiam. Ergo corruere, sive praecipitari, ad
imprudentiam perlinet.

Respondeo dicendum quod praecipitatio in acti-
bus animae metaphorice dicitur secundum simili-
tudinem a corporali motu acceptam. Dicitur autem
praecipitari secundum corporalem motum quod a
superiori in ima pervenit secundum impetum quen-
dam proprii motus vel alicuius impellentis, non

ordinale incedendo per gradus. Summum autem
animae est ipsa ratio. Imum autem est operatio *
per corpus exercita. Gradus autem medii, per
quos oportet ordinale descendere, sunt memoria
praeteritorum, intelligentia praesentium, solertia
in considerandis futuris eventibus, ratiocinatio
conferens unum alteri, docilitas, per quam aliquis
acquiescit sententiis maiorum: per quos quidem
gradus aliquis ordinate descendit recte consiliando.
Si quis autem feratur ad agendum per impetum
voluntatis vel passionis, pertransitis huiusmodi
gradibus, erit praecipitatio. Cum ergo inordinatio
consilii ad imprudentiam pertineat, manifestum
est quod vitium praecipitationis sub imprudentia
continetur.

Ad primum ergo dicendum quod consilii recti-
tudo perlinet ad donum consilii et ad virtutem
prudentiae, licet diversimode, ut supra dictum
est. Et ideo praecipitatio utrique contrariatur.

Ad secundum dicendum quod illa dicuntur fieri
temere quae ratione non reguntur. Quod qui-
dem potest contingere dupliciter. Uno modo, ex
impetu voluntatis vel passionis. Alio modo, ex
contemptu regulae dirigentis: et hoc proprie im-
portat temeritas. Unde videtur ex radice t su-
perbiae provenire, quae refugit subesse regulae
alienae. Praecipitatio autem scilicet habet ad utrumque.
Unde temeritas sub praecipitatione continetur:
quamvis praecipitatio magis respiciat primum.

Ad tertium dicendum quod in inquisitione con-
silii multa particularia sunt considerata: et ideo
Philosophus dicit, in VI *Ethic.* * *Oportet consiliari*
tarde. Unde praecipitatio directius opponitur re-
ctitudini consilii quam tarditas superflua, quae
habet quandam similitudinem recti consilii.

a) incedendo. – deutndendo P.
?) operatio. – ipia operatio Pa.

y radice. – ea radice PAEFKljtpa.

Commentaria Cardinali» Caietani

I X articuli tertii responsione ud secundum nota quid
proprie importet temeritas: inordinationem scilicet ex
contemptu regulae. Ex hoc enim poteris interpretari cano-
ne» quando temere transgredientes excommunicant seu ali-
ter puniunt. Verba enim iuris ncc frustra apposita, nec

improprie sumenda sunt, quamvis quandoque communiter
sumantur. In materia tamen poenali, utpotc testringenda,
proprietas vocabulorum restrictiva poenarum amplectenda
est. Memento ergo quod temeritas species est praecipita-
tionis contemptum addens.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM INCONSIDERATIO SIT SPECIALE PECCATUM SUB IMPRUDENTIA CONTENTUM

De .Volo, qu. xr, n. 4.

. p.,
a
D QUARTUM SIC PROCEditur. Videtur quod
inconsideratio non sit peccatum speciale
sub imprudentia contentum. Lex enim
divina ad nullum peccatum nos inducit:
secundum illud Psalm. *Lex Domini immacu-
lata.* Inducit autem ad non considerandum: se-

cundum illud Matth. x * *Nolite cogitare quomodo*
aut quid loquamini. Ergo inconsideratio non est
peccatum.

2. Praeterea, quicumque consiliatur oportet
quod multa consideret. Sed per defectum con-
silii est praecipitatio: et per consequens ex defe-

ctu considerationis. Ergo praecipitatio sub inconsideratione continetur. Non ergo inconsideratio est speciale peccatum.

3. Praeterea, prudentia consistit in actibus rationis practicae, qui sunt consiliari, indicare de consiliatis, et praecipere * Sed considerare praecedit omnes istos actus: quia pertinet etiam ad intellectum speculativum. Ergo inconsideratio non est speciale peccatum sub imprudentia contentum.

Sed contra est quod dicitur ZYov. iv * *Oculi tui videant recta, et palpebrae tuae praecedant gressus tuos*, quod pertinet ad prudentiam. Sed contrarium huius agitur per inconsiderationem. Ergo inconsideratio est speciale peccatum sub imprudentia contentum.

Respondeo dicendum quod consideratio importat actum intellectus veritatem rei intuentis. Sicut autem inquisitio pertinet ad rationem, ita iudicium pertinet ad intellectum: unde et in speculativis demonstrativa scientia dicitur iudicaliva, inquantum per resolutionem in prima principia intelligibilia de veritate inquisitorum diiudicatur. Et ideo consideratio maxime pertinet ad iudicium. Unde et defectus recti indicii ad vitium inconsiderationis pertinet: prout scilicet aliquis in recte iudicando deficit ex hoc quod contemnit

vel negligit attendere ea ex quibus rectum iudicium procedit. Unde manifestum est quod inconsiderutio est peccatum @.

Ad primum ergo dicendum quod Dominus non prohibet considerare ea quae sunt agenda vel dicenda, quando homo habet opportunitatem. Sed dat fiduciam discipulis in verbis inductis ut, deficiente sibi opportunitate vel propter imperitiam vel quia subito praeoccupantur, in solo divino confidant consilio: quia *cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad Deum*, sicut dicitur Il *Parai*, xx * Alioquin, si homo praetermittat facere quod potest, solum divinum auxilium expectans, videtur tentarc Deum.

Ad secundum dicendum quod tota P consideratio eorum quae in consilio attenduntur ordinatur ad recte indicandum: et ideo consideratio in indicio perficitur. Unde etiam inconsideratio maxime opponitur rectitudini indicii.

Ad tertium dicendum quod inconsideratio hic accipitur secundum determinatam materiam, id est secundum agibilia humana: in quibus plura sunt attendenda ad recte iudicandum quam etiam in speculativis; quia operationes sunt in singularibus.

a) *peccatum.* — *fp teiate* cddtt iA.

fi) *tota* — *Om.* P.

Commontai-!a Cardinalis Caietani

In articulo quarto eiusdem quinquingsiinucterii^{ae} quae-
stionis adverte quod littera accipit tres terminos, scilicet *considerationem*, *iudicium*, et *intellectum* ut distinguitur contra rationem. Et cx coniunctione illorum duorum actuum, scilicet considerationis et indicii, in tertio, scilicet in intellectu, concludit coniunctionem illorum duorum inter se. Ac per hoc infert defectum considerationis ad defectum iudicii pertinere: quod erat intentum.

Assumptam nutem primo propositionem, scilicet quod *consideratio importat actum intellectus veritatem rei in-*

tuentis, Auctor non aliter manifestat: forte quia vocabulum ipsum a *visione siderum* venit et frequenti usu considerare movemur oblata ante oculos; et non considerasse dicimus quae ante oculos habuimus; tanquam consideratio sit non simplex visio aut iudicium, sed attentio ad visa, ut iudicemus plene et quasi metiamur illa, ut in siderum inspectione contingit astrologis. Propter quod in littera dicitur, in responsione ad secundum, quod consideratio perficitur in iudicii actu.

• Fttt- Jr
IÖ. HL
too.
lit2Tf.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM INCONSTANTIA -SIT VITIUM SUB IMPRUDENTIA CONTENTUM

De Sfalö, qu. xv, an. 4.

Quintum sic proceditur. Videtur quod Jg^^inconstantia non sit vitium sub impru-

dentia contentum. Inconstantia enim •^"■^•^videtur in hoc consistere quod homo non persistat in aliquo difficili. Sed persistere in difficilibus pertinet ad fortitudinem. Ergo inconstantia magis opponitur fortitudini quam prudentiae.

2. Praeterea, lac. m * dicitur: *Ubi {eius et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum*. Sed zelus ad invidiam pertinet. Ergo inconstantia non pertinet ad imprudentiam, sed magis ad invidiam.

3. Praeterea, ille videtur esse inconstans qui non perseverat in eo quod proposuerat. Quod quidem pertinet in delectationibus ad *incontinentem*, in tristitiis autem ad *mollem* sive *delicatum*,

ut dicitur VII *Ethic*. ♦Ergo inconstantia non pertinet ad imprudentiam.

Sed contra est quod ad prudentiam pertinet praeferre maius bonum minus bono. Ergo desistere a meliori pertinet ad imprudentiam. Sed hoc est inconstantia. Ergo inconstantia pertinet ad imprudentiam.

Respondeo dicendum quod inconstantia importat recessum quendam a bono proposito definito. Huiusmodi autem recessus principium quidem habet a vi appetitiva: non enim aliquis recedit a priori bono proposito nisi propter aliquid quod sibi inordinate placet. Sed iste recessus non consummatur nisi per defectum rationis, quae fallitur in hoc quod repudiat id quod recte acceperat: et quia, cum possit resistere impulsui passionis, si non resistat, hoc est cx debilitate

'AI

ipsius, quae non tenet se firmiter in bono concepto Et ideo inconstantia. quantum ad sui consummationem, pertinet ad delectum rationis. Sicut autem omnis rectitudo rationis practicae pertinet aliqualiter ad prudentiam, ita omnis delectus eiusdem pertinet ad imprudentiam. Et ideo inconstantia, secundum sui consummationem, ad imprudentiam pertinet. Et sicut praecipitatio est ex defectu circa aclum consilii, et inconsideratio circa aclum iudicii. ita inconstantia circa aclum praecepti: ex hoc enim dicitur aliquis esse inconstans quod ratio deficit in praecipiendo ea quae sum consiliata et indicata.

Ad primum ergo dicendum quod bonum prudentiae participatur in omnibus virtutibus moralibus: et secundum hoc persistere in bono perlinet ad omnes virtutes morales. Praecipue tamen

ad fortitudinem, quae patitur maiorem impulsum ad contrarium.

Ad secundum dicendum quod invidia et ira, quae est contentionis principium, faciunt inconstantiam ex parte appetitivae virtutis, ex qua est principium inconstantiae, ut dictum est

Ad tertium dicendum quod continentia est perseverantia non videntur esse in vi appetitiva, sed solum in ratione. Continens enim patitur quidem perversas concupiscentias, et perseverans graves tristitias, quod designat delectum appetitivae virtutis: sed ratio firmiter persistit continentis quidem contra concupiscentias, perseverantis autem contra tristitias. Unde continentia et perseverantia videntur esse species constantiae ad rationem pertinentis, ad quam etiam perlinet inconstantia.

■ quae. – f»/ CEGIUk et a.

JI) *concepta.* – *proposito* A, *contento* D, *proposito concepto* Pa.

γ) *persistit.* – *perficit* ꝥBCEUI.pKx

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quinto, in responsione ad tertium, duo sunt dubia ad hominem, Auctorem scilicet. Primum est de subiecto continentiae. Nam hic Auctor confirmat quod praecedenti Libro, qu. Lvm, art. 3, ad 2, inchoasse videtur, scilicet quod continentia sit subiectiva in ratione, in qua est prudentia. Inferius vero, qu. <xv, an. determinat quod continentia est subiectiva in voluntate: quia prima differentia inter continentem et incontinentem invenitur secundum electionem, quae est actus voluntatis.

Secundum autem dubium est. quo pacto continentia est pars constantiae, quae est pars prudentiae, quae est vere et proprie virtus: et tamen inferius, quaestione praedicta, art. i, decernitur, cum Aristotele, VU *Ethic.* 2, quod continentia non est virtus.

II. Ad haec dubia respondebitur inferius in loco dicto, ubi ex proposito materia utriusque tractatur. Hic autem satis nosse dubitare, et advertere quod Auctor utitur hoc in loco verbis opinativis, dum dicit quod *non videntur esse*

in 1-1 appetitiva, et quod *videntur esse species constantiae*: et rursus quod ratio Auctori hic non habet locum nisi in appetitu sensitivo, cuius netus sunt passiones concupiscentiae et tristitiae. Erit nunc tunc et sustinendum quomodo constantia est pars prudentiae, si continentia est in voluntate, quo argumentum cui hic respondetur tendebat. Erit etiam et simpliciter determinandum de subiecto continentiae, examinando rationem Auctoris ibi, propter praeceptum praevenient electionem, in cuius persistentia praedistinguatur continens ab incontinenti. Sed supposito quod continentia sit in voluntate, facile sustinetur constantia in ratione, dicendo quod incontinentia et mollities ex parte appetitus causant inconstantiam et similiter continentia et perseverantia ex parte appetitus causant constantiam. Patet enim in littera quod tam constantia quam inconstantia inchoative est ex appetitu, consummate autem est ex ratione. Unde de subiecto tantummodo continentiae restat quaestio.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PRAEDICTA VITIA ORIANTUR EX LUXURIA

¶

Infra, qu. «mu, art. 3; *De Mato*, qu. rr, «t. 4.

AD SEXTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod praedicta vitia non oriantur ex luxuria. Inconstantia enim oritur ex invidia, ut dictum est. Sed invidia est vitium distinctum a luxuria. Ergo praedicta vitia non oriuntur ex luxuria.

2. Praeterea, lac. 1. dicitur: *¶r duplex animo inconstans est in omnibus piis suis*. Sed duplicitas non videtur ad luxuriam pertinere, sed magis ad dolositatem, quae est filia avaritiae, secundum Gregorium, XXXI *Moral.* Ergo praedicta vitia non oriuntur ex luxuria.

3. Praeterea, praedicta vitia pertinent ad defectum rationis. Sed vitia spiritualia propinquiora sunt rationi quam vitia carnalia. Ergo praedicta vitia magis oriuntur ex vitiis spiritualibus quam ex vitiis carnalibus.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI *Moral.* 2. ponit praedicta vitia ex luxuria oriri.

Respondeo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in VI *Ethic.* 2. *delectatio maxime corrumpit existimationem prudentiae*: et praecipue delectatio quae est in vitiis. quae totam animam absorbet et trahit ad sensibilem delectationem; perfectio autem prudentiae, est cuiuslibet intellectualis virtutis, consistit in abstractione a sensibilibus. Unde cum praedicta vitia pertineant ad delectum prudentiae et rationis practicae, sicut habitum sequitur quod ex luxuria maxime oriantur.

Ad primum ergo dicendum quod invidia et ira causam inconstantiam pertrahendo rationem ad aliud: sed luxuria causal inconstantiam totaliter extinguendo iudicium rationis. Unde Philosophus dicit, in VII *Ethic.* 2. quod *incontinens irae*

G. hb. IV. on. c». tu <: K Th. Itet. rni.

* An. 17x

«v». II. vrt. ixu.

audit quidem rationem, sed non perfecte: incontinens autem concupiscentiae totaliter eam non audit,

An secundum dicendum quod etiam duplicitas animi est quoddam consequens ad luxuriam, sicut et inconstantia, prout duplicitas animi importat

vertibilitatem animi ad diversa. Unde et Tcrentius dicit, in *Eunucho* ¹ quod *in amore est bellum, et rursus pax et induitiae.* -αλ.λ.,

An tertium dicendum quod vitia carnalia in tantum magis extinguunt iudicium rationis in quantum longius abducunt a ratione.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto adverte, in calce corporis, Iv *maxime*. Quoniam huiusmodi rationis defectus ex aliis etiam vitiis oriuntur: ut experientia testatur in his qui ex avari-

tin vel ambitione praecipites, inconsiderati inconstantesque sunt. Sed luxuria, quin enervat rationem, ut in littera dicitur, ideo maxime causât eosdem.

QUAESTIO QUINQUAGESIMAQUARTA

DE NEGLIGENTIA

IN TRES ARTICULOS DIVISA

«a. qu. MH. I»
tro4.

Deinde considerandum est de negligentia.
Et circa hoc quaeruntur tria.
Primo: utrum negligentia sit peccatum speciale.

Secundo: cui virtuti opponatur.
Tertio: utrum negligentia sit peccatum mortale.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM NEGLIGENTIA SIT PECCATUM SPECIALE

Secundum primum sic proceditur. Videtur quod negligentia non sit peccatum speciale. Negligentia enim diligentiae opponitur. Sed diligentia requiritur in qualibet virtute, sicut et eligentia. Ergo negligentia non est peccatum speciale.

2. Praeterea, illud quod invenitur in quolibet peccato non est? speciale peccatum. Sed negligentia invenitur in quolibet peccato: quia omnis qui peccat negligit ea per quae a peccato retraheretur; et qui in peccato perseverat negligit conteri de peccato. Ergo negligentia non est speciale peccatum.

3. Praeterea, omne peccatum speciale habet materiam determinatam. Sed negligentia non videtur habere determinatam materiam: neque enim est circa mala aut indifferentia, quia ea praetermittere nulli ad negligentiam deputatur; similiter etiam non est circa bona, quia si negligenter aguntur, iam non sunt bona. Ergo videtur quod negligentia non sit vitium speciale.

Sed contra est quod peccata quae committuntur ex negligentia distinguuntur contra peccata quae committuntur ex contemptu.

Respondetur dicendum quod negligentia importat defectum debitae sollicitudinis. Omnis autem defectus debiti actus habet rationem peccati. Unde manifestum est quod negligentia habet rationem peccati: et eo modo quo sollicitudo est specialis virtutis actus, necesse est quod negligentia sit speciale peccatum. Sunt enim aliqua peccata specialia quia sunt circa aliquam materiam specialem, sicut luxuria est circa venerea: quaedam

autem sunt vitia specialia propter specialitatem actus se extendentis ad omnem materiam. Et huiusmodi sunt omnia vitia quae sunt circa actum rationis: nam quilibet actus rationis se extendit ad quamlibet materiam moralem. Et ideo, cum sollicitudo sit quidam specialis actus rationis, ut supra habitum est, consequens est quod negligentia, quae importat defectum sollicitudinis, sit speciale peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod diligentia videtur esse idem sollicitudini: quia in his quae diligimus maiorem sollicitudinem adhibemus. Unde diligentia, sicut et sollicitudo, requiritur ad quamlibet virtutem, inquantum in qualibet virtute requiruntur debiti actus rationis.

Ad secundum dicendum quod in quolibet peccato necesse est esse defectum circa aliquem actum rationis: puta defectum consilii et aliorum huiusmodi. Unde sicut praecipitatio est speciale peccatum propter specialem actum rationis qui praetermittitur, scilicet consilium, quamvis possit inveniri in quolibet genere peccatorum; ita negligentia est speciale peccatum propter defectum specialis actus rationis qui est sollicitudo, quamvis inveniatur aliququaliter in omnibus peccatis.

Ad tertium dicendum quod materia negligentiae proprie sunt bona quae quis agere debet: non quod ipsa sunt bona cum negligenter aguntur; sed quia per negligentiam accidit defectus bonitatis in eis, sive praetermittatur totaliter actus debitus propter defectum sollicitudinis, sive etiam aliqua debita circumstantia actus.

a) sicut et eligentia. – Om. P.
illud... non est. – nihil... est P; nihila. Sed om. a.
γ) retraheretur. – retrahitur P.

3) conteri. – Om. ARFpCK. conteri D, poenitere «K.
1) deputatur. – reputatur P.
ζ. sunt. – tint PGUm et a; quae... bona om. L.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM NEGLIGENTIA OPPONATUR PRUDENTIAE

Secundum primum sic proceditur. Videtur quod negligentia non opponatur prudentiae. Negligentia enim videtur esse idem quod pigritia vel torpor, qui pertinet ad accediam, ut patet per Gregorium, XXXI Moral. *

Acedia autem non opponitur prudentiae, sed magis caritati, ut supra * dictum est. Ergo negligentia non opponitur prudentiae.

2. Praeterea, ad negligentiam videtur perlinere omne peccatum omissionis. Sed peccatum omnis-

sionis non opponitur prudentiae, sed magis virtutibus moralibus exculivis. Ergo negligentia non opponitur prudentiae.

3. Praeterea, imprudentia est circa aliquem actum rationis. Sed negligentia non importat defectum neque circa consilium, in quo deficit praecipitatio; neque circa iudicium, in quo deficit inconsideratio; neque circa praeceptum, m quo deficit inconstantia. Ergo negligentia non pertinet ad imprudentiam.

4. Praeterea, dicitur *Eccle. vn *: Qui timet Deum nihil negligit*. Sed unumquodque peccatum praecipue * excluditur per virtutem oppositam. Ergo negligcntia magis opponitur timori quam prudentiae.

Sed contra est quod dicitur *Eccli. xx *: La-scivus et imprudens non observant tempus*. Sed hoc pertinet ad negligentiam. Ergo negligentia opponitur prudentiae.

Respondeo dicendum quod negligentia directe opponitur sollicitudini. Sollicitudo autem ad rationem pertinet, et rectitudo sollicitudinis ad prudentiam. Unde, per oppositum, negligentia ad imprudentiam pertinet. – Et hoc etiam ex ipso nomine apparet. Quia sicut Isidores dicit, in libro *Etymol.*, *negligens dicitur quasi nec eligens*. Electio autem recta eorum quae sunt ad finem ad prudentiam pertinet. Unde negligentia pertinet ad imprudentiam.

Ad primum ergo dicendum quod negligentia con-

sistit in defectu interioris actus, ad quem pertinet etiam electio. Pigritia autem et torpor magis pertinent ad exacutionem: ita tamen quod pigritia importat tarditatem ad exequendum; torpor remissionem quandam importat in ipsa exeeutione. Et ideo convenienter torpor ex acedia nascitur: quia acedia est *tristitia aggravans* ♦ idest impediens animum ab operando.

Ad secundum dicendum quod omissio pertinet ad exteriorem actum: est enim omissio quando praetermittitur aliquis actus debitus. Et ideo opponitur iustitiae. Et est effectus negligentiae: sicut etiam exeeutio iusti operis est effectus rationis rectae.

Ad tertium dicendum quod negligentia est circa actum praecipiendi, ad quem etiam pertinet sollicitudo. Aliter tamen circa hunc actum deficit negligens, et aliter inconstans. Inconstans enim deficit in praecipiendo quasi ab aliquo impeditus: negligens autem per defectum promptae voluntatis.

Ad quartum dicendum quod timor Dei operatur ad vitationem cuiuslibet peccati: quia ut dicitur *Prov. xv ♦ per timorem Domini declinat omnis a malo*. Et ideo timor facit negligentiam vitare. Non tamen ita quod directe negligcntia timori opponatur: sed inquantum timor excitat hominem ad actus rationis. Unde etiam supra * habitum est, cum de passionibus ageretur, quod timor facit consiliativos.

3' fi. . tt. – iufjldmtcr A.

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestionis quinquageaimaequartae articulo secundo (quia in primo nihil occurrit) dubium est, quia declaratio sumpta ex etymologia Isidori videtur poiuis ad oppositum quam ad propositum litterae. Ex hoc namque quod negligentia sonat electionem, sequitur quod spectet ad voluntatem, cuius netus est electio, et non ad rationem, in qua est prudentia.

Ad hoc dicitur quod quia de habitibus vitiorum et virtutum. et non de potentiis est sermo; et negligentia vitium.

prudentia virtus est: consequens est ut electio hoc in loco illius dicatur esse cuius est eius rectitudo vel defectus, et non cuius est actus absolute. Constat autem quod, licet rectitudo talis electionis sit a tali virtute, puta iustitia. et talis a tali; universaliter tamen rectitudo electionis est a prudentia; ac per hoc defectus electionis spectat ad oppositum prudentiae. Et propter hoc in littera dicitur *Electio autem recta, ere., ad prudentiam pertinet*. Unde optime declaratio illa senii proposito, quidquid sit de etymologia illa.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM NEGLIGENTIA POSSIT ESSE PECCATUM MORTALE

5ggkÆg-^D tertium sic proceditur. Videtur quod negligentia non possit esse peccatum mortale. Quia super illud *fob ix ** *II. opera » fnea* clc>j dicit glossa Gre- * quod *illam*, scilicet negligentiam, *minor amor Dei exaggerat*. Sed ubicumque est peccatum mortale, totaliter tollitur amor Dei. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

2 Praeterea, super illud *Eccli. vn ♦ De negligentia^purga te cum paucis*, dicit Glossa. *Quamvis oblatio parva sit, multorum delictorum purgat negligentias*. Sed hoc non esset si negligentia

esset peccatum mortale. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

3. Praeterea, in lege fuerunt statuta sacrificia pro peccatis mortalibus, sicut patet in *Levitico**. Sed nullum fuit statutum sacrificium pro negligentia. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

Sed contra est quod habetur *Prom xix ♦ Qui negligit vitam * suam mortificabitur*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, negligentia provenit ex quadam remissione voluntatis, per quam contingit quod ratio non sollicitatur ut praecipiat ea quae debet, vel eo

a) opera. – omnia opera PDkr .
β) rirglipentia. – tua addit P.

γ† l'inim. – viam P.

modo quo debet. Potest ergo dupliciter contingere quod negligentia sit peccatum mortale. Uno modo, ex parte eius quod praetermittitur per negligentiam. Quod quidem si sit de necessitate salutis, sive sit actus sive circumstantia, erit peccatum mortale. – Alio modo, ex parte causae. Si enim voluntas intantum sit remissu circa eu quae sunt Dei ut totaliter a Dei caritate deficiat, talis negligentia est peccatum mortale. Et hoc praecipue contingit quando negligentia sequitur ex contemptu. – Alioquin, si negligentia consistat in praetermissione alicuius actus vel circumstantiae quae non sit de necessitate salutis; nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu fervoris, qui impeditur interdum per aliquod veniale peccatum: tunc negligentia non est peccatum mortale, sed veniale.

An PRIMUM ERGO DICENDUM quod πῦνΟΓ ππιοΓ Dei potest intelligi dupliciter. Uno modo, per

defectum fervoris caritatis: et sic causatur negligentia quae est peccatum veniale. Alio modo, per defectum ipsius caritatis: sicut dicitur minor amor Dei quando aliquis diligit Deum solum amore naturali. Et tunc causatur negligentia quae est peccatum mortale,

Ad secundum dicendum quod *parva ablatio cum humili mente et pura dilectione facta*, ut ibi dicitur, non solum purgat peccata venialia, sed etiam mortalia.

Ad tertium dicendum quod quando negligentia consistit in praetermissione eorum quae sunt de necessitate salutis, tunc trahitur ad aliud genus peccati magis manifestum. Peccata enim quae consistunt in interioribus actibus sunt magis occulta. Et ideo pro eis certa sacrificia non iniungbantur in lege: quia sacrificiorum oblatio erat quaedam publica protestatio peccati, quae non est facienda de peccato occulto.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo tertio, in responsione ad tertium, advertitur quod, sicut in praecedenti diximus quaestione ., in peccatis moralibus, si distinguendus est defectus rationis a defectu appetitus aut alterius executivae potentiae, plura genera peccatorum in uno actu inveniuntur. Verbi gratia, si quis negligendo iura patrum iniustam ferent sententiam, inus in ratione imprudentiae reus est secundum negligenti-

line speciem: foris autem in actu iudicii iniustitiae reus est. Et simile est in aliis. Et ideo littera dicit quod negligentia trahitur ad aliud generis peccati. Et par est ratio de praecipitatione, inconsideratione et inconstantia, quae circa actus rationis communes omnibus moralibus sunt, «aut et negligentia.

• Art. ., Com-
fluat- nJ»• ni.

QUAESTIO QUINQUAGESIMAQUINTA

DE VITIIS OPPOSITIS PRUDENTIAE QUAE HABENT
SIMILITUDINEM CUM IPSA

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de vitiis oppositis prudentiae quae habent similitudinem cum u», ipsa ♦

Et circa hoc quaeruntur octo.

Primo: utrum prudentia carnis sit peccatum.
Secundo: utrum sit peccatum mortale.

Tertio: utrum astutia sit peccatum speciale.
Quarto: de dolo.
Quinto: de fraude.
Sexto: de sollicitudine temporalium rerum.
Septimo: de sollicitudine futurorum.
Octavo: de origine horum vitiorum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PRUDENTIA CARNIS SIT PECCATUM

Ad Rom., cap. mi. Icci, i, n.

D PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod prudentia carnis non sit peccatum. Prudentia enim est nobilior virtus quam aliae virtutes morales, utpote ominus regitiva. Sed nulla iustitia vel temperantia est peccatum. Ergo etiam neque aliqua prudentia est peccatum.

2. Praeterea, prudenter operari ad finem qui licite amatur non est peccatum. Sed caro licite amatur: *nemo enim unquam carnem suam odio habuit*, ut habetur *ad Ephes*, v *. Ergo prudentia carnis non est peccatum.

3. Praeterea, sicut homo lentatur a carne, ita etiam lentatur a mundo, et etiam a a diabolo. Sed non ponitur inter peccata aliqua prudentia mundi, vel etiam diaboli. Ergo neque debet poni inter peccata aliqua prudentia carnis.

Sed contra, nullus est inimicus Deo nisi propter iniquitatem: secundum illud *Sap. xiv* : *Simul odio sunt Deo impius et impietas eius*. Sed sicut dicitur *ad Rom.* vi ♦ *prudentia carnis inimica est Deo*. Ergo prudentia carnis est peccatum.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, prudentia est circa ea quae sunt ad finem totius vitae. Et ideo prudentia carnis proprie dicitur secundam quod aliquis bona carnis habet ut ultimum firfem suae vitae. Manifestum est autem quod hoc est peccatum: per hoc enim homo deordinatur circa ultimum finem, qui non consistit in bonis corporis, sicut supra * habitum est. Et ideo prudentia carnis est peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod iustitia et temperantia in sui ratione important id unde virtus laudatur, scilicet aequalitatem et concupiscentia-

rum refrenationem: et ideo nunquam accipiuntur in malo. Sed nomen prudentiae sumitur a providendo, sicut supra * dictum est: quod potest etiam ad mala extendi. Et ideo, licet prudentia simpliciter dicta in bono accipiatur, aliquo tamen addito potest accipi in malo. Et secundum hoc dicitur prudentia carnis esse peccatum.

Ad secundum dicendum quod caro est propter animam sicut materia propter formam et instrumentum propter principale agens. Et ideo sic licite diligitur caro ut ordinetur ad bonum animae sicut ad finem. Si autem in ipso bono carnis constituatur ultimus tinis, erit inordinata et illicita dilectio. Et hoc modo ad amorem carnis ordinatur prudentia carnis.

Ad tertium dicendum quod diabolus nos tentat non per modum appetibilis, sed per modum suggerentis. Et ideo, cum prudentia importet ordinem ad aliquem finem appetibilem, non ita dicitur *prudentia diaboli* sicut prudentia respectu alicuius mali finis, sub cuius ratione tentat nos mundus el caro, inquantum scilicet proponuntur nobis ad appetendum bona mundi vel carnis. Et ideo dicitur *prudentia carnis*, et etiam *prudentia mundi*, secundum illud *Lue. xvi* *: *Filii huius saeculi prudentiores sunt in generatione sua* etc. Apostolus autem totum comprehendit sub prudentia carnis, quia etiam exteriores res mundi appetimus propter carnem.

Potest tamen dici quod quia P prudentia quodammodo dicitur *sapientia*, ut supra * dictum est. ideo secundum lres tentationes potest intelligi triplex prudentia. Unde τ dicitur *Iac. iii* *: *sapientia esse terrena, animalis, diabolica*, ut supra * expositum est cum de sapientia ageretur.

QUAESTIO I.V, ARTICULUS II

Commentaria Cardinali Caietani

In tota quaestione quinquagesinutquinla, quoniam vitia tractata sunt generalia; et secundum materiam in qua fiunt gravitatem assumunt; critque de materiis singularum virtutum et vitiorum specialis sermo: nunc sat sit scire quod vitia ista imprudentiae species sunt, et ex se quidem habent deformitatem in ratione; ut in littera explanatur de prudentia carnis et astutia, ad quam spectant dolus et fraus, et de sollicitudine temporalium.

Pro claritate tamen secundi articuli memento illius distinctionis, scilicet de fine vitae et de fine particulari, idest de fine ultimo et de fine proximo harum operationum. Finis enim ultimus oportet quod sit solus Deus: tunc autem proximus harum operationum, puta emptionis, praeparationis, ludi, etc., potest esse aliquid inordinatum convivium, vel aliquid huiusmodi, quod non contrariatur caritati.

In articulo sexto, si verba Hieronymi notes, sollicitudo inquietudinem secundum defert, quam Dominus malitiam vocat et in multam partem respectu temporalium sonare videtur. Auctor tamen pro claritate superfluitatem apponit, ita ut non sollicitudo, sed sollicitudo superflua damnetur. Et in idem redit.

In septimo vero articulo ex responsione ad secundum habet sensum tituli, pro quo supponit ly futurorum, scilicet pro temporalibus: quoniam in temporalibus tantum habent ei proprio genere locum praeteritum et futurum; spirituale namque ex suo genere supra tempus est. Itaque sensus est. an aliquis debeat esse sollicitus futurorum temporalium. Et hoc oportuit specialiter inquiri post praecedentem articulum de sollicitudine temporalium absolute, quia habet proprias difficultates, ut patet in littera.

In ultimo autem articulo adverte quod quemadmodum in virtute temperantiae maxime relucet refrenatio concupiscentiae, et in fortitudine firmitas animi; ita in iustitia rectitudo rationis, dum aequalitas venatur et ius suum cuique tribuitur. Et propterea proportionaliter in contrariis vitiis curandem operationum deformitates relucet, scilicet concupiscentiae immoderatio, animi vilitas, rationis perverutos. Et propterea vitio ista, quae ratione quidem utuntur sed male, ex contrariis iustitiae praecipue oriri docet Auctor.

Et haec sufficiant pro hac et pro tota sequenti, quinquagesimasexta scilicet quaestione; ac per hoc pro toto tractatu prudentiae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PRUDENTIA CARNIS SIT PECCATUM MORTALE

Ad Rom. cap. rui, lect. 8. n

fiRJkfePD SECUNDUM SIC PROCEditUR VidetlirOUOd VftQuKÎ prudentia carnis sit peccatum mortale.

Rebellare enim divinae legi est peccatum mortale: quia per hoc Dominus contemnitur. Sed prudentia carnis non est subiecta legi Dei p, ut habetur Rom. vii. Ergo prudentia carnis est peccatum mortale.

2. Praeterea, omne peccatum in Spiritum Sanctum est peccatum mortale. Sed prudentia carnis videtur esse peccatum in Spiritum Sanctum: non enim potest esse subiecta legi Dei, ut dicitur Rom. vii. et ita videtur esse peccatum irremissibile, quod est proprium peccati in Spiritum Sanctum. Ergo prudentia carnis est peccatum mortale.

3. Praeterea, maximo bono opponitur maximum malum; ut patet in VIII Ethic. Sed prudentia carnis opponitur prudentiae, quae est praecipua inter virtutes morales. Ergo prudentia carnis est praecipuum inter peccata moralia T. Et ita est peccatum mortale.

Sed contra, illud quod diminuit peccatum non importat de se rationem peccati mortalis. Sed caute prosequi ea quae pertinent ad curam carnis, quod videtur ad prudentiam carnis pertinere, diminuit peccatum. Ergo prudentia carnis de sui ratione non importat peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, prudens dicitur aliquis dupliciter: uno modo, simpliciter, scilicet in ordine ad finem totius vitae; alio modo, secundum quid, scilicet in ordine ad

finem aliquem particularem, puta sicut dicitur aliquis prudens in negotiatione vel in aliquo huiusmodi. Si ergo prudentia carnis accipiat secundum absolutam prudentiae rationem, ita scilicet quod in cura carnis constituatur ultimus finis totius vitae, sic est peccatum mortale: quia per hoc homo avertitur a Deo, cum impossibile sit esse plures fines ultimos, ut supra habitum est.

Si vero prudentia carnis accipiat secundum rationem particularis prudentiae, sic prudentia carnis est peccatum veniale. Contingit enim quandoque quod aliquis inordinate afficitur ad aliquod delectabile carnis absque hoc quod avertatur a Deo per peccatum mortale: unde non constituit finem totius vitae in delectatione carnis. Et sic adhibere studium ad hanc delectationem consequendam est peccatum veniale, quod pertinet ad prudentiam carnis.

Si vero aliquis actu curam carnis referat in finem honestum, puta cum aliquis studet comestioni propter corporis sustentationem, non vocatur prudentia carnis: quia sic utitur homo cura carnis ut ad finem.

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus loquitur de prudentia carnis secundum quod finis totius vitae humanae constituitur in bonis carnis. Et sic est peccatum mortale.

Ad secundum dicendum quod prudentia carnis non importat peccatum in Spiritum Sanctum. Quod enim dicitur quod non potest esse subiecta

Dominus. - Deus PDII.sK.

>> Del. - divinae PCDo.

γ) moralia. mortalia PADFGKLPc et kvα.

<j) puta sicut. - si puta A, si puta sicut F.

i) actu. - acftu L.

ζ) totius vitae humanat. - Post sequent cornu ponunt Pa et co-dices.

legi Dei, non sic est intelligendum quasi ille qui habet prudentiam carnis non possit converti ei subiici legi Dei: sed quia ipsa prudentia carnis legi Dei non potest esse subiecta, sicut nec iniustitia potest esse iusta, nec calor potest esse frigidus, quamvis calidum posset esse frigidum.

An tertium dicendum quod omne peccatum opponitur prudentiae, sicut et prudentia participatur in omni virtute. Sed ideo non oportet quod quodlibet peccatum prudentiae oppositum sit gravissimum: sed solum quando opponitur prudentiae in aliquo maximo.

*.) *quasi*. – *quod* PGHKJ.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ASTUTIA SIT SPECIALE PECCATUM

tertium sic proceditur. Videtur quod non sit speciale peccatum. Verba enim sacrae Scripturae non inducunt aliquem ad peccatum. Inducunt autem ad astutiam: secundum illud *Prov. I Ut detur parvulis astutia*. Ergo astutia non est peccatum.

2. Praeterea, *Prov. X* dicitur: *Artutus omnia agit cum consilio*. Aut ergo ad finem bonum; aut ad finem malum. Si ad finem bonum, non videtur esse peccatum. Si autem ad finem malum, videtur pertinere ad prudentiam carnis vel sacculi. Ergo astutia non est speciale peccatum a prudentia carnis distinctum.

3. Praeterea, Gregorius, *X Moral.* exponens illud *lob xii Deridetur iusti simplicitas*, dicit: *Sapientia huius mundi est cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quae falsa sunt vera ostendere, quae vera sunt falsa demonstrare*. Et postea subdit: *Haec prudentia usu a iuvenibus scitur, a pueris pretio discitur*. Sed ea quae praedicta sunt videntur ad astutiam pertinere. Ergo astutia non distinguitur a prudentia carnis vel mundi; et ita non videtur esse speciale peccatum.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *II ad Cor. iv* *Abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei*. Ergo astutia est quoddam peccatum.

Respondeo dicendum quod prudentia est recta ratio agibilium, sicut scientia est recta ratio scibilium. Contingit autem contra rectitudinem scientiae dupliciter peccari in speculativis: uno qui-

dem modo, quando ratio inducitur ad aliquam conclusionem falsam quae apparet vera; alio modo, ex eo quod ratio procedit ex aliquibus falsis quae videntur esse vera, sive sint ad conclusionem veram sive ad conclusionem falsam. Ita etiam aliquod peccatum potest esse contra prudentiam habens aliquam similitudinem eius dupliciter. Uno modo, quia studium rationis ordinatur ad finem qui non est vere bonus sed apparens: ei hoc pertinet ad prudentiam carnis. Alio modo, inquantum aliquis ad finem aliquem consequendum, vel bonum vel malum, utitur non veris viis, sed simulatis et apparentibus: et hoc pertinet ad peccatum astutiae. Unde est quoddam peccatum prudentiae oppositum a prudentia carnis distinctum.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in *IV contra Iulianum*, sicut prudentia abusive quandoque in malo accipitur, ita etiam astutia quandoque in bono: et hoc propter similitudinem unius ad alterum. Proprie tamen astutia in malo accipitur; sicut et Philosophus dicit, in *VI Ethic.*

Ad secundum dicendum quod astutia potest consiliari et ad finem bonum et ad finem malum: nec oportet ad finem bonum falsis viis pervenire et simulatis, sed veris. Unde etiam astutia si ordinetur ad bonum finem, est peccatum.

Ad tertium dicendum quod Gregorius sub *prudentia mundi* accepit omnia quae possunt ad falsam prudentiam pertinere. Unde etiam sub hac comprehenditur astutia.

a) *peccatum*. – *peccandum* PDn.

p) *aliquem*. – Om. Pa. – Ante *bonum et malum* P addit *ad*.

y) *a*. – *et a* P.

o) *Ad secundum*. – Ordinem exponitionum ad octavum et Ultim. inquantum invertuntur codices et *a*.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DOLUS SIT PECCATUM AD ASTUTIAM PERTINENS

Quartum sic proceditur. Videtur quod dolus non sit peccatum ad astutiam pertinens. Peccatum enim in perfectis viris non invenitur, praecipue mortale. Invenitur autem in eis aliquis dolus: secundum illud *II ad Cor. xii* *Cum essem astutus, dolo vos cepi*. Ergo dolus non est semper peccatum.

2. Praeterea, dolus maxime ad linguam pertinere videtur: secundum illud Psalm. *Linguis*

suis dolose agebant. Astutia autem, sicut et prudentia, est in ipso actu rationis. Ergo dolus non pertinet ad astutiam.

3. Praeterea, *Prov. xii* dicitur: *Dolus in corde cogitantium mala*. Sed non omnis maiorum cogitatio pertinet ad astutiam. Ergo dolus non videtur ad astutiam pertinere.

Sed contra est quod astutia ad circumveniendum ordinatur: secundum illud Apostoli, *ad*

α
• Vit», 4.

• Vere. Hi.

• Gul xxix. al. xwj.m rct.xxMi.
• Ven. 4-

* Ver., a.

*ver iv.

• p* ver»a.

?

τ

; J

s/R

*

v«

Ephes, tv ϕ: *In astutia ad circumventionem erroris*. Ad quod etiam dolus ordinatur. Ergo dolus pertinet ad astutiam.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, ad astutiam pertinet assumere vias non veras, sed simulatas el apparentes, ad aliquem finem prosequendum vel bonum vel malum. Assumptio autem harum viarum potest dupliciter considerari. Uno quidem modo, in ipsa excogitatione vianim huiusmodi: et hoc proprie pertinet ad astutiam, sicut etiam excogitatio rectarum viarum ad debitum finem pertinet ad prudentiam. Alio modo potest considerari talium viarum assumptio secundum executionem operis: et secundum hoc pertinet ad dolum. Et ideo dolus importat quandam executionem astutiae. El secundum hoc ad astutiam perlinet.

Ad primum ergo dicendum quod sicut astutia proprie accipitur in malo, abusive autem in bono; ita etiam el dolus, qui esi astutiae executio.

Ad secundum dicendum quod executio astutiae

ad decipiendum primo quidem el principaliter fit per verba, quae praecipuum locum tenent inter signa quibus homo significat aliquid alteri, ut patet per Augustinum, in libro *de Doct. Christ.* * “■.” -»..... Et ideo dolus maxime attribuitur locutioni. Contingit tamen esse dolum el in factis: secundum illud Psalm. * *El dolum facerent in servos eius.* . Est etiam et dolus in corde: secundum illud *Eccli.* xix * *Interiora eius plena sunt dolo.* Sed .v hoc est secundum quod aliquis dolos excogitat: secundum illud Psalm. ♦ *Dolos lota die medilabantur.* XXXT“”;

An tertium dicendum quod quicumque cogitant aliquod malum facere, nccessc est quod excogitent aliquas vias ad hoc quod suum propositum impleant: et ut plurimum excogitant vias dolosas, quibus facilius propositum consequantur . Quamvis contingat quandoque quod absque astutia et dolo aliqui aperte et per violentiam malum operentur. Sed hoc, quia difficilius fit, in paucioribus accidit.

jü consuantur. – comcqmntitr ABCDFOIKd et u uper ru.

ARTICULUS QUINTUS

ÜTRUM FRAUS AD ASTUTIAM PERTINEAT

QUINTUM SIC PROCEDITUR. VideIUT quod fraus ad astutiam non pertineat. Non enim est laudabile quod aliquis decipi patiatur, ad quod astutia tendit. Est autem laudabile quod aliquis patiatur fraudem: secundum illud I *ad Cur.* vi *Quare non magis fraudem patimini?* Ergo fraus non pertinet ad astutiam.

2. Praeterea, fraus pertinere videtur ad illicitam acceptionem a vel receptionem exteriorum rerum: dicitur enim *Act.* v * quod *vir quidam numine Ananias . cum Saphira uxore sua. vendidit agrum et fraudavit de pretio agri.* Sed illicite usurpare vel retinere res exteriores pertinet ad iniustitiam vel illiberalitatem. Ergo fraus non pertinet ad astutiam, quae opponitur prudentiae.

3. Praeterea, nullus astutia utitur contra seipsum. Sed aliquorum fraudes sunt contra seipsos: dicitur enim *Prov.* I * de quibusdam quod *moliuntur fraudes contra animas suas.* Ergo fraus non pertinet ad astutiam.

Sed contra, fraus ad deceptionem ordinatur: secundum illud *Iob* xm * *Numquid decipietur ut homo vestris fraudulentis?* Ad idem etiam

ordinatur astutia. Ergo fraus od astutiam pertinet.

Respondeo dicendum quod sicut dolus consistit in executione astutiae, ita etiam et fraus: sed in hoc differre videntur quod dolus pertinet universaliter ad executionem astutiae, sive fiat per verba sive per facta; fraus autem magis proprie pertinet ad executionem astutiae secundum quod fit per facta.

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus non inducit fideles ad hoc quod decipiantur in cognoscendo: sed ad hoc quod effectum ? deceptio- nis patienter tolerant ip sustinendis iniuriis fraudulenter illatis.

Ad secundum dicendum quod executio astutiae potest fieri per aliquod aliud vitium, sicut et executio prudentiae fit per virtutes. Et hoc modo nihil prohibet defrauditionem pertinere ad avaritiam vel illiberalitatem.

An π ivnu.M dicendum quod illi qui fraudes faciunt ex eorum intentione non moliuntur aliquid contra seipsos vel contra aniifias suas: sed ex iusto Dei iudicio provenit nl id quod contra alios moliuntur contra eos retorqueatur; secundum illud Psalm. .: *Incidit in foveam quam fecit.* •H- *c., 2/■», .*.

a) acceptionem. – rxcoftiuncm P; pro w/ receptionem. vel detet- ptianem E, vd cum ip.iüo vacuo F. om. pCx. – deftelum PDnd.

ARTICULUS SEXTUS

UTRI M LICITI M SIT SOLLICITUDINEM HABERE DE TEMPORALIBUS REBUS

Inire, qu. CLxxxviUf drt. 7; ■ II- qu. cvtu, 3, aj 5; III Coni. cip. «Ativ i Ouodl. VII, qu. vu, «rt. i, aJ 7; In Matth., cnp. n; Ad Philipp., cap. it , l cet, l.

feÿÆgP[* SEXTUM SIC proceditur. Videtur quod licitum sit sollicitudinem habere de tem- Pori|kus rubus. Ad praesidentem enim •^^^pertinet sollicitum esse de his quibus praeest: secundum illud Rom. xn * Qui praeest in sollicitudine. Sed homo praeest ex divina ordina- *'!-!''i.«...". tione temporalibus rebus: secundum illud Psalm. Omnia subiecisti sub pedibus eius, ores et bores etc. Ergo homo debet habere sollicitudinum de temporalibus rebus.

2. Praeterea, unusquisque sollicitus est de line propter quem operatur. Sed licitum est homi- nem operari propter temporalia, quibus vitam sustentet: unde Apostolus dicit. II ad Thess. m * Si quis non vult operari, non manducet. Ergo licitum est sollicitari de rebus temporalibus.

3. Praeterea, sollicitudo de operibus miseri- cordiae laudabilis est: secundum illud II ad lim. i ♦ Cum Romam venisset, sollicite me quaesivit. Sed sollicitudo temporalium rerum quandoque pertinet ad opera misericordiae: puta cum quis sollicitudinem adhibet ad procurandum negotia pupillorum et pauperum. Ergo sollicitudo tem- poralium rerum non est illicita.

Sed contra qU()cj pørnjnus dicite Matth. ¶i Nolite solliciti esse. dicentes: Quid manducabimus aut quid bibemus, aut quo operiemur? quae tamen sunt maxime necessaria.

Respondeo dicendum quod sollicitudo importat studium quoddam adhibitum ad aliquid conse- quendum. Manifestum est autem quod maius studium adhibetur ubi est limor deficiendi: et ideo ubi est securitas consequendi, minor inter- venit sollicitudo. Sic ergo sollicitudo temporalium rerum tripliciter potest esse illicita. Uno quidem modo, ex parte cius de quo sollicitamur: si sci- licet temporalia tanquam finem quaeramus. Unde ct Augustinus dicit, in libro de Operibus Monach. *

Cum Dominus dicit. Nolite solliciti esse etc.. hoc dicit ut non ista intueantur, et propter ista faciant quidquid in Erangclii praedicatione facere iu- bentur.

Alio modo potest esse temporalium sollicitudo illicita propter superfluum studium quod appo- nitur ad temporalia procuranda, propter quod homo a spiritualibus, quibus principalius inser- vire debet \ retrahitur. Et ideo dicitur Matth. xm * . Vm ». quod sollicitudo saeculi suffocat verbum.

Tertio modo, ex parte timoris superflui: quando scilicet aliquis limet ne, laciendo quod debet, ne- cessaria sibi deficient. Quod Dominus tripliciter excludit *. Primo, propter maiora beneficia homini praestita divinitus praeter suam sollicitudinem, scilicet corpus ct animam. Secundo, propter sub- ventionem qua Deus animalibus et plantis subvenit absque opere humano, secundum proportionem suae naturae. Tertio, ex divina providentia, pro- pter cuius ignorantiam gentiles circa temporalia bona quaerenda principalius sollicitantur. Et ideo concludit quod principaliter nostra sollicitudo esse debet de spiritualibus bonis, sperantes quod etiam temporalia nobis provenient β ad necessitatem, si Iccenmus quod debemus.

Ad primum ergo dicendum quod temporalia bona subiccta sunt homini ut eis utatur ad necessita- tum: non ut in eis finem constituat, et superflue circa ea sollicitetur.

Ad secundum dicendum quod sollicitudo eius qui corporali labore panem acquirit non est super- flua. scd γ moderata. Et ideo Hieronymus dicit * . r T , quod labor exercendus est, sollicitudo tollenda. 'J superflua scilicet, animum inquietans

An tertium dicendum quod sollicitudo tempo- ralium in operibus misericordiae ordinatur ad fi- nem caritatis. Et ideo non est illicita, nisi sit su- perflua.

a' debet. - /tomo addunt ABCDE1 HIkt>px c: a. provenient. - proveniunt Hpn, proveniant Peu.

γi >cd. - ti sit PDfc.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM ALIQUIS DEBEAT ESSE SOLLICITI S IN FUTURUM

Infra, qu. ct.xxvni, art. nd 1; ΠI Gmt. Gent.. c.p. cwtv: Λ< .Va/ZΛ.. cap, vi; /ii /aiw., cap. tnt. kcx.

septimum sic proceditur. Videtur quod acqui s debeat esse sollicitus in futu- rum ①.* Dicitur enim Prop. vi ♦ I~ade ad formicam, o piger, et considera vias eius, et disce sapientiam: quae cum non habeat ducem nec praeceptorem, parat in aestate cibum

sibi, et congregat in messe quod comedat K Scd hoc est in futurum sollicitari. Ergo laudabilis est sollicitudo futurorum.

2. Praeterea, sollicitudo ad prudentiam perti- net. Sed prudentia praecipue T est futurorum: praecipua enim pars cius est providentia futuro-

α
* VU^Commtdt.
Catct poat art.l.
.. V-Γκ 6 tqj.

3) in futurum. - futurorum Pd. comeàrr. - comedat in hieme B, in hieme comedit D.

γ) praecipue. - Om. BG.

rum, ut supra * dictum est. Ergo virtuosum est sollicitari de futuris.

3. Praeterea, quicumque reponit aliquid in posterum conservandum sollicitus est in luturum. Sed ipse Christus legitur, Ioan, xti * loculos habuisse ad aliquid conservandum, quos Iudas deferebat. Apostoli etiam conservabant pretia praediorum, quae ante pedes eorum ponebantur. ut legitur zlc/. iv * Ergo licitum est in futurum sollicitari.

Sed contra est quod Dominus dicit. Matth. vi • *Nolite solliciti esse in crastinum.* Cras nutem ibi Ponitur Pro futuro, sicut dicit Hieronymus ♦

Respondeo dicendum quod nullum opus potest esse virtuosum nisi debitis circumstantiis vestiat: inter quas una est debitum tempus, secundum illud Eccle. \m * *Omni negotio tempus est et Opportunitas,* Quod non solum in exterioribus operibus, sed etiam in interiori sollicitudine locum habet. Unicuique enim tempori competit propria sollicitudo: sicut tempori aetatis competit sollicitudo metendi, tempori autumnus * sollicitudo vindemiae. Si quis ergo tempore aetatis de vindemia iam esset sollicitus, superduc praeoccuparet futuri temporis sollicitudinem. Unde huiusmodi sollicitudinem tanquam superfluum Dominus prohibet, dicens: *Nolite solliciti esse in era-*

stinum ♦. Unde subdit: *Crastinus enim dies sol-* * *A” *licitus erit sibi ipsi,* idest. suam propriam sollicitudinem habebit. quae sufficiet ad animum affligendum. Et hoc est quod subdit: *Sufficit diei malitia sua.* idest afflictio sollicitudinis.

Au primum ergo DiciNDUM quod formica habet sollicitudinem congruam tempon: et hoc nobis imitandum proponitur.

An secundum dicendum quod ad prudentiam pertinet providentia debita futurorum. Euet autem inordinata futurorum providentia vel sollicitudo si quis temporalia, in quibus dicitur praeteritum et futurum, tanquem fines quaereret; vel si superflua quaereret ultra praesentis vitae necessitatem; vel si tempus sollicitudinis praeoccuparet.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in libro de Serm. Doni, in Monte ., cum viderimus aliquem servum Dei providere ne ista necessaria sibi desint, non indicemus cum de crastino sollicitum esse. Nam et ipse Dominus propter exemplum loculos habere dignatus est; el in Actibus Apostolorum scriptum est ea quae ad victum sunt necessaria procurata esse in futurum propter imminensem famem. Non ergo Dominus improbat si quis humano mure ista procuret: sed si quis propter ista militet4 Deo.

i' tonpon autumnus. — tawpuri afcufumtii B, ipu autumnno <) militet. — rw« militet P<

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM HI IUSMODI VITIA ORI'NTUR EX AVARITIA

Infra, qu. avi», art. B; /h» xfafo. qu. itu. an. l.

art. l. octam, m sic proceditur * Videtur quod huiusmodi vitia non oriantur ex avaritia. Quia sicut dictum est * per luxuriam maxime ratio patitur defectum in sua rectitudine. Sed huiusmodi vitia opponuntur rationi rectae, scilicet prudentiae. Ergo huiusmodi vitia maxime ex luxuria oriuntur: praesertim cum Philosophus dicat, in VII Ethic. * quod Venus est dolosa, et eius corrigia est varia, et quod ex insidiis agit incontinens concupiscentiae.

2. Praeterea, praedicta vitia habent quandam similitudinem prudentiae, ut dictum esi * Sed ad prudentiam, cum sit in ratione, maiorem propinquitatem habere videntur vitia magis spiritua- lia. sicut superbia et inanis gloria. Ergo huiusmodi vitia magis videntur ex superbia oriri quam ex avaritia.

3. Praeterea, homo insidiis utitur non solum in diripiendis bonis alienis, sed etiam in machinando aliorum caedes: quorum primum pertinet ad avaritiam, secundum ad iram. Sed insidiis uti pertinet ad astutiam, dolum et fraudem. Ergo praedicta vitia non solum oriuntur ex avaritia, sed etiam ex ira.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI Mo- ral. * ponit fraudem filiam avaritiae.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est % * l. prudentia carnis et astutia, cum dolo et fraude, quandam similitudinem habent cum prudentia in aliquali usu rationis. Praecipue autem inter alias virtutes morales usus rationis rectae apparet in iustitia, quae est in appetitu rationali. Et ideo usus rationis indebitus etiam maxime apparet in vitiis oppositis iustitiae. Opponitur autem sibi maxime avaritia. Et ideo praedicta vitia maxime ex avaritia oriuntur.

Ad primum ergo dicendum quod luxuria, propter vehementiam delectationis et concupiscentiae, totaliter opprimit rationem, ne prodeat in actum in praedictis autem vitiis aliquis usus rationis est, licet inordinatus. Unde praedicta vitia non oriuntur directe ex luxuria. – Quod autem Philosophus Venerem dolosam appellat, hoc dicitur secundum quandam similitudinem: inquantum scilicet subito hominem surripit. sicut et in dolis agitur: non tamen per astutias. sed magis per violentiam concupiscentiae et delectationis. Unde et subdit quod Venus furatur intellectum multum sapientis.

Ad secundum dicendum quod ex insidiis agere ad quondam pusillanimitatem pertinere videtur: magnanimus enim in omnibus vult manifestus

*Ar-j; iwl. »rt »». O. ut». l« mrfi st ftirod.

' di tu, a. uutia^ct. uu.

sci' ' -u 'a' ' essc' ut Philosophus dicit,in IV *Ethic.* * Et ideo quia superbia quandam similitudinem magnanimitatis habet vel fingit, inde est quod non directe ex superbia huiusmodi vitia oriuntur, quae ulun- » tur fraude ct dolis . . Magis autem hoc perlinet ad ? avaritiam, quae utilitatem P quaerit, parvipendens excellentiam.

Ad tertium dicendum quod ira habet subitum motum: unde praecipitanter agit ct absque consilio; quo utuntur praedicta vitia, licet inordinate, Quod autem aliqui insidiis utantur ad caedes aliorum, non provenit ex ira, sed magis ex odio: . u quia iracundus appetit esse manifestus in nocendo, c&ft&.uvit ut dicit Philosophus, in 11 *Rhet.* * /ftTUJV.

a) *dolis.* – *dolo* PDEna, *favae videntur habere fraudem ct} dolum* G,

β) *utilitatem.* – *propriam utilitatem* P.».

QUAESTIO QUINQUAGESIMASEXTA
DE PRAECEPTIS AD PRUDENTIAM PERTINENTIBUS

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

¶ LINDE considerandum esi de praeceptis ad prudentiam pertinentibus
i. 1/-
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: de praeceptis pertinentibus ad prudentiam.
Secundo: de praeceptis pertinentibus ad vitia opposita.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM DE PRUDENTIA FUERIT DANDUM ALIQUOD PRAECEPTUM
INTER PRAECEPTA DECALOGI

¶ D primum SIC PROCEDITUR. Videtur quod de prudentia fuerit dandum aliquod praeceptum inter praecepta decalogi.
De principaliori enim virtute principaliora praecepta dari debent. Sed principaliora praecepta legis sunt praecepta decalogi. Cum ergo prudentia sit principalior inter virtutes morales. videtur quod de prudentia fuerit dandum aliquod praeceptum inter praecepta decalogi.
2. Praeterea, in doctrina evangelica continetur lex maxime quantum ad praecepta decalogi. Sed in doctrina evangelica datur praeceptum de prudentia: ut patet Matth. x * *Estote prudentes sicut serpentes*. Ergo inter praecepta decalogi debuit praecipui actus prudentiae.
3. Praeterea, alia documenta veteris Testamenti ad praecepta decalogi ordinantur: unde et Malach. ult. * dicitur: *Mementote legis Moysi, servi mei, quam mandari ei in Horeb*. Sed in aliis documentis veteris Testamenti dantur praecepta de prudentia: sicut Prov. m * *Ne innitaris prudentiae tuae*; et infra, iv cap. ♦ *Palpebrae tuae praecedant gressus tuos*. Ergo et in lege debuit aliquod praeceptum de prudentia dari, et praecipue inter praecepta decalogi.
Sed contrarium patet enumeranti praecepta decalogi.
£ Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est cum de praeceptis ageretur, praecepta decalogi, sicut data sunt omni populo, ita etiam cadunt in aestimatione omnium. quasi ad naturalem rationem pertinentia. Praecipue autem

sunt de dictarnine rationis naturalis fines humanae vitae, qui se habent in agendis sicut principia naturaliter cognita in speculativis, ut ex supradictis palet. Prudentia autem non est circa linem. sed circa ea quae sunt ad finem, ut supra * dictum est. Et ideo non fuit conveniens ut inter praecepta decalogi aliquod praeceptum poneretur ud prudentiam directe pertinens. Ad quam tamen omnia praecepta decalogi perlinent secundum quod ipsa est directive omnium virtuosorum actuum.
Ad primum ergo dicendum quod licet prudentia sit simpliciter principalior virtus aliis virtutibus moralibus, iustitia tamen principalius respicit rationem debiti, quod requiritur ad praeceptum, ut supra * dictum est. Et ideo principalia praecepta legis, quae sunt praecepta decalogi, magis debucnint ad iustitiam quam ad prudentiam perlinere.
Ad secundum dicendum quod doctrina evangelica est doctrina perfectionis: et ideo oportuit quod in ipsa perfecte instrueretur homo de omnibus quae pertinent ad rectitudinem vitae, sive sint fines sive ea p quae sunt ad finem. Et propter hoc oportuit in doctrina evangelica etiam de prudentia praecepta dari.
Ad tertium dicendum quod sicut alia doctrina veteris Testamenti ordinatur ad praecepta decalogi ut ad finem, ita etiam conveniens fuit ut in subsequentibus documentis veteris Testamenti homines instruerentur de actu prudentiae, qui est circa ea quae sunt ad finem.

an virtut. - virtut omnibus cJ. u. nmnibus P. cxxn. r. ?) ea. - tint ea PGj.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN VETERI LEGE FUERINT CONVENIENTER PRAECEPTA PROHIBITIVA PROPOSITA
DE VITIIS OPPOSITIS PRUDENTIAE

d secundum sic proceditur. Videtur quod in veteri lege fuerint inconvenienter praecepta prohibitiva proposita de vitiis oppositae prudentiae. Opponuntur enim prudentiae non minus illa quae habent directam oppositionem ad ipsam, sicut imprudentia et partes eius, quam illa quae cum ipsa similitudinem habent, sicut astutia et quae ad ipsam pertinent. Sed haec vitia prohibentur in lege: dicitur enim Lev. xix ♦ *Non facies calumniam proximo tuo*;

’ v rt. ”

et *Deut.* xxv * *Non habebis in sacco tuo diversa pondera, maius et minus.* Ergo et de illis vitiis quae directe opponuntur prudentiae aliqua praecepta prohibitiva dari debuerunt.

2. Praeterea, in multis aliis rebus potest fraus fieri quam in emptione et venditione. Inconvenienter igitur fraudem in sola emptione et venditione lex prohibuit.

3. Praeterea, eadem ratio est praecipendi actum virtutis et prohibendi actum vitii oppositi. Sed actus prudentiae non inveniuntur in lege praecepti. Ergo nec aliqua oppositu vitia debuerunt in lege prohiberi.

• Ar<. i. Sed contrarium patet per praecepta legis inducta *.

• λπ pmccd Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, iustitia maxime respicit rationem debiti, quod requiritur ad praeceptum: quia iustitia est ad reddendum debitum alteri, ut infra dicitur. Astutia autem quantum ad exactionem maxime committitur in his circa quae est iustitia, ut dictum est. Et ideo conveniens fuit ut praecepta prohibitiva darentur in lege de exactione astu-

») *inquantum.* – et *inquantum* P.

tiae inquantum * ad iniustitiam pertinet: sicut cum dolo vel fraude aliquis alicui calumniam ingerit, vel eius bona surripit.

Ad primum ergo dicendum quod illa vilia quae directe opponuntur prudentiae manifesta contrarietate non ita pertinent ad iniustitiam sicut exeeutio astutiae. Et ideo non ita prohibentur in lege sicut fraus et dolo, quae ad iniustitiam pertinent.

Ad secundum dicendum quod omnis fraus vel dolo commissa in his quae ad iustitiam ? pertinent potest intelligi esse prohibita, *Lev.* xix ♦ in prohibitione calumniae. Praecipue autem solet fraus exerceri et dolo in emptione et venditione: secundum illud *Eccli.* xxvi ∴ *Non iusti-* * v<rfc *Jicabitur caupo a peccatu labiorum.* Propter hoc specialiter praeceptum prohibilivum datur in lege de fraude circa emptiones et venditiones com-

missa *.

Ad TERTIUM dicendum quod omnia praecepta de actibus iustitiae in lege data pertinent ad executionem prudentiae: sicut et praecepta prohibitiva data de furto, calumnia el fraudulenta venditione pertinent ad exeeutionem astutiae.

β) *iuititiam.* – *iniuititiam* PABFRiCn et a, *aitutiam* D, abniM pn.

Oml- sm. tr».

EORUM QUAE IN HOC VOLUME CONTINENTUR

Litterae LEONIS XII Pont. Max pag, vu l Praefatio

• |

SECUNDA SECUNDAE
SUMMAE THEOLOGIAE
SANCTI THOMAE AQUINATIS
CUM COMMENTARIIS
CARDINALIS CAIETANI

Ad Ixonem X Punt Mas. Thomae de Vio Caietani Cardinalis S. Sati in Secundae Secundae D Thomae Aquinati»
Commentario» praefatio T
Prologus.....

QUAESTIO PRIMA		
De qbiccto fidei.		
ARTICULUS I	I'irum obicctum fidei sit venus prima, pag.	
II	Utrum obicctum fidei jut aliquid com- plexum per modum cnuntiahilis. . .	
ni	Utrum fide» possit wbcuc falsum . .	
IV	Utrum obicctum fidei possit esse aliquid visum - - - - <<.....	
	Utrum eu quae sunt fide» possint esse scita. - - - <<.....	
vi	Utrum credibilia sint per čeno anicula» distinguenda.	
VI:	Utrum articuli fidei secundum succes- sionem temporum creverim.....	
VII:	Unum articuli fidei com ementer enu- merentur »	
IX	Utxum convenienter articuli fidei in symbolo ponantur	
X	Utrum ad Summum Pontificem perti- neat fidei symbolum ordinare. . . .	

QUAESTIO SECUNDA		
De actu Interiori fidei.		
articulus i	Utrum credent sit <i>cum auemdone co- gitari</i> »	36
» n	Utrum convenienter distinguatur actus fidei per hoc quod ert <i>credere Deo, credere Deum</i> ct <i>credere in Deum.</i>	27
> ni	Utrum credere aliquid supra rationem naturalem sit necessarium ad salutem. »	
» iv	Utrum credere ea quae ratione naturali probari possunt sit ncces<arium. . . »	30
» v	Utrum homo teneatur ad credendum aliquid explicite..... »	31
» vi	Utrum omnes aequaliter teneantur ad habendum fidem cxplidtam..... »	33
» vn	Utrum explicite credere mysterium Christi sit dc necessitate saluti» apud omnes..... »	33
» vm	Utrum explicite erodere Trinitatem mi de necessitate salutis. . . »	35
» ix	Utrum credere sil meritorium..... »	
» x	Utrum ratio inducta ad ea quae sunt lidci dimiuat meritum fidei - - - - *	38

QUAESTIO TERTIA		
Dc exteriori netu fidei.		
ARTICULUS I	Utrum Confe-HO MI uclus fidei	
» n	Utrum confessio fidei eit necessaria ad salutem..... »	
QUAESTIO QUARTA		
De ipsa fidd virtute.		
ARTICULUS i	Utrum haec sit competent fidei de- finitio: <i>Fide» eJl jubilantia speran- darum rerum, argumtlum non jp- parenhum</i>	
	Utrum tide» xit in intellectu sicut in subiecto.	
m	Utrum caritas sit forma fidei ,	
IX'	Utrum fides informis postit fieri for- mata, tel e convenu.....	
	Utrum fidei mi vvirtu	
XI	Utrum fidei vit una.....	
vn	Utrum fides sit pnma inter virtute» .	
viti	Uimm fide» sil certior scicnna ct aliis virtutibu» intellectualibus	

QUAESTIO QUINTA		
De habentibus fidem.		
articulus i	Utrum angelus aut homo in sua prima conditione habuerit fidem. >	54
n	Utrum in daemonibu» sit fides - - - - »	56
» m	Utrum haereticus qui discredita unum articulum fida ponit habere fidem informem dc aliis articulis. »	57
r h	Utrum fides pottit esse maior in uno quam m alio..... »	5?

QUAESTIO SEXTA		
De causa fidei.		
articulus t	Utrum fides sii homini a Deo infusa. »	6»
» n	Utrum fides informi» mi donum Dei. »	'»2

QUAESTIO SEPTIMA		
De effectibus fidei.		
articulus i	Utrum umor sii effectus fidei. - - - - »	*»4
» n	Utrum purificatio cordi» »h effectus fidei..... »	65

ARTICULUS MI	Utrum rimor sit initium sapientiae. . .	144
vm	Utrum timor initiali dilferat secundum substantiam α timore filiali . .	ib.
IX	Utrum limor sic donum Spiritus Sancti. Utrum crescente caritate diminuatur rimor.....	146 «47
> XI	Utrum timor remaneat in patria . . .	148
XII	Utrum paupertas spiritus sil beatitudo respondens dono timoris - - - - -	«49

QUAESTIO VIGESIMA
De desperatione.

ARTICULUS I	Utrum desperatio sit peccatum. . . .	151
II	Utrum desperatio sine infidelitate cue possit.....	151
III	Utrum desperatio sit maximum peccatorum	153
iv	Utrum desperatio ex acedia oriatur. .	154

QI AESTIO VIGESIMAPRIMA
De praesumptione.

ARTICULUS I	Utrum praesumptio innitatur Deo, an propriae virtuti.....	156
II	Utrum praesumptio sit peccatum. . .	
III	Utrum praesumptio magis opponatur timori quam spei.....	158
iv	Utrum praesumptio causctur cx mani gloria.....	159

QUAESTIO VIGESIMASECUNDA

De praeceptis pertinentibus ad spem et timorem.

ARTICULUS I	Utrum de tpc debeat dari aliquod praeceptum.....	160
II	Utrum de timore fuerit dandum aliquod praeceptum.....	161

QUAESTIO VIGESIMATERTIA
De caritate secundum se.

ARTICULUS I	Utrum caritas sit amidiia.....	<63
» II	Utrum caritas sit aliquid creatum in anima.....	104
III	Utrum cantos sil sinus.....	167
IV	Utrum caritas sil virtus speciali» . .	> 168
V	Utrum cantas sil una virtus.....	M
» VI	Utrum caritas sil excellentissima virtutum	170
vn	Utrum sine caritate pouii esse aliqua vera virtus.....	171
viii	Utrum caritas sit forma virtutum. . .	172

QUAESTIO VIGESIMAUARTA
De caritatis subiecto.

ARTICULUS I	Utrum voluntas sit subjectum caritatis.	
II	Utrum caritas causctur in nobis cx infusione.....	
iii	Utrum caritas infundatur secundum quantitatem naturalium.....	ib.
IV	Utrum caritas augeri possit.....	
V	Utrum caritas augeatur peradditionem.	178
» M	Utrum quolibet actu caritatis caritas augeatur.....	180
> vu	Utrum caritas augeatur in infinitum.	182
> MH	Utrum caritas in hac vita possit esse perfecta.....	»
> IX	Utrum convenienter distinguantur tres gradus caritatis, incipiens, proficiens ct perfecta.....	191
	Utrum caritas pouit diminui.....	193
» XI	Utrum caritas semel habita posait omitti	
XU	Utrum caritas amittatur per unum actum peccati mortalis.	195

QUAESTIO VIGESIMAUINTA
De obiccto caritatis.

ARTICULUS I	Utrum dilectio caritati» sistat in Deo, an sc extendat etiam ad proximum.	»97
» II	Utrum caritas sit cx caritate diligenda.	198

ARTICULUS III	Utrum etiam creaturae irrationales sint cx caritate diligendae.....	199
> IV	Utrum homodd>cai scipsum cx caritate diligere.....	200
S V	Utrum homo debeat corpus suum cx caritate diligere.....	201
> VI	Utrum peccatores sint cx caritate diligendi, . . .	ib.
> vn	Utrum peccatore» diligant scipsox . .	io)
» vm	Utrum it de necessitate carnatis ut inimici diligantur.....	204
> IX	Utrum >it dc necessitate cantatis quod aliquis ngna ct efiectus dilectionis mimico exhibeat.....	205
X	Utrum debeamus angelus cx cantate diligere	206
» XI	Utrum debeamus daemones ex caritate diligere.....	ib.
» xn	Utrum convenienter enumerentur quatuor cx cantate diligenda scilicet Deus, proximus, corpus nostrum ct nos ipsi.....	io?

QI AESTIO VIGESIMASEXTA
De ordine caritati*».

ARTICULUS I	Utrum in caritate sit onio.....	209
» II	Utrum Deus sit magis diligendus quam proximus	210
m	Utrum homo debeat ex cantate plu- Deum diligere quam scipsum - - - -	211
rv	Utrum homo cx caritate magis debeat diligere scipsum quam proximum. .	212
	Utrum homo magis debeat diligere proximum quam corpus proprium.	213
M	Utrum unus proximus »ii magis diligendus quam dius.....	
vn	Utrum magi» debeamus diligere meliores quam nobis coniuictiore . .	
vm	Utrum sit maxime diligendus ille qui est nobis coniuictui secundum carnalem originem.....	
IX	Utrum homo cx caritate magi debeat diligere filium quam patrem . . .	215
	Utrum homo magi» debeat diligere matrem quam patrem - - - - -	219
XI	Utrum homo plus debeat diligere uxorem quam patrem ct matrem. .	220
XII	Utrum hamo nugis debeat diligere benefactorem quam benefictotum . .	131
XIII	Utrum ordo caritatis remaneat in patria	332

QUAESTIO VIGESIMASEPTIMA
De principali actu caritatis, qui est dilectio.

articulus i	Utrum cantati» sit magi» proprium amari quam amare.....	224
n	Utrum ornare, secundum quod Ctt actus cantatu, sit idem quod benevolentia.....	215
m	Utrum Deus sit propter »cipvuro cx Caritate diligendus.....	236
IV	Utrum Deus in hac vita poxsit immediate amori	227
V	Utrum Deu» pouii totaliter amori. .	328
VI	Utrum dninac dilectionis sit aliquis modus habendus.....	ib.
MI	Utrum sit magis meritorium diligere inimicum quam amicum.....	i3o
VKI	Utrum sic magi» meritorium diligere proximum quam diligere Deum. . .	

QUAESTIO VIGESIMAUOCTAVA
De gaudio.

ARTICULUS I	Utrum gaudium sit ciFectu» caritatis in nobis.	332
II	Utrum gaudium spirituale quod ex caritate causatur recipiat admixtionem tristitiae.....	133
III	Utrum spirituale gaudium quod ex caritate causatur postit in nobis impleri.	
IV	Utrum gaudium sit virtus.....	» >b.

QUAESTIO V1GESIMAN0NA		
De pace.		
articulus i	Utrum pax sit idem quod concordia.	136
» u	Utrum omnia appetant pacem	237
m	Utrum pax sit proprius effectus ea-	
r	ritatis.....	238
rv	Utrum pax sit virtus.....	ib.
QUAESTIO TRIGESIMA		
De misericordia.		
articulus i	Utrum malum sit proprie motivum ad misericordiam.....	240
π	Utrum defectus sit ratio miserendi cx parte miserentis.....	241
» in	Utrum misericordia sit virtus.....	242
iv	Utrum misericordia sit maxima virtutum.....	245
QUAESTIO TRIGESIMAPRIMA		
De beneficentia.		
ARTICULUS i	Utrum beneficentia sit actus caritatis.	245
» II	Utrum sit omnibus benefaciendum.	246
» m	Utrum sit magis benefaciendum his qui sunt nobis magis coniuncti.....	ib.
iv	Utrum beneficentia sit virtus specialis.	24«
QUAESTIO TRIGESIMASECUNDA		
Dc eleemosyna.		
ARTICULUS i	Utrum dare clccmosvnam sit netus caritatis	249
n	Utrum convenienter eleemosynarum genera distinguantur.....	2\$0
» in	Utrum eleemosynae corporales sint potiores quam spirituales.....	252
» iv	Utrum eleemosynae corporales habeant effectum spiritualem.....	253
» v	Utrum dare eleemosynam sit in praecepto.....	ib.
> vi	Utrum aliquis debent dare cleemosymun dc necessario.....	255
» vu	Utrum possit fieri eleemosyna de iniusto acquisitis.....	156
> vili	Utrum ille qui est in potestate alterius constitutus possit eleemosynam facere.	258
» ix	Utrum sit magis propinquioribus elec-mosyna facienda.....	2?9
» x	Utrum eleemosyna sit abundanter facienda.....	200
QUAESTIO TR1GESIMATERTIA		
De correctione fraterna.		
articulus i	Utrum fraterna correctio sit actus caritatis.....	262
> u	Utrum correctio fraterna sit in praecepto.....	263
» m	Utrum correctio fraterna pertineat nolum ad praelatos.....	265
» rv	Utrum aliquis teneatur corrigere praelatum suum.....	266
> v	Utrum peccator debeat corrigere delinquentem.....	267
vi	Utrum aliquis debeat a correctione cessare propter timorem ne ille fiat deterior.....	268
» vn	Utrum in correctione fraterna debeat, cx necessitate praecepti, admonitio secreta praecedere denuntiationem . .	209
> vni	Utrum testium inductio debent praecedere publicam denuntiationem . .	271
QUAESTIO TRIGES1MAQUARTA		
De odio.		
articulus i	Utrum aliquis possit Deum odio haberc.....	273
» π	Utrum odium Dei sit maximum peccatorum.....	274

ARTICULUS III	Utrum omnc odium proximi sit peccatum	277
IV	Utrum odium proximi sit gravissimum peccatorum quae in proximum committuntur.....	ib.
» v	Utrum odium sit vitium capitale. . .	280
» VI	Utrum odium oriatur cx invidia . . .	282
Q1JAESTIO TR1GESIMAQUINTA		
De acedia.		
ARTICULUS I	Utrum acedia sil peccatum.....	285
» II	Utrum acedia sit speciale vitium. . .	286
ni	Utrum acedia sit peccatum mortale .	287
• XV	Utrum acedia debeat poni vitium capitale	ib.
QUAESTIO TRIGES1MASEXTA		
De invidia.		
ARTICULUS I	Utrum invidia sit tristitia.....	290
» Π	Utrum invidia sit peccatum.....	2«3
* III!	Utrum invidia sit peccatum mortale.	290
IX	Utrum invidia sit vitium capitale. . .	298
Q1 AEST1O TR1GES1.MASEPTJMA		
De discordia.		
ARTICULUS I	Utrum di.szordia sit peccatum	300
> Π	Utrum discordia sit filia inanis gloriae.	3ot
Q(AESTIO TR1GESIMA0CTAVA		
De contentione.		
ARTICULUS I	Utrum contentio sit peccatum mortale.	3«3
II	Utrum contentio sit filia inanis gloriae.	304
QUAESTIO TRJGESIMANONA		
De schismate.		
ARTICULUS I	Utrum schisma sit peccatum spedale.	3«4
> U	Utrum schisma sit gravius peccatum quam infidelius.....	3««
m	Utrum schismatici habeant aliquam potestatem.....	310
» IV	Utrum sit conveniens poena schismaticorum ut excommunicentur	ib.
QUAESTIO QUADRAGESIMA		
De bello.		
ARTICULUS I	Utrum bellare semper sit peccatum.	312
» II	Utrum clericis ct episcopis sit licitum pugnare	314
> HI	Utrum xit licitum in bellis uti insidiis.	3i6
> IX'	Utrum in diebus festis liceat bellare.	ib.
QUAESTIO QUADRAGESIMAPR1MA		
De rixa.		
ARTICULUS I	Utrum rixa semper sit peccatum. . .	318
» II	Utrum rixa sit filia irae.....	3iq
QUAESTIO Q1'ADRAGESIMASECUNDA		
De seditione.		
articulus I	Utrum seditio sit speciale peccatum ab aliis distinctum.....	32«
» II	Utrum seditio semper sit peccatum mortale.....	311
QUAESTIO QUADRAGESIMATERT1A		
De scandalo.		
articulus I	Utrum scandalum convenienter definiatur quoti est <i>dictum</i> ></ <i>factum minus rectum praebens occasionem ruinae</i>>.....	322....
» n	Utrum scandalum sit peccatum. . . †	334
» III	Utrum scandalum sit speciale peccatum.	315
» XV	Utrum scandalum sil peccatum mortale.	ib.
» V	Utrum scandalum passivum possit etiam in perfectos cadere.....	336

articulus vi	Utrum scandalum activum possit in-veniri in viri» perfecti... <i>pa8</i>	
» vii	Utrum bona spiritualia unt propter scandalum dimittenda..... <i>ib</i> ...	
vhi	Utrum temporalia sint dimittenda pro-pter scandalum..... <i>»</i>339.....	

QUAESTIO QUADRAGÊS1MAQUARTA
De praeceptis caritatis.

ARTICULUS I	Utrum dc caritate debeat dari aliquod praeceptum..... <i>†</i>	33i
» ii	Utrum de caritate fuerint danda duo praecepta.....	333..
iii	Utrum sufficient duo praecepta ca-ritatis	333
iv	Utrum convenienter mandetur quod Deus diligatur <i>cx tota corde</i>	<i>ib</i> .
»	Utrum super hoc, <i>Diliget Dominum Deum tuum cx toto corde tuo</i> , con-venienter addatur, <i>ct cx tota anima tua ct ex tota fortitudine tua</i>	334
vi	Utrum hoc praeceptum dc dilectione Del possit in via impleri.....	335
vii	Utrum convenienter detur praeceptum dc dilectione proximi.....	336..
viii	Utrum ordo caritatis cadat sub prae-cepto	<i>ib</i>

QUAESTIO QUADRAGESIMAQUINTA
Dc dono sapientiae.

ARTICULUS I	Utrum sapientia debeat inter dona Spiritus Sancti computari.....	339
ii	Utrum sapientia sit in intellectu sicut in subiccto..... <i>34°</i>	
iii	Utrum sapientia sil speculativa tantum, an etiam practica..... <i>34g</i>	
iv	Utrum sapientia possit esse sine gratia, cum peccato mortali.....	<i>34</i>
v	Utrum sapientia sit in omnibus ha-bentibus gratiam.....	343
vi	Utrum septima bcatitudo respondeat dono sapientiae.....	

QUAESTIO QI ADRAGES1MASEXTA
De stultitia.

ARTICULUS i	Utrum stultitia opponatur sapientiae,	
> n	Utrum stultitia sit peccatum.....	346
m	Utrum stultitia sit filia luxuriae . . .	<i>ib</i> .

QUAESTIO QUADRAGESLMASEPTLMA
De prudentia secundum sc.

ARTICULUS I	Utrum prudentia sit in vi cognoscitiva, an in appetitiva..... <i>34e</i>	
» ii	Utrum prudentia pertineat solum ad rationem practicam. an etiam ad speculativam.....	349
ni	Utrum prudentia sit cognoscitiva sin-gularium	350
iv	Utrum prudentia sit virtus.....	35i
> v	Utrum prudentia sil virtus specialis.	352
vi	Utrum prudentia praestituat finem vir-tutibus moralibus.....	
vii	Utrum ad prudentiam pertineat inve-nire medium in virtutibus moralibus.	355
viii	Utrum praecipere sil principalis actus prudentiae.....	350
ix	Utrum sollicitudo pertineat ad pru-dentiam	357
x	Utrum prudentia sc extendat ad re-gimen multitudinis.....	358
xi	Utrum prudentia quae est respectu boni proprii sit eadem specie cum ca quae sc extendit ad bonum com-mune	359
» xii	Utrum prudentia sit in \$ubditi an solum in principibus.....	<i>360</i>
xiii	Utrum prudentia po»sit esse in pec-catoribus	36i

ARTICULUS XIV	Utrum prudentia sit in omnibus ha-bentibus gratiam... <i>pw</i> ...36a.....	
xv	Utrum prudentia insit hobi a natura.	<i>ib</i> .
xvi	Utrum prudentia possit amitti per oblivionem..... » 363

QUAESTIO QUADRAGESLMAOCTAVA
Dc partibus prudentiae.

articulus vx	icrs. Utrum convenienter a^ignentur pones prudentiae.....	365.....
--------------	---	----------

QUAESTIO QUADRAGES1MANONA

Dc singulis prudentiae partibus quasi integralibus.

ARTICULUS I	Utrum memoria sit pars prudentiae.	367
» n	Utrum intellectus sit pars prudentiae.	368
» m	Utrum docilitas debeat poni pars pru-dentiae	
iv	Utrum solcrtia sil pan prudentiae. .	36n
v	Utrum rauo debeat poni þar pru-dentiae	
vi	Utrum providentia debeat poni pan prudentiae.....	
vii	Utrum circumspectio debeat poni þar prudentiae.....	† . . . 372
viii	Utrum cautio debeat peni part pru-dentiae . , . . .	<i>ib</i>

QUAESTIO QUINQUAGESIMA

Dc partibus aubiectivis prudentiae.

ARTICULUS I	Utrum regnativa délicat poni species prudentiae..... <i>»</i>	374
ii	Utrum politica convenienter ponatur pan prudentiae.....	. . 3/5
iii	Utrum oeconomica debeat poni species prudentiae.....	376
iv	Utrum militari» debeat poni species prudentiae..... <i>»</i> <i>ib</i>	

QUAESTIO QUINQUAGESfMAPRIMA

Dc partibus potentialibus prudentiae.

ARTICULUS I	Utrum cubulia rit virru».....	378
> u	Utrum cubulia sit virtus distincta a prudentia..... <i>»</i> <i>3/9</i>	
iii	Utrum synesis sit virtus.....	380
iv	Utrum gnome sit specialis virtus. . .	381

QUAESTIO QUINQUAGES1MASECUNDA

Dc dono consilii.

ARTICULUS I	Utrum consilium debeat poni inter dona Spiritus Sancti.....	a 383
ii	Utrum donum consilii respondeat vir-tuti prudentiae.....	384
ni	Utrum donum consilii maneat in patria.	385
iv	Utrum quinta beatitude, quae est de misericordia, respondeat dono consilii.	386

QUAESTIO QUINQUAGESLMATERT1A

Dc imprudentia.

ARTICULUS I	Utrum imprudentia rit peccatum. . .	387
> ii	Utrum imprudentia sit speciale pec-catum <i>»</i>389.....	
iii	Utrum praecipitatio »it peccatum sub imprudentia contentum	391
iv	Utrum incomivlcratio sit speciale pec-catum sub imprudentia contentum.	<i>ib</i> .
	Utrum inconstantia sil vitium sub im-prudentia contentum.....	392
vi	Utrum praedicta vitia oriantur et lu-xuria	393.....

QUAESTIO QUINQUAGESIMAQI ARIA

Dc negligentia.

ARTICULUS I	Utrum ncgligcntiarit peccatum speciale.	395
» ii	Utrum negligent^ opponatur pru-dentiae	<i>ib</i>
in	Utrum ncgligntia posait esse pcc-catum mortale	<i>»</i>396

QUAESTIO QUINQŧ AGESIMAQUINTA

De vitiis oppositis prudentiae quae habent similitudinem cum ipsa.

ARTICULUS I	Utrum prudentia camis sit peccatum.	pag. 398
> n	Utrum prudentia camis sit peccatum mortale.....	399
• HI	Utrum astutia sit speciale peccatum.	
> IV	Utrum dolus sit peccatum ad astutiam pertinens.....	‘b.
> V	Utrum fraus ad astutiam pertineat . .	»OŖ
> VI	Utrum licitum sit sollicitudinem habere de temporalibus rebus.....	

articulus vn	Utrum aliquis debeat esse sollicitus in futurum.....	pag. 402
> vtn	Utrum huiusmodi vitia oriantur ex avaritia.	» 403

QUAESTIO QUINQUAGESIMASEXTA

De praeceptis ad prudentiam pertinentibus.

articulus i	Utrum de prudentia fuerit dandum aliquod praeceptum inter praecepta decalogi.....	» 40\$
u	Utrum in veteri lege fuerint convntenter praecepta prohibitive proposita dc vitiis oppositis prudentiae.	» ib.

IMPRIMATUR

Fr. R-phoeI Pierotti Ord. P.,ed. S. P.L Ap. M.gUter.